

Die Bybel in Jola-Kasa

Jola-Kasa 2008 Edition

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

MÁCIYA.....	4
MAAK.....	43
LÍK.....	69
SANJ.....	109
BAKAANELABU.....	138
KATA LOM.....	175
1 KATA KOOLENT.....	192
2 KATA KOOLENT.....	208
KATA GALASI.....	218
KATA EFÉES.....	224
KATA FÍLIB.....	230
KATA KOLOS.....	234
1 KATA TESALONIK.....	238
2 KATA TESALONIK.....	242
1 TÍMOTE.....	245
2 TÍMOTE.....	250
TIT.....	253
FILEMONJ.....	256
ÉEBULO.....	258
SAAK.....	270
1 FIYEEL.....	275
2 FIYEEL.....	280
1 SANJ.....	283
2 SANJ.....	288
3 SANJ.....	289
SÚD.....	290
BÚHIISENUMABU.....	292

MÁCIYA

Wahawu wáamimuu li éliibalayi inye

Máciya akiicumuu Hulimahu unhe Hásuumaahu, asuwif laam alekoole ñáá'. Bulokabu ban Máciya alakomuu, bo bommuu kayab búhal. Buko kommuu kúgoomaku kata Yéesu. Lakikkiic Hulimahu unhe Hásuumaahu boot li kusuwifaku kan ayinoomuu, min áhiisiil kaanaku Yéesu lakankaan wahawu wan kifulofetaku kulobumuu kúk-ibben. Wahawu unwu újimuu, li bakiicelabu boola li alob ló kulim kameenje kalobi li Húfaalumahu Huhaanahu. Hulimahu unhe Hásuumaahu lakikkiic ho anaben li wah woono hutok wan Yéesu alobe. Wahawu unwu wo wommuu:

Bawaaleyelabu «li huyuuyahu» balobumuu buu ágoom aate aloŋ eeno (Hútijahu 5–7); wahawu wan Yéesu asaabumuu kúgoomaku koola kútowum kujow kakaanaku kata bulokabu (Hútijahu 10); ukittenuolumawu walobumuu buu Jáyiyaju jata Ateemit jinokoomuu (Hútijahu 13); kulimaku kan alobumuu mata buloŋabu bata Ejanguwayi yammuu huwoogahu hata bukanabuku kata Kilisita (Hútijahu 18); kulimaku kan alobumuu mata kabanaku kata adunaayi (Hútijahu 24–25).

Hulimahu halobumuu mata Jáyiyaju jata Ateemit, ho Yéesu ahanumuu malob anooten li kulimaku kan alikenumuu bukanabuku. Mó mújimuu, Yéesu humumool li aan maŋegen okila ammuu «» loon kunaake kuhooŋoolumuu ñameenje. Yéesu ammuu áyiyawu áatimuu abil, an kifulofetaku kulobumuu moola: kuli-maku unku Máciya alobumuu.

Bukanabuku kájallomuu li kúŋalul busuuhén «áyiyawu ata kusuwifaku» (Hútijahu 2:2). Yéesu li alob kaanaku Jáyiyaju jata emitayi jikoojulo (Hútijahu 4:17), ban li jooon jata bukanabuku kátiiwomuu kuŋa' buloŋ buwunkul (Hútijahu 4:7), kahaasumuu kaanaku jokiiŋok li Ateemit (Hútijahu 5:1–10).

Bale maayeet min áyiyawu akaanumuu búhiisenum bata Jáyiyaju li kafaken bukan kásomute, li kasen búruk bacaalete butiñ (Hútijahu 8, 9, 12, 14–15), bale li kuhoyool to muñowu, loon akila humumool afinumuu min alobe ñameenje aan: kusuwifaku kafañumuu min kubaj áyii, kúnaanumut koon áyiyawu ummu laate álaam. Nan ajokoolumuu aban, li ageŋlenool aanool: «Awu ommuu áyiyawu ata kusuwifaku?» Yéesu li aanool: «Lúlob-ulo mó awu humumi.» (Hútijahu 27:11.)

Nan Yéesu ayitowumulomuu li eketayi aban, li alob kaanaku alet áyii ata kusuwifaku bale: «Libabbaj sembe li emitayi li etaamayi», ban li alob aan: «Jijow boot tanootan li etaamayi min jikaan bukanabuku kulako kúgoom kúmbaam.» (Hútijahu 28:18–19.)

Tówum Yéesu aket, lasensen kúgoomaku koola ekuŋumayi yammuu li éji bukanabuku li kunoken li Jáyiyaju joola. Yo yommuu: kaŋa' buloŋ buwunkul, ban li kunokoo loon añiil atit (Hútijahu 18:3).

Kalandaku kata Yéesu Kilisita

(Lík 3:23–38)

1 Ujawawu wata situuba Yéesu *Kilisita* sihaan, wo wommuu unwe. Yéesu Kilisita añiil ata bubukoolum bata *Dayit*. Dayit bubukoolum bata *Abulaham*.² Abulaham abukumuu Isaak. Isaak li abuk *Sakob*, min Sakob abuk *Súda* li kutuyool.³ Súda li abuk Falees li Saala. Jaawiil kajawool Tamaal. Falees li abuk Esilom, min Esilom abuk Alam.⁴ Alam li abuk Aminadab. Aminadab li abuk Naason, min Naason abuk Salimon.⁵ Salimon li abuk Bóos. Jaaw ata Bóos kaja-

wool Lahab. Bóos li abuk Obed. Jaaw ata Obed kaja-wool Lút. Obed li abuk Isay (Jes).

⁶ Isay li abuk áyiyawu Dayit, min Dayit abuk *Salomon*. Jaaw ata Salomon, Uúli ayabeenool.⁷ Salomon li abuk Lobowam, min Lobowam abuk Abiya. Abiya li abuk Aasa.⁸ Aasa li abuk Sosafat, min Sosafat abuk Soolam. Soolam li abuk Osiyaas.⁹ Osiyaas li abuk Sowatam, min Sowatam abuk Akaas. Akaas li abuk Etekiyaas.¹⁰ Etekiyaas li abuk Manase, min Manase abuk Amoj. Amoj li abuk Soosiyaas.¹¹ Soosiyaas li abuk Sekoniyaas li kutuyool, nan kujokumuu kata Isilayeel kújowetum li etaamayi yata Babiloon.¹² Nan kujoku-

muu kata Isilayeel kújowetum Babiloon fúlum tó, Sekoniyaas li abuk Salaasiyel. Salaasiyel li abuk Solobabel. ¹³ Solobabel li abuk Abíhud, min Abíhud abuk Eliyakim. Eliyakim li abuk Asool. ¹⁴ Asool li abuk Sadok, min Sadok abuk Akim. Akim li abuk Elíhud. ¹⁵ Elíhud li abuk Eleyasaal, min Eleyasaal abuk Matan. Matan li abuk Sakob. ¹⁶ Sakob li abuk Suseef alakomuu ánayinaawu ata Mali. Mali abukumuu Yéesu an koonemuu Kilisita.

¹⁷ Muñe'e baje feh umaane woono kuñen li ubakii, kítum li Abulaham boot yok li Dayit. Li baj foof umaane woono kuñen li ubakii, kítum li Dayit boot yok nan kujokumuu kata Isilayeel kújowetum Babiloon. Li laañen baj umaane woono kuñen li ubakii, kítum nan kujokumuu kata Isilayeel kújowetum Babiloon boot yok nan Kilisita † abukimuu.

Buu Yéesu Kilisita abukimuu eeno

(Lík 2:1-7)

¹⁸ Muñe'e Yéesu *Kilisita* abukimuu eeno. Jaawool Mali, ánayine akee an koone Suseef ajesool boot huyab. Muñe'e, Mali li ahalet kútowum kukin li Suseef, li búkaanum bata Buyinumabu Banabaabu. ¹⁹ Emmuu Suseef ajesumuu Mali boot huyab lakankaan an acole, afañut akajenool kajaw hákil ésukayi feh. Muñe'e li afañeen min kukatoo li Mali an bahaasut. ²⁰ Nan alakomuu kayinoolaku unku, muñe'e *amalaka* ata *Amaañenawu* li áfulool li sísaahut min aanool: — Suseef, añiil ata bubukoolum bata *Dayit*, jakum úkoli min uña' Mali alako aseeki, mata halahu han aakumuu, li sembe sata Buyinumabu Banabaabu lábajum hó. ²¹ Fan abaj añiil áyine, ban fan ukaanool kajawaku kaaneyimuu Yéesu. Mata akila ammuu afaken ésukool li uhofoolawu wooliil.

²² Wahawu unwu feh li ubaj, bájum kulimaku kan Amaañenawu Ateemit álobummuu li butum bata *afulofetawu* li kubaj:

²³ «Asúngutaawu ahaasutumuu ánayine, fan ahalet ban fan abaj añiil áyine.

Fan kuhooñool Emanuweel.»

(Yo yommuu «Ateemit ummu li ololaal †.»)

²⁴ Nan Suseef áliwomuu, li akaan loon amalakaawu ata Amaañenawu aloboolumuu, min aña' Mali alako aseekool; ²⁵ bale ahintenutool boot yok nan Mali anokenumuu, min áfulul li añiil áyine. Suseef li akaanool kajawaku kaaneyimuu Yéesu.

Bukan kájallowe li kubil kamanen Yéesu

2 Yéesu li abuki li ésukayi yata Betilehem, li etaamayi yata Súde, nan *Elod* alako nomuu áyii. Muñe'e kánayine kájallowe, li kubilumul akiw ‡ min ku-

† *Kilisita: Kilisita akila kufulofetaku kulobumuu mata ebilayi yoola.* †† 1:23 *Esay* 7:14 ‡ *Akiw: Akiw yo yommuu kagebaku ban banakabu buyitowumulemuu.*

jow boot *Yeelusalem*. ² Nan kúliinumu, li kugejlen koon:

— Ayíyawu ata *Kusuwifaku* akitemuu li abuki ummay? Jijujuk ewuutayi yoola akiw. Mó mújimuu li jibil kamanenool.

³ Nan áyiyawu Elod ajamumuu loon muña'a, li aliwo, akila li bukanabuku feh kata *Yeelusalem*. ⁴ Li ahooñ bajoj huhaanaahu hata élambaayi, li bukanabuku kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis kata ésukayi, min agejleniil aanil:

— Kama bay *Kilisita* ammuu li abuki? ⁵ Li koonool:

— Kilisita fan abuki li ésukayi yata Betilehem, li etaamayi yata Súde. Mata muñe'e *afulofetawu* akiicumuu eeno:

⁶ «Awu Betilehem, áamimuu li etaamayi yata Súde, manooman let awu uhañumuu matiti feh li sískasu sata Súde.

Mata an áamak fan áfulumul li awu.

Fan anatten ésukayi yúmbaam, *Isilayee*††.»

⁷ Muñe'e Elod li abuuy ahooñul kánayinaabuku kajallomuu, min agejleniil jak aanil:

— Nayimaa ewuutayi éfululumuu?

⁸ Fúlum tó, li aboñiil kujow boot Betilehem aban li aanil:

— Jijow jines jak añiilawu. Jijukoolumuu, li jibil jihebom mín ínje humumom ihin ijow imanenool.

⁹ Nan kujantenumuu kulimaku kata áyiyawu kuban, li kuwuj. Muñe'e li kulako ejowayi, li kuñanden ewuutayi yan kujukeen nomuu Akiw. Ewuutayi li enaak ejow eyabiil hákil. Nan éliinumu tan añiilawu alakomuu, li eyiten to. ¹⁰ Nan kánayinaabuku kájallomuu kujukumu ewuutayi, li súumiil li kúkow njáa'. ¹¹ Muñe'e li kunoken li eluufayi kúliin, li kujuk añiilawu li jaawool Mali. Li kúkuntuj min kumanen añiilawu. Nan kumanenoolumuu kuban, li kúbabul dán kukaanumuu wañawu wooliil min kusenool éwulus, li ecuulaay, li múki'. ¹² Fúlum tó, Ateemit li alobiil li sísaahut aanil jakum kulaañ boot bata Elod. Li kuña' bútin bakee min kulaañ boot booliil.

Suseef li Mali, li kutey boot Ejíf

¹³ Nan kánayinaabuku kájallomuu kúbalomuu, *amalaka* ata *Amaañenawu* li áfu' Suseef li sísaahut min aanool:

— Suseef, uyito uña' añiilawu li jaawool min utey boot li etaamayi yata Ejíf. Ulako bo boot yok nan emmuu li eeni úlaañul; mata *Elod* fan ajes añiilawu boot jamuk.

¹⁴ Mañegen Suseef li ayito aña' añiilawu buko li jaawool, min kujow li huk boot Ejíf. ¹⁵ Li alako Ejíf boot yok nan Elod aketumuu. Wahawu unwu li ubaj loon Amaañenawu álobum womuu li butum bata

†† 2:6 *Mika* 5:1; *Sañ* 7:42

afulofetawu aan: «Lihonhooñ añoolom áfulul li Ejíf †.»

Elod li amuk bañiilabu bata é sukayi yata Betlehem

¹⁶ Nan *Elod* ajukumuu aan kánayinaabuku kájallo-muu kubuntoobunt, etindihuuñ yáamak li ejokool. Muñe'e li aboñ kujow kumuk bañiilabu báyinaabu feh bata é sukayi yata Betlehem, li bata sí sukasu sakooj yomuu, kabajumuu simit síjuba wálowul teetaam. Lalollob mo naboo li tañayi yan kánayinaabuku kájallo-muu kuloboolumuu, nan ewuutayi éfululumuu.

¹⁷ Muñowu kulimaku unke kata *afulofetawu* Selemi, kúbajummuu:

¹⁸ «Bufemb li bujami híndo é sukayi yata Lama, búluulen li kałokoo káamak.

Laceel áami li jílok bañoolool.

Afañut min an átintimbenool, mata kukeeket ††.»

Suseef li álaañumul Ejíf boot Nasalet

¹⁹ Nan áyiyawu *Elod* amojumuu, *amalaka* ata *Amaañenawu* li áfu' Suseef li sísaahut li etaamayi yata Ejíf. ²⁰ *Amalakaawu* li aan Suseef:

— Uyito uñ'a añiilawu li jaawool, min ulaañ boot li etaamayi yata *Isilayeel*, mata bukanabuku kañeseenu-muu jamuk añiilawu kukete. ²¹ Małegen Suseef li ayito aña' añiilawu li jaawool, min alaañ boot li etaamayi yata *Isilayeel*.

²² Bale nan Suseef ajamumuu kaanaku Alikelawus ‡ añałe jáyiyaju jata atuubawool Elod ájimumu li etaamayi yata Súde, li ákoli bajow boot bo. Muñe'e *Amaañenawu* li alob Suseef li sísaahut min ajow boot li etaamayi yata Gálile. ²³ Suseef li ajow akin bo, li é suk yan koone *Nasalet*, bájum wahawu wan *kufulofetaku* kulobumuu li ubaj loon kulob womuu: «Fan ahooñi an ata Nasalet ††.»

Kawaaleyaku kata Sañ Batiis

(Maak 1:1-8; Lık 3:1-18; Sañ 1:19-28)

3 Li baj simit, ánayine akee an koone Sañ Batiis li abil alako li kayiinaayaku kata etaamayi yata Súde, min anaak awaale bo aan:

² — Jikat kahoofoo, min jítiwo jinja' buloñ buwunkul, mata Jáyiyaju jata Ateemit jíkoójulo!

³ *Esay* ammuu *afulofet*, lalollob mata Sañ aan:

— Laale hulimahu hata anawu abañulowemuu li kayiinaayaku aan:

«Jíhosul bútinabu boot li *Amaañenawu*!

Jikaanool útin wacole! ††»

⁴ Búkokowabu bata Sañ, buhal eñonkom búkaanumi. Ban li anaak akoko kanaal kata kabañ li hukenjool. Sañ

† 2:15 Oóse 11:1 †† 2:18 Selemi 31:15 ‡ Nan áyiyawu Elod ájimumu, li kugaboo etaamayi yata Súde kuñoolool. Muñe'e bañiilabu bata Elod kuhañool májakaati. Wahawu unwu újimuu Suseef li ákoli bajow boot li etaamayi yata Súde. †† 2:23 *Esay* 11:1; 60:21; Sakali 6:12 †† 3:3 *Esay* 40:3; Maak 1:3; Lık 3:4; Sañ 1:23

bakos li múkum lanaake atiñ. ⁵ Muñe'e bukanabuku kakinumuu li é sukayi yata *Yeelusalem*, li kata etaamayi yata Súde feh, li kakinumuu feh kukooj katunkaku kan koonemuu *Suuludeñ*, li kujow boot bata Sañ. ⁶ Nan kuñejumuu, li kuheb uhoofoolawu wooliil hákil é sukayi feh, min Sañ ábatiiseyiil li katunkaku kaaneyimuu *Suuludeñ*.

⁷ Nan Sañ ajukumuu *Kufaaliisiyer* ††† li *Kusadu-usiyeñ* ††† kameeñe li kubil boot min ábatiiseyiil, li aaniil:

— Siłaałakase! Ayimaa ahebuluul buu jóomi li jikaan min jífak li katekaku kaanomuu li ebil kata etindih-uñayi yata Ateemit? ⁸ Muñe'e kama jikaan majake, min jíhiis kaanaku jibabbaj buloñ buwunkul. ⁹ Ban jakum jibuntoolo min joon: «*Abulaham* ammuu átuubawoli ahaan.» Mata fan ilobuul kaanaku, Ateemit layilo áfulenumul li kuyitikaku unku bañiil bata *Abulaham*!

¹⁰ Jikaanum, hufiikumahu hukaani huban tin huhaalahu hata unuunukenawu feh boot kafalen. Kama bunuunuken banooban baatutumuu bubaj ebukoolum yajake, fan bufaleni beten li sambun.

¹¹ Injé, li małegenamu, li mal li bátiisewumuul boot káhiis kaanaku jibeebet búsol uhoofoolawu wooluul, min jinja' buloñ buwunkul. Bale anawu ammuu li abil búsolom, lahañom sembe. Itookut min ífulen sidallaasu soola. Akila fan ábatiisewuul li Buyinumabu Banabaabu, li sambun. ¹² Káweyumaku koola kunku li kañenool. Fan awuu ekaakayi yoola ejow éfu' kis, min aheefen *edenfeteñayi*, ban li awuu yo ahahen li bu-lañen. Bale búhulabu fan ásu' bó li sambun sáhokoweliit.

Sañ li ábatiise Yéesu

(Maak 1:9-11; Lık 3:21-22)

¹³ Muñe'e nan Sañ alakomuu kábatiisaaku kata bukanabuku, Yéesu li abilumul li etaamayi yata Gálile, abil atook Sañ tin katunkaku kaaneyimuu *Suuludeñ*, bájum Sañ li ábatiisewool. ¹⁴ Bale Sañ li afan aanool a'aa', aban li akit aan Yéesu:

— Kama buu nokoole awu li ubil boot mín ínje íbatiiseyi, ban awu ootenumuu úbatiisewom? ¹⁵ Bale Yéesu li aan Sañ:

— Awu ufan ukat bo min úbatiisewom, mata muña'a lóotimuu ukaanaal min nab loon Ateemit afañumuu.

Małegen Sañ li akat bo min ábatiise Yéesu.

¹⁶ Yéesu li ayaan áfulul li malamuu nan Sañ ábatiisewoolumuu aban. Muñe'e emitayi li ébabulo. Yéesu li ajuk Buyinumabu bata Ateemit li búwalowul li kambu kata éleebaan bubil bulako li akila. ¹⁷ *Esúkayi* li ejam hulim háfulumulo li emitayi haane: «Laalu añoolom an íboolimuu njaá'. Buyinumom feh li akila likaan bo.»

††† *Kufaaliisiyer*: Bukan kata hujoj hata Kusuwif, katebenoolowe, li kuluukenoolo, li kufañ ñajuko, ban li kunaak kuñes min é sukayi esaliil. Buko kúyinenyinen li kayitowul li eketayi. ††† *Kusaduusiyeñ*: Bukan kata hujoj hata Kusuwif káyinenut li kayitowul li eketayi.

Sayitaane li abuntoo Yéesu

(Maak 1:12-13; Lík 4:1-13)

4 Muñe'e Buyinumabu Banabaabu li bújowetum Yéesu boot li kayiinaayaku, bájum Sayitaane li abuntooolool bo. ² Nan Yéesu alakomuu li kayiinaayaku sitihunaka soono kúyii kúljuba, li sihuka soono kúyii kúljuba batiñut, bucaa li bujokool. ³ Sayitaane li ákooju-lool min abuntooolool aanool:

— Nokoomuu loon awu ommuu Añiilawu ata Ateemit, ukaan kuyitikaku unku kulaañ kúmbuulu.

⁴ Bale Yéesu li aanool:

— Hulimahu hata Ateemit hoone: «An ayilaat áloŋum kúmbuulu bale. Bale fan áloŋum foof hulim hanooŋan háfummuloo li butum bata Ateemit †.»

⁵ Muñe'e Sayitaane li ájowetum Yéesu boot Yeelusalem, ésukayi yanabaayi, min ajow akaanool haatiya tiya *eluufayi yata Ateemit*.⁶ Nan kúliiŋ dómuu, Sayitaane li aan Yéesu:

— Nokoomuu loon awu ommuu añiilawu ata Ateemit, li ufum boot teetaam, mata hulimahu hata Ateemit hoone:

«Ateemit fan alob mooli *kumalakaaku* koola, min kuyalleni, jakum bil kaati kulo li huyitik ††.»

⁷ Yéesu li aanool:

— Hulimahu hata Ateemit honsoon foof: «Jakum ubuntoo *Amaanenawu*, Ateemitawu uya ‡.»

⁸ Sayitaane li alaañen ájowetum Yéesu boot haatiya huyuu yagimbe njaá', min áhiisool úyiyawu feh wata etaamayi, boot li máyiineniyamu feh mata wo. ⁹ Ban li aanool:

— Ukúntuŋumuu hákilom min umanenom, fan iseni wahawu unwu feh.

¹⁰ Yéesu li aanool:

— Uyinno, *Sayitaane!* Hulimahu hata Ateemit hoone: «Amaanenawu, Ateemitawu uya balewool loote umanen, ban loote ulok boot li akila bale ††.»

¹¹ Muñe'e Sayitaane li akat Yéesu. Kumalaka li kubil boot tan Yéesu alakomuu min kulambenool.

Yéesu li átoŋ kawaale li etaamayi yata Gálile

(Maak 1:14-15; Lík 4:14-15)

¹² Nan Yéesu ajamumuu kaanaku Elod lajoojok Saŋ akuŋ, li ajow boot li etaamayi yata Gálile. ¹³ Li áfulum li ésukayi yata *Nasalet* ajow alako li ésukayi yata Káfeenawum yakoojumuu húwajahu hammuu li etaamayi yata Gálile, li etaamayi yata Sábuloŋ li yata Nefitali. ¹⁴ Yéesu lakankaan mo bájum kulimaku kan *afulofetawu* alobumuu, li kubaj:

¹⁵ «Etaam yata Sábuloŋ li yata Natali,

laañ loon bata húwajahu,

kageb kaaka katunkaku kaaneyimuu *Suuludenŋ*,

† 4:4 Dótelonom 8:3 †† 4:6 Ukijenawu 91:11-12 ‡ 4:7 Dótelonom 6:16 †† 4:10 Dótelonom 6:13

Gálile, etaam dán bukan kalet Kusuwif kukine.

¹⁶ Esúkayi yammuu li élimayi, fan ejuk mawuŋe máamak.

Ban bukanabuku kammuu li etaam yata élim yata eket,

mawuŋe fan muhiiteniil ††.»

¹⁷ Yan no unnu, Yéesu li átoŋ awaale aan:

— Jikat uhoofoolawu wooluul, min jinŋa' buloŋ buwunkul; mata Jáyiyaju yata Ateemit jíkoojulo!

Kúgoomaku kútinaalaku kan Yéesu aŋusumuu

(Maak 1:16-20; Lík 5:1-11)

¹⁸ Yéesu li alako éjowum bata katantaku kata húwajahu hata Gálile, li ajuk kutuyaay kúljuba: *Simonŋ* an koonemuu Fiyeel li atuyool Andele, buko li jambaal li húwajahu, mata buko kumbaala. ¹⁹ Yéesu li aaniil:

— Jínabul lí ínje, min ikaanuul jilako kúnjalula bukan boot lí ínje.

²⁰ Li kuyaana kukat to simbaalasu sooliil, min kunab li akila.

²¹ Nan Yéesu ayinno bomuu, li ajuk kutuyaay kukee kúljuba: *Saak* ata Sebede li atuyool Saŋ. Li busaana kulakowe buko li atuubayiil Sebede, kacookoo simbaalasu sooliil. Yéesu li ahooñuuliil. ²² Li kuyaana kukat to busaanaabu li atuubayiil, min kunab li akila.

²³ Yéesu li ajow tanootan li etaamayi feh yata Gálile, min anaak aliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit li *siluufasu sata kaŋawaku* sata Kusuwifaku. Li anaak awaale Hulimahu Hásuumaahu hata Jáyiyaju. Li afaken bukanabuku kásomutumuu li úsomutawu feh wajokiilumuu, li jilumaju jooliil feh. ²⁴ Mó lí múji Yéesu li ajamo li etaamayi feh yata Siili. Muñe'e li kunaak kúnjalulool bukan kata úsomut wanoowan, li jilum janoojan; bukan kan Sayitaane ájufoye, bukan katu-jowe, li kubob. Yéesu li afakeniil. ²⁵ Kúmim kata bukan káfummulo li etaamayi yata Gálile, li halaabahu hata Sísukasu kuŋen, li ésukayi yata *Yeelusalem*, li etaamayi yata Súde, li kageb kaaka kata katunkaku kaaneyimuu *Suuludenŋ* li kunab li Yéesu.

Kawaaleyaku kan Yéesu awaalemuu li huyuuياهو

(Maak 3:13; Lík 6:12-13, 20)

5 Nan Yéesu ajukumuu búrukabu, li anjito ajow abah li huyuuياهو. *Kúgoomaku* koola li kujow kútookulool tó.

Kásuumaayu kata maŋegen

(Lík 6:20-23)

² Yéesu li aŋa' hulimahu min awaaleyil aan:

³ — Awólo, kahaasumuu koon káyiinenaku kooliil kuitititi hákil Ateemit, mata Jáyiyaju yata Ateemit jooliil.

†† 4:16 Esay 8:23; 9:1

⁴ Awólo, káamimuu li jílok, mata Ateemit fan abil átintimbeniil.
⁵ Awólo, kata uyunum wájoobiye, mata Ateemit fan abil aseniil etaamayi kutowo.
⁶ Awólo, kafañumuu ban li kuņes kuu, min kulonj bu- lonj bacole hákil Ateemit, mata wahawu wan kuņesumuu fan kubaj wo.
⁷ Awólo, káyiyenemuu bukan, mata Ateemit fan áyiyeniil.
⁸ Awólo, kaņalumuu kayinooliil feh kukaan li Ateemit, mata fan kubil kujuk Ateemit.
⁹ Awólo, kakaanemuu min kásuumaay kubaj li bukanabuku, mata fan kuhooñi bañiil bata Ateemit.
¹⁰ Awólo, kan kúlaatenemuu mata kulollonj bulonj bacole hákil Ateemit, mata Jáyiyaju jata Ateemit jooliil.
¹¹ Awólowluul, bukanabuku bageleluul, li kúlaatenuul, ban li kulob kulim kanookan kajakut kalet maļegen kuya li bukuluul, mata ínje íji. ¹² Esúmahukow yáamak elako li bukuluul, ban li jíbaaloo, mata bacaamabu booluul fan buluuk nǵáa' li emitayi. Mata li maļegenamu, muña'a kunaake kúlaamenemuu *kufulofetaku* kalako to nomuu tówum bukuluul.

Egóomayi yata Yéesu yoote enokoo loon musis li ehi- itum li tut bukanabuku kata adunaayi
 (Maak 9:50; Lík 14:34-35)

¹³ — Bukuluul jinokoonokoo loon musis li tut bukanabuku kata adunaayi. Bale kacabaku kata musisamu kúfulumuu, buu luyilo ukaan mo min mu- laañen mucab? † Let mujak kakaan li wahoowah. Fan mubeteni tíyaņ, éskuyi ékakuł.

¹⁴ «Bukuluul jinokoonokoo loon ehiitum li tut bukanabuku kata adunaayi. Esúk élunlumaay yatefi li huyuu, an ayilaat ayog yo. ¹⁵ Loon foof, an ayilaatu- muu ayaben ehiitum aban li aņa' yo akaan li éking. Bale fan aņa' ehiitumayi akaan li yiil, min ehiiten bukanabuku feh kammuu li eluufayi. ¹⁶ Muña'a foof jootimuu jiwuņen loon ehiitum hákil bukanabuku feh. Bájum li kujuk makaanelamu mooluul majakaamu, min kusal Atuubawuul ammuu haatiya.

Waa Yéesu alobumuu mata eluwaayi yata Móyiis
 (Lík 24:14)

¹⁷ — Jakum jiyin li joon libiibil boot kábuj *eluwaayi*. Ibilut boot kábuj wahawu unwu. Bale libiibil boot min ikaan loon eluwaayi elobumuu, li foof loon kulimaku kulobumuu. ¹⁸ Mata li maļegenamu, boot min ilobuul, emitayi li etaamayi sifiyo to min sifiyo to, maayeet jano li jikiicaju jahaņumuu matiti let jíbuji. Maayeet hano li husotahu hahaņumuu matiti hata eluwaayi let húbuji,

† *Sibiibul sakee soone: fan uņa' mo min usis waa?*

boot yok nan wahawu feh wommuu uban. ¹⁹ Wahawu unwu újimuu, an átuulutumuu maayeet eluwaayi ya- haņumuu matiti li siluwaasu unsu, ban li aliiken kaabuku kátuulaati eluwaayi, anawu ummu ammuu ahaņ matiti li Jáyiyaju jata Ateemit. Bale an átuulumuu eluwaayi ban li aliiken kaabuku kátuul yó, anawu um- mu fan alako an áamak li Jáyiyaju jata Ateemit. ²⁰ Fan ilobuul eenuul, jítuulutumuu Hulimahu hata Ateemit ji- haņ bukanabuku kaliikenemuu éskuyi eluwaayi yata Móyiis li *Kufaaliisiyeņaku*, let jibil jinoken li Jáyiyaju ja- ta Ateemit.

Waa Yéesu alobumuu mata kaļeetoo
 (Maak 11:25; Lík 12:57-59)

²¹ — Jijanjam kaanaku kulollob kata naanaņ kooniil: «Jakum umuk an. An amukumuu an, fan atiibi ††.»
²² Bale ínje fan eenuul, an awuñetumuu atuyool, fan atiibi. An aanumuu atuyool «esonjaye,» fan ájowetumi bata *Huhaanaahu hata kutiibaaku*. Ban an aanumuu foof atuyool, «buwelabe!», latooke min abeteni li sam- bun. ²³ Li bil nokoo loon lúnjaluloņa' bujuuñaki boot ukaan li *husilaahu* hata Ateemit, úliiņ to li uwayiļo oon atuyi lawuñetiwuñet, ²⁴ ukat to bujuuñakabu booli hák- il husilaahu, min ujow jijand jíjamoolul li atuyi. Banu- muu, li ílaañul ubil usen bujuuñakabu Ateemit.
²⁵ Li bil nokoo loon an jibajoole, ban li ájowetumi li bútin, usommen jijamoo bukuluul li ejowayi boot bata tilibinaalayi. Ukaan mo jakum bil abeti li kuņenaku ka- ta atiibaawu, jakum bil atiibaawu aseni sandalum kukuļ. ²⁶ Li maļegenamu fan ilobi, let úfulumul ló awu balaañenut sídalamasu feh san ookoolumuu, boot yok li édalamayi ébanumayi.

Jakum uhinten anaale alet ooli
 (2 Sam 11:2-3; Maak 9:43-48; Galasi 5:24)

²⁷ — Jijanjam kaanaku Hulimahu hata Ateemit hoone: «Jakum uhinten anaale alet ooli †.» ²⁸ Bale ínje boot min eenuul, ánayine ajukelumuu anaale ban li ási- bowool, layaane ahinten anaalaawu ummu aban li buyinumool. ²⁹ Nokoomuu loon jíkilaļu jooli jíliłaju joote jíjiyi li ulo li kahoofoo, úkooļul jó ubeten lóyiyi. Mata wah wano li eniili ukajenumuu, kóyume eniilayi yooli feh mabeteneli li sambun. ³⁰ Li bil nokoo loon kaņeni kúli koote kújiyi li ulo li kahoofoo, ufalen ko ubeten lóyiyi. Mata wah wano li eniili ukajenumuu, kóyume eniilayi yooli feh mabeteneli li sambunasu sáhokoweliitumuu.

Yéesu li alob mata kakatoo kata bukan kayabowe
 (Máciya 19:9; Maak 10:11-12; Lík 16:18; 1 Koolentiyenj 7:10-11)

³¹ — Hulimahu hata Ateemit honsoon foof: «Anáyine aanumuu aseekool ábalo, laate akiic eleetal yata kaka-

†† 5:21 Húwuyahu 20:13 † 5:27 Húwuyahu 20:14

too asenool †.»³² Bale ínje fan eenuul: ányine aanu-muu aseekool ábalo, akila bahintowut li ányine akee, fan áji anaalaawu li alo li kahoofoo akila balaañene ayabo. Li bil nokoo loon an ayabe anaale ábalowe bata áyinool, lahintenhinten anaale alet oola.

Yéesu li alob mata hunuu
(Máciya 12:36; 23:16-22; Saak 5:12)

³³ — Jijanjam foof kaanaku Hulimahu hata Ateemit honsoon kata naanaŋ: «Jakum ukat bakaanut wahawu wan unuumuu kakaan ††». Bale unuulumuu kakaan wah hákil *Amaañenawu*, ukaan wo.³⁴ Bale ínje boot min eenuul, jakum jinnu maayeet tuf. Jakum jinnuul emitayi, mata yo yommuu efenjenayi yata Jáyiyaju jata Ateemit.³⁵ Jakum foof jinnuul etaamayi, mata li yo Ateemit alembenemuu kootool. Jakum jinnuul *Yeelusalem*, mata yo yommuu é sukayi yata Ayiyawu áamakawu ammuu Ateemit.³⁶ Jakum foof unuulum húkoyi, mata uyilaat ukaan kal kano li húkoyi kuhiit, mantee foof kuŋayen.³⁷ Jilob hulim hano bale: «Ééhe’, ló balakowe ééhe’, «A’aa’», ló balakowe a’aa’. Jifamen tomuu hulim hakee, li Sayitaane húfulumulo.

Yéesu li alob mata buluken
(Lík 6:29-30; Lomenj 12:17-21)

³⁸ — Jijanjam min lobumuu kaanaku: «An ahumumuu jíkil jata an, li jihumool foof jíkil. An ahaatumuu kánjiŋ kata an, li jihaatool foof kánjiŋ †.»³⁹ Bale ínje boot min eenuul, jakum an akaani majakut, li uluken. Bale an atekimuu eheejen li kalaab káli, ukatool foof min ateki li kamay.⁴⁰ Li bil nokoo loon an aŋesi elob, ayiliwum aŋa’ kájufaaku kooli, ukatool foof min aŋa’ hulaalahu hooli.⁴¹ Li nokoo loon an afañe min aŋa’ sembewool min akaani úteb búteb min jijow simeetal soono énjunne, awu li uteb bo min jijow simeetal soono sínjunne síjuba li akila ló.⁴² An aŋayimuu wah, usenool. An li afañ min ucaagenool wah, jakum uhoy.

Jifañ kulatoolawuul
(Lík 6:27-28, 32-36)

⁴³ — Jijanjam min lobumuu kaanaku: «Fan ufañ afaali an, min uhoy alatoolayi ††.»⁴⁴ Bale ínje li eenuul, jifañ kulatoolawuul, ban li jilaw boot li kálaatenewuulumuu.⁴⁵ Bájum li jilako bañiil bata Atuubawuul ata haatiya. Mata lakaanekaan banakabu bulumul li kálafutumuu, loon foof lakaane bomuu bulumul li kajakumuu. Li akaan emitayi élaalul li mata kajakumuu, li mata foof bukanabuku kaŋafutumuu.⁴⁶ Mata jifañumuu bukanabuku kafañuulumuu bale, bacaam buu joote jíbajum tó li Ateemit? Kama inti bukanabuku kajakutumu foof mo kukaanemuu?⁴⁷ Ban jinaakumuu jisaaf

† 5:31 Dótelonom 24:1 †† 5:33 Lebetik 19:12 ‡ 5:38 Húwuyahu 21:24; Lebetik 24:20; Dótelonom 19:21 †† 5:43 Lebetik 19:18

kutuyuul bale, waa jikaan to waluuke. Kama inti maayeet bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, kukaanekaan mo?⁴⁸ Jilako bukan kabajut kahoofoo loon Atuubawuul ata haatiya abajutumuu kahoofoo.

Yéesu li alob buu lambenemuu asukateen
(Lík 12:1-2; Kolosiyen 3:23-24)

6 — Jíkaanum, jakum jikaan wahawu wan Ateemit afañumuu hákil é sukayi feh, mantee bukanabuku li kujukuul. Mata jikaan momuu, Atuubawuul ata haatiya let acaamuul.

² «Mó mújimuu, usenumuu asukateen wah, jakum uŋok kasiin. Mata muña’a káhoolomuu kukaanemuu li *siluufasu sata kaŋawaku*, li útinawu, bájum é sukayi li esaliil. Li maŋegenamu fan ilobuul, bacaamabu booliil kuyab bo kuban.³ Bale usenumuu asukateen wah, jakum ukat maayeet abukeyi ata húkow min ahaas.⁴ Bájum li lako wah wakaani li huyoloo. Ateemit, Atuubayi ajukemuu wah wakaani li huyoloo, fan alaañeni wo.

Yéesu li alob buu jawemuu
(Lík 11:2-4; Máciya 18:21-35)

⁵ — Jilakomuu kaŋaw, jakum jiliikoo li káhoolomuu, kafañemuu kuyito min kuŋaw li *siluufasu sata kaŋawaku*, li tan útinawu úlandoomuu, bájum é sukayi li ejukiil. Li maŋegenamu fan ilobuul, bacaamabu booliil kuyab bo kuban.⁶ Bale awu, ufañumuu kaŋaw, li ujow ubaboo li káfitaku kooli, min uŋaw Atuubayi aano tomuu tan yolomuu. Atuubayi Ateemit, ajukemuu wah wakaani li huyoloo, fan alaañeni wo.

⁷ «Jilakomuu kaŋaw, jakum jilob kulim kameeŋe kabajut jáliŋ loon kákaanumutumuu li Ateemit balewool kukaanemuu. Kuyinooyinoo li koon kulobumuu kulim kameeŋe, Ateemit fan ajanteniil.⁸ Mó mújimuu jakum jiliikoo li buko, mata Atuubawuul Ateemit lahaase wahawu wan jifañumuu jítowum jilaw wo.

⁹ — Muñe’e jóotimuu jinaak jilaw eeno: «Atúubawoli ammuu haatiya,

kajawi kúkaanumi.

¹⁰ Jáyiyaju jiya jibil.

Húfañumahu huya ubaj li etaamayi loon haatiya.

¹¹ Usé noli síyaat wahawu wan jóotimuu jitiñ síyaat.

¹² Ban li ubonket bafetabu bóololi loon jibonketemuu foof kafetemuu li óloli.

¹³ Ban jakum úkatoli min jilo li jabunt, bale úfakenoli li *Majakutamú*.

Mata awu ukile jáyiyaju, li sembaasu, li máyiineniyamu boot nanoonan, *Aameen*»

¹⁴ «Mata jibonketemuu kafetemuu li bukuluul, Atuubawuul ammuu haatiya fan abonket foof bafetabu booluul.¹⁵ Bale jibonketutumuu kafetemuu li bukulu-

ul, Atuubawuul let foof abonketuul bafetabu booluul.

Yéesu li alob mata kamommo boot kaɓaw

(Esay 58:3-8)

¹⁶ — Jilakomuu kamommo boot kaɓaw, jakum jiyinoo loon káhoolomuu kukaanemuu, kañootenemuu wuuliil bájum é sukayi li ehaas yoon kamommo kóomi lí kó. Li maɓegenamu fan ilobuul, bacaamabu booliil kuyab bo kuban. ¹⁷ Bale ulakomuu kamommo boot kaɓaw, ufos buuli ban li újaasul walawu wooli. ¹⁸ Bájum é sukayi jakum ehaas yoon kamommo lóomi lí kó, min Atuubayi bale ahaas, aano tomuu tan yolo-muu. Ateemit, Atuubayi ajukemuu wah wakaani li huy-oloo, fan alaañeni wo.

Jiɓes ebajayi yammuu li emitayi

(Lík 12:33-34; 1 Tím 6:9-10)

¹⁹ — Jakum jiɓes min jibaj ebaj yáamak boot li buku-luul li etaamayi, dán bulolabu li búkolabu buyilimuu bukajen wah, li dán ékuuwayi eyilimuu élu kuteefaku min ékuwet wah. ²⁰ Bale jiɓes min jibaj ebaj boot li bukuluul híndo emitayi, dán bulolabu li búkolabu buyi-laatumuu bukajen wah, li dán ékuuwayi eyilaatumuu élu kuteefaku min ékuwet wah. ²¹ Mata tan ebajayi yooli yommuu, to foof buyinumabu booli bommuu bu-lako.

Ehiitumayi yata eniilayi

(Lík 11:34-36)

²² — Kúkilaku kommuu ehiitumayi yata eniilayi. Mó mújimuu kúkilaku kooli kujakumuu, eniilayi yooli feh inyu foof li mawuɓe. ²³ Bale kúkilaku kooli kujakutu-muu, eniilayi yooli feh fan elako li élim yáamak. Mó mújimuu mawuɓeyamu máamimuu li awu mulaañu-muu mulako élim, élim yay yóomi li ehaɓ élimayi inyu.

Ateemit, mantee ebajayi?

(Lík 16:13)

²⁴ — An ayilaat alako aloka ata kunahaan kúluba li mano, mata fan alat akee min afañ aahu, mantee foof fan átuul akee, min abes aahu. Jiyilaat jilako li mano emiikeel yata Ateemit li foof yata sídalam.

Jijand jiyinoo mata jáyiyaju jata Ateemit

(Lík 12:22-31)

²⁵ — Mó mújimuu li eenuul: Jakum jiyinoo njáa' mata buloɓabu booluul. Jakum jiyinoo njáa' waa jóomi li jitiñ, li waa jommuu li jihob †. Jakum foof jiyinoo mata eni-ilaayi yooluul, min joon waa jóomi li jikoko. Inti buloɓ lahaɓe hutíñ? Eñiil, inti lahaɓe búkoko? ²⁶ Fan jijuke ba-suuwabu báyititolemmu haatiya. Búwañeliit, búcaceli-it; bújoojeneliit mutiñaay bujow butah li bulanjen. Atu-

ubawuul ata haatiya inti ummu min ákuumene bo-muu? Ban inti bukuluul jiharɓo? ²⁷ Ayi li bukuluul buyi-nawool boote búji li afamen buloɓool jatit?

²⁸ «Waa li úji li jiyinoo njáa' mata búkoko? Fan jilaso éluɓfenayi yata mahosamu mata siɓamasu buu ejiile-muu eeno. Elókeliit, éheceliit. ²⁹ Bale fan eenuul, maay-eet áyiyawu *Salomon* humumool, li máyiineniyamu moola feh, akokowut jak loon yano li éluɓfenayi inyu. ³⁰ Ateemit afan ásangem éluɓfenayi inyu yammuu síyaat li siɓamasu, yan jihaasumuu joon kajom fan ebeteni li sambun, háɓum bukuluul humumuul? Mó káyinenuul kukite kutiti! ³¹ Mo emmuu jakum jiyina min jinaak joon: “Waa lootaale utiñaal? Waa lootaale uhobaal? Waa lootaale ukokowaal?” ³² Mata kákaanu-mutumuu li Ateemit balewool, buko kuyinoolemmu mata wahawu unwu feh. Bale Atuubawuul ata haatiya lahaase aan, wahawu unwu feh jifañ wo. ³³ Jijand jiyi-noo mata Jáyiyaju jata Ateemit ban li jiloɓ loon afañu-muu, wah waawu feh fan asenuul wo afamen to. ³⁴ Jakum jiyinoo njáa' yata kajom, mata kajom fan jibaj uyinoo wakee. Hunakoohunak sílaam ho sifite.

Jakum jitiib an

(Lík 6:37-38, 41-42)

7 — Jakum jitiib an, jakum bil Ateemit atiibuul. ² Mata Ateemit fan atiibuul loon jitiibemuu kaabuku. Kaliikumaku kan bukuluul humumuul jijaale-muu min jiliik bukanabuku, ko foof Ateemit ammuu li abil aɓa' min aliikuul. ³ Waa wommuu úji li ujuk kakaawaku kammuu li jíkilaɓu jata atuyi, ban ujukut kawunkaku kammuu li jíkilaɓu jooli? ⁴ Mantee foof buu luyilo oon atuyi: «Ukobom min ífulen kakaawaku kam-muu li jíkilaɓu jooli,» ban awu kawunk li koono li jíkilaɓu jiya? ⁵ Búhoolowabe! Ujand úfulen kawunkaku kam-muu li jíkilaɓu jooli ubanumuu, fan ukit ujuk jak min uy-ili úfulen kakaawaku kammuu li jíkilaɓu jata atuyi. ⁶ «Jakum jisen wah wañawo bukanabuku jakakutu-muu, kanokoomuu loon sijangi, jakum bil kúlaañul kukaanuul majakut. Jakum foof jiɓa' usisawu wooluul jitahen bukanabuku kanokoomuu loon sifulugunasu, jakum bil kúkakuul wo.

Jiɓawumuu wah fan jibaj wo

(Lík 11:9-13)

⁷ — Jiɓawumuu, fan kusenuul. Jiɓesumuu, fan jijuk. Jikonkongenumuu, fan kúbabuluul. ⁸ Mata an aɓawu-muu wah, fan abaj wo. An aɓesumuu wah, fan ajuk wo, ban an akonkongenumuu fan kúbabulool. ⁹ Ayi li bukuluul aate asen añoolool huyitik, akila baɓawelool húmbuulu? ¹⁰ Mantee foof aɓawoolumuu jiwol, li asenool enuukayila? ¹¹ Fan bukuluul jajakutumuu ji-haase kasen wah wajake kuñooluul, kama háɓum Atu-

† Hulimahu unhu hulet li sibiibul sakee

ubawuul ammuu haatiya. Fan asen wah wajake bukanabuku kammuu kuɓawool wo!

¹² «Wahoowah feh wan jifañe min bukanabuku kukaan boot li bukuluul, jikaan wo bukuluul humumuul foof boot li buko. Mata wahawu unwu *eluwaiyi* li kulob mo foof.

Bútinabu bajakumuu

(Lík 13:24)

¹³ — Jínokenum li kámbiilaku kahogumuu; mata bukanabuku kánokenummuu li kámbiilaku kawuɗumu kumbuku li bútinabu bata eketayi. Bukan kameeɗe li bo kújowume. ¹⁴ Bale kámbiilaku kata buloɗabu, kuhohhog. Bútinabu foof bata buloɗabu búsengisengi éjowum. Bukanabuku kajukumuu bútinabu umbu bata buloɗabu kumeenɗut.

Bunuunuken li ebukoolumool láhaasumeyi

(Lík 6:43-44)

¹⁵ — Jíkaanum bukanabuku kaanemuu efulofet koom ban let maɓegen. Kúlohuluulumuu, li kukaan loon buko bukan kajake, ban káta láalayil, sijangibujal salume. ¹⁶ Fan jíhaasumiil li bakaanelabu booliil. An let ábajul kúul li anuunuken ata újenkuun. An let ábajul foof kuɓeɓu li búbilik. ¹⁷ Mó mújimuu bunuunuken bajake, fan bubaj ebukoolum yajake. Bunuunuken bajakut, fan bubaj ebukoolum yajakut. ¹⁸ Mata bunuunuken bajake, buyilaat bubaj ebukoolum yajakut. Bunuunuken bajakut foof, buyilaat bubaj ebukoolum yajake. ¹⁹ Ban foof bunuunuken banooban, bábukeliit ebukoolum yajake, fan bufaleni beten li sambun. ²⁰ Mó mújimuu, fan jíhaasum bukanabuku kámalemuu koon efulofet koom li bakaaneliil.

Kúgoomaku kata maɓegen kata Yéesu

(Lík 13:25-27)

²¹ — Inti bukanabuku feh kaanewommuu: «*Amaanjen*, *Amaanjen*», kóomi li kunoken li Jáyiyaju jata Ateemit. Bale bukanabuku kakaanemuu loon hulimahu hata Atuubawom hulobumuu, buko kommuu li kunoken li Jáyiyaju jata Ateemit. ²² Li hunakahu hata batiibabu, bukan kameeɗe fan koonom: «*Amaanjen*, *Amaanjen*», kama inti li kajawaku kooli, jílobummu kulimaku kata Ateemit? Inti li kajawaku kooli, jíkesoolummuu uyunumawu wajakutaawu? Inti foof li kajawaku kooli, jíkaanummuu wah wájaa-haleniye? ²³ No unnu, fan ilobiil bújoonoo eeniil: «ihaa-sutuul maayeet. Jiyinno téetiwoom, bukuluul jájakaati muñowu!»

Siluufasu síɓubaasu

(Lík 6:47-49)

²⁴ — Mó mújimuu, an ajamumuu kulimaku kúmbaam unku, ban li akaan loon ilobumuu, lanokoonokoo li an ájallowe, ateeɗe eluufayi yoola tin ɓaaɓe. ²⁵ Nan emitayi élaalulumuu mal máamak, utunkawu li ufaasoo, búlusabu li bútekuul boot dó li eluufayi, elowut mata, eteefiteef tin ɓaaɓe. ²⁶ Bale an ajamumuu kulimaku kúmbaam, ban akaanut loon ilobumuu, anawu ummu lanokoonokoo li an ábaamowe, ateeɗe eluufayi yoola li muɓuyis. ²⁷ Nan emitayi élaalulumuu mal máamak, utunkawu li ufaasoo, búlusabu li bútekuul boot dó li eluufayi, li elo ehumo feh.

²⁸ Muñe'e nan Yéesu alobumuu kulimaku unku ajow aban, ésukeyi li esego feh, mata kulimaku kan aliikenilumuu kúji. ²⁹ Mata Yéesu lanaanaak aliikenilumaku unku li kakaañen dó, búti li bukanabuku kali-ikenemuu ésukeyi eluwaiyi yata Móyiis.

Yéesu li afaken an ata háhaayee

(Maak 1:40-45; Lík 5:12-16)

8 Nan Yéesu áwalowulumuu li huyuyahu, búsuɓ báamak li bunab li akila. ² Muñe'e ánayine an háhaayee ejoke li abil boot tan Yéesu alakomuu, áɓejul li ákuntuɗ hákilool min aanool:

— Anahaan, ufañumuu, luyilo ufakenom.

³ Yéesu li atooken kaɗenool agolool, aban li aanool:

— Lifañe. Ufak.

Anáyinaawu ata háhaayeeyayi li ayaan afak. ⁴ Fúlum tó, Yéesu li aanool:

— Ukáanum, jakum ulob mo an. Bale ujow boot bata álambdaawu min ánandi. Banumuu li usen busu-uhenuu bata kágiilenaku ban *Móyiis* alobumuu kasen, min úhiis ésukeyi kaanaku lufaafak †.

Yéesu li afaken aloka ata anahaan ata kusollaali

(Lík 7:1-10)

⁵ Nan Yéesu anokenummuu li ésukeyi yata Káfeenawum, anahaan ata kusollaali kata Lom li abil atookool min ayaakoolool aanool:

⁶ — Anahaan alokaawu úmbaam ummu búmba mahintowe. Labobobobo, ban ummu li sílaam sáamak.

⁷ Yéesu li aanool:

— Fan ibil min ifakenool.

⁸ Anahaanawu ata kusollaaliyaku kata Lom li aanool:

— Injé itookut min únokenul búmbaam. Ulob hulim hano bale, alokaawu úmbaam fan afak. ⁹ Injé humu-mom libaje kunahaanom, ban libaje kusollaali kan ihine éemi anahaaniil. Eenumuu umme: «Ujow!», li ajow. Li een umma: «Ubil», li abil. Eenumuu foof

† 8:4 *Lebetik* 13:2; 14:2

alokaawu úmbaam: «Ukaan wahawu unwe,» li akaan wo.

¹⁰ Nan Yéesu ajamumuu kulimaku unku, li asego ñáa'. Li aan kanabumuu li akila:

— Li maļegenamu, boot min ilobuul, ijukolut híndo *Isilayeel* an abaje káyinen lí ínje loon ánayinaawu ummu. ¹¹ Mó mújimuu, fan ilobuul kaanaku, bukan kameenje fan kubilumul Akiw li Jalañ, min kubah li buyinjaay bano li *Abulaham*, Isaak li *Sakob* li Jáyiiyaju jata Ateemit. ¹² Bale kaateenumuu kunoken li Jáyiiyaju jata Ateemit, fan kubeteni tíyañ li élimayi, ban jílokaju jommuu, li sílaam sáamak.

¹³ Fúlum tó, Yéesu li alob anahaanawu ata kusolaaliyaku kata Lom aanool:

— Ujow úbaló! Jow kaan loon lúyinenumuu. No foof alokaawu ayaane afakumuu.

Yéesu li afaken bukan kameenje kásomute

(Maak 1:29-34; Lík 4:38-41)

¹⁴ Muñe'e Yéesu li ajow bata Fiyeel áliiñ, li atook ajolool aale mahintowe. Bújuusa babetelool. ¹⁵ Yéesu li ago' kañenaku kata anaalaawu, bújuusaabu li búfu' li akila. Li ayito min atoofotoo Yéesu.

¹⁶ Li líiñ kátiimaku, li kúnjalulool bukan kameenje kan uyunum wajakut újufowe. Yéesu li alob hulim hano, uyunumawu wajakutumuu li úfu' li buko, ban li afaken foof bukanabuku feh kásomuteenumuu. ¹⁷ Muñowu Yéesu ájimuu kulimaku unke kan *afulofetawu* alobumuu, li kubaj:

«Lañaññá' búgootowabu boololaal;
ban li afaken úsomutawu woololaal» †.

Buu lommuu unab li Yéesu eeno

(Lík 9:57-62)

¹⁸ Nan Yéesu ajukumuu búrukabu li búguutool, li alob kúgoomaku min kulimb li akila ló boot kageb kaa-ka húwajahu. ¹⁹ Muñe'e aliikena bukan eluwaayi yata Móyiis li álohul Yéesu min aanool:

— Anahaan, fan inab li awu tanootan tan ujowe.

²⁰ Yéesu li aanool:

— Kugeewuwaku kubaje uwokaay. Basuuwabu bata haatiya bubaje useeh. Bale *Añool-An* abajut tan aate ahinto min ayooļo.

²¹ Akee li *kúgoomaku* li aan Yéesu:

— *Amaañen*, ukatom min ijand ijow ihok atuubawom.

²² Bale Yéesu li aanool:

— Unábul lí ínje, min ukat bukanabuku kakatumuu min buko humumiil kuhok bukaniil kakatumuu.

Yéesu li akaan búlus min buyeelen

(Maak 4:35-41; Lík 8:22-25)

²³ Muñe'e Yéesu li ájufo li busaana li *Kúgoomaku* koola ló. ²⁴ Nan kújufomuu li busaanaabu, búlus báamak li buyaan búteku li húwajahu, min kulambajaku kunaak kubil kulo li busaanaabu. Yéesu akila li ká-mooli. ²⁵ Kúgoomaku koola li kujow kúliwool, ban li koonool:

— *Amaañen*, ukaan min ufakaal! Ummu li újimaal.

²⁶ Bale Yéesu li aaniil:

— Mó káyinenuul lí ínje kukite kutiti! Wáa újiye li jíkoli?

Muñe'e nan Yéesu ayitomuu, li anuuloo búlusabu li malamu mata húwajahu. Li lulenoo lul.

²⁷ Bukanabuku kalako tomuu li kusego ñáa', min kunaan koon:

— Kama laalu an buu, an emmuu maayeet búlusabu li bútuulool, malamu mata húwajahu li mútuulool?

Yéesu li afaken kánayine kúluba kan uyunum wajakut újufowe

(Maak 5:1-20; Lík 8:26-39)

²⁸ Muñe'e Yéesu li ajow boot kageb kaaka kata húwajahu, li etaamayi yata kata Gadala. Nan áliiñumuu, kánayine kúluba kan uyunum wajakut újufowe, ban li kúfulumul li kuyaak kawoki li hugisa, li kubil kufam li aki-la. Kánayinaabuku umbuku kúluba li kúkoyileni bil gay, an ayilaat ájowum li bútinabu umbu. ²⁹ Nan kánayinaabuku kúluba kufamumuu li Yéesu, li kukaaw butiya koon:

— Añiil ata Ateemit, waa lufañe li óloli? Waa, lubiibil boot jálaatenoli tówum hunakahu hata batiibabu húliiñ?

³⁰ Muñe'e li baj bumat báamak bata sifulugun balakowe kahoof, tin hine lóyiyiil. ³¹ Uyunumawu wajakutumuu li uyaakoo Yéesu woonool:

— Oótimuu úfulenoli, kama li úkaanoli jijow jíjufo bumatabu bata sifulugunasu.

³² Yéesu li aan uyunumawu wajakutumuu:

— Jijow!

Maļegen uyunumawu wajakutaawu li úfu' ujow újufo sifulugunasu. Bumatabu foof bo feh li búwubbenoolumul haatiya hulijahu buliiñowul bujow bulo li húwajahu, min sifulugunasu síjim dó li malamu.

³³ Bukanabuku kalakomuu humatahu hata sifulugunasu li kutey boot li érukayi, kujow kukitten wahawu wabajumuu feh, háñum buu Yéesu afakenumuu eeno bukanabuku kan uyunumawu wajakutumuu újufomuu.

³⁴ Muñe'e bukanabuku feh kata érukayi, li kúfulul kubil kufam li Yéesu. Nan kujukoolumuu, li kuyaakoolool koonool áfu' li etaamayi yooliil.

† 8:17 *Esay* 53:4; 1 *Fiyeel* 2:24

Yéesu li afaken an abobowe

(Maak 2:1-12; Lík 5:17-26)

9 Yéesu li ájufo li busaana, min alimb húwajahu ajow boot li é sukayi yoola †. 2 Nan áliiŋumuu, li kúnjalulool an abobowe, ahintowe li bukaŋ. Nan Yéesu ajukumuu káyinenaku kooliil, li aan anawu abobomuu: — Sákoli añoolom, uhoofoolawu wooli ubonketibonket.

3 Muñe'e kukee li bukanabuku kaliikenemuu é sukayi eluwaayi yata Móyiis li koon li uynumiil: «Anáyinaawu ummu lagele Ateemit.» 4 Emmuu Yéesu lahaase uyi-noolawu wooliil, li aaniil:

— Wáa újiye li jibaj uyinoo waŋooto li kúkowuul.

5 Waa uhaŋe másum elob, kaan hubobahu:

«Uhoofooli ubonketibonket» mantee kaanool: «Uyito min ujow?» 6 Bale, lifañe min ikaanuul min jihaas kaanaku *Añool-An* lababbaj li etaamaye kayile kata kabonket uhoofoo.

Muñe'e Yéesu li aan anawu abobomuu:

— Uyito, uŋa' bukaŋabu booli min ujow bóot.

7 Maŋegen ánayinaawu li ayito ábalo. 8 Nan bú sukabu bujukumuu wahawu unwu, li búkoli ban li busal Ateemit asenumuu bukanabuku kayile loon unku.

Yéesu li ahoon Máciya alako ágoomawu oola

(Maak 2:13-17; Lík 5:27-32)

9 Yéesu li alako ejow, li ajuk ánayine áyababuhál an koone Máciya mabahe tan kuyabemuu búhalabu, li aanool:

— Unábul lí ínje.

Maŋegen Máciya li ayito anab li akila.

10 Fú lum tó, Yéesu li ajow boot li eluufayi yata Máciya min alako dó hutíñ. Muñe'e *kúyababuhál* koola. 11 Nan *Kufaaliisiyenaku* kujukumuu loon muña'a, li koon kúgoomaku kata Yéesu:

— Wáa újiye anahaanawu ooluul li átiñum dín dáno li *kúyababuhálabu*, li kúkaanikoolaabuku?

12 Nan Yéesu ajamiilumuu li kulob loon muña'a, li aaniil:

— Inti bukan kásomutut joke li abuntena, bale kásomutumuu joke li abuntena. 13 Jijow jiñes min jihaas waa Ateemit afañe alob li hulimahu unhe: «Inti usila sínuukulenj lifañe, bale lifañe min jinaak jíyiyen bukanabuku †.» Ibilut kahoon bukan kayinoole li koon buko bukan kacole koom, bale kuhoofoola libile kahoon ‡.

Múkaaniin mahaan munaboolut li muwunkul

(Maak 2:18-22; Lík 5:33-39)

14 Muñe'e *kúgoomaku* kata Saŋ Batiis li kubil kujuk Yéesu min kugellenool koonool:

† *É sukayi yoola: yo yommuu Káfeenawum* †† 9:13 Oóse 6:6 ‡ 9:13 Maak 2:17; Lík 5:32; 19:10; 1 Tímote 1:15

— Wáa újiye áloli li *Kufaaliisiyenaku* li jinaak jimommo, ban kúgoomaku kooli kúmomoweliit.

15 Yéesu li aaniil:

— Buu emmuu nokoo kubuke an ábutowe li kumomowool akila to li buko? Manooman hunakahu fan húliiŋ nan kommuu li kujok anawu ummu ábutomuu kújowetum. No unnu kommuu kumomowool.

16 «An áŋaleliit hufalen hata kañ kawunkul min áfi-boo kañ kuhaan. Mata akaan momuu, hufalenuhu hawunkulahu fan huñakoo, li húlangul kañaku kuhaanaku min étaañayi ehaŋ maluuk. 17 An áŋaleliit foof bunuk buwunkul akaan li situnfen †† sakete. Mata ukaan momuu, situnfenasu fan sifemb, min bunukabu búyuwo. Situnfenasu, so li sikajen. Bale fan uŋa' bunuk buwunkul ukaan li situnfen siwunkul. To untu, situnfenasu let sikajen, bunukabu let búyuwo.»

Yéesu li afaken anaale ásomute, ban li ayiten ásungute akete

(Maak 5:21-43; Lík 8:40-56)

18 Nan Yéesu alakomuu elobayi li buko, anahaan akee ata Kusuwifaku li ákoojulool, min ákuntunj hákilo-ol, ban li aanool:

— Jísungutaaju júmbaam jikitekit li jiket. Bale ubil min uŋa' kaŋeni uwalen li akila, fan áliwo.

19 Yéesu li ayito anab li anahaanawu, akila li *kúgoomaku* koola.

20 Li baj anaale áfululo huña ban afosowut ho jow baj simit soono kuŋen li síluba. Anaalaawu li abilumul kata búsol Yéesu, min ago' kabeyaku kata kañaku koola.

21 Mata lanaanaak aan li buyinumool: «Iyiliyeenumuu igo' kañaku koola bale, fan ifak.» 22 Muñe'e Yéesu li ágegul li ajukool. Li aan anaalaawu:

— Añoolom, sákoli, káyinenaku kooli kufakeni. Anaalaawu li ayaan afak.

23 Nan Yéesu áliiŋumuu bata anahaanawu ata Kusuwifaku, li ajuk kalakomuu kaŋokaku kata úloon-awu †† li bú sukabu balakomuu búluulenabu. 24 Muñe'e li aaniil:

— Jífu'. Jísungutaaju unju jiketut, bale jímooolimooli.

Kalako tomuu li kújuwool. 25 Nan kúfulenumuu é sukayi kuban, Yéesu li anoken li káfitaku áliiŋ li átuk kaŋenaku kata jísungutaaju, li jiyito. 26 Muñe'e wahawu wan Yéesu akaanumuu, li ujamo li halaabahu unhu feh.

†† *Kusuwifaku li situnfen sata ubaŋ kunaake kukaan bunukabu booliil min kutoj. Mó mújimuu kukaanumuu bunukabu li etunfen yakete ban li kutoj, bunukabu let buyili buyih min etunfenayi éfumb* †† *Ujóon: Naanaŋ an aketumuu li Kusuwifaku, bukanabuku kulakomuu jíŋokaju joola, li kunaak kuŋok úloon*

Yéesu li afaken bukan kújuba káfuume

²⁷ Muñe'e Yéesu li áfulum tó alako ejow, bukan kújuba káfuume li kunab li akila, min kunaak kayaakoolool butiya koon:

— Ubonket úyiyenoli, *Añiil ata Dayit!*

²⁸ Nan Yéesu anokenumuu li eluufayi, kánayinaabuku káfuumumuu li kubil kulobool mantee li afakeniil. Yéesu li agelleniil aaniil:

— Jíyinenene kaanaku liyilo ifakenuul?

Li koonool:

— Eéhe', Anahaan.

²⁹ Muñe'e Yéesu li agoliil li kúkil, ban li aaniil:

— Jow kaanuul loon jíyinenumuu.

³⁰ Maļegen li kujuk. Yéesu li anuulooliil aaniil:

— Jíkaanum, jakum jilob mo an.

³¹ Bale nan kuyaane kúfulum tómuu, li kujow kuheb bukanabuku feh kakinumuu halaabahu unhu, waa Yéesu akaanumuu.

Yéesu li afaken an ayilaat elob

³² Nan kánayinaabuku kújubaaku káfuumeenumuu kulakomuu ejowayi, kukee li kúnjalul Yéesu an ayilaat alob mata buyinum bajakut bújufowool. ³³ Muñe'e nan Yéesu ayaane akesoomuu buyinumabu umbu bajakutumuu búfu', ánayinaawu li álobul. Búsukabu li busego njáa' min bunaak boon:

— Wah loon unwu ujukoluti li etaamayi yata *Isilay-ee!*

³⁴ Bale *Kufaaliisiyenjaku* li koon:

— Li búkaanum bata anahaanawu ata uyunumawu wajakutumuu, Yéesu ákesoolumemuu uyunumawu unwu wajakutumuu úfu' li bukanabuku kan újufomuu.

Yéesu li ajuk búrukabu li áyiyen

³⁵ Yéesu li anaak añaaahoo li síukasuu feh, min anaak aliiken bukanabuku li *siluufasu sata kaļawaku*. Li afaken kásomut kanookan, li jilum janoojan li érukayi.

³⁶ Nan Yéesu ajukumuu búrukabu, li áyiyen bo, mata buyooyok ban li búyeko, loon kúgalalaan kabajut amata. ³⁷ Muñe'e li aan *kúgoomaku* koola:

— Emaanaayi yaalumuu boot ecac emeeje njáa', bale kucacaaku kufamut. ³⁸ Mó mújimuu, jilaw *Amaañenawu* ata ecacayi, min áboñul kucaca boot li kaļaakaku koola.

Kufootalaku *kuñen li kújubaaku* kata Yéesu

(Maak 3:13-19; Lík 6:12-16)

10 Yéesu li áhooñul *kuñen li kújubaaku* kammuu *kúgoomaku* koola, min aseniil kayile kata kakesoo uyunumawu wajakutumuu úfu' li bukanabuku kan újufomuu, li kayile kata kafaken kásomut kanookan, li jilum janoojan. ² Ujawawu wata bukanabuku kuñen li

kújubaaku kammuu *kufootalaku* buko li Sañ kata Sebede; ³ Fílib li Baatilime, Toma li Máciya ammuu *áyababuhul* ata Alife li Tade, ⁴ Simoñ ammuu li hujojahu haaneyimuu Selot † li Sudaas Isikaaliyot abetumuu Yéesu li kuñen kata bukan.

Yéesu li aboñ kúgoomaku koola

(Maak 6:7-13; Lík 9:1-6)

⁵ Yéesu li aboñ kúgoomaku koola *kuñen li kújubaaku*, min aaniil:

— Jakum jinoken li síukasuu sata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool. Jakum foof jinoken li éruk yata Samali. ⁶ Bale jijow boot bata bukanabuku kata *Isilayeel* kanokoomuu li kúgalalaan kájime. ⁷ Jilakomuu ejowayi li jinaak jiwaale joon: «Jáyi-yaju jata Ateemit jíkoójulo!» ⁸ Jifaken kásomutumuu. Jiyiten kaketumuu. Jifaken bukanabuku kan háhaayee ejokumuu. Jikesoo uyunumawu wajakutaawu úfu' li bukanabuku kan újufomuu. Jiyayyab bacaamut, jisen bagellenuut bacaam. ⁹ Jilakomuu li jijow jakum jiná' éwulus, mantee ehaaliis, mantee foof sídalam sata fálam jikaan li kusinjawumaku kooluul jíjowetum.

¹⁰ Jakum foof jiná' kaboote kata kañaahoo. Jakum jiná' wañ újuba, mantee foof sidalla. Jakum jooken hunuk, mata aloka laate ayab hutifoool.

¹¹ «Jíliinuumuu li éruk élunlumaay mantee foof li éruk yanooyan, jinjes min jihaas mantee baj dó an ayilo ayabuul, min jilako boola boot yok nan jommuu jijow.

¹² Jilakomuu kanoken li eluufayi, li jisaaf kakin dómuu.

¹³ Bukanabuku kakinumuu li eluufayi kuyabuulumuu jak, kásuumaayaku kooluul kujow kulako li buko. Bale kuyabutuulumuu jak, kásuumaayaku kujow kúlaañul boot li bukuluul. ¹⁴ Bajutumuu an li eluuf mantee li éruk ayabuul, mantee foof an ajantene kulimaku kooluul, jihank kafolaku kata kootaku kooluul ††, min jífu' li eluufayi inyu mantee foof li érukayi inyu. ¹⁵ Li maļegenamu fan ilobuul, li hunakahu nan Ateemit ammuu li atiib bukanabuku, katekaku kata bukanabuku kata érukayi inyu fan kuhañ másengi kata bukanabuku kata *Sodom* li kata *Gomool*‡.

Sílaamasu san égoomayi yata Yéesu kommuu li kubaj

(Maak 13:9-13; Lík 21:12-17)

¹⁶ — Jijanten! Boot min iboñuul loon kúgalalaan boot li tut sijangibujal. Mó mújimuu, ban di jijij loon sinuukayila, li jíjoobi uyunum loon síleebaan. ¹⁷ Jíkaanum bukanabuku, mata fan kújowetumuul ban tiibemuu, ban li kuña' kuuļ min kutekuul li *siluufasu sata*

† Selot: *Hujojahu hata Kusuwifaku kalakomuu katajaku min etaamayi yooliil éfu' li kuñenaku kata kata Lom* †† *Jihank kafolaku kata kootaku kooluul: Yo yommuu jakum jilaañen jookoo wahoowah li bukanabuku kata érukayi inyu* ‡ *Sodom li Gomool: Bukanabuku kata Sodom li kata Gomool kunaanaak kukaan dó muña'a, kahoofoo kanookan li kujuki li buko mata kútuulut, kúkoliwut Ateemit. Ateemit li atekiil kútek kata sambun sabilumulo li emitayi sibil sísulii*

kaɣawaku. ¹⁸ Fan kujokuul kújowetum hákil kuna-haanabuku kata é sukayi li bata kúyiyaku mata ínje ʒji, min jibajum tó bútin min jilob múmbaam hákil bukanabuku, li hákil kákaanutumuu li Ateemit bale-wool. ¹⁹ Bale nan kommuu kujokuul kújowetum bata tilibinaalayi, jakum jiyinoo waa jommuu li jilob, mantee foof buu jommuu li jilob wo eeno. Kulimaku kan jommuu li jilob, fan jiyab ko yaan no. ²⁰ Mata kulimaku kan jommuu li jilob let kubilum li bukuluul, bale fan kubilumul li Buyinumabu bata Atuubawuul.

²¹ «An fan abet atuyool li kuɣen bukan min kumukool. Atuuba fan akaan manolamu añoolool. Bañiil-abu fan buyito butiiken sibukoolayiil, ban li bubetiil li kuɣen bukan min kumukiil. ²² Bukanabuku feh fan kuhoyuul mata ínje ʒji. Bale an átukumuu káyinenaku koola lí ínje lit boot yok li húbanumahu, fan afak. ²³ Kúlaatenuulumuu li é suk, li jitey boot li é suk yaayu. Li maɣegenamu fan ilobuul, let jiban sí sukasu feh sata *Isilayeel* kaɣoloo, tówum *Añool-An* álaañul.

²⁴ «*Agóom* ahaɣut anahaanawu oola. Aloka foof ahaɣut anahaanawu oola. ²⁵ Jaajak min á goom alako loon anahaanawu oola, min foof aloka alako loon anahaanawu oola. Anahaanawu ata butoɣabu afane ahooñi Bélusebul †, naane háɣum kata butoɣabu humumiil.

Anawu an jóotimuu jíkoli

(Lík 12:2-7)

²⁶ — Mó mújimuu, jakum jíkoli bukanabuku kalobemuu majakut kuya li bukuluul. Bajut wah wáhimeni waatut ubil úhimuli. Bajut foof wah wayoolooli waatut ubil uhaasi. ²⁷ Wahawu wan ilobuulumuu li élim, jilob wo tihunak. Wahawu wan kubuyunooluumuu li ejan, jijow jilob wo butiya li kaayeen. ²⁸ Jakum jíkoli bukanabuku kayilimuu kumuk eñiilayi, ban kuyilaat kumuk yaalayi. Bale jíkoli Ateemit ayilimuu ásu' eniilayi li yaalayi li sambunasu sáhokoweliitumuu. ²⁹ Inti édalam yano enoomemuu bánfahutuun ɓúɣuba? Bale maayeet ano li bo let aket, ló balakowut húfañum hata Ateemit Atuubawuul. ³⁰ Bukuluul humumuul, maayeet walawu wooluul humum wo feh, ucobicob. ³¹ Mó mújimuu sákoluu. Ateemit lahaɣe maluukenuul bánfahutuun ɓameeɣe!

Hufañ Yéesu mantee kahoy Yéesu

(Lík 12:8-9)

³² — An aanumuu hákil é sukayi feh: «Yéesu akilom», ínje foof fan ibil een hákil Atuubawom ata haatiya: «Ummu ínje ikilool.» ³³ Bale an aanumuu hákil é sukayi feh: «Yéesu akilutom», ínje foof fan ibil een hákil Atuubawom ata haatiya: «Ummu inti ínje ikilool.»

Yéesu li áji katiiloo li kubaj li bukanabuku

(Lík 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ — Jakum jiyinoo li joon libiibil boot káɣalul kásu-umaay li etaamayi. Ibilut boot káɣalul kásuumaay. Bale kabaay líɣalulo. ³⁵ Mata libiibil min ʒji áfu' li kutiiloo li atuubawool, á sungute li kutiiloo li jaawool, anaale li kutiiloo li asunfaafool aale. ³⁶ Kulatoola kata an, fan kulako bukanabuku kata butoɣabu boola.

³⁷ «An afañumuu atuubawool mantee jaawool haɣ min afañommuu, áliiɣut min aani úmbaam. An li abil afañ añoolool áyine mantee añoolool aale haɣ min afañommuu, áliiɣut min aani úmbaam. ³⁸ An atebutumuu ekuluwaayi †† yoola tan ayilimuu aket, min á nabul lí ínje, áliiɣut min aani úmbaam. ³⁹ An afañumuu min afaken buloɣabu boola, let abil abaj buloɣ bábaneliit. Bale an aketumuu mata ínje ʒji, fan abil abaj buloɣ bábaneliit.»

An ayabumuu é goomayi yata Yéesu, akila layabe

(Maak 9:41)

⁴⁰ — An ayabuulumuu jak, ínje layabe jak, ban an ayabommuu jak, anawu áboñulommuu layabe jak. ⁴¹ An li ayab jak *afulofet*, mata min ammuu *afulofet*, fan ayab bacaam bata *afulofet*. Ban an ayabumuu jak an anabe li Hulimahu hata Ateemit, mata lanabenab li Hulimahu hata Ateemit, fan ayab bacaam bata an anabe li Hulimahu hata Ateemit. ⁴² Li maɣegenamu fan ilobuul, an asenumuu maayeet efot yano yata mal májoobiye akee li bukanabuku umbuku kan káyinenaku kooliil lí ínje kuliutumuu ahob, mata *á goomom* laam, akaaɣowut mata manooman Ateemit fan acaamool.

Bukanabuku kan Saɣ Batiis aboñumuu

(Lík 7:18-35)

11 Nan Yéesu akittenumuu kulimaku unku *kú-goomaku* aban, li áfulum tó ajow aliiken bukanabuku mata Ateemit ban li awaale li sí sukasu sata halaabahu unhu.

² Muñe'e Saɣ Batiis li alako li hukuɣahu, li ajam wahawu wan *Kilisita* alakomuu kakaanaku. Li aboñ kukee li kú goomaku koola, ³ kujow kugeɣenool koonool:

— Mantee awu ommuu anawu áatimuu abil ‡, mantee joote jikob akee ábuto?

⁴ Yéesu li aaniil:

— Jijow jikitten Saɣ wahawu wan jijamumuu li wan jikukumuu: ⁵ Bukanabuku káfuuumuu kujuke, kakaju-

†† Ekuluwa: Kunuk kúɣuba kakaani kúlandoo tan kata Lom kunaake kufañumuu jamuk emiikeelayi mantee ejawoolaayi, li kuɣaliil jow kubaan. Iyilo foof lako sílaam san kú goomaku kata Yéesu kommuu kúlaam mata káyinenaku kooliil li okila kúji, loon okila humumool álaamumuu tówum aket ‡ Anawu áatimuu abil, akila ammuu Afakenaawu

† Bélusebul: Bélusebul kajaw kaaku kata Sayitaane

muu kujowe jak, bukanabuku kan háhaayee ejokeenu-muu kufake, bukanabuku kásokomuu kujame, kaketu-muu kuyitowe, esukateenayi ejame Hulimahu Hásumaaahu. ⁶ Awólo, anawu an bakaanelabu búmbaam bootutumuu búji li akat bo káyinenaku koola lí ínje.

Yéesu li alob mata Saṅ Batiis

⁷ Muñe'e nan kúgoomaku kata Saṅ kulakomuu elaañayi, Yéesu li átoṅ alob búbukabu mata Saṅ aaniil:

— Waa jijowe jijukul li kayiinaayaku? Waa, kacaac kan élusayi élinliṅene? A'aa! ⁸ Kama waa jijowe jijukul? Waa, an akaanowe wañ watiineniye? Jiwayiḷo joon kakaanowemuu wañ watiineniye li úyiyawu wata kúyiyaku koom. ⁹ Kama waa sum jijowe jijukul? Waa, *afulofet?* Eéhe', li maḷegenamu afulofet, ban lahaṅe afulofet. ¹⁰ Mata akila Saṅ, hulimahu unhe hata Ateemit hakiicimuu, hulobumuu moola, haanumuu:

«Fan iboñul an an íhebenulo ayabi hákil, ammuu li atenḅen bútinabu buya útowum ubil.» †

¹¹ «Li maḷegenamu fan ilobuul, bajut an, an anaale abuke ahaṅe Saṅ Batiis. Bale anawu ahaṅumuu feh matiti li Jáyiyaju jata Ateemit, lahaṅe Saṅ. ¹² Kítum tó nan Saṅ Batiis alako tomuu boot yok muñe'e, Jáyiyaju jata Ateemit junju min jihuuñulemuu li sembe, ban bukan kata sembe li kulam jo. ¹³ Mata kufulofetaku feh kulollob mata Jáyiyaju jata Ateemit boot yok li taṅayi yata Saṅ Batiis. *Eluwaayi* yata Móyiis li elob foof mata Jáyiyaju, boot yok li taṅayi yata Saṅ Batiis. ¹⁴ Jifañumuu min jíyinenom, jihaas joon Saṅ ammuu *Elí* an ebi-layi yoola elobi nomuu. ¹⁵ An áakimuu sijan, li ajanten jak min ajam!

¹⁶ «Li ayi liyilo ikittenoolum bukanabuku kata muñe'e? Kuyilo kukittenoolumi li bañiil bajowe bubah li kaayeen min kunaak kubaṅulo kufaaliil kooniil: ¹⁷ "Jiḷokuuḷok káḷoon, jimagut! Li jíkituluul ukijen wájoobiye wata kuhuluṅ, jiḷokoolut." ¹⁸ Mata Saṅ labi-ibil, ban li anaak amommo, anaakut ahob ehob yákaliyene, bukanabuku li koon: "Saṅ an an buyinum bajakut bújufowe laam." ¹⁹ *Añool-An* li abil ban li anaak atiñ, li ahob, bukanabuku li koon: "Jijuke ánayinaawu ummu. Akila hutíñ bale li kákaliyenoo bale layinoole, abuke ata *kúyababuhal* li kuhoofoola." Bale bújal-lowabu bata Ateemit, li bakaane búhaasumeyi.»

Katekaku kata síukasú sahooyumuu báyinen li Yéesu

(Lík 10:13-15)

²⁰ Muñe'e Yéesu li átoṅ awataten síukasú dán ahaṅumuu makaan wah wájaahaleniyee wameeṅe, mata bukanabuku kakín dómuu kubetut búsol buloṅjil buhaan min kulonḷ loon Ateemit afañumuu. Li aan:

²¹ — Katek káamak fan kulako li bukuluul jata érukayi yata Koolasin! Katek káamak fan kulako li bukuluul ja-

ta érukayi yata Betisayida! Mata wahawu wájaahalen-imuu wakaanimuu booluul ukaaneenimuu li érukayi yata Tiil li yata Sidonḷ, timbeen buko bakokowe kusaaku, ban li kúkannoolum búbunfa nan fiyowe, min kúhiis kaanaku kubeebet búsol buloṅabu booliil buhaanabu min kulonḷ loon Ateemit afañumuu. ²² Mó mújimuu fan eenuul, li hunakahu hata batiibabu, katekaku kooluul fan kuhaṅ mátaaṅi kata Tiil li Sidonḷ. ²³ Awu Káfeenawum, lonsoon fíle boot min utebeni boot haatiya emitayi? Maayee! Bale Ateemit fan áwalenuli boot yok teetaam buwokaayabu bata sambunasu. Mata wahawu wájaahaleniyaawu wakaan-imuu booli, ukaaneenimuu li érukayi yata *Sodom*, timbeen yo to síyaat. ²⁴ Mó mújimuu fan eenuul, li hunakahu hata batiibabu, Ateemit fan atiibuul haṅ mátaaṅi kata Sodom.

Yéesu asenemuu kayooḷo

(Lík 10:21-22)

²⁵ Muñe'e no unnu, Yéesu li aan:

— Lisali, Ateemit Atuubawom, awu ammuu *Amaañen* ata emitayi li etaamayi, mata luyoyyo wahawu unwu bukanabuku kájallomuu li katuukomuu, min úhiis wó bañiilabu. ²⁶ Maḷegen, Atuubawom lisa-lisal, mata li húfañum huya lúkaanum mó.

²⁷ «Atuubawom lasenonsen wahoowah feh. Anoowan ahaasut ayi ammuu Añiilawu, Atuubaawu bale. Anoowan ahaasut ayi ammuu Atuubaawu, Añi-ilawu bale, li bukanabuku kan Añiilawu afañumuu min áhiisiil ó'.

²⁸ «Jibil búmbaam, bukuluul feh jayokumuu ban li jíḷi-iten, min iyooḷenuul. ²⁹ Jítuulom, ban li jiliikenum lí ínje. Mata likankaan an ájoobiye buyinum, an atebenoolowut. Jikaan momuu fan jibaj kayooḷo. ³⁰ Mata kulimaku kúmbaam kúsengi-wut kátuul, ban búte-babu ban emmuu ikaanuul jiteb buyiiliyiili.»

Yéesu lahaṅe húyiyayahu hata Kusuwifaku

(Maak 2:23-28; Lík 6:1-5)

12 Muñe'e li fiyo jatit, Yéesu li ájowum li uḷib wata edenfeteṅ li hunak hata *húyiyayahu hata Kusuwifaku* koola buko bacaalete, li kuwuutul uba-sawu wata edenfeteṅayi kutokoñ. ² Nan *Kufaali-isiyeṅaku* kujukumuu loon muña'a, li koon Yéesu: — Fan ujuke, kúgoomaku kooli kumbuku li kakaan wah wan Eluwaayi yata Móyiis éhile kakaan li húyiyayahu hoololaal.

³ Yéesu li aaniil:

— Kama jijangawut min jihaas waa áyiyawu *Dayit* akaanumuu nan akila humumool acaaletumuu, li kanabumuu li okila? ⁴ Dayit lanokennoken li eluufayi yata Ateemit, ban akila humumool li bukanabuku kanabumuu li okila, li kutokoñ kúmbuuluwaku káñey-

† 11:10 Malaki 3:1; Maak 1:2; Lík 7:27

imuu kakaaneeni tomuu boot li Ateemit. Kooteenut kutokoñ ko, mata élambdaayi bale etooke min etokoñ ko.⁵ Kama jijangawut foof li *Eluwaayi*, ékaaneliit loon Eluwaayi yata húyiyayahu hata Kusuwifaku elobumuu, ban let kulo li butila banooban? ⁶ Fan ilobuul eenuul, baje taate wah wahaŋe maluukeni Eluufayi yata Ateemit. ⁷ Jihaaseeneenumuu waa Ateemit afañe alob li hulimahu unhe: «Inti usila sínuukuleŋ lifañe, bale lifañe min jinaak jíyiyen bukanabuku †,» leteen jihoofoo bukan kakaanut wahoowah. ⁸ Mata *Añool-An* ammuu *Amaañenawu* ata húyiyayahu hoololaal.

Yéesu li afaken an ata kaŋen kakete

(Maak 3:1-6; Lík 6:6-11)

⁹ Yéesu li áfulum tó, li ajow boot li *eluufayi yata kaŋawaku* yata Kusuwifaku. ¹⁰ Muñe'e li baj dó ánayine ata kaŋen kakete. Kalako dómuu li kufaň min kuŋoof Yéesu, li kugeŋŋenool koonool:

— Mantee Eluwaayi yata Móyis éhilut min an afaken an ásomute li *húyiyayahu* hoololaal?

¹¹ Yéesu li aaniil:

— Nokoomuu loon an li bukuluul abaje húgalalaan hano bale, ban li hulo li buwokaayi li húyiyayahu hoololaal, inti fan ajow áfulenumul hó ló? ¹² Ban an lahaŋe ñáa' húgalalaan! Mó mújimuu, Eluwaayi yata Móyis éhilut min an akaan majake li húyiyayahu hoololaal.

¹³ Muñe'e Yéesu li aan ánayinaawu ata kaŋenaku kakatumuu:

— Ulaaw kaŋenaku kooli.

Maŋegen ánayinaawu li alaaw kaŋenaku koola, li kufak, min kulaañen kulako jak loon kaaku. ¹⁴ Muñe'e *Kufaaliisiyenaku* li kúfulul kubil kujoj, min kujamoo buu kommuu li kukaan min kumuk Yéesu.

Yéesu ammuu alokaawu an Ateemit aŋusumuu

¹⁵ Bale nan Yéesu ahaasumuu aan *Kufaaliisiyenaku* kufanfañ min kumukool, li ayinno tan alakomuu. Bukan kameeŋe li kunab li akila. Li afaken kásomutumu feh. ¹⁶ Nan Yéesu afakeniilumuu aban li anuulooliil aaniil jakum kulob moola ésukayi. ¹⁷ Lalobiilob loon muña'a bájum kulimaku unke kan Ateemit álobummuu li *afulofetawu*, li kubaj:

¹⁸ «Alokaawu úmbaam an iŋusumuu, akila ammuu umme,

an iboolatumuu, ásuuomommuu ñáa'.

Fan íboñul Buyinumabu búmbaam bubil bulako li akila, min awaale macolaamu mata Ateemit bukanabuku feh kata etaamayi.

¹⁹ Let atalen li an, let alob abañulo; ban let an ajam hulimool li útinawu.

²⁰ Let atuje kacaac kákufowe.

Let ahok ehiitum yahohhojene,

Muñowu lammuu akaan boot yok nan ammuu akaan wahawu wan Ateemit afañumuu ubaj;

²¹ min bukanabuku feh kata etaamayi kúkangum li akila.» ††

Yéesu li akessoo uyinum wajakut úfu' li ánayine akee

(Maak 3:22-30; Lík 11:14-23)

²² Muñe'e li kúnalul Yéesu ánayine áfuume ban ayilaat alob, mata buyinum bajakut bújufowool. Yéesu li afaken ánayinaawu min jíwool li ayili álobul, li ayili foof ajuk. ²³ Búsukabu balako tomuu feh li busego min bunaak boon:

— Kama ummu file ammuu *Añiilawu ata Dayit?*

²⁴ Bale nan *Kufaaliisiyenaku* kujamumuu loon muña'a li koon:

— Anáyinaawu ummu li búkaanum bata Bélusebul, ammuu anahaanawu ata uyinumawu wajakutaawu, lákesoolumemuu uyinumawu wajakutaawu úfu' li bukanabuku kan újufomuu.

²⁵ Bale Yéesu li ahaas uyinoolawu wooliil, li aaniil:

— Jáyii jilakomuu, ban bukanabuku kata jo li kutiikoo ló, fan jiyiisoo. Bukan kata ésuk, mantee foof kata butoŋ kujamoolutumuu, ésukayi let efiyo to, butoŋabu foof let bufiyo to. ²⁶ Ban *Sayitaane* akessomuu Sayitaane, kajamoo kulet li akila humumool. Buu kama jáyiyaju joola joote jiyili jifiyo to? ²⁷ Nokoomuu loon jonsoon ínje li búkaanum bata Bélusebul líkesoolume uyinumawu wajakutaawu, kúgoomaku kooluul li waa kúkesoolume wó? Mó mújimuu, fan kúhiisuul buko humumiil kaanaku jilet li maŋegen. ²⁸ Bale nokoomuu loon li búkaanum bata Buyinumabu bata Ateemit líkesoolume uyinumawu wajakutaawu, kama Jáyiyaju jata Ateemit jíliiŋulo booluul.

²⁹ «Mantee foof buu an aate ayili anoken li eluuf yata an ata sembe, ajow ábotul ebajayi yoola, akila bajandut ajenkool? Ajenkumuu anawu ata sembaasu aban, li akít ayili abot ebajayi yoola.

³⁰ «An alaañutumuu búmbaam, alatoolawom laam. An alambenutommuu íjalul bukan boot li Ateemit, akila ummu li kayiisiil. ³¹ Mó mújimuu fan eenuul, bukanabuku kuyilo kubonketi kahoofoo kanookan kan kukaane, li kagel kanookan kan kugele Ateemit, bale an agelumuu Buyinumabu Banabaabu, Ateemit let abonketool. ³² An alobumuu kulim kajakut aya li *Añool-An*, Ateemit fan abonketool; bale an alobumuu kulim kajakut aya li Buyinumabu Banabaabu, Ateemit let abonketool li buloŋabu umbe, let abonketool foof li buloŋabu babilemaa.

† 12:7 Oóse 6:6; Mika 6:8; Máciya 9:13; 23:23

†† 12:21 Esay 42:1-4

Bunuunuken li ebukoolumool láhaasumeyi

(Lík 6:43-45)

³³ — Bunuunuken bujakumuu, ebukoolumayi yata bo foof fan ejak. Li bil nokoo loon bunuunuken bujakut, ebukoolumayi yata bo foof let ejak. Mata bunuunuken li ebukoolumool láhaasumeyi. ³⁴ Siŋaaŋakase! Buu eete kaan li jiyili jilob majake bukuluul jajakutumuu? Mata wahawu wammuu li buyinumabu, wo butumabu búlobewulumuu. ³⁵ An ajake, li buyinumool bajake lálobume kulim kajake. An ajakut, li buyinumool bajakut lálobume kulim kajakut. ³⁶ Fan ilobuul eenuul, li Hunakahu hata Batiibabu, anoowan fan atal hákil Ateemit wáa újiye li alob hulim hanoohan hajakut. ³⁷ Mata li kulimaku kooli Ateemit áatummuu atiibi min aseni bakoŋ, mantee foof li abeti li katek.

Wahawu wabajumuu Sonaas

(Maak 8:11-12; Lík 11:29-32)

³⁸ Muñe'e kukee li bukanabuku kaliikenemuu é sukayi eluwaayi yata Móiis li *Kufaaŋiisiyeŋaku* li koon Yéesu: — Anahaan, jifañe min úkaanoli jijuk wah wájaahaleniyé wáhiisene kaanaku Ateemit áboñuli.

³⁹ Yéesu li aaniil:

— Bukanabuku kata muñe'e kakaanumuu bukan kakajakut, ban kútuulut Ateemit, li kuŋaw mantee li kujuk wah wájaahaleniyé. Bale let kujuk *búhiisenum bájaahaleniyé* bábuto li wahawu wabajumuu Sonaas ammuu *afulofet*. ⁴⁰ Mata loon Sonaas alakomuu sithunaka síhaaji li sihuka síhaaji li halahu hata huwolahu, mo foof *Añool-An* ammuu li alako sithunaka síhaaji li sihu-ka síhaaji kata láala etaamayi. ⁴¹ Li Hunakahu hata Batiibabu, bukanabuku kata é sukayi yata Niniib fan kuyito hákil bukanabuku kata muñe'e min kulob buu kata muñe'e kuhoofoomuu eeno. Mata kata Niniib, nan Sonaas awaaleyilumuu hulimahu hata Ateemit, kubeebet búsol buloŋabu booliil buhaanabu, min kulonŋ loon Ateemit afañumuu. Ban baje taate wah wahañe Sonaas. ⁴² Li Hunakahu hata Batiibabu, Aseeke-nawu ata etaamayi yan koonemuu Seeba, fan ayito hákil bukanabuku kata muñe'e min alob buu kuhoofoomuu eeno. Mata labilumbilum ban lóyiye ŋáa', abil ajanten bújallowabu bata *Salomŋ*. Ban baje taate wah wahañe Salomŋ.

Eláañulayi yata buyinumabu bajakutaabu

(Lík 11:24-26)

⁴³ — Nan buyinum bajakut búfulume li an an búju-fowe, fan bujow buñaahoo ban sayimuu min buŋes tan bóomi li buyooŋo, bale let bujuk tan bóomi li buyooŋo. ⁴⁴ Muñe'e li buyinoo boon: «Boot min ilaañ boot li eluufayi yúmbaam dán ífulumulomuu.» Nan bulaañumuu búliiŋ, li butook eluufayi makinut, mawuweli,

wahawu feh majoojeneli. ⁴⁵ Buyinumabu bajakutaabu li bulaañ bujow búŋalul uyinum wajakut wakee woono hutok li úluba wahañ bo málafut, min ujow újufo anawu min ulako li akila. Muñe'e buloŋabu bata anawu ummu an uyinumawu wajakutumuu újufomuu, li buhañ mátaaŋi bútinaalabu. Muña'a emmuu bil nokoo li bukanabuku kata muñe'e kajakutumuu.

Kutuyaku kata Yéesu li jaawool

(Maak 3:31-35; Lík 8:19-21)

⁴⁶ Nan Yéesu alakomuu elobayi li bú sukabu, jaawool li kutuyool li kúŋejul. Li kulako tíyaŋ, min kulako huŋes min kulob li akila. ⁴⁷ Muñe'e akee li aan Yéesu:

— Jaawi li kutuyi kumbuku tíyaŋ, ban kufañe min kulob li awu †.

⁴⁸ Bale Yéesu li aan anawu alobool momuu:

— Kama ayi ammuu jaawom? Bukay kommuu kutuyom?

⁴⁹ Yéesu li añuu kaŋenool ajoŋŋoo li *kúgoomaku* koola, ban li aan:

— Jaawom li kutuyom buko kommuu umbuku. ⁵⁰ Mata an akaanumuu loon Atuubawom ammuu haatiya afañumuu, anawu ummu ammuu atuyom, áliinom, li jaawom.

Bukittenuolum bata an áami li ebet sígul

(Maak 4:1-9; Lík 8:4-8)

13 Li hunakahu unhu hanolahu, Yéesu li áfulul li eluufayi ajow abah bata katantaku kata húwajahu. ² Muñe'e bú suk li bubil búguutool, gay li ájufo li busaana ajow abah ló. Bú sukabu feh li bulako bata katantaku kata húwajahu. ³ Yéesu li aŋa' *bukittenuolum* min alobiil wah fiyo, aaniil:

— Bile baj awaña áfule ajow ebet sígul. ⁴ Nan alakomuu ebetayi, búgin bakee bata sígulasu li bulo li bútinabu. Basuwabu li bubil butiñ so. ⁵ Búgin baabu li bulo li etaam yata bagisa, tan tiŋowe. Sígulasu li siyaan síjiilul, mata muŋuyisamu mata etaamayi mumeenŋut to. ⁶ Bale nan banakabu bulumulomuu, sígulasu li sísuló min sisay, mata siyawut kuhaa' káloyiye. ⁷ Búgin bakee li bulo li banuunuken bata úbuja. Nan banuunukenabu bata úbujaawu buŋiilulumuu, li búgoben sígulasu saŋiilulumuu. ⁸ Búgin baabu bata sígulasu li bulo li etaam yakonete. Li sibuk ŋáa', min kabas kano kubaj ukake' woono éteemeel, kakee li kubaj woono kúyii kúhaaji, kufaal ko li kubaj woono áyii li kuŋen. ⁹ An áakimuu sijaŋ, li ajanten jak min ajam!

† Hulimahu unhe hulet li síliibal sameeŋe sata no

Wahawu wájimuu Yéesu li aña' bukittenuolum min alob

(Maak 4:10-12; Lík 8:9-10)

¹⁰ Muñe'e kúgoomaku kata Yéesu li kúlohulool min kugejjenool koonool:

— Wáa újiye li unaak uña' bukittenuolum min ulob li buko?

¹¹ Yéesu li aaniil:

— Mata bukuluul, Ateemit lakaanuukaan min jihaas wahawu wahaasutimuu wata Jáyiyaju jata haatiya. Bale umbuku áhiisutiil wo. ¹² Mata an abajumuu, Ateemit fan afamenool. Bale an abajutumuu wahooah, maayeet jatitaju jan abajumuu, Ateemit fan ayab jo. ¹³ Wahawu unwu újimuu li inaaq iña' bukittenuolum min ilob li buko. Mata kujukelejuke ban let kujuk. Li kujanten ban let kujam, let foof kúnaanum.

¹⁴ Muñe'e hulimahu han afulofetawu *Esay* alobumuu, húbajummuu li buko, haanumuu:

«Fan jijanten ban li jijam jak,
bale let jínaanum maayeet tuf.
Fan jijuke ban li jijuk jak,
bale let jikooñaam maayeet tuf.

¹⁵ Mata bukanabuku umbuku kuhokenhoken uyinu-miil min kuhoy bajam.

Kutottoj sijaniil,
kúmimmib kúkililil,
jakum bil kúkililil kujuk,
jakum bil sijaniil sijam,
jakum bil kúnaanum li uyunumiil.

Jakum bil eeni kukomenkomen kúlaañul boot búmbaam min ifakeniil †.

¹⁶ «Bale áwolowuul, mata jijuujuk li kúkiluul, ban li jiam li sijanuul. ¹⁷ Li malegenamu fan ilobuul, bukan kameeñe kan Ateemit álobume li buko li bukan kameeñe kátuule Ateemit, kufañeene min kujuk wahawu wan jijukemuu li wo, bale kujukut wo. Li kufañeen min kujam wahawu wan jijamemuu li wo, bale kujamut wo.

Yéesu li akitten bukittenuolumabu bata abetaawu ata sígulasu

(Maak 4:13-20; Lík 8:11-15)

¹⁸ — Muñe'e kama bukuluul jijanten min jínaanum waa bukittenuolumabu bata abetaawu ata sígulasu bulobe. ¹⁹ An ajantenumuu Hulimahu Hásumaaahu hata Jáyiyaju jata Ateemit ban ánaanumut ho, Sayitaane fan abil áfulen li buyinumabu bata anawu Hulimahu han ajamumuu. Anawu ummu, akila ammuu kagendenaku kata bútinabu tan sígulasu silomuu. ²⁰ Etaamayi yata bagisaabu dán sígulasu silomuu, yo yommuu anawu ayaane ajamumuu Hulimahu

† 13:15 *Esay* 6:9; *Maak* 4:12; *Lík* 8:10; *Sarj* 12:40; *Bakaanelabu* 28:26; *Kata Lom* 11:8

Hásumaaahu hata Jáyiyaju jata Ateemit, li ayab ho li ésumansuum ló. ²¹ Bale emmuu Hulimahu hubajut kuhaa' li anawu ummu, nan sílaamasu síñejulumuu, jálaatenaju foof li jíliñgul mata Hulimahu húji, li ayaan akat bo káyinenaku koola. ²² Etaamayi yata banu-unukenabu bata úbujaawu dán sígulasu silomuu, yo yommuu anawu ajamumuu Hulimahu hata Ateemit aban, uyinoolawu wata buloñabu bata muñe'e, li jabuntaju jata kásuumaku kata ebajayi, li kúgoben Hulimahu, min jí anawu li áloñaati loon Hulimahu hulobumuu. ²³ Etaamayi yakonetumuu dán sígulasu silomuu, yo yommuu anawu ajamumuu Hulimahu hata Ateemit, ban li ánaanum ho. Anawu ummu li abaj buloñ bajake banokoole li kamaano kan kabas kano kubaje ukake' woono éteemeel, kakee li kubaj woono kúyii kúhaaji, kufaal ko li kubaj woono áyii li kuñen.

Yéesu li aña' emaanobasuu akaan bukittenuolum

²⁴ Yéesu li alaañen alobiil bukittenuolum bakee aaniil:

— Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo li an abete sígul sajake, li kañaakaku koola. ²⁵ Bale nan ésumayi elakomuu kámooliyaku, alatoolaawu oola li ajow aña' emaanobasuu ahin abet li kañaakaku ágiw li *edenfeteñayi*, ban li ajow. ²⁶ Nan sígulasu sata edenfeteñayi sijiilulumuu, ejow éfulen, emaanobasuwayi li ehin eji-ilul. ²⁷ Muñe'e kulokaabuku kata ata eluufayi li kubil kugejjenool koonool: «Anahaan, kama inti sígul sajake lubete li kañaakaku kooli? Kama emaanobasuwayi yammuu li kañaakaku bay éfulumulo?» ²⁸ Li aaniil: «An alatom akaane loon muña'a.» Kulokaabuku li koonool: «Lufañe min jijow jiluuc emaanobasuwayi?» ²⁹ Ata eluufayi li aaniil: «A'aa', mata jibanumuu li jilako kaluucaku kata emaanobasuwayi, nakee li jiluucoc edenfeteñayi. ³⁰ Jikat edenfeteñayi li emaanobasuwayi min yankoo li mano, boot nan ecacayi yommuu éliñ. Nan ecacayi yommuu éliñ, fan ilob kucacaaku eeniil: "Jijand jiluuc emaanobasuwayi ban li jikaan yo kukoken boot kásu'. Jibanumuu li jikit jicac edenfeteñayi jijow jitah li bulanenabu búmbaam."»

Yéesu li aña' ekool yata bunuunuken ban koone mutaad, akaan bukittenuolum

(Maak 4:30-32; Lík 13:18-19)

³¹ Yéesu li alaañen aseniil bukittenuolum bakee. Li aaniil:

— Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo li ekool yata anuunuken an koone mutaad, yan an ajowe ajuuk li bujibabu boola. ³² Ekoolayi yata anuunukenawu ummu ehanjumu matiti bakoolabu feh. Bale ejowumuu eji-ilul, li ehanj banuunukenabu feh. Li ebil ekaan bunuunuken min naak basuwabu bubil buseeh li waanawu wata bo.

Yéesu li aña' élebiil akaan bukittenoolum
(Lík 13:20-21)

³³ Yéesu li alaañen alobiil *bukittenoolum* bakee aaniil:
— Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo li élebiil yan anaale aňale ágiwoo li kukiib kúhaaji kata efo' min asi-
iw, boot yok nan basiiwelabu búkaakumuu foof bo feh.

**Yéesu li aña' bukittenoolum min alob
bukanabuku wah wayolowe**
(Maak 4:33-34)

³⁴ Yéesu li aña' *bukittenoolum* min alob wahawu un-
wu feh bú sukabu. Bajut wah wan alobe bú sukabu, aki-
la baňalut bukittenoolum min alob wo, ³⁵ bájum wa-
hawu wan *afulofetawu* alobumuu, li ubaj. Lansaan:
«Fan ílobum li buko li ukittenoolum. Fan ilobiil wa-
hawu wan Ateemit ayolumuu nan adunaayi étuu-
timuu.» †

**Yéesu li akitten bukittenoolumabu bata emaanobasu-
uwayi**

³⁶ Fúlum tó, Yéesu li akat to bú sukabu min ajow
anoken li eluufayi dán alakomuu. Muñe'e *kúgoomaku*
koola li kúkoójulool min koonool:

— Uhéboli *bukittenoolumabu* bata emaanobasu-
uwayi yalakomuu li kañaakaku, waa bufañe bulob.

³⁷ Yéesu li aaniil:

— Anawu abetumuu sígulasu sajakaasu, akila am-
muu *Añool-An*. ³⁸ Kañaakaku ko kommuu adunaayi.
Sígulasu sajakaasu so sommuu bañiilabu bata Jáyiyaju.
Emaanobasuwayi yo yommuu bañiilabu bata Sayi-
taane. ³⁹ Alatoolaawu abetumuu emaanobasuwayi,
akila ammuu Sayitaane. Ecacayi, yo yommuu nan bu-
loňabu umbe bommuu li buban. Kucacaaku, buko
kommuu *kumalakaabuku*. ⁴⁰ Mó mújimuu, loon
emaanobasuwayi eluucimuu ban li ebeten li sam-
bun, mo foof emmuu bil nokoo nan buloňabu umbe
bommuu li buban. ⁴¹ Añool-An fan abil áboñul ku-
malakaabuku koola, min kúfulen li Jáyiyaju
bukanabuku feh kájiyemuu ésukayi li elo li kahoofoo, li
bukanabuku feh kakaanemuu majakut. ⁴² Ku-
malakaabuku fan kubeteniil li sambun sáamak, dán
emmuu baj jílok li sílaam sáamak. ⁴³ No unnu
bukanabuku kátuulumuu Ateemit, fan kuleñ loon ba-
nakabu li Jáyiyaju jata Atuubayiil. An áakimaa sijan, li
ajanten jak min ajam.

Yéesu li aña' ebaj yayoli akaan bukittenoolum

⁴⁴ — Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo loon ebaj
yayoli li kañaak, yan an ajuke li alaañen yo ayo'. Muñe'e
buyinumool li bú suum, li ajow anoomen wahawu wan
abajumuu feh aban, li anoom kañaakaku kata ebajayi.

† 13:35 Ukijenawu 78:2

**Yéesu li aña' esis yata bunoom baluuke ñáa' akaan
bukittenoolum**

⁴⁵ — Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo foof loon
ájula'a aano li huñes usis wajake. ⁴⁶ Nan ajukumuu esis
yano yata bunoom baluuke ñáa', li ajow anoomen wa-
hawu wan abajumuu feh aban, li anoom yo.

Yéesu li aña' embaal akaan bukittenoolum

⁴⁷ — Jáyiyaju jata Ateemit jinokoonokoo foof loon
embaal yan kumbaala kubetene li husamu, min éjokul
jíwoloójiwol. ⁴⁸ Nan embaalayi emeejumuu, kum-
baalaaku li kúñakul yo boot bata katantaku, ban li
kubah min kuñus siwolasu sajakumuu kukaan li utekel,
min kubeten sajakutumuu. ⁴⁹ Muña'a foof emmuu bil
nokoo nan buloňabu umbe bommuu li buban.
Emalakaayi fan ebil égitul bukanabuku kajakutumuu li
bukanabuku kátuulumuu Hulimahu hata Ateemit.

⁵⁰ Banumuu emalakaayi fan ebeten bukanabuku ka-
jakutumuu li sambun sáamak, dán emmuu baj jílok li
sílaam sáamak.

⁵¹ Yéesu li agejlen kúgoomaku koola aaniil:

— Jínaanume ukittenoolumawu unwu feh?

Li koonool:

— Eéhe', jínaanume.

⁵² Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Mó mújimuu, anoowan aliikene bukanabuku
eluwaayi yata Móyiis, abile alako ágoom ata Jáyiyaju
jata Ateemit, lanokoonokoo li anahaan ata eluuf, áfu-
lenulo li ebajayi yoola, wah wawunkul li foof wah wa-
haan.

Bukanabuku kata Nasalet kúyinenut li Yéesu

(Maak 6:1-6; Lík 4:16-30)

⁵³ Nan Yéesu abanumuu elobayi li *ukittenoolumawu*
unwu, li ajow awuj. ⁵⁴ Muñe'e li ajow boot li ésukayi
yoola †† áliiñ, li anaak aliiken bukanabuku li *siluufasu*
sata kañawaku. Baliikenelabu boola li búji bukanabuku
feh kanaake kujantenoolumuu li kusego. Li kunaak
kugejlenoo koon:

— Kama bay ánayinaawu ummu aliikenumulo bújal-
lowabu umbu? Buu kaane li ayili akaan wahawu unwu
wájaahaleni muñowu? ⁵⁵ Kama kele inti akila ammuu
añiilawu ata adaajaawu ata siluufasu? Inti Mali ammuu
jaawool. Ban kama inti *Saak*, Suseef, Simoñ, li Súd
kommuu kutuyool? ⁵⁶ Inti kúliinool feh kumbuku taate
li ololal? Kama bay lánjalumulo bújallowabu umbu li
sembaasu unsu feh?

⁵⁷ Wahawu unwu li úhiliil kúyinenut li Yéesu. Muñe'e
Yéesu li aaniil:

— *Afulofet* áluukeneliiti li etaamayi ban abukimuu, li
butoñool.

†† *Esúkayi yoola yo yommuu Nasalet ban Yéesu ankumuu*

⁵⁸ Muñe'e Yéesu akaanut to wah wájaahaleniyé wameenje, mata ésukayi éyinenut li akila.

Eketayi yata Saŋ Batiis

(Maak 6:14-29; Lík 9:7-9)

14 No unnu, *Elod* alako nomuu águubelunaalawu ata Gálile, li ajam li kulob mata Yéesu. ² Muñe'e li aan kulokaabuku koola:

— Laalu Saŋ Batiis. Layitowuuyitowul li kaketumuu. Wahawu unwu újimuu li abaj sembe sata kakaan wah wájaahaleniyé.

³ Elod lajoojok no Saŋ ajenk ban li aŋalool akuŋ, mata Elodiyaas áji, an Elod aŋa'muu akaan aseekool, ban anaale ata atuyool Fílib. ⁴ Elod lakankaan mo, mata Saŋ laanoosaan:

— Loon *Eluwaayi* yata Móiis elobumuu, colut min uŋa' Elodiyaas ukaan aseeki.

⁵ Elod li afañeen min amuk Saŋ, bale li ákoli ésukayi, mata bukanabuku kujoojok Saŋ loon *afulofet*.

⁶ Bale nan hunakahu hawayiŋenumuu kabukiyaku kata Elod húliiŋumuu, ásungutaawu ata Elodiyaas li agom hákil ésukayi yan Elod áhooñulumuu, li súum Elod nǎa'. ⁷ Elod li anuu aan fan asen ásungutaawu wahowah wan ammuu aŋawool. ⁸ Elodiyaas li atiken ásungutaawu oola min aan Elod:

— Usénumom taate li buyinjaay húkowahu hata Saŋ Batiis!

⁹ Nan ásungutaawu alobumuu áyiyawu Elod loon muña'a, li jokool nǎa'. Bale hunuulahu han anuulumuu hákil bukanabuku kan áhooñulumuu, li hújiwool li alob min kusen ásungutaawu húkowahu hata Saŋ Batiis.

¹⁰ Maŋegen li aboñ kujow kúfalenul húkowahu hata Saŋ Batiis li hukuŋahu. ¹¹ Li kúŋalul húkowahu hata Saŋ Batiis li buyinjaay kujow kusen ásungutaawu, min aŋa' ho ajow asen jaawool. ¹² *Kúgoomaku* kata Saŋ li kubil kuŋa' ehuluŋayi yoola kujow kuhok, ban li kujow kulob Yéesu wahawu wabajumuu feh.

Yéesu li ákuumen bukan koono sínjunne hutok

(Maak 6:30-44; Lík 9:10-17; Saŋ 6:1-14)

¹³ Nan Yéesu ajamumuu wahawu wabajumuu Saŋ Batiis, li aŋa' busaana min ayinno tan alakomuu ajow balewool boot ban wayitowe. Bale nan búasukabu bujamumuu, li búfulumul li símasuku, bujow koot bunabenool. ¹⁴ Nan Yéesu áwalowulumuu li busaanaabu, li ajuk búasuk báamak, li áyiyen min afaken kásomutumuu li buko.

¹⁵ Li líiŋ kátiimaku, *kúgoomaku* kata Yéesu li kúloholool min koonool:

— Baabe wayitowayito ban banakabu bujone. Ulob búasukabu min bujow boot li símasuku mantee li kunoom bo wah kutiñ.

¹⁶ Bale Yéesu li aaniil:

— Jakum kuyok li ejow. Jiseniil bukuluul humumuul kutiñ.

¹⁷ Li koonool:

— Kúmbuulu hutok bale jooke taate, li muwol mújuba.

¹⁸ Yéesu li aaniil:

— Jíŋalulom kúmbuuluwaku li muwolamu taate.

¹⁹ Muñe'e nan kúŋalulumuu Yéesu kúmbuuluwaku li muwolamu, li aan búasukabu bubah li mahosamu. Nan bubahumuu, li aŋa' kúmbuuluwaku hutokayi li muwolamu mújubaamu, ban li ateb kúkilool ajoonoo haatiya emitayi, min asal Ateemit. Fúlum tó, li amuncul kúmbuuluwaku asen kúgoomaku koola min kugaben ko búasukabu. ²⁰ Bukanabuku feh li kutokoñ kujow kufooñ, min kúgoomaku kuwomen kumunculaku kasaŋomuu, kujow kuyok kumeenje utekel woono kuŋen li újuba kuteb kújowetum. ²¹ Ban kánayinaaku katokoñumuu kúmbuuluwaku li siwolasu kuyilo kúliiŋ sínjunne hutok. Ban kaalaabuku li bañiilabu kucobuti ló.

Yéesu li akak li malam min ajow

(Maak 6:45-52; Saŋ 6:15-21)

²² Nan yaane fúlum tómuu, Yéesu li atuun *kúgoomaku* koola kújufo li busaana, min kujow ló boot kageb kaaka húwajahu, min akila alob búasukabu min buyiisoo. ²³ Nan Yéesu alobumuu búasukabu min buyiisoo aban, li aŋito li huyuuuy ajow aŋaw ló balewool. Banakabu li bujon, akila buloŋe ló liwoonool. ²⁴ Bale emmuu busaanaabu bo báloyiye katantaku, kulambajaku li kunaak kufamb bo, mata bulallaaj élusayi. ²⁵ Muñe'e nan banakabu bulakomuu kákatenu, Yéesu li ájowum koot li malam ajoonoo ban kúgoomaku koola kulakomuu. ²⁶ Nan kúgoomaku kujukumuu Yéesu li abil koot li malam, li kúkoli nǎa' min koon:

— Afúlafu!

Li kúluulen, mata kúkolikoli. ²⁷ Bale Yéesu li ayaan aaniil:

— Sákoluul, jítik, laalu ínje.

²⁸ Muñe'e Fiyeel li aanool:

— *Amaŋen*, nokoomuu loon maŋegen awu, kama ulobom min ibilum li malam li koot boot buya.

²⁹ Yéesu li aanool:

— Ubil.

Maŋegen Fiyeel li áwalowumul li busaanaabu min ájowum koot li malam ajoonoo ban Yéesu alakomuu.

³⁰ Bale nan Fiyeel ajukumuu kaanaku búlusabu bululuuk, li ákoli. Nan ákolimuu, li átoŋ ayooko li malam. Li akaaw butiya aan Yéesu:

— Amaŋen, ufakenom!

³¹ Yéesu li ayaan atooken ájokolool, ban li aanool:

— Mo káyineni kukite kutiti! Wáa újiye li úwettoo?

³² Muñe'e nan kújufoomuu buko kújuba li busaanaabu, búlusabu li buyaan buweelen.

³³ Bukanabuku kalakomuu li busaanaabu li kúkuntunǵ hákil Yéesu min kumanenool koon:

— Li maǵegenamu awu ommuu Añiilawu ata Ateemit!

Yéesu li afaken kásomutumuu li etaamayi yata Gene-salet

(Maak 6:53-56)

³⁴ Nan Yéesu li kúgoomaku koola kulimbumu húwajahu, li kúliiǵ li etaamayi yata Genesalet. ³⁵ Muñe'e nan bukanabuku kakin bomuu kuhaasumuu Yéesu, li kuheben bukanabuku feh kakinumuu li sísukasu sata halaabahu unhu jow kujam. Li kúrǵalul Yéesu bukanabuku kásomutumuu feh. ³⁶ Li kuyaakoo Yéesu mantee li akat kásomutumuu min kugo' kabeyaku bale kata kañaku koola. Maǵegen kago' komuu feh li kufak.

Yéesu li ahoy múkaaniinamu manabutumu li húnongumahu hata Ateemit

(Maak 7:1-13)

15 Muñe'e *Kufaaliisiyeǵ* li Kaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis, li kúfulumul *Yeelusalem* kubil kutook Yéesu min kugeǵǵenool koonool:

² — Kama wáa újiye *kúgoomaku* kooli li kunaak kuhuusul múkaaniinamu mata situubawolaal sihaan? Mata kúfoseliit kuǵeniil kútowum kutiñ.

³ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul wáa újiye li jinaak jihoy banab li eluwaayi yata Ateemit, min jinaak jinab li múkaaniinamu mooluul? ⁴ Ateemit laane: «Uluuken atuubayi li jaawi †.» Li aan foof: «An alobumuu kulim kajakut aya li atuubawool mantee foof li jaawool, laate amuki ††.» ⁵ Bale bukuluul li jinaak joon bukanabuku kulob situubayiil li sijaawiil kooniil: «Wahawu wan eeteenumuu inǵa' min ilambenuul, wo liǵalumuu isen Ateemit.» ⁶ Min lako anawu ummu muñe'e asohulawut min aluukun sibukoolawool. Muñowu jikajenumuu hulimahu hata Ateemit, min jijok jak múkaaniinamu mooluul. ⁷ Min jíhoolo muñowu! *Esay* ammuu afulofet lakonkooǵ li bukuluul, nan aanumuu:

⁸ «Esúkayi inyu li utumiil bale kuluukenumom.

Bale uyiinumiil ulet lí inje maayeet tuf.

⁹ Kamanenaku kan kumanenewommuu hin

kakaaǵo,

mata siluwaasu san kukittenemuu bukanabuku,

loon eenimuu sata Ateemit, siluwa sata bukan ‡.»

Wahawu wakaanemuu an ásetaati hákil Ateemit

(Maak 7:14-23)

¹⁰ Fúlum tó, Yéesu li ahooñul é sukayi min aaniil:

† 15:4 *Húwuyahu* 20:12; *Dótelonom* 5:16; *Kata Efées* 6:2

†† 15:4 *Húwuyahu* 21:17; *Lebetik* 20:9 ‡ 15:8-9 *Esay* 29:13; *Es-ekiyel* 33:31; *Maak* 7:6

— Jijantenom jak ban li jínaanum. ¹¹ Inti wah wan an atiñe, wo woote úji li eeni lasikosiko hákil Ateemit, bale wahawu wáfulumulemuu li butumool.

¹² Muñe'e *kúgoomaku* kata Yéesu li kúkooolool min koonool:

— Luhaasumuu oon kulimaku kan *Kufaaliisiyeǵaku* kujamimuu li ulob kúsengiyisengi?

¹³ Yéesu li aaniil:

— Anuunuken anoowan an Atuubawom ammuu haatiya aǵukut, fan aluuci. ¹⁴ Jikatiil bo. Laalu bukan káfuume kayabe hákil bukan káfuume boot min kúhiisiil bútinabu! Ban an áfuume ajowumuu ayab hákil afaalool áfuumandiin boot min áhiisool bútinabu, buko kúǵuba feh fan kulo li buwokaay.

¹⁵ Muñe'e Fiyeel li aan Yéesu:

— Ukíttenuoli *bukittenoolumabu* umbu waa bulobe.

¹⁶ Yéesu li aaniil:

— Kama bukuluul foof jiyiliwolul jínaanum? ¹⁷ Jihaa-sut joon wah wanokene li butum, fan ujow boot li halahu, ban li ujowi li siǵam? ¹⁸ Bale wah wáfulumulo li butum li buyinumabu ubilume, ban wahawu unwu ukaanemuu an min eeni lasikosiko hákil Ateemit.

¹⁹ Mata li buyinumabu uyinoolawu wajakutaawu úfulumulemuu: jamuk bukan, kahinten anaale alet ooli, húfulo an an jiyabowut, ékuwet, émalimiñ, li kúloboo.

²⁰ Wahawu unwu ukaanemuu an min eeni lasikosiko hákil Ateemit, bale inti hutiñ bafosut kuǵen.

Yéesu li afaken jísungute jata anaale alet Asuwif

(Maak 7:24-30)

²¹ Fúlum tó, Yéesu li ajow boot halaabahu hata sí-sukasu sata Tiil li Sidonǵ. ²² Muñe'e li baj anaale áfulumulo halaabahu unhu hata Kanaan abil boot bata Yéesu, áliiǵul li aǵokoolool butiya aanool:

— *Amaarǵen*, ubonket úyiyenom, *Añiil ata Dayit!* Asúngutaawu úmbaam buyinum bajakut búǵufowool, li buyokenool ǵáa'!

²³ Bale Yéesu abagut. *Kúgoomaku* koola li kúkooolool min koonool:

— Oonool alaañ, mata ummu min akaawemuu butiya ánabul li ololaal.

²⁴ Yéesu li aan:

— Líboñuliboñul boot li bukanabuku bale kata *Isilay-eel* kanokoomuu li kúgalalaan kájime.

²⁵ Bale anaalaawu li abil ákuntunǵ hákil Yéesu min aanool:

— *Amaarǵen*, ubonket ulambenom!

²⁶ Yéesu li aanool:

— Colut min an aǵa' hutiñahu hata bañiilabu utahen bajangiyabu batitabu †.

²⁷ Anaalaawu li aanool:

†† *Sijangi*: *Naanaǵ Kusuwifaku kunaanaak kuhoñ bukanabuku kaletumuu Kusuwif sijangi*

— Amaanjen, lukoonje. Bale maayeet bajangiyabu batitabu butiñetiñ bafoyabu bálowumulemuu li uyin-jaayawu wata kata so.

²⁸ Muñe'e Yéesu li aan anaalaawu:

— Anaale, mo káyineni kukite kuluuk! Jow kaani loon ufañumuu.

Asúngutaawu ata anaalaawu li ayaan afak.

Yéesu li afaken kúsomuta kameenje

²⁹ Yéesu li áfulum tó min ajow boot bata katantaku kata húwajahu hata Gálile. Alíinj, li ajow anjito li huyuuu ajow abah ló. ³⁰ Muñe'e búruk báamak li búkoojulool. Li kúnjaloolul utankiñ, li bukan kakaje, li bukan káfu-ume, li kukumb, li kúsomuta kukee kameenje. Nan kúli-ijulumuu li kuwaleniil li kootaku kata Yéesu min afakeniil. ³¹ Muñe'e búrukabu li busego njá' nan kujukumu kukumbaku li kúlobul, utankiñawu li ufak, kakajumu li kujow jak, káfuumumu li kujuk. Li kúbinken Ateemitawu ata *Isilayeel*.

Yéesu li ákuumen bukan koono sínjunne sibakii

(Maak 8:1-10)

³² Muñe'e Yéesu li áhooñul *kúgoomaku* koola min aaniil:

— Líyiyenyiyen bukanabuku umbuku. Mata muñe'e baje kunak kúhaaji buko taate lí inje, ban kubajut muñe'e wah wan kóomi li kutiñ. Ifañut min ilaañeniil kúbalo macaalete, jakum bil kulo li bútinabu.

³³ Kúgoomaku koola li kugejjenool koonool:

— Bay luyilowaale újalumulaal kúmbuulu kafame kayilo kúkuumen búruk báamak loon umbu, baabe ban wayito muñe'e?

³⁴ Yéesu li agejjeniiil aaniil:

— Kúmbuulu keem jooke?

Li koonool:

— Kúmbuulu hutok li kúluba jooke, li muwol mafamut.

³⁵ Muñe'e li aan búrukabu bubah teetaam. ³⁶ Nan búrukabu bubahumu, Yéesu li anja' kúmbuuluwaku hutok li kúlubaaku li muwolamu, min asal Ateemit aban, li amuncul asen kúgoomaku. Kúgoomaku li kuña' kumunculaku kugaben búrukabu. ³⁷ Buko foofiil feh li kutokoñ kujow kufooñ. Kúgoomaku li kúwom-enul kumunculaku kasañomuu kukaan li utekel kujow kumeenje woono hutok li úluba kuteb kújowetum.

³⁸ Katokoñumuu kúmbuuluwaku li muwolamu koono sínjunne sibakii, ban kanaalaabuku li bañiilabu kucobuti ló. ³⁹ Muñe'e nan Yéesu alaañenumuu búrukabu búbalu aban, li ájufo li busaanaabu min ajow boot halaabahu hata Magadan.

Kufaaliisiyenjaku li Kusaduusiyejenaku li kulob Yéesu mantee li áhiisiil búhiisenum báfulumulo li emitayi

(Maak 8:11-13; Lík 12:54-56)

16 *Kufaaliisiyejenaku* báhiise kaanaku sembaasu soola li Ateemit sibilumulo. ² Bale Yéesu li aaniil:

— Banakabu bujowumu bukotoo, li jóonul: «Kajom banakabu fan búsuu, mata babbaj banak émundurjo.» ³ Línjumu li bújom bíb, li jóonul: «Emi-tayi fan élaalul li búlus ló, mata ejenjem.» Bukuluul min emitayi enokoomu bale, jiyilimu jilaso min ji-haas. Bale jiyilaat jilaso min jihaas kúhaasumaku kata tarjayi †. ⁴ Bukanabuku kata muñe'e kajakutumuu ban kútuulut Ateemit, kóomi li huñes min kujuk búhiisenum bájaahalenije. Bale let kujuk búhiisenum ba-kee bájaahalenije bábutu li wahawu wabajumu Son-aas.

Ban Yéesu li akatiil to min ajow.

Yéesu li alob mata kákaanum baliikenelabu

baletumu majegen

(Maak 8:14-21)

⁵ Nan *kúgoomaku* kulakomuu li kulimb boot kageb kaaka húwajahu, li kumojen kuña' kúmbuulu. ⁶ Yéesu li aaniil:

— Jijuke to ban li jíkaanum *élebiilayi*.

⁷ Muñe'e kúgoomaku li kunaak koon li uyunumiil:

— Min újalulootaalumu kúmbuulu, mó mújimuu li alob loon muñowu.

⁸ Emmuu Yéesu lahaase kayinoolaku kooliil, li agejjeniiil aaniil:

— Wáa újiye li joono li elob mata min jíjaluloot kúmbuulu? Mó káyinenuul kukite kutiti. ⁹ Kama boot muñe'e jínaanumolut? Jiwayiłowut mata kúmbuuluwaku hutokayi kagabenimuu bukanabuku koono sínjunne hutokayi, li utekel woono weem jitebumuu jíjowetum wan kúmbuuluwaku kasañomuu kumeenjeumu? ¹⁰ Jiwayiłowut foof kúmbuuluwaku hutok li kúlubaaku kagabenimuu bukanabuku koono sínjunne sibakii, li utekel woono weem jitebumuu jíjowetum wan kúmbuuluwaku kasañomuu kumeenjeumu? ¹¹ Kama buu kaane jiyilaat jínaanum kaanaku ilet li elobuul mata kúmbuulu? Jíkaanum *élebiilayi* yata Kufaaliisiyejenaku li Kusaduusiyejenaku.

¹² Muñe'e kúgoomaku li kukit kúnaanum kaanaku Yéesu alakowut elobiil mata min kúkaanum *élebiilayi* yañaleyimuu min kaan kúmbuulu, bale mata bali-ikenelabu bata Kufaaliisiyejenaku li Kusaduusiyejenaku.

† *Sakee li siliibalasu sihaanasu sibajut kulimaku unke*

Fiyeel li alob aan Yéesu ammuu Afakenaawu

(Maak 8:27-30; Lík 9:18-21)

¹³ Nan Yéesu áliinjumuu li halaabahu hata Sesaale Fílib, li agejjen *kúgoomaku* koola aaniil:

— Kama bukanabuku koone ayi ammuu *Añool-An?*

¹⁴ *Kúgoomaku* koola li koonool:

— Kukee koone akila ammuu Saŋ Batiis. Kaabuku li koon akila ammuu *Elí*. Kukee foof li koon akila ammuu Selemi, mantee foof akee li *kufulofetaku*.

¹⁵ Yéesu li agejleniil aaniil:

— Yoo, bukuluul li joon ínje emmuu ayi?

¹⁶ *Simon* Fiyeel li aanool:

— Awu ommuu *Kilisita*, Añiilawu ata Ateemit aloŋumuu.

¹⁷ Yéesu li aanool:

— Awólo *Simon*, añiil ata Sonaas, mata inti an áhiisi wahawu unwu, bale Atubawom ammuu haatiya.

¹⁸ Bale ínje foof boot min eeni, awu ommuu Fiyeel, húlankiinahu. Li húlankiinahu unhu léemimuu li iteef Ejanguwayi † yúmbaam. Sembaasu sata eketayi let siyili li Ejanguwayi inyu wahoowah. ¹⁹ Fan iseni sikuŋumasu sata Jáyiyaju jata Ateemit. Wahoowah wan úñeyiyene li etaamayi, fan úñeyiyeni li emitayi. Wahoowah foof wan úñeyiyenut li etaamayi, let úñeyiyeni li emitayi.

²⁰ Fúlum tó, Yéesu li anuuloo *kúgoomaku* koola aaniil jakum kulob an koonool akila ammuu *Afakenaawu*.

Yéesu li alob mata eketayi yoola li kayitowulaku koola li eketayi

(Maak 8:31-33; Lík 9:22)

²¹ Yaan no unnu, Yéesu li átoŋ alob *kúgoomaku* koola aaniil:

— Boot min ijow boot *Yeelusalem* min ílaam gáa' li kuŋen kata kunahaanabuku, li kata huhaanaahu hata élambdaayi, li kata kaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis. Ban fan kúji li kumukom. Bale li hunakahu húhaajutahu, fan iyitowul li eketayi.

²² Muñe'e Fiyeel li aŋalool kúfu' li kakaŋ min alobool aanool:

— Ateemit ajow afooyi, *Amaanjen!* Wahawu unwu jakum ubaji!

²³ Bale nan Yéesu átiwowulumuu li aan Fiyeel:

— Ulóyiyom, *Sayitaane*††. Awu ummu li káhilom íkaanum húfañumahu hata Ateemit. Mata uyinoool loon Ateemit ayinoomuu, bale luyinooyinoo loon bukanabuku kuyinoomuu.

† *Ejanguwayi: Ejanguwayi yo yommuu bukanabuku feh káyi-nenumuu li Yéesu* †† *Sayitaane: Yéesu aanut Fiyeel ammuu Sayitaane, bale kulimaku kan Fiyeel alobumuu Yéesu, kulim kata Sayitaane*

Kanab li Yéesu lásengisengi

(Maak 8:34-9:1; Lík 9:23-27)

²⁴ Nan fú' tómuu, Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— An afañumuu min ánabul lí ínje, li akat kayinoo mata buloŋool. Ateb ekuluwaayi ‡ yoola, min ánabul lí ínje. ²⁵ Mata an aŋesumuu kafaken buloŋool, buloŋabu bábaneliitumuu fan bufakool. Bale an aketumuu mata ínje íji, fan abil abaj buloŋ bábaneliit. ²⁶ Jálin buu yoom to, an babaje wahawu feh wata adunaayi, ban li aŋa' yaalayi yoola min acaam? Mantee foof, waa an ayilo aŋa' min ahal boot mata yaalayi yoola? ²⁷ Mata *Añool-An* ummu li abil li máyiineniyamu mata Atuubawool li *emalakaayi* yoola ló. Fan acaam anoowan nab li waa lakaanumuu li buloŋabu boola. ²⁸ Li maŋegenamu fan ilobuul, kukee li bukuluul káamimee taate, let kuket buko bajukut *Añool-An* li abil li Jáyiyaju joola.

Yéesu li ábutoo min aleñ loon banak

(Maak 9:2-13; Lík 9:28-36)

17 Muñe'e nan jowe bajumuu kunak koono hutok li hano, Yéesu li aŋa' Fiyeel, li *Saak*, li Saŋ ammuu atuyawu ata Saak, kujow boot li huyuy hagimbe kujow kulako bo baleyiil. ² Nan kúliiŋ dómuu, Yéesu li ábutoo hákiliil. Buulabu boola li buleñ loon banak. Wañawu woola li uhiit falala'. ³ Li kulako to, *Móyiis* buko li *Elí* li kúfululiil, min kulako elob li Yéesu.

⁴ Muñe'e Fiyeel li aan Yéesu:

— *Amaanjen*, jaajak min ulakowaal taate. Ufañumuu li ikaan úfooyum úhaaji, kakee boot li awu, kaaku boot li Móyiis, kaaku boot li Elí.

⁵ Nan Fiyeel alakomuu elobayi, kafaal kahiite li kúhi-meniil. Hulim háfulumulo li kafaalaku li hoon:

— Laalu *Añoolom* an iboolatumuu. Buyinumom feh li akila boom. Jijantenoool.

⁶ Nan *kúgoomaku* kujamumuu hulimahu unhu, li kúkoli gáa' min kulo kuŋa' wuuliil kuya li etaam. ⁷ Yéesu li ajow akoojiil min agoliil, ban li aaniil:

— Jiyito. Sákoluul.

⁸ *Kúgoomaku* li kuteb kúkiliil, li kujuk to Yéesu balewool.

⁹ Muñe'e nan kulakomuu káwalowulaku li huyuyahu, Yéesu li aaniil:

— Jakum jilob an wahawu wan jijukumuu, boot yok nan *Añool-An* ammuu li ayitenumuli li eketayi.

¹⁰ *Kúgoomaku* li kugejjen Yéesu koonool:

— Wáa újiye kaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis li kunaak koon: «Elí aate ajand abil? ‡‡»

¹¹ Yéesu li aaniil:

— Li maŋegenamu Elí fan abil min alaañen wahawu feh uŋuul loon naanaŋ. ¹² Bale fan eenuul Elí labile aban. Bale bukanabuku kuhaasut koon okila, min

‡ *Ekuluwaayi: Tan an ayilo álaam mantee li aket boot li Yéesu* ‡‡ *17:10 Malaki 3:23*

kukaanool loon súumiilumuu. Mo foof kóomimuu li kubil kubet Añool-An li sílaam.

¹³ Kúgoomaku li kukit kúnaanum koon kama Sarj Batiis lalakoyiil elob.

Yéesu li afaken añiil áyine atujowe

(Maak 9:14-29; Lík 9:37-43)

¹⁴ Nan Yéesu li kúgoomaku kúhaajiyaku kúláañulu-muu boot ban búsukabu bulakomuu, ányine akee li ákoojul Yéesu, ban li ákuntuŋ hákilool min aanool:

¹⁵ — *Amaanjen*, ubonket úyiyen añoolom. Latujowetu-ju, ban lálallaam ñáa', mata lalowelo ñameeŋe li sambun, li mal. ¹⁶ Líjowetumoojowetum bata *kú-goomaku* kooli, bale kuyilaatool kufaken.

¹⁷ Yéesu li aan:

— Huwaj, okila bukuluul! Jíyinenut ban li jinaak jíkaandomaayiiñ. Boot min ilako li bukuluul boot yok nay? Kama boot min ímuñuul boot yok nay? Jíŋalulom añiilawu taate.

¹⁸ Muñe'e nan kúŋalulumuu añiilawu, Yéesu li anuu-loo li sembe buyinumabu bajakutaabu. Li búfu' li añi-ilawu áyinaawu, min ayaan afak to.

¹⁹ Kúgoomaku li kúkoojul Yéesu min kugejjenool buko baleyiil, koonool:

— Wáa újiye óloli jiyilaat jikesoo buyinumabu umbu bajakutaabu búfu' li añiilawu?

²⁰ Yéesu li aaniil:

— Mata káyinenaku kooluul kafamut. Li maŋegenamu fan ilobuul, káyinenaku kooluul kutitiyeenumuu loon jikool jata anuunukenawu aaneyimuu mutaad, fan joon huyuyahu unhu: «Uyinno taatu boot baaba,» li huyinno boot bo, ban wah let uheekuul. ²¹ Bale buyinum bajakut loon umbu, kaŋaw li kamommo bale kuy-ilo bo kúfulen li an †.

Yéesu li alaañen alob mata eketayi yoola li kayitowulaku koola li eketayi

(Maak 9:30-32; Lík 9:43-45)

²² Li líiŋ hunak hakee nan kúgoomaku kuwooge li etaamayi yata Gálile, Yéesu li aaniil:

— *Añool-An* fan abeti li kuŋen kata bukan. ²³ Fan kumukool. Bale fan baj kunak kúhaaji, li ayitenumuli li eketayi.

Li jokiil ñáa'.

Yéesu buko li Fiyeel li kuhal búhalabu bata Eluufayi yata Ateemit

²⁴ Nan Yéesu li kúgoomaku koola kúliiŋumuu Káfeenawum, kayabemuu búhalabu bata Eluufayi yata Ateemit, li kubil kujuk Fiyeel min kugejjenool koonool:

— Kama anahaanawu ooluul áhaleliit búhalabu bata Eluufayi yata Ateemit?

²⁵ Fiyeel li aaniil:

— Feh, lahalehal bo.

Nan Fiyeel anokenumuu li eluufayi, Yéesu li ajand alob li okila aanool:

— *Simon*, awu buu luyinoole? Kama kúyiyaku kata etaamayi, li bukay kúyabumemuu búhal? Mantee li bukanabuku kooliil, mantee li ejawoolaayi?

²⁶ Fiyeel li aanool:

— Li ejawoolaayi.

Yéesu li aanool:

— Kama bukanabuku kooliil kulet ló li búhalabu.

²⁷ Bale awu ujow ubet kabuut li húwajahu. Jiwolaju játi-naalaju jan ommuu újokul, li úŋaabul butumabu bata jo. Fan ujuk ló édalam yafame boot li búhalabu boolola bata Eluufayi yata Ateemit. Uŋa' yo useniil, lako búhalabu boolola kúŋuba jakum bil ufetaal li buko.

Anawu ahaŋumuu maluukeni feh li Jáyiyaju jata Ateemit

(Maak 9:33-37; Lík 9:46-48)

18 No unnu, *kúgoomaku* li kúkoojul Yéesu min kugejjenool koonool:

— Muñowu ayi ahaŋumuu maluukeni feh li *Jáyiyaju jata Ateemit*?

² Muñe'e Yéesu li áhooñul añiil atit, ban li aŋalool akaan li tutiil, ³ min aaniil:

— Li maŋegenamu fan ilobuul, jikatut bomuu bóonowabu booluul min jilaañ jinokoo loon bañiil batit, let jinoken li Jáyiyaju jata Ateemit. ⁴ Wahawu un-wu újimuu an awalenoolumuu ajow anokoo loon jiñi-ilaju unje, akila ammuu ahaŋ maluukeni li Jáyiyaju jata Ateemit. ⁵ Ban an ayabumuu boola jak jiñiil jatit loon unje mata ínje íji, ínje humumom layabe boola.

Wahawu wájiyemuu an li ahoofoo

(Maak 9:42-48; Lík 17:1-2)

⁶ — An ájimuu akee li umbuku kakitemuu li kúyinen lí ínje, li alo li kahoofoo, anawu ummu kóyumool buko baŋale kaneew kukok li enuy kuŋofool li ekondo', ban li kuŋalool kubeten li hal min akeel ló. ⁷ Katek káamak kujow kulako li adunaayi, mata wahawu wakaanemuu ésukayi elo li kahoofoo úji! Li maŋegenamu, wahawu unwu wóote ubaj, bale katek káamak kujow kulako li anawu ájimuu li ubaj!

⁸ «Li bil nokoo loon kaŋeni, mantee foof kaati kújiyi li ulo li kahoofoo, li ufalen wo ubeten lóyiyi. Kóyume min unoken li buloŋabu bábaneliitumuu li kaŋen kano ló, mantee foof li kaat kano ló, awu babaje unŋen úŋuba mantee foof woot úŋuba, ban li ubeteni li sambunasu sáhokoweliitumuu. ⁹ Li bil nokoo loon jíkilaaju jooli joote jíjiyi li ulo li kahoofoo, li úkoojul jó ubeten lóyiyi. Kóyume min unoken li buloŋabu bábaneliitumuu li jíkil

† Sakee li síliibalasu sihaanasu sibajut hulimahu unhe

jano ló, awu babaje kúkil kúluba ban li ubeteni li sambunasu sáhokoweliitumuu.

Bukittenuolum bata húngalalaan hájime

(Lík 15:3-7)

¹⁰ — Jíkaanum! Jakum jibes akee li bukanabuku umbuke kan káyinenaku kooliil lí ínje kulitutumuu. Mata fan ilobuul, li emitayi *kumalakaaku* kooliil kumbuku nanoonan hákil Atuubawom ata haatiya. ¹¹ Mata Añool-An labiibil boot kafaken bukanabuku kájimumu †.

¹² «Buu jiyinoole? An abajumuu kúgalalaan koono éteemeel, ban hano li ko li hújim, fan akaan buu? Inti fan akat li huyuuyahu kúgalalaanaku kúyii kubakii li kaat li kubakiilaku kasaŋo tomuu, min ajow áŋesul hájimumu? ¹³ Li maŋegenamu fan ilobuul, nan ammu li ajuk ho, fan abaj ésumahukow li húgalalaanahu unhu haŋ kúgalalaanaku kúyii kubakii li kaat li kubakiilaku kájimutumuu. ¹⁴ Mo foof Atuubawuul ammu haatiya afañutumuu maayeet min akee li bukanabuku umbuku, kan káyinenaku kooliil lí ínje kulitutumuu, ájim.

Yéesu li alob buu lommuu ukaan min úlaañenul an áyinene ahofoole

¹⁵ — Nokoomu loon an an jibaje káyinen kano atile li awu, ujow ujokool min ulobool mo bukuluul balewuul. Ajantenimuu, li jilaañ jijamoo. ¹⁶ Bale ajantenuumuu, li uŋa' an ano mantee bukan kúluba, min jilaañ jijow jijukool, «bájum hulim hanoohan hammuu hulobi, li lako kuyitowa kúluba mantee foof kúhaaji kumaate nan hulobimuu,» loon Hulimahu hata Ateemit hulobumuu ††. ¹⁷ Ahoyumuu bajanteniil, ulob mo Ejan-guwayi. Ahoyumuu foof bajanten Ejan-guwayi, ujokool loon an ákaanumut li Ateemit balewool, mantee foof loon an ajakut.

¹⁸ «Li maŋegenamu fan ilobuul, wahoowah wan jíñeyiyene li etaamayi, fan úñeyiyeni li emitayi. Wahoowah foof wan jíñeyiyenut li etaamayi, let úñeyiyeni li emitayi.

¹⁹ «Fan ilaañen eenuul, bukan kúluba li bukuluul kujamoomuu li etaamaye min kuŋaw wah, Atuubawom ammu haatiya fan aseniil wo. ²⁰ Mata tan bukan kúluba mantee foof kúhaaji kujoje li kajawaku kúmbaam, ínje ummu li tutiil.»

Bukittenuolum bata aloka afañut abonket afaalool

²¹ Muñe'e Fiyeel li ákoojul Yéesu min ageŋŋenool aanool:

— *Amaañen*, ñoono ñeem leete ibonket an, akila bafete lí ínje? Mantee fan ibonketool boot ñoono ñatok li ñáluba?

²² Yéesu li aanool:

— Let eeni boot ñoono ñatok li ñáluba bale. Bale fan ubonketool boot yok ñoono kúyii kúhaaji li kuñen, ñoono ñatok li ñáluba. ²³ Mó mújimuu, Jáyiyaju jata haatiya jiyilo jikittenuoli li áyii afañe ayoob min ahaas butumbuu anoowan li kulokaabuku koola kaakumuu ebajayi yoola, aakool. ²⁴ Nan áyiyawu átonjumuu kacobaku, li kúŋalulool akee aakenool similiyong sameeje. ²⁵ Bale emmuu anawu ummu abajut waha-wu wan ammu aŋa' min alaañen ecaagenayi yoola, áyiyawu li alob mata min kujokool okila li aseekool li bañoolool ló, li wahawu wan abajumuu feh, kunoomen loon emiikeel min kulaañen ecaagenayi yan aakenumuu áyiyawu. ²⁶ Muñe'e alokaawu li ajow ákuntun hákil áyiyawu min ayaakoolool aanool: «Ubonket unaakom jakee. Fan ilaañeni ecaagenayi yan eekimuu feh.» ²⁷ Ayíyawu li áyiyen alokaawu oola bil gay, li akatenool, ban li abonketool ecaagenayi yan aakenoolumuu.

²⁸ «Nan alokaawu ummu áfulum tómuu, li afam li afaalool aloka akee aakenool sídalam safamut. Li ajokool agak ban li aanool: “Ulaañenom ecaagenayi yan ookommu!” ²⁹ Muñe'e afaalool li ákuntun hákilo-ol, min ayaakoolool aanool: “Ubonket unaakom jakee. Fan ilaañeni ecaagenayi yan eekimuu!” ³⁰ Bale alokaawu li ahoy, min aŋalool ajow akuŋ boot yok nan ammu li alaañenool ecaagenayi yan aakoolumuu. ³¹ Nan kuloka kaabuku kata áyiyawu kajukumuu waha-wu wabajumuu, li jokiil gáa'. Muñe'e li kujow kukiten áyiyawu wahawu wabajumuu feh. ³² Muñe'e áyiyawu li áhooñul alokaawu aakeneenoomuu sídalamasu áliiñul li aanool: “Awu aloka ájakaatiye! Libonketi-bonket ecaagenayi yan ookenommu, mata luyaakoolonyaakoo. ³³ Kama awu ooteenut foof úyiyen afaali loon ínje humumom íyiyenimuu?” ³⁴ Ayíyawu huuñool li hulit gáa'. Li aŋalool asen kata hukuŋahu kutek boot yok nan ammu alaañen ecaagenayi yan aakenoolumuu.

³⁵ «Muña'a foof Atuubawom ata haatiya ammu abil akaanuul, an li bukuluul bahoye babonket li buyinuumool feh an atile li akila.»

Yéesu li alob mata búyabo li mata kaban búyabo

(Maak 10:1-12)

19 Nan Yéesu abanumuu elobayi yata kulimaku unku, li ájowum li etaamayi yata Gálile alo li yata Súde, kageb kaaka katunkaku kaaneyimuu *Suuluderj*. ² Búsuk li bunab li akila. Li afaken to kásomutumuu li buko.

³ *Kufaaliisiyeŋ* kakee li kufañ kubuutoo Yéesu, li kúkooolool min kugeŋŋenool koonool:

† Sakee li síliibalasu sihaanasu sibajut hulimahu unhe †† 18:16
Dótelonom 19:15

— Mantee eluwaayi yonsoon ányine layilo aan aseekool ábalo, mata wahoowah úji?

⁴ Yéesu li aaniil:

— Kama jijangawut Hulimahu hata Ateemit haanumu «Li húkitumahu, Ateemit láwuwenwuwen ányine li anaale? †» ⁵ Ban li aan «Wahawu unwu újimuu ányinaawu fan áfu' bata atuubawool li jaa-wool, min ajow kukin li aseekool, min buko kújuba kulaañ kulako an ano? ††» ⁶ Min lako muñe'e kulet bukan kújuba, bale an ano. Kama jakum an ayiis bukan kan Ateemit áginnoole.

⁷ Kufaaliisiyenaku li kugeljen Yéesu koonool:

— Kama muñowu wáa újimuu *Móyiis* li asen eluwa yaane, ányine áatimuu aan aseekool ábalo, laate akiic eleetal yata kakatoo asenool?

⁸ Yéesu li aaniil:

— Maļaajamu mata uyinumawu wooluul mújimuu Móyiis li akat bo min jinaak jikatoo li kuseekuul. Bale li húkitumahu, nokooleenut loon muña'a. ⁹ Bale ínje fan eenuul, ányine aanumuu aseekool ábalo, ban lakowut anaalaawu ányine akee ahinteenool, min áyabul anaale akee, ányinaawu ummu lahintenhinten anaale alet oola.

¹⁰ Muñe'e *kúgoomaku* koola li koonool:

— Kaanumuu loon muña'a éemi li nokoo ányinaawu hákil aseekool, kama hañe majak ulako to bayabut.

¹¹ Yéesu li aaniil:

— Inti bukanabuku feh kuyilo kukaan loon kulimaku unku kulobumuu, bale bukanabuku kan Ateemit asenumuu kayile min kukaan loon kulobumuu. ¹² Baje wah wájiye bukan kameenje li kulako to muña'a bayabut. Kukee káwuwiil, kaabuku bukan kukaaniil mo, kaabuku buko koone let kuyab mata Jáyiijaju jata haatiya jíji. An ayilimuu akaan loon kulimaku unku kulobumuu, li akaan.

Yéesu li ásooniyen bañiilabu batitabu

(Maak 10:13-16; Lík 18:15-17)

¹³ Muñe'e bukan li kúnjalul bañiil boot bata Yéesu, mantee li anja' kuñenool awalen li buko min aļaw. Bale *kúgoomaku* koola li kutalen bukanabuku kánjalulumuu bañiilabu. ¹⁴ Yéesu li aan *kúgoomaku*:

— Jikat bañiilabu min bubil búmbaam. Jakum jíhiliil kubilum. Mata *Jáyiijaju jata Ateemit* jata bukanabuku kanokoomuu li buko.

¹⁵ Fúlum tó, Yéesu li anja' kuñenool awalen li buko, ban li ajow.

Yéesu li alob buu ebaj ákoyileniwummuu

(Maak 10:17-31; Lík 18:18-30)

¹⁶ Li líinj hunak hakee, ányine akee li ákoojul Yéesu min ageļļenool aanool:

— Anahaan, waa leete ikaan wajake min ibaj bu- loņabu bábaneliitumuu?

¹⁷ Yéesu li aanool:

— Wáa újiye li ugeļļenom mata wah wajake? An ano bale ajake. Ufañumuu min unoken li buloņabu bábaneliitumuu, ukaan loon eluwaayi yata Móyiis elobumuu.

¹⁸ Anáyinaawu li ageļļen Yéesu aanool:

— Eluwa yay?

Yéesu li aanool:

— Eluwaayi yaanumuu: «Jakum umuk an. Jakum uhinto li anaale mantee li ányine alet ooli. Jakum úkuwet. Jakum úmal uya li an. ¹⁹ Uluuken atuubayi li jaawi. Loote ufañ afaali an loon awu humumi ufañoolomuu ‡.»

²⁰ Anáyinaawu li aan Yéesu:

— Wahawu unwu feh likankaan wo. Waa umite us- aņowom?

²¹ Yéesu li aanool:

— Ufañumuu min ulako an anabe hákil Ateemit, ujow újula wahawu feh wan ubajumuu, min unja' sí- dalamasu ugaben esukateenayi. Fan ubaj hubaj li emi- tayi. Banumuu, li ubil únabul lí ínje.

²² Bale nan ányinaawu ajamumuu kulimaku unku, li áyiienenoo ábalo, mata lakankaan usaanum wáamak.

²³ Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— Li maļegenamu fan ilobuul, séngisengi nǎa' min usaanum unoken li Jáyiijaju jata Ateemit. ²⁴ Boot min ilaañen eenuul, séngisengi min eñonkom énookenum li ésuuh yata ekikum, bale hañ másengi nǎa' min us- aanum unoken li *Jáyiijaju jata Ateemit*.

²⁵ Nan *kúgoomaku* kujamumuu kulimaku unku, li kusego nǎa', min kugeljen Yéesu koonool:

— Kama muñowu ayimaa ayilo afakeni?

²⁶ Yéesu li ajukeliil, ban li aaniil:

— Li bukanabuku, an ayilaat afakenoolo, bale bajut wah waheeke Ateemit kakaan.

²⁷ Muñe'e Fiyeel li aan Yéesu:

— Fan ujanten! Alóli jíkатуukatul bo wáholi feh min jíñabul li awu. Muñowu waa jóomi li jibaj to?

²⁸ Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul, nan *Añool-An* ammuu li abah li efenjenayi yoola yáyiineniyaayi nan wahawu feh wommuu ulaañen uwunkulo, bukuluul *kuñen li kújubaaku* jánabulumuu lí ínje, fan jibah foof li sifen- jen min jitiib utoņawu kuñen li úļubaawu wata *Isilay- eel*. ²⁹ Ban an akat bomuu siluufool, mantee kutuyool,

† 19:4 Húkitumahu 1:27; 5:2 †† 19:5 Húkitumahu 2:24

‡ 19:19 Húwuyahu 20:12

mantee kúliinool, mantee atuubawool, mantee jaa-wool, mantee bañoolool, mantee foof etaamool mata ínje íji, fan abil abaj wahawu unwu feh harj to ñoono téemeel, ban foof fan abaj bulonj bábaneliit. ³⁰ Bale kameenje li kútinaalabuku fan kulako kúsola. Kameenje li kúsolaabuku fan kulako kútinaa.

Bukittenuolum bata kuloka li etool yata úbiiñ

20 — *Jáyiiyaju jata Ateemit* jinokoonokoo li an ata etaam, áfule li bújom bíb ajow huñes kuloka boot li bujibabu boola bata úbiiñ. ² Li ajamoo li kulokaabuku mata min acaamiil bacaamabu bata etihunaka. Ban li ájowetumiil kujow kulok li bujibabu boola bata úbiiñawu. ³ Nan banakabu búlabulumuu, ewaatuwayi etoken li ebaalikenayi bajeje, ánayinaawu li alaañen áfu', li ajuk kuloka kukee kabajut bulok, mayitowe li kaayeenaku. ⁴ Anáyinaawu li aaniil: «Bukuluul foof jijow jilok li bujibabu búmbaam bata úbiiñawu min ban li icaamuul bacaam bajake.» Maļegen li kuwuj. ⁵ Anáyinaawu li alaañen áfulul, banakabu bayitene, li bo foof bakeje, li alaañen akaan manolamu. ⁶ Muñe'e nan banakabu bufañumuu kálus, ánayinaawu li áfulul boot bata kaayeenaku, li alaañen ajuk to kuloka kukee mayitowe. Li ageļļeniil aaniil: «Wáa újiye li joono taatu etihunakaayi feh bakaanut wahoowah?» ⁷ Kulokaabuku li koonool: «Mata bajut an áñaloli jijow jilokool.» Anáyinaawu li aaniil: «Yoo, kama bukuluul foof jijow jilok li bujibabu búmbaam bata úbiiñawu.»

⁸ «Muñe'e nan títiimomuu, ánayinaawu ata bujibabu li aan anahaanawu ata kulokaabuku koola: “Uhóoñul kulokaabuku min ucaamiil. Ukítum li kulokaabuku kañalimuu búsol ujow úbanum li kútinaalabuku.” ⁹ Maļegen kulokaabuku kabilumuu banakabu báluse, li kubil kuyab anoowan bacaam bata etihunaka. ¹⁰ Kulokaabuku kútinaalabuku kan ajandumuu aña' li kubil, min kuyinoo li koon bacaamabu booliil fan buhañ bata kúsolaabuku. Bale anoowan li buko li ayab foof bacaam bata etihunaka. ¹¹ Nan kútinaalabuku kuyabumu anoowan bacaam bata etihunaka, li kúmumunoo mata wahawu wan ánayinaawu ata bujibabu bata úbiiñawu akaanumuu. ¹² Muñe'e kulokaabuku kútinaalabuku li koon ánayinaawu: “Kulokaabuku umbuku kan uñalumuu búsol, ewaatu yano bale kuloke, ban li ucaamiil loon áloli, jálaamumuu etihunakaayi feh li hásufoohu hata banakabu.” ¹³ Bale ánayinaawu li aan akee li buko: “Atuyom, ifetut li awu maayeet. Inti bucaam bata etihunaka lujamoolaye min icaami? ¹⁴ Uña' bacaamabu buya min ujow. Inje ifañe, li icaam alokaawu ummu ásolaawu le loon awu. ¹⁵ Kama waa iyilaat ikaan ebajayi yúmbaam loon ifañumuu? Bale waa lutiitii min ikaaniilumuu suum?” ¹⁶ Mó mújimuu

bukanabuku kúsolaabuku fan kubil kulako kútinaa, min bukanabuku kútinaalabuku kulako kúsola.»

Yéesu li alaañen alob mata eketayi yoola li mata kayi-towulaku koola li eketayi (Maak 10:32-34; Lik 18:31-34)

¹⁷ Muñe'e Yéesu li alako ejow boot *Yeelusalem*, li aña' *kúgoomaku* kúfu' jooliil min aaniil buko li ejowayi:

¹⁸ — Jijanten! Alolaal ummuwaal li ejow boot Yeelusalem ban *Añool-An* ammuu li abeti li kuñen kata huhaanaahu hata élambdaayi, li kata kaliikenemuu ésukayi Eluwaayi yata Móyiis. Fan koon lafeefet min lako boot min aket. ¹⁹ Ban fan kuñalool kusen kákaanumutumuu li Ateemit balewool min kulekenool. Fan kuña' kukaluwaas min kutekool, ban li kubaañool li ekuluwa. Bale hunakahu húhaañutahu fan ayitowumul li eketayi.

Kaļawaku kata jaaw ata bañiilabu bata Sebede (Maak 10:35-45)

²⁰ Muñe'e jaaw ata bañiilabu bata Sebede li ákoojul Yéesu li bañoolool ló, ban li ákuntunj hákilool boot kaļawool wah ukee. ²¹ Yéesu li ageļļenool aanool:

— Waa lufañe?

Anaalaawu li aanool:

— Ulob min bañoolom búluba umbe bil kubah, akee li buko kañeni kúli, aahu kañeni kamay nan ommuu ulako li jáyiiyaju jooli.

²² Yéesu li aaniil:

— Bukuluul jihaasut waa jiļawe li wo. Mantee jiyilo jihob ejunkayi yata sílaamasu yan ínje emmuu li ihob?

Li koonool:

— Jiyilo jihob yo.

²³ Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan jihob ejunkayi yan ínje emmuu li ihob. Bale mata kabah kañenom kúli, mantee foof kañenom kamay, inti lí ínje éemi li bilumul. Bale kúbahumaku unku kata bukanabuku kan Atuubawom akaan ko tomuu boot.

²⁴ Nan *kúgoomaku* kuñenayi kaabuku kujamumuu loon muña'a, súmutiil li kutuyaayaku kúļubaaku.

²⁵ Muñe'e Yéesu li áhooñuliil foofiil feh min aaniil:

— Jihaase joon kunahaanaku kata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool kubabbaj sembe li buko, bukanabuku káamakabuku li kúhiisiil kaanaku sembe kooke. ²⁶ Wahawu unwu wootut ubaj li bukuluul. Bale an afañumuu min alako an áamak li bukuluul, laate alako alokaawu ooluul. ²⁷ Ban an li bukuluul afañumuu min alako átinaa, alako amiikeelawu ooluul. ²⁸ Mo foof *Añool-An* abilutumuu boot min abaj emiikeel, bale min alako amiikeel. Ban li asen bulonool bulako búhal boot li bukan kameenje.

Yéesu li afaken bukan kúJuba káfuume

(Maak 10:46-52; Lík 18:35-43)

²⁹ Muñe'e Yéesu li kúgoomaku koola li kulako ejow kúfu' li ésukayi yan koonemuu Séliko, búruk báamak li bútabul li akila. ³⁰ Li baj kánayine kúJuba káfuume kabahe li kakanaku kata bútinabu. Muñe'e li kujam kaanaku Yéesu ummu li éjowum tó, li kubaŋulo koonool:

— Uyíyenioli, anahaan, *Añiil ata Dayit*.

³¹ Búsukabu li butaleniil min kooniil kulu. Bale buko li kuhaŋ mabaŋulo koon:

— Uyíyenioli, anahaan, *Añiil ata Dayit*.

³² Yéesu li ayiten ban li ahooñiil, min ageŋŋeniil aaniil:

— Waa jifañe min ikaan boot li bukuluul?

³³ Li koonool:

— Anahaan, jifañe min úkaanoli min jinaak jijuk.

³⁴ Yéesu li áyiyeniil njáa'. Li ago' kúkilaku kooliil, li kuyaana kujuk ban li kunab li akila.

Yéesu li anoken li ésukayi yata Yeelusalem

(Maak 11:1-11; Lík 19:28-40)

21 Nan Yéesu li kúgoomaku, buko báliiŋe li ésukayi yata Betifaase li huyuuyahu hata unuunukewanu wan koonemuu Olíbiye, Yéesu li áhooñul bukan kúJuba li kúgoomaku koola min aboñiil, ² aaniil:

— Jijow boot li ésukayi yammuu hákiluul. Nan jommuu jíliiŋ, fan jiyaan jijuk asum ata hulaaha makoki. Jíŋeŋul bo ban li jíŋalulom bo. ³ An alobuulumuu wah, li joonool: «*Amaanawu* joke li bo». Fan ayaan akat bo min bubil.

⁴ Wahawu unwu ubabbaj loon *afulofetawu* alob womuu, nan aanumuu:

⁵ «Joon kata Siyoŋ:

“Jijuke, áyiyawu ooluul ummu li ebil boot booluul, ájoobiye buyinum, malemboole li asum aale, li hulaaha hata asum, hubuk hata asum aale †.”»

⁶ Muñe'e kúgoomaku kúJuba li kujow kúliiŋ, li kukaan loon Yéesu alobiilumuu. ⁷ Li kúŋalul asumawu li hulaahaahu. Ban li kuŋa' wañawu wooliil kutal li úsolawu wata bo, min Yéesu alako ló. ⁸ Bukan kameeŋe li kutal wañawu wooliil li bútinabu. Kaabuku li kúfalenul waan li unuunukewanu, kukaan li bútinabu. ⁹ Bukanabuku kayabumuu Yéesu hákil, li kákibbenoolumuu li kunaak kúwoolen koon:

«Hosanna! Usalaal *Añiilawu ata Dayit!*

Ateemit ajow ásooniyen anawu abilummuu li kajaawaku kata *Amaanawu!*

Hosanna Ateemit ata haatiya tiya ††!»

¹⁰ Nan Yéesu áliiŋumuu Yeelusalem, ésukayi feh li écuŋ min kunaak kugeŋŋen koon:

— Kama láalu ayi?

¹¹ Búsukabu banabumuu li akila li boon:

— Laalu afulofetawu Yéesu. *Nasalet* láfummuló, li etaamayi yata Gálile.

Yéesu li akesoo kúJulaawaaku li Eluufayi yata Ateemit

(Maak 11:15-19; Lík 19:45-48; Saŋ 2:13-22)

¹² Fúlum tó, Yéesu li anoken li *Eluufayi yata Ateemit* áliiŋ, li akesoo bukanabuku kalako dómmu kájulaaku li hunoomahu. Ban li áhoolul sitaabusu sata kalakomuu kawekoolaku kata sídalmasu, li kúbahumaku kata kalakomuu kájulaaku kata síleebaanasu. ¹³ Yéesu li aaniil:

— Hulimahu hata Ateemit hoone: «Eluufayi yúm-baam fan ehooñi eluuf yata kaŋaw. ‡» Bale bukuluul li jilaañen yo elako kawokaay kata ékuu.

¹⁴ Bukan káfuume li bukan kakaje li kubil kutook Yéesu li Eluufayi yata Ateemit, li afakeniil. ¹⁵ Bale nan huhaanaahu hata élambaayi li kaliikenemuu ésukayi Eluwaayi yata Móyiis kujukumuu min Yéesu akaanumuu jáahalení, li min foof bañiilabu bunaake bulobumuu butiya li Eluufayi yata Ateemit boon: «Hosanna! Usalaal *Añiilawu ata Dayit!*», súmutiil.

¹⁶ Muñe'e li kugeŋŋen Yéesu koonool:

— Lujame min kulobemuu?

Yéesu li aaniil:

— Lijame feh. Kama jijangawut kulimaku kata Ateemit kaanumuu:

«Lújjí bañiil batit li kalonumuu li kalaah li kusali kasal kata maŋegen †.»

¹⁷ Fúlum tó, Yéesu li akatiil to min áfu' li ésukayi ajow boot Betani ajow aŋot bo.

Sembe sata káyinen

(Maak 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Muñe'e li bújomabu, Yéesu li alako élaañul boot li ésukayi, bucaa li bujokool. ¹⁹ Nan alakomuu ejowayi, li ajuk buŋeŋu li bútinabu. Li ajow boot to. Nan áliiŋ tommu li ajuk li buŋeŋuwabu etoj bale. Muñe'e li aan bo:

— Kale, let ubaj mutiñaay boot nanooan!

Buŋeŋuwabu li buyaan busay. ²⁰ Nan *kúgoomaku* kata Yéesu kujukumuu loon muña'a, li kusego njáa' min koon:

— Kama buu nokoole buŋeŋuwabu umbu li buyaan busay to muñowu hi?

²¹ Yéesu li aaniil:

— Li maŋegenamu fan ilobuul, jibajeenumuu káyinen ban jíwettoolut, let mantee fan jiyili jikaan wahawu wan ikaanumuu buŋeŋuwabu umbu bale. Bale fan jiyili foof joon huyuuyahu unhu, «Uyino taatu ujow ulo li husamuwahu,» fan hukaan mo. ²² Ban wahoowah feh wan jíŋawe Ateemit li káyinen ló, fan jibaj wo.

† 21:5 *Esay* 62:11; *Sakali* 9:9; *Saŋ* 12:15 †† 21:9 *Ukijenawu* 118:25-26

‡ 21:13 *Esay* 56:7; *Selemi* 7:11 †† 21:16 *Ukijenawu* 8:3

Kakaañenaku kata Yéesu

(Maak 11:27-33; Lík 20:1-8)

²³ Muñe'e Yéesu li ánokenul li *Eluufayi yata Ateemit*, áliiñul li alako ló kaliiken é sukayi Hulimahu hata Ateemit. Huhaanaahu hata é lambaayi li kunahaanaku kata é sukayi, li kúkojoolool min kugejjenool koonool:

— Li kakaañen kay lúkaanume wahawu unwu? Ban ayi aseni kakaañenaku unku?

²⁴ Yéesu li aaniil:

— Injé foof boot min igejjenүүл hulim hano bale. Jilobom homuu, ínje foof fan ilobuul li kakaañen kay líkaanume wahawu unwu. ²⁵ Kama ayimaa asene Saᅇ kakaañen kata kábatiise bukan? Mantee Ateemit, mantee bukan?

Muñe'e li kulako to búwonnoo min koon:

— Oonaamuu, «Ateemit», fan aanolaal: «Kama wáa újimuu jíyinenut li Saᅇ?» ²⁶ Bale oonaamuu, «Bukan kusenool ko», lootaale úkoliyaal bú sukabu, mata foofiil feh kujoojok Saᅇ loon *afulofet*.

²⁷ Muñe'e li koon Yéesu:

— Jihaasut.

Yéesu li aaniil:

— Kama ínje foof let ilobuul li kakaañen kay líkaanume wahawu unwu.

Yéesu li aᅇa' bañiil búluba akaan bukittenuolum

²⁸ — Muñowu buu jíyinoole li bukittenuolumabu umbe? Bile baj ánayine abaje bañiil búluba báyine. Li aan átinaalawu: «Añoolom, ujow ulok síyaat li bujibabu bata úbiiñawu.» ²⁹ Añiilawu li aanool: «Ifañut.» Bale li fiyo jakee, li ajok li ehaaseen min ajow bulokabu.

³⁰ Fúlum tó, ánayinaawu li alob añoolool aahu wahawu wanolawu. Añiilawu li aanool: «Fan ijow, *amaaᅇen*.» Bale abilut ajow. ³¹ Muñowu ayi li buko kúluba akaanumuu wahawu wan atuubawool afañumuu?

Li koonool:

— Atínaalawu.

Yéesu li aaniil:

— Li maᅇegenamu fan ilobuul, bukanabuku kayabemuu búhal li bukanabuku káfulowe bomuu muña'a fan kujanduul kunoken li *Jáyiijaju jata Ateemit*. ³² Mata Saᅇ labiibil booluul min áhiisuul bútinabu bacolaabu, jíyinenut li akila. Bale bukanabuku kayabemuu búhal li bukanabuku káfulowe bomuu muña'a kúyinenyinen li akila. Ban maayeet nan jijukumuu wahawu unwu, jijokut li ehaaseen min jíyinen li akila.

Yéesu li aᅇa' kuloka li bujib bata úbiiñ kálfute akaan bukittenuolum

(Maak 12:1-12; Lík 20:9-19)

³³ — Jijanten *bukittenuolum* bakee: Bile baj an ata etaam aᅇuke úbiiñ li bujib. Nan aᅇukumuu úbiiñawu

aban, li ateef hukalab áwooñen bujibabu. Ban li awoktan ammuu anaak aᅇuuten kúuᅇaku kata úbiiñawu, ban foof li ateef káfooyum kagimbe. Nan abanumuu feh, li akat bujibabu li kuᅇen kata kuloka úbiiñ min bil ku-naak kucaamool to joola, min akila ajow kañaa-hoo. ³⁴ Muñe'e nan taᅇayi yata kabajaku kata ébiiñayi élehenulumuu, ánayinaawu ata bujibabu li aboñ kulokaabuku koola boot bata kulokaabuku kata úbiiñawu, mantee li kúsenulool joola li ébiiñayi. ³⁵ Bale nan kulokaabuku kata ánayinaawu kúliiñumuu, kulokaabuku kata úbiiñawu li kujokiil, akee li kutekool, aahu li kumukool, áhaajutawu li kutekool kuyitik kumuk. ³⁶ Anáyinaawu ata bujibabu li alaañen aboñ kuloka kukee kahaᅇe mameeᅇ kútinaalabuku. Bale kulokaabuku kata úbiiñawu li kumit kukaaniil loon kukaanumuu kaabuku. ³⁷ Li húbanumahu, ánayinaawu ata bujibabu li aboñiil añoolool min ayinoo li aan: «Manooman fan kusuu añoolom.» ³⁸ Bale nan kulokaabuku kata úbiiñawu kujukumuu añiilawu, li kúsumenoo koon: «Añiilawu ammuu li atowowool ummu. Jibil umukaalool min uᅇalaal bútowowabu boola uki-laal.» ³⁹ Maᅇegen li kujok añiilawu kúfuletum tíyaᅇ bujibabu, ban li kumukool. ⁴⁰ Muñe'e nan ánayinaawu ata bujibabu bata úbiiñawu ammuu li álaañul, buu laate akaan kulokaabuku umbuku kata úbiiñawu?

⁴¹ Li koonool:

— Fan á mukikoo kulokaabuku umbuku kata úbiiñawu kúlafutaaku. Ban li aᅇa' bujibabu bata úbiiñawu asen kuloka kukee kooken, kaate kunaak kusenool joola li ébiiñayi taᅇayi yata yo.

⁴² Yéesu li aaniil:

— Kama jímusut jijanga li Hulimahu hata Ateemit haanumuu:

«Huyitikahu humum ho han kuteefaabuku koonumuu hujakut,

ho hubile huhaᅇumuu májaliᅇ kaaku feh †.»

Laalu búkaanum bata *Amaaᅇenawu*, wah wásuume ᅇáa' bajuk li kúkilolaal!

⁴³ Wahawu unwu újimuu fan eenuul, *Jáyiijaju jata Ateemit* fan jíyabi li kuᅇenuul, min jinᅇali sen bukan kaate kútuul Hulimahu hata Ateemit.

⁴⁴ An alomuu li huyitikahu unhu, fan ayiisoo feh, ban huyitikahu hulomuu li an, fan hugunjuul feh ††.

⁴⁵ Nan huhaanaahu hata é lambaayi, li *kufaali-isiyeᅇaku* kujamumuu bukittenuolumabu boola, li kúnaanum koon Yéesu buko lalobe li buko. ⁴⁶ Muñe'e li kulako huᅇes bútin boot min kujok Yéesu, li kúkoli bú sukabu, mata bukanabuku kujokoojok loon *afulofet*.

† 21:42 *Ukijenawu* 118:22; *Esay* 8:14; 28:16; *Maak* 12:10; *Lík* 20:17; *Bakaanelabu* 4:11; *Kata Lom* 9:33; 1 *Fiyeel* 2:6 †† *Síliibal sakee sihaan sibajut hulimahu unhe*

Yéesu li aña' búyabo akaan bukittenoolum

(Lík 14:15-24)

22 Yéesu li alaañen aña' bukittenoolum min alob li bukanabuku aanil:

² — *Jáyyiyaju jata Ateemit* jinokoonokoo li áyii alake sinaañ sata búyabo añoolool áyine. ³ *Ayíiyawu* li aboñ kulokaabuku koola kujow kúhooñul bukanabuku kan ahebumuu búyabowabu. Bale li kuhoy babil. ⁴ Li alaañen aboñ kuloka kakee min aanil: «Jilob bukanabuku kan ihebumuu búyabowabu jooniil sinaañasu sata búyabowabu silaki ban. Limuumuk kúmuunaaku kúmbaam kaluukaaku, li sínuukuleñasu súmbaam saluukaasu. Muñe'e wahawu feh ufale'e. Jibil bata sinaañasu sata búyabowabu.» ⁵ Bale bukanabuku kan kuhebumuu kúkaanumut min kujow, akee bata kañakool, aahu kájula. ⁶ Kaabuku li kujok kulokaabuku kata áyiyawu kúcoocikoo, ban li kumukiil. ⁷ *Ayíiyawu* huuñool li hulit. Li aboñ kutiikaabuku koola kujow kumuk bukanabuku kamukumuu kulokaabuku koola, ban li kúsu' éasukayi yooliil. ⁸ Fúlum tó, li aan kulokaabuku koola: «Sinaañasu sata búyabowabu silaki ban, bale bukanabuku kahebimuu kufineenut min kutooke kuhebi. ⁹ Muñe'e jijow boot li úwaayawu wata útinawu, min jíhooñul bukanabuku feh kan jommuu li jijuk boot li búyabowabu.» ¹⁰ Mañegen kulokaabuku umbuku li kujow boot li útinawu kujow kúwomenul bukanabuku feh kan kujukumuu, kajakumuu li kajakutumuu kubil kumeenjen dán sinaañasu sata búyabowabu sommuu li sitiñi.

¹¹ «Bale nan áyiyawu abilumuu bajukabu bata bukanabuku kan kúhooñulumuu, li ajuk ló an akaanowut kañ kata kagaan. ¹² *Ayíiyawu* li ageñlenool aanool: "Afaalom, kama awu buu lúnokenumulo láale eeno baakut kañ kata kagaan?" Anáyinaawu ayilaat alob to hulim. ¹³ Muñe'e áyiyawu li aan kulokaabuku koola: "Jijen kootaku li kuñenaku koola, ban li jitebool jibeten tíyanj li élimayi, ban jílokaju jommuu, li sílaamasu." ¹⁴ Mata bukan kameenje kúhooñuli, bale kañusimuu kufamut.»

Kufaaliisiyenj li kugeñlen Yéesu mata búhalabu bahaleyimuu Sesaal

(Maak 12:13-17; Lík 20:20-26)

¹⁵ Muñe'e *Kufaaliisiyenjaku* li kujow kujoj min kujomoo li hulim han kommuu kugeñlen Yéesu bájum li kúlowenumool li malobelamu moola. ¹⁶ Li kúboñul *kúgoomaku* kooliil li bukanabuku kata hujojahu hata Elod kujow koon Yéesu:

— Anahaan, jihaase joon awu an alobe mañegen. Ban luliikeneliiken bukanabuku li mañegen buu kommuu kunaak kulonj loon Ateemit afañumuu. Ukóliwut anoowan, mata újukeleliit li buul. ¹⁷ Muñe'e kama

úloboli buu luyinoole. Mantee Eluwaayi yata Móyiis yonsoon lootaale uhalaal búhalabu bahaleyimuu áyiyawu áamakawu *Sesaal*, mantee a'aa'?

¹⁸ Bale emmuu Yéesu lahaase uyinoolawu wooliil wajakutumuu, li aanil:

— Búhoolowabe! Wáa újiye li jóomi li jabuutoolom?

¹⁹ Jíhiisom sídalmasu sañaleyimuu min hal.

Mañegen li kúhiisool ehanjal. ²⁰ Nan kúhiisool yomuu, Yéesu li ageñleniil aanil:

— Kambu kata ayi li kajaw kata ayi kóomi ló?

²¹ Li koonool:

— Kata Sesaal.

Yéesu li aanil:

— Seeh, kama jilaañen Sesaal wahawu wata Sesaal.

Ateemit li jilaañenool wahawu wata Ateemit.

²² Nan kujamumuu kulimaku unku, li kusego njáa'. Li kukat to Yéesu min kuwuj.

Búwonnoo mata kayitowulaku kata kaketumuu

(Maak 12:18-27; Lík 20:27-40)

²³ Hunakahu hanolahu, bukanabuku kan koonemuu *Saduusiyeñj* li kubil kutook Yéesu. (Kusaduusiyeñjaku umbuku koone kaketumuu let kuyitowumul li eketayi.) Li kugeñlen Yéesu koonool:

²⁴ — Anahaan, *Móyiis* lansaani: «Anáyine aketumuu ban añañenut, atuyool li atowo aseekool, mantee li kubukoo bañiil boot li anáyinaawu aketumuu.» ²⁵ Ban bajeene li óloli kutuyaay koono hutok li kúluba. Atínaalawu li ayab anaale aban li aket. Emmuu kubajut bañiil, atuyool li atowo aseekool. ²⁶ Manolamu, áljubutawu foof li aket, yaboo li áhajutawu boot yok li atoken li áljubutawu. ²⁷ Nan kutuyaayaku hutok li kúlubaaku kuketumuu foofiil feh kuban, anaalaawu foof li aket. ²⁸ Kama muñowu nan kaketumuu kommuu kuyitowumul li eketayi, ayi li buko ammuu aña' anaalaawu alako aseekool, emmuu buko foofiil feh kuyabeenooyab?

²⁹ Yéesu li aanil:

— Jiliimooliimoo, mata jínaanumut Bakiicelabu. Jínaanumut foof sembaasu sata Ateemit. ³⁰ Mata nan kayitowulaku kata kaketumuu, káyinaabuku let kuyab, kaalaabuku let kuyabo. Bale fan kunokoo loon *emalakaayi* yammuu haatiya emitayi. ³¹ Kama jijan-gawut waa Ateemit alobuulumuu mata kayitowulaku kata bukanabuku kaketumuu? Lansaani: ³² «Injé emmuu Ateemitawu ata *Abulaham*, Ateemitawu ata Isaak, li Ateemitawu ata *Sakob*†.» Mó mújimuu, Ateemit alet Ateemitawu ata bukanabuku kaketumuu, bale Ateemitawu ata bukanabuku kaloñumuu.

³³ Nan búrukabu bujamumuu kulimaku unku kata Yéesu, li busego feh mata kulimaku kan aliikeniiilumuu kúji.

† 22:32 *Húwuyahu* 3:6

Eluwaayi yahaŋumuu feh

(Maak 12:28-34; Lík 10:25-28)

³⁴ Bale nan *Kufaaliisiyeŋaku* kuyilaat kulob wa-hoowah, li kujoj. ³⁵ Muñe'e akee li buko, aliikena ésukayi Eluwaayi yata Móyiis, li ageŋŋen Yéesu kageŋŋen kata jabuutoo aanool:

³⁶ — Anahaan, *eluwa* yay ehaŋumuu li siluwaasu feh?

³⁷ Yéesu li aanool:

— Loote ufañ *Amaanenawu* Ateemit ooli li buyinumi feh, li yaali feh, li kayinooli feh. ³⁸ Eluwaayi inyu ehaŋumuu feh. Yo yommuu yátinaalayi. ³⁹ Yáŋubutayi yanokoomuu li yátinaalayi yo yommuu inye: «Ufañ afaali an loon awu humumi úfañoolomuu.» ⁴⁰ Li siluwaasu unsu síŋuba, siluwa saasu feh sata Móyiis si-hajomuu, kulimaku kata *kufulofetaku* li so foof siha-jomuu.

Kilisita, Añiil li Amaanen ata Dayit

(Maak 12:35-37; Lík 20:41-44)

⁴¹ Muñe'e nan *Kufaaliisiyeŋaku* kuwoogumuu, Yéesu li ageŋŋeniil aaniil:

⁴² — Buu jiyinoole li *Afakenaawu*? Añool ayi laam?

Kufaaliisiyeŋaku li koonool:

— Afakenaawu *Añiil ata Dayit*.

⁴³ Yéesu li aaniil:

— Kama buu kaane *Dayit*, li búkaanum bata Buy-inumabu Banabaabu, li ahoon *KilisitaAmaanen*? Mata Dayit lansaam:

⁴⁴ «Amaanenawu Ateemit lansaam Amaanenawu úm-baam:

“Ubil ubah kaŋenom kúli

boot yok nan emmuu iŋa' kulatoolayi ikaani úkakul †»,»

⁴⁵ «Kama Dayit ahoonoolomuu Amaanen, buu Afakenaawu ayilo alako bale Añool Dayit?»

⁴⁶ Anoowan li buko ayilaat alob to hulim. Nan fú' tó-muu, anoowan foof alaañenut akaañen ageŋŋen Yéesu wah.

Yéesu li áhesul Kufaaliisiyeŋaku li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis

(Maak 12:38-39; Lík 11:43, 46; 20:45-46)

23 Muñe'e Yéesu li alob li bú sukabu li *kúgoomaku* koola aaniil:

² — Kaliikenemuu ésukayi Eluwaayi yata *Móyiis* li *Kufaaliisiyeŋaku* kóotimuu kukitten ésukayi Eluwaayi yata Móyiis. ³ Mó mújimuu joote jítuuliil, ban li jikaan wahawu feh wan kommuu li kulobuul. Bale jakum jiliikoo li baloŋelabu booliil. Mata kúkaaneliit wahawu wan kulobemuu ésukayi. ⁴ Fan kukaan búteb báŋiitiye, básengiye kateb, ban li kuŋa' bo kuwalen li ubandawu wata

† 22:44 *Ukijenawu* 110:1

bukanabuku; bale buko humumiil let kufañ maayeet min kuŋa' husiikiil min kuyinkul bo. ⁵ Wahoowah feh wan kukaane, kukankan wo boot ñajuko. Mó lí múji li kunaak kuŋa' hulimahu hata Ateemit kukaan li kuhut káamak, kukok li síjontumasu sooliil, mantee foof li si-bosokasu sooliil. Ubeyawu wata kújufaaku kooliil wáamak, ban li kunaak kugalo uŋaac wabaake. ⁶ Kufanfañ ŋáa' kabah li kúbahumaku kata hákil li kúbaññaatiyaku, li kabah foof li kúbahumaku kata hákil li *siluufasu sata kaŋawaku*. ⁷ Li kufañ ŋáa' min bukanabuku kunaak kusaafiil li waayeenawu, ban li kunaak kuhooñiil kooniil: «Anahaan!» ⁸ Bale bukuluul jakum jikat an min ahoonool «anahaan.» Mata anahaan ano bale jibaje. Ban bukuluul feh batuyaay. ⁹ Ban jakum jihooñ an baabe li etaamaye, «Atúubawoli.» Mata atuuba ano bale jibaje ammuu li emitayi. ¹⁰ Jakum foof jikat an min ahoonool «Anahaan». Mata anahaan ano bale jibaje, ammuu *Kilisita*. ¹¹ Anawu ahaŋumuu li bukuluul feh, fan alako alokaawu ooluul. ¹² An atebenoolomuu, fan awaleni. Bale an awalenoolomuu, fan atebeni.

Katekaku kata Kufaaliisiyeŋaku li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis

(Maak 12:40; Lík 11:39-42, 44, 52; 20:47)

¹³ — Katek kujow kulako li bukuluul jaliikenemuu ésukayi Eluwaayi yata Móyiis li bukuluul *Kufaaliisiyeŋaku* jáhoolo muñowu! Mata jibabebab kámbi-ilaku kata Jáyiyaju yata Ateemit jilaañen bo bukanabuku. Bukuluul humumuul let jinoken dó. Ban let jikat kafañumuu kunoken dó, min kunoken.

¹⁴ «Katek kujow kulako li bukuluul jaliikenemuu ésukayi Eluwaayi yata Móyiis li bukuluul *Kufaaliisiyeŋaku* jáhoolo muñowu! Mata jijowejow jiyab wahawu wan kanaalaaku kahokumuu kúyiniil kuhine kubajumuu li siluufasu sooliil. Ban li jinaak jíŋaw fiyo boot ñajuko. Mó mújimuu, katekaku kooluul fan kuhanj másengi ŋáa' ††.

¹⁵ «Katek kujow kulako li bukuluul jaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis li bukuluul *Kufaaliisiyeŋaku* jáhoolo muñowu! Mata fan jíñaahoo li kusamuwaku feh, li etaamayi feh kakaan an áyinen li bútinabu booluul. Bale nan ammuu áyinen, li jikaanool ahaŋuul ñoono ñáŋuba malako añiil ata Sambun.

¹⁶ «Katek kujow kulako li bukuluul jayabumuu hákil ban jífunfuum! Bukuluul jaanemuu: “An anuulummuu Eluufayi yata Ateemit, kaanut wah. Bale an anuulummuu éwulusayi yata Eluufayi yata Ateemit, laate akaan wahawu wan anuulummuu kakaan.” ¹⁷ Min jíbaamo muñowu ban li jífuum! Kama waa uhaŋe maluukeni, mantee éwulusayi mantee Eluufayi yata Ateemit yáñeyiyenemuu éwulusayi? ¹⁸ Li jilaañen joon: “An anu-

†† Hulimahu unhe hubajut li síliibal sameeŋe sihaanasu

ulummuu *husilaahu* hata Eluufayi yata Ateemit, kaanut wah. Bale an anuulummuu bujuuñakabu bakaanimmu li husilaahu, laate akaan wahawu wan anuulummuu kakaan.”¹⁹ Kúfuumandiinake! Kama waa uhañe maluukeni, mantee bujuuñakabu mantee husilaahu hammu li Eluufayi yata Ateemit, háñeyiyenemuu bujuuñakabu? ²⁰ Mó mújimuu, an anuulummuu husilaahu hata Eluufayi yata Ateemit, husilaahu humum ho lanuulume li wahawu feh wawaleni lómmu.

²¹ An anuulummuu foof Eluufayi yata Ateemit, Eluufayi yata Ateemit humum yo lanuulume li Ateemit akin dómmu. ²² Li bil nokoo loon an anuulume emitayi, efenjenjayi yata Jáyiyaju yata Ateemit lanuulume li Ateemit humumool ábah dómmu.

²³ «Katek kujow kulako li bukuluul, jaliikenemuu é sukayi *Eluwaayi* yata Móyiis li bukuluul Kufaaliisiyenjaku jáhoolo muñowu! Mata fan jisen Ateemit bújufabu bata banuunukenabu baciñowemuu loon baaneyimuu: naana, búyiljen, li édute. Bale fan jikat bo wahawu wan Eluwaayi yata Móyiis ehanumuu maluuken wammuu: bulonjabu ban Ateemit afañumuu, káyiien, li kalegen li káyiinenaku. Wahawu unwu jooteenumuu jikaan, ban jakum jikat bo wah waawu.

²⁴ Bukuluul jayabemuu hákil ban jífunfuum! Fan jinaak jigiin muhobaayamu mooluul min jífulen ebuk, ban li jikit jime’ eñonkom bukuluul bahaasut!

²⁵ «Katek kujow kulako li bukuluul, jaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis li bukuluul Kufaaliisiyenjaku jáhoolo muñowu! Mata bukuluul fan jítil ejunkayi, li buyinjaayabu kata búsol, ban kata láala ummu min meen dó wah wákuuti, li wah wábajumi li maweelo. ²⁶ Awu Afaaliisiyenjaye jáfuummuu! Ujand útil kata láala ejunkayi, li kata láala buyinjaayabu bájum kata búsol foof li hin fú’ kis.

²⁷ «Katek kujow kulako li bukuluul, jaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis li bukuluul Kufaaliisiyenjaku jáhoolo muñowu! Mata jinokoonokoo li kuyaak kákili mahiite, kan ujukelemuu li kujak tíyan, ban kata láala li meen dó siwuul sata bukan kakete, li wah wajakut. ²⁸ Bukuluul foof kata tíyanjuul, jinokoonokoo hákil é sukayi loon bukan kajake. Ban kata láalawuul li meen dó búhoolo li uhoofoo.

²⁹ «Katek kujow kulako li bukuluul, jaliikenemuu é sukayi Eluwaayi yata Móyiis li Kufaaliisiyenjaku jáhoolo muñowu! Mata fan jinaak jiteef kuyaakaku kata *kufulofetaku*. Li jisangen kuyaakaku kata bukanabuku kátuulummu Hulimahu hata Ateemit. ³⁰ Ban li jinaak joon: “Utookeenaalumuu tanjayi yata situubawolaal sihaan, let ulaañeenaal booliil li jamukaju yata kufulofetaku.” ³¹ Muñowu jíhiisenummuu kaanaku, bukuluul humumuul jommuu bañiilabu bata bukanabuku kamukumuu kufulofetaku. ³² Seeh, kama bukuluul jihaabel wahawu wan situubawuul sihaan sítojumuu.

³³ Sinuukayilaase! Bañiil bata sílajaak! Buu joote ban di

jikaan min jifak li katekaku kata li sambunasu? ³⁴ Mó mújimuu, boot min íboñuluul kufulofet, li bukan kájalowe, li kaliikenemuu é sukayi eluwaayi yata Móyiis. Fan jimuk kukee li buko, kaabuku li jibaañil li siku luwa, kaabuku foof li jinja’ kuu! min jitekiil li *siluufasu sata kajawaku*. Ban li jinaak jikesoolumiil li é suk yaaye boot li yaaya. ³⁵ Wahawu unwu wommuu lí úji katekaku kammuu li kubilum li eketayi yata bukanabuku kan kumukumuu ban kukaanut wahoowah, fan kulo li bukuluul, kítum tó li jamukaju yata Abel akaanutumuu wahoowah boot yok li jata Sakali an Beleki abukumuu, an jimukumuu li tutoolayi yata *tin ñéyimuu* njáa’ li husilaahu †. ³⁶ Li malegenamu fan ilobuul, katekaku kata eketayi yata bukanabuku umbuku feh, fan kulo li bukanabuku kata muñe’e.

Yéesu li ałokoo mata Yeelusalem

(Lík 13:34-35)

³⁷ — Aah *Yeelusalem*, Yeelusalem, awu jamukemuu *kufulofetaku*, ban li utek kuyitik bukanabuku kan Ateemit áboñulimuu umuk! Ñoono ñeem ínje ifañeenumuu min íwomenul bañooli ikaan téetiowom, loon emanjuk éwomenulemmu bacow yo ekaan kata láala kubeyaku kata yo. Bale jifañut! ³⁸ Jíkaanam! Muñe’e Ateemit li akat bo *Eluufayi* yooluul maakut wah. ³⁹ Mata boot min ilobuul, li hunakahu hata síyaat let jilaañen jijukom boot yok nan jommuu li jikit joon: «Kásooniyen kujow kulako li anawu abilummuu li kajawaku kata *Amaañenawu!* †»

Yéesu li alob mata kahumowaku kata eluufayi yata Ateemit li mata wahawu wammuu ubaj tówum adunaayi eban

(Maak 13:1-2; Lík 21:5-6)

24 Yéesu li áfulul li *Eluufayi yata Ateemit* alako ejow, *kúgoomaku* koola li kúkooolool min kúhiisool bateefelabu bata Eluufayi yata Ateemit.

² Bale Yéesu li aaniil:

— Inti jijuke wahawu unwu feh? Li malegenamu fan ilobuul: let baj taatu maayeet huyitik hano háami li hubil hulemboo li hufaal ho huyitik, ho báhoolulooti.

Sílaam li jálaaten

(Maak 13:3-13; Lík 21:7-19)

³ Emmuu Yéesu lajowujow abah li huyuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíibiye, *kúgoomaku* koola li kúkooolool baleyiil min kugeñenool koonool:

— Ulóboli, nay wahawu unwu wóomi li ubaj? Waa wóomi li úhiis ebilayi yooli li kabanaku kata adunaayi?

⁴ Yéesu li aaniil:

— Jíkaanam, jakum bil an abuntuul. ⁵ Mata bukan kameeñe fan kubil min kuñá’ kajawaku kúmbaam min

† 23:35 *Húkitumahu* 4:8; *Eébulu* 11:4; 2 *Kólonik* 24:21 †† 23:39 *Ukijenawu* 118:26

koonuul buko kommuu *Afakenaawu!* Ban fan kubunt bukan kameenje. ⁶ Fan jijam bukanabuku li kulob mata kutiik, li mata koone kata kutiik. Bale sákoluul. Mata wahawu unwu wóotisooti ubaj. Bale let fan lako kabanaku kata adunaayi. ⁷ Esúk fan eyito etiik li ésuk, jáyii li jitiik li jáyii. Fan baj bamuufaay ban bameenje. Etaamayi foof fan egoloo ban bameenje. ⁸ Bale wahawu unwu feh uhinhin unokoo loon húkitumahu hata sílaamasu sata anaale li élunjun.

⁹ «Muñe'e no unnu, bukan fan kujokuul kubet li kuñen bukan, min kúlaamenuul ban fan kumukuul. Bukanabuku feh fan kulatuul mata ínje íji. ¹⁰ Ban bukan kameenje fan kukat káyinen lí ínje. Fan kunaak kúhoolowoo, ban li kulatoo. ¹¹ Bukan kámale koon buko kufulofet koom, fan kúfulul ban fan kubunt bukan kameenje. ¹² Búlafutabu fan bumeenj li ésukayi bil gay, mó lí múji hufañahu han bukan kameenje kufañumuu kaabuku, li huhoko. ¹³ Bale an ahankenumuu min átuk lit boot yok li húbanumahu, Ateemit fan afakenool. ¹⁴ Hulimahu unhu Hásuumaahu hata Jáyiyaju fan huwaaley tanootan li adunaayi feh, min lako búhiisenum boot li ésukayi feh. Banumuu, kabanaku kata adunaayi li kukit kúliinul.

Majakutamu Makajenemuu

(Maak 13:14-23; Lik 21:20-24)

¹⁵ — Mó mújimuu, fan jijuk «Majakutamu Makajenemuu» li mukaani tan ñéyimumu li Eluufayi yata Ateemit. Dañeel ammuu *afulofet* lalollob mata Majakutamu ummu. (An alakomaa kajanga, laate ánaanum jak yo yommuu waa!) ¹⁶ Nan wahawu unwu wommuu li ubaj, bukanabuku kammuu kulako li etaamayi yata Súde, koote kutey boot li kuyuyaku. ¹⁷ An alakomuu haatiya eluuf, jakum áwalowul abil kaña' wah li eluufayi yoola átowum atey. ¹⁸ An alakomuu li kañaakool, jakum alaañ boot boola ajow kaña' kañool. ¹⁹ Iyéno, kanaalaabuku kammuu kuhalet, li kammuu li kulako kalaahen li kunakaku unku! ²⁰ Jilaw Ateemit jakum bil huteyahu hooluul hulako li tañayi yata kutontaku, mantee foof li hunak hata *húyiyay hata Kusuwifaku*. ²¹ Mata no unnu, bukanabuku fan kúlaam sílaam sáamak sabajulelut nan adunaayi ejuujimuu boot yok muñe'e. Ban let bil laañen baj sílaam loon unsu. ²² Ban Ateemit ajokeenutumu min áyaakul kunakaku unku, an let alon. Bale láyaakuuyaakul ko humum hata bukanabuku kan aļusumuu kulako koola.

²³ «Muñe'e an aanuulumuu: "*Afakenaawu* ummu taate!" mantee foof: "Ummu taata!" jakum jíyinen li akila. ²⁴ Mata bukan kámale koon buko kufakena koom, li bukan kámale koon buko kufulofet koom, fan kubil kúfulul. Fan kunaak kukaan wah wáamak wájaahaleniyee boot jabunt buko bayiliyeene, maayeet bukanabuku humumiil kan Ateemit aļusumuu kulako koola.

²⁵ Muñe'e lilobuulobumuu ikat to.

²⁶ «Mó mújimuu koonuulumuu: "Jijuke, ummu li kayi-inaayaka!", jakum jijow bo. Mantee foof li koonuul: "Jijuke, ummu min ayolowe li úfitawu!", jakum jíyinen.

²⁷ Mata loon kawiwijenaku kata emitayi kujukéyimumu Akiw boot yok Jalañ, mo foof ebilayi yata *Añool-An* yommuu li enokoo. ²⁸ Tanootan tan wah wakete woom, síkosumasu fan sífam to.

Eláañulayi yata Añool-An

(Maak 13:24-27; Lik 21:25-28)

²⁹ — Nan sílaamasu sata kunakaku unku sommuu siyaan siban, banakabu fan búlimen. Huļeeñahu fan hukat kawuñen. Bawuutabu fan búlowumul li emitayi, Ateemit fan ákatenu sembaasu feh sammuu li emitayi. ³⁰ Muñe'e no húhaasumahu hata *Añool-An* hommuu hujuki li emitayi. Esúkayi feh yammuu li etaamayi fan eļokoo, ban fan ejuk *Añool-An* li abilumul li ufaalawu wata emitayi, li sembe li *máyiineni* máamak ló. ³¹ Nan kasiinaku káamakaku kommuu li kuļoki, *Añool-An* fan áboñul *kumalakaaku* koola kujow boot tanootan li etaamayi, kujow kuwomen bukanabuku kan aļusumuu, kítum li hulej haahe hata etaamayi boot li haaha.

Bukittenuolum bata buļeļu

(Maak 13:28-31; Lik 21:29-33)

³² — Jiña' buļeļu jikaan *bukittenuolum* min jíhaasum to wah. Jowumuu waanawu wata bo únih, ban etojayi yata bo li éyawul, li jihaas joon húliyahú húkoojulo.

³³ Li manolamu, bukuluul foof nan jommuu li jijuk wahawu unwu feh, jihaas joon *Añool-An* lálehenulo, lákoojulo li maļegen. ³⁴ Li maļegenamu fan ilobuul, bukanabuku kata muñe'e let kuket foofiil feh tówum wahawu unwu feh ubaj. ³⁵ Emitayi fan ebil ébujo, etaamayi foof fan ebil ébujo, bale kulimaku kúmbaam let kuniilo maayeet.

Ateemit balewool ahaase nay adunaayi yommuu li eban

(Maak 13:32-37; Lik 17:26-30, 34-36)

³⁶ — Bale bajut an ahaase nay hunakahu unhu hommuu li húliin, li nay ewatuwayi inyu yommuu li éliin. *Kumalakaaku* kammuu li emitayi kuhaasut. Añiilawu ahaasut. Atuubaawu bale ahaase. ³⁷ Mata wahawu wabaj nomuu li tañayi yata *Nówe*, wo foof wommuu li ubaj nan *Añool-An* ammuu li álaañul. ³⁸ Mata li kunakaku kákibbenumuu malamu máamakamu mameenenumuu etaamayi feh, bukanabuku ku-naanaak kutiñ li kuhob, li kunaak kuyab ban li kukaan bañooliil buyabo, boot yok hunakahu nan *Nówe* anokenumuu li busaanaabu báamakabu.

³⁹ Bukanabuku kuhaasut koon wah unwu li ubaj, boot yok nan malamu máamakamu mubilumuu mutebiil

foofiil feh muwujetum. Muña'a foof emmuu li bil nokoo nan Añool-An ammuu li álaañul. ⁴⁰ No unnu, ká-nayine kúluba kulakomuu bulok li kaļaak, ano fan aḡali min aahu akati to. ⁴¹ Kanaale kúluba kulakomuu ehumen, ano fan aḡali min aahu akati to. ⁴² Mo emmuu kama jíkanaan, mata jihaasut hunak hay *Amaañenawu* ooluul ammuu li álaañul. ⁴³ Jihaas kaanaku, an ata eluufool ahaaseenemmuu ewaatu yay li ehukaayi ákuuwawu áami li abil, manooman fan ákaanum, ban let akat ákuuwawu min ásuuh eluufayi yoola min áno-kenul. ⁴⁴ Mó mújimuu bukuluul foof jíkanaan, mata Añool-An fan álaañul nan jiyinooleenut joon no láami li álaañul.

Bukittenuolum bata aloka aļegene ban li ájallo

(Lík 12:41-48)

⁴⁵ — Kama ayimaa ammuu aloka aļegene ban li ájallo? Akila ammuu alokaawu an anahaanawu oola aḡa'muu kulokawool kaabuku asenuul aaken, ánaakum aseniil hutiñiil taḡ yata hutiñ báliliḡe ⁴⁶ Awólo, alokaawu ummu, an anahaanawu oola ammuu li áli-iḡul, li atookool akila li kakaan bulokabu ban asenuolumu kakaan! ⁴⁷ Li maļegenamu fan ilobuul, anahaanawu fan asen alokaawu ummu ebajayi yoola feh aakenool. ⁴⁸ Bale nokoomuu loon alokaawu ummu lakakaan aloka ajakut, aane li buyinumool: «Anahaanawu úmbaam let álaañul muñe'e», ⁴⁹ min átoḡ kútek kufaalool kuloka, li atiñ ban li anaak ajow ahob li kákaliyenoolomuu, ⁵⁰ anahaanawu ata alokaawu ummu, fan abil álaañul hunak han alokaawu ahaasut aan no láami li álaañul, li ewaatu yan ahaasut. ⁵¹ Anahaanawu fan atek alokaawu kútek kásengiye. Ban fan aḡalool akaan li káhoolomuu, ban jilokaju jommuu li sílaamasu sáamakasu.

Bukittenuolum bata básungute kuḡen

Yéesu li aan:

25 — No unnu, *Jáyiiyaju jata Ateemit* fan jikittenuolumi li básungute kuḡen, kaḡale sihiitumasu sooliil min kúfu' boot kayallo ábutowaawu. ² Koono hutok li básungutaabu kuḡenayi kúbaamobaamo, hutok li kújallo. ³ Básungutaabu hutokayi kábaamomuu li kuḡa' sihiitumasu sooliil, ban kújowetumut éduuliin. ⁴ Bale básungutaabu bájallomuu buko li kuḡa' sihiitumasu sooliil, ban li kumit kuļolen éduuliin li sitiisu kújowetum. ⁵ Emmuu ábutowaawu ábilaaliwut, básungutaabu kuḡenayi feh li kuḡooy to kuḡooy, li kú-mooli.

⁶ «Nan hukahu hujowe hulitumuu, akee li alob butiya aan: "Abútowaawu umme! Jifulul jijow jiyallowool!"

⁷ Muñe'e básungutaabu umbu feh li kuyito kúgoluloo sihiitumasu sooliil. ⁸ Básungutaabu bábaamomuu li boon bájallomuu: "Jísenoli jakee li éduuliinayi yooluul,

mata sihiitumasu sóololi sunsu li sihoko." ⁹ Bale básungutaabu bájallomuu li kooniil: "A'aa', éduuliinayi let efit boot li áloli li boot bukuluul. Jijow boot bata káju-layemuu éduuliin, jijow jínoomul bo boot li bukuluul."

¹⁰ Nan básungutaabu bábaamomuu kulakomuu ejowayi boot hunoomahu hata éduuliinayi, ábutowaawu li áḡejul. Básungutaabu hutokayi kafalemuu, li kunaboo li akila kunoken dán kukaanumuu ébutowayi. Nan kunokenumuu kuban, kámbiilaku li kubabi. ¹¹ Li fiyo, básungute baabu bajowumuu hunoomahu hata éduuliinayi foof li kúliiḡul. Li kunaak koon: "*Amaañen*, Amaañen, úbabuloli!" ¹² Bale ábutowaawu li aaniil: "Li maļegenamu fan ilobuul, ihaasutuil."»

¹³ Yéesu li aan:

— Mó mújimuu jíkanaan, mata jihaasut hunakahu li ewaatuwayi nan Añool-An ammuu abil.

Bukittenuolum bata an aḡale ebajayi yoola asen kulokawool kúhaaji kookenuul

(Lík 19:11-27)

¹⁴ — *Jáyiiyaju jata Ateemit* fan jikittenuolumi li ánayine alakowe li ajow kañaahoo, li áhooñul kulokaabuku koola, min aḡa' ebajayi yoola aseniil kookenuul. ¹⁵ Anáyinaawu li aḡa' sihanjal sata éwulus soono síteemeel hutok asen átinaalawu. Aļúbutawu li asenuul soono síteemeel síluba. Aháajutawu li asenuul soono éteemeel. Lasensen anoowan li buko le li wahawu wan ayilimuu akaan, ban li ajow kañaahoolaku. ¹⁶ Alokaawu ayabumuu sihanjalasu sata éwulusayi síteemeel hutokayi, li ayaan ajow aḡa' so min alok jow yok alaañen abaj afamen to sihanjal sata éwulus sakee soono síteemeel hutok. ¹⁷ Alokaawu ayabumuu sihanjalasu sata éwulusayi síteemeel sílubaasu, li akaan manolamu foof, min alaañen abaj afamen to sihanjal sakee sata éwulus soono síteemeel síluba. ¹⁸ Bale alokaawu ayabumuu sihanjalasu sata éwulusayi soono téemeel, li ajow awok kawokaay teetaam min aḡa' sídalamasu sata anahaanawu oola ayo' ló.

¹⁹ «Muñe'e nan fiyomuu ḡáa', anahaanawu ata kulokaabuku umbuku li álaañul áḡejul, li ageljeniil min ahaas buu kukaane sídalamasu san aseniilumuu kookenuul. ²⁰ Alokaawu ayabumuu sihanjalasu sata éwulusayi síteemeel hutokayi, li ákoojul min áhiisool sihanjal sakee sata éwulus soono síteemeel hutok ban li aanool: "Anahaan, sihanjal sata éwulus soono síteemeel hutok luseneenom eekeni. Bale ujuke, libajulobaj sihanjal sakee sata éwulus soono síteemeel hutok, ifamen to." ²¹ Anahaanawu oola li aanool: "Jaa-jak, lukakaan aloka ajake an an ayilo ákangum li okila. Lútuutuk jak wah watit. Muñe'e fan iseni wah wahaje maluuk ooken. Ubil ulako li ésumansuum loon ínje." ²² Alokaawu ayabumuu sihanjalasu sata éwulusayi síteemeel síluba, li ákoojul foof ban li aanool:

“Anahaan, sihanjal sata éwulus soono síteemeel síluba luseneenom eekeni. Bale ujuke, libajulobaj sihanjal sakee sata éwulus soono síteemeel síluba, ifamen to.”

²³ Anahaanawu oola li aanool: “Jaajak, lukankaan aloka ajake an an ayilo ákangum li okila. Lútuutuk jak wah watit. Muñe’e fan iseni wah wahaŋe maluuk ooken. Ubil ulako li ésumansuum loon ínje.” ²⁴ Li

húbanumahu, alokaawu ayabumuu sihanjalasusata éwulusayi téemeel, li ahin ákoojul ban li aan: “Anahaan, lihahhaas een awu lukankaan ánayine átaañiye, acace tan ásuwenut, ban li aŋa’ wah wan alokut.

²⁵ Líkolikoli, li iŋa’ sídalamasu sooli ijow iyog li etaam.

Wahawu wan ukilumuu unwe. Uŋa’ wo.” ²⁶ Anahaanawu oola li aanool: “Awu aloka ájakaatiye ban li úfa! Inti luhaase oon licacecac tan ísuwenut, ban li in-

aak iŋa’ wah wan ilokut? ²⁷ Booteen kama min uŋa’ sídalamasu súmbaam ujow ukaan li bank, ibilum ílaañul, li ijow íŋalul sídalamasu súmbaam ifamen to

wahawu wan sibukoomuu. ²⁸ Jiyab sihanjalasusata éwulusayi téemeelayi li akila jisen abajumuu énjunnaayi. ²⁹ Mata an abajumuu, Ateemit fan afamenool min ahaŋ mabaj. Bale an abajutumuu wahoowah, maayeet jatitaju jan abajumuu, Ateemit fan ayab jo.

³⁰ Ban alokaawu ummu ayilaatumuu wahoowah akaan, jibetenool tíyan li élimayi, ban jílokaju jommuu, li sílaamasu sáamakasú.”

Batiibabu búbanumabu

³¹ — Nan *Añool-An* ammuu li abil loon áyii li máyi-ineniyamu moola, fan ánaaboolul li *kumalakaaku* feh, abil abah li efenjenjayi yata jáyiiyaju yáyiineniyaayi.

³² Bukanabuku feh kata adunaayi fan kuwoog hákilool. Fan ágaatuloo bukanabuku loon amata ágaatuloole-

mmu kúgalalaanaku li sijaameenasu. ³³ Ban fan aŋa’ kúgalalaanaku akaan kaŋenool kúli, min aŋa’ si-jaameenasu akaan kaŋenool kamay. ³⁴ Banumuu, áyii-

iyawu fan aan bukanabuku kammuu kulako kaŋenool káli: «Jibil, bukuluul jan Atubawom ásooniyenumuu. Jiŋa’ jáyiiyaju jan akaanumuu boot li bukuluul, yaan no

nan ajuuŋumuu adunaayi, jitowo. ³⁵ Mata bucaa bujokonjok, li jisenom itiñ. Bahob li bujokom, li jisenom ihob. Li ilako ajawoola, li jiyabom booluul. ³⁶ Ibajut wañ

ikoko, li jikokom. Li ísomut, li jibilom bayoob. Li ilako li hukuŋ, li jibilom bajuk.» ³⁷ Kátuulumuu Ateemit li koonool: «Kama nay jijuki awu macaalete li jiseni utiñ?

Nay foof bahob bajoki, li jiseni uhob? ³⁸ Nay jijuki awu malakowe ajawoola, li jiyabi bóololi? Nay foof lulakowe maayiiñi, li jikoki? ³⁹ Nay jijuki awu másomute, mantee foof awu li hukuŋ, li jibili bajuk?» ⁴⁰ Ayíiyawu fan aaniil:

«Li maŋegenamu fan ilobuul, nanoonan feh nan jikaane wahawu unwu akee li umbuku kahaŋumuu matiti li kutuyom, ínje humumom jikaan wo.»

⁴¹ «Fúlum tómuu, áyiiyawu fan abil aan bukanabuku kammuu kaŋenool kamay: “Jíloyiyom, bukuluul jan Ateemit ajokumuu bukan kajakut! Jijow li sambunasu sáhokoweliitumuu, sakaanimuu boot li Sayitaane li kumalakaaku koola! ⁴² Mata bucaa bujokonjok, jisenutom itiñ. Bahob li bujokom, jisenutom ihob. ⁴³ Li ilako ajawoola, jiyabutom booluul. Ibajut wañ ikoko, jikokom. Li ísomut ban li ilako li hukuŋ, jibilutom bajuk.”

⁴⁴ Muñe’e buko foof fan koonool: “*Amaŋen*, kama nay jijuki bucaa bajokeli, bahob bajokeli, awu balakowe ajawoola, awu bakokowut, awu básomute, awu li hukuŋ, ban jilambenuti?” ⁴⁵ Ayíiyawu fan aaniil: “Li maŋegenamu fan ilobuul, nanoonan feh nan jikaanut wahawu unwu akee li umbuku kahaŋumuu matiti li kutuyom, ínje humumom jikaanut wo.” ⁴⁶ Muñe’e umbuku fan kujow dán koote kubaj katek boot nanoonan. Bale kátuulumuu Ateemit fan kubaj buloŋ bábaneliit.»

Huhaanaahu hata élambdaayi li hulob mata jamuk Yéesu

(Maak 14:1-2; Lík 22:1-2; Saŋ 11:45-53)

26 Nan Yéesu abanumuu elobayi yata kulimaku unku feh, li aan *kúgoomaku* koola:

2 — Jihaase joon taate kunak kúluba kagaanaku kata *Faakayi* fan abeti li kuŋen bukan min kubaanool li eku-luwa.

³ Muñe’e huhaanaahu hata élambdaayi li kua-haanaku kata ésukeyi, li kujoj li eluufayi yata anahaanawu ata kúlambaaku an koonemuu *Kayif*. ⁴ Nan kujojumuu, li kujamoo mata min kubuutoo Yéesu kujok an bahaasut kujow kumuk. ⁵ Bale li koon:

— Jakum ujokaalool nan kagaanaku kata *Faakayi*, jakum bil ésukeyi éguuŋoo.

Anaale li aŋa’ eheeñ áyu li húkowahu hata Yéesu

(Maak 14:3-9; Saŋ 12:1-8)

⁶ Muñe’e nan Yéesu alakomuu li ésukeyi yan koone-muu Betani, li eluufayi yata Simoŋ an háhaayee ejoke, ⁷ anaale akee aakene ateefaay ameeŋeni eheeñ yaseele nǎa’, li álohul Yéesu, min aŋa’ eheeñayi áyu-wool li húkow akila li hutiñ. ⁸ Bale nan *kúgoomaku* kata Yéesu kujukumuu anaalaawu li akaan loon muña’a, súmutiil min koon:

— Kama muñowu wáa újimuu li aŋa’ eheeñayi inyu acooc? ⁹ Eheeñayi inyu eyiliyeene éjulayi seel nǎa’, min sídalamasu siŋali sen esukateenayi.

¹⁰ Yéesu li ahaas wahawu wan kulakomuu elobayi li aaniil:

— Wáa újiye li joono li kayoken anaalaawu ummu? Lakankaan wah wajake nǎa’ boot lí ínje. ¹¹ Mata fan jibaj nanoonan esukateen li bukuluul, bale ínje let ilako li bukuluul nanoonan. ¹² Min anaalaawu ummu aŋa’mmu eheeñayi áyuwom li eniil, lakankaan mo boot

kafale kahokaku kúmbaam. ¹³ Li maļegenamu fan ilobuul, tanootan tan Hulimahu unhu Hásuumaahu huwaaleyi li adunaayi feh, fan kulob foof wahawu wan anaalaawu ummu akaanumuu, min awayiļoyi.

Sudaas li anuyoo Yéesu

(Maak 14:10-11; Lík 22:3-6)

¹⁴ Muñe'e, akee li *kúgoomaku* kuņen li kúļuba, an koone Sudaas Isikaaliyot li ajow ajuk huhaanaahu hata élambdaayi, ¹⁵ min aaniil:

— Waa jifañe jisenom ínje babete Yéesu li kuņenuul? Li kucob *sihanjal sata sídalam* soono áyii li kuņen kusenool. ¹⁶ Yaan no unnu, Sudaas li alako huņes bútin bajake boot min abet Yéesu li kuņeniil.

Yéesu li akaan kagaanaku kata Faakayi li Kúgoomaku koola ló

(Maak 14:12-21; Lík 22:7-14, 21-23; Saņ 13:21-30)

¹⁷ Li líiņ li hunakahu hútinaalahu hata kagaanaku kata kúmbuuluwaku kakaanutimuu *élebiil* kata Yéesu li kubil kujukool min kugeļlenool koonool:

— Bay lufañe min jilak sinaaņasu sata kagaanaku kata *Faakayi*?

¹⁸ Yéesu li aaniil:

— Jijow boot li érukayi bata antijaman jijow joonool: «Anahaanawu laane: “taņayi yúmbaam éliiņe, kúgoomaku kúmbaam lí ínje humumom, boot min jibil jikaan kagaanaku kata Faakayi booli.”»

¹⁹ Kúgoomaku li kukaan loon Yéesu alobiilumuu, min kulak sinaaņasu sata Faakayi.

Yéesu li alob aan an fan abetool li kuņen bukan

²⁰ Muñe'e li bil líiņ kátiimaku, Yéesu li abah li *kúgoomaku* u koola ló kuņen di kúļuba boot hutíñ. ²¹ Nan kulakomuu hutíñahu, li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul, akee li bukuluul fan abetom li kuņen bukan.

²² Kúgoomaku li jokiil njáa'. Li kugeļlen Yéesu ano li ano koonool:

— *Amaanen*, waa fíle, ínje?

²³ Yéesu li aaniil:

— Anawu álu'muu kaņenool li buyinjaayabu li mano lí ínje, akila ammuu li abetom li kuņen bukan. ²⁴ *Añool-An* fan aket loon Bakiicelabu bulobumuu buya li akila. Bale katek kujow kulako li anawu ammuu li abetool li kuņen bukan. Haņeene majak jakum anawu ummu abuki.

²⁵ Sudaas ammuu li abet Yéesu li kuņen bukan, li agelleenool aanool:

— Anahaan, waa fíle, ínje?

Yéesu li aanool:

— Awu humumi lúlobulo mó.

Húmbuulu li ejunk yata ébiiñ boot kawayiļo Yéesu

(Maak 14:22-26; Lík 22:15-20; 1 Koolentiņeņ 11:23-25)

²⁶ Nan kulakomuu hutíñahu, Yéesu li aņa' húmbuulu. Nan ásooniyen homuu aban, li amuncul ho asen *kúgoomaku* koola, ban li aaniil:

— Jiņa' jitokoñ. Laale eniilayi yúmbaam.

²⁷ Li alaañen aņa' ejunk yata ébiiñ, min asal Ateemit aban, li aseniil yo ban li aaniil:

— Jihob ló bukuluul foofuul feh. ²⁸ Mata laalu húsimahu húmbaam, húsimahu halitenumuu *húfaalumahu* han Ateemit ajokumuu bukanabuku, háyuwimuu boot li bukan kameeņe, boot kabonketaku kata uhoofoolawu. ²⁹ Fan ilobuul, kale hunakahu hata síyaat lihobumee ébiiñayi inyu min ikat, boot yok nan emmuu ilaañen ihob ébiiñ yawunkul li bukuluul ló li *Jáyiiyaju jata Atuubawom*.

³⁰ Muñe'e nan kukijenumuu ukijen wata kasal Ateemit kuban, li kúfu' kujow boot bata Huyuuyahu hata unuunukenawu waaneyimuu Olíibiye.

Yéesu li alob ákibben bo kaanaku Fiyeel fan bil aceeņ aan lahaasoohaas

(Maak 14:27-31; Lík 22:31-34; Saņ 13:36-38)

³¹ Nan kúliiņumuu bata Huyuuyahu hata unuunukenawu waaneyimuu Olíibiye, Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Li ehukaayi inye, wahawu wammuu li ubajom fan újiwuul foofuul feh li jikat bo káyinenaku kan jibajumu lí ínje, mata kikkiic kaanaku: «Fan itek amataawu imuk, min kúgalalaanaku kata bumatabu kuyiisoo †.»

³² Bale nan emmuu li iyitowumul li eketayi, fan ijow ló ijow ikobuul Gálile.

³³ Fiyeel li aanool:

— Manoo kaabuku feh kukat bo káyinenaku kan kubajumuu li awu, ínje let ikaan mo.

³⁴ Yéesu li aanool:

— Li maļegenamu fan ilobi, li ehukaayi inye humum yo, fan uceeņ ñoono ñáhaaji oon luhaasonhaas, tówum káyin kuļok.

³⁵ Fiyeel li aan Yéesu:

— Maayeet min eete iket inaboo li awu, bale let iceeņ een lihaasihaas.

Kúgoomaku feh li kulob manolamu.

Yéesu li aļaw tan koone Getisemane

(Maak 14:32-42; Lík 22:39-46)

³⁶ Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku* koola li kujow boot tan koone Getisemane, kúliiņ li aaniil:

— Jibah taate mín ínje ijow baaba kaļaw.

† 26:31 *Sakali* 13:7; *Saņ* 16:32

³⁷ Yéesu li ájowetum Fiyeel buko li bañiilabu búluba báyinaabu bata Sebede. Li kit tónj jokool ban li kaanool kákoli.

³⁸ Muñe'e li aaniil:

— Buyina báamak bookom, bayilo bumukom. Jilako taate lí ínje ban jakum jímooli.

³⁹ Yéesu li ayinno bo lóyi jakee, li ákunturj min aña' buulool aya li etaam min aław loon muñe'e:

— Faafa, loon kayiliyeenuma, li úloyiyen ejunkayi inyu yata sílaamasu téetiwoom. Bale jakum kaan loon ínje ifañumuu, bale loon awu ufañumuu.

⁴⁰ Yéesu li aban kaławaku, li álaañul boot tan kúgoomaku koola kúhaaji kulakomuu ánjejul li atookiil buko li kámooli. Muñe'e li agejlen Fiyeel aanool:

— Kama jibanut jiban bayili jilako lí ínje bámooliwut maayeet ewaatu yano? ⁴¹ Jakum jímooli. Jiław jakum bil jilo li jabunt. Buyinumabu bufañe, bale eniilayi égootogooto.

⁴² Yéesu li alaañen búlbut ayinno bo min aław aan:

— Faafa, kaanumuu loon ejunkayi inyu yata sílaamasu eyilaat éloyiyom ínje bahobut yo, jow kaan loon awu ufañumuu.

⁴³ Yéesu li aban kaławaku, li amit álaañul boot tan kúgoomaku koola kulakomuu ánjejul, li alaañen atookiil buko li kámooli, mata kámooliyaku kujokijok nǵaa' gay kuyilaat kuluuj. ⁴⁴ Li alaañen akatiil to min ayinno bo áliinj, li alaañen búhaajut álawum li kulimaku kanolaku. ⁴⁵ Fúlum tó, Yéesu li álaañul boot tan kúgoomaku kulakomuu min aaniil:

— Kama jilonje li jímooli min jiyoojo? Jíkaanum, waatuwayi ékoajulo; *Añool-An* kubetool kuban li kuñen kata kuhoofool. ⁴⁶ Jiyito ujowaal! Anawu ammuu li abetom li kuñen bukan láliinjulo.

Huhaanaahu hata élambaayi li hujok Yéesu

(Maak 14:43-50; Lík 22:47-53; Sañ 18:3-12)

⁴⁷ Nan Yéesu alakomuu elobayi, Sudaas alakomuu akee li kúgoomaku kuñen li kúluba li áliinjul. Li ánaboolul li búruk bajunkowulo síkundu li sigol. Bukanabuku umbuku huhaanaahu hata *élambaayi* li kunahaanaku kata érukayi kúboñuliil. ⁴⁸ Sudaas abetumuu Yéesu li kuñen bukanabuku umbuku, lalobiilob buu láatimuu akaan min kuhaas Yéesu. Laaniisaan: «Anawu an emmuu igaab kuñenom, akilamuu. Jijokool.» ⁴⁹ Muñe'e Sudaas li ayaan ajow boot tan Yéesu alakomuu, áliinj li aanool:

— Lisaafi, Anahaan!

Ban li agaabool. ⁵⁰ Bale Yéesu li aanool:

— Afaalom, wahawu wan ubilumuu kakaan, ukaan wo.

Muñe'e bukanabuku kánabulumuu li Sudaas li kúlul Yéesu, min kujokool. ⁵¹ Akee li bukanabuku kalakotomuu li Yéesu li áhoonul ékunduwayi yoola atek

alokaawu ata anahaanawu ata élambaayi, afalen kanuu. ⁵² Yéesu li aanool:

— Uhoon ékunduwayi yooli, mata bukanabuku feh katiikumemuu síkundu, fan kúketum síkundu. ⁵³ Kama uhaasut oon liyilo ihooñ Atuubawom mata min alam-benom, li ayaan ásenulom muñe'e uyoonj wata *emalaka* wahañe kuñen li úluba? ⁵⁴ Bale ikaan momuu, buu wahawu wan Bakiicelabu bulobumuu woote úbajum? Bakiicelabu bonsoon wahawu unwu fan ubaj loon muña'a.

⁵⁵ Fúlum tó, Yéesu li aan búrukabu:

— Waa, jibil boot kajokom li síkundu li sigol ló loon eenimuu ínje ákuu? Hunakoohunak linaanaak ibah li *Eluufayi yata Ateemit*, min inaaq iliiken bukanabuku mata Ateemit, ban jijokutom. ⁵⁶ Bale wahawu unwu feh ubabbaj bájum kulimaku kan *kufulofetaku* kukiicumuu kukat to, li kubaj.

Muñe'e *kúgoomaku* koola li kukatool bo, min kutewoo kuwuj.

Yéesu hákil huhaanaahu hata Kusuwifaku

(Maak 14:53-65; Lík 22:54-55, 63-71; Sañ 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Bukanabuku kajokumuu Yéesu, li kújowetumool boot bata anahaanawu ata élambaayi an koonemuu *Kayif*, ban kaliikenemuu érukayi Eluwaayi yata Móyiis li kunahaanaku kuwoogumuu. ⁵⁸ Bale Fiyeel li alako lóyi min anaak ánabul li Yéesu, boot yok li ekaakayi yata eluufayi yata élambaawu ahaanawu. Nan áliinj dómuu, li abah áginnoo li kufooyaabuku min ajuk buu wahawu feh wóomi li úbanum eeno.

⁵⁹ Muñe'e huhaanaahu hata élambaayi li *Huhaanaahu hata Kusuwifaku*, li kuñen bukan kayilo kúmal kuya li Yéesu bájum li kuyili kumukool. ⁶⁰ Bale maayeet min sigujuun sameenje sibilumuu boot min símal siya li Yéesu, sijukut li akila butila banooban. Li húbanumahu, kánayine kúluba li kubil kuyito to min koon:

⁶¹ — Anáyinaawu ummu lansaana: «Liyilo ihum Eluufayi yata Ateemit, ban li inja' kunak kúhaaji min ilaañen iteef yo.»

⁶² *Alámbaawu áamakawu* li ayito, li aan Yéesu:

— Kama waa ulet li ubag? Kama wahawu wan bukanabuku umbuku kulobemuu li wo kuya li awu, buu?

⁶³ Bale Yéesu abagut. *Alámbaawu áamakawu* li aanool:

— Liławi li kajaw kata Ateemit alonjumu. Ulóboli mantee awu ommuu *Afakenaawu*, Añiilawu ata Ateemit.

⁶⁴ Yéesu li aanool:

— Lúlobulo mo awu humumi. Bale fan eenuul: Kítum muñe'e, fan jijuk *Añool-An* mabahe kuñen káli kata Ateemit ata sembe, li abilumul li ufaalawu wata haatiya emitayi.

⁶⁵ Nan Yéesu alobumuu loon muña'a, anahaanawu ata élambaayi li ahaacul wañawu wan akila humumool aakenumuu, aban li aan:

— Lagele Ateemit. Ulaañenutaal usohulawaal kumaata. Jijame feh bukuluul humumuul kulimaku kan alobumuu aya li Ateemit. ⁶⁶ Muñe'e buu jiyinoole?

Li koonool:

— Tootook min aket.

⁶⁷ Muñe'e li kuyaana kumasenool li buul, ban li kutekool sínuka li siheejen ban li koonool:

⁶⁸ — Emmuu awu ommuu Afakenaawu, kama úhe-boli ayi atekimuu.

Fiyeeel li aceeḡ aan lahaase Yéesu

(Maak 14:66-72; Lík 22:56-62; Saḡ 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Muñe'e no unnu, Fiyeeel li abah tíyaḡ li ekaakayi ya-ta anahaanawu ata élambaayi. Agoloola ata anahaanawu ata élambaayi li ákoojul Fiyeeel min aanool:

— Awu foof lunaanaak unaboo li Yéesu áfulumulo-muu li etaamayi yata Gálile.

⁷⁰ Bale Fiyeeel li aceeḡ hákil ésukayi feh min aan:

— Ihaasut waa lufañe ulob.

⁷¹ Muñe'e nan Fiyeeel alakomuu ejowayi ajoonoo bata kámbiilaku kata ekaakayi, agoloola akee li ajukool. Li aan bukanabuku kalako tomuu:

— Anáyinaawu umme buko kunaake kunabumuu li Yéesu ata ésukayi yata Nasalet.

⁷² Fiyeeel li alaañen aceeḡ, ban li anuu aan:

— Ihaasut ánayinaawu ummu.

⁷³ Fiyowut, bukanabuku kalako tomuu li kúlohul Fiyeeel min koonool:

— Maḡegen awu foof bukulumuu, mata malobelamu mooli múhiisenhiisen bay lúfulumulo.

⁷⁴ Muñe'e Fiyeeel li anuu wah wajakut aya li akila humumool aan:

— Ihaasut ánayinaawu ummu!

Muñe'e nan alobumuu loon muñowu, káyin li kuyaana kuḡok. ⁷⁵ Li awayiḡo hulimahu han Yéesu alobool nomuu aanool: «Fan uceeḡ oon luhaasonhaas ñoono ñáhaaji tówum káyin kuḡok.» Li áfulul tíyaḡ alako bo jíḡok jáamak.

Li kújowetum Yéesu bata Filat

(Maak 15:1; Lík 23:1-2; Saḡ 18:28-32)

27 Hunak hukaten li bújomabu bíb, huhaanaahu hata élambaayi li kunahaanaku kata ésukayi li kuḡoj min kujamoo buu kommuu li kukaan min kumuk Yéesu. ² Muñe'e li kujokool kujenk kuban, li kuḡalool kújowetum kujow kusen águubelunaalawu *Filat*.

Sudaas li amukoolo

(Bakaanelabu 1:18-19)

³ Nan Sudaas, abetumuu Yéesu li kuḡen bukan, ajukumuu aan Yéesu eketayi lajowemuu boot, li ajok li ehaaseen. Li aḡa' sihanjalasu sata sídalamasu áyii li kuḡenayi alaañen ajow asen huhaanaahu hata élambaayi li kunahaanaku kata ésukayi, ⁴ Min aaniiil:

— Likankan kahoofoo, min inḡa'muu an akaanut wahoowah ibet li kuḡenuul min joono li jimukool.

Bale li koonool:

— Waa bútumoli bóomi bo? Awu uhaase!

⁵ Sudaas li abeten sídalamasu li Eluufayi yata Ateemit, ban li ajow aḡa' kaneew min akokoo. ⁶ Huhaanaahu hata élambaayi li humuluk sídalamasu, ban li hoon:

— Colut min sídalamasu unsu siḡali kaan li sídalamasu sata Eluufayi yata Ateemit, mata laalu bunoom bata buloḡ bata an.

⁷ Nan kujamoomuu mata sídalamasu kuban, li kuḡa' so kunoom etaam yan koone «etaam ateefa ubala», min kuḡa' yo kukaan kalem kata kahok ejawoola. ⁸ Wahawu unwu újimuu boot yok síyaat bukanabuku li kulonḡ li kuhooñ etaamayi inyu «etaam húsim». ⁹ Muñowu kulimaku kan Selemi alobumuu kúbajummuu eeno, ammuu *afulofet*, nan aanumuu: «Kuyayyab sihanjalasu sata sídalam áyii li kuḡenayi, sata bunoomabu ban kata *Isilayeel* kujamoomuu min kubet boot li akila.

¹⁰ Ban li kusen sídalamasu boot bacaamabu bata etaa-mayi yaaneyimuu “etaam ateefa ubala,” loon *Amaañenawu* alobom momuu †.»

Batiibabu bata Yéesu hákil Filat

(Maak 15:2-5; Lík 23:3-5; Saḡ 18:33-38)

¹¹ Muñe'e li kújowetum Yéesu kujow kukaan hakil águubelunaalawu Filat, min ageḡḡenool aanool:

— Awu ommuu áyiyawu ata *Kusuwifaku?*

Yéesu li aanool:

— Lúlobulo mo awu humumi.

¹² Fúlum tó, huhaanaahu hata élambaayi li kunahaanaku kata ésukayi li kuḡoof Yéesu koon lakankan majakut, bale abagut. ¹³ Muñe'e *Filat* li aan Yéesu:

— Ujamut wahawu feh wan kulobemuu li wo li kuya li awu?

¹⁴ Bale Yéesu alobut wahoowah li wahawu feh wan kulobumuu kuya li akila. Muñe'e águubelunaalawu Filat li aseḡo ḡáa'.

Búsukabu li boon Yéesu abaaḡi li ekuluwa

(Maak 15:6-15; Lík 23:13-25; Saḡ 18:39-19:16)

¹⁵ Li kagaan kanookan kata *Faak*, águubelunaalawu lakatenekaten an akuḡi, an búsukabu bufañumuu min akaten. ¹⁶ Li baj no unnu, an an kukuḡe ajamoye ḡáa'

† 27:9-10 *Selemi* 18:2-3; 19:1-2; 32:6-15; *Sakali* 11:12-13

an koone Yéesu Balabaas. ¹⁷ Muñe'e nan búrukabu buwoogumuu, *Filat* li agejjeniiil aaniil:

— Ayi jifañe min íkatenuulul? Mantee Yéesu Balabaas, mantee Yéesu an koonemuu *Afakenaawu*?

¹⁸ *Filat* lagejjenigellen loon muña'a mata lahaase jak aan batahaay bújimuu li kubet Yéesu li kuñenool.

¹⁹ Muñe'e nan *Filat* abahumuu tan kutiibemuu bukanabuku, asekokool li áhebenul kubil koonool: «Jakum unoken li elobayi yata ánayinaawu ummu akaanutumuu wahoowah, mata síyaat li hukahu lílanlaam ñáa' li sísaahut mata akila áji.»

²⁰ Huhaanaahu hata élambaayi li kunahaanaku kata ésukayi li kulob búrukabu min kuñaw *Filat* min ákatenuul Balabaas min akat min kumuk Yéesu.

²¹ Agúubelunaalawu *Filat* li alaañen agejjeniiil aaniil:

— Ayi li buko kújuba jifañe min íkatenuulul?

Li koonool:

— Balabaas!

²² *Filat* li agejjeniiil aaniil:

— Kama muñowu buu leete ikaan Yéesu an koone-muu *Afakenaawu*?

Buko feh li koonool:

— Abaanji li ekuluwa!

²³ *Filat* li agejjeniiil aaniil:

— Kama waa lakaane wajakut?

Li kuhañ mabañulo feh koon:

— Abaanji li ekuluwa!

²⁴ Nan *Filat* ajukumuu aan ayilaat to wahoowah, ban búrukabu li buhañ máguuñoo, li aña' mal min afos kuñenool hákil búrukabu ban li aan:

— Butumom bulet li eketayi yata ánayinaawu ummu. Bowuul bo!

²⁵ Búrukabu feh li boonool:

— Wahoowah wammuu ubil ulako to li eketayi yoola, ujow ulako li áloli li báñoololi!

²⁶ Muñe'e *Filat* li ákatenuulul Balabaas. Bale li alob min kusollaaliyaku kuña' kukaluwaas min kutek Yéesu kuban, li aseniil o' kujow kubaan li ekuluwa.

Kusollaaliyaku li kuleken Yéesu

(Maak 15:16-20; Sañ 19:2-3)

²⁷ Muñe'e kusollaaliyaku kata *Filat* li kújowetum Yéesu boot li eluufayi yata águubelunaalawu. Húmimahu hata kusollaali kaaku feh li hubil húguutool. ²⁸ Li kúfulen wañawu wata Yéesu min kukaanool hújufo hájunke. ²⁹ Ban li kuhec kugola kata úbuja kukaan éjambi kukaanool li húkow. Nan kubanumuu li kusenool hunuk átuk li kuñenool káli. Li kúkontuñ hákíllool min kunaak kulekenool koonool:

— Jisaafi, áyiyawu ata *Kusuwifaku*!

³⁰ Li kumasenool ban li kuyab hunukahu min kutekool li húkow. ³¹ Nan kulekenumuu Yéesu kuban, li kúfulen hújufowahu han kukaanoolumuu min ku-

laañen kukaanool wañawu woola. Ban li kújowetumool kúfu' li ésukayi kujow kubaan li ekuluwa.

Kusollaaliyaku li kubaan Yéesu li ekuluwa

(Maak 15:21-32; Lík 23:26-43; Sañ 19:17-27)

³² Nan kulakomuu káfululaku li ésukayi, li kufam li ánayine akee ata ésukayi yata Siilen an koone Simoñ. Muñe'e kusollaaliyaku li kutuunool ateb ekuluwaayi yata Yéesu. ³³ Li kujow kujow li kúliiñ tan koone Goligota, yo yommuu: «Tin tata husend.» ³⁴ Nan kúliiñ tommu, li kusen Yéesu bunuk bayawooli li wah wátaliye. Bale nan acafen bomuu, li ahoy bahob bo.

³⁵ Muñe'e li kubaan Yéesu li ekuluwa, ban li kuñak kútuken kuyiliwum kugaboo wañawu woola. ³⁶ Nan kubaanumuu Yéesu li ekuluwaayi kuban li kubah to min kufooyool. ³⁷ Muñe'e li kuña' kababbalu min kukiic ló wahawu wájimuu li kumukool. Wahawu wakiici dómmu wo wommuu unwe: «Láale Yéesu, Ayiyawu ata *Kusuwifaku*.» Ban li kuña' kababbaluwaku kubaan haatiya húkowahu hoola. ³⁸ Muñe'e kusollaaliyaku li kubaan li sikuluwa kúkuu kújuba kukaan, aahu kuñenool Yéesu káli, aahu kuñenool kamay.

³⁹ Bukanabuku kanaake kújowum tómmu, li kunaak kutek kúkwiiil ban li kugel Yéesu. ⁴⁰ Li kunaak koonool:

— Awu jaanumuu luyilo uhum Eluufayi yata Ateemit ban li uña' kunak kúhaaji min ulaañen yo uteef! Nokoomuu loon awu ommuu Añiilawu ata Ateemit, kama ufakenoolo awu humumi! Uwálowul li ekuluwaayi!

⁴¹ Huhaanaahu hata élambaayi li bukanabuku kali-ikenemuu ésukayi Eluwaayi yata Móyiis li kunahaanaku kata ésukayi li kuleken Yéesu koonool:

⁴² — Lafakenfaken bukan kukee, ban akitut ayili afakenoolo akila humumool. Inti akila ammuu áyiyawu ata *Isilayee!* Muñe'e kama áwalowul li ekuluwaayi min úyinenaal li akila. ⁴³ Li Ateemit lákangume ban lansaani: «Inje emmuu Añiilawu ata Ateemit.» Muñe'e kama boot min ujukaal mantee Ateemit fan afakenool, nokoomuu loon lafañoofañ.

⁴⁴ Maayeet ékuuwayi yan kubaanumuu li sikuluwaasu kooj Yéesu li kugelool loon kaabuku kugeloomuu.

Eketayi yata Yéesu

(Maak 15:33-41; Lík 23:44-49; Sañ 19:28-30)

⁴⁵ Nan banakabu buyitenumuu, etaamayi feh li élim boot yok ewaatuwayi éhaajutayi banakabu bakeje.

⁴⁶ Nan ewaatuwayi éhaajutayi elehenumuu, Yéesu li akaaw butiya aan: «Elí, Elí, lema sabachthani?» Yo yommuu: «Ateemitom, Ateemitom, waa újiye li ubetenom?» ⁴⁷ Muñe'e kukee li bukanabuku kalako tommu li kujamool li akaaw, li koon:

— Ummu li kahooñ *El!*

⁴⁸ Muñe'e akee li buko li ayaan atey ajow ánalul hufalen hata hufons ayooken li bunuk bacabe hujow huhob, li akok ho li hunuk añuu Yéesu boot ahob.

⁴⁹ Bale kaabuku li koon:

— Ukob min ujukaal mantee Elí fan abil afakenool.

⁵⁰ Yéesu li alaañen akaaw butiya ban, li awalo.

⁵¹ Muñe'e no unnu, hufalalahu halakomuu li Eluufayi yata Ateemit li húhaacowumul haatiya boot li etaam hukaan ubey újuba. Etaamayi li egoloo. Kugisaaku li kúwembulo. ⁵² Kuyaakaku li kúbabulo min kameenje li bukanabuku káyinenumuu li Ateemit ban li kuket, kuyitowul. ⁵³ Nan kúfululumuu li kuyaakaku, Yéesu bayitowulo aban li kaketumuu, li kujow boot Yeelusalem, ésukayi yata Ateemit. Bukan kameenje li kujukiil.

⁵⁴ Anahaanawu ata kusollaali téemeel li kusollaaliyaku kalako tomuu li akila kafooyaku kata Yéesu, li kujuk etaamayi li egoloo li wahawu feh wabajumuu, li kúkoli nǎa' min koon:

— Li maļegenamu, ánayinaawu ummu lalakolako Añiil ata Ateemit!

⁵⁵ Li baj to foof kanaale kameenje kalakowe lóyi min kunaak kúnandenul. Kanaalaabuku umbuku li etaamayi yata Gálile kúnabumulo li Yéesu boot kalambenool. ⁵⁶ Li kanaalaabuku umbuku, Mali ata ésukayi yata Madala, li Mali jaaw ata *Saak* buko Suseef, li jaaw ata bañiilabu bata Sebede, to kulakowe.

Kahokaku kata Yéesu

(Maak 15:42-47; Lík 23:50-56; Saņ 19:38-42)

⁵⁷ Nan líiņumuu kátiimayi, ánayine akee akaane usaanum, ata ésukayi yata Alimate, li áliiņul. Anáyinaawu kajawool Suseef ban akila foof ágoom ata Yéesu.

⁵⁸ Muñe'e Suseef ata Alimate li ajow ajuk *Filat* min aanool asenool ehuluņayi yata Yéesu. Maļegen Filat li alob min kusenool yo. ⁵⁹ Suseef li aņa' ehuluņayi yata Yéesu ban li aņa' kábil kawunkul kahiite min aļiim yo.

⁶⁰ Nan Suseef aļiimumuu ehuluņayi aban, li aņa' yo ajow ahok li huyaakahu hoola, han akite li awok li hugisa. Ban, li abakken húlankiin háamak hujow húfib kánokenumaku kata huyaakahu, aban li ajow. ⁶¹ Mali ata ésukayi yata Madala li Mali aahu to kulakowe mabahe kujooņoo li huyaakahu.

Kusollaali li kufooy huyaakahu

(Máciya 28:1-4, 11-15)

⁶² Li líiņ hunak hukaten, hammuu hunakahu hanabumuu li hata kafaleyaku kata hunakahu hata húyiyaayahu hata Kusuwifaku, huhaanaahu hata élambaayi, li *Kufaaliisiyenaku*. ⁶³ Nan kúliiņumuu li koon Filat:

— Anahaan, jiwayiļowe kaanaku ámalamiñawu ummu lansaana akila li buloņ aketumuu jow baj kunak kúhaaji, fan ayitowumul li kaketumuu †. ⁶⁴ Mó

mújimuu, ulob min huyaakahu hufooyi boot yok li hunakahu húhaajutahu, jakum bil *kúgoomaku* koola kujow kúkuwet ehuluņayi min koon ésukayi layitowuuyitowul li kaketumuu. Mata kukaan momuu, émalimiñayi inyu yásolaayi fan ehaņ yátinaalayi.

⁶⁵ Filat li aaniil:

— Kusollaali kumbuke kayilo kufooy. Jijow jifooy huyaakahu loon jifañumuu. ⁶⁶ Maļegen li kujow kufale kafooyaku kata huyaakahu. Li kukuņ hugisaahu hababumuu kánokenumaku kata huyaakahu ban li kuņa' kusollaali kukaan to min kufooy.

Yéesu li ayitowul li kaketumuu

(Maak 16:1-10; Lík 24:1-12; Saņ 20:1-10)

28 Hunak hukaten *húyiyaayahu hata Kusuwifaku*, li hunakahu hótinaalahu hata esimenayi, Mali ata ésukayi yata Madala li Mali aahu li kujow li bújom bíb bajuk huyaakahu. ² Muñe'e etaamayi li eyaan egoloo nǎa'. *Amalaka* ata *Amaañenawu* li áwalowumul li emitayi áņejul, li abakken hugisaahu akaan li kakaņ ban li abah li ho. ³ Kambuwaku kata amalakaawu li kuleñ loon kawiwijen emit. Wañawu woola li uhiit falala' loon búbil. ⁴ Kusollaaliyaku kalakomuu kafooyaku kata huyaakahu li kúkoli bil gay li kunaak kuteelen ban li kunokoo loon bukan kakete. ⁵ Bale amalakaawu li aan kanaalaabuku:

— Sákoluul, mata li haase een Yéesu an kubaanumuu li ekuluwaayi jįnese li akila. ⁶ Alet taate. Layitowuuyitowul li eketayi loon alob momuu. Jibil jįjuk tan kuhinteenoolumuu. ⁷ Jijow cab joon *kúgoomaku* koola: «Layitowuuyitowul li eketayi, ban lajowe ló ajow akobuul Gálile. Bo jommuu li jįjukool.» Wahawu unwe libajumuu ilobuul.

⁸ Maļegen kanaalaabuku li kúfulul li huyaakahu li esommen li ekole ló, bale foof li ésuumahukow yáamak, kutey kujow kulob kúhebenaku kúgoomaku kata Yéesu. ⁹ Yéesu li ayaan abil kufam ban li aaniil:

— Lisaafuul!

Kanaalaabuku li kúlohulool ban li kujok kootaku koola min kumanenool. ¹⁰ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Sákoluul! Jijow joon kutuyom kujow boot li etaamayi yata Gálile. Bo kommuu li kujukom.

Kulimaku kan kusollaaliyaku kulobumuu

¹¹ Nan kanaalaabuku kulakomuu ejowayi, kukee li kusollaaliyaku kalakomuu kafooyaku kata huyaakahu li kujow boot li ésukayi, kujow kukitten huhaanaahu hata élambaayi wahawu feh wabajumuu.

¹² Huhaanaahu hata élambaayi li hujoj li kunahaanaku kata ésukayi. Li kujamoo min kusen kusollaaliyaku sídalam sáamak. ¹³ Nan kusenilumuu sídaldasu kuban li kooniil:

† 27:63 Máciya 12:40; 16:21; 17:23

— Fan joon ésukayi *kúgoomaku* kata Yéesu kubiibil li huk kúkuwet ehulunayi yoola bukuluul li kámooli. ¹⁴ Li bil nokoo loon águubelunaalawu Filat ajame mabajumu, áloli fan jihaas min jommuu li jilobool jakum bil ayokenuul.

¹⁵ Maḷegen kusollaaliyaku li kuṇa' sídalamasu ban li kukaan loon kulobiilumuu. Mó lí múji wahawu wan kusollaaliyaku kulobumuu ésukayi li ulonḷ li ujamo li *Kusuwifaku* boot síyaat.

Yéesu li áfu' kúgoomaku koola

(Maak 16:14-18; Lík 24:36-49; Saṇ 20:19-23; Bakaanelabu 1:6-8)

¹⁶ Fúlum tó, *kúgoomaku* kata Yéesu kuṇen li ano, li kujow boot li etaamayi yata Gálile li huyuuyahu, tan

Yéesu aaniilumuu kujow. ¹⁷ Nan kujukumuu Yéesu li kúkuntunḷ hákiloool min kumanenool. Bale kukee li buko li kúwettoo. ¹⁸ Yéesu li ákoojuliil min aaniil:

— Ateemit lasenonsen kayile kanookan li emitayi li etaamayi. ¹⁹ Jijow boot bata bukanabuku feh kammuu tanootan li etaamayi, min jikaaniil kulako kúgoom kúmbaam. Ban li jíbatiiseyiil li kajawaku kata Atubaawu, li kata Añiilawu, li kata Buyinumabu Banabaabu. ²⁰ Jiliikeniiil kátuul kulimaku feh kan ilobuulumuu. Jihaas joon ínje humumom ummu li bukuluul nagoonan boot yok nan adunaayi yommuu li eban.

MAAK

Wahawu wáamimuu li éliibalayi inye

Maak, Fiyeel laŋaloŋa' min anaak akiic kulimaku kan ammuu li alobool (1 Fiyeel 5:13). Li okila Maak ábajummuu kulimaku kajakumuu boot mata kakiicaku kata Hulimahu unhe Hásuumaahu. Maak lajanjand alako ana-boola ata Fool li bulokabu (Bakaanelabu 12:25). Li maŋegenamu, Hulimahu unhu Hásuumaahu hakiicimuu, bakittenelabu bata ho búhiihiis kaanaku Maak lamammaat ban li ajuk wahawu wan akiicumuu. Lakikkiic ho boot li kukeleceenaku káfulumulomuu li huwaasen, mó mújimuu li ajok min átiw kulimaku kakiicimuu li elobayi yan koonemuu alameyerŋ li yan koonemuu éebulo, ban li akitten múkaaniinamu mata kusuwifaku.

Wahawu wan Maak afañumuu, wo wommuu min áhiis bulokabu bata Yéesu: láhiisenoohiisen akila li bulok bá-sufe, akila li kafaken bukan kásomute, okila foof li kaŋa' kúmbuulu kafamut min akaan ko kumeerŋ, min áku-umen búruk báamak. Li alob mata úhiisenum li bújahaalenum ban Yéesu akaane.

Wahawu wan Yéesu akaanumuu úhihiis kaanaku Ateemit laam. Li maŋegenamu, li hulimahu hótinaalahu Maak ayaane alob kaanaku Yéesu ammuu «Añool Ateemit» (1:1) ban, li húwuñenumahu hata Hulimahu unhu Hásuumaahu, anahaanawu ata kusollaaliyaku kata Lom, alakomuu tan ekuluwaayi li aan: «Maŋegen ányai-naawu umme Añool Ateemit!» (15:39).

Uhiisenumawu unwu wájaahaleniyaawu, let an aano li huŋes kasal akaan wo: Yéesu lahaahaas aan fan álaam. Wahawu unwu újimuu, Maak li akitten buloŋabu bata Yéesu loon eenimuu kafale kata eketayi yoola: li Kútijaku kuŋen li kúhaajiyaku kútinaalaku, Yéesu lalollob ñameerŋe mata sílaamasu san ammuu li abaj. Kulimaku kakittenumuu mata éjowumayi yoola Gálile boot Súde, kuyilo kujoki foof loon ejow boot Yeelusalem ban ammuu li aket.

Maayeet mo, eketayi inyu elakolako kaciimanciim kásuume, mata Yéesu lakankaan kulimaku kan Esay alobumuu (Esay 53:12): labiibil boot «min asen buloŋabu boola bulako búhal boot li bukan kameerŋe» (10:45), ban li aytowumul li eketayi loon okila humumool alobumuu.

Kawaaleyaku kata Saŋ Batiis (Máciya 3:1; Lík 3:1-18; Saŋ 1:19-28)

¹ Muñe'e Hulimahu Hásuumaahu hata Yéesu *Kilisi-ta* ammuu Añiilawu ata Ateemit †, húkitummuu.

² Li éliibalayi yata *Esay* ammuu *afulofet*, Ateemit lansaas ló:

«Fan íboñul an an íhebenulo ayabi hákil, ammuu li aterŋen bútinabu booli ††.

³ Laale hulimahu hata anawu abanulowemuu li kayi-inaayaku aan:

“Jíhosul bútinabu boot li *Amaarŋenawu!*
Jikaanool útin wacole ‡.”»

⁴ Muñe'e Saŋ Batiis li áfulul alako li kayiinaayaku. Li anaak awaale bukanabuku aaniil:

† *Añiilawu ata Ateemit: hulimahu unhe hulet li síliibal sakee li si-haanasu* †† 1:2 *Malaki* 3:1 ‡ 1:3 *Esay* 40:3

— Joote jibet búsol baloŋelabu booluul buhaanabu min jítiwo jinŋa' buloŋ buwunkul, min jíbatiiseyi man-tee Ateemit li abonketuul uhoofoolawu wooluul.

⁵ Muñe'e bukanabuku feh kata etaamayi yata Súde, li bukanabuku kakinumuu *Yeelusalem* li kujow boot bata Saŋ. Nan kuŋejumuu, li kuheb uhoofoolawu wooliil hákil ésukayi feh, ban Saŋ Batiis li ábatiiseyiil li katunkaku kan koonemuu *Suuluderŋ*.

⁶ Búkokowabu bata Saŋ, buhal eñonkom búkaanumi, ban li anaak akoko kanaal kata kabarŋ li hukenjool. Saŋ bakos li múkum lanaake atíñ. ⁷ Li anaak aan búrukabu:

— Akee ummu li abil búsolom ahanom sembe.

Itookut min ísiten min íleŋ uneewawu wata sídallaasu soola. ⁸ Injé li mal líbatiisewuul, bale akila fan ábatiisewuul li Buyinumabu Banabaabu.

Sañ li ábatiise Yéesu

(Máciya 3:13-4:11; Lík 3:21-22; 4:1-13)

⁹ No unnu, Yéesu li abilummul li ésukayi yata *Nasalet* yammuu li etaamayi yata Gálile, min Sañ ábatiisewool li katunkaku kaaneyimuu *Suuludej*. ¹⁰ Nan Yéesu ayaane áfululumuu li malam, li ajuk emitayi li ébabulo, min Buyinumabu Banabaabu búwalowul li kambu kata éleebaan bubil bulako li akila. ¹¹ Muñe'e hulim li hujami li emitayi haane:

— Awu ommuu Añoolom an íboolimuu ñáá'. Buyinmom feh li awu li kaan bo.

Sayitaane li abuntoo Yéesu

(Máciya 4:1-11; Lík 4:1-13)

¹² Muñe'e Buyinumabu Banabaabu li buyaan bújowetum Yéesu boot li kayiinaayaku. ¹³ Yéesu li alako bata kayiinaayaku kunak koono kúyii kúluba. *Sayitaane* li abuntooolóló. Yéesu li alako ló li sínuukuleñasu sata li bujal, min *kumalakaaku* kucookoolóló.

Kúgoomaku kútinaalaku kata Yéesu

(Máciya 4:12-22; Lík 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Muñe'e nan *Elod* ajokumuu Sañ akuḷ fú' tó, Yéesu li ajow boot li etaamayi yata Gálile, min awaale bo Hulimahu Hásuumaahu hata Ateemit. ¹⁵ Yéesu li anaak aan:

— Tanjayi éliiñe, ban *Jáyyiyaju jata Ateemit* jíkoójulo. Jibet búsol balonjelabu booluul buhaanabu min jítiwo jinja' bulon buwunkul, min jíyinen li Hulimahu Hásuumaahu.

¹⁶ Yéesu li alako éjowum bata katantaku kata húwajahu hata Gálile, li ajuk ánayine akee an koone *Simonj* li atuyool Andele, buko li jambaal li húwajahu, mata buko kumbaala. ¹⁷ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Jínabul lí ínje, min ikaanuul jilako kúnjalula bukan boot lí ínje.

¹⁸ Maļegen li kuyaana kukat to simbaalasu sooliil min kunab li akila.

¹⁹ Nan Yéesu ayinno bomuu maa, li ajuk *Saak* ata Sebede li atuyool Sañ. Li busaana kulakowe kacookoo simbaalasu sooliil. ²⁰ Muñe'e Yéesu li ayaana áhooñuliil, li kukat atuubayiil Sebede li kulokaabuku ló hindo busaanaabu, min kujow kunab li Yéesu.

Yéesu li akesoo buyinum bajakut búfu' li ánayine akee

(Lík 4:31-37)

²¹ Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku*, min alako ló kaliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit. ²² Baliikenelabu bata Yéesu li bukaan bukanabuku kalakomuu bajantenabu boola kusego ñáá', mata lanaanaak aliikeniiil kulimaku unku li sembe ló, búti li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis.

²³ Muñe'e li baj hindo eluufayi yata kaļawaku ánayine an buyinum bajakut bújufowe, anaake akaaw butiya aan:

²⁴ — Yéesu ata Nasalet, waa lookoolaale? Waa lubiibil boot kájimenoli? Lihaase awu ommuu ayi. Awu ommuu Anawu anabaawu an Ateemit áboñulumuu.

²⁵ Yéesu li anuuloo buyinumabu bajakutumuu li sembe aan:

— Ulu, ban li úfu' li ánayinaawu ummu!

²⁶ Buyinumabu bajakutumuu li bubet ánayinaawu teetaam, min bukaanol ababbaloo ban li bukaaw butiya min búfu' li akila. ²⁷ Bukanabuku feh li kúkoli ñáá', gay li kunaak kugeļlenoo koon:

— Kama laalu waa? Baliikene buwunkul banaboole li sembe? Anáyinaawu ummu anuuloomuu uyinumawu wajakutumuu li ukaan loon alob womuu.

²⁸ Muñe'e Yéesu li ayaana ajamo aban tanootan li etaamayi feh yata Gálile.

Yéesu li afaken bukan kameeñe kásomute

(Máciya 8:14-17; Lík 4:38-41)

²⁹ Muñe'e nan Yéesu li kúgoomaku kúfululumuu li *eluufayi yata kaļawaku* buko li Andele. ³⁰ Aļol Simonj aale akila ló mahintowe, mata bújuusa mabetelool. Nan Yéesu aliinjomuu, li kuyaana kulobool mata kásomutaku kata anaalaawu. ³¹ Yéesu li ajow akooj anaalaawu, ban li átukool li kañen min ayiten. Anaalaawu li afak li kásomutaku koola, min akaaniil kutiñ.

³² Muñe'e li bil liiñ kátiimaku, banakabu balowe, bukanabuku li kútebul kásomutumuu feh li kan uyinumawu wajakutumuu újufomuu, boot bata Yéesu.

³³ Bukanabuku feh kata ésukayi li kubil kuwoog tin kámbiilaku kata eluufayi. ³⁴ Muñe'e Yéesu li afaken bukan kameeñe li úsomut wábutoole. Li akesoo foof uyinum wajakut wameeñe úfu' li bukanabuku kan újufomuu, ban li áhi' wó úlobum mata uhaase ayi ammuu Yéesu †.

Yéesu li añaañoo li etaamayi yata Gálile feh

(Lík 4:42-44)

³⁵ Li líiñ hunak hukaten li bújom bíb, to balonje li timooc, Yéesu li ayito min áfu' li eluufayi ajow boot tan wayitowe boot kaļaw Ateemit. ³⁶ Muñe'e *Simonj* li bukanabuku kan kunaboomuu, li kujow huñes Yéesu.

³⁷ Nan kujukoolomuu li koonool:

— Esúkayi feh inyu li huñesi.

³⁸ Bale Yéesu li aaniil:

— Ujowaal boot bakee, li sísukasu sakoojumuu, bájum li iwaale bo foof Hulimahu Hásuumaahu. Li maļegenamu, wahawu unwu újimuu li ibil.

† Uyinumawu wajakutumuu uhaase woon Yéesu ammuu añiilawu ata Ateemit

³⁹ Maḷegen Yéesu li ajow tanootan li etaamayi feh ya-ta Gálile, min anaak awaale bo Hulimahu Hásu-umaahu li *siluufasu feh sata kaḷawaku* sata halaabahu unhu, ban li akesoo uyinumawu wajakutumuu úfu' li bukanabuku kan újufomuu.

Yéesu li afaken an ata háhaayee

(Máciya 8:1-4; Lík 5:12-16)

⁴⁰ Muñe'e ánayine an háhaayee ejoke, li abil akooj Yéesu min ákuntuḡ hákiloool min ayaakoolool aanool:
— Ufañumuu, luyilo ufakenom † li kásomutaku kúm-baam.

⁴¹ Muñe'e Yéesu li áyiyen ánayinaawu ḡáa'. Li atooken karjenool agolool ban li aanool:

— Lifañe. Ufak li kásomutaku kooli!

⁴² Maḷegen háhaayeyayi li eyaan éfu' li ánayinaawu, min afak. ⁴³ Muñe'e Yéesu li anuuloo ánayinaawu ban li ayaan akesoolool ábalo, min aanool:

⁴⁴ — Ukáanum. Jakum ulob mo an, bale ujow boot bata álambdaawu min ánandi. Banumuu, li usen busu-uhenuu bata kágiilenaku ban *Móyiis* alobumuu kasen ††, min híis érukayi feh kaanaku awu lufake.

⁴⁵ Bale nan ánayinaawu ajowumuu, li alako kakitten érukayi tanootan feh wahawu wabajoolumuu. Mó lí múji Yéesu ayilaat anoken li éruk min bukanabuku kujukool. Li anaak alako tíyaḡ ban wayitomuu, bale bukanabuku li kunaak kubilum banooban kutookool bo.

Yéesu li afaken an abobowe

(Máciya 9:1-8; Lík 5:17-26)

2 Muñe'e li baj kunak, Yéesu li álaañul boot Káfeenawum. Bukanabuku li kujam kaanaku Yéesu ummu li eluufayi yoola. ² Bukan kameeḡe li kuwoog li ekaakayi ejow emeeḡ bib, boot to li kámbiilaku kata eluufayi. Yéesu li alobiil Hulimahu hata Ateemit. ³ Ká-nayine kubakii li kútebul ánayine abobowe boot bata Yéesu. ⁴ Bale kuyilaat kújowetum hubobahu boot tan Yéesu alakomuu, mata búrukabu búji. Muñe'e li kúfabul li butacabu bata eluufayi jooḡoo tan Yéesu alakomuu, min kúwalenumul tó kafeekaku dán hubobahu huhintomuu.⁵ Nan Yéesu ajukumuu káyinenaku kooliil, li aan anawu abobomuu:

— Añoolom, uhoofoolawu wooli ubonketibonket.

⁶ Kukee li bukanabuku kaliikenemuu érukayi eluwaayi yata Móyiis, kabahumuu li eluufayi, li koon li uyinumiil:

⁷ — Buu ánayinaawu ummu akaañene alob loon muña'a? Lageggel Ateemit. Ayi ayilo abonket uhoofoolawu ábute li Ateemit?

† Ufakenom li kásomutaku kúm-baam: Yo yommuu usetenom. An an háhaayee ejoke, kusuwifaku kujokoojok loon an asetut, loon an isikowe. Anawu ummu let ayili alako li bukanabuku, ban foof let ayili amaas wah bakaaneli boot li Ateemit †† 1:44 Lebetik 14:2-30

⁸ Nan Yéesu ayaane ahaasumuu li buyinumool uyi-noolawu wooliil, li aaniil:

— Kama wáa újiye li jibaj uyinoolawu unwu? ⁹ Waa uhaḡ másum elob, kaan hubobahu: «Uhoofoolawu wooli ubonketibonket», mantee kaanool: «Uyito uḡa' bukaḷabu booli min ujow?» ¹⁰ Bale lifañe min jihaas kaanaku *Añool-An* lababbaj kayile li etaamaye kata kabonket uhoofoo.

Muñe'e Yéesu li aan ánayinaawu abobomuu:

¹¹ — Leeni uyito uḡa' bukaḷabu booli min ujow bóot.

¹² Maḷegen ánayinaawu li ayaan ayito hákil érukayi feh, min aḡa' bukaḷabu boola min ajow áfu'.

Bukanabuku feh li kusego ban li kunaak kusal Ateemit koon:

— Ujukulelutaal wah loon muñowu!

Yéesu li ahoon Lebi alako ágoom oola

(Máciya 9:9-13; Lík 5:27-32)

¹³ Muñe'e Yéesu li alaañen áfu' ajow boot bata katan-taku kata húwajahu hata Gálile. Búrukabu feh li bujow butookool bo, min aliikeniil Hulimahu hata Ateemit.

¹⁴ Yéesu li alako ejow, li ajuk Lebi ata Alife, mabahe tin yabemuu búhalabu. Li aan Lebi:

— Unábul lí ínje.

Maḷegen Lebi li ayito anab li akila.

¹⁵ Muñe'e Yéesu li ajow abah min alako hutiiñ li eluu-fayi yata Lebi. *Kúyababuhahal* koola ló, mata bukanabuku umbuku kanaake kunabumuu li Yéesu kumemmeerḡ. ¹⁶ Nan bukanabuku kaliikenemuu érukayi eluwaayi yata Móyiis kalakomuu li hujojahu hata *Kufaaliisiyeraku*‡, li koon kúgoomaku koola:

— Kama wáa újiye Yéesu li atiiñ dín dáno li kúyababuhahalabu li kuhoofoolaabuku?

¹⁷ Muñe'e nan Yéesu ajamiilumuu li kulob loon muña'a, li aaniil:

— Inti bukan kásomutut joke li abuntena, bale kásomutumuu joke li abuntena. Ibilut kahooñ bukan kayi-noole li koon buko bukan kacole koom, bale kuhoofoola libile kahooñ.

Múkaaniin muhaan munaboolut li muwunkul

(Máciya 9:14-17; Lík 5:33-39)

¹⁸ Muñe'e li líiḡ hunak hukee, *kúgoomaku* li kulako kamommo. Bukan kukee li kubil kugeḷḷen Yéesu koonool:

— Kama wáa újiye kúgoomaku kata Saḡ Batiis li kúgoomaku kata *Kufaaliisiyeraku* li kunaak kumommo, ban kooli buko kúmomoweliit?

¹⁹ Yéesu li aaniil:

‡ *Kúyababuhahalabu*: Kusuwifaku kujokutiil bukan kajake ban foof li kuhoyiil ḡáa', mata kunaanaak kulok boot li kata Lom, ban foof li kunaak kukaan érukayi kuhal haḡ wahawu wahaleyimuu, min kújowum to kubaj ḡáa'

— Buu emmuu nokoo kubuke an ábutowe, li kumommo li hunakahu hata ébutowayi, akila to li buko? Abúwaawu aano tomuu li buko fiyo manooman, kubukewool let kuyili kumommo. ²⁰ Manooman hunakahu fan húliinj, nan ábuwaawu ammuu li ájim li buko. No unnu kommuu li kukit kumommo.

²¹ «An áñaleliit hufalen hata kañ kuwunkul min áfi-boo kañ kuhaan. Mata akaan momuu, hufalenu huwunkulahu fan huñakoo, li húlangul kañaku kaahanaku, min étaarjayi eharj maluuk. ²² An áñaleliit foof bunuk buwunkul akaan li situnfen † sakete min atoj. Mata akaan momuu, bunukabu bujowumuu bu-lab, situnfenasu fan sifemb, min bunukabu búyuwo. Situnfenasu, so li kajen. Bale fan aña' bunuk buwunkul akaan li situnfen siwunkul.»

Yéesu laharje húyiyayahu hata Kusuwifaku
(Máciya 12:1-8; Lík 6:1-5)

²³ Muñe'e li líinj li hunak hata *húyiyay hata Kusuwifaku* koola li kuwuutul ubasawu wata eden-feterj, buko li ejowayi. ²⁴ Muñe'e *Kufaaliisiyerjaku* li koon Yéesu:

— Fan ujuke, wáa újiye kúgoomaku kooli li koono li kakaan wah wan Eluwaayi yata Móyiis éhile kakaan li húyiyayahu hoololaal?

²⁵ Yéesu li aaniil:

— Kama jímusut jijanga min jihaas waa áyiyawu *Dayit* akaanumuu nan aakenutumuu mutiñaay, ban akila humumool li acaalet, li kunabumuu li akila?

²⁶ Dayit lanokennoken li eluufayi yata Ateemit ajow aña' kúmbuuluwaku kakaaneeni tomuu boot li Ateemit, atokoñ. Li aña' li ko asen foof kanabumuu li okila kutokoñ, ban élambdaayi bale tookeene min katokoñ ko. (No unnu Abiyataal alakowe álambdaawu áa-makawu.)

²⁷ Muñe'e Yéesu li afamen aaniil:

— Húyiyayahu hoololaal hukaanikaan boot li bukan, inti bukanabuku kúwuweni boot li ho. ²⁸ Wahawu unwu újimuu *Añool-An* li áami anahaanawu ata húyiyayahu hoololaal.

Yéesu li afaken an ata kanjen kakete
(Máciya 12:9-14; Lík 6:6-11)

3 Nan fúlum tómuu, Yéesu li alaañen ajow boot li *eluufayi yata kajawaku*. Muñe'e li baj dó ánayine ata kanjen kakete. ² Bukanabuku kalako dómuu li kufañ min kuļoof Yéesu, li kulasowool min kujuk mantee fan afaken ánayinaawu ummu li *húyiyayahu* hooliil.

† *Situnfen: Kusuwifaku ubarj kunaake kuña' kukik kaan loon situnfen, dán kunaake kukaanumuu bunukabu booliil min kutoj. Mó mújimuu kukaanumuu bunukabu li etunfen yakete ban li kutoj, bunukabu let buyili buyih min etunfenayi éfumb min bunukabu búyuwo*

³ Muñe'e Yéesu li aan ánayinaawu ata kanjenaku kaketumuu:

— Uyito, ulako taatu hákil érukayi feh.

⁴ Ban li ageļļen bukanabuku kalako dómuu aaniil:

— Waa eluwaayi elobe kakaan li húyiyayahu hoololaal? Mantee an layilo akaan wah wajake, mantee wah wajakut? Mantee foof an layilo afaken an, mantee amukool li húyiyayahu?

Li kulu to sub. ⁵ Yéesu li ajukeliil foofiil feh mawuñete. Li jokool foof nja' min kubajumuu uyinoo wajakut. Muñe'e li aan ánayinaawu:

— Ulaaw kanjenaku kooli!

Maļegen ánayinaawu li alaaw kanjenaku, li kuyaana kufak.

⁶ Muñe'e *Kufaaliisiyerjaku* li kuyaana kúfulul li eluufayi yata kajawaku, kujow kujoj li bukanabuku kata Elod, min kujamoo buu kommuu li kukaan min kumuk Yéesu.

Búruk báamak li bubil butook Yéesu

⁷ Muñe'e Yéesu li ajow li *kúgoomaku* koola ló boot bata katantaku kata húwajahu hata Gálile. Bukan kameenje li kunabenuul bo. Bukanabuku umbuku li etaamayi yata Gálile li yata Súde kubilumulo, ⁸ li *Yeelusalem*, li etaamayi yata Idúme, li etaamayi yam-muu kageb kaaka katunkaku kaaneyimuu *Suuludenj*, li halaabahu hata Tiil li Sidonj. Búrukabu umbu li bubil bata Yéesu mata bujanjam wahawu feh wan akaanumuu. ⁹ Muñe'e Yéesu li aan kúgoomaku koola kujok jisaana kukatool to min ájufo ló, jakum bil búrukabu buñuññoool! ¹⁰ Emmuu Yéesu lafakenfaken bukan kameenje, bukanabuku feh kásomutumuu li kulako buñuññoool mantee li kugolool. ¹¹ Muñe'e nan uyinuwawu wajakutumuu ujukumuu Yéesu, li ulo hákilool ban li unaak úlobul butiya woon:

— Awu ommuu Añiilawu ata Ateemit.

¹² Bale Yéesu li anuuloo wo li sembe jakum bil uheb érukayi akila ammuu ayi.

Yéesu li aļus kúfotal kuñen li kúļuba

¹³ Muñe'e nan fúlum tomuu, Yéesu li ajow aņito li huyuuy. Li ahooñ bukanabuku kan afañumuu, ban li kujow boot tan alakomuu. ¹⁴ Yéesu li aļus to li buko bukan koono kuñen li kúļuba [kan kuhooñemuu foof *Kufootalj*] boot min kulako li akila min aboñiil foof kujow kuwaale Hulimahu Hásuumaahu hata Ateemit, ¹⁵ min aseniil foof sembe sata kakesoo uyinum wajakut úfu' li bukanabuku kan újufomuu. ¹⁶ Ujawawu wata bukanabuku kan Yéesu aļusumuu wo wommuu unwe: *Simonj* an Yéesu ahooñemuu Fiyeel, ¹⁷ *Saak* ata Sebede li atuyool Saņ, kan Yéesu ahooñemuu Bowaluges: yo yommuu kuñool hufalajaj, ¹⁸ *Andele*, *Filib*, *Baatiime*, *Máciya*, *Toma*, *Saak* ata *Alife*, *Tade*,

Simon̄ ata hujojahu haaneyimuu Selot †, ¹⁹ li Sudaas Isikaaliyot abetumuu Yéesu li kuñen kata bukan.

Buton̄jabu bata Yéesu li bulako huñes min bujow li aki-la lóyi búrukabu

²⁰ Muñe'e nan fúlum tómuu, Yéesu li alaañ bóot. Bú-suk báamak li bumit búbil buwonnoo to li eluufayi, gay Yéesu li kúgoomaku koola kuyilaat kutiñ. ²¹ Nan bukanabuku kata buton̄jabu bata Yéesu kujamumuu loon muña'a, li kubil kuñalool, mata kunaanaak koon:
— Yéesu húkowool húsumut.

Yéesu li abag kámalumuu kujoofool

(Máciya 12:22-32; Lík 11:14-23; 12:10)

²² Muñe'e bukanabuku kaliikenumuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis káfulumulomuu li ésukayi yata *Yeelusalem*, li koon:

— Bélusebul ammuu Sayitaane anokene Yéesu. Li akila ammuu anahaanawu ata uyinumawu wajakutumuu Yéesu ákesoolumemuu uyinumawu wajakutumuu úfu' li bukanabuku kan újufomuu.

²³ Muñe'e Yéesu li áhooñuliil aban li aña' *bukittenoolum* min alob li buko aaniil:

— Buu *Sayitaane* ayilo akesooloolo akila humumool?

²⁴ Jáyii jilakomuu, ban bukanabuku kata jo li kutiikoo ló, fan jyiisoo. ²⁵ Bukan kata buton̄j bano kutiikoomuu, buton̄jabu let bufiyo. ²⁶ Nokoomuu loon kama Sayitaane atiikennoolowe akila humumool, mantee foof jáyiyaju joola jitiiloole, let alaañ abaj sembe. Hoola li huban.

²⁷ «An ayilaat ahaat kámbii kata eluuf yata an ata sembe, min ajow ákuwetul ebajayi yoola, akila bajandut ajenkool. Bale ajenkumuu anawu ata sembaasu aban, li akit ayili ákuwetul wahawu wan abajumuu feh li eluufayi.

²⁸ «Li mañenamu boot min ilobuul, Ateemit fan abonket bukanabuku uhoofoolawu wooliil wan kukaanumuu feh, li ugelawu feh wan kugelewoolumuu. ²⁹ Bale an agelumuu Buyinumabu Banabaabu, Ateemit let abonketool maayeet, mata lakankaan ka-hoofoo kata boot nanoonan.»

³⁰ Yéesu lalobiilob loon muña'a, mata kunaanaak koon:

— Buyinum bajakut bújufowool.

Kutuyaayaku kata Yéesu li jaawool

(Máciya 12:46-50; Lík 8:19-21)

³¹ Muñe'e nan kutuy Yéesu li jaawool kúliinulomuu, li kuyito tíyan̄ eluufayi min kuboñ an ajow áhooñuliil Yéesu. ³² Emmuu bukan kameenje buko babahe kúwoon̄en Yéesu, akee li abil aanool:

† *Selot: Hujojahu han koonemuu Selot, ho hommuu hata kusuwifaku kalako nomuu katajaku mantee kusuwifaku li kúfu' kúkowiil, mata kata Lom kookeniil*

— Jaawi li kutuyi kumbuka min kuyitowe tíyan̄, ban kufañe min kujuki.

³³ Yéesu li aan:

— Kama ayi ammuu jaawom? Bukay kommu kutuyom?

³⁴ Muñe'e Yéesu li ajuke bukanabuku feh kabahumuu kúwoon̄enool, ban li aan:

— Jaawom li kutuyom buko kommu umbuku. ³⁵ Mata an akaanumuu loon Ateemit afañumuu, anawu ummu okila ammuu atuyom, áliinom li jaawom.

Bukittenoolum bata an áami li ebet sígul

(Máciya 13:1-9; Lík 8:4-8)

4 Muñe'e Yéesu li amit alako kaliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit, bata katantaku kata húwajahu hata Gálile. Búruk báamak li bubil búguu-tool, gay li ájufo li busaana balakowe li húwajahu min abah ló. Búrukabu feh li bulako li masaye li katantaku kata húwajahu. ² Yéesu li anaak aña' *bukittenoolum* min aliikeniil wah fiyo. Li anaak alobiil li baliikenelabu boola aaniil:

³ — Jijanten! Bile baj awaña áfule ajow ebet sígul.

⁴ Nan alakomuu ebetayi, búgin bakee bata sígulasu li bulo li bútinabu. Basuwabu li bubil butiñ so. ⁵ Búgin baabu li bulo li etaam yata bagisa, tan tinjowe. Sígulasu li siyaan siñiilul, mata muñuyisamu mata etaamayi mumeenjot to. ⁶ Bale nan banakabu bulumulomuu, sígulasu li sísuló min sisay, mata siyawut kuhaa' káloyiye. ⁷ Búgin bakee li bulo li banuunuken bata úbuja. Nan banuunukenabu bata úbujaawu buñiilulumuu, li búgoben sígulasu sañiilulumuu min búhi' só sibukum. ⁸ Búgin baabu bata sígulasu li bulo li etaam yakonete. Sígulasu li siñiil ban li sank min sibuk ñaa', min kabas kano kubaj ukake' woono áyii li kuñen, kakee li kubaj woono kúyii kúhaaji, kufaál ko li kubaj woono téemeel.

⁹ Ban Yéesu li aan:

— An áakimuu sijan boot bajam, li ajanten jak min ajam.

Wahawu wájimuu Yéesu li aña' bukittenoolum min naak alob

(Máciya 13:10-17; Lík 8:9-10)

¹⁰ Muñe'e nan Yéesu ajowe áloyimuu búrukabu, bukanabuku kanaake kunabumuu li akila li *kúgoomaku*. ¹¹ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul, Ateemit lakaanuukaan min jihaas wahawu wahaasutumuu wata *Jáyiyaju* joola. Bale bukan kaabuku buko fan kújamum wahawu feh li bukittenoolum, ¹² bájum:

«Li kunaak kujuke, bale let kujuk.

Li kujam jak, bale let kúnaanum maayeet tuf. jakum bil kúlaañul bata Ateemit,

min Ateemit abonketiil †.»

Yéesu li akitten bukittenuolumabu bata abetaawu ata sígulasu

¹³ Muñe'e Yéesu li amit aaniil:

— Kama bukuluul jínaanumut min *bukittenuolumabu* umbu bulobe? Kama muñowu buu joote jiyili jínaanum min ukittenuolum waawu feh ulobe?

¹⁴ Abetaawu ata sígulasu, okila hulimahu hata Ateemit lajuke. ¹⁵ Bukan kukee kunokoonokoo li kagenden kata bútin tan hulimahu hulomuu. Nan kommuu kuyaana kujam hulimahu, *Sayitaane* li ayaan abil aluuc ho li uyi-numiil dán hulukimuu áfulen li buko. ¹⁶ Li manolamu, bukanabuku kanokoomuu li etaam yata bagisa, buko kommuu bukanabuku kajamemuu Hulimahu Hásu-umaahu, li kuyaana kuyab ho li ésumansuum ló.

¹⁷ Bale emmuu kukatut Hulimahu min huya kuhaa' kalite li buko, li kúyinen li ho jatit bale. Muñe'e nan sílaamasu síliingulumuu li jálaatenaju mata Hulimahu húji, li kuyaana kukat káyinenaku kooliil. ¹⁸ Etaamayi yata banuunukenabu bata úbujaawu tan Hulimahu huwaaleyimuu, yo yommuu bukanabuku kajamumuu Hulimahu hata Ateemit. ¹⁹ Bale uyinoolawu wata bu- loŋabu bata muñe'e, lí kásiibo kata ebaŋ, li kamelo kata wah wameeŋe; wahawu unwu feh li unokeniil min úgoben hulimahu min húhiliil kukaan majake. ²⁰ Etaamayi yakonetumuu dán sígulasu silomuu, yo yommuu bukanabuku kajamumuu Hulimahu hata Ateemit ban li kuyab ho. Bukanabuku umbuku li kubaj buloŋ bajake banokoole li kamaano kan kabas kano kubaje ukake' wono áyii li kuŋen, kakee li kubaj kúyii kúhaaji, kaaku li kubaj wono téemeel.

Bukittenuolum bata ehiitum

(Lík 8:16-18)

²¹ Yéesu li alaañen aaniil:

— Mantee an fan ayaben ehiitum aban li aŋa' yo akaan li éking, mantee foof li aŋa' yo akaan kata láala elal? Inti fan aŋa' yo akaan li yiil? ²² Bajut wah wayoli, waatut ubil ujuki. Bajut foof wah wayoolooli, waatut ubil uhaasi. ²³ An áakimuu sijan, li ajanten min ajam.

²⁴ Yéesu li afamen aaniil:

— Jíkaanum wahawu wan jijamemuu! Kaliikumaku kan bukuluul humumuul jinalemuu min jiliik bukanabuku, ko foof Ateemit ammuu li abil aŋa' min aliikuul, ban fan aliikuul haŋ to! ²⁵ Mata an abajumuu wah, Ateemit fan afamenool. Bale an abajutumuu wahowah, maayeet jatitaju jan abajumuu, Ateemit fan ayab jo.

Bukittenuolumabu bata sígulasu sijiiloolo bomuu

²⁶ Yéesu li afamen aaniil:

— Jáyiiyaju jata Ateemit jinokoonokoo loon an aje'e ebet sígul li bujibool. ²⁷ Anawu abetumuu sígulasu, maayeet min ámooliye mantee foof li ámooliyaati, li huk mantee foof tihunak, sígulasu so li síliil min sank okila bahaasut buu jówoolum. ²⁸ Etaamayi humum yo fan ejand ejiilul mahos, ban mahosamu li múyawul kubas, min kit kubasaku kubaj bakake' bafiibene. ²⁹ Muñe'e nan ubasawu wommuu li waal, li kucac emanaayi mata no unnu kúwaagenaku báliiŋe.

Yéesu li aŋa' ekool yata bunuunuken ban koone mutaad, akaan bukittenuolum

(Máciya 13:31-32, 34; Lík 13:18-19)

³⁰ Yéesu li alaañen aan:

— Li waa luyilowaale ukittenuolumaal *Jáyiiyaju jata Ateemit?* Mantee foof *bukittenuolum* bay luyilowaale uŋalaal min ulobaal mata jo? ³¹ Jáyiiyaju jata Ateemit jikoonokoo li ekool yata anuunuken an koone mutaad, yan ommuu li uŋuk li etaam li ehaŋ matiti sígulasu feh sata etaamaye. ³² Bale nan yommuu ejuke, li ejiilul min yank ehaŋ banuunukabu feh bata sitoolasu. Fan abaj waan waluke ŋáa' gay basuwabu li bunaak bubil buseeh li wo.

³³ Yéesu li anaak aŋa' ukittenuolum wameeŋe loon unwe, min alob bukanabuku Hulimahu hata Ateemit, lewoo li wahawu wan kuyilimuu kúnaanum. ³⁴ Yéesu anaakut alob li bukanabuku akila baŋalut bukittenuolum min alob. Bale ajowumuu awayito li *kúgoomaku* koola, li ahebiil waa bukittenuolumabu bulobe.

Yéesu li ayeelen búlus

(Máciya 8:23-27; Lík 8:22-25)

³⁵ Muñe'e li líiŋ hunakahu unhu kátiim, Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— Ulimbaal boot kageb kaaka húwajahu!

³⁶ Maŋegen li kukat to bú sukabu min kuwuj. *Kúgoomaku* li kunaboo li Yéesu kujow boot li busaanaabu dán ájufoweenumuu. Li baj usaana waker walako to li akila. ³⁷ Muñe'e nan kujowumuu, búlus báamak li bútekul. Kuyammalaku li kunaak kubil kulo li busaanaabu, gay li bútoŋ bumeeŋ mal. ³⁸ Li took Yéesu akila bakuŋoole min alako kámooli loon bata hulamahu hata busaanaabu. *Kúgoomaku* koola li kujow kúliwool, ban li koonool:

— Anahaan, kama jokuti min oomaalumuu li úji-maal?

³⁹ Muñe'e nan Yéesu áliwomuu, li anuuloo búlusabu li sembe ban li aan húwajahu:

— Ululeno! Uweelen!

Maŋegen búlusabu li buweelen, min luleno lul.

⁴⁰ Muñe'e Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

† 4:12 Esay 6:9-10

— Wáa újiye li jíkoli? Kama boot muñe'e jýinenolut li Ateemit?

⁴¹ Bale kúgoomaku li kúkoli njáa', min kunaak kúsumenoo koon:

— Kama laalu an buu, an emmuu maayeet élusayi li ekaan wahawu wan alobumuu, malamú foof?

Yéesu li afaken an an uyunum wajakut újufowe

(Máciya 8:28-34; Lík 8:26-39)

5 Muñe'e Yéesu li kúgoomaku koola li kuñej kalimben kaaka kata húwajahu hata Gálile, li etaamayi yata kata Gelasa. ² Nan Yéesu ayaane áwalowulumuu li busaanaabu, ánayine akee an buyinum bajakut bújufowe, li áfulumul li kuyaak kawoki li hugisa abil kufam. ³ Anáyinaawu li kalemaku kahokemuu laje'e akin. Bajut an ayiliwool ajenk, maayeet li baseel. ⁴ Mata ñameenje bukanabuku fan kuña' useel min kujenkool, bale li acac useelawu feh. Bajut an abaje sembe ayilo ágooten ánayinaawu ummu. ⁵ Anáyinaawu ummu li anaak ajow alako nanoonan li kuyaakaku † li kuyuyaku, bajut etihunaka bajut ehuka, min anaak akaaw butiya, ban li anaak aña' kuyitik min acokenoolo.

⁶ Muñe'e nan ánayinaawu aje'e anandenumuu Yéesu, li atey ajow ákuntun hákilool, ⁷ ban li alob butiya aan:

— Yéesu, Añiil ata Ateemit ata Haatiya, waa lufañe lí ínje? Liyaaki li kajawaku kata Ateemit, jakum úlaatenom.

⁸ (Anáyinaawu lalollob kulimaku unku, mata Yéesu laanoosaan: «Buyinum bajakut, úfu' li ánayinaawu ummu!») ⁹ Muñe'e Yéesu li agejlen ánayinaawu aanool:

— Kama kajawi buu?

Anáyinaawu li aanool:

— Kajawom «jameenje», mata óloli jimemeenje.

¹⁰ Muñe'e ánayinaawu li ayaakoo Yéesu njáa' aanool jakum akesoo uyunumawu wajakutumuu úfu' li etaamayi inyu.

¹¹ Muñe'e li baj to bútefoo hulijahu bumat báamak bata sifulugun balakowe kahoof. ¹² Uyunumawu wajakutumuu li uyaakoo Yéesu woonool:

— Ubonket úkatoli min jijow jíjufo sifulugunasu un-su.

¹³ Maļegen Yéesu li akat wo min ujow. Uyunumawu wajakutumuu li uyaan úfulul li ánayinaawu ujow újufo sifulugunasu. Bumatabu bubaje sifulugun salehene sínjunne soono síluba. Sifulugunasu un-su feh, li siyaan síwubbenoolumul haatiya hulijahu, sillinowul sijow silo li húwajahu, min síjim dó feh.

¹⁴ Muñe'e kánayinaabuku kalakomuu humatahu hata sifulugunasu, li kutey kujow kúhebul kakinumuu li ésukayi li kakinumuu li bujalabu umbu. Bukanabuku kata ésukayi li kujow kujuk wahawu wabajumuu.

† Kuyaak: Kusuwifaku naanañ fan kuwok úgooj li kuyuyaku min kuhok ló bukanabuku kooliil kaketumuu, ban li kuña' kugisa min kúhimen kánokenumaku kata huyaakahu

¹⁵ Muñe'e nan bukanabuku kúliinimuu tan Yéesu alakomuu, li kujuk to ánayinaawu an uyunumawu wajakutumuu újufoweenumuu mabahe, akila makaanowe wañ, ban okila mágiilowe. Ekole li ejokiil.

¹⁶ Bukanabuku kamaatumuu wahawu wabajumuu, li kukitten kaabuku wahawu wabajumuu ánayinaawu an uyunumawu wajakutumuu újufoweenumuu, li wabajumuu foof sifulugunasu. ¹⁷ Muñe'e bukanabuku li kuyaakoo Yéesu koonool áfu' li ésukayi yooli.

¹⁸ Muñe'e nan Yéesu alakomuu kájufowaku li busaanaabu, ánayinaawu an uyunumawu wajakutumuu újufoweenumuu li ayaakoolool mantee li akatool min anab li akila. ¹⁹ Yéesu akatutool min ánabul li akila, bale li aan ánayinaawu:

— Ulaañ úbaló. Ujow bata bukani, ujow ukitteniil wahawu feh wan *Amaañenawu* akaanumuu boot li awu, li foof buu labajumuu káyiyen li awu.

²⁰ Maļegen ánayinaawu li ajow boot Dekafool ††, ajow ayiinjen bo wahawu feh wan Yéesu akaanumuu boot li akila. Bukanabuku feh li kusego njáa'.

Yéesu li afaken anaale ásomute, ban li ayiten jísungute

jata Jáyilis jaketeene

(Máciya 9:18-26; Lík 8:40-56)

²¹ Muñe'e nan Yéesu alaañennumuu alimb li busaana boot kageb kaaka húwajahu, búruk báamak li bubil búguutool akila balenje li katantaku. ²² Anáyine akee li kunahaanaku kata eluufayi yata kajawaku, an koone Jáyilis li áliinul. Nan ajukumuu Yéesu, li ákuntun hákilool, ²³ min ayaakoo Yéesu njáa' aanool:

— Jísungutaaju júmbaam junju li eket. Liyaaki, úbil unja' kuñeni uwalen li akila kayitee li afak li kásomutaku min alonje.

²⁴ Maļegen Yéesu li ajow kunaboo. Búruk báamak li bunab li akila, gay bukanabuku li kunaak kuñuññoó téetiwool.

²⁵ Muñe'e li baj li búrukabu anaale áfululo huña ban afosowut ho jow baj simit soono kuñen li síluba.

²⁶ Anaalaawu ummu lálallaam njáa' li kuñen kata kubuntena kameenje. Li buko labane sídalmasu soola feh, ban akoyut. Kásomutaku koola li kunaak kuhañ mahañen. ²⁷ Anaalaawu li ajam li kulob mata Yéesu, li abilumul li búrukabu kata búsol Yéesu, ajow ago' kañaku koola. ²⁸ Anaalaawu ummu lakankan mo, mata lanaanaak aan li buyinumool: «Iyiliyeenumuu igo' wañawu woola bale, fan ifak.» ²⁹ Maļegen nan anaalaawu agolumuu wañawu wata Yéesu, huñaahu hoola li huyaan huban to, ban li ahaas li eniilool aan lafake li kásomutaku koola. ³⁰ Muñe'e Yéesu li ayaan ahaas li eniilool kaanaku babbaj sembe sáfule li akila. Li átiwowul li tut búrukabu, ban li agejlen aan:

— Ayimaa agole wañawu wúmbaam?

†† Dekafool: yo yommuu «sísukasu kuñenayi»

³¹ *Kúgoomaku* koola li koonool:

— Awu lujuke min bú sukabu buñuññemuu li awu, li ugeļļen oon: «Ayimaa agolom?»

³² Bale Yéesu li agegoo téetiwool boot min ajuk anawu agoololumuu. ³³ Anaalaawu li ákoli ban li anaak ateelen, mata lahaase wahawu wabajoolumuu. Muñe'e li abil ákuntuj hákil Yéesu min alobool maļegenamu feh. ³⁴ Yéesu li aanool:

— Añoolom, káyinenaku kooli kufakeni. Ujow li kásu-umaay ban li ufak li kásomutaku kooli.

³⁵ Nan Yéesu alakomuu elobayi, kukee li kúfulumul bata Jáyilis kubil koon Jáyilis:

— Jísungutaaju jooli jikete. Wáa újiye li umit oono li kayoken Anahaanawu?

³⁶ Bale emmuu Yéesu ákaanumut kulimaku unku, li aan Jáyilis:

— Sákoli, awu úyinen bale.

³⁷ Yéesu akatut an min anab li akila ábute li Fiyeel, li *Saak* li Saņ ammuu atuyawu ata Saak. ³⁸ Nan kúliiņumu bata Jáyilis, Yéesu li ajuk min é sukayi eģuļuñoo muñowu, min bukanabuku kulako jįlok, ban li kunaak kúluulen butiya. ³⁹ Muñe'e Yéesu li anoken li eluufayi áliiņ li aaniil:

— Wáa újiye káguļuñoolaku unku li kubaj? Wáa újiye li joono li búluulen? Jísungutaaju jiketut, jímoolimooli bale.

⁴⁰ Bukanabuku li kulako éluu Yéesu. Muñe'e Yéesu li akaaniil feh kúfu' li eluufayi, min aņa' sibukoolaasu sata jísungutaaju bale, li kúgoomaku koola kúhaaji, min kunoken li káfitaku dán jísungutaaju jilakomuu. ⁴¹ Nan Yéesu áliiņumuu, li átuk jísungutaaju li kaņen ban li aan jo:

— «Talita kúmi †!» (Yo yommuu: «Tóom, uyito, ínje ilobi mo!»)

⁴² Maļegen jísungutaaju li jiyaan jiyito min jijow. (Sim-it kuņen li síluba jibaje). Bukanabuku kalako tomuu feh li kúsego náa'. ⁴³ Bale Yéesu li anuulooliil aaniil jakum bil kulob mo an, aban li aaniil kusen jísungutaaju jitiñ.

Bukanabuku kata Nasalet kúyinenut li Yéesu

(Máciya 13:53-58; Lík 4:16-30)

6 Muñe'e Yéesu li áfulum tó ajow boot li é sukayi yoola. *Kúgoomaku* koola li kunab li akila. ² Nan *húyiyayahu hata Kusuwifaku* húliiņumuu, Yéesu li alako kaliiken bukanabuku Hulimahu li *eluufayi yata kaļawaku*. Bukanabuku kalakowoolumuu bajantenabu kumemmeen. Li kusego náa' min kunaak kugeļļenoo koon:

— Kama bay ánayinaawu ummu áhaasumulo wahawu unwu feh? Bay lábajumulo bújallowabu umbu? Buu kaane li ayili akaan wahawu unwu wájaahalen muñowu? ³ Kama kele inti akila ammuu adaajaawu ata

† *Kulimaku unku kulim kata elobayi yata Aalameyēn*

siluufasu, añiilawu ata Mali? Ban kama inti *Saak*, li Sóose, li Súd, li Simoņ, kommuu kutuyool? Kama inti kúliinool kumbuku taate li ololaal?

Muñe'e wahawu unwu li úhiliil kúyinenut li Yéesu. ⁴ Bale Yéesu li aaniil:

— *Afulofet*, áluukeneliiti li etaamayi ban abukimuu li bata bukanool, áluukeneliiti foof li butoņool.

⁵ Muñe'e mó lí múji Yéesu ayilaat akaan li é sukool wah wájaahalenye, búti li kuņenool bale kan aņalu-muu awalen li kukee kásomute min afakeniil. ⁶ Yéesu li asego mata buu kúyinenutumu li akila.

Yéesu li aboñ kufootalaku kuņen li kúluba, kúlubaļuba

(Máciya 10:5-15; Lík 9:1-6)

Fúlum tó, Yéesu li añaaħoo li básukabu feh bakooju-muu, min aliiken bo bukanabuku Hulimahu hata Ateemit. ⁷ Li aħooñ kúgoomaku *kuņen li kúlubaaku* min aseniil kayile kata kakesoo uyinumawu wajakutu-muu úfu' li bukanabuku, ban li aaniil kujow kúlubaļuba ban aboñiilumuu. ⁸ Bale Yéesu li aaniil:

— Jakum jiņa' wah jįjowetum bata kañaaħoolaku kooluul, búti hunuk. Jakum jiņa' humbuulu, mantee ka-boote, mantee foof sídalam jikaan li uļaacawu woolu-ul. ⁹ Jikaano sidalla bale, ban jakum an aņa' újufo úluba.

¹⁰ Yéesu li afamen aaniil:

— Tanootan tan jommuu jįjow jįliiņ li kuyabuul li elu-uf, li jilako ló boot yok nan jommuu li jįfu' tinatu untu.

¹¹ Li bil nokoo loon tin jįje'e jįliiņ, bukanabuku kata to li kuhoy kuyabuul, mantee foof li kuhoy kujantenuul, jilakomuu li jįfu' to li jihank kafolaku kata kootaku kooluul: fan lako búhiisenum boot li buko ††.

¹² Maļegen kufootalaku li kujow kuwaale bukanabuku kaanaku koote kubet búsol buloņelabu booliil buhaanabu min kuņa' buloņ buwunkul. ¹³ Li kukesoo uyinum wajakut wameeņe úfu' li bukanabuku kan újufomuu, ban li kuņa' éduulij min kúsiw bukan kameeņe kásomute min kufakeniil.

Eketayi yata Saņ Batiis

(Máciya 14:1-12; Lík 9:7-9)

¹⁴ Muñe'e áyiyawu *Elod* li ajam li kulob mata Yéesu, mata kajawaku koola kujamojamo tanootan. Kukee kunaanaak koon:

— Laalu Saņ Batiis ayitowumulo li kaketumuu. Wahawu unwu újimuu li abaj sembe sata kakaan wah wájaahalenye.

¹⁵ Bale kaabuku li koon:

— Laalu *Elí* alako nomuu *afulofet*.

Kukee foof li koon:

†† *Fan lako búhiisenum boot li buko: Yo yommuu fan híis kaanaku é sukayi inyu li bukanabuku kakin dómmu kuhoyuuhoy, boot bil li hunakahu hata batiibabu*

— Laalu afulofet, loon akee li kufulofetaku kata naanaŋ.

¹⁶ Bale nan Elod ajamumuu loon muña'a, li aan:

— Laalu Saŋ Batiis humumool! Injé humumom ilobe min kufalenool húkow, bale kama layitowuloyitowul li eketayi!

¹⁷ Elod humumool labomboñ kujow kújokul Saŋ Batiis, ban li kujenkool kujow kukuŋ, mata Elodiyaas áji, an Elod aŋalumuu akaan aseekool, ban anaale ata atuyool Fílib †. ¹⁸ Li maŋegenamu, Saŋ Batiis lansaana Elod:

— Colut min uyab anaalaawu ata atuyi Fílib.

¹⁹ Muñe'e Elodiyaas li aŋeet Saŋ nǎa' yok afañ min amukool, bale ayilaat. ²⁰ Li maŋegenamu, Elod lálolikoli Saŋ, ban lahaase aan Saŋ lakankaan an acole ban li anab. Okila humumool anaake afooy Saŋ. Nanoonan nan Elod ajantene kulimaku kata Saŋ Batiis, buyinuumool li búguuŋoo. Bale li anaak ajantenuol li ésuumanuum ló.

²¹ Muñe'e Elodiyaas li abaj bútin bajake li hunakahu hawayiŋenumuu nan Elod abukimuu. Elod li akaan húbaññaati li hunakahu unhu min áhooñul bukanabuku káamakaku kata jáyiyaju joola, li kunaahanaku kata kusollaaliyaku koola, li kunahaanaku kata etaamayi yata Gálile. ²² Asúngutaawu ata Elodiyaas li anoken dán kulakomuu áliiŋ, li alako jígom. Li súum Elod li bukanabuku foof kan áhooñulumuu boot húbaññaatiyahu. Muñe'e áyiyawu Elod li aan ásungutaawu:

— Uŋawom wah wan ufañe, fan iseni wo.

²³ Elod li anuu asen ásungutaawu aanool:

— Fan iseni wahoowah wan ommuu uŋawom, maay-eet min kite lako ifalen li tut jáyiyaju júmbaam, min iseni bugeb baabu.

²⁴ Muñe'e ásungutaawu li áfulul ajow ageŋŋen jaawool aanool:

— Waa leete fíle iŋaw?

Jaawool li aanool:

— Uŋaw húkowahu hata Saŋ Batiis.

²⁵ Asúngutaawu li ayaan asommen alaañ boot bata áyiyawu áliiŋ, li aanool:

— Lifañe min uyaan usenom muñe'e li buyinjaay, húkowahu hata Saŋ Batiis.

²⁶ Nan ásungutaawu alobumuu áyiyawu Elod loon muña'a, li jokool nǎa'. Bale ayilaat ahoy humum hata hunuulahu han anuulumuu, li bukanabuku kan áhooñulumuu. ²⁷ Maŋegen Elod li ayaan aboñ asollaali akee ajow áŋalul húkowahu hata Saŋ Batiis. ²⁸ Asollaaliyawu li ajow áliiŋ li hukuŋahu, li áfalenuol ló húkowahu hata Saŋ Batiis. Nan afalenumuu húkowahu aban, li áŋalul hó li buyinjaay ajow asen ásungutaawu, min ásungutaawu ahin aŋa' ho ajow asen jaawool. ²⁹ Nan kúgoomaku kata Saŋ kujamumuu

† Nan Elod aŋa'muu Elodiyaas akaan aseekool, atuyool Fílib okila li buloŋ

loon muña'a, li kujow kuŋa' ehuluŋayi yoola kujow kuhok.

Yéesu li ákuumen bukan koono sínjunne hutok

(Máciya 14:13-21; Lík 9:10-17)

³⁰ Muñe'e *kufootalaku* li kubil kuwoog tan Yéesu alakomuu, min kulobool wahawu feh wan kukaanuumuu, li wan kuliikenumuu feh bukanabuku. ³¹ Emmuu bukan kameeŋe kunaanaak kújowum tó li kulaañ, min jíyiil kubajowut min kutiñ, muñe'e Yéesu li aaniil:

— Bukuluul jibil ujowaal boot ban wayitowe min jiyooŋo bo jatit.

³² Maŋegen li kújufo li busaana buko baleyiil min kujow boot ban wayitowe. ³³ Bale bukan kameeŋe li kujukiiil buko li ejowayi, li kuhaasiil. Muñe'e bukanabuku li kúteyimul li koot li sískasu feh, kujow kukobiil ban kulakomuu ejowayi.

³⁴ Nan Yéesu áwalowulomuu li busaanaabu, li ajuk búasuk báamak, li áyiien, mata bukanabuku kunokoonokoo loon kúgalalaan kabajut amata. Muñe'e li aliiken bukanabuku wah wameeŋe. ³⁵ Emmuu banakabu bo bajone, *kúgoomaku* li kujow kutook Yéesu min koonool:

— Baabe wayitowayito, ban banakabu bujone.

³⁶ Ulob búasukabu min bujow boot li uŋibawu li sískasu sakoojumuu, mantee li kunoom bo wah kutiñ.

³⁷ Bale Yéesu li aaniil:

— Jiseniil bukuluul humumuul kutiñ.

Kúgoomaku li koonool:

— Waa, áloli jootee fíle jijow jínoomul kúmbuulu butum *sihanjal sata sídalam* síteemeel síluba ††, jibil jiseniil kutiñ?

³⁸ Yéesu li aaniil:

— Kama kúmbuulu koono keem jooke? Jijow jiyooob. Maŋegen kúgoomaku li kúgeŋŋenuol ban, li koon Yéesu:

— Jibaje kúmbuulu hutok li muwol múluba.

³⁹ Muñe'e Yéesu li alob kúgoomaku min kukaan bukanabuku feh kubah kukaan kúmim li mahosamu masayutumuu. ⁴⁰ Maŋegen bukanabuku li kubah kukaan kúmim kata bukan éteemeel, kaaku bukan kúyii kúluba li kuŋen. ⁴¹ Nan bukanabuku kubahumuu feh kuban, Yéesu li aŋa' kúmbuuluwaku hutokayi li muwolamu múlubaamu. Li ateb kúkilool ajoŋoŋo haatiya emitayi, min asal Ateemit aban, li amuncul kúmbuuluwaku asen kúgoomaku, min kuŋa' ko kugaben búasukabu. Yéesu li amuncul foof muwolamu múlubaamu agaben bukanabuku feh. ⁴² Bukanabuku feh li kutokoñ kujow kufooñ. ⁴³ Muñe'e kúgoomaku li kuwomen kumunculaku kasaŋomuu kata kúmbuuluwaku, li kata muwolamu, kujow kuyok kumeeŋen

†† *Sihanjal sata sídalam síteemeel síluba: no li taŋayi yata Yéesu laalu sídalam sáamak, mata ehanjal yano yata édalam ele'e li ba-caam awaña bata etihunaka*

utekel woono kuŋen li újuba. ⁴⁴ Kánayinaabuku katokoŋumuu kúmbuuluwaku li siwolasu koono sínjunne hutok.

Yéesu li ájowum koot li mal
(Máciya 14:22-33; Saŋ 6:15-21)

⁴⁵ Nan yaane fúlum tomuu, Yéesu li atuunŋ *kú-goomaku* koola kuŋito li busaana, min kujow ló boot kageb kaaka húwajahu, li halaabahu hata ésukayi yata Betisayida, min akila alob búrukabu min buyiisoo.

⁴⁶ Nan Yéesu alobumuu búrukabu min buyiisoo aban, li aŋito li huyuuyahu ajow ló kaŋaw. ⁴⁷ Muñe'e nan banakabu bujonumuu, busaanaabu bo báliiŋe li tut húwajahu, Yéesu okila baloŋe li masaye balewool.

⁴⁸ Muñe'e Yéesu li ajuk kaanaku kúgoomaku koola kumbuku min kuweenemuu busaanaabu li sílaam ló, mata kulallaaj élusayi. Nan hukahu huyiilimuu, Yéesu li ájowum koot li malamú ajowubeniil áliiŋ, li afañeen ajow aluŋiil. ⁴⁹ Nan kúgoomaku kujukoolumuu li ájowum koot li malamú, li kuyinoo li koon laalu áfulafu', li kúluulen butiya, ⁵⁰ mata buko feh kúkolikoli nan kujukoolumuu. Bale Yéesu li ayaan aaniil:

— Sákoluul! Laalu ínje. Jijok saaluul!

⁵¹ Muñe'e Yéesu li aŋito atook kúgoomaku li busaanaabu, búlusabu li buyaan buweelen. Kúgoomaku li kusego njáa', ⁵² mata li maŋegenamu kuliitikenut waa bújaahalenumabu ban Yéesu akaanumuu, bata kúmbuuluwaku bulobe, mata kujaŋaaŋ uyunum.

Yéesu li afaken kásomutumuu li etaamayi yata Genesalet
(Máciya 14:34-36)

⁵³ Nan kulimumuu húwajahu, li kúliiŋ li etaamayi yata Genesalet, min kuya bo busaanaabu. ⁵⁴ Muñe'e nan Yéesu li *kúgoomaku* kúwalowulumuu li busaanaabu, bukanabuku li kuyaana kuhaas Yéesu. ⁵⁵ Muñe'e bukanabuku li kujow li halaabahu unhu feh kujow kútebul kásomutumuu li ukaŋ, kújowetum boot tanootan tan kujame koon Yéesu ummu to.

⁵⁶ Tanootan tan Yéesu anokene, lako li básukabu batitabu, mantee li sílukasu sáamakasu, mantee foof li sitoolasu, bukanabuku li kuŋa' kásomutumuu kukaan li waayeenawu min kuyaakoolool mantee li akatiil min kugo' kabeyaku bale kata kañaku koola. Maŋegen kago' komuu feh li kufak.

Yéesu li ahoy múkaaniinamu manabutumuu li húnongumahu hata Ateemit
(Máciya 15:1-9)

7 Kukee li *Kufaaliisiyenaku* kubil kujojoo tan Yéesu alakomuu. ² Muñe'e li kujuk kaanaku kukee li *kú-goomaku* kata Yéesu kutintiñ hutiñahu hooliil li kuŋen

kakonte, yo yommuu kufosut kuŋeniil tówum kutiñ loon bútinabu booliil bulobumuu †.

(³ Li maŋegenamu, Kufaaliisiyenaku li *Kusuwif* kaabuku feh kútuutuk múkaaniinamu mata situubayiil sihaan jak. Fan kunaak kufos kuŋeniil jak loon múkaaniinamu mooliil mulobumuu, tówum kutiñ.

⁴ Nananon nan kúlaañumulo bata waayeenawu, let kutiñ buko bafosut kuŋeniil. Li kunab foof li múkaaniin mukee mata situubayiil sihaan loon: kafos sijunk, kukobot li uyinjaay.)

⁵ Wahawu unwu újimuu Kufaaliisiyenaku li bukanabuku kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móiis li kugeŋŋen Yéesu koonool:

— Kama wáa újiye kúgoomaku kooli kúnabeliit li múkaaniinamu mata situubawolaal sihaan, min kunaak kutiñ buko báfosut kuŋeniil?

⁶ Yéesu li aaniil:

— Min jíhoolo muñowu! *Esay* ammuu afulofet lakonkoŋ li bukuluul nan Ateemit álobumuu li akila aan:

«Ésúkayi inyu, li utumiil bale kuluukenumom. Bale uyunumiil ulet lí ínje maayeet tuf.»

⁷ Kamanenaku kan kumanenewommuu hin kakaajo, mata siluwaasu san kukittenemuu bukanabuku, loon eenimuu sata Ateemit, siluwa sata bukan ††.

⁸ Muñe'e Yéesu li afamen aaniil:

— Bukuluul fan jinaak jikat bo wahawu wan eluwaayi yata Ateemit elobumuu, min jinaak jinab li makaane mata bukan.

⁹ Yéesu li amit aan:

— Bukuluul jihaase min jikaanemuu min jihoy eluwaayi yata Ateemit, mantee li jiyili jijok múkaaniinamu mooluul jak! ¹⁰ *Móiis* lansaana li maŋegen:

«Uluuken atuubayi li jaawi ‡». Li aan foof: «An alobumuu kulim kajakut aya li atuubawool mantee foof li jaawool, laate amuki ††.» ¹¹ Bale bukuluul li jinaak joon bukanabuku, an aanumuu atuubawool mantee jaa-wool: «Wahawu wan eeteenumuu iŋa' min ilambeni, wo wommuu "Kooluban" (yo yommuu "bujuuñak boot li Ateemit"). ¹² Muñowu jóonummuu éhe' jakum anawu ummu alamben atuubawool mantee foof jaa-wool. ¹³ Muñowu jíkajenummuu hulimahu hata Ateemit li bakaanelabu booluul ban jilobemuu bukanabuku jikat to. Ban li jikaan wah wameeŋe wanokoole li wo.»

† *Kusuwifaku* kubaje buu kunaake kufosumuu kuŋeniil kútowum kutiñ loon bútinabu booliil bulobumuu †† 7:6-7 *Esay* 29:13 ‡ 7:10 *Húwuyahu* 20:12; *Dótelonom* 5:16 †† 7:10 *Húwuyahu* 21:17; *Lebetik* 20:9

Wahawu wakaanemuu an min eeni lasikosiko hákil Ateemit

(Máciya 15:10-20)

¹⁴ Fúlum tó, Yéesu li alaañen áhooñul ésukayi min aaniil:

— Bukuluul feh jijantenom jak ban li jínaanum. ¹⁵ Inti wah wan an atiñe, wo woote úji li eeni lasikosiko hákil Ateemit. Bale wahawu wan an alobemuu li wan akaanemuu, wo újijemuu li eeni lasikosiko. [¹⁶ An áakimuu sijan li ajanten min ajam.] †

¹⁷ Muñe'e nan Yéesu akat tomuu bú sukabu min ajow anoken li eluufayi, *kúgoomaku* umbu. ¹⁸ Yéesu li aaniil:

— Kama bukuluul foof jiyiliwolot jínaanum? Jihaasut joon bajut wah wan an atiñe wayilo ukaanool min eeni lasikosiko? ¹⁹ Mata mutiñamu man atiñumuu let munoken li buyinumabu boola, bale fan mujow li halahu hoola, ban li ajow mo li síjam. [Li kulimaku unku Yéesu áanummuu mutiñaayamu feh mujaajak hutiñ.]

²⁰ Yéesu li afamen aaniil:

— Wahawu wáfulumulemuu kata láala an, wo ukaanewoolumuu min eeni lasikosiko. ²¹ Mata kata láala an, li buyinum bata an uyinoolawu wajakutaawu úfumulemuu, wata kahinten kanaale kalet kooliil, ékuwet, jamuk bukan, ²² húfulo aletalet, efañ walee-walet, búlafutabu, jabunt bukan, ékandomaayiiñ, kásiibo wah, kúloboo bukan, katebenoolo, búguno. ²³ Wahawu unwu feh wajakutumuu, li buyinum bata an úfulumule, min ukaanool min eeni lasikosiko.

Yéesu li afaken jísungute jata anaale alet Asuwif

(Máciya 15:21-28)

²⁴ Nan fúlum tómuu, Yéesu li ajow boot li etaamayi yata Tiil. Nan áliiñ bómuu, li anoken li eluuf ban afañeenut min an ahaas; bale ayilaat ayolo. ²⁵ Muñe'e anaale akee an buyinum bajakut bújufowe jísungute-wool, li ajam li kulob mata Yéesu, li ayaan abil ákuntun hákilool. ²⁶ Anaalaawu ummu an alet asuwif. Li etaamayi yan koonemuu Síilo Feniisi labuki. Anaalaawu li ayaakoo Yéesu mantee li akesoo buyinumabu bajakutumuu búfu' li jísungutaaju joola. ²⁷ Yéesu li aanool:

— Ukat bañiilabu min bujand butiñ, mata colut min an aña' hutiñahu hata bañiilabu atahen bajangiyabu batitabu.

²⁸ Anaalaawu li aan Yéesu:

— Mañegen, *Amañen*, bale maayeet bajangiyabu batitabu butiñetiñ bafoyabu bálowulemuu li uyinjaayawu wata bañiilabu.

²⁹ Muñe'e Yéesu li aan anaalaawu:

— Ujow úbalo. Buyinumabu bajakutumuu búfule li jísungutaaju jooli, mata hulimahu unhu han ulobumuu húji.

† Hulimahu unhe hubajut li siliibal sameerje li sihaanasu

³⁰ Muñe'e nan anaalaawu ábalomuu áliiñ, li atook jí-sungutaaju mahintowe li elayai, buyinumabu bajakutumuu bo báfule li akila.

Yéesu li afaken ánayine akumbowe ban li ásoke

³¹ Muñe'e Yéesu li amit áfu' li etaamayi yata Tiil. Li álaañumum li etaamayi yata Sidoñ alo li yata Dekafool, ajow boot bata húwajahu hata Gálile. ³² Nan Yéesu áliiñ bómuu, bukan kukee li kúrjalulool an ásoke ban ayilaat alob jak, kúliiñul li kuyaakoolool mantee li aña' kanenool awalen li húkowahu hata ánayinaawu áso-mutumuu. ³³ Muñe'e Yéesu li aña' ánayinaawu min kuyinno li kakan lóyi ésukayi, ban li aña' kusiikool aya li sijanasu sata ánayinaawu aban, li amasen min ago' húlullufahu hata ánayinaawu. ³⁴ Fúlum tó, Yéesu li ajuke haatiya emitayi, li ahuuf aban li aan ánayinaawu:

— Efata! †† (Yo yommuu: «Utónfulo!»)

³⁵ Mañegen ánayinaawu li ayaan átonfulo, húlullufahu hoola li húkotulo, min alob jak. ³⁶ Yéesu li alobiil aaniil jakum kulob mo an. Bale mo Yéesu aaneyiilumuu jakum kulob mo an, mo bukanabuku kuhanjemuu mal-ob mo. ³⁷ Muñe'e bukanabuku li kusego masego njaá' gay li kunaak koon:

— Wahoowah feh wan Yéesu akaane ujaajak njaá'! Maayeet kásokomuu li akaaniil min kujam, kakumbo-muu li akaaniil kúlobul.

Yéesu li ákuumen bukan koono sínjunne sibakii

(Máciya 15:32-39)

8 No unnu, bú suk báamak li bumit buwomenoo tin Yéesu alakomuu. Emmuu bukanabuku kubajut wah wan kóomi li kutiñ, Yéesu li áhooñul *kúgoomaku* koola min aaniil:

² — Líyiyenyiyen bukanabuku umbuku, mata muñe'e baje kunak kúhaaji buko taate lí ínje, ban kubajut muñe'e wah wan kóomi li kutiñ. ³ Ilaañeniilumuu kúbalobuko batiñut, fan kulo li bútinabu, mata kukee li buko lóyiloyi ban kúfulumulo.

⁴ Kúgoomaku koola li koonool:

— Bay an ayilo añalumul kúmbuulu asen bú sukabu úmbu butiñ bufoof baabe ban wayito muñe'e?

⁵ Yéesu li ageññeniil aaniil:

— Kúmbuulu keem jooke?

Li koonool:

— Kúmbuulu hutok li kújuba jooke.

⁶ Muñe'e Yéesu li aan bú sukabu bubah teetaam. Nan bú sukabu bubahumuu buban, li aña' kúmbuuluwaku hutok li kújubaaku, min asal Ateemit aban li amuncul ko asen kúgoomaku boot kagaben bú sukabu. Mañegen kúgoomaku li kuña' ko kugaben bú sukabu. ⁷ Li kooken to foof muwol mafamut. Yéesu li asal Ateemit

†† Effata: hulimahu unhu hulim hata elobayi yata Kuwalameyjaku.

aban li asen mo foof kúgoomaku kugaben. ⁸ Muñe'e bukanabuku feh li kutokoñ kujow kufooñ. Kúgoomaku li kúwomenul kumunculaku kasaŋomuu, li kumeenjen utekel woono hutok li újuba kuteb kújowetum.

⁹ Bukanabuku feh katokoñomuu kúmbuuluwaku li muwolamu kuyilo kúliiŋ sínjunne sibakii. Nan fúlum tómuu, Yéesu li akaan búasukabu búbalo. ¹⁰ Nan Yéesu akaanumuu búasukabu búbalo aban, li ayaan ájufo li busaana li kúgoomaku koola ló, min kujow boot li etaamayi yata Dalumanuta.

Kufaaliisiyenaku li kulob Yéesu mantee li áhiisiil búhiisenum

(Máciya 16:1-4)

¹¹ Muñe'e nan *Kufaaliisiyenaku* báhiise kaanaku sembaasu soola li Ateemit sibilumulo. ¹² Yéesu li ayih to huyih háamak aban li aan:

— Wáa újiye bukanabuku kata muñe'e li kóomi li huŋes min kujuk búhiisenum bájaahaleniyé? Li maŋegenamu fan ilobuul, let kujuk búhiisenum banooban!

¹³ Ban, Yéesu li akatiil to min ájufo li busaana min ajow boot kageb kaaka kata húwajahu.

Elébiilayi yata Kufaaliisiyenaku li yata Elod

(Máciya 16:5-12)

¹⁴ Nan kulakomuu kalimbaku boot kageb kaaka húwajahu, *kúgoomaku* li kumojen baŋa' kúmbuulu kafame, min kooken húmbuulu hano bale li busaanaabu. ¹⁵ Yéesu li aaniil:

— Jijuke to, ban li jíkaanum *élebiilayi*.

¹⁶ Muñe'e kúgoomaku li kunaak koon li uyinumiil:

— Min úŋalulootalumuu kúmbuulu, mó mújimuu li alob loon muñowu.

¹⁷ Emmuu Yéesu lahaase kayinoolaku kooliil, li ageŋŋeniil aaniil:

— Wáa újiye li joono li elob mata min jíŋaluloot kúmbuulu? Kama boot muñe'e jínaanumolut? Kama waa jiliitikenolut? Kama jiyansaan jílaaŋ uyinum? ¹⁸ Inti jibaje kúkil, kama waa jíjukeliit? Inti jibaje sijaŋ, kama waa jíjameliit? Kama waa jíwayiŋloweliit foof? ¹⁹ Nan imunculumuu kúmbuuluwaku hutokayi boot li bukanabuku sínjunne hutok, jíwayiŋlowut utekel woono weem wameenje kumuncul jitebumuu jíjowetum?

Li koonool:

— Utekel woono kuŋen li újuba jimeenje.

²⁰ Yéesu li alaañen aaniil:

— Nan imunculumuu foof kúmbuuluwaku hutok li kújubaaku boot li bukanabuku sínjunne sibakii, jíwayiŋlowut foof utekel woono weem wameenje kumuncul jitebumuu jíjowetum?

Li koonool:

— Utekel woono hutok li újuba jimeenje.

²¹ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Kama jínaanumolut boot muñe'e?

Yéesu li afaken an áfuume li ésukeyi yaaneyimuu Betisayida

²² Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku* koola li kujow boot li ésukeyi yan koonemuu Betisayida. Nan kúliiŋ bomuu, bukan li kúŋalul Yéesu ánayine áfuume, ban li kuyaakoolool mantee li ago' ánayinaawu áfuumumu.

²³ Yéesu li átuk ánayinaawu áfuumumu li kaŋen min aŋalool kúfu' li ésukeyi. Nan kúliiŋumuu tíyaŋ ésukeyi, Yéesu li aŋa' kumasaku koola áki' li kúkilaku kata ánayinaawu áfuumumu, ban li awalen kuŋenool li húkowahu hata ánayinaawu min ageŋŋenool aanool:

— Mantee lujuke wah ukee?

²⁴ Anáyinaawu áfuumumu li aluujul aban li aan:

— Lijuke bukan, bale kunokoolonnokoo loon unuunuken, ban ejow kóomi li yo.

²⁵ Yéesu li alaañen aŋa' kuŋenool ago' ánayinaawu áfuumumu li kúkil, li akit ajuke jak. Maŋegen li afak, min ajuk wahoowah feh jak. ²⁶ Muñe'e Yéesu li alaañenool ábalo, ban li aanool:

— Jakum unoken li ésukeyi.

Fiyeel li alob aan Yéesu ammuu Kilisita

(Máciya 16:13-20; Lík 9:18-21)

²⁷ Muñe'e nan fú' tómuu, Yéesu li ajow li *kúgoomaku* koola ló boot li sísuksu sata etaamayi yata Sesaale Fílib. Nan kulakomuu ejowayi, Yéesu li ageŋŋeniil aaniil:

— Kama bukanabuku koone ínje emmuu ayi?

²⁸ Kúgoomaku li koonool:

— Kukee koone awu ommuu Saŋ Batiis. Kaabuku li koon awu ommuu *afulofetawu*.

²⁹ Yéesu li ageŋŋeniil aaniil:

— Yoo, bukuluul li joon ínje emmuu ayi?

Fiyeel li aanool:

— Awu ommuu *Kilisita*.

³⁰ Muñe'e Yéesu li anuulooliil aaniil jakum kulob an, akila ammuu ayi.

Yéesu li alob mata eketayi yoola li kayitowulaku koola li eketayi

(Máciya 16:21-28; Lík 9:22-27)

³¹ Muñe'e Yéesu li átoŋ alob *kúgoomaku* koola aaniil:

— *Añool-An* laate álaam njaá'. Ban Kunahaanaku kata ésukeyi, li huhaanaahu hata élambdaayi, li kaliikene-muu ésukeyi eluwaayi ésukeyi eluwaayi yata Móyiis, fan kuhoyool. Fan kumukool, bale nan emmuu jow baj kunak kúhaaji, fan ayitowumul li eketayi.

³² Yéesu li alobiil kulimaku unku ahant. Muñe'e Fiyeel li aŋalool kúfu' li kakaŋ min alakowool batalen. ³³ Bale nan Yéesu átiwowulumuu, li ajuke *kúgoomaku* koola, ban li awataten Fiyeel li sembe aanool:

— Ulóyiyom, *Sayitaane!* Mata uyinoolut loon Ateemit ayinoomuu, bale luyinooyinoo loon bukanabuku kuyinoomuu.

Kanab li Yéesu lásengisengi

³⁴ Muñe'e nan fú' tómmu, Yéesu li áhooñul búrukabu li *kúgoomaku* koola, min aaniil:

— An afañumuu min ánabul lí ínje, li akat kayinoo mata bulonool. Ateb ekuluwaayi yoola, min ánabul lí ínje. ³⁵ Mata li maļegenamu, an aņesumuu kafaken bulonool, bulonjabu bábaneliitumuu fan bufakool. Bale an aketumuu mata ínje íji, li mata Hulimahu Hásumaaahu hata Ateemit húji, fan abil abaj bulonj bábaneliit. ³⁶ Jálinj buu yoom to, an babaje wahawu feh wata adunaayi, ban li aņa' yaalayi yoola min acaam? ³⁷ Mantee foof, waa an ayilo aņa' min ahal boot mata yaalayi yoola? ³⁸ Li maļegenamu, an asuuwommuu ban li asuu foof kulimaku kumbaam hákil bukanabuku káyinenutumuu li Ateemit ban li kunaak kuhoofoo, ínje *Añool-An* fan isuwool foof nan emmuu li ibil li máyineniyamu mata Atuubawom, mánoboolulo li *ku-malakaaku* kanabaaku.

9 Muñe'e Yéesu li alaañen aan búrukabu li *kúgoomaku* koola:

— Li maļegenamu fan ilobuul, kukee li bukuluul kaanomuu taate, let kuket buko bajukut *Jáyiyaju jata Ateemit* li jibil li sembe.

Yéesu li ajaņanjen

(Máciya 17:1-13; Lík 9:28-36)

² Muñe'e nan jowe bajumuu kunak koono hutok li hano, Yéesu li aņa' Fiyeel, *Saak*, li Saņ, min kujow boot li huyuy hagimbe kujow kulako dó baleyiil. Nan kúliinj dómuu, Yéesu li ábutoo hákiliil. ³ Wañawu woola li uhiit falala', kahiit kan uhaase oon bajut li etaamayi afosa ayilo akaan wañ uhiit loon muña'a. ⁴ Muñe'e *Elí* buko li *Móyiis* li kúfuliil min kulako elob li Yéesu. ⁵ Fiyeel li aan Yéesu:

— Anahaan, jaajak min ulakowaal taate. Ukaanaal úfooyum úhaaji. Kano boot li awu, kano boot li Móyiis, kaaku boot li Elí.

⁶ Li maļegenamu, Fiyeel ahaasut waa lalakowe elob, mata akila humumool li kúgoom kaabuku kúkolikoli ñáa'. ⁷ Muñe'e kafaal li kuyaana kúhimeniil li máyininowamu mata ko. Hulim li húfulumul li kafaalaku haane:

— Laalu Añoolom an iboolaatumuu. Jijantenool!

⁸ Muñe'e *kúgoomaku* li kuyaana kugegoo to, kulaañenut kujuk an ábuti li Yéesu li buko humumiil.

⁹ Muñe'e nan kulakomuu káwalowulaku li huyuyahu, Yéesu li aaniil jakum kuban li kulob an wahawu wan kujukumuu boot yok nan *Añool-An* ammuu li ayitowumul li eketayi. ¹⁰ Muñe'e kúgoomaku li kujok li hulimahu unhu, ban li kunaak kugeļļenoo koon:

— «Kayitowul li eketayi» yo yommuu waa?

¹¹ Muñe'e kúgoomaku li kugeļļen Yéesu koonool:

— Kama wáa újiye kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis li koon: «Elí aate ajand abil?»

¹² Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu Elí fan ajand abil min alaañen akaan wahawu feh uļuul loon naanaņ. Bale wáa újiye kama Bakiicelabu li boon ínje Añool-An fan ílaam ñáa', ban bukanabuku fan kubesom? ¹³ Bale boot min eenuul Elí labile aban, ban bukanabuku li kukaanool loon súumiilumuu, loon foof Bakiicelabu bulobumuu buya li akila.

Yéesu li afaken aņiil an buyinum bajakut bújufowe

(Máciya 17:14-21; Lík 9:37-43)

¹⁴ Muñe'e nan Yéesu li *kúgoomaku* kúhaajiyaku kúlaañulumuu boot tan kúgoom kaabuku kulakomuu, li kujuk min búruk báamak báguutiilumuu. Li kujuk foof kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis buko li búwonnoo li kúgoomaku. ¹⁵ Nan búrukabu buyaane bujukumuu Yéesu, li busego ñáa'. Bukanabuku li kúteyoolul kubil kusaafool. ¹⁶ Muñe'e Yéesu li ageļļeniil aaniil:

— Waa jíwonnoole li wo li buko?

¹⁷ Akee li búrukabu li aanool:

— Anahaan, líñaluliñalul añoolom áyine, mata buyinum bajakut bújufowool bájimuu ayilaat alob.

¹⁸ Tanootan tan buyinumabu bajakutumuu bommuu bujuk aņiilawu, fan bubetool li etaam. Butumabu boola fan buhoohet, ban li anaak akilititen úñjiñawu woola. Eniilayi yoola fan esay. Liyakooyakoo kúgoomaku kooli mantee li kukesoo buyinumabu umbu bajakutumuu búfu' li akila, bale kuyilaat.

¹⁹ Yéesu li aaniil:

— Huwaj, akila bukuluul! Jibajut káyinen! Boot min ilako li bukuluul boot yok nay? Kama boot min ímuñuul boot yok nay? Jíñalulom aņiilawu.

²⁰ Maļegen bukanabuku li kúñalulool aņiilawu. Nan buyinumabu bajakutumuu buyaane bujukumuu Yéesu, li búlillinen aņiilawu li sembe. Li alo li etaam min anaak ababbaloo. Butumabu boola li buhoohet.

²¹ Muñe'e Yéesu li ageļļen atuubaawu ata aņiilawu aanool:

— Kábilum nay tóņe kaanool loon muñowu?

Atuubaawu ata aņiilawu li aan Yéesu:

— Okila aņiil atit tóņe kaanool mo. ²² Ban ñameeņe buyinumabu bajakutumuu fan bubetool li sambun naanu li mal, mantee li aket. Bale nokoomuu loon luyilo ukaan to wah ukee, úyiyenoli min ubonket úlambenoli.

²³ Yéesu li aanool:

— Wáa újiye li oon: «Nokoomuu loon luyilo ukaan to wah ukee?» Bajut wah wan an áyinene ayilaat akaan.

²⁴ Muñe'e atuubaawu ata añiilawu li ayaan alob butiya aan:

— Líyinene, Amaañen! Bale ulambenom mata káyinennom kufamut.

²⁵ Nan Yéesu ajukumuu búrukabu li búteyoolul, li anuuloo buyinumabu bajakutumuu aan bo:

— Buyinumabe bajakutumuu bájimuu añiilawu umme ayilaat alob, ayilaat foof ajam, úfu' li akila ban jakum ulaañen újufowool!

²⁶ Maļegen buyinumabu bajakutumuu li bukaaw butiya, ban li búlillingen añiilawu li sembe min búfu' li akila. Añiilawu li afan anokoo to loon an akete, gay bukan kameeņe kalako to li koon lakeeket. ²⁷ Bale Yéesu li átuk añiilawu li kaņen min alambenool ayito. Maļegen añiilawu li ayito.

²⁸ Muñe'e nan Yéesu alaañumuu boot li eluufayi, kúgoomaku koola li kugeļļenool buko balakowe baleyiil koonool:

— Wáa újiye óloli jiyilaat jikesoo buyinumabu umbu búfu' li añiilawu?

²⁹ Yéesu li aaniil:

— Buyinum bajakut loon umbu, kaļaw bale kuyilo bo kúfulen li an.

Yéesu li alaañen alob mata eketayi yoola li kayitowulaku koola li eketayi

(Máciya 17:22-23; Lík 9:43b-45)

³⁰ Muñe'e li kúfulum tó, li kujow kuliiņ etaamayi yata Gálile, ban Yéesu afañut min an ahaas, ³¹ mata lanaanaak aliiken kúgoomaku koola aaniil:

— *Añool-An* fan abeti li kuņen bukan min kumukool. Bale aketumuu jow baj kunak kúhaaji, fan ayitowumul li eketayi.

³² Bale kúgoomaku kuliitikenut hulimahu unhu han alobumuu, ban li kúkoli bageļļenool mata ho.

Ayi ahaņumuu kufaaloow?

(Máciya 18:1-5; Lík 9:46-48)

³³ Muñe'e li kujow, li kúliiņ Káfeenawum. Nan kuno-kenumuu li eluufayi, Yéesu li agelleniil aaniil:

— Kama mata waa jilakomuu búwonnoolabu alolaal li ebilayi?

³⁴ Bale li kulu, mata nan kulakomuu ejowayi, búwonnoo kulakowe boot min kuhaas ayi li buko ahaņumuu maluukeni li kufaaloow feh. ³⁵ Muñe'e Yéesu li abah, ban li áhooñul kúgoomaku kuņen li kúļubaabuku min aaniil:

— An afañumuu min ayab kayooņ kufaaloow feh, alako búsol érukayi feh ban li alako alokaawu ata bukanabuku feh.

³⁶ Fú' tó, Yéesu li aņa' añiil atit akaan li tut kúgoomaku, ban li atebool min aaniil:

³⁷ — An ayabumuu boola añiil loon umme mata ínje íji, ínje humumom layabe boola. Ban an ayabommuu boola, inti ínje bale layabe boola, bale anawu áboñu-lommuu foof layabe boola.

An aletumuu alatoolawolaal, boololaal lalaañe

(Lík 9:49-50)

³⁸ Muñe'e Saņ li aan Yéesu:

— Anahaan, jijuujuk ánayine akee li kaņa' kajawaku kooli min akesoo uyinumawu wajakutumuu úfu' li bukan, li joonool akat, mata alet akee li ololaal.

³⁹ Yéesu li aaniil:

— Jooteenut jíhilool ákaanum mó; mata bajut an ayilo aņa' kajawaku kúmbaam min akaan wah wájaa-haleniyé aban li ayaan áfulum tó li alob majakut aya lí ínje. ⁴⁰ Li maļegenamu, an aletumuu alatoolawolaal, boololaal lalaañe. ⁴¹ Li maļegenamu fan ilobuul, an asenuulumuu efot yata mal jihob mata min jommuu bukan kata *Kilisita*, akaaļowut mata manooman Ateemit fan acaamool.

Májakaati mata kahoofoo

(Máciya 18:6-9; Lík 17:1-2)

⁴² Yéesu li afamen aan:

— An ájimuu akee li umbuku kakitemuu li kúyinen lí ínje, li alo li kahoofoo, anawu ummu kóyumool min kukok kaneew li enuy kuļoofool li ekondo', ban li kuņalool kujow kubeten li halahu. ⁴³ Li bil nokoo loon kaņeni koote kújiyi li ulo li kahoofoo, ufalen ko. Kóyume min unoken li buloņabu bábaneliitumuu li kaņen kano bale, awu babaje uņen úļuba ban li ujow li sambunasu sáhokoweliitumuu, [⁴⁴ dán baļoļabu búketeliitumuu li dán sambunasu síhokoweliitumuu.]

⁴⁵ Li bil nokoo loon kaati koote kújiyi li ulo li kahoofoo, ufalen ko. Kóyume min unoken li buloņabu bábaneliitumuu li kaat kano bale, awu babaje woot úļuba ban li kubeteni li sambunasu sáhokoweliitumuu, [⁴⁶ dán baļoļabu búketeliitumuu li dán sambunasu síhokoweliitumuu.] ⁴⁷ Li bil nokoo loon jíkilaju jooli jooté jíjiyi li ulo li kahoofoo, úkooļul jó ubeten. Kóyume min unoken li *Jáyiiyaju jata Ateemit* li jíkil jano bale, awu babaje kúkil kúļuba ban li ubeteni li sambunasu sáhokoweliitumuu,

⁴⁸ dán baļoļabu búketeliitumuu li dán sambunasu síhokoweliitumuu. ⁴⁹ Mata anoowan laate asisumi li sambun.

⁵⁰ «Musis wah wajake. Bale kacabaku kata mo kúfulumuu, waa an ayilo aņa' min alaañen akaan mo mucab? Jibaj musis li bukuluul humumuul, ban kajamoo li kubaj li bukuluul.»

Yéesu li alob mata búyabo li mata kaban búyabo

(Máciya 19:1-12; Lík 16:18)

10 Muñe'e nan Yéesu áfulum tómuu, li ajow boot li etaamayi yata Súde, kageb kaaka katunkaku kaaneyimuu *Suuluden*. Búsukabu li bumit buwonnoo tan Yéesu alakomuu, li alako kaliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit loon akaanemuu.

² Muñe'e *Kufaaliisiyen*aku li kufañ kubuutoo Yéesu, li kúkooolool min kugejjenool koonool:

— Mantee eluwaayi yonsoon ánayine layilo aan aseekool ábalo?

³ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Kama waa *Móyiis* aanuul jikaan?

⁴ Li koonool:

— Móyiis laane ánayinaawu laate akiic eleetal yata kakatoo asen aseekool ban li aanool ábalo.

⁵ Bale Yéesu li aaniil:

— Maḷaaḷamu mata uyunumawu wooluul mújimuu Móyiis li akiic hulimahu unhu boot li bukuluul. ⁶ Bale li húkitumahu, nan Ateemit ajuuḷumuu wahawu feh, «láwuwenwuwen ánayine li anaale.» ⁷ Wahawu unwu újimuu ánayinaawu fan áfu' bata atuubawool li jaa-wool, min ajow kukin li aseekool, ⁸ min buko kúḷuba kalaañ kulako an ano. Min lako muñe'e kulet bukan kúḷuba, bale an ano. ⁹ Kama jakum an ayiis bukan kan Ateemit áginnoole.

¹⁰ Muñe'e nan kúbalowulumuu kúliinul li eluufayi, *kúgoomaku* li kulaañen kugejjen Yéesu mata kabanaku kata búyabowabu.

¹¹ Yéesu li aaniil:

— Anáyine aanumuu aseekool ábalo, ban li áyabul anaale akee, hákil anaalaawu átinaalawu, ánayinaawu ummu lahintenhinten anaale alet oola. ¹² Li bil nokoo loon anaale ajoke min ábalo bata áyinoool, min ajow ayabo li ánayine akee, hákil ánayinaawu átinaalawu, anaalaawu ummu lahintoshinto li ánayine alet oola.

Yéesu li ásooniyen bañiilabu batitabu

(Máciya 19:13-15; Lík 18:15-17)

¹³ Muñe'e bukan li kúnjalul bañiil boot bata Yéesu, mantee li anja' kuḷenool awalen li buko min ásooniyeeniil. Bale *kúgoomaku* li kutalen bukanabuku kánjalulumuu bañiilabu. ¹⁴ Nan Yéesu ajukumuu kúgoomaku li kukaan loon muña'a, súmutool min aaniil:

— Jikat bañiilabu min bubil boot búmbaam. Jakum jíhiliil kubilum. Mata *Jáyiiyaju jata Ateemit* jata bukanabuku kanokoomuu li buko. ¹⁵ Li maḷegenamu fan ilobuul, an ayabutumuu *Jáyiiyaju jata Ateemit* loon añiil atit, anawu ummu let ánoken dó maayeet.

¹⁶ Muñe'e Yéesu li atebiil, ban li anja' kuḷenool awalen li buko ban li ásooniyeeniil.

Yéesu li alob buu ebaj ákoyileniwummuu

(Máciya 19:16-30; Lík 18:18-30)

¹⁷ Muñe'e Yéesu li alako li ajow, ánayine akee li áteyul áliinul li ákuntunḷ hákiloool min agejjenool aanool:

— Anahaan ajake, waa leete ikaan min ibaj bulonḷabu bábaneliitumuu?

¹⁸ Yéesu li agejjenool aanool:

— Wáa újiye li uhoofom anahaan ajake? Bajut an ajake, Ateemit bale ajake. ¹⁹ Luhaase kulimaku kan eluwaayi yata Móyiis elobumuu: «Jakum umuk an. Jakum uhinto li anaale mantee li ánayine alet ooli. Jakum úkuwet. Jakum úmal uya li an. Jakum ukaan an súumaatiwool. Uluuken atuubayi li jaawi.» †

²⁰ Anáyinaawu li aan Yéesu:

— Anahaan, likankaan wahawu unwu feh loon eluwaayi inyu elobumuu yaan no ínje balonḷe áfu'.

²¹ Muñe'e Yéesu li ajuke ánayinaawu li súumool, li aanool:

— Wah wano bale usaḷoyi kakaan: Ujow újula wahawu feh wan ubajumuu, ban li unja' sídalamasu ugaben esukateenayi. Ukaan momuu, fan ubaj hubaj li emitayi. Banumuu, li ubil únabul lí ínje.

²² Bale nan ánayinaawu ajamumuu kulimaku unku, buulool li búlim min áyiyenoo ábalo, mata lakankaan usaanum wáamak.

²³ Yéesu li ajuke bukanabuku káguutoolumuu ban li aan *kúgoomaku* koola:

— Mo kite séngi min kusaanumaku kunoken li *Jáyiiyaju jata Ateemit!*

²⁴ Muñe'e kúgoomaku li kusego njáa' mata kulimaku kan Yéesu alobumuu. Yéesu li afamen aaniil:

— Kuñoolom, mo kanoken li *Jáyiiyaju jata Ateemit* kukite kúsengi! ²⁵ Séngisengi min eñonkom énokenum li ésuuh yata ekikum, bale haḷ masengi njáa' min usaanum unoken li *Jáyiiyaju jata Ateemit*.

²⁶ Muñe'e kúgoomaku li kuhaḷ masego feh min kunaan kugejjenoo koon:

— Kama muñowu ayimaa ayilo afakeni?

²⁷ Yéesu li ajukeliil ban li aan:

— Li bukanabuku, an ayilaat afakenoolo, bale inti li Ateemit, mata bajut wah wayilo uheek Ateemit kakaan.

²⁸ Muñe'e Fiyeel li aan Yéesu:

— Fan ujanten! Alóli jíkatuukatul bo wáholi feh min jíñabul li awu.

²⁹ Yéesu li aanool:

— Li maḷegenamu fan ilobuul, an ákatul bomuu elufool, mantee kutuyool, mantee kúliinoool, mantee jaa-wool, mantee atuubawool, mantee kuñoolool, li etaamool mata ínje íji li Hulimahu Hásumaaahu hata Ateemit, ³⁰ fan abaj muñe'e li taḷayi inye ñoono

† 10:19 *Húwuyahu* 20:12-16; *Dótelonom* 5:16-20

éteemeel, siluuf, li kutuyaay, li kúliinaay, li sijaawaay, li bañiil, li uļaak. Bale bukanabuku fan kúlaatenool, ban fan abil abaj buloŋabu bábaneliitumuu li taŋayi yabile-maa. ³¹ Bale kameeŋe li kútinaalabuku fan kulako kúsola. Kameeŋe li kúsolaabuku fan kulako kútiinaa.

Yéesu li alaañen alob mata eketayi yoola li kayitowulaku koola li eketayi

(Máciya 20:17-19; Lík 18:31-34)

³² Muñe'e Yéesu li kanabumuu li akila li kulako ejow boot *Yeelusalem*, Yéesu li ayabiil kayooŋ. *Kúgoomaku kúfu'* jooliil, min alakoyiil elob mata wahawu wammuu li ubajool. ³³ Li aaniil:

— Jijanten! Alolaal ummuwaal li ejow boot Yeelusalem ban *Añool-An* ammuu li abeti li kuŋen kata huhaanaahu hata élambaayi, li kata kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis. Fan koon lafeefet min lako boot min aket, ban fan kuŋalool kubet li kuŋen kata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool. ³⁴ Buko umbuku fan kulekenool, li kumasenool, ban li kaŋa' kukaluwaas min kutekool, ban li kumukool. Bale fan baj kunak kúhaaji, li ayitowumul li eketayi.

Bañiilabu bata Sebede li kuļaw wah Yéesu

(Máciya 20:20-28)

³⁵ Muñe'e *Saak* buko li Saŋ, kammuu bañiilabu bata Sebede, li kúkoouj Yéesu min koonool:

— Anahaan, jifañe min úkaanoli wahawu wan jommuu li jiljawi.

³⁶ Yéesu li aaniil:

— Waa jifañe min ikaan boot li bukuluul?

³⁷ Li koonool:

— Jifañe nan ommuu li ulako li máyiineniyamu mooli, li úkaanoli jibah, aahu kaŋeni kúli, aahu kaŋeni kamay.

³⁸ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul jihaasut waa jiljawe li wo. Mantee jiyilo jihob ejunkayi yata sílaamasu yan ínje emmuu li ihob, mantee jiyilo jíbatiiseyi li sílaam loon ínje emmuu li íbatiiseyi li sílaam?

³⁹ Li koon Yéesu:

— Olóli jiyilo.

Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu, fan jihob ejunkayi yan ínje emmuu li ihob, ban fan jíbatiiseyi foof loon ínje emmuu li íbatiiseyi. ⁴⁰ Bale mata kabah kaŋenom káli mantee foof kaŋenom kamay, inti lí ínje éemi li bilumul. Bale kúbahumaku unku Ateemit fan asen ko bukanabuku kan akaan ko tomuu boot.

⁴¹ Nan kúgoomaku kuŋenayi kaabuku kujamumuu loon muñowu, súumutiil li Saak li Saŋ. ⁴² Muñe'e Yéesu li áhooñuliil foofiil feh min aaniil:

— Jihaase joon kajokimuu loon kunahaan kata ésukayi, kutuungetuun bukanabuku kukaan wahawu wan buko kufañumuu, ban bukanabuku káamakaku li kúhiisiil kaanaku sembe kooke. ⁴³ Wahawu unwu wootut ubaj li bukuluul. Bale an afañumuu min alako an áamak li bukuluul, laate alako alokaawu ooluul.

⁴⁴ Ban an li bukuluul afañumuu min alako átinaa, alako amiikeelawu ooluul feh. ⁴⁵ Mata *Añool-An* abilut boot min abaj emiikeel, bale boot min akila humumool alako amiikeel. Ban li asen buloŋabu boola bulako búhal boot li bukan kameeŋe.

Yéesu li afaken Baatime, áfuumumuu

(Máciya 20:29-34; Lík 18:35-43)

⁴⁶ Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku* koola li kujow boot li ésukayi yata Sélíko. Nan kulakomuu li kúfu' li ésukayi, li kúfuloo li búruk báamak ló. Li baj an áfuume an koone Baatime, añool Time, abahe li kagendenaku kata bútinabu min alako kaļaw wah bukanabuku.

⁴⁷ Muñe'e Baatime li ajam kaanaku Yéesu ata ésukayi yata Nasalet áami li ejow, li abanulo aan:

— Yéesu, *Añiil ata Dayit*, úyiyenom!

⁴⁸ Bukan kameeŋe li kuhabool mantee li alu. Bale aki-la li ahaŋ mabanulo aan:

— *Añiil ata Dayit*, úyiyenom!

⁴⁹ Yéesu li ayiten ban li aan bukanabuku:

— Jíhooñulool.

Maļegen bukanabuku li kúhooñul ánayinaawu áfuumumuu min koonool:

— Sákoli, uyito, Yéesu lahooñi.

⁵⁰ Anáyinaawu áfuumumuu li abeten hújufowahu hoola, min ayaan ayito háak, ban li ajow boot bata Yéesu. ⁵¹ Yéesu li ageļļen ánayinaawu aanool:

— Waa lufañe min ikaan boot li awu?

Anáyinaawu li aanool:

— Anahaan, ukaanom min ilaañen ijuk.

⁵² Yéesu li aanool:

— Ujow. Káyinenaku kooli kufakeni.

Anáyinaawu li ayaan ajuk, ban li ajow anab li Yéesu.

Yéesu li anoken li ésukayi yata Yeelusalem

(Máciya 21:1-11; Lík 19:28-40; Saŋ 12:12-19)

11 Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku*, li kúliiŋ li ésukayi yata Betifaase li yata Betani, tin loon huyuyahu hata unuunukenuwan koonemuu Olíibiye. Yéesu li aboñ bukan kúļuba li kúgoomaku koola, ² min aaniil:

— Jijow boot li ésukayi yammuu hákíluul. Nan jommuu jíliiŋ, fan jiyaan jijuk hulaaha hata asum makoki, han an álakowolut li ho. Jíļeļul ho jíŋalul boot taate.

³ An ageļļenuulumuu aanuul: «Wáa újiye li joono li kaļeļ hulaahaahu unhu?», li joonool: «*Amaŋenawu* joke li ho». Fan ayaan akatuul min jíŋalul hó.

⁴ Maļegen kúgoomaku kúluba li kujow kúliiņ, li kujuk hulaaha hata asum tíyaņ li bútinabu, makoki kooj kámbii. Li kúļeļul hó. ⁵ Muñe'e kukee li bukanabuku kalako tomuu, li kugeļļeniil kooniil:

— Kama bukuluul waa jikaane li wo? Wáa újiye li joono li kaļeļ hulaahaahu hata asumawu?

⁶ Kúgoomaku li kulobiil wahawu wan Yéesu alobumu. Bukanabuku kalako tomuu li kukat kúgoomaku min kújowetum hulaahaahu hata asumawu. ⁷ Kúgoomaku li kúnalul hulaahaahu hata asumawu kujow kusen Yéesu, ban li kuņa' wañawu wooliil kutsal li búsolabu bata ho, min Yéesu abah li ho. ⁸ Muñe'e bukan kameeņe li kutsal wañawu wooliil li bútinabu. Kaabuku li kúfalenul li bujalabu waan li unuunukenawu, kukaan li bútinabu. ⁹ Bukanabuku kayabumuu Yéesu hákil, li kákibbenoolumuu li kunaak kúwoolen koon:

«Hosanna †!

Ateemit ajow ásooniyen anawu abilummu li kajawaku kata Amaaņenawu!

¹⁰ Ateemit ajow ásooniyen jáyiyaju jammuu li jibil, Jáyiyaju jata atuubawolaal *Dayit!*

Hosanna haatiya tiya emitayi!»

¹¹ Nan Yéesu áliiņumuu Yeelusalem, li ajow anoken li *eluufayi yata Ateemit*. Nan ajukelumuu wahawu feh ajow aban, li ajow boot li éskayai yan koonemuu Betani li kúgoomaku *kuņen li kúlubaaku* ló, mata banakabu bo bajone.

Yéesu li aan buļeļu babukut, let bulaañen bubuk

(Máciya 21:18-19)

¹² Li líiņ hunak hukaten, nan Yéesu li kúgoomaku koola kulakomuu li kúfu' li éskayai yata Betani, bucaa li bujokool. ¹³ Muñe'e li aņanden buļeļu bawuloole, li ajow boot bata buļeļuwabu min ajuk mantee bubabbaj mutiñaay. Nan áliiņ tómmu, li ajuk li buļeļuwabu etoj bale, mata let no unnu uļeļuwawu ubukemuu.

¹⁴ Muñe'e Yéesu li aan buļeļuwabu:

— An let alaañen atiņ mutiñaayamu mooli!

Kúgoomaku koola kujanjaņ wahawu wan alobumuu buļeļuwabu.

Yéesu li anoken li eluufayi yata Ateemit

(Máciya 21:12-17; Lík 19:45-48; Saņ 2:13-22)

¹⁵ Muñe'e Yéesu li *Kúgoomaku*. Nan áliiņ dómmu, li akesoo bukanabuku kalako lómmu kájulaaku li kalakomuu hunoomahu. Li áhoolul sitaabusu sata kalakomuu kawecokoolaku kata sídalmasu, li kúbahumaku kata kalakomuu kújulaaku kata síleebaanasu. ¹⁶ Ban akatut an min aņa' wah min ájowum li eluufayi yata Ateemit áfu' baaba. ¹⁷ Fú' tó, li alob bukanabuku aaniil:

— Kama inti Hulimahu hata Ateemit honsoon: «Eluufayi yúmbaam fan ehooņi eluuf yata kaļaw boot li si-

† *Hosanna: Li elobayi yan koonemuu Alameyeņ, yo yommuu «Muñe'e Ateemit afakenolaal, Ateemit ajow asali. Ukijenawu 118:25»*

hetasu feh! ††» Bale bukuluul li jilaañen yo elako hu-goog hata ékuu.

¹⁸ Muñe'e nan huhaanaahu hata élambdaayi li kaliikenemuu éskayai eluwaayi yata Móyiis kujamumuu loon muña'a, li kulako huņes bútin mantee li kumuk Yéesu. Bale li maļegenamu kúkolikoli Yéesu, mata baliikenelabu boola bugoggo' búskabu feh nja'a'.

¹⁹ Muñe'e nan banakabu bútiimomuu, Yéesu li kúgoomaku koola li kúfu' li éskayai.

Sembaasu sata káyinen

(Máciya 21:20-22)

²⁰ Muñe'e li líiņ li bújomabu, *kúgoomaku* li kulako ejow li bútinabu, li kujuk buļeļuwabu masaye boot li kuhaalaku kata bo ló. ²¹ Muñe'e Fiyeeel li awayiļo buu jówoolummu, li aan Yéesu:

— Anahaan, ujuke, buļeļuwabu ban oonumuu an let alaañen atiņ mutiñaayamu mata bo, busaye.

²² Yéesu li ájowum tó alob kúgoomaku koola aaniil:

— Jíyinen li Ateemit. ²³ Li maļegenamu fan ilobuul, an aanumuu huyuuyahu unhu: «Ujino taatu ujow ulo li husamuwahu», ban áwettoolut li buyinumool, min áyinen kaanaku wahawu wan alobumuu fan ubaj, manooman fan ubaj. ²⁴ Wahawu unwu újimuu boot min eenuul: Wahoowah feh wan jilawe Ateemit, jíyinen joon jibaj wo jiban, fan ulako wooluul. ²⁵ Nan jommuu jiyito boot kaļaw wah Ateemit, nokoomuu loon babbaj an an jibajoole, jibonket anawu ummu kayitee Atubawuul ammu li emitayi li abonket foof uhofoolawu wooluul. ²⁶ [Bale jibonketutumuu kafetumuu li bukuluul, Atubawuul ammu li emitayi let foof abonketuul uhofoolawu wooluul.] ‡

Kakaañenaku kata Yéesu

(Máciya 21:23-27; Lík 20:1-8)

²⁷ Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku*, huhaanaahu hata élambdaayi, li kaliikenemuu éskayai eluwaayi éskayai eluwaayi yata Móyiis, li kunahaanaku kata éskayai, li kubil kúkooolool. ²⁸ Muñe'e li kugeļļenool koonool:

— Kama awu li kakaañen kay lúkaanume wahawu unwu? Ban ayi aseni kakaañenaku unku min ukaan wo?

²⁹ Yéesu li aaniil:

— Inje foof boot min igelļenuul hulim hano bale. Jilobom homuu, inje foof fan ilobuul li kakaañen kay líkaanume wahawu unwu. ³⁰ Jilobom. Mantee kábatiisaaku kan Saņ anaake ábatiisemuu bukanabuku, li Ateemit kubilumulo mantee li bukan?

³¹ Muñe'e li kulako to búwonnoo min koon:

— Oonaalumuu: «Li Ateemit kubilumulo», fan aanolaal: «Kama wáa újimuu jíyinenut li Saņ?» ³² Li bil oonaalool: «Li bukan kubilume...», let jow.

†† 11:17 *Esay 56:7; Selemi 7:11* ‡ *Hulimahu unhe hulet li siliibal sameeņe li sahaanasu*

(Kúkolikoli bú sukabu, mata bukanabuku feh kujoo-jok Saŋ loon *afulofet* ata maŋegen.)³³ Muñe'e li koon Yéesu:

— Jihaasut.

Yéesu foof li aaniil:

— Seeh, kama ínje foof let ilobuul li kakaañen kay líkaanume wahawu unwu.

Yéesu li aña' bukittenuolum bata kuloka li úbiiñ kája-fute

(Máciya 21:33-46; Lík 20:9-19)

12 Muñe'e nan Yéesu átonumuu elobayi li é sukayi, li amit aña' *bukittenuolum* min alob li buko aaniil:

— Bile baj ánayine akee aŋuke úbiiñ li buŋib. Nan aŋukumuu úbiiñawu aban, li ateeŋ hukalab áwooñen buŋibabu. Ban, li awok tan ammuu anaak aŋuuten kúuŋaku kata úbiiñawu, ban foof li ateeŋ húfooyum hagimbe. Nan abanumuu feh, li akat buŋibabu li kuñen kata kuloka úbiiñ kubilum kunaak kucaamool to joola, min akila ajow kañaahoo ban lóyiye.² Muñe'e nan tañayi yata kabajaku kata kúuŋaku kata úbiiñawu éli-ijumuu, ánayinaawu li aboñ aloka oola boot bata kulokaaku kata úbiiñawu, mantee li kusenuool joola li kúuŋaku kata ébiiñayi.³ Bale nan alokaawu ata ánayinaawu áliijumuu, kulokaaku kata úbiiñawu li kujokool kutek, ban li kulaañenuool ábalo kuñenookuñen.

⁴ Anáyinaawu ata buŋibabu bata úbiiñawu li alaañen aboñ aloka akee boot bata kulokaabuku kata úbiiñawu. Nan áliijumuu, kulokaaku li kukebool li húkow, ban li kugelool kusuuwen.⁵ Anáyinaawu ata buŋibabu, li aboñ aloka áhaajut bata kulokaaku kata úbiiñawu, áliij, li kumukool. Kuloka kameeñe kan ánayinaawu ata buŋibabu aboñumuu bata kulokaaku kata úbiiñawu, kukee li buko li kutekiil, kaabuku li kumukiil.

⁶ Muñe'e ánayinaawu ata buŋibabu li sañowool bale añoolool anolawu sih, an aboolatumuu. Li aboñool bú-soluma, bata kulokaaku kata úbiiñawu, min anaak ayinoo li aan: «Manooman fan kusuu añoolom.»⁷ Bale kulokaaku umbuku kata úbiiñawu li kunaak koonoo: «Ummu, akila ammuu li abil atowo ánayinaawu ata buŋibabu. Jibil umukaalool, min bútowowabu bulako boololaal.»⁸ Muñe'e li kujok añiilawu kumuk kuban, li kúyunnen ehuluñayi yoola tíyañ buŋibabu bata úbiiñawu.

⁹ Yéesu li agelljen aan:

— Muñe'e buu ánayinaawu ata buŋibabu bata úbiiñawu aate akaan eeno? Manooman fan ajow akila humumool amuk kulokaaku kata úbiiñawu, min aña' buŋibabu bata úbiiñawu asen kuloka kukee kooken.

¹⁰ Inti jijangajanga Hulimahu unhe hata Ateemit, haanumuu:

«Huyitikahu humum ho, han kuteefaabuku koonumuu hujakut,

ho hubile huhañumuu májalinŋ kaaku feh †.

¹¹ Laalu búkaanum bata *Amaañenawu*, wah wásuume ñáa' bajuk li kúkilolaal!»

¹² Muñe'e huhaanaahu hata élambaayi li kaliikenuumu é sukayi eluwaayi é sukayi eluwaayi yata Móyiis, li kulako huñes bútin boot min kujok Yéesu. Mata li maŋegenamu, kúnaanunnaanum koon bukittenuolum-abu ban alobumuu, li buko lalob bo aya. Bale emmuu kúkolikoli bú sukabu, li kukat to Yéesu min kujow.

Kufaaliisiyenŋaku li kugelljen Yéesu mata búhalabu bahaleyimuu Ayíiyawu áamakawu

(Máciya 22:15-22; Lík 20:20-26)

¹³ Muñe'e li kúboñul kukee li *Kufaaliisiyenŋaku* bata Yéesu, kujow kugelljenool hulim mantee li álobul, li kújukumool tó.¹⁴ Maŋegen li kujow kúliij, li koon Yéesu:

— Anahaan, jihaase joon awu an alobe maŋegen, ban úkoliwut anoowan mata újukeleliit li buul. Ban luli-ikeneliiken bukanabuku li maŋegen buu kommuu li kunaak kulonŋ loon Ateemit afañumuu. Ulóboli, mantee Eluwaayi yata Móyiis yonsoon lootaale uhalaal búhalabu bahaleyimuu áyiyawu áamakawu *Sesaal*, mantee a'aa'? Mantee lootaale usenaal búhalabu, mantee ootutaal usenaal bo?

¹⁵ Bale emmuu Yéesu lahaase búhoolowabu booliil, li aaniil:

— Wáa újiye li jóomi li jabuutoolom? Jíñalulom sí-dalamasu sañaleyimuu min hal ijuk.

¹⁶ Maŋegen li kúñalulool yano. Muñe'e Yéesu li agelljeniil aaniil:

— Kambu kata ayi li kajaw kata ayi kóomi ló? Li koonool:

— Kata Sesaal.

¹⁷ Yéesu li aaniil:

— Seeh, kama jilaañen Sesaal wahawu wata Sesaal. Ateemit li jilaañenuool wata Ateemit.

Hulimahu han alobiilumuu li hújiyiil li kusego ñáa'.

Búwonnoo mata kayitowulaku kata kakatumuu

(Máciya 22:23-33; Lík 20:27-40)

¹⁸ Muñe'e kukee li *Kusaduusiyeñaku* li kubil kutook Yéesu. (Kusaduusiyeñaku umbuku koone kakatumuu let kuyitowumul li eketayi.) Nan kúliijulumuu, li kugelljen Yéesu koonool:

¹⁹ — Anahaan, *Móyiis* lakikkiic eluwaayi inye boot li ololaal yaanumuu: «Nokoomuu loon ánayine ayabe akete akat aseekool ban kuñañenut añiil, atuyool li atowo aseekool, mantee li kubukoo bañiil boot li atuyool aketumuu.»²⁰ Imban, bile baj kutuyaay koono hutok li kújuba. Atínaalawu li ayab anaale aban, li aket babajut añiil.²¹ Aŋúbutawu li ayab anaalaawu an atuy-

† 12:10 *Ukijenawu* 118:22; *Esay* 8:14; 28:16

ool aketumuu akat. Li ahin aket buko babajut añiil. Aháajutawu foof mo manolamu. ²² Buko hutok li kúǵubaaku feh li kuyab anaalaawu ban anoowan li buko abajut li akila añiil. Muñe'e nan kutuyaayaku hutok li kúǵubaaku kuje'e kuketumuu feh kuban, anaalaawu foof li aket. ²³ Kama muñowu nan kánayinaabuku kommuu kubil kuyitowumul li eketayi, ayi li buko ammuu li aŋa' anaalaawu alako aseekool, emmuu buko feh hutok li kúǵubaaku kuyabeenooyab?

²⁴ Yéesu li aaniil:

— Jiliimoolimoo. Ban jihaase wáa újiye? Mata jínaanumut Bakiicelabu maayeet, jínaanumut foof sembaasu sata Ateemit. ²⁵ Li maǵegenamu, nan bukanabuku kommuu li kubil kuyitowumul li eketayi, kánayinaabuku let kuyab, kaalaabuku let kuyabo. Bale fan kunokoo loon *emalakaayi* yammuu li emitayi. ²⁶ Muñe'e mata kaketumuu, li mata kayitowulaku kooliil li eketayi, kama jijangawut li éliibalayi yata Móyiis tan alobumuu mata huñobahu hátifumuu? To untu kikkiic kaanaku, Ateemit lansaana Móyiis: «Injé emmuu Ateemitawu ata *Abulaham*, Ateemitawu ata Isaak, li Ateemitawu ata *Sakob*†.» ²⁷ Mó mújimuu, Ateemit alet Ateemitawu ata bukanabuku kaketumuu, bale Ateemit ata bukanabuku kaloŋumuu. Mo emmuu jiliimoolimoo nǵaa'.

Eluwaayi yahaŋumuu feh

(Máciya 22:34-40; Lík 10:25-28)

²⁸ Muñe'e akee li kaliikenemuu ésumakai eluwaayi ésumakai eluwaayi yata Móyiis, ajamiilumuu buko li búwonnoolabu, li ajuk kaanaku Yéesu látuttuul Kusadu-usiyenaku jak, li ákoojulool min ageǵenool aanool:

— Eluwa yay ehaŋumuu li siluwaasu feh?

²⁹ Yéesu li aanool:

— Eluwaayi yátinaalayi yo yommuu inye: «*Isilayeel*, ujanten! *Amaañenawu* Ateemit oololaal, akila bale ammuu Amaañen. ³⁰ Ban loote ufañ Amaañenawu Ateemit ooli li buyinumi feh, li yaali feh, li kayinooli feh, li sembeyi feh †.» ³¹ Eluwaayi éǵubutayi yo yommuu inye: «Loote ufañ afaali an, loon awu humumi ufañoolomuu ‡.» Bajut eluwa yakee yahaŋe siluwaasu unsu síǵuba.

³² Muñe'e áyinaawu aliikenemuu ésumakai eluwaayi yata Móyiis li aan Yéesu:

— Lukooŋe, Anahaan! Lulobe maǵegen min oonumu: «Amaañenawu balewool áami Ateemit, bajut Ateemit akee ábuti li akila. ³³ Ban hufañoool li buyinumi feh, li kayinooli feh, li sembeyi feh, li hufañ afaali an loon awu humumi ufañoolomuu,» wahawu unwu feh uhaŋe nǵaa' sínuukulerŋasu sasilayeyimuu, li uju-uñakawu wásuleyimuu boot li Ateemit.

† 12:26 Húwuyahu 3:6 †† 12:30 Dótelonom 6:4-5 ‡ 12:31 Letetik 19:18

³⁴ Nan Yéesu ajukumuu kaanaku ánayinaawu lalollob li búǵallo ló, li aanool:

— Ulóyiwut kanoken li *Jáyiyaju jata Ateemit*.

Muñe'e anoowan alaañenut akaañen ageǵlen Yéesu wah.

Mantee Kilisita Añiil ata Dayit laam?

(Máciya 22:41-46; Lík 20:41-44)

³⁵ Muñe'e Yéesu li aŋa' hulimahu min alako kaliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit híndo *Eluufayi yata Ateemit*, li ageǵlen aan:

— Buu kaane kaliikenemuu ésumakai eluwaayi yata Móyiis li kuyili koon *KilisitaAñiil ata Dayit* laam? ³⁶ Dayit humumool lansaana li búkaanum bata Buyinumabu Banabaabu:

«*Amaañenawu* Ateemit lansaana Amaañenawu úmbaam:

“Ubil ubah kaŋenom kúli,

boot yok nan emmuu inǵa' kulatoolayi ikaani úkakul ††.”»

³⁷ Kama Dayit humumool ahooñoolumuu Amaañen, buu Afakenaawu ayilo alako bale Añool Dayit?

Búsukabu balako tomuu li bujanten Yéesu li ésumansuum ló.

Yéesu li áhesul kaliikenemuu ésumakai eluwaayi yata Móyiis

(Máciya 23:1-36; Lík 20:45-47)

³⁸ Nan Yéesu alakomuu kaliikenaku kata bukanabuku Hulimahu hata Ateemit, li aaniil:

— Jíkaanum bukanabuku kaliikenemuu ésumakai eluwaayi yata Móyiis, kafañemuu kakaano kúsabadoo min kuñaahoo, ban li kufañ nǵaa' min bukanabuku kunaak kusaafiil li waayeenawu. ³⁹ Li kunaak kuman síbahumasu sata kayooŋ, min kubah li *siluufasu sata kaǵawaku*, li tan haŋumuu majak li kúbaññaatiyaku.

⁴⁰ Li kunaak kubunt kaalaabuku kahokumuu kúyiniil, min kuyab wahawu feh wan kuhine kubajumuu, ban li kunaak kuǵaw fiyo nǵaa' boot ñajuko. Mó mújimuu, katekaku kooliil fan kubil kuhaŋ másengi feh.

Anaale ahoke áyinoool li asen múdalamamu feh man ahine abajumuu

(Lík 21:1-4)

⁴¹ Muñe'e Yéesu li abah ajoŋoŋoo tan bukanabuku kukaanemuu ehaaliisayi, min ajuke buu búsumakabu bukaane lómmu sídalamasu eeno. Bukan kameeŋe kabaje li kukaan dó sídalam sáamak. ⁴² Muñe'e li baj foof anaale agaye ahoke áyinoool abile áliiŋul, li akaan dó muhanjal múǵuba mata fálam máliiŋut édalam.

⁴³ Muñe'e Yéesu li áhooñul *kúgoomaku* koola kúliiŋul, li aaniil:

†† 12:36 Ukijenawu 110:1

— Li maļegenamu fan ilobuul, anaalaawu ummu ahokumuu áyinool ban li akaan an agaye, lasensen haŋ bukanabuku feh kasenumu. ⁴⁴ Mata kaabuku feh kusensen sídalmasu sawuuhumu li buko. Bale akila, maayeet min agayimuu ŋáá', li asen wahawu feh wan ahine abajumuu boot li buloŋool.

Yéesu li alob mata kahumowaku kata Eluufayi yata Ateemit

(Máciya 24:1-2; Lík 21:5-6)

13 Muñe'e nan Yéesu alakomuu káfululaku li *Eluufayi yata Ateemit*, akee li *kúgoomaku* koola li aanool:

— Anahaan, ujuke! Mo kuyitikaku unku kukite kujak! Bateefelabu umbu li bukit bujak majak!

² Yéesu li aanool:

— Inti lujuke bateefelabu umbu baluuk muñowu? Let baj maayeet huyitik hano li ko háami li hubil hulemboo li hufaal ho huyitik, ho báhoolulooti.

Sílaam fan jibaj tówum adunaayi eban

(Máciya 24:3-14; Lík 21:7-19)

³ Muñe'e Yéesu li ajow abah li huyuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíbiye, ajooŋoo li *Eluufayi yata Ateemit*. Fiyeel buko li *Saak*, li Saŋ, li Andele li kulako baleyiil li Yéesu, li kugeļlenool koonool:

⁴ — Ulóboli, nay wahawu unwu wóomi li ubaj? Wáa wóomi li úhiis kaanaku wahawu unwu feh unwu li uban?

⁵ Muñe'e Yéesu li alakoyiil elob aaniil:

— Jíkaanum jakum bil an abuntuul. ⁶ Mata bukan kameeŋe fan kubil min kuŋa' kajawaku kúmbaam min koonuul buko kommuu *Afakenaawu!* Ban fan kubunt bukan kameeŋe. ⁷ Nan jommuu li jijam bukanabuku li kulob mata kutiik, li mata koone kata kutiik, jakum jíkoli. Mata wahawu unwu wóotisooti ubaj. Bale let fan lako kabanaku kata adunaayi. ⁸ Esúk fan eyito etiik li ésuk, jáyii li jitiik li jáyii. Etaamayi fan egoloo ban bameeŋe, ban fan baj bamuufaay. Wahawu unwu feh uhinhin unokoo loon húkitum hata sílaam sata anaale li éluŋun.

⁹ «Bale bukuluul humumuul joote jíkaanum. Bukan fan kujokuul kújowetum tilibinaal, ban fan kuŋa' kukaluwaas min kutekuul li *siluufasu sata kajawaku*. Fan kújowetumuul jijow jítuul hákil kúguubelunaalaku, li kúyiyaku mata ínje íji, mantee li jilobiil múmbaam. ¹⁰ Hulimahu Hásuumaahu hooote hujand huyiŋeni li sihetasu feh. ¹¹ Nan kommuu li kujokuul kujowetum bata tilibinaalayi, jakum jiyinoo jíkibben mata kulimaku kan jóotimuu jijow jilob. Bale jilob kulimaku kan Ateemit ammuu li asenuul yaan no unnu. Mata inti li bukuluul kulimaku unku kóomi li kubilumul, bale fan kubilumul li Buyinumabu Banabaabu. ¹² An fan abet

atuyool li kuŋen bukan min kumukool, atuuba li abet añoolool li kuŋen bukan min kumukool. Bañiil fan buyito butiik li sibukoolayiil, ban fan kulob bukan min kumukiil. ¹³ Bukanabuku feh fan kulatuul mata ínje íji. Bale an ahankenumu min átuk lit boot yok li húbanumahu, Ateemit fan afakenool.»

Majakutamu Makajenemuu

(Máciya 24:14-28; Lík 21:20-24)

¹⁴ Yéesu li afamen aan *kúgoomaku*:

— Fan jijuk «Majakutamu Makajenemuu» li mulako tin mooteenutumuu mulako, (ban an alakomaa kajanga, laate ánaanum jak yo yommuu waa)! No unnu bukanabuku kammuu kulako li etaamayi yata Súde, kooote kutey boot li kuyuyaku. ¹⁵ An alakomuu haatiya eluuf, jakum áwalowul abil kuŋa' wah li eluufayi yoola átowum atey. ¹⁶ An alakomuu li kaļaakool, jakum alaañ boot boola ajow kuŋa' kañool. ¹⁷ Iyéno, kanaalaabuku kammuu kuhalet, li kammuu li kulako kalaahen li kunakaku unku! ¹⁸ Jijaw Ateemit jakum bil huteyahu hooluul hulako li taŋayi yata kutontaku. ¹⁹ Mata no unnu, bukanabuku fan kúlaam sílaam sáamak sabajulelut nan Ateemit ajuuļumuu adunaayi boot yok muñe'e. Ban let bil laañen baj sílaam loon unsu. ²⁰ Ban *Amaañenawu* Ateemit ajokeenutumuu min áyaakul kunakaku unku, an let alon; bale láyaakuuyaakul kó humum hata bukanabuku kan aļusumuul kulako koola. ²¹ Muñe'e an aanuulumuu: «Jijuke, *Afakenaawu* ummu taate!», mantee foof li aanuul: «Jijuke, ummu taata!», jakum jíyinen li akila. ²² Mata bukan kámale koon buko kufakena koom, li bukan kámale koon buko *kufulofet* koom, fan kubil kúfulul. Fan kunaak kukaan búhiisenum li bújaahenum mata min kuyiliyeen, li kubunt bukanabuku kan Ateemit aļusumuul kulako koola. ²³ Muñe'e bukuluul jíkaanum! Lilobuulobumuu wahawu feh ikat to.

Eláañulayi yata Añool-An

(Máciya 24:29-31; Lík 21:25-28)

²⁴ — Bale nan sílaamasu sata kunakaku unku sommuu li siban, banakabu fan búlimen. Huļeeñahu fan hukat kawuŋen. ²⁵ Bawuutabu fan búlowumul li emitayi. Ateemit fan ákatenuul sembaasu feh sammuu li emitayi. ²⁶ Muñe'e bukanabuku fan kujuk *Añool-An* li abilumul li ufaalawu wata emitayi, li sembe sáamak li *máyiineni* máamak ló. ²⁷ No unnu, Añool-An fan áboñul *kumalakaaku* koola kujow boot tanootan li etaamayi, kujow kúwomenuul bukanabuku kan aļusumuul, kítum li hulej haahe hata etaamayi boot li haaha.

Bukittenuolum bata bujeju

(Máciya 24:32-35; Lík 21:29-33)

²⁸ — Jiŋa' bujeju jikaan *bukittenuolum* min jihaasum to wah. Jowumuu waanawu wata bo únih, ban etojayi yata bo li éyawul, li jihaas joon húliyahú húkoojulo.

²⁹ Li manolamu, bukuluul foof nan jommuu li jijuk wahawu unwu li ubaj, jihaas joon Añool-An láléhenulo, lákoojulo li maļegen. ³⁰ Li maļegenamu fan ilobuul, bukanabuku kata muñe'e let kuket foofiil feh, tówum wahawu unwu feh ubaj. ³¹ Emitayi fan ebił ébujo, etaa-mayi foof fan ebił ébujo, bale kulimaku kúmbaam let kuniilo maayeet.

Ateemit balewool ahaase nay adunaayi yommuu li eban

(Máciya 24:36-44)

³² — Bale bajut an ahaase nay hunakahu unhu hommuu li húliiŋ, li nay ewaatuwayi inyu yommuu li éliiŋ. *Kumalakaaku* kammuu li emitayi kuhaasut, Añiilawu ahaasut. Atubaawu bale ahaase. ³³ Jíkaantum, jakum jímooli, mata jihaasut nay taŋayi inyu yommuu li éli-iŋul. ³⁴ Eláañulayi yata Añool-An fan ekittenuolumi li ánayine alakowe li ajow kañaahoo, li akat kulokaaku koola eluufayi yoola kooken. Ban, li asen anoowan li buko bulok ban ammuu li akaan. Muñe'e li aan ánayinaawu afooyumuu kámbiilaku ajuke to jakum abil ámooli. ³⁵ Kama jakum jímooli, mata jihaasut nay ana-haanawu ata eluufayi ammuu li álaañul. Nikee fan álaañul kátiim, mantee hukahu balite, nikee li álaañul úyinawu baļoke, mantee foof li bújom. ³⁶ Anáyinaawu ata eluufayi álaañulumuu li mahile, jakum atookuul mámooliye. ³⁷ Wahawu wan ilobemuu li bukuluul li wo, bukanabuku feh lilob womuu: Jakum jímooli.

Huhaanaahu hata élambaayi li hulob mata jamuk Yéesu

(Máciya 26:1-5; Lík 22:1-3; Saŋ 11:45-53)

14 Muñe'e li saŋo kunak kúļuba min kagaanaku kata *Faakayi*, li kata kúmbuuluwaku kakaanutimuu élebiil kúliiŋ. Huhaanaahu hata élambaayi li kaliikene-muu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis, li kulako huŋes bútin mantee li kujok Yéesu an bahaasut kujow kumuk. ² Mata kunaanaak koon:

— Uyilaataal ujokaalool li hunakahu hata kagaanaku; mata ujokaalool nomuu, ésukayi fan ékiŋulowul boot li alolaal.

Anaale li aŋa' eheeñ áyu li húkowahu hata Yéesu

(Máciya 26:6-13; Saŋ 12:1-8)

³ Muñe'e Yéesu li alako li ésukayi yan koonemuu Betani, li eluufayi yata Simoŋ an háhaayee ejoke, laje'e abah boot hutíñ, anaale akee li ánokenuł. Anaalaawu

ateefaay laakene ameeŋe eheeñ yaseele núa' yan koone naal. Li ahum ateefaayawu, min áyu eheeñayi li húkowahu hata Yéesu. ⁴ Muñe'e kukee li bukanabuku kalako tomuu súumutiil min koon:

— Kama muñowu wáa újimuu li aŋa' eheeñayi inyu acooc? ⁵ Eheeñayi inyu eyiliyeene éjulayi seel núa', min sídalam siŋali sen esukateenayi.

Muñe'e li kutalen anaalaawu núa'. ⁶ Bale Yéesu li aaniil:

— Jikatool. Wáa újiye li jooon li kayoken anaalaawu ummu? Lakankaan wah wajake núa' boot lí ínje. ⁷ Mata fan jibaj nanooon esukateen li bukuluul. Jiyilo jikaaniil majake nan jommuu li jifañ, bale ínje let ilako li bukuluul nanooon. ⁸ Anaalaawu lakankaan wahawu wan ayilimuu akaan. Layansaan aheeñen eniilayi yúmbaam akat to boot bil li kahokaku kúmbaam. ⁹ Li maļegenamu fan ilobuul, tanootan tan Hulimahu Hásumaaahu huwaaleyi li adunaayi feh, fan kulob foof wahawu wan anaalaawu ummu akaanumuu, min awayiļoyi.

Sudaas li aan éhehe' min abet Yéesu li kuŋen kata huhaanaahu hata élambaayi

(Máciya 26:14-16; Lík 22:3-6)

¹⁰ Muñe'e Sudaas Isikaaliyot, ammuu akee li *kú-goomaku*, li ajow ajuk huhaanaahu hata élambaayi mantee li abet Yéesu li kuŋeniil. ¹¹ Maļegen li kujanten Sudaas li ésuumansuum ló, ban li koon fan kusenuul sídalam. Muñe'e Sudaas li alako huŋes bútin bajake boot min abet Yéesu li kuŋeniil.

Yéesu li akaan kagaanaku kata Faakayi li kúgoomaku koola ló

(Máciya 26:17-25; Lík 22:7-14, 21-23; Saŋ 13:21-30)

¹² Muñe'e li líiŋ li hunakahu hótinaalahu hata kagaanaku kata kúmbuuluwaku kakaanutimuu élebiil, nan bágalalaanabu bumukeyimuu boot li *Faakayi* kata Yéesu li kugeļļenuul koonool:

— Bay lufañe min jijow jilak sinaaŋasu sata kagaanaku kata Faakayi?

¹³ Yéesu li aboñ bukan kúļuba li kúgoomaku koola min aaniil:

— Jijow boot li ésukayi. Fan jifam li ánayine atebe káyijum kata mal. Jinab li akila. ¹⁴ Ban dán ánayinaawu ammuu li anoken, li joon akilumuu eluufayi: «Ana-haanawu laane: “Káfitaku kúmbaam dán ínje li kúgoomaku kúmbaam jommuu li jitiñ sinaaŋasu sata Faakayi, kunkay?”» ¹⁵ Jiloboolumuu loon muña'a, fan áhiisuul haatiya eluufayi káfit kawuŋe kafaleyi jak, kabaje wahawu feh wan éetimuu jokolaal li wo. Li káfitaku unku jommuu li jilak sinaaŋasu boot li alolaal.

¹⁶ Maļegen kúgoomaku li kujow kúliiŋ li ésukayi, li kujuk wahawu feh loon Yéesu alobiilumuu, min kulak sinaaŋasu sata Faakayi.

¹⁷ Muñe'e li bil líiŋ kátiimaku, Yéesu li áliiŋul li kúgoomaku koola kuŋen di kújubaaku ló. ¹⁸ Nan kubahumu min kulako hutíñahu, Yéesu li aaniil:

— Li maŋegenamu fan ilobuul, akee li bukuluul áamimee hutíñ dín dáno lí ínje, fan abetom li kuŋen bukan.

¹⁹ Muñe'e kúgoomaku li jokiil nǎa', min kunaak kugeŋenool ano li ano koonool:

— Waa file, ínje?

²⁰ Yéesu li aaniil:

— Laalu akee li bukuluul *kuŋen li kújubaaku*. Anawu álu'muu kaŋenool li buyinjaayabu li mano lí ínje, akilamuu. ²¹ Maŋegen, *Añool-An* fan aket loon Bakiicelabu bulobumuu buya li akila, bale katek kujow kulako li anawu ammuu li abetool li kuŋen bukan. Haŋeene majak jakum anawu ummu abuki.

Húmbuulu li ejunk boot kawayiŋen

(Máciya 26:26-30; Lík 22:15-20; 1 Koolentiyeŋ 11:23-25)

²² Muñe'e nan kulakomuu hutíñahu, Yéesu li aŋa' húmbuulu min asal Ateemit aban, li amuncul ho asen *kúgoomaku* koola ban li aaniil:

— Jiŋa', laalu eniilayi yúmbaam.

²³ Yéesu li alaañen aŋa' ejunk yata ébiiñ, min asal Ateemit aban, li aseniil yo kuhoboo foofiil feh.

²⁴ Muñe'e li aaniil:

— Laalu húsimahu húmbaam, húsimahu halitenu-muu *húfaalumahu* han Ateemit ajokumuu bukanabuku, háyuwimuu boot li bukan kameeŋe. ²⁵ Li maŋegenamu fan ilobuul, kale let imit ilaañen ihob ébiiñ boot yok hunakahu nan emmuu ihob ébiiñ ewunkul li *Jáyiiyaju jata Ateemit*.

²⁶ Muñe'e nan Yéesu alobumuu loon muña'a aban, li kukijen ukijenawu wata kasal Ateemit, li kúfu' kujow boot bata Huyuuyahu hata unuunukenawu waaneyimuu Olíibiye.

Yéesu li alob aan Fiyeel fan abil aceeŋ aan lahaasool

(Máciya 26:31-35; Lík 22:31-34; Saŋ 13:36-38)

²⁷ Nan kúliiŋumuu bata huyuuyahu hata unuunukenuwau waaneyimuu Olíibiye, Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Bukuluul foofuul feh fan jikat bo káyinenaku kan jibajumuu lí ínje, mata kikkiic kaanaku: «Fan itek amataawu imuk, min kúgalalaanaku kata bumatabu kuyi-iso.» ²⁸ Bale nan emmuu li iyitowumul li eketayi, fan ijow ló ijow ikobuul Gálile.

²⁹ Fiyeel li aanool:

— Manoo kaabuku feh kukat bo káyinenaku kan kubajumuu li awu, ínje let ikaan mo.

³⁰ Yéesu li aanool:

— Li maŋegenamu fan ilobi, li ehukaayi unye humum yo yata síyaat, awu humumi fan uceeŋ ñoono ñáhaaji

oon luhaasonhaas, tówum káyin kuŋok bújubut. ³¹ Bale Fiyeel li ahaŋ malob li sembe aan:

— Maayeet min eete iket inaboo li awu, bale let iceeŋ een lihaasihaas. Kúgoomaku feh li kulob manolamu.

Yéesu li aŋaw tan koonemuu Getisemane

(Máciya 26:36-46; Lík 22:39-46)

³² Muñe'e Yéesu li *kúgoomaku* koola li kujow boot tan koone Getisemane, kúliiŋ li aaniil:

— Jibah taate mín ínje ijow iŋaw.

³³ Yéesu li aŋa' Fiyeel buko li *Saak*, li Saŋ, ájowetum. Li tónŋ kaanool buyina li kákoli.

³⁴ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Buyina báamak bookom bayilo bumukom. Jilako taate ban jakum jímooli.

³⁵ Yéesu li ayinno bo lóyi jakee, li ákuntunŋ min aŋa' buulool aya teetaam, min aŋaw kaanaku nokoomuu loon kayiliyeenuma, ewaatuwayi inyu yata sílaamasu li ewuj wah bakaanutool. ³⁶ Li aan:

— Faafa, Atuubawom, bajut wah wayilo uheeki kakaan. Ulóyiyeŋ ejunkayi inyu yata sílaamasu téeti-wom. Bale jakum kaan loon ínje ifañumuu, bale loon awu ufañumuu.

³⁷ Nan Yéesu abanumuu kaŋawaku, li álaañul boot tan kúgoomaku koola kúhaaji kulakomuu áŋejuul, li atookiil buko li kámooli. Muñe'e li ageŋŋen Fiyeel aanool:

— *Simonŋ*, waa kámooli? Ubanut uban bayili ulako to ewaatu yano awu bámooliwut? ³⁸ Jakum jímooli. Jiŋaw jakum bil jilo li jabunt. Buyinumabu bufañe, bale eniilayi égootogoto.

³⁹ Muñe'e Yéesu li alaañen akat to kúgoomaku min ayinno bo áliiŋ, li alaañen aŋaw li kulimaku kanolaku.

⁴⁰ Nan abanumuu kaŋawaku, li amit álaañul áliiŋul, li atook kúgoomaku buko li kámooli, mata kámooliyaku kujokiiŋok nǎa' gay kuyilaat kuluuj. Kuhaasut buu kóomi li kulobool.

⁴¹ Muñe'e nan Yéesu álaañulumuu búhaajutabu, li aaniil:

— Kama jilonŋe li jímooli min jiyooŋo? Muñe'e fite! Ewaatuwayi éliiŋe. *Añool-An* kubetool kuban li kuŋen kata kuhoofoola. ⁴² Jiyito ujowaal. Jijuke! Anawu ammuu li abetom li kuŋen bukan láliiŋulo.

Kunahaanaku kata Kusuwifaku li kujok Yéesu

(Máciya 26:47-56; Lík 22:47-53; Saŋ 18:3-12)

⁴³ Muñe'e nan alakomuu elobayi, Sudaas alakomuu akee li *kúgoomaku* li ayaan áliiŋul. Li ánaboolul li bú-suk bajunkowulo síkundu li sigol. Bukanabuku umbuku huhaanaahu hata élambdaayi, li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis, li kunahaanaku kata ésukayi kúboñuliil. ⁴⁴ Sudaas ammuu li abet Yéesu li kuŋen bukanabuku umbuku, lalobiilob

buu láatimuu akaan min kuhaasool. Laaniisaan: «Anawu an emmuu igaab kuŋenom, okilamuu. Jijokool jíjowetum, ban li jifooyool jak.»⁴⁵ Muñe'e nan Sudaas ayaane áliiŋulumuu, li ajow boot tan Yéesu alakomuu áliiŋ li aanool:

— Anahaan!

Ban li agaabool.⁴⁶ Muñe'e bukanabuku li kubil kujok Yéesu.⁴⁷ Akee li bukanabuku kalako tomuu li Yéesu li áhoonul ékunduwayi yoola atek alokaawu ata anahaanawu ata élambdaayi, afalen kanuu.⁴⁸ Muñe'e Yéesu li alobiil aaniil:

— Waa, jibil boot kajokom li síkundu li sigol ló loon eenimuu ínje ákuu?

⁴⁹ Hunakoohunak li bukuluul linaake ilako li *eluufayi yata Ateemit*, min inaaq iliiken bukanabuku mata Ateemit, ban jijokutom. Bale wahawu unwu boot min ubaj min kulimaku kan Bakiicelabu bulobumuu kubaj.

⁵⁰ Muñe'e kúgoomaku feh li kukat to Yéesu min kutey kuwuj.⁵¹ Li baj áfu' akee águuyoolume hulaal bale, anaake anab li Yéesu. Kukee li kánayinaaku kalako tomuu li kufaŋeen kujok áfulawu,⁵² bale li akaten hulaalahu min atey maayiiñool awuj.

Li kújowetum Yéesu hákil huhaanaahu hata Kusuwifaku

(Máciya 26:57-68; Lík 22:54-55, 63-71; Saŋ 18:13-14, 19-24)

⁵³ Bukanabuku kajokumuu Yéesu, li kújowetumool boot bata anahaanawu ata élambdaayi ban huhaanaahu hata élambdaayi feh, li kunahaanaku kata éskayai, li kaliikenemuu éskayai eluwaayi yata Móyiis, kuwoogumuu.⁵⁴ Fiyeel li alako lóyi min anaak ánabul li Yéesu, boot yok li ekaakayi yata eluufayi yata anahaanawu ata élambdaayi. Nan áliiŋ dómmu, li abah áginnoo li kufooyaaku min alako kayiiño sambun.

⁵⁵ Muñe'e huhaanaahu hata élambdaayi li *huhaanaahu feh hata Kusuwifaku*, li kulako huŋes bukan kayilo kúmal kuya li Yéesu bájum li kuyili kumukool. Bale kubajut an.⁵⁶ Bukan kameeŋe li kunaak kúmal kuya li Yéesu, bale kulimaku kooliil kunaakut kunaboo.⁵⁷ Muñe'e kukee li kuyito kúmal kuya li akila koon:

⁵⁸ — Jijamoojam li alob aan: «Injé fan ihum eluufayi inyu yata Ateemit, yan bukan kuteefumuu, ban li inja' kunak kúhaaji min ilaañen iteef yakee yan kuŋen bukan kulet li kuteef.»⁵⁹ Bale maayeet min bukanabuku umbuku kulobumuu loon muña'a, kuli-maku kooliil kunaboolut.

⁶⁰ Muñe'e anahaanawu ata élambdaayi li ayito hákil bukanabuku feh, min ageŋŋen Yéesu aanool:

— Kama waa, ulet li ubag? Kama wahawu wan bukanabuku umbuku kulobemuu li wo kuya li awu, buu?

⁶¹ Bale Yéesu abagut. Alámbaawu ahaanawu li alaañen ageŋŋenool aanool:

— Awu ommuu *Afakenaawu*, Añiilawu ata Ateemit asaleyimuu?

⁶² Yéesu li aanool:

— Eéhe', ínje emmuu Afakenaawu. Ban fan jibil jijuk *Añool-An* mabahe kuŋen kúli Ateemit ata Sembe, li abil li ufaalawu wata emitayi.

⁶³ Nan Yéesu alobumuu loon muña'a, anahaanawu ata élambdaayi li ahaacul wañawu woola wan akila humumool aakenumuu, aban li aan:

— Laañut jokolaal min bukan kulobolaal kulim kuya li akila.⁶⁴ Bukuluul humumuul jijame min agelumuu Ateemit. Buu jiyinoole?

Bukanabuku feh li koon tootook min aket.⁶⁵ Muñe'e kukee li buko li kútoŋ kumasenool, li kúmibool kúkil, min kutekool sínuka ban li koonool:

— Uhéboli ayi atekimuu.

Muñe'e kufooyaabuku li kunaak kutekool siheejen.

Fiyeel li aceeŋ aan lahaase Yéesu

(Máciya 26:69-75; Lík 22:56-62; Saŋ 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Muñe'e no unnu, Fiyeel okila teetaam li ekaakayi, akee li kugoloolaaku kata anahaanawu ata élambdaayi li abil.⁶⁷ Nan agoloolaawu áliiŋulumuu, li ajuk Fiyeel okila li kayiiño. Li ajukelool jow fit, li aanool:

— Awu foof lunaanaak unaboo li Yéesu ata éskayai yata Nasalet.

⁶⁸ Muñe'e Fiyeel li aceeŋ min aan:

— Ihaasut ban ínaanumut foof waa lulobe li wo.

Nan alobumuu loon muña'a aban, li áfu' ajow alako li hugulubahu hata ekaakayi. No unnu káyin li kuŋok.

⁶⁹ Agoloolaawu li ajukool, li alaañen aan bukanabuku kalako tomuu:

— Anáyinaawu ummu foof buko kunaake kunabumuu li Yéesu.

⁷⁰ Fiyeel li alaañen aceeŋ. Fiyowut, bukanabuku kalako tomuu li kulaañen koonool:

— Maŋegen, awu foof bukuluulumuu, mata awu an ata etaamayi yata Gálile.

⁷¹ Muñe'e Fiyeel li anuu wah wajakut aya li okila humumool aan:

— Ihaasut ánayinaawu ummu an jilobemuu li akila.

⁷² Nan alobumuu loon muña'a, káyin li kuya an kuŋok bújubut. Muñe'e li awayiŋo hulimahu han Yéesu alobool nomuu aanool: «Fan uceeŋ ñoono ñáhaaji oon luhaasonhaas tówum káyin kuŋok bújubut.» Muñe'e Fiyeel li alako to jíŋok.

Li kújowetum Yéesu bata Filat

(Máciya 27:1-2, 11-14; Lík 23:1-5; Saŋ 18:28-38)

15 Muñe'e li líiŋ hunak hukaten yaan li bújom bíb, huhaanaahu hata élambdaayi, li kunahaanaku kata éskayai, li kaliikenemuu éskayai eluwaayi éskayai eluwaayi yata Móyiis, kammuu li *Huhaanaahu háa-*

makahu hata Kusuwifaku, li kujoj. Nan kujojumuu kuban, li kujok Yéesu kujenk ban, li kújowetumool kujow kusen *Filat*. ² Muñe'e Filat li agejjen Yéesu aanool:

— Awu ommuu áyiyawu ata *Kusuwifaku*?
Yéesu li aanool:

— Lulobulo mo awu humumi.

³ Muñe'e huhaanaahu hata élambaayi li hujoof Yéesu hoon lakankaan wah wameenje wajakut. ⁴ Filat li alaañen agejjen Yéesu aanool:

— Kama let ubag? Inti lujame wahawu feh wan kulobemuu li wo kuya li awu?

⁵ Bale Yéesu alaañenut abag, gay Filat li asego njá'.

Búsukabu li boon Yéesu abaanji li ekuluwa

(Máciya 27:15-26; Lík 23:13-25; Sanj 18:39-19:15)

⁶ Li kagaan kanookan kata *Faak*, Filat lakatenekaten an akuji, an búsukabu bommuu li boonool akaten. ⁷ Li baj no unnu, ánayine akee an kunaake koon Balabaas an kukuje li kufaalool ló, mata kúgugguu! ésumayi ban li kumuk an. ⁸ Muñe'e búsukabu li bujow butook Filat min bujawool boonool akaan loon lafiyomuu li ukaan boot li buko. ⁹ *Filat* li agejjeniiil aaniil:

— Jifañe min íkatenuluul áyiyawu ata *Kusuwifaku*?

(¹⁰ Filat lagejjeniiigeljen loon muña'a mata lahaase jak aan batahaay bújimuu huhaanaahu hata élambaayi li hubet Yéesu li kuñenool.) ¹¹ Bale huhaanaahu hata élambaayi li hutiken búsukabu min bujaw Filat min ákatenuliil Balabaas. ¹² Li alaañen agejjen búsukabu aaniil:

— Kama muñowu buu jifañe min ikaan anawu an joonemuu áyiyawu ata *Kusuwifaku*?

¹³ Bukanabuku li kulaañen kubañulo koon:

— Ubaañool li ekuluwa!

¹⁴ Filat li agejjeniiil aaniil:

— Kama waa lakaane wajakut?

Bale bukanabuku li kuhañ mabañulo koon:

— Ubaañool li ekuluwa!

¹⁵ Muñe'e Filat li afañ akaan búsukabu súum, li ákatenuliil Balabaas. Ban, li alob min kuña' kukaluwaas min kutek Yéesu kuban, li aseniil o' kujow kubañ li ekuluwa.

Kusollaaliyaku li kuleken Yéesu

(Máciya 27:27-31; Sanj 19:2-3)

¹⁶ Muñe'e kusollaaliyaku li kújowetum Yéesu boot li ekaakayi yammuu kata láala eluufayi yata águubelunaalawu, ban li kúhooñul húmimahu hata kusollaali kaabuku feh. ¹⁷ Kusollaaliyaku li kukaan Yéesu hújufo hájunke, ban li kuhec kugola kata úbuja kukaan éjam-bi kukaanool li húkow. ¹⁸ Muñe'e li kunaak kusaafool koonool:

— Jisaafi, áyiyawu ata *Kusuwifaku*!

¹⁹ Li kuña' hunuk min kunaak kutekool li húkow, li kunaak kumasenool ban li kúkunturj hákiloool min kukaan loon kamanenool kóomi li kó. ²⁰ Nan kulekenoolumuu kuban, li kúfulen hújufowahu hájunkaahu han kukaanoolumuu, min kulaañen kukaanool wañawu woola. Ban li kújowetumool kúfu' li ésumayi kujow kubañ li ekuluwa.

Kusollaaliyaku li kubañ Yéesu li ekuluwa

(Máciya 27:32-44; Lík 23:26-43; Sanj 19:17-27)

²¹ Nan kusollaaliyaku kulakomuu kájowetumaku kata Yéesu, li kufam li ánayine akee an koone Simoñ ata ésumayi yata Siilen, okila li élaañumul bata uñibawu. Simoñ okila ammuu atuubaawu ata Alekusandul buko li Lifis. Kusollaaliyaku li kutuurj Simoñ ateb ekuluwaayi yata Yéesu. ²² Muñe'e li kújowetum Yéesu boot tan koone Goligota, yo yommuu: «Tin tata husend.» ²³ Nan kúliinj tómmu, li kusenool bunuk bayawooli li múki' boot ahob, bale li ahoy bahob. ²⁴ Mañegen li kubañ Yéesu li ekuluwa, ban li kuñak kútuken min kuhaas waa anoowan li buko ammuu li aña' li wañawu woola. Muñowu kúgaboolummuu wañawu woola.

²⁵ Nan kubañumuu Yéesu li ekuluwaayi, ewaatuwayi etoken li ebaalikenayi yata li bújom yo báliñe. ²⁶ Li kababbaluwaku dán kiicumuu wahawu wájimuu li kumukool, kulimaku unke kukiic lómmu: «Ayiyawu ata *kusuwifaku*.» ²⁷ Kusollaaliyaku li kubañ li sikuluwa kúkuu kújuba kukaan aahu kañen Yéesu káli, aahu kañenool kamay. ²⁸ [Muñowu hulimahu han Bakiice-labu bulobumuu húbajummuu, haanumuu: «Lacoolicoboo li kúkaanikoolaaku.»] †

²⁹ Muñe'e bukanabuku kanaake kújowum tómmu li kunaak kutek kúkowiil ban li kugel Yéesu, min kunaak koon:

— Jéh! Awu jaanumuu luyilo uhum eluufayi yata Ateemit, ban li urja' kunak kúhaaji min ulaañen yo uteef, ³⁰ ufakenoolo awu humumi ban li úwalowul li ekuluwaayi!

³¹ Manolamu, huhaanaahu hata élambaayi, li kali-ikenemuu ésumayi eluwaayi yata Móyiis, li kulako foof kaleken Yéesu min kunaak koon:

— Lafakenfaken bukan kukee, ban akitut ayili afakenoolo okila humumool. ³² Inti okila ammuu *Afak-enaawu*, Ayiyawu ata *Isilayee*? Muñe'e áwalowul li ekuluwaayi min ujukaal, li úyinenaal li akila.

Bukanabuku kan kubañumuu li sikuluwaasu kooj Yéesu, li kugelool foof.

Eketayi yata Yéesu

(Máciya 27:45-56; Lík 23:44-49; Sanj 19:28-30)

³³ Nan banakabu buyitenumuu, etaamayi feh li élim boot yok ewaatuwayi éhaajutayi banakabu bakeje.

† 15:28 Esay 53:12

³⁴ Nan ewaatuwayi éhaajutayi elehenumuu, Yéesu li akaaw butiya aan: «Elí, Elí, lema sabachthani?» Yo yommuu, «Ateemitom, Ateemitom, wáa újiye li ubetenom?»

³⁵ Muñe'e kukee li bukanabuku kalako tomuu li kujamool li akaaw, li koon:

— Jijanten, lahooñe *Elí*.

³⁶ Muñe'e akee li buko li atey ajow árjalul hufalen hata efons ayooken li bunuk bacabe hujow huhob, li akok ho li hunuk añuu Yéesu boot ahob. Ban li aan:

— Jikob min ujukaal mantee Elí fan abil áwalenulool li ekuluwaayi.

³⁷ Bale Yéesu li akaaw butiya, ban li aket.

³⁸ Muñe'e no unnu, hufalalahu † halakomuu li Eluufayi yata Ateemit li húhaacowumul haatiya boot li etaam hukaan ubey újuba. ³⁹ Muñe'e anahaanawu ata kusollaali téemeel alako tomuu hákil Yéesu, li ajuk buu laketumuu eeno, li aan:

— Li majegenamu ánayinaawu ummu lalakolako Añiil ata Ateemit.

⁴⁰ Li baj foof kanaale kalakowe lóyi min kunaak kúnjandenul. Li kanaalaabuku umbuku, Mali ata ésukayi yata Madala, li Mali jaaw ata *Saak* Atitawu buko Sóose, li Salome, to kulakowe. ⁴¹ Nan Yéesu alakomuu li etaamayi yata Gálile, kanaalaabuku umbuku li kúnabul li akila, min kunaak kugoloolool. Li baj to foof kanaale kukee kameeñe kanabe li Yéesu boot yok *Yeelusalem*.

Kahokaku kata Yéesu

(Máciya 27:57-61; Lík 23:50-56; Sañ 19:38-42)

⁴² Muñe'e emmuu banakabu bo bayaane bútiimo, ban hunakahu unhu hommuu hata bugoloolabu bata kagaanaku, han emmuu li tikaten, *húyiyayahu hata Kusuwifaku* li húliiñ, ⁴³ Suseef ata ésukayi yata Alimate, li áliiñul. Lakankan an áamak li Hujojahu háamakahu hata Kusuwifaku, ban li alako banaak nan *Jáyiyaju jata Ateemit* jommuu li jílanul. Muñe'e li abaj kakaañen min ajow boot bata *Filat* ajow alobool min asenool ehulunayi yata Yéesu. ⁴⁴ Bale Filat li asego nan ajamumuu kaanaku Yéesu layaane aket. Li aboñ kujow kúhooñul anahaanawu ata kusollaaliyaku téemeel, min agejlenool mantee fiyowe nan Yéesu akete. ⁴⁵ Nan anahaanawu ata kusollaaliyaku anoolumuu Yéesu lakeeket, Filat li akat Suseef min ajow aña' ehulunayi yoola. ⁴⁶ Muñe'e Suseef li ánoomul kábil kahiite. Ban, li áwalenul ehulunayi yata Yéesu li ekuluwaayi, min aña' kábil min ajiim yo aban, li aña' yo ajow ahok li huyaak hawoki li hugisa. Ban, li abakken húlankiin háamak hu-

† *Hufalalahu halakomuu li Eluufayi yata Ateemit: Laalu húlido háamak ban li huli mali, háfibumuu tan hañumuu máñeyi li Eluufayi yata Ateemit. Dó úndu inti anoowan ayilo anoken ló. Alámabawu áamakawu bale ayilo anoken ló ban ñano emitoomit li húsimahu ló hata sínuukulerjasu sasiliyimuu*

jow húfib kánoonumaku kata huyaakahu. ⁴⁷ Mali ata ésukayi yata Madala, li Mali jaaw ata Sóose li kujuke min kujuk tan Yéesu ahokimuu.

Yéesu li ayitowumul li eketayi

(Máciya 28:1-8; Lík 24:1-12; Sañ 20:1-10)

16 Muñe'e nan *húyiyayahu hata Kusuwifaku* hubanumuu, Mali ata ésukayi yata Madala, li Salome, li Mali jaaw ata *Saak*, li kúnoomul éki' yaciiñowe bájum li kuña' yo kujow kúki' ehulunayi yata Yéesu. ² Li líiñ hunak hukaten húyiyayahu hata Kusuwifaku, li hanakahu hótinaalahu hata esimenayi, kanaalaabuku li kujow bajuk huyaakahu li bújom banakabu bayitowulo. ³ Muñe'e li kunaak kugejlenoo to koon:

— Ayi file áami li aban di abakkenolaal hugisaahu hata kánoonumaku kata huyaakahu?

⁴ Bale nan kulehenumuu li kujuke li kujuk kaanaku hugisaahu hubakkenibakken kaan li kakan, ban hulooluuk nájá'. ⁵ Muñe'e kanaalaabuku li kunoken li huyaakahu kúliiñ, li kujuk ló áfu' mabahe kanen kúli, ban li akaano húsabadoo hahiite. Li kúkoli nájá'. ⁶ Bale ánayinaawu li aaniil:

— Sákoluul! Yéesu ata Nasalet an kubaanumuu li ekuluwaayi, jñese li akila? Layitowuuyitowul li eketayi. Alet taate. Jijuke, taate kukaanoolumuu. ⁷ Muñe'e jijow joon *kúgoomaku* koola li Fiyeel foof: «Yéesu lajowe ló ajow akobuul Gálile. Bo jommuu li jijukool loon afinumuu min alobuul.»

⁸ Muñe'e nan kanaalaabuku kúfululumuu li huyaakahu, li kutey mateelene li masegowe kúloyi ho. Bale kulobut an wah mata kúkolikoli.

Yéesu li áfu' Mali ata ésukayi yata Madala

(Máciya 28:9-10; Sañ 20:11-18)

⁹ [Muñe'e li bújom bíb, nan Yéesu ayitowumulomuu li eketayi hunak hukaten húyiyayahu hata Kusuwifaku, li ajand áfu' Mali ata ésukayi yata Madala. Okila Yéesu akesoormuu uyinumawu hutok li újubaawu wajakutumuu úfu' li akila. ¹⁰ Mali li ajow alob mo *kúgoomaku* kata Yéesu. No unnu buko baloñe li jokiil nájá' min kulako jílok. ¹¹ Bale nan kujamumuu Mali li aan Yéesu layitowuuyitowul li eketayi ban lajukoojuk, kúyinenut Mali.

Yéesu li áfu' kúgoom kújuba

(Lík 24:13-35)

¹² Fúlum tó, Yéesu li áfu' li kambu kábute, *kúgoomaku* kújuba kalakowe ejow boot li bujal. ¹³ Buko foof li kúlaañul kubil kuheb kúgoom kaabuku. Bale kumitit kúyineniil.

Yéesu li áfu' kúgoomaku kuŋen li anolawu

(Máciya 28:16-20; Lík 24:36-49; Saŋ 20:19-23; Bakaanelabu 1:6-8)

¹⁴ Li húbanumahu, Yéesu li afu' *kúgoomaku* kuŋen li ano, buko li hutiñ. Li awateteniil min kubajutumuu káyinen, li min kuɔaaɔumuu uyinum, mata kúyinenut li bukanabuku kajukoolumuu nan ayitowulomuu li eketayi. ¹⁵ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Jijow li adunaayi feh jijow jiwaale Hulimahu Hásumaaahu bukanabuku feh. ¹⁶ An áyinenumuu li Hulimahu Hásumaaahu ban li ábatiiseyi, fan afak; bale an áyinenutumuu, fan ajow li sambun. ¹⁷ Bújaa-halenumabu umbe káyinenumuu lí ínje kommuu li kukaan:

— Fan kukesoo uyinumawu wajakutumuu li kajawaku kúmbaam. Fan kulob silob sábuto li sooliil.

¹⁸ Kujokumuu sinuukayila li kuŋeniil, mantee foof li kuhob busik bamuke, wahoowah let ukaaniil. Kuŋalumuu kuŋeniil kuwalen li bukan kásomute, kúsontaaku umbuku fan kufak.

Yéesu li alaañ boot bata Ateemit

(Lík 24:50-53; Bakaanelabu 1:9-11)

¹⁹ Nan *Amaaŋenawu* Yéesu alobiilumuu kulimaku unku aban, Ateemit li aŋalool ájowetum boot li emitayi, ajow akaanool abah kaŋenool kúli. ²⁰ Maɔegen kúgoomaku li kujow kuwaale Hulimahu Hásumaaahu tanootan. Amaaŋenawu li álokum li buko, min áhiis kaanaku kulimaku kan kulobemuu maɔegen, li *búhiisenum bájaahalenije* banaake bunaboo li ko.]

LÍK

Wahawu wáamimuu li éliibalayi inye

Lík síliibal síluba lakiice: Hulimahu unhe Hásuumaahu haakumuu kajawaku koola, li éliibalayi yata Bakaanelabu bata kufootalaku. Lík lajanjam elobayi yata kata Gilees ḡáa', ban li alako foof abuntena. Nan afootalawu Fool ajowumuu alob Hulimahu Hásuumaahu bukanabuku kahaasutumuu Ateemit, buko kúluba kunaboomuu, mata Lík no unnu okila bahaasolut Ateemit, ban li abil abet búsol buloḡabu boola buhaanabu min alako ágoom ata Kilisita.

Lík humumool ahaasut Kilisita, bale lakikkiic éliibal aya li akila. Lajowujow ajuk bukan kajuke Yéesu, ban li kúnaanum hulimahu hoola, min ageḷḷeniil mata Kilisita. Li aḡa' éliibalayi yan Maak ekiicumuu aya li Yéesu, min akiic Hulim Hásuume loon Máciya akaanumuu foof. Li éliibalayi inyu Lík ajukummuu wahawu wata kusuwifaku, ban li akitten wo. Li ajuk ló foof kulim kan bukanabuku kahaasutumuu Ateemit kúnaanumut.

Bukanabuku umbuku kukinut li etaamayi yata Falesitiin, bale kulobelob elobayi yata kata Gilees. Lík li alob mata kalandaku kata Yéesu kítum li Adam (3:23-38), min áhiis kaanaku Yéesu ammuu Afakenaawu ata bukanabuku feh (4:17-21). An ajangamuu éliibalayi yata Lík, fan ajuk aan Yéesu láhiihiis húbooliyahu háamakahu han Ateemit áboolimuu bukanabuku kan ésukeyi ehoyimuu: kusukateenaku, kásomutumuu (4:33-40). Lík li alob foof mata Buyinumabu Banabaabu li mata kaḡaw (11:13).

Lík li alob mata éliibalayi yoola

¹ Téwofiil, bukan kameeḡe kuḡeseene mata min kukiic wahawu wabajumuu li alolaal. ² Kukittenkiten wahawu wabajumuu loon bukanabuku humumiil kamaat womuu li húkitumahu, kukittenolaal womuu. Bukanabuku umbuku muñe'e kuwaaleya kata Hulimahu hata Ateemit. ³ Muñe'e li igelḷen min ihaas jak wahawu wabajumuu li húkitumahu iban, li een jaa-jak, Ahaanawu Téwofiil †, min inje foof ikiic kulimaku unke boot li awu. ⁴ Likankan mo bájum awu humumi li uyili uhaas oon wahawu wan kuliikenimuu maḡegen.

Amalaka li alob Elisabet mata kabukiyaku kata Saḡ Batis

⁵ Nan *Elod* alakomuu áyiyawu ata etaamayi yata Súde, li baj álamba an kunaake koon Sakali li buwaa-jabu bata élambaayi yata Abiya. Aseekool kajawool Elisabet. Elisabet bubukoolum bata *Aaloḡ*. ⁶ Buko kúluba feh kukankan bukan kacole hákil Ateemit, imban kútutuuul jak siluwaasu feh li kulimaku feh kata *Amaañenawu*. ⁷ Bale kubajut añiil mata Elisabet ayilaat ajam huhaane, ban buko kúluba foofiil feh bahallene.

† Téwofiil, fan kaan an abaje, an áamak an Lík akiicumuu kuli-maku unke asen

⁸ Li líiḡ hunak hukee, Sakali li alako bulokool bata álamba li Eluufayi yata Ateemit, mata kaloku buwaa-jabu booliil. ⁹ Loon élambaayi ekaanemuu, akee li buko fan aḡusumi li éñaakutuken min anoken dán ñéy-imuu li Eluufayi yata Amaañenawu ajow ayaben ló ecu-ulaayayi. Hunakahu unhu li lako Sakali. ¹⁰ Búsukabu feh bata káyinenumuu li Ateemit li bulako tíyaḡ min buḡaw nan *ecuulaayayi* elakoyimuu kásulaku. ¹¹ Muñe'e *amalaka* ata Amaañenawu li áfu' Sakali, ban li ayito alaañ kaḡen kúli *husilaahu* tan ecuulaayayi ésuley-imuu. ¹² Nan Sakali ajukumuu amalakaawu li aliiwo. Ekole li ejokool. ¹³ Bale amalakaawu li aanool:

— Sákoli, Sakali, mata Ateemit látutuuul kaḡawaku kooli. Aseeki Elisabet fan abuki añiil ánayine, ban loote ukaanool kajawaku kaaneyimuu Saḡ. ¹⁴ Fan úbajum li añiilawu ésumahukow yáamak, ban bukan kameeḡe fan súumiil li kabukiyaku koola. ¹⁵ Mata fan alako an áamak hákil Amaañenawu. Let ahob bunuk, li ehob yanooyan yayilo ékaliyen. Buyinumabu Banabaabu fan bulako li akila ḡáa' átowum abuki. ¹⁶ Fan álaañenul kuñiil kameeḡe kata *Isilayeel* boot bata Amaañenawu Ateemit ooliil. ¹⁷ Fan abil ló áyabul hákil Ateemit, li buyinumabu, li sembaasu sata afulofetawu *Elí*, min akaan bañiilabu li situubayiil kubaj hujamoo, min álaañenul kátuulutumuu Ateemit kubaj bújallo loon bata bukan kacole. Fan afale bukan boot kayab Amaañenawu.

¹⁸ Muñe'e Sakali li agejjen amalakaawu aanool:
— Li waa léetummuu íhaas een wahawu unwu maļe-
gen? Mata ínje likaane anahaan ban foof aseekom la-
hallene.

¹⁹ Amalakaawu li aan Sakali:

— Injé emmuu Gáabuliyeen. Injé ummu nanoonan hákil Ateemit, min inaa ilok boot li okila. Ateemit láboñulomboñul boot min ilob li awu min foof ilobi hulimahu unhe hásuumaache. ²⁰ Ban muñe'e fan ukumbo, ban let uyili úlobul boot yok hunakahu nan wahawu unwu wommuu li ubaj, mata úyinenut kulimaku kúmbaam kammuu li kubaj nan tanjayi yata ko yommuu li éliiñ.

²¹ No unnu, ésukayi li elako banaakabu bata Sakali, li esego min afiyowulo muñowu dán ñéyimmu li Eluufayi yata Amaañenawu. ²² Nan Sakali áfulumuu, ayilaat alob li buko. Li kúnaanum kaanaku babbaj wah wan ajuke dán ñéyimmu li Eluufayi yata Amaañenawu. Sakali li anaak aña' kuñenool min anaak alob li buko. Ayilaat álobul.

²³ Muñe'e nan kunakaku kata kalokuwaku kata Sakali kubanumuu, li alaañ ábalo. ²⁴ Fiyo jakee, aseekool Elisabet li ayab ha', ban li ayolo kuļeeñ koono hutok. Lanaanaak aan li buyinumool:

²⁵ — Wahawu unwe Amaañenawu akaanumuu boot lí ínje. Láfulenfulen muñe'e lí ínje wahawu wájimuu li ibaj ñisuu hákil bukanabuku †.

Amalaka li alob Mali mata kabukiyaku kata Yéesu

²⁶ Muñe'e li huļeeñahu hutoken li hanolahu, Ateemit li áboñul *amalakaawu*, ²⁷ bata ásungute ahaasut ánayine an ánayine akee an koone Suseef li bubukoolumabu bata áyiyawu *Dayit*, aņese boot huyab ††. Asúngutaawu ummu kajawool Mali.

²⁸ Amalakaawu li anoken bata Mali áliiñ li aanool:

— Lisaafi Mali, awu jan Ateemit asenumuu káji. *Amaañenawu* ummu li awu.

²⁹ Nan Mali ajammuu kulimaku unku li aliiwo; li ayinoo to basaafabu umbu bo bommuu waa. ³⁰ Bale amalakaawu li aanool:

— Sákoli Mali, mata lubabbaj káji hákil Ateemit.

³¹ Fan uyab ha', ban fan úfulul li añañil ánayine an óomi li ukaan kajawaku kaaneyimuu Yéesu. ³² Fan alako an áamak, ban fan kuhooñool Añañil ata Ateemit ata Haatiya. Amaañenawu Ateemit fan asenool efenjenjayi yata jáyiyaju jata atuubawool ahaan Dayit. ³³ Fan alako áyii ata kata Isilayeel boot nanoonan. Jáyiyaju joola let jiban.

³⁴ Mali li aan amalakaawu:

— Kama buu wahawu unwu woote uyili ubaj, ínje ja-haasutumuu ánayine?

³⁵ Amalakaawu li aanool:

— Buyinumabu Banabaabu fan bubil bulako li awu, min sembaasu sata Ateemit ata Haatiya síhimeni loon máyiino. Mó mújimuu, añañilawu ammuu li abuki fan akaan añañil anabe, ban fan ahooñi Añañil ata Ateemit.

³⁶ Elisabet humumool ammuu ani, lahalete ban fan abaj añañil áyine, maayeet min ahallenumuu. Akila an kunaake koonumuu let ayili ajam huhaane, ummu muñe'e li huļeeñool hutoken li hano. ³⁷ Mata bajut wah wan Ateemit ayilaat akaan.

³⁸ Muñe'e Mali li aan:

— Injé aloka ata Amaañenawu. Jow kaanom loon ulobumuu!

Amalakaawu li ajow min akatool to.

Mali li ajow bagaagen Elisabet

³⁹ No unnu, Mali li ayito ajow li mahile boot li ésuk ya-kee yáami li kuyuyaku kata etaamayi yata Súde.

⁴⁰ Alíñ, li anoken li eluufayi yata Sakali ban li asaaf Elisabet. ⁴¹ Nan Elisabet ayaane ajammuu Mali li asaaf, añañilawu li agoloo li halahu hata Elisabet. Buyinumabu Banabaabu li bulako li Elisabet ñáa'. ⁴² Elisabet li alob butiya aan:

— Awu Ateemit ahañumuu másooniyen li kaalaabuku feh, ban kásooniyenaku koola kunku foof li añañilawu an ommuu li ubaj. ⁴³ Kama sum ínje emmuu ayi, májimuu jaaw ata *Amaañenawu* úmbaam li abilom bagaagen? ⁴⁴ Mata, lujuke, nan iyaane ijamimuu li usaaf, añañilawu li afum jifum jata ésuumahukow li halom. ⁴⁵ Awólo, awu jáyinenumuu kaanaku wahawu wan Amaañenawu alobimuu fan ubaj.

Kakijenaku kata Mali

⁴⁶ Muñe'e Mali li aan:

— Lisale maluukamu mata *Amaañenawu* li yaalayi yúmbaam,

⁴⁷ ban li súumom li buyinum mata Ateemit áji, ammuu *Afakenaawu* úmbaam.

⁴⁸ Mata Ateemit lawayiļowonwayiļo, ínje jahine emmuu alokaawu oola.

Mó mújimuu, kítum hunakahu hata síyaat, bukanabuku feh fan kunaak konom: «áwolo, Mali».

⁴⁹ Mata Ateemit ata Sembe lakankaan wah wáamak boot lí ínje.

Kajawaku koola kuñawo.

⁵⁰ Ban káyiyenaku koola fan kulako li bukanabuku kákoliwoolumuu li tanj yanooyan ‡.

⁵¹ Lakankaan wah wáamak li sembaasu sata karjenaku koola:

† *Kábajaati añañil ñisuu ñáamak book li anaale asuwif* †† *Li kata Isilayeel ánayine li anaale kajamoole boot búyabo, eluwaayi yooliil ejokijok loon bukan kayabowe kuban, maayeet min kootutumuu kulonj loon bukan kayabowe*

layiyyiis bukanabuku katebenoolomuu li uyinumiil.
⁵² Ateemit láhooluuhoolul kata sembaasu li sifenjerja-su sooliil,
 min ateben kawalenoolomuu.
⁵³ Lasensen ebaj yáamak kacaaletumuu,
 min alaañen kabajumuu kúbaló, kuñeniil kuñen.
⁵⁴ Labiibil kalamben kata *Isilayeel*, kammuu kuloka koola:
 amojenut káhiis káyiyenaku koola,
⁵⁵ *Abulham* li bubukoolumabu boola boot nanoo-nan,
 loon alob momuu situbawolaal sihaan.
⁵⁶ Mali li alako bata Elisabet ebat kuñeeñ kúhaaji, fú' tó, li alaañ bóot.

Kabukiyaku kata Saṇ Batiis

⁵⁷ Muñe'e nan hunakahu hata Elisabet húliiñumuu, li anoken li afúlul li añiil ányaine. ⁵⁸ Kukinoo Elisabet li bukanool li kujam kaanaku *Amaanjenawu* láyiyenooyiyen nǎa', li súumiil boot li Elisabet ló. ⁵⁹ Nan añiilawu abajumuu kunak hutok li kúhaaji, li kubil boot *kateyenoool búkut*. Imban li kufañeen kukaanool kajawaku kata atuubawool, Sakali. ⁶⁰ Bale jaawool li aan:
 — A'aa! Añiilawu fan ahooñi Saṇ.
⁶¹ Bukanabuku li koonool:
 — Bajut an li ebukiinayi yooli, abaje kajawaku unku.
⁶² Muñe'e li kuña' kuñeniil min kugejjen atuubawool min alobiil kajaw kay lafañe min kukaan añoolool.
⁶³ Sakali li alobiil min kusenoool jibabbalu min akiic ló kulimaku unke: «Kajawool Saṇ.» Buko foofiil feh li kusego. ⁶⁴ Yan no unnu, Sakali li ayili alaañen álobul. Li alako to kasal Ateemit butiya. ⁶⁵ Kukinoolool feh li kúkoli. Wahawu unwu feh li uhebooli li etaamayi yata kuyuyaku kata Súde. ⁶⁶ Bukanabuku feh kajamumuu li kulob mo, li kukaan kulimaku unku li uyinumiil min kunaak kugejjenoolo koon:
 — Kama waa añiilawu aate abil alako?
 Li mañegenamu sembaasu sata Amaanjenawu li akila silakowe.

Sakali li akijen aya li káyiyenaku kata Ateemit

⁶⁷ Muñe'e Buyinumabu Banabaabu li bumeenjen Sakali, ammuu atuubaawu ata añiilawu, min alob kulim kata Ateemit aan:
⁶⁸ — Usalaal *Amaanjenawu*,
 mata labiibil kalamben ésumayá yoola, min afaken yo.
⁶⁹ Lasenolaasen *Afakena* ata sembe,
 li bubukoolumabu bata aloka oola *Dayit*.
⁷⁰ Wahawu unwu Ateemit alobumuu nan fiyo,
 li *kufulofetaku* koola kanabaaku.
⁷¹ Lansaan fan afakenolaal li kulatoolawolaal,
 li afakenolaal foof li sembaasu sata bukanabuku ka-hoyolaamuu.

⁷² Muñowu Ateemit áhiisummuu káyiyenaku koola situubawolaal, loon alobumuu, ban li awayiño *hú-faalumahu* hoola hanabaahu.

⁷³ Mata Ateemit lanunnuu asen *Abulham* ammuu atuubawolaal ahaan,

⁷⁴ kaanaku fan afakenolaal li kuñenaku kata kula-toolawolaal,
 aban li akatolaal min ulokaal boot li akila babajut ekole yanooyan.

⁷⁵ Bájum li uyiliyaal ulakowaal bukan kanabe, li bukan kacole hákil Ateemit,
 kunakaku feh kata buloñabu boololaal.

⁷⁶ Bale awu, añoolom, fan ubil uhooñi afulofet ata Ateemit ata haatiya,
 mata fan uyab Amaanjenawu hákil min úhosul bútinabu boot li okila.

⁷⁷ Min akaan ésumayá yoola ehaas kaanaku fan áfakenum yo,

li kabonket kata uhoofoolawu wooliil.

⁷⁸ Mata Ateemitawu oololaal lababbaj káyiyen ban li ásum,

mó mújimuu fan akaan ehiitum ehiitenumulolaal haatiya, loon banakabu bo li kayitowul.

⁷⁹ Boot kahiiten kammuu li emoocayi li kammuu li élimayi yata eketayi,
 boot kájowetumolaal li bútinabu bata kásuumaayaku.

⁸⁰ Muñe'e añiilawu Saṇ li ankoo li sembewool li buyinumool ló. Li ajow akin ban wayitomuu, boot yok hunakahu nan áfululumuu hákil ésumayá feh, min kata *Isilayeel* kuhaasool.

Kabukiyaku kata Yéesu Kilisita

(Máciya 1:18-25)

2 No unnu, áyiyawu áamakawu an koonemuu Ogús li alob min kucob bukanabuku feh kakinumuu li Jáyiyaju jata Lom. ² Kacobaku unku kata bukanabuku, kammuu kútiinaa, li kukaani nan Kíiliniyis alakomuu águubelunaalawu ata etaamayi yata Siili.
³ Bukanabuku feh li kujow, anoowan li ésumayá yoola, kujow kukiic bo ujawawu wooliil.
⁴ Suseef foof li áfulumul li ésumayá yata *Nasalet* li etaamayi yata Gálile, min ajow boot li etaamayi yata Súde li ésumayá yaaneyimuu Betilehem ban áyiyawu *Dayit* abukimuu; mata Suseef humumool lalakolako bubukolum bata *Dayit*. ⁵ Suseef li ajow kukiic bo kajawuku koola akila li Mali an ajesumuu boot huyab. No unnu Mali akila li ha'. ⁶ Bale nan kulakomuu Betilehem, hunakahu nan añiilawu ata Mali ammuu li abuki li húliiñ. ⁷ Mali li áfulul li añiil ányaine, añoolool átiinaa. Li aña' uñaac min ahutool ban li ahintenool li buyinjaay, mata li eluufayi dán ejawoolaayi ewalenemuu, lewut.

Amalaka li áfu' kumata

(Dañeel 9:21-26; Esay 41:27)

⁸ Muñe'e li baj li halaabahu unhu hanolahu, kumata kanaake kuñot li siñamasu min kufooy sínuukuleñasu sooliil. ⁹ Muñe'e, *amalaka* ata *Amaanjenawu* li áfululiiil. Máyiineniyamu mata *Amaanjenawu* li mujaañeniil mú-wooñen. Muñe'e li kúkoli ñáa'. ¹⁰ Bale amalakaawu li aaniil:

— Sákoluul, mata libiibil boot kalobuul hulim hásume, haate hukaan ésumansuum yáamak ésumakayi feh. ¹¹ *Afakena*, *Amaanjenawu*. ¹² Muñe'e jommuu li jíhaasumool: fan jijuk añiil ahutumí uñaac, ahinteni li buyinjaay.

¹³ Li kulako to, hómim hata emalaka yata emitayi li huyaana húlajul tó li amalaka aahu, min kulako kasal Ateemit koon:

¹⁴ «Máyiineniyamu mujow mulako mata Ateemit ata haatiya tiya emitayi,

ban kásuumaay kujow kubaj li etaamayi li bukanabuku kan afañumuu!»

Kumataabuku li kujow boot Betilehem bajuk Yéesu

¹⁵ Nan *kumalakaaku* kukatiil tomuu min kulaañ boot li emitayi, kumataabuku li koonoo:

— Kama uja'aa' boot Betilehem ujow ujukulaal wahawu wabajumuu, wan *Amaanjenawu* Ateemit ahebo-laamuu.

¹⁶ Kumataabuku li kusommen kujow boot bo kúliiñ, li kutook to Mali li Suseef, li jíñiilaju mahinteni li buyinjaayabu. ¹⁷ Nan kujukumuu añiilawu kuban, li kuheb wahawu wan amalakaawu alobiilumuu mata añiilawu ummu atitawu. ¹⁸ Bukanabuku feh kajamumuu wahawu wan kumataabuku kulobumuu, li kusego. ¹⁹ Bale Mali li akaan wahawu unwu feh li buyinumool, ban li anaak ayinoo mata wo. ²⁰ Fúlum tó, kumataabuku li kulaañ bóot. Li kulako kasal li kábinken Ateemit, buko li bóotabu, mata wahawu feh wan kujamumuu li wan kujukumuu, ubabbaj loon amalakaawu alobiil womuu.

Li kukaan Yéesu kajaw

²¹ Nan hunakahu hutoken li húhaajutahu húliiñumuu boot min *kuteyen añiilawu búkut* aseniilumuu tówum jaawool ahalet.

Yéesu li áhiiseni li Eluufayi yata Ateemit

²² Fúlum tó, kunakaku kan Suseef buko li Mali kommuu kukaan tówum kukaan kágiilenaku kooliil loon *eluwaayi*;

²³ Mata kikkiic li eluwaayi yata *Amaanjenawu* kaanaku:

«Añiil anoowan áyine átinaa, fan akati to boot li *Amaanjenawu* †.»

²⁴ Suseef buko li Mali li kúnjalul síleebaan síluba, yáyine li yaale, mantee foof síhuulab síluba sañiilowe kubil kusen álambaawu boot asila, loon eluwaayi yata *Amaanjenawu* elobumuu.

Simiyon li asal Ateemit mata Yéesu

²⁵ Muñe'e li baj *Yeelusalem* ánayine akee an koone Simiyon. Simiyon lakankan an acole ban li átuul Ateemit. Li alako banaak anawu ammuu li afaken *Isilayeel*. Buyinumabu Banabaabu bulakolako li akila.

²⁶ Buyinumabu Banabaabu li bulobool kaanaku let aket akila bajukut *Afakenaawu* an *Amaanjenawu* áboñulumuu. ²⁷ Muñe'e Buyinumabu Banabaabu li bujow li Simiyon boot li *Eluufayi yata Ateemit*. Nan sibukoolaasu sata Yéesu síñaluloomuu okila atitawu boot kubil kukaan loon *eluwaayi* yata Móiis elobumuu, ²⁸ Simiyon li ayab Yéesu li kuñen jaawool afeb, min asal Ateemit aan:

²⁹ — *Amaanjen*, muñe'e luyilo ukat alokaawu ooli min aket li kásuumaay.

Lukankan loon ulobommuu.

³⁰ Mata lijuke li kúkilom *Afakenaawu* abilummuu li awu,

³¹ an úfulenulumuu abil bukanabuku feh kujuk:

³² ammuu mawuñamu mammuu li múji bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool li kuhaasi, min alako máyiineniyamu mata *Isilayeel*, ésumakayi yooli.

Kulimaku kata Simiyon kabilumulomuu li Ateemit

³³ Atuuba Yéesu li jaawool li kusego mata kulimaku kan Simiyon alobumuu aya li Yéesu. ³⁴ Simiyon li ásooniyeniil ban li aan Mali, jaaw ata Yéesu:

— Ateemit lañuññus añiilawu umme bánum li áji bukan kameeñe kata *Isilayeel* li kulo, kaabuku li kuyito. Fan alako búhiisenum bata Ateemit ban bukanabuku kóomi li kuhoy. ³⁵ Ban fan áji uyinoolawu wan bukan kameeñe kukaane li uyinumiiil li uhaasi. Bale awu Mali, fan séngiyi ñáa' loon ékundu eyayi li huuñ.

Aana li asal Ateemit mata Yéesu

³⁶ Li baj no foof afulofet anaale. Kajawool Aana. Aana alakomuu ásungutaawu ata Fanuwel, li ebukiinayi †† yata Aseel. Lahallenhanlen ñáa'. Lakine li áyinool aya-boomuu akila ásungutaawu, simit soono hutok li síluba. ³⁷ Fúlum tó, Aana li ahok áyinool ban li alako to boot yok nan abajumuu simit kúyii kubakii li sibakii. Anaakut áfu' li *Eluufayi yata Ateemit*, min inaa' alok boot li Ateemit etihunaka aban ehuka, li kamommo li kañaw ló. ³⁸ Aana li áliiñul tó li mano li Simiyon, min alako kasal Ateemit. Li alob mata Yéesu asen

† 2:23 *Húwuyahu* 13:2; *Kacobaku* 3:13; 8:16-17 †† *Ebukiin: Ebukiin yo Falanse koonemuu tribu*

bukanabuku feh kalakomuu banaak min Ateemit afaken *Yeelusalem*.

Suseef li Mali li kulaañ boot Nasalet

(Máciya 2:22-23)

³⁹ Nan sibukoolaasu sata Yéesu sikaanumuu siban wahawu feh wan *eluwaayi*. ⁴⁰ Muñe'e añiilawu li ank li sembewool ló. Li ájallo ñáa', ban kájiyaku kata Ateemit li kulako li okila.

Yéesu li alako búwonnoo li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis

⁴¹ Káyiilookayiil sibukoolaasu sata Yéesu fan sijow *Yeelusalem* sijow sikaan bo kagaanaku kata kúmbuuluwaku kabajutumuu élebiil. ⁴² Nan Yéesu abajumuu simit kuñen li síjuba, li kujow li okila ló boot *Yeelusalem*, loon kufiyomuu li kukaan li kagaan kata kúmbuuluwaku kabajutumuu élebiil. ⁴³ Muñe'e nan kagaanaku kubanumuu, Suseef li Mali li kulaañ bóot. Bale Yéesu li alako *Yeelusalem*, sibukoolawool bahaa-sut. ⁴⁴ Li sinaak siyinoo li soon Yéesu ummu li bukanabuku kan kúnaboolulumuu. Muñe'e li kujow etihunaka ejow eban, li kulako huñesool li bukaniil li foof bukanabuku kan kuhaasumuu. ⁴⁵ Bale nan kujukutoolumuu, li kulaañ boot *Yeelusalem* kujow kuñesool bo. ⁴⁶ Li baj kunak kúhaaji, li kujukool li *Eluufayi yata Ateemit* mabahe li tut kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis min anaak ajanteniil ban li anaak agell̥enooliil. ⁴⁷ Bukanabuku feh kajantenumuu Yéesu li kusego humum hata butuukowabu boola li kulimaku kan anaake abagiilumuu. ⁴⁸ Nan sibukolawool sijukoolumuu li sisego ñáa', jaawool li aanool:

— Añoolom, wáa újiye li úkaanoli loon muña'a? Injé li atuubayi huñesi jilakowe li buyina ló.

⁴⁹ Yéesu li aaniil:

— Wáa újiye li jóomi li huñesom? Kama jihaasut joon leete ikaan bulokabu bata *Atuubawom*?

⁵⁰ Bale sibukolawool sínaanumut hulimahu han alobiilumuu.

⁵¹ Fúlum tó, Yéesu li akaan loon kuloboolumuu, min anab li buko kulaañ boot *Nasalet*. Jaawool li aña' wahawu wabajumuu feh akaan li buyinumool.

⁵² Muñe'e Yéesu li ahañ mank ban li ahañ májallo, li ásuum Ateemit li bukanabuku foof.

Sañ Batiis afulofet

(Máciya 3:1-12; Maak 1:1-8; Sañ 1:19-28)

3 Muñe'e li emitayi ekaatenayi yata Jáyiijaju yata áyiijawu áamakawu Tibeel, nan Fons *Filat* alako nomuu águubelunaalawu ata etaamayi yata Súde, *Elod* li alako anahaanawu ata etaamayi yata Gálile. Atuyool Fílib li alako anahaanawu ata etaamayi yata Itúle li yata Talakonit. Lisaniyaas li alako anahaanawu

ata etaamayi yata Abilen. ² Aan buko li *Kayif* li kulako no kúlambaaku káamakaku. Ateemit li asen hulimahu hoola Sañ ata Sakali, li kayiinaayaku. ³ Sañ li añaahoo li etaamayi feh yakoojumuu katunkaku kaneyimuu *Suu-ludeñ*, min anaak awaale aan:

— Jítiiwo jin̥a' buloñ buwunkul, min jíbatiiseyi man-tee Ateemit li abonket uhoofoolawu wooluul.

⁴ Muñowu kulimaku kan *afulofetawu* alobumuu kúbajummuu, kan akiicumuu li éliibalayi yoola mata Sañ, aan:

«Laale hulimahu hata anawu abañulowemuu li kayiinaayaku aan: "Jíhosul bútinabu boot li *Amaañenawu*, jikaanool útin wacole!

⁵ Buwokaay banooban fan buñiyi, Huyuuy li hulij hanoohan fan húliili, Utínawu wáñondikoomuu fan ucoleni, Utínawu wajakutumuu fan umemeni.

⁶ Ban bukanabuku feh fan kujuk koon Ateemit lafañe afakeniil †.»

⁷ Muñe'e Sañ li aan bú sukabu babilumuu boot min ábatiiseyiil:

— Siñaañakase! Ayimaa abuntuluul aanuul jíbatiise-muu li jifak li katekaku kaanomuu li kubil kata etindihuuñayi yata Ateemit? ⁸ Muñe'e kama jikaan majake, min jíhiis kaanaku jibabbaj buloñ buwunkul. Ban jakum jibuntoolo min joon: «*Abulaham* ammuu átu-ubawoli ahaan.» Mata fan ilobuul kaanaku Ateemit lay-ilo áfunnumul li kuyitikaku unku bañiil bata *Abulaham*! ⁹ Jíkaanum, hufiikumahu hukaani huban tin huhaalahu hata unuunukenawu boot kafalen. Kama bunuunuken banooban baatutumuu bubaj ebukoolum yajake fan bufaleni beten li sambun.

¹⁰ Búsukabu li bugeñen Sañ boonool:

— Kama waa joote jikaan?

¹¹ Sañ li aaniil:

— An abajumuu újufo újuba li asen kaaku an abajut kájufo. An foof abajumuu atañ, li asen an abajut atañ.

¹² *Kúyababuhal* li kubil foof boot min Sañ ábatiiseyiil, kúliin̥ul li kugeñenool koonool:

— Anahaan waa joote jikaan?

¹³ Sañ li aaniil:

— Jakum jilob bukanabuku min kuhal hañ wahawu wan eluwaayi elobumuu.

¹⁴ Kusollaali li kugeñenool foof koonool:

— Olóli waa joote jikaan?

Sañ li aaniil:

— Jakum jilam sídalam an, jakum jímal jiya li an, jijok to li bacaamabu booluul.

¹⁵ Muñe'e ésukayi li elako banaak li kákangum ló. Anoowan li buko li anaak ayinoo li aan nakee Sañ ammu *Afakenaawu*. ¹⁶ Sañ li aaniil foofiil feh:

† 3:6 *Esay* 40:3-5; *Máciya* 3:3; *Maak* 1:3; *Sañ* 1:23

— Injé li mal li bátiisewumuul, bale an ummu li ebil ahanom sembe. Itookut min ije] uneewawu wata sidal-laasu soola. Akila fan ábatiisewuul li Buyinumabu Banabaabu, li sambun. ¹⁷ Káweyumaku koola kunku li kanjenool. Fan awuu ekaakayi yoola ejow éfu' kis, li aheefen *edenfeteŋayi*, ban li awuu yo ahahen li bu-laŋen. Bale búhulabu fan ásu' bó li sambun sáhokow-eliit.

¹⁸ Saŋ li alaañen awankulen é sukayi li wah wameeje, ban li alobiil Hulimahu Hásumaaahu. ¹⁹ Bale Saŋ Batiis li awataten águubelunaalawu Elod mata layayyab Elodiyaas, anaalaawu ata atuyool Fílib, Fílib okila li bu-loŋ, mata lakankaan foof wah wameeje wajakut afa-men to. ²⁰ Elod li amit ajok Saŋ aku] afamen to li wah waawu feh wan akaanumuu.

Saŋ li ábatiise Yéesu

(Máciya 3:13-17; Maak 1:9-11)

²¹ Nan Saŋ Batiis ábatiisemuu é sukayi feh aban, li ábatiise foof Yéesu. Nan Yéesu alakomuu ka]awaku, emitayi li ébabulo. ²² Muñe'e Buyinumabu Banabaabu li búwalowul li kambu kata éleebaan bubil bulako li ak-ila. Hulim li hujami li emitayi haane:

— Awu ommuu Añoolom an íboolimuu ñáa'. Buyin-mom feh li awu li kaan bo.

Kalandaku kata Yéesu Kilisita

(Máciya 1:1-17)

²³ Nan Yéesu alehenumuu simit áyii li kuŋen, li átoŋ awaale é sukayi Hulimahu Hásumaaahu. Loon bukanabuku kunaake kuyinoomuu, Yéesu añiil ata Suseef ata Héli. ²⁴ Héli ata Matat, Matat ata Lebi, Lebi ata Meliki, Meliki ata Janay, Janay ata Suseef, ²⁵ Suseef ata Matatiyaas, Matatiyaas ata Amos, Amos ata Náhum, Náhum ata Esili, Esili ata Nagay, ²⁶ Nagay ata Maat, Maat ata Matatiyaas, Matatiyaas ata Semeyin, Semeyin ata Sosek, Sosek ata Soda, ²⁷ Soda ata Sowanan, Sowanan ata Lesa, Lesa ata Solobabel, Solobabel ata Salaasiyel, Salaasiyel ata Neli, ²⁸ Neli ata Meliki, Meliki ata Adi, Adi ata Kosam, Kosam ata Elimadam, Elimadam ata Eel, ²⁹ Eel ata Yéesu, Yéesu ata Eliyeseel, Eliyeseel ata Soolim, Soolim ata Matat, Matat ata Lebi, ³⁰ Lebi ata Simiyon, Simiyon ata Súda, Súda ata Suseef, Suseef ata Sonam, Sonam ata Eliyakim, ³¹ Eliyakim ata Meleya, Meleya ata Menna, Menna ata Mataata, Mataata ata Natan, Natan ata *Dayit*, ³² Dayit ata Isay, Isay ata Sobed, Sobed ata Bóos,

Bóos ata Sala, Sala ata Naason, ³³ Naason ata Aminadab, Aminadab ata Adimin, Adimin ata Alini, Alini ata Esilom, Esilom ata Falees, Falees ata *Súda*, ³⁴ Súda ata *Sakob*, Sakob ata Isaak, Isaak ata *Abulaham*, Abulaham ata Taala, Taala ata Nakool, ³⁵ Nakool ata Séeluk, Séeluk ata Lágo, Lágo ata Falek, Falek ata Ebeel, Ebeel ata Sala, ³⁶ Sala ata Kayinam, Kayinam ata Alifasad, Alifasad ata Sem, Sem ata *Nówe*, Nówe ata Lamek, ³⁷ Lamek ata Matusala, Matusala ata Enok, Enok ata Saaled, Saaled ata Maleleel, Maleleel ata Kayinan, ³⁸ Kayinan ata Enos, Enos ata Set, Set ata Adam, Adam ata Ateemit.

Sayitaane li abuntoo Yéesu

(Máciya 4:1-11; Maak 1:12-13)

4 Nan Buyinumabu Banabaabu bubilumuu bulako li Yéesu, li álaañumul li katunkaku kaaneyimuu *Suuluderŋ*. Buyinumabu li bújowetumool boot li kayi-inaayaku. ² Nan Yéesu áliiŋumuu li kayiinaayaku, Sayi-taane li abuntooolool ló kunak koono kúyii kú]uba. Yéesu atiñut wahoowah li kunakaku unku feh. Nan kubanumuu bucaa li bujokool. ³ Muñe'e Sayitaane li aan Yéesu:

— Nokoomuu loon awu ommuu Añiilawu ata Ateemit, ulob huyitikahu unhu min hulaañ húmbuulu.

⁴ Yéesu li aan Sayitaane:

— Hulimahu hata Ateemit hoone: «An ayilaat áloŋum húmbuulu bale †.»

⁵ Sayitaane li aŋiten Yéesu haŋ máloyi, min áhiisool yan li mano úyiiyawu feh wata etaamayi. ⁶ Ban li aan Yéesu:

— Fan iseni sembaasu unsu feh li ebajayi yata úyii-yawu unwu, mata wahawu unwu feh ínje useni, ban liyilo isen wo an an ifañe. ⁷ Kama úkuntuŋumuu hák-ilom min umanenom, wahawu unwu feh li ulako wooli.

⁸ Yéesu li aanool:

— Hulimahu hata Ateemit hoone: «*Amaŋenawu*, Ateemitawu uya balewool loote umanen, ban loote ulok boot li akila bale ††.»

⁹ Muñe'e Sayitaane li ájowetum Yéesu boot *Yeelusalem*, min ajow akaanool haatiya tiya *Eluufayi yata Ateemit*. Nan kúliiŋ dómmu, Sayitaane li aan Yéesu:

— Nokoomuu loon awu ommuu Añiilawu ata Ateemit, li ufum boot teetaam, mata Hulimahu hata Ateemit hoone:

¹⁰ «Ateemit fan alob *kumalakaaku* koola min kufooyi.»

¹¹ Ban foof honsoon:

† 4:4 Dótelonom 8:3; Máciya 4:4 †† 4:8 Dótelonom 6:13

«Fan kuyalleni jakum bil kaati kulo li huyitik †.»
¹² Yéesu li aanool:
 — Hulimahu hata Ateemit honsoon foof:
 «Jakum ubuntoo Amaañenawu, Ateemitawu uya ††.»
¹³ Muñe'e nan Sayitaane abanumuu jabuntoolaju jata Yéesu akila bábanulo batuukabu boola feh, li akatool to min ajow boot bil nakee.

Yéesu li átoŋ awaale li etaamayi yata Gálile

(Máciya 4:12-17; Maak 1:14-15)

¹⁴ Fúlum tó, Yéesu li alaañ boot li etaamayi yata Gálile, sembaasu sata Buyinumabu Banabaabu so li okila. Li kulob moola li halaabahu unhu feh. ¹⁵ Yéesu li anaak aliiken bukanabuku Hulimahu li *siluufasu sata kaŋawaku*, bukanabuku feh li kunaak kusalool.

Kata Nasalet li kuhoy Yéesu

(Máciya 13:53-58; Maak 6:1-6)

¹⁶ Muñe'e, Yéesu li ajow boot *Nasalet* ban aakenimuu akila añiilawu. Li anoken li *eluufayi yata kaŋawaku*, loon afiyomuu li akaan. Ban li ayito boot kajanga Hulimahu hata Ateemit. ¹⁷ Muñe'e li kusenool éliibalayi yata *afulofetawu*. Li ábooñul yó, li ajuk tan kiicumuu kaanaku:

¹⁸ «Buyinumabu Banabaabu bata *Amaañenawu* bumbu lí ínje, mata laŋusonŋus boot kawaale Hulimahu Hásumaaahu kusukateenabuku.

Amaañenawu lábooñulomboñul boot elob mata kafakenaku kata kajokimuu.

Min íji káfuumumuu li kulaañ kujuk, boot kákotul kágootenimuu.

¹⁹ Boot kayiinen káyilaku kata kájijaku kata Amaañenawu ‡.»

²⁰ Fúlum tó, Yéesu li abooñ éliibalayi alaañen asen alokaawu ban li abah. Bukanabuku feh kalakomuu li eluufayi yata kaŋawaku li kuŋa' kúkiliil feh kuya li okila.
²¹ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Síyaatayi inye hulimahu unhe hakiicimuu han jijamumee, hubaje.

²² Bukanabuku feh li súumiil li Yéesu. Li kusego mata kulimaku kásuumaaku kan alobiilumuu. Li koon:

— Kama kele inti okila ammuu añiilawu ata Suseef?

²³ Yéesu li aaniil:

— Manooman fan jilobom hújokuwahu unhe: «Awu ammuu abuntena, ubuntenuu awu humumi.» Fan foof joonom: «Jijame wahawu feh wan ukaanumuu li érukayi yata Káfeenawum, muñe'e ukaan taate li érukayi yooli wahawu wanolawu.»

²⁴ Fúlum tó, Yéesu li afamen aaniil:

— Li maŋegenamu, boot min ilobuul, bajut afulofet ayabi jak li érukool. ²⁵ Li maŋegenamu, boot min ilobu-

ul, bajeene *Isilayeel* kanaale kameenje kahoke kúyiniil nan afulofetawu *Elí* alako to nomuu; nan emitayi elaalutumuu simit síhaaji li kúJeeñ hutok li hano, min bamuufaay báamak bulako li érukayi feh. ²⁶ Bale Ateemit aboñut Elí bata akee li buko. Bata anaale akee bale laboñool, ahoke áyinoon ban li akin Salefita li etaamayi yata Sidorŋ. ²⁷ Bajeene foof Isilayeel bukan kameenje kata háhaayee. No unnu, afulofetawu Elíise o' li buloŋ. Imban Elíise afakenut anoowan li buko. Naamaŋ bale áfulumulomuu li etaamayi yata Siili, lafakenumuu.

²⁸ Bukanabuku feh kalakomuu li eluufayi yata kaŋawaku, etindihuuñ yáamak li ejokiil nan kujamumu kulimaku unku. ²⁹ Li kuyito kujok Yéesu kúfulen tíyaŋ érukayi. Ban li kujow li okila boot haatiya huyuyahu dán érukayi yooliil eteefimuu, min kufañeen kúhalabumulool ló. ³⁰ Bale Yéesu li ájowumiil li tut ajow bútinool.

Yéesu li akesoo buyinum bajakut búfu' li ánayine akee

(Maak 1:21-28)

³¹ Muñe'e Yéesu li ajow boot Káfeenawum yammuu éruk yata etaamayi yata Gálile, min anaak aliiken bo bukanabuku Hulimahu hata Ateemit li *kúyiyayaku kata Kusuwifaku*. ³² Baliikenelabu bata Yéesu li bukaan bukanabuku kalakomuu bajantenabu boola kusego ŋáa', mata lanaanaak alob li sembe ló. ³³ Li baj li *eluufayi yata kaŋawaku* ánayine an buyinum bajakut bújufoye, anaake akaaw butiya aan:

³⁴ — Aah! Yéesu ata Nasalet, waa lookoolaale? Waa lubiibil boot kájimenoli? Lihaase awu ommuu ayi: Awu ommuu Anawu anabaawu an Ateemit aboñulomuu.

³⁵ Yéesu li anuuloo buyinumabu bajakutumuu li sembe aan:

— Ulu ban li úfu' li ánayinaawu ummu!

Buyinumabu bajakutumuu li bubet ánayinaawu teetaam hákil érukayi feh, min búfu' li akila, bakaanutool majakut. ³⁶ Bukanabuku feh li kúkoli min kunaak kugeŋŋenoo koon:

— Kama laalu hulim buu, unhu? Anuuloo uyinuwawu wajakutaawu li sembe li kakaañen ló, li úfu'!

³⁷ Yéesu li ajamo aban básukabu feh bakoojumuu érukayi yata Káfeenawum.

Yéesu li afaken bukan kameenje kásomute

(Máciya 8:14-17; Maak 1:29-34)

³⁸ Muñe'e Yéesu li áfulumul li *eluufayi yata kaŋawaku*. Li áliir, li atook aŋol Simoŋ aale bújuusa báamak babetelool. Li kuyaakoo Yéesu mantee li afakenool.

³⁹ Yéesu li ásitén ajoonoo li anaalaawu min anuuloo bújuusaabu li sembe. Li búfu' li okila, min anaalaawu ayaan ayito alakoyiil kakaan kutiñ.

⁴⁰ Nan banakabu bulomuu, bukanabuku feh kabajumu booliil kúsomuta kata jilum janoojan, li kubil li

† 4:10-11 Ukijenawu 91:11-12 †† 4:12 Dótelonom 6:16

‡ 4:18-19 Esay 42:7; 61:1-2, 6

buko boot bata Yéesu. Yéesu li awalen kuñenool li húkow hata ásomuta anoowan min afakeniil. ⁴¹ Uy-inum wajakut li úfu' foof li bukan kameeñe kan újufoy-enumuu. Li unaak ukaaw, wo li káfulaku woon:

— Awu ommuu Añiilawu ata Ateemit!

Bale Yéesu li anuuloo wo ban akatut wo min ulob, mata wo uhaase woon okila ammuu *Afakenaawu*.

Yéesu li ájowum Káfeenawum boot Súde

(Maak 1:35-39)

⁴² Nan banakabu bukatenumuu, Yéesu li áfu' li é sukayi ajow boot tan wayitowe. Búsuk li bulakowool huñes. Nan búsukabu bujukoolumuu, li bufañ bú-tukool jakum bil ajow akatiil to. ⁴³ Bale Yéesu li aaniil:

— Leete foof ilob Hulimahu Hásumaaahu hata *Jáyi-iyaju jata Ateemit* li sí suk saasu. Mata wahawu unwu újimuu Ateemit li aboñulom.

⁴⁴ Muñe'e Yéesu li anaak awaale li *siluufasu sata kañawaku* sata etaamayi yata Súde †.

Kúgoomaku kútinaalaku kata Yéesu

(Máciya 4:18-22; Maak 1:16-20)

5 Li líñ hunak hakee, Yéesu li alako bata katantaku kata húwajahu hata Genesalet. Búsuk li bunaak buñuññoó téetiwool boot bajam Hulimahu hata Ateemit. ² Li ajuk usaana úluba li katantaku kata húwajahu. Kumbaalabuku kakil bomuu buko báwalowumulo ló min kulako kafos simbaalasu sooliil. ³ Li ájufo li bakee li usaanaawu, li lako bata *Simon*. Li aan *Simon*:

— Uween bo búloyi jakee katantaku.

Yéesu li abah li busaanaabu min alako kaliiken bú-sukabu Hulimahu hata Ateemit.

⁴ Muñe'e nan Yéesu abanumuu elobayi, li aan *Simon*:
— Uween busaanaabu boot ban sénkimuu, ban li jibet simbaalasu sooluul awu li kufaali, min jimbaal.

⁵ *Simon* li aanool:

— Anahaan, jimbaale ehukaayi feh ban jijokut wahoowah. Bale emmuu awu ulobe, fan ibet simbaalasu.

⁶ Mañegen nan kubetumuu simbaalasu, li kujok siwol majok gay simbaalasu sooliil li silako li sihaaco.⁷ Li kúyit kuñen kufaaliil kalakomuu li busaana baabu, mata min kubil kulambeniil. Kufaaliil li kubil kúliñul, li kumeenjen usaanaawu úlubaawu siwol gay li ulako li ukeel. ⁸ Nan *Simon* Fiyeel ajukumuu loon muña'a, li ákuntunñ hákil Yéesu min aan:

— Anahaan, úloyiyom, mata ínje ahoofoolu.

⁹ Muñe'e *Simon* li kufaalool feh kan kunaboomuu, li kusego ban li kúkoli nja'a' humum hata siwolasu san kujokumuu bajokelabu. ¹⁰ Kunaboolaaku kata *Simon*, *Saak* li Sañ kata Sebede, buko foof li kusego nja'a'. Bale Yéesu li aan *Simon*:

— Sákoli! Muñe'e kítum síyaat, bukan loote unaak úñalul boot lí ínje.

¹¹ Nan kuweenumuu usaanaawu wooliil kujow kuya li katantaku, li kukat to wahoowah feh min kunab li akila.

Yéesu li afaken an ata háhaayee

(Máciya 8:1-4; Maak 1:40-45)

¹² Li líñ hunak hakee, Yéesu li alako li é suk yakee. Anáyine an háhaayee ejoke li abil. Nan ajukumuu Yéesu, li ákuntunñ hákilool min aya buulool teetaam ban li ayaakoolool anool:

— Anahaan, ufañumuu luyilo úgiilenom ††.

¹³ Yéesu li atooken kuñenool agolool, ban li aanool:

— Lifañe. Ugiilo.

Kásomutaku li kuyaana kúfu' li ánayinaawu. ¹⁴ Muñe'e Yéesu li aanool:

— Ukáanum, jakum ulob mo an. Bale ujow boot bata álambaawu min ánandi, ban li usen busuuhenuabu bata kágiilenaku ban afulofetawu *Móyiis* alobumuu, min híis bukanabuku feh kaanaku lufake.

¹⁵ Muñe'e Yéesu li ahañ majamo. Búsukabu li bunaak buhañ mabil meen boot bajantenool li foof mantee li afakeniil li úsomutawu wooliil. ¹⁶ Bale Yéesu li añako ajow alako ban wayitowe min añaw.

Yéesu li afaken an abobowe

(Máciya 9:1-8; Maak 2:1-12)

¹⁷ Muñe'e li líñ hunak hakee, Yéesu li alako buliiken é sukayi Hulimahu hata Ateemit. Li baj *Kufaaliisiyer* li kaliikenemuu é sukayi eluwaayi é sukayi eluwaayi yata *Móyiis*, kabahe kukoojool. Buko umbuku li sí sukasu feh sata etaamayi yata *Gálile* li sata etaamayi yata Súde, li foof é sukayi yata *Yeelusalem* kubilumulo. Sembaasu sata *Amaanawu* li Yéesu silakowe, min afaken bukanabuku kásomutumuu. ¹⁸ Kánayine kátebulo li bukañ ánayine abobowe, li kúliñul. Li kulako huñes boot min kúnoonetum hubobahu li eluufayi min kuwalenool hákil Yéesu. ¹⁹ Bale búsukabu li búji kuyilaat kujow li okila boot tan Yéesu alakomuu. Li kuñito li butacabu bata eluufayi min kúfabul éfanteen, ban li kúwalenumul to hubobahu li bukañabu ló, li tut é sukayi feh, hákil Yéesu. ²⁰ Nan Yéesu ajukumuu buu káyine-naku kooli kuluukumuu, li aan ánayinaawu:

— Afaalom, uhoofoolawu wooli ubonketibonket.

²¹ Muñe'e kaliikenemuu é sukayi eluwaayi yata *Móyiis* li *Kufaaliisiyer*aku li kunaak kugeñenoo koon:

— Kama ánayinaawu ummu agelemuu li Ateemit, okila ammuu ayi? Ayi ayilo abonket uhoofoolawu ábuti li Ateemit balewool?

²² Bale Yéesu li ahaas uyinoolawu wooliil, li aaniil:

†† *Ugiilenom*: Li *Kusuwifaku*, kásomutaku kaaneyimuu háhaayee (*lèpre*) kukaanekaan an ásetaati. Mó li múji, an an kujoke let ayili amaant nan é sukayi ewooge boot kasal li kamanen Ateemit

† *Sílibal sakee li sihaanasu Gálile sikaane*

— Kama wáa újiye li jibaj uyinoolawu unwu? ²³ Waa uharje másuum elob, kaan hubobahu: «Uhoofooli ubonketibonket» mantee kaanool: «Uyito min ujow?» ²⁴ Bale, lifañe min jihaas kaanaku *Añool-An* lababbaj kayile li etaamaye kata kabonket uhoofoo.

Muñe'e Yéesu li aan ányinaawu abobomuu:

— Uyito, uña' bukaɓabu booli min ujow bóot.

²⁵ Anáyinaawu li ayaan ayito hákil ésukayi feh, min aña' bukaɓabu dán kuhinteneenoomuu min ajow bóot, mo lasalemaa Ateemit. ²⁶ Bukanabuku feh li kusego njáa'. Li kusal Ateemit, li ekole ló min kunaak koon:

— Lujukaale síyaat wah wájaahalenije njáa'.

Yéesu li ahoofñ Lebi alako ágoomawu oola

(Máciya 9:9-13; Maak 2:13-17)

²⁷ Nan fú' tómuu, Yéesu li áfulul, li ajuk *áyababuhál* an koone Lebi mabahe tan halemuu. Yéesu li aanool:

— Unábul lí inje!

²⁸ Lebi li akat to wahawu woola feh, min ayito anab li akila.

²⁹ Fúlum tó, Lebi li akaan boola húbaññaati boot li Yéesu. Kúyababuhál kameerje li bukan kukee li kubil kubah min kutiñ li buko. ³⁰ Muñe'e *Kufaaliisiyerjaku* kata Yéesu:

— Kama wáa újiye li jitiñum ban li jíhobum dín dano li *kúyababuhálabu* li bukanabuku kammuu kuhoofoola?

³¹ Yéesu li aaniil:

— Inti bukan kásomutut joke li abuntena, bale kásomutumuu joke li abuntena. ³² Ibilut kahooñ bukan kayinoole li koon buko bukan kacole koom, bale kuhoofoola libile kahooñ, mantee li kútiwo kuña' bu- loŋ buwunkul.

Múkaaniin mahaan munaboolut li muwunkul

(Máciya 9:14-17; Maak 2:18-22)

³³ Muñe'e kukee li kugejjen Yéesu koonool:

— *Kúgoomaku* foof. Bale kúgoomaku kooli buko fan kutiñ li kuhob.

³⁴ Yéesu li aaniil:

— Mantee jiyilo jikaan bukan kahooñuli boot ébuto kumommo, ányinaawu ammuu li ébutowayi akila to li buko? ³⁵ Bale hunakahu fan húliiñ nan ányinaawu ammuu li ébutowayi ammuu ájim li buko. No unnu kommuu li kumommowool.

Makaane muhaan muyilaat munaboo li muwunkul

³⁶ Yéesu li aña' *bukittenuolumabu* umbe min alob li buko:

— An áhaaculeliit hufalen li kañ kuwunkul min áfiboo kañ kuhaan. Mata akaan momuu, kañaku kuwunkulaku fan kuhaaco, ban hufalenahu huwunkulahu let hunaboo li kañaku kuhaanaku. ³⁷ Manolamu, an

ánjaleliit bunuk buwunkul aɓolen li situnfen sájoje. Mata an akaan momuu, bunukabu buwunkulabu fan búji situnfenasu sájojumu li sifemb, min bunukabu búyuwo. Situnfenasu so li kajen. ³⁸ Bale fan uña' bunuk buwunkul uɓolen li situnfen siwunkul! ³⁹ Ban an ahobumu búluuk aban, let afañ amit ahob bunuk buwunkul, mata fan aan «Búluukabu buharj másum.»

Yéesu ammu anahaanawu ata húyiyaayahu hata Kusuwifaku

(Máciya 12:1-8; Maak 2:23-28)

6 Muñe'e li líiñ li hunak hata *húyiyaay hata Kusuwifaku* koola li kuwuutul ubasawu wata edenfeterj kufoofoy li kuñeniil kutokoñ. ² *Kufaaliisiyerj* kukee li kooniil:

— Wáa újiye bukuluul li jinaak jikaan wah wan Eluwaayi yata Móyiis éhile kakaan li *húyiyaayahu* hoololaal?

³ Yéesu li aaniil:

— Kama jihinut jijanga min jihaas waa áyiyawu *Dayit* akaanumuu nan akila humumool acaaletumuu, li kanabumuu li akila? ⁴ Dayit lanokennoken li eluufayi yata Ateemit, ajow aña' kúmbuuluwaku kasenimuu Ateemit atokoñ, ban li asen ko kanabumuu li okila kutokoñ. Imban eluwaayi yoone élambaayi bale eyilo etokoñ ko.

⁵ Yéesu li afamen aaniil:

— *Añool-An* ammu anahaanawu ata húyiyaayahu hoololaal.

Yéesu li afaken an ata kañen kakete li húyiyaayahu hata Kusuwifaku

(Máciya 12:9-14; Maak 3:1-6)

⁶ Li líiñ li *húyiyaay hukee hata Kusuwifaku* min alako kaliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit. Li baj ló ányine an kañenool kúli kukete. ⁷ Muñe'e kaliikene- muu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis li *Kufaaliisiyerjaku* li kulaso Yéesu jak boot min kujuk mantee fan afaken an li húyiyaayahu hooliil, mata huñes kulakowe mantee li kujukool li kakaan wah waate újiyiil li kuɓoofool. ⁸ Bale Yéesu li ahaas uyinoolawu wooliil, li aan ányinaawu ata kañenaku kake- tumuu:

— Uyito, ubil ulako taatu, hákil ésukayi feh.

Maɓegen ányinaawu li ayitowul abil ayito to acol.

⁹ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Boot min igejjenүүл: Waa eluwaayi elobe kakaan li húyiyaayahu hoololaal? Mantee kakaan majake, mantee kakaan majakut? Mantee kafaken buloñ bata an, mantee kakajen bo?

¹⁰ Muñe'e Yéesu li ajukeliil foofiil feh, ban li aan ányinaawu:

— Ulaaw kaŋenaku kooli.

Maŋegen ányinaawu li alaaw kaŋenaku, li kuyaana kufak min kulaañ kulako loon naanaŋ. ¹¹ Bale kaliiken-
emuu é sukayi eluwaayi yata Móyis li Kufaaliisiyenaku
etindihuuñ yáamak li ejokiil. Muñe'e li kulako kakit-
tenoo buu koote kukaan Yéesu eeno.

Yéesu li aŋus bukan kuŋen li kúluba kulako kufootal
(Máciya 10:1-4; Maak 3:13-19)

¹² No unnu, Yéesu li ajow anjito li huyuu boot kaŋaw,
ban li alako bo ehukaayi feh kaŋaw Ateemit. ¹³ Nan ba-
nakabu buyitowulumuu, Yéesu li áhooñul *kúgoomaku*.

¹⁴ Kan aŋusumu buko kommu umbuke: *Simon* (an
ahooñumu Fiyee) li atuyool Andele, *Saak* li Saŋ, Fílib
li Baatilime, ¹⁵ Máciya li Toma, *Saak* ata Alife li *Simon*
(alakomuu li hojohahu haaneyimuu Selot), ¹⁶ Súd ata
Saak, li Sudaas Isikaaliyot abile anuyoomuu Yéesu.

**Búsukabu li bubil bajam Yéesu,
min foof afaken kásomutumuu**
(Máciya 4:23-25)

¹⁷ Muñe'e Yéesu li áwalowumul li huyuu yahu li ku-
footalaku koola ló, ajow ayiten tan etaamayi ele-
lenoole, tin kameeŋe li *kúgoomaku*, li kata halaabahu
hata sí sukasu sammu li etaamayi yata Tiil li Sidon
sammu bata katantaku kata halahu. ¹⁸ Bukanabuku
umbuku kubiibil boot bajanten Yéesu, li boot min afak-
eniil li úsomutawu wooliil. Bukanabuku kan uyi-
nawu wajakutumuu úlaamenumuu li kufak foof.
¹⁹ Muñe'e é sukayi feh li elako huŋes boot min ego Yé-
esu, mata sembe sinaake sífulumul li okila sanaake
sifakeniil feh.

Kásuumaayaku li sílaamasu
(Máciya 5:1-12)

²⁰ Yéesu li ajuke *kúgoomaku* koola ban li aan:

— Awólo bukuluul jagayimuu,
mata *Jáyiijaju jata Ateemit* jooluul.

²¹ Awólo bukuluul jacaletumuu muñe'e,
mata fan jibil jitiñ jifooñ!

Awólo bukuluul jammuu li jílok muñe'e,
mata fan jibil jíluu!

²² Awólowuul, bukanabuku balateluu, li kuhoyuul,
li kugeluul, ban li kujokuul bukan kajakut,
mata *Añool-An áji!*

²³ Esúmansuum elako li bukuluul wahawu unwu
babajeluul, min jigom li ésumahukow ló,
mata bacaamabu booluul fan buluuk nǵá' li emitayi.
Mata li maŋegenamu, muñowu situubayiil sihaan
sinaake sícoocikoomuu *kufulofetaku*.

²⁴ Bale íyeno bukuluul jabajumuu,
mata kásuumaayaku kooluul jiyab ko jiban!

²⁵ Iyéno, bukuluul jammuu muñe'e li hufooñ,

mata fan jibil jicaalet!

Iyéno, bukuluul jammuu muñe'e li éjuu,
mata fan jíyiyeni ban fan jílok!

²⁶ Iyénowuul, bukanabuku feh balobe majake kuya li
bukuluul,

mata muña'a situubayiil sihaan sinaake silobumuu
majake siya

li bukanabuku kanaake kúmalumuu koon kufulofet
koom!

Jíbooli kulatoolawuul
(Máciya 5:38-48; 7:12a)

²⁷ — Bale ínje fan eenuul, bukuluul jaamommuu li ka-
janten: Jíbooli kulatoolawuul. Jikaan majake kahoyuu-
lumuu. ²⁸ Jísooniyen bukan kaguhuu. Jílaw boot li
kálaatenewulumuu. ²⁹ An atekimuu ehejen li kalaab,
ukatool foof min atek kaaku. An li aŋa' hulaalahu hooli,
ukatool foof min aŋa' kájufaaku kooli. ³⁰ An aŋayimuu
wah, li usenool. An li aŋa' wahi, jakum uŋagool wo.
³¹ Wahawu wan jifañumuu min bukanabuku kukaan
boot li bukuluul, jikaan wo foof bukuluul humumuul
boot li buko.

³² «Jifañumuu bukanabuku kafañuulumuu bale, kasal
buu joote jíbajum to? Maayeet kuhoofoolaaku foof ku-
fañefañ bukanabuku kafañiilumuu. ³³ Jikaanumuu ma-
jake bukanabuku bale kakaanuumuu majake, kasal
buu joote jíbajum to? Mata maayeet kuhoofoolaaku
foof mo kukaanemuu. ³⁴ Li jibil jicaagen bukanabuku
bale kan jíyinenumuu joon fan kubil kulaañenuul,
kasal buu joote jíbajum to? Maayeet kuhoofoolaabuku
foof kucaagenecaagen kufaaliil kuhoofoola, min kubil
kulaañeniil wahawu wanolawu wan kucaageniimuu.

³⁵ Bale bukuluul jíbooli kulatoolawuul. Jikaaniil majake.
Jicaagen bukan, ban jakum jí kangum min kulaañenuul
wahawu wan jicaageniilumuu. Jikaan momuu, fan jibil
jibaj busuhen báamak, ban fan jí lako bañiil bata
Ateemit ata Haatiya. Mata Ateemit lásunsuum li ka-
haasutumuu kalaañen kaŋen, li káŋafutumuu. ³⁶ Jilako
bukan kabaje káyiyen loon Atuubawuul abajumuu
káyiyeen.

Jakum jitiib an

³⁷ — Jakum jitiib an, jakum bil Ateemit atiibuul. Jakum
jiwataten an, jakum bil Ateemit awatatenuul. Jinaaku-
muu jibonket bukan, Ateemit fan abonketuul. ³⁸ Ji-
naakumuu jiwul, Ateemit fan awuluul: fan kuyonen li
kabeyaku kata kañaku kooli hukiib háliiŋe, hayony-
onen hujow humeeŋ tib yok hufuus. Mata kaliiku-
maku kan bukuluul humumuul jíŋalemuu min jíliik
bukanabuku, ko foof Ateemit ammuu li abil aŋa' min
aliikuul.

³⁹ Yéesu li alaañen alobiil li *bukittenuolum* aaniil:

— Mantee an áfuume layilo ayab afaalool an áfuume hákil min ajow loo? Inti buko kújuba feh fan kulo li buwokaay? ⁴⁰ *Agóom* ahanjut anahaanawu oola. Bale ágoom anoowan an kuliikene jak, fan anokoo loon anahaanawu oola.

⁴¹ «Wáa wómmuu úji li ujuk kakaawaku kammuu li jíkilaaju jata atuyi, ban ujukut kawunkaku kammuu li jíkilaaju jooli? ⁴² Mantee foof buu luyilo oon atuyi: “Atuyom, ukobom min ífulen kakaawaku kammuu li jíkilaaju jooli,” ban awu ufanut ujuk kawunkaku kammuu li jíkilaaju jiya? Búhoolowabe! Ujand úfulen kawunkaku kammuu li jíkilaaju jooli ubanumuu, fan ukit ujuk jak min uyili úfulen kakaawaku kammuu li jíkilaaju jata atuyi.

Bunuunuken li ebukoolumool láhaasumeyi

(Máciya 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ — Bunuunuken bajake, buyilaat bubaj ebukoolum yajakut. Bunuunuken foof bajakut buyilaat bubaj ebukoolum yajake. ⁴⁴ Bunuunuken banooban li ebukoolumayi yata bo búhaasumeyi. An let ábajul kujeļu li úbilik. An foof let ábajul kúuļ li anuunuken ata újenkuun. ⁴⁵ An ajake li buyinumool bajake lákaanume wah wajake. An ajakut li buyinumool bajakut lákaanume wah wajakut; mata wahawu wammuu li buyinumabu, wo butumabu búlobewulumuu.

Bukittenuolum bata siluuf síjuba

(Máciya 7:24-27)

⁴⁶ — Wáa újiye li jinaak jihooñom *Amaanjen*, Amaanjen, ban let jikaan wahawu wan ilobumuu? ⁴⁷ An abile boot búmbaam, min ajanten kulimaku kúmbaam ban li akaan loon ilobumuu, boot min íhiisuul li ayi lanokoole. ⁴⁸ Lanokoonokoo li ánayine alakowe kateef eluuf, li awok sénki min áteefumul huteefahu húti-naalahu tin ļaaļe. Nan malamu mufaasoomuu, muļuwamu li múfaasoolul mubil mulo li eluufayi unyu, muyilaat mubet yo mata eteefiteef jak. ⁴⁹ Bale an ajamumuu kulimaku kúmbaam ban akaanut loon ilobumuu, anawu ummu lanokoonokoo li an ateefe eluuf li muļuyis akila bawokut sénki min áteefumul ló. Nan malamu mata muļuwamu múfaasoolulumuu mubil mulo li eluufayi, li eyaan elo eyiissoo feh.

Yéesu li afaken aloka ata anahaan ata kusollaali kata Lom

(Máciya 8:5-13)

7 Muñe'e nan Yéesu abanumuu elob bukanabuku kulimaku unku feh, li ajow boot Káfeenawum. ² Li baj Káfeenawum anahaan ata kusollaali kata Lom abaje aloka an ábooliye njáa'. Alokaawu li ásomut boot eket. ³ Nan anahaanawu ajamumuu li kulob mata Yéesu, li aboñ kukee li kunahaanaku kata *Kusuwifaku* bata Yéesu kujow kuyaakoolool mantee li abil afaken

alokaawu oola. ⁴ Kunahaanaku kata Kusuwifaku li kujow kutook Yéesu min kuyaakoolool mayaakoo koonool:

— Anáyinaawu ummu latootook min ulambenool.

⁵ Mata lafanfañ bukanabuku koololaal, ban akila ájimuu *eluufayi yoololaal yata kaļawaku* li eteefi.

⁶ Muñe'e Yéesu li anaboo li kunahaanabuku kata Kusuwifaku kuwuj. Nan kulehenumuu eluufayi yata anahaanawu ata kusollaaliyaku kata Lom, li áboñul ku-faalool kubil koon Yéesu:

— Anahaan jakum uyok, mata itookut min únokenul búmbaam. ⁷ Mó mújimuu, ikaañenut ínje humumom ibil itooki. Bale ulob hulim hano bale, alokaawu úmbaam fan afak. ⁸ Injé humumom libaje kunahaanom, ban libaje kusollaali kan ihine éemi anahaaniil. Eenumuu umme: «Ujow!», li ajow. Li een umma: «Ubil!», li abil. Eenumuu alokaawu úmbaam: «Ukaan wahawu unwe!» li akaan wo.

⁹ Nan Yéesu ajamumuu kulimaku unku kata anahaanawu ata kusollaaliyaku, li asego njáa'. Li átiwowul li aan bú sukabu bánabulumuu li okila:

— Fan ilobuul, ijukolut híndo *Isilayeel* an abaje káyinen lí ínje loon ánayinaawu ummu.

¹⁰ Muñe'e nan bukanabuku kan anahaanawu ata kusollaaliyaku aboñumuu kulaañumuu boot bata eluufayi yoola kúliiņ, li kutook alokaawu mafake.

Yéesu li ayiten añiil akete ata anaale ahoke áyinool

¹¹ Fúlum tó †, Yéesu li ajow li é sukayi yaaneyimuu Nayin. *Kúgoomaku* koola li kúnabul li okila li bú suk báamak foof. ¹² Nan Yéesu alehenumuu kámbiilaku kata é sukayi, li ajuk bukan bátebulo ehuluņ boot kahok. Aketaawu, jífú' jan jaawool ahoke áyinool, abaje bale jo. Li baj bukan kameenje kata é sukayi kánabulo li anaalaawu. ¹³ Nan *Amaanjenawu* ajukumuu anaalaawu ummu, li áyiyenool njáa'. Li aanool:

— Jakum uļok!

¹⁴ Nan Yéesu aloboolumuu loon muña'a aban, li ajow ago' buyiņabu. Bukanabuku kateb bomuu li kuyiten. Yéesu li aan:

— Amay, ínje eeni uyito!

¹⁵ Maļegen aketaawu li ayito abah, min alako elob. Yéesu li alaañenool asen jaawool. ¹⁶ Bukanabuku kalako tomuu feh li kúkoli. Li kunaak kusal Ateemit koon:

— *Afulofet* áamak láfululo li alolaal.

Li koon foof:

— Ateemit labile kalamben bukanool.

¹⁷ Wahawu wan Yéesu akaanumuu, li ujamo fú' li etaamayi feh yata Súde li sí sukasu sakooj yomuu.

† *Siliibal sakee li sihaanasu «hunak hukaten» sikaane*

Sañ Batiis li aboñ bukan boot bata Yéesu

(Máciya 11:2-19)

¹⁸ Muñe'e *kúgoomaku* kata Sañ li kukittenuul wawu unwu feh wan Yéesu akaanumuu. Sañ Batiis li áhooñul kúluba li buko, ¹⁹ min aboñiil bata *Amañenawu* kujow kugejjenool koonool:

— Mantee awu ommuu anawu áatimuu abil, mantee jooto jinaak akee ábuto?

²⁰ Nan *kúgoomaku* kata Sañ kúliijumuu bata Yéesu, li koon:

— Sañ Batiis áboñuloli boot kagejjeni: «Mantee awu ommuu anawu áatimuu abil, mantee jooto jinaak akee ábuto?»

²¹ Yaan no unnu, Yéesu li afaken bukan kameeje li úsomutawu wooliil, li jilumaju jooliil. Li afaken bukan kan uyunum wajakut újufoye, ban li akaan bukan kameeje káfuume kujuk. ²² Ban li aan bukanabuku kan Sañ áboñulumuu:

— Jijow jikitten Sañ wahawu wan jijukumuu li wan jizamumuu: bukanabuku káfuumumuu kujuke, kakajumuu kujowe jak, bukanabuku kan háhaayee ejokeenu-muu kufake, kásokomuu kujame, kaketumuu kuyitowe, ban Hulimahu Hásuumaahu huwaaleyiwaale esukateenayi. ²³ Awólo, anawu an bakaanelabu búmbaam bootutumuu búji li akat bo káyinenaku koola lí ínje.

²⁴ Muñe'e nan bukanabuku kan Sañ Batiis áboñulumuu kulaañumuu, Yéesu li alako elob búbukabu mata Sañ aaniil:

— Waa jijowe jijukul li kayiinaayaku? Waa, kacaac kan élusayi éllilline? A'aa!

²⁵ Kama waa jijowe jijukul? Waa, ánayine akaanowe wañ wáyikiye?

Jiwayiŋo joon kakaanowemuu wañ watiineniye ban li kóomi li májiihe, li siluufasu sata kúyiyaku koom.

²⁶ Kama waa sum jijowe jijukul? Waa, *afulofet*? Eéhe', ban lahañe *afulofet*. ²⁷ Mata Sañ okila Hulimahu unhe hata Ateemit hakiicimuu hulobumuu moola hoon:

«Fan íboñul an an íhebenulo ayabi hákil, ammuu li atenje bítinabu boot li ebilayi yooli.» †

²⁸ Yéesu li afamen aan:

— Fan ilobuul, bajut an, an anaale abuke ahañe Sañ Batiis. Bale anawu ahanjumu feh matiti li *Jáyiyaju jata Ateemit*, lahañe Sañ.

²⁹ Nan érukayi feh, boot li *kúyababuhalabu* ló, eja-mumuu Sañ li alob loon muña'a, li ehaas yoon Ateemit lacocol, min ebil ábatiiseyiil. ³⁰ Bale *Kufaaliisiyenaku* li kaliikenemuu érukayi eluwaayi érukayi eluwaayi yata Móyiis, kafañutumuu min Sañ ábatiiseyiil, kuhoohoy wahawu wan Ateemit afañumuu boot li buko.

³¹ Yéesu li alaañen aan:

— Li ayi leete ikittenuolum bukanabuku kata muñe'e? Li bukay kunokoole? ³² Kunokoonokoo li bañiil bajowe bubah li kaayeen min kunaak kuhonkoo kufaaliil kooniil: «Jijokuuŋok húŋoon, jimagut! Lí jíkituluul ukijen wájoobiye wata kuhuluŋ, jíŋokut.» ³³ Mata Sañ Batiis labiibil, ban anaakut atíñ, anaakut ahob bunuk, li joon: «Sañ an laam, an buyinum bajakut bújufoye!»

³⁴ *Añool-An* li abil ban li anaak atíñ, li ahob, li joon: «Fan jijuke, ánayinaawu ummu hutíñ li ehob bunuk bale layinoole, okila ammu abukaawu ata kúyababuhalabu li ata bukan kukee kajakut!» ³⁵ Bale bukanabuku kanabumuu li bújallowabu bata Ateemit, kuhaase koon bujaajak.

Yéesu li abonket anaale akaane ahoofoola

³⁶ Muñe'e *afaaliisiyen* li ahooñ Yéesu kujow hutíñ. Yéesu li ajow bata afaaliisiyenawu ajow abah min kutiñ. ³⁷ Li baj li érukayi inyu anaale ata buloñ bajakut. Nan ajamumuu kaanaku Yéesu ummu li hutíñ li eluufayi yata afaaliisiyenawu, li áñjalul ateefaay ajake mameeje eheeñ. ³⁸ Nan áliinulumuu, li alako kata búsol Yéesu, bata kootool ††. Li alako jíŋok, min anaak aña' muhuuwamu moola min anecen kootaku kata Yéesu, ban li aña' walawu woola min átiŋ kó. Li anaak áfoon kó, ban li áyu lí kó eheeñayi. ³⁹ Nan afaaliisiyenawu ahooñumuu Yéesu boot boola, ajukumuu loon muña'a, li aan li buyinumool: «Anáyinaawu ummu alakoweenumuu li maŋegen *afulofet*, fan ahaaseen anaalaawu ummu agolemuu loo, okila ammu ayi. Fan ahaaseen aan laalu anaale ata buloñ bajakut.»

⁴⁰ Yéesu li aña' hulimahu, li aan afaaliisiyenawu:

— Simoñ, libaje wah wan éemi li ilobi.

Afaaliisiyenawu li aanool:

— Ulóbul, Anahaan.

⁴¹ Yéesu li aan:

— Bile baj ánayine acaagene sídalam bukan kúluba. *Atínaalawu* li aakenool *sihanjal sata sídalam* soono téemeel ‡, áŋubutawu soono kúyíi kúluba li kunjen.

⁴² Emmuu bajut an li buko kúluba ayilo alaañen ecaagenayi, ata sídalamasu li akat bo. Muñowu ayi li buko kúluba aate ahañ mafañ ánayinaawu ummu?

⁴³ Simoñ li aan Yéesu:

— Lenseen anawu an ecaagenayi yoola ehanjumu maluuk.

Yéesu li aanool:

— Lukooñe.

⁴⁴ Muñe'e Yéesu li átiwo ajoonoo li anaalaawu, ban li aan Simoñ:

— Lujuke anaalaawu umme? Nan ínokenulomuu booli usenutom mal min ifos kootom. Bale okila

†† Naanañ li Kusuwifaku, úhooñulumuu bukan boot booli fan ukaaniil kuhinto kúguut li buhintowum banokoole li kafeek mantee foof li kabasa, min kulaaw kootiil ‡ Li tañayi yata Yéesu, ehanjal yano yata édalam ele'e li bacaam bata awaña bata etihunaka

† 7:27 Malaki 3:1

muhuwool láfosummuu kootom, ban li átijum kó li walawu woola. ⁴⁵ Nan ínokenulumuu uyabumutom li kúfoon, bale okila akatut káfoon kootaku kúmbaam nan ínokenulomuu boot muñe'e. ⁴⁶ Uñalut éduulij úyu-wom li húkow, bale okila eheeñ láyumuu li kootom. ⁴⁷ Mó mújimuu boot eeni: Uhoofoolawu woola wameenjaawu ubonketibonket. Mata láhiisenhiisen húbooli háamak. Bale an, an kubonkete jatit, húbooli hatit laate áhiis.

⁴⁸ Ban, Yéesu li aan anaalaawu:

— Uhoofoolawu wooli ubonketibonket.

⁴⁹ Muñe'e bukanabuku kalakomuu hutíñahu li Yéesu li kunaak koon li uyunumiil: «Anáyinaawu ummu okila ammuu ayi, abajumuu kakaañen kata kabonket uhoofoo?»

⁵⁰ Bale Yéesu li aan anaalaawu:

— Káyinenaku kooli kufakenifaken, ujow li kásu-umaay.

Kanaalaabuku kalambenumuu Yéesu li kúgoomaku koola

8 Muñe'e li fiyo jakee, Yéesu li ajow li sískasu sáa-makasu li básukabu batitabu, ajow ayiinen ban li awaale bo Hulimahu Hásumaaahu hata *Jáyiiyaju jata Ateemit*. Kúgoomaku koola kuñen li kújubaabuku, li kunab li okila, ² li foof kanaale kakee kan akesoole uyunum wajakut úfu' li buko, li kan afakene li úsomut: Mali aaneyimuu Mali Madala, an Yéesu akesoomuu uyunum wajakut woono hutok li újuba úfu' li okila. ³ Saan, anaalaawu ata alokaawu ata *Elod*, an koonemuu Susa, Susaan li bukan kukee kameenje, kanaake kulambenoo Yéesu li kúgoomaku koola li wahiil.

Bukittenuolum bata an áami li ebet sígul

(Máciya 13:1-9; Maak 4:1-9)

⁴ Bukanabuku kunaanaak kubilum li ésuk yanooyan boot bata Yéesu. Nan ésukayi ejowe emeenumuu, Yéesu li alobiil *bukittenuolumabu* umbe:

⁵ — Bile baj awañá áfule ajow ebet sígul. Nan alakomuu ebetayi, búgin bakee bata sígulasu li bulo li bútinabu. Esúkayi li ékakul só, basuuwabu bata haatiya li butiñ so. ⁶ Búgin baabu li bulo li etaam yata bagisa. Nan siyaane síjilumuu, li sisay mata etaamayi ébukut. ⁷ Búgin bakee li bulo li etaam yata banu-unuken bata úbujá, min bujiloolul li sígulasu sajakumuu, li búgoben só. ⁸ Bale búgin baabu bata sígulasu li bulo li etaam yakonete. Li síjilul min sibuk nǵáa', min kabas kano kubaj ukake' woono téemeel. Nan Yéesu alobumuu loon muñowu aban, li afamen butiya aan:

— An áakimuu sijan boot bajam, li ajanten jak min ajam.

Wahawu wájimuu Yéesu li álobum li bukittenuolum

(Máciya 13:10-17; Maak 4:10-12)

⁹ *Kúgoomaku* umbu bulobe. ¹⁰ Yéesu li aaniil: — Ateemit lakaanuukaan jihaas wahawu wahaasutimuu wata *Jáyiiyaju* joola. Bale kaabuku fan kújamum wahawu unwu li búkittenuolum bájum:

«Li kujuke, ban let kujuk, li kujam, ban let kúnaanum.» †

Yéesu li akitten bukittenuolumabu

bata abetaawu ata sígulasu

(Máciya 13:18-23; Maak 4:13-20)

¹¹ — Muñe'e *bukittenuolumabu* umbu bulobe: sígulasu so sommuu Hulimahu hata Ateemit. ¹² Kagendenuaku kata bútinabu, ko kommuu bukanabuku kajamumu Hulimahu hata Ateemit ban, Sayitaane li abil áfulen hó li uyunumawu wooliil jakum bil kúyinen min kufak. ¹³ Etaamayi yata bagisaabu, yo yommuu bukanabuku kajamumu Hulimahu hata Ateemit ban, li kuyab ho li ésuumansuum. Bale huyawut kuhaa' li buko, min kúyinen maa jatit, li kukat bo káyinenaku kooliil nan sílaamasu sibilumuu. ¹⁴ Etaamayi yata banuunukenabu bata úbujáawu, yo yommuu bukanabuku kajamumu Hulimahu hata Ateemit. Bale li kukat uyinoolawu, li ebajayi li másumamu mata bu-lonjabu umbe min úgoben Hulimahu; mó lí múji ebukoolumayi yooliil let yaal. ¹⁵ Etaamayi yajakumuu, yo yommuu bukanabuku kajamumu Hulimahu hata Ateemit kuban, li kuyab ho li buyinum bajake ban li kuñegen. Li kuhanken min kútuk káyinenaku kooliil lit yok kubaj ebukoolum.

Bukittenuolum bata ehiitum

(Maak 4:21-25)

¹⁶ — An let ayaben ehiitum aban li aña' éking min áhimen yo, mantee foof li akaan yo kata láala elal. Bale, fan aña' yo akaan li yiil bájum bukan kúnokenulumuu li eluufayi, li kujuk mawuñeyamu. ¹⁷ Mata bajut wah wayoli waatut ubil ujuki. Ban bajut wah wayoolooli, waatut ubil uhaasi min úhiisi li mawuñe.

¹⁸ «Kama jíkaanum buu jijantenemuu eeno! Mata an abajumuu wah, Ateemit fan afamenool. Bale an abajutumuu wahoowah, maayeet jatitaju jan ayinoomuu li aan jo labaje, Ateemit fan ayab jo.»

Kutuyaku kata Yéesu li jaawool

(Máciya 12:46-50; Maak 3:31-35)

¹⁹ Muñe'e kutuyaku kata Yéesu li jaawool li kubilool bajuk, bale kuyilaatool kukooj mata búskabu búji.

²⁰ Bukanabuku li koon Yéesu:

† 8:10 Esay 6:9

— Jaawi li kutuyi kumbuku tíyan mayitowe, ban kufañe kujuki.

²¹ Bale Yéesu li aaniil:

— Jaawom li kutuyom buko konomuu bukanabuku kajantenemuu Hulimahu hata Ateemit ban li kukaan loon hulobumuu.

Yéesu li ayeelen búlus

(Máciya 8:23-27; Maak 4:35-41)

²² Li bil líinj hunak hakee, Yéesu li ájufo li busaana li kúgoomaku koola ló ban li aaniil:

— Ulimbaal boot kageb kaaka húwajahu.

Maļegen li kujow. ²³ Nan kulakomuu kalimbaku, Yéesu li ámooli. Búlus báamak li buyaan búteku li húwajahu. Busaanaabu li búyij min bulako li buyooko. ²⁴ Kúgoomaku li kukooj Yéesu min kúliwool ban li koonool:

— Anahaan, Anahaan ummuwaal li újimaal!

Nan Yéesu áliwomuu, li anuuloo búlusabu li kulambajaku, li yeelen. Li lulenoo lul. ²⁵ Muñe'e Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Káyinenaku kooluul kunkay?

Bale kúgoomaku li kúkoli njáa', ban li kusego. Li kunaan kugeļlenoo koon:

— Kama ánayinaawu ummu file okila ammu ayi, an emmuu alobumuu maayeet li élusayi li étuulool, li malamau li mútuulool?

Yéesu li akesoo uyinum wajakut úfu' li ánayine an újufoye

(Máciya 8:28-34; Maak 5:1-20)

²⁶ Muñe'e Yéesu li kúgoomaku koola li kuya busaanaabu booliil li etaamayi yata kata Gelasa †, bújooņoo etaamayi yata Gálile. ²⁷ Nan Yéesu áwalowumulomuu li busaanaabu, ánayine akee áfulumulo li éskayai, an uyinum wajakut újufoye li abil kufam. Fiyofiyo njáa' nan ánayinaawu ummu akate kakaano wañ, ban akinut li eluuf, bale li ajow akin li kuyaak kawoki li kugisa. ²⁸ Nan ánayinaawu ajukumuu Yéesu, li akaaw butiya ban li ákuntun hákilool min alob li sembe aan:

— Waa lufañe lí inje, Yéesu, Añiil ata Ateemit ata Haatiya? Liyaaki, jakum ulillimenom.

²⁹ Lalollob loon muña'a mata Yéesu lanuuloonuuloo buyinum bajakutumuu min búfu' li ánayinaawu. Buyinumabu bajakutaabu bujokewoojok ñameeņe, min bukanabuku kuņa' useel min kujenk kuņenaku li kootaku kata ánayinaawu kuyiliwum kufooyool. Bale fan anaak acac useelawu, min buyinumabu bajakutaabu bújowetumool boot ban an akinut. ³⁰ Yéesu li ageļlen ánayinaawu aanool:

— Kajawi buu?

Anáyinaawu li aanool:

— Kajawom «Jameeņ».

† Gelasa: Lí síliibal sakee li sihaanasu Gadala kukaane (Máciya 8:28), sakee Geligesá kukaane

Li maļegenamu, uyinum wajakut wameeņe újufoool. ³¹ Uyinumawu wajakutumuu li uyaakoo Yéesu woonool jakum aan wo ujow boot li sambun.

³² Muñe'e li baj to li huyuyahu bumat báamak bata sifulugun balakowe kahoof. Uyinumawu wajakutumuu li uyaakoo Yéesu mantee li akat wo min újufo sifulugunasu. Maļegen Yéesu li akat wo min újufo so. ³³ Muñe'e li uyaan úfulul li ánayinaawu ujow újufo sifulugunasu. Bumatabu foof bo feh li búwubbenoolumul haatiya kagebaku kata hulijahu, buliņowul bubil bulo li húwajahu min bújim ló.

³⁴ Nan kumataabuku kata sifulugunasu kujukumuu wahawu wabajumuu, li kutey kujow kúhebul kakinumuu li éskayai li kakinumuu kuloh yo. ³⁵ Bukanabuku li kúfulul kubil bajukabu bata wahawu wabajumuu. Nan kúliiņulumuu tan Yéesu alakomuu, li kujuk ánayinaawu an uyinum wajakutumuu úfulummuu li okila, mabahe li kootaku kata Yéesu ban li akaano wañ, ban okila mágiilowe. Ekole li ejokiil. ³⁶ Bukanabuku kamaatumuu wahawu wabajumuu, li kukitten kaabuku buu Yéesu afakenumuu ánayinaawu an uyinumawu wajakutumuu újufoweenumuu. ³⁷ Muñe'e bukanabuku feh kakinumuu li etaamayi yata éskayai yata Gelasa li koon Yéesu áfu' booliil, mata kúkolikoli njáa'. Maļegen Yéesu li ájufo li busaanaabu min átiwo alaañ. ³⁸ Anáyinaawu an uyinumawu wajakutumuu úfulummuu li okila, li ayaakoo Yéesu mantee li akatool min anab li akila. Bale Yéesu li alaañenool ban li aanool:

³⁹ — Ulaañ úbalo, ujow ukitten wahawu feh wan Ateemit akaanimuu. Maļegen ánayinaawu li ajow ayi iņen li éskayai feh wahawu feh wan Yéesu akaanumuu boot li akila.

Yéesu li ayiten ásungute akete ban li afaken anaale ásomute

(Máciya 9:18-26; Maak 5:21)

⁴⁰ Nan Yéesu alaañumuu boot kageb kaaka húwajahu, búskabu li buyabool, mata bukanabuku feh okila kulakowe kakob. ⁴¹ Muñe'e ánayine akee an koone Jáyilis li áliiņul. Okila alakomuu anahaanawu ata *eluu-fayi yata kaļawaku* yata éskayai. Li ákuntun hákil Yéesu min ayaakoolool aanool abil boot boola. ⁴² Mata lababaj jiñiil jano jaale, jayilo jibaj simit kuņen li síļuba, jásomute boot eket.

Nan Yéesu alakomuu ejowayi boot bata Jáyilis, búskabu li bunaak buñuññool. ⁴³ Muñe'e li baj to anaale akee áfululo huña ban afosowut ho jow baj simit soono kuņen li síļuba. Anaalaawu li aban wahool feh bata kubuntenaabuku, bale an li buko ayilaatool afaken. ⁴⁴ Anaalaawu li álohul Yéesu kata búsol min ago' kabeyaku kata kañaku koola. Huñaahu hoola li huyaan huban to. ⁴⁵ Muñe'e Yéesu li ageļlen aan:

— Ayimaa agolom?

Bukanabuku feh li koon inti buko. Fiyeel li aan Yéesu:

— Anahaan, lujuke buu bú sukabu bú wooñenimuu, ban li bunaak buñuññuli.

⁴⁶ Bale Yéesu li aan:

— Akee lagolongo', mata lihahhaas een sembe sí fuf-fu' lí ínje.

⁴⁷ Nan anaalaawu ahaasumuu aan wahawu wan akaanumuu uhaasihaas, li abil mateelenemaa ákuntun hákil Yéesu. Li akitten Yéesu hákil é sukayi feh wahawu wájiwoolumuu li agolool li buu layaane afakumuu.

⁴⁸ Yéesu li aanool:

— Añoolom, káyinenaku kooli kufakeni. Ujow li kásu-umaay.

⁴⁹ Nan Yéesu alakomuu elobayi, akee li áfulumul bata Jáyilis ammuu anahaanawu ata eluufayi yata kařawaku, abil aanool:

— Jáyilis, jísungutaaju jooli jikete. Jakum umit uyoken Anahaanawu. ⁵⁰ Bale nan Yéesu ajamumuu loon muñowu, li aan Jáyilis:

— Sákoli, úyinen bale, añooli fan afak.

⁵¹ Muñe'e nan Yéesu áliinnumuu bata Jáyilis, akatut an min anoken li eluufayi ábuti li Fiyeel, Sař, Saak li atu-ubaawu li jaaw ata jísungutaaju. ⁵² Bukanabuku feh li kulako búluulen li jílokoo mata añiilawu. Yéesu li aaniil:

— Jakum jílok. Jísungutaaju jiketut, bale jímooolimooli.

⁵³ Muñe'e bukanabuku li kulako kajakakaay Yéesu, mata kuhaase koon jísungutaaju jikeeket. ⁵⁴ Bale Yéesu li átukool li kařen, ban li alob li sembe aan:

— Añoolom, uyito!

⁵⁵ Mařegen jísungutaaju li jíliwo, min jiyaan jiyito. Yéesu li aaniil kusen añiilawu atiñ. ⁵⁶ Sibukoolaasu sata jísungutaaju li sisego nãa'. Bale Yéesu li aaniil jakum kulob an wahawu wabajumuu.

Yéesu li aboñ kúgoomaku koola

(Máciya 10:5-15; Maak 6:7-13)

9 Yéesu li áhooñul kúgoomaku koola kuřen li kúluba kubil kuwoog, min aseniil sembe li kayile kata kakesoo uyinumawu wajakutumuu li kata kafaken bukan kásomute. ² Fúlum tó, li aboñiil kujow kawaale *Jáyiyaju jata Ateemit*, min kufaken kásomutumuu.

³ Nan kulakomuu li kujow, Yéesu li aaniil:

— Jakum jiřa' wahoowah boot mata kañahoolaku: inti hunuk, inti kaboote, inti hutíñuul, inti sídalam. Jakum an li bukuluul ájowetumoo újufo úřuba. ⁴ Jinokenumuu li eluuf li kuyabuul, li jílako ló boot yok nan jommuu jífu' li é sukayi. ⁵ Li bil nokoo loon ban jijowe bukanabuku li kuhoy kuyabuul, jífu' li é sukayi inyu, ban li jihank kafolaku kata kootaku kooluul min híisiil kaanaku kukaanut jak.

⁶ Mařegen kúgoomaku kata Yéesu li kuwuj. Li kujow li sí sukasú feh min kuwaale Hulimahu Hásuumaahu, ban li kufaken banooban kásomutumuu.

Buyina li bujok Elod mata Yéesu

(Máciya 14:1-12; Maak 6:14-29)

⁷ Muñe'e nan águubelunaalawu *Elod* ajamumuu li kulob mata wahawu feh wabajumuu, li aliwo. Mata kukee kunaanaak koon: «Laalu Sař Batiis ayitowumulo li eketayi.» ⁸ Kaabuku li koon: «Laalu *Elí* álaañulo.» Kukee foof li koon: «Laalu akee li *kufulofetaku* kata naanař, ayitowulo li eketayi.» ⁹ Bale Elod li aan:

— Inje humumom ilobumuu min kúfalenuł húkawahu hata Sař. Kama ánayinaawu ummu an ijamemuu li kulob wahawu unwu feh kuya li akila, akila ammuu ayi?

Muñe'e Elod li alako huřes boot min ajuk Yéesu.

Yéesu li ákuumen bukan koono sínjunne hutok

(Máciya 14:13-21; Maak 6:30-44; Sař 6:1-14)

¹⁰ Muñe'e nan *kufootalaku* kúlaañulumuu, li kukitten Yéesu wahawu feh wan kukaanumuu. Yéesu li ařaliil, min kuñako kujow kulako baleyiil li halaab hata é suk yakee yan koone Betisayida. ¹¹ Nan bú sukabu bujamumuu, li bunabenool. Yéesu li ayabiil jak, ban li alobiil mata *Jáyiyaju jata Ateemit*. Li afaken kásomutumuu kafañumuu min kufak.

¹² Emmuu banakabu bo bajowe boot kajon, kúgoomaku kuřen li kúlubaabuku li kuloh Yéesu min koonool:

— Ulob bú sukabu min bujow boot li sí sukasú, li silu-ufasu sammuu li halaabahu hata so, mantee li kubaj bo tan kóomi li kuřot li wah wan kóomi li kutiñ. Mata taate tan oomaamee, wayitowayito.

¹³ Bale Yéesu li aaniil:

— Jiseniil bukuluul humumuul kutiñ.

Kúgoomaku li koonool:

— Kúmbuulu hutok li muwol múřuba bale jooke. Kama yo yommuu min jijow jínoomul mutiñaay boot li bú sukabu umbu feh.

¹⁴ (Kánayinaabuku kalako tomuu kuyilo kúliin sínjunne hutok.) Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— Jikaaniil kubah kukaan kúmim kata bukan koono kúyii kúluba li kuřen.

¹⁵ Mařegen kúgoomaku li kukaan loon Yéesu alobiilumuu, min kukaanil feh kubah. ¹⁶ Muñe'e Yéesu li ařa' kúmbuuluwaku hutokayi li muwolamu múřubaamu ban, li ařuyo emitayi min ásooniyen kúmbuuluwaku li muwolamu li kařaw aban, li amuncul kúmbuuluwaku li muwolamu asen kúgoomaku kugaben é sukayi.

¹⁷ Bukanabuku feh li kutokoñ kujow kufooñ. Muñe'e kúgoomaku li kuwomen kumunculaku kasařomuu, kujow kuyok kumeenřen utekel woono kuřen li úřuba kuteb kújowetum.

Fiyeeel li alob aan Yéesu ammuu Afakenaawu

(Máciya 16:13-19; Maak 8:27-29)

¹⁸ Li líinj hunak hakee, Yéesu li alako li kakanj balewool min aław, *kúgoomaku* koola li kubil kutookulool to. Li agelleniil aaniil:

— Kama muñowu ésukayi yoone ínje emmuu ayi?

¹⁹ *Kúgoomaku* li koonool:

— Kukee koone awu ommuu Saŋ Batiis, kaabuku li koon awu ommuu *Elí*, kukee foof li koon awu akee li *kufulofetaku* kata no ayitowumulo li eketayi.

²⁰ Yéesu li agelleniil aaniil:

— Bukuluul li joon ínje emmuu ayi?

Fiyeeel li aanool:

— Awu ommuu *Afakenaawu* an Ateemit áboñulu-muu.

Yéesu li alob ákibben mata sílaamasu soola li eketayi yoola

(Máciya 16:13-19; Maak 8:30-9:1)

²¹ Yéesu li anuulooliil aaniil:

— Jakum ban li jilob mo an.

²² Li afamen aan:

— *Añool-An* laate álaam nǵáa'. Ban Kunahaanaku kata ésukayi, li huhaanaahu hata élambdaayi, li kaliikene-muu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móiis, fan kuhoyool. Fan kumukool, bale nan emmuu jow baj kunak kúhaaji, fan ayitowumul li eketayi.

Buu nabemuu li Yéesu

(Máciya 16:24-28; Maak 8:34-9:1)

²³ Nan fú' tómuu, Yéesu li aan bukanabuku feh:

— An afañumuu min ánabul lí ínje, li akat kayinoo mata buloŋool. Ateb hunakoohunak ekuluwaayi yoola †, min ánabul lí ínje. ²⁴ Mata an aŋesumuu kafaken buloŋool, buloŋabu bábaneliitumuu fan bufakool. Bale an aketumuu mata ínje íji, fan abil abaj buloŋo bábaneliit. ²⁵ Jáliŋ buu yoom to, an babaje wahawu feh wata adunaayi ban li ájimen buloŋool, mantee li akajenoolo okila humumool? ²⁶ Li maŋegenamu, an asuu-wommuu ban li asuu kulimaku kúmbaam, ínje *Añool-An* fan isuuwool, nan emmuu li ibil li máyiineniyamu múmbaam, li mata Atuubaawu, li mata *kumalakaaku* kanabaaku. ²⁷ Li maŋegenamu fan ilobuul, kukee li bukuluul kaanomee taate, let kuket buko bajukut *Jáyi-iyaju jata Ateemit*.

Yéesu li máyiineniyamu moola

(Máciya 17:1-8; Maak 9:2-8)

²⁸ Muñe'e nan Yéesu alobumuu kulimaku unku jow yili baj kunak koono hútok lí kúhaaji, li aŋa' Fiyeeel, Saŋ li *Saak* kuŋito li huyuuy boot kuław. ²⁹ Nan Yéesu alako-

† Ateb hunakoohunak ekuluwaayi yoola: *Yo yommuu kaan éehe' min usuuweni, li úlaam, min uket loon Yéesu*

muu kaławaku, buulabu boola li búbutoo, wañawu woola li uhiit falala'. ³⁰ Muñe'e li baj to kánayine kújuba kalakowe elob li okila: *Móiis* buko li *Elí*.

³¹ Buko kújuba li kúlaŋul li máyiineniyamu mata emitayi. Li kulako elob Yéesu mata eketayi yoola li ésukayi yata *Yeelusalem* loon Ateemit afañumuu. ³² Muñe'e Fiyeeel li kufaalool li kúmooli kúnafen. Bale nan kúli-womuu li kujuk máyiineniyamu mata Yéesu, li kánayinaabuku kújuba kan kuyito tomuu. ³³ Nan kánayinaabuku umbuku kulakomuu li kukatoo li Yéesu, Fiyeeel li aanool:

— Anahaan, jaajak min ulakowaal taate. Ukob min jikaaan úfooyum úhaaji, kano boot li awu, kano boot li Móiis, kano boot li Elí.

(Bale Fiyeeel ahaasut li maŋegen waa lalakowe elob.)

³⁴ Nan Fiyeeel alakomuu elobayi loon muñowu, kafaal li kuyaana kubil kúhimeniil li máyiinowamu mata ko. Muñe'e kúgoomaku li kúkoli nǵáa', nan kujukumuu kafaalaku unku li kúhimeniil. ³⁵ Hulim li húfulumul li kafaalaku haane:

— Laale Añoolom an ijusumuu. Jijantenool!

³⁶ Nan hulimahu hujamimuu, li kujuk to Yéesu balewool. Kúgoomaku li kulu li mo, ban no unnu, kulobut anoowan wahawu wan kujukumuu.

Yéesu li afaken añiil áyine an buyinum bajakut bújufoye

(Máciya 17:14-18; Maak 9:14-27)

³⁷ Hunak hukaten, Yéesu li kúgoomaku li kulako káwalowul li huyuuyahu, búruk báamak li bubil bufam li okila. ³⁸ Muñe'e ánayine akee li álobul butiya li tut bú-sukabu aan:

— Anahaan, liyaaki, ujuke añoolom! Okila bale libaje añiil. ³⁹ Buyinum bajakut fan bújufowool, min ayaan akaaw butiya. Fan búlillinjool li sembe min bukaan butumabu boola buhoohet. Fan búlaamenool, ban káfulaku kata bo li okila li kúsengi nǵáa'. ⁴⁰ Liyaakooy-aakoo *kúgoomaku* kooli mantee li kukesoo bo, bale kuyilaat.

⁴¹ Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Huwaj, akila bukuluul? Jibajut káyinen, ban li jinaak jíkaandomaayiiñ. Boot min ilako li bukuluul boot yok nay? Kama boot min ímuñuul boot yok nay? Uŋálulom jífulaju jooli taate.

⁴² Nan añiilawu alakomuu ebilayi, buyinumabu bajakutaabu li bubetool teetaam ban li búlillinjool li sembe. Bale Yéesu li anuuloo buyinumabu bajakutumuu, min afaken añiilawu ban li alaañenool asen atuubawool. ⁴³ Esúkayi feh li esego mata sembaasu sata Ateemit.

Yéesu li alaañen alob mata eketayi yoola

(Máciya 17:22-23; Maak 9:30-32)

Muñe'e emmuu anoowan baloñe li asego mata wahawu feh wan Yéesu akaanumuu, Yéesu li aan *kú-goomaku* koola:

⁴⁴ — Bukuluul jijanten jak wahawu wan emmuu li ilobuul: *Añool-An* fan abeti li kuñen bukan.

⁴⁵ Bale kúgoomaku kuliitikenut hulimahu unhu. Wahawu wan hulimahu hufañumuu hulob, Ateemit layoliyo wo jakum bil kuyili kúnaanum wo, ban li kúkoli kugeljen Yéesu min akitteniil waa lafañe alob.

Ayi ahanumuu kufaaloos hákil Ateemit?

(Máciya 18:1-5; Maak 9:33-37)

⁴⁶ Muñe'e kúgoomaku li kulako búwonnoo boot min kuhaas ayi li buko ahanumuu maluukeni li kufaaloos feh. ⁴⁷ Nan Yéesu ahaasumuu kayinoolaku kooliil, li aña' añiil atit akaan téetiwool. ⁴⁸ Ban li aaniil:

— An ayabumuu boola añiilawu umme mata ínje íji, ínje humumom layabe boola. An li ayabom boola jak, anawu áboñulommuu foof layabe boola jak. Mata anawu ahanumuu matitiyenoolo li bukuluul feh, okila ahanuulumuu feh.

An aletumuu alatoolawuul booluul lalaañe

(Maak 9:38-40)

⁴⁹ Muñe'e Sañ li aan Yéesu:

— Anahaan, jijuujuk ánayine akee li kaña' kajawaku kooli min akesoo uyunum wajakut úfu' li bukan, li joonool akat, mata alet li ololaal.

⁵⁰ Yéesu li aaniil:

— Jooteenut jíhilool ákaanum mo. Li mañegenamu, an aletumuu alatoolawuul, booluul lalaañe.

Li kuhoy bayab Yéesu li éasuk yata Samali

⁵¹ Muñe'e nan kunakaku kulehenumuu nan Yéesu ammuu li ajow boot li emitayi, li ajok li mañegenool min ajow boot *Yeelusalem*. ⁵² Li aboñ bukan kujow ló. Li kulako ejowayi, li kunoken li áasuk akee li etaamayi yata Samali boot kafalewool tan ammuu alako. ⁵³ Bale kata éasukayi li kuhoy kuyab Yéesu mata ejow lalakowe boot *Yeelusalem*. ⁵⁴ Muñe'e nan *kúgoomaku* li Sañ kujukumu loon muña'a li koon:

— Anahaan, lufañe min jilob min sambun sibilumul haatiya emitayi sibil sileemeniil?

⁵⁵ Bale Yéesu li átiwowul ajoonoo li buko min awa-teteniil †. ⁵⁶ Li kújowum tó boot li éasuk yakee.

Buu kafañumuu kunab li Yéesu kooote kukaan?

(Máciya 8:19-22)

⁵⁷ Nan kulakomuu ejowayi, ánayine akee li abil aan Yéesu:

— Anahaan, fan inab li awu tanootan tan ujowe.

⁵⁸ Yéesu li aanool:

— Kugeewuwaku kubaje uwokaay. Basuuwabu bata haatiya bubaje useeh. Bale *Añool-An* abajut tan aate ahinto min ayooño.

⁵⁹ Yéesu li aan ánayine akee:

— Unábul lí ínje.

Bale ánayinaawu li aanool:

— Anahaan, ukatom min ijand ijow ihok atuubawom.

⁶⁰ Yéesu li aanool:

— Ukat bukanabuku kakatumuu min buko humumiil kuhok bukaniil kakatumuu, min awu ujow uyiinjen hulimahu hata *Jáyiiyaju jata Ateemit*.

⁶¹ Anáyine akee li alaañen aan Yéesu:

— Anahaan, fan inab li awu, bale ukatom min ijand ijow jíkatoolul li butonjom.

⁶² Yéesu li aanool:

— An átonumuu awañ li kajanduwool ban li ágegul búsolool, anawu ummu akaanuti boot li *Jáyiiyaju jata Ateemit*.

Yéesu li aboñ kúgoom koono kúyii kúhaaji li kuñen li kúluba

10 Nan fú' tómuu, *Amaañenawu* li ałus kúgoom kukee koono kúyii kúhaaji li kuñen li kúluba. Ban li aboñiil kúlubałuba kujow ló boot li sískasu feh, li tinootin tin akila humumool áami li ajow.

² Yéesu li aaniil:

— Emaanaayi yaalumuu boot ecac emeerje gáa', bale kucacaabuku kufamut. Mó mújimuu, jílaw akilumuu ecacayi min afamen aboñ kucaca kahañ mameerj, kujow kúcacul emanaayi kúnjalul. ³ Jijow! Boot min iboñuul loon bágalaan boot li tut sijangibujal.

⁴ Jakum jinja' sídalam, mantee kabootte, mantee foof sidalla. Ban jakum jiyiten li bútin min jisaañ an. ⁵ Nan jinokene li eluuf, jijand joon: «Kásuumaay kulako li eluufayi inye.» ⁶ Nokoomuu loon babbaj li eluufayi an ata kásuumaay, kásuumaayaku kooluul kujow kulako li okila. Li nokoo loon bajut, kásuumaayaku li kúlaañul kulako li bukuluul. ⁷ Jilako li eluufayi inyu, min jitiñ li jihob wahawu wan kommu li kusenuul ló, mata aloka laate ayab bacaamool. Jakum jiwalen li eluuf ban li jiteb boot li yakee li éasukayi yanolayi. ⁸ Li jibil jinoken li éasuk ban li kuyabuul, jitiñ wahawu wan kommu kusenuul.

⁹ Jifaken kásomutumuu li éasukayi inyu, ban li joon bukanabuku kakin dómuu: «*Jáyiiyaju jata Ateemit jíkojuluul.*» ¹⁰ Bale jinokenumuu li éasuk, bukanabuku kata ló li kuhoy kuyabuul, jijow li útinawu wata éasukayi

† *Síliibal sakee li sihaanasu sibabbaj kulimaku unke: «Jihaasut buyinum buu bukuluul; mata Añool-An abilut boot jamuk bukan, bale boot kafakeniil.»*

ban li joon: ¹¹ «Jihanhankumee kafolaku kata ésukayi yooluul, kakotumee li kóotoli kúlaañul booluul. Bale, joote jihaas joon Jáyiyaju jata Ateemit jíkooyulo.» ¹² Fan eenuul, li Hunakahu hata Batiibabu, katekaku kata ésukayi inyu fan kuhaŋ másengi kata *Sodom*[†].

Sísukasu sahoymuu báyin

(Máciya 11:20-24)

¹³ — Iyéno, awu Koolasin! Iyéno, awu Betisayida! Mata nokooleenumuu loon wahawu wájaahalenimuu wakaanimuu booluul, ukaaneenikaan li ésukayi yata Tiil li yata Sidon, timbeen bukanabuku kakinumuu li sí-sukasu unsu, buko bakaanowe kusaaku min kúkan-noolum búbunfa nan fiyowe. Muñowu kooteenumuu kukaan min kúhiis kaanaku kubeebet búsol bulonabu booliil buhaanabu min kulon loon Ateemit afañumuu. ¹⁴ Mó mújimuu, li Hunakahu hata Batiibabu, katekaku kooluul fan kuhaŋ mátaaŋi kata Tiil li Sidon. ¹⁵ Awu Káfeenawum, lonsoon fíle boot min utebeni boot haatiya emitayi? Maayeet! Ateemit fan áwalenuli boot yok teetaam dín kaketumuu kommuu.

¹⁶ Yéesu li afamen aan kúgoomaku koola:

— An ajantenuulumuu, ínje humumom lajantene. An li ahoyuul, ínje humumom lahoje. Ban an ahoy-ommuu, anawu áboñulommuu lahoje.

Kúgoomaku kúyii kúhaaji li kuŋen li kúluba li kúlaañul

¹⁷ Muñe'e kúgoomaku kúyii kúhaaji li kúŋen li kúlubaaku kan Yéesu aboñumuu, li kúlaañul li ésu-umahukow ló. Li kunaak koon:

— Anahaan, maayeet uyinumawu wajakutumuu útu-ulolituul, nan jinaake joon womuu úfu' li bukanabuku li kajawaku kooli.

¹⁸ Yéesu li aaniil:

— Lijuujuuk *Sayitaane* li álowumul haatiya emitayi loon kawiwijen kata hufalajaj. ¹⁹ Jijanten, lisenuusen sembe sata min jíjowum li sinuukayila, li siŋanguu, min jiheek sembaasu feh sata alatoolaawu. Ban wahoowah wajakut let ubajuul. ²⁰ Bale jakum ésuumansuum elako li bukuluul min uyinumawu wajakutumuu útuuluulmuu. Esúumansuum yoote elako li bukuluul min ujawawu wooluul ukiicimuu li emitayi.

Yéesu li akaan bañiilabu batitabu buhaas Atuubawool

(Máciya 11:25-27; 13:16-17)

²¹ No unnu, ésuumansuum li elako li Yéesu li búkaanum bata Buyinumabu Banabaabu, li aan:

— Lisali Ateemit Atuubawom, awu ammuu *Amañenawu* ata emitayi li etaamayi, mata luyoyyo wahawu unwu bukanabuku kájallomuu li katuukomuu, min

[†] Kata *Sodom*: *Bújafutabu bata kata ésukayi yata Sodom buluuluuk nãa' naanaŋ. Wahawu unwu újimuu Ateemit li ábuj ésukayi inyu li sambun*

úhiis wó bañiilabu. Maŋegen, Atuubawom lialisal, mata li húfañum huya lúkaanum mó.

²² Atuubawom lasenonsen wahoowah feh. Anoowan ahaasut ayi ammuu Añiilawu, Atuubaawu bale. Anoowan ahaasut ayi ammuu Atuubaawu, Añiilawu bale, li bukanabuku kan Añiilawu afañumuu min áhiisi-il ó'.

²³ Muñe'e Yéesu li átiwo ajoonoo li *kúgoomaku* koola ban li alobiil buko baleyiil aaniil:

— Awólo, bukuluul jajukumuu wahawu wan jijukemuu li wo. ²⁴ Mata fan ilobuul, *kufulofet* kameeŋe li kúyii kameeŋe kufaŋeene kujuk wahawu wan jijukemuu li wo, bale kujukut wo. Li kufaŋeen min kujam wahawu wan jijamemuu li wo, bale kujamut wo.

Yéesu li aŋa' an ata Samali akaane jak, akaan bukittenoolum

²⁵ Muñe'e akee li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyis li ayito agejjen Yéesu, kagejjen kata kabuutoolool, aanool:

— Anahaan, waa léemi li ikaan min ibaj bulonabu bábaneliitumuu?

²⁶ Yéesu li aanool:

— Waa ukiici li *eluwaayi*? Buu lúnaanum wo eeno?

²⁷ Anáyinaawu li aan Yéesu:

— «Loote ufañ *Amañenawu* Ateemit ooli li buyinumi feh, li yaali feh, li sembeyi feh, li kayinooli feh. Ban foof loote ufañ afaali an loon awu humumi ufañoolomuu.»

²⁸ Yéesu li aanool:

— Lulobe jak. Ukaan loon muña'a, fan ulon.

²⁹ Bale ánayinaawu aliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyis li afañ min akooŋenoolo, li agejjen Yéesu aanool:

— Kama ayi ammuu afaalom an?

³⁰ Yéesu li aanool:

— Bile baj ánayine akee abilume *Yeelusalem* alako ejow boot Séliko. Nan alakomuu ejowayi, li alo li kuŋen bukan kájafute. Li kubot wañawu woola, min kutekool ajow alako li aket, li kukatool to min kujow. ³¹ Muñe'e li baj Alámba ájowume li bútinabu umbu. Nan alakomuu ejowayi, li ajuk ánayinaawu an kutekumuu, li ájowumool li kakaŋ awuj. ³² Li baj foof *aŋatak* ájowum tó, li ajuk ánayinaawu, li ájowumool li kakaŋ awuj. ³³ Bale li baj ánayine akine Samali alakowe ejow kañaahoo, li ájowum li bútinabu tin ánayinaawu an kucokenumuu alakomuu. Nan ajukoolumuu, li áyiyenool nãa'. ³⁴ Li akooj ánayinaawu an kucokenumuu, min aŋa' múyit li bunuk akaan li ucokawu woola aban, li aŋa' uŋaac min abooñen wo. Nan abanumuu, li atebool akaan li asumawu oola humumool, min ájowetumool ajow akaan li eluuf yata kayab ejawoola min acookoolool ló. ³⁵ Hunak hukaten, ánayinaawu akinumuu Samali li

áfulen *sihanjal sata sídalam* soono síluba asen anawu alakomuu bulokabu li eluufayi, ban li aanool:

«Ucookoolom ánayinaawu umme, nan emmuu flaañumul taate, ínje humumom fan icaami wahawu feh wan ommuu ukaanool hañ to.»

³⁶ Yéesu li ageññenool aanool:

— Muñowu li kayinooli, ayi li kánayinaabuku um-buku kúhaaji, aanomuu afaal ánayinaawu an káñafutumu kutekumuu?

³⁷ Anáyinaawu aliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis li aan Yéesu:

— Anáyinaawu akaanoolumuu majake.

Muñe'e Yéesu li aanool:

— Ujow, ban li ukaan awu humumi foof loon okila.

Maaluta li Mali li kuyab Yéesu booliil

³⁸ Muñe'e Yéesu li alako ejow li bútin li kúgoomaku koola ló, li anoken ásuk akee. Anaale akee an koone Maaluta, li ayab Yéesu boola. ³⁹ Maaluta li abaj atuyaay an koone Mali. Mali li ajow abah bata kootaku kata *Amaanjenawu*, min alako bajanten wahawu wan alako-muu elobayi. ⁴⁰ Maaluta bugoololabu bata eluufayi li buheekool, li abil aan Yéesu:

— Amaanjen, kaanuti wahoowah min atuyom akatommuu balewom min eeno li bugoololabu? Kama ulobool min alambenom.

⁴¹ Amaanjenawu li aanool:

— Maaluta, Maaluta luyinooyinoo ban li oono li kalil-liwoo mata wah wameenje. ⁴² Bale wah wano bale ubaje jáliñ. Mali lamamman wahawu wahañumuu majak, ban an let áfulen wo li okila.

Yéesu li aliiken kúgoomaku koola buu ñawemuu

Ateemit

(Máciya 6:9-13; 7:7-11)

11 Li líñ hunak hakee, Yéesu li alako kañaw tikee. Nan abanumuu kañawaku, akee li *kúgoomaku* koola li aanool:

— Anahaan, úliikenoli kañaw Ateemit, loon Sañ ali-ikenumuu kúgoomaku koola kañaw.

² Yéesu li aaniil:

— Jilakomuu kañaw, li joon:

«Faafa, Ukaan min ésukayi ehaas yoon awu ommuu Ateemit.

Jáyiyaju jiya jibil.

³ Uséñoli hunakoohunak hútiñoli hata etihunakaayi.

⁴ Ubonket uhoofoolawu wóololi, mata áloli húmumoli jibonketebonket foof bukanabuku feh kafetumuu li áloli.

Ban jakum úkatoli min jilo li jabunt.»

⁵ Yéesu li alaañen aaniil:

— Nokoomuu loon akee li bukuluul abaje abuke, ban li ajow bata abukewool ummu hukahu balite, ajow

aanool: «Abuke, ucaagenom kúmbuulu kúhaaji, ⁶ mata babbaj akee li kubukewom akite li abilumul bata kañaahoo áami búmba, ban ibajut wah wan éemi li isenool.» ⁷ Muñe'e nokoomuu loon abukewool ummu laanuloosaan híndo eluufayi: «Jakum uyokenom! Kám-biilaku kubabi kuban, ban ínje li bañoolom jihintowe. Iyilaat iyitowul ijowi kasen kúmbuulu.» ⁸ Fan ilobuul, maayeet min akitut ayitowul asenool kúmbuuluwaku unku mata min áamimuu abukewool, bale fan ayitowul min asenool wahawu feh wan jokoolumuu li wo, mata abukewool asuwut bayokenool li kañaw.

⁹ «Yoo, ínje boot min eenool: Jilawumuu, fan kusenuul. Jinesumuu, fan jijuk. Jikonkongenumuu, fan kúbabuluul. ¹⁰ Mata an añawumuu wah, fan abaj wo. An li añes wah, fan ajuk wo, ban an akonkongenumuu, fan kúbabulool. ¹¹ Nokoomuu loon akee li bukuluul áami atuuba, mantee fan asen añoolool enuukayila, okila bañawelool jiwol? ¹² Mantee foof li asenool eñanguu, okila bañawelool heew? ¹³ Fan bukuluul jakut muñowu, jiyilo jisen wah wajake bañooluul, kama háñum Atu-ubawuul ata haatiya? Okila fan asen Buyinumabu Ban-abaabu bukanabuku kammuu li kuñawool bo!»

Li kuñawool Yéesu koon okila an ata Sayitaane

(Máciya 12:22-30; Maak 3:22-27)

¹⁴ Muñe'e Yéesu li alako kakesoo buyinum bajakut búfu' li ánayine an bújufowe, min bújiwool ayilaat alob. Nan buyinumabu bajakutumuu búfulumuu li ánayinaawu, li ayili álobul. Búsukabu li busego feh. ¹⁵ Bale kukee li buko li koon:

— Laalu Bélusebul † ammu anahaanawu ata uyinumawu wajakutumuu, asenool kayile min akesoo uyinumawu wajakutaawu unwu úfu' li bukanabuku kan újufomuu!

¹⁶ Muñe'e kukee li buko li kufañ kubuutoo Yéesu, li koonool akaan *búhiisenum bájaahaliye* báhiise kaanaku sembaasu soola li Ateemit sibilumulo. ¹⁷ Bale Yéesu li ahaas uyinoowu wooliil li aaniil:

— Jáyii jilakomuu, ban bukanabuku kata jo li kutiikoo ló, fan jiyiisoo, min siluufasu sata Jáyiiyaju unju, yanooyan li ehumowul elo li efaal yo. ¹⁸ Kama muñowu uyinumawu wajakutumuu wata *Sayitaane* utiikoo ló-muu, buu jáyiiyaju joola joote jiyili jilako to? Emmuu joone li sembe Bélusebul líkesoolume uyinumawu wajakutumuu. ¹⁹ Nokoomuu loon ínje li sembe Bélusebul líkesoolume uyinumawu wajakutumuu, kúgoomaku kooluul li sembe sata ayi kúkesoolume wo? Mó mújimuu buko humumiil kommuu kubil kutiibuul.

²⁰ Bale nokoomuu loon li sembaasu sata Ateemit líkesoolume uyinumawu wajakutumuu, kama *Jáyiyaju jata Ateemit* jiliñjulo booluul.

† *Bélusebul: Bélusebul kañaw kakee kata Sayitaane*

²¹ «Anáyine abajumuu sembe, ban li abaj bujunko min afooy eluufayi yoola, wah let ugo' ebajayi yoola. ²² Bale nokoomuu loon an ahaŋool sembe abile álo-mool ban li ágootenool, min abot ujunkowawu woola feh wan ákangumeenumuu li wo, fan aŋa' ebajayi yoola feh agaben kufaalool.

²³ «An alaañutumuu búmbaam, alatoolawom laam. An alambenutommuu íwoogenul bumatabu, kayiis bo láami lí kó.

Eláañul yata buyinum bajakut li an an bújufoweene
(Máciya 12:43-45)

²⁴ — Nan buyinum bajakut búfulume li an an búju-fowe, fan bujow buñaahoo ban sayimuu huŋes tan bóomi li buyooŋo. Bale bujukutumuu tan bóomi li buyooŋo, li boon: «Boot min ilaañ boot li eluufayi yúm-baam dán ifúlumulomuu.» ²⁵ Nan bulaañumuu búliiŋ, li butook eluufayi mawuweli, wahawu feh majoo-jeneli. ²⁶ Muñe'e buyinumabu bajakutumuu li bulaañ bujow búŋalul uyunum wakee wajakut woono hutok li úluba, wahaŋ bo máŋafut, min ujow újufo anawu min ulako li akila. Muñe'e buloŋabu bata anawu ummu an uyunumawu wajakutumuu újufomuu, li buhaŋ mátaañi bútinaalabu.

Kásuumaayaku kata maŋegen

²⁷ Muñe'e nan Yéesu alakomuu elobayi loon muñowu, anaale akee li álobumul li tut búasukabu aanool:

— Awólo, anaalaawu ahaletimuu ban li alaaheeni!

²⁸ Yéesu li aanool:

— Oon maa, áwolo bukanabuku kajantenemuu Hulimahu hata Ateemit ban li kukaan loon hulobumu.

Yéesu li ahoy bakaan wah wájaahaleniyé
(Máciya 12:38-42)

²⁹ Emmuu búasukabu báguutumuu Yéesu mo buhaŋemaa mameeŋ, li aan:

— Bukanabuku kata muñe'e kukankan bukan kakakut. Kumbuku li huŋes min kujuk *búhiisenum bájaa-haleniyé*. Bale let kujuk *búhiisenum* bakee *bájaa-haleniyé* bábuto li wahawu wabajumuu Sonaas. ³⁰ Mata loon Sonaas alako nomuu *búhiisenum* boot li kata *ésukayi* yan koonemuu Niniib, mo foof *Añool-An* ammuu abil alako *búhiisenum* boot li bukanabuku kata muñe'e. ³¹ Li Hunakahu hata Batiibabu, Aseekenawu ata etaamayi yan koonemuu Seeba, fan ayito hákil bukanabuku kata muñe'e, min alob buu kuhoofomuu eeno. Mata ban lóyiye *ŋáa'* labilummuu, abil ajanten kulimaku kata *bújallowabu* bata *Salomoh*. Ban baje taate an ahaŋe *Salomoh*. ³² Li Hunakahu hata Batiibabu, bukanabuku kata *ésukayi* yata Niniib fan kuyito

hákil bukanabuku kata muñe'e min kulob buu kuhoofomuu eeno. Mata nan Sonaas awaalemuu kata Niniib Hulimahu hata Ateemit, kubeebet búsol buloŋabu booliil buhaanabu, min kútiwo kuŋa' buloŋ buwunkul. Ban baje taate an ahaŋe Sonaas.

Ehiitumayi yata eniilayi

(Máciya 5:15; 6:22-23)

³³ — An let ayaben ehiitum aban li aŋa' yo akaan tan yolowe, mantee foof li aŋa' yo akaan [kata láala éking]. Bale fan aŋa' yo akaan li yiil, *bájum* bukan *kúnokenulumuu* li eluufayi, li kujuk mawuŋaamu. ³⁴ Kúkilaku kooli kunokoonokoo loon ehiitum li eniilayi yooli. Mó *mújimuu*, *kúkilaku* kooli *kujakumuu*, eniilayi yooli feh inyu foof li mawuŋe. Bale *kúkilaku* kooli *kujakutumuu*, eniilayi yooli feh inyu foof li élim. ³⁵ Mo emmuu kama úkaanum, jakum bil mawuŋaamu maanomuu li awu, mulará élim. ³⁶ Nokoomuu loon eniilayi yooli feh ehiiteni, ban bajut tikee yo tan líme, fan elako li mawuŋe foof yo feh, loon nan ehiitum ejaŋeneyimuu li mawuŋaamu mata yó.

Yéesu li awataten Kufaaliisiyeŋaku li kaliikenemuu *ésukayi* eluwaayi yata Móyiis

(Máciya 23:1-36; Maak 12:38-40)

³⁷ Nan Yéesu alakomuu elobayi, *Afaaliisiyeŋ* li aanool ajow atiñ boola. Maŋegen Yéesu li anoken bata *Afaaliisiyeŋawu* ajow abah boot hutiñahu. ³⁸ Nan kubahumu boot hutiñahu, *Afaaliisiyeŋawu* li ajuk aan Yéesu afosut kuŋenool átowum atiñ, li asego. ³⁹ Muñe'e *Amaŋenawu* li aanool:

— Bukuluul kufaaliisiyeŋaku, fan jítiŋ kata búsol ejunkayi li buyinjaayabu, ban kata *lálawuul* ummu min meeŋ dó *kásiibo* ékuwet li *búŋafut*. ⁴⁰ Min jookut muñowu uyunum! Kama Ateemit akaanumuu kata búsol ejunkayi li buyinjaayabu, inti okila foof akaanumuu kata *lálala* ejunkayi li buyinjaayabu? ⁴¹ Bale jikomen jisen kusukateenaku wahawu wammuu li sijunkasu sooluul li uyinjaayawu wooluul. Jikaan momuu, wahawu feh li úgiilo li bukuluul.

⁴² «Katek kujow kulako li bukuluul kufaaliisiyeŋake! Mata fan jiŋa' etojayi yata banuunukabu loon *búyiŋen*, li *édute* li foof mahosamu feh *maŋukeyimuu* li *sitoolasu*, jisen min lako *bújufabu* booluul, min jimojen jikaan wahawu wacolumuu hákil Ateemit, li jimojen foof jifañ Ateemit. Wahawu unwu jooteenumuu jikaan, ban jakum jimojen kakaan wah waawu.

⁴³ «Katek kujow kulako li bukuluul kufaaliisiyeŋake! Mata jifanfañ kabah li *síbahumasu* sata hákil li *siluufasu sata kaŋawaku*. Li jifañ min bukanabuku kunaak kusaafuul li waayeenawu. ⁴⁴ Katek kujow kulako li bukuluul! Mata jinokoonokoo li kuyaak kan

bukanabuku kujukut, min kunaak kújowum li kó ba-haasut.

⁴⁵ Akee li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis li aan Yéesu:

— Anahaan, ulobumuu loon muñowu, áloli foof lugele.

⁴⁶ Yéesu li aanool:

— Katek kujow kulako li bukuluul foof jaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis! Mata fan jikaan bukanabuku kuteb búteb básengiye kateb, ban bukuluul humumuul let fan jin̄a' maayeet husiikuul min jil-ambeniil kuteb bo! ⁴⁷ Katek kujow kulako li bukuluul! Mata fan jinaak jiteef kuyaakaku kata *kufulofetaku*, ban situubawuul sihaan simukiilumuu. ⁴⁸ Muñowu jíhi-isenummuu kaanaku jifanfañ wahawu wan situubawuul sihaan sikaanumuu. Mata min buko kumukumuu kufulofetaku, bukuluul li jiteef kuyaakaku kooliil! ⁴⁹ Mó mújimuu, Ateemit li bújallowabu boola li aan: «Fan ibil iboñuliil kufulofet li *kufootal*. Fan kumuk kukee li buko, li kúlaaten kaabuku.» ⁵⁰ Bale bukanabuku kata muñ'e'e fan kubil kulo li katek, mata jamukaju jata kufulofetaku feh kan kumukumuu nan adunaayi étuutimuu boot yok muñ'e'e. ⁵¹ Kítum tó li jamukaju jata Abel boot yok li jata Sakali, an kumukumuu li tutoolayi yata *husi-laahu* ñáa'. Eéhe! Li maļegenamu fan ilobuul, bukanabuku kata muñ'e'e fan kubil kulo li katek mata bukanabuku umbuku feh kamukimuu.

⁵² «Katek kujow kulako li bukuluul jaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis! Mata jin̄aŋŋa' ekuļumayi yata kámbiilaku kata kahaasemiñaku: bukuluul humumuul let jinoken dó, ban let jikat an min anoken dó.»

⁵³ Nan Yéesu áfulum tómmu, kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis li kufaaliisiyen̄aku li kuļeetool ñáa', min kookenool to min kunaak kugeļļenoolool waleewalet. ⁵⁴ Li kuñes min kubuutoo Yéesu, mantee li kújamum li okila kulim kalet maļegen kuyiliwum kuļoofool.

Jitey búhoolo

(Máciya 10:26-27)

12 No unnu, bukan sínjunne li kuwoog, gay li kunaak kúkakuloo. Yéesu li ajand aan *kúgoomaku* koola:

— Jikaanum élebiilayi † yata *Kufaaliisiyen̄aku*, yaanomuu búhoolowabu booliil. ² Bajut wah wáhimeni waatut ubil úhimuli. Bajut foof wah wayoolooli waatut ubil uhaasi. ³ Mó mújimuu, wahoowah wan jilobe li élim, fan ujami li mawuñe. Wahoowah wan jikuļoole li káfit min jibuyinoo wo an li ejan, fan ulobi butiya li waayeenawu.

† Elébiilayi: yo yommuu «levain mantee levure» li kufalansewaay. Hulimahu unhu hubajut li kújoolowaay

Ateemit áatimuu ákoliyi, inti bukan

(Máciya 10:28-31)

⁴ — Fan ilobuul, bukuluul jammuu kufaalom, jakum jíkoli bukanabuku kayilimuu kumuk eniilayi, ban let kuyili kukaan wah wakee hañ to. ⁵ Bale boot min ihebuul ayi jóotimuu jíkoli. Jíkoli Ateemit ayilimuu amukuul aban li abetenuul li sambun. Li maļegenamu fan ilobuul, okila jóotimuu jíkoli!

⁶ «Inti sídalám síluba sinoomemuu bánfahutuun boono hutok? Bale Ateemit amojenut maayeet ano li bo. ⁷ Bukuluul humumuul, walawu wooluul humum wo feh, ucobicob. Mó mújimuu, sákoluul! Ateemit lahañ maluukenuul bánfahutuun bameeñe!

Kahoofoolaku kaatutumuu kubonketi, li mata kaca-henoolo

(Máciya 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ — Fan ilobuul, an aanumuu hákil ésukayi feh ínje ikilool, ínje *Añool-An* foof fan een hákil *kumalakaaku* kata Ateemit ínje ikile anawu ummu. ⁹ Bale an aanumuu hákil ésukayi feh ahaasutom, *Añool-An* foof fan ibil aan hákil kumalakaaku kata Ateemit, ahaasut anawu ummu.

¹⁰ «An li abil alob hulim hajakut aya li *Añool-An*, anawu ummu Ateemit fan abonketool. Bale an agelumuu Buyinumabu Banabaabu, Ateemit let abonketool.

¹¹ «Nan kommuu kújowetumuul boot batiib li *siluufasu sata kaļawaku*, mantee bata kuseefaku, mantee bata kunahaanaku kata ésukayi, jakum jiyinoo min jóotimuu jijow jicahenoolo. Jakum jiyinoo foof wáa jóomi li jilob. ¹² Mata Buyinumabu Banabaabu fan busenuul yaan no unnu, kulim kacole kan jóotimuu jilob.»

Jakum jin̄a' uyinumuul feh jikaan li ebaj

¹³ Muñ'e'e ánayine akee li áanumul li búasukabu Yéesu:

— Anahaan, oon atuyom akaan min jigaboo bú-towaabu ban átuubawoli ákatoli tómmu.

¹⁴ Yéesu li aanool:

— Ayíne, kama ayi akaanom ilako atiibaawu ooluul, mantee agaboolaawu ata bútowaabu booluul?

¹⁵ Yéesu li afamen aaniil feh:

— Jijuke to ban li jikaanum efanhubaj, mata bu- loŋabu bata maļegen bata an, bulet li ebajayi yoola, maayeet min akite abaj ñáa'.

¹⁶ Muñ'e'e Yéesu li alobiil *bukittenuolumabu* umbe:

— Bile baj ánayine akee akaane usaanum, ban li abaj kaļaaak kanaake kubuk ñáa'. ¹⁷ Muñ'e'e li abil ayinoo jow fit, li aan: «Kama file buu leete ikaan? Mata muñ'e'e ibajut tan eete itah wahawu wan eenomuu li ícacul.»

¹⁸ Anáyinaawu li aan: «Lihaase buu léemi li ikaan. Fan ihum kíndenaaku kúmbaam, min ilaañen iteef kakee

kahaje mawuŋ, min itah ló wahawu wan eenomuu li ícacul, li ikaan ló wahawu wan ibajumuu.»¹⁹ Ban fan inaaŋ een li buyinumom: «Cóoj, áyine, lubaje ebaj yáa-mak yaate elako to simit sameeŋe. Muñe'e uyooŋo, min utiñ, li uhob min ubaj ésumahukow.»²⁰ Bale Ateemit li aan ánayinaawu: «Esonjaye! Li ehukaayi inye fan yo, fan uket. Muñe'e ayi ammuu li aŋa' wahawu feh wan uhahenumuu boot li awu humumi?»

²¹ Yéesu li áwuñenum li kulimaku unke:

— Wahawu unwu wommuu ubil ubaj an awomene ebaj boot li okila humumool, ban abajut wahoowah hákil Ateemit.

Jijand jñes Jáyiyaju jata Ateemit

(Máciya 6:25-34)

²² Fúlum tó, Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— Wahawu unwu újimuu li eenuul: Jakum jiyinoo mata buloŋuul, min joon waa jóomi li jitiñ. Jakum foof jiyinoo mata eniiluul min joon waa jóomi li jikoko.

²³ Mata buloŋabu buhaje hutíñ, eniilayi ehaje búkoko. ²⁴ Fan jikooñaam sigaanaalasu, sibeteliit sígul, sícaceliit; sibajut maayeet híndena, maayeet bulaŋen. Bale Ateemit lákuumenekuumen so. Imban bukuluul jihaje njáa' basuu. ²⁵ Ayi li bukuluul, buyinawool boote bújiwool li afamen jatit buloŋool? ²⁶ Kama nokoomuu loon jiyilaat jikaan wah watit loon unwu, wáa lí úji li jooti jiyinoo wah waawu wasaŋomuu? ²⁷ Jilaso buu éluŋfenayi yata mahosamu mata siŋamasu eljiilemmuu eeno. Elókeliit, ehaceliit. Bale fan eenuul, maayeet áyiyawu *Salomon* humumool, li máyiineniyamu moola feh, akokowut wañ wajake loon yano li éluŋfenayi inyu. ²⁸ Ateemit afan ásaŋen éluŋfenayi inyu, yammuu síyaat li siŋamasu, yan jihaasumuu joon kajom fan ebeteni li sambun, háŋjum bukuluul humumuul? Mó káyinenuul kukite kutiti! ²⁹ Bukuluul kama, jakum jiyok li huŋes wahawu wan jommuu li jitiñ, li wahawu wan jommuu li jihob, ban jakum buyina bujokuul. ³⁰ Mata bukanabuku kata adunaayi inye, kákaanumutumuu li Ateemit balewool, buko kuyinoolemmuu mata wahawu unwu feh. Bale bukuluul jibaje Atuuba ahaase aan, wahawu unwu feh jifanfañ wo. ³¹ Bale jijand jñes mata Jáyiyaju jata Ateemit, ban Ateemit fan asenuul wah waawu feh afamen to.

Jñes ebaj li emitayi

(Máciya 6:19-21)

³² — Sákoluul, bukuluul jammuu bumat batit! Mata Atubawuul súmoosuum min asenuul *Jáyiyaju* joola. ³³ Jíjula wahawu wan jibajumuu, min jisen sídalamasu kusukateenaku. Jikaan boot li bukuluul humumuul, ujaac wata kakaan sídalam waatut ubil uneg. Jijoojen ebajayi yooluul boot li emitayi dán yootutumuu ebil éyaakulo, dán ákuu ayilaatumuu ajow, li dán bulolabu

buyilaat yomuu bukajen. ³⁴ Mata tan ebajayi yooli yommuu, to foof buyinumabu booli bommuu bulako.

Jíkaanum mata jihaasut nay Añool-An ammuu álaañul

³⁵ — Jikaano wañuul wata bulok, ban jakum jihok sihiitumasu sooluul. ³⁶ Jinokoo li kuloka káami li banaak anahaaniil, ajowe ébuto min áami li álaañul, bájum li kuyaana kúbabulool nan ammuu áliiŋul li atek kámbi-ilaku. ³⁷ Awólo kulokaabuku kan anahaanawu ammuu li áliiŋul, li atookiil to mámooliwut! Li maŋegenamu fan ilobuul, akila humumool fan asinja, ban li akaan kulokaabuku kubah, min akaaniil kutiñ. ³⁸ Anahaanawu álaañulumuu hukahu balite mantee foof ho bayiiliye, ban li atookiil mámooliwut, fan kubaj kásuumaay. ³⁹ Jihaas kaanaku, an ata eluufool ahaaseenumuu ewaatu yay ákuuwawu áami li abil, manooman let akatool min ásuuh eluufayi yoola min ánokenul. ⁴⁰ Bukuluul foof jíkaanum, mata *Añool-An* fan álaañul nan jiyiinooleenut joon no láami li álaañul.

Aloka aŋegene ban li ájallo

(Máciya 24:45-51)

⁴¹ Muñe'e Fiyeel li ageljen Yéesu aanool:

— Anahaan, mantee *bukittenuolumabu* umbu lulollob bo uya li óloli bale, mantee li ésuŋayi feh?

⁴² *Amaanawu* li aan Fiyeel:

— Kama ayimaa ammuu aloka aŋegene ban li ájallo? Okila ammuu anawu an anahaanawu oola alakomuu li ajow kañaahoo, li aŋa' kulokaabuku koola asenuul aaken, ánaakum aseniil hutíñiil, taŋjiil yata hutíñ báliiŋe. ⁴³ Awólo alokaawu ummu, an anahaanawu oola ammuu li áliiŋul, li atookool akila li kakaan bulokabu ban asenuolumuu kakaan! ⁴⁴ Li maŋegenamu fan ilobuul, anahaanawu fan asen alokaawu ummu ebajayi yoola feh aakenool. ⁴⁵ Bale nokoomuu loon alokaawu ummu lanaanaak aan li buyinumool: «Anahaanawu úmbaam let álaañul muñe'e.» Alokaawu ummu li ajok kulokaaku kaabuku kánayinaabuku li kaalaabuku atek, ban li abah min atiñ, li ahob ákaliyeno. ⁴⁶ Anahaanawu oola fan abil álaañul hunak hakee han alokaawu ahaasut aan no láami li álaañul, li ewaatu yan ahaasut. Muñe'e anahaanawu fan atek alokaawu ummu kútek káamak, ban li akaanool loon kátuulutumuu Ateemit kommuu li kukaani.

⁴⁷ «Aloka ahaasumuu waa anahaanawu oola afañe, ban ajoonoolut to min akaan wo, fan abaj katek káamak. ⁴⁸ Bale aloka ahaasut waa anahaanawu oola afañe, ban li akaan wah watooke kútek, fan abaj katek kalewoole. An kusenuumuu njáa', fan foof kubil kugeljenool njáa'. An li kusenuul haŋ maluuk njáa' aaken, fan kubil kugeljenool haŋ maluuk njáa'.»

Yéesu li áji bukanabuku li kutiiloo

(Máciya 10:34-36)

⁴⁹ Muñe'e Yéesu li afamen aan:

— Libiibil boot kayaben sambun li etaamayi, ban li-fañeene min lako sambunasu siyabeni siban! ⁵⁰ Libaje kábatise † kan eete íbatiiseyi, bale buyina báamak bóomi lí ínje boot nan kommuu li kukaani! ⁵¹ Jiyinooyino file li joon libiibil boot káñlalul kásuumaay li etaamayi? Maayeet! Inti kásuumaay, bale katiiloo. ⁵² Kítum muñe'e, bukan hutok kata butonj bano fan kutiiloo, bukan kúhaaji fan kutiiloo li kúluba, kúluba li kutiiloo li kúhaaji. ⁵³ Atuuba fan kutiiloo li añoolool áyine, añiil áyine li kutiiloo li atuubawool. Jawaayawu li kutiiloo li añoolool anaale, añiil aale li kutiiloo li jaawool. Asunfaaf aale li kutiiloo li aseek añoolool, anaale li kutiiloo li asunfaafool aale.

Kahaas kanokoolaku kata etaamayi li emitayi

(Máciya 16:2-3)

⁵⁴ Yéesu li aan foof bú sukabu:

— Jijukumuu kafaal li kúfulumuul Jalañ, li jiyaan joon: «Emitayi fan élaalul.» Ban mañegen li élaalul. ⁵⁵ Nan élusayi yommuu étekumul Kúñum, li joon: «Fan súf!» Ban mañegen li súf. ⁵⁶ Búhoolowabe! Bukuluul jiyilo jilaso kaanowaku kata etaamayi li kata emitayi min jihaas waa wommuu li ubaj. Kama wáa újimuu jikitut jiyili jínaanum li tañ yay jommuu muñe'e?

Uñes min jijamoo li alatoolayi tówum jijow tilibinaal

(Máciya 5:25-26)

⁵⁷ — Wáa újiye let jitiibum li bukuluul humumuul wahawu wajakumuu kakaan? ⁵⁸ Li bil nokoo loon an jibajoole, ban li ájowetumi li bútin, ukaan manooman min jijamoo bukuluul li ejowayi boot bata tilibinaalayi. Ukaan mo, jakum bil abeti li kuñenaku kata atiibaawu, jakum bil atiibaawu aseni sandalum kukuļ. ⁵⁹ Li mañegenamu fan ilobi, let úfulumul ló awu balaañenut sídalmasu feh san ookoolumuu, boot yok li éfitiliñjayi ébanumayi.

Jítiiwo jibet búsol bulonjabu booluul buhaanabu, kumbil jiket

13 No unnu, li baj bukan kukee kabile kulob Yéesu mata bukan kata etaamayi yata Gálile kan *Filat* alobe min kumukiil buko li kakaan kasila Ateemit.

² Yéesu li aaniil:

— Jiyinooyino file li joon bukanabuku umbuku kata etaamayi yata Gálile kan kumukumuu, buko kuñe uhoofoo bukan kaabuku feh kata etaamayi yata Gálile, májimuu li kulo li kámik loon unku? ³ Maayeet! Bale fan ilobuul, jibetutumuu búsol bulonjabu booluul ba-

haanabu min jítiiwo jinja' bulonj buwunkul, fan jiket foofuul feh loon buko. ⁴ Muñowu bukanabuku umbuku kaat li kúhaajiyaku kan eluufayi yagimbaayi yata Sílowe elolomuu emuk, jiyinooyino file li joon buko kuñe uhoofoo bukanabuku feh kakinumuu *Yeelusalem?* ⁵ Maayeet! Bale fan ilobuul, jibetutumuu búsol bulonjabu booluul bahaanabu min jítiiwo jinja' bulonj bawunkul, fan jiket foofuul feh loon buko.

Bukittenuolum bata buñeju bábukeliit

⁶ Muñe'e Yéesu li alobiil *bukittenuolumabu* umbe:

— Bile baj anáyine akee ajuke buñeju li buljibool bata úbiñ. Li abil ajow ló huñes kuñeju áliñ, ajukut li buñejuwabu wahoowah. ⁷ Li aan alokaawu oola ata úbiñawu: «Baje muñe'e simit síhaaji ínje li ebil huñes kuñeju li buñejuwabu umbu, ban let itook ló wah. Ufalen bo! Buyilaat bugogen to etaamayi maayiiñ.»

⁸ Bale alokaawu li aanool: «Anahaan, ufan ukat bo to káyilaku kata hinkiil bale, min íjus tin húholumahu hata bo injolen ban li ikaan to bútone. ⁹ Ikaan momuu, nakee bunak li bubuk. Bubukutumuu, kama li ufalen bo.»

Yéesu li afaken li húyiyayahu hata Kusuwifaku anaale ásomute

¹⁰ Li líñ li hunak hakee hata *húyiyayahu hata Kusuwifaku*. ¹¹ Li baj ló anaale an buyinum bajakut bújufoye min bukaanool ásomut simit kaat li síhaaji. Buyinumabu bajakutumuu li bukaan anaalaawu ákujo ban ayilaat áñaalulo. ¹² Nan Yéesu ajukumuu anaalaawu, li áhooñulool ban li aanool:

— Anaale, lufake li kásomutaku kooli.

¹³ Muñe'e Yéesu li aña' kuñenool awalen li anaalaawu, li ayaan áñaalulo acol min alako kasal Ateemit. ¹⁴ Bale anahaanawu ata eluufayi yata kañawaku súmutool min Yéesu afakenumuu anaalaawu li húyiyayahu hata Kusuwifaku. Muñe'e anahaanawu li aña' hulimahu li aan bú sukabu:

— Baje kunak hutok li hano nan bulok buyilo bukaani. Jibil li kunakaku unku min kufakenuul, bale inti li húyiyayahu!

¹⁵ *Amaañenawu* li aanool:

— Búhoolowabe! Ayi li bukuluul aatut áñejuul húmuanawool tan asene homuu hutiiñ, mantee foof asumool tan asenewoolumuu atiiñ, li hunak hata húyiyayahu ajow ahoben? ¹⁶ Ban anaalaawu umme, anomuu bubukoolum bata *Abulaham*, ban *Sayitaane* li ajokool ajenk simit kaat li síhaaji, waa aateenut afakeni li hunakahu hata húyiyayahu?

¹⁷ Nan Yéesu alobumuu loon muñowu, kulatoolawool li kusuu nja'. Bale bú sukabu li súmiil li wahawu unwu feh wáyiiñenimuu wan Yéesu alakomuu kakaanaku.

† *Kábatise: Yo yommuu sílaam sáamak san Yéesu áami li álaam*

Ekool yatit ebilemuu ekaan bunuunuken báamak

(Máciya 13:31-32; Maak 4:30-32)

¹⁸ Yéesu li alaañen aan:

— Li waa *Jáyyiyaju jata Ateemit* jinokoole? Li waa leete ikittenoolum *Jáyyiyaju jata Ateemit*? ¹⁹ Jinnokoonokoo li ekool yata anuunuken an koone mu-taad, yan an aŋale aɓuk li etoolayi yoola. Ekoolayi li eljiil min ekaan bunuunuken, min basuuwabu bunaak bu-jow buseeh li waanawu wata bo.

Yéesu li aŋa' élebiil akaan bukittenoolum

(Máciya 13:33)

²⁰ Yéesu li alaañen aan:— Li waa liyilo ikittenoolum *Jáyyiyaju jata Ateemit*?

²¹ *Jáyyiyaju jata Ateemit* jinokoonokoo li élebiil yan anaale aŋale ágiwoo li kukiib kúhaaji kata efo' min asi-
iw, boot yok nan basiiwelabu búkaakumuu foof bo feh.

Ayi ammuu li abil anoken li *Jáyyiyaju jata Ateemit*?

(Máciya 7:13-14, 21-23)

²² Yéesu li alako ejow boot *Yeelusalem*, li ájowum li sí-sukasu sáamakasu li básukabu batitabu min aliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit. ²³ Muñe'e akee li agell̥enool aanool:

— Anahaan, mantee bukan kafamut koote kubil kufak?

Yéesu li aaniil:

²⁴ — Jikaan wahoowah min jínokenum li kámbiilaku kahogumuu; mata fan ilobuul, bukaan kameenje fan kuŋes min kunoken, bale let kuyili.

²⁵ «Hunakahu fan húliiŋ nan anahaanawu ata eluufayi ammuu li ayito akuɓ kámbiilaku. Ban nokoomuu loon bukuluul tíyaŋ mayitowe, min jinaak jitek kámbiilaku min jinaak joon: “*Amaaŋen*, úbabuloli!” Fan aanuul: “Ihaasut bay jífulumulo.” ²⁶ Muñe'e fan jinaak joonool: “Jitintiñ ban li jihob dín dáno li awu, li unaak uliiken Hulimahu hata Ateemit li útinawu wata é sukayi yóololi.” ²⁷ Bale fan alaañen aanuul: “Ihaasut bay jífulumulo. Jíloyiyom, bukuluul jakaanemuu majakut.” ²⁸ To untu, to jílokaju jommuu li sílaam sáamak, bukuluul bajuke *Abulaham*, Isaak li *Sakob*, li *kufulofetaku*, ban bukuluul li kubetenuul tíyaŋ. ²⁹ Bukan fan kubilumul li ugebawu ubakiilawu wata etaamayi kubil kubah, min kutiñ li *Jáyyiyaju jata Ateemit*. ³⁰ Muñe'e kukee li bukanabuku kammuu muñe'e kúsola, fan kulako kúti-naa, min kukee li bukanabuku kammuu muñe'e kúti-naa, kulako kúsola.»

Yéesu li aɓokoo mata *Yeelusalem*

(Máciya 23:37-39)

³¹ No unnu, *Kufaaliisiyen* kukee li kúkoosul Yéesu min koonool:

— Ufú' taate, ujow bakee, mata *Elod* lafañe min amuki.

³² Yéesu li aaniil:

— Jijow jonom hugeewuwahu † unhu: «Síyaat li kajom fan ikesoo uyunum wajakut, li ifaken foof kásomutumuu, ban fan iban bulokabu búmbaam li hunakahu húhaajutahu.» ³³ Bale leete ijow bútinom, síyaat, kajom li kájomum, mata jakut min *afulofet* amuki bakee búti *Yeelusalem*.

³⁴ «Aah *Yeelusalem*, *Yeelusalem*, awu jamukemuu kufulofetaku, ban li utek kuyitik bukanabuku kan Ateemit áboñulimuu umuk! Ñoono ñeem ínje ifañeenumuu min íwomenul bañooli ikaan tin tano loon emanjuk éwomenulemuu bacow yo ekaan kata láala kubeyaku kata yo. Bale jifañut. ³⁵ Jikaanum! Ateemit fan akat bo eluufayi yooluul. Bale boot min eenuul, let jilaañen jijukom muñe'e boot yok nan jommuu li joon: “Kásooniyen kujow kulako li anawu abilummuu li kaja-waku kata *Amaaŋenawu!*”»

Yéesu li alaañen afaken an ásomute li hunak hata húyyiyaayahu hata Kusuwifaku

14 Li líiŋ hunak hata *húyyiyaay hata Kusuwifaku* boot hutíñ. Bukanabuku kalako tomuu li kulako kalaso Yéesu min kujuk buu láami li akaan. ² Muñe'e li baj ánayine an bulaa bujoke alako to hákil Yéesu.

³ Yéesu li agell̥en kaliikenemuu é sukayi eluwaayi é sukayi eluwaayi yata Móyyis li Kufaaliisiyenjaku aaniil:

— Mantee eluwaayi yoololaal yonsoon an layilo afaken an li húyyiyaayahu hoololaal, mantee elobut mo?

⁴ Bale kufañut kubagool! Muñe'e Yéesu li átuk ánayinaawu ásomutumuu, min afakenool, ban li aanool ábalo. ⁵ Fúlum tó, Yéesu li aaniil:

— Ayi li bukuluul añoolool áyine aate alo li ekolon, mantee ebewool li elo ló hunak hata húyyiyaayahu hoololaal, let ayaan áfulenumul ló añiilawu, mantee foof ebaayi? ⁶ Kufaaliisiyenjaku kumitut kuyili kubag kulimaku koola unku.

Yéesu li alob mata kawalenooolo li mata kayab ajawoola

⁷ Nan Yéesu ajukumuu buu bukanabuku káhooñulimuu kunaake kumanumuu síbahumasu sahanjumu majak min kubah, li alobiil *bukittenoolum-abu* umbe:

⁸ — An ahoonimuu ujow ébuto, jakum úliiŋ li ujow ubah li ébahumayi yahanjumu majak, mata nikee baje akee li bukanabuku káhooñulimuu an an kujoke ahanj. ⁹ Jakum ban anawu áhooñuluulumuu bukuluul kúɓuba feh, abil aani: «Uyito min usen anawu umme min abah.» Muñe'e fan ukomen ujow, li ñisuu ló, ubah li ébahumayi yata búsol. ¹⁰ Bale, an ahoonimuu boot

† *Hugeewuwahu*: *Kusuwifaku* an abajut jáliŋ kajoke loon hugeewu

bata húbaññaati, ujow ubah búsol, bájum nan anawu áhooñulumuu ammuu áliiñul, li aani: «Afaalom úlohul, ubil ubah baabe li ébahum yahañ majak.» Muñe'e fan kaan kasal káamak boot li awu hákil bukanabuku feh kan kúhooñulumuu boot hutíñahu. ¹¹ Mata an atebenoolomuu, Ateemit fan awalenool, bale an awalenoolomuu, Ateemit fan atebenool.

¹² Fúlum tó, Yéesu li aan foof ánayinaawu ahooñoolomuu boot hutíñahu boola:

— Uhooñumuu bukan boot hutíñ kataaw mantee foof kátiimeel, jakum úhooñul bale kufaali, mantee kutuyi, mantee bukani, mantee kukinooli kabajumuu, jakum bil buko foof kuhooñi booliil, min kulaañeni wahawu wan ukaanumuu boot li buko. ¹³ Bale ulakumuu sinaañ boot li ésuk, li úhooñul esukateenayi, kakajumu, kajinkemuu li káfuumumuu. ¹⁴ Ukaan momuu, Ateemit fan ásooniyeni, mata bukanabuku umbuku kuyilaat kulaañeni wahawu wan ukaaniilumuu. Ateemit fan abil alaañeni wahawu unwu nan bukanabuku kátuuloolomuu kommuu kuyitowumul li eketayi.

Yéesu li alob mata bukan káhooñuli boot hutíñ

(Máciya 22:1-10)

¹⁵ Nan akee li bukanabuku kalakomuu hutíñahu ajamumu kulimaku unku, li aan Yéesu:

— Awólo, anawu aanomuu li abil atiñ li *Jáyiyaju jata Ateemit!*

¹⁶ Yéesu li aanool:

— Bile baj ánayine akee, alake sinaañ aban, li áhooñul bukan kameenje boot hutíñahu. ¹⁷ Nan ewaatuwayi yata hutíñahu éliiñumuu, alakumuu sinaañjasu li aboñ alokaawu oola ajow aan kan ahebumuu: «Jibil! Sinaañjasu sifale'e» ¹⁸ Bale bukanabuku feh kan kuhebumuu, anoowan li aan abajowut. Atí-naalawu li aan alokaawu: «Likitekit li inoom kañaak, ban leete ijow ijukul ko. Liyaaki, ubonketom.» ¹⁹ Akee li aanool: «Muñe'e likite li íyooñul kúmuuna koono kuñen boot ewañ, ban boot min ijow ikaan ko kuwañ min ijuk. Liyaaki, ubonketom.» ²⁰ Aahu li aan: «Likitekit li iyab anaale, mó mújimuu let iyili ibil.» ²¹ Alokaawu li alaañ áliiñ, li akitten anahaanawu oola wahawu feh wan kuloboolomuu. Anahaanawu ata eluufayi, etindihuuñ li ejokool, li aan alokaawu oola: «Ujow cab boot li waayeenawu, li útinawu wata ésukayi min úñalul, kusukateenaku, kakajumuu, káfuumumuu li kajinkemuu, boot taate.» ²² Li fiyo jatit, alokaawu li álaañul li aanool: «Anahaan, li kankaan wahawu wan oonommuu ikaan, bale baje síbahum sabajut bukan.»

²³ Muñe'e anahaanawu li aan alokaawu: «Ujow li útinawu, ban li unab li uhatawu, min ukaan manooman min úñalul bukanabuku kan ommuu ujuk bo únoone-tumul búmbaam, mantee eluufayi yúmbaam li emeen bukan. ²⁴ Fan ilobuul, anoowan li bukanabuku kajan-

deenumuu kuhooñi, let acafen sinaañjasu súmbaam!»

Wahawu wan an áatimuu akaan min alako ágoom ata Yéesu

(Máciya 10:37-38)

²⁵ Muñe'e li baj búruk báamak banaake bunab li Yéesu. Yéesu li átiwuwul li aaniil:

²⁶ — An abilumuu búmbaam, laate afañom ahañ min afañumuu atuubawool, jaawool, aseekool, kuñoolool, kutuyool, kúliinool li buloñabu boola humum bo. Letumu mo, let ayili alako ágoomom. ²⁷ An atebutumuu ekuluwaayi † yoola tan ayilimuu aket, min ánabul lí ín-je, let ayili alako ágoomom. ²⁸ An li bukuluul afañumuu min ateef eluuf yagimbe, inti fan ajand abah min ayino butum buu láami li aban li acaam, bájum li ahaas mantee labaje sídalam safame sayilo siban bulokabu?

²⁹ Akaanut momuu, min átoñ ábetum eluufayi teetaam, ban akitut ayili yo ahabel ateef, bukanabuku feh kammuu kujuk yo, fan kúluwul, ³⁰ min koon: «Anáyinaawu ummu látontoj ateef eluufayi yoola aban, akitut ayili yo ahabel.» ³¹ Li bil nokoo loon, áyii afañe ajow atiik li áyii akee, abaje kutiika koono sínjunne áyii, fan ajand abah min ayinoo min ajuk, mantee fan ayili aña' kutiikaaku koola sínjunne kuñen, min kúfimboo li áyii aahu. ³² Muñe'e ajukelumuu li ahaas aan let ayili, fan aboñ bukan bata áyii aahu, akila baloñe li áloyi, min ajes min kujamoo.

³³ Yéesu li afamen aan:

— An li bukuluul ayilaat alako ágoomom, akila bayi-laak akat bo wahawu feh wan abajumuu.

Musis mabajut jáliñ

(Máciya 5:13; Maak 9:50)

³⁴ — Musis wah wajake. Bale kacabaku kata mo kúfulumuu, buu an aate ayili akaan mo min mulaañen mucab? ³⁵ Let mujak kakaan li kañaak, let foof mujak kakaan bútone. Fan mubeteni tíyañ. An áakimuu sijan boot kajanten, li ajanten min ajam.

Bukittenuolum bata húgalalaan hájime ban li hujuki

(Máciya 18:12-14)

15 Muñe'e li líiñ hunak hukee, *kúyababuhai* li bukan kukee kajakut li kúlohul Yéesu foofiil feh boot bajantenool. ² *Kufaaliisiyeñaku* li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis súumutii. Li kunaak koon:

— Anáyinaawu ummu layabeyab jak kuhoofoola, ban li anaak atiñ dín dáno li buko.

³ Bale Yéesu li alobiil *bukittenuolumabu* umbe:

† *Ekuluwa: Kunuk kúluba kakaani kúlandoo, tan kata Lom kunaanee kufañumuu jamuk emiikeelayi mantee ejawoolaayi, li kuñaliil kujow kubañ to. Iyilo foof lako sílaam san kúgoomaku kata Yéesu kommu kúlaam mata káyinenaku kooliil li okila kúji, loon okila humumool álaamumuu tówum aket*

⁴ — Nokoomuu loon an li bukuluul abaje kúgalalaan koono téemeel, ban hano li ko li hújim, mantee let afan akat kúgalalaan kaaku kúyii kubakii li kaat li kubakii li kayiinaayaku, min ajow aŋes húgalalaanahu hájimuumu, ajow ayok ajuk ho?⁵ Muñe'e nan ammuu ajuk ho, fan súumool gáa' min ateb ho agalo, ⁶ min ajow ábalo áliin, li áhooñul kufaaloollu li kukinoolool min aaniil: «Esúumansuum elako li alolaal, mata lijukulo húgalalaanahu húmbaam hájimeenumuu.» ⁷ Boot ilobuul, li manolamu, fan bil baj ésuumansuum yáamak li emitayi, ahoofoola ano bátiwoye aŋa' buloŋ buwunkul. Esúumansuumayi inyu fan ehaŋ yammuu li ebaj, mata bukan kúyii kubakii li kaat li kubakii kacole, kan jokut min kútiwo kuŋa' buloŋ buwunkul.

Bukittenuolum bata ehanjal yano yata édalam yájime ban li ejuki

⁸ — Mantee foof, nokoomuu loon anaale abaje *sihanjal sata sídalam* soono kuŋen, ban yakee li so li éjim, inti fan ayaben ehiitum min awuu eluufayi ban li aŋes jak boot yok nan ammuu ajuk ehanjalayi yata édalamayi? ⁹ Muñe'e nan ammuu ajuk yo, li áhooñul kufaaloollu li kukinoolool min aaniil: «Esúumansuum elako li ololaal, mata lijuke ehanjalayi yata édalamayi yájimeenumuu.» ¹⁰ Boot ilobuul, li manolamu, fan baj ésuumansuum li *kumalakaaku* kata Ateemit, ahoofoola ano bátiwoye aŋa' buloŋ buwunkul.

Bukittenuolum bata añiil ájimeene ban li ajuki

¹¹ Yéesu li afamen aan:

— Bile baj ányine akee abaje kuñiil káyine kújuba.

¹² Añiilawu ahanjumu mañiilo, li aan atuubawool: «Faafa, usenom júmbaam li ebajayi yooli, jan éetimmu ibil itowo.» Maŋegen atuubayiil li agabooliil buko kújuba ebajayi yoola. ¹³ Muñe'e li baj kunak, añiilawu ahanjumu mañiilo, li ájula joola li wahawu wan abajumu, ban li aŋa' sídalamasu min ajow boot li etaam yakee yáloyiye. Nan áliin bomuu, li aŋa' sídalamasu soola feh afasiken li buloŋ bajakut. ¹⁴ Nan atiñumuu sídalamasu soola feh ajow aban, bamuufaay báamak li bubaj li etaamayi inyu. Añiilawu abajut wah wan ammuu atiñ. ¹⁵ Muñe'e li ajow alako bulok ányine akee li etaamayi inyu. Anáyinaawu li akaanool ajow humat sifulugun li bujal. ¹⁶ Añiilawu li afañeen anaak atiñ hutiñahu hata sifulugunasu, bale an asenutool ho. ¹⁷ Muñe'e añiilawu li ajuke to buloŋabu boola jow fit, li aan li buyinumool: «Kulokaabuku feh kata atuubawom kutiñetiñ kufoñ jow saŋo. Bale ínje ummu li eket taate li bucaa.» ¹⁸ Fan ilaañ boot bata atuubawom ijow eenool: «Faafa, lihoofoofoofoo Ateemit, li ihoofooli foof. ¹⁹ Itookut muñe'e min ujokom loon ínje añooli. Ujokom loon ujokumuu anoowan li kulokaabuku

kooli.» ²⁰ Maŋegen añiilawu li ayito alaañ boot bata atuubawool.

«Nan añiilawu abilumuu abil, atuubawool li aŋandenuol okila baloŋe li áloyi eluufayi, li áyiyenuol gáa'. Li atey ajow kufam. Alíin li aŋa' kuŋenuol agaabool ban li asafool li ésuumahukow ló. ²¹ Añiilawu li aan atuubawool: «Faafa, lihoofoofoofoo Ateemit, li ihoofooli foof. Itookut muñe'e min ujokom loon ínje añooli.» ²² Bale atuubawool li aan kulokaabuku koola: «Jisommen jíŋalul kañaku kahanjumu majak jikaanool. Jikaanool ekob li husiik, li sidalla li koot. ²³ Jijow jíŋalul jímuunaaju jahanjumu maluuk jimuk, min ukaanaal kagaan min úwayeenaal. ²⁴ Mata añoolom umme laketeene, bale muñe'e lálalañulo áami li buloŋ. Lájimeene, bale muñe'e lijukool.» Li kútoŋ kugaan li ésuumansuum ló.

²⁵ «No unnu, añiilawu ahaanawu ata ányinaawu ummu, akila baloŋe bata uljibawu li bulok. Nan álaañulumu abil álehenul eluufayi, li ajam kawel síyindum li jígom. ²⁶ Añiilawu anahaanawu li áhooñul akee li kulokaabuku min ageŋenuol waa ubaje. ²⁷ Alokaawu li aanool: «Atuyi álaañulo, atuubayi li amuk jímuunaaju jahanjumu maluuk, mata añoolool lálalañulaañul bóot li kásuumaay.» ²⁸ Muñe'e añiilawu ahaanawu huñool li hulit, min ahoy banoken li eluufayi. Atuubawool li áfulul ayaakoolool mantee li ajow anoken.

²⁹ Bale añiilawu anahaanawu li aan atuubawool: «Ujan-ten, baje muñe'e simit sameeŋe nan éemimmu li bulok boot li awu, ban bajut nakee nan ihoye bakaan wah wan oonom ikaani. Bale bilut líin nakee li usenom maayeet ajaameen ano imuk min jigaan li kufaalom. ³⁰ Bale añooli umme lálalañulo, okila aŋalumuu ebajayi yooli feh ajow afasiken li sicaga, okila lumukumuu jímuunaaju jahanjumu maluuk.» ³¹ Atuubawool li aanool: «Añoolom, awu ummu taate lí ínje nanoonan, wahawu feh wan ibajumu wooli foof. ³² Bale lootaale ukaanaal kagaan min ésuumansuum elako li ololaal. Mata atuyi umme laketeene, bale muñe'e lálalañulo áami li buloŋ. Lájimeene, bale muñe'e lijukool.»

Bukittenuolum bata an, an kusene ebaj aaken

16 Yéesu li alaañen aan *kúgoomaku* koola:

— Bile baj ányine akee abaje, li aŋa' ebajayi yoola asen alokawool aakenool. Bukan li kubil koon ányinaawu abajaawu, alokaawu ummu li kafasiken ebajayi yoola. ² Muñe'e anahaanawu li áhooñul alokaawu min aanool: «Kama wahawu wan ijamumee bukanabuku li kulob kuya li awu, buu? Uhísom buu lukaane bulokabu eeno, mata let iyili ikati min ooken ebajayi yúmbaam.» ³ Alokaawu li ayinoo li aan: «Anahaanawu úmbaam fan áfulenom li bulokabu búmbaam. Kama muñowu boot min ikaan buu? Ibajut sembe boot ewañ, ban fan isu bajow kaŋaw. ⁴ Yoo! Lihaase buu léemi li ikaan eeno, mantee bukanabuku li

kuyabom booliil, nan anahaanawu úmbaam ammuu áfulenom li bulokabu búmbaam.»⁵ Muñe'e alokaawu li áhooñul ano li ano bukanabuku feh kaakumuu ecaagen anahaanawu oola. Li aan átinaalawu: «Butum buu looke anahaanawu úmbaam?»⁶ Anáyinaawu áti-naalawu li aanool: «Leekool kúbalik kata éduuliin koono téemeel.» Alokaawu li aanool: «Kaayitaku kooli kunke, ubah min usommen ukiic ló kúyii kújuba li kuñen.»⁷ Ban li aan aahu: «Awu butumbuu lookool?» Li anool: «Kusaaku koono téemeel kata *edenfeterj*.» Alokaawu li aanool: «Kaayitaku kooli kunke. Ukiic ló kúyii kubakii.»⁸ Muñe'e anahaanawu li asal alokaawu ummu ajakutumuu, mata min akaanumuu majakut li butuuko ló. Mata bukanabuku kata adunaayi inye kuhaje matuuko li wahiil, bukanabuku kaanomuu li mawuñamu.

⁹ Yéesu li afamen aan:

— Injé fan eenuul: jíñesum li ebajayi yajakutumuu yata adunaayi inye kubuke boot li bukuluul, bájum nan jootutumuu jibaj wah, li kuyabuul li buloñabu bábaneliitumuu.¹⁰ An átukumuu jak wah watit, fan átuk foof jak wah wáamak. An átukutumuu jak wah watit, let átuk foof jak wah wáamak.¹¹ Kama jijokutumuu jak ebajayi yata adunaayi inye, ayi li ayili asenuul ebajayi yaanomuu yata mañegen jooken?¹² Ban nokoomuu loon jijokut jak wah wata an, ayi aate asenuul wahawu wooluul jooken?

¹³ «An ayilaat alako aloka ata kunahaan kújuba li mano, mata fan alat akee min afañ aahu, mantee foof fan átuul akee min abes aahu. Jiyilaat jilako li mano emiikeel yata Ateemit li yata foof sídalam.»

Yéesu li awataten kufaaliisiyenjaku

(Máciya 11:12-13; 5:31-32; Maak 10:11-12)

¹⁴ Muñe'e *Kufaaliisiyenjaku* li kujam kulimaku unku feh, li kulako kajakakaay Yéesu, mata kukankaan bukan kafañe sídalam.¹⁵ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul jikankaan bukan kajokoolowe loon bukan kacole joom hákil ésukayi, bale Ateemit lahaase waa wóomi li uyinumuul. Mata wahawu wan bukanabuku kuluukenumuu, Ateemit afañut wo maay-eet.

¹⁶ «Wahawu wakiicimuu li *Eluwaayi* hunhu li kawaa-leyi, ban anoowan li aña' sembewool min anoken li Jáyiiyaju.¹⁷ Bale emitayi li etaamayi fan ehañ másuum kábuj jano li jikiicaju jahañumuu matiti li eluwaayi yata Móyiis.

¹⁸ «Anáyine aanumuu aseekool ábalo ban li áyabul anaale akee, ánayinaawu ummu lahintenhinten anaale alet oola, anaalaawu li ahinto li ánayine alet oola. Li bil nokoo loon ánayine ayabe anaale ábalowe bata áyinoon, lahintenhinten anaale alet oola, anaalaawu li ahinto li ánayine alet oola.

Bukittenuolum bata an abaje li Laasaal agayimuu

¹⁹ — Bile baj ánayine akee abaje anaake akaano wañawu wahañumuu máyiki li wahañumuu maseel, ban hunakoohunak li akaan kagaan káamak kásuume.

²⁰ Li baj ánayine akee agaye an koone Laasaal, an eni-ilai yoolo feh ebaje basonta, ajowe ahinto hákil kámbiilaku kata ánayinaawu abajaawu.²¹ Laasaal li afañeen anaak atiñ bafoyabu banaake búlowumulu-muu li buyinjaayabu bata ánayinaawu abajaawu.

Maayeet sijangiyasu li sinaak sibil simeesen bason-taabu boola.²² Mune'e Laasaal li aket, *kumalakaaku* li emitayi. Anáyinaawu abajumuu li aket foof, li ahoki.

²³ Anáyinaawu abajaawu li alako sílaam sáamak, ban kaketumuu kommuu. Li ateb kúkilool, li anjanden Abulaham buko li Laasaal tin tano.²⁴ Muñe'e ánayinaawu abajaawu li alob butiya aan:

«Faafa Abulaham, úyiyenom! Uboñ Laasaal ajow aña' élawulayi yata husiikool ágolul mal, abil asenom íbuken húlullufom, mata ínje umme li sílaam sáamak li sambunasu unse.»²⁵ Bale Abulaham li aanool:

«Añoolom, uwayiño oon lubabbaj wah wameenje wásu-ume awu li buloñ, Laasaal okila li alako no li sílaam.

Muñe'e akila ummu baabe li kásuumaay min awu oono li sílaam.²⁶ Ban fiimaa, babbaj buwokaay básenkiye báamiwolaal li tut, bájimuu bukan kufañu-muu kubilumul ban áloli jommee boot ban bukuluul jommuu, let kuyili kujow. Mantee foof bukan kufañu-muu kubilumul ban bukuluul jommuu boot ban áloli jommee, let kuyili kubil.»²⁷ Anáyinaawu abajumuu li aan:

«Kama liyaaki faafa Abulaham, uboñ Laasaal ajow bata eluufayi yata atuubawom,²⁸ mata libabbaj bo kutuyaay koono hutok. Ajow alobiil akat to jakum bil buko foof kubil dáade dán sílaamase sommige.»²⁹ Abulaham li aanool: «Kutuyi kubaje kulimaku kakiicimuu kata *Móyiis* li *kufulofetaku*, kujanga ko ban li kukaan loon kulobumuu.»³⁰ Anáyinaawu abajumuu li aan: «Faafa Abulaham, wahawu unwu bale ufitut.

Nokoomuu loon an li kaketumuu ajowe alobiil, fan kubet búsol buloñjiil buhaan bajakutumuu min kútiwo kuña' buloñ buwunkul.»³¹ Bale Abulaham li aanool: «Kutuyi kujantenutumuu *Móyiis* li *kufulofetaku*, maay-eet min an li kaketumuu ayitowulo min alobiil manooman mantee li kúyinen, bale let kúyinen.»

Yéesu li alob mata kahofoo li mata kabonket

(Máciya 18:6-7, 21-22; Maak 9:42)

17 Yéesu li aan *kúgoomaku* koola:

— Fan baj nanoonan wah waate úji

bukanabuku li kulo li kahofoo. Bale íyeno, anawu ájimuu bukanabuku li kuhofoo.² Anawu ummu kóyuumool min kukok kaneew li enuy kuñofool li ekondo', ban li kuñalool kujow kubeten li hal min akeel ló, akila

bájiye akee li umbuku kakitemuu li kúyinen, li alo li ka-hoofoo. ³Jíkaanum bukuluul humumuul!

«Nokoomuu loon atuyi akaane kahofoo, ujow ujukool min uwatatenool li maʒegen. Ajokumuu li ehaaseen, ubonketool. ⁴Li bil nokoo loon atuyi afete li awu ñooño ñatok li ñáʒuba li etihunakaayi, ban li abil ñooño ñatok li ñáʒuba li etihunakaayi aani: “Lijoke li ehaaseen min ifetumuu li awu,” loote ubonketool.»

Sembe sata káyinen li Yéesu

⁵ *Kufootalaku:*

— Ufamen káyinenaku kan jibajumuu li awu.

⁶ Amaanawu li aaniil:

— Nokoomuu loon káyinenaku kooluul kutitiyeene loon jikool jata anuunukenawu aaneyimuu mutaad, fan joon bunuunukenabu umbu báamakabu baaneyimuu búmiiliye: «Uluuco min ujow uʒukoolo li husamuwahu», fan bukaan loon jilob bomuu.

Wahawu wan aloka áatimuu anaak akaan

⁷ — Ayi li bukuluul aate abaj aloka ajowe ewañ, mantee humat kúgalalaan, li ajuk alokaawu li álaañumul bata buʒibabu boola li ayaan aanool: «Usómmenul uyaan ubil ubah min utiñ?» ⁸Inti fan aanool: «Ujow ulakom, ubanumuu li ukaano wañ ukee min ukaanom itiñ, li usenom ihob. Ibanumuu, awu li ukit uhin utiñ, li uhob.» ⁹Mantee alokaawu latooke kasal min akaanumuu wahawu wan koonoolumuu akaan? Atookut kasal maayeet! ¹⁰Muñowu foof nokoomuu li bukuluul. Jikaanumuu wahawu feh wan koonoolumuu jikaan jiban, li joon: «Olóli hin kuloka joom bale; jikankaan wahawu wan jóotimuu jikaan.»

Yéesu li afaken bukan kata háhaayee koono kuñen

¹¹ Muñe'e Yéesu li alako ejow boot li ésukayi yata *Yeelusalem*, li ajow anab li élingaayi yata etaamayi yata Samali li yata Gáliile. ¹²Nan Yéesu anokenumuu li ésuk yakee, bukan koono kuñen kan háhaayee ejoke li kubil kufam li akila. Li kuyito lóyi, ¹³min kunaak kubañulo koon:

— Yéesu, Anahaan, úyiyenoli!

¹⁴ Nan Yéesu ajukiilumuu li aaniil:

— Jijow kúlambaaku kujukeluul.

Nan kulakomuu ejowayi boot bata kúlambaaku, li kufak. ¹⁵Muñe'e akee li buko, nan ajokumuu aan lafake, li álaañul boot bata Yéesu, mo lasalemaa Ateemit butiya. ¹⁶Li áliiñgul, li ákuntun tin kootaku kata Yéesu, min aña' buulool aya teetaam min alakowool kasal. Anáyinaawu ummu álaañulumuu, an ata Samali. ¹⁷Muñe'e Yéesu li aan:

— Inti buko foofiil feh kuñen kufaafak? Kama hutok li kubakiilaku kaabuku kumbukay? ¹⁸Kama muñowu li

buko feh, ummu ammuu ajawoola bale álaañulumuu abil asal Ateemit?

¹⁹ Muñe'e Yéesu li aanool:

— Uyito ujow, káyinenaku kooli kufakeni.

Ebilayi yata Jáyiyaju jata Ateemit

(Máciya 24:23-28, 37-41)

²⁰ Muñe'e *Kufaaliisiyeñaku* jommuu li jibil. Yéesu li aaniil:

— Jáyiyaju jata Ateemit let jibil loon wah wan an ayi-lo ajuk. ²¹An let abil aan: «Jáyiyaju junju taate» mantee foof: «Junju taata». Mata li maʒegenamu, Jáyiyaju jata Ateemit junju li tutuul.

²² Fúlum tó, li aan *kúgoomaku* koola:

— Fan líiñ nakee nan jommuu li jifañ jimaat maayeet hano li kunakaku kata *Añool-An*, bale let jimaat ho.

²³ Bukan fan koonuul: «Jijuke taata!», mantee foof: «Jijuke taate!» Bale jakum jijow bo. Jakum jinab li bukanabuku umbuku. ²⁴Mata loon kawiwijenaku kata emitayi kuwuñenemuu kageb kaake kata yo boot li kaaka, mo foof emmuu li bil nokoo li hunakahu nan Añool-An ammuu abil. ²⁵Bale Añool-An laate ajand álaam gáa', min bukanabuku kata muñe'e kuhoyool.

²⁶ Wahawu wabaj nomuu li tañayi yata *Nówe*, wo foof wommuu li ubaj nan Añool-An ammuu li álaañul.

²⁷ Bukanabuku kunaanaak kutiñ li kuhob, li kunaak kuyab li kukaan bañooliil baale buyabo, boot yok hunakahu nan Nówe anokenumuu li busaanaabu báamakabu. Muñe'e li baj mal máamak mameeñene etaa-mayi feh, min muniilen bukanabuku feh. ²⁸Fan foof nokoo loon wahawu wabaj nomuu li tañayi yata Lot. Bukanabuku kunaanaak kutiñ li kuhob, li kúnoomul, li kújula, li kuʒuk, li kuteef. ²⁹Bale hunakahu nan Lot áfululumuu *Sodom*, Ateemit li ábetenumul li emitayi sambun li batolok básoyiye gáa' sibil simuk bukanabuku feh. ³⁰Muña'a foof emmuu bil nokoo li hunakahu nan Añool-An ammuu álañul.

³¹ «Li hunakahu unhu, an alakomuu haatiya eluuf, jakum áwalowul abil kaña' wah li eluufayi yoola. Manolamu, an alakomuu li kaʒaakool, jakum alaañ boot boola. ³²Jiwayiño wahawu wabajumuu anaalaawu ata Lot. ³³An añesumuu kafaken buloñool, buloñabu bábaneliitumuu fan bufakool. Bale an buloñool bufakoolumuu, fan abil abaj buloñu bábaneliit. ³⁴Fan ilobuul, li ehukaayi inyu, bukan kúʒuba kulakomuu li elal yano, ano fan añali min aahu akati to. ³⁵Kanaale kúʒuba kulakomuu ehumen, ano fan añali min aahu akati to. [³⁶Kánayine kúʒuba kulakomuu li kaʒaak, ano fan añali min aahu akati to.]»

³⁷ Kúgoomaku li koon Yéesu:

— Anahaan, kama bay wahawu unwu wóomi li ubaj? Yéesu li aaniil:

— Tanootan tan wah wakete woom, síkosumasu fan sifam to.

Bukittenuolum bata kahanken li kaɓaw

18 Muñe'e Yéesu li alob *kúgoomaku* min áhiisiil kaanaku koote kunaak kuɓaw nanoonan, ban jakum kubil kúyeko. ² Li aan:

— Bile baj li ésuk yakee atiibabukan ákoliwut Ateemit ban foof asuwut anoowan. ³ Li baj foof li ésukayi inyu anaale ahoke áyinoon anaake abil ajuk ati-ibaawu boot min akooŋenool. Anaalaawu li aanool: «Utíiboli li alatoolawom min usenom bakooŋ.» ⁴ Ati-ibaawu li afan anaak ahoy bakaan wahawu wan anaalaawu aloboolumuu jow fiyo, li aan li buyinumool: «Maayeet min íkoliwutumuu Ateemit ban isuuwut an, ⁵ bale anaalaawu ummu ahokumuu áyinoon li ayokenom nǵáa'. Fan isenool bakooŋ li anawu an kuba-joomuu. Ikaanut momuu, fan anaak abil aɓoɓɓokenom.» ⁶ *Amaañenawu* li afamen aan:

— Jijame wahawu wan atiibaawu acolutumuu alobumuu. ⁷ Waa, Ateemit akila let atiib min akooŋen bukanabuku koola kaɓokoolowoolumuu etihunaka kuban ehuka mantee li alambeniil? Waa, fan akat to fiyo átowum alambeniil? ⁸ Fan ilobuul, Ateemit fan akooŋeniil li mahilaamu. Bale nan *Añool-An* ammuu li álaañul, fan átookul file bukan kabaje káyinen li etaa-maye?

Bukittenuolum bata afaaliisiyen li áyababuhál

⁹ Yéesu li afamen alob *bukittenuolumabu* umbe aya li bukanabuku kaɓokoolomuu loon buko bukan kacole hákil Ateemit, ban li kunaak kubes kaabuku. Li aaniil:

¹⁰ — Bile baj kánayine kúɓaba kajowe kaɓaw li *eluufayi yata Ateemit*. Akee li buko *afaaliisiyen*. ¹¹ Afaaliisiyenawu li ajow alako balewool min aɓaw aan: «Ateemit, lisali min inokoolutumuu loon bukan kaabuku kákuuwetemuu, li kájakaatimuu, ban li kunaak kuhinten kanaale kalet kooliil. Lisali min inokoolutumuu loon *áyababuhálabu* umma. ¹² Limom-mowemommo kunak kúɓaba li esimenayi ban li iseni búɓufabu bata wahawu wan ibajumuu feh.»

¹³ Ayábabuhálabu okila li ayito lóyi, ban afanut akaañen ateb kúkilool ajuke emitayi. Bale li anaak atek li baginool min aan: «Ateemit, úyiyenom, ínje ahoofoola.» ¹⁴ Fan ilobuul, áyababuhálabu abajumuu hujamoo li Ateemit átowum ajow bóot, bale inti afaaliisiyenawu. Mata an atebenoolomuu, Ateemit fan awalenool, bale an awalenoolomuu, Ateemit fan atebenool.

Yéesu li ásooniyen bañiilabu batitabu

(Máciya 19:13-14; Maak 10:13-16)

¹⁵ Muñe'e bukan li kúnjalul bañiil batit boot bata Yéesu, mantee li aña' kuŋenool awalen li buko. Nan *kúgoomaku* kata Yéesu kujukumuu loon muña'a, li kotal-

en bukanabuku kúnjalulumuu bañiilabu. ¹⁶ Bale Yéesu li áhooñul bañiilabu ban li aan:

— Jikat bañiilabu min bubil búmbaam. Jakum jíhiliil kubilum. Mata *Jáyyiyaju yata Ateemit* jata bukanabuku kanokoomuu li buko. ¹⁷ Li maɓegenamu fan ilobuul, an ayabutumuu Jáyyiyaju jata Ateemit loon añiil atit, anawu ummu let anoken dó maayeet.

Yéesu li alob buu ebaj ákoyileniwummu eeno

(Máciya 19:16-30; Maak 10:17-31)

¹⁸ Muñe'e anahaan akee ata Kusuwifaku li ageɓɓen Yéesu aanool:

— Anahaan ajake, waa leete ikaan min ibaj buloŋabu bábaneliitumuu?

¹⁹ Yéesu li aanool:

— Wáa újiye li uhoofom anahaan ajake? Bajut an ajake, Ateemit balewool ajake. ²⁰ Luhaase wahawu wan eluwaayi yata Móyiis elobumuu: «Jakum uhinto li anaale mantee li ánayine alet ooli. Jakum umuk an. Jakum úkuwet. Jakum úmal uya li an. Uluuken atu-ubayi li jaawi †.»

²¹ Anáyinaawu li aan Yéesu:

— Likankan wahawu unwu feh loon eluwaayi inyu elobumuu yaan no ínje baloŋe áfu'.

²² Muñe'e nan Yéesu ajamumuu kulimaku unku, li aan ánayinaawu:

— Wah wano bale usaŋoyi kakaan. Ujow újula wahawu wan ubajumuu feh, ban li unǵa' sídalamasu ugaben esukateenayi. Ukaan momuu, fan ubaj hubaj li emitayi. Banumuu, li ubil únabul lí ínje.

²³ Bale nan ánayinaawu ajamumuu kulimaku unku, li áyiyenoo, mata lakankan usaanum wáamak. ²⁴ Nan Yéesu ajukumuu ánayinaawu máyiyenoolaamu, li aan:

— Mo kite séngi min kusaanumaku kunoken li *Jáyyiyaju yata Ateemit!* ²⁵ Mata, séngisengi min eñonkom énokenum li ésuuu yata ekikum, bale haŋ másengi nǵáa' min usaanum unoken li *Jáyyiyaju yata Ateemit*.

²⁶ Bukanabuku kalakomuu bajantenabu bata Yéesu li koon:

— Kama muñowu ayimaa ayilo afakeni?

²⁷ Yéesu li aaniil:

— Wah waheeke bukan kakaan, uyilaat uheek Ateemit kakaan.

²⁸ Muñe'e Fiyeel li aan Yéesu:

— Fan ujanten! Alóli jíkatuukatul bó wáholi feh min jínabul li awu. ²⁹ Yéesu li aaniil:

— Li maɓegenamu fan ilobuul, an ákatul bomuu, elu-ufool, mantee aseekool, kutuyool, mantee bukanool, bañoolool, mata *Jáyyiyaju yata Ateemit* jíji, ³⁰ anawu ummu fan ayab muñe'e wah haŋ to nǵáa', ban fan abil abaj buloŋabu bábaneliitumuu li taŋayi yabilemaa.

† 18:20 *Húwuyahu* 20:12-16

Yéesu li alaañen alob mata sílaamasu soola li eketayi yoola

(Máciya 20:17-19; Maak 10:32-34)

³¹ Yéesu li aña' kúgoomaku koola *kuñen li kújubaaku kúfu'* jooliil min aaniil:

— Jijanten! Alolaal ummuwaal li ujowaal boot *Yeelusalem* ban wahawu feh wan *kufulofetaku*, wóomimuu li ubaj. ³² Mata Añool-An fan abeti li kuñen bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, min kujakakaayool, li kugelool, ban li kumasenool.

³³ Fan kútekumool kukaluwaas, ban li kumukool. Bale li hunakahu húhaajutahu, Añool-An fan ayitowumul li eketayi.

³⁴ Bale kúgoomaku kúnaanumut wahoowah li kuli-maku unku. Mata li buko, kulimaku unku kulobilob kat ló. Kuliitikenut waa Yéesu afañe alob.

Yéesu li afaken an áfuume li ésumakayi yaaneyimuu Séliko

(Máciya 20:29-34; Maak 10:46-52)

³⁵ Nan Yéesu alehenumuu ésumakayi yan koonemuu Séliko, li baj ánayine akee áfuume abahe li kakanaku kata bútinabu min alako kañaw. ³⁶ Nan ánayinaawu áfumumuu ajamumuu búsumakabu li bulako ejowayi, li agejjen bukanabuku waa ubaje. ³⁷ Bukanabuku li koonool, Yéesu ata ésumakayi yata Nasalet áami li ejow.

³⁸ Anáyinaawu li abañulo aan:

— Yéesu, *Añiil ata Dayit*, úyiyenom!

³⁹ Bukanabuku kayabumuu kayoon li kuhabool, ban li koonool alu. Bale okila li ahañ mabañulo aan:

— Añiil ata Dayit, úyiyenom!

⁴⁰ Yéesu li ayiten, ban li alob bukanabuku min kúnjalulool ánayinaawu áfumumuu. Nan ánayinaawu áliiñulumuu tan alakomuu, Yéesu li agejjenool aanool:

⁴¹ — Waa lufañe min ikaan boot li awu?

Anáyinaawu áfumumuu li aanool:

— *Amaañen*, ukaan min ilaañen ijuk.

⁴² Yéesu li aan ánayinaawu:

— Kama ujuk! Káyineni kufakenifaken.

⁴³ Mañegen ánayinaawu li ayaan ajuk, ban li anab li Yéesu mo lasalemaa Ateemit. Nan búsumakabu bujukumu loon muña'a, li busal foof Ateemit.

Saase li afañ min ajuk Yéesu

19 Yéesu li anoken li ésumakayi yan koonemuu Séliko, min ájowum dó áfu' baaba. ² Muñe'e li baj to ánayine akee aaneyi Saase, alakowe anahaanawu ata kayabemuu búhalabu, ban li akaan an abaje. ³ Saase li alako huñes mantee li ajuk ayi ammuu Yéesu. Bale emmuu lakakaan an atit, búsumakabu li búji ayilaat ajuk Yéesu. ⁴ Saase li atey ayab kayoon, ajow añito li bunuunuken ban koone busikomool, balakowe tan

Yéesu ammuu li ájowum, mantee li ajukool. ⁵ Nan Yéesu áliiñulumuu tan bunuunukenabu, li ateb kúkilool li ajuk Saase, li aanool:

— Saase, úwalowul cab, mata leete ilako síyaat booli.

⁶ Mañegen Saase li áwalowul cab, min ayab Yéesu li ésumansuum ló. ⁷ Nan bukanabuku feh kalako tommu kujukumuu loon muña'a, súmutiil min koon:

— Anáyinaawu ummu lajowe alako bata ahoofool!

⁸ Saase li ayito hákil *Amaañenawu*, min aanool:

Ujanten, Anahaan, boot min íkej ebajayi yúmbaam li tut isen kusukateenabuku. Ban nokoomuu loon libumbunt an min iña' joola, fan ilaañenool jo ñoono ñabakii.

⁹ Yéesu li aan Saase:

— Ateemit lafakene butonjabu umbe síyaat, mata ánayinaawu umme foof bubukoolum *Abulaham*.

¹⁰ Mata *Añool-An* labiibil huñes li kafaken bukanabuku kájimumuu.

Bukittenuolum bata an añale ebajayi yoola asen kulokawool kookenool

(Máciya 25:14-30)

¹¹ Nan bukanabuku kulakomuu bajantenabu bata kulimaku unku, Yéesu li alaañen alobiil *bukittenuolum*. No unnu, okila balehene *Yeelusalem*, ban bukanabuku li kunaak kuyinoo li koon mantee *Jáyiyaju jata Ateemit junju* li jiyaan jibil. ¹² Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Bile baj ánayine akee abuki li butonj bata áyii, alakowe ejow boot li etaam yáloyiye jow kusenool bo jáyii, min álaañul. ¹³ Nan ánayinaawu alakomuu li ajow, li áhooñul kulokaaku koola kuñen, min aseniil anoowan ehanjal yata éwulus ban li aaniil: «Jiña' sídalamasu unsu min jilok li so boot yok nan emmuu ílaañul.» ¹⁴ Bale bukanabuku kata etaamayi ban akinumu li kuhoyool. Muñe'e li kuboñ bukan kunabenool kujow koonool: «Olóli jifañut min ánayinaawu ummu alako áyiyawu óloli.»

¹⁵ «Nan bile kusenumuu ánayinaawu jáyiyaju kuban, li álaañul boot li etaamayi yoola. Nan áliiñulumuu, li áhooñul kulokaabuku koola, kan asenumuu sídalamasu min kulok, boot min ahaas butum buu kubaje li so. ¹⁶ Alokaawu átinaalawu li abil áliiñul li aan: "Anahaan, sihanjal sata éwulus soono kuñen líbajume li yanolayi yan usenommuu." ¹⁷ Ayiyawu li aanool: "Jaajak, lukakaan aloka ajake. Emmuu lukakaan jak li wahawu watitawu wan eenimuu ukaan, muñe'e boot min ikaani ulako anahaan ata sísum soono kuñen."

¹⁸ Alokaawu álubutawu li abil áliiñul li aan: "Anahaan, sihanjal sata éwulus soono hutok líbajume li yanolayi yan usenommuu." ¹⁹ Ayiyawu li aanool: "Awu, fan ikaani ulako anahaan ata sísum soono hutok."

²⁰ Muñe'e aloka akee li abil áliiñul li aan: "Anahaan, ehanjalayi yooli yunye. Liñañña' yo ikaan li kañaac ijow iyog, ²¹ mata líkolyikoli. Lukakaan ánayine átaañiye.

Lunjaləŋa' wah wan ulokut, ban li unaak ucac tan uwañut." ²² Ayíyawu li aanool: "Awu aloka ájakaatiye. Boot min itiibumi li kulimaku kooli humum ko. Kama luhaasumuu oon ínje ánayine átaaŋiye, liŋaləŋa' wah wan ilokut, licacecac tan iwañut?" ²³ Wáa lí úji unjalut kama sídalamasu súmbaam ujow ukaan li bank, ibilum ílaañul, li ijow íŋalul só ló, famen to san sibukoomuu?" ²⁴ Muñe'e áyiyawu li aan bukanabuku kayito tomuu: "Jiyab li okila ehanjalayi yata éwulusayi yan aakumuu jisen abajumuu soono kuŋenayi." ²⁵ Bale li koon áyiyawu: "Anahaan, okila ummu min afane áaki sihanjal soono kuŋen!" ²⁶ Ayíyawu li aaniil: "Boot min eenuul, an abajumuu wah, Ateemit fan afamenool. Bale an abajutumuu wahoowah, maayeet jatitaju jan abajumuu, Ateemit fan ayab jo." ²⁷ Muñe'e kulatoolawom, kafañutumuu min ilako áyiyawu ooliil, jíŋaluliil taate, min jimukiil hákilom."»

Yéesu li ajow boot Yeelusalem

(Máciya 21:1-11; Maak 11:1-11; Saŋ 12:12-19)

²⁸ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku aban, li ayab hákil búrukabu min ajow boot *Yeelusalem*. ²⁹ Nan alehenumuu érukayi yata Betifaase li yata Betani tin loon huyuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíibiye, li aboñ kúluba li *kúgoomaku* koola aaniil:

³⁰ — Jijow boot li érukayi yammuu hákiluul. Nan jommuu jíliiŋ, fan jijuk hulaaha hata asum makoki, han an alemboololul li ho. Jílelul hó jíŋalul boot taate. ³¹ An agejlenulumuu aanuul: «Wáa újiye li jílel hulaahaahu hata asumawu?», li joonool: «*Amaañenawu* joke li ho.»

³² Maŋegen *kúgoomaku* kúluba kan aboñumuu li kujow kúliiŋ, ban li kujuk wahawu feh loon Yéesu alobiilumuu. ³³ Nan *kúgoomaku* kulakomuu kaŋeŋaku kata hulaahaahu hata asumawu, kakil homuu li kooniil:

— Wáa újiye li jonoo li kaŋeŋ hulaahaahu hata asumawu?

³⁴ *Kúgoomaku* li kooniil:

— *Amaañenawu* joke li ho.

³⁵ Ban li kuŋa' ho *kújowetum* Yéesu. Li kuŋa' *kújufowaku* kooliil kulemben li búsolabu bata hulaahaahu hata asumawu, ban li kukaan Yéesu alemboo li ho.

³⁶ Muñe'e mo Yéesu ajowemaa, mo bukanabuku kuŋalemaa *kújufowaku* kooliil kutal li bútinabu. ³⁷ Nan Yéesu alehenumuu Yeelusalem, li bútinabu báwalowumulomuu li huyuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíibiye, búrukabu bata *kúgoomaku* koola ésumansuum li elako li buko, min kútoŋ kusal Ateemit ban li kumanenool butiya, mata wahawu feh wajaahalenimuu wan kujukumuu. ³⁸ Li kunaak koon:

«Ateemit ajow ásooniyen áyiyawu, abilummuu li kajawaku kata *Amaañenawu*! Kásuumaay kujow kubaj li emitayi, ban máyiineniyamu li mulako li Ateemit, haatiya tiya emitayi †!»

³⁹ Muñe'e *kufaaliisiyen* kukee kalakowe li búrukabu li koon Yéesu:

— Anahaan, ulob *kúgoomaku* kooli min kulu.

⁴⁰ Yéesu li aaniil:

— Fan ilobuul, kulumuu, kuyitikaku fan *kúlobul* butiya.

Yéesu li aŋok mata Yeelusalem

⁴¹ Nan Yéesu alehenumuu Yeelusalem, ajow aŋanden yo, li aŋok mata yo, ⁴² aan:

— Uhaaseenemmuu maayeet síyaat, waa uyilimuu useni kásuumaay! Bale muñe'e uyilaatujuk wo. ⁴³ Mata fan bil baj kunak nan kulatoolayi kommuu kubil kúkin-kíwoofen, li kubahi ban li *kúgoggolenumuli* li ugebawu feh. ⁴⁴ Fan *kúbuji* foofi feh, awu li bukanabuku kakinumuu li awu; ban let kukat maayeet huyitik hano min hulemboo li hufaal ho. Mata uhaasut taŋayi nan Ateemit abilumuu boot kafakeni.

Yéesu li akesoo *kújulawaaku* li eluufayi yata Ateemit

(Máciya 21:12-17; Maak 11:15-19; Saŋ 2:13-22)

⁴⁵ Yéesu li anoken li *eluufayi yata Ateemit* áliiŋ, li akesoo bukanabuku kalako *dómuu kájulaaku*. ⁴⁶ Li aaniil:

— Hulimahu hata Ateemit hoone: «*Eluufayi yúm*-baam fan elako eluuf yata kaŋaw †.»

Yéesu li afamen aan:

— Bale bukuluul li jilaaŋen yo elako kawokaay kata ékuu!

⁴⁷ Yéesu li anaak aliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit hunakoohunak li eluufayi yata Ateemit. Bale huhaanaahu hata élambaayi, li kaliikenemuu érukayi eluwaayi érukayi eluwaayi yata *Móyiis*, li kunahaanaku kata érukayi li kuŋes min kumuk Yéesu. ⁴⁸ Bale kuhasut buu kóomi li kukaan eeno, mata érukayi feh enaanaak ejantenool *ŋáa'*.

Kakaañenaku kata Yéesu

(Máciya 21:23-27; Maak 11:27-33)

20 Li líiŋ hunak hakee, Yéesu li alako kaliiken érukayi li *eluufayi yata Ateemit* li kawaale Hulimahu Hásuumaahu, huhaanaahu hata élambaayi li kaliikenemuu érukayi eluwaayi érukayi eluwaayi yata *Móyiis*, li kuyaana *kúŋejul* li kunahaanaku kata érukayi ló. ² Li koon Yéesu:

— Ulóboli, li kakaañen kay lúkaanume wahawu unuwu? Ayi aseni kakaañenaku unku?

³ Yéesu li aaniil:

— Injé foof boot min igellenuul hulim hano.

⁴ Jilobom, ayi asene Saŋ kakaañen kata kábatise bukan? Mantee Ateemit, mantee bukan?

⁵ Muñe'e li kulako to búwonnoo buko humumiil min koon:

— Oonaamuu «Ateemit asenool ko,» fan aanolaal: «Kama wáa újimuu jíyinenut li Saŋ?»⁶ Bale oonaamuu «Bukan kusenool ko», bú sukabu feh fan búte kulolaal kuyitik bumuk, mata búyinenyinen kaanaku Saŋ *afulofet*.

⁷ Muñe'e li koon Yéesu:

— Jihaasut ayi asene Saŋ kakaañen kata kábatiise bukan.

⁸ Yéesu li aaniil:

— Seeh, kama ínje foof let ilobuul li kakaañen kay líkaanume wahawu unwu.

Yéesu li aŋa' kuloka úbiiñ káŋafute akaan bukit-tenoolum

(Máciya 21:33-46; Maak 12:1-12)

⁹ Fúlum tó, Yéesu li alob é sukayi *bukittenuolumabu* umbe:

— Bile baj ányine akee aŋuke úbiiñ li buŋib aban, li akat buŋibabu li kuŋen kuloka úbiiñ min kubil kunaak kucaamool to joola, min akila ajow kañaahoo kan aate afiyowul. ¹⁰ Nan taŋayi yata kabajaku kata kúuŋaku kata úbiiñawu éliinjomuu, ányinaawu ata buŋibabu li aboñ alokaawu oola boot bata kulokaaku kata úbi-iñawu, mantee li kusenool joola li kúuŋaku kata úbi-iñawu. Bale kulokaaku kata úbiiñawu li kujok alokaawu kutek, ban li kulaañenool ábalo kuŋenookuŋen.

¹¹ Anáyinaawu ata buŋibabu bata úbiiñawu li alaañen aboñ aloka akee. Kulokaaku kata úbiiñawu li kumit kujok alokaawu kutek, li kugelool ban li kulaañenool ábalo buko basenutool wahoowah. ¹² Li alaañen aboñ aloka áhaajut. Kulokaaku kata úbiiñawu li kucokenool foof ban li kubetenool tíyaŋ. ¹³ Muñe'e ányinaawu akilumuu buŋibabu bata úbiiñawu li aan li buyinumool: «Buu leete ikaan? Boot min iboñ añoolom áyine an iboolaatumuu, akila manooman fan kusuwool.»

¹⁴ Bale nan kulokaaku kata úbiiñawu kujukumuu añi-ilawu, li kúsuumenoo koon: «Añiilawu aanomuu li atowo ányinaawu ummu, umukaalool bánum bú-towowabu li bulako boololaal.» ¹⁵ Maŋegen li kujok añi-ilawu kúfuletum tíyaŋ buŋibabu, kujow kumuk.

Yéesu li ageljeniiil aaniil:

— Muñowu, buu ányinaawu ata buŋibabu bata úbi-iñawu aate akaan kulokaaku umbuku? ¹⁶ Fan abil, li amuk kulokaaku kata úbiiñawu min aŋa' buŋibabu bata úbiiñawu asen kuloka kukee kooken.

Nan bukanabuku kujamumuu kulimaku unku, li koon:

— Ateemit jakum akat min wahawu úmus ubaj!

¹⁷ Bale Yéesu li ajukeliil ban li aan:

— Kama waa hulimahu unhe hakiicimuu hulobe: «Huyitikahu han kuteefaaku koonumuu hujakut, ho hubile huhanumuu mabaj jáliŋ kaaku feh? †»

¹⁸ Yéesu li afamen aan:

— An alomuu li huyitikahu unhu, fan ayiisoo feh, ban huyitikahu hulomuu li an, fan hugunjoool feh.

Búhalabu bacaameyimuu áyiyawu áamakawu

(Máciya 22:15-22; Maak 12:13-17)

¹⁹ Muñe'e no unnu, kaliikenemuu é sukayi eluwaayi é sukayi eluwaayi yata Móyiis li huhaanaahu hata élam-baayi, li kulako huŋes bútin boot min kujok Yéesu. Mata li maŋegenamu, kúnaanunnaanum koon *bukittenuolumabu* ban alobumuu, li buko lalob bo aya. Bale li kúkoli é sukayi. ²⁰ Muñe'e li kulako kafooy Yéesu. Li kúboñul bukan bata Yéesu, min kukaan loon buko bukan kacole koom. Bukanabuku umbuku koote kugeljen Yéesu kugeljen kata jabuutoo, mantee li kújokumool li balobelool bajakut, min kújowum tó kujokool kusen águubelunaalawu aanomuu ana-haanawu li atiibaawu ata é sukayi. ²¹ Bukanabuku kan kúboñulumuu, li kugeljen Yéesu koonool:

— Anahaan, jihaase joon wahawu wan ulobemuu li wan uliikenemuu bukanabuku ucoccol. Ujúkeleliit foof li buul, ban li uliiken bukanabuku maŋegenamu nab li buu Ateemit afañumuu min bukanabuku kulon.

²² Muñe'e kama úloboli, mantee Eluwaayi yata Móyiis yonsoon lootaale uhalaal búhalabu bahaleyimuu áyiyawu áamakawu *Sesaa!*, mantee a'aa'?

²³ Bale emmuu Yéesu lahaase butuukowabu booliil, li aaniil:

²⁴ — Jíhiisom ehanjal yata édalam. Kambu kata ayi li kajaw kata ayi kóomi ló?

Bukanabuku li koonool:

— Kata Sesaa!

²⁵ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Seeh, kama jilaañen Sesaa wahawu wata Sesaa! Ateemit li jilaañenool wahawu wata Ateemit.

²⁶ Kuyilaat kújok Yéesu hákil é sukayi mata wah wan alobe. Bale wahawu wan alobiilumuu li újjiil li kusego ŋáa', min kulu to.

Búwonnoo mata kayitowulaku kata kaketumuu

(Máciya 22:23-33; Maak 12:18-27)

²⁷ Muñe'e kukee li *Kusaduusiyeŋaku* li kubil kutook Yéesu. (Kusaduusiyeŋaku umbuku koone kaketumuu let kuyitowumul li eketayi.) Li kugeljen Yéesu ²⁸ koonool:

— Anahaan, *Móyiis* lakikkiic eluwaayi inye boot li olo-laal yaanumuu: «Anáyine ayabe aketumuu ban aŋañenut añiil, atuyool li atowo aseekool mantee li kubukoo bañiil boot li ányinaawu aketumuu.» ²⁹ Imban, bile baj kutuyaay koono hutok li kúŋuba. Atí-naalawu li ayab anaale aban, li aket babajut añiil.

³⁰ Aŋúbutawu li ayab anaalaawu an atuyool aketumuu akat. ³¹ Fúlum tó, áhaajutawu li ayab anaalaawu. Li

† 20:17 *Ukijenawu* 118:22

manolamu, buko feh hutok li kúlubaaku li kuyab anaalaawu ban li kuket, buko barjañenut añiil. ³² Nan kutuyaayaku hutok li kúluba kuketumuu feh kuban, anaalaawu foof li aket. ³³ Muñowu nan kaketumuu kommuu kubil kuyitowumul li eketayi, ayi li buko ammuu aña' anaalaawu alako aseekool, emmuu buko feh hutok li kúlubaaku kuyabeenooyab?

³⁴ Yéesu li aaniil:

— Li buloñabu umbe kánayinaabuku kuyabeyab, kanaalaabuku li kuyabo. ³⁵ Bale kánayinaabuku li kanaalaabuku kan Ateemit aanumuu kutooke min kuyitowul li eketayi min kulon li buloñabu babilemaa, káyinaaku let kuyab, kaalaaku let kuyabo. ³⁶ Fan kunokoo loon emalakaayi, ban let kuket. Buko fan kulako bañiil bata Ateemit, mata kuyitowuuyitowul li eketayi. ³⁷ Móyiis láhihiis jak kaanaku kaketumuu fan kubil kuyitowul li eketayi min kulon, tan bakiicelabu bulobumuu mata huñobahu hátifumuu ban huyilaat huleem. Lahonhooñ to *Amaañenawu*.»

³⁸ Yéesu li afamen aan:

— Muñowu híisumuu kaanaku, Ateemit alet Ateemitawu ata bukanabuku kaketumuu, bale Ateemitawu ata bukanabuku kalonumuu, mata bukanabuku feh kulonlon boot li Ateemit.

³⁹ Muñe'e kukee li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis li koon Yéesu:

— Anahaan, lulobe jak.

⁴⁰ Muñe'e kukaañenut kulaañen kugeñenool wah ukee.

Afakenaawu lahañe Dayit

(Máciya 22:41-46; Maak 12:35-37)

⁴¹ Muñe'e Yéesu li ageñeniil aaniil:

— Buu bukanabuku kuyilo koon *AfakenaawuAñiil ata Dayit?* ⁴² Mata Dayit humumool lansaan li éliibalayi yata Ukijenawu:

«*Amaañenawu* Ateemit lansaan *Amaañenawu* úm-baam:

“Ubil ubah kañenom kúli,

⁴³ boot yok nan emmuu iña' kulatoolayi ikaani *húlembenum koot*†.”»

⁴⁴ Kama Dayit ahooñoolumuu Amaañen, buu Afakenaawu ayilo alako foof Añool Dayit?

Yéesu li áhesul kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis

(Máciya 23:1-36; Maak 12:38-40)

⁴⁵ Muñe'e nan ésukayi feh elakomuu bajantenabu bata Yéesu, li aan *kúgoomaku* koola:

⁴⁶ — Jíkaanum bukanabuku kaliikenemuu ésukayi eluwaayi yata Móyiis, kafañemuu kakaano kúsabadoo min kuñaahoo, ban li kufañ ñáa' min bukanabuku ku-

† 20:43 *Ukijenawu* 110:1

naak kusaafiil li waayeenawu. Li kunaak kufañ kabah li síbahumasu sata hákil li *siluufasu sata kajawaku*, li kufañ foof kabah li síbahumasu sata hákil li kúbaññaatiyaku. ⁴⁷ Li kuyab wahawu feh wan kaalaaku kahokumuu kúyiniil kuhine kubajumuu, ban li kunaak kuñaw fiyo boot ñajuko. Mó mújimuu, Ateemit fan atekiil kútek kásengiye ñáa'.

Anaale ahoke áyinool li asen wahawu feh wan abajumu

(Maak 12:41-44)

21 Muñe'e Yéesu li agegoo téetiwool, li ajuk bukan kabaje min kuwalenemuu ujuuñakawu wooliil tan ukaaneyimuu li eluufayi yata Ateemit. ² Li ajuk foof anaale ahoke áyinool agaye ñáa', li akaan dó muhanjal múluba mata sídalam sata fálam. ³ Muñe'e Yéesu li aan:

— Li mañegenamu fan ilobuul, anaalaawu ummu ahokumuu áyinool ban li akaan an agaye, lasensen hañ kaabuku feh. ⁴ Mata kaabuku kusensen sídalamasu san kuhaasutumuu waa kóomi li kukaan li so. Bale okila, maayeet min agayimuu ñáa', li asen wahawu feh wan ahine abajumuu boot buloñool.

Yéesu li alob mata kahumowaku kata eluufayi yata Ateemit

(Máciya 24:1-2; Maak 13:1-2)

⁵ Emmuu bukan kukee kulakolako elob mata *eluufayi yata Ateemit*, li buu ésangenumimuu li kuyitik kajake, li wahawu wasenimuu Ateemit, muñe'e Yéesu li aaniil:

⁶ — Inti jijuke wahawu unwu feh? Hunakahu fan húli-iñ nan huyitik hano hootutumuu hulemboo li hufaal ho huyitik, ho báhoollulooti.

Wahawu wammuu li ubil ubaj tówum adunaayi eban

(Máciya 24:3-14; Maak 13:3-13)

⁷ Muñe'e bukanabuku li kugeñen Yéesu koonool:

— Anahaan, waa woote ulako búhiisenum nan wahawu unwu wommuu ulako li úliiñ?

⁸ Yéesu li aaniil:

— Jíkaanum, jakum bil an abuntuul. Mata bukan kameeñ fan kubilum li kajawaku kúm-baam, min kunaak koon: «Injé emmuu *Afakenaawu!*» Ban «Tanjayi éliiñulo!» Bale jakum jinab li buko. ⁹ Nan jommuu li jijam bukanabuku li kulob mata kutiik, li mata kágibijoo, jakum jíkoli. Mata wahawu unwu wóotisooti ujand ubaj, bale let yaan lako kabanaku kata adunaayi.

¹⁰ Fúlum tó, Yéesu li alaañen aaniil:

— Esúk fan eyito etiik li ésuk, jáyii li jitiik li jáyii.

¹¹ Etaamayi fan egoloo ñáa', ban, fan baj bamuufaayi li úsomut wahile kátif bukan, ban bameeñe. Fan baj wah wájaahaleniyé wákoyileniyé ñáa' li úhiisenum wáamak wabilumulo li emitayi. ¹² Bale, fan kujokuul ban li

kúlaatenuul, fan kujokuul kujow kusen kunahaanaku kata *siluufasu sata kaɓawaku* kutiib, min kukuɓuul, fan kújowetumuul hákil kúyii li kunahaanaku kata sí suk mata ínje íji, tówum wahawu unwu ubaj. ¹³ Tó jóotummuu jíbjaj bútin min jilob bukanabuku ínje emmuu ayi. ¹⁴ Jihaas li uyinumuul jak joon jootut jiyinoo jí kibben mata kulimaku kan jóotimuu jilob min jicahenoolo. ¹⁵ Mata ínje humumom fan isenuul kulim kata bújallo, kan anoowan li kulatoolawuul aatut ayili aceeɗ, mantee áhoogul. ¹⁶ Maayeet situubawuul li sijaawuul, kutuyuul, bukanuul, kubukewuul, fan kubetuul li kuɗen bukan. Ban fan kumuk kameeɗe li bukuluul. ¹⁷ Bukanabuku feh fan kulatuul mata ínje íji. ¹⁸ Bale maayeet kal kano li húkowuul let kújim. ¹⁹ Jítukumuu lit, fan jifaken buloɗabu booluul.

Yéesu li alob mata jayiisaju jata Yeelusalem

(Máciya 24:15-21; Maak 13:14-19)

²⁰ — Nan jommuu jijuk kutiika li kúwooñen *Yeelusalem*, li jihaas joon jayiisaju jata yo muñe'e lí jíli-ij. ²¹ No unnu, bukanabuku kammuu kulako li etaa-mayi yata Súde koote kutey boot li kuyuyaku. Bukanabuku kammuu li kulako Yeelusalem koote kúfu' ló. Bukanabuku kammuu kulako bata uljibawu, jakum kuɗes min kúnokenul li ésukayi. ²² Mata kunakaku unku fan kulako kunak kata buluken, nan wahawu feh wan Bakiicelabu bulobumuu mata wo wommuu li ubaj. ²³ Iyéno, kanaalaabuku kammuu kuhalet, li kammuu li kulako kalaahen li kunakaku unku! Mata bukanabuku kammuu li etaamayi fan kulako li sílaam sáamak, ban Ateemit fan atek bukanabuku umbuku. ²⁴ Bukan kukee fan kumukumii' síkundu, kaabuku fan kujokiil kújowetum li sí sukasi feh. Bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool fan kú kakul Yeelusalem boot yok nan taɗayi yooliil yommuu li eban.

Eláañulayi yata Añool-An

(Máciya 24:29-31; Maak 13:24-27)

²⁵ — Fan baj búhiisenum li banakabu, li huɓeeñahu li bawuutabu. Li etaamaye, bukanabuku feh fan kaaniil kásabali, káljilaku kata husamuwahu li kata kulamba-jaku fan kúkoyileniil. ²⁶ Bukan kameeɗe fan kuket li ekole buko bayinoole mata wahawu wáamimuu li ubil ubaj li etaamayi feh, mata Ateemit fan ákatenuul sembaasu feh sammuu li emitayi. ²⁷ Muñe'e bukanabuku fan kujuk *Añool-An* li abilumul li kafaal, li sembe sáamak li *máyiinani* máamak ló. ²⁸ Nan wahawu unwu wommuu li útoɗ ubaj, jiyito ban jílaalulo, mata kafakaku kooluul kúkojulo.

Bukittenuolum bata buɓeju

(Máciya 24:32-35; Maak 13:28-31)

²⁹ Fú lum to, Yéesu li alobiil *bukittenuolumabu* umbe: — Jikooñaam buɓeju, li unuunuken waawu feh. ³⁰ Nan jommuu jijuk wo li úyawul elelleeb, li jihaas joon húljiyahu húkoojulo. ³¹ Li manolamu, bukuluul foof nan jommuu li jijuk wahawu unwu li ubaj, li jihaas joon *Jáyi-iyaju jata Ateemit* jíkojulo. ³² Li maɓegenamu fan ilobuul, bukanabuku kata muñe'e let kuket foofiil feh tówum wahawu unwu feh ubaj. ³³ Emitayi fan ebil ébujo, etaamayi foof fan ebil ébujo, bale kulimaku kúmbaam let kuniilo maayeet.

Jíkaanum, jakum jímooli

³⁴ — Jíkaanum! Jakum jíña' buyinumuul feh jikaan li kagaan li ehob, mantee foof li buyinaabu bata buloɗabu umbe. Jikaan momuu, hunakahu nan *Añool-An* ammuu li álaañul fan huyaana hugoobuul. ³⁵ Mata loon embaal egoobemuu siwol, mo foof hunakahu unhu hommuu hugoob bukanabuku feh kakinumuu li etaamayi. ³⁶ Jijuke to, min jinaak jílaw nanoonan, mantee li jibaj sembe min jifak li wahawu wammuu li ubaj, min jiyito hákil Añool-An.

³⁷ Hunakoohunak, Yéesu li aliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit li *eluufayi yata Ateemit*. Bale tijowumuu tijon, li ajow aɗot li huyuyahu haaneyimuu Huyuyahu hata Olíbiye. ³⁸ Líñumuu li bújom bíb, ésukayi feh li ejow boot li eluufayi yata Ateemit bajantenool.

Huhaanaahu hata élambaayi li hulob mata jamuk Yéesu

(Máciya 26:1-5; Maak 14:1-2; Saɗ 11:45-53)

22 Muñe'e kagaanaku kata kúmbuuluwaku kabajutumuu élebiil, kaaneyimuu *Faak* li kúkojulo.

² Huhaanaahu hata élambaayi li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis, li kulako huɗes bútin min kumuk Yéesu. Bale li kúkoli ésukayi.

Sudaas li aan éehe' min abet Yéesu li kuɗen kunahaanaku kata ésukayi

(Máciya 26:14-16; Maak 14:10-11)

³ Muñe'e *Sayitaane* li enoken Sudaas an koonemuu Isikaaliyot, alakomuu akee li kúgoomaku kuɗen li kúju-ba kata Yéesu. ⁴ Sudaas li ajow kujamoo li huhaanaahu hata élambaayi li kunahaanaku kata kafooyemuu eluufayi yata Ateemit, buu laanomuu li abet Yéesu li kuɗeniil eeno. ⁵ Li súm kunahaanabuku ɗáa', min koon fan kusen Sudaas sídalam. ⁶ Maɓegen Sudaas li aan éehe', min alako huɗes bútin bajake boot min abet Yéesu li kuɗeniil, ésukayi bahaasut.

**Yéesu li akaan kagaanaku kata Faakayi
li kúgoomaku koola ló**

(Máciya 26:17-25; Maak 14:12-21; Saŋ 13:21-30)

⁷ Muñe'e hunakahu hata kagaanaku kata kúmbuu-luwaku kakaanutimuu élebiil li húliiŋ, nan bukanabuku kommuu li kumuk kúgalalaanaku boot li sinaaŋasu sata *Faakayi*. ⁸ Yéesu li aboñ Fiyeel li Saŋ aaniil:

— Jijow jilak sinaaŋasu sata Faakayi.

⁹ Fiyeel li Saŋ li kugeŋŋen Yéesu koonool:

— Bay lufaŋe min jijow jilak sinaaŋasu?

¹⁰ Yéesu li aaniil:

— Nan jommuu li jinoken li ésukayi, fan jifam li ánayine atebe káyijum kata mal. Jinab li okila boot li eluufayi dán ammuu li anoken. ¹¹ Jíliiŋ dómmu, li joon ata eluufayi: «Anahaanawu lageŋŋeni: Káfitaku dán ínje li *kúgoomaku* kúmbaam jommuu li jitiñ sinaaŋasu sata Faakayi, kunkay?» ¹² Jiloboolumuu loon muña'a, fan áhiisuul haatiya eluufayi, káfit káamak kabaje síbahu-masu san éetimuu jokolaal li so. Li káfitaku unku jommuu jilak sinaaŋasu.

¹³ Maŋegen kúgoomaku li kujow kúliiŋ, li kujuk wahawu feh loon Yéesu akitteniil womuu, min kulak sinaaŋasu sata Faakayi.

Húmbuulu li ejunk boot kawayiŋen

(Máciya 26:26-30; Maak 14:22-26; 1 Koolentiyeŋ 11:23-25)

¹⁴ Muñe'e nan taŋayi éliiŋumuu, Yéesu li abah li *ku-footalaku* ló boot hutiiñ.

¹⁵ Nan kubahumuu, Yéesu li aaniil:

— Lifaŋeene nja' min itiiñ sinaaŋasu unse sata *Faakayi* li bukuluul ló, tówum ílaam. ¹⁶ Mata, fan ilobuul, let ilaañen itiiñ so boot yok hunakahu nan wahawu feh wan Faakayi elobumuu, wommuu li ubaj li *Jáyiiyaju jata Ateemit*.

¹⁷ Muñe'e Yéesu li aŋa' ejunk yata ébiiñ, min asal Ateemit aban li aan:

— Jiŋa' ejunkayi inye jihoboo. ¹⁸ Mata fan ilobuul, jókum tó muñe'e, let imit ilaañen ihob ébiiñ boot yok nan *Jáyiiyaju jata Ateemit* jommuu li jibil.

¹⁹ Fúlum tó, Yéesu li aŋa' húmbuulu, min asal Ateemit aban, li amuncul ho asen kúgoomaku koola aban li aan:

— Laale eniilayi yúmbaam yasenimuu boot li bukuluul. Jinaak jikaan mo min jiwayiŋowom.

²⁰ Manolamu, Yéesu li aŋa' ejunkayi aseniil buko batiŋe kuban, min aan:

— Ejunkayi inye, yo yommuu *húfaalumahu* huwunkulahu hata Ateemit, hájokumimuu li húsimahu húmbaam, háyuwimuu boot li bukuluul. ²¹ Fan jijuke! Anawu ammuu li abetom li kuŋen bukan, ummu taate li hutiiñ lí ínje. ²² Li maŋegenamu, *Añool-An* fan aket

loon Ateemit anongumuu. Bale katek kujow kulako li anawu ammuu li abetool li kuŋen bukan.

²³ Muñe'e kúgoomaku li kulako kageŋŋenoo ayi li buko aate akaan wahawu unwu.

Ayi ahaŋumuu maluukeni?

²⁴ Kúgoomaku li kulako búwonnoo báamak boot mata min kuhaas ayi li buko ahaŋumuu feh. ²⁵ Yéesu li aaniil:

— Kúyiiyaku kata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, kúgootenegooten bukanabuku kooliil, kabajumuu kayile li bukanabuku li koon ésukayi ehooñiil «Kukaanamajake». ²⁶ Bale bukuluul jakum jikaanoo mo. Bale anawu ahaŋumuu li bukuluul, fan akaan loon okila ahaŋumuu mañiilo li bukuluul. Anahaanawu ooluul, li akaan loon okila ammuu alokaawu ooluul. ²⁷ Kama ayimaa ahaŋumuu li umbuke, mantee anawu ammuu li hutiiñahu, mantee anawu akaanewu-ulumuu jitiñ? Inti anawu aanomuu li hutiiñahu? Bale ín-je leenoseeno li bukuluul loon anawu akaanewuuluumuu jitiñ. ²⁸ Bukuluul jibetutom búsol li sílaamasu súmbaam. ²⁹ Mó mújimuu, loon Atuubawom akatommuu *Jáyiiyaju*, mo foof léemimuu li ikatuul jo. ³⁰ Fan jitiñ li jihob li buyiŋaayabu búmbaam li *Jáyiiyaju* júm-baam, ban li jibah li sifenjeŋ sata kúyii min jitiib utonawu kuŋen li úlubaawu wata *Isilayeel*.

Yéesu li alob aan Fiyeel fan aceeŋ aan lahaasooahaas

(Máciya 26:31-35; Maak 14:27-31; Saŋ 13:36-38)

³¹ Muñe'e Yéesu li aan:

— *Simon*, *Simon*, *Sayitaane* laŋawuŋaw mantee li aheefenuul foofuul feh loon an aheefenemuu emaano min áfulen bakakelabu jata bo li búhulabu jata bo.

³² Bale liŋawuŋaw boot li awu jakum bil ukat káyinen lí ínje. Bale nan ommuu úlaañul búmba, uliten káyine-naku kata kutuyi.

³³ Muñe'e Fiyeel li aanool:

— Anahaan, tan emmee li síngene min kukuŋoolom li awu, ban foof li iketoo li awu ló.

³⁴ Yéesu li aanool:

— Fiyeel, fan ilobi, síyaat káyin let kuŋok, awu baceeŋut ñoono ñahaaji oon luhaasonhaas.

Yéesu li aan kúgoomaku koola kúkaanum

³⁵ Fúlum tó, Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Nan iboñuulumuu baŋalut kaŋaac kata sídalam, li kaboote, li sidalla, mantee babbaj wah wan jibajut?

Kúgoomaku li koonool:

— Bajut!

³⁶ Yéesu li aaniil:

— Bale muñe'e an áakimuu kaŋaac kata sídalam, li aŋa' ko. An áakimuu foof kaboote li aŋa' ko. Li bil nokoo loon an abajut ékundu, li ájula hújufowool min

ánoomul ékundu. ³⁷ Mata boot min ilobuul, hulimahu unhe hakiicimuu huya lí ínje hooté hubaj: «Lacobooli-coboo li kúkaanikoola †.» Mata, wahawu wakiicimuu múmbaam woote ubaj.

³⁸ Kúgoomaku li koonool:

— Anahaan, síkundu síjuba sunse.

Yéesu li aaniil:

— Fite!

Yéesu li alako kajaw li huyuuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíibiye

(Máciya 26:36-46; Maak 14:32-42)

³⁹ Yéesu li áfulul ajow loon akaanemuu, boot bata huyuuyahu han koonemuu Huyuuyahu hata Olíibiye. *Kúgoomaku* koola li kunab li okila. ⁴⁰ Nan áliinj tomuu, li aaniil:

— Jilaw, jakum bil jilo li jabunt.

⁴¹ Fúlum tó, Yéesu li ayinno lóyi jatit, li ajow ákuntun min aław ⁴² aan:

— Faafa, ufañumuu, úloyiyen téetiwow ejunkayi inyu yata sílaamasu ††. Bale jakum húnongumahu húmbaam hubaj, huya hujow hubaj.

[⁴³ Muñe'e amalaka abilumulo li emitayi li áfu' Yéesu min alitenool. ⁴⁴ Kásabali li kujokool, li ahan mahanken min aław. Egeenayi yoola li enokoo loon kusot kata húsím kálowule teetaam ‡.]

⁴⁵ Nan Yéesu aławumuu aban, li ayitowul álaañul boot bata kúgoomaku koola. Nan ánejul tómmu, li atookiil mámooliye mata jokijok. ⁴⁶ Yéesu li aaniil:

— Wáa újiye li joono li kámooli? Jiyito jilaw jakum bil jilo li jabunt.

Kunahaanaku kata Kusuwifaku li kujok Yéesu

(Máciya 26:47-56; Maak 14:43-50; Sanj 18:3-11)

⁴⁷ Nan Yéesu alakomuu elobayi, búruk li búfulul. Sudaas alakomuu akee li kúgoomaku *kunjen li kúlubaaku*, li áyabul hákil búrukabu. Li abil áliinjul, li álohul Yéesu boot káfoonool. ⁴⁸ Bale Yéesu li aanool:

— Sudaas, li kúfoon lóotummu ubet *Añool-An* li kunjen bukan!

⁴⁹ Nan kunaboolaaku kata Yéesu kujukumuu wahawu waanomuu li ubaj, li kugejlenool koonool:

— Anahaan, jiyilo jítekumiil li síkunduwasu sóololi?

⁵⁰ Akee li buko li atek alokaawu ata anahaanawu ata élambdaayi afalen kanuu káli. ⁵¹ Bale Yéesu li aan:

— Jikat!

Li ago' kanuuwaku kata alokaawu min afakenool.

⁵² Fúlum tó, Yéesu li aan huhaanaahu hata élambdaayi, li kunahaanaku kata kafooyemuu *eluufayi yata Ateemit*, li kunahaanaku kabilumuu jajokaju joola:

† 22:37 Esay 53:12 †† Ejunkayi inyu yata sílaamasu: yo yommuu sílaamasu san Kilisita ammuu li álaam ‡ Síliibal sakee li síhaanasu sibajut kulimaku unku

— Waa, jibil li síkundu li sigol ló boot búmba loon eenimuu ínje ákuu? ⁵³ Li bukuluul lilakomuu kunakaku feh li eluufayi yata Ateemit, ban jijesut kajokom. Bale ewaatuwayi inye yooluul li yata foof sembaasu sata ehukaayi.

Fiyeeel li aceej aan lahaase Yéesu

(Máciya 26:57-58, 69-75; Maak 14:53-54, 66-72; Sanj 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Muñe'e li kujok Yéesu ban li kújowetumool boot li eluufayi yata anahaanawu ata élambdaayi. Fiyeeel li alako lóyi min anaak ánabul li buko. ⁵⁵ Li kuyaben sambun li tut ekaakayi, Fiyeeel li ajow abah tin kabahumuu kúwooñen so kulakomuu. ⁵⁶ Muñe'e agoloola akee li ajuk Fiyeeel mabahe tin sambunasu, li ajukelool jow fit, li aan:

— Anáyinaawu ummu foof lanaanaak anaboo li Yéesu.

⁵⁷ Bale Fiyeeel li aceej min aan anaalaawu:

— Ihaasutool.

⁵⁸ Fiyowut, akee foof li ajuk Fiyeeel, li aanool:

— Awu foof akee li buko.

Bale Fiyeeel li aanool:

— Ayíne, let maļegen!

⁵⁹ Li fiyo jakee, jow yili baj ewaatu, akee li amit aan Fiyeeel li maļegenool:

— Kabane, ánayinaawu ummu lanaanaak anaboo li Yéesu, mata okila an ata etaamayi yata Gálile.

⁶⁰ Bale Fiyeeel li aan:

— Ihaasut awu waa lufañe ulob.

Nan alakomuu elobayi, káyin li kuyaankuļok.

⁶¹ *Amaañenawu* li átiwowul ajuke Fiyeeel súy. Fiyeeel li awayiļo hulimahu han Amaañenawu aloboolumuu aanool: «Fan uceej oon luhaasonhaas ñoono ñáhaaji, tówwum káyinaku kuļok síyaat.» ⁶² Nan Fiyeeel áfululumu tíañ, li alako bo min aļok maļok.

Li kugel Yéesu ban li kutekool

(Máciya 26:67-68; Maak 14:65)

⁶³ Bukanabuku kalakomuu kafooyaku kata Yéesu li kunaak kulekenool ban li kutekool. ⁶⁴ Li kunaak kúmib kúkilaku koola ban li kugejlenool koonool:

— Ayi atekimuu? Uhéboli!

⁶⁵ Ban li kulobool foof kulim kameenje kata kugel.

Yéesu hákil Huhaanaahu hata Kusuwifaku

(Máciya 26:59-66; Maak 14:55-64; Sanj 18:19-24)

⁶⁶ Nan tikatenumuu, kunahaanaku kata Kusuwifaku, huhaanaahu hata élambdaayi, li kaliikenemuu éskuyi eluwaayi éskuyi eluwaayi yata Móyiis li kujojoo, min kúnjalul Yéesu abil átuul hujojahu hámakahu hata Kusuwifaku. ⁶⁷ Li kugejlen Yéesu koonool:

— Ulóboli, awu ommu *Afakenaawu?*

Yéesu li aaniil:

— Eenuulumuu ínje emmuu Afakenaawu, let jíyinenom. ⁶⁸ Ban igelǵenuulumuu hulim, let jibagom. ⁶⁹ Bale kítum muñe'e, *Añool-An* fan ajow abah kanjen káli Ateemit ata sembe.

⁷⁰ Bukanabuku feh li koon Yéesu:

— Kama, awu ommuu Añool Ateemit?

Yéesu li aaniil:

— Jilobulo mo bukuluul humumuul, ínjemuu.

⁷¹ Muñe'e bukanabuku li koon:

— Laañenut jokolaal min akee alobolaal kulim aya li okila! Ololaal humumolaal lujamaale li butumool waa lalobumuu.

Batiibabu bata Yéesu hákil Filat

(Máciya 27:1-2, 11-14; Maak 15:1-5; Sañ 18:28-38)

23 Bukanabuku feh kalakomuu li hujojahu li kuyito min kuña' Yéesu kújowetum bata *Filat*. ² Nan kúliinǵumuu, li kútoñ kúmal kukaan Yéesu koon:

— Jitootook ányinaawu umme okila li kakaan ésukayi égugguloo. Laaniisaan jakum kuhal báhalabu bata áyiyawu áamakawu, ban li aan okila humumool ammuu *Afakenaawu*, áyiyawu ooliil.

³ Muñe'e Filat li ageǵǵen Yéesu aanool:

— Awu ommuu áyiyawu ata *Kusuwifaku*?

Yéesu li aan Filat:

— Lulobulo mo awu humumi.

⁴ Filat li aan huhaanaahu hata élambaayi li búsubabu:

— Injé ijukut wah wan ányinaawu umme akaane wajakut, waate úji li abaj katek.

⁵ Bale bukanabuku li kuhañ malob li sembe koon:

— Lakaanekaan ésukayi égugguloo li baliikenelabu boola. Li etaamayi yata Gálile látoñumulo, álowul li yata Súde. Muñe'e láliinǵulo taate.

Batiibabu bata Yéesu hákil Elod

⁶ Nan *Filat* ajamumuu li kúǵliment etaamayi yata Gálile, li ageǵǵen aan:

— Anáyinaawu ummu an ata etaamayi yata Galile?

⁷ Nan Filat ajamumuu kaanaku Yéesu li etaamayi yan *Elod* aakenumuu láfulumulo, li aboñool o' Elod, mata no unnu Elod foof okila li ésukayi yata *Yeelusalem*.

⁸ Elod li súumool njáa' nan ajukumuu Yéesu, mata lajanjam li kulob moola, ban ló bafiyowe nan afañeenu-muu min ajukool. Li afañeen foof min ajuk Yéesu li kakaan wah wájaahaleniyé. ⁹ Elod li ageǵǵen Yéesu kulim kameeñe, bale Yéesu abagutool. ¹⁰ Huhaanaahu hata élambaayi li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móyiis li kuyito to, min kunaak kuhanken min kúmal kuya li Yéesu. ¹¹ Elod li kusollaaliyaku koola li kajakakaay Yéesu, ban li kubesool. Li kukaanool hújufu háyikiye kuban, li kulaañenool bata

Filat. ¹² Elod buko li Filat kajamooleenutumuu naanañ, li kulaañ kufaalaay hunakahu unhu.

Filat li asen búsubabu Yéesu boot bumuk

(Máciya 27:15-26; Maak 15:6-15; Sañ 18:39-19:16)

¹³ Muñe'e *Filat* li ahoon bajoj huhaanaahu hata élambaayi, kunahaanaku, li ésukayi, ¹⁴ min aaniil:

— Jíñalulonǵalul ányinaawu ummu min joonom lakaanekaan ésukayi égugguloo. Bale ligelǵenoogeǵǵen hákuluul, ban ijukut li okila butila banooban bájiwuulumuu li jíloofool. ¹⁵ Ban *Elod* foof ajukut li okila butila banooban, mata lálaañenulolaaloolaañenul. Mó mújimuu, ányinaawu ummu akaanut wah waate újiwool li aket. ¹⁶ Kama boot min ilob min kutekool kuban, li ikatenool.

¹⁷ [Li kagaan kanookan kata *Faak*, Elod fan ákatenuiliil an an kukuǵe †.]

¹⁸ Bale búsubabu feh li bulob butiya li mano boon:

— Umuk ányinaawu ummu! Ukátenuloli Balabaas!

¹⁹ (Balabaas lajokijok kuǵ mata búgugguloo bubaje li ésukayi, li mata an an amuke.)

²⁰ Emmuu Filat lafañeene akaten Yéesu, li alaañen alob li búsubabu. ²¹ Bale li kulob butiya koonool:

— Ubaañool li ekuluwa! Ubaañool li ekuluwa!

²² Filat li alaañen alob búhaajut aan:

— Kama waa lakaane wajakut? Ijukut li okila wah wajakut wan akaane waate újiwool li áati aket. Muñe'e kama boot min ilob min kutekool kuban, li ikatenool.

²³ Bale búsubabu li jooñoo to min buhañ mahanken min bulob butiya boon, Yéesu laate abañji li ekuluwa. Húcuhaahu hooliil li hulamool. ²⁴ Muñe'e Filat li alob min kukaan wahawu wan búsubabu boonoolumuu akaan. ²⁵ Maǵegen li akaten anawu an kufañumuu min ákatenuiliil, an kukuǵumuu mata búgugguloo li mata jamuk an, min aseniil Yéesu kujow kukaan loon súumi-ilumuu.

Li kubaañ Yéesu li ekuluwa

(Máciya 27:32-44; Maak 15:21-32; Sañ 19:17-27)

²⁶ Nan kusollaaliyaku kulakomuu kájowetumaku kata Yéesu, li kufam li ányine akee an koone Simon̄ ata ésukayi yaaneyimuu Siilen, okila li élaañumul bata uǵibawu. Kusollaaliyaku li kujok Simon̄ min kutuunǵool ateb ekuluwaayi min anab li búsol Yéesu.

²⁷ Búsub báamak li bunab li Yéesu li foof kanaale kalakowe jílok li kanaake kuǵokoo mata Yéesu áji.

²⁸ Yéesu li átiwowul ajoonoo li kanaalaabuku ban li aaniil:

— Kaalaabuke kata *Yeelusalem*, jakum jílokoom, bale jílok mata bukuluul humumuul li mata bañooluul.

²⁹ Mata kunakaku kunku li ebil, nan bukanabuku kom-

† *Hulimahu unhe hubajeenut li éliibalayi yahaanayi yata Lík, hulet foof li síliibal sameeñe li sihaanasu (jíjoke li Máciya 27:15; Maak 15:6)*

muu koon: «Awólo kaalaabuku kayilaatumuu kuhalet, kámusutumuu kujam huhaane, li kámusutumuu kulaahen añiil!»³⁰ Tanjayi fan ebil éliin nan bukanabuku kommuu koon kuyuuyaku: «Jílowoli téeti †!» Li koon kulijaku: «Jíhimenoli!»³¹ Mata, fan bunuunukenabu balonjumu kucooce, naane baketumu li kubil kukaan bo buu?

³² Li kújowetumoo foof kánayine kújuba kakaane majakut, boot kujow kumukoo to li Yéesu.³³ Nan kúliinumu tan koonemuu «Husend», li kubaan to Yéesu li ekuluwaayi. Ban li kubaanoo to foof li sikuluwa bukan kújuba kakaane majakut, aahu kanjen Yéesu kúli, aahu kanjenool kamay.³⁴ Muñe'e Yéesu li aan:

— Faafa, ubonketiil, mata kuhaasut waa kukaane li wo.

Kusollaaliyaku li kuñak kútuken min kugaboo wañawu woola.

³⁵ Muñe'e é sukayi li eyito to min enaak ejuke. Kunaahanaku kata Kusuwifaku li kulako kanukuto Yéesu min kunaak koon:

— Emmuu lafakenfaken kukee, muñowu kama afakenoolo okila humumool, nokoomuu loon akila ammuu malegen *Afakenaawu*, an Ateemit ajusumu!

³⁶ Kusollaaliyaku foof li kulako kanukuto Yéesu. Li kukoojool min kusenool bunuk bahile.³⁷ Li koonool:

— Nokoomuu loon awu ommuu áyiyawu ata *Kusuwifaku*, li ufakenoolo awu humumi min jijuk!

³⁸ Li kukiic kulimaku unke kukaan haatiya húkowahu hata Yéesu: «Laale, áyiyawu ata Kusuwifaku.»

³⁹ Akee li bukanabuku kújuba kajakutumuu kan kabaanumu, li agel Yéesu aanool:

— Inti awu ommuu Afakenaawu? Ufakenoolo awu humumi ban li úfakenoli!

⁴⁰ Bale aahu li awataten afaalool aanool:

— Ukóliwut Ateemit, awu jabajumu katekaku kanolaku li okila?⁴¹ Olola, li malegenamu tottook min ubaja katekaku unke, mata wahawu wan ukaanamuu wajakutumuu újimuu li ubaja katekaku unke. Bale okila akaanut wah wajakut.

⁴² Ban li aan Yéesu:

— Yéesu, ban li uwayiłowom nan ommuu li úlaañul loon áyii.

⁴³ Yéesu li aanool:

— Li malegenamu fan ilobi, síyaataye fan ulako lí ínje alijana.

Eketayi yata Yéesu

(Máciya 27:45-56; Maak 15:33-41; Sanj 19:28-30)

⁴⁴ Muñe'e nan tinak alehenumu kayiten, etaamayi feh li élim boot yok ewaatuwayi éhaajutayi banakabu bakeje.⁴⁵ Nan banakabu búlimenumuu, hufalalahu ha-

† 23:30 *Oóse 10:8*

ta eluufayi yata Ateemit li húhaacowumul li tut.⁴⁶ Yéesu li akaaw butiya aan:

— Faafa, inja' yaalom iseni ooken.

Nan Yéesu alobumu kulimaku unku aban, li aket.

⁴⁷ Nan anahaanawu ata kusollaaliyaku kata Lom, ajukumuu wahawu wabajumu, li asal Ateemit ban li aan:

— Li malegenamu, ánayinaawu ummu lakankan an acole!

⁴⁸ Búsukabu feh babilumu bajukabu bata min kommu li kukaan Yéesu, li bujuk wahawu wabajumu. Muñe'e li kulaañ kujow bóot máyiyenoole min kunaak kutek li ugiñawu wooliil.⁴⁹ Kubuke Yéesu feh, li kanaalaaku kánabulumuu li okila fin to Gálile, li kulako lóyi min kunaak kujukelul wahawu wabajumu.

Kahokaku kata Yéesu

(Máciya 27:57-61; Maak 15:42-47; Sanj 19:38-42)

⁵⁰ Muñe'e li baj ánayine akee an koone Suseef áfulumulo li é suk yakee yata Kusuwifaku yaaneyi Alimate. Suseef li akaan ánayine asúme ban li acol. Li Hujojahu háamakahu hata Kusuwifaku lalakowe.⁵¹ Afañut wahawu wan kaabuku kunongumu kakaan, li wan kukaanumu. Suseef banaak ebilayi yata *Jáyiiyaju jata Ateemit* lalakowe.⁵² Muñe'e li ajow boot bata *Filat* ajow alobool min asenool ehulñayai yata Yéesu.⁵³ Fúlum tó, li áwalenul ehulñayai li ekuluwaayi, ban li anja' kábil min aljiim yo aban, li anja' yo ajow ahok li huyaak hawoki li hugisa, dán an ámusut ahoki.⁵⁴ Hunakahu unhu, hunak hata kafaleyaku kata *húyiiyaayahu hata Kusuwifaku*, ho balakowe li hútoñ.

⁵⁵ Kanaalaabuku kánabulumuu li Yéesu li etaamayi yata Gálile, li kunab li Suseef min kujuk huyaakahu, li foof buu ehulñayai yata Yéesu ehinteni lómmu eeno.

⁵⁶ Fúlum tó, kanaalaabuku li kulaañ bóot li é sukayi kujow kúfalewul múki' li eheeñ boot li ehulñayai.

Nan hunakahu hata húyiiyaayahu hata Kusuwifaku húliinumu, kanaalaabuku li kujow kuyooño, loon eluwaayi elobumu.

Yéesu li ayitowul li eketayi

(Máciya 28:1-10; Maak 16:1-8; Sanj 20:1-10)

24 Muñe'e li líin li hunakahu hótinaalahu hata esimenayi, kanaalaabuku li kujow li bújom bíb bajuk huyaakahu hata Yéesu. Li kulako ejowayi li kújowetumoo múki' man kutofotoole li eheeñ.² Nan kúliinumu, li kutook hugisaahu háfibumuu kánoonumaku kata huyaakahu, ho mabakkeneli kaan li kakan kánoonumaku.³ Kanaalaabuku li kunoken li huyaakahu kúliin, kujukut ehulñayai yata *Amaañenawu* Yéesu.⁴ Bajukelabu ban kujukumuu li bújiiil li kuliwo kulako to. Kánayine kújuba, kakaanowe wañ

waleñe li kúfululiil. ⁵ Emmuu kanaalaabuku kúkolikoli ñáa', li kúsiten. Kánayinaabuku kúlubaaku li kooniil:

— Wáa újiye li joono li huñes li kakatumuu, anawu aanomuu li buloñ? ⁶ Alet láale, bale layitowuuyitowul li eketayi. Jiwayiño wahawu wan alobuulumuu nan alakomuu li etaamayi yata Gálile: ⁷ «*Añool-An* laate abeti li kuñen kuhoofoola, min kubaanool li ekuluwa, ban li ayitowul li eketayi li hunakahu húhaajutahu.»

⁸ Muñe'e kanaalaabuku li kuwayiño kulimaku kan Yéesu alobiil nomuu. ⁹ Li kúlaañumul bata huyaakahu kúliiñul, li kulob mabajumuu feh kúgoomaku kuñen li ano, li bukan kaabuku feh. ¹⁰ Kanaalaabuku umbuku buko konomuu: Mali Madala, Saan li Mali jaawawu ata *Saak*. Kanaale kaabuku kan kunaboomuu li kulob manolamu *kufootalaku*. ¹¹ Bale Kufootalaku li kuyinoo li koon wahawu wan kanaalaabuku kulobiilumuu buñuhoo, kúyinenutiil. ¹² Muñe'e Fiyeel li ayito atey boot bata huyaakahu áliñ, li añaalo li huyaakahu li ajuk ló uñaacawu wata úbilawu bale. Li alaañ ajow bóot, masegowe ñáa' mata wahawu wabajumuu.

Yéesu li áfu' kúgoom kúluba li bútinabu bajowumuu boot Emáyis

(Maak 16:12-13)

¹³ Li hunakahu unhu hanolahu, kúgoom kúluba li kulako ejow boot li éruk yakee yan koone Emáyis. Li érukayi inyu boot *Yeelusalem* iyilo baj sikilomeet soono kuñen. ¹⁴ Kúgoomaku li kulako elob mata wahawu feh wabajumuu. ¹⁵ Nan kulakomu elobayi li búwonnoolabu, Yéesu humumool li ákoojuliil min ana-boo li buko. ¹⁶ Kúgoomaku li kujuk Yéesu, bale li baj wah wáhiliil kúhaasumool. ¹⁷ Yéesu li aaniil:

— Waa jíwonnoole li wo, mo jijowemaa?

Li kuyiten, máyiyeñe ñáa'. ¹⁸ Akee li buko an koone Kilewofaas li aan Yéesu:

— Kama li bukanabuku kalakomuu Yeelusalem feh, awu baleyi ujamutumuu wahawu wabaj bomuu kunakaku unke?

¹⁹ Yéesu li aaniil:

— Wah way?

Kúgoomaku kúlubaaku li koonool:

— Wahawu wabajumuu Yéesu ata Nasalet!

Lakankaan *afulofet*. Bakaanelabu boola bubabbaj sembe li kulimaku koola, hákil Ateemit li hákil érukayi feh. ²⁰ Huhaanaahu hata élambdaayi yoololaal li kunaanaku koololaal li kuña' Yéesu kusen Filat min aan laate aket, ban li kubaanool li ekuluwa. ²¹ Jíyinenenyinen kaanaku okila aateenumuu afaken kata *Isilayeel*. Bale famen to li wahawu unwu feh, síyaat hunak húhaajut nan wahawu unwu feh ubajumuu. ²² Li mañegenamu, babbaj kanaale kakee li óloli kákaanoli jisego ñáa'. Kújowaalijowaali síyaat li bújomabu boot bata huyaakahu. ²³ Bale nan kúliiñumuu kutookut ló ehu-luñayi yata Yéesu. Muñe'e li kúlaañul kubil kóonoli

emalaka éfuliil min yooniil, Yéesu ummu li buloñ. ²⁴ Kukee li kúfaaloli li kujow boot bata huyaakahu kúliiñ, mañegen li kujuk wahawu feh loon kanaalaabuku kukittenumuu, bale Yéesu okila, kujukutool ló.

²⁵ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Bale mo jikite jíbaamo! Mo jikite jiñaay káyinen wahawu feh wan kufulofetaku kulobuulumuu! ²⁶ Kama *Afakenaawu* aateenut álaam loon muñowu átowum alako li máyiineniyamu moola?

²⁷ Fúlum tó, Yéesu li akitteniil wahawu feh walobimuu uya li okila li Bakiicelabu foof bo feh, kítum li síliibalasu sata *Móyiis* ló li sata kufulofetaku feh.

²⁸ Nan kúliiñumuu li érukayi, ban kúgoomaku kúluba kulakomuu ejowayi, Yéesu li akaan loon boot min ajow ahaañ. ²⁹ Bale kúgoomaku kúlubaaku li kujokool min koonool:

— Ulako taate li óloli, mata títiimoye, ban banakabu bumbu li bujon. Mañegen Yéesu li anoken li eluufayi kujow kulako ló. ³⁰ Nan kubahumuu boot hutíñahu, Yéesu li aña' húmbuuluwahu min ásooniyen ho aban, li amuncul ho aseniil. ³¹ Muñe'e li kaaniil gáam, li kukit kuhaas koon kama okila Yéesu. Bale li ayaan ájim to hákiliil. ³² Kúgoomaku kúluba li kugeñenoo koon:

— Inti súfolasuf loon sambun sóomiwola káta láala, nan alobumuu li alola li nan alakowolamuu bakiitenabu bata Bakiicelabu, alolaal li ejowayi.

³³ Kúgoomaku kúlubaaku li kuyaany kuyito kulaañ boot *Yeelusalem*. Kúliiñ, li kutook bo Kufootalaku kuñen li ano mawooge li kufaaliil kaabuku, ³⁴ min koonemuu:

— Li mañegenamu, *Amaañenawu* lajukoojuk!

³⁵ Kúgoomaku kúluba li kukitteniil wahawu wabajumuu buko li ejowayi li bútinabu, li buu kúhaasumuu Yéesu nan alakomuu kamunculaku kata húmbuuluwahu.

Yéesu li áfu' kúgoomaku koola

(Máciya 28:16-20; Maak 16:14-18; Sañ 20:19-23; Bakaanelabu 1:6-8)

³⁶ Nan kúgoomaku kúluba kulakomuu elobayi loon muña'a, Yéesu humumool li áfululiil li tut min aaniil:

— Kásuumaay kulako li bukuluul †!

³⁷ Kúgoomaku li kuwañulo ban li kúkoli ñáa', min kuyin li koon áfulafu' kujuke. ³⁸ Bale Yéesu li aaniil:

— Wáa újiye li jiwañulo? Wáa újiye lí jíwettoo li uyinumuul? ³⁹ Fan jijuke kuñenaku kúmbaam li kootaku kúmbaam. Laalu ínje humumom! Jigolom min jijuk, mata áfulafu' abajut eniil, abajut siwuul. Injé libaje, jiyilo jijukelom min jijuk.

⁴⁰ Nan alobumuu loon muña'a aban, li áhiisiil kuñenaku koola li kootaku koola. ⁴¹ Emmuu buko bayiliwolut kúyinen, mata ésumansuum yáamak elako li buko, ban foof li kusego ñáa', Yéesu li ageñeniil aaniil:

† *Hulimahu unhe hulet li síliibal sakee li sahaanasu*

— Jibaje taate mutiñaay?

⁴² Li kusenool humuncul hata jiwol jasowi. ⁴³ Li aña' ho atokoñ hákiliil. ⁴⁴ Ban li aaniil:

— Wahawu unwu lilobuulumuu nan ilakomuu li bukuluul, eenuul: wahawu feh wakiicimuu uya lí ínje li *eluwaayi*, lí Siliibalasu sata Ukijenawu, woote ubaj.

Yéesu li alob waa Hulimahu hata Ateemit hulobe

⁴⁵ Muñe'e Yéesu li ábabuliil uyunum min kuyili kúnaanum Bakiicelabu. ⁴⁶ Ban li aaniil:

— Muñe'e bakiicelabu bulobe: *Afakenaawu* laate álaam ban fan ayitowul li eketayi li hunakahu húhaaju-tahu. ⁴⁷ Ban kúgoomaku koola koote kúwaalewum li kajawaku koola hákil bukanabuku feh, kítum *Yeelusalem*, kooniil kukat kahoofoo min kútiwo kuña' bulonj buwunkul, min Ateemit abonket uhofoolawu wooliil. ⁴⁸ Bukuluul jimaatumuu wahawu unwu. ⁴⁹ Ban ínje humumom fan íboñuluul wahawu wan Atuuba-

wom aanumuu fan asen wo. Bale jilako li ésukayi boot yok nan sembaasu sata haatiya sommuu li síwalowul sibil silako li bukuluul †.

Yéesu li ajow boot li emitayi

(Maak 16:19-20; Bakaanelabu 1:9-11)

⁵⁰ Fúlum tó, Yéesu li ájowetum kúgoomaku koola kúfu' li ésukayi, kujow kulehen ésukayi yata Betani, kúliinj, li ateb kuñenool min ásooniyeeniil. ⁵¹ Nan Yéesu alakomuu kásooniyeenaku kooliil, li akatiil to min Ateemit aňalool ájowetum boot li emitayi ††. ⁵² Kúgoomaku buko li kumanenool kuban, li kulaañ boot *Yeelusalem* li ésuumahukow ló yáamak. ⁵³ Kúliinj bó, kunaakut kukat kawoog li *eluufayi yata Ateemit*, min kunaak kusal Ateemit.

† 24:49 Bakaanelabu 1:4-5 †† Sakee li siliibalasu sihaanasu sibajut «ájowetumi boot bata Ateemit»

SANJ

Wahawu wáamimuu li éliibalayi inye

Elíibalayi inye Sanj akiic yo, alakomuu ágoom ata Yéesu. Sanj asuwif, Sebede abukool. Bulokabu boola jambaal siwol. Lalollob li éliibalayi inye aane akila ammuu “ágoomawu an Yéesu afañumuu.” Hulimahu Hásuumaahu hata Yéesu, Sanj lakikkiic ho búti li buu Máciya, Maak li Lík kukiic homuu. Baje wah li kulim kan Sanj akiice kalet li Hulimahu Hásuumaahu han kaabuku kukiicumuu. Sanj okila ammuu ásola li bukanabuku kakiicumuu Hulimahu Hásuumaahu.

Sanj lafanfañ njáa' kulimaku kalobeyimuu kat ló. Li ajok wahawu wammuu téetiwolaal ban li unaak ujuki hunakoohunak loon búhiisenum bata macolamu mayolimuu. Wahawu wan anjalemuu min áhiis macolamu mayolimuu wo wommuu: mawuñamu li élimayi, malamau li bunukabu, húmbuulu li amata, bulonjabu li búbiiñ. Li Hulimahu unhu Hásuumaahu li hata Sanj bale Yéesu aanumuu “Injé, ínje emmuu” (13:19), yo yommuu “Injé emmuu Ateemit”. Li éliibalayi yata Sanj, lakomuu mata wah wáhiise ayi ammuu Yéesu, li ahooñ wo “búhiisenum”. Sanj lakankaan mo mata boot li akila, inti eeniseen wah wabaje jáliñ bale li anawu afakenimuu, bale wahawu wata mañegen wan búhiisenumabu bafañumuu min éśukayi ehaas, wo wommuu: Afakenaawu ummu li bulok. Sanj bale akiice mata wah walobe mata húkitumahu hata adunaayi, tan ákitummuu éliibalayi yoola. Lalollob mata húkitumahu min áhiis kaanaku Yéesu ammuu hulimahu hata Ateemit (Sanj 1:1). Li hulimahu unhu Ateemit ákaanummuu etaamayi feh (1:3), ban muñe'e hulimahu li hulaañ hulako an (1:14).

Bukanabuku kata Gilees kájjallomuu, kúhiihiis foof sembaasu san hulimahu hubajumuu, ban li kúnaanum mata emitayi li etaamayi. Iyilo lako Sanj lafanfañ min alobiil mata Yéesu li kulim kan kuhaase, min kújowum tó kúnaanum kaanaku Yéesu Afakenaawu ooliil foof laam. Sanj li alob set wahawu wájimuu li akiic Hulimahu Hásuumaahu boot li bukanabuku kammuu li kujanga ho, lako kusuwifaku mantee foof kata Gilees: «Bale wahawu wakiicumuu li éliibalayi inye, ukiicikiic mantee li jýinen kaanaku Yéesu ammuu , okila ammuu Añiilawu ata Ateemit. Ban jýinenumuu li akila, fan jíbajum bulonjabu li kajawuku koola (Sanj 20:31).»

Hulimahu hammuu mawuñe li bulonj

¹ Li húkitumahu, Hulimahu babaje tówum Ateemit ajuuñ adunaayi. Hulimahu li Ateemit hulakowe, ban Hulimahu humum ho hommuu Ateemit.

² Hulimahu li Ateemit hulakowe li húkitumahu.

³ Ateemit li Hulimahu láwuwenume wahawu feh. Bajut wah wabaje, wan Ateemit áwuwenumut li ho. ⁴ Li Hulimahu bulonjabu bulakowe. Ban bulonjabu bulakomuu mawuñamu mata bukanabuku. ⁵ Mawuñamu li mujaanjen li élimayi, bale élimayi eyabut mo †.

⁶ Li baj an an Ateemit áboñulo. Kajawool Sanj. ⁷ Sanj li abil boot elob bukanabuku mata mawuñamu, bájum bukanabuku feh li kúyinenum li akila. ⁸ Inti Sanj humumool ammuu mawuñamu. Bale labiibil min alob bukanabuku mata mawuñamu. ⁹ Mawuñamu um-

† Eyabut mo: Li elobayi yata kata Gilees, «eyabut mo» iyilo lako ehok mo, égoben mo, égooten mo

mu, mo bale mommuu mawuñe mata mañegen, mabilumuu li adunaayi min muwuñen bukanabuku feh.

¹⁰ Hulimahu li hulako li adunaayi. Bale maayeet min Ateemit ajuuñumuu adunaayi li Hulimahu, adunaayi eyabut ho. ¹¹ Hulimahu li hubil bata bukanabuku kata ho, bale bukanabuku kata ho kuyabut ho. ¹² Bale bukanabuku feh kayab homuu, yo yommuu kúyinenumuu li ho, li huseniil bútin min kulako bañiil bata Ateemit. ¹³ Inti li húsim hata an, inti li kásiibo kata an, mantee foof li húnongum hata ánayine li anaale kóomum bañiil bata Ateemit, bale li húnongum hata Ateemit humumool kóomum bó.

¹⁴ Hulimahu li hubil hukaan an, min akin li ololaal. Li akaan an abaje káji káamak, ban li alako an ata mañegen. Lujukaale buu láyiinenimuu eeno. Máyiineniyamu man abajumuu mata min ammuu Añiil ano sih ata Atuubaawu. ¹⁵ Sanj lalollob bukanabuku moola. Lalollob butiya aan:

— Okila lilobumuu moola een: «Anawu ammuu li abil búsolom, laharjom, mata lababbaj tówum ínje íwu.»

¹⁶ Foofolaal feh luyabaayab joololaal li kájiyaku koola káamakaku. Ban li uyabaał káji kufamen to káji kakee, ¹⁷ mata Ateemit li *Móyiis* lásenumolaal *eluwaaayi*. ¹⁸ Bajut an abile ajuk Ateemit. Bale Añiilawu anolawu sih, ammuu Ateemit ban li kujokoo li Atuubaawu loon an ano, okila akaanolaamuu uhaasaalool.

Kulimaku kata Saņ Batiis

(Máciya 3:1-12; Maak 1:2-8; Lík 3:15-17)

¹⁹ Kulimaku unke Saņ alobumuu nan kunahaanaku kata *Kusuwifaku* kubil kugeļļenool koonool:

— Awu ommuu ayi?

²⁰ Saņ li acol alobiil to maļegen. Li alobiil faac aaniil:

— Inti ínje emmuu *Afakenaawu*.

²¹ Li kugeļļenool koonool:

— Kama awu ommuu ayi? Awu ommuu *El?*

Li aaniil:

— A'aa', inti ínje emmuu Elí.

Li koonool:

— Awu ommuu *Afulofetawu?*

Saņ li aaniil:

— A'aa'!

²² Muñe'e li koonool:

— Kama awu ommuu ayi? Joote jibaj hulim han jóotimuu jijow jilob bukanabuku káboñulolimuu. Kama awu humumi loone awu ommuu ayi?

²³ Saņ li aaniil:

— Injé emmuu hulimahu hata anawu

abanulowemuu li kayiinaayaku aan:

«Jikaan bútin bacole boot li *Amaarjenawu!*»,

loon *Afulofetawu Esay* alobumuu.

²⁴ Li bukanabuku kan kúboñulomuu bata Saņ, babbaj to *Kufaaliisiyer*. ²⁵ Li kugeļļenool koonool:

— Emmuu kama ulet *Afakenaawu*, ulet Elí, ulet foof *Afulofetawu*, kama wáa újiye lóomi li kábatiise bukan?

²⁶ Saņ li aaniil:

— Injé li mal li bátiiseye bukanabuku, bale an ummu li tutuul an jihaasut. ²⁷ Ummu li abil búsolom, ban itookut min iļeeļ uneewawu wata sidallaasu soola.

²⁸ Wahawu unwu feh li ubaj li ésukayi yaaneyimuu Betani, kalimben kaaka katunkaku kaaneyimuu *Suuluder*, ban Saņ anaake ábatiisemuu bukanabuku.

Yéesu ammuu ágalalaanawu ata Ateemit

²⁹ Li líiņ hunak hukaten, Saņ li ajuk Yéesu akila li ebil ájoonoolul li akila. Li aan:

— Agálalaanawu ata Ateemit ummu áfulenumuu ka hoofoolaku kata adunaayi.

³⁰ Akila lilakomuu elobayi nan eenemuu: «Anáyine akee ummu li abil búsolom, bale laharjom, mata

tówum ínje ibuki okila to.» ³¹ Injé humumom ihaasenu-tool. Bale libiibil min íbatiise bukanabuku li mal mantee kata *Isilayeel* li kuhaasool.

³² Saņ li alaañen alob aan:

— Lijuujuk Buyinumabu Banabaabu li búwalowumul haatiya emitayi li kambu kata éleebaan bubil bulako li akila. ³³ Injé ihaaseenutool, bale Ateemit áboñulommuu ibil íbatiise bukanabuku li mal, laanonsaan: «Anawu an ommuu li ujuk Buyinumabu Banabaabu li búwalowul bubil bulako li akila, okila ammuu ábatiise bukanabuku li Buyinumabu Banabaabu.» ³⁴ Ban ínje humumom lijuke wahawu unwu li kúkilom, ban leene ánayinaawu ummu ammuu Añiilawu ata Ateemit.

Kúgoomaku kútinaalaku kata Yéesu

³⁵ Li líiņ hunak hukaten, Saņ li alaañen alako tin tanolayi, li bukan kúļuba li *kúgoomaku* koola. ³⁶ Li ajuk Yéesu li ejow, li aan:

— Agálalaanawu ata Ateemit umme!

³⁷ Kúgoomaku kúļuba kata Saņ li kujamool li alob loon muñowu, li kujow kunab li Yéesu. ³⁸ Yéesu li ágegul, li ajuk aan kúgoomaku kúnabuunabul li akila. Li ageļļeniil aaniil:

— Waa jįnese li wo?

Li koonool:

— Labi, bay lukine?

(Labi, yo yommuu «Aliikena.»)

³⁹ Li aaniil:

— Jibil min jijuk tan ikinumuu.

Maļegen li kujow, li kujuk tan akinumuu. Li kulako boola etihunakaayi inyu. (Ebat kálusa.)

⁴⁰ Akee li kúgoomaku kúļubaaku kajamumuu kuli-maku kata Saņ, ban li kujow kunab li Yéesu, kajawool Andele, atuyawu ata *Simorņ* Fiyeel. ⁴¹ Andele li ajand ajow ajuk atuyool *Simorņ*, min aanool:

— Jįjuke *Afakenaawu*, (yo yommuu «*Kilisita*»).

⁴² Muñe'e Andele li ájowetum *Simorņ* bata Yéesu. Kúliiņ, Yéesu li ajukelool ban li aan:

— Awu ommuu *Simorņ*, añiilawu ata Saņ. Fan kuhooni kajawaku kaaneyimuu Sefaas (Yo yommuu «*Fiyeel*»).

Yéesu li ahoñ Fílib buko li Natanayeel

⁴³ Li líiņ hunak hukaten, Yéesu li ajok mata min ajow boot li etaamayi yata Gálile. Nan alakomuu ejowayi, li áfimboo li Fílib. Li aanool:

— Unábul lí ínje.

⁴⁴ Fílib an ata Betisayida, ésukayi yata Andele buko li Fiyeel. ⁴⁵ Fúlum tó, Fílib li ajow ajuk Natanayeel min aanool:

— Jįjuke anawu an *Móyiis* alobumuu moola li éliibal-ayi yata *Eluwaaayi*.

⁴⁶ Natanayeel li aanool:

— Kama wah wajake uyilo úfulumul li ésukayi yata Nasalet?

Fílib li aanool:

— Ubil, fan ujuk.

⁴⁷ Nan Yéesu ajukumuu Natanayeel li abil ájoonoolul li akila, li alob moola aan:

— An ata Isilayeel ata maļegen umme. Búhoolo banooban bulet li akila.

⁴⁸ Natanayeel li ageļļenool aanool:

— Kama buu lúhaasumom?

Yéesu li aanool:

— Lijuki nan ulakomaa tin buļeļuwabu tówum Fílib ahooñuli.

⁴⁹ Muñe'e Natanayeel li aanool:

— Anahaan, awu ommuu Añiilawu ata Ateemit, awu ommuu áyiyawu ata *Isilayeel!*

⁵⁰ Yéesu li anool:

— Min eenimu lijukujuk tin buļeļuwabu mó mújimuu lí úyinen lí ínje? Fan ban li ujuk wah wahaņe unwu ḡáa'!

⁵¹ Yéesu li afamen aan:

— Li maļegenamu fan ilobuul: fan jijuk emitayi mábabulowe, min naak *kumalakaaku*.

Búyabo li bubaj li ésukayi yata Kaana

2 Muñe'e li líiņ li hunakahu húhaajutahu, li baj búyabo li ésukayi yata Kaana, li etaamayi yata Gálile. Jaaw ata Yéesu to lalakowe. ² Kúhooñuuhooñul foof Yéesu li *kúgoomaku* koola kubil búyabowabu.

³ Muñe'e nan bunukabu bubanumuu, jaaw ata Yéesu li aanool:

— Kookut muñe'e bunuk.

⁴ Bale Yéesu li aanool:

— Aáyo, waa, kama awu óomi li ulobom waa léemi li ikaan? Ewaatuwayi yúmbaam éliiņulolut.

⁵ Jaaw ata Yéesu li aan kulokaabuku:

— Wahawu wan ammuu aanuul jikaan, li jikaan wo.

⁶ Muñe'e li baj to úlolum woono hutok li kano wayijumi li kugisa, wan *Kusuwifaku* kunaake kuņa' min kukaan dó mal boot naak kágiilen loon bútinabu booli-il bulobumuu. Kanookan li wo, kuyilo kubaj síliital soono téemeel.⁷ Yéesu li aan kulokaabuku:

— Jimeenjen úlolumawu unwu mal.

Kulokaabuku li kumeenjen wo ujow ulooj. ⁸ Yéesu li aaniil:

— Muñe'e jýijul ló jijow jisen anawu akilumuu mata katoofotoolaku kata búyabowabu.

Maļegen li kújowetum mó kujow kusenool. ⁹ Nan anawu akilumuu mata búyabowabu ajakenumuu malamu, mo malaañe mukaan ébiiñ. Ahaasut bay bunukabu umbu bubulumulo. (Bale kulokaabuku káyijulumuu malamu, buko kuhaase). Muñe'e anawu akilu-

muu mata búyabowabu li áhooñul ábuwaawu, ¹⁰ min aanool:

— Esúkayi feh ejandejand esen bukanabuku bunukabu bahaņumuu másum kuhob. Ban, nan kommuu kujow kuhob kufooñ, li ukit úkaļul baļaaļumuu useniil. Bale awu, li ujow uhahen bunukabu bahaņumuu másum boot kit muñe'e!

¹¹ Búhiisenumabu umbu ban Yéesu akaanumuu li ésukayi yata Kaana yammuu li etaamayi yata Gálile, bo bommuu búhiisenum bútinaa bájaahalenije, li waawu feh wan akaanumuu. Muñowu láhiisumuu ésukayi máyiineniyamu moola. Muñe'e kúgoomaku koola li kúyinen li akila. ¹² Fúlum tó, Yéesu li ajow boot li ésukayi yata Káfeenawum, akila li jaawool, li kutuyool, li kúgoomaku koola. Kukaanut bo kunak kafame.

Yéesu li akesoo kújula'a li eluufayi yata Ateemit

(Máciya 21:12-13; Maak 11:15-17; Lík 19:45-46)

¹³ Muñe'e nan *Faakayi*. ¹⁴ Nan áliiņumuu Yeelusalem, li atook híndo *eluufayi yata Ateemit* kújula'a kata sibe, li kata kúgalalaan, li kata síleebaan. Li atook ló foof kuweceka kata sídalam mabahe. ¹⁵ Muñe'e Yéesu li aņa' uneew min akaan hukaluwaas, min akesooliil foofiil feh kúfu' li Eluufayi yata Ateemit li mano li kúgalalaanaku, li sibaasu. Li ayiis sídalamasu sata kuwecekaaku, ban li áhoolul sitaabulasu sooliil. ¹⁶ Ban, li aan kújulawaabuku kata síleebaanasu:

— Jífulen wahawu unwu láale! Jakum jikaan eluufayi yata Atuubawom elako eluuf yata kájula!

¹⁷ Muñe'e *kúgoomaku* koola li kuwayiļo kulimaku unke kata Bakiicelabu:

«Ateemit, hufañahu ḡáa' han ifañumuu eluufayi yooli, fan humukom †.»

¹⁸ Muñe'e kunahaanaku kata Kusuwifaku li kugeļļenool koonool:

— *Búhiisenum bájaahalenije* bay luyilo ukaan min úhiisoli kaanaku lubabbaj kakaañen min ukaan loon muñowu?

¹⁹ Yéesu li aaniil:

— Jihum eluufayi inye yata Ateemit min iban li iņa' kunak kúhaaji min ilaañen yo iteef.

²⁰ Kunahaanaku kata Kusuwifaku li koonool:

— Simit soono kúyii kúļuba li hutok li yano siņali min teef eluufayi inyu yata Ateemit, jow ban awu li uban li uņa' kunak kúhaaji min uyiten yo!

²¹ Bale eluufayi yata Ateemit yan Yéesu alobumuu mata yo, yo yommuu eniilayi yoola.

²² Muñe'e nan Yéesu abile ayitowulumuu li eketayi, kúgoomaku koola li kuwayiļo kaanaku lalollob mo. Li kúyinen li Bakiicelabu li kulimaku kan Yéesu alobumuu.

† 2:17 *Ukijenawu* 69:9

Yéesu lahaase kayinoo kata an

²³ Emmuu Yéesu *Yeelusalem* lalakowe nan ka-gaanaku kata *Faakayi* yata Kusuwifaku, bukan kameerje li kúyinen li akila nan kujukumu buhi-isenumabu bájaahalenimuu ban akaanumuu. ²⁴ Bale Yéesu ákaanumutiil, mata buko feh lahaasiil. ²⁵ Ban jokutool min kulobool mata an, mata akila humumool lahaase waa wóomi li buyinum bata an.

Nikodem li ajow li huk ajuk Yéesu

3 Bile baj ánayine akee an kunaake koon Nikodem. Li hujojahu hata *Kufaaliisiyenaku*. ² Li líinj hanak hukee, li abil li huk ajuk Yéesu min aanool:

— Anahaan, jihaase joon Ateemit áboñuli boot káli-ikenoli Hulimahu hoola. Mata bajut an ayilo akaan búhiisenumabu umbu bájaahaleni muñowu ban ukaanemuu, Ateemit balet li akila.

³ Yéesu li aanool:

— Li maļegenamu fan ilobi: an ayilaat ajuk *Jáyiyaju jata Ateemit*, akila balaañenut abuki.

⁴ Nikodem li ageļļenool aanool:

— Kama buu an ahallene aate ayili alaañen abuki? Manooman let ayili alaañ li halahu hata jaawool min alaañen abuki búļubut.

⁵ Yéesu li aanool:

— Li maļegenamu fan ilobi: an ayilaat anoken li *Jáyiyaju jata Ateemit*, okila babukutumi li mal, li Buyinum-abu Banabaabu. An abukumi li atuuba áami an, fan alako an. ⁶ An abukumi li Buyinumabu Banabaabu, fan alako buyinum. ⁷ Jakum usego min eenimuu: «Jooto jilaañen jibuki.» ⁸ Elúsayi † ban efañe li etek ejuke bo. Fan ujam kawelaku kata yo, bale let uhaas bay ebilumulo, mantee foof bay ejowe boot. Muñowu foof nokoomuu li anoowan abukumi li Buyinumabu Banabaabu.

⁹ Muñe'e Nikodem li aan Yéesu:

— Kama buu wahawu unwu uyilo ubaj?

¹⁰ Yéesu li aanool:

— Awu jammuu aliikena áamak híndo *Isilayeel*, uhaasut wahawu unwu? ¹¹ Li maļegenamu fan ilobi: áloli jilobelob wah wan jihaase, li jilob wahawu wan jujukumu. Bale bukuluul jifañut jíyinen wahawu wan jilobuulumuu. ¹² Emmuu lilobuulob mata wahawu wata baabe li etaamaye, jíyinenut, buu emmuu nokoo li jíyinenom ínje balobeluuul mata wahawu wata li emitayi? ¹³ Bajut an abile anjito boot li emitayi, ábuti lí ínje *Añool-An* abilummuu li emitayi boot li etaam. ¹⁴ Loon *Móyiis* anja'muu enuukayilaayi yata fálamayi akaan li hunuk ateben li kayiinaayaku, mo foof *Añool-An* áatimuu atebeni, ¹⁵ bájum an áyinenumuu li akila, li abaj

† Elúsayi: Unte li elobayi yata kata Gilees li yata Kusuwifaku, hulimahu hanolahu huyilo hulako "élus, buyinum."

bulonjabu bábaneliitumuu. ¹⁶ Mata Ateemit lafanfañ bukanabuku kammuu li adunaayi bil gay, li ásenul Añoolool anolawu sih, bájum an áyinenumuu li akila let aket, bale li abaj bulonjabu bábaneliitumuu.

¹⁷ Ateemit áboñuloot Añoolool li adunaayi boot batiib bukanabuku kammuu li adunaayi, bale min áfakenum bukanabuku kammuu li adunaayi li akila. ¹⁸ An áyinenumuu li Añiilawu let atiiibi. Bale an áyinenutumu layaane atiiibi aban, mata áyinenut li Añiilawu anolawu sih ata Ateemit. ¹⁹ Batiibabu bo bommuu umbe: mawuñamu mubiibil li adunaayi, bale bukanabuku li kuhanj mafañ élimayi, mata makaanelamu mooliil mujakut. ²⁰ Li maļegenamu, anoowan feh akaane majakut, afañut mawuñe ban let áfu' alako li mawuñe, jakum bil makaanelamu moola majakutumuu muhaasi. ²¹ Bale an anabe li maļegenamu, fan áfu' alako li mawuñe, bájum makaanelamuu moola li mujuki jak, min híis kaanaku mukaanikaan li húnongum hata Ateemit.

Sañ li alaañ alob mata Yéesu

²² Fúlum tó, Yéesu li *kúgoomaku* koola li kujow boot li etaamayi yata Súde. Kúliinj, li alako bo li buko min anaak ábatiise bukanabuku. ²³ Sañ foof li anaak ábatiise bukanabuku li éasuk yakee yan koone Enoñ yáloyiwut éasukayi yata Salim, mata babbaj to mal mafame. Bukanabuku li kunaak kubil min ábatiiseyiil. ²⁴ (No unnu Sañ akila bakuļoluti.)

²⁵ Muñe'e kukee li *kúgoomaku* kata Sañ li kulako búwonnoo li *Asuwif†* akee mata kágiilen. ²⁶ *Kúgoomaku* li kujow kujuk Sañ min koonool:

— Anahaan, luwayiļowe ánayinaawu alakomuu tan ulakomuu kageb kaaka katunkaku kata *Suuluderj*, an unaake ulobumuu li okila? Eheh! ummu muñe'e li ká-batiise, ban éasukayi feh li enaak ejow boola.

²⁷ Sañ li aanil:

— An ayilaat abaj wah Ateemit basenutool wo.

²⁸ Bukuluul humumuul jimaate nan eenumuu: «Ilet *Afakenaawu*, bale kúboñulomboñ íyabulool hákil.»

²⁹ Anáyinaawu an kóomi li ébuto li anaale okila akile anaalaawu. Bale abukaawu ata ánayinaawu ammuu li ébutowayi fan ajow akoojool min ajantenool, min súumool njáa' okila bajame hulimahu hata ammuu li ébutowayi. Esúmansuumayi inyu yommuu lí ínje, ban súumonsuum muñe'e li maļegen. ³⁰ Kajawaku koola koote kuhanj majamo min kúmbaam kuhoko.

Anawu abilumulomuu li emitayi

³¹ — Anawu abilumulomuu haatiya lahanje bukanabuku feh. Anawu abilumulomuu li etaam, etaamayi ekilool, ban li anaak alob mata wahawu wabajumu li etaamayi. Anawu abilumulomuu li emitayi la-

†† Li siliibal sakee li sihaanasu Kusuwif kukaane

haŋe bukanabuku feh. ³² Wahawu wan ajukumuu li wan ajamumuu, wo lalobemuu mata wo. Bale anoowan áyinenut li wahawu wan alobumuu. ³³ Li maļegenamu, an áyinenumuu li kulimaku koola, láhihiis kaanaku Ateemit lakankaan Ateemit alobe maļegen. ³⁴ Anawu an Ateemit aboñulomuu, kulimaku kata Ateemit lalobe, mata Ateemit lasenoosen ŋáa' Buyinumabu boola. ³⁵ Atuubaawu láboolibooli Añiilawu, ban li akat wahawu feh li kuŋenool. ³⁶ An áyinenumuu li Añiilawu, li abaj buloŋ babaneliit. Bale an ahoyumuu min áyinen li Añiilawu, let abaj buloŋabu umbu, bale fan alo li katekaku kata Ateemit.

Yéesu li áfimboo li anaale ata Samali

4 Muñe'e *Kufaaliisiyeŋaku* koola, ban li ábatiise kúgoom kahaŋe mameeŋ kan Saŋ ábatiisemuu. ² (Li maļegenamu, Yéesu humumool ábatiisewut anoowan. Kúgoomaku koola kunaake kúbatiise bukanabuku.)

³ Nan Yéesu ajamumuu li kulob loon muña'a, li áfu' li etaamayi yata Súde min alaañ boot li yata Gálile.

⁴ Muñe'e boot min ajow boot li etaamayi yata Gálile, laate ájowum li etaamayi yata Samali.

⁵ Muñe'e Yéesu li alako ejowayi, li áliiŋ li ésuk yakee yata Samali yan koone Sicaal, yakooje eŋamayi yan *Sakob* asen nomuu añoolool Suseef. ⁶ To untu ekoloŋayi yata *Sakob* elakomuu. Yéesu, nan ayokumuu ejowayi, li abah akooj ekoloŋayi. No unnu banakabu bajowe boot kayiten.

⁷ Anaale akee áfulumulo Samali li abil káyij mal. Yéesu li aanool:

— Usenom mal ihob.

⁸ (No unnu, kúgoomaku koola buko baje'e li ésukayi húnoomul mutiñaay).

⁹ Anaalaawu áfulumulomuu Samali li aan Yéesu:

— Kama awu inti *Asuwif* kujamoolut li kata Samali.)

¹⁰ Yéesu li aanool:

— Uhaaseeneenumuu wahawu wan Ateemit esene-muu, li anawu aanemuu li awu «Usenom mal ihob», awu humumi ooteenumuu oonool aseni mal uhob, ban fan aseneeni mal masene buloŋ.

¹¹ Anaalaawu li aanool:

— Anahaan, ookut ebaag, ban ekoloŋayi ésenkisenki. Bay lóomi li úŋalumul malamumu ummu masenemuu buloŋ? ¹² Waa, awu file luhaŋe átuubawoli ahaan *Sakob*? Okila ákatolimuu ekoloŋayi inye, ban akila humumool lahohhob malamumu mata yo boot li kuñoolool ló, li foof sínuukuleŋasu soola.

¹³ Yéesu li aanool:

— An ahobumuu malamumu ummu, bahob fan bulaañ bujakool. ¹⁴ Bale an ahobumuu malamumu man emmuu li isenool, bahob let bumit bulaañ bujakool. Mata malamumu man emmuu li isenool, fan mulako kábulen li akila dán buloŋabu bábaneliitumuu bóomi li búfulumul.

¹⁵ Anaalaawu li aanool:

— Anahaan, kama usenom malamumu ummu jakum bil bahob bulaañen bujakom, jakum ibil foof ílaañul taate káyij mal.

¹⁶ Yéesu li aanool:

— Ujow úhooñul áyini min úlaañul boot taate.

¹⁷ Anaalaawu li aanool:

— Ibajut ánayine.

Yéesu li aanool:

— Lukooŋe min oonumuu ubajut ánayine.

¹⁸ Lukooŋe, mata li maļegenamu kánayine hutok lubaje, ban ánayinaawu an ookumuu muñe'e alet áyini.

¹⁹ Muñe'e anaalaawu li aan Yéesu:

— Anahaan, lijuke een awu *afuloŋet* loom. ²⁰ Sítuubawoli sihaan sata Samali li huyuyahu unha sinaake simanen Ateemit, bale bukuluul Kusuwifaku li joon *Yeelusalem* ésukayi yóotimuu enaak emanen Ateemit.

²¹ Yéesu li aanool:

— Alíinom, úyinen lí ínje, taŋayi inyu li ebil nan an aatutumuu amanen Atuubaawu li huyuyahu unhu, mantee foof *Yeelusalem*. ²² Bukuluul jata Samali, wah wan jihaasut jimanene. Alóli wah wan jihaase jimanene, mata kafakaku li Kusuwifaku kubilumulo.

²³ Bale taŋayi inyu li ebil, ban muñe'e ejeje, nan kumanaaku kata maļegen koomuu kunaak kúmanenum Atuubaawu li Buyinum li maļegen. Mata li maļegenamu, Atuubaawu kumanena loon muña'a lafañumuu.

²⁴ Ateemit Buyinum, ban bukanabuku kamane-newoolumuu, koote kúmanenumool li Buyinum li maļegen.

²⁵ Anaalaawu li aanool:

— Lihaase een *Afakenaawu* (an koonemuu *Kilisita*) fan abil. Nan ammuu li abil, fan ákittenoli wahawu feh.

²⁶ Yéesu li aanool:

— Inje jalobemuu li awu, ínjemuu.

²⁷ No unnu, kúgoomaku kata Yéesu li kúliiŋul. Li kusego ŋáa' nan kujukumuu Yéesu li elob li anaale. Bale anoowan li buko akaañenut ageļļenool aanool: «Waa lufañe li akila?» Mantee foof: «Waa újiye li oono li elob li akila?»

²⁸ Muñe'e anaalaawu li akat to káyijumaku koola, min alaañ boot li ésukayi, ajow aan bo bukanabuku:

²⁹ — Jibil jijukom ánayinaaye alobommee wahawu wan ikaantumuu feh. Lenseen okila ammuu *Afakenaawu*, inti mo file?

³⁰ Bukanabuku li kúfulul li ésukayi kubil kujuk Yéesu.

³¹ Muñe'e no unnu, kúgoomaku li koon Yéesu:

— Anahaan, kama ufan urja' wah ukee utiñ!

³² Yéesu li aaniil:

— Libaje mutiñaay man éemi li itiñ man jihaasut.

³³ Muñe'e kúgoomaku li kunaak kugeļļenoo koon:

— Waa, akee file asenool atiñ?

³⁴ Yéesu li aaniil:

— Mutiñaayamu múmbaam mo mommuu kakaan wahawu wan anawu áboñulommuu afañumuu, ban li ihabel bulokabu ban asenommuu kakaan. ³⁵ Inti buku-luul joonemuu: «Taate kuļeeñ kubakii ecacayi li éliiñ?» Bale ínje fan eenuul: Jiteb kúkiluul min jijuke uļaakawu; uyaane waal boot mata ecac. ³⁶ Anawu ammuu li ecacayi layaane ayab bacaamool aban, ban li awoogen káhanjiinaku boot li buloñabu bábaneliitumuu. Mo emmuu, anawu aļukemuu li anawu acacemuu fan kubaj ésuumahukow li mano. ³⁷ Mata muñowu húlobuwahu húkooñummuu, haanumuu: «Akee fan aļuk, aahu li acac». ³⁸ Liboñuuboñ jijow jicac li kaļaak dín jilokut. Kukee kuloke li kaļaakaku, min bukuluul li jíbijum kásuumaay li bulokabu booliil.

³⁹ Bukan kameeñe káfulumulo li etaamayi yata Samali li kúyinen li Yéesu, mata anaalaawu laaniisaan: «Anáyinaawu ummu lalobonlob wahawu feh wan ikaanumuu.» ⁴⁰ Wahawu unwu újimuu nan kata Samali kujowumuu kutook Yéesu, li kuyaakoolool koonool alako li buko. Maļegen Yéesu li alako to kunak kúļuba. ⁴¹ Bukan kata Samali kahañe mameeñ li kúyinen li akila, mata hulimahu hoola húji. ⁴² Kata Samali li koon anaalaawu:

— Muñe'e inti mata wahawu wan úlobolimuu bale újiwoli li jíyinen, bale min áloli húmumoli jijamoolumuu li alob; ban jihaase joon akila ammuu maļegen Afakenaawu ata adunaayi.

Yéesu li afaken añiil ata an áamak

(Máciya 8:5-13; Lík 7:1-10)

⁴³ Nan bajumuu kunak kúļuba, Yéesu li ájowum tó boot li etaamayi yata Gálile. ⁴⁴ Li maļegenamu Yéesu humumool lansaan: «*Afulofet* áluukeneliiti li etaamayi ban abukimuu.» ⁴⁵ Muñe'e nan áliiñumuu li etaamayi yata Gálile, bukanabuku kakín bomuu li kuyabool jak, mata buko foof kujowujow kukaan kagaanaku kata *Faakayi*. Kujuujuj bo wahawu feh wan Yéesu akaanumuu nan kagaanaku unku.

⁴⁶ Muñe'e Yéesu li álaañul boot li ésukayi yata Kaana yammuu li etaamayi yata Gálile, ban akaanumuu malamu mulako ébiiñ. Li baj bo an áamak aloke bata áyiyawu, an añoolool áyine ásomute li ésukayi yata Káfeenawum. ⁴⁷ Nan ánayinaawu abukumuu añiilawu ásomutumuu ajamumuu kaanaku Yéesu labilumulo li etaamayi yata Súde boot li yata Gálile, li ajow ajukool min ayaakoolool aanool ajow boot Káfeenawum ajow afaken añoolool ásomutumuu boot eket. ⁴⁸ Yéesu li aanool:

— Bukuluul jijukutumuu búhiisenum li wah wájaa-haleniye let jíyinen maayeet!

⁴⁹ Anáyinaawu alokemuu bata áyiyawu li aan Yéesu: — Anahaan ubil cab uja'a boot búmbaam, mata ubilutumuu añoolom fan aket.

⁵⁰ Yéesu li aanool:

— Ujow bóot. Añooli ummu li buloñ.

Anáyinaawu alokemuu bata áyiyawu li áyinen li hulimahu han Yéesu aloboolumuu min ajow ábalo.

⁵¹ Muñe'e nan ánayinaawu alakomuu bóotabu, li afam li kulokaabuku koola. Li koonool:

— Añooli lalakowe jak.

⁵² Anáyinaawu li ageļļeniil aaniil:

— Kama tinak buu añiilawu alakomuu jak?

Li koonool:

— Huken, banakabu bakeļe eniilayi yoola ekatumuu kásufaku.

⁵³ Atuubaawu ata añiilawu li ahaas kaanaku tañayi in-yu Yéesu aanoolumuu «Añooli lalakowe jak.» Muñe'e, akila humumool li butoñool feh li kúyinen li Yéesu.

⁵⁴ Wahawu unwu ulakomuu búhiisenum búļubut bá-jaa-haleniye ban Yéesu akaanumuu nan álaañumulo-muu li etaamayi yata Súde boot li yata Gálile.

Yéesu li afaken hubob

5 Fúlum tó, kagaan kata *Kusuwifaku*. ² Muñe'e li baj Yeelusalem hububu hatofooli li kámbiilaku kata kúgalalaanaku, han koone Betisata. Hubaje ucaaļ wata siyiil woono hutok. ³ Bukan kameeñe kásomute li kujow kuhinto kata láala ucaaļawu unwu wata siyiilas. Baj to bukan káfuume, utankiñ li kubob. [Li kulako kakob min malamu mugoloo; ⁴ mata lakomuu lako amalaka ata Amaañenawu li awalo li hububuwahu min akaan malamu mugoloo. Asómutaawu ammuu li ajand awalo li malamu mo magolool muban fan afak, manoo min kásomutaku kunokoole buu.] ⁵ Li baj to ánayine ásomute ajow abaj simit áyii li kaat li síhaaji. ⁶ Nan Yéesu ajukumuu ánayinaawu mahintowaamu teetaam, ban li ahaas aan fiyowe nan ásomute, li ageļļenool aanool:

— Lufañe min ufak?

⁷ Anáyinaawu ásomutumuu li aanool:

— Anahaan, ibajut an ammuu li awalenom li hububuwahu nan malamu mugoloolumuu. Nan emmuu ilako li iwalo ló, akee li ayabom hákil.

⁸ Yéesu li aanool:

— Uyito uñja' kafeekaku kooli min ujow.

⁹ Anáyinaawu li ayaan afak, min aña' kafeekaku koola min átoñ ajow.

Bale hunakahu unhu hunak hata *húyiyayahu hata Kusuwifaku*.

¹⁰ Muñe'e kunahaanaku kata Kusuwifaku li kulob ánayinaawu afakenimuu koonool:

— Síyaat húyiyayahu hoololaal, ban loon eluwaayi yoololaal elobumuu, ootut uteb kafeekaku kooli.

¹¹ Anáyinaawu li aaniil:

† Hulimahu unhe hubajut li siliibal sakee li sihaanasu, maayeet sahañumuu majak

— Anawu afakenommuu laanonsaan: «Uŋa' kafeekaku kooli min ujow».

¹² Li kugejjenool koonool:

— Ayi aanimuu: «Uŋa' kafeekaku min ujow?»

¹³ Bale ányayinaawu an kufakenumuu ahaasut anawu afakenoomuu, mata Yéesu lanokennoken li bú sukabu balako tomuu min ájim ló.

¹⁴ Fúlum tó, Yéesu li atook ányayinaawu an afakenu-muu, li *Eluufayi yata Ateemit*, li aanool:

— Inti muñe'e lufake, jakum ulaañen uhoofoo jakum bil wah wahaje másengi ubaji.

¹⁵ Anáyinaawu li ajow aan kunahaanaku kata Kusuwifaku Yéesu afakenoomuu. ¹⁶ Muñe'e kunahaanaku kata Kusuwifaku li kúmuyiten Yéesu mata lafakenfaken an li húyiyayahu hooliil. ¹⁷ Bale Yéesu li aaniiil:

— Atuubawom ummu li bulok boot muñe'e. Injé foof ummu li bulok.

¹⁸ Kulimaku unku kan Yéesu alobumuu, li kúji kunahaanaku kata Kusuwifaku li kuhan manes min kumukool, mata inti eluwaayi yata húyiyayahu hooliil bale lahuusulo, bale li amit aan foof Ateemit ammuu Atuubawool, min ajokoolo ale li Ateemit.

Sembaasu sata Añiilawu ata Ateemit boot katiib

¹⁹ Yéesu li aan kunahaanaku kata Kusuwifaku:

— Li malegenamu fan ilobuul, Añiilawu ayilaat akila humumool akaan wahoowah li húnongum hoola. Wahawu wan ammuu li ajuk Atuubaawu li akaan, wo lakaanemuu. Wahawu feh wan Atuubaawu akaanemuu, wo foof Añiilawu akaanemuu. ²⁰ Mata Atuubaawu lafanfañ Añiilawu ban li áhiisool wahawu feh wan akila humumool akaanemuu. Fan áhiisool foof bulok ban áami li akaan bahañe maluuk umbe, ban fan jisego. ²¹ Mata loon Atuubaawu ayitenemuu kaketumuu min alaañen akaaniil kulon, mo foof Añiilawu ammuu li asen bulon bukanabuku kan afañumuu min asen bo. ²² Atuubaawu let atiib an, bale lasensen Añiilawu sembaasu feh sata min atiib, ²³ mantee bukanabuku feh li kuluuken Añiilawu loon kuluukenu-muu Atuubaawu. An aluukenu tumuu Añiilawu, aluukenu tumuu foof Atuubaawu áboñuloomuu.

²⁴ «Li malegenamu fan ilobuul: an ajantenumuu kulimaku kumbaam, ban li áyinen li anawu áboñulom-muu, li abaj bulon bábaneliit. Let abil atiibi, bale layaane áfulumul li eketayi boot li bulonabu. ²⁵ Li malegenamu fan ilobuul: tanjayi inyu li ebil, ban eyaane éli-ñul eban, nan kaketumuu kommuu li kujam hulimahu hata Añiilawu ata Ateemit, ban kammuu li kujam ho fan kulon. ²⁶ Mata, loon Atuubaawu aakumuu bulonabu li akila humumool, mo foof lakaanumuu Añiilawu min áaki bulonabu li akila humumool. ²⁷ Ban li asen Añiilawu kayile min atiib, mata akila ammuu

Añool-An. ²⁸ Jakum jisego, mata tanjayi inyu li ebil nan bukanabuku feh kaketumuu min kuhoki, kommuu li kujam hulimahu hoola, ²⁹ ban fan kúfulul li kuyaakaku kooliil. Bukanabuku kakaanumuu majake fan kuyitowul min kubaj bulon, bale bukanabuku kakaanumuu majakut fan kuyitowul min kubaj katek.»

Búhiisenumabu bata sembaasu sata Yéesu

³⁰ Yéesu li afamen aan:

— Injé humumom iyilaat ikaan wahoowah li sembe-wom. Fan itiib nab li wahawu wan íjamummuu li Atuubaawu, ban batiibelabu búmbaam buccol mata ñesut kakaan loon ifañumuu, bale loon áboñulom-muu afañumuu.

³¹ «Nokoomuu loon ínje ilobe iya lí ínje humumom, wahawu wan ilobumuu let ulako malegen. ³² Bale akee alobe múmbaam, ban lihaase een wahawu wan alobumuu aya lí ínje malegen. ³³ Jibomboñ bukan boot bata San, li alob malegen aya lí ínje. ³⁴ Bale ínje jokutom min an alob majake aya lí ínje, bale lilollob mo mantee li jifak. ³⁵ San lanokoonokoo loon ehiitum yayabeni min ewunjen, ban bukuluul li jifañ min jilako li ésumansu-um jatit li mawunjaamu mata yo. ³⁶ Bale ínje libaje wah walobe múmbaam wahaje wan San alobumuu aya lí ínje: wo wommu bulokabu ban Atuubaawu asenom-muu kakaan. Li malegenamu, bulokabu umbu ban ikaanemuu búhihiis kaanaku Atuubaawu áboñulom. ³⁷ Ban Atuubaawu humumool áboñulommuu lalollob foof múmbaam. Bukuluul jijamulelut hulimahu hoola, ban jijukulelut kambuwaku koola. ³⁸ Kulimaku koola kulet li uyinumuul, mata jýinenut li anawu an áboñulomuu. ³⁹ Bukuluul fan jinaak jigituloo Bakiicelabu min jiliiken bo jak, mata jiyinooyinoo li joon fan jíbajum li bo bulonabu bábaneliitumuu. Ban Bakiicelabu umbu humum bo, múmbaam bulobe! ⁴⁰ Bale jifañut min jibil búmbaam mantee li jibaj bulonabu bábaneliitumuu.

⁴¹ «Ñesut kasal kabilumulo li bukanabuku. ⁴² Bale lihaasuul. Lihaase een jifañut Ateemit li uyinumuul. ⁴³ Injé li kajawaku kata Atuubawom libilumulo, li jihoy bayabom. Bale akee abilummu li kajawaku koola humum ko, fan jiyabool. ⁴⁴ Kama buu emmuu nokoo li jiyili jýinen, bukuluul jan emmuu búsaloo bale jifañe, ban let ñes kasal kabilumulo li Ateemit balewool? ⁴⁵ Bale jakum ban li jiyinoo li joon, ínje emmuu li ibil ilob hákil Atuubaawu een bukuluul kuhofoola. Bale *Móyiis* an jíkangummuu li okila, akila ammuu li abil aan hákil Atuubaawu bukuluul kuhofoola. ⁴⁶ Li malegenamu, jýineneenumuu li Móyiis, fan jýineneen foof lí ínje, mata Móyiis múmbaam lakiicumuu li síliibalasu soola. ⁴⁷ Bale emmuu jýinenut li wahawu wan akiicumuu, buu emmuu nokoo li jýinen li kulimaku kumbaam?»

Yéesu li ákuumen bukan sínjunne hutok

(Máciya 14:13-21; Maak 6:30-44; Lík 9:10-17)

6 Fúlum tó, Yéesu li ajow alimb boot kageb kaaka kata húwajahu hammuu li etaamayi yata Gálile (haaneyimuu foof húwajahu hata Tibeeliyad.)² Búsuk báamak li bunaak bunab li okila, mata bukanabuku kujuujuk búhiisenumabu bájaahalenimuu ban anaake akaanumuu li kafakenaku kata bukanabuku kásomutumuu.³ Yéesu li anjito li huyuyahu ajow abah ló li *kúgoomaku* koola ló.⁴ *Faakayi* yo balehene.⁵ Muñe'e Yéesu li ateb kúkilool li ajuk búsuk báamak bo li ebil boot boola. Li aan Fílib:

— Bay lootaale únoomulaal kúmbuulu usenaal bukanabuku umbuku feh kutiñ?

⁶ (Yéesu lalollob loon muña'a min ajukum li Fílib, mata li maļegenamu okila Yéesu bahaase aban wahawu wan akila humumool ammuu li akaan.)

⁷ Fílib li aanool:

— Maayeet bacaam aloka bata etihunaka ñoono síteemeel síļuba, buņali min yooņ kúmbuulu, let kufit min anoowan li buko abaj afalen atit.

⁸ Akee li kúgoomaku an koone Andele, atuyawu ata *Simon* Fiyeel li aan Yéesu:

⁹ — Baje taate jífu' jabaje kúmbuulu koono hutok li muwol múļuba. Bale wahawu unwu waa uyilo ufit boot li bukanabuku umbuku feh?

¹⁰ Yéesu li aaniil:

— Jikaan ésukayi feh ebah.

(Tan kulakomuu babbaj to mahos mameenje.) Maļegen ésukayi li ebah. Kánayinaabuku kalako tomuu kuyilo kúliiņ sínjunne hutok.¹¹ Muñe'e Yéesu li anja' kúmbuuluwaku min asal Ateemit aban, li agaben ko bukanabuku kalako tomuu. Li anja' muwolamu min akaan manolamu, ban li asen anoowan li buko loon afañumuu.¹² Nan buko foofiil feh kutokoñumuu kujow kufooñ, Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Jiwomen kumunculaku kasaņomuu, jakum hanoohan hucooci.

¹³ Maļegen li kuwomen kumunculaku kata kúmbuuluwaku hutokayi kan kutokoñumuu kusaņen, li kumeenje utekel kuņen li úļuba.

¹⁴ Nan bukanabuku kujukumuu búhiisenumabu bájaahalenimuu muñowu ban Yéesu akaanumuu, li koon:

— Maļegen ánayinaawu ummu akila ammuu *Afulofetawu* áatimuu abil li adunaayi †.

¹⁵ Bale nan Yéesu ahaasumuu aan boot min kubil kujook kukaan áyii, li alaañen añaako ajow balewool boot li huyuyahu.

Yéesu li akak li malamun min ajow

(Máciya 14:22-33; Maak 6:45-52)

¹⁶ Nan títiimomuu, *kúgoomaku* kata Yéesu li kujow boot bata katantaku kata húwajahu.¹⁷ Nan kúliiņ bómmuu, li kújufo li busaana min kuween kujooņoo Káfeenawum, kalimben kaaka húwajahu. No unnu banakabu bayaane bujon ban Yéesu bajowolut ajowubeniil.¹⁸ Búlus báamak li bútekel, húwajahu li hutiñ nja'.¹⁹ Kúgoomaku li kuween kujow kubaj sikilomeet sayilo siņej hutok mantee foof hutok li yano, li kujuk Yéesu li abilum li malamun ákoojul busaanaabu. Li kúkoli.²⁰ Bale Yéesu li aaniil:

— Sákoluul, laalu ínje!

²¹ Kúgoomaku li kufañeen kújufool li busaanaabu, bale bo bayaane buya li etaamayi ban kommuu li ejowayi.

Búsukabu li buņes Yéesu

²² Li líiņ hunak hukaten, búsukabu basañomuu kalimben kaaku húwajahu li bukoñaam kaanaku busaana bano bale bulakoween to, ban Yéesu ájufofut li bo li *kúgoomaku* koola ló. Bale kúgoomaku baleyiil kuje'e.²³ No unnu, usaana wakee wabilumulo li ésukayi yan koonemuu Tibeeliyad, li úņejul. Ulíiņul, li ujow uya ukooj tan *Amaañenawu* abile akaanumuu búsukabu butiñ okila basale Ateemit aban.²⁴ Muñe'e nan búsukabu bujukumuu kaanaku Yéesu li kúgoomaku koola kulet to, bukanabuku li kújufo li usanaawu min kujowool huņes Káfeenawum.

Yéesu ammuu húmbuuluwahu hasenemuu buloņabu

²⁵ Nan búsukabu butookumuu Yéesu kalimben kaaka húwajahu, li bugelļenool boonool:

— Anahaan, kama nay lúņejulo baabe?

²⁶ Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul: min joonomuu li huņesom let mata min jijukumuu *búhiisenum bájaahaleniy*e, bale mata min jitokoñumuu kúmbuuluwaku jijow jífooñ.²⁷ Jakum jilok boot kabaj búhen báami li bukajen, bale jilok min jibaj búhen báami li bulako to boot li buloņabu bábaneliitumuu. Búhenabu umbu *Añool-An* ammuu li asenuul, mata li maļegenamu li akila Ateemit Atuubaawu akaanumuu húhaasumahu hoola.

²⁸ Muñe'e bukanabuku li kugeļļenool koonool:

— Buu joote jikaan min jikaan bulokabu ban Ateemit afañumuu min jikaan?

²⁹ Yéesu li aaniil:

— Bulokabu ban Ateemit afañumuu min jikaan, bo bommuu min jíyinen li anawu an áboñulumuu.

³⁰ Muñe'e li koonool:

† 6:14 *Dótelonom* 18:15, 18

— Kama muñowu búhiisenum bájaahaleniyé bay loote úkaanoli jijuk min jíyinen li awu? Bulok bay lóomi li ukaan? ³¹ Situubawolaal sihaan sitintiñ li kayi-inaayaku mutiñaayamu mabilummuu li emitayi man koonemuu *maan*, loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Ateemit laseniisen húmbuuluwahu habilummuu li emitayi kutiñ †.»

³² Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul: inti *Móyiis* asenuul húmbuuluwahu habilummuu li emitayi, bale Atuubawom ammuu li asenuul húmbuuluwahu hata maļegen habilummuu li emitayi. ³³ Mata li maļegenamu, húmbuuluwahu hata Ateemit ho hubilumulomuu li emitayi, ban ho husenemuu buloņ adunaayi.

³⁴ Muñe'e li koon Yéesu:

— Anahaan, unaak úsenoli húmbuuluwahu unhu nanoonan.

³⁵ Yéesu li aaniil:

— Injé emmuu húmbuuluwahu hasenemuu buloņabu. An abilumuu búmbaam, let abil acaalet. An áyinenumuu li ínje, bahob let bubil bujokool. ³⁶ Bale lilobuulob mo: Maayeet min jijukumuu, bale jíyinenut.

³⁷ Anoowan an Atuubaawu asenom fan abil búmba, ban an abilumuu búmba manooman let ibetenool tíyan, ³⁸ mata ibilumuloot li emitayi boot kakaan húnongumahu húmbaam, bale boot kakaan húnongumahu hata anawu áboñulommuu.

³⁹ Húnongumahu hata Anawu áboñulommuu ho hommuu jakum an li bukanabuku kan asenommuu ájim, bale min iyitenumuliil li eketayi li hunakahu húbanumahu. ⁴⁰ Húnongumahu hata Atuubawom ho hommuu unhe: anoowan ammuu li ajuk Añiilawu ban li áyinen li akila, fan abaj buloņabu bábaneliitumuu. Ban ínje fan iyitenumulool li eketayi li hunakahu húbanumahu.

⁴¹ Muñe'e *Kusuwifaku* li kunaak kúmummunoo mata Yéesu, mata lansaani: «Injé emmuu húmbuuluwahu habilummuu li emitayi.» ⁴² Li kunaak koon:

— Kama kele inti okila ammuu Yéesu, añiilawu ata Suseef? Luhaasaale jak atuubawool li jaawool! Buu layilo aan muñe'e li emitayi lálallowumulo?

⁴³ Yéesu li aaniil:

— Jikat kámummunoolaku kan jommuu li ko! ⁴⁴ An ayilaat abil boot búmbaam, Atuubaawu áboñulommuu okila bāñalulootool, ban ínje fan iyitenumulool li eketayi li hunakahu húbanumahu. ⁴⁵ *Kufulofetaku* kukikkiic hulimahu unhe: «Ateemit fan aliikeniiil foofiil feh ††.» Anoowan feh ajantene Atuubaawu ban li aliikenum li akila fan abil búmbaam. ⁴⁶ Bale inti eeniseen baje an ajuke Atuubaawu ábute li anawu abilummuu li *Ateemit*. Okila bale ajukumuu Atuubaawu. ⁴⁷ Li maļe-

† *Húmbuuluwahu habilummuu li emitayi: Húwuyahu 16:15; Bacobabu 11:7-9; Dótelonom 8:3; Nehemi 9:15; Ukijenawu 78:24*
†† 6:45 *Esay 54:13*

genamu fan ilobuul: an áyinenumuu fan abaj buloņ bábaneliit. ⁴⁸ Injé emmuu húmbuuluwahu hasenemuu buloņabu. ⁴⁹ Situubawuul sihaan sitintiñ li kayi-inaayaku mutiñaayamu mabilummuu li emitayi ‡, bale kubiibil kuket. ⁵⁰ Húmbuuluwahu unhu hubilummuu li emitayi, bájum an atokoñ homuu let aket. ⁵¹ Injé emmuu húmbuuluwahu haloņumuu, habilummuu li emitayi. An atokoñumuu húmbuuluwahu unhu, fan aloņ boot nanoonan. Ban húmbuuluwahu han emmuu li isen bájum adunaayi li eloņ, ho hommuu eniilayi yúmbaam.

⁵² Nan Yéesu alobumuu loon muña'a, Kusuwifaku ku-uñiil li kulit min kulako búwonnoo koon:

— Kama buu ánayinaawu ummu aate ayili asenolaal eniilayi yoola utokoñaal?

⁵³ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul: jitokoñutumuu eniilayi yata Añool-An, ban jihobutumuu húsimahu hoola, let jibaj buloņabu bata maļegen. ⁵⁴ An atokoñumuu eniilayi yúmbaam ban li ahob húsimahu húmbaam, fan abaj buloņabu bábaneliitumuu. Ban ínje fan iyitenumulool li eketayi li hunakahu húbanumahu. ⁵⁵ Mata eniilayi yúmbaam búhen bata maļegen, húsimahu húmbaam muhobaay mata maļegen. ⁵⁶ An atokoñumuu eniilayi yúmbaam, ban li ahob húsimahu húmbaam, anawu ummu, ummu lí ínje, ínje li éemi li akila. ⁵⁷ Emmuu Atuubaawu áboñulommuu lalonloņ, ínje li okila líloņume. Mo foof an ammuu li atokoñom, li áloņum lí ínje. ⁵⁸ Húmbuuluwahu unhe hubilumulommuu li emitayi. Húbutoobutoo li han situubawuul sihaan sitokoñumuu, ban buko kukeeket. Bale an atokoñumuu húmbuuluwahu unhe, fan aloņ boot nanoonan.

⁵⁹ Kulimaku unku Yéesu alobumuu nan alakomuu kaliikenaku kata bukanabuku li *eluufayi yata kaļawaku* yata é sukayi yata Káfeenawum.

Kulim kata buloņabu bábaneliitumuu

⁶⁰ Muñe'e nan kujamumuu Yéesu li alob loon muña'a, kameeņe li *kúgoomaku* koola li koon:

— Hulimahu unhu húsuumut bajam. Ayi ayilo ajan-ten ho?

⁶¹ Nan Yéesu ahaasumuu li buyinumool aan kúgoomaku koola kúmummunoomummunoo mata hulimahu unhu, li aaniil:

— Kama jokuujok? ⁶² Kama muñowu buu eete nokoo bukuluul bajuke *Añool-An* li alaañ boot haatiya ban alakoweenumuu naanaņ? ⁶³ Buyinumabu bata Ateemit busenemuu buloņ. An humumool ayilaat akaan wa-hoowah. Kulimaku kan ilobuulumuu, ko kusenemuu Buyinumabu Banabaabu, li buloņabu. ⁶⁴ Bale kukee li bukuluul kúyinenut.

‡ *Mutiñaayamu mabilummuu li emitayi kajaw mo "Maan"*

(Li maɓegenamu, Yéesu lahaahaas yaan no li húki-tumahu bukay kúyinenutumuu li ayi ammuu li abetool li kuɓen bukan.)

⁶⁵ Yéesu li afamen aan:

— Wahawu unwu újimuu li eenuul an ayilaat abil búmbaam Atuubaawu bakatutool min abil.

⁶⁶ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku ajow aban, kameerje li kúgoomaku koola li kulaañ búsol min kukat kanab li okila. ⁶⁷ Muñe'e Yéesu li agejjen kúgoomaku *kuɓen li kújubaaku* aaniil:

— Bukuluul foof jifañe min jijow?

⁶⁸ *Simon* Fiyeel li aanool:

— *Amaañen* kama bata ayi jommuu li jijow? Lubaje kulimaku kasenemuu buloɓabu bábaneliitumuu.

⁶⁹ Ban ólooli, jýinene ban jihaase joon awu ommuu anawu anabaawu ata Ateemit.

⁷⁰ Yéesu li aaniil:

— Kama inti ínje iɓusuul bukuluul kuɓen li kújubaaku? Bale akee li bukuluul an ata Sayitaane!

⁷¹ Yéesu, Sudaas ata *Simon* Isikaaliyot lalakowe elob. Sudaas ammuu akee li kúgoomaku kuɓen li kújubaaku, okila ammuu li abil abet Yéesu li kuɓen bukan.

Kutuyaku kata Yéesu kúyinenut li akila

7 Muñe'e nan fúlum tómmu, Yéesu li añaahoo li etaamayi yata Gálile. Afañut min ájowum li etaamayi yata Súde mata kunahaanaku kata *Kusuwifaku* huɓesool kulakowe boot jamuk. ² No unnu, kagaanaku kata úfooyumawu kata *Kusuwifaku* ko bakooje.

³ Muñe'e kutuyaku kata Yéesu li koonool:

— Ufú' taate ujow boot Súde, mantee *kúgoomaku* kooli foof li kujuk bulokabu ban ommuu li kakaanaku.

⁴ An afañumuu min ahaaso, let akaan wah li huyolo. Emmuu lukaanekaan wah loon muña'a, úfu' ukaan wo min é sukayi feh ejuki.

⁵ (Li maɓegenamu kutuyool humumiil kúyinenut li akila.) ⁶ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Taɓayi yúmbaam éliiɓulolot. Bukuluul taɓootaɓ ejaajak. ⁷ Bukanabuku kata adunaayi kuyilaat kulatuul, bale ínje kulatonlat mata líhiisehiis kaanaku bakaanelabu booliil bujakut. ⁸ Bukuluul jijow kagaanaku. Injé let ijow kagaanaku unku, mata taɓayi yúmbaam éliiɓulolot. ⁹ Nan Yéesu alobiilumuu kulimaku unku aban, li alako Gálile.

Yéesu li ajow kagaanaku kata úfooyumawu

¹⁰ Bale nan kutuy Yéesu kujowumuu kagaanaku, okila foof li ajow bo an bahaasut, li huyolo ló. ¹¹ Muñe'e kunahaanaku kata *Kusuwifaku* li kulako huɓes Yéesu bata kagaanaku. Li kunaak kugejjen koon:

— Kama okila ummay?

¹² Búwonnoo báamak li bulako li bú sukabu mata Yéesu. Kukee li koon:

— Laalu an ajake.

Kaabuku li koon:

— Maayeet, kájimen é sukayi bale láami lí kó.

¹³ Bale anoowan akaañenut alob mata Yéesu hákil é sukayi feh, mata kúkolikoli kunahaanaku kata *Kusuwifaku*.

¹⁴ Nan kagaanaku kujowumuu kúliiɓ li tut, Yéesu li ajow boot li *Eluufayi yata Ateemit* ajow alako ló kaliiken bukanabuku. ¹⁵ Muñe'e kunahaanaku kata *Kusuwifaku* li kusego, li koon:

— Kama buu ánayinaawu ummu áhaasume wahawu unwu feh, okila jaliikenutumuu Bakiicelabu?

¹⁶ Yéesu li aaniil:

— Wahawu wan iliikenemuu ubilumulo ló ínje, bale li Ateemit áboñulommuu ubilumulo. ¹⁷ An afañumuu min akaan wahawu wan Ateemit afañumuu, fan ahaas mantee baliikenelabu umbu li Ateemit bubilumulo, mantee li kajaw kúmbaam ínje humumom lílobume.

¹⁸ An álobummuu li kajaw koola akila humumool, kasa-loolo laɓese. Bale an aɓesumuu kasal kata anawu áboñuloolumuu, anawu ummu an ata maɓegen, ban búhoolo bulet li akila. ¹⁹ Kama inti *Móyiis* asenuulumuu *Eluwaayi?* Bale bajut an li bukuluul akaane loon elobumuu. Wáa újiye li joono li huɓes jamukom? ²⁰ Bú sukabu li boonool:

— Awu buyinum bajakut bújufoyi! Ayi aano li huɓes jamuki?

²¹ Yéesu li aaniil:

— Wah wano bale likaanumuu, bukuluul feh li jiyaan jisego. ²² Mata min *Móyiis* aanuumuu *jiteyen bañoolul búkut*. ²³ Jiyilimuu jiteyen an búkut li húyiyayahu jakum bil jíhoogul eluwaayi yata *Móyiis*, wáa lí úji li jíleetom mata min ifakenumuu an halli li húyiyayahu? ²⁴ Jakum jijukelum li buul min jitiib an. Bale jinaak jitiib col.

Mantee Yéesu ammuu Afakenaawu, mantee inti okila?

²⁵ Muñe'e kukee li bukanabuku kakinumuu *Yeelusalem* li kunaak koon:

— Kama kele inti ánayinaawu ummu kuɓesemuu li akila boot jamuk? ²⁶ Jijuke, okila ummu li elob hákil bukanabuku feh, kukitut kulobool wahoowah! Wáa fíle, kunahaanaku kata é sukayi kuhahhaas li maɓegenamu koon akila ammuu *Afakenaawu?* ²⁷ Bale nan Afakenaawu ammuu li abil, an let ahaas bay labilumulo. Ban ánayinaawu ummu, ololaal luhaasaale ban labilumulo.

²⁸ Muñe'e Yéesu li alako buliiken bukanabuku li *Eluufayi yata Ateemit*, li alob butiya aan:

— Jihaase li maɓegenamu ínje emmuu ayi! Jihaase bay libilumulo! Ibilumut li kajaw kúmbaam ínje humu-

mom. Anawu áboñulommuu, an alobe maļegen. Buku-luul jihaasutool. ²⁹ Injé lihaasool, mata li okila libilumulo, ban okila áboñulom.

³⁰ Muñe'e li kuñeseen min kujok Yéesu, bale an ajokutool, mata ewaatuwayi yoola yo báliinjolut. ³¹ Bale bukan kameenje li búrukabu li kúyinen li akila, ban li kunaak koon:

— Nan Afakenaawu ammuu li abil, akaan laate fíle bukanabuku kujok úhiisenum wájaahalenije wahañe wan ánayinaawu ummu akaanumuu?

Kunahaanaku kata Kusuwifaku li kúboñul bukan boot kajok Yéesu

³² *Kufaaliisiyenjaku* li kujam wahawu wan búrukabu bunaake búmumunoomuu mata Yéesu, muñe'e huhaanaahu hata élambaayi li buko *Kufaaliisiyenjaku* li kuboñ kufooyaabuku kata Eluufayi yata Ateemit boot kujow kújokul Yéesu. ³³ Yéesu li aan:

— Boot min ifan ilako li bukuluul jatit, li ilaañ boot bata anawu áboñulommuu. ³⁴ Fan jñesom, ban let jijukom, mata let jiyili jijow boot tan emmuu.

³⁵ Kunahaanaku kata *Kusuwifaku* li kunaak kugeljenoo koon:

— Kama sum bay laje'e boot, ban ootut uyiliyaal ujowaal utookaalool? Boot fíle min ajow boot bata bukanolaal kajowumuu kukin li kata Gilees, ajow aliken bo kata Gilees? ³⁶ Laanolaasaan: «Fan jñesom, ban let jijukom. Ban let jiyili jijow boot tan emmuu.» Kama fíle waa lafañe alob li kulimaku unku?

Buyinumabu Banabaabu fan bulako li káyinenumuu

³⁷ Nan hunakahu húbanumahu húliinjumuu, hammuu hunakahu háamakahu hata kagaanaku, Yéesu li ayito hákil búrukabu feh min alob butiya aan:

— An bahob bujokoolumuu, li abil búmbaam min ahob. ³⁸ Loon Bakiicelabu bulobumuu, «An áyinenumuu lí ínje, uwelen wata mal masene buloñ fan úfulumul li ésigilool †.»

³⁹ (Yéesu lalollob kulimaku unku aya li Buyinumabu Banabaabu, ban káyinenumuu li akila kóotimuu kuyab. No unnu, Buyinumabu Banabaabu bo basenoluti, mata Ateemit báhiisolut máyiineniyamu mata Yéesu.)

Búrukabu bujamoolut mata Yéesu áji

⁴⁰ Kukee li bukanabuku kalakomuu li búrukabu li kujam kulimaku kata Yéesu, li koon:

† *Li akila: yo yommuu li Yéesu loon 7:39 elobumuu. Yéesu ammuu Eluufayi yata Ateemit yata maļegen (San 2:21) dán uwelenawu wata malam masenemuu buloñ úfulumulemuu (Esekiyel 47:1). Bale li siliibal sakee muñe'e kukaane: 7:37 An bahob bujokoolumuu, li abil búmbaam min ahob. 7:38 An áyinenumuu lí ínje, «uwelen wata mal máamak masene buloñ, fan úteyumul li akila»*

— Anáyinaawu ummu okila ammuu li maļegen *Afulofetawu*.

⁴¹ Kaabuku li koon:

— Okila ammuu *Afakenaawu*.

Bale kukee li koon:

— Afakenaawu layilo fíle abilumul li etaamayi yata Gálile?

⁴² Kama Bakiicelabu boonut kele Afakenaawu fan alako bubukoolum bata *Dayit*, ban li abilumul Betilehem yammuu érukayi yata Dayit?

⁴³ Búrukabu bujamoolut to mata Yéesu áji. ⁴⁴ Kukee li buko li kufañeen min kujokool, bale an ajokutool.

Káyinenaatiyaku kata kunahaanaku kata Kusuwifaku

⁴⁵ Muñe'e kufooyaabuku kata Eluufayi yata Ateemit li kulaañ boot bata huhaanaahu hata élambaayi li bata *Kufaaliisiyenjaku* kúliinj, li kugeljeniiil kooniil:

— Wáa újiye jínjaluloot Yéesu?

⁴⁶ Kufooyaabuku li kooniil:

— Bilut baj an alobe loon ánayinaawu ummu alobe-muu!

⁴⁷ *Kufaaliisiyenjaku* li kugeljeniiil kooniil:

— Kama bukuluul foof jikatookat min abuntuul?

⁴⁸ Mantee baje akee li kunahaanaku kata érukayi, mantee akee li *Kufaaliisiyenjaku* áyinene li akila? ⁴⁹ Bale búrukabu umbu buhaasut *Eluwaayi* yata Móyiis. Ateemit latekiitek!

⁵⁰ Akee li *Kufaaliisiyenjaku* an koone Nikodem, ajow nomuu ajuk Yéesu li aaniil:

⁵¹ — Kama kele an layilo alo li Eluwaayi yoololaal, olo-laal bajandutaal ujamaalool, mantee foof ololaal ba-haasutaal waa lakaane?

⁵² Li koonool:

— Inti awu foof an ata etaamayi yata Gálile? Unjes li Bakiicelabu, fan ujuk oon bilut baj *afulofet* abilumulo li etaamayi yata Gálile.

[⁵³ Fúlum tó, anoowan li ajow ábalo.

Anaalaawu an kujokumuu okila li kahinto li ánayine alet oola

8 Bale Yéesu akila li ajow boot bata huyuyahu haaneyimuu Olíibiye. ² Li líinj hunak hukaten li bújom bíb, Yéesu li alaañ boot li *Eluufayi yata Ateemit*. Esúkayi feh li ebil ekoojool. Li abah min alakoyiil buli-iken. ³ Bukanabuku kaliikenemuu érukayi Eluwaayi yata Móyiis li *Kufaaliisiyenjaku*, li kúnjalul anaale an kumindene okila li kahinto li ánayine alet oola. Li kuñalool kujow kukaan li tut érukayi feh. ⁴ Ban li koon Yéesu:

— Anahaan, anaalaawu umme lamindeniminden okila li kahinto li ánayine alet oola. ⁵ Imban *Móyiis* lansaani li *Eluwaayi*, kanaale kakaane loon umme koote kuteki kuyitik kumuk. Muñowu awu buu lulobe?

⁶ Kulollob loon muña'a min kubuutoo Yéesu, bánum li kújowum tó kujoofool. Bale Yéesu li ásitén min anja' husiikool min alako kakiic teetaam. ⁷ Emmuu kukatut kagejjenoolool, Yéesu li ájaalulo li aaniil:

— Bajumuu an li bukuluul akaanut kahoofoo, li ajand atekool huyitik.

⁸ Yéesu li alaañen ásitén min alako kakiic teetaam.

⁹ Nan kujamumuu kulimaku unku, li kúfu' ano li ano, kítum li kunahaanaku, jow sajo to Yéesu balewool buko li anaalaawu ayito tomuu li tutayi. ¹⁰ Yéesu li ájaalulo li aan anaalaawu:

— Alíinom, kama kumbukay? Bajut an aane lutilen-tilen?

¹¹ Anaalaawu li aanool:

— Maayeet ano, Anahaan.

Yéesu li aanool:

— Injé foof let eeni luttitil. Ujow, bale muñe'e jakum bil umit ukaan kahoofoo.][†]

Yéesu ammuu mawuñamu mata adunaayi

¹² Yéesu li alaañen alob li búrukabu aaniil:

— Injé emmuu mawuñamu mata adunaayi. An anabumuu lí ínje fan abaj mawuñamu mata bu- loñabu, ban let ájowum li élim maayeet. ¹³ Muñe'e *Ku-faaliisiyerjaku* li koonool:

— Awu li kajawi humum ko lúlobume. Mó mújimuu, wahawu wan ulobumuu ulet malegen.

¹⁴ Yéesu li aaniil:

— Maayeet min kite eenimuu li kajawom humum ko lílobume, bale wahawu wan ilobumuu malegen, mata lihaase bay libilumulo, li bay lijowe boot. Bale bukuluul jihaasut bay libilumulo, li bay lijowe boot. ¹⁵ Bukuluul jitiibetiib loon álahukow atiibemuu, bale ínje let itiib an. ¹⁶ Ban étimuu itiib an, fan itiibool nab li malegenam, mata ilet liwoonom, bale Atuubaawu áboñulommuu ummu lí ínje. ¹⁷ Ban kikkiic li *Eluwaayi* yooluul kaanaku, bukan kúluba kulobumuu wahawu wanolawu, wahawu unwu wan kulobumuu malegen.

¹⁸ Injé lílobunlobum li kajawaku kúmbaam humum ko, ban Atuubawom áboñulommuu lakooñenonkooñen.

¹⁹ Kufaaliisiyerjaku li koonool:

— Kama Atuubayi ummay?

Yéesu li aaniil:

— Jihaasutom, ban jihaasut Atuubawom. Jihaaseenommuu, fan jihaaseen foof Atuubawom.

²⁰ Yéesu li alob kulimaku unku nan alakomuu buli- ikenabu bata ésukayi li *Eluufayi yata Ateemit*, tan bukanabuku kusenemuu bujuuñakabu. An ajokutool, mata waatuwayi yoola báliiñolot.

Yéesu li alob mata ejowayi yoola boot bata Atuubaawu

²¹ Yéesu li alaañen aaniil:

— Boot min ijow ban fan jiñesom, bale fan jiket li ka- hoofoolaku kooluul. Let jiyili jijow ban ínje emmuu li ijow.

²² Muñe'e Kunahaanaku kata *Kusuwifaku* li kunaak koonoo:

— Waa, boot file min amukoolo? Emmuu laane: «Jiyi- laat jijow tan emmuu li ijow?»

²³ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul bukan kata baabe li etaam, ínje li emitayi libilumulo. Bukuluul bukan kata adunaaye, ínje ilet an ata adunaaye. ²⁴ Mó mújimuu, li eenuul fan jiket li uhoofoolawu wooluul. Mata jíyinenutumuu kaanaku «Injé emmuu anawu an éemimuu», fan jiket li uhoofoolawu wooluul.

²⁵ Muñe'e li kugejjenool koonool:

— Awu ommuu ayi?

Yéesu li aaniil:

— Anawu an ifimmuu min ilobuul yaan no li húki- tumahu. ²⁶ Libabbaj wah wameenje elob mooluul, li wah wameenje wan éemi li itiibumuul mata wo. Bale anawu áboñulommuu an alobe malegen, ban ínje wa- hawu wan íjamummuu li akila wo lilobemuu adunaayi.

²⁷ Kúnaanumut koon mata Atuubaawu lakowe elobiil.

²⁸ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Nan jommuu li jiteben *Añool-An* jiban, fan jihaas joon «Injé emmuu anawu an Eémimuu». Fan jihaas joon inti li kajawom humum ko líkaanume wah, bale fan ilob wahawu wan Atuubawom aliikenommuu bale. ²⁹ Anawu áboñulommuu ummu lí ínje. Akatutom bale- wom, mata li kaanekaan nanoonan wahawu wásu- umoolumuu.

³⁰ Nan Yéesu alakomuu elobayi loon muña'a, bukan kameenje li kúyinen li akila.

Kaletumuu emiikeel li kammuu emiikeel

³¹ Muñe'e Yéesu li aan *Kusuwifaku* káyinenumuu li akila:

— Jinabumuu li kulimaku kan ilobuulumuu, joonosoono li malegen *kúgoomaku* kúmbaam.

³² Muñowu jommuu li jíhaasum malegenam, ban malegenam fan múfulenuul li humiikeeeto.

³³ Li koonool:

— Alóli bubukoolum *Abulaham* joom, ban bilut líiñ nakee li jilako emiikeel yata an. Buu kaane li ónoli fan jífu' li humiikeeeto?

³⁴ Yéesu li aaniil:

— Li malegenam fan ilobuul: anoowan akaane ka- hoofoo, amiikeel laam ata kahoofoo. ³⁵ Ban amiikeel álakowoliit li butoñabu bata anahaanawu oola boot nanoonan. Bale añiilawu áyinaawu okila fan alako li

[†] *Sílibal sameenje li sihaanasu sibajut kulimaku unku kalobimuu mata anaalaawu an kumindenumuu okila li kahinto li ányine alet oola. Sakee sibabbaj ko búsol Sanj 21:24, saasu li sibaj ko búsol Lik 21:38. Yano ebaj komuu búsol Sanj 7:36*

butonjabu boot nanoonan. ³⁶ Añiilawu áyinaawu kama áfulenuulumuu li humiikeeleto, fan jífu' li ho li maļegen. ³⁷ Lihaase een bukuluul bubukoolum bata Abulaham joom. Bale bukuluul jumbuku li huņes min jimukom, mata jikaanut kulimaku kan ilobuulumuu li uyunumuul. ³⁸ Injé, wahawu wan ijukumuu li Atuubawom lilobe. Bale bukuluul, wahawu wan atuubawuul alobuulumuu jikaanemuu.

³⁹ Li koon Yéesu:

— Abulaham ammuu Atúubawoli.

Yéesu li aaniil:

— Kaaneenumuu loon li maļegenamu bañool Abulaham joom, faneen jinaak jikaan loon okila. ⁴⁰ Bale muñe'e bukuluul jumbuku li huņes jamukom, ínje jalobuulumuu maļegenamu man íjamummuu li Ateemit, ban Abulaham okila akaanut loon bukuluul. ⁴¹ Bale bukuluul, jinannab li bakaanelabu bata atuubawuul.

Li koon Yéesu:

— Olóli jilet bañiil bahaasut atuubayiil. Atuuba ano bale jibaje: Ateemit!

⁴² Yéesu li aaniil:

— Ateemit aameenumuu li maļegen Atuubawuul, faneen jifañom, mata li Ateemit libilumulo, ban akila léemum taate. Ibilumut li kajawom humum ko, bale akila áboñulom. ⁴³ Kama wáa újiye jínaanumut wahawu wan ilobuulumuu? Mata jiyilaat jijanten hulimahu húmbaam. ⁴⁴ Atuubawuul akila ammuu *Sayitaane*, ban wahawu wan atuubawuul afañumuu, wo jifañumuu min jikaan. Okila yaan no li húkitumahu lafin láami amukabukan. Alakowut li maļegenamu, mata maļegenmulet li akila. Alakomuu émalamiñ, lalollob loon afinumu min aano, mata okila ámalamiñ laam, ban okila ammuu atuubaawu ata émalimiñ. ⁴⁵ Bale ínje min ilobuulumuu maļegenamu, mó mújimuu jíyinenut lí ínje. ⁴⁶ Ayi li bukuluul ayilo aan likankaan kahoofoo? Nokoomuu loon maļegen lilobe, wáa újiye jíyinenut lí ínje? ⁴⁷ An áamimuu ata Ateemit, fan ajanten kulimaku kata Ateemit. Bale bukuluul min jiletumuu bukan kata Ateemit, mó mújimuu jíjanteneeliit.

Yéesu lahaņe Abulaham

⁴⁸ *Kusuwifaku* li koonool:

— Jikooņut file min joonumu awu an ata Samali, ban buyinum bajakut bújufoyi?

⁴⁹ Yéesu li aaniil:

— Injé buyinum bajakut bújufojutom. Injé kaluukén Atuubawom léemi li kó, bale bukuluul jiluukénutom.

⁵⁰ Injé ilet li huņes kasal boot lí ínje humumom. Baje An ammuu li huņes ko boot lí ínje, ban okila atiibe-muu. ⁵¹ Li maļegenamu fan ilobuul: An átuulumuu kulimaku kúmbaam, let abil aket maayeet.

⁵² *Kusuwifaku* li koonool:

— Muñe'e jihaase joon kama maļegen buyinum bajakut bújufoyi! *Abulaham* lakete, *kufulofetaku* foof kukete, bale awu loon: «An átuulumuu kulimaku kúmbaam let abil aket maayeet.» ⁵³ Waa, awu file luhaņe átuubawoli Abulaham aketumuu? Ban kufulofetaku kukete foof. Kama luhine uyinoo li oon awu ommuu ayi?

⁵⁴ Yéesu li aaniil:

— Isaloolomuu ínje humumom, kasalaku unku inti kasal. Atuubawom ammuu li asalom, an joonumu: «Okila ammuu Ateemitawu óloli.» ⁵⁵ Ban jihaasutool, bale ínje lihaasool. Eenumuu ihaasutool, li ilako ámalamiñ loon bukuluul. Bale ínje lihaasool, ban lítut-tuul kulimaku koola. ⁵⁶ Abulaham ammuu Atuubawuul, lababbaj ésumahukow min áatimuu ajuk hunakahu hata ebilayi yúmbaam. Lajuujuk hunakahu ban súumoosuum.

⁵⁷ *Kusuwifaku* li koonool:

— Awu ufanolut ubaj simit kúyíi kúľuba li kuņen, li oon ljuujuk Abulaham?

⁵⁸ Yéesu li aaniil:

— Li maļegenamu fan ilobuul, tówum Abulaham abuki, «Injé to».

⁵⁹ Muñe'e li kumulukul kuyitik boot min kutekool. Bale Yéesu li ayolo min ajow áfu' li *Eluufayi yata Ateemit*.

Yéesu li afaken an áfuume

9 Yéesu li alako ejow, li ajuk ánayine abuki máfu-ume. ² *Kúgoomaku* koola li kugeľlenool koonool: — Anahaan, wáa újiye ánayinaawu ummu li abuki máfuume? Mantee kahoofoolool kújiye, mantee kata sibukoolawool?

³ Yéesu li aaniil:

— Let kahoofoolool kújiye li áfuum, let foof kata sibukoolawool kújiye, bale láfunfuum mantee bulokabu bata Ateemit li bujukumi li akila. ⁴ Nan tiloņumee li tikaten, lootaale ukaanaal bulokabu bata anawu áboñulommuu. Ehukaayi inyu li ebil nan an ayilaatumuu akaan bulok. ⁵ Nan emmee li adunaayi, ínje emmuu mawuņaamu mata adunaayi.

⁶ Nan Yéesu alobumuu loon muña'a aban, li amasen teetaam min asiiw muļuyisamu li kumasaku jow tafaken, li aņa' áki' kúkilaku kata anawu áfuumumu. ⁷ Nan akaanumu loon muña'a aban, li aanool:

— Ujow ufos buuli li hububuwahu han koonemuu Sílowe. (Sílowe, yo yommuu «an aboñi».)

Maļegen nan ánayinaawu áfuumumu ajowe afosumu buulabu boola li hububuwahu, li álaañumul bo majuke.

⁸ Muñe'e kukinoolool li bukanabuku kanaake kujukoolumu okila li kaļaw bukanabuku wah, li koon:

— Inti kele ányinaawu ummu anaake abahumuu min aław bukanabuku wah?

⁹ Kukee li koon:

— Laalu akila.

Kaabuku li kuceej min koon:

— Inti okila, bale laalu akee anokoole li akila.

Bale ányinaawu áfuumeenumuu li aan:

— Laale ínje fanjom.

¹⁰ Muñe'e li kugejlenool koonool:

— Kama buu kaane kúkilaku kooli li kujuk?

¹¹ Anáyinaawu li aaniil:

— Anáyinaawu an koonemuu Yéesu anecene muļuyis mujow mulako tafak, li aña' mo ákilom li kúkil aban, li aanom: «Ujow ufos buuli Sílowe.» Maļegen nan ijowumuu ifos buulom, li ijuk.

¹² Li kugejlenool koonool:

— Bay ányinaawu ummu aam?

Anáyinaawu li aaniil:

— Ihaasut bay laam.

Kufaaliisiyenaku li kugejlenoo ányinaawu áfu- umeenumuu

¹³ Muñe'e li kújowetum ányinaawu áfuumeenumuu bata *Kufaaliisiyenaku*. ¹⁴ Imban hunakahu nan Yéesu aña'muu kumasaku koola min anecen muļuyisamu min akaan ányinaawu ajuk, hunak hata *húyiyay*.

¹⁵ Mó mújimuu, Kufaaliisiyenaku foof li kugejlenool buu kaane min ayok ajuk. Li aaniil:

— Lañaña' kumasaku koola min anecen muļuyis mujow mulako tafak, li aña' mo akaanom li kúkil, ban li ijow ifos buulom, li ijuk.

¹⁶ Muñe'e kukee li Kufaaliisiyenaku li koon:

— Anáyinaawu ummu akaanumuu wahawu unwu abilumuloot li Ateemit, mata lahuusuuhusul eluwaayi yata húyiyayahu.

Bale kukee li koon:

— Kama buu an ahofoole ayilo akaan *búhiisenum bájaahalenije* loon umbu?

Li baj búñakoo li buko.

¹⁷ Muñe'e Kufaaliisiyenaku li kulaañen kugejlen ányinaawu koonool:

— Awu buu lulobe mata ányinaawu akaanimuu min ujuk?

Li aaniil:

— Laalu *afulofet*.

¹⁸ Muñe'e kunahaanaku kata *Kusuwifaku* kúyinenut kaanaku ányinaawu ummu láfuumenfuum ban muñe'e lajuko. Mó lí múji li kúhooñul sibukoolawool, ¹⁹ min kugejleniil kooniil:

— Maļegen ányinaawu ummu añooluul? Maļegen labukibuk máfuume? Kama buu kaane muñe'e li ajuk?

²⁰ Sibukoolawool li sooniil:

— Jihaase li maļegenamu joon laalu añoololi, ban labukibuk máfuume. ²¹ Bale jihaasut buu kaane muñe'e li ajuk, ban jihaasut foof ayi akaanool min ajuk. Jigejlenool! Lakaane anahaan. Layilo okila humumool akitten mata húkool!

²² Sibukoolaasu soola silollob loon muña'a mata síko-likoli kunahaanaku kata Kusuwifaku. Li maļegenamu kunahaanaku kata Kusuwifaku buko bajamoole kuban kaanaku an aanumuu Yéesu ammuu *Afakenaawu*, li kukesoolool áfu' li eluufayi yata Kaławaku. ²³ Wahawu unwu újimuu sibukoolaasu sata ányinaawu áfu-umeenumuu li soon: «Jigejlenool, lakaane anahaan! Layilo okila humumool akitten mata húkool!»

²⁴ Kufaaliisiyenaku li kúhooñul búlubut ányinaawu áfuumeen nómuu, min koonool:

— Ulob maļegen hákil Ateemit. Olóli jihaase joon ányinaawu ummu ahofoola.

²⁵ Li aaniil:

— Nokoomuu loon ahofoola laam, ínje ihaasut. Wah wano lihaase: lífuumenfuum ban muñe'e lijuko.

²⁶ Li kulaañen kugejlenool koonool:

— Waa lakaani? Buu lakaani min ujuk?

²⁷ Li aaniil:

— Likitteneenuul iban buu lakaanommuu min ijuk, bale jijantenutom. Kama wáa újiye li jifañ min jilaañen jijamom búlubut? Waa jifañe min jilako foof *kúgoom* koola?

²⁸ Kufaaliisiyenaku li kugelool, ban li koonool:

— Awu ommuu ágoomawu ata ányinaawu ummu! Alóli kúgoom kata *Móyiis* joom. ²⁹ Jihaase joon Ateemit lalollob li Móyiis, bale anawu ummu jihaasut bay labilumulo!

³⁰ Anáyinaawu li aaniil:

— Wahawu unwu mo ukite újaahalení! Bukuluul jihaasut bay labilumulo, bale ínje okila akaanommuu min ijuk. ³¹ Luhaasaale oonaal Ateemit ájanteneleit kuhofoolaabuku, bale lajantenejanten an átuulool ban li akaan wahawu wan afañumuu. ³² Ujamulelutaal kaanaku bile baj akee akaane an abuki máfuume ajuk.

³³ Nokooleenomuu loon maļegen ányinaawu ummu abilumuloot li Ateemit, let ayiliyeen akaan wahoowah.

³⁴ Li koonool:

— Awu foofi feh ammuu li kahoofoo nan ubukimuu boot muñe'e, li uhin ufañ min úliikenoli kulim?

Muñe'e li kukesoolool áfu' li eluufayi yata Kaławaku.

Bukanabuku kahanumuu máfuum

³⁵ Yéesu li ajam kaanaku kukesookesoo ányinaawu. Muñe'e li ajukool li aanool:

— Awu lúyinene li *Añool-An*?

³⁶ Anáyinaawu li aanool:

— Anahaan, uhebom ayi ammuu Añool-An min ýinen li akila!

³⁷ Yéesu li aanool:

— Lujukool, anawu alobemuu li awu okilamuu.

³⁸ Anáyinaawu li aanool:

— Anahaan, líyinene.

Ban li ákuntunġ hákil Yéesu.

³⁹ Muñe'e Yéesu li aan:

— Libiibil li adunaayi inye mantee batiib li bubaj, min káfuumumuu kujuk, kajukemuu li kúfuum.

⁴⁰ *Kufaaliisiyerġ* kukee kalako tomuu li Yéesu li kujam kulimaku unku, li koonool:

— Waa, áloli foof bukan káfuume joom?

⁴¹ Yéesu li aanil:

— Jífuumeenumuu, leteen jibaj kahoofoo. Bale emmuu joone jijukejuk, kahoofoolaku kooluul kulonġ li bukuluul.

Bukittenoolum balobe mata amata ajake, li kúgalalaan

10 Yéesu li aan:

— Li maġegenamu fan ilobuul: an ánokenumumuu li kámbiilaku kata hukokahu hata kúgalalaanaku, min anġitowum tikee álolo, anawu ummu ákuu, an ajakut. ² Bale anawu ánokenumuu li kámbiilaku, akila ammuu amataawu ata kúgalalaanaku.

³ Afooyaawu ata kámbiilaku fan ábabulool, kúgalalaanaku li kujanten hulimahu hoola. Li ahooñ kúgalalaanaku koola hanooġan li kajawaku kata ho, min áfuletum kó tíyanġ. ⁴ Nan ammuu akaan ko feh kúfulul tíyanġ aban, li ajow ayab ko hákil min kúnabul li akila, mata kuhaase hulimahu hoola. ⁵ Kúgalalaanaku let kunab li an an kuhaasut, bale fan kuteyool lóyi, mata kuhaasut hulim hata ajawoola.

⁶ Yéesu li alobiil bukittenoolumabu umbu, bale kúnaanumut waa lafañe alobiil.

Yéesu ammuu amataawu ajakaawu

⁷ Yéesu li alaañen aanil:

— Li maġegenamu fan ilobuul: ínje emmuu kámbiilaku kata hukokahu hata kúgalalaanaku. ⁸ Bukanabuku feh kabilumuu tówum ínje ibil, ékuu li bukan kajakut. Bale kúgalalaanaku kujantenutiil. ⁹ Inġé emmuu kámbiilaku. An ánokenumuu lí ínje, fan afak. Fan ayili anoken li áfu', ban fan abaj hutināhu hoola. ¹⁰ Akúu labilebil boot ékuwet bale, jamuk li kakajen. Inġé libiibil boot min bukanabuku kubaj bulonġabu, ban li kubaj bo li maġegen.

¹¹ «Inġé emmuu amataawu ajakaawu. Amataawu ajakaawu fan asen bulonġabu boola boot li kúgalalaanaku. ¹² An amate min kucaamool, alet li maġegen amataawu, ban akilut kúgalalaanaku. Ajukumuu ejangibujal li ebil, li atey akat bo kúgalalaanaku, min ejangibujalayi ejok ko, min áji kó li kuyiisoo. ¹³ Wahawu unwu wommuu li ubaj, mata anawu amatemuu min kucaamool bucaamabu boola bale layinoole, ayinoolut

mata kúgalalaanaku. ¹⁴ Inġé, ínje emmuu amataawu ajakaawu. Lihaase kúgalalaanaku kúmbaam ban kúgalalaanaku kúmbaam kuhaasom, ¹⁵ loon Atuubaawu ahaasommuu ban ínje foof li ihaasool. Li isen bulonġom boot li kúgalalaanaku kúmbaam. ¹⁶ Libaje foof kúgalalaanaku kakee kalet li hukokahu unhu. Leete imat kúgalalaanaku unku foof. Fan kujanten hulimahu húmbaam, min kulako bumat bano babaje amata ano.

¹⁷ «Atuubaawu lafañonfañ mata lisenesen bulonġabu búmbaam bájum li ilaañen iyab bo. ¹⁸ Anoowan ayilaat ájimen bulonġabu búmbaam, bale ínje humumom éemi li inong min isen bo. Liyilo isen bulonġabu búmbaam, ban liyilo ilaañen inġa' bo. Wahawu unwu Atuubawom alobumuu min ikaan.»

¹⁹ Muñe'e kulimaku unku kan Yéesu alobumuu li kúji *Kusuwifaku* li kulaañen kuñakoo to kulim. ²⁰ Bukan kameeġe li buko li kunaak koon:

— Anáyinaawu ummu buyinum bajakut bújufowool! Lawewwel! Kama wáa újiye li jóomiwool li banjanten?

²¹ Bale kaabuku li koon:

— An an buyinum bajakut bújufowe ayilaat alob kulimaku unku. Mantee buyinum bajakut buyilo bukaan bukan káfuume kujuk?

Kusuwifaku li kuhoy Yéesu

²² Muñe'e tañayi yata kagaanaku kata Kábabulaku kata Eluufayi yata Ateemit li érukayi yata *Yeelusalem* li éliinġ. No unnu, tañayi yata kutontaku. ²³ Muñe'e Yéesu li anaak ajow li álaañul li hugulubahu hata siyiilasus hata *Salomonġ* hammuu li *Eluufayi yata Ateemit*.

²⁴ *Kusuwifaku* li kujow kúguut Yéesu min koonool:

— Kama boot min úkatoli min jíwettoo muya boot yok nay? Nokoomuu loon awu ommuu *Afakenaawu*, li úloboli maġegenamu.

²⁵ Yéesu li aanil:

— Lilobuul mo iban, bale jíyinenut. Bulokabu ban íkaanumemuu li kajawaku kata Atuubawom, bulollob múmbaam. ²⁶ Bale jíyinenut, mata jilet ló li kúgalalaanaku kata bumatabu búmbaam. ²⁷ Kúgalalaanaku kúmbaam kujantenejanten hulimahu húmbaam. Lihaas ko, ban li kunaak kúnabul lí ínje. ²⁸ Li isen ko bulonġabu bábaneliitumuu. Let kubil kuket, ban an let ayili alam ko li kuġenom. ²⁹ Atuubawom asenom komuu, lahañe wahoowah feh, ban bajut an ayilo álamul wah li kañenaku kata Atuubaawu. ³⁰ Inġé li Atuubaawu, an ano joom.

³¹ Muñe'e Kusuwifaku li kulaañen kuñá' kuyitik boot kutek Yéesu. ³² Yéesu li aanil:

— Likankaan hákuluul bulok bameeġe bajake babilumulo li Atuubaawu. Waa, bó bújimuu lí jóomi li jitekom kuyitik jimuk?

³³ Kusuwifaku li koonool:

— Inti mata bakaaneli bajake bújiye li jóomi li jiteki kuyitik jimuk, bale mata min ugelumuu Ateemit, li ma-
ta min awu jammuu an, ujokoolomuu Ateemit.

³⁴ Yéesu li aaniil:

— Inti kikkiic li *Eluwaayi* yooluul kaanaku:

«Injé Amaanawu leene:

“Bukuluul kuteemit joom †.”»

³⁵ «Ateemit lahonhooñ kuteemit bukanabuku kan asenumuu hulimahu hoola. Ban, luhaasaale oonaal an ayilaat ábuj wahawu wan bakiicelabu bulobumuu.

³⁶ Injé, Atuubaawu aļusom, ban li áboñulom li adunaayi. Waa wommuu lí úji, li joon ligeggel Ateemit mata min eenumuu: “Injé emmuu Añiilawu ata Ateemit?” ³⁷ Ikaanutumuu bulokabu bata Atuubawom, jakum jíyinenom. ³⁸ Bale ikaantumuu bulokabu, maay-eet min jíyinenutumuu lí ínje, kama li jíyinen li bulokabu búmbaam, mantee li jihaas ban li jínaanum kaanaku ínje li Atuubaawu an ano joom, loon Atuubaawu lí ínje humumom jommuu an ano.»

³⁹ Muñe'e li kumit kufañ min kujok Yéesu, bale li afakiil.

⁴⁰ Muñe'e Yéesu li alaañen ajow boot kageb kaaka kata katunkaku kan koonemuu *Suuluderj*, ajow alako tan Saņ átoņumuu kábatiise bukanabuku. ⁴¹ Bukan kameeņe li kujow kutookool bo min koonool:

— Saņ akaanut *búhiisenum bájaahalenije*, bale wahawu feh wan alobumuu mata ánayinaawu ummu, maļegen.

⁴² Bukan kameeņe li kúyinen to li Yéesu.

Eketayi yata Laasaal

11 Muñe'e li baj ánayine akee an kunaake koon Laasaal ásomute, ban li akin li északayi yata Betani, ban Mali li atuyool Maaluta kukinumuu.² (Mali okila alakomuu anaalaawu abile áyumuu eheeñayi li kootaku kata *Amaanawu*, ban li aņa' walawu woola min átiļ ko. Okila áliinool Laasaal ásomutumuu.)³ Mali buko li Maaluta kammuu batuyaay li kuboñ kujow koon Yéesu:

— Anahaan, Abukeyi an uboolaatumuu lásomusomut.

⁴ Nan Yéesu ajamumuu kulimaku unku, li aan:

— Kásomutaku unku kajokumuu Laasaal, let kásomut kata eket. Bale kujokoojok bájum bukanabuku li kujok máyiineniyamu mata sembaasu sata Ateemit, min Añiilawu ata Ateemit ábajum li kó kasal.

⁵ Yéesu aboolaat Maaluta buko li atuyool Mali, li Laasaal. ⁶ Muñe'e nan Yéesu ajamumuu kaanaku Laasaal lásomusomut, li afamen akaan kunak kúļuba ban alakomuu. ⁷ Fúlum tó, li aan *kúgoomaku* koola:

— Ulaañaal boot Súde.

⁸ Kúgoomaku koola li koonool:

— Anahaan, fiyowut nan *Kusuwifaku* kufañeenumuu min kuteki kuyitik kumuk, li umit ufañ min ulaañ boot bo?

⁹ Yéesu li aaniil:

— Kama inti etihunaka ebaje siwaatu kuņen li síļuba? An ajowumuu tihunak, let ajonten mata lajuujuk mawuņaamu mata adunaayi. ¹⁰ Bale an ajowumuu li huk, fan ajonten mata abajut mawuņe káta lálawool.

¹¹ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku aban, li afa-men aan:

— Abukewolaal Laasaal lámoolimooli, bale boot min ijow íliwóol. ¹² Kúgoomaku li koonool:

— Anahaan, nokoomuu loon lámoolimooli, fan afak.

¹³ Yéesu mata eketayi yata Laasaal lalakowe elob, bale kúgoomaku li kuyinoo li koon mata kámooli lalakowe elob.

¹⁴ Muñe'e Yéesu li alobiil ahant aaniil:

— Laasaal lakeeket. ¹⁵ Súmonsúum nǵa' li bukuluul mata min ilakowut tomuu, mantee li jíyinen lí ínje. Bale ujowaal boot ban Laasaal ammuu.

¹⁶ Muñe'e Toma an koonemuu «Máļuba» li aan kúgoom kaabuku:

— Kama ololaal foof ujowaal uketaal li mano li Anahaanawu oololaal!

Yéesu asenemuu buloņabu

¹⁷ Nan Yéesu áliiņumuu, li atook Laasaal bahokeli aban jow baj kunak kubakii. ¹⁸ Emmuu Betani boot *Yeelusalem* iyilaat baj sikilomeet síhaaji. ¹⁹ *Kusuwif* kameeņe li kubil bujukoo bata Maaluta buko li Mali mata áliiniil aketumuu.

²⁰ Nan Maaluta ajamumuu kaanaku Yéesu ummu li ebil, li ajow kufam. Bale Mali li abah alako li éluufayi.

²¹ Maaluta li aan Yéesu:

— Anahaan, ulakoweenumuu taate, áliinom let ake-teen. ²² Bale lihaase een maayeet muñe'e luļawe Ateemit wah, fan aseni wo.

²³ Yéesu li aanool:

— Alíini fan álaañul li buloņ.

²⁴ Maaluta li aanool:

— Lihaase een fan álaañul li buloņ li hunakahu húso-laahu, nan kakatumuu kommuu kuyitowumul li eketayi.

²⁵ Yéesu li aanool:

— Injé iyitenumulemmu kakatumuu li eketayi, ínje isenemuu buloņabu. An áyinenumuu lí ínje, fan alon maayeet min akete. ²⁶ Ban an alonumuu ban li áyinen lí ínje, let abil aket kale. Lúyinene wahawu unwu?

Maaluta li aan Yéesu:

²⁷ — Eéhe', Anahaan, líyinene kaanaku awu ommuu *Afakenaawu*, Añiilawu ata Ateemit, áatimuu abil li adunaayi.

† 10:34 *Ukijenawu* 82:6

Yéesu li ajok

²⁸ Nan Maaluta alobumuu loon muña'a aban, li ajow áhooñul atuyool Mali min abuyunoolool aanool:

— Anahaanawu umme taate, ban laane ubil.

²⁹ Nan Mali ajamumuu loon muñowu, li ayaan ayito cab ajow boot tan Yéesu alakomuu. ³⁰ (No unnu, Yéesu bánokenulooloot li ésukayi. Okila balonje tan kufamumu buko li Maaluta.) ³¹ Nan *Kusuwifaku* kalakomuu li eluufayi buko li Mali min kunaak kútintimbenool, kujukoolumuu li ayito cab áfu', li kunab li akila. Kunaanaak kuyinoo li koon boot min ajow bata huyaakahu ajow alako bo min ajok.

³² Nan Mali áliinimumu tan Yéesu alakomuu ajow ajukool, li ajow ákuntun li kootool ban li aanool:

— Anahaan, ulakoweenumuu taate, áliinom let ake-teen. ³³ Muñe'e nan Yéesu ajukumuu Mali li ajok, ban Kusuwifaku kánabulumuu li akila foof li kulako jílok, li jokool náa', li golool li buyinum. ³⁴ Li agejjeniiil aaniil:

— Bay jihokoolumuu?

Li koonool:

— Anahaan, ubil min ujuk.

³⁵ Yéesu li ajok. ³⁶ Muñe'e Kusuwifaku li koon:

— Jijuk buu lafañoolumuu!

³⁷ Kukee li Kusuwifaku li koon:

— Okila jakaanumuu ánayinaawu áfuumumuu ajuk, ayilaat áhi' Laasaal foof áketum?

Yéesu li ayitenul Laasaal li eketayi

³⁸ Yéesu li laañen jokool náa', li ajow boot li huyaakahu. Huyaakahu huwokiwok li huyuuu, ban li kuña' húlankiin háamak min kúfib kánokenumaku kata ho. ³⁹ Yéesu li aaniil:

— Jífulen húlankiinahu.

Maaluta ammuu áliinawu ata aketaawu, li aanool:

— Anahaan, muñe'e tan tommaa lafute, mata muñe'e labaje kunak kubakii li huyaakahu.

⁴⁰ Yéesu li aan Maaluta:

— Kama eenuti úyinenumuu, fan ujuk máyiineniyamu mata Ateemit?

⁴¹ Maļegen li kúfulen húlankiinahu. Yéesu li ateb kúkilool ajuke emitayi ban li aan:

— Faafa, lisali mata min úsooniyenemuu kaļawaku kúmbaam. ⁴² Injé lihaase een lúsooniyenemuu nanonon kaļawaku kúmbaam, bale búrukabu umbu báguutommuu bújimuu li ilob, mantee li kúyinen kaanaku awu úboñulom.

⁴³ Nan Yéesu alobumuu loon muña'a aban, li alob bu-tiya aan:

— Laasaal, úfulul láalu!

⁴⁴ Maļegen Laasaal aketeenumuu li áfulul, kootaku li kuñenaku maboofeni uļaac. Buulabu boola eleesa buguubumi. Yéesu li aaniil:

— Jiļeļool ban li jikatool min ajow.

Kásonoo boot jamuk Yéesu

(Máciya 26:1-5; Maak 14:1-2; Lík 22:1-2)

⁴⁵ Kameenje li *Kusuwifaku* kabilumuu bata Mali, li kujuk wahawu wan Yéesu akaanumuu, li kúyiyen li akila.

⁴⁶ Bale kukee li buko li kujow kujuk *Kufaaliisiyerjaku* min kuhebiil wahawu wan Yéesu akaanumuu.

⁴⁷ Huhaanaahu hata élambaayi li Kufaaliisiyerjaku li kujoj li *Huhaanaahu háamakahu* min koon:

— Boot min ukaanaal buu? Anáyinaawu ummu min akaanemuu *búhiisenum bájaahaleniyel*! ⁴⁸ Ukataaloolumu min anaak akaan wahawu unwu, bukanabuku feh fan kúyinen li akila. Ban kata Lom fan kubil kuyiis Eluufayi yata Ateemit yoololaal li bukanolaal!

⁴⁹ Akee li buko aaneyi *Kayif* alakomuu anahaanawu ata élambaayi emitayi inyu, li aaniil:

— Jínaanumut tó wahoowah. ⁵⁰ Kama jijukut joon kóyumuul min an ano aket boot li ésukayi, ló baaneli bukanabuku foofiil feh kuniilowe? ⁵¹ (Kulimaku unku inti Kayif humumool anonge min alob ko. Bale emmuu okila alakowe anahaanawu ata élambaayi emitayi inyu, Ateemit li álobum li akila kaanaku Yéesu laate aket boot li Kusuwifaku. ⁵² Ban inti boot li Kusuwifaku baleyiil, bale Yéesu laate aket boot foof li bañiilabu bata Ateemit bayiisoomuu boono tanootan, min áwoogenuliil akaan tin tano min kulako an ano.)

⁵³ Muñe'e li hunakahu unhu kunahaanaku kata Kusuwifaku kúsingenumuu kaanaku fan kumuk Yéesu.

⁵⁴ Wahawu unwu újimuu Yéesu li akat káfu' añaahoo tíyan li Kusuwifaku. Li ájowum tó boot li etaamayi yakoojumuu kayiinaayaku, li ésuk yan koone Efulayim, ban ajowe alakomuu li *kúgoomaku* koola.

⁵⁵ Emmuu kagaanaku kata *Faakayi*, bánum li kúgiileni tówum kagaanaku kúliin. ⁵⁶ Muñe'e li kulako huñes Yéesu. Emmuu li *Eluufayi yata Ateemit* kulakowe, li kunaak kugejjenoo koon:

— Buu jiyinoole? Fan abil file kagaanaku?

⁵⁷ Huhaanaahu hata élambaayi li Kufaaliisiyerjaku kulollob koon an ahaasumuu ban Yéesu aam, li ahebiil min kujokool.

Mali li aña' eheeñ áki' kootaku kata Yéesu

(Máciya 26:6-13; Maak 14:3-9)

12 Muñe'e nan kagaanaku kata *Faakayi* yata Kusuwifaku kusanenumuu kunak hutok li hano, Yéesu li ajow boot Betani ban Laasaal an ayitenulumuu li eketayi akinumuu. ² Li kulakool to min Maaluta akaanool atíñ. Laasaal to lalakowe li kabahumuu min kutiñ li Yéesu. ³ Muñe'e Mali li aña' ateefaay ata eheeñ yata maļegen yata bunoom báamak, áki' kootaku kata Yéesu ban li aña' walawu woola min átiļ kó. Eheeñayi inyu anuunuken an koone naal kúkaanum yó. Eluufayi

dán kulakomuu li eciño feh. ⁴ Akee li *kúgoomaku* kata Yéesu an koone Sudaas Isikaaliyot, ammuu li abil abet Yéesu li kuñen bukan, li aan:

⁵ — Kama wáa újiye eheeñayi inyu let éjulayi sídalam sáamak, min siñali sen esukateenayi? ⁶ Min Sudaas Isikaaliyot alobumuu loon muña'a, inti eeniseen mantee okila ayinoole mata bukanabuku kagayimuu, bale mata lakankaan ákuu. Akila anaake aaken abootaawu ata sídalamasu, ban li anaak aña' wahawu wan kunaake kukaan dómuu. ⁷ Bale Yéesu li aan:

— Ukatool! Lakankaan loon muña'a boot bil li hunakahu nan emmuu li ihoki. ⁸ Fan jibaj nanoonan esukateen li bukuluul, bale ínje ilet ilako li bukuluul nanoonan.

Huhaanaahu hata élambdaayi li húsingen boot jamuk Laasaal

⁹ Búsuk báamak bata *Kusuwif* li bujam kaanaku Yéesu ummu Betani, bukanabuku li kujow boot bo. Inti mata Yéesu bale áji, bale foof boot bajuk Laasaal an Yéesu ayitenumulumuu li eketayi. ¹⁰ Huhaanaahu hata élambdaayi li húsingen boot jamuk Laasaal foof, ¹¹ mata okila ájimuu Kusuwif kameenje li kúfu' li buko min kúyinen li Yéesu.

Yéesu li ajow anoken Yeelusalem loon áyii (Máciya 21:1-11; Maak 11:1-11; Lik 19:28-40)

¹² Li líñ hunak hukaten, búsuk báamak babilumuu boot kagaanaku kata *Faakayi*. ¹³ Li kúbajul ékunt, min kujow kufam li akila. Li kunaak kúwoolen butiya koon: «Hosanna! Usalaal Ateemit!

Ateemit ajow ásooniyen anawu abilummuu li kajawaku kata *Amaañenawu!*

Ateemit ajow ásooniyen áyiyawu ata *Isilayee!*†»

¹⁴ Yéesu li ajuk to asum añiilowe, li alemboo li akila loon Bakiicelabu bulobumuu:

¹⁵ «Sákoluul, bukuluul jata Siyoñ!

Ujuka, áyiyawu ooli ummu li ebil,

Malemboole li hubuk hata asum aale ††.»

¹⁶ No unnu, *kúgoomaku* koola kufaneenut kúnaanum wahawu wabajumuu. Bale nan Yéesu ajowumuu boot li emitayi li máyiineniyamu moola ló, li kuwayiño koon Bakiicelabu bulollob mata wahawu un-wu buya li akila, ban kukankaan wahawu wan bulobumuu boot li okila.

¹⁷ Bukanabuku feh kalako tomuu nan Yéesu ahoonumuu Laasaal áfulul li huyaakahu min ayitenulool li eketayi, kukittenkitten wahawu wan kujukumuu. ¹⁸ Mó mújimuu, búsukabu li bubil bufam li akila, mata kujanjam koon Yéesu lakankaan *búhiisenum bájaahaleniyé*. ¹⁹ Muñe'e *Kufaaaliisiyerjaku* li kunaak koonoo:

† 12:13 *Ukijenawu* 118:25-26 †† 12:15 *Esay* 62:11; *Sakali* 9:9; *Máciya* 21:5

— Inti jijuke, uyilaataal to wahoowah. Esúkayi feh ejowe enab li akila!

Bukan kata Gilees li kulako huñes Yéesu

²⁰ Muñe'e li baj bukan kata Gilees li bukanabuku kabilumuu Yeelusalem kamanenaku kata Ateemit li hunakahu hata kagaanaku. ²¹ Li kujow kukooj Fílib (ammuu an ata Betisayida li etaamayi yata Gálile) min koonool:

— Anahaan, jifañe min jijuk Yéesu.

²² Fílib li ajow alob mo Andele, min kujow buko kúñuba kujow kulob mo Yéesu. ²³ Yéesu li aaniil:

— Muñe'e waatuwayi éliñulo nan *Añool-An* ammuu li ábinkeni. ²⁴ Li mañegenamu fan ilobuul: hukool hata *edenfeteñ* hulowutumuu li etaam min hukajen, fan hulako to bale ho. Bale hukajenumuu min huñilahu hata ho húyawul, fan hubukoo kukool kameenje. ²⁵ An afañumuu buloñabu boola, let abaj buloñabu bábaneliitumuu. Bale an aluukenuutumuu buloñabu boola li adunaayi inye, fan aaken bo boot yok li buloñabu bábaneliitumuu. ²⁶ An afañumuu min alok boot lí ínje, anawu ummu laate ánabul lí ínje, bájum tan emmuu li ilako, alokaawu úmbaam foof li alako to. An alokumuu boot lí ínje, fan abaj kasal hákil Atubawom.

Yéesu li alob mata eketayi yoola

²⁷ Yéesu li afamen aan:

— Muñe'e yaalom eteke ñáa'. Waa liyilo ilob? Een file: Faafa ufakenom li sílaamasu sammuu li sibajom li ewaatuwayi inye? Bale sílaamasu unsu sata ewaatuwayi inye síjimuu li ibil. ²⁸ Faafa, úhiis máyiineniyamu mata kajawaku kooli!

Muñe'e hulim li hujami li emitayi haane:

— Líhíhiis máyiineniyamu mata ko, ban fan ilaañen íhiis máyiineniyamu mata ko.

²⁹ Búsukabu balako tomuu ban li bujam hulimahu, li boon:

— Laalu kawel hufalajaj!

Kaabuku li koon:

— *Amalaka* alobe li akila!

³⁰ Bale Yéesu li aaniil:

— Hulimahu unhu hulobuti boot lí ínje, bale boot li bukuluul. ³¹ Muñe'e emmuu tarjayi nan Ateemit ammuu li atiib adunaayi inye. Muñe'e Sayitaane ammuu anahaanawu ata adunaayi boot min akesooli áfu' tíyan. ³² Injé nan emmuu li ílaalumuli li etaam, fan íñakul bukanabuku feh boot lí ínje.

³³ (Li kulimaku unku Yéesu áhiisummuu buu láami li aket eeno.) ³⁴ Búsukabu li boonool:

— Jijanjam wahawu walobimuu li élibalayi yata *eluwaaayi* laate álaalumuli li etaam? Kama Añool-An ummu akila ammuu ayi?

³⁵ Yéesu li aaniil:

— Mawuŋaamu mulonje li moonoo li bukuluul. Bale let mulako li bukuluul fiyo. Jinab li bútinabu booluul muñe'e nan jilonjumu li jibaj mawuŋaamu, jakum bil élimayi egoobuul. Mata an ájowume li élim, ahaasut bay laje'e boot. ³⁶ Jíyinen li anawu ammuu mawuŋaamu muñe'e nan jilonjumu li jibaj mo, mantee li jilako bukan kata mawuŋe.

Kusuwifaku kúyinenut li Yéesu

Nan Yéesu alobumuu loon muña'a aban, li ajow ayolo lóyiyiil. ³⁷ Maayeet min Yéesu akaanumuu úhiisenum wameenje wájaahaleniyé hákiliil, Kusuwifaku kúyinenut li akila, ³⁸ bájum hulimahu han *Esay* alobumuu, ammuu *afulofet* li hubaj. *Esay* lansaani:

«*Amaanjen*, ayi áyinene li bawaaleyelabu?

Ayi Amaanjenawu áhiisumuu sembaasu soola †?»

³⁹ Wahawu unwu újimuu kuyilaat kúyinen. Ban *Esay* li amit alaañen alob wahawu wájimuu bukanabuku umbuku kuyilaat kúyinen, aan:

⁴⁰ «Ateemit lámibiimíb kúkil,

ban li akaaniil kujaaj uyinum,

bájum li kújukaati li kúkiliil,

li kúnaanumaati li uyinumiiil,

jakum bil kútiwowul kúlaañul boot búmbaam,

min ifakeniil ††.»

⁴¹ *Esay* lalollob loon muña'a, mata lajuujuk máyineniyamu mata Yéesu, ban li alob moola.

⁴² Bale li baj li kunahaanaku kata Kusuwifaku humumiil kameenje li buko kúyinenene li Yéesu. Bale *Kufaaliisiyeyaku*, ⁴³ mata kufanfañ kasalaku kan bukanabuku kusaleyilumuu, han kata Ateemit.

Bukanabuku fan kutiibumi li Hulimahu hata Yéesu

⁴⁴ Yéesu li alob butiya aan:

— An áyinenumuu lí ínje, inti lí ínje bale láyinene, bale láyinenyinen foof li Anawu áboñulommuu. ⁴⁵ An ajukommuu, Anawu áboñulommuu foof lajuke. ⁴⁶ Inje ammuu mawuŋaamu libiibil li adunaayi, bájum an áyinenumuu lí ínje, let alako li élim. ⁴⁷ An ajamumuu kulimaku kúmbaam, ban anabut li ko, inti ínje emmuu li itiibool, mata ínje ibilut boot katiib adunaayi, bale boot kafaken yo. ⁴⁸ An ahoyommuu ban li ahoy bayab kulimaku kúmbaam, labaje atiiba: hulimahu han iloboolumuu, ho hommuu hubil hutiibool li hunakahu húbanumahu. ⁴⁹ Mata kulimaku kan ilobumuu kubilumulo. Lalobonlob okila humumool wahawu wan éetimuu ilob, li wan éetimuu iliiken bukanabuku.

⁵⁰ Ban lihaase een hulimahu han alobemuu kakaan, husenesen bukanabuku bulonj babaneliit. Mo emmuu wahawu feh wan ilobemuu, lilobelob wo loon Atubaawu aanommuu ilob wo.

Yéesu li afos kootaku kata kúgoomaku koola

13 Muñe'e li hunakahu húsulaahu tówum *Faakayi* yata Kusuwifaku éliin, Yéesu bahaase aan ewatuwayi éliinje nan ammuu li áfu' li adunaayi unye, min ajow boot bata Atubaawu. Lafinfin min afañe káyinenumuu li akila kammuu li adunaaye, ban li afañiil boot yok li húbanumahu.

² Yéesu buko li *kúgoomaku* koola li kulako hutiiñ kátiimeel, kama Sayitaane akila bakaane aban li buyinumabu bata Sudaas, ammuu añiilawu ata Simonj Isikaaliyot, kayinoo kata kabét Yéesu li kuŋen bukan. ³ Yéesu humumool lahaase aan Ateemit lakaakat wahawu feh li kuŋenool, ban li Ateemit labilumulo, ban foof fan alaañ boot bata Ateemit. ⁴ Muñe'e li kulako hutiiñahu, li ayito áfulen kájufowaku koola awalen, min ajow anja' eleesa alaalo. ⁵ Nan alalomuu aban, li anja' mal ayonjen li kateew, ban li átonj afos kootaku kata kúgoomaku koola, ban li anja' eleesaayi yan alalomuu min átiil kó. ⁶ Muñe'e nan áliinjumuu li *Simonj* Fiyeel, Simonj Fiyeel li aanool:

— Anahaan, awu boot min ufosom koot?

⁷ Yéesu li aanool:

— Wahawu wan ikaanemuu li wo uyilaat uhaas wo muñe'e, bale fan ubil únaanum wo bil nakee.

⁸ Fiyeel li aanool:

— Kaan min kaane let ufosom koot!

Yéesu li aanool:

— Ifosutumuu koot, let uyili ubaj wahoowah lí ínje.

⁹ Simonj Fiyeel li aanool:

— Anahaan, kama jakum ufosom koot bale, ufos foof kuŋenaku li húkowahu!

¹⁰ Yéesu li aanool:

— An afosowe aban, jokutool min alaañen afoso. Mantee kootool bale laate alaañen afos, mata láfuffu' kis foofool feh. Bukuluul jífuffu' kis, bale inti bukuluul foofuul feh.

¹¹ (Yéesu lahaase li maŋegenamu anawu ammuu li abetool li kuŋen bukan. Mó mújimuu li aan: «Inti bukuluul foofuul feh jífule kis».)

¹² Nan Yéesu afosumuu kootaku kata kúgoomaku aban, li alaañen akaano kañaku koola ban, li alaañ ajow abah boot hutiiñ. Muñe'e li aaniil:

— Jinaanume wahawu wan ikaanuulumuu? ¹³ Jihooñewonhooñ «Aliikena», li jihooñom foof «Anahaan», ban maŋegen jikoonge, mata ínje Aliikena, ínje Anahaan. ¹⁴ Kama ínje ammuu Anahaanawu li Aliikenaawu ifosuulumuu koot, bukuluul foof joote jifosoo koot. ¹⁵ Li maŋegenamu, likankaan loon muña'a min íhiisuul, báním bukuluul foof li jinaak jikaan loon ínje ikaanuulumuu. ¹⁶ Li maŋegenamu fan ilobuul: Aloka ahanjut anahaanawu oola, ban an an kuboñe ahanjut anawu aboñoolumuu. ¹⁷ Muñe'e emmuu jihaase wa-

† 12:38 *Esay* 53:1 †† 12:40 *Esay* 6:9-10

hawu unwu, áwolowuul bukuluul bakaane wo loon íhi-isuul womuu.

¹⁸ «Ilobut iya li bukuluul foofuul feh. Lihaase bukanabuku kan ijusumu. Bale hulimahu unhe halobimuu li Bakiicelabu hoote hubaj, haanumuu:

“Anawu an jinaake jitiñummuu dín dáno, látiwowulo atiikom †.” ¹⁹ Fan ilobuul mo muñe'e ikat to tówum wawu unwu úliiñ, bilum eeno nan wommuu úliiñ, li jíyinen joon ínje éemimuu “Anawu An Emmuu.” ²⁰ Li maļegenamu fan ilobuul: an ayabumuu boola an an iboñe, ínje humumom foof layabe boola, ban an ayabommuu boola, anawu áboñulommuu foof layabe boola.»

Yéesu li alob aan Sudaas fan abil áhoolowool

(Máciya 26:20-25; Maak 14:17-21; Lík 22:21-23)

²¹ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku, li golool li buyinum ñáa' li aan:

— Li maļegenamu fan ilobuul, akee li bukuluul fan abetom li kuñen bukan.

²² *Kúgoomaku* li kunaak kujuuloo mata kuhaasut ayi Yéesu alobe li akila. ²³ Akee li kúgoomaku an Yéesu afañumuu ñáa', lababbah akooj Yéesu tan kulakomuu hutíñahu. ²⁴ *Simorj* Fiyeel li áyiitool kañen min aanool ageļļen Yéesu ayi lalobe li akila. ²⁵ Agóomawu maļegen li átinko ahañ makooj bañiñabu bata Yéesu, min ageļļenool aanool:

— Anahaan, kama ayi lulobe li akila?

²⁶ Yéesu li aanool:

— Boot min iyooken humuncul hata húmbuulu li bájikabu bata buyinjaayabu. Anawu an emmuu li isen ho, akilamuu.

Muñe'e Yéesu li aña' humunculahu ayooken li bájikabu, ban li asen ho Sudaas ata *Simorj* Isikaaliyot.

²⁷ Nan Sudaas aña'muu humunculahu unhu hata húmbuuluwahu, *Sayitaane* li ájufowool. Muñe'e Yéesu li aanool:

— Wahawu wan ommuu li ukaan, ukaan wo cab.

²⁸ (Anoowan li bukanabuku kalako tomuu hutíñahu ánaanumut wáa újiye Yéesu li alob loon muña'a. ²⁹ Emmuu Sudaas aakene abootaawu ata sídalmasu, kukee li kúgoomaku li kunaak kuyin li koon Yéesu laanoosaan ajow ánoomul wahawu wan jokiiulumuu li wo boot li kagaanaku, mantee foof laanoosaan asen wah ukee kagayimuu.) ³⁰ Maļegen Sudaas li aña' humunculahu hata húmbuuluwahu aban, li ayaan ajow áfu'. To bajone.

Jíbooliwoo

³¹ Nan Sudaas áfu'muu, Yéesu li aan:

— Muñe'e máyiineniyamu mata *Añool-An* mujuki, min máyiineniyamu mata Ateemit mujuki li akila.

³² [Nokoomuu loon máyiineniyamu mata Ateemit mu-

jukujuk li *Añool-An* †,] Ateemit foof fan akaan máyiineniyamu mata *Añool-An* mujuki li akila humumool, ban fan akaan mo mujuki muñe'e. ³³ Bañoolom, ilet li ilako li bukuluul fiyo. Fan ban li jiñesom. Bale boot min ilobuul muñe'e wahawu wan ilobumuu *Kusuwif* kaabuku. Let jiyili jijow tan ínje emmuu li ijow. ³⁴ Boot min isenuul hulim huwunkul: jíbooliwoo. Joote jíbooliwoo loon ínje foof íbooliwoolumuu. ³⁵ Jíbooliwoomuu, bukanabuku feh fan kuhaas koon bukuluul *kúgoom* kúmbaam joom.

Fiyeel fan abil aceeñ aan lahaase Yéesu

(Máciya 26:31-35; Maak 14:27-31; Lík 22:31-34)

³⁶ *Simorj* Fiyeel li ageļļen Yéesu aanool:

— Anahaan, kama bay lujowe boot?

Yéesu li aanool:

— Uyilaat únabul lí ínje muñe'e boot ban ijowemuu boot, bale fan bil fiyo li únabul lí ínje.

³⁷ Fiyeel li aanool:

— Anahaan, kama wáa újiye iyilaat inab li awu muñe'e? Tan emmee liyilo iket humum hooli.

³⁸ Yéesu li aanool:

— Li maļegeni luyilo usen bulonji mata ínje íji? Li maļegenamu fan ilobi: manooman fan uceeñ ñoono ñáhaaji oon luhaasonhaas, tówum káyin kuļok.

Yéesu ammuu bútinabu bayilimuu bújowetum an bata Ateemit Atuubaawu

14 Yéesu li aan kúgoomaku koola:

— Jakum jiyina. Jíyinen li Ateemit, li jíyinen foof lí ínje. ² Baje úfit wameeñe li eluufayi yata Atuubawom. Leteenutumuu mo, fan ilobeenuul. Boot min ijow ikaan kulako ikat to boot li bukuluul. ³ Nan emmuu ijow ikaan kulako boot li bukuluul iban, fan ílaañul iñaluul íjowetum, bájum bukuluul humumuul foof li jilako tan ínje emmuu li ilako. ⁴ Ban jihaase bútinabu bajowumuu boot ban ínje emmuu li ijow.

⁵ Toma li aan Yéesu:

— Anahaan, áloli jihaasut ban awu ujowe boot. Buu eete kaan li jihaas bútinabu?

⁶ Yéesu li aanool:

— Inje emmuu bútinabu, li maļegenamu, li buloñabu. An ayilaat ajow bata Atuubaawu, okila bájowumut lí ínje. ⁷ Jihaasommuu, fan jihaas foof Atuubawom. Bale muñe'e jihaasool, ban jujukool.

⁸ Fílib li aanool:

— *Amaañen*, úhiisoli Atuubaawu, mó múfitoli.

⁹ Yéesu li aanool:

— Fiyowe ñáa' nan éemi li bukuluul. Uhaasolutom boot muñe'e, Fílib? An ajukommuu, Atuubaawu lajoke. Kama buu kaane li oon: «Uhiisoli Atuubaawu?» ¹⁰ Kama úyinenut kaanaku ínje ummu li Atuubaawu, ban

† 13:18 *Ukijenawu* 41:9

†† *Kulimaku unku kulet li síliibal sakee li sihaanasu*

Atuubaawu ummu lí ínje? Kulimaku kan ilobuulumuu kubilumut lí ínje humumom. Bale Atuubaawu ammuu lí ínje, okila humumool akaane bulokool. ¹¹ Jíyinen lí ínje, min ilobuulumuu kaanaku ínje ummu li Atuubaawu, ban Atuubaawu ummu lí ínje. Letumuu mo, kama li jíyinen mata wahawu wan ikaantumuu úji. ¹² Li maļegenamu fan ilobuul, an áyinenumuu lí ínje, fan akaan foof wahawu wan ikaantumuu. Fan ayili foof akaan wah waharj to, mata ínje boot min ijow bata Atuubaawu. ¹³ Ban wahoowah wan jommuu li jilaw li kajawaku kúmbaam, fan ikaan wo, bájum Añiilawu li áhiis máyiineniyamu mata Atuubaawu. ¹⁴ Jilawumuu wah li kajawaku kúmbaam, fan ikaan wo.

Yéesu li alob kasen Buyinumabu Banabaabu bukanabuku

¹⁵ — Nokoomuu loon jifañonfañ, fan jinab li kulimaku kan ilobuulumuu. ¹⁶ Injé fan ilaw Atuubaawu min asenuul anattena akee, min alako li bukuluul boot nanoonan. ¹⁷ Anattenaawu ummu, okila ammuu Buyinumabu báhiisemuu bukanabuku maļegenamu. Bukanabuku kata adunaayi kuyilaatool kuyab, mata kujukutool, ban kuhaasutool. Bale bukuluul jihaasool, mata ummu téetiwuul, ban ummu li bukuluul.

¹⁸ «Let ikatuul li husukateene. Fan ilaañul ilako li bukuluul. ¹⁹ Let fiyo, min bukanabuku kata adunaayi kújukaatiwom. Bale bukuluul fan jijukom, mata ínje ummu li bulonj, ban bukuluul foof fan jilonj. ²⁰ Nan hunakahu unhu hommuu li húliin, fan jihaas joon ínje ummu li Atuubawom, ban bukuluul jumbuku lí ínje loon ínje emmuu li bukuluul.

²¹ «An aña'muu kulimaku kúmbaam akaan li buyinumool, ban li alonj loon kulobumuu, anawu ummu afañommuu. Atuubawom fan afañ anoowan afañom. Injé humumom fan ifañool, ban fan ikaanool min ahaasom.»

²² Sudaas, (ábutimuu li Sudaas Isikaaliyot) li ageļlen Yéesu aanool:

— Anahaan, kama buu kaane lóoti ukaan min jihaasi, ban let ukaan min bukanabuku kata adunaayi kuhaasi?

²³ Yéesu li aanool:

— An afañommuu, fan aña' hulimahu húmbaam akaan li buyinumool, ban li alonj loon hulobumuu. An akaan momuu, Atuubawom fan afañool. Injé li Atuubawom fan jibil boola, min jikin bo. ²⁴ An afañutommuu let aña' kulimaku kúmbaam akaan li buyinumool, min alonj loon kulobumuu. Ban hulimahu han jijamumu hubilumut lí ínje, bale li Atuubawom áboñulommu hubilumulo.

²⁵ «Lilobuulob wahawu unwu muñe'e nan ilonjume li eeno li bukuluul. ²⁶ Anattenaawu ammuu Buyinumabu Banabaabu ban Atuubaawu ammuu li áboñul li ka-

jawaku kúmbaam, fan buliikenuul wahawu feh ban li buwajjenuul wahawu feh wan ilobuulumuu.

²⁷ «Boot min ikatuul li kásuumaay. Kásuumaayaku kúmbaam léemi li ikatuul. Let isenuul ko loon adunaayi esene komuu. Jakum jiyina, ban jakum jíkoli.

²⁸ Jijanjam min eenuumuu: “Boot min ijow, ban fan ilaañul ilako li bukuluul.” Nokoomuu loon jifañonfañ, joote jibaj ésumahukow mata min emmuu li ijow boot bata Atuubaawu, mata Atuubaawu laharjom.

²⁹ Lilobuulob mo muñe'e íkibben tówum wahawu unwu úliin, báním nan wommuu li úliin, li jíyinen. ³⁰ Let ilaañ ilob nja'a' li bukuluul, mata Sayitaane ammuu anaahanawu ata adunaayi inye ummu li ebil. Ayilaat lí ínje wahoowah, ³¹ bale adunaayi yoote ehaas yoon lifanfañ Atuubaawu, ban wahawu wan ikaanemuu wo Atuubaawu aanommuu ikaan. Jiyito, úfulaal taate!»

Yéesu ammuu búbiiñabu bata maļegen

15 Yéesu li alaañen aan:

— Injé emmuu búbiiñabu bata maļegen. Atuubawom okila ammuu alokaawu ata úbiiñawu.² Fan afalen hulund hanoohan háami lí ínje, habukut mutiñaay. Fan atenjen hulund hanoohan habuke mutiñaay, mantee li huhanj mabuk. ³ Kulimaku kan ilobuulumuu kuyaane kutenjen kata láalawuul kuban. ⁴ Jilako lí ínje loon ínje humumom emmuu li bukuluul. Loon hulund huyilaatumuu hubaj mutiñaay bale ho, ho bakotut li búbiiñ, mo foof bukuluul jiyilaatumuu jibaj ébukoolum bukuluul balet lí ínje.

⁵ «Injé emmuu búbiiñabu, bukuluul li jóomi kulundaku. An alakomuu lí ínje, ban ínje li ilako li akila, fan abaj ebukoolum yameenje. Mata jiyilaat jikaan wahoowah ínje balambenutuul. ⁶ An alakowutumuu lí ínje, fan abeteni tíyanj loon hulund min asay. Kulundaku kasayimuu, fan kuwomeni beten li sambun min kúsulo. ⁷ Jilakomuu lí ínje ban kulimaku kúmbaam li kulako li uyunumuul, jilawumuu wahoowah wan jifañe, fan jibaj wo. ⁸ Máyiineniyamu mata Atuubawom fan mujuki, bukuluul babaje ebukoolum yameenje, min jíhiis kaanaku bukuluul kúgoom kúmbaam joom. ⁹ Loon Atuubaawu afañommuu, mo foof lifañuulumuu. Jilako li húbooliyahu húmbaam. ¹⁰ Jítuulumuu kulimaku kúmbaam, fan jilako li húbooliyahu húmbaam, loon ínje humumom ituulumuu kulimaku kata Atuubawom, min eeno li húbooliyahu hoola.»

Yéesu li ahoñ káyinenumuu li akila kubukewool

¹¹ Yéesu li afamen aan:

— Lilobuulob wahawu unwu mantee ésumahukowayi yúmbaam li elako li bukuluul, min ésumahukowayi yooluul eluuk halli. ¹² Hulimahu húmbaam ho hommuu unhe: Jíbooliwoo loon ínje humumom íbooliwuulumuu. ¹³ Bajut an an húbooliwool

huhaje hata an asene buloŋool boot li kubukewool.
¹⁴ Jikaanumuu wahawu wan ilobuulumuu, kubukewom joom. ¹⁵ Let imit ihooŋuul kuloka, mata aloka áhaaseliit wahawu wan anahaanawu oola akaanemuu. Lihooŋuuhooŋ kubukewom mata likaanuukaan min jihaas wahawu feh wan iliikenulomuu li Atuubawom. ¹⁶ Let bukuluul jilŋusom, bale ínje ilŋusuul. Ban ínje ikaanuul to, mata min jijow min jibaj ebukoolum, ebukoolum yáami li efiyo to, bájum wahoowah wan jommuu li jilŋaw Atuubawom li kajawaku kúmbaam, li asenuul wo. ¹⁷ Wahawu wan emmuu li ilobuul, wo wommuu jíbooliwoo.

Bukanabuku kata adunaayi li kulat Yéesu li kúgoomaku koola

¹⁸ Yéesu li afamen aan:

— Bukanabuku kata adunaayi kulatuulumuu, jihaas kaanaku ínje kujande kulat. ¹⁹ Jilakowenumuu bukan kata adunaayi, bukanabuku kata yo fan kufañeenuul, mata min jóomimuu bukan kata adunaayi. Bale jilet bukan kata adunaayi, mata li adunaayi liŋusumuulumuu ífulenul. Mó mújimuu bukanabuku kata adunaayi li kulatuul. ²⁰ Jiwayiŋo hulimahu han ilobuulumuu eenuul: «Aloka ahanŋut anahaanawu oola.» Kucoocommuu, fan kucoocuul foof. Kuŋa'muu hulimahu húmbaam kukaan li uyinumiil min kulonŋ loon hulobumuu, fan kuŋa' hooluul foof kukaan li uyinumiil min kulonŋ loon hulobumuu. ²¹ Bale fan kukaanuul wahawu unwu feh mata ínje íji, mata kuhaasut anawu áboñulommuu. ²² Ibileenutumuu min ilob li buko, let kubajeen butila mata uhoofoolawu wooliil úji. Bale muñe'e kubajut wah wáami li ukooŋeniil li uhoofoolawu wooliil. ²³ An alatommuu, Atuubawom foof lalate. ²⁴ Let kubajeen butila bata kahoofoo, ínje bakaaneenut hákiliil bulokabu ban akee ábuto akanlelutumuu. Bale muñe'e kujuke bulokabu búmbaam, ban li kulatom, li kulat foof Atuubawom. ²⁵ Bale wahawu unwu wóotisootti ubaj bájum hulimahu hakiicimuu li *Eluwaayi* li ubaj, haanumuu: «Kulatonlat maayiiñ †.»

²⁶ «Anattenaawu fan abil. Okila ammuu Buyinumabu báhiisemuu bukanabuku maŋegenamu, babilummuu li Atuubaawu. Fan íboñumuluul ó' bata Atuubaawu, ban okila humumool fan alob bukanabuku múmbaam. ²⁷ Ban bukuluul foof fan jilob bukanabuku múmbaam, mata nan ítoŋumuu bulokabu búmbaam boot muñe'e, bukuluul jumbuku lí ínje.»

Bulokabu bata Buyinumabu Banabaabu

16 — Lilobuulob kulimaku unku jakum jibil jikat bo káyinenaku kooluul. ² Fan kukesooluul jífu' li *siluufasu sata kajawaku*. Ban foof ewaatuwayi fan éliin, nan bukanabuku kammuu kumukuul kommuu li

† 15:25 *Ukijenawu 35:19; 69:5*

kuyinoo li koon, kukankaan wah wajake boot li Ateemit. ³ Ban fan kukaan mo mata kuhaasut Atuubaawu, kuhaasutom foof. ⁴ Lilobuulob mo ikat to bájum nan tanŋayi inyu yommuu li éliin, li jíwayiŋo joon lilobeenuulob mo.

Bulokabu bata Buyinumabu Banabaabu

— Ilobutuul mo yaan no li húkitumahu, mata li bukuluul lilakowe. ⁵ Bale muñe'e boot min ijow boot bata anawu áboñulommuu, ban anoowan li bukuluul ahinut ageŋŋenom aanom: «Kama bay lujowe boot?» ⁶ Bale min ilobuul momuu, wahawu unwu újimuu li jíyiyenoo. ⁷ Bale boot min ilobuul maŋegen: haje majak boot li bukuluul mín ínje ijow. Mata ijowutumuu Anattenaawu let abil alako li bukuluul. Bale ijowumuu, fan íboñuluul ó'. ⁸ Ban nan ammuu li abil, fan áhiis bukanabuku kata adunaayi kaanaku min kujokumuu kahoofoo li wahawu wan kujokumuu loon ucoccol, li min kuyinoomuu mata batiibabu bata Ateemit, inti mo, kúguuhoguuhoo. ⁹ Min kujokumuu kahoofoo inti mo, mata kúyinenut lí ínje. ¹⁰ Wahawu wan kujokumuu loon ucoccol, inti mo, mata boot min ijow boot bata Atuubawom, ban let jilaañen jijukom. ¹¹ Min kuyinoomuu mata batiibabu bata Ateemit inti mo, mata Sayitaane ammuu anahaanawu ata adunaayi inye, latiibi aban.

¹² «Libajeene kulim kameeŋe kan eeteen ilobuul, bale let jiyili jiŋa' ko feh muñe'e jikaan li uyinumuul mata kuhanŋuuhane sembe. ¹³ Nan Buyinumabu báhiisemuu bukanabuku maŋegenamu bommuu li bubil, fan bukaanuul jihaas maŋegenamu foof mo feh. Let búlobum li kajaw kata bo humum bo, bale fan bulobuul wahawu feh wan bujamumuu, ban li buhebuul wahawu wammuu li ubil ubaj. ¹⁴ Buyinumabu fan búhiis bukanabuku máyiineniyamu múmbaam, mata fan búŋalum lí ínje kulimaku kan bommuu li bulobuul. ¹⁵ Wahoowah feh wan Atuubawom abaje, wúmbaam foof. Mó mújimuu li eenuul Buyinumabu fan búŋalum lí ínje wahawu wan bommuu li bulobuul.»

Káyiyenoolaku fan kulaañ kulako ésumahukow

¹⁶ — Muñe'e let jilaañen jijukom, ban let fiyo li jilaañen jijukom.

¹⁷ Muñe'e kukee li *kúgoomaku* koola li kugeŋŋenoo koon:

— Kama waa lafañe alobolaal min aanumuu: «Muñe'e let jilaañen jijukom, ban let fiyo li jilaañen jijukom», li min aanolaamuu foof: «Boot min ijow bata Atuubawom?»

¹⁸ Kúgoomaku li kulaañen koon:

— Kama «let fiyo», yan alobumuu yo yommuu waa? Uhaasutaal waa lafañe alob.

¹⁹ Yéesu li ahaas aan kúgoomaku kufanfañ min kugeŋŋenool hulim, li aaniil:

— Lilobuulob eenuul: «Muñe'e let jilaañen jijukom, ban let fiyo li jilaañen jijukom.» Waa, kulimaku unku jigellenoolemuu mata ko? ²⁰ Li maļegenamu fan ilobuul: fan jilok ban li jigamoo, bale bukanabuku kata adunaayi buko fan kulako li ésumahukow. Fan jiyiyenoo, bale káyiyenoolaku kooluul fan kulaañ kulako ésumahukow. ²¹ Nan anaale ahalete aje'e boot kanoken, labajebaj buyina báamak, mata tanjool yata sílaam éliiñe. Bale nan ammuu li áfulul li añiil, li amojen sílaamasu soola, mata fan abaj ésumahukow mata min abajumuu añiil. ²² Mo foof bukuluul jommuu muñe'e li káyiyenoo. Bale fan ilaañen ijukuul, min ésumahukow elako li bukuluul, ban an let ayili áfulen yó li bukuluul.

²³ «Nan hunakahu hommuu li húliiñ, let jigellenom wahoowah. Li maļegenamu fan ilobuul: jilawumuu wah Atuubaawu li kajawaku kúmbaam, fan asenuul wo. ²⁴ Boot muñe'e, jilawolut wah li kajawaku kúmbaam. Jilaw ban fan jibaj, mantee li jibaj ésumahukow halli.»

Yéesu laheeheek adunaayi

²⁵ — Lilobuulob wahawu unwu feh li bukittenoolum. Tanjaji inyu li ebil nan eetutumuu ija' bukittenoolum min ilob li bukuluul, bale fan ilobuul mata Atuubaawu ihant. ²⁶ Nan hunakahu unhu hommuu húliiñ, fan jilaw Atuubaawu li kajawaku kúmbaam, bale eenutumuu ínje humumom éemi li ilawool boot li bukuluul. ²⁷ Mata Atuubaawu humumool lafañuufañ, mata min jifañommuu, ban li jiyinen kaanaku li Ateemit lífulumulo. ²⁸ Li Atuubaawu lífulumulo min ibil boot li adunaayi. Muñe'e boot min ífu' li adunaayi, min ilaañ boot bata Atuubaawu.

²⁹ *Kúgoomaku* koola li koonool:

— Muñe'e lulobe uhan. Uñalut bukittenoolum min ulob. ³⁰ Muñe'e jihaase joon awu luhaase wahawu feh, ban jokuti min an agelleni wah. Mó mújimuu, jiyinene kaanaku li Ateemit lífulumulo.

³¹ Yéesu li aaniil:

— Muñe'e jikite jiyinen? ³² Ehee', waatuwayi inyu li ebil, ban efin min éliiñulo eban, nan kommuu li kukaanuul jiyiisoo, anoowan li ajow boot boola min jikatom to balewom. Bale li maļegenamu ilet balewom, mata Atuubaawu ummu lí ínje. ³³ Lilobuulob loon muña'a mantee li jibajum kásuumaay lí ínje. Fan jílaam ñáa' li adunaayi, bale sákoluul. Injé liheeheek adunaayi.

Yéesu li aļaw boot li akila humumool

17 Nan Yéesu alobumuu loon muña'a aban, li ateb kúkilool ajoonjoo li emitayi ban li aan:

— Faafa, ewaatuwayi éliiñe. Muñe'e úhiis máyineniyamu mata Añooli, mantee Añooli li áhiis foof

máyiineniyamu mooli. ² Mata lusenoosen kayile li bukanabuku feh, mantee li asen buloñabu bábaneli-itumuu bukanabuku feh kan usenoolumuu. ³ Buloñabu bábaneliitumuu bo bommuu, min kuhaasi awu áamimuu Ateemit anolawu ata maļegen, li kuhaas foof Yéesu *Kilisita* an uboñulomuu. ⁴ Líhihiis máyiineniyamu mooli li etaamayi. Likaane iban bulokabu ban usenommuu kakaan. ⁵ Faafa, muñe'e ukaan min ibaj *máyiineni* hákili, máyiineniyamu man ibajeenumuu hákili, tówum adunaayi ebaj.

Yéesu li aļaw boot li kúgoomaku koola

⁶ — Likankan bukanabuku kan uñalumulumuu li adunaayi usenom, min kuhaas kajawuku kooli. Awu ukileeniil li usenomiil, ban kuñanña' hulimahu hooli kukaan li uyunumiil, min kuloñ loon hulobumuu. ⁷ Muñe'e kuhaase koon wahawu feh wan usenommuu li awu ubilume. ⁸ Mata liseniisen kulimaku kan usenommuu, ban kuyayyab ko. Kuhaase li maļegenamu koon ínje li awu lífulumulo, ban kúyinenyinen koon awu úboñulom.

⁹ «Liļawe boot li buko. Iļawut boot li adunaayi, bale boot li bukanabuku kan usenommuu, mata awu ukiliil.

¹⁰ Wahawu wan ibajumuu feh wooli, ban wahawu wan awu ubajumuu feh wúmbaam, ban máyiineniyamu múmbaam múhiisihiis li buko. ¹¹ Injé ilet muñe'e li adunaayi, bale buko kumbuku li adunaayi. Injé boot min ibil booli. Atuuba anabe, ufooyiil li sembaasu sata kajawaku kooli. Kajawaku kan usenommuu, bájum li kulako an ano loon awu lí ínje oomamuu an ano.

¹² Nan ilakomuu li buko, li sembaasu sata kajawaku kooli lífooyumiil, kajawaku kan usenommuu. Lifooyi-ifooy, ban bajut an li buko ájime. Anawu afimmuu min áatiye ájim, akila bale ájimumu, min kaan loon Baki-icelabu bulobumuu. ¹³ Bale muñe'e boot min ibil booli. Ban kulimaku kan ilobumee muñe'e nan ilonjume li adunaayi, lilollob ko bájum li kubaj ésumansuumayi yúmbaam li buko humumiil, ésumansuum halli. ¹⁴ Injé liseniisen hulimahu hooli, bale adunaayi li elatiil, mata kulet bukan kata adunaayi, loon ínje humumom iletumuu an ata adunaayi. ¹⁵ Iļawuti mata min úfuleniil li adunaayi, bale min ufooyiil li *Majakutamu*†. ¹⁶ Kulet bukan kata adunaayi, loon ínje humumom iletumuu an ata adunaayi. ¹⁷ Ujówum li maļegenamu min ukaaniil kulako bukan kanabe. Hulimahu huya hommuu maļegenamu. ¹⁸ Liboñiiboñ li adunaayi, loon awu humumi uboñommuu li adunaayi. ¹⁹ Lisenoosenuolo foofom feh boot li awu mata buko kúji, bájum buko foof li kusenuolo li maļegen boot li awu.

† *Majakutamu: mo mommuu Sayitaane*

Yéesu li aław boot li kammuu kubil kúyinen li akila

²⁰ — Iławut boot li buko baleyiil, bale foof boot li káamimuu li kubil kúyinen lí ínje mata bawaaleyelabu booliil búji. ²¹ Liławe mantee buko foofiil feh li kulako an ano. Faafa, kujow kulako an ano li alola, loon foof awu ommuu lí ínje, ínje li éemi li awu. Kujow kulako an ano bájum adunaayi li éyinen kaanaku awu úboñulom. ²² Liseniisen máyiineniyamu man usenommuu, bájum li kulako an ano loon awu lí ínje oomamuu an ano. ²³ Min ínje éemi an ano li buko, awu li óomi an ano lí ínje, bájum li kulako li maʔegenamu an ano, min adunaayi éhaasum tó kaanaku awu úboñulom, ban lufañiifañ loon ufañommuu.

²⁴ «Faafa, awu usenomiil, ban lifañe tan emmuu li ibil ilako, li kulako to foof lí ínje, bájum li kujuk máyiineniyamu múmbaam. Máyiineniyamu man usenommuu, mata lufañonfañ tówum adunaayi ejuuʔi.

²⁵ Faafa, awu jacolumuu, adunaayi ehaasuti, bale ínje lihaasi, ban umbuke kuhaase koon awu úboñulom.

²⁶ Likaaniikaan min kuhaas kajawaku kooli, ban fan ilaañen ikaaniil min kuhaasi, bájum húbooliyahu han ubajumuu lí ínje li hulako li buko, ban ínje humumom li ilako li buko.»

Kusollaaliyaku li kujok Yéesu

18 Nan Yéesu aławumuu loon muña'a aban, li ajow li *kúgoomaku* koola ló, boot kalimben kaaka kata kayelenaku kan koonemuu Seeduloŋ. Nan kúliinju-muu, Yéesu li anoken li kúgoomaku koola ló li etool yalako to. ² Sudaas ammuu li abet Yéesu li kuñen bukan, lahaahaas foof tinatu untu, mata Yéesu labilebil to ñameeñe li kúgoomaku koola ló. ³ Muñe'e Sudaas li aña' húmim hata kusollaali li hata kufooya kan huhaanaahu hata élambdaayi li *Kufaaliisiyeŋaku* kusenool, min kujow boot bata etoolayi. Ujunko kookene, li sihiitum li kúlaañaañ. ⁴ Yéesu ahaasumuu wahawu feh wammuu li ubajool, li ajow kufam, min ageʔleniil aaniil:

— Ayi jinjese loo?

⁵ Kusollaaliyaku li koonool:

— Yéesu ata éasukayi yata Nasalet jinjese loo.

Yéesu li aaniil:

— Injémmu.

Sudaas ammuu li abet Yéesu li kuñeniil, to foof layitowe li buko. ⁶ Nan Yéesu aaniilumuu, «Injémmu», li kulaañ kúsola, ban li kulo teetaam. ⁷ Muñe'e Yéesu li alaañen ageʔleniil aaniil:

— Ayi jinjese loo?

Li koonool:

— Yéesu ata éasukayi yata Nasalet, jinjese loo.

⁸ Yéesu li aaniil:

— Lilobenuulobumuu eenuul ínje emmuu Yéesu. Nokoomuu loon ínje jinjese lí ínje, kama li jikat umbuku min kujow.

⁹ Muñowu hulimahu han Yéesu alob nomuu húbajummuu, haanumuu:

«Faafa, bajut an li bukanabuku kan usenommuu ájime.»

¹⁰ Muñe'e *Simorŋ* Fiyeel aakenumuu ékundu, li áhoonul yó atek kanuuwaku kúliilaku kata alokaawu ata anahaanawu ata élambdaayi afalen. Alokaawu ummu kajawool Málikis. ¹¹ Bale Yéesu li aan Fiyeel:

— Uhoon ékunduwayi yooli. Waa, kama luyinooyinoo li oon let ihob ejunkayi yata sílaamasu yan Atuubawom asenommuu?

Li kújowetum Yéesu bata Aan

¹² Húmimahu hata esollaaliyayi boot li anahaanawu ooliil ló, li kufooyaabuku kata *Kusuwifaku*, li kujok Yéesu ban li kujenkool. ¹³ Li kujand kújowetum Yéesu bata Aan, an *Kayif* ayabumuu añoolool. Kayif alakomuu emitayi inyu anahaanawu ata élambdaayi. ¹⁴ Kayif okila asaabumuu kunahaanaku kata Kusuwifaku aaniil: «Haje majak min an ano aket boot li éasukayi feh.»

Fiyeel li aceŋ aan lahaase Yéesu

(Máciya 26:69-70; Maak 14:66-68; Lík 22:55-57)

¹⁵ *Simorŋ* Fiyeel li ágoom akee li kunab li Yéesu. *Alám-baawu áamakawu* lahaahaas *ágoomawu* ummu, mó lí múji li anoken li mano li Yéesu li ekaakayi yata eluufayi yata anahaanawu ata élambdaayi. ¹⁶ Bale Fiyeel okila li ayito tíyaŋ kámbiilaku. Agóomawu an álambaawu áamakawu ahaasumuu li áfulul abil alob li anaalaawu afooyemuu kámbiilaku min akat Fiyeel min anoken. ¹⁷ Muñe'e agooloawu afooyemuu kámbiilaku li ageʔlen Fiyeel aanool:

— Kama awu foof kele ulet akee li kúgoomaku kata ánayinaawu ummu? Fiyeel li aanool:

— Aaa', inti ínje.

¹⁸ Emmuu jóobijoobi, kulokaabuku li kufooyaabuku li kútifen sambun min kulako kayiiño. Fiyeel to foof lalakowe li buko, min alako kayiiño.

Alám-baawu áamakawu li ageʔlenoo Yéesu

(Máciya 26:59-66; Maak 14:55-64; Lík 22:66-71)

¹⁹ Muñe'e anahaanawu ata élambdaayi li ageʔlenoo Yéesu mata *kúgoomaku* koola li mata baliikenelabu boola. ²⁰ Yéesu li aanool:

— Lilollob ihant hákil éasukayi feh. Linaanaak iliiken bukanabuku li *siluufasu sata kajawaku* feh kuwoogemuu, ban bajut wah wan ilobe li huyoloo. ²¹ Kama waa újiye li ugeʔlenom loon muñowu? Ugeʔlen bukanabuku kajantenumuu wahawu wan ilobiilumuu. Kuhaase jak wahawu wan ilobumuu.

²² Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku, akee li kufooyaaku alako to, li abil atekool eheejen, ban li aanool:

— Muñowu lommuu ulob anahaanawu ata élam-baayi?

²³ Yéesu li aanool:

— Nokoomuu loon lilollob ikajen, li uhebom tay likajenumuu. Bale nokoomuu loon lilollob jak, wáa újiye li utekom?

²⁴ Muñe'e Aan li alob min kújowetum Yéesu majenkaamu bata *Kayif* ammuu anahaanawu ata élam-baayi.

Fiyeel li amit aceeḡ aan lahaase Yéesu

(Máciya 26:71-75; Maak 14:69-72; Lík 22:58-62)

²⁵ No unnu, *Simorḡ* Fiyeel okila li alako to kayi-iñowaku. Li koonool:

— Awu kele foof ulet akee li *kúgoomaku* kata ánayinaawu ummu?

Bale Fiyeel li aceeḡ min aanool:

— A'aa', inti ínje.

²⁶ Akee li kulokaabuku kata anahaanawu ata élam-baayi, alakowe an ata anawu an Fiyeel afalenumuu kanuu, li aanool:

— Kama inti awu lijukumuu li etoolayi li Yéesu ló?

²⁷ Fiyeel li amit aceeḡ. No unnu, káyin li kuyaankuḡok.

Li kújowetum Yéesu bata Filat

(Máciya 27:1-2, 11-14; Maak 15:1-5; Lík 23:1-5)

²⁸ Fúlum tó, li kúnjalum Yéesu bata *Kayif* kújowetum boot bata eluufayi yata águubelunaalawu, yaan no li bújom bíb. Bale kunahaanaku kata Kusuwifaku kuno-kenut li eluufayi jakum bil kusiko, mantee li kuyili kutiñ hutiñahu hata *Faakayi*. ²⁹ Wahawu unwu újimuu águubelunaalawu *Filat* li áfulul atookuliil tíyaḡ. Alíñḡul, li agelleniil aaniil:

— Kama waa ánayinaawu ummu akaane, wájimuu li jiloofool?

³⁰ Li koonool:

— Kaaneenumuu loon alet an ajakut, leteen jíñalool jiseni.

³¹ Filat li aaniil:

— Jíñalool bukuluul humumuul, jijow jitiib loon *eluwaayi* yooluul elobumuu.

Kusuwifaku li koonool:

— Jibajut kakaañen min áloli húmumoli jítuk min jimuk an.

³² Muñowu hulimahu han Yéesu alobumuu min áhiis eket buu láatimuu aket, hóomimuu li hubaj. ³³ Muñe'e Filat li alaañen ajow anoken li eluufayi, ban li áhooñul Yéesu min agellenoool aanool:

— Kama awu ommuu áyiyawu ata Kusuwifaku?

³⁴ Yéesu li aanool:

— Mantee awu humumi uyinoole min ugeḡḡenom loon muña'a, mantee kukee kulobi mo kuya lí ínje?

³⁵ Filat li aanool:

— Waa, kama ínje asuwif leem? Bukanabuku kata éasukayi yooli li kunahaanabuku kata élambaayi kubeti li kuñenom. Kama waa lukaane? ³⁶ Yéesu li aanool:

— Jáyiyaju júmbaam jilet jata adunaayi inye. Jáyiyaju júmbaam jilakoweenumuu jata adunaayi inye, kulokaaku kúmbaam faneen kutiik jakum bil kubetom li kuñenaku kata kunahaanaku kata Kusuwifaku. Bale jáyiyaju júmbaam jilet jata adunaayi inye.

³⁷ Muñe'e Filat li aanool:

— Kama áyii loom?

Yéesu li aanool:

— Lulobulo mo awu humumi, ínje áyii. Libukibuk ban li ibil li adunaayi boot elob bukanabuku mata maḡegenamuu. An áamimuu ata maḡegenamuu fan ajanten hulimahu húmbaam.

³⁸ Filat li agellén Yéesu aanool:

— Kama maḡegenamuu mo mommuu sum waa?

Kusuwifaku li koon Yéesu boot min aket

(Máciya 27:15-31; Maak 15:6-20; Lík 23:13-25)

Nan *Filat* alobumuu kulimaku unku aban, li alaañen áfulul ajow atook tíyaḡ *Kusuwifaku* min aaniil:

— Injé ijukut li akila butila ban akaane, báami li bújiwom li iloofool.

³⁹ Bale emmuu joonewonsoon li kagaanoogaan kata *Faakayi* yooluul íkatenuul an akuḡi, mantee jifañe min íkatenuul áyiyawu ata Kusuwifaku?

⁴⁰ Muñe'e li kulob butiya koon:

— Maayee! Inti okila, bale úkatenuul Balabaas! Imban Balabaasawu ummu, an ajakut.

Filat li aseniil Yéesu boot kumuk

19 Muñe'e *Filat* li alob min kuña' Yéesu kújowetum, kujow kuña' kukaluwaas min kutekool. ² Muñe'e kusollaaliyaku li kuhec kugola kata úbuja kukaan éjambi kukaanool li húkow, ban li kukaanool hújufo hújunkak. ³ Muñe'e li kunaak kujow kukoojool min koonool:

— Jisaafi, áyiyawu ata *Kusuwifaku!*

Ban li kutekool siheejen.

⁴ Filat li alaañen áfulul tíyaḡ, min aan Kusuwifaku:

— Fan jijanten! Boot min ífulenuul tíyaḡ, min jihaas joon ijukut li akila butila ban akaane baate bújiwom li iloofool.

⁵ Maḡegen Yéesu li áfulul makaanowe éjambiyayi yata bájenkuunabu li hújufowahu hújunkakahu. Filat li aaniil:

— Anáyinaawu umme!

⁶ Bale nan huhaanaahu hata élambdaayi li kufooy-aabuku kuje'e kujukoolumuu, li kulob butiya koon:

— Ubaanool li ekuluwa! Ubaanool li ekuluwa!

Filat li aaniil:

— Jinalool bukuluul humumuul jijow jibaanj li ekuluwa. Injé ijukut li akila butila banooban baate búji-wom li ijoolool.

⁷ Kusuwifaku li koonool:

— Olóli jibaje eluwa, ban loon *eluwaayi* inyu elobumu Yéesu laate aket, mata laane okila Añool Ateemit.

⁸ Nan Filat ajamumuu kulimaku unku, li ahanj mákoli.

⁹ Filat li alaañen ajow anoken li káyiyaku, ban li aan Yéesu:

— Kama awu bay lúfulumulo?

Bale Yéesu abagutool. ¹⁰ Muñe'e Filat li aanool:

— Waa, ulet li ubagom? Kama uhaasut oon libaje sembe sata kakateni, li sata kabaanji li ekuluwa?

¹¹ Yéesu li aanool:

— Ubajut sembe sanoosan lí inje, sábuti li san Ateemit ásenumulimuu haatiya emitayi. Mó mújimuu, anawu abetommuu li kuñeni lahanji mabaj butila.

¹² Nan Filat aje'e ajamumuu kulimaku unku aban, li alako huñes bútin min akaten Yéesu. Bale Kusuwifaku li kulob butiya koon:

— Ufak ukatenumuu ánayinaawu ummu, ulet abuke ata áyiyawu áamakawu! An ajokoolomuu áyii, anawu ummu alatoola ata áyiyawu áamakawu.

¹³ Muñe'e nan Filat ajamumuu kulimaku unku, li alob min kúfuletum Yéesu tíyanj, ban li ajow abah li ébahumayi yata batiibabu, tan koonemuu «Kañum Hugisa», (kaaneyimuu «gabata» li elobayi yata Kusuwifaku.)

¹⁴ No unnu, li hunakahu hákibbenumuu hata kagaanaku kata *Faakayi* yata Kusuwifaku, banakabu bo bayitene. Filat li aan Kusuwifaku:

— Ayíyawu ooluul ummu!

¹⁵ Bale Kusuwifaku, li kuhanj malob butiya koon:

— Aket! Aket! Ubaanool li ekuluwa!

Filat li aaniil:

— Waa, ibaanj áyiyawu ooluul li ekuluwa?

Kunahaanaku kata élambdaayi li koonool:

— Jibajut áyii akee ábute li áyiyawu áamakawu!

¹⁶ Muñe'e Filat li aseniil Yéesu boot kujow kubaanj li ekuluwa.

Yéesu li abaanj li ekuluwa

Majegen li kuñaj' Yéesu kújowetum. ¹⁷ Yéesu li ateb akila humumool ekuluwaayi yoola min ajow áfu' tíyanj érukayi, boot tan koonemuu «tin tata husend». (Yan koonemuu «Goligota» li elobayi yata Kusuwifaku.) ¹⁸ To untu, kusollaaliyaku kubaanjumuu Yéesu li ekuluwaayi. Li kubaanjoo to foof bukan koono kúluba li sikuluwa, akee kanjen Yéesu kúli, aahu kanjenool kamay, min Yéesu alakowiil li tut.

¹⁹ *Filat* li alobiil foof min kukiic li kababalu kukaan haatiya ekuluwaayi. Muñe'e kukiicumuu eeno: «Laale Yéesu ata Nasalet, Ayíyawu ata *Kusuwifaku*.» ²⁰ Emmuu tan kubaanjumuu Yéesu li ekuluwaayi kokkoj érukayi, Kusuwif kameenje li kujanga bakiicelabu, mata kulimaku li elobayi yooliil kukiici, li yata Kulatenjaku, li yata kata Gilees. ²¹ Muñe'e huhaanaahu hata élambdaayi li hujow hoon Filat:

— Jakumeen ukiic oon: «Ayíyawu ata Kusuwifaku,» bale booteen min ukiic oon: «Anáyinaawu umme laane okila ammuu áyiyawu ata Kusuwifaku.»

²² Filat li aaniil:

— Bajut, wahawu wan ikiicumuu, likiic wo iban!

²³ Nan kusollaaliyaku kubaanjumuu Yéesu li ekuluwaayi kuban, li kuñaj' wañawu woola kukaan kúmim kubakii, min anoowan li buko anj' hoola. Li kuñaj' foof húsabadoolahu hoola habajutumuu tan hukiki, mata búgit bano huhecumi kaan kañ kano haatiya boot teetaam. ²⁴ Kusollaaliyaku li koonoo:

— Jakum uhaaculaal húsabadoolahu, bale uñakaal kútuken min uhaasaal anawu ammuu li anj' ho.

Muñowu hulimahu han Bakiicelabu bulobumuu húbajummuu, haanumuu:

«Kugaboogaboo wañawu wúmbaam, ban li kuñak kútuken min kuhaas ayi ammuu anj' kañaku kúmbaam †.»

Wahawu unwu kusollaaliyaku kukaanumuu.

²⁵ Bútefoo ekuluwaayi yata Yéesu, kayito tomuu buko kommuu, jaawool, atuy jaawool, Mali ammuu anaalaawu ata Kilewofaas, li Mali ata érukayi yata Madala. ²⁶ Yéesu li ajuk jaawool, tin tano li *ágoomawu* an afañumuu njáa'. Yéesu li aan jaawool Mali:

— Aáyo, añooli ummu.

²⁷ Ban li aan ágoomawu:

— Jaawi ummu.

Muñe'e yaan no unnu, ágoomawu li anj' jaaw ata Yéesu ájowetum ban okila akinumuu.

Eketayi yata Yéesu

(Máciya 27:45-56; Maak 15:42-47; Lík 23:50-56)

²⁸ Fúlum tó, emmuu Yéesu bahaase aan muñe'e wahawu feh ubane, min hulimahu han bakiicelabu bulobumuu ubaj, li aan:

— Bahob bookom.

²⁹ Li baj to kateew kameenje bunuk bacabe. Muñe'e kusollaaliyaku li kuyooken hufalen hata hufons li bunukabu bacabumuu, ban li kukok ho li hunuk hata anuunuken akee an koone isof, ban li kuñaj' ho kukaan Yéesu li butum. ³⁰ Nan Yéesu acafenumuu bunukabu bacabumuu, li aan:

— Wahawu feh ukaani ban!

Muñe'e li ásit, li awaló.

† 19:24 Ukijenawu 22:19

Asollaali li áfawul kahehaku kata Yéesu

³¹ Emmuu hunakahu nan Yéesu aketumuu, ló baaneli kajom *húyiyayahu hata Kusuwifaku*, kunahaanaku kata Kusuwifaku kufañut min sihulunyasu silako li siku-luwaasu li hunakahu hata *húyiyayahu* hooliil. Mata *húyiyayahu* unhu hulakolako hunak háamak boot li Kusuwifaku. Muñe'e li kujow kujuk *Filat* min kuɔawool mantee li alob min kuhum kootaku kata bukanabuku kan kubaanumuu li sikuluwaasu, min kúwalenul sihulunyasu li sikuluwaasu. ³² Muñe'e kusollaaliyaku li kujow kuhum kootaku kata átinaalawu, ban kata ájubutawu kan kubaanoo tomuu li Yéesu. ³³ Nan kúliinimuu li Yéesu, li kujuk koon layaane aket. Wahawu unwu újimuu kuhumut kootaku koola. ³⁴ Bale akee li kusollaaliyaku li aña' kabaay min aya Yéesu li kaheh áfawul. Húsim li huyaana húfulul li kamal. ³⁵ Anawu alobuulumuu mata wahawu unwu wabajumuu lajuujuk wo li kúkilool, ban ulakolako wata maɔegen. Okila humumool lahaase jak aan wahawu wan alobumuu maɔegen, mantee bukuluul foof li jíyinen. ³⁶ Mata li maɔegenamu wahawu unwu ubabbaj bájum kulimaku kan Bakiicelabu bulobumuu li kulako li mo, kaanumuu: «Ewuulool yanooyan let ehumi †.»

³⁷ Ban li baj li Bakiicelabu hulim hakee haane: «Fan kujuke anawu an kúfawulumuu ††.»

Kahokaku kata Yéesu

(Máciya 27:57-61; Maak 15:42-47; Lík 23:50-56)

³⁸ Nan fú' tómmu, Suseef ata é sukayi yata Alimate, li ajow aɔaw *Filat* mantee li akatool min aña' ehulunyayi yata Yéesu. (Suseef lalakolako *ágoom*.) Muñe'e *Filat* li akatool min ajow aña' yo. Maɔegen Suseef li ajow aña' ehulunyayi ájowetum. ³⁹ Nikodem, abile ajowumuu li huk ajuk Yéesu, li áñalul múki' mágiwooli li eheeñ yan koone alowees, yayilo efeesa síkilo áyii li kuñen, min abil foof. ⁴⁰ Maɔegen Suseef buko li Nikodem li kuña' uɔaac min kuɔiim ehulunyayi yata Yéesu ban li kuña' eheeñ kukaan li yo loon Kusuwifaku kuɔiimemuu tówum kuhok. ⁴¹ Tan kubaanumuu Yéesu li eku-luwaayi, babbaj to etool dán baje huyaak huwunkul dán an ámusut ahoki. ⁴² Emmuu hunakahu unhu, hunak hata kafaleyaku kata *húyiyayahu hata Kusuwifaku*, Suseef buko li Nikodem li kuña' ehulunyayi yata Yéesu kujow kuhok li huyaakahu unhu, mata hukokkoj to.

Wah ulakowut li huyaakahu

(Máciya 28:1-8; Maak 16:1-8; Lík 24:1-12)

20 Li líiñ li hunakahu hótinaalahu hata esimenayi, Mali ata é sukayi yata Madala, li ajow bajuk

† 19:36 *Húwuyahu* 12:46; *Kacobaku* 9:12; *Ukijenawu* 34:21

†† 19:37 *Sakali* 12:10

huyaak li bújom bíb, to baloñe li tílim. Nan áliinimuu, li ajuk aan hugisaahu han kuña'muu min kúfib kánoonumaku kata huyaakahu, hubakkenibakken kaan li kakañ. ² Muñe'e Mali li áteyul ajow aheb *Simon* Fiyeel buko li *ágoomawu* an Yéesu aboolaatumuu, aaniil:

— Kúfulenuufulenul Anahaanawu li huyaakahu, ban jihaasut ban kukaanool!

³ Muñe'e Fiyeel buko li ágoom aahu, li kúfulul kujow boot bata huyaakahu. ⁴ Li kutey li mano buko kúɔuba, bale ágoom aahu li ahañ Fiyeel mahi', li ajand áliiñ bata huyaakahu. ⁵ Li añaalo li huyaakahu li ajuk uɔaacawu wata úbilawu teetaam, bale anokenut. ⁶ Muñe'e *Simon* Fiyeel anaake ánabulumuu li akila li ahin áñejul, li anoken li huyaakahu áliiñ, li ajuk uɔaacawu teetaam. ⁷ Li ajuk foof eleesaayi yáhimenumuu húkowahu hata Yéesu. Eleesaayi ewalenu tan uɔaacawu ulakomuu, bale ebooñibooñ kaan jata yo. ⁸ Muñe'e ágoom aahu ajandumuu áliiñ li huyaakahu, li ahin anoken, áliiñ li ajuk, li áyinen. ⁹ (Li maɔegen boot yok no unnu, kúgoomaku buko bánaanumolut kaanaku Yéesu fan ayi-towumul li eketayi, loon Bakiicelabu bulobumuu.) ¹⁰ Fúlum tó, kúgoomaku kúɔubaaku li kulaañ kúbaló.

Yéesu li áfu' Mali ata Madala

(Máciya 28:9-10; Maak 16:9-11)

¹¹ Mali alakomuu tíyan akooj huyaakahu, li alako to jíɔok. Nan alakomuu jíɔokaju, li ásitén min añaalo li huyaakahu. ¹² Li ajuk *kumalaka* kúɔuba kakaanowe wañ wahiite, mabahe tan ehulunyayi yata Yéesu ehinteenimuu, akee li buko bata húkowahu, aahu bata kootaku. ¹³ Kumalakaaku li kugeɔenool koonool:

— Anaale, wáa újiye li oono li jíɔok?

Mali li aaniil:

— Kuñañña' Anahaanawu úmbaam, ban ihaasut ban kukaanool.

¹⁴ Nan alobumuu loon muña'a aban, li átiwowul li ajuk to Yéesu mayitowe, bale ahaasut aan akila. ¹⁵ Yéesu li ageɔenool aanool:

— Anaale, wáa újiye li oono li jíɔok? Ayi luñese loo?

Mali li ayinoo li aan Yéesu ammuu alokaawu ata etoolayi, li aanool:

— Anahaan, nokoomuu loon awu uñale ehulunyayi yata Yéesu, uhebom tay lukaan yo min ijow iña' yo.

¹⁶ Yéesu li aanool:

— Mali!

Mali li átiwo ajoonoo li Yéesu, ban li aanool li elobayi yata *Eébuló*:

— Lábuni! (Yo yommuu «Anahaan».)

¹⁷ Yéesu li aanool:

— Jakum útukom ukat taate, mata ijowolut boot bata Atubaawu. Bale ujow oon kutuyom, boot min ijow boot bata Atubawom ammuu foof Atubawuul, boot

bata Ateemitawu úmbaam ammuu foof Ateemitawu ooluul.

¹⁸ Muñe'e Mali ata Madala li ajow alob *kúgoomaku* aaniil:

— Lijuuujuk *Amaanawu!*

Ban li akitteniil wahawu wan aloboolumuu.

Yéesu li áfu' kúgoomaku koola

(Máciya 28:16-20; Maak 16:14-18; Lík 24:36-49)

¹⁹ Muñe'e li kátiimaku kata Dimaasayi inyu, *kúgoomaku*. Yéesu li abil ayito li tutiil min aaniil:

— Kásuumaay kulako li bukuluul!

²⁰ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku aban, li áhiisi-il kuñenaku koola li kahehaku koola. Kúgoomaku li kubaj ésumahukow yáamak nan kujukumuu *Amaanawu*. ²¹ Yéesu li alaañen aaniil:

— Kásuumaay kulako li bukuluul! Loon Atuubaawu áboñulommuu, mo foof ínje emmuu li iboñuul.

²² Nan alobumuu kulimaku unku aban li áhuuten li buko min aaniil:

— Jiyab Buyinumabu Banabaabu! ²³ Jibonketumuu bukan uhoofoolawu wooliil, Ateemit foof fan abonketi-il wo. Bale bukanabuku kan jootutumuu jibonket uhoofoolawu wooliil, Ateemit foof let abonketiil wo.

Yéesu li áfu' Toma

²⁴ Toma, ammuu akee li kúgoomaku *kuñen li kúljubaaku*, (an koonemuu foof Máljuba), alakowut to nan Yéesu áfu'muu kufaalool. ²⁵ Muñe'e nan Toma áli-ñulomuu, *kúgoom* kaabuku li koonool:

— Jijuuujuk *Amaanawu!*

Bale Toma li aaniil:

— Ijukutumuu káakumaku kata sidaajasu li kuñenaku koola, ban ñalutumuu husiikahu igo' tan sidaajasu sibaañimuu, ban foof ñalut kuñenom igo' li kahehaku koola, let iyinen.

²⁶ Muñe'e li baj kunak hutok li kúhaaji, kúgoomaku kata Yéesu li kulaañen kuwoog li eluufayi, ban Toma to lalakowe li buko. Wámbiilawu wata eluufayi ukuñeeniku, bale Yéesu li abil ayito hákiliil, ban li aan:

— Kásuumaay kulako li bukuluul!

²⁷ Nan asaafiilumuu aban li aan Toma:

— Uñálul husiikahu hooli ukaan taate min ujuke kuñenaku kúmbaam. Uñálul kuñenaku kooli min ugo' kahehaku kúmbaam. Jakum úwettoo, bale úyinen!

²⁸ Toma li aanool:

— Amaañenawu úmbaam, li Ateemitawu úmbaam!

²⁹ Yéesu li aanool:

— Min ujukommuu mó mújimuu li úyinen? Awólo, káyinenumuu lí ínje buko bajukutom!

Wahawu wájimuu Sanj li akiic éliibalayi inye

³⁰ Yéesu lakankaan foof úhiisenum wájaahaleniyé wameeñe hákil *kúgoomaku* koola, wakiicuti li éliibalayi inye. ³¹ Bale wahawu wakiicimuu li éliibalayi inye, uki-ikiikiic mantee li jíyinen kaanaku Yéesu ammuu *Kilisita*, okila ammuu Añiilawu ata Ateemit. Ban jíyinenumuu li akila, fan jíabajum buloñabu li kajawaku koola.

Yéesu li amit áfu' kúgoom koono hutok li kúljuba

21 Fúlum tó, Yéesu li alaañ *áfu' kúgoomaku* koola bata katantaku kata húwajahu hata Tibeeliyad.

Muñe'e láfuliilumuu eeno. ² *Simonj* Fiyeel, li Toma (aaneyimuu Máljuba), li Natanayeel (ata érukayi yata Kaana li etaamayi yata Gálile), li bañiilabu báyinaabu bata Sebede, li kúgoom kúljuba foof kata Yéesu, tin tano kulakowe. ³ *Simonj* Fiyeel li aaniil:

— Boot min ijow jambaal.

Li koonool:

— Olóli foof boot min jibil ujowaal.

Mañegen li kujow kújufo li busaana min kuwuj. Bale li ehukaayi inyu kujokut wahoowah. ⁴ Nan banakabu bu-lakomuu li búkatenuul, Yéesu li ajow ayito bata katantaku, bale kúgoomaku kuhaasut koon akila. ⁵ Muñe'e Yéesu li aaniil:

— Kufaalom, jijoojok siwol?

Li koonool:

— A'aa'.

⁶ Yéesu li aaniil:

— Jibet embaalayi kagebaku kúliilaku kata busaanaabu, fan jijok.

Mañegen li kubet embaalayi li emeeñ siwol tib, gay kuyilaat kúñakul yó, mata yo bameeñe siwol. ⁷ Agóomawu an Yéesu aboolaatumuu li aan Fiyeel:

— Laalu *Amaanawu!*

Nan *Simonj* Fiyeel ajamumuu kaanaku laalu *Amaanawu*, li akaano wañawu woola mata akokoweenut, ban li afum alo li malamuu. ⁸ Kúgoom kaabuku li kuñá' busaanaabu min kúñakul embaalayi mameeñe siwol boot bata katantaku. Mata tan kulakomuu boot li katantaku lóyiwut, iyilo líñj simeetal téemeel. ⁹ Nan kúwalowulumuu li busaanaabu li kujok to muwol malembeni li kujek kata sambun, li kúmbuulu. ¹⁰ Yéesu li aaniil:

— Jíñalul jakee li siwolasu unsu san jikitemuu li jijok.

¹¹ *Simonj* Fiyeel li ajow ájufo li busaanaabu min añaakumul ló embaalayi boot bata katantaku mameeñe siwol sáamak. Sálako lómuu feh soono téemeel li kúyii kúljuba li kuñen li síhaaji. Bale maayeet min siwolasu simeeñumuu, embaalayi ehaacowut. ¹² Yéesu li aaniil:

— Jibil jitiñ.

Anoowan li kúgoomaku akaañenut ageññenool aanool: «Kama awu ommuu ayi?», mata kuhaase koon

okila ammuu Amaanjenawu. ¹³ Yéesu li ajow akoojiil, ban li anja' húmbuuluwahu agabeniil. Li anja' foof jiwolaju agabeniil. ¹⁴ Nan Yéesu ayitowulumuu li eketayi, umbu búhaajutool li áfu' kúgoomaku koola.

Yéesu li alob li Fiyeeel

¹⁵ Nan kutiñumuu kuban, Yéesu li aan *Simon* Fiyeeel:
— Simon, awu ata San, mantee lufañoñfañ han jin kufaali umbuke kufañoñommuu?

Simon li aanool:

— Eéhe' *Amaanjen*, luhaase oon lifañoñifañ.

Yéesu li aanool:

— Ucookoo kúgalalaanaku kúmbaam.

¹⁶ Yéesu li alaañen agejjen Simon bújubut:

— Simon, awu ata San, lufañoñfañ?

Simon li aanool:

— Eéhe' *Amaanjen*, luhaase oon lifañoñifañ.

Yéesu li aanool:

— Ulako amataawu ata kúgalalaanaku kúmbaam.

¹⁷ Yéesu li alaañen agejjenool búhaajut aanool:

— Simon, awu ata San, lufañoñfañ?

Li jok Fiyeeel ñáa', mata Yéesu lalaañenlaañen agejjenool búhaajut aanool:

«Lufañoñfañ?» Fiyeeel li aanool:

— Amaanjen, awu jahaasumuu wahawu feh, luhaase oon lifañoñifañ.

Muñe'e Yéesu li aanool:

— Ucookoo kúgalalaanaku kúmbaam. ¹⁸ Li maļege-namu fan ilobi, nan ulako nomuu áfu', lunaanaak usinja min ujow ban súumi. Bale nan ommuu li uhallen, fan uteb kuñeni min akee asinjayi ban li ájowetumi ban ufañut ujow.

¹⁹ (Yéesu lalollob loon muña'a, min áhiis buu Fiyeeel ammuu li aket eeno, min asal Ateemit). Ban Yéesu li afamen aanool:

— Unábul lí ñnje!

Yéesu buko li ágoomawu an aboolaatumuu

²⁰ Muñe'e Fiyeeel li ágegul, li ajuk búsolilil *ágoomawu* an Yéesu aboolaatumuu akila li ebil. (Agóomawu ummu akila kubile kulakomuu hutiñahu, li abendo alaañ li baginjabu bata Yéesu min agejjenool aanool: «Anahaan, ayi ammuu li abeti li kuñen bukan?») ²¹ Nan Fiyeeel ajukumuu ágoomawu, li aan Yéesu:

— *Amaanjen*, ummu okila buu éemi li kaanool eeno?

²² Yéesu li aanool:

— Ifañoñumuu min alon boot nan emmuu li ibil ílaañul, waa butumi bóomi bó? Awu únabul lí ñnje!

²³ Muñe'e hulimahu unhu li hujamo li káyinenumuu kaanaku ágoomawu ummu let aket. Ban, Yéesu aanut Fiyeeel ágoomawu ummu let aket, bale laanoosaan: «Ifañoñumuu min alon boot nan emmuu li ibil ílaañul, waa butumi bóomi bó?»

²⁴ Agóomawu ummu okila humumool alobumuu kulimaku unku, ban li akiic ko. Ban ololaal luhaasaale oonaal kulimaku kan alobumuu, maļegen.

Húwuñenmahu

²⁵ Yéesu lakankaan foof wah wakee wameenje. Ukiiceenimuu feh wano li wano, íyinenut mantee síliibala-saateenumuu sikiici fan sile li adunaaye.

BAKAANELABU

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Elíibalayi inye yata Bakaanelabu bata kufootalaku, yo yommuu éliibal éjubut yan Lík akiice boot li abukewool Téwofiil. Lík okila humumool abuntena laam, bale lanaanaak anab li Fool kujow kawaale Hulimahu Hásumaaahu. Li Hulimahu Hásumaaahu hata Yéesu Kilisita han Lík akiicumuu, lakittenkitten ló wahawu feh wan Yéesu akaanumuu, li wan áhiisumuu kábilum li húkitumahu boot yok li hunakahu nan Ateemit ájowetumoolumu boot li emitayi (Bakaanelabu 1:1-2). Li éliibalayi yata Bakaanelabu, Lík lalollob mata bulokabu ban kúgoomaku kukaanumuu li buu kújowetummuu Hulimahu Hásumaaahu boot tanootan li etaamayi. An layilo ajuk bulokabu bata Yéesu li Hulimahu Hásumaaahu han Lík akiicumuu, li bulokabu foof bata Buyinumabu Banabaabu li éliibalayi yata Bakaanelabu bata kufootalaku.

Li éliibalayi yata Bakaanelabu, éliibalayi yalobumuu mata Húfaalumahu Huwunkulahu elollob ego tanootan feh. Li etaamayi yata Isilayeel, kúgoomaku kata Yéesu kulollob Hulimahu Hásumaaahu kusuwifaku, li kulob ho li sískasu sáamakasu sata ewaasenaayi, li kulob ho bukanabuku kájallomuu kata Gilees, li kulob ho foof anawu áfulumulomuu li etaamayi yata Ecofi (8:26-39). Li kulob ho foof boot yok li ésukeyi yata Lom yammuu éruk yáamak yakilumuu etaamayi yata haalaabahu unhu feh. Hulimahu Hásumaaahu huwaaleyiwaale káyine li kaale, li huwaaleyi li kukułaku, li kutiibaku, li simalisaasu li waayeenawu wata ésukeyi. Tanootan tan Hulimahu Hásumaaahu huwaaleyi, fan baj bukan kammuu li kúyinen li ho, bale kukee let kúyinen li ho. Bukanabuku káyinenutumuu li Hulimahu Hásumaaahu kunaanaak kuyoken ñameeņe kanaake kuwaale homuu.

Li éliibalayi yata Bakaanelabu, bukan kameeņe kunaanaak kuwataten kufootalaku, ban kufootalaku kunaanaak kulobiil wah wameeņe min kútuk lit li káyinaku kooliil. Kufootalaku kulakomuu elob li kusuwifaku, li kúhiis kaanaku wahawu wan kufulofetaku kulobumuu li akila úbajummuu, min lako akila ammuu Kilisita. Li koon ewaasenaayi, Ateemit an kuņesemuu li akila hunakoohunak ban kujukolutool boot muñe'e, okila buko kuwaaleyemuu li buko. Li koon bukanabuku kásomutumuu, Ateemit layilo afakeniil ban li áfuleniil li kuņen kata Sayitaane.

Wahawu wáamakawu wan kulobumuu mata wo set li éliibalayi yata Bakaanelabu, wo wommuu unwe: Boot min an alako akeleceen, mantee laate átuul siluwaasu sata kusuwifaku? No bútinmaalabu, kufootalaku kubajembaj kayinoolaku unku. Lakolako Buyinumabu Banabaabu bulobiilob set kaanaku Hulimahu Hásumaaahu hata adunaayi feh. Nan kufootalaku kuyoobumuu min kujuk mata wahawu unwu, li kujok kaanaku bukanabuku káyinenumuu li Yéesu ban kulet kusuwif, let kutuunjiil kutey búkut. Tookut min kútuul siluwaasu feh sata kusuwifaku. Bulokabu bájimuu Ateemit li ahooñ Fool bo bommuu umbe: laate awaale Hulimahu Hásumaaahu bukanabuku kaletumuu kusuwif. Eleetalayi inye elollob mata kañaahoolaku kúhaajutaku kata Fool, kan ajowumuu li ayiten ejangu li etaamayi yata li etaamayi yata Gilees.

¹ Téwofiil, lisaafi. Likiiculikiic min ilobi mata Yéesu, li éliibalayi yúmbaam yátinaalayi. Lilobilob íkibben mata wahawu feh wan Yéesu akaanumuu, li wan alikenumuu bukanabuku yan no li húkitumahu, ² boot yok hunakahu nan Ateemit akaanoolumuu ajow boot li emitayi. Yéesu lajułlus bukan kulako *kufootal* átowum ajow boot li emitayi. Ban lalobiilob no wahawu feh wan kommuu li kukaan akila baje'e. Wahawu wan Yéesu aaniilumuu kukaan, li sembe sata Buyinumabu Banabaabu lálóbum wó. ³ Nan Yéesu aketumuu aban, li

áfu' Kufootalaku kunak koono kúyii kújuba. Láfuliifu' min áhiisiil ñameeņe kaanaku li maļegenamu akila ummu li buloņ, ban li alobiil mata *Jáyiyaju jata Ateemit*.

Yéesu li alob kasen Kufootalaku Buyinumabu Banabaabu

⁴ Li líiņ hunak hakee, Yéesu li alako hutíñ li Kufootalaku, li aaniil:

— Jakum jíloyi ésukayi yata *Yeelusalem*. Bale jikob wahawu wan Atuubaawu alobumuu kasen, kájiyaku kan ilobuulumuu mata ko. ⁵ Mata Saŋ Batiis li mal lá-batiisewume bukanabuku. Bale taate kunak, Ateemit fan ábatiisewuul li Buyinumabu Banabaabu.

Yéesu li ajow boot li emitayi

⁶ Muñe'e nan Kufootalaku kuwoog tomuu li Yéesu, li kugeljenool koonool:

— *Amaanjen*, muñe'e lóomimuu li uyiten jáyiyaju jata *Isilayee?*

⁷ Yéesu li aaniil:

— Bukuluul utumuul ulet bo mata min jihaas nan taŋayi li kunakaku kommu li kúliiŋ, mata Atuubaawu acob ko li húnongum hoola. ⁸ Bale fan jibaj sembe nan Buyinumabu Banabaabu bommu li búwalowul bubil bulako li bukuluul. No unnu, fan jilako bukan kalobe múmbaam ésukayi. Fan jilob múmbaam li ésukayi yata *Yeelusalem*, li etaamayi feh yata Súde li yata Samali, boot yok ban etaamayi ébanummuu.

⁹ Nan Yéesu alobumuu kulimaku unku aban, Ateemit li aŋalool ájowetum boot li emitayi hákil Kufootalaku. Muñe'e kafaal li kúfibool hákiliil.

¹⁰ Nan Kufootalaku kulakomuu kajukelaku li emitayi ban Yéesu alakomuu ejowayi, kánayine kúŋuba kakaanowe wañ wahiite li kuyaana kúfululilil tó. ¹¹ Kánayinaabuku kúŋubaaku li kooniil:

— Kánayinaabuke káfummulomuu Gálile, kama wáa újiye li joono taatu li kaŋuyo haatiya emitayi? Yéesu ummu, an Ateemit aŋa'muu li bukuluul ájowetum boot li emitayi, fan abil álaañul foof manolamu loon jijuukoolumuu li ajow boot ló.

Kufootalaku kata Yéesu

¹² Muñe'e *Kufootalaku* li kúlaañum tin huyuuyahu hata unuunukenawu wan koonemuu Olíibiye boot *Yeelusalem*. Huyuuyahu unhu húloyiwut *Yeelusalem*. Tan hulakomuu boot *Yeelusalem* iyilo baj ekilomeet †.

¹³ Nan kúliiŋumuu *Yeelusalem*, li kuŋito kujow kulako li káfitaku dán kuwoogemuu. Káfitaku unku haatiya eluuf kulakowe. Kalako tomuu buko kommu umbuke: Fiyeel, Saŋ, *Saak* li Andele, Fílib li Toma, Baatilime li Máciya, Saak an Alife abukumuu, Simoŋ alakomuu li hujojahu haaneyimuu Selot li Súd ata Saak. ¹⁴ Buko feh kunaanaak kujamoo min kuwoog boot kaŋaw, famen to kanaale kukee. Li kanaalaabuku umbuku Mali ammuu jaaw ata Yéesu to lalakowe, li kutuyaku foof kata Yéesu.

Makiyaas li atowo ébahumayi yata Sudaas

¹⁵ Li kunakaku unkumaa, bukanabuku káyinenumuu li Yéesu li kuwoog. Kalako tomuu kuyilo kúliiŋ téemeel li áyii. Muñe'e Fiyeel li ayito li tutiil min aaniil:

¹⁶ — Kutuyom, wahawu wan Buyinumabu Banabaabu bulobumuu li Bakiicelabu búkibben, ufinfin min wóotiye ubaj. Buyinumabu Banabaabu búlobunlobum li butumabu bata *Dayit* mata Sudaas búkibben, áyabulumuu kayooŋaku kata bukanabuku kajokumuu Yéesu. ¹⁷ Sudaas li huwoogahu hoololaal lalakoweene. Ban Ateemit laseneenoosen bulokabu banolabu li boololaal.

(¹⁸ Sudaas lakankaan majakut min kucaamool. Nan kucaamoolumuu, li aŋa' sídalamasu min anoom eŋam. Li eŋamayi inyu Sudaas aŋa'muu kaneew min akokoo. Ehuluŋayi yoola li élowumul ló elo eya húkowahu hata yo, min halahu húweelo min múyokolamu moola múfulul muyiisoo li etaam. ¹⁹ Bukanabuku feh kakinumuu *Yeelusalem* li kujam wahawu wabajumuu Sudaas. Mó lí múji li kukaan eŋamayi inyu kajaw li elobayi yooliil. Kajawaku kata yo kooneyi «Hakeludama». Yo yommu «eŋam yata húsim».)

²⁰ Fiyeel li alaañen aaniil:

— Imban, wahawu unwu ukiicimuu li éliibalayi yata ukijenawu:

«Eluufayi yoola fan ekati bo.

An let akin dó ††.»

Li laañen kiic foof kaanaku:

«Akee aŋa' bulokabu boola ‡.»

²¹⁻²² «Muñe'e kama uŋusaal akee li kánayinaabuku umbuku min abil afamenolaal. Anáyinaawu ummu laate alako an amaate kayitowulaku kata *Amaanjenawu* Yéesu li eketayi. Laate foof alako an anabe li aloalal nan Amaanjenawu Yéesu anaake añaahoomuu tanootan li alolaal ló; kítum hunakahu nan Saŋ ábatiisemuu Yéesu boot yok hunakahu nan Ateemit aŋaloolumuu li alolaal ájowetum boot li emitayi.»

²³ Nan Fiyeel alobumuu ajow aban, kalako tomuu li kusen ujaw wata kánayine kúŋuba. Aahu kajawool Suseef an koonemuu Balisabaas, kajawool kaaku kooneyi Súsutiis. Aŋúbutawu kajawool Makiyaas. ²⁴ Nan kusenumuu ujawawu kuban, buko foofiil feh li kuŋaw loon muñe'e: «Amaanjen, awu luhaase wahawu wammuu li buyinumabu bata anoowan feh. Uhiisoli ayi li umbuke kúŋuba luŋusumuu, ²⁵ bánum li aŋa' ébahumayi yata Sudaas, li bulokabu ban usenoolumuu bata Kufootalaku, ban akat tomuu min ajow ban emmuu boola.» ²⁶ Nan kuŋawumuu kuban, li kuñak kútuken kuyiliwum kuhaas ayi Ateemit aŋusumuu. Muñe'e hútukenahu li hulo li Makiyaas, min kuŋalool kufamen to li *Kufootalaku* kuŋen li ano.

† Ekilomeet ebaje simeetal soono éjunne

†† 1:20 Ukijenawu 69:26 ‡ 1:20 Ukijenawu 109:8

Buyinumabu Banabaabu li bubil bulako li káyinenumu li Yéesu

2 Nan hunakahu hata kagaanaku kaaneyimuu *Fantokot* húliinimuu, bukanabuku káyinenumu li Yéesu li kuwoog foofiil feh tin tano. ² Li kulako to, kájiil li kuyaana kúfulumul li emitayi. Kájiilaku unku kunokoonokoo loon kájiil kata búlus báamak bátekulo. Li kubil kumeenjen eluufayi dán káyinenumu li Yéesu kubahumuu. ³ Muñe'e kalakomuu li eluufayi li kujuk wah wanokoole loon kúlelluf kata sambun. Kúlellufaku unku li kugaboo, hanoohan li hujow hulo li an li bukanabuku kalakomuu li eluufayi. ⁴ Nan kúlellufaku unku kata sambunasu kubilumuu kulo li buko, foofiil feh li kuyab Buyinumabu Banabaabu. Muñe'e li kulob silob sakee, anoowan loon Buyinumabu Banabaabu bukaanimuu min ulob.

⁵ Muñe'e li baj *YeelusalemKusuwif* kánayine kata káyinen. Kánayinaabuku umbuku li sískasu feh sata adunaayi kúfulumulo. ⁶ Nan kujamumuu kájiilaku unku, búskabu li buwoog. Muñe'e li kusego njáa', mata anoowan li buko lajanjam bukanabuku káyinenumu li kulob li elobayi yoola. ⁷ Nan búskabu busegomuu njáa' loon muñowu, bukanabuku li kunaak kugelljen koon:

— Kama kánayinaabuku umbuku kalobemuu, inti keke buko feh bukan kata Gálile? ⁸ Buu nokoole anoowan li alolaal li ajamiil li kulob li elobayi yoola, yan abukimuu li yo? ⁹ Bajje li alolaal bukan káfulumulo li etaamayi yata Faat, yata Medi li yata Elaam, yata Mesofotami, yata Súde li yata Kafados, yata Font li yata Aasi. ¹⁰ Bajje káfulumulo foof li etaamayi yata Filiisi li yata Fanfili, yata Ejíf li yata halaabahu hata Libi yakoojumuu Siilen. Babbaj foof kúfulumulomuu Lom. ¹¹ Babbaj to bukanabuku kafimuu min kóomi Kusuwif, li bukanabuku kanj'ammu bútinabu bata Kusuwifaku. Li baj bukan káfulumulo li etaamayi yata Kilet li yata Aalabi. Bale alolaal foofolaal feh lujamaalijam li kulob, anoowan li elobayi yoola mata wahawu wáamakawu wan Ateemit akaanumuu.

¹² Búskabu feh li busego njáa', ban buhaasut min boote buyinoo to. Muñe'e bukanabuku li kunaak kugelljenoo koon:

— Kama file wahawu unwu waa ufañe ulob?

¹³ Bale kukee li kunaak kujakakaay káyinenumu li Yéesu min koon:

— Umbuku manooman kúkalikali njáa'.

Fiyeel li alob li búskabu

¹⁴ Muñe'e Fiyeel li ayito akila li Kufootalaku kaabuku kunjen li ano min alob butiya aan:

— Bukuluul jammuu kutuyom Kusuwif, li bukanabuku feh kakinumuu *Yeelusalem*, joote jihaas

wahawu unwe, ban li jijanten jak kulimaku kan emmuu li ilobuul. ¹⁵ Jakum jiyinoo li joon bukanabuku umbuku kúkalikali, mata alolaal ummuwaal li ewaatuwayi yatoken li ebaalikenayi yata li bújom. ¹⁶ Bale muñe'e kulimaku kan *afulofetawu* Soweel alobumuu, kubaje. Soweel lansaana:

¹⁷ «Ateemit laane wahawu unwe wommuu li ubaj li kunakaku kúbanumaku:

fan inja' li Buyinumabu búmbaam ikaan li bukanabuku feh.

Fan ílobum li kuñooluul káyine, li kuñooluul kaale.

Injé Ateemit fan íhiis maļegenamu múmbaam kuñooluul kátit.

Ban síñaakanasu sooluul, fan síhaasum maļegenamu múmbaam li sísaahut.

¹⁸ Li kunakaku unku, fan inja' li Buyinumabu búmbaam, isen kulokaabuku kúmbaam káyinaaku li kaalaaku.

Fan ílobum li buko.

¹⁹ Fan ikaan bukanabuku kujuk búhiisenum haatiya emitayi,

li bújaahalenum baabe li etaamayi:

fan baj húsím, li sambun li ufaal wata hakoo.

²⁰ Banakabu fan búlim.

Huļeeñahu fan hújunk loon húsím, tówum hunakahu hata *Amaañenawu* húliinj.

Hunakahu unhu hata *Amaañenawu*, hunak háamak, hunak háyiineniye.

²¹ Muñe'e anoowan ammuu ahooñ kajawaku kata *Amaañenawu*, fan afak †.»

²² Fiyeel li alaañen aaniil:

— Kutuyom kata Isilayeel, jijanten kulimaku unke kan emmuu li ilobuul. Ateemit láhiisuuhiis ayi ammuu Yéesu akinumuu Nasalet. Mata Ateemit li Yéesu lákaanume bújaahalenumabu, li búhiisenum hákíluul. Ban bukuluul humumuul jihaas yo. ²³ Anáyinaawu ummu ammuu Yéesu, Ateemit lakatookat li kunjenuul loon anong momuu. Ateemit lafinfin min ahaase ák-ibben, waa jommuu li jikaan Yéesu. Jijalooñja' jisen bukan kákaanumut li Ateemit balewool, kumuk li eku-luwa dán kubaanoolumuu. ²⁴ Bale Ateemit li ayitenumulool li eketayi, min afakenool li sílaam sata eket. Mata li maļegenamu eketayi ebajut sembe sanoosan li Yéesu. ²⁵ Li maļegenamu *Dayit* lalollob mata Yéesu aan:

«Ikatut kajuk *Amaañenawu* hákíloom.

Mata ummu téetiwoom, jakum bil iteelen.

²⁶ Wahawu unwu újimmu ésumahukow li yoono li buyinumom.

Ban kulim kata ésumansuum li kúfulumul li butumom.

Ban muñe'e, maayeet eniilayi yúmbaam yammuu li eket,

fan eyoojo li *kákangum* ló.

²⁷ Let ukat yaalom bándoo bata kaketumuu.

Ban let ukatom, ínje jammuu ooli, min ifut li huyaak.

²⁸ Lúhiisonhiis útinawu wata buloŋabu.

Fan ukaanom ibaj ésumansuum yáamak hákili †.»

²⁹ Fiyeel li afamen aaniil:

— Kutuyom, lifañe min ilobuul ihant mata atuubawolaal ahaan Dayit. Dayit lakeeket min ahoki.

Huyaakahu hoola hunhu taate li alolaal boot yok síyaat. ³⁰ Bale Dayit lakankaan afulofet. Lahahhaas kaanaku Ateemit lanunnuu aanool:

«Fan asen jáyiyaju jammuu joola akee li bubukoolumabu boola, búsolool ††.»

³¹ «Muñe'e Dayit lajuujuk ákibben kaanaku *Kilisita* fan ayitowumul li eketayi. Wahawu unwu újimmu li aan:

“Ateemit let akatool bata kaketumuu,

ban eniilayi yoola let éfaļ li huyaak ‡.”

³² «Mo emmuu, Ateemit layitenuuyitenul li eketayi Yéesu an ilobemuu loo. Ban alolaal foofolaal feh lumaataale kayitowulaku koola li eketayi. ³³ Ateemit latebenooteben ajow akaan kaŋenool kúli, min asenool Buyinumabu Banabaabu ban alobumuu kasen, min aŋa' bo akaan li alolaal loon bukuluul humumuul jujukumuu, ban foof li jijam. ³⁴ Mata Dayit humumool ajowut boot haatiya emitayi. Bale lansaani:

“Amaañenawu Ateemit lansaani Amaañenawu úmbaam:

Ubil ubah kaŋenom kúli,

³⁵ boot yok nan emmuu ikaani kulatooli úkakul ††.”

³⁶ «Muñe'e bukanabuku feh kata *Isilayeel*, koote kuhaas li maļegen kaanaku: Yéesu an jibaañumuu li ekuluwaayi, akila humumool Ateemit akaanumuu alako Amaañen li *Afakena*.»

Bukan koono sínjunne síhaaji li kúyinen li Yéesu

³⁷ Nan bukanabuku kujamumuu kulimaku kan Fiyeel alobumuu, li goliil li uyinum ŋáa'. Muñe'e li kugeļļen Fiyeel li *Kufootal* kaabuku kooniil:

— Kútuyoli, kama muñowu áloli boot min jikaan buu?

³⁸ Fiyeel li aaniil:

— Jibet búsol buloŋabu booluul buhaanabu, min jítiiwo jiŋa' buloŋ buwunkul. Banumuu, anoowan li bukuluul li ajow kúbatiisewool li kajaw kata Yéesu *Kilisita*,

† 2:25-28 *Ukijenawu* 16:8-11 †† 2:30 *Ukijenawu* 132:11 ‡ 2:31 *Ukijenawu* 16:10 †† 2:34-35 *Ukijenawu* 110:1

boot kabonket kata uhoofoolawu wooluul. Jikaan momuu, Ateemit fan asenuul kájiyaku kata Buyinumabu Banabaabu. ³⁹ Mata wahawu wan Ateemit alobumuu kasen, wooluul bukuluul li kuñooluul. Wata foof bukanabuku feh kakinumuu lóyi, bukanabuku feh kan *Amaañenawu* Ateemit oololaal ammuu li áhooñul.

⁴⁰ Fiyeel li alaañen alobiil kulim kameeŋe, boot kakaaniil kúyinen li boot kawankuleniil. Li aaniil:

— Jífu' li bukanabuku kata muñe'e kajakutumuu, min Ateemit afakenuul.

⁴¹ Li kúbatiise bukanabuku káyinenumuu hulimahu hata Fiyeel. Hunakahu unhu, bukanabuku kubilumuu kufamen to huwoogahu hata bukanabuku káyinenumuu li Yéesu, kuyilo kúliiŋ sínjunne síhaaji.

Buloŋabu bata káyinenumuu

⁴² Muñe'e bukanabuku káyinenumuu li kuhanken to li kawoog, min kunaak kujanten kulimaku kan *Kufootalaku* kunaake kuliikeniiulumuu. Li kujooŋoo to min kulon buloŋ bata batuyaay, min kunaak kutiñum dín dáno, li kuhanken foof min kuļaw Ateemit li mano.

⁴³ Ekole li elako li anoowan, mata Kufootalaku kunaanaak kukaan wah wameeŋe wájaahaleniyee li búhiisenum bameeŋe. ⁴⁴ Káyinenumuu li Yéesu feh li kubaj kajamoo, ban li kuŋa' wahawu wan anoowan li buko abaje kukaan tin tano. ⁴⁵ Li kújula sitaamasu sooliil li wahawu wan kubajumuu, ban li kugaben sídalamasun san kubaj tomuu, min kusen anoowan loon afañumuu.

⁴⁶ Li kunaak kujow hunakoohunak kujow kuwoog li kayinoo kano, li *Eluufayi yata Ateemit*. Li kunaak kutiñ hutiñahu hooli dín dáno li siluufasu sooliil, li ésumansuum ló, li buyinum bájoobiye. ⁴⁷ Li kunaak kukijen ukiŋen wata kasal Ateemit. Li kúsuum bukanabuku feh. *Amaañenawu* li anaak afamen hunakoohunak li huwoogahu hooliil, bukanabuku kan afakenumuu.

Fiyeel buko li Saŋ li kufaken ánayine abobowe

3 Li líiŋ hunak hakee, Fiyeel buko li Saŋ li kujow boot kaļawaku kakaaneyimuu li *Eluufayi yata Ateemit*, ewaatuwayi éhaajutayi baŋeje, banakabu baŋeje. ² Muñe'e li baj ánayine akee abobowe, anaake abah akooj kámbiilaku kata *Eluufayi yata Ateemit* kan koonemuu «Kámbii Kajake.» Anáyinaawu ummu kábilum nan abukimuu labobowe. Hunakoohunak li kútebul ánayinaawu abobomuu kujow kuwalen tin kámbiilaku, bánum li ayili aļaw sídalam bukanabuku kanokenemuu li *Eluufayi yata Ateemit*. ³ Nan ánayinaawu abobomuu ajukumuu Fiyeel buko li Saŋ, buko balakowe li kunoken li *Eluufayi yata Ateemit*, li aļawiiil sídalam. ⁴ Fiyeel buko li Saŋ li kujukelool ban Fiyeel li aanool:

— Ujúkeloli.

⁵ Anáyinaawu li aṇa' sifintuwool feh akaan li buko. Mata lanaanaak ayinoo li aan fan kusenuul wah ukee. ⁶ Muñe'e Fiyeel li aanool:

— Ibajut ehaaliis, ibajut éwulus iseni. Bale wahawu wan ibajumuu, liseni wo: li kajaw kata Yéesu *Kilisita* ata Nasalet, uyito ujow!

⁷ Nan Fiyeel alobumuu ánayinaawu abobomuu loon muña'a aban, li átukool li kanjen kúli boot min akaanool ayito. Kootaku kata ánayinaawu abobomuu li kuyaana kulit boot li siwagasu soola ló. ⁸ Anáyinaawu abobomuu li ayaan ayitowul to háak, li átoṇ ajow. Li anab li Fiyeel buko Saṇ kunoken li Eluufayi yata Ateemit, mo lafunfumolemaa ban li anaak asal Ateemit. ⁹ Esúkayi feh li ejukool akila li ejowayi li kasalaku kata Ateemit. ¹⁰ Nan ésukayi ejukumuu ánayinaawu, li ehaas yoon akila ammuu ánayinaawu abobomuu, anaake abahumuu tin kámbiilaku kata Eluufayi yata Ateemit kaaneyimuu «Kámbii Kajake» min anaak aṇaw wah. Muñe'e ekole yáamak li ejokiil, li kasego káamak mata wahawu wabajoolumuu úji.

Fiyeel li alob li ésukayi li Eluufayi yata Ateemit

¹¹ Muñe'e emmuu ánayinaawu aboboweenumuu akatoolut li Fiyeel buko li Saṇ, ésukayi feh li esego, min éteyoolul boot tin kulakomuu li kañumaku kata siyiilasaa saaneyimuu «Siyiil sata *Salomoṇ*.»¹² Nan Fiyeel ajukumuu loon muña'a, li aan ésukayi:

— Kutuyom kata Isilayeel, wáa újiye li jisego mata kafakaku kan ánayinaawu ummu afakumuu? Wáa újiye li jinaak jíkukeloli loon muña'a, loon eenimuu li sémbewoli jífakenumu ánayinaawu ummu? Mantee foof loon eenimuu mata kátuulaku kan áloli jítuulumuu Ateemit, jíkaanume ánayinaawu ummu ajow? ¹³ Ateemitawu ata *Abulaham*, Isaak li *Sakob*, ammuu Ateemitawu ata situubawolaal sihaan, láhiihiis máyineniyamu mata Yéesu ammuu alokaawu oola. Bukuluul humumuul jibetumuu Yéesu li kuṇen kata kunaanaku kata ésukayi, ban li jihoyool hákil *Filat* afañeenumuu min akatenool. ¹⁴ Li jihoy Yéesu ammuu an anabe li an acole, min jilob *Filat* min ákatenuul an amuke bukan. ¹⁵ Muñowu jimukumuu anawu akilumuu buloṇabu. Bale Ateemit li ayitenumulool li eketayi, ban alolaal feh lumaataale. ¹⁶ Muñe'e bukuluul jijuke ánayinaawu ummu. Jihaasool. Sembaasu sata kajawaku kata Yéesu sifakenoolumuu, mata áloli jíyineniyinen li akila. Káyinenaku unku kan áloli jibajumuu li Yéesu, kó kújimuu ánayinaawu ummu li afak hákilulul feh.

¹⁷ «Bale muñe'e, kutuyom, lihaase een káhaasaati kújiwuulumuu li jikaan Yéesu loon jikaanoolumuu, bukuluul li kunahaanaku kooluul. ¹⁸ Bale Ateemit lalollob ákibben li utum wata *kufulofetaku* fan álaam. Wahawu unwu lakaanumuu min ubaj. ¹⁹ Muñe'e kama ji-

bet búsol baloṇelabu booluul buhaanabu, min jílaañul boot bata Ateemit, bájum li abonket uhoofoolawu wooluul. ²⁰ Jikaan momuu, *Amaanṇenawu* Ateemit fan asenuulul taṇ yata kayooṇo, ban fan aboñuluul Afakenaawu an afimmuu min aṇuseene boot li bukuluul, ammuu Yéesu. ²¹ Bale muñe'e, Yéesu boot min afan alako li emitayi. Fan alako ló boot yok nan Ateemit ammuu alaañen wahawu feh uwunkulo, loon Ateemit humumool alobumuu kábilum nakee, li utum wata kufulofetaku, kammuu bukan kanabe. ²² Li maṇegenamu, *Móyis* lanaan:

“Amaanṇenawu Ateemit ooluul fan áboñuluul afulofet loon ínje.

Anawu ummu, fan alako akee li kutuyuu.

Jijanten wahawu feh wan ammuu li alobuul.

²³ Anoowan li bukuluul aatutumuu ajanten afulofetawu ummu, fan áfunni li ésukayi yata Ateemit, min amuki †.”

²⁴ «Ban foof kunakaku unke kan oomaamee li ko, kufulofetaku feh, kulollob mata ko kusemmenoo, kítum li Samiyeel boot yok kabilumuu búsolool. ²⁵ Kulimaku unke kan Ateemit alobumuu kakaan, lalollob ko boot li bukuluul jammuu bañiilabu bata kufulofetaku. Bukuluul foof jommuu bañiilabu bata *húfaalumahu* han Ateemit ajokoomuu li situubawuul sihaan, nan ammuu Abulaham:

“Li kuñooli léetummuu ísooniyeen utoṇawu feh wata etaamayi ††.”

²⁶ «Bukuluul jijandumuu jíji Ateemit li áboñul alokaawu oola Yéesu, boot min áfulen anoowan li bukuluul li makaanelool majakut, min lako kásooniyeen boot li bukuluul.»

Fiyeel buko li Saṇ hákil huhaanaahu háamakahu hata Kusuwifaku

4 Nan Fiyeel buko li Saṇ kulakomuu elobayi li ésukayi, élambaayi, li ahaanawu ata kufooyaaku kata *Eluufayi yata Ateemit*, li *Kusadusiyeṇaku* li kúliiṇul. ² Muñe'e súmutiil maayeet, min Fiyeel buko li Saṇ kunaake kuliikenumuu ésukayi, ban li kunaak koon Yéesu layitowuuyitowul li eketayi, min lako kama kaketumuu kuyilo foof kuyitowumul li eketayi. ³ Li kujok Fiyeel buko li Saṇ kukuṇ boot yok hunak hukaten, mata banakabu bo bajone. ⁴ Bale bukan kameeṇe li kalakomuu bajamabu bata Hulimahu Hásumaaahu, li kúyinen. Kánayinaabuku káyinenumuu, kuyilo kúliiṇ bukan koono sínjunne hutok.

⁵ Li líiṇ hunak hukaten, kunahaanaku kata Kusuwifaku, li kuhaaniil, li kaliikenemuu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata *Móyis*, li kujoj *Yeelusalem*. ⁶ Kalako tomuu li bajojabu umbu, buko

† 3:22-23 *Dótelonom* 18:15, 18-19 †† 3:25 *Húkitumahu* 22:18; 26:4

kommuu Aan alakomuu álambaawu áamakawu, *Kayif*, Saŋ, Alekusandul li bukanabuku feh kata butoŋabu bata álambaawu áamakawu. ⁷ Muñe'e li kúnjalul Fiyeel buko li Saŋ kubil kukaan li tutiil min kugejjeniiil kooniil:

— Li sembe say, mantee foof li kajaw kata ayi jífak- enume ánayinaawu aboboweenumuu?

⁸ Fiyeel an Buyinumabu Banabaabu bumeenjenumuu li aaniil:

— Kunahaanake kata é sukayi, kuhaanake, ⁹ jumbuku síyaat li kágeljenoololi mata majake man jikaane an aboboweene, ban li jimit jígeljenoli buu ánayinaawu ummu áfakenumi eeno. ¹⁰ Joote jihaas bukuluul foofuul feh, li bukanabuku feh kata *Isilayeel* kaanaku: ánayinaawu ummu ammuu hákuluul, li kajawaku kata Yéesu *Kilisita* ata Nasalet láfakume. Yéesu Kilisita an jibaaru- muu li ekuluwaayi, ban Ateemit li ayitenumulool li eke- tayi. ¹¹ Yéesu akila Bakiicelabu bulobumuu moola boon:

«Huyitikahu han bukuluul kuteefaabuku jihoyumuu, ho hubile hulakomuu huyitikahu hütinaalahu †.»

¹² Li Yéesu bale an ayilo ábajum buloŋabu bábaneli- itumuu. Mata bajut an li etaamaye an Ateemit áboñulo bukanabuku, ábute li Yéesu, boot kafakenolaal.

¹³ Muñe'e kunahaanaku kata Kusuwifaku li kujuk koon Fiyeel buko li Saŋ kulollob li kabaneyiil. Nan kuhaasumuu koon kujangawut, ban foof kulet bukan káamak, li kusego njáa'. Li kuhaas foof koon Fiyeel buko li Saŋ kunaanaak kunaboo li Yéesu. ¹⁴ Bale li kujuk ánayinaawu aboboweenumuu mafake, ban li ayito to hákiliil, kuyilaat kulobiil hulim. ¹⁵ Muñe'e li kooniil kúfu' li huwoogahu hata huhaanaahu, min buko humumiil kulako kátalloo mata hulimahu unhu. ¹⁶ Li kugejjenoo koon:

— Boot min ukaanaal kánayinaabuku umbuku buu? Mata li maŋegenamu kukankan *búhiisenum bájaa- haleniye*, ban bukanabuku feh kata Yeelusalem kuhaase. Alolaal humumolaal uyilaataal uceerjal.

¹⁷ Bale muñe'e unuuloolaliil oonaaliil jakum kulaañen kulob an li kajawaku kata Yéesu, jakum bil kafakenaku kan kufakenumuu ánayinaawu aboboweenumuu kuhaŋ majamo li é sukayi.

¹⁸ Muñe'e li kulaañen kúhooñul Fiyeel buko li Saŋ min kooniil kuyaana kukat makat elob é sukayi li kaliikeniiil li kajawaku kata Yéesu.

¹⁹ Bale Fiyeel buko li Saŋ li kooniil:

— Jitiib bukuluul humumuul min jijuk, mantee coccol hákil Ateemit, min áloli jihoy bátuul Ateemit, min jítuu- luul. ²⁰ Mata áloli jiyilaat jikat balobut wahawu wan j- jukumuu, li wan jijamumuu.

²¹ Muñe'e kunahaanaku kata Kusuwifaku li kulaañen kunuuloo Fiyeel buko li Saŋ, ban li kukateniil. Kujukut li buko majakut man kóotummuu kútekumiil, mata

é sukayi feh enaanaak esal Ateemit mata wahawu wabajumuu. ²² Simitasu sata ánayinaawu an kufakenu- muu jáahaleni, sihaŋe kúyii kújuba.

Kaŋawaku kata káyinenumuu

²³ Nan kunahaanaku kata Kusuwifaku kuyaane kukatenuliimuu, Fiyeel buko li Saŋ li kujow kunaben kufaaliil, min kuhebiil wahawu feh wan kunahaanaku kata é lambaayi li kuhaanabuku kulobumuu. ²⁴ Muñe'e nan káyinenumuu kujamumuu kulimaku kan Fiyeel buko li Saŋ kulobiilumuu, li kuŋaw Ateemit li mano koon:

— Anahaan, awu humumi úwuwenumuu emitayi, li etaamayi, li halahu, li wahawu feh wáami dómuu.

²⁵ Awu humumi úlobummuu, li sembe sata Buyinum- abu Banabaabu, li butum bata átuubawoli ahaan *Day- it*, ammuu aloka ooli oon:

«Wáa újiye bú sukabu feh li buyitowul li etindihuuñ ló?

Wáa újiye li kunaak kukaajo li kúsonoo boot li Amaaŋenawu?

²⁶ Kúyiyaku kata etaamayi li kubil kucaaj boot hutiiik,

kunahaanaku kata sí sukasu li kufam tin tano boot hutiiik li *Amaaŋenawu*, li *Afakenaawu* ammuu oola ††.»

²⁷ «Mata li maŋegenamu, li é sukayi inye *Elod*, li Fons *Filat*, li bukanabuku kákaanumutumuu li awu Ateemit baleyi, li kata *Isilayeel*, kufamumuu min kutiiik alokaawu ooli anabaawu ammuu Yéesu, an uŋusumuu alako Afakenaawu. ²⁸ Muñowu kukaanumuu min wa- hawu feh wan ufinumuu min uyinoole kakaan yan no, li sembaasu sooli li húfañumahu hooli, ubaj.

²⁹ Amaaŋen, muñe'e lujuke min kunuuloollemuu li áloli. Usé noli, áloli jammuu kulokaabuku kooli, sembe sata min jilob hulimahu hooli li kábanewoli. ³⁰ Uhiis sem- baasu sooli mantee bukan kásomute li kufak, búhi- isenum, li wah wájaahaleniye li úkaanumi li kajaw kata alokaawu uya anabaawu ammuu Yéesu.»

³¹ Nan kubanumuu kaŋawaku, etaamayi li egoloo tan kuwoogumuu. Buyinumabu Banabaabu li bubul bulako li buko foofiil feh, min kunaak kulob hulimahu hata Ateemit li kabaneyiil.

Káyinenumuu li kuŋa' wahawu wan anoowan abajumuu kukaan tin tano

³² Muñe'e káyinenumuu li Yéesu li kujokoo loon an ano, min kubaj kayinoo kano, li hulim hano. Bajut an li buko aane wahawu wan abajumuu woola balewool, bale wahawu wan kubajumuu wooliil foofiil feh. ³³ *Ku- footalaku* Yéesu li eketayi. Ateemit li ásooniyeniil foofiil feh li káji káamak. ³⁴ Bajut an li buko agaye wah. Mata

† Ukijenawu 118:22 (*Huyitikahu hammu li kajinjaku*)

†† 4:25-26 *Ukijenawu 2:1-2*

kabajumuu etaam li kújula yo, kabajumuu siluuf li kújula so kuban, li kúnjalul sídalamasu sata bunoomabu kubil, ³⁵ kusen kufootalaku. Sídalamasu unsu li kaŋa' so kugaben anoowan loon afañumuu.

³⁶ Muñowu foof bajumuu ányine akee aan koone Suseef alakowe *aŋatak*, ban li abuki li étebelemukayi yata Ciif. Kufootalaku li kukaanool kajawaku kaaney-imuu Balunabaas, (yo yommuu, an awankulene bukan). Suseef li abaj etaam, ³⁷ muñe'e li anoom etaamayi, min áŋjalul sídalamasu abil asen kufootalaku.

Ananiyaas buko Safiila li kúmal kusen Buyinumabu Banabaabu

5 Muñe'e ányine akee an koone Ananiyaas, li kujamoo li aseekool Safiila, min kunoom etaam yan kukile. ² Ananiyaas li aŋa' bugeb bakee bata sídalamasu, ban li aŋa' saasu sasaŋomuu ajow asen *kufootalaku*. Aseekool Safiila lahaase aan mo lakaane. ³ Bale Fiyeel li aanool:

— Ananiyaas, kama wáa újiye *Sayitaane* li anokeni li buyinum, min úmal usen Buyinumabu Banabaabu? Luŋaŋŋa' bugeb bakee bata sídalamasu sata etaamayi yan újulamuu. ⁴ Kama etaamayi inti awu ukil yo tówum újula yó? Ban nan újula yómmu uban, inti sídalamasu sooli? Kama wáa újiye li ujok li buyinumi min ukaan bakaanelabu umbu? Awu inti bukan lúmáale usen, bale Ateemit lúmalumuu usen.

⁵ Nan Ananiyaas ajamumuu kulimaku unku, li ayaan alo to li aket. Ekole yáamak li ejok bukanabuku feh kajamumuu wahawu wabajumuu Ananiyaas. ⁶ Muñe'e báfu' li bubil bujiim Ananiyaas, ban li butebool bujow buhok.

⁷ Nan kuhokumuu Ananiyaas jow lehen siwaatu síhaaji, aseekool Safiila li ánokenul dán kufootalaku kulakomuu, bahaasut mabaje. ⁸ Fiyeel li ageŋŋenool aanool:

— Safiila ulobom mantee sídalamasu unse bale, sommuu bunoomabu bata etaamayi yooluul?

Safiila li aanool:

— Eéhe', so unsu bale.

⁹ Muñe'e Fiyeel li aan Safiila:

— Kama buu kaane li jijamoo awu li áyini, min jibun-too Buyinumabu bata *Amaañenawu*? Ujanten, bukanabuku katebumuu áyini kujow kuhok, kumbuka li yaan kámbiilaka, ban awu humumi foof fan kutebi kújowetum kujow kuhok.

¹⁰ Safiila li ayaan alo to li kootaku kata Fiyeel, li aket. Nan báfulabu búnokenulumuu kúliiŋul, li butook to Safiila makete. Li butebool bujow buhok kooj tan buhokumuu áyinool. ¹¹ Ekole yáamak li ejok ejan-guwayi feh, li bukanabuku feh kajamumuu wahawu wabajumuu.

Kufootalaku li kunaak kukaan wah wájaahaleniyé wameeŋe

¹² Muñe'e *kufootalaku*. ¹³ Bajut an li káyinenutumuu li Yéesu, akaañene ajow ágiwoo li káyinenumuu. Bale ésukayi li enaak esaliil ŋáa'. ¹⁴ Búsuk báamak bata ká-nyine li kanaale, banaake buhaŋ mameeŋ buyinno bo, li búyinen li *Amaañenawu* min bubil bufamen huwoogahu hata káyinenumuu. ¹⁵ Bukanabuku li kunaak kútebul kásomutumuu boot li útinawu. Kúliiŋul li kukaaniiil kuhinto li ukaj li ufeek, bájum Fiyeel ájowum tómmu, élingaayi yoola bale li eyili ego kukee li buko. ¹⁶ Muñe'e búsuk bameeŋe li bubilumul foof li sísukasu sakoojumuu *Yeelusalem*. Li kútebul kúsontaaku kooliil, li bukanabuku kan uyinumawu wajakutumuu újufo-muu. Buko foofiil feh li kufak.

Li kujok kufootalaku kukuŋ

¹⁷ Muñe'e *álambaawu áamakawu* li kanabumuu li akila, kammuu li hujojahu hata *Kusaduusiyeŋaku*, li kutiga *kufootalaku*. Li kujamoo min kúlaamen kufootalaku. ¹⁸ Li kujok kufootalaku kujow kukuŋ li hukuŋahu hata ésukayi. ¹⁹ Bale li líiŋ li hukahu, *amalaka* ata *Amaañenawu* li ábabul wámbiilawu wata hukuŋahu, min akaan kufootalaku kúfu', ban li aaniil:

²⁰ — Jijow boot li *Eluufayi yata Ateemit*, jijow jilob bukanabuku kulimaku feh kata buloŋabu umbe buwunkulabu.

²¹ Kufootalaku li kukaan loon amalakaawu alobiilumuu. Li líiŋ yaan li bújom bíb, li kujow boot li Eluufayi yata Ateemit kujow kuliiken dó bukanabuku mata buloŋabu buwunkulabu.

Muñe'e *álambaawu áamakawu* li kanabumuu li akila, li kuhooñ *kuhaanaku* boot bajoj, bata hujojahu háamakahu hata Kusuwifaku. Li kuboñ bukan boot min kujow kúnjalul kufootalaku li hukuŋahu. ²² Bale nan kufooyaaku kata hukuŋahu kúliiŋumuu, kutookut kufootalaku li hukuŋahu. Li kúlaañul boot bata hujojahu kúŋejul, li kooniil:

²³ — Jílliliŋ, li jitook wámbiilawu wata hukuŋahu makuŋi jak, ban kufooyaaku kata hukuŋahu buko to tin wámbiilawu. Bale nan jíbabulumuu wámbiilawu wata hukuŋahu, jijukut ló an.

²⁴ Nan anahaanawu ata kufooyaabuku kata Eluufayi yata Ateemit li kunahaanaku kata élambaayi, kujamumuu kulimaku unku, kuhaasut buu kóomi li kuyinoo eeno mata kufootalaku. Li kunaak kugeŋŋenoo waa ubaje. ²⁵ Bale akee li abil aaniil:

— Jijanten! Kánayinaabuku kan jijokumuu jibab li hukuŋahu, kumbuku li Eluufayi yata Ateemit li kaliiken ésukayi.

²⁶ Muñe'e anahaanawu ata kufooyaabuku kata Eluufayi yata Ateemit, li aŋa' bukanabuku koola min kujow

kúlaañenul kufootalaku. Bale kúlaañenulootiil li sembe, mata kúkolikoli min ésukayi etekiil kuyitik. ²⁷ Nan kúlaañenulumuu kufootalaku kúliinul, li kújowetumiil kujow kukaan hákil huhaanaahu háamakahu hata Kusuwifaku. *Alámbaawu áamakawu* li agejleniil aaniil:

²⁸ — Jíhileenuhi li kabane min jiliiken ésukayi wah li kajawaku kata ánayinaawu ummu. Bale muñe'e jíjiye kata *Yeelusalem* feh li kujam wahawu wan jiliikene-muu li wo ésukayi. Ban jifañe min joon áloli jíjiye li aket.

²⁹ Fiyeel li kufootal kaabuku li kooniil:

— Alóli jihan mafañ min jikaan wahawu wan Ateemit alobumuu, wan bukanabuku kulobumuu. ³⁰ Ateemit ata situubawolaal sihaan, layitenuuyitenul li eketayi Yéesu, an jimukumuu li ekuluwaayi dán jibaanoolumuu. ³¹ Ateemit li ateben Yéesu, ban li anjalool akaan kanjen kúli. Li akaanool alako Anahaan áamak li *Afakena*, bájum kata Isilayeel li kuyili kútiwo kuña' bulon bawunkul, min uhoofoolawu wooliil ubonketi. ³² Alóli húmumoli, li Buyinumabu Banabaabu ban Ateemit asenumuu bukanabuku kátuuloomuu, jimaate wahawu unwu feh wabajumuu.

³³ Nan kata hujojahu háamakahu kujamumuu kuli-maku unku, kuuñiil li kulit. Li kufañ min kumuk kufootalaku. ³⁴ Bale li baj akee li buko alakowe *Afaalisiyer*, an koone Gamaliyel. Gamaliyel anahaan ata kaliikenemuu bukanabuku eluwaayi yata Móiis, an ésukayi feh eluukene nãa'. Li alob min kukaan kufootalaku kúfu' kujow kulako tíyan jatit. ³⁵ Nan kufootalaku kúfu'muu, Gamaliyel li aan huhaanaahu:

— Isilayeel, ban li jikaanum wahawu wan jiyinoomuu min jikaan kánayinaabuku umbuku. ³⁶ Fiyowolut nãa', nan Tewodaas áfululumuu, min anaak aan akila an áamak. Kánayine kayilo kúliin síteemeel sibakii li kunab li akila. Bale nan kumukoolumuu, bukanabuku kanaake kunabumuu li akila li kuyiisoo, ban an alaañenut ajam mooliil. ³⁷ Nan fú' tómuu, Sudaas abilimulomuu Gálile, li áfulul káyilaku nan ésukayi ecobimuu. Li áji bukan kameenje li kunab li akila. Bale akila foof nan kumukoomuu, bukanabuku feh kanaake kunabumuu li akila li kuyiisoo. ³⁸ Muñe'e boot min ilobuul eenuul: jikat kánayinaabuku umbuku min kujow, ban jakum jikaaniil wahoowah. Mata nokoomuu loon wahawu wan kufañumuu li wan kukaanemuu li wo, li kayinoo kata bukan ubilumulo, fan ubil uban. ³⁹ Bale nokoomuu loon wahawu wan kukaanemuu li wo, li Ateemit ubilumulo, let jiyili jikajen wo. Ban li jikaanum jakum jibil jitiik li Ateemit!

Bukanabuku kata hujojahu li koon hulimahu han Gamaliyel alobiilumuu hujajak. ⁴⁰ Muñe'e li kúhooñul kufootalaku min kutekiil kuban, li kooniil jakum kulaañen kúlobum li kajawaku kata Yéesu, ban li kukateniil. ⁴¹ Kufootalaku li kúfu' li hojojahu li ésu-umahukow ló, mata min Ateemit ajokiilumuu bukan

katooke min kucoociil mata kajawaku kata Yéesu kúji. ⁴² Muñe'e hunakoohunak, kufootalaku li kunaak kuli-iken bukanabuku, ban li kuwaaleyil Hulimahu Hásumaaahu, li Eluufayi yata Ateemit li siluufasu, kaanaku Yéesu ammuu *Afakenaawu*.

Bukan hutok li kújuba li kułusi boot kalamben kufootalaku

6 No unnu, *kúgoomaku* li kuhanj mameenj. Muñe'e Kusuwifaku káyinenumuu li Yéesu ban li kunaak kulob kugilekaay, li súumaatiyiil li Kusuwifaku kaabuku káyinenumuu li Yéesu ban li kubuki li etaamayi yata Falesitiin. Kunaanaak koon Kusuwifaku kata Falesitiin kujokut kanaalaabuku kooliil kahokumuu kúyiniil, loon kujokumuu kooliil nan kugambulenemuu hunakoohunak hutinãahu. ² Muñe'e *kufootalaku* li kuhooñ bajoj kúgoomaku feh min kooniil:

— Colut min áloli jikat kawaaleyaku kata hulimahu hata Ateemit, min jijow kagambulen hutinã. ³ Wahawu unwu újimuu, kútuyoli, jíłus li bukuluul kánayine hutok li kújuba. Fan kulako bukan kan ésukayi éwooluwe, bukan kan Buyinumabu Banabaabu bóomi li buko nãa', ban li kújallo, min ukataaliil bulokabu umbu.

⁴ Bale áloli, fan jijoongoo to li kaławaku li kawaaleyaku kata hulimahu hata Ateemit.

⁵ Kulimaku unku kan kufootalaku kulobumuu, li kúsum nãa' búrukabu feh balako tomuu li bajojabu. Muñe'e li kułus Ecen, alakomuu an ata káyinen li an an Buyinumabu Banabaabu bulakowe li akila nãa'. Li kułus foof Fílib li Fulokool, Nikanool li Timonj, Falime-naas li Nikola áfulumulomuu li ésukayi yata Antiyok, ban li áyineneen no li bútinabu bata kusuwifaku tówum áyinen li Yéesu. ⁶ Nan kułusiilumuu kuban, li kuñaliil kujow kúhiis *kufootalaku*, min kuña' kuñeniil kuwalen li buko, ban li kuław boot li buko.

⁷ Hulimahu hata Ateemit li hunaak huhanj majamo huyinno bo. Kúgoomaku li kuhanj mameenj li ésukayi yata *Yeelusalem*. Kúlamba kameenje li kúyinen li Yéesu.

Hujokahu hata Ecen

⁸ Emmuu Ecen lababbaj káji káamak hákil Ateemit li sembe, li anaak akaan wah wájaahaliye nãa' li búhi-isenun báamak hákil ésukayi. ⁹ Muñe'e kukee li bukanabuku kanaake kuwoogumuu li *eluufayi yata kaławaku*. Li kulako búwonnoo li Ecen. ¹⁰ Bale kuyilaat kuheek Ecen li kulim, mata lanaanaak álobum li bújal-lowabu ban Buyinumabu Banabaabu busenoomuu. ¹¹ Muñe'e li kucaam kánayine min kánayinaabuku koon:

— Jijamoojam li agel *Móiis* li Ateemit!

¹² Li kúkiñul búrukabu, li kunahaanaku, li kaliikene-muu ésukayi eluwaayi ésukayi eluwaayi yata Móiis, min kubil kujok Ecen kújowetum boot bata Hujojahu

háamakahu hata Kusuwifaku. ¹³ Li kulaañen foof kúnjalul bukan, kanaake kúmal kuya li Ecen koon: — Anáyinaawu ummu akatat elob kulim kajakut aya li eluufayi yata Ateemit yanabaayi, li *eluwaayi* yata Móiis! ¹⁴ Jijamoojam li aan, Yéesu ata Nasalet fan ahum eluufayi yata Ateemit, ban li átiw bakaanelabu búbuti li ban Móiis aliikenaalamuu.

¹⁵ Muñe'e bukanabuku feh kalakomuu li Hujojahu háamakahu, li kuña' kúkiliil feh kuya li Ecen. Li kujuk koon buulabu bata Ecen bunokoonokoo loon bata *amalaka*.

Kulimaku kan Ecen alobumuu hákil hujojahu

7 Muñe'e *Alámbaawu áamakawu* li agejjen Ecen aanool:
— Mantee kulimaku kan kulobumuu kuya li awu, maļegen?

² Ecen li aaniil:

— Kutuyom li situubawom, jijantenom. Ateemit ata *máyiineni*, láfuffu' atuubawolaal ahaan *Abulaham*, nan alakomuu li etaamayi yata Mesofotami, tówum ajow akin Haalañ. ³ Ateemit li aanool, «Ufú' li etaamayi yata Mesofotami yammuu yooli, li butoñabu booli, min ujow boot li etaamayi yan ínje emmuu li íhiisi †.»

⁴ Maļegen Abulaham li áfu' li etaamayi yata kata Kalide, min ajow akin Haalañ. Fúlum tó, atuubaawu ata Abulaham li aket. Muñe'e Ateemit li áfunnul bó Abulaham abil akin li etaamayi inye dán jikinumuu muñe'e. ⁵ Ateemit asenut to Abulaham etaam, maay-eet jitaam jatit jale'e li kaat. Bale Ateemit li aanool fan asenool etaamayi, ban bubukoolumabu boola fan bukil yo búsolool. Ban no unnu, Abulaham akila baba-jolut añaal. ⁶ Ateemit li alob Abulaham aanool: «Bubukoolumabu booli fan bulako ejawoola li etaam yalet yooliil. Fan kulako bo emiikeel, ban fan kúlaateni-il simit soono síteemeel sibakii. ⁷ Bale fan itiiib bukanabuku kammuu kukaaniil emiikeel. Fúlum tommu, fan kúfulul bó kubil kumanenom li etaamayi inye †.» ⁸ Ban, Ateemit li ajok Abulaham *húfaalum*. Búhi-isenumabu bata húfaalumahu unhu, bo bommuu *kateyen búkut*. Sakob foof li ateyen búkut kuñoolool kuñen li kúluba, kammuu situubawolaal sihaan.

⁹ «Bale situubawolaal sihaan li sitiga Suseef, min sijokool sinoom bukan, min kújowetumool boot Ejíf kujow kukaan amiikeel. Bale Ateemit li alako li akila.

¹⁰ Muñe'e Ateemit li ákotul Suseef li sílaamasu soola feh, ban li asenool bújallo ban li akaanool ásuum Faalawoñ alakomuu áyiyawu ata Ejíf. Ayíiyawu li aña' Suseef akaan águubelunaalawu ata Ejíf, li ata káyiyaku. ¹¹ Muñe'e bamuufaay li bubaj li etaamayi feh yata Ejíf li yata Kanaan. Sílaamasu sata bukanabuku li

siluuk ñáa'. Situubawolaal sihaan sibajut wah wan sóomi sitiñ. ¹² Nan Sakob ajamumuu kaanaku edenfeteñ ebabbaj li etaamayi yata Ejíf, li aboñ kátinaala situubawolaal sihaan. ¹³ Nan kulaañumuu búlubutabu kúliin, Suseef li akaan kutuyool min kuhaasool. Muñe'e Faalawoñ li ahaas Suseef het buu laam. ¹⁴ Suseef li aboñ kujow kúnjalulool atuubawool Sakob, li butoñabu boola feh. Buko foofiil feh koono kúyii kúhaaji li kaat.

¹⁵ Sakob li ajow boot Ejíf, ban aketumuu. Bo foof situubawolaal sihaan siketumuu. ¹⁶ Li kújowetum sihulungasu sooliil kujow kuhok li éskayai yata Sicem, li huyaakahu han Abulaham anoomumuu li sídalam li bañiilabu bata Hemool.

¹⁷ «Muñe'e nan tañayi elehenumuu nan Ateemit ammuu li akaan wahawu wan alobumuu kakaan boot li Abulaham, bukanabuku koololaal li kumeen, ban li kunaak kuhañ mameen kuyinno bo li etaamayi yata Ejíf. ¹⁸ Bale li líin nakee, kata Ejíf li kubaj áyii akee. Ayíiyawu ummu ahaasut Suseef. ¹⁹ Ayíiyawu li abunt bukanolaal, ban li álaamen situubawolaal sihaan. Li atuunjiil kúfulenul bañooliil bakitemuu li bubuki kukat tíyañ, bájum li kuket. ²⁰ No unnu, Móiis li abuki. Li akaan añaal ajake hákil Ateemit. Li kulaahenool kuñeeñ kúhaaji li eluufayi yata atuubawool. ²¹ Nan sibukoolawool sikatoolumuu tíyañ, ásungutaawu ata áyiyawu ata Ejíf li añaalool ajow ágoocul, min ajokool loon añaal an akila humumool abuke. ²² Muñe'e Móiis li aliiken wahawu feh wan kata Ejíf kuhaasumuu, min alako an ámak li balobelool, li foof bakaanelool.

²³ «Nan Móiis abajumuu simit kúyii kúluba, li abaj kayinoo kata min ajow ajukul kutuyool kata *Isilayeel*. ²⁴ Muñe'e nan Móiis ajowumuu áliin, li ajuk an ata Ejíf akila li búlafut akee li kata *Isilayeel*. Móiis li alaañ bata anawu an kulakomuu búlafutabu. Li ajow bulukenabu boola, li atek anawu ata Ejíf, li amukool. ²⁵ Móiis lanaanaak ayin li aan kutuyool kata *Isilayeel* fan kúnaanum koon Ateemit fan ájowum li akila, min afakeniil. Bale kúnaanumut. ²⁶ Nan tikatenumuu, Móiis li ajuk bukan kúluba kata *Isilayeel* kalakowe bútekoo. Li afañeen min akaaniil kujamoo. Li aaniil: «Kufaalom, bukuluul batuyaay. Wáa újiye li joono li búlafutoo?» ²⁷ Bale alakomuu kútekaku kata afaalool, li ahalab Móiis alaañen li kakañ, ban li aanool: «Ayimaa akaani ulako ánaahanoli li átiibawoli? ²⁸ Waa, lufañe min umukom loon umukumuu huken ánayinaawu ata Ejíf?» ²⁹ Nan Móiis ajamumuu kulimaku unku, li atey ajow ayolo li etaamayi yata Majañ. Li abaj bo kuñiil kúluba káyine.

³⁰ «Nan bajumuu simit kúyii kúluba, *amalaka* ata Amaañenawu li áfu' Móiis li sambun sata huñob hátife, li kayiinaayaku kata huyuyahu hata Sinaay. ³¹ Móiis li asego ñáa' nan ajukumuu bajukelabu umbu. Muñe'e nan ayinno bomuu boot min ajow akooj min ajuk jak, li ajam hulimahu hata *Amaañenawu* li

† 7:3 Húkitumahu 12:1 †† 7:6-7 Húkitumahu 15:13-14; Húwuyahu 3:12

hoonool: ³² “Injé emmuu Ateemitawu ata situubayi sihaan. Injé emmuu Ateemitawu ata Abulaham, ata Isaak li ata Sakob †.” Móyiis li ateelen kateelen kata kákoli, ban akaañenut alaañen ajuke. ³³ Amaañenawu li aanool: “Ufúlen sidallaasu sooli, mata tan uytomuu etaam yañawo. ³⁴ Lijuke sílaamasu sata ésukayi yúm-baam li etaamayi yata Ejíf. Lijame kújiilaku kooliil, ban líwalowulo boot kafakeniil. Muñe'e ubil min iboñi boot Ejíf ††.”

³⁵ «Móyiis an kata Isilayeel kuhoyumuu, min koonool: “Ayimaa akaani ulako anahaan li atiiba?”, akila Ateemit áboñulumuu abil alako anahaanawu li afakenaawu ooliil, li búlambenum bata amalakaawu áfuloomuu li huñobahu. ³⁶ Móyiis akila áfulenumulufulen ló li bakaane bájaahaleniyé, li búhiisenum, li etaamayi inyu, tin husamuwahu Hájunkaahu, li híndo kayiinaayaku jow baj simit soono kúyíi kújuba. ³⁷ Móyiis amite alobumuu kata Isilayeel aaniil: “Ateemit fan áboñuluul *afulofet* loon ínje. Anawu ummu fan alako akee li kutuyuu ‡.”

³⁸ Móyiis aakenumuu kata Isilayeel, kawoogumuu li kayiinaayaku. Akila alakomuu li tutoolayi yata situubawolaal sihaan, li amalakaawu anaake alobumuu li akila, li huyuyahu hata Sinaay. Akila Móyiis, Ateemit asenumuu kulimaku kata buloñabu boot li alolaal.

³⁹ «Bale situubawolaal sihaan sifañut situul kulimaku kata Móyiis. Li kuhoyool, ban li kuyinoo elaañ boot Ejíf. ⁴⁰ Muñe'e li koon *Aalorj*: “Ukaan kuteemit boot li alo-laal, kaate kunaak kujow kúyabolaal hákil. Mata Móyiis áfunnulolaamuu Ejíf, uhaasutaal waa ubajool.” ⁴¹ Kata Isilayeel li kuhaañ no unnu hulaaha hata ebe hulako ateemitawu ooliil, ban li kukaan ho kasila; min kubaj ésuumahukow yáamak li wahawu wan buko humumiil kulokumuu li kuñeniil. ⁴² Nan kukaanumuu loon muña'a, Ateemit li abetiil búsol. Li akatiil min kumanen búwuwenumabu bajukeyimuu li emitayi, loon kiicuumuu li éliibalayi yata *kufulofetaku*, kaanaku:

“Isilayeel! Mantee sínuukulenjasu san jisilamuu, nan jilakomuu li kayiinaayaku simitasu kúyíi kújuba, ínje jisila so?”

⁴³ Laalu kayuntaku kata ateemitawu an koonemuu *Molok*,

li kambuwaku kata ewuutayi yata ateemitawu ooluul an joonemuu Leefañ, jitebe.

Koonosoono kuteemit kalet Ateemit, kan jihaañumuu min jinaak jimaneniil.

Wahawu unwu újimuu fan ikaan min kujokuul kújowetum boot ban hañe máloyi Babiloon ††.”

† 7:32 *Húwuyahu* 3:6 †† 7:33-34 *Húwuyahu* 3:5, 7-8, 10 ‡ 7:37 *Dótelonom* 18:15 †† *Amos* 5:25-27 — *Molok* ateemit ahaan ata kak-inumuu li etaamayi yata Kanaan. Kunaanaak kuyinoo li koon koote kuña' bukan min kukaanool kasila. — *Leefañ* okila ateemit ahaan ata kata Babiloon

⁴⁴ «Situubawolaal sihaan *kayuntaku* káhiisumuu kaanaku Ateemit ummu li buko, kookene li kayi-inaayaku. Kayuntaku unku Móyiis lakankan ko kunokoo li kan Ateemit aanoomuu akaan. Mata lansaam Móyiis akaan ko loon kan ajukumuu kunokoomuu. ⁴⁵ Muñe'e li fiyo, situubawolaal sihaan li siyab kayuntaku. Li kunoken li ko li etaamayi yata bukanabuku kan Ateemit akesoomuu hákiliil, nan Sósuwe aakeniilumuu. Kayuntaku li kulako ló boot yok nan tañayi yata *Dayit*. ⁴⁶ Dayit li ásuum Ateemit. Muñe'e li aļawool min ateeef eluuf boot li Ateemit ammuu Ateemitawu ata Sakob. ⁴⁷ Bale *Salomonj* abile ateeefumuu Ateemit eluuf.

⁴⁸ «Bale Ateemit ata haatiya akinut li siluuf san kuñen bukan kuteefe. Loon afulofetawu alobumuu:

⁴⁹ “Amaañenawu li aan:

Emitayi yommuu efenjenayi yata jáyiyaju júmbaam, etaamayi li elako *húlembenum kootom*. Kama eluuf buu joote jiteef boot lí ínje? Ban tay leete inaa iyoolo?

⁵⁰ Kama inti ínje humumom íwuwene wahawu unwu feh ††?”

⁵¹ Ecen li afamen aan:

— Bukuluul bukan kájamaatiye! Jíñalut Hulimahu hata Ateemit jikaan li uyinumuul, ban li jihoy bajanten ho. Jihohoy Buyinumabu Banabaabu. Jinokoonokoo loon situubawuul sihaan. ⁵² Ayi li kufulofetaku, situubawuul sihaan sílaatenut? Kumuumuk bukanabuku kalobumuu kú kibben mata ebilayi yata Anawu Acolaawu ††. Ban muñe'e bukuluul li jibetool li kuñen bukan min jimukool. ⁵³ Li jíyabum *eluwaayi* yata Ateemit li kumalakaaku, bale jikaanut loon eluwaayi elobumuu.

Eketayi yata Ecen

⁵⁴ Nan bukanabuku kata hujojahu háamakahu kujamumuu kulimaku unku, etindihuuñ yáamak li ejokiil li Ecen. ⁵⁵ Bale Ecen Buyinumabu Banabaabu li bumeenool. Li ateb kúkilool haatiya emitayi, li ajuk máyiineniyamu mata Ateemit, li Yéesu mayitowe kañen kúli Ateemit. ⁵⁶ Ecen li aan:

— Jijanten! Lijuke emitayi mábabulowe. *Añool-An* ummu min ayitowe kañen kúli Ateemit.

⁵⁷ Li kúluulen butiya, ban li kutoj sijaniil. Li kúteyoolul li mano feh boot li Ecen. ⁵⁸ Li kuña' Ecen kúfuletum tíyañ ésukayi, min kuña' kuyitik min kutekool kumuk. Kamaatumuu li kúfulen wañawu wooliil kuwalen li kootaku kata áfu' akee an koone Sóol. ⁵⁹ Nan kulakomuu katekaku koola kata kuyitikaku, Ecen li aļaw Ateemit aanool:

†† 7:49-50 *Esay* 66:1-2 ††† *Alokaawu* ata Ateemit akaanemuu wahawu wan alobumuu

— *Amaanenawu* Yéesu, uyab buyinumabu búmbaam.

⁶⁰ Fúlum tó, Ecen li ákuntun̄ ban li akaaw butiya aan:

— Amaanen, ubonketiil kahoofoolaku unke.

Nan alobumuu kulimaku unku aban, li awaló.

8 Muñe'e Sóol lafanfañ min kumukumuu Ecen.

Sóol li álaaten ejanguwayi

Li baj li hunakahu unhu hanolahu, jálaaten jáamak li Ejanguwayi yata *Yeelusalem*. Káyinenumuu li Yéesu feh li kuyiisoo kujow boot li etaamayi yata Súde li yata Samali, jow saño *Kufootalaku*.² Kánayine káyinene li Ateemit li kubil kuña' Ecen kujow kuhok, ban li kułokool njáa'.

³ Bale Sóol, li alako kakajen ejanguwayi. Li anaak anoken li siluufasu ajow ájokumul ló kánayinaabuku li kanaalaabuku káyinenumuu li Yéesu, ajow akuł.

Fílib li awaale Hulimahu Hásumaahu li etaamayi yata Samali

⁴ Muñe'e bukanabuku káyinenumuu kan kuyiisumuu, li kunaak kujow li sískasu feh min kuwaale Hulimahu Hásumaahu.⁵ Fílib akila li ajow boot li éskayai yáamakayi † yata Samali, ajow awaale mata *Afakenaawu* bukanabuku kakin dómuu.⁶ Búsukabu foof bo feh li bukaan sifintuyiil li kulimaku kan Fílib alakoyiilumuu elobayi, nan kujantenuolumuu ban li kujuk búhisenumabu bájaahalenimuu ban alakomuu kakaanaku.⁷ Mata bukan kameenje kan uyinum wajakut újufoweene kufaafak. Uyinumawu wajakutumuu ulakomuu li úfu' li buko, li ukaaw butiya. Bukan kameenje kabobowe li kakaje, li kufak foof.⁸ Muñe'e li baj ésumahukow yáamak li éskayai inyu.

Simon̄ ájangafayindaawu

⁹ Muñe'e li baj ánayine akee an kunaake koon Simon̄ alako no li éskayai inyu. Simon̄ li anaak akaan jángafayinde min áji kata Samali li kusego. Li anaak aan akila an áamak.¹⁰ Bukanabuku feh kata éskayai inyu, kítum li katitabuku boot yok li káamakabuku, li kuña' sifintuyiil feh kukaan li akila. Li kunaak koon:

— Anáyinaawu ummu akila ammuu sembaasu sata Ateemit. Sembaasu saaneyimuu «Sembaasu sáamaku-su.»

¹¹ Bukanabuku li kukaan sifintuyiil feh li Simon̄, mata fiyowe njáa' nan áami li kakaaniil kusego li jángafayindaayi yoola.¹² Bale nan kúyinenumuu li Hulimahu Hásumaahu han Fílib awaaleyilumuu mata *Jáyiyaju jata Ateemit*, li kajawaku kata Yéesu *Kilisita*, kánayinaabuku li kanaalaabuku li kujow kúbatiiseyiil.¹³ Simon̄ humumool foof li áyinen, li kúbatiisewool. Nan kúbatiisewoolumuu kuban, akatut kanaboo li Fílib. Búhiisenum-

† *Sílibal sameenje li sihaanasu éskuk yata Samali síkaane*

abu bájaahalenimuu li bakaanelabu bájaahalenimuu njáa' ban Fílib anaake akaanumuu hákilool, li bukaanool asego njáa'.

Fiyeel buko li Sañ li kujow boot Samali

¹⁴ Muñe'e *kufootalaku* li kujam kaanaku kata Samali kuyayyab Hulimahu hata Ateemit, li kuboñiil Fiyeel buko li Sañ.¹⁵ Nan kúliin̄umuu Samali, li kuław boot li kúyinenumuu mantee li kuyab Buyinumabu Banabaabu.¹⁶ Mata Buyinumabu Banabaabu bo báwalowuloloot bulako li buko. Li kajawaku kata *Amaanenawu* Yéesu bale kúbatiisewumi.¹⁷ Muñe'e Fiyeel buko li Sañ li kuña' kuñeniil kuwalen li buko, li kuyab Buyinumabu Banabaabu.

¹⁸ Muñe'e Simon̄ li ajuk kaanaku Ateemit lasensen Buyinumabu Banabaabu káyinenumuu, nan kufootalaku kuña'muu kuñeniil kuwalen li buko, li áfulenul sídalam asen Fiyeel buko li Sañ;¹⁹ ban li aaniil:

— Injé foof jisenom sembaasu unsu, bájum iwalenumuu kuñenom li an, li ayab Buyinumabu Banabaabu.

²⁰ Bale Fiyeel li aanool:

— Ujow uniilo li Sídalamasu sooli ló, emmuu luyinooyinoo li oon kájiyaku kata Ateemit li sídalam kúbajumeyi.²¹ Ulet ló li bulokabu bóololi, ban ubajut to kakaañen kanookan, mata buyinumabu booli bucolut hákil Ateemit.²² Ukat bo kayinoolaku kooli kajakutumuu, min uław Amaanenawu mantee li ayili, li abonketi kayinoolaku kan ookumuu li buyinumi.²³ Mata lijuka kaanaku kásiibo kajakut li bújakaati looke li buyinumi, ban kahoofoolaku kuhanjihan̄ sembe.

²⁴ Simon̄ li aan Fiyeel buko li Sañ:

— Bukuluul humumuul jilaw Amaanenawu boot lí ínje, jakum bil wahoowah li wahawu wan jilobumuu ubajom.

²⁵ Nan Fiyeel buko li Sañ kubanumuu elobayi yata éskayai mata wahawu wan kuhaasumuu li Yéesu, li kawaaleyaku kata hulimahu hata Amaanenawu, li kulaañ buko kúłuba boot *Yeelusalem*. Nan kulakomuu elaañayi, li kuwaale Hulimahu Hásumaahu li básuk bameenje bata Samali.

Fílib buko li alokaawu ata Ecofi

²⁶ Fúlum tó, *amalakaawu* li aan Fílib:

— Uyito ujow ujoon̄oo kúñum ††, un̄a' bútinabu bájowummuu *Yeelusalem* boot li éskayai yata Gaasa. Bútinabu umbu an ájowumeliit li bo.

²⁷ Fílib li ayaan ayito ajow. Nan alakomuu ejowayi, li ajuk ánayine akee áfulumulo li etaamayi yata Ecofi. Anáyinaawu ummu lakankan an áamak li káyiyaku kata Kandas, ammuu asekenawu ata jáyiyaju jata Ecofi. Anáyinaawu ummu an kusenumuu ebajayi yata

†† *Kúñum: Uyitomuu ujoon̄oo ban banakabu buyitowumulemmu, li ubet kúñum kanjeni kúli (Sud)*

Kandas aaken, okila babile kamanen Ateemit Yeelusalem. ²⁸ Muñe'e li alako elaañ bóot, mabahe li esaletayi yoola min alako kajanga éliibalayi yata *afulofetawu*. ²⁹ Buyinumabu Banabaabu li boon Fílib:

— Ujow ukooj esaletayi inya min unab li yo.

³⁰ Fílib li atey ajow akooj esaletayi, li ajam ánayinaawu li kajangaaku kata éliibalayi yata *afulofetawu* Esay. Li agejjenool aanool:

— Lúnaanume kulimaku kan ujangawemuu li ko?

³¹ Anáyinaawu li aanool:

— Buu leete ínaanum ko an bakittenutom ko?

Nan alobumuu loon muña'a aban, li aan Fílib anjitolwul li esaletayi abil abah akoojool. ³² Muñe'e Hulimahu hata Ateemit han alakomuu kajangaaku ho hommuu unhe:

«Lanokoonokoo loon húgalalaan han kóomi li kájowetum boot jamuk, loon ágalalaan akumbowe hákil kammuu li kámiit hó. Alobut hulimoohulim.

³³ Kusuwenoosuwen, ban bajut an asenool bakoõj. Ayi aate ayili alob mata bubukoolumool? Mata kúbubbuj buloñabu boola li etaam.»

³⁴ Anáyinaawu áfummulomuu Ecofi li agejjen Fílib aanool:

— Liyaaki, ubonket uhebom ayimaa *afulofetawu* alobe li okila? Mantee akila humumool, mantee akee ábuto?

³⁵ Muñe'e Fílib li anja' hulimahu, min ájowum li Bakiicelabu bata Hulimahu hata Ateemit tan ánayinaawu alakomuu kajangaaku, min awaalewool Hulimahu Hásuumaahu halobumuu mata Yéesu. ³⁶ Emmuu ejowayi kulakowe li bútinabu, li kúliinj tikee tin baje mal. Anáyinaawu ata Ecofi li aan Fílib:

— Mal mummu! Waa woote úhilom íbatiisewumi?

[³⁷ Fílib li aanool:

— Uyínenumuu li buyinumi feh, luyilo úbatiiseyi.

Anáyinaawu li aanool:

— Líyinene een Yéesu Kilisita ammuu Añiilawu ata Ateemit.] †

³⁸ Muñe'e li akaan esaletayi eyiten. Fílib li ánayinaawu li kuwalo li malamú foofiil kúljuba, min Fílib ábatiisewool. ³⁹ Nan kúfululumuu li malamú, Buyinumabu bata Amaañenawu li buteb Fílib buwujetum. Anáyinaawu ata Ecofi alaañut ajuk Fílib. Li ajow bútinool li ésumansuum ló. ⁴⁰ Muñe'e Fílib li ajuk aan li éasukayi yaaneyimuu Asot laam. Fúlum tó, li añaahoo li sísukasú min anaak awaale Hulimahu Hásuumaahu tanootan, boot yok nan áliinjumuu Sesaale.

Sóol li áyinen li Yéesu

(Bakaanelabu 22:6-16; 26:12-18)

⁹ Bale no unnu, Sóol baloñe li anaak ayinoo kákoyilen, li huñes *kúgoomaku*. ² Nan áliinjumuu, li alobool min asenool sileetal sammuu síjiwool li ayili anoken li *siluufasu sata kañawaku*.

³ Muñe'e nan Sóol alakomuu ejowayi boot Damaas, ajow alehen éasukayi, mawuñe múfulumulo haatiya emitayi li muya an muhiitenool múwooñen. ⁴ Li alo teetaam. Li ajam hulim hanaake hoonool:

— Sóol, Sóol, wáa újiye lí óomi li jálaatenom?

⁵ Sóol li agejjen aan:

— Awu ommuu ayi, Amaañen?

Hulimahu li hoonool:

— Injé emmuu Yéesu an ommuu li jálaatenaju. ⁶ Bale uyito unoken li éasukayi. Fan kulobi wahawu wan óotimuu ukaan.

⁷ Muñe'e kánayinaabuku kanaboomuu li Sóol li kuyito kulako to, kuyilaat kúlobul. Kujame hulimahu jak, bale kujukut an. ⁸ Sóol li ayitowumul teetaamayi, bale nan aluujulumuu alaañenut ajuk. Li kútukool li kanen kújowetum boot Damaas. ⁹ Li alako to kunak kúhaaji feh bajukut, batiñut li bahobut.

¹⁰ Muñe'e li baj li éasukayi yata Damaas ágoom akee ata Yéesu an koone Ananiyaas. Amaañenawu li aanool li kahimmo:

— Ananiyaas!

Ananiyaas li átuul aan:

— Oóyi, Amaañen.

¹¹ Amaañenawu li aanool:

— Ujow muñe'e boot li bútinabu ban koonemuu «bútin Kacol». Ulíinjumuu, li ugejjen li eluufayi yata Sudaas, ánayine áfummuloo li éasukayi yata Taalus, an koone Sóol. Ummu li kañaw. ¹² Ban, lajuujuk li kahimmo ánayine akee an koone Ananiyaas, ánokenulo áliinjul li anja' kuñenool awalen li akila mantee li alaañen ajuk.

¹³ Ananiyaas li aan:

— Amaañen, bukan kameeñe kulobonlob mata ánayinaawu ummu. Kuhebonheb majakutamú feh man akaanumuu bukanabuku kooli kammuu Yeelusalem. ¹⁴ Ban kunahaanaku kata élambaayi kusenoosen sembe min abil boot baabe, abil ajok bukanabuku feh káñawumemuu li kajawaku kooli.

¹⁵ Bale Amaañenawu li aanool:

— Ujow, mata liñuñus ánayinaawu ummu, ban fan íjowum li okila min ikaan kajawaku kúmbaam kuhaasi li bukanabuku kákaanumutumuu lí ínje Ateemit balewom, li kúyiyaku kooliil, li foof bukanabuku kata *Isilay-eel*. ¹⁶ Injé humumom fan íhiisool sílaamasú feh san áatimuu álaam boot mata ínje.

¹⁷ Muñe'e Ananiyaas li ajow anej li eluufayi, li anja' kuñenool awalen li Sóol ban li aanool:

† Hulimahu unhu hubajut li síliibal sameeñe li sahaanasu

— Atuyom Sóol, Amaanawu Yéesu áboñulom. Oki-la áfulimuu li bútinabu ban ubilummuu li bo. Láboñulomboñul mantee li ulaañen ujuk, ban Buyinum Banabaabu li bulako li awu njáa'.¹⁸ Muñe'e wah ukee wanokoole li uweļ, li uyaan úlowumul li kúkilaku kata Sóol. Li alaañen ajuk. Li ayito ajow kúbatiisewool.¹⁹ Fúlum tó, li atiñ min alaañen abaj sembe.

Sóol li awaale li ésukayi yata Damaas

Sóol li alako kunak li *kúgoomaku* kalakomuu Damaas.²⁰ Li ayaan anaak awaale li *siluufasu sata kajawaku* sata kusuwifaku aan Yéesu ammuu Añiilawu ata Ateemit.²¹ Bukanabuku feh kajamoolumuu li kawaaleyaku li kusego njáa', li kunaak kugelļenoo koon:

— Kama kele inti ánayinaawu ummu anaake álaa-
menumuu, li ésukayi yata *Yeelusalem*, bukanabuku kanaake kúļawummuu li kajawaku kata Yéesu? Inti oki-la anongumuu min abil boot baabe, abil kajokiil ájowetum ajow asen kunahaanaku kata élambaayi?

²² Bale bawaleyelabu bata Sóol li bunaak buhañ mabaj sembe. *Kusuwifaku*.

²³ Muñe'e li baj kunak, Kusuwifaku li kujoj min kumoo mata min kumuk Sóol.²⁴ Bale Sóol li ajam wahawu wan kúsonoomuu boot min kukaanool. Li kunaak kufooy wámbiilawu wata ésukayi ehuka kuban etihunaka, mantee li kuyili kujokool kumuk.²⁵ Muñe'e li liñj li huk, kúgoomaku kata Sóol li kuñalool kújutten li katekel kúyuulen kageb kaaku kata hukalabahu hata ésukayi, min kúwalenumool bó.

Sóol li ajow boot Yeelusalem

²⁶ Nan Sóol añejumuu *Yeelusalem*, li añes min anoken li hujojahu hata *kúgoomaku*, bale buko feh li kúkoliwool, mata kúyinenut koon maļegen ágoom laam.²⁷ Bale Balunabaas li añalool ájowetum boot bata *kufootalaku* li bútinabu, li min Amaanawu aloboolumuu eeno. Li akitteniil foof buu Sóol áwaalewummuu li kabanewool li kajawaku kata Yéesu, li ésukayi yata Damaas.²⁸ Muñe'e no unnu, Sóol li alako li kufootalaku. Li anaak anab li buko kuñaahoo híndo Yeelusalem, min anaak awaale li kabanewool li kajawaku kata Amaanawu.²⁹ Li alob foof li Kusuwifaku kalobemuu elobayi yata kata Gilees, ban li alako búwonnoo li buko. Bale li kuñes jamukool.

³⁰ Nan káyinenumuu li Yéesu kujamumuu, li kuñja' Sóol kújowetum boot Sesaale, ban li kukaanool ájowum bó boot Taalus.

³¹ Muñe'e bukanabuku feh káyinenumuu li Yéesu, li kubaj kásuumaay li etaamayi feh yata Súde, li yata Gálile, li yata Samali. Li kuhañ malit li káyinenaku, ban li kútuul Amaanawu. Li kunaak kuhañ mameeñ kuyinno bo li búkaanum bata Buyinum Banabaabu.

Fiyeel li afaken Ene

³² Muñe'e Fiyeel anaake añahoomuu li halaabahu unhu, li ajow hunak hukee bata bukanabuku káyinenumuu kakinumuu Lida.³³ Nan áliiñumuu, li atook bo ánaayine akee an koone Ene, ahintowe li bukaļ simit soono hutok li síhaaji, mata labobobobo.³⁴ Fiyeel li aanool:

— Ene, Yéesu *Kilisita* lafakeni! Uyito ubooñ awu humumi bukaļabu booli!

Ene li ayaan ayito.³⁵ Muñe'e bukanabuku feh kakinumuu li ésukayi yata Lida li kata etaamayi yata Saalonj, li kujukool li kúyinen li *Amaanawu*.

Fiyeel li ayitenul Tabita li eketayi

³⁶ Muñe'e li baj li ésukayi yaaneyimuu Jofe anaale an koone Tabita áyinene li Amaanawu. (Tabita ko kanolaku li «Dolukaas» li elobayi yata kata Gilees, yo yommuu «Huyamb»). Bulokool feh kakaan majake, li kalamben kusukateenabuku.³⁷ Muñe'e no unnu, Tabita li ásomut, li aket. Li kufos ehulñayai yoola kuban, li kuñja' yo kukaan li káfit kalakowe haatiya eluufayi.³⁸ *Kúgoomaku* kata Yéesu kalakomuu li ésukayi yata Jofe, li kujam kaanaku Fiyeel ummu li ésukayi yata Lida yáloyiwoolootumuu li Jofe. Li kuboñ kánayine kúļuba kuñjow kuyaakoolool koonool:

— Ubonket ubil újowubenuloli, ban jakum ufiyo.

³⁹ Fiyeel li ayaan ánabul li buko. Nan áliiñumuu, li kújowetumool boot li káfitaku kalakomuu haatiya eluufayi. Kanaalaabuku feh kahokumuu kúyiniil li kubil kuyito téeti Fiyeel mo kuļokemaa. Li kúhiisool wañawu, li kújufoowaku kan Dolukaas akikumuu akila li bulonj.

⁴⁰ Fiyeel li ayaan bukanabuku feh kúfulul, ban li ákuntunñ min aļaw. Nan aļawumuu aban, li átiwo ajoonoo li ehulñayai ban li aan:

— Tabita, uyito!

Maļegen Tabita li aluujul. Nan ajukumuu Fiyeel, li ayito abah.⁴¹ Fiyeel li átukool li kañen min alambenool ayito. Ban, li áhooñul bukanabuku káyinenumuu li Yéesu, li kanaalaabuku kahokumuu kúyiniil, min añalul Tabita áhiisiil malonj.⁴² Li jamo li ésukayi feh yata Jofe. Bukan kameeñe li kúyinen li *Amaanawu*.⁴³ Muñe'e Fiyeel li alako kunak kafame li ésukayi yata Jofe bata Simonj, alokemuu ubañ.

Fiyeel li ajow boot bata Kooluney

10 Bajeene li ésukayi yaaneyimuu Sesaale anahaan ata kusollaali téemeel kata Lom, an kunaake koon Kooluney. Akila aakenumuu kayoonjaku kata kusollaaliyaku kata Lom kan koonemuu «Kayoonj Itali».² Kooluney lakankaan an áyinene ban li ákoli Ateemit, okila li butonool. Lanaanaak alamben njáa' kusukateenabuku kata kusuwifaku, ban li anaak aļaw

nanoonan Ateemit. ³ Li líiŋ hunak hakee tinak bakeŋe, ewaatuwayi éhaajutayi balehene, Kooluney li ajuk li kahimmo *amalaka* ata Ateemit feet, ánookenulo boola min aanool:

— Kooluney!

⁴ Kooluney li ajuke amalakaawu li ekole ló ban li aanool:

— Waa ubaje, *Amaanjen?*

Amalakaawu li aanool:

— Ateemit layayyab uŋawawu wooli, ban súumoosuum li kalambenaku kan ulambenemuu kusuka-teenabuku. Amojenuti. ⁵ Muñe'e kama uboñ kánayine boot li é sukayi yaaneyimuu Jofe, kujow koon ánayine akee an koone *Simorŋ*, aaneyimuu foof Fiyeel, abil.

⁶ Fiyeel bata ánayine akee an koone *Simorŋ* aloke ubaŋ, lawalene. Eluufayi yata ánayinaawu ummu bata katan-taku kata halahu yoom.

⁷ Nan amalakaawu alakomuu elobayi li akila ajowumu, Kooluney li áhooñul bukan kúŋuba li kulokaabuku koola, li akee li kusollaaliyaku koola áyinene li Ateemit ban li afiyo li kuŋenool. ⁸ Kooluney li akitteni-il wahawu feh wabajumuu, ban li aboñiil kujow boot Jofe.

⁹ Li líiŋ hunak hukaten, nan bukanabuku kan Kooluney aboñumuu kulakomuu ejowayi kujow kulehen é sukayi yata Jofe, Fiyeel okila li anjito haatiya eluuf yaakut kasond ajow kaŋaw Ateemit, banakabu bakeŋe.

¹⁰ Muñe'e li acaalet, li afañ min atañ. Nan kulakowoolumu elakayi, li atundo li ajuk kahimmo. ¹¹ Li ajuk emitayi li ébabulo, min wah ukee wanokoole li kahul káamak ban li útuki li uleebesawu ubakiilawu wata ko, úwalowumul ló boot teetaam. ¹² Li kahulaku, li babbaj ló kanokoo kanookan kata sínuukuleŋasu sata koot kubakii, li ululoonawu, li basuuwabu. ¹³ Muñe'e hulim li hoonool:

— Fiyeel, uyito umuk yakee li sínuukuleŋasu unsu utokoñ!

¹⁴ Bale Fiyeel li aan:

— Aáj! Let ikaan mo Amaanjen, mata itokoñulelut wah wátokoñeliiti li wah wajakut.

¹⁵ Hulimahu li hulaañen hoonool:

— Jakum ujok wah wan Ateemit aane ujaajak, loon ujakut.

¹⁶ Li ajam hulimahu ñoono ñáhaaji, ban wahawu wanokoomuu loon kahul li uyaan úlaañetumi boot haatiya emitayi.

¹⁷ Muñe'e Fiyeel li alako káwettoo mata waa Ateemit afañe alobool li kahimmowaku unku kan ajukumuu. Bale no unnu, bukanabuku kan Kooluney áboñulumuu buko bageŋene min kuhaas tan eluufayi yata *Simorŋ* yommuu. Kama tan kuyitomuu, li kámbiilaku kata eluufayi. ¹⁸ Li kuhooñ min kugeŋen mantee tan kulakomuu to *Simorŋ* an koonemuu Fiyeel awalenumuu.

¹⁹ Emmuu Fiyeel okila baloŋe li kayinoolaku min ahaas waa Ateemit afañe alobool li kahimmowaku unku, muñe'e Buyinumabu Banabaabu li boonool:

— Ujanten, baje kánayine kúhaaji kaŋese li awu.

²⁰ Uyito uwalo min ujow jinaboo, ban jakum úwettoo, mata ínje íboñuliil.

²¹ Maŋegen Fiyeel li áwalowul ajow boot tan kánayinaabuku kulakomuu min aaniiil:

— Injé emmuu anawu an jñesemuu li akila. Wáa újiwuul li jibil?

²² Kánayinaabuku li koonool:

— Li kajawaku kata anahaanawu ata kusollaaliyaku an koonemuu Kooluney, jibilume. Lakankaan an acole, ákoliye Ateemit ban *Kusuwifaku* feh kulobelob majake kuya li akila. Amalaka ata Ateemit aane Kooluney áboñul bukan kubil kooni ujow boot boola, min ajanten kulimaku kan ommuu li ulobool.

²³ Muñe'e Fiyeel li akaan kánayinaabuku kunoken li eluufayi, min kuŋot ló.

Nan tikatenumuu, Fiyeel li ayito anaboo li buko kuwuj. Kukee li kánayine káyinene kata Jofe li kunab li akila. ²⁴ Li kúliiŋ li é sukayi yan koonemuu Sesaale, li hunakahu hanabumuu li ho. Kooluney okila to li bannaakiil. Li áhooñul bukanool, li kubukewool kata húkow. ²⁵ Muñe'e nan Fiyeel alakomuu li anoken li eluufayi, Kooluney li abil ayallowool. Li ákuntuŋ hákilool min asaafool. ²⁶ Bale Fiyeel li áŋaalulool min aanool:

— Uyito, mata ínje foof an bale leem.

²⁷ Muñe'e li aŋalool kunoken li eluufayi, mo lalobemaa li Kooluney. Nan áliiŋ dómmu, li atook bukan kameeŋe mawooge. ²⁸ Fiyeel li aaniiil:

— Jihaase joon bútinabu bata *Kusuwifaku* búhihi min asuwif kujokoo hubuke li an alet asuwif, mantee foof li anoken boola. Bale ínje Ateemit láhiisonhiis kaanaku eetut ijok an loon ajakut, mantee foof loon asetut. ²⁹ Mó mújimuu, nan jíhooñulommuu, li ibil ínje báwettoolut. Muñe'e lifañe min ihaas wahawu wájimuu li jonom ibil.

³⁰ Kooluney li aanool:

— Baje muñe'e kunak kúhaaji, tinak bakeŋe, li ewaatuwayi inye yanolayi, li ilako kaŋaw Ateemit búmbaam. Nan ilakomuu kaŋawaku, ánayine akaanowe wañ waleñe li ayaan abil ayito hákilom. ³¹ Li aanom: «Kooluney, Ateemit layayyab kaŋawaku kooli ban amojenut kalambenaku kan ulambenemuu kusuka-teenabuku. ³² Uboñ kama kánayine boot li é sukayi yaaneyimuu Jofe, kujow koon *Simorŋ* an koonemuu Fiyeel abil. Bata *Simorŋ* alokemuu ubaŋ lawalene. Bata katantaku kata halahu lakine.» ³³ Muñe'e li iyaan iboñ bukan kujow kúhooñuli, ban mo foof lukaantumuu jak min ubil. Muñe'e ololaal feh ummuwaal taate hákil Ateemit, boot bajanten wahawu feh wan Amaanjenawu áboñulimuu boot ubil úloboli.

Kulimaku kan Fiyeel alobumuu bata Kooluney

³⁴ Muñe'e Fiyeel li aña' hulimahu, li aan:

— Muñe'e lihaase kaanaku Ateemit ajokut bukan kukee kuhaŋ kaabuku. ³⁵ An ata banooban átuule Ateemit ban li akaan an acole, fan ásuum Ateemit. ³⁶ Jihaase hulimahu han Ateemit ásenulumuu kata *Isilayeel*: li Yéesu *Kilisita* ammuu *Amaanenawu* ata bukanabuku feh, lásenulumuu Hulimahu Hásumaaahu hata kásuumaayaku. ³⁷ Jihaase wahawu wabajumuu li etaamayi feh yata Súde, wákitummuu li etaamayi yata Gálile, nan Saŋ abanumuu kawaale bukanabuku aaniil kujow kúbatiiseyiil. ³⁸ Jihaase buu Ateemit akaanumuu sembaasu sata Buyinumabu Banabaabu li Yéesu ata é sukayi yata *Nasalet*. Jihaase foof buu Yéesu ajowumuu tanootan li etaamayi inye, min anaak akaan majake, li afaken bukanabuku feh kan Sayitaane ájufomuu li buko, mata Ateemit li okila lalakowe. ³⁹ Lujukaale wahawu feh wan Yéesu akaanumuu li etaamayi yata *Kusuwifaku*. Okila Yéesu kubaanumuu li ekuluwa min aket. ⁴⁰ Bale nan aketumuu jow líiŋ li hunakahu húhaajutahu, Ateemit li ayitenumulool li eketayi, ban li akaanool áfu' bukan. ⁴¹ Inti bukanabuku feh láfule, bale bukanabuku kan Ateemit afinumuu min ajuse min kumaat. Buko kommu áloli jatiñumuu ban li jihob dín dán li akila, nan Ateemit ayitenumuloolumuu aban li eketayi. ⁴² Yéesu láanolisaan jiwaale é sukayi Hulimahu Hásumaaahu, ban li jiyiñen kaanaku okila Ateemit ajusumuu boot batiib bukanabuku kaloŋumuu li kaketumuu. ⁴³ *Kufulofetaku* feh kulollob moola koon anoowan ammuu li áyinen li akila, fan ábajum li kajawaku koola kabonket kata uhoofoolawu woola.

Buyinumabu Banabaabu li bubil bulako li bukan kalet Kusuwif

⁴⁴ Nan Fiyeel alakomuu elobayi, Buyinumabu Banabaabu li búwalowul bubil kulako li bukanabuku feh kalakomuu bajantenabu bata Hulimahu. ⁴⁵ Kusuwifaku káyinenumuu li Yéesu kánabulumuu li Fiyeel, li kusego ŋáa' min Ateemit áwalenulomuu Buyinumabu Banabaabu bubil bulako foof li bukanabuku kákaanumutumu li Ateemit balewool. ⁴⁶ Li maŋegenamu kujangam bukanabuku umbuku li kulob silob san kuhaasut. Li kujamiil foof li kusal maluukamu mata Ateemit. Muñe'e Fiyeel li aaniil:

⁴⁷ — Mantee an layilo áhi' min bukanabuku umbuku kúbatiiseyi li mal, muñe'e nan kuyabumee Buyinumabu Banabaabu loon foof ololaal uyabaal bomuu?

⁴⁸ Maŋegen Fiyeel li alob min kúbatiiseyiil li kajawaku kata Yéesu *Kilisita*. Muñe'e buko feh li kuyaakoo Fiyeel mantee kay li alako li buko kunak.

Fiyeel li akitten Ejanguwayi yata Yeelusalem mabajumu

11 Muñe'e *kufootalaku* li bukanabuku káyinenumuu li Yéesu kakinumuu li etaamayi yata Súde, li kujam kaanaku bukanabuku kákaanumutumu li Ateemit balewool, kuyayyab foof Hulimahu hata Ateemit. ² Nan Fiyeel álaañulumuu boot *Yeelusalem*, kusuwifaku káyinenumuu li Yéesu li kuwatatenool, ³ min koonool:

— Lunokennoken bata bukan kateyut búkut, ban li utiñ li buko!

⁴ Muñe'e Fiyeel li átoŋ akitteniil wahawu feh wabajumu. Li aaniil:

⁵ — Li é sukayi yata Jofe lilakowe, muñe'e li ilako kaŋaw Ateemit, li ijuk kahimmo. Li ijuk li kahimmowaku wah ukee wanokoole loon kahul káamak, kátuki li uleebesawu ubakiilawu wata ko, li úwalowumul li emitayi ubil boot tan ilakomuu. ⁶ Li iŋaalo li kahulaku min ilaso jak, li ijuk sínuukuleŋ sata koot kubakii, sata li bujal, ululoon, li basuu. ⁷ Muñe'e li ijam foof hulim li hoonom: «Fiyeel, iyito umuk yakee li sínuukuleŋasu unso utokoñ!» ⁸ Bale li een: «Aáj! Let ikaan mo *Amaanen*, mata ikaanoolut li butumom wah wátokoñeliiti li wah foof wajakut.» ⁹ Hulimahu li hulaañen hujami bújubut li emitayi. Li hoonom: «Jakum ujok wah wan Ateemit aane ujaajak loon ujakut.» ¹⁰ Wahawu unwu li ubaj boot yok ñoono ñáhaaji, ban li ulaañen újowetumi boot li emitayi. ¹¹ Muñe'e yaan no unnu, kánayine kúhaaji kan kúboñumulo Sesaale lí ínje, li kúliiŋul li eluufayi dán jilakomuu. ¹² Buyinumabu Banabaabu li boonom ijow inaboo li buko báwettoolul. Bukanabuku umbuke hutok li anolawu káyinenumuu li Yéesu, kan íŋalulomee taate, buko kútiñenulommu boot li é sukayi yata Sesaale, ban áloli fóofoli feh jinoennoken li eluufayi yata Kooluney. ¹³ Muñe'e Kooluney li ákittenoli buu lajukumuu li eluufayi yoola, *amalaka* abile ayito to min aanool: «Uboñ bukan kujow boot Jofe, kujow kúhooñul *Simorŋ* an koonemuu Fiyeel. ¹⁴ Fiyeel fan alobi kulimaku kan Ateemit ammuu li áfakenumi, awu li butoŋabu booli feh.» ¹⁵ Nan ítoŋumuu elobayi, Buyinumabu Banabaabu li búwalowul bulako li buko, loon foof búwalowulumuu bubil bulako li alolaal no li húkitumahu. ¹⁶ Muñe'e li iwayiŋo kulimaku kan *Amaanenawu* alob nomuu aan: «Saŋ li mal lábatiisewume bukanabuku, bale bukuluul fan jíbatiisewumi li Buyinumabu Banabaabu.» ¹⁷ Kama Ateemit aseniilumuu kájiyaku kanolaku li kan asenolaamuu nan úyinenamuu li *Amaanenawu* Yéesu *Kilisita*, ínje, ínje emmuu sum ayi mata min íhi' Ateemit ákaanum mó?

¹⁸ Muñe'e nan kujamumuu kulimaku unku, li kulu min kukit kusal Ateemit koon: «Kama maŋegen,

Ateemit lakankaan bukanabuku kákaanumutumu li akila balewool, min kubet búsol balonjelabu booliil buhaanabu, min kútiwo kuŋa' bulonjabu bata maŋegen.»

Ejanguwayi yata Antiyok

¹⁹ Jálaatenaju jabajumu nan kumukumu Ecen kuban, li jji káyinenumu li Yéesu li kuyiisoo. Kukee li buko li kujow boot li etaamayi yata Feniisi, kaabuku li kujow boot li étebelemukayi yata Ciif, kukee li kujow boot li érukayi yata Antiyok, ban kunaakut kuwaale Hulimahu hata Ateemit kukee kúbuti li *Kusuwifaku*.
²⁰ Bale kukee li bukanabuku káyinenumu li Yéesu kata Ciif li kata Siilen, li kujow boot li érukayi yata Antiyok, min kuwaale bo foof bukanabuku kalobemuu elobayi yata kata Gilees, Hulimahu Hásuumaahu hata *Amaañenawu* Yéesu. ²¹ Sembaasu sata Amaañenawu li buko silakowe, mó lí múji bukan kameenje li kúyinen, min kútiwo kunab li Amaañenawu.

²² Bukanabuku kata ejanguwayi yata *Yeelusalem* li kujam wahawu unwu wabajumu. Muñe'e li kuboñ Balunabaas ajow boot Antiyok. ²³ Nan áliiñumu, li ajuk kájiyaku kata Ateemit li bukanabuku káyinenumu, li súmool njáa'. Li awankuleniil foofiil feh mantee li kútuk lit káyinenaku li Amaañenawu. ²⁴ Balunabaas lakankaan ánayine ásuume, an ata káyinen an Buyinumabu Banabaabu bulakowe li akila. Bukan kameenje li kubil kufamen káyinenumu li Amaañenawu.

²⁵ Fúlum tó, Balunabaas li ajow boot li érukayi yata Taalus, ajow ajes bo Sóol. ²⁶ Nan ajukumuu Sóol, li ájowetumool boot Antiyok. Li kulako buko kúluba emit feh, li ejanguwayi yata bo, min kuliiken Hulimahu hata Ateemit bukan kameenje. Li érukayi inyu yata Antiyok, to bukanabuku kútonjumu kuhooñ *kúgoomaku* ek-elece.

²⁷ Muñe'e no unnu, *kufulofet*, li kújowum Yeelusalem boot Antiyok. ²⁸ Akee li buko an koone Agábus li alob ákibben, li búkaanum bata Buyinum Banabaabu aan, let fiyo min bamuufaay báamak bubaj li etaamayi feh. (Maŋegen bamuufaayabu li bubil bubaj nan Kúlod alakomuu áyiyawu áamakawu.) ²⁹ Muñe'e kúgoomaku li kujamoo min koon anoowan li buko laate asen wah wan ammu ayili asen, min kuboñ wo boot kalamben kutuyiil kakinumu li etaamayi yata Súde. ³⁰ Maŋegen li kukaan loon kulobumu, min kuboñ wahawu wan kusenumuu Balunabaas buko li Sóol kújowetum kujow kusen kunahaanaku kata Súde.

Elod li amuk Saak ban li akuŋ Fiyeel

12 Muñe'e no unnu, áyiyawu *Elod* li alako jálaaten kukee li bukanabuku kata ejanguwayi yata *Yeelusalem*. ² Li alob min kuŋa' ékundu min kumuk

Saak, atuyaayawu ata Saŋ. ³ Nan áyiyawu Elod ajukumuu kaanaku *Kusuwifaku* súmuisuum, li alaañen alob min kujok Fiyeel. (No unnu, li taŋayi yata kagaanaku kata kúmbuuluwaku kakaanutimuu élebiil †). ⁴ Nan Elod alobumu min kujok Fiyeel kuban, li aŋalool akuŋ, ban li alob kúmim kubakii kabaje hanoohan kusollaali kubakii, min kufooyool. Layinooleene min atiib Fiyeel hákil érukayi, kagaanaku kata *Faakayi* yata *Kusuwifaku* ko babane. ⁵ Maŋegen li kufooy Fiyeel li hukuŋahu jak. Bale kata ejanguwayi li kuhanken min kuŋaw Ateemit boot li akila.

Fiyeel li áfulenuli li hukuŋahu

⁶ Muñe'e li ehukaayi yammuu ekaten, min *Elod* atiib Fiyeel hákil érukayi feh, okila Fiyeel li alako kámooli majenki useel úluba, li tutoo kusollaali kúluba. Li kukaan kufooya kuyito tin kámbiilaku kata hukuŋahu. ⁷ Li kulako to, amalaka ata *Amaañenawu* li ago' Fiyeel li ejaj min áliwool, ban li aanool:

— Uyito cab!

Uselawu wan kuŋa'muu min kujenkool li kuŋen, li uyaan úlowul.⁸ Amalakaawu li aan Fiyeel:

— Usinja ban li ukaano sidallaasu sooli.

Fiyeel li akaan loon amalakaawu aloboolumu. Amalakaawu li afamen aanool:

— Ukaano hújufowahu hooli min únabul lí ínje.

⁹ Fiyeel li anab li amalakaawu min kúfulul li hukuŋahu. Ahaasut aan wahawu wan amalakaawu akaanemuu li wo, wah wata maŋegen: min ayin li aan wah wata kahimmo. ¹⁰ Muñe'e li kuluŋ kufooyaaku kúti-naalaku kulo li kúlubutaku, kúliiŋ li kámbiilaku kata mañamu kan ommuu li úfulum li ko, li unoken li érukayi. Kámbiilaku unku li kúbabuloolo min kúfu'. Muñe'e li kújowum li bútin bakee, amalakaawu li ayaan awuj akat to Fiyeel.

¹¹ Fiyeel li akit ánaanum búu jówoolummu eno, li aan:

— Muñe'e lihaase een maŋegen Amaañenawu láboñuuboñul amalakaawu oola abil afakenom li kuŋenaku kata Elod, li majakutamu feh man *Kusuwifaku* kufañeenumu min mubajom.

¹² Nan Fiyeel ahaasumu mabajoolumu, li ajow boot li eluufayi yata Mali abukumuu Saŋ aaneyimuu foof Maak. Bukan kameenje buko dó mawooge min kulako kaŋaw. ¹³ Fiyeel li atek kámbiilaku, aloka anaale aaneyi Lod, li abil boot min ábabul. ¹⁴ Li ajam hulimahu hata Fiyeel li ahaas. Emmuu súmooosuum njáa', ábabuloot kámbiilaku, min ayaan atey alaañ ajow aheb aan Fiyeel ummu tin kámbiilaku. ¹⁵ Li koonool:

— Awu luwewwel!

Bale Lod li átuk tó lit, min aaniil maŋegen. Li koonool:

— Kama laalu amalakaawu oola!

† *Elébiil: yo yommuu levain (levure)*

¹⁶ Bale Fiyeel okila akatut katekaku kata kámbiilaku. Nan kukite kúbabulumuu kámbiilaku, li kujukool, li kusego njáa'. ¹⁷ Muñe'e Fiyeel li anja' kañenool min akaaniil kulu, ban li akitteniil buu Amaañenawu áfulenumloomuu li hukułahu. Li alaañen aaniil:

— Jilob mo *Saak*[†] li kutuyolaal kaabuku.

Ban li áfulul ajow boot bakee.

¹⁸ Nan tikatenumuu, kusollaaliyaku li kulilliwoo njáa' min kunaak kugełlenoo bay Fiyeel aam. ¹⁹ Ayíiyawu Elod li alob min kuñes Fiyeel, bale kujukutool. Muñe'e li alob min kugełlenoo kufooyaaku kata hukułahu, ban li alob min kumukiil. Fúlum tó, Elod li ájowum Súde boot Sesaale, min alako bo kunak.

Eketayi yata áyiyawu Elod

²⁰ Ayíiyawu *Elod* li awuñet bukanabuku kata Tiil li Sidon njáa'. Li kujamoo min kujow kutook Elod, buko bajamoole kuban li Balatus afooyemuu káfitaku koola. Ban, li kujow kuñes huban li Elod, mata bukanabuku kata Tiil li kata Sidon li etaamayi yata áyiyawu kúnalu-mule hutíñahu hooliil.

²¹ Nan hunakahu hacobimuu huñejumuu, *Elod* li akaano wañawu woola wata húyiyetowahu, ban li abah li efenjenayi yata jáyiyaju, min alob asen éskayí. ²² Éskayí li elob butiya yoon:

— Láalu ateemit áami li elob, inti áłahukowan!

²³ Bale *amalaka* ata *Amaañenawu* li ayaan atek Elod, mata lansaane éhe' min anja' kasalaku kammuu kata Ateemit. Kuñal li kutiñool, li aket.

²⁴ Hulimahu hata Ateemit li hunaak huhañ majamo.

²⁵ Nan Balunabaas buko li Sóol kukaanumuu bulokabu booliil *Yeelusalem* kuban, li kulako li kulaañ li kújowetumoo Sañ an koonemuu Maak.

Buyinumabu Banabaabu li bułus Balunabaas li Sóol

13 Li ejanguwayi yata Antiyok, babbaj ló *kufulofet*, li Sóol. ² Li líñ hunak hakee, buko balakowe kaław *Amaañenawu* li kamommo ló, Buyinumabu Banabaabu li boonil:

— Jikaanom li kakañ Balunabaas buko li Sóol boot li bulokabu ban ihooñiilumuu boot min kukaan.

³ Muñe'e li kumommo min kuław kuban, li kuña' kuñeniil kuwalen li buko ban li kukatiil min kujow.

Balunabaas buko li Sóol li kujow boot Ciif

⁴ Balunabaas buko li Sóol, kan Buyinumabu Banabaabu buboñumuu, li kujow boot li éskayí yata Sélaasi, min kújowum tó li ébato boot li étebelemukayi yata Ciif. ⁵ Nan kúliiñumuu li éskayí yan koonemuu Salamiin, li kuwaale Hulimahu hata Ateemit bukanabuku li *siluufasu sata kaławaku*. Sañ Maak li buko foof lalakowe boot kalambeniil.

⁶ Li kuliij étebelemukayi feh kujow boot Fafos. Nan kúliiñ bomuu, li kutook bo ájangafayinde akee an koone Baal Yéesu, asuwif anaake aan okila *afulofet* laam. ⁷ Anáyinaawu ummu bata águubelunaalawu an koonemuu Sélusiyus Fáwulis lakine, alakomuu ánayine atuukowe. Agúubelunaalawu li áhooñul Balunabaas buko Sóol, mata lafanfañ min ajam Hulimahu hata Ateemit. ⁸ Bale ájangafayindaawu Elimaas (loon kuhoñewoolumuu li elobayi yata kata Gilees), afañut ajuk Balunabaas buko li Sóol, li alako huñes min áhi' águubelunaalawu áyinenum li Yéesu. ⁹ Muñe'e Sóol an koonemuu foof Fool, Buyinumabu Banabaabu li bumeenjenool, li ajuke Elimaas súy, ¹⁰ ban li aan:

— Min umeen muñowu búhoolo li búłafut, añoł Sayitaane, alatoola ata wah feh wacole! Let ukat kañes min ulaañen małegenamu mata *Amaañenawu* mulara émalimiñ? ¹¹ Muñe'e ujanten: Amaañenawu fan ateki min úfuum. Letujuk mawuñamu mata banakabu boot nan Ateemit ammuu afañ liujuk.

Kúkilaku kata Elimaas li kuyaane kúmibo, min alako li élim. Li anaak átiwoo tó min alako huñes an ammuu li átukool li kañen ájowetum. ¹² Nan águubelunaalawu ajukumuu wahawu wabajumuu, li áyinen li Yéesu, mata kulimaku kan kuliikenoomuu mata Amaañenawu kugoloogo' njáa'.

Fool buko li Balunabaas li kujow boot Antiyok yata Fisidi

¹³ Fool li kufaalool li kújufowum Fafos li ébato, min kujow boot li éskayí yata Feelus li etaamayi yata Fanfili. Sañ Maak li akatiil to min alaañ boot *Yeelusalem*.

¹⁴ Muñe'e li kújowum Feelus, kuhaañ boot li éskayí yata Antiyok yata Fisidi. Li líñ li hunakahu hata *húyiyayahu hata Kusuwifaku*, li kunoken li *eluufayi yata kaławaku* kujow kubah. ¹⁵ Muñe'e nan kujangamuu síli-ibalasu sata *Eluwaayi* kuban, kunahaanaku kata eluufayi yata kaławaku li kuboñ kujow koonil:

— Kútuyoli, jibajumuu kulim kata kawankulen bukanabuku, li jilob ko.

¹⁶ Fool li ayito, li áyiit kañenool aban li aan:

— Bukuluul jata Isilayeel li bukuluul jamanenemuu Ateemit, jijantenom! ¹⁷ Ateemitawu ata éskayí yoolo-laal *Isilayeel*, lałulłus situubawolaal sihaan. Li akaan éskayí inyu emeen, nan kulakomuu li etaamayi yata Ejif, ban li áfulenumuliil ló li sembe soola. ¹⁸ Ateemit li aakeniil li kayiinaayaku butum simit kúyíi kúłuba. ¹⁹ Ateemit li ayiis síluk hutok li síłuba li etaamayi yata Kanaan, ban li anja' etaamayi inyu asen éskayí yoola ebaj, ²⁰ boot yok simit sáliiñe siteemeel sibakii li kúyíi kúłuba li kuñen.

«Fúlum tó, Ateemit li asen situubawolaal sihaan kuti-iba boot yok nan Samiyeel alako tomuu, ammuu *afulofet*. ²¹ Muñe'e, situubawolaal sihaan li síław áyíi,

[†] *Saak*: atuyawu ata Yéesu

Ateemit li aseniil Sáayul, añool Kis, li butonjabu bata Bayiseme. Sáayul li aaken jáyiyaju simit soono kúyii kúJuba. ²² Nan Ateemit ahoyumuu Sáayul aban, li aJus *Dayit* alako áyiyawu ooliil, ban li alobiil moola aaniil: “Lijuujuk Dayit, ata Jes. Lakankaan ánayine ásuuomom, fan akaan wahawu feh wan ifañumuu min akaan †.”
²³ Akee li bubukoolumabu bata Dayit okila ammuu Yéesu, an Ateemit akaanumuu alako *Afakena* ata kata Isilayeel, loon alob nomuu. ²⁴ Saŋ lawaalewaale kata Isilayeel tówum Yéesu abil aaniil, kubet búsol balonjelabu booliil buhaanabu, min kútiwo kuŋa’ bulon buwunkul, min kúbatiiseyi. ²⁵ Nan Saŋ alakomuu li aban bulokabu boola, li anaak aan: “Li kayinooluul, ínje emmuu ayi? Ilet anawu an jikobemuu li akila. Bale jijanten: anawu ummu fan abil búsolom, ban ínje humumom itookut min iJe] uneewawu wata sidallaasu sata kootaku koola ††.”

²⁶ «Kutuyom, bukuluul jammuu bubukoolumabu bata *Abulaham*, li bukuluul jamanenemuu Ateemit: alo-laal Ateemit áboñulomuu Hulimahu unhu hata kafakaku. ²⁷ Bale bukanabuku kata Yeelusaleem li kuna-haanaku kooliil kúnaanumut ayi ammuu Yéesu, ban kuliitikenut kulimaku kata kufulofetaku, kan kujangayemuu húyiyay hanoohan hoololaal. Kukankaan loon kulimaku kulobumuu nan kusenumuu Yéesu bafetabu. ²⁸ Bale maayeet min kujukutumuu li Yéesu butila baate bújijiiil li kumukool, li kuJaw *Filat* min alob min kumukool. ²⁹ Nan kukaanumuu wahawu feh loon Hulimahu hata Ateemit hakiicimuu hulobumuu huya li akila Yéesu kuban, li kúwalenulool li ekuluwaayi kujow kuhok. ³⁰ Bale Ateemit li ayitenumulool li eketayi. ³¹ Yéesu li álanul kunak kameeŋe bukanabuku kanabumuu li akila kábilum Gáliile boot Yeelusaleem, kamaa-toomuu ban li kóomi muñe’e li elob moola kata Isilayeel. ³² Olóli húmumoli jibiibil kalobuul Hulimahu unhu Hásuumaahu: wahawu wan Ateemit alobumuu kasen situubawolaal sihaan, ³³ Ateemit lakaan wo muñe’e boot li alolaal jaamaalumuu bañooliil batit, nan ayitenulumuu Yéesu li eketayi, loon kiicumuu li éliibal-ayai éJubutayi yata Ukijenawu:

“Awu ommuu Añoolom,

Síyaat, ínje emmuu Atubayi ‡.”

³⁴ «Ateemit lalollob kaanaku fan ayitenumul Yéesu li eketayi jakum bil eniilool elaañ ekajen li huyaak. Muñe’e lalobumuu eeno:

“Fan isenuul kásooniyenaku kanabaaku,

ban kata maJegen kan ilobumuu kasen Dayit.”

³⁵ «Wahawu unwu újimuu Hulimahu hata Ateemit li hulaañen hoon tikee:

“Let ukat min ehulunayai yata anawu uya Anabaawu ekajen li huyaakahu ††.”

³⁶ «Bale, Dayit akila lakankaan no li tanayai yoola, wahawu wan Ateemit afañumuu min ukaan aban, li aket. Li ahoki tan situubawool sihaan sihokimuu, min ehulunayai yoola ekajen li huyaakahu. ³⁷ Bale Yéesu an Ateemit ayitenulumuu li eketayi, ehulunool ekajenut li huyaakahu. ³⁸ Kutuyom, joote jihaas joon Yéesu ájimuu li jilobuul síyaat mata kabonketaku kata uhoofoolawu wooluul, wan eluwaayi yata *Móyiis* eyi-laatumuu éfulenuul li wo. ³⁹ Li Yéesu bale anoowan áyinene li Ateemit, áatumuu alako an acole hakil Ateemit. ⁴⁰ Ban kama li jíkaanum, jakum bil wahawu wan kufulofetaku kulobumuu, ubajuul:

⁴¹ “Jijuke, bukuluul jayili muñowu kabes kulimaku kata Ateemit,

jisego ban li jíbujo!

Mata boot min ikaan li kulonjauul,

wah wan uhaase oon kulobuul womuu let jíyinen ‡.”»

⁴² Nan Fool buko li Balunabaas kulakomuu li kúfu’ li eluufayi yata kaJawaku, bukanabuku li kooniil kubil kúlaañul li húyiyay haaha hata Kusuwifaku min kulaañen kulobiil kulimaku kanolaku. ⁴³ Nan bajojabu buyiisumuu, *Kusuwif* kameeŋe li bukan kameeŋe kátii-womuu kuŋa’ bútinabu bata *Kusuwifaku*, li kunab li Fool buko li Balunabaas. Fool buko li Balunabaas li kulob li buko, ban li kuwankuleniiil mata min kujok jak kájiyaku kata Ateemit.

Fool buko li Balunabaas li kútiwo kujoonoo li kaletumuu Kusuwif

⁴⁴ Li líiŋ li húyiyayahu hata *Kusuwifaku* hanaboo tommu, ebat bukanabuku feh kakinumuu li ésukeyi, li kuwonnoo boot bajam Hulimahu hata *Amaañenawu*.

⁴⁵ Nan *Kusuwifaku* kujukumuu búsuwaku, li kutahaay gáa’. Li kunaak kúhoogul kulimaku kata Fool, ban li kunaak kugelool. ⁴⁶ Muñe’e Fool buko li Balunabaas li kulobiil li kabaneyiil kooniil:

— Hulimahu hata Ateemit bukuluul hootenimuu hujandi lob. Bale emmuu jihohoy ho, ban li jijok kaanaku jitookut min jiyab bulonjabu bábaneliitumuu, muñe’e kama áloli boot min jítiwo boot bata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool.

⁴⁷ Mata wahawu unwe Amaañenawu álobolimuu:

«Likaanikaan ulako mawuŋe boot li kákaanumutumuu li Ateemit balewool,

bájum li ujow tanootan li etaamayi min ulob bukanabuku kaanaku Ateemit lafakenefaken †††.»

⁴⁸ Nan bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool kujamumuu kulimaku unku, li kubaj ésumahukow yáamak, min kulako kasal Hulimahu hata *Amaañenawu*. Bukanabuku feh kan Ateemit aJusumuu

† 13:22 1 Samiyeel 13:14; Ukijenawu 89:21 †† 13:25 Máciya 3:11; Maak 1:7; Lík 3:16; Saŋ 1:20, 27 ‡ 13:33 Ukijenawu 2:7 †† Uk-

ijenawu 16:10 nab li Hulimahu hata Ateemit bata éliibalayi ya-haanayi yakiicimuu li elobayi yata kata Gilees †† 13:41 Hábakuk 1:5 ††† 13:47 Esay 49:6

boot min kubaj bulonjabu bábaneliitumuu, li kúyinen li akila.

⁴⁹ Hulimahu hata Amaañenawu li hujamo huban li etaamayi inyu feh. ⁵⁰ Bale Kusuwifaku li kutiken kanaalaaku kammuu bukan káamak li ésukayi, káyinenumuu li Ateemit, li bukanabuku káamakaku kata ésukayi, min kúji bukanabuku li kúlaaten Fool buko li Balunabaas, ban li kukesooliil kúfu' li etaamayi yooliil. ⁵¹ Fool li Balunabaas li kuhank buko kújuba kafolaku kata kootaku kooliil min kúhiis kaanaku ésukayi inyu éjimumuu inti li buko bilumulo, ban li kujow boot Ikóniyom. ⁵² Kúgoomaku kata ésukayi yata Antiyok, li kubaj ésuumahukow yáamak, ban Buyinumabu Banabaabu li bulako li buko ñáa'.

Fool buko li Balunabaas li kujow boot Ikóniyom

14 Muñe'e nan Fool buko li Balunabaas kúliinimuu Ikóniyom, li kunoken foof li *eluufayi yata kajawaku*, min kuwaale Hulimahu hata Ateemit yok Kusuwif li bukan kákaanumut li Ateemit balewool kameeñe kúyinen. ² Bale Kusuwifaku kafañutumuu kúyinen li Yéesu, li kutiken bukanabuku kákaanumutumu li Ateemit balewool min kubaj kayinoo kajakut li káyinenumuu. ³ Bale Fool buko li Balunabaas li kulako Ikóniyom fiyo jakee. Li kunaak kulob li kabaneyiil, li káwoolu ló li *Amaañenawu* li wah wan an ajuulelut, min áhiis kaanaku kulimaku kan kuwaaleyemuu mata kájiyaku koola, mañegen. ⁴ Muñe'e bukanabuku kata ésukayi li kutiiloo: kukee li kulaañ bata Kusuwifaku, kaabuku bata *Kufootalaku*.

⁵ Kusuwifaku, li kákaanumutumu li Ateemit balewool, li kunahaanaku kooliil li kulako kágoluloo bánum li kúcoocikoo Fool buko li Balunabaas, min kutekiil kuyitik kumuk. ⁶ Bale nan Fool buko li Balunabaas kuhaasumuu uyinoolawu wooliil, li kutey boot li sí-sukasu san koonemuu Lisit li Delib, sammuu li etaamayi yata Likawoni, li halaabahu hata bo. ⁷ Bo umbu foof, li kuwaale bo Hulimahu Hásuumaahu.

Fool buko li Balunabaas li kujow kawaale li ésukayi yata Lisit

⁸ Muñe'e li baj li ésukayi yata Lisit ánayine akee ayilaat ayito, mata labobobobo. Kábilum nan abukimuu lakaje, ban afinut min abile ayili ajow. ⁹ Anáyinaawu li alako bajanten kulimaku kan Fool alakomuu elobayi. Muñe'e Fool li ajukelool súy, li ahaas aan ánayinaawu labaje káyinen kayilo kújiwool li afak. ¹⁰ Li alobool li sembe aanool:

— Uyito ucol!

Mañegen ánayinaawu li ayaan ayito háak, ban li áton ajow. ¹¹ Nan búasukabu bujukumuu wahawu wan Fool akaanumuu, li kulob butiya li elobayi yalobeyimuu li etaamayi yooliil, yammuu yata Likawoni koon:

— Kuteemitaku kuñale kambu kata an, min kúwalowul kubil kulako li alolaa!

¹² Muñe'e li kuhooñ Balunabaas «Sás», Fool li kuhooñool «Elimees» mata akila anaake álobulumuu. ¹³ Alámbaawu ata ateemitawu an koonemuu Sás, an eluufayi yoola okila Sás yommuu li kánoonumaku kata ésukayi, li áñjalul kúmuuna kásangenumi élunfen boot tin wámbiilawu. Li anongeen okila li búasukabu, min aña' kúmuunaaku kusilayiil. ¹⁴ Bale nan *Kufootalaku* kújuba, Fool buko li Balunabaas kujamumuu loon muña'a, li kuhaacul wañawu wooliil, ban li kusommen kujow boot li tut búasukabu min kulobiil butiya kooniil:

¹⁵ — Kúfaaloli, wáa újiye li jóomi li jikaan loon muña'a? Olóli foof bukan joom loon bukuluul. Jiñjalulu-ña' Hulimahu Hásuumaahu mantee kay li jikat bo kuteemitaku umbuku kaletumuu kuteemit kata mañegen, min jítiwo jinab li Ateemit alojumuu, áwuwenumuu emitayi, li etaamayi, li halahu, li wahawu feh wáami dómuu. ¹⁶ Naanañ, Ateemit lakaakat bukanabuku feh kákaanumutumu li akila balewool min kunab li útinawu wooliil. ¹⁷ Bale, Ateemit akatut káhiis bukanabuku majakaamu moola, mata li emitayi lásenewumulumuu malamun man élaalewulumuu, li mutiñaay nan maalemuu. Ateemit asenewuulumuu mutiñaay, ban li akaan uyinumuu úsuum.

¹⁸ Maayeet min kufootalaku kulobiilumuu loon muña'a, búasukabu li bufañeen min buceej kuu min bukaaniil kasila.

¹⁹ *Kusuwif* li kubilum Antiyok yata Fisidi, li Ikóniyom. Li kukaan búasukabu búyinen li buko, min kutek Fool kuyitik boot kumuk, ban li kúhuulool kúfuletum tíyay ésukayi, mata kunaanaak kuyinoo li koon lakeeket.

²⁰ Bale nan káyinenumuu kubilumuu kúguutool, Fool li ayito ban li ajow anoken li ésukayi. Hunak hukaten, li anaboo li Balunabaas kujow boot Delubi.

Fool li Balunabaas li kulaañ boot Antiyok yata Siili

²¹ Fool buko li Balunabaas li kuwaale Hulimahu Hásuumaahu li ésukayi yata Delubi. Bukan kameeñe li kulako kúgoom. Fúlum tó, li kulaañ boot Lisit, li Ikóniyom, li Antiyok yata Fisidi. ²² Li kuwankulen *kúgoomaku*, ban li kooniil kútuk lit káyinenaku kooliil. Li kunaak foof kooniil:

— Lootaale úlaamaal ñáa' tówum unokenaal li *Jáyiyaju yata Ateemit*.

²³ Li kuñus li ejangu yanooyan bukan kulako kunaahan, ban nan kummommuu min kuñaw kuban, li kuñaliil kukat li kuñen kata *Amaañenawu* an káyinenumuu li akila.

²⁴ Li kújowum li etaamayi yata Fisidi kulo Fanfili. ²⁵ Li kuwaale Hulimahu hata Ateemit li ésukayi yan koone-muu Feelus kuban, li kújowum to boot li ésukayi yata Atali. ²⁶ Li kújufowum tó Atali li ébato boot Antiyok,

yammuu ésukayi tan kuŋaliilumuu kukat li kájiyaku kata Ateemit boot kakaan bulokabu ban kakaanumuu.

²⁷ Nan kúliiŋumuu Antiyok, Fool buko li Balunabaas li kuwoogen ejanguwayi, min kukitteniil wahawu feh wan Ateemit ákaanummuu li buko, li buu lasenumuu bútin kákaanumutumuu li okila balewool min buko foof kúyinen. ²⁸ Fool buko li Balunabaas li kulako to fiyo li kúgoomaku.

Huwoogahu hata Yeelusalem

15 Kánayine kukee li kubilum li etaamayi yata Súde boot Antiyok, min kulako kaliiken káyinenumuu li Yéesu kooniil:

— Let jiyili jifakeni, bukuluul *bateyenu ti búkut* elobumuu.

² Fool buko li Balunabaas li kuceenjiil. Li kubaj búwonnóo báamak li buko mata hulimahu unhu. Muñe'e li kujamoo min Fool buko li Balunabaas kunaboo li bukan kukee kata Antiyok, kujow boot *Yeelusalem* kujow kulob mata hulimahu unhu li *kufootalaku* li kunaahanaku kata ejanguwayi.

³ Ejanguwayi li elambeniil li wah wan kóotummuu kuŋa' min kujow kañaahoolaku. Muñe'e li kújowum Feniisi li Samali, min kunaak kukitten buu kákaanumutumuu li Ateemit balewool kútiwomuu kúyinen li Ateemit. Nan kutuyiil feh káyinenumuu kujamumuu loon muña'a, li kubaj ésuumahukow yáamak. ⁴ Nan kúliiŋumuu Yeelusalem, ejanguwayi, li kufootalaku li kuhaanabuku li kuyabiil. Li kukitteniil wahawu feh wan Ateemit ákaanummuu li buko. ⁵ Bale kukee li bukanabuku kata hujojahu hata *kufaaliisiyenjaku* káyinenumuu, li kuyito min koon:

— Fan jiteyen búkut bukanabuku feh káyinenumuu li Yéesu kaletumuu kusuwif, ban li jooniil kakaan loon *eluwaayi* yata Móyiis elobumuu.

⁶ Muñe'e kufootalaku li kunahaanaku li kujoj min kútaluloo mata hulimahu unhu. ⁷ Li kúwonnóo jow fiyo, Fiyeel li ayito min aaniil:

— Kutuyom, jihaase joon Ateemit lajusunjus li bukuluul nan fiyo, boot kawaale Hulimahu Hásumaaahu bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, mantee li kujam ho li kúyinen. ⁸ Ban, Ateemit ahaasumuu kayinoo kata anoowan, láhiisenhiisen kaanaku layabiiyab nan aseniilumuu Buyinumabu Banabaabu foof loon asenolaal bomuu. ⁹ Ateemit ajokutiil kúbuti li alolaal, mata li káyinen lágiilenummuu uyinumawu wooliil. ¹⁰ Kama muñe'e waa wommuu li úji li jifañ jiyooob Ateemit, li bútebabu ban jifañumuu jikaan káyinenumuu kugalo, ban situubawolaal sihaan li alolaal humumolaal uyilaataamuu utebaal? ¹¹ Bale lúyine-naale kaanaku li kájiyaku kata *Amaanjenawu* Yéesu lúfakumaamuu, loon foof buko.

¹² Muñe'e ésukayi feh li elu min ejanten Balunabaas buko li Fool min kukitten wahawu feh wájaahalenimuu, li wajuulelutimuu wan Ateemit ákaanummuu li buko hákil bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool. ¹³ Nan kubanumuu elobayi, *Saak* li aŋa' hulimahu min aan:

— Kutuyom jijantenom! ¹⁴ Simonj lalobolaalob buu Ateemit acookoomuu yaan no li húkitumahu, bukanabuku kákaanumutumuu li okila balewool, min aļusum li buko bukan kulako koola. ¹⁵ Ban kulimaku kata *kufulofetaku*, kunaboonaboo li wahawu unwu, mata muñe'e Hulimahu hakiicimuu hata Ateemit hulobe:

¹⁶ «Amaanjenawu li alob aan: Fúlum tómmu, fan ílaañul.

Ban fan ilaañen iteef eluufayi yata *Dayit* yaloweenuumuu.

Fan icookoo buhumowumabu bata yo, min ilaañen yo iyiten.

¹⁷ Muñe'e bukan kaabuku feh fan kuŋes Amaanjenawu,

éehe', li bukanabuku feh kákaanumutumuu lí ínje balewom kan ihooñumuu kulako kúmbaam †.

¹⁸ Wahawu unwu Amaanjenawu alobumuu, akaan womuu ésukayi ehaas nan fiyo.»

¹⁹ Saak li alaañen aan:

— Mó mújimuu li kayinoolom, ootut uyokenaal bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, kátiwowlumuu kunab li Ateemit. ²⁰ Bale ukiicaaliil min oonaaliil jakum kutokoñ eliw yata sínuukuleŋ san kákaanumutumuu li Ateemit balewool kusilaye mata esikosiko, jakum an áfulo an an kuyabowut, ban jakum kutokoñ sínuukuleŋ sakuumi min siket, jakum foof kutiñ húsim. ²¹ Mata, kábilum no naanaŋ, bukan kumbuku min kuwaaleyemuu Eluwaayi yata Móyiis li ésuk yanooyan, ban ejangayeyijanga li *siluufasu sata kaļawaku* hanoohan hoololaal.

Eleetalayi yan kuboñumuu kákaanumeenutumuu li Ateemit balewool káyinenumuu li Yéesu

²² Muñe'e *kufootalaku*. Buko kúļuba kukankan bukan kan kutuyiil kuluukene nǵaa'. ²³ Muñe'e li kukiic kulimaku unke kuseniil kújowetum:

«Kufootalaku li kunahaanaku kata ejanguwayi, li kutuyuul kusaafuluul feh, bukuluul jammuu kutuyiil káfummulomuu li kákaanumutumuu li Ateemit balewool, kakinumuu Antiyok, li etaamayi yata Siili li yata Silisi.

²⁴ Jijanjam kaanaku kukee li óloli, kubiibil kulillimenuul, min kúguuhuul uyinum li kulimaku kooliil. Bale inti óloli jiboñuliil. ²⁵ Mó mújimuu, áloli fóofoli feh li jijamoo min jilus bukan jiboñuluul. Fan kúnaboolul li Balunabaas buko li Fool kan áloli jiboolaatumuu,

²⁶ kalakomuu li kuket mata kajawaku kata *Amaanjenawu* kúji. ²⁷ Muñe'e kama jiboñuluul Súd buko li Silaas kammuu li kulobuul buko humumiil, kulimaku kanolaku kan jikiiculuumuu li eleetalayi inye. ²⁸ Mata Buyinumabu Banabaabu li óloli húmumoli, jijoojok kaanaku let jikaanuul búteb bakee jiteb, bábuto li wahawu unwe wafimmuu min wóoti ukaani: ²⁹ jakum jitokoñ eliw yata sínuukuleŋ san kákaanutumuu li Ateemit balewool kusilaye; jakum jitiñ húsim, jakum jitokoñ sínuukuleŋ sakuumi min siket; jakum an áfulo an an kuyabowut. Jikatummuu wahawu unwumaa, jikaane jak. Jisaafuluul nǎa'!»

³⁰ Muñe'e li kukat bukanabuku kan kułusumuu min kujow boot Antiyok. Nan kúliinjumuu, li kuwoogen bukanabuku káyinenumuu, min kuseniiil eleetalayi.

³¹ Li kujanga eleetalayi, foofiil feh li súumiil nǎa' mata kulimaku kata eleetalayi, kulim kata kawankulen.

³² Súd buko li Silaas kulakomuu buko humumiil foof *kufulofetaku*, li kulob fiyo li kutuyiil káyinenumuu min kuwankuleniil, li kuliteniil li káyinenaku kooliil.

³³ Muñe'e li kulako Antiyok fiyo jakee. Fúlum tó, kutuyiil káyinenumuu li kuław min bútiniil búsuu, ban li kukatiil min kulaañ boot bata bukanabuku káboñuliilumuu. ³⁴ [Bale Silaas li ajok min alako Antiyok.]

³⁵ Fool buko li Balunabaas li kulako Antiyok. Li kunaak kuwaale ban li kuliiken é sukayi Hulimahu hata Amaanjenawu, buko li bukan foof kukee kameeŋe.

Fool buko li Balunabaas li kukatoo

³⁶ Muñe'e li fiyo jakee, Fool li aan Balunabaas:

— Ulaaña uja'a uyooba kutuyola káyinenumuu, kammuu li sí sukasu feh ban uwaaleyaalumuu Hulimahu hata *Amaanjenawu*, ujow ujukula buu kukaan bo.

³⁷ Balunabaas li afañeen min aŋa' Saŋ an koonemuu Maak, anab li buko. ³⁸ Bale Fool li ayinoo li aan kuyilaat kuŋa' Maak kújowetum, mata Maak lajowujow akatiil bo li etaamayi yata Fanfili, ban alaañenut anab li buko min kukaan bulokabu booliil. ³⁹ Fool buko li Balunabaas li kuñakoo to nǎa' yok kukatoo. Balunabaas li aŋa' Maak kújufo li ébato, min kujow boot Ciif.

⁴⁰ Fool akila li ałus *Silaas*, min kutuyiil káyinenumuu kuław min kájijaku kata Amaanjenawu kulako li buko, ban li kuwuj. ⁴¹ Fool li ájowum li etaamayi yata Siili alo li yata Silisi, min anaak awankulen sijanguwasu li káyinenaku kan sibajumuu.

Tímote li anaboo li Fool buko li Silaas

16 Fool li ajow boot li é sukayi yata Delib, ban li ahaaŋ boot li yata Lisit. Nan aŋejumuu, li atook bo *ágoom*. Tímote jaawool asuwif áyinene li Yéesu, bale atuubawool an ata Gilees. ² Káyinenumuu li Yéesu kalakomuu li é sukayi yata Lisit li kata é sukayi yata Ikóniyom, li kunaak kulob majake bale kuya li Tímote.

³ Fool li afañ min aŋa' Tímote ájowetum. Li aŋalool *ateyen búkut* kakinumuu li etaamayi inyu kúji, mata buko foofiil feh kuhaase koon atuubawool an ata Gilees. ⁴ Muñe'e li sí sukasu ban kújowummuu, li kulob káyinenumuu kulimaku kan *kufootalaku* kujokumuu, ban li kooniil kukaan loon kulobumuu. ⁵ Sijanguwasu li sihaŋ malit li káyinenaku, ban bukanabuku káyinenumuu li kunaak kuhaŋ mameeŋ hunakoohunak.

Fool li ahimmo nan alakomuu li é sukayi yata Tulowaas

⁶ Buyinumabu Banabaabu li buhi' Fool buko li Silaas kúwaalewum Hulimahu hata Ateemit li etaamayi yata *Aasi*. Muñe'e li kújowum li etaamayi yata Filiisi li yata Galasi. ⁷ Nan kujowumuu kulehen etaamayi yata Miisi, li kufañeen min kujow boot Bitini, bale Buyinumabu bata Yéesu bukatutiil min kujow. ⁸ Muñe'e li kújowum Miisi kuhaaŋ boot li kásikaku kata Tulowaas. ⁹ Li líiŋ li hukahu, Fool li ajuk li kahimmo ánayine ata *Maseduwaan*, mayitowe hákilool min ałokoolool aanool:

— Ubil boot Maseduwaan min úlambenoli!

¹⁰ Muñe'e nan Fool ajukumuu kahimmowaku unku fú' tó, li jiyaan jiŋes min jijow boot Maseduwaan, mata jíyinyinen kaanaku Ateemit láhooñolihoon mata min jijow jiwaale Hulimahu Hásuumaahu bukanabuku kata etaamayi inyu.

Liidi li áyinen li Amaanjenawu li é sukayi yan koonemuu Fílib

¹¹ Li jíjufowum li é sukayi yata Tulowaas li ébato, min jíjowum tó jicol boot li étebelemukayi yata Samotulaas. Hunak hukaten, li jihaaŋ boot Néyafoliis. ¹² To untu jíjowummuu boot Fílib, yammuu é sukayi yáamakayi yata etaamayi yata *Maseduwaan*, yan kata Lom kookenumuu. Li jikaan li é sukayi inyu kunak kameeŋe. ¹³ Li líiŋ li *húyiyayahu hata Kusuwifaku*, li jífulul li é sukayi min jijow boot bata katantaku kata mujuuwamu, ban jinaake jíyinoomuu li joon fan jijuk bo tikee tan Kusuwifaku kuławe. Li jibah to min jilob li kanaalaabuku kawoog tomuu. ¹⁴ Akee li kanaalaabuku umbuku kajawool Liidi. Liidi an ata é sukayi yata Tiyatiil, ban li alako ájula'a ata sileesa sájunke satiineniye nǎa', ban li anaak amanen Ateemit. Liidi li ájantenoli. Muñe'e *Amaanjenawu* li ábabulool buyinum, min abet sifintuwool feh li kulimaku kan Fool alakomuu elobayi. ¹⁵ Muñe'e nan kúbatiisemuu Liidi boot li butoŋool ló ban, li áloboli min jijow boot boola áanoli:

— Nokoomuu loon jíjuujuk kaanaku líyinyinen li Amaanjenawu, li jibil jilako búmbaam.

Muñe'e li átuuŋoli min joon éehe'.

Fool buko li Silaas li kukuļi li ésukayi yan koonemuu Fílib

¹⁶ Li líiņ hunak hukee áloli li ejow ban ésukayi eļawemuu, jiloka jísungute li jibil jífam. Jísungutaaju unju buyinum bajakut bújufo jó, min bunaak bukaan jo jilob wahawu wammuu li ubaj. Elobayi inyu yan alobemuu ákibben li éji kunahaanaku kata jo li kubaj sídalam sáamak. ¹⁷ Jísungutaaju unju li jinaak jínabul li Fool li óloli, mo jilobemaa butiya joon:

— Kánayinaabuku umbuku kuloka kata Ateemit ata Haatiya tiya! Kubiibil min kúhiisuul bútinabu bata kafakaku!

¹⁸ Jísungutaaju li jikaan mo jow baj kunak. Muñe'e Fool huuñool li hulit, gay li átiwowul aan buyinumabu bajakutumuu:

— Leeni li kajaw kata Yéesu *Kilisita*, úfu' li jísungutaaju unju!

Majegen buyinumabu bajakutumuu li buyaan búfu' li jo. ¹⁹ Nan kunahaanabuku kata jísungutaaju kujukumu kaanaku kuyilaat muñe'e kúbajum sídalam li jo, li kujok Fool buko li *Silaas* kújowetum boot tin kaayeenaku kata ésukayi, hákil kunahaanaku kata Lom.

²⁰ Li kuņaliil kusen kutiibaaku kata Lom, ban li kooniil:

— Kánayinaabuku umbuke kumbuku li kakaan búguļa li ésukayi yoololaal. Buko *kusuwif* koom. ²¹ Kuli-ikeneliiken bukanabuku bakaane ban eluwaayi yoololaal, ololaal jáamiyaamuu bukan kata Lom, éhilolaal úfañumaal bo, mantee foof li ukaanaal bo.

²² Búsukabu foof li buyitowul li buko. Kutiibaabuku li kulob min kuñak wañawu wata Fool buko li Silaas kúfulen, ban li kooniil kuņa' hukaluwaas min kutekiil.

²³ Nan kutekiilumuu matek kuban, li kuņaliil kukuļ min koon afooyaawu afooyiil jak. ²⁴ Nan kuyaane kulobumuu loon muña'a, afooyaawu li aņa' Fool buko li Silaas akuļ li káfit káluuļo ló li hukuļahu, ban li aņa' sijen min ajenkiil.

Buu afooyaawu ata hukuļahu áyinenumuu li Yéesu eeno

²⁵ Nan hukahu huje'e hulitumuu, Fool buko li *Silaas* li kulako kaļaw, ban li kunaak kukijen min kusal Ateemit. Bukan kaabuku kan kukuļumuu li kulakoyiil bajanten.

²⁶ Li kuyaane kulako to, etaamayi li egolool nāa' min kuteefaku kuleeteemaaku kata hukuļahu kúliiliņoo.

Wámbiilawu feh li uyaan úbabulo, sijenkasu feh sata bukanabuku kan kukuļumuu li siļeļo. ²⁷ Muñe'e afooyaawu li áliwo. Nan ajukumuu min wámbiilawu úbabulomuu, li áñakul ékunduwai yoola boot min amukoolo, mata lanaanaak aan bukanabuku kan kukuļumuu kuteyitey kuheek. ²⁸ Bale Fool li alobool butiya aanool:

— Jakum ukaanoolo majakut! Olóli fóofoli feh jum-buke taate!

²⁹ Afooyaawu ata hukuļahu li alob min kuhiiten, ban li asommen anoken li káfitaku. Li ákoli gay li anaak ateelen, min ajow ákuntun hákil Fool buko li Silaas.

³⁰ Fúlum tó, li akaaniil kúfulul, ban li ageļļeniil aaniil:

— Kunahaan, buu leete ikaan min ifak?

³¹ Fool buko li Silaas li koonool:

— Uyínenumuu li *Amaañenawu* Yéesu, fan ufak boot li butonji ló.

³² Ban li kuwaalewool Hulimahu hata Amaañenawu, akila li kakinumuu li eluufayi yoola feh. ³³ Afooyaawu li aņaliil li ehukaayi inyu, min ajow afos ucokawu wooliil. Ban li kuyaane kúbatiisewool, okila li bukanool. ³⁴ Li aņa' Fool buko li Silaas ájowetum boola, ajow aseniil kutiñ. Afooyaawu humumool li butonjabu boola, li kubaj ésu-umahukow yáamak min kúyinenumuu li Ateemit.

³⁵ Nan tikatenumuu, kutiibaaku kata Lom li kuboñ bukan kujow koon afooyaawu ata hukuļahu:

— Ukatén kánayinaabuku umbuku.

³⁶ Afooyaawu ata hukuļahu li abil aheb Fool aanool:

— Kutiibaaku kata Lom kúboñuuboñul kubil koonom ikatenuul. Kama muñe'e jiyilo jifu' jijow li kásuumaay.

³⁷ Bale Fool li aan bukanabuku kan kúboñulumuu:

— Waa? Kújokoli kutek hákil ésukayi feh, buko bátiib-utoli jak loon kaanemuu, áloli jammuu bukan kata Lom, ban li kúņaloli kujow kukuļ! Líiņ muñe'e li kufañ min kúkaténoli an bahaasut? Let baj! Buko humumiil kubil kúkaténoli!

³⁸ Bukanabuku kan kúboñulumuu li kujow kulob kutiibaabuku kata Lom, kulimaku kan Fool buko li Silaas kulobiilumuu. Ekole yáamak li ejokiil, nan kujamumuu kaanaku Fool buko li Silaas bukan kata Lom. ³⁹ Muñe'e kutiibaabuku li kubil kuļawiiil kabonket, ban li kukaaniil kúfulul li hukuļahu, ban li kuyaakooliil kúfu' li ésukayi.

⁴⁰ Nan Fool buko li Silaas kúfulumuu li hukuļahu, li kujow boot bata Liidi. Li kujukoo li kutuyiil feh min kuwankuleniil kuban, li kujow.

Fool buko li Silaas li kujow boot Tesalonik

17 Muñe'e Fool buko li Silaas li kújowum Anfffoliis kulo Afoloni, ban li kuhaañ boot Tesalonik tan *Kusuwifaku*. ² Fool li anoken li eluufayi yata kaļawaku, loon afinemuu min akaane. Fool li aņa' Hulimahu hata Ateemit min áwonnoo li bukanabuku kalako lómuu, jow baj *kúyiyiay kúhaaji kata kusuwifaku*. ³ Li akitteniil ban li áhiisiil kaanaku loon Hulimahu hata Ateemit hulobumuu, *Afakenaawu* laate álaam ban li ayitowumul li eketayi. Li aaniil:

— Yéesu an ilobemuu li bukuluul moola, okila ammuu Afakenaawu.

⁴ Kusuwif kukee li buko li kúyinen, min kulaañ bata Fool buko li *Silaas*. Bukan kameeņe kata Gilees kanaake kumanen Ateemit, li kanaale kameeņe káami

bukan káamak li ésukayi, li kulaañ foof bata Fool buko li Silaas.

⁵ Bale Kusuwifaku li kutahaay rjáa'. Li kujow kúnjalul kújos kálfute, kalakowemuu li útinawu, kubil kúkiñul búrukabu min kukaan ésukayi éguuŋoo feh. Li kubil boot bata Saason hupes Fool buko li Silaas, boot min kujokiil kukaan hákil búrukabu. ⁶ Emmuu kutookutiil bo, li kújokul Saason li kukee káyinene, kújowetum jow kusen kunahaanaku kata ésukayi, ban li kunaak kulob butiya koon:

— Kánayinaabuku umbuku kúgugguu! etaamayi feh, ban muñe'e kuñejulo baabe! ⁷ Saason li ayabiil boola! Bukanabuku umbuku feh kúhooguuhogul siluwaasu sata áyiyawu áamakawu, mata konsoon baje áyii akee an koone Yéesu.

⁸ Kulimaku unku li kúji búrukabu li kunahaanaku kata ésukayi li kúguuŋoo. ⁹ Muñe'e Saason li kaabuku káyinenumuu li kukomen kucaam kunahaanaku min kukit kukateniil.

Fool buko li Silaas li kujow kawaale li ésukayi yata Beele

¹⁰ Nan tiyaane tijonumuu, káyinenumuu li Yéesu li kukaan Fool buko li *Silaas*. ¹¹ Kusuwifaku kata Beele kuhanj mabaj uyinoow wajaké kata Tesalonik, ban li kuhi' li kayab Hulimahu hata Ateemit. Hunakoohunak li kujuke li Hulimahu hata Ateemit min kujuk mantee wahawu wan Fool alobumuu maŋegen. ¹² Bukan kameeñe li buko li kúyinen. Li baj li kata Gilees, kanaale kameeñe káami bukan káamak li ésukayi, li kánayine kameeñe káyinene li Yéesu. ¹³ Bale nan Kusuwifaku kata Tesalonik kujamumuu kaanaku Fool ummu li kawaale foof Hulimahu hata Ateemit li ésukayi yata Beele, li kubil kákiñul li káguuŋ búrukabu. ¹⁴ Muñe'e káyinenumuu li kuyaana kukaan Fool ájowum bata katantaku kata halahu. Bale Silaas buko li *Tímote* li kulako Beele. ¹⁵ Bukanabuku kájowetumuu Fool li kujow li akila boot Ateen. Ban, li kúlaañumul bó boot Beele li kúheben ló kan Fool áhebenuliil kujow koon Silaas buko li *Tímote*, kukaan wahoowah min kujow cab kujowubenool.

Fool li awaale li ésukayi yata Ateen

¹⁶ Nan Fool alakomuu kakobaku kata Silaas buko li *Tímote* li ésukayi yata Ateen, li ajuk kaanaku ésukayi ememmeen kuteemit kalet maŋegen, súumutool li buyinum maayeet. ¹⁷ Li anaak áwonnoo li *eluufayi yata kaŋawaku* li bukan kaabuku kamanenemuu Ateemit. Li áwonnoo foof hunakoohunak li bukanabuku kan ammu atook li kaayeenaku. ¹⁸ Bale li baj bukan kukee kata sihekej kan koone *Efikiiliyerj*, kaabuku *Sitoyiisiyerj* kabile kulob foof li Fool. Kukee li kunaak kugeŋlenoo koon:

— Kama waa kañaañalaku unku kahaasutumuu wahoowah kufañe kulob?

Kaabuku li koon:

— Kankan loon mata kuteemit kata bakee láami li elob.

Kulollob loon muña'a mata kujanjam Fool li awaale mata Yéesu, li mata kayitowulaku li eketayi.

¹⁹ Muñe'e li kuña' Fool kújowetum boot tin kutiibemuu †, hákil huhaanaahu háamakahu hata ésukayi yata Ateen han koonemuu Ayeelofaas, ban li koonool:

— Mantee jiyilo jihaas mata baliikenelabu umbu buwunkulabu ban ulobemuu li bo? ²⁰ Emmuu awu ummu min úlobewolimuu wah wan jijanlelut, jifañe min jihaas wahawu unwu wo wommuu waa.

²¹ (Li maŋegenamu, bukanabuku feh kata Ateen boot li ejawoolaayi yákin dómmu, buloñiil feh elob mantee foof bajanten wah uwunkul wakite li úfulul).

²² Fool li ayito li tut huhaanaahu háamakahu han koonemuu Ayeelofaas, min aan:

— Kata Ateen, lijuke een jikankan bukan káyinene rjáa'. ²³ Mata lilakolako kañaahoo li ésukayi yooluul, li ijuk wahawu wooluul wáñeyimuu tan jimanenemuu kuteemitaku kooluul. Li ijuk foof *husila* tan kiice kulimaku unke: «Unte boot li ateemit ahaasuti.» Yoo! wahawu wan jimanenemuu ban jihaasut wo, wó ínje ibilumuu kalobuul mata wo. ²⁴ Ateemit áwuwenumuu adunaayi li wahawu feh wáami dómmu, akila ammuu *Amaañenawu* ata emitayi li etaamayi, ban akinut li siluuf sata kuteemit san bukan kuteefe. ²⁵ Ateemit jokutool li wah wan bukan kuyilo kukaan boot li akila, mata akila asenemuu bukanabuku feh buloñ, huyih li wahoowah feh. ²⁶ Li an ano Ateemit áwuwenumuu bukanabuku feh, min akaaniil kukin li etaamayi feh. Okila alobumuu buu tañayi yóomi li efiyo le, ban li akaan sígaatulasu sata ban kommuu li kukin.

²⁷ Ateemit lakankan loon muña'a bájum bukanabuku li kuñesool, ban maayeet min huñesahu hoola húsen-giye, nakee li kujukool. Ban li maŋegen, Ateemit áloyiwut anoowan li alolaal, ²⁸ mata:

«Li okila lúbajumaamuu buloñ, li unaak ugoloolaal, li óomiyaal bukan.» Mo foof kukee li kujuuŋa ukijenawu kooluul kulobumuu koon:

«Olóli foof kuñoolool joom.»

²⁹ «Emmuu ololaal kuñool Ateemit loomaal, ootut uyinoolaal kaanaku Ateemit lanokoonokoo li ebaañoot yata éwulus, mantee yata ehaaliis, mantee yata kugisa, yajoki loon ateemit, yan bukan kuyinoole min kukaan li eseeleyiil. ³⁰ Bale Ateemit li ajok min akat bo tañayi nan bukanabuku kuhaasutumuu wahoowah. Muñe'e Ateemit laane bukanabuku feh kammuu tanootan kukat baloñeliil buhaan, min kútiwo kuña'

† *Huyuyyahu háamakahu hata ateemitawu ata kata Gilees ata hutiiikahu an koonemuu Aales. Li huyuyyahu unhu huhaanaahu háamakahu hata kata Ateen kunaake kujojumuu*

bulonj buwunkul. ³¹ Lajoojok hunak nan ammuu ati-ibum bukanabuku feh kata etaamayi col, li anawu an aļusumuu. Láhihhiis wahawu unwu bukanabuku feh, nan ayitenumulomuu anawu ummu li eketayi!»

³² Nan bukanabuku kujamumuu Fool li alob mata kayitowulaku kata kakatumuu li eketayi, kukee li buko li kúļuwool, kaabuku li koonool:

— Fan jibil jijanteni nakee min ulob mata hulimahu unhu.

³³ Muñe'e Fool li ajow akatiil to. ³⁴ Bale kukee li kulaañ boola, min kúyinen. Li bukanabuku umbuku káyinenumu, baj to Dóniis alakomuu li huhaanaahu hata Ayeelofaas, li anaale akee an koone Damalis, li kukee foof.

Fool li ajow boot Koolent

18 Fúlum tó, Fool li ájowum Ateen alo Koolent. ² Li kujukoo bo li *asuwif* feh kúfu' li ésukayi yata Lom. Fool li ajow ajuk Akilaas buko li Filisila. ³ Ban emmuu bulokiil bano, (kakaan uyunt), li alako booliil, min kúlokum dín dáno. ⁴ Li *húyiyay* mantee li akaan Kusuwifaku li kugilekaku kúyinen.

⁵ Nan *Silaas*. ⁶ Bale Kusuwifaku li kuhoy kujam hulimahu hata Fool, min kunaak kugelool. Muñe'e li ahank kafolaku kata wañawu woola aban li aaniil:

— Jibanumuu li jijim, li bukuluul bilume. Inti lí ínje. Ban muñe'e boot min ijow bata kákaanumutumuu li Ateemit balewool.

⁷ Muñe'e Fool li áfulum tó ajow boot bata Títiyus Súsitis anaake amanen Ateemit, ban eluufayi yoola li ekooj eluufayi yata kaļawaku yata Kusuwifaku. ⁸ Kílisi-fis ammuu anahaanawu ata eluufayi yata kaļawaku, li áyinen li *Amaañenawu* boot li butoņabu boola feh ló. Bukan kameenje kata ésukayi yata Koolent, kajantenumu Fool, li kúyinen foof min kúbatiseyiil.

⁹ Li líiņ li ehuka yakee, Amaañenawu li alob Fool li kahimmo aanool:

— Sákoli, awu ulob, ban jakum ulu, ¹⁰ mata ínje ummu li awu. An let ajoki min akaani majakut, mata bukan kameenje kumbuku li ésukayi inye káami kúmbaam. ¹¹ Fool li alako li ésukayi yata Koolent emit li kuļeeñ hutok li hano, min anaak aliiken bukanabuku Hulimahu hata Ateemit.

¹² Muñe'e li taņayi nan Galiyoņ alakomuu águubelunaalawu ata Lom li etaamayi yata Akaay, Kusuwifaku li kujamoo min kutiiken Fool. Li kujokool kújowetum li hutiibahu, ¹³ min koon:

— Anáyinaawu umme huņes láami lí hó min akaan bukanabuku kumanen Ateemit búti li min *eluwaayi* elobumuu.

¹⁴ Muñe'e Fool li alako li álobul, Galiyoņ li aan Kusuwifaku:

— Nokooleenumuu loon búyik lakaane, mantee foof latilentilen ñáa', manooman fan inģleen taņ min ijan-tenuul, bukuluul Kusuwifaku. ¹⁵ Bale emmuu lakolako búwonnoo mata kulim, li mata ujaw, li mata eluwaayi yooluul, baabu bukuluul joote jihaase min jóomi li jikaan. Injé ifañut min ilako atiiba ata wah loon unwu.

¹⁶ Nan Galiyoņ alobiilumuu loon muña'a aban, li ake-sooliil kúfu' li hutiibahu. ¹⁷ Muñe'e buko foofiil feh li kújokol anahaanawu ata eluufayi yata kaļawaku an koonemuu Sosuten, kutek hákil hutiibahu. Bale Galiyoņ abagut.

Fool li alaañ boot Antiyok

¹⁸ Fool li afiyo jakee li ésukayi yata Koolent. Fúlum tó, li akat to kutuyool min ájufo li ébato min ajow boot li etaamayi yata Siili, akila li Filisila li Akilaas. Fool li ámi-ito átowum ájufo li kásikaku kata Sankile, mata babbaj wah wan alobe kakaan hákil Ateemit. ¹⁹ Muñe'e li kujow boot Efées kúliiņ, Fool li akat to Filisila buko li Aki-laas, min ajow anoken li *eluufayi yata kaļawaku*. ²⁰ Kusuwifaku li koon Fool afan alako to fiyo jakee, bale li ahoy. ²¹ Li akatiil to min alako li ajow, li aaniil:

— Súumumuu li Ateemit, fan ílaañul hunak hakee ijukuul.

Ban li ájufofum li ésukayi yata Efées li ébato awuj.

²² Nan áliiņumuu Sesaale, li ajow boot Yeelusalem ajow asaaf Ejanguwayi, aban li ahaañ boot Antiyok.

²³ Muñe'e nan alako tomuu fiyo jatit, li ahaañ. Li ajand ájowum li etaamayi yata Galasi alo li yata Filiisi, min aliten *kúgoomaku* feh li káyinenaku kooliil.

Afolos li ajow awaale li ésukayi yata Efées li yata Koolent

²⁴ Muñe'e no unnu, *asuwif* akee an koone Afolos abuki Aleksandili, li áliiņul li ésukayi yata Efées. Afolos lakakaan ánayine acole hulim, ban li ahaas Hulimahu hata Ateemit jak. ²⁵ Kuliikenooliiken Bútinabu bata *Amaañenawu* ban, li anaak awaale li aliiken bukanabuku col Hulimahu Hásuumaahu hata Yéesu li ésuumansuum yáamak. Bale okila Afolos kábatiisaaku kata Saņ bale lahaase. ²⁶ Li anaak alob li maļegenool li *eluufayi yata kaļawaku* yata Kusuwifaku. Nan Filisila buko li Akilaas kujamoolumuu li alob, li kuņalool kújowetum booliil, kujow kukittenool Bútinabu bata Ateemit haņ macol. ²⁷ Fúlum tó, Afolos li abaj kayinoo kata ejow boot li etaamayi yata Akaay. Kutuyool kata káyineniil kano li kuwankulenool, ban li kukiic eleetal kuboñ bukanabuku káyinenumuu kata etaamayi inyu, báním li kuyabool jak. Nan áliiņ bómumu, li alamben ñáa' bukanabuku káyinenumuu li káji kata Ateemit, ²⁸ mata lanaanaak áhiis Kusuwifaku jak, hákil ésukayi feh, kaanaku kulet li maļegen. Li anaak aņa' Hulimahu

hata Ateemit min áhiisiil kaanaku Yéesu ammuu *Afak-enaawu*.

Fool li ajow awaale li ésukayi yata Efées

19 Nan Afolos alakomuu Koolent, Fool li ájowum li etaamayi ban kuyuuyaku kommuu, abil boot Efées. Alíñul li atook bó *kúgoom* kukee. ² Li agejjeniiil aaniil:

— Mantee jiyayyab Buyinumabu Banabaabu nan jýi-nenumuu?

Kúgoomaku li koonool:

— Jifanút jijam li kulob kaanaku babbaj Buyinum Banabe.

³ Fool li alaañen aaniil:

— Kama kábatise kay jíbatiiseyi?

Li koonool:

— Kábatisaaku kata Sañ Batiis.

⁴ Muñe'e Fool li aaniil:

— Sañ lanaanaak ábatiise bukanabuku kafañumuu kukat balonjelabu booliil buhaanabu min kútiwo kuña' bulonj buwunkul, ban li aan kata Isilayeel kúyinen li anawu ammuu li abil búsolool. Anawu ummu okila ammuu Yéesu.

⁵ Nan kujamumuu kulimaku unku, li kujow kúbatiseyiil li kajawaku kata *Amaanjenawu* Yéesu. ⁶ Fool li aña' kuñenool awalen li buko, Buyinumabu Banabaabu li bubul bulako li buko. Muñe'e li kulob silob sahaasuti, ban Ateemit li álobum li buko. ⁷ Bukanabuku umbuku kuyilo kúliiñ kuñen li kújuba.

⁸ Fúlum tó, Fool li ajow boot li *eluufayi yata kajawaku*, ban li añes min akaan min kajantenumuu kúyinen. ⁹ Bale kukee li buko kufañut kujam, min kuhoy báyinen ban li kunaak kulob kulim jakakut kuya li Bútinabu bata Amaanjenawu hákil ésukayi. Muñe'e Fool li ajow akatiil to, ban li aña' kúgoomaku ájowetum, min anaak ajow awaale hunakoohunak li elekoolayi yata Tiilanus. ¹⁰ Fool li akaan mo jow baj simit síjuba, yok bukanabuku feh kata etaamayi yata *Aasi*, *Kusuwifaku* li kata Gilees, kujam hulimahu hata Amaanjenawu.

Bañiilabu bata Sikeewa

¹¹ Ateemit li anaak ákaanum wah wájaahaliye njaá' li kuñen kata Fool. ¹² Mó lí múji bukanabuku li kunaak kuña' kumusuwaal mantee foof kufalen kata sileesa kagole eniilayi yata Fool, kujow kukaan li kúsontaaku kooliil, li kufak ban uyunumawu wajakutaawu li úfu' li buko. ¹³ Li baj no *Kusuwif* kukee kanaake kuñaahoo li sískasu min kunaak kukesoo uyunumawu wajakutumuu úfu' li kásomutumuu. Muñe'e li kufañ kuña' kajawaku kata *Amaanjenawu* Yéesu min kukaan wo úfu' li bukanabuku. Li kunaak koon uyunumawu wajakutaawu:

— Leenuul jífu' li kajaw kata akila Yéesu an Fool awaaleyemuu!

¹⁴ (Bukanabuku kanaake kukaanumuu loon muña'a, buko kommuu bañiilabu hutok li bújuba bata Sikeewa alakomuu *álamba áamak* ata Kusuwifaku.) ¹⁵ Bale buyinumabu bajakutumuu li booniiil:

— Lihaase Yéesu ban li haase ayi ammuu Fool, bale bukuluul bukay joom?

¹⁶ Muñe'e ánayinaawu an buyinumabu bajakutumuu bújufomuu li ayitowul li buko, li ágooteniil foofiil feh. Li átekikooliil tó li sembe, gay li kutey kúfu' li eluufayi bákolotoo macokowe. ¹⁷ Bukanabuku kakinumuu Efées, Kusuwifaku li Kugilekaku li kujam mabajumuu, li kúkoli foofiil feh, ban li kúkaanum njaá' li kajawaku kata Amaanjenawu Yéesu. ¹⁸ Bukan kameeñe li káyinenumuu li kubil kulob hákil ésukayi, wahawu wan kukaanumuu. ¹⁹ Bukan kameeñe kanaake kukaanumuu jángafayinde, li kúnjalul síliibalasu sooliil kubil kúsu' hákil ésukayi feh. Li kucob bunoomabu bata síliibalasu unsu, li sibaj *sihanjal sata sídalam* sáamak.

²⁰ Muña'a Hulimahu hata Ateemit huhanjumuu majamo ban li huhanj mabaj sembe, li búkaanum bata sembaasu sata Amaanjenawu.

Búgugguloo li bubaj li ésukayi yata Efées

²¹ Nan wahawu unwu ubajumuu jow fú' tó, Fool li ajok min ájowum li etaamayi yata *Maseduwaan* li yata *Akaay*, ajow boot *Yeelusalem*. Li anaak aan:

— Nan emmuu íliiñ bo, fan foof ijow boot *Lom*.

²² Muñe'e li aboñ kújuba li kulambenaaku koola, *Tímote* buko li Elasiit, boot li etaamayi yata *Maseduwaan*. Bale akila humumool li afan alako jakee li etaamayi yata *Aasi*.

²³ Muñe'e no unnu, li baj búgugguloo báamak mata Bútinabu bata Amaanjenawu búji. ²⁴ Mata babbaj ahaaña akee an koone Démetiliyus, anaake aña' ehaaliis min ahaañ baluuf batit banokoole li eluufayi dán kumanenemuu ateemitawu anaalaawu an koone-muu *Alitemis*. Bulokabu bata Démetiliyus li bunaak búji kulokaabuku li kubaj sídalam sáamak. ²⁵ Muñe'e li ahooñ kulokaabuku umbuku li bukanabuku foof kabajumuu bulok banokoo li bo, min aaniil:

— Kufaalom, jihaase joon hubajahu hoololaal li bulokabu umbu hubilume.

²⁶ Bale jijuke ban jijame wahawu wan ánayinaawu ummu an koonemuu Fool ammuu li kakaan. Mata lansa kuteemitaku kan bukan kukaane, kulet kuteemit kata mañegen, min áji bukan kameeñe li kúyinen li akila, let taate li ésukayi yata Efées bale, bale foof li etaamayi feh yata *Aasi*. ²⁷ Kulimaku unku inti bulokabu boololaal bale koote kukajen, bale foof fan kukajen kajawaku kata eluufayi yata ateemitawu áamakawu anaalaawu *Alitemis*. Ésukayi let elaañen

eluukenool, okila an bukanabuku feh kakinumuu li etaamayi yata Aasi, li kata adunaayi feh, kumanenemuu!

²⁸ Nan bukanabuku kalako tomuu kujamumuu kuli-maku unku, etindihuuñ yáamak li ejokiil. Li kunaak kulob butiya koon:

— Alitemis ammuu ateemitawu áamakawu ata kata Efées!

²⁹ Búgguguloolabu li buyiisoo buban é sukayi feh yata Efées. Búsukabu li bújokul bukan kúluba kata Maseduwaan, Gáyiyis buko li Alisitaak, kanaake kuna-boomuu li Fool, min húmimahu hata búsukabu huhu-uñ li buko boot li hukaakahu †. ³⁰ Fool li afañeen min ajow bata búsukabu, bale káyinenumuu li kúhí'.

³¹ Bukan káamak káfulumulo li etaamayi yata Aasi, kalakowe kubukewool, li kúboñul kubil kuyaakoolool koonool jakum ajow bata hukaakahu. ³² Muñe'e no unnu, é sukayi feh li éguuḷoo: kukee fan kulob butiya maame, kaabuku li kulob maama. Ban bukan kameeñe li buko kuhaasut wáa újiye é sukayi li ebil éfimboo tó. ³³ Muñe'e li baj ánayine akee an koone Alekusandul, an *Kusuwifaku* kunaake kutuuñen ayab kayoonj. Kukee li búsukabu li kukittenool mabajumuu, li áyiit kañenool min afañeen alob li búsukabu. ³⁴ Bale nan kuhaasumuu koon Alekusandul asuwif, buko foofiil feh li kulob butiya li mano kulimaku kanolaku jow yili baj siwaatu síluba koon:

— Alitemis ammuu ateemitawu áamakawu ata kata Efées!

³⁵ Muñe'e anahaanawu ata é sukayi yata Efées li akaan búsukabu bulu, ban li aaniil:

— Kata Efées, ayi li bukanabuku feh ahaasut aan é sukayi yata Efées, yo efooyemuu eluufayi dán manenemuu Alitemis áamakawu, li kambuwaku koola kálowumulomuu li emitayi? ³⁶ Emmuu bajut an ayilo aceeñ wahawu unwu, kama joote jibeben, ban jakum jikaan wah bukuluul bajandut jiyinoo jak. ³⁷ Jijallona' bukanabuku umbuke boot taate, ban kulet kúkuuta wah li siluuf sata kuteemit, ban foof kugelut ateemitawu oololaal Alitemis. ³⁸ Nokoomuu loon Démetiliyus li kulokaabuku koola, kujujuk majakut li akee, baje kunak kata batiib, ban kutiiba kumbuku to! ³⁹ Bale nokoomuu loon babbaj wah ukee wan jifañe jigelljen mata wo, fan útalulooli li hujoj hanabe li eluwaayi. ⁴⁰ Ban li maḷegenamu ubanutumuu li ujukelaal to, kata Lom fan kóonul lúhoogulaahoogul eluwaayi, mata wahawu wabajumuu síyaat úji. Mata bajut wah wan óomi li uñjalaal min ukittenaaliil kaanaku, wó újimuu huwoogahu unhe li hubaj.

⁴¹ Nan anahaanawu alobumuu kulimaku unku aban, li aan é sukayi eyiisoo.

Fool li ajow kañaahoo li etaamayi yata Maseduwaan li yata Gilees

20 Nan búgguguloolabu bukatumuu, Fool li awoogen káyinenumuu li Yéesu min awankulenii fiyo ḡáa', ban li akatiil to min ajow boot *Maseduwaan*. ² Li ájowum halaabahu unhu, min anaak awaale bo ñameeñe káyinenumuu min awankulenii. Fúlum tó, li ajow boot Gilees, ³ ajow alako bo kuḷeeñ kúhaaji. Muñe'e Fool li alako li ájufo li ébato min ajow boot Siili, li ajam kaanaku *Kusuwifaku* kúsonoosoonoo boot min kumukool. Muñe'e li ajok min álaañumum Maseduwaan. ⁴ Sofateel ammuu añiilawu ata Fíilus, akinumuu li é sukayi yata Beele, li Alisitaak buko li Sókon-dus kata é sukayi yata Tesalonik, Gáyiyis ata é sukayi yata Delubi, li *Tímote* buko li Tisik, li Tolofim káfulumulo-muu li etaamayi yata *Aasi*, li kútiñen Fool. ⁵ Buko umbuku li kujow ló kúyaboli hákil, kujow kúkoboli Tulowaas. ⁶ Alóli húmumoli li jíjufowum li ébato li é sukayi yata Fílib, kagaanaku kata kúmbuuluwaku kakaanu-timuu élebiil ko babane. Li baj kunak hutok, li jinabenii il Tulowaas min jilako to esimen.

Fool li ayiten an akete li é sukayi yata Tulowaas

⁷ Li líiñ li hunakahu hótinaalahu hata esimenayi, li jíwoogoo boot kamunculoo húmbuuluwahu ††. Fool li alako elob li bukanabuku káyinenumuu. Emmuu hunak hukaten láami li ajow, li awaale kale hukahu hujow hulit ḡáa'. ⁸ Babbaj sihiitum sameeñe ḡáa' li káfitaku kata haatiya eluufayi dán jiwoogumuu. ⁹ Muñe'e li baj añiil áyine akee an koone Atíkus abahe li kayiiwaku kata ejangeelayi yata káfitaku. Li ámooli, li ánafen mata Fool lawaalewaale fiyo ḡáa'. Emmuu lámoolimooli ánafen ḡáa', li álowumul haatiya eluufayi éhaajutayi boot teetaam. Nan kújaaluloomuu, li kujuk koon lakeeket. ¹⁰ Fool li áwalowul áliiñul, li ásitén min ajuke Atíkus aban, li atebool ban li aan:

— Sákoluul! Lalonloñ!

¹¹ Fúlum tó, Fool li alaañ añito ajow amuncul húmbuuluwahu atokoñ. Li alaañen awaale to fiyo jow banakabu buyitowul, aban li ajow. ¹² Li kújowetum añi-ilawu áyinaawu bóot malone. Bukanabuku feh li súumiil ḡáa'.

Fool li ájowum Tulowaas boot Milet

¹³ Muñe'e li jijow jiyinno bo hákil, boot min jijow jíjufo li ébatowayi yammuu li éjowetumoli boot é sukayi yan koonemuu Asos, tan jommuu li jíñalum Fool li ébatowayi. Wahawu unwu Fool afimmuu min anonge, mata lafanfañ min ajow koot boot bo. ¹⁴ Nan ájowubeno-limuu Asos áliiñ, li jíjufool li ébatowayi min jijow boot li

† Tin hukaakahu: Tin kukaanemuu tiyaatal (Le théâtre)

†† Kamunculoo húmbuuluwahu: yo yommuu kákominiye, repas du Seigneur

ésukayi yan koonemuu Mitilen. ¹⁵ Li jǰowum tó Mitilen li ébato, jǰow jǰiinj Kíyo hunak hukaten. Li hunakahu hújubutahu, li jǰinej Samos, min jihaan hunakahu húhaajutahu boot Milet. ¹⁶ Fool, li ajok li maǰegen min ájowum Efées, ban let ayiten to, jakum bil afiyo li etaamayi yata *Aasi*. Li alako esommen mantee li ayiliyeen, li áliinj *Yeelusalem* li hunakahu hata kagaanaku kata *Fantokot*.

Fool li awankulen kunahaanaku kata Efées

¹⁷ Fool li alako Milet min aboñ kujow koon kunahaanaku kata Ejanguwayi yata Efées, kubil. ¹⁸ Nan kúnejulumuu boola, li aaniil:

— Jihaase buu lilonumuu li bukuluul tanjari feh yan ikaanumuu li bukuluul, kítum li hunakahu hótinaalahu nan ibilumuu li etaamayi yata *Aasi*. ¹⁹ Liloolok boot li *Amaanawu*. ²⁰ Jihaase joon iyoloolutuul wahoowah waate uyili ulambenuul. Liwaalewuwaale ban li ilikenuul wahawu feh hákil ésukayi feh, li híndo siluufasu sooluul. ²¹ Lilollob li maǰegen Kusuwifaku li kata Gilees min kútiwowul kunab li Ateemit, ban li kúyinen li Amaanawu oololaal Yéesu. ²² Bale muñe'e, boot min ijow boot *Yeelusalem* loon Buyinumabu Banabaabu butuunommuu ikaan, bahaasut waa wóomi li ubajom bo. ²³ Wahawu wan ihaasumuu bale, wo wommuu li ésuk yanooyan, Buyinumabu Banabaabu búhiisewonhiis kaanaku hukul li sílaam sóomi li kakobom. ²⁴ Bale lenseen bulonjabu búmbaam, bubajut jálinj boot lí ínje. Samin iyili ihabel kúboñaku kúmbaam ikaan, li bulokabu ban Amaanawu Yéesu asenommuu kakaan, bammuu: kawaale Hulimahu Hásumaaahu hata kájiyaku kata Ateemit.

²⁵ «Libiibil boot booluul foofuul feh min iwaalewuul *Jáyiyaju jata Ateemit*, bale muñe'e, lihaase jak kaanaku, anoowan li bukuluul let alaañen ajukom buul. ²⁶ Mó mújimuu, boot min eenuul síyaat: an li bukuluul abilimuu ájim, butumom bulet bo. ²⁷ Mata líhiisuuhis wahawu feh wan Ateemit afañumuu kakaan, ban iyoloolutuul wahoowah. ²⁸ Jijuke to li bukuluul humumuul, li bumatabu feh ban Buyinumabu Banabaabu busenuulumuu jooken. Jicookoo Ejanguwayi yan Ateemit ábajummuu, li eketayi yata Añiilawu oola humumool. ²⁹ Lihaase een nan emmuu li ijow, bukan kanokoole li sijangibujal sáǰafute, fan kubil kulako li bukuluul ban let kukat to bumatabu. ³⁰ Fan baj maay-eet li bukuluul bukan káami li kunaak kúmal, min kuñak *kúgoomaku* kunab li buko. ³¹ Ban di jíkaanum, min jiwaijlo joon simit síhaaji feh, bajut etihunaka bajut ehuka, ikatut kasaabuul ikat to, li jǰlok ló.

³² «Ban muñe'e boot min ikatuul li kuñen kata Ateemit, li hulimahu hata kájiyaku koola. Ateemit layilo alitenuul ban li asenuul bútoawaabu ban akat tomuu boot li bukanabuku feh kammuu koola. ³³ Imelowut

ehaaliis yata an, mantee éwulus yata an, mantee wañ wata akee. ³⁴ Bukuluul humumuul jihaase joon li kuñenom lílokume, min ibaj wah boot li bulonjom li bataba kanaake kunabumuu lí ínje. ³⁵ Líhiisuuhis li wahawu feh kaanaku joote jilok loon muña'a, min jilamben kusukateenaku, ban li uwayijlowaal kulimaku kan Amaanawu Yéesu humumool alobumuu:

“Kasen wah an lahanj mabaj ésuumahukow, an baseneyi wah.”»

³⁶ Nan fool alobumuu loon muña'a aban, li ákuntunj li buko ló min aǰaw. ³⁷ Buko foofiil feh li kuǰok, ban li kujow kuñaj' kuñeniil kugaab Fool min kusaafuul kasaaf kata kakatoo. ³⁸ Buyina báamak li bujokiil mata Fool, hájum min aaniilumuu let kulaañen kujukool buul. Fúlum tó, li kútiñenool ajow ájufo li ébato.

Fool li ajow boot Yeelusalem

21 Nan jikatomuu jiban li buko, li jǰowum li ébato jicool boot li étebelemukayi yata Kos. Li líinj hunak hukaten, li jǰinej Lood, ban li jǰowum tó boot Fatala. ² Li jitook to ébato yáami li ejow boot li etaamayi yata Feniisi. Muñe'e li jǰufo li yo min jǰow. ³ Li jǰow jikooj étebelemukayi yan koonemuu Ciif, yan ommuu li ulako li ébato li unjanden yo. Li jǰowum Kúñum étebelemukayi inyu li ébatowayi, jihaan boot li etaamayi yata Siili. Muñe'e li jǰow jiya li kásikaku kata Tiil, tan ébatowayi yóotimuu ewalen wahawu wan etebumuu. ⁴ Nan jǰiinjumuu li ésukayi inyu yata Tiil, li jitook to bukan káyinene li Yéesu, min jilako li buko kunak hutok li kúǰuba. Buyinumabu Banabaabu li bulobiil, min koon Fool jakum ajow boot *Yeelusalem*. ⁵ Bale nan jikaan tomuu kunakaku unku hutok li kúǰuba jiban, li jǰilaañ jinab li bútinabu bóololi bata kañaahoolaku. Li kútiñenoli foofiil feh buko li kuseekiil boot li bañooliil ló jǰow jǰifu' li ésukayi. Jǰiinj bó, lí jǰikuntunj li katantaku kata halahu min jǰlaw. ⁶ Ban nan jisaafomuu kasaafuul kata kakatoo jiban, óloli li jǰufo li ébatowayi, buko li kulaañ kúbaló.

⁷ Kañaahoolaku kóololi li halahu li kuban nan jǰowummuu Tiil boot Futolemayis. Li jisaaf to kútuyoli li káyinenaku, ban li jilako li buko etihunaka feh. ⁸ Li líinj hunak hukaten, li jǰilaañen jǰow boot Sesaale. To untu, li jinoken li eluufayi yata Fílib ammuu awaaleya ata Hulimahu Hásumaaahu, min jilako boola. Fílib buko kommuu bukanabuku hutok li kúǰubaaku kan kuǰusumuu Yeelusalem. ⁹ Li abaj básungute bubakii bahaasut kánayine, ban Ateemit anaake álobum li buko. ¹⁰ Li jilako to kunak, *afulofet* akee an koone Agábus, abilumulo Súde li áliinjul. ¹¹ Muñe'e li abil átookuloli tó, min anja' kanaalaku kata Fool, min akok kootaku li kuñenaku koola aban li aan:

— Wahawu unwe Buyinumabu Banabaabu bulobe: «Anáyinaawu akilumuu kanaalaku unke, *Kusuwifaku*

fan kujenkool Yeelusalem loon muñe'e, ban li kubetool li kuñen kata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool.»

¹² Nan jijamumuu kulimaku unku, áloli húmumoli li káyinenumuu kata Sesaale li jiyaakoo Fool jakum bil ajow boot Yeelusalem. ¹³ Bale Fool li aan:

— Wáa újiye li joono li jílok min jóomi li huñes kakaanom íyeko? Injé lísingene inti mata min ijenki bale, bale foof min iket Yeelusalem humum hata kajawaku kata *Amaanenawu* Yéesu.

¹⁴ Emmuu jiyilaat jikaanool akat bo kayinoolaku kan abajumuu, li jikat kayaakoolaku koola min joon:

— Húnongumahu hata Amaanenawu hujow hubaj!

¹⁵ Nan jikaan tomuu kunakaku unku jiban, li jifale min jijow boot Yeelusalem. ¹⁶ *Kúgoom* kata Yéesu káfulumulo Sesaale li kútiñenoli. Lí kújowetumoli boot bata ánayine akee ata Ciif an koone Munaason ban jóo-timuu jiwalen. Munaason lakankaan ágoom áyinene li Yéesu nan fiyowe.

Fool li ajow ajuk Saak

¹⁷ Nan jinejumuu *Yeelusalem* kútuyoli li káyinenaku, li kúyaboli li ésumahukow ló. ¹⁸ Li líñ hunak hukaten, li jijow áloli li Fool boot bata *Saak*, ban kunahaanaku kata ejanguwayi feh kuwoogumuu. ¹⁹ Fool li asaafiil aban, li akitteniil jak wahawu feh wan Ateemit ákaanummuu li bulokabu boola, hákil bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool. ²⁰ Nan kunahaanabuku kata ejanguwayi kujantenumuu min alob aban, li kusal Ateemit. Ban li koon Fool:

— Atúyoli, lujuke *Kusuwif* koono sínjunne seem kúyinenumuu, ban buko foofiil feh kútuutuk *Eluwaayi* yata Móyiis jak. ²¹ Kulobiilob mooli kaanaku luliikeneliiken Kusuwifaku feh kakinumuu li bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, ooniil kuhoy banab li *eluwaayi* bañiilabu booliil, ban foof jakum kumit kunab li bakaanelabu bata Kusuwifaku. ²² Kama muñowu boot min ukaanaal buu? Mata manooman fan kujam kaanaku lubile. ²³ Muñe'e kama ukaan wahawu wan jommuu li jilobi. Jibaje taate kánayine kubakii kalobe hákil Ateemit wah wan kufañe min kukaan. ²⁴ Uña' kánayinaabuku umbuku újowetum, min kúgiileni li mano li buko, ban li ucaam wahawu wan kooteenumuu kucaam to, min kuyili kúmiito kumulundun. Muñowu érukayi yóotummuu ehaas kaanaku wahawu feh wan kulobumuu kuya li awu let mañegen, bale awu humumi lulolloñ loon eluwaayi yata Móyiis elobumuu.

²⁵ Bale bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool káyinenumuu muñe'e li Yéesu, jikiikiikiic min jilobiil wahawu wan jijokumuu. Jooniisoon jakum kutokoñ eliw yata sínuukulerj sasilayi kuteemit kalet mañegen, jakum kutiñ húsim, jakum kutokoñ eliw yata

sínuukulerj sakuumi min siket, ban jakum an áfulo an an kuyabowut.

²⁶ Muñe'e Fool li áñjalul kánayinaabuku umbuku kubakiilaku, min líñ hunak hukaten, li kúgiilenool li mano li buko. Fúlum tó, li ajow anoken li *eluufayi yata Ateemit*, min alob nay kunakaku kata kágiilenaku kommuu li kuban, yo yommuu nay kasilaaku kommuu li kukaani boot li anoowan li buko.

Li kujok Fool li eluufayi yata Ateemit

²⁷ Nan kunakaku hutok li kúľuba kulakomuu li kuban, *Kusuwif* kata etaamayi yata *Aasi* li kujok Fool li *eluufayi yata Ateemit*. Li kúkiñul búrukabu feh min bujuk Fool.

²⁸ Li kunaak kulob butiya koon:

— Isilayeel, jíwaakenul jíľambenoli! Ayínaawu umme awaale'emuu tanootan bukanabuku feh majakut aya li érukayi yata Isilayeel, li *eluwaayi* yata Móyiis, li eluufayi inye yata Ateemit! Ban muñe'e lamite akaan bukan kata Gilees kúnokenul li eluufayi yata Ateemit, min kusik eluufayi inye yáñeyimuu!

²⁹ (Kusuwifaku kulollob loon muña'a mata min kujukumuu Tolofim ata Efées buko li Fool li érukayi. Li kunaak kuyin li koon Fool lakaanookaan anoken li eluufayi yata Ateemit.)

³⁰ Érukayi feh li éguuľoo, min bukanabuku kunaak kúteyumul banooban. Li kujok Fool kúfuletum tíyañ eluufayi yata Ateemit, ban li kuyaana kusommen kubab wámbiilawu. ³¹ Nan kulakomuu huñesahu boot min kumuk Fool, bukan li kujow kulob anahaanawu ata kayoonaku kata esollaaliyayi yata kata Lom koonool érukayi yata *Yeelusalem* éguuľoole feh. ³² Anahaanawu li ayaan aña' esollaali li kunahaan kata esollaali téemeel, min kutey boot bata búrukabu. Nan búrukabu bujukumuu anahaanawu li esollaaliyayi, li kukat kútekaku kata Fool. ³³ Muñe'e anahaanawu li ajow akooj Fool, min ajokool ban li alob min kuña' useel úľuba min kukokool. Ban li ageľlen bukanabuku Fool ammuu ayi, li waa lakaane. ³⁴ Bale li búrukabu, kukee fan kulob butiya maame, kaabuku li kulob maama. Emmuu húcuhahu hújji anahaanawu ata esollaaliyayi ayilaat ajam to wah wata mañegen, li alob min kújowetum Fool boot li hukinahu hata esollaaliyayi.

³⁵ Nan Fool anejumuu tin sikabilikabasu †, kusollaaliyaku li kukomen kutebool mata búrukabu bunaanaak butuntuññenul li sembe. ³⁶ Mata érukayi feh érabuunabul li akila, ban li enaak elob butiya yoon:

— Laate aket!

† *Sikabilikab*: wah wakaani loon bukankit haj li eluuf yata etaah, min újowum dó boot haatiya (escaliers)

— Bale awu luhaase wahawu wan ulakomuu li ukaan? Anáyinaawu ummu an ata Lom!

²⁷ Anahaanawu ata esollaaliyayi li abil boot tan Fool alakomuu min agejjenool aanool:

— Uhebom mantee maļegen awu an ata Lom?

Fool li aanool:

— Eéhe’.

²⁸ Anahaanawu ata esollaaliyayi li aan Fool:

— Injé licancaam sídalam sáamak ítowum ilako an ata Lom.

Fool li aanool:

— Injé nan ibukimuu léemi an ata Lom.

²⁹ Bukanabuku kaateenumuu kutek Fool min álobul, li kuyaana kuyiisoo kukatool to. Anahaanawu humumool ata esollaaliyayi li ákoli, nan ahaasumuu aan Fool an alobumuu min kujenkool, kama an ata Lom.

Fool hákil hujojahu háamakahu hata Kusuwifaku

³⁰ Anahaanawu ata esollaaliyayi li afañeen min ahaas jak wáa újimuu *Kusuwifaku* li kuļoof Fool. Muñe’e li líiñ hunak hukaten, li alob min kúļeļul Fool, ban li ahooñ bajoj kunahaanaku kata élambaayi li hujojahu háamakahu hata Kusuwifaku, aban li áñalul Fool abil akaan hákiliil.

23 Muñe’e Fool li ajuke bukanabuku kata hujojahu súy aban li aaniil:

— Kutuyom, li buyinumom ifetut min éemimuu li bulok boot li Ateemit boot yok síyaat.

² *Alámbaawu áamakawu* an koonemuu Ananiyaas, li alob bukanabuku kakoojumuu Fool, min kutekool li butum. ³ Muñe’e Fool li aanool:

— Awu Ateemit ammuu li atek. Min úhoolo muñowu †! Lubiibil ubah taatu boot min utiibom loon *eluwaayi* elobumuu, bale li uhuusul eluwaayi min ulob bukan min kutekom.

⁴ Bukanabuku kakoojumuu Fool li koonool:

— Awu álambaawu áamakawu ata Ateemit lugelumuu?

⁵ Fool li aaniil:

— Kutuyom, ihaasut een kama okila ammuu álambaawu áamakawu. Mata Hulimahu hata Ateemit honsoon: «Jakum ulob majakut uya li anahaanawu ata etaamayi dán ukinumuu ††.»

⁶ Fool lahaase aan bukanabuku kammuu li hujojahu háamakahu, kukee li buko *Kusadusiyej*; mó lí múji li alob butiya hákil hujojahu háamakahu aan:

— Kutuyom, ínje Afaaliisiyej leem, ban li éemi foof añiil ata kufaaliisiyej. Min íkangummuu li kayitowulaku kata bukanabuku li eketayi, mó mújimuu li eenoyi li batiib.

† «*Muraille blanche*» ou «*Mur blanchi*»: yo yommuu búhoolo. Min úhoolo muñowu †† 23:5 Húwuyahu 22:27

⁷ Nan Fool alobumuu kulimaku unku, búwonnoo báamak li bulako li Kufaaliisiyejaku li Kusadusiyejaku, min hujojahu húgaatulo. ⁸ (Kusadusiyejaku buko koone kaketumuu let kuyitowumul li eketayi, ban *emalaka* ebajut, uyinum ubajut. Bale Kufaaliisiyejaku buko kúyinenyinen kaanaku wahawu unwu feh ubaje.) ⁹ Li kúwonnoo to yok kulimaku kooliil kujow haatiya. Muñe’e kukee li bukanabuku kaliikene-muu ésukayi eluwaayi yata Móyiis, ban li kulaañ bata hujojahu hata Kufaaliisiyejaku, li kuyito kulob li sembe koon:

— Jijukut majakut manooman man ánayinaawu ummu akaane. Nakeemaa buyinum mantee foof amalaka alobe li akila!

¹⁰ Búwonnoolabu li buhañ másuf, gay anahaanawu ata esollaaliyayi li ákoli min kuban li kulinculoo Fool. Muñe’e li alob esollaaliyayi yoola min kujow kúfulen Fool li tutayi yata búrukabu, kujow kukaan li hukinahu hata esollaaliyayi.

¹¹ Li líiñ li ehukaayi yanab tomuu, *Amaañenawu* li áfu’ Fool min aanool:

— Sákoli! Lulollob jak múmbaam li ésukayi inye yata *Yeelusalem*, ban loote ulob foof múmbaam li ésukayi yata Lom.

Kusuwif li kúsonoo boot jamuk Fool

¹² Li líiñ hunak hukaten li bújom, *Kusuwif* kukee li kúsonoo ban li kunuu hákil Ateemit koon let kutiñ, let kuhob boot yok nan kommuu li kumuk Fool.

¹³ Bukanabuku kajamommuu hulimahu unhu, kuhañe bukan kúyii kúļuba. ¹⁴ Li kujow kutook kunahaanaku kata élambaayi li kunahaanaku kata ésukayi min kooniil:

— Alóli jinuunuu li kabane hákil Ateemit kaanaku let jitiñ wahoowah, boot yok nan jommuu li jimuk Fool.

¹⁵ Kama muñe’e bukuluul, li hujojahu háamakahu feh hata Kusuwifaku, jilob anahaanawu ata esollaaliyayi min áñaluluul Fool, min lako jifanfañ min jilaañen jí-taluloo moola jak. Alóli húmumoli jifale’e mata min jimukool átowum áñeļul taate.

¹⁶ Bale añiilawu ata áliinawu ata Fool li ajamiil nan kulakomuu elobayi yata min kommuu li kukaan min kumuk Fool, li ajow aheb Fool li hukinahu hata esollaaliyayi. ¹⁷ Muñe’e Fool li áhooñul akee li kunahaanaku kata kusollaali téemeel min aanool:

— Ujówetum áfulawu ummu bata anahaanawu ata esollaaliyayi, mata labaje hulim han áami li alobool.

¹⁸ Maļegen anahaanawu ata esollaaliyayi li áñalool ájowetum boot bata anahaanawu áamakawu áliiñ, li aanool:

— Fool akuļimuu ahooñom min aanom íñaluli añiilawu umme, mata lababbaj hulim han áami li alobi.

¹⁹ Anahaanawu áamakawu ata esollaaliyayi li átuk añiilawu li kaŋen, min aŋalool kuyinno li kakaŋ, ban li ageŋŋenool aanool:

— Waa lubaje ulobom?

²⁰ Añiilawu li aanool:

— Kusuwifaku kujamoojamoo boot min kubil kuŋawi min újowetum Fool kajom hákil hujojahu háamakahu. Fan kuban li kukaan loon hujojahu hufaŋe min hútaluloo jooŋ mata Fool. ²¹ Bale jakum úyineniil! Mata bukan li buko kahaŋe kúyii kújuba, fan kujow kuyolo min ban li kujokool. Kunuunuu hákil Ateemit koon let kutiñ, let kuhob boot yok nan kommuu kumuk Fool. Muñe'e kufale'e kuban, min koono li kakob hulimahu han ommuu li ulob.

²² Nan anahaanawu áamakawu ata esollaaliyayi ajamumu kulimaku unku aban, li aan añiilawu:

— Ban jakum ulob anoowan wahawu wan ulobommu. Muñe'e luyilo úbalo.

Li kújowetum Fool boot bata águubelunaalawu Féeliis

²³ Fúlum tó, anahaanawu áamakawu ata esollaaliyayi li áhooñul kunahaan kújuba kata kusollaali téemeel min aaniil:

— Jiwoogen kusollaali síteemeel síluba, li kusollaali kúyii kúhaaji li kuŋen kalembuole li sifilinjebe, li kánayine koono síteemeel síluba kajunkowume ubaay, ban li jifale foofuul feh boot ejow boot Sesaale kátiim, ewaatuwayi etoken li ebakiilenayi báliŋe. ²⁴ Jifale foof sifilinjebe bánum li jíjuf Fool jíjowetum boot bata águubelunaalawu Féeliis, ban jakum wah ubajool.

²⁵ Muñe'e anahaanawu áamakawu li akiic eleetalayi inye aseniil:

²⁶ «Féeliis, awu ammuu águubelunaal áamak, ínje Kúlod Lisiyaas lísaafuli. ²⁷ *Kusuwifaku* kujoojok anawu ummu, ban booteen min kumukool, li ijam kaanaku kama okila an ata Lom. Li iŋa' kusollaaliyaku kúmbaam min jijow jifakenool. ²⁸ Emmuu lifaŋenfañ min ihaas waa Kusuwifaku kujuke li akila wajakut, li iŋalool íjowetum bata hujojahu hooliil háamakahu. ²⁹ Muñe'e li ijuk een kama mata *eluwaayi* yooliil éjimuu li koon akaanuw jak. Bale Kusuwifaku kuyilaat koon wah waman wajakut lakaanumuu wáatimuu újiwool li aket mantee foof li akuŋi. ³⁰ Muñe'e li ijam kaanaku Kusuwifaku kúsonoosono boot jamukool, li iyaan een kama íboñuliwool, ban li ilob foof Kusuwifaku kaŋofoolumuu, kúnjalul elobayi boot booli.»

³¹ Kusollaaliyaku li kukaan loon anahaanawu ooliil alobumuu: min líiŋ li hukahu, li kújowetum Fool boot Antifaatiliis. ³² Hunak hukaten, kusollaaliyaku kajowumuu koot, li kúlaañul boot li hukiŋahu hooliil min kukat kata sifilinjebaasu min kúhaanŋetum Fool. ³³ Nan kusollaaliyaku kúliiŋumuu Sesaale, li kusen águubelunaalawu eleetalayi, ban li kukat Fool li kuŋenool.

³⁴ Agúubelunaalawu li ajanga eleetalayi ajow aban, li ageŋŋen Fool li etaam yay láfulumulo. Muñe'e li ajam kaanaku Fool an ata Silisi, ³⁵ li aanool:

— Fan ban li ijanteni min ulob, nan bukanabuku kaŋofofumuu kommuu li kúnŋejul.

Ban li alob min kuŋa' Fool kukaan li káyiyaku kata *Elod* min kufooyool ló.

Kusuwifaku li kuŋoof Fool

24 Nan bajumuu kunak hutok, *álambaawu áamakawu* Ananiyaas li ajow boot Sesaale okila li kunahaan kukee, li akoŋena † akee an koone Teelitulul. Kúliiŋ, li kújowetum elobayi yan kubajumuu li Fool boot bata Agúubelunaalawu Féeliis. ² Muñe'e li kúhooñul Fool áliiŋul, Teelitulul li átoŋ alob kulimaku unke aya li akila:

— Ahaanawu Féeliis, bújallowabu buya, li wahawu feh uwunkulawu wan ukaanumuu boot li bukanabuku, wó újimuu kásuumaay káamak li kubaj li é sukayi inye. ³ Uhaas oon nanoonan li banooban, jiyabe majakaamu ummu feh man ukaanumuu boot li áloli, ban jisali ŋáa'. ⁴ Bale ifaŋut min ijoki taate fiyo, mó mújimuu li íjawi min ubonket újantenoli jakee. ⁵ Jijuuŋuk jooŋ ánayinaawu ummu busik. Lájiŋi *Kusuwifaku* feh kamumu tanootan li adunaayi li kúguuŋoo, akila ammuu anahaanawu ata hujojahu hata Kunasaleyenaku ††.

⁶ Lajoweene boot kahuusul máñeyiyaamu mata *elufayi yata Ateemit*, li jijokool. [Li jifaŋeen min jitiibool loon eluwaayi yóololi elobumuu, ⁷ bale anahaanawu ata esollaaliyayi an koonemuu Lisiyaas li abil abotool li kúnŋenoli li sembe. ⁸ Ban Lisiyaas li aan bukanabuku kaŋofofoolumuu, kubiletum elobayi boot booli Féeliis, awu ammuu águubelunaalawu.] ‡ Ubanumuu li ugeŋŋen anawu ummu, fan uhaas jak awu humumi oon wahawu wan jilobumuu jiya li akila, maŋegen.

⁹ Kusuwifaku li kuyaŋ kukooŋen Teelitulul, min koon wahawu wan alobumuu maŋegen.

Fool li acahenoolo hákil águubelunaalawu Féeliis

¹⁰ Muñe'e águubelunaalawu li áyiit Fool kaŋen min aanool álobul. Fool li aan:

— Lihaase een muñe'e baje simit nan óomi ati-ibaawu ata etaamayi inye. Mó mújimuu, li kákangu-maku kan ibajumuu li awu, léetummuu ilob kulimaku unke min icahenoolo. ¹¹ Bajolut kunak kuŋen li kújuba nan ijowumuu boot *Yeelusalem* kamanen Ateemit. Awu humumi luyilo uŋes min uhaas mantee maŋegen. ¹² Kutookutom li búwonnoo li akee li *eluufayi yata Ateemit*, mantee ínŋe li kákiŋul bú sukabu li *siluufasu sata kaŋawaku*, mantee foof tikee li é sukayi. ¹³ Ban

† *Akoŋena: Okila Falanse koonemuu «avocat»* †† *Kunasaleyenaku: yo yommuu kata Nasalet. Kukeleceŋaku kútinaalaku mo kunaake kuhooñiil* ‡ *Kulimaku unku kulet li síliibal sakee li síhaanasu*

bukanabuku umbuku kuyilaat kúhiisi col kaanaku wahawu wan kúmalumuu kuľoofom muñe'e, maľegen.

¹⁴ Bale boot eeni wahawu unwe wo maľegen: li bútinabu buwunkulabu ban kujokumuu loon bulet maľegen, linabe. Ban li eeno li bulok boot li Ateemit ata situubawolaal sihaan. Líyinenyinen li wahawu feh wakiicimuu li éliibalayi yata *Eluwaayi*.

¹⁵ Liyaakaayaakaal li Ateemit loon buko foof kuyaakaalumuu li Ateemit kaanaku anoowan, acol, acolut, aketumuu fan abil ayitowumul li eketayi. ¹⁶ Mó mújimuu, li eeno nanoonan li kahanken min ikaan buyinumom jak hákil Ateemit li hákil bukanabuku.

¹⁷ «Muñe'e nan ífu'muu Yeelusalem jow baj simit, lí ílaañul boot bo li sídalam ló sata kalamben ésukom, li boot kasen bujuuñak Ateemit. ¹⁸ Wahawu unwu lilakomuu kakaanaku li kútookulom li eluufayi yata Ateemit, ínje bágiileneyi iban. Ban no unnu bajut búruk báguutom, ésukayi foof éguuľoolut. ¹⁹ Bale *Kusuwif* kukee kata etaamayi yata *Aasi* to kulakowe, ban buko kooteenumuu kubil kuyito hákili min kuľoofom, nokoomuu loon babbaj wah wajakut wan ikaane wan kóomi li kulob kuya lí ínje. ²⁰ Mantee foof bukanabuku umbuke kamme taate, li kulob wahawu wan ínje ifetummu li buko nan icahenoolomuu hákil Hujojahu háamakahu. ²¹ Mantee yo yommuu hulimahu unhe bale, han ilobumuu butiya mayitowe hákiliil een: "Mata min íyinenumuu kaanaku kaketumuu fan kuyitowul li eketayi, mó mújimuu li eeno li itiibi síyaat hákiliul."»

²² Muñe'e águubelunaalawu Féeliis, ageľlenumuu min ahaas jak mata «Bútinabu bata Amaañenawu», li ayinnen batiibabu bata Fool min aaniil:

— Nan Lisiyaas, anahaanawu áamakawu ata esolaaliyayi ammuu li abil, li itiib elobayi yooluul.

²³ Muñe'e Féeliis li alob anahaanawu ata kusollaali téemeel, min akat Fool li hukuľahu ban jakum kujenkool, ban li kukat bukanool min kulambenool li wah wan afañe.

Fool li ásuumen li Féeliis li aseekool Dúlisil

²⁴ Muñe'e li baj kunak, Féeliis buko li aseekool Dúlisil ammuu *asuwif*. ²⁵ Bale nan Fool aje'e alobumuu mata buloľ bacole, mata hujokoo, li mata batiibabu bammuu li bubil, Féeliis li ákoli min aanool:

— Muñe'e luyilo ujow. Nan emmuu li ibajo, li íhooñuli.

²⁶ Féeliis lanaanaak foof ayinoo li aan Fool fan asenool sídalam, mó mújimuu li anaak áhooñulool ñameeñe kúsuumen.

²⁷ Li jow baj simit síľuba, Fólisiyis Fésitiis li alako águubelunaal min aña' kañenaku kata Féeliis. Emmuu Féeliis lafanfañ min akaan Kusuwifaku súumiil, li akat Fool li hukuľahu.

Fool li aan kama Ayíyawu áamakawu atiibool

25 Nan águubelunaalawu Fésitiis áliinulumuu li etaamayi ajow abaj kunak kúhaaji bale, li ájowum Sesaale boot *Yeelusalem*. ² Nan áliin bómuu, kunahaanaku kata élambaayi li bukanabuku káamakaku kata *Kusuwifaku*, li kubil kukalaame Fool bata Fésitiis. Li kuyaakoo Fésitiis kátasiyaanay ³ mantee kay li akatiil min kukaan Fool álaañul boot Yeelusalem; ban li maľegenamu buko básonoole kuban boot li Fool, min kuban li kumukool li bútinabu. ⁴ Bale Fésitiis li aaniil:

— Fool ummu li hukuľ li etaamayi yata Sesaale, ban ínje humumom boot min ilaañ boot bo muñe'e.

⁵ Ban li afamen aan:

— Kama kunahaanaku kooluul kayilimuu kujow, kubil min áloli jinaboo boot Sesaale, min kujow kulob wahawu wan anawu ummu akaanumuu, nokoomuu loon lakakaan majakut.

⁶ Fésitiis li akaan kunak káliiñe hutok li kúhaaji mantee foof kuñen bale li buko, fú' tó, li alañ boot Sesaale. Nan áliinulumuu, li ajow hunak hukaten abah li hutiihahu, li alob min kúñalul Fool. ⁷ Nan Fool áliinulumuu, Kusuwifaku kabilumulomuu Yeelusalem, li kúguutool min kulob wah wajakut wameeñe, wákoyileniye kuya li akila min koon okila akaan wo. Ban buko humumiil kuyilaat kúhiis kaanaku maľegen okila akaan wo. ⁸ Bale Fool li acahenoolo aan:

— Ifetut li wahoowah li *eluwaayi*, ifetut foof li áyiyawu áamakawu.

⁹ Fésitiis li afañ min akaan Kusuwifaku súumiil, li ageľlen Fool aanool:

— Mantee lufañe min ujow boot Yeelusalem, ujow utiibi bo hákilom mata elobayi inye?

¹⁰ Fool li aanool:

— Li hutiihahu hata áyiyawu áamakawu leem, ban to lemmuu li itiibi. Ikaanut Kusuwifaku wah ukee wajakut, loon awu humumi uhaas yomuu jak.

¹¹ Nokoomuu loon lifeefet, ban li ikaan wah wajakut watooke min iket, ihoyut min iket. Bale nokoomuu loon wahawu feh wan kulobemuu li wo kuya lí ínje let maľegen, an abajut kakaañen min ajokom aseniil maamiñ. Lifañe min áyiyawu áamakawu atiibom okila humumool.

¹² Muñe'e nan Fésitiis alobumuu li huhaanaahu hoola aban, li aan Fool:

— Emmuu áyiyawu áamakawu lufañe min atiibi, kama boot min ujow boot bata áyiyawu áamakawu.

Fool li alob hákil Agilifa

¹³ Li baj kunak, áyiyawu Agilifa buko li áliinool Benieniis li kujow boot Sesaale basaaf Fésitiis. ¹⁴ Emmuu

boot min kukaan to kunak kafame, Fésitiis li alob áyiyawu mata elobayi yata Fool aanool:

— Baje láale ányine akee an Féeliis akate li hukułahu. ¹⁵ Nan ijowumuu *Yeelusalem* liin, kuna-haanaku kata élambaayi li bukanabuku káamakaku kata *Kusuwifaku* li kukalaamewool lí ínje min koonom ibetool kaneew. ¹⁶ Li eeniil kata Lom kúbeteliit an an koone majakut lakaane, li kuñen kata kutiiba, anawu ummu báfimboolut li bukanabuku kaanumuu majakut lakaane mata min kutalen, mantee li ayili acahenoolo mata wahawu wajakutumuu wan koonumuu wo lakaane. ¹⁷ Muñe'e kunahaanaku kooliil li kúnaboolul lí ínje boot taate. Ikatut fiyo: nan tikatenumuu, li ijow ibah li hutibahu ban li iboñ kujow kúhooñulom Fool. ¹⁸ Kulatoolawool li kubil kúliinul, kukitut koon wah waman lakaanumuu wajakut, loon ínje iyinooleenumuu. ¹⁹ Kama búwonnoo bale kubaje li akila mata bútinabu booliil, li mata akee an koone Yéesu akete, an Fool aane ummu li buloñ. ²⁰ Ihaasut buu léemi li ilob elobayi inyu eeno, mó lí múji li igellen Fool mantee lafañe min ajow boot Yeelusalem, min ajow atiibi bo mata elobayi inyu. ²¹ Bale Fool li aan kama áyiyawu áamakawu atiibool. Muñe'e li ilob min kukatool li hukułahu boot yok nan emmuu iyili iboñool bata áyiyawu áamakawu.

²² Agilifa li aan Fésitiis:

— Lifañe mín ínje humumom foof ijam ányinaawu ummu.

Fésitiis li aanool:

— Fan ujamool kajom.

²³ Muñe'e nan tikatenumuu, Agilifa li Beleniis li kútekel kayooñ buko li kunahaanaku káamakaku kata esollaaliyayi, li bukanabuku káamakaku kata éasukayi makokowe jak, kujow kunoken li hulakahu hata hutibahu dán kuyabemuu bukanabuku. Fésitiis li alob min kúnalul Fool. ²⁴ Ban li aan:

— Ayiyawu Agilifa li bukuluul feh jáamimuu taate li óloli, jijuke ányinaawu ummu, an Kusuwifaku feh kubilumuu kulobom moola Yeelusalem li taate foof, min kunaak kulob butiya koon aatut akati li buloñ. ²⁵ Bale ínje ijukut li akila wah wajakut waate úji li amuki. Bale emmuu akila humumool aane áyiyawu áamakawu atiibool, li een kama iboñool o'. ²⁶ Ibajut wah wata małegen wan éemi li ikiic min ilob áyiyawu áamakawu moola. Mó mújimuu, li ikaanool alob hákuluul, háñum hákili awu áyiyawu Agilifa, báním li agellenooli min ibajum tó wah wan éemi li ikiic. ²⁷ Lenseen li małegen colut min an aboñ an akułi boot Lom, akila bakiicut min alob jak wahawu wan anawu ummu akaanumuu wajakut.

Fool li acahenoolo hákil Agilifa

26 Agilifa li aan Fool:

— Luyilo ulob min ucahenoolo.

Muñe'e Fool li ateb kanjenool min acahenoolo li kuli-maku unke:

² — Ayii †, súmonsuum njáa' min emmuu li icahenoolo síyaat hákili, mata wahawu feh wan *Kusuwifaku* kulobumuu kuya lí ínje. ³ Lilollob loon muña'a mata awu humumi luhaase jak múkaaniinamu mata *Kusuwifaku* li wahawu wan kúwonnoolemmu mata wo. Mó mújimuu, ínje ummu li kaławi min ubeben beb min ujantenom.

⁴ «Kusuwifaku feh kuhaase buu liloñumuu eeno ká-bilum ínje áfulawu. Kuhaase foof buu liloñumuu yaan no li húkitumahu li bukanabuku kúmbaam, li hindo *Yeelusalem*. ⁵ Fiyowe nan kuhaasom ban kuyilo kulob, buko bafañe, kaanaku lilolloñ loon hujojahu hahañumuu majok jak bútinabu bóololi hulobumuu, hammuu hata *Kufaaliisiyeraku*. ⁶ Ban muñe'e li éemiya li batiib mata min iyaakaalumuu li hulimahu han Ateemit alobumuu kakaan sítuubawoli sihaan. ⁷ Utoñawu kuñen li úłubaawu wata etaamayi yóololi, unaanaak uhanken min ulok etihunaka uban ehuka boot li Ateemit, min uyaakaal min ujuk hulimahu unhu han Ateemit alobumuu kakaan, li hubaj. Ban Agilifa, yaakaalayi inyu éjimuu *Kusuwifaku* li koon majakut likaane. ⁸ Wáa újiye bukuluul *Kusuwifake* li jiyin li joon Ateemit ayilaat akaan bukanabuku kakatumuu kuyitowumul li eketayi?

⁹ «Muñe'e ínje humumom liyinooleene li een, leete ikaan manooman li sembewom feh min ikajen kajawaku kata Yéesu ata Nasalet. ¹⁰ Wahawu unwu li kaanumuu Yeelusalem. Kunahaanaku kata élambaayi kusenonsen sembe min inaak ijokul bukan kameeñe káyinenumuu li Yéesu ijow ikuł. Ban, nan kutibeyiilumuu min koon boot min kuket, linaanaak een éehe' li mo. ¹¹ Linaanaak ijow ñameeñe li *siluufasu feh sata kaławaku* min ikaan min kutekiil, ban li ituñiil koon kúyinenut li Yéesu. Li ijeetiil bil gay, li inaak ijow ílaateniil boot yok li sisukasu foof sata tíyañ.

Fool li akitten buu láyinenumuu li Yéesu Kilisita

(Bakaanelabu 9:1-19; 22:6-16)

¹² — Muñowu líñumuu hunak hukee, kunahaanaku kata élambaayi li kusenom sembe mata min ijow boot Damaas, ijow ikaan kúboñaku kan kusenommuu.

¹³ Ayii, muñe'e li ilako ejowayi li bútinabu banakabu bayitene, li ijuk mawuñe maleñe muhañ banakabu, li múfulumul li emitayi mubil muhiitenom múwooñen, ínje li kufaalom kan jinaboomuu. ¹⁴ Alóli fóofoli feh li jilo teetaam. Li ijam hulim li hoonom li elobayi yóololi: «Sóol, Sóol wáa újiye li óomi li jálaatenom? Fan ban li séngiyi njáa' awu bahoye bakaan wahawu wan ana-haanawu ooli afañumuu ††.» ¹⁵ Li igellen een: «Awu om-

† Ayii: *Ayiyawu Agilifa*

muu ayi, Amaanjen?» *Amaanjenawu* li aanom: «Injé emmuu Yéesu an úlaatenemuu li akila.»¹⁶ Bale újaalulo min uyito. Lífulifu' boot min injali ikaan alokawom. Fan ulako an áami li alob múmbaam bukanabuku, min uhebiil buu lujukommuu síyaat, ban li ulobiil foof wahawu wan emmuu li ilaañen íhiisi.¹⁷ Boot min iboñi boot bata Kusuwifaku li bata bukanabuku kákaanumutumu li Ateemit balewool, ban fan ifooyi hákiliil.¹⁸ Boot min iboñi ujow úbabul kúkilaku kooliil, li úfulenuliil li élimayi kubil kulako li mawuñe, li úfulenuliil foof li kañenaku kata *Sayitaane* kubil kulako bata Ateemit; bájum kúyinenemuu lí inje, li kubaj kabonket kata uhofoolawu wooliil, min kubaj bútowowiil li bukanabuku kan Ateemit akilumuu.

Fool li akitten Agilifa wahawu wan akaanumuu

¹⁹ Fool li afamen aan:

— Ayíi, wahawu unwu újimuu ihoyut bakaan loon ijukumuu li kahimmowaku kabilummuu li emitayi.²⁰ Bale lijanjand iwaale bukanabuku kata Damaas li kata *Yeelusalem*, fú' tó li iwaale bukanabuku kata etaamayi feh yata Súde, li bukanabuku feh kákaanumutumu li Ateemit balewool min eeniil kukat balonjelabu booliil buhaanabu, min kútiwo kunab li Ateemit ban li kúhiis li bakaaneliil kaanaku mañegen bulonj buwunkul kooke.²¹ Wahawu unwu újimuu *Kusuwifaku*, ban li kuñeseen jamukom.²² Bale Ateemit li afooyom boot yok síyaat, min ilonj li éemi taate li elob bukanabuku feh moola, bajut añiil, bajut anahaan. Ilobut wah ukee úbuti li wan *kufulofetaku*, koonumuu woote ubaj.²³ Konsoon *Kilisita* fan álaam, ban okila ammuu ajand ayitowumul li eketayi, ban fan áhiis mawuñe mata kafakaku bukanolaal li foof kákaanumutumu li Ateemit balewool.

Fool li aan Agilifa áyinen

²⁴ Emmuu Fool muñowu lalobumuu min acahenoolo, Fésitiis li abañulowool aan:

— Fool, awu luwewwel! Wahawu wan uliikenumuu umemmeen, gay li uweleni!

²⁵ Fool li aan Fésitiis:

— Ahaanawu, iwelut. Kulimaku kan ilobumuu mañegen, ban inti buñuuhoo.²⁶ Ayíyawu Agilifa lahaase mata wahawu unwu feh, ban mó mújimuu liyilo ilob li kabanewom hákilool. Hiitonhiit li buyinum kaanaku bajut wah wano li wo wan ahaasut, mata inti li egooj yayolowe wahawu unwu ukaani.²⁷ Agilifa, inti líyinenyinen kulimaku kan *kufulofetaku* kulobumuu? Lihaase een líyinenyinen ko!

²⁸ Agilifa li aan Fool:

†† Fan ban li séngiyi nǎá' awu bahoye bakaan wahawu wan anahaanawu ooli afañumuu: «Le texte dit littéralement "lutter contre le bâton"»

— Lonsoon luyilo ukaanom ilako akeleceen yaan muñe'e?

²⁹ Fool li aanool:

— Eéti ña' tarj yatit mantee foof yáamak, wahawu wan ilawumuu Ateemit, inti mata min awu baleyi, bale foof min bukuluul feh jáamimuu li bajantenabu búmbaam síyaat, jinokoo loon inje, búti li sijenkase san ijenkumimee!

³⁰ Muñe'e áyiyawu buko li águubelunaalawu li Be-leniiis, li bukanabuku feh kalako tomuu li buko, li kuyito.³¹ Nan kuyitomuu kúfu', li kunaak koonoo:

— Anáyinaawu ummu akajenut wahoowah watooke min amuki, mantee foof li akuñi.

³² Agilifa li aan Fésitiis:

— Anáyinaawu ummu layilleene akateni, okila baañeenut áyiyawu áamakawu atiibool.

Li kújowetum Fool boot Lom

27 Nan je'e lakomuu boot min jíjowum li ébato boot Itali, li kukat Fool li bukan kukee kan kukuñe, li kañen kata anahaan ata kusollaali an koone Súliyis, ata kayoonjaku kata esollaaliyayi yata áyiyawu áamakawu ata Lom.² Li jíjufo li ébato yata érukayi yata Adalamit, yalakowe li ejow ejoonjoo li úsikawu wata etaamayi yata *Aasi*, min jijow. Alisitaak alakomuu an ata érukayi yata Tesalonik yammuu li etaamayi yata Maseduwaan, áloli jinaboole.³ Li líñ hunak hukaten li jinjeñ Sidonj. Súliyis acookoomuu Fool jak, li akatool min ajow ajuk kubukewool min kusenool wahawu wan jokoolumuu li wo.⁴ Nan jífulum tomuu, li jijow jikeñeñ katantaku káfibomuu kata étebelemukayi yata Ciif, mata jilallaaj élusayi.⁵ Li jilij halahu hakoojumuu etaamayi yata Silisi li yata Fanfili, min jijow boot li érukayi yata Miila yammuu li etaamayi yata Lisi.⁶ To untu, anahaanawu ata esollaaliyayi li ajuk to ébato yata érukayi yata Alekusandili, yalakowe ejow boot Itali, li ákaanoli jíjufo li yo.

⁷ Muñe'e ébatowayi li enaak etey jatiita jow baj kunak kafame. Li jinaañoojinaañoo, li jíliñ bújoonjoo érukayi yata Sinid síniiloli bajame. Emmuu élusayi éhilolihi jijow hañ máloyi jijuke ban jilakomuu ejowayi, li jíjowum Kaf Solimon jihaañ jilo kagebaku káfibomuu kata étebelemukayi yata Kilet.⁸ Li jijow li sílaam ló jinab li kagendenaku kata Kilet, jijow jiyok jíliñ tan koonemuu «Usík Wajake». To untu kokkoj érukayi yata Laase.

⁹ Jífiyowulofiyo nǎá' li halahu, ban li laañ kóyileni nǎá' min jijow li ébato jihaañ. Mata no unnu, hunakahu hañta emommowayi yata li buñit ho baluñe. Wahawu unwu újimuu Fool li alob kata ébatowayi kulimaku unke akat to aaniil:

¹⁰ — Kufaalom, lijuujuk kaanaku kañahoolaku koololaal fan kúkoileni. Ebátowayi fan eban li ekajen

ḡáa' boot li wahawu wan etebumuu ló. Ban ololaal humumolaal foof ujukelutaal tomuu, fan uketaal ló.

¹¹ Bale anahaanawu ata esollaaliyayi yata Lom, li ahaḡ majanten kulimaku kata ateyenemuu ébatowayi li kata anahaanawu ata yo, min abes kulimaku kata Fool. ¹² Kásikaku kujakut boot mata min jikaan to húḡiyahu. Wahawu unwu újimuu bukan kameeḡe kalakomuu li ébatowayi, li koon jífu' li kásikaku. Kufaḡeene min nokoo loon kayiliyeenuma, li jijow li kásikaku kata ésukayi yata Fóweniis jijow jikaan bo húḡiyahu. Kásikaku kata Fóweniis ko kommuu kata étebelemukayi yata Kilet, ban li kujoonḡoo Kúñum li Jalaḡ †, li kujoonḡoo foof Aloom li Jalaḡ.

Búlus li búteku li halahu

¹³ Jílus jatiita lí jítoḡ jítekumul Kúñum, kafañumuu ejowayi li kuyinoo li koon fan kuyili kujow. Li kuñak hulankalahu min kujow li ébatowayi kukeḡeḡen katantaku kata Kilet. ¹⁴ Bale yaanut fiyo, búlus babaje sembe ban koone «Aloom-Akiw» (Aálakilonḡ), li bútekumul li kuyuyaku kata étebelemukayi. ¹⁵ Búlusabu li bújowetum ébatowayi. An ayilaat akaan yo elaaḡ búlusabu. Li jikomen jikat yo min ejow. ¹⁶ Li jíjowum Kúñum étebelemukayi yatitayi yan koone Kóoda, yáfibolimuu jakkee li búlusabu. Muñe'e li jinaaḡoojinaaḡoo, li jijok jisaanaaju jakokimuu búsol ébatowayi. ¹⁷ Li jíñakul asaanaawu jinjitenul jikaan li ébatowayi yáamakayi, ban li jinḡa' uneew min jikok ébatowayi yáamakayi jinḡolen. Emmuu jíkolikoli min ban li jilo li sifaahasu sata utantawu wata etaamayi yata Libi, li kuwalen éyaka min élusayi éjowetumoli. ¹⁸ Emmuu búlusabu buyee-lenut min bunaak bútinken ébatowayi elaañ baabe li elaañ baaba, li líiḡ hunak hukaten li jíteb wahawu wan ébatowayi éjufumuu jibeten li halahu. ¹⁹ Li líiḡ li hunakahu húhaajutahu, li kuteb buko humumiil wañawu wata ébatowayi kubeten li halahu. ²⁰ Jijukut banakabu li bawuutabu jow baj kunak kameeḡe. Búlusabu bukatut káteku li sembe. Alóli jilaañenut jíkanḡum kaanaku fan jifak.

²¹ Bukanabuku kalakomuu li ébatowayi kutiñut kujow kubaj kunak kafame. Muñe'e Fool li ayito hákiliil min aaniil:

— Inti jijuke kufaalom, booteen min jijanten kulimaku kúmbaam min ulakowaal Kilet. Ulakoweenal bomuu, let uloweenal li búlusabu umbe, ban wañawu woololaal let ukajeneen ban let újimeen. ²² Bale muñe'e leene sákolulul, mata an li bukuluul let ájim. Ebátowayi bale yóomi li ekajen. ²³ Mata li maḡegenamu li ehukaayi yakatenumee síyaat, *amalakaawu* ata *Ateemitawu* akilommuu an ilokemuu boot li akila, láfu-

† Kúñum li Jalaḡ: yo yommuu Sud-Ouest li Kufalansewaay; Aloom li Jalaḡ: yo yommuu Nord-Ouest li Kufalansewaay. Akiw: yo yommuu Est; Jalaḡ: yo yommuu Ouest; Aloom: yo yommuu Nord; Kúñum: yo yommuu Sud

lonfu' ²⁴ ban li aanom: «Fool, sákoli! Kaan min kaane, fan ujow utiibi hákil áyiyawu áamakawu, ban awu an kájiyaku kata Ateemit kommuu li awu, awu ommuu li úji li afaken bukanabuku feh kan jommuu li ébatowayi.» ²⁵ Mó mújimuu, sákolulul kufaalom, líkanḡunkangum li Ateemit. Wahawu wan alobumuu wo wommuu li ubaj. ²⁶ Bale fan ujowaal utaaḡaal li katantaku kata étebelemukayi.

²⁷ Li líiḡ li ehukaayi enenen li ebaalikenayi, búlusabu bo baloḡe li bútuuñenoli bújowetum jijow jífu' li halahu han koonemuu mediteelane (Adiliyatik). Nan hukahu huje'e hulitumuu, kata ébatowayi li kunaak kuyin li koon jikooje etaamayi. ²⁸ Li kubeten hugisa hakoki li kaneew min kuyoob, bale li kujuk kaanaku másenkiyamu mubaje simeetal áyii li kaat li síḡuba. Li kuyinno bo jakkee, li kulaañen kubeten hugisaahu hakokimuu li kaneewaku, li kujuk koon másenkiyamu mubaje simeetal áyii li hutok li síhaaji. ²⁹ Emmuu kúkolikoli min ébatowayi yóololi elo li kugisa, li kubeten kulankal kubakii kata búsol, ban li kukob li esommen ló min tinakatu tikaten. ³⁰ Kata ébatowayi li kulako huḡes min kúfu' li ébatowayi yáamakayi mantee li kufak, li kuwalen asaanaawu atitawu li malamau, ban li kúmal koon boot min kujow kubeten kulankalaku kammuu kayoonḡ ébatowayi. ³¹ Bale Fool li alob anahaanawu ata esollaaliyayi li kusollaaliyaku aaniil:

— Bukanabuku umbuku kufañutumuu kulako li ébatowayi, bukuluul let jiban li jiyili jifakeni.

³² Muñe'e kusollaaliyaku li kucac uneewawu wako-keenimuu li jisaanaaju, min kukat jo min jijow.

³³ Li kulako kakobaku min banakabu búkanul, Fool li awankulen kalakomuu feh li ébatowayi min kuḡa' wahukee kutiñ, ban li aaniil:

— Muñe'e baje síyaat kunak kuḡen li kubakii bukuluul li kakob, ban jitiñut wahoowah. ³⁴ Wahawu unwu újimuu ínje ummu li kawankulenuul min jitiñ, mata fan jak boot li bukuluul bánum li jifak. Anoowan li bukuluul kal let kújim li húkoolool.

³⁵ Nan Fool alobumuu kulimaku unku aban, li aḡa' húmbuulu min asal Ateemit hákil bukanabuku feh ban, li amuncul ho atokoñ. ³⁶ Muñe'e bukanabuku feh li kulaañen kútik min kuhin kutiñ. ³⁷ Alóli fóofoli feh jalakomuu li ébatowayi jooḡo síteemeel síḡuba li kúyii kúhaaji li kaat li ano. ³⁸ Nan kutiñumuu kujow kufooñ, li kubeten *edenfeteḡayi* li halahu min ébatowayi eyiili.

Ebátowayi li éyuwo

³⁹ Nan tikatenumuu, kata ébatowayi li kujuk etaamayi kuhaasut, bale li kuḡanden éteewaay yabaje katant. Li kufaḡeen min kuyiliyeen, li kujow kuya to ébatowayi. ⁴⁰ Li kúḡeḡulul kulankalaku li ugebawu úḡuba, ban li kukat ko min kuwuj li halahu. Li kúḡeḡulul foof li mano uneewawu wata siweenasu san kuḡa'muu

kukaan hulam. Fúlum tó, li kunjiten éyaka kayoonj ébatowayi, bánum élusayi li étekel, li etuuñeniil kujow boot bata katantaku. ⁴¹ Bale li kujow kulo li efaah yan uuuusa úluba ukaane li tut, min ébatowayi etaa]. Kayoonj ébatowayi iyilaat goloo mata ejuhojuho li mułuyisamu. Kuyammalaku li kuhum kata búsol ébatowayi, mata kubabbaj sembe.

⁴² Esollaaliyayi li kufańeen min kumuk bukanabuku kan kujokumuu jakum bil an li buko awaj alimb min afak. ⁴³ Bale anahaanawu ata esollaaliyayi ata Lom, li afań min afaken Fool, li aaniil kukat. Ban li alob bukanabuku kayilimuu kawaj min kujand kufum kulo li malamuu, min kuwaj kúfu' li masaye. ⁴⁴ Kaabuku li kú-tuk ubabaluwawu, mantee foof úgembulawu wata ébatowayi min kujowubeniil. Muńa'a kukaanumuu min buko foofiil feh kúfu' li masaye, ban wah ubajut an.

Fool li étebelemukayi yata Malut

28 Nan jijowe jifakumuu, li jijam kaanaku étebelemukayi kajaw yo Malut. ² Bukanabuku kakinumuu li étebelemukayi li kúyaboli súum ńáa'. Emmuu emitayi kalaal elakowe ban li jóobi, li kútifenoli sambun sáamak min kúyaboli tó. ³ Fool li áhomul uyaaj wasaye abeten li sambunasu, hásufaahu li húkesoolul ló ébanuu éliińul li ejokool li kańen. ⁴ Nan bukanabuku kakinumuu li étebelemukayi kujukumuu enuukayilaayi maleeyoole li kańenaku kata Fool, li kunaak kúsumenoo koon:

— Manooman ányinaawu ummu amuka bukan, mata maayeet min áfakumulomuu li halahu áliińul, ateemitawu ata batiibabu akatutool min alonj.

⁵ Bale Fool li ahank enuukayilaayi abeten li sambunasu, ban kaanutool wahoowah. ⁶ Bukan kaabuku li kulako kakob min koon fan alaa, mantee foof li iyaan alo to min aket. Bale nan kuje'e kukobumuu fiyo, ban li kujuk koon wah ukaanutool, li kulaańen kubaj kayinoo kukee, min koon kama Fool ateemit.

⁷ Halaabahu unhu hulolloh etaamayi yata anahaanawu ata étebelemukayi, an koonemuu Fíbiliyus. Fíbiliyus li áyaboli súum, ban li áakenoli boola kunak kúhaaji. ⁸ Atuubaawu ata Fíbiliyus akila ló mahintowe. Bújuusa bujokool búgiwoo ló li bílitaañi †. Fool li ajow ajukool min aław boot li akila, ban li ańa' kańenool awalenool téeti, li afak. ⁹ Fúlum tó, kúsomuta kaabuku kata étebelemukayi li kubil foof kujuk Fool, li afakeniil. ¹⁰ Bukanabuku kakinumuu li étebelemukayi li kúluukenoli ńáa'. Nan jilakomuu li jíjufo li ébatowayi boot ejow, li kúcaholi wahawu feh wan jókolimuu li wo boot li kańaahoolaku.

Fool li ańej li érukayi yata Lom

¹¹ Nan je'e bajumuu kułeeń kúhaaji, li jíjowum li ébatowata Aleksandili yan koone «Máľuba kuteemit», yakaane tańayi yata kutontaku feh li étebelemukayi. ¹² Li jíjow boot li érukayi yata Sílakiis, min jilako to kunak kúhaaji. ¹³ To untu jíjowummuu li ébatowayi min jikelejen katantaku boot li érukayi yan koonemuu Léjiwo. Nan tikatenumuu, kálusaku kata Kúńum li kútekel, li jikaan kunak kúľuba li jíliiń li érukayi yata Fusol. ¹⁴ Nan jíliińumuu li érukayi inyu, li jitook bo kútuyoli li káyinenaku. Li kóonoli jíjow jilako booliil esimen. To untu jíjowummuu boot Lom. ¹⁵ Kútuyoli li káyinenaku kata Lom, li kujam móololi, li kubil boot yok tin emalisaayi yata Afyis, li boot tin koonemuu Ufóoyum Uháaji, kubil jifam to. Nan Fool ajukiilumuu, li asal Ateemit ban li abaj kawankulen. ¹⁶ Nan jíńejumuu Lom, li kukat Fool min alako joola buko li asollaaliyawu anaake afooyoolumuu.

Fool li awaale li érukayi yata Lom

¹⁷ Nan je'e bajumuu kunak kúhaaji, Fool li ahoof boola kunahaanaku kata *Kusuwifaku* kata Lom. Nan kuwoogumuu li aaniil:

— Kutuyom, maayeet min ikaanutumuu bukanolaal wah wajakut, mantee foof li múkaaniinamu mata situubawolaal sihaan, li kujokom *Yeelusalem* kubet li kańen kata kata Lom. ¹⁸ Kata Lom li kugeľlenoolom kuban, li kufańeen min kukatenom mata kujukut wahoowah lí ínje waate úji li kumukom. ¹⁹ Bale Kusuwifaku kufańut, gay li ikomen een kama áyiyawu áamakawu atiibom. Bale ínje humumom ifańut min iwataten érukayi yúmbaam. ²⁰ Wahawu unwu újimuu li ińes min ijukuul min ilob li bukuluul, mata min ijenkumimee baseelabu umbe, anawu an kata *Isilayeel* kúkungummuu li akila, ájimuu li ijenkumi bo.

²¹ Kusuwifaku li koonool:

— Alóli jiyabut eleetal yáfulumulo Súde yalobe mooli. Ban bajut akee li kutuyolaal abilumulo bo, abil áheboli mantee li áloboli kulim jakakut aya li awu. ²² Bale jifaańe min awu humumi úloboli min jijam kayinooli, mata jihaase kaanaku tanootan bukanabuku kuhoohoy hujojahu unhu dán ommuu.

²³ Kusuwifaku li kusen Fool hunak nan kommuu li kufam. Nan hunakahu húliińumuu, li kuhań mabil kumeen, kubil kutookool tan akinumuu. Fool li akiteniil mata *Jáyiyaju jata Ateemit* kábilum li bújom boot yok kátiim. Li ájowum li *eluwaaayi*, min alobiil mata Yéesu ban li alako huńes min akaaniil kúyinen. ²⁴ Kukee li buko li kúyinen mata wahawu wan alobiilumuu úji, bale kaabuku li kuhoy báyinen. ²⁵ Muńe'e li kulako li kuyiisoo buko bayilaat kujamoo, Fool li alobiil kuli-maku unke:

† *Bílitaañi*: yo yommuu «dysenterie» li kufalansewaay

— Buyinumabu Banabaabu bukonkoon nan bulobumu situubawuul sihaan, li butum bata afulofetawu *Esay!* ²⁶ Laaniisaan:

«Ujow boot bata bukanabuku umbuku ujow ooniil: fan jijam jak, bale let jinaanam; fan jijuke jak, bale let jijuk.

²⁷ Mata bukanabuku umbuku kufañut kúnaanum.

Kutottoj sijaniil,
li kúmib kúkiliil,
jakum bil kúkiliil kujuk,
jakum bil sijaniil sijam,
jakum bil kúnaanum li uyunumiil,
Letumuu mo fan kútiwowul boot búmbaam min ifakeniil †.»

† 28:26-27 *Esay* 6:9-10

²⁸ Fool li afamen aan:

— Jooto kama jihaas joon Hulimahu hata Ateemit hata kafakaku, húboñuliboñul boot li bukanabuku kákaanutumumu li Ateemit balewool: buko, fan kujanten ho!

²⁹ [Nan Fool alobumuu kulimaku unku, Kusuwifaku li kujow, mo kúwonnoolemaa li bukoyiil súf.] ††

³⁰ Fool li alako simit síluba feh li eluufayi yan aña'muu min anaak acaam. Li anaak ayab ló bukanabuku feh kanaake kubilumuu kujukool. ³¹ Fool li anaak awaale bukanabuku mata Jáyiyaju jata Ateemit, ban li anaak aliiken bukanabuku mata *Amaañenawu* li maļegenool, ban bajut an áhilool ákaanum mo.

†† *Hulimahu unhu hulet li sílibal sakee li sihaanasu*

KATA LOM

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Fool akiicumuu eleetalayi inye asuwif laam. Li etaamayi yata Siili labuki li ésukayi yata Taalus. Bale li ésukayi yata Yeelusalem lanke ban bo laliikene Bakiicelabu Banabaabu. Lahankenhanken to njáa' li múkaaniinamu mata kusuwifaku. Fool lanaanaak álaamen ekelecekenayi étinaalayi. Bale Amaanjenawu Yéesu labiibil áfulool, ban li ahooñool min alako ayiijena ata Hulimahu hata Ateemit bata bukanabuku kaletumuu kusuwif. Li ajow awaale Hulimahu Hásumaaahu tin tameenje li Jáyiyaju yata kata Lom.

Nan Fool akiicumuu eleetalayi inye, okila li ésukayi yata Koolent. Li kajaañaku kata 57 mantee foof 58 (Yéesu okila babukeli aban), no lakiic yomuu. Li afañeen min ajow kañaahoo li ésukayi yata Yeelusalem, li ésukayi foof yata Lom. Muñe'e li akiic ekelecekenayi yata ésukayi yata Lom min ahebiil aaniil fan aban li ajow boot booliil ajow aliikeniiil Hulimahu hata Ateemit min aliteniil li káyinenaku kooliil.

Eleetalayi inye yan Fool akiicumuu ebaje ugeb úhaaji. Bugebabu bútinaalabu (Hútijahu 1 boot yok 8), Fool lakittenkitten ló Hulimahu Hásumaaahu aan, hákil Ateemit bukanabuku feh kuhoofoohoofoo. Oómi asuwif li ulako an alet asuwif, etindihuuñayi yata Ateemit inyu li awu (Hútijahu 1:18 boot yok 3:20). Bale eketayi yata Yéesu Kilisita abajutumuu kahoofoo kanookan, éjimuu uhoofoolawu woololaal li ubonketi min afakenolaal. Wahawu unwu újimuu, bukanabuku feh káyinenumuu li akila, Ateemit lajokiiyok loon bukan kacole (Hútijahu 3:21 boot yok 5:21). Fool láhihiis set kaanaku eluwaayi yata Ateemit ejaajak, bale ubajutaal sembe sata min ukaanaal loon elobumuu. Wahawu unwu újimuu, Ateemit li áboñul Buyinumabu Banabaabu boot kalambenolaal, ban li bukaanolaal ulakowaal bañiil bata Ateemit (Hútijahu 6 boot yok 8).

Li Hútijahu 9 boot yok 11, Fool lalollob ló njáa' mata Kusuwifaku kasenutumuu bulonjiil Yéesu. Buko min kuhoyimuu Yéesu, bale Ateemit okila ahoyut bukanabuku koola.

Li Hútijahu 12:1 boot yok 15:13, Fool laliikenliiken ló ekelecekenayi buu kommuu li kulonj hákil kaletumuu ekeleceken, bájum li kahaas koon kusensen bulonjiil li maļegen Yéesu. Li húbanumahu hata eleetalayi, Fool li asaaf kameenje li kubukewool káami bomuu.

Kasaafoo

1 Injé Fool ammuu aloka ata Yéesu *Kilisita*, ikiiculuul eleetalayi inye. Ateemit lahooñonhooñ ilako *afootal*, ban li aļusom boot kawaale Hulimahu hoola Hásumaaahu. ² Hulimahu unhu Hásumaaahu, Ateemit lájowunjowum li *kufulofetaku*, min alob mata kasen ho, nan fiyowe, li Bakiicelabu Banabaabu. ³ Bakiicelabu umbu bulollob mata Añoolool, áamummuu áļahukowan li kabukiyaku koola li kalandaku kata áyiyawu *Dayit*. ⁴ Ateemit li ájowum li Buyinumabu Banabaabu, min áhiis kaanaku Añiil ata Ateemit laam li sembe, nan ayitenumuloomuu li eketayi. Okila ammuu Yéesu *Kilisita*, *Amaanjenawu* oololaal. ⁵ Li okila Ateemit ásenumommuu kájiyaku kata kalako afootal, boot kakaan bukanabuku kata sihetasu feh kúyinen li akila ban li kútuulool, boot li kasal kata kajawaku koola. ⁶ Bukuluul foof jumbuku ló li bukanabuku umbuku,

bukuluul jan Ateemit ahooñumuu boot min jilako bukan kata Yéesu *Kilisita*.

⁷ Likiiiculuukiic bukuluul foofuul feh jammuu *Lom*, bukuluul jan Ateemit afañumuu ban li ahooñuul min jilako bukan koola. Ateemit Atuubawolaal li Amaanjenawu oololaal Yéesu *Kilisita*, kujow kusenuul káji li kásuumaaay.

Fool li afañ min ajow ajukul kukelecekenaku kata Lom

⁸ Boot min ijand ísalum Ateemit úmbaam li kajaw kata Yéesu *Kilisita* humum hooluul, mata bukanabuku kulobelob mata káyinenaku kooluul tanootan li etaamayi. ⁹ Ateemit an éemimuu li bulok boot li akila li buyinumom feh, min inaa iwaale Hulimahu Hásumaaahu hata Añoolool, lahaase aan ímalut. Lahaase aan ikatut kayinooluul ¹⁰ nannoonan li uļawawu wúmbaam feh. Ikatut foof kaļaw mantee Ateemit afañumuu, li iyili ibaj bútin min ibil booluul. ¹¹ Li maļegenamu, lifañe njáa'

min ijukuul mantee Ateemit li ájowum lí ínje min asenuul káji kata Buyinumabu boot kalitenuul. ¹² Wahawu wan ifañumuu ilob, wo wommuu ibilumuu booluul, li uyiliyaal úwankulenoolumaal li káyinenaku kan ubajaalumuu foofolaal.

¹³ Kutuyom, lifañe min jihaas kaanaku lilobeene ñameenje ebil booluul, bale boot yok muñe'e bajebaj wah wáhilewommuu ibilum. Lifañe min bulokabu búmbaam bújiwuul li jank li káyinenaku kooluul li Yéesu Kilisita, loon foof bújimuu bukan kaabuku kaletumuu kusuwif li kúyinen li akila. ¹⁴ Léetiseeti ijow ikaan bulokabu búmbaam li bukanabuku feh, li kásawuliisemuu li kásawuliisewutumuu, li kájallomuu li kahaasutumuu wahoowah. ¹⁵ Wahawu unwu újimuu li ifañ foof min íjaluluul Hulimahu Hásumaahu, bukuluul jakinumu li é sukayi yata *Lom*.

Sembaasu sata Hulimahu Hásumaahu

¹⁶ Li maļegenamu, isuuwut kawaale Hulimahu Hásumaahu. Ho hommuu sembaasu sata Ateemit boot kafaken anoowan áyinene, kítum li *kusuwifaku* ban kit kuletumuu kusuwif. ¹⁷ Li maļegenamu, Hulimahu Hásumaahu húhiihiis buu Ateemit akaanemuu bukanabuku kulako bukan kacole hákilool: jówunjowum li káyinenaku ban li káyinenaku bale ko, loon Bakiicelabu bulobumuu: «An acole hákil Ateemit fan áloņum li káyinenaku.»

Butilaabu bata áļahukowan

¹⁸ Ateemit, haatiya emitayi láhiisummuu etindihu-uñayi yajokoolumuu humum hata kátuulaatiyaku kan bukanabuku kútuulutoolumuu li kákaanikoo kanookan kooliil. Bakaanelabu bajakutumuu bata bukanabuku bújimuu é sukayi eyilaat ehaas maļegenamu. ¹⁹ Wahawu wan bukanabuku kuyilimuu kuhaas mata Ateemit, usetiiset. Ateemit humumool láhiisiihiis wo set. ²⁰ Li maļegenamu, kábilum nan Ateemit ajuuļumu adunaayi, majakamu moola májukoliitimuu, sembaasu soola saano tomuu boot nanoonan, li min aanomuu Ateemit, wahawu unwu feh ujukujuk set. Bukanabuku kuyilo kuñá' bújallowiil min kúnaanum wo li wahawu feh wan Ateemit akaanumuu. Wahawu unwu újimuu, kuyilaat kubaj bakooņ li wahawu wan kukaanumuu. ²¹ Bukanabuku kuhaase Ateemit, bale kúluukeneliitool ban foof kúsaleliitool loon kooteenumuu kukaanool mata min áamimuu Ateemit. Bale li kulaañ kubaj uyinoo wasoņete, ban li koono li élim humum hata uyinumawu wooliil wábaamomuu. ²² Koonesoon buko bukan kájallowe koom, ban kuwewwel. ²³ Kúmaneneliit máyiineniyamu mata Ateemit áketeliitumuu, min buko kunaak kumanen kambu kata bukan kaketemuu, kata basuu, kata bánuukuleņ li kata sinuukayila.

²⁴ Wahawu unwu újimuu Ateemit li akatiil bo li kákaanikoolaku kooliil, naboo li kásiibowaku kajakutumuu kata uyinumawu wooliil, min jíyiil li kunaak kukaan li bukoyiil wah wasuuneniye li siniilasoo liil. ²⁵ Li kutiiben maļegenamu mata Ateemit li émalimiñ. Li kunaak kumanen ban li kusal wahawu wan Ateemit áwuwenumuu, min kukat bo Ateemit áwuwen womuu, ásooniyenimuu boot nanoonan. *Aameen*.

²⁶ Wahawu unwu újimuu Ateemit li akatiil bo min kubaj kásiibo kasuuneniye kata húfulo. Kanaalaabuku kooliil li kunaak kuhoy kuhinto li kúyiniil loon kaanemuu, min kunaak kuhinto li kufaaliil kanaale. ²⁷ Li manolamu, kánayinaabuku li kukat kahinto li kanaale loon kaanemuu, min kunaak kubaj kásiibo káamak kata kahinto li kufaaliil kánayine. Li kunaak kukaan li buko humumiil bakaane basuuneniye, min jíyiil Ateemit li atekiil katekaku kan kutookumuu min kubaj humum hata kákaanikoolaku kooliil. ²⁸ Emmuu bukanabuku kuyinoolut kahaas li maļegen Ateemit, wahawu unwu újimuu Ateemit li akatiil min kunab li uyinoolawu wooliil wacolutumuu, min kunaak kukaan wahawu wan kooteenutumuu kukaan. ²⁹ Li baj li buko bóono banooban bacolut, bújakaati, kásiibo wah kanookan kajakut, búļafut. Li kuyili batahaay li jamuk bukan, úmuy, bubuntoo li kákaanikoo kanookan. Anoowan li buko li ámal aļoof afaalool. ³⁰ Li baj li buko kúloboo, ban li koono kulatoola kata Ateemit. Li kuwel utum, li kuteben ubandiil, ban li kunaak kusaloolo, ban li kuyili kajuul bakaane bajakut. Kútuuleliit sibukoolayiil. ³¹ Kutuukowut, ban kúkaaneliit wahawu wan kulobemuu, húbooli hulet li buko, ban kubajut káyiyen. ³² Maayeet min kuhaasumuu koon Ateemit lansaan an akaanumuu wah loon muñowu latooke min aket, bale li kunaak kukaan wo ban li kukooņen foof kakaane womuu.

Batiibabu bata Ateemit

2 Awu jatiibemuu li bukanabuku, oono min oono, ubajut bakooņ banooban. Li maļegenamu, nan utiibumuu kaabuku awu humumi utiiboolowe, mata lukaanekaan wahawu wan buko kukaanemuu. ² Luhaasaale kaanaku batiibabu ban Ateemit atiibumuu bukanabuku kakaanemuu wahawu unwu, bunannab li maļegenamu. ³ Awu jatiibemuu bukanabuku kakaanemuu wahawu unwu ban li unaak ukaan loon buko, waa, luyinooyinoo file loon awu fan ufak li batiibabu bata Ateemit? ⁴ Bale waa, lubebbes másumamu máamakamu mata Ateemit, li húmuñahu hoola li kabebenaku koola? Uhaasut oon másumamu mata Ateemit móotimuu mújiji li ubet búsol buloņabu booli buhaanabu? ⁵ Min buyinumabu booli buļaaļumuu ban ufañut min útiwo uña' buloņ buwunkul, mó mújimuu li oono li káņalul katek káa-

mak boot li awu, káami li kubaji li hunakahu nan Ateemit ammuu li áhiis etindihuuñayi yoola li bati-ibabu boola bacolaabu. ⁶ No unnu, lammuu li acaam anoowan wahawu wan akaanumuu. ⁷ Fan asen bulonjabu bábaneliitumuu bukanabuku kahankenumuu li kakaan majake, ban li kuñes *máyiineni*, kasal li bulonj bata boot nanoonan. ⁸ Bale Ateemit fan áhiis etindihuuñayi yoola li baļeetabu boola bukanabuku káhoogulewoolumuu, ban li kuhoy banab li maļegenamuu min kunaak kunab li bakaanelabu bacolutumuu. ⁹ Sílaam li buyina fan bulako li anoowan akaane majakut, kítum li *kusuwifaku* ban kit kaletumuu kusuwif. ¹⁰ Bale Ateemit fan asen máyiineniyamu, kábinkenaku, li kásuumaayaku anoowan akaane majake, kítum li kusuwifaku ban kit kaletumuu kusuwif. ¹¹ Li maļegenamuu, Ateemit ájukeleliit li buul.

¹² Bukanabuku feh kahoofoolemuu bahaasut *eluwaayi* yata Móyiis, fan kuket ban Ateemit let atiibumiil li eluwaayi inyu, bale bukanabuku kammuu li kuñenaku kata eluwaayi yata Móyiis ban li kuhoofoo, Ateemit fan atiibumiil li yo. ¹³ Let bukanabuku kajantenemuu bale waa eluwaayi elobe kommuu bukan kacole hákil Ateemit, bale bukanabuku kajantene yomuu ban li kukaan loon elobumuu, buko kommuu bukan kacole hákilool. ¹⁴ Nokoomuu loon bukan kalet kusuwif kahaasut eluwaayi yata Ateemit kulonje loon eluwaayi inyu elobumuu, nokoonokoo loon eluwaayi inyu káta láalayiiil, maayeet min kite eenimuu let buko humumiil Ateemit asen yo. ¹⁵ Fan kúhiisum to kaanaku bakaanelabu ban eluwaayi efañumuu, bukiikiici li uyunumawu wooliil. Uyunumawu wooliil ulollob wahawu wanolawu, ban uyunolawu wooliil li unaak wooniil nakee kukaanut jak, naanu li wooniil kukankan jak. ¹⁶ Wahawu unwu wommuu li ubil ujuki li hunakahu nan Ateemit ammuu li ájowum li Yéesu *Kilisita* min atiib wahawu feh wayolomuu li bulonjabu bata bukanabuku, loon Hulimahu Hásumaaahu han iwaaleyemuu li ho hulobumuu.

Kusuwifaku li kuhusul eluwaayi

¹⁷ Awu atebenoolowemuu mata min uhooñimuu *asuwif*, lusaloolowesaloolo mata min ommuu an ata Ateemit. ¹⁸ Li utebenoolo mata min uhaasumuu waa Ateemit afañumuu, li min eluwaayi eliikenimuu kaman wahawu wajakumuu. ¹⁹ Li utebenoolo foof mata min úyinenumuu li kabaneyi kaanaku awu an loom ájowetume bukan káfuume, kaanaku awu ommuu mawuñamu mata bukanabuku kammuu li élimayi. ²⁰ Li utebenoolo mata min ommuu aliikena ata bukan kahaasut wahoowah, anahaanawu ata bañiilabu, mata lúyinenyinen kaanaku eluwaayi esenimuu kahaasemiñaku, ban li ekaani min uhaas maļegenamuu. ²¹ Kama awu aliikenemuu kaabuku, wáa újiye let uli-

ikenoolo awu humumi? Awu awaaleyemuu oon jakum an ákuwet, wáa újiye awu li unaak úkuwet? ²² Awu aanemuu jakum an ahinto li an an kuyabowut, wáa újiye awu li unaak uhinto li an an jiyabowut? Awu afañutumuu ujuk úciinawu, wáa újiye li unaak ujow úkuwet wahawu wammuu li uyuntawu wata wo?

²³ Awu asaloolowemuu mata min ubajumuu eluwaayi, wáa újiye li unaak uhuusul yo min usuuwen Ateemit?

²⁴ Li maļegenamuu, Bakiicelabu bonsoon: «Bukuluul kusuwifaku jjiimuu, bukanabuku kaletumuu kusuwif li kunaak kugel kajawaku kata Ateemit †.»

²⁵ Li maļegen unaakumuu ukaan loon eluwaayi elobumuu, *búkutabu*^{††} ban uteyumuu fan bubaji jáliñ, bale unaakutumuu ukaan loon eluwaayi elobumuu, maayeet min uteye búkut lunokoonokoo loon an ateyut búkut. ²⁶ Nokoomuu loon an ateyut búkut akaane loon eluwaayi elobumuu, waa, Ateemit let ajokool loon an ateye búkut? ²⁷ Anawu ummu ateyutumuu búkut, ban li akaan loon eluwaayi elobumuu feh fan atiibi, awu, ammuu asuwif ban úkaaneliit loon eluwaayi elobumuu, maayeet min ubaj yomuu makiice ban li utey búkut. ²⁸ Li maļegenamuu, let wahawu wajukeyimuu újiyemuu an li aani asuwif laam, let foof háakumahu hajukeyimuu li eniilayi hooneyimuu katey búkut. ²⁹ Asuwif ata maļegen, wahawu wayolomuu kata láalawool újimuu li aani asuwif laam. Katey búkut kata maļegen, ko kommuu kata buyinumabu, kabillumuu li Buyinumabu bata Ateemit, bale let kabillumuu li eluwaayi yakiicimuu. Asuwifawu ummu ata maļegen, let ábajum kasal li bukanabuku, bale fan ábajum kó li Ateemit.

3 Kama muñowu tay asuwif áhanummuu an alet asuwif? Jáliñ buu *katey búkut* kubaje? ² Li wahawu feh, jáliñayi yata katey búkut elulluuk. Kusuwifaku Ateemit ajandumuu akat Hulimahu hoola. ³ Muñe'e waa? Mantee min kukee li Kusuwifaku kuļegenutumuu li káyinenaku kooliil, mo mommuu li múji Ateemit li áļegenaaati li kulimaku kan alobumuu? ⁴ Maayeet! Anoowan laate ahaas jak kaanaku Ateemit lakankan Ateemit ata maļegenamuu, ban áļahukowan anoowan lakankan ámalamiñ. Li maļegenamuu, bakiicelabu bonsoon:

«Loote újokumi an acole

li balobelabu booli;

ban li ubaj bakooñ awu batiibeli ‡.»

⁵ Bale nokoomuu loon mácolaatiyamuu moololaal mommuu li múji macolamuu mata Ateemit li muhañ majuki, fan oonaal buu? Inti Ateemit fan alako Ateemit acolut okila batekewolaal li etindihuuñayi yoola? (Lilollob loon an elobemuu.) ⁶ Maayeet! Mata kaaneenu-

† Kulimaku unku li éliibalayi yata *Esay 52:5 kúñalumuli*

†† *Búkut: Katey búkut kúhiisenumuu kaanaku Kusuwifaku bukan kata Ateemit koom ‡ 3:4 Ukijenawu 51:6*

muu loon Ateemit mo laano, buu laate ayili atiib adunaayi?

⁷ Nokoomuu loon émalimiñayi yúmbaam yóomi li éji maļegenamu mata Ateemit li muhañ majuki jak, ban boot li máyiineniyamu moola, wáa lí úji Ateemit li ajokom loon ahoofoola min atiibom? ⁸ Muñe'e wáa újiye let oonaal: «Kama ukaanaal majakut mantee majake li mubilum to?» Li maļegenamu, kukee li bukanabuku kúloboolewommuu koone kulimaku unku kúmbaam. Bukanabuku umbuku tootook min kuti-ibiilumuu.

Bajut an acole

⁹ Kama waa, mantee alolaal aamaalumuu *kusuwif* luhañjaale kaletumuu kusuwif? Maayeet! Li maļegenamu, líhihiis kaanaku ulako asuwif li ulet asuwif, bukanabuku feh kumbuku li sembaasu sata ka-
hoofoolaku. ¹⁰ Loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Bajut an acole,
maayeet ano!

¹¹ Bajut an ájallowe,
bajut an añese li Ateemit.

¹² Bukanabuku feh kubeebet
búsol Ateemit,
buko foofiil feh kújoseejoset.
Bajut an li buko akaane majake,
maayeet ano †.

¹³ Kugundakaku kooliil
kunokoonokoo li huyaak
háhimulowe,
kúlellufaku kooliil li koono to
boot naak jabunt bukan,
Kulimaku káfulumulemuu
li utumawu wooliil li kunokoo li
kuya kata enuukayila ††.

¹⁴ Utumawu wooliil li umeen
kulim kajakut,
kulim kásuumut bajam maayeet ‡.

¹⁵ Li kuhi' li etey boot jamuk
bukan.

¹⁶ Tanootan tan kújowume
li kukajen wahawu feh,
ban li kukat to bukanabuku
sílaam.

¹⁷ Kuhaasut bútinabu bata
kásuumaayaku ††.

¹⁸ Boot li buko, kákoli Ateemit
kubajut jáliñ ††.»

¹⁹ Luhaasaale kaanaku wahawu wan *eluwaay*†††
elobumuu, elollob wo boot li bukanabuku kammuu li
kuñenaku kata eluwaayi, jakum bil an ayili álobul to

mukee mantee li ukooñ, min é sukayi ehaas kaanaku adunaayi foof yo feh etilentilen hákil Ateemit. ²⁰ Wahawu unwu újimuu let baj an añale sembewool min akaan loon eluwaayi elobumuu, jow yok took min Ateemit ajokool an acole hákilool. Li maļegenamu, eluwaayi yoonosoono to bale boot kakaan bukanabuku min kuhaas mata kahoofoo.

Buu Ateemit afakenemuu an

²¹ Muñe'e Ateemit láhiisolaahiis buu lakaanewolaa-
muu ulakowaal bukan kacole hákilool, ban inti li
búkaanum bata *eluwaayi* bulollob mo foof. ²² Ateemit
lajoojok bukanabuku feh káyinenumuu li Yéesu *Kilisita*
bukan kacole hákilool, humum hata káyinenaku kooli-
il. Lakankaan mo boot li bukanabuku feh káyinenu-
muu, mata kúbutooloot. ²³ Li maļegenamu,
bukanabuku feh kuhoofoofoo, ban mó lí múji lí kú-
fu' li máyiineniyamu mata Ateemit. ²⁴ Bale Ateemit li
akaaniil kulako bukan kacole hákilool montooñ, humum
hata kájiyaku koola, li min ájowummuu li Yéesu Kilisita
min afakeniil. ²⁵ Ateemit li asen Yéesu Kilisita alako
búsimen boot kayeelen etindihuuñayi yoola, mantee
bukanabuku káyinenumuu li akila Yéesu, li kúbajum
kabonket kata uhoofoolawu wooliil li eketayi yoola.
Ateemit lakankaan loon muña'a min áhiis kaanaku
lakankaan Ateemit acole. Naanañ lakaakat bo
uhoofoolawu wan bukanabuku kukaan nomuu, ²⁶ nan
alakomuu húmuñahu. Muñe'e li tañayi inye, Ateemit
láhihiis bukanabuku macolamu moola, min akila hu-
mumool akaan Ateemit acole, ban li akaan
bukanabuku káyinenumuu li Yéesu Kilisita kulako
bukan kacole.

²⁷ Muñe'e waa wommuu li úji bukanabuku li kunaak
kusaloolo? Bajut, maayeet wano! Mata wáa úji? Man-
tee bakaaneliil boote bújiyiil li kulako bukan kacole
hákil eluwaayi? Maayeet, bale min káyinenumuu, mó
mújiye. ²⁸ Li maļegenamu, wahawu wan ujokaalumuu
wo wommuu unwe: an káyinenool li Yéesu Kilisita kúji-
woolumuu li alako an acole hákil Ateemit, bale let
bakaanelool bacole bújiye. ²⁹ Bale waa, Ateemit
laanosaano Ateemit ata *kusuwifaku* baleyiil? Inti
laanosaano foof Ateemit ata bukanabuku kaletumuu
kusuwif? Eéhe', Ateemit laanosaano foof Ateemit ata
bukanabuku kaletumuu kusuwif. ³⁰ Li maļegenamu,
Ateemit ano bale abaje. Okila ammuu li akaan
kusuwifaku kulako bukan kacole hákilool, humum ha-
ta káyinenaku kooliil, li akaan foof bukanabuku kaletu-
muu kusuwif kulako bukan kacole hákilool, humum
hata káyinenaku kooliil. ³¹ Muñe'e waa, mantee boot
min úfulenaal jáliñayi yata eluwaayi humum hata káy-

† 3:10-12 *Ukijenawu* 14:1-3; 53:2-4; 1 *Sañ* 1:8-10 †† 3:13 *Ukije-
nawu* 5:10; 140:4 ‡ 3:14 *Ukijenawu* 10:7 ‡† 3:15-17 *Esay* 59:7-8;
Kulóbuwaku 1:16 †† 3:18 *Ukijenawu* 36:1 ††† *Eluwaayi: Unte*

*eluwaayi yo yommuu kulimaku kabilummuu li Húfaalumahu
Huhaanahu*

nenaku? Maayeet, bale boot min usenaal eluwaayi jáliŋ yata maŋegen.

Káyinenaku kata Abulaham

4 Muñe'e boot min uŋalaal bukkittenoolum li *Abulaham*. Boot min oonaal buu mata Abulaham ammuu atuubawolaal ahaan? Waa labaje wabilumulo li akila humumool ammuu álahukowan? ² Nokoomuu loon Abulaham bakaanelool bújiye Ateemit li ajokool an acole, kama layilo asaloolo, bale inti hákil Ateemit. ³ Li maŋegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Abulaham láyinenyinen li Ateemit, káyinenaku koola li kúji Ateemit li ajokool an acole †.» ⁴ An alokumuu, fan ayab bacaamool. Bacaamabu umbu let bujoki loon káji, bale loon wah wan aate abaj. ⁵ Bale an akaanutumuu bulok banooban, min áyinen bale kaanaku Ateemit lakaanekaan ahoofoola alako an acole, anawu ummu Ateemit fan ajokool an acole humum hata káyinenaku koola. ⁶ Muñowu Ayíiyawu *Dayit* alobumuu mata kásu-umaayaku kata an an Ateemit ajoke an acole, ban inti bakaanelool bújiye. Lansaan:

⁷ «Awólo, bukanabuku kan Ateemit abonketumuu bafetabu booliil, kan ábujumuu uhoofoolawu wooliil.

⁸ Awólo, anawu an *Amaañenawu* ajokutumuu li uhoofoolawu woola ††.»

⁹ Mantee kásuumaayaku unku li *bukanabuku kateyumu* búkut bale kubaje, mantee kubabbaj foof li bukanabuku kateyutumuu búkut? Li maŋegenamu loonaale: «Abulaham láyinenyinen li Ateemit, káyinenaku koola li kúji Ateemit li ajokool an acole.» ¹⁰ Kama nay Ateemit ajokumuu Abulaham an acole? Mantee nan ateyumuu búkut aban, mantee akila bateyolut búkut? Let akila bateye búkut aban, bale akila bateyolut bo. ¹¹ Muñe'e nan fú' tómuu, Abulaham li atey búkut min lako búhiisenum. Búhiisenumabu umbu bo bommuu húlangumaaso háhiisumuu kaanaku Ateemit lajoojok Abulaham an acole humum hata káyinenaku koola, tówum atey búkut. Muñowu Abulaham áamummuu atuubaawu ata bukanabuku feh káyinenumuu li Ateemit buko bateyut búkut, ban li ajokiil bukan kacole. ¹² Abulaham li áami foof atuubaawu ata bukanabuku kateyumu búkut, kátijutumuu bale li min kuteyimuu búkut, bale li min kunabumuu li kootaku kata atuubawolaal Abulaham áyinenumuu tówum atey búkut.

Wahawu wan Ateemit alobumuu kasen bukanabuku káyinenumuu

¹³ Ateemit lansaan fan asen *Abulaham* li bubukoolumabu boola, adunaayi kutowo. Min Ateemit alobumuu kasen Abulaham adunaayi, lakowut mata

† 4:3 Húkitumahu 15:6 †† 4:7-8 Ukijenawu 32:1-2

lakankaan loon *eluwaayi* elobumuu, bale lakolako mata Ateemit lajokoojok an acole humum hata káyinenaku koola. ¹⁴ Nokoomuu loon bukanabuku kammuu li kuŋenaku kata eluwaayi, buko bale kóomi li kuyab wahawu wan Ateemit alobumuu kasen, kama káyinenaku hin kakaajo, ban wahawu unwu wan Ateemit alobumuu kasen ubajut jáliŋ. ¹⁵ Li maŋegenamu, eluwaayi éjiyemuu Ateemit li awuñet bukanabuku. Tan eluwa ebajut, káhoogul eluwa foof let kubaj to.

¹⁶ Mó mújimuu, wahawu wan Ateemit alobumuu kasen an, fan uyab wo humum hata káyinenaku koola, bájum wahawu unwu li ulako káji kata Ateemit.

Kájiyaku unku kulakolako boot li bubukoolumabu feh bata Abulaham. Let mantee boot li bukanabuku bale kammuu li kuŋenaku kata eluwaayi, bale boot foof li bukanabuku feh káyinenumuu loon Abulaham áyinenumuu. Abulaham atuubawolaal laam foofolaal feh, ¹⁷ loon Ateemit alobolumuu li Bakiicelabu kaanaku:

«Likaanikaan ulako atuuba ahaan ata sihet sameeŋe.»

‡ Abulaham laanosaano atuubawolaal hákil Ateemit an áyinenumuu li akila. Ateemit okila asenemuu buloŋ kaketumuu ban li akaan wah wabajut min ubaj. ¹⁸ Abulaham li áyinen ban li abaj *kákangum* tan uhaase oon kákangum kanookan kulet to. Wahawu unwu újimuu «li alako atuuba ahaan ata sihet sameeŋe,» loon Ateemit alobolumuu aanool: «Muñowu bubukoolumabu buya bommuu li bule ††.» ¹⁹ Káyinenaku kata Abulaham li kulako to malite, maayeet min akite abajumu ebat simit soono téemeel. Li ahaas foof aan eniilayi yoola ebat ekeeket, ban aseekool Saala ayilaat abaj añiil. ²⁰ Abajut káwanwangoo kanookan li wahawu wan Ateemit alobumuu kasenool, bale li alit li káyinenaku koola min ásalum tó Ateemit. ²¹ Láyinenyinen li maŋegenool kaanaku Ateemit layilo akaan wahawu wan alobumuu kakaan. ²² Káyinenaku koola kújimuu «Ateemit li ajokool an acole hákilool ††» ²³ Bale kulimaku unke kakiicimuu kaanumuu: «Ateemit li ajokool an acole hákilool», kukiicuti boot li akila balewool. ²⁴ Kukiicikiic foof boot li alolaal áatiyaalumuu ujokaali bukan kacole hákil Ateemit, alolaal áyinenamuu li Ateemit ayitenumulomuu *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita li eketayi. ²⁵ Ateemit labeebet Yéesu Kilisita li eket humum hata uhoofoolawu woololaal, ban li ayitenumulool li eketayi min akaanolaal ulakowaal bukan kacole hákilool.

Li Yéesu Kilisita lúbajumaalumuu hujamoo li Ateemit

5 Emmuu Ateemit lajokolaajok bukan kacole hákilool humum hata káyinenaku koololaal, muñe'e lubajaale hujamoo li akila habilumulo li *Amaañenawu*. ² Li Yéesu Kilisita foof lúbajumaalumuu kájiyaku dán

‡ 4:17 Húkitumahu 17:5 †† 4:18 Húkitumahu 15:5 †† 4:22 Húkitumahu 15:6

Ateemit akaanolaamuu li kabane humum hata káyine-naku koololaal. Wahawu wakaanewolaamuu ésumansuum, wo wommuu kákangumaku kan ubajaalumu kata min ulakowaal li máyiineniyamu mata Ateemit. ³ Li famen to foof ésumansuumayi yan ubajaalemoo ololaal li sílaam, mata luhaasaale oonaal sílaam lakaanekaan an ayili húmuñ. ⁴ Húmuñ li huliten káyinen kata an okila li sílaam, káyinenaku unku li kukaan an abaj *kákangum*. ⁵ Kákangumaku kúkaaneliit an áyeko, mata Ateemit li Buyinumabu Banabaabu ban asenolaamuu, lákaanummuu húbooliyahu hoola li uyunumawu woololaal.

⁶ Li maļegenamu, nan ubajeenutaalumuu sembe, Kilisita li aket boot li alolaal jafañeenutaalumuu Ateemit, nan taņayi yan Ateemit ajokumuu éliiņumuu.

⁷ Séngisengi ŋáa' min an aket boot li an acole. Akee nijke fan afañ min aket boot li an ajake. ⁸ Bale muñe'e Ateemit áhiisolaalumuu buu lafañolaalumuu eeno: Kilisita lakeeket boot li alolaal, ban no unnu alolaal baloņaa kuhoofola. ⁹ Húsímahu hata Kilisita háyuwimuu, hújiwolaaji li ukaanaal bukan kacole hákil Ateemit, háņum min ammuu li afakenolaal li etindihu-uñayi yata Ateemit. ¹⁰ Li maļegenamu, naanaņ alolaal kulatoola kata Ateemit lulakoweenaale, bale li ájowum li eketayi yata Añoolool min akaanolaal ubajaal kajamoo li akila humumool. Muñe'e emmuu lubajaale kajamoo li akila, kama fan ájowum li buloņabu bata Añoolool min afakenolaal. ¹¹ Tíjut tó, lubajaabaj ésumansuum li Ateemit yabilumulo li Amaaņenawu oololaal Yéesu Kilisita, ájimuu li ujamoolaal muñe'e li Ateemit.

Kilisita li akittenoolumi li Adam

¹² Kahoofoolaku li an ano kúnokenummuu li adunaayi, okila ammuu Adam. Kahoofoolaku li kúnjalul eketayi. Wahawu unwu újimuu eketayi li ego bukanabuku feh, mata bukanabuku feh kukankaan kahoofoo. ¹³ Kahoofoolaku kubabbaj li adunaayi tówum Ateemit asen Móyiis *eluaayi*, bale nan eluwaayi ebajutumuu, Ateemit lanaanaak akat bo kahoofoolaku. ¹⁴ Ban, kábilum taņayi yata Adam boot yok li yata *Móyis*, sembaasu sata eketayi sigoggo' maayeet bukanabuku kakaanutumuu kahoofoo loon kata Adam, átuulutumuu hulimahu hata Ateemit.

Adam akila alakomuu kambuwaku kata anawu ammuu li abil. ¹⁵ Bale buko kúľuba kúbutoobutoo, mata kájiyaku kata Ateemit kunokoolut li kahoofoolaku kata Adam. Li maļegenamu, kahoofoo kata an ano bale ammuu Adam, kújimuu bukan kameeņe li kuket, bale kájiyaku kata Ateemit kuhaņe maluuk ŋáa'. Kájiyaku unku Ateemit li an ano lásenum kó bukanabuku, akila ammuu Yéesu *Kilisita*, ban kuhaņe maluuk ŋáa'. ¹⁶ Wahawu wan kájiyaku kata Ateemit kukaanemuu úbuto li

wahawu wan kahoofoolaku kata an ano kukaanemuu. Li maļegenamu, kahoofoolaku kata an ano kújimuu batiibabu bata Ateemit li bubaj. Li batiibabu umbu Ateemit ájowummuu min atek áľahukowan, bale kájiyaku kata Ateemit ko li kukaan bukanabuku kulako bukan kacole maayeet min kukite kukaanumuu uhoofoo wameeņe. ¹⁷ Maļegen, li an ano, kahoofoo kata an ano kújimuu sembaasu sata eketayi li sigo bukanabuku feh, bale li an ano ammuu Yéesu Kilisita bukanabuku kúbajummuu wah wahaņe maluuk ŋáa': bukanabuku feh kayabumuu kájiyaku unku kata Ateemit kaluukumuu ŋáa', lakaaniikaan kulako bukan kacole. Fan kulako kúyii li buloņabu humum hata Yéesu Kilisita.

¹⁸ Mó mújimuu, loon butila bata an ano ammuu Adam bújimuu bukanabuku feh li kubaj katek, mo foof bakaanelabu banolabu bacolumuu bata an ano ammuu Yéesu Kilisita, bukaanumuu min bukanabuku feh kulako bukan kacole, min bújiyiil li kubaj buloņ. ¹⁹ Li maļegenamu, loon an ano átuulutumuu Ateemit ájimuu bukan kameeņe li kulo li kahoofoo, mo foof an ano átuulutumuu Ateemit ájimuu bukan kameeņe li kulako bukan kacole hákil Ateemit.

²⁰ Eluwaayi ebiibil, kahoofoolaku li kuhaņ mameeņ, bale tan kahoofoo kumeeņe, kabonketaku kata Ateemit fan kuhaņ to maluuk. ²¹ Mó mújimuu, loon kahoofoolaku kubajumuu sembe min kújiwolaal li unaak uketaal, mo foof kájiyaku kata Ateemit kubajumuu sembe min kújiwolaal li ulakowaal bukan kacole hákilool, min ubajaal buloņ bábaneliit babilumulo li Yéesu Kilisita ammuu *Amaaņenawu* oololaal.

Eket li buloņ li Yéesu Kilisita

6 Kama muñe'e boot min oonaal buu? Mantee boot kata Ateemit li kuhaņ mabaj? ² Múk! Alolaal an emmuu kahoofoo lakeeket li alolaal, buu emmuu nokoo li umit uloņaal li kahoofoo? ³ Kama jihaasut kaanaku alolaal foofolaal feh jábatiiseyimuu min ubajaal hujokoo li Yéesu *Kilisita*, luketoolaaketoo li akila? ⁴ Mó mújimuu, kábatiisaaku kan úbatiiseyaalimuu, nokoonokoo loon luketaaket min uhokoolaali li akila, bájum loon Ateemit Atuubaawu ayitenumulomuu Kilisita li eketayi li búkaanum bata sembaasu sáyiiineniyaasu, alolaal foof li akaanolaal uloņaal buloņ bawunkul.

⁵ Li maļegenamu, nokoomuu loon lulakowaalako an ano li Kilisita min uketoolaal li akila, li manolamu fan foof ulakowaal an ano li akila min uyitowulaal li mano li akila li eketayi. ⁶ Uhaasaal kaanaku bóonowabu boololaal buhaanabu bubaañoolibaañoo li Kilisita li ekuluwaayi, mantee eniilayi yahofoolemoo li ekajeni min ukataal kalako emiikeel yata kahoofoo. ⁷ Li maļegenamu, an akete láfule li kahoofoo. ⁸ Nokoomuu loon

luketoolaaketoo li Kilisita, lúyinaale kaanaku fan ulonjaal foof li akila. ⁹ Luhaasaale li maʒegenamu kaanaku min Kilisita ayitowumulomuu li eketayi, let abil alaañen aket; eketayi ebajut sembe sanoosan li akila. ¹⁰ Eketayi yan Kilisita aketumuu, lakeeket ñano boot nanoonan min áfulen kahoofoolaku. Muñe'e okila ummu li bulon, ban bulonjabu boola lalonlon bo boot li Ateemit. ¹¹ Li manolamu, bukuluul foof jijokoolo bukan kan kahoofoo kukete li buko, ban li jóomi li bulon boot li Ateemit li hujokoolahu hooluul li Yéesu Kilisita.

¹² Mó mújimuu, kahoofoolaku kootut kubaj sembe li siniilasoo sooluul sammuu li sibil siket, ban jakum jinab li kásiibowaku kajakutumuu kata siniilasoo sooluul.

¹³ Jakum jija' wah wata eniilayi yooluul min jinaak jikaan kahoofoo loon eenimuu wah wata boot kakaan majakut. Jisenoolo min jilok boot li Ateemit loon bukan kayitowumulo li eketayi kubil koono li bulon. Jisenoolo foofuul feh boot kakaan wah wacole boot li Ateemit.

¹⁴ Li maʒegenamu, kahoofoolaku kootut kubaj sembe li bukuluul, mata muñe'e bukuluul jilet li kuñen kata *eluwaayi*, bale li kájiyaku kata Ateemit joom.

Ulakowaal bukan kakaane majake

¹⁵ Muñe'e kama waa? Mantee min uletaalumuu li kuñen kata *eluwaayi* min óomiyaal li kájiyaku kata Ateemit, mó mómmuu lí múji li unaak uhoofoolaal? Maayeet! ¹⁶ Kama jihaase kaanaku jijokumuu min jikaanoolo kuloka kata an min jinaak jítuulool, fan jilako emiikeel yata anawu ummu an jítuulemmuu. Muñe'e baje wah úluba: iyilo lako emiikeel joom yata kahoofoo, ban kahoofoolaku fan kújowetumuul li eket, mantee foof kuloka joom kata Ateemit, ban Ateemit fan akaanuul jilako bukan kacole mata min jítuuloolu-muu. ¹⁷ Ateemit ajow asali: bukuluul jalakomuu naanar emiikeel yata kahoofoo, muñe'e jíttutuul li uyunumuul feh hulimahu han kuliikenuulumuu. ¹⁸ Bukuluul jífuffu' li kahoofoo, ban li joono muñe'e emiikeel boot kakaan wahawu wacolumuu.

¹⁹ Fan ilob li bukuluul loon ájahukowan alobemuu, mata búgootowabu booluul búji. Naanar, jikaanoolokaanoolo humumuul feh emiikeel yata bulon basetut, li yata kákaanikoo. Li manolamu, muñe'e joote jilako bukuluul humumuul emiikeel yata kakaan wah wacole min jilon bulon banabe.

²⁰ Nan jilako nomuu emiikeel yata kahoofoo, laññu-tuul bata kakaan wah wacole. ²¹ Waa jibaj to li wahawu wan jikaanumuu wájiwuulumuu li baj muñe'e ñisuu? Húbanumahu hata bakaanelabu umbu, ho hommuu eketayi. ²² Bale muñe'e bukuluul jífuffu' li humiikeeleto hata kahoofoo, min joono kuloka kata Ateemit. Wahawu wan jommuu li jibaj to wo wommuu min jilako bukan kanabe. Húbanumahu hata bo, ho hommuu bulonjabu bábaneliitumuu. ²³ Li maʒegenamu, bacaam-

abu bata kahoofoolaku bo bommuu eketayi, bale kájiyaku kan Ateemit asenumuu monton ko kommuu bulonjabu bábaneliitumuu li Yéesu Kilisita ammuu *Amaañenawu* oololaal.

An áyinenumuu li Yéesu láfule li kuñen kata eluwaayi

⁷ Kutuyom, manooman jihaase waa léemi li ilobuul, mata jihaase waa *eluwaayi* elobe. Eluwaayi ebabbaj sembe li an akila li bulon. ² Anaale ayabowe li ánayine, eluwaayi ekaanookaan abaj hujokoo li ánayinaawu oola, ánayinaawu akila li bulon; bale ánayinaawu aketumuu, anaalaawu láfule li eluwaayi yakaanoolumuu kujokoo lí ánayinaawu oola. ³ Mó mújimuu, kama anaale ayabowe abajumuu ánayine akee, ban áyinoal an kufimmuu min kuyabowe okila li bulon, anaalaawu ummu fan ajoki anaale ahintowe li ánayine alet oola; bale áyinoal aketumuu, láfule li kuñenaku kata eluwaayi inyu. Layilo ayabo li ánayine akee, ban let lako lahintoshinto li ánayine alet oola.

⁴ Kutuyom, mo nokoomuu foof li bukuluul. Nan *Kilisita* aketumuu, jiketooketoo li akila hákil eluwaayi. Mó mújimuu muñe'e akee akiluul. Anawu ummu akila ammu Kilisita ayitowumulomuu li eketayi, bájum li ukaanaal wah wásuume Ateemit. ⁵ Li maʒegenamu, nan unaake ulonjaalumuu loon ufañaalumuu, eluwaayi enaanaak eyitenul kásiibowaku kajakutumuu kata eniilayi yoololaal. Kásiibowaku unku li kújiwolaaal li ukaanaal wah wáñalewul eket. ⁶ Bale muñe'e lúfulaale li kuñen kata eluwaayi, mata loonowaasoono bukan kakete hákil yo, ban muñe'e uletaal emiikeel yata yo. Luyiliyaale kama ulokaal boot li Ateemit li bakaane buwunkul babilumulo li Buyinumabu Banabaabu, ban inti loon bakaanelabu bata naanar babilumulumuu li eluwaayi yakicimuu yahallenumuu.

Eluwaayi wáa éjaliñe?

⁷ Kama muñowu boot min oonaal buu? Waa *eluwaayi* kahoofoo yoom? Maayeet! Bale eluwaayi éjimuu li ihaas kahoofoo. Li maʒegenamu, let ihaaseen mata kásiibo wah eluwaayi baaneenut: «Jakum úsiibo wah walet wooli †.» ⁸ Kahoofoolaku kúbajumbajum bútin li eluwaayi min kújiwom li ibaj kásiibo kanookan. Li maʒegenamu, eluwaayi ebajeenutumuu, kahoofoo fan kulako wah wakete. ⁹ Naanar nan eluwaayi ebajutumuu, lilollon; bale nan eluwaayi ebilumuu, kahoofoolaku li kulon, ¹⁰ mín ínje iket. Muñowu eluwaayi yaateenumuu éjalul bulon, éjowetumommuu li eket.

¹¹ Li maʒegenamu, kahoofoolaku li kújowum li eluwaayi min kubuntom ban li kumukumom li yo.

¹² Mó mújimuu eluwaayi humum yo enannab, hulimahu hata Ateemit li hunab, li hucol ban li hujak.

† 7:7 Dótelonom 5:21

¹³ Kama wahawu wajakumuu ulanlaañ wóoti újiwom li iket? Maayeet! Kahoofoolaku kújiwommuu li éeti iket. Kahoofoolaku kújowunjowum li wahawu wajakumuu, min kújiwom li iket. Kuhoofoolaaku kukankaan mo min bóonowabu bata ko bata maʒegen buyili buhaasi. Muñowu kahoofoolaku kújowummuu li eluwaayi min kuhañ májakaati feh.

Kahoofoolaku kúgootengooten ájahukowan

¹⁴ Li maʒegenamu, luhaasaale kaanaku *eluwaayi* li Buyinumabu bata Ateemit ebilumulo, ban ínje léemi an ágootowe, an áami amiikeel ata kahoofoolaku. ¹⁵ Li maʒegen ínaanumut wahawu wan ikaanemuu: wahawu wan ifañumuu, íyilyeliit ikaan wo, ban li inak ikaan wahawu wan ifañutumuu. ¹⁶ Nokoomuu loon wahawu wan ifañutumuu wo likaanemuu, li íhaasum tó kaanaku eluwaayi ejaajak. ¹⁷ Let ínje humumom kama ikaanemuu loon muña'a, bale kahoofoolaku kakinumuu lí ínje kukaane mo. ¹⁸ Maʒegen, lihaase een wahawu wajakumuu ulet lí ínje, yo yommuu ulet li eniilayi yúmbaam yágootomuu. Liyilo ifañ kakaan majake, bale let iyili ikaan majake. ¹⁹ Li maʒegenamu, ínje ikaaneliit wahawu wajakumuu wan ifañumuu ikaan, min inak ikaan wajakutumuu wan ifañutumuu ikaan. ²⁰ Nokoomuu loon likankaan wahawu wan ifañutumuu ikaan, kama inti ínje humumom ikaanemuu loon muña'a, bale kahoofoolaku kakinumuu lí ínje. ²¹ Muñe'e to líhaasummuu eluwaayi inye: ínje afañumuu kakaan majake, wah wajakut bale liyilo ikaan. ²² Kata láalawom, eluwaayi yata Ateemit ésuumonsum nǵá'. ²³ Bale lijuke kaanaku baje lí ínje eluwa yakee yatiiken eluwaayi yan buyinumabu búmbaam bufañumuu. Eluwaayi inyu ekaanonkaan ilako an an eluwaayi yata kahoofoolaku yammuu lí ínje, ejoke yooken. ²⁴ Iyéno, ínje ájahukowan! Ayimaa aate afakenom li eniilayi inye yammuu li éjowetumom li eket? ²⁵ Ateemit ajow asali: li Yéesu *Kilisita* ammuu *Amaañenawu* oololaal.

Muñowu léemummuu amiikeel ata eluwaayi yata Ateemit li buyinumom, ban li éemi amiikeel ata eluwaayi yata kahoofoolaku li eniilayi yúmbaam.

Buyinumabu bata Ateemit busenemuu bulon

8 Muñe'e kama bajut katek boot li bukanabuku kata Yéesu *Kilisita*; ² Li maʒegenamu, *eluwaayi* yata Buyinumabu Banabaabu yasenemuu bulon babilumulo li hujokoolahu hoololaal li Yéesu *Kilisita*, efakeno-laafaken li kuñen kata eluwaayi yata kahoofoolaku, li eketayi. ³ Wahawu wan eluwaayi yata Móyiis eyilaatumuu ekaan, mata búgootowabu bata ájahukowan búhihi yo ébajum sembe, Ateemit lakankaan wo: láboñuuboñul Añoolool min aña' bóono banokoole li bata ájahukowan ammuu ahoofola, ban li akaanool

aket boot káfulen kahoofoolaku, min ájowum tó atek kahoofoolaku kammuu li bóonowabu bata ájahukowan. ⁴ Ateemit lakankaan loon muña'a mantee macolamu man eluwaayi elobumuu mata mo, li mubaj li alolaal jálonjeliitaamuu naboo li bóonowabu boololaal, bale jalonjaalemuu loon Buyinumabu Banabaabu bufañumuu. ⁵ Li maʒegenamu, bukanabuku kalonjemuu naboo li bóonowabu booliil, kuñañña' kayinooliil feh kukaan li wahawu wan eniilayi ésiibowemuu; bale bukanabuku kalonjemuu naboo li Buyinumabu Banabaabu, buko kayinooliil feh li wahawu wan Buyinumabu Banabaabu bufañumuu koom. ⁶ Kayinoo mata kásiibowaku kata eniilayi, kumukemuk; bale kayinoo mata wahawu wan Buyinumabu Banabaabu bufañumuu, kusenesen bulon li kásuumaay. ⁷ Wahawu unwu újimuu, bukanabuku kan kásiibowaku kata eniilayi kuhañumuu sembe kulatoola kata Ateemit koom. Kúkaaneliit loon eluwaayi yata Ateemit elobumuu, ban kufinut min kuyilo kukaan mo. ⁸ Mó mújimuu, bukanabuku kanabemuu li bóonowabu booliil, kuyilaat kúsuum Ateemit.

⁹ Bukuluul jilet li bulon naboo li bóonowabu booluul, bale loon Buyinumabu Banabaabu bufañumuu, nokoomuu loon maʒegen Buyinumabu bata Ateemit bumbu min bukine li bukuluul. An abajutumuu Buyinumabu bata *Kilisita*, anawu ummu alet ata *Kilisita*.

¹⁰ Maayeet min *Kilisita* áami li bukuluul, eniilayi yooluul yo manooman fan eket humum hata kahoofoolaku, bale Buyinumabu bo busenusen bulon humum hata min Ateemit ajokuumuu bukan kacole hákilool.

¹¹ Nokoomuu loon Buyinumabu bata Ateemit ayitenumulomuu Yéesu *Kilisita* li eketayi, bumbu min bukine li bukuluul, Ateemit ayitenumuloomuu li eketayi fan ájowum li Buyinumabu umbu Banabaabu bakinumuu li bukuluul, min asen bulon eniilayi yooluul yammuu li ebil eket.

¹² Kutuyom, mó mújimuu lubajaale wahawu wan óotimuu ukaanaal. Ootutaal ulonjaal naboo li bóonowabu boololaal li kásiibowaku koololaal. ¹³ Jilonjumuu naboo li bóonowabu booluul, fan jiket; bale jójowummuu li Buyinumabu Banabaabu min jimuk bakaanelabu bajakutumuu bata eniilayi, fan jilon. ¹⁴ Bukanabuku feh kalonjemuu naboo li Buyinumabu Banabaabu, bañiil bata Ateemit koom. ¹⁵ Buyinumabu ban Ateemit asenuulumuu, bukaanutuul jilako emiikeel yalonje li ebaj ekole, bale bukaanuukaan jilako bañiil bata Ateemit, ban li bújiwolaal li uyiliyaal ulobaal butiya oonaal: «Abba, Faafa!» ¹⁶ Buyinumabu bata Ateemit humum bo, bulollob buyinumabu boololaal kaanaku bañiil bata Ateemit loomaal. ¹⁷ Oomaalumuu bañiil bata Ateemit, fan foof uyabaal wahawu wan alobumuu kasen bukanabuku koola, ban fan uyabaal wo li *Kilisita* ló. Nokoomuu loon li maʒegen lúlaamaalam sílaama-

su sata Kilisita lí ákila ló, fan foof ulakowaal li máyi-
ineniyamu moola lí ákila ló.

Ateemit lafañe min ulakowaal li máyiineniyamu moola mabilemaa

¹⁸ Lenseen sílaamasu soololaal sata muñe'e sitookut
min sikittenuoli li máyiineniyamu mata Ateemit, man
ammuu li abil áhiisolaal. ¹⁹ Li maļegenamu,
búwuwenumabu foof bo feh bumbu li kakob li esom-
men ló tarjayi nan Ateemit ammuu li áhiis máyi-
ineniyamu mata bañoolool. ²⁰ Búwuwenumabu bulolo
li kuņen kata sembaasu sakaanemuu wah úbajaati
jálir yanooyan, ban inti eeniseen li húnongum hata
búwuwenumabu humum bo, bale li húnongum hata
Ateemit abet bomuu li kuņenaku kata sembaasu unsu.
Bale loņe li baj *kákangum* boot li búwuwenumabu um-
bu: ²¹ búwuwenumabu humum bo fan bubil bufak li
kuņen kata sembaasu sata kakajenaku sajok bomuu
sikaan amiikeel, min bo foof bulako li máyiineniyamu
mata bañiilabu bata Ateemit. ²² Luhaasaale li maļe-
genamu kaanaku boot yo muñe'e, búwuwenumabu foof
bo feh bumbu min búļiilemmu, ban li boono li sílaam
loon sata anaale anokene li élun. ²³ Bale inti
búwuwenumabu bale bo bóomi li sílaam. Alolaal foof
jabajaalumuu Buyinumabu Banabaabu bammuu búti-
naa li újiyawu wata Ateemit, ummuwaal min úluule-
naalemuu kata láalawolaal, min ukobaal min Ateemit
áhiis kaanaku bañoolool loomaal, li afaken eniilayi
yoololaal. ²⁴ Li maļegenamu, Ateemit lafakenolaafak-
en, bale li *kákangum* bale. Ujukaalumuu wahawu wan
úkangumaalumuu li wo, let ulaañ ulako kákangum.
Ayimaa aate abaj kákangum kata min ajuk wah wan
ajuke aban? ²⁵ Bale úkangumaalumuu li wah wan
ujukolutaal, fan ukobaal wo li húmuñ ló.

²⁶ Li manolamu foof, Buyinumabu Banabaabu bu-
lambenewolaalamben mata lúgootowaagooto. Li
maļegenamu, uhaasutaal buu lootaalumuu unaak
uļawaal eeno, bale Buyinumabu Banabaabu humum
bo buļaweļaw Ateemit boot li alolaal li kálund ló kan
butum buyilaat bulob. ²⁷ Ateemit ajukemuu wahawu
wammuu li uyinumawu, lahaase waa Buyinumabu Ba-
nabaabu bufañe buļaw, mata Buyinumabu buļaweļaw
loon Ateemit afañumuu, boot li bukanabuku koola.

²⁸ Luhaasaale foof oonaal wahoowah feh wabaje,
ubabbaj boot li majakaamu mata bukanabuku kafañu-
muu Ateemit, bukanabuku kan ahooñumuu naboo li
húnongumahu hoola. ²⁹ Bukanabuku kan Ateemit
aļusumuu yaan no ákibben, lajoojok yaan no foof min
akaaniiil kunokoo li Añoolool, bájum li alako añiil átiyaa
abaje kutuyaay kameeņe. ³⁰ Bukanabuku kan Ateemit
aļusumuu yaan no, lahooñihooñ foof. Bukanabuku
kan ahooñumuu, lakaaniikaan foof kulako bukan ka-
cole hákilool. Bukanabuku umbuku kan akaanumuu

kulako bukan kacole hákilool, lakaanikaan foof kulako
li máyiineniyamu moola.

Maluukamu mata húbooliyahu hata Ateemit

³¹ Waa lóomi li ulobaal ufamenaal li wahawu unwu?
Nokoomuu loon Ateemit boololaal lalaañe, ayi ayilo
anjiņo hákilolaal? ³² Akila afanutumuu akat bo
Añoolool humumool, bale li abetool li eket boot mata
ololaal foofolaal feh: buu emmuu nokoo let asenolaal
wahawu feh boot li Añoolool ló? ³³ Ayimaa aate aļoof
bukanabuku kan Ateemit aļusumuu? Maayeet ano!
Ateemit humumool lajokiiјok bukan kacole. ³⁴ Ayimaa
ayilo atiibiil min abetiil li katek? Maayeet ano! Yéesu
Kilisita okila aketumuu, ban aketut bale, layitowuuyi-
towul li eketayi, ban muñe'e ummu kuņen káli kata
Ateemit, min anaak aļaw boot li alolaal. ³⁵ Ayimaa ayilo
ágaatuloololaal li húbooliyahu hata Kilisita? Waa file
búyiik, bale waa buyina, mantee waa jálaaten, bale
waa bucaa, bale waa file bugay, mantee waa wah
wákoyileniye, bale waa file eket? ³⁶ Loon Bakiicelabu
bulobumuu:

«Awu újimuu áloli li jinaak jimuki li etihunakaayi feh,
li kúkaanoli loon kúgalalaan kan kujowe boot jálaa-
mul †.»

³⁷ Bale li wahawu unwumaa feh, li uhaņaal mabaj ka-
heek kabilumulo li Kilisita ábooliwolaamuu. ³⁸ Lihaase
li maļegenamu kaanaku bajut wah wayilo úgaatu-
loolom li húbooliyahu hoola: let eketayi, let buloņabu,
let *emalakaayi*, let uyinumawu wajakutaawu wá-
gootenemuu bukan, let wahawu wata muñe'e, let foof
wahawu wabilemaa, let sembe sanoosan, ³⁹ let sata
wahawu wammuu haatiya, let foof sata wammuu li
etaam, let búwuwenum banooban. Wahawu unwu-
maa feh uyilaat úgaatuloololaal li húbooliyahu hata
Ateemit, han áhiisumuu li Yéesu Kilisita ammuu
Amaañenawu oololaal.

Ateemit aļuse bukanabuku kata Isilayeel

9 Fan ilob maļegen li kajaw kata Kilisita, ilet li ímal.
Buyinumabu búmbaam banabumuu li Buyinum-
abu Banabaabu, bulobonlob kaanaku wahawu wan
ilobumuu maļegen. ² Buyinaabu bammuu lí ínje bulul-
luuk ŋáa', jilum jayilaat jiban jóomi li buyinumabu
búmbaam. ³ Nokoomuu loon li ñúmbaam bale,
Ateemit li ahoyom ínje humumom, min ígaatulooli li
Kilisita mantee kutuyom li kufak, buko kammuu
kusuwif loon ínje. ⁴ Buko kommuu bukanabuku kata
Isilayeel. Ateemit lajokiiјok bañoolool, ban li aseniil
máyiineniyamu moola, li ajokiil *húfaalum*, li aseniil
eluwaayi, li áhiisiil buu kommuu kunaak kasal Ateemit,
ban li alob kaseniil wah wajake, ⁵ ban li kubaj situ-
ubayiil sihaan. Li buko kusuwifaku Kilisita abuku-

† 8:36 *Ukijenawu* 44:23

mimuu loon álahukowan, akila ammuu Ateemit ahanumuu wahoowah feh. Kásooniyenaku kujow kulako li akila boot nanoonan. *Aameen!* †

⁶ Eenu mantee hulimahu han Ateemit alobumuu hulaañut hubaj jálinj. Li maļegenamu, let bubukoolumabu bata *Isilayeel* foof bo feh bóomi bukan kata *Isilayeel* yata maļegen ††. ⁷ Ban foof bubukoolumabu bata *Abulaham* inti foof bo feh bóomi bañoolool bata maļegen, mata Ateemit lansa an Abulaham: «Bañiilabu ban ilobumuu kaseni, li Isaak lóomimuu li úbajumiil ‡.» ⁸ Yo yommuu: let bañiilabu babukimuu loon añiil abukeyimu, kommu li kulako bañiilabu bata Ateemit, bale bañiilabu ban Ateemit alobumuu kaseni buko bale kommu kulako bubukoolumabu booli bata maļegen. ⁹ Ateemit muñe'e lalobumuu mata wahawu wan alobumuu kasen Abulaham: «Língumuu li tanayai inye bunak, fan ílaañul ban fan took Saala mabaje añiil ††.»

¹⁰ Ban banut: Lobeka foof ummu. Bañoolool bújuba ban abajumuu li atuubawolaal ahaan Isaak, májuba. ¹¹⁻¹² Wahawu wáhiisumuu kaanaku baļusabu bata ano li bañiilabu bulakolako li maļegen húnongumahu hata Ateemit, wo wommu Ateemit humumool lansa an Lobeka: «Añiilawu ahaanawu fan alako amiikeel ata ahanumuu mañiilo.» Ateemit lalollob kulimaku unku tówum kubuki, tówum kuyili kukaan majake mantee foof majakut. Min lako, Ateemit aļusumuu bukan, let ajuke li wahawu wan bukanabuku umbuku kukaanumuu, bale fan ahooñiil naboo li húnongumahu hoola ‡. ¹³ Wahawu unwu unaboonaaboo li hulimahu han Ateemit alobumuu aan:

«*Sakob* lifañumuu,
min ihoy Esáyii ††.»

¹⁴ Muñe'e boot min oonaal buu? Waa, Ateemit akaanut col? Let mo. ¹⁵ Li maļegenamu, Ateemit lansa an *Móyis*:

«Fan íyiyen anawu an ifañumuu min íyiyen,
ban li ibonket anawu an ifañumuu min ibonket ††.»

¹⁶ Mó mújimuu, baļusabu bata Ateemit li káyiyenaku koola bubilume, bale bubilumut li húnongum hata an, bubilumut foof li bakaane bata an. ¹⁷ Li Bakiicelabu, Ateemit lansa an ló áyiyawu ata Ejíf: «Likaanikaan ulako áyii boot mata min íhiisum li awu sembaasu súmbaam, li boot mata min kajawaku kúmbaam kujamo tanootan li etaamayi §.» ¹⁸ Mó mújimuu, Ateemit fan áyiyen an an afañe, li aļaaļen buyinum bata an an súmool.

Etindihuuñayi yata Ateemit lí káyiyenaku koola

¹⁹ Manooman nakee fan oonom: «Kama muñowu waa wommu li úji Ateemit lí áati alaañ awatatenolaal? Ayimaa ayilo ahoy húnongumahu hata Ateemit?»

²⁰ Awu ammuu álahukowan, awu ommuu ayi boot mata min úhoogul Ateemit? Mantee ateefaay layilo aan ateefa ubala: «Wáa újimuu li uteefom inokoo loon muñe'e?» ²¹ Ateefa ubala layilo akaan enuncaayayi loon afañumuu. Layilo aña' enuncaayayi yanolayi min ateef kabala katiineniye, layilo foof aña' yo min ateef kabala kaņooto.

²² Ateemit ammuu ateefaawu, lafanfañ min áhiis bukanabuku etindihuuñayi yoola, ban li akaaniil min kuhaas sembaasu soola. Mó mújimuu bukanabuku katookenumuu min aniileniil li etindihuuñayi yoola, lámuñiimuñ njáa' li hujokoo ló. ²³ Lakankaan loon muña'a min áhiis maluukamu mata máyiineniyamu moola bukanabuku kan áyiyenumuu, kan afimmuu min afale'e yaan no boot mata min kulako li máyiineniyamu moola. ²⁴ Bukanabuku umbuku buko kommu olo laal jan Ateemit áhooñulumuu, ban let li *kusuwifaku* bale láhooñumulolaal, bale foof li bukanabuku kaletumuu kusuwif. ²⁵ Wahawu unwu Ateemit alobumuu li éliibalayi yata afulofetawu Oóse kaanaku:

«Bukanabuku kaletumuu kúmbaam,
fan ihooñiil bukanom,
ehet yan ifañeenut,
fan ihooñ yo eh et yan íbooliye njáa' ††.»

²⁶ Ban tan kooneeniilumuu:
“Jilet bukan kúmbaam”,
fan kuhooñiil to bañiil bata Ateemitawu
alojumuu ††.»

²⁷ *Esay* okila li alob butiya mata *Isilayeel* aan: «Maayee min kata *Isilayeel* kukite kumeen loon muļuyisamu mammuu bata katantaku kata halahu, bale bukan kafamut bale kóomi li kufak li buko, ²⁸ mata wahawu wan *Amaañenawu* alobumuu fan akaan wo boot to li mahile li etaamayi ††.» ²⁹ Loon foof *Esay* alob nomuu ákibben:

«Ateemit áwuwenumuu wahawu feh,
akateenutolaamu bubukoolum,
fan unokooleenaal li érukayi yata *Sodom*,
fan unokooleenaal foof li érukayi yata *Gomoo* ††.»

³⁰ Muñe'e boot kama min oonaal buu? Boot min oonaal: bukan kalet kusuwif ban kalakowut huñes min kulako bukan kacole hákil Ateemit, Ateemit lakaaniikaan kulako bukan kacole hákilool, humum hata káyinenaku kooliil. ³¹ Bale bukanabuku kata *Isilayeel* kalakomuu huñes min kújowum li *eluwaayi* min kulako bukan kacole hákil Ateemit, kubilut kuyili kújowum lí

† *Situubayiil sihaan: so sommuu Abulaham, Isaak, Sakob li bañoolool* †† *Unte Isilayeel akila kunaake kommuu Sakob (Húkitumahu 32:29)* ‡ 9:7 *Húkitumahu 21:12* †† 9:9 *Húkitumahu 18:10-14* †† 9:11-12 *Húkitumahu 25:23* ††† 9:13 *Malaki 1:2-3* ††† 9:15 *Húwuyahu 33:19* § 9:17 *Húwuyahu 9:16*

†† 9:25 *Oóse 2:25* ††† 9:26 *Oóse 2:1* §† 9:27-28 *Esay 10:22-23* §†† 9:29 *Esay 1:9*

yó min kulako bukan kacole. ³² Wáa újimuu kuyilaat? Mata kusuwifaku kuyinoolut kaanaku macolamu ummu li káyinen muyilimuu mubilumul, min buko kuyinoo li koon kuyilo kulako bukan kacole humum hata bakaanelabu booliil. Li kujonten li huyitikahu hájiiyilumuu li kulo, ³³ loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Boot min ikaan li é sukayi yata *Siyon* huyitik dán bukanabuku kóomi li kunaak kujonten, húlankiin hájiye bukanabuku li kunaak kulo. Bale an áyinenumuu li ho, let áyeko †.»

10 Kutuyom, wahawu wan ifañumuu li buyinummom feh ban li ilaw wo Ateemit boot li kusuwifaku, wo wommuu min kufak. ² Li maļegenamu, liyilo een kusuwifaku kuhankenhanken min kulok boot li Ateemit, bale kuhaasut li maļegen buu kommuu li kulok eeno boot li akila. ³ Li maļegenamu, Kusuwifaku kuhaasut buu Ateemit akaanemuu min bukanabuku kulako bukan kacole hákilool, min buko humumiil kuņes min kulako bukan kacole. Wahawu unwu újimuu kukaanut wahawu wan Ateemit afañumuu min bukanabuku kukaan min kulako bukan kacole hákilool. ⁴ Li maļegenamu, *Kilisita* lakankaan wahawu feh boot to wan eluwaayi yata Móyiis elobumuu, mantee bukanabuku feh kammuu li kúyinen li akila, li kulako bukan kacole hákil Ateemit.

Anoowan feh ammuu li áyinen li Amaañenawu fan afak

⁵ Kulimaku unke *Móyiis* akiicumuu min alob buu an ammuu ayili ájowum li *eluwaayi* min alako an acole: «An akaanumuu loon eluwaayi elobumuu fan áloņum li yo ††.» ⁶ Bale kulimaku unke kulobimuu kuya mata macolamu mabilummuu li káyinenaku: «Jakum oon li buyinumi: Ayi áami li abil anjito li emitayi?» (An alob momuu, yo yommuu lafañe min áwalenumul *ló Kilisita*.) ⁷ Jakum foof oon: «Ayi áami li abil awalo li buwokaayabu dán kaketumuu kommuu?» (An alob momuu, yo yommuu kanjitenumul *Kilisita* dán kaketumuu kommuu.) ⁸ Kama Bakiicelabu buu bulobe? Bonsoon: «Hulimahu hata Ateemit hunhu téetiyi, hunhu li butumabu booli, hunhu foof li buyinumabu buya ‡.» Hulimahu unhu ho hommuu hata káyinenaku kan uwaaleyaalemmuu. ⁹ Ulobumuu li butumi hákil é sukayi kaanaku Yéesu ammuu *Amaañenawu*, ban li úyinen li buyinumi feh kaanaku Ateemit layitenumulooyitenul li eketayi, fan ufak. ¹⁰ Li maļegenamu, an áyinenumuu li buyinumool feh, Ateemit fan akaanool alako an acole hákilool, an li álobul li butumool hákil é sukayi feh aan láyinenyinen li Yéesu, Ateemit fan afakenool. ¹¹ Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Anoowan ammuu li áyinen li akila, let abil ajok li ehaaseen ††.» ¹² Mó

† 9:33 *Esay* 28:16; 8:14 †† 10:5 *Lebetik* 18:5; *Kata Galasi* 3:12 ‡ 10:7-8 *Dótelonom* 9:4; 30:12-14 †† 10:11 *Esay* 28:16; *Kata Lom* 9:33

mújimuu *asuwif* ábutoolut li an alet asuwif. Buko foofiil kúluba Amaañenawu anolawu kubaje, asenemuu wah wajake bukanabuku feh kákangummuu li akila.

¹³ Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Anoowan ammuu li ákangum li kajawaku kata Amaañenawu, fan afak ‡.»

¹⁴ Buu kama bukanabuku umbuku koote kuyili kúkangum li kajawaku koola buko báyinenut li akila? Ban buu koote kuyili kúyinen li akila buko bajamut an li alob moola? Buu foof koote kuyili kujam an li alob moola an bawaalewut moola? ¹⁵ Buu koote kuyili kuwaale moola, bukan baboñuti boot kawaale moola? Loon Bakiicelabu bulobumuu: «Mo kite súm nan bukanabuku kawaaleyemuu Hulimahu Hásuumaahu kúliiņulemmu! ‡‡» ¹⁶ Bale bukanabuku feh kútuulut Hulimahu Hásuumaahu. Li maļegenamu, *Esay* lansaani: «Amaañen, ayimaa áyinene hulimahu han áloli jiwaaleyemuu? ‡‡»

¹⁷ Mo emmuu, káyinenaku kubilumbilum li kajanten hulimahu hawaaleyimuu, hulimahu unhu hawaaleyimuu ho hommuu Hulimahu hata *Kilisita*.

¹⁸ Kama boot min igelļen een: Kama kusuwifaku kujamut hulimahu unhu? Kujanjam ho feh! Bakiicelabu bonsoon:

«Hulimahu hooliil hujamijam li etaamayi feh, balobelabu booliil li bujow boot yok tan etaamayi ekibumuu §.»

¹⁹ Li ilaañen igelļen een: Kama kata *Isilayeel* kúnaanumut? Kulimaku unke Ateemit ajandumuu álobum li Móyiis aseniil:

«Injé fan ikaanuul jitahaay li bukan kalakoweenut no bukan kúmbaam. Fan ikaanuul jiwuñet ehet yata bukan kábaamowe ‡†.»

²⁰ *Esay* akila li akaañen aan:

«Likaakat bukanabuku kalakowutommuu huņes min kujukom.

Li ílaņul hákil bukan kanjesut min kuhaas múmbaam ‡†.»

²¹ Ateemit li alob aya li *Isilayeel* aan:

«Etihunakaayi feh fan ilaaw kuņenom ijoonjoo li bukan kátuulutom, bukan kabetom búsol, manteyeen li jijamoo.»

Ateemit abetenut kata *Isilayeel*

11 Kama boot min igelļen een: Waa Ateemit labetembeten kata *Isilayeel* kammuu é sukayi yoola? Maayeet! Abetenutiil. Injé humumom an ata *Isilayeel* leem, bubukoolum bata *Abulaham*, ban li kalandaku kata *Bayiseme* lífulumulo. ² Ateemit abetenut

‡‡ 10:13 *Soweel* 3:5 ‡‡‡ 10:15 *Esay* 52:7 ‡‡‡ 10:16 *Esay* 53:1; *Saņ* 12:38 § 10:18 *Ukijenawu* 19:5 §† 10:19 *Dótelonom* 32:21 §†† 10:20 *Esay* 65:1

ésukayi yoola yan akila humumool aļus nomuu ák-ibben. Manooman bukuluul humumuul jihaase waa Ateemit alobumuu li Bakiicelabu aya li *Elí*, nan aļokoomuu mata kata *Isilayeel* asenool. ³ Elí lansaana: «*Amaanjen*, kuumumuk *kufulofetaku* kooli. Injé balewom isanowe, ban kumbuku li huņes min kumukom †.» ⁴ Bale Ateemit buu lalobool? Laanoosaan: «Likaakat to bukan koono sínjunne hutok li síļuba boot lí inje, kákunturjut hákil Baal †† ‡.» ⁵ Li manolamu, li tanjayi yan oomaalumee foof, sanosano bukan kan Ateemit aļuse humum hata kájiyaku koola. ⁶ Laļusiiļus humum hata kájiyaku koola, let bakaanelabu booliil bújiye. Letumuu mo, kama kájiyaku kata Ateemit let kulako káji kata maļegen.

⁷ Kama boot min oonaal buu? Bukanabuku kata *Isilayeel* kujukut wahawu wan kulakomuu huņesahu. Bukanabuku kan Ateemit aļusumuu li buko, buko bale kubaj womuu. Bukan kaabuku Ateemit laļaaļenlaļen uyinumawu wooliil. ⁸ Loon Bakiicelabu bulobumuu: «Ateemit lábakembaken uyinumawu wooliil, láhiihi' kúkilaku kooliil kujukum, lí áhi' sijanasu sooliil síjamum, boot yok síyaat †.» ⁹ Ayíyawu *Dayit* li aan foof:

«Hutiñahu hooliil hujow hulako enkoliñen boot li buko,
embaal boot li buko.

Hutiñahu hooliil hujow hulako foof wah wáami li újiyi-il li kulo,

li hulako katek boot li buko.

¹⁰ Kúkilaku kooliil kujow kúlim,
jakum bil kunaak kujuk,
ban li ukaaniil kunaak kúkonkoloņo boot nanoonan †.»

¹¹ Muñe'e li igellen een: Mantee nan kusuwifaku kujontenumuu, kulolo hulo hata kale? Maayeet! Kulowut hulo hata kale. Bale bafetabu booliil bújimuu bukanabuku kaletumuu kusuwif li kubaj kafak, min jí kusuwifaku li kutahaay. ¹² Ban nokoomuu loon hubajahu hata adunaayi hubilumbilum li bafetabu bata kusuwifaku, ban hubajahu hata bukanabuku kaletumuu kusuwif li hubilum li hulowahu hooliil, kama nan kusuwifaku foofiil feh kommuu li kufak, inti hubajahu fan huhaņ maluuk?

Kafakaku kata bukanabuku kaletumuu kusuwif

¹³ Muñe'e boot min ilob li bukuluul jaletumuu kusuwif. Emmuu inje *afootal* leem ata bukanabuku kaletumuu kusuwif, kama boot min íhiis máyiineniya-mu mata bulokabu búmbaam. ¹⁴ Iyiliyeenumuu ikaan mo, fan íji kukee li bukanabuku kammuu kusuwif loon

† 11:3 1 *Kúyiyaku* 19:10, 14 †† *Baal ateemit ata bukanabuku* *kakin nomuu li etaamayi yata Kanaan. Alet ateemit ata maļegen*
‡ 11:4 1 *Kúyiyaku* 19:18 †† 11:8 *Dótelonom* 29:3 †† 11:10 *Ukije-*
nawu 69:23-24

inje li kutahaay, min ífakenum tó kukee li buko. ¹⁵ Li maļegenamu, nan Ateemit akaanumuu kusuwifaku li kakan, adunaayi ebabbaj hujamoo li akila. Muñe'e waa wóomi li ubaj nan Ateemit ammuu li alaañen ayabiil? Fan lako bukanabuku kaketumuu fan kúlaañul li bu-loņabu.

¹⁶ Nokoomuu loon hukiibahu hútinaalahu hata emaanaayi husenisen Ateemit, kama emaanaayi foof yo feh yoola. Li bil nokoo loon kuhaa' kata bunuunuken kóomi kata Ateemit, kama waanawu feh wata bunuunukenabu woola foof. ¹⁷ Bukanabuku kata *Isilayeel* kunokoonokoo loon bunuunuken ban koone óliibiye baļuki, ban Ateemit li afalen waan wakee wata bo. Awu jaletumuu asuwif li unokoo li kaan kata bunuunukenabu umbu ban koonemuu óliibiye bata li bujal. Ateemit li anļali ajow akoten li kújonkoonaku katta waanawu wafalenimuu wata búwoliibiyaabu baļukimuu. Muñe'e luyilo úloņum li waanawu unwu li húsimahu habilummuu li kuhaalaku kata búwoli-ibiyaabu umbu baļukimuu. ¹⁸ Mó mújimuu, jakum usaloolo hákil waanawu wafalenimuu. Nokoomuu loon boot min usaloolo, uwayiļo oon let awu humumi utebe huhaalahu, bale huhaalahu hutebi.

¹⁹ Manooman nakee fan oonom: «Waanawu unwu ufalenifalen bájum inje li ikoteni to.» ²⁰ To maļegen. Waanawu unwu ufalenifalen mata ubajut káyinen, min awu óomi tan waanawu ulakoweenumuu humum hata káyinenaku kooli, bale jakum utebenoolo li kayinooli. Loote kama ubaj ekole. ²¹ Ateemit, afanumuu afalen waanawu wata búwoliibiyaabu baļukimuu wammuu kusuwifaku, layilo foof afaleni abeten awu jammuu jaan jata búwoliibiye bata li bujal. ²² Muñe'e kama ujuke minujuk buu Ateemit ásumumuu ban li átaaņi foof. Látaaņitaañimuu li bukanabuku kalomuu, min ásum li awu. Loote kama útuk lit li másumamuu moola. Ukaanut momuu, awu foof fan afaleni abeten. ²³ Kusuwifaku kukatumuu káyinenaatiyaku kooliil min kúyinen, Ateemit fan akoteniil tan kulakoweenemmuu. Ateemit layilo alaañen akoteniil. ²⁴ Li maļegenamu, awu jaan loom jata bunuunukenabu ban koonemuu óliibiye bata li bujal, dán Ateemit áfalenumulimuu abil akoten li búwoliibiyaabu baļukimuu, ban inti mo fin kaane. Bale kusuwifaku buko kufimmmu min koono waanawu wata búwoliibiyaabu baļukimuu. Mó mújimuu, Ateemit layilo alaañen akoteniil li bunuunukenabu bafimmmu min boono booliil, ban let hul.

Bukanabuku kata *Isilayeel* fan kubil kufak li húbanumahu

²⁵ Kutuyom, lifaņe min ikaanuul min jihaas wahawu wayolomuu wan Ateemit afañumuu min akaan, jakum bil jijokoolo loon bukan káļallowe: bugeb bakee bata

kata *Isilayeel* fan buhoy kale báyinen li Ateemit boot yok nan bukanabuku feh kaletumuu kusuwif kóotimuu kufak. ²⁶ No unnu, no bukanabuku kata *Isilayeel* foofiil feh kommuu li kufak loon bakiicelabu bulobumuu:

«Afakenaawu fan áfulumul Siyon †,
fan akaan min baj kákoli Ateemit
li bubukoolumabu bata *Sakob*,

²⁷ *Húfaalumahu* unhu léemimuu li ijokoo li buko,
nan emmuu li ifulen uhofoolawu wooliil ††.»

²⁸ Ujukelaamuu li kahoyaku kan kata *Isilayeel* kuhoyumuu Hulimahu Hásuumaahu, koonosoono kulatoola kata Ateemit boot li majake mooluul, bale ujukelaamuu li bamanabu ban Ateemit amanumuu, koonosoono bukan kan Ateemit alonje li afañ humum hata situubayiil sihaan. ²⁹ Li maʒegenamu, Ateemit ásenoliit wah aban li alaañen ayab wo, ban foof ábetoliit búsol bukan kan ahoofe. ³⁰ Naanañ bukuluul jítuulut Ateemit, bale muñe'e Ateemit láyiyenuuyiyen mata kusuwifaku kútuulutool. ³¹ Li manolamu, buko foof muñe'e kútuulut Ateemit mantee Ateemit li áyiyenuul. Kama muñe'e buko foof Ateemit layilo áyiyeniil.

³² Ateemit lakaakat bukanabuku feh min kuhoy bátuulool, mantee li áhiis káyiyenaku koola bukanabuku feh.

Maluukamu mata Ateemit

³³ Mo hubajahu hata Ateemit hukite huluuk! Mó bújallowabu boola bukite buluuk! Mo ehaasemiñayi yoola foof ekite eluuk! Bajut an ayilo ahaas batiibelabu boola, an foof ayilaat ánaanum bakaanelabu boola.

³⁴ Loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Ayimaa ahaase kayinoolaku kata *Amaanenawu*?
Ayimaa ayilo alako asaabaawu oola? ‡

³⁵ Ayimaa abile ajand asenool wah ukee,
min anawu ummu áyabum bacaam li akila? ††»

³⁶ Li maʒegenamu, wahawu feh li akila ubilume, li akila úlonjume, ban boot li akila humumool. Máyiineniyamu mujow mulako mata Ateemit boot nanoonan! *Aameen*.

Bulonj buwunkul li Yéesu Kilisita

12 Kutuyom, emmuu Ateemit lababbaj li alolaal káyiyen káamak, ínje ummu kama li kawankulenuul min jisenuul siniilasoolool salonjumu min silako kasila kanabe ban li kúsuumool. Muñowu jóotimuu jikaan min jimanen Ateemit li maʒegen. ² Jakum jinab li bakaanelabu bata bukanabuku kata adunaayi inye, bale jikat Ateemit min akaanuul jilako bukan kábuto ban li asenuul butuuko buwunkul. Akaanuulumuu loon muña'a aban, fan jiyili jikooñaam min jihaas waa lafañumuu: wahawu wajakumuu, wahawu wásu-umoolumuu, li wáliinjumu máliinj loon afañumuu.

† *Siyon*: yo yommuu Yeelusalem †† 11:26-27 *Esay* 59:20-21
‡ 11:34 *Esay* 40:13 †† 11:35 *Sob* 41:3

³ Boot min ilobuul humum hata kájiyaku kan Ateemit asenommuu eenuul: Jakum an li bukuluul atebenoolo ajow áliinj tan áliinjut, bale jiwalenoolo li mayineluul, naboo li buu Ateemit aliikumuu káyinenaku kan asenuulumuu kule. ⁴ Li maʒegenamu, anoowan li alo-laal labaje eniil yano. Eniilayi inyu ebaje wah wameenje, ban wah wanoowan wata yo ubaje bulokabu bata wo. ⁵ Li manolamu, maayeet min umeenjaalumu, bale loonowaasoono eniil yano li hujokoolahu hoololaal li Kilisita, ban alolaal foofolaal feh lujokoolaajokoo loon wahawu feh wata eniil yano ujokoomuu. ⁶ Lubajaale úji wábutoolo wan Ateemit asenolaamuu, ban anoowan li alolaal laate anja' koola min alok. Nokoomuu loon an li alolaal abaje káji kata min alob kulim kan Ateemit asenool, laate akaan mo naboo li káyinenaku. ⁷ Li bil nokoo loon an abaje káji kata bulok boot li bukanabuku, li akaan bo. An li abaj káji kata kaliiken wah bukan, li aliikeniiil wo. ⁸ Li nokoo loon an abaje káji kata kawankulen bukan, li awankuleniil. An li abaj káji kata naak kasen bukan wah, jakum anaak atii baseniil wo. Li bil nokoo loon an abaje káji kata kaaken ésuk, li ajoonjoo to min ajokiil jak. An li abaj káji kata káyiyen bukan, li akaan mo li ésumansuum ló.

⁹ Jíbooliwoo li maʒegen. Jitey majakut, ban kayinooluul feh li kulako kakaan majake. ¹⁰ Jíbooliwoo loon batuyaay bafañoole nja'. Jihanken min jisuuwoo.

¹¹ Jikaan bukan kajasowe, jakum jilako bukan káfaʒe. Jilok súf boot li *Amaanenawu* li buyinumuu feh. ¹² Jibaj ésumansuum humum hata kákangumaku kooluul. Jímuñ bukuluul li sílaam. Jijoonjoo to li kaʒawaku. ¹³ Jilamben bukanabuku kata Ateemit kan jokiilumuu li wah, ban li jinaak jiyab bukan booluul.

¹⁴ Jiʒaw Ateemit min ásooniyen bukanabuku kálaame-
newuulumuu. Jiʒawool min ásooniyeniil. Jakum jiʒawool min akaaniil majakut. ¹⁵ Jilako li ésumansuum li bukanabuku kabajumuu ésumansuum. Jiʒok li bukanabuku kammuu li jíʒok. ¹⁶ Jijokoo jile keb. Jakum jikaan bukan kayilo háamaketo, bale jinja' uyinumuul jikaan li wah walewoo to. Jakum jijokoolo bukan kájal-
lowe.

¹⁷ Jakum an akaani majakut, li uluken. Jijes kakaan majake man bukanabuku feh koote kusal.

¹⁸ Nokoomuu loon kayiliwuma, ban li ñooluul bale, jilonj li kásuumaay li bukanabuku feh. ¹⁹ Kufaalom kan iboolaat, jakum an akaanuul wah wajakut li jilukenoolo bukuluul humumuul, bale jikat etindihuuñayi yata Ateemit min ekan bulokabu bata yo, mata li Bakiicelabu *Amaanenawu* lansaam ló: «Injé ilukenemuu, ínje icaamemuu ‡.» ²⁰ *Amaanenawu* lansaam foof: «Ala-
toolayi acaletumuu, li usenuul atifi. Li bil nokoo loon bahob bujokool, li usenuul ahob, mata ukaanumuu

‡‡ 12:19 *Dótelonom* 32:35

alatooyai loon muña'a, fan nokoo loon kujek káwake lúwomenulo ukaanoon li húkow †.»²¹ Jakum ukat majakutamu min muheeki, bale unja' majakaamu min uheek majakutamu.

Jítuul huhaane hanoohan

13 Anoowan laate átuul huhaane hanoohan, mata bajut huhaane habilumuloon li Ateemit. Kuhaanaaku káami tomuu, Ateemit akaan ko to.² Mó mújimuu an áhoogulumuu huhaane, láhooguhoogul hujuulahu han Ateemit akaan tomuu. Bukanabuku ká-tuulelilitumuu kuhaanaaku fan kutiibi min kubaj katek.³ Li maļegenamu, an akaane majake aatut ákoli kuti-ibaabuku, bale bukanabuku kakaanemuu majakut kooote kúkoliyiil. Waa ufañut min úkoli an aake huhaane? Kama ukaan majake min úbajum kasal li akila.⁴ Li maļegenamu, an aake huhaane, bulok láami li bo boot li Ateemit boot li majakaamu mooli. Bale ukaanumuu majakut, loote úkoliwool, mata sembaasusan abajumuu boot katek an akaane majakut, let boot maayiiñ. An aake huhaane, aloka laam ata Ateemit boot káhiis an akaane majakut etindihuuñayi yata Ateemit.⁵ Wahawu unwu újimuu, joote jítuul bukanabuku kaakumuu kuhaanaaku. Jikaan momuu, let jilo li katekaku kata Ateemit, ban fan jihaas li uyunumuul joon jikankaan jak.

⁶ Wahawu unwu újimuu foof li jinaak jihal. Li maļegenamu, bukanabuku kayabemuu búhalabu kuloka koom kata Ateemit boot kakaan bulokabu umbu.

⁷ Jisen anoowan wahawu wan atookumuu min abaj: Jisen búhalabu anawu an jóotimuu jisen bo, li jisen júutiyayi anawu an jóotimuu jisen yo. Jiluuken an an jóotiye jiluuken, li jisal an atooke kasal.

Ubólimuu bukan, lukankaan loon eluwaayi yata Ateemit elobumuu

⁸ Jakum jooke an ecaagen. Ecaagenayi yan jóotimuu jookoo yo yommuu jíbooliwoo. An áboolimuu bukan, lakankaan wahawu feh wan *eluwaayi* elobumuu.⁹ Li maļegenamu, siluwaasu saanumuu: «Jakum uhinto li an an jiyabowut, jakum umuk an, jakum úkuwet, jakum úsiibo jata an,» li foof siluwa saasu feh, li eluwaayi inye yanolayi soom foof so feh: «Ubóoli afaali an loon awu humumi úbooliwoolumuu.»¹⁰ An áboolimuu an, let akaanoon majakut. Ubólimuu bukan, kama lukankaan loon eluwaayi elobumuu feh.

Lootaale ufaleyaal boot li ebiłayi yata Kilisita

¹¹ Bukuluul jihaase tanj buu loomaalumuu li yo: waatuwayi éliiñe mín jíliwo li kámooyiyaku kooluul. Li maļegenamu, muñe'e kafakaku kuhañe makoojolaal, li tanjayi nan útoñaalumuu úyinenaal li Kilisita.¹² Hukahu

† 12:20 Kúlobuwaku 25:21-22

huyiiliye, muñe'e banakabu li búkatenuul. Uhoyaal wahawu wakaaneyimuu li élim, min utebaal ujunkowawu wañaleyimuu min tiik tihunak.¹³ Uloñaal buloñ bacole loon loñemuu tihunak. Jakum unaak utiñaal ujow uwu-uhenaal, jakum unaak úkaliyenoolaal, jakum unaak uhintowaal li aletalet, jakum úkaanikoolaal, jakum unaak úmuyutenoolaal, jakum baj batahaay li ololaal.¹⁴ Jiña' bóonowabu bata *Amaañenawu*, ban jakum jikat bóonowabu bata eniilayi min buñaluul bubet li kásiibowaku kata yo.

Jakum utiib atuyi

14 Jiyab an ágootowe li káyinenaku koola, ban jakum jinaak jiwatatenool humum hata wah wan ayinoole li aan ujaajak mantee foof ujakut.² Akee fan áyinen kaanaku layilo atiñ wahawu feh, aahu an káyinenaku koola kúgootomuu, li aan akila wah wáfulumulo li etool bale layilo atiñ.³ Anawu atiñemuu wahawu feh, aatut abes atiñemuu wah wáfulumulo li etool bale. Anawu foof atiñemuu wah wáfulumulo li etool bale, aatut atiib atiñemuu wahawu feh, mata Ateemit layabooyab.⁴ Kama awu ommuu ayi, mata min utiib aloka ata an? Atúkumuu lit, mantee foof li alo, anahaanawu oola bale ayilo alob to wah. Ban fan átuk lit, mata *Amaañenawu* labaje sembe sata min akaanoon átuk lit.

⁵ Akee fan ayinoo li aan kunak kukee kuhañe kaaku, aahu li ayinoo li aan kunakaku feh kulele keb. Anoowan laate átuk li wahawu wan ayinoomuu li aan ujaajak.⁶ An ajokumuu hunak hukee huhañ kunak kaaku, lakankaan mo boot li Amaañenawu. An atiñe wahawu feh, latintiñ wo boot li Amaañenawu, mata lasalesal Ateemit átowum atiñ wo. Anawu átiñeliitumuu wahawu feh, lakankaan mo boot li Amaañenawu, ban akila foof lasalesal Ateemit.⁷ Li maļegenamu, bajut an li alolaal áami li buloñ boot li akila humumool, ban bajut an akete boot li akila humumool.⁸ Uloñaalumuu, luloñaalooñ boot li Amaañenawu, li uketaal, luke-taaket boot li Amaañenawu. Mó mújimuu, óomiyaal li buloñ mantee foof li uketaal, Amaañenawu akilolaal.⁹ Li maļegenamu, *Kilisita* lakeeket ban li álaañul li buloñ min alako Amaañenawu ata bukanabuku kaketumuu li kalonumuu.¹⁰ Kama awu wáa újiye li utiib atuyi? Awu foof, wáa újiye li ubes atuyi? Li maļegenamu, alolaal foofolaal feh fan ubil uyitowaal hákil huti-ibahu hata Ateemit min atiibolaal.¹¹ Ateemit lansaan: «Injé Amaañenawu alonumuu, leene: Anoowan feh fan abil ákuntuñ hákilom, anoowan feh fan abil ásalumom li butumool ††.»

¹² Mó mújimuu, anoowan li alolaal fan abil ayito hákil Ateemit min acahenoolo akila humumool.

†† 14:11 Esay 49:18; 45:23; Kata Fílib 2:10-11

Jakum úji atuyi li alo li kahoofoo

¹³ Kama ukataal katiiboo; ban li jijuke to jakum bil jikaan wah waate úji atuyuul li ajonten, mantee foof li alo li kahoofoo. ¹⁴ Lihaase, ban *Amaañenawu* Yéesu lakaanonkaan íyinen kaanaku bajut wah wáñeyiye hutiñ wo humum wo. Bale an ayinoomuu li aan wah waman úñeyiñeyi, manooman fan úñeyi boot li akila. ¹⁵ Uyokenumuu atuyi humum hata wahawu wan awu útiñemuu, ulet li káhiisool húbooli. Jakum wah wan utiñe bale újiji li újimen an an *Kilisita* akete boot li akila. ¹⁶ Wahawu wajakumuu boot li bukuluul, wootut úji kukee li kújowum tó kulob majakut kuya li bukuluul. ¹⁷ Li maļegenamu, *Jáyiyaju jata Ateemit* jilakowut mata hutiñ li ehob, bale jilakolako mata macol, kásuumaay, li ésumansuum. Wahawu unwu úhaaji Buyinumabu Banabaabu busene wo. ¹⁸ An alokumuu boot li Kilisita loon muña'a, fan ásum Ateemit ban bukanabuku fan kufañoool.

¹⁹ Wahawu unwu újimuu, lootaale uņesaal wahawu wayilimuu úņalul kásuumaay, li wahawu wayilimuu ukaanolaal min ulitenoolaal li káyinenaku. ²⁰ Jakum hutiñ wah hújiji li ukajen bulokabu bata Ateemit. Maļegen mutiñaay manooman mujaajak hutiñ, bale jakut min an atiñ wah waate úji an li alo li kahoofoo. ²¹ Wahawu wajakumuu, wo wommuu jakum ukaan wah waate úji atuyi li alo li kahoofoo: lako bútokoñ eliw, lako ehob bunuk, mantee foof wah ukee. ²² Wahawu wan awu úyinenumuu li wo, uhahen wo boot li awu humumi hákil Ateemit. Awólo, anawu aatutumuu aan latilentilen li bamanabu boola! ²³ Bale an áwooluwutumuu mutiñaay man áami li hutiñ, anawu ummu Ateemit latiibool aban, mata wahawu wan akaanumuu ubilumuloot li káyinen, ban bakaane banooban babilumuloot li káyinen, kahoofoo.

Uloņaal loon Kilisita alonumuu

15 Alolaal jabajaalumuu sembe li káyinenaku, lootaale ulambenaal kágootomuu li káyinenaku. Jakum uņesaal wahawu wásuumolaamuu bale.

² Anooan li alolaal laate aņes min akaan afaalool súum boot li majake moola, min alitenool li káyinenaku. ³ Li maļegenamu, *Kilisita* aņesut wahawu wásuumoolumuu, bale loon Kilisita alobumuu Ateemit li Bakiicelabu:

«Ugelawu wata bukanabuku kagelemuu li awu, lí ínje ulowe †.»

⁴ Wahawu feh wakiici nomuu kat to, ukiikiic boot kaliikenolaal wah. Li maļegenamu, Bakiicelabu busenewolaasen kátintimben min útukaal lit, boot yok nan oomaalumuu li ubajaal wahawu wan úkangumaalumuu li wo. ⁵ Ateemit akaanemuu an min átuk lit ban li

† 15:3 *Ukijenawu* 69:10

átintimbenool, ajow akaanuul jibaj kajamoo li tutooluul loon Yéesu Kilisita afañumuu, ⁶ mantee li jísalum Ateemit, Atuubaawu ata *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita, li buyinum bano li hulim hano.

Yéesu Kilisita labiibil boot li bukanabuku feh

⁷ Wahawu unwu újimuu, anoowan li bukuluul laate ayab afaalool boola jak loon *Kilisita* ayabuulumuu foof boot li máyiineniyamu mata Ateemit. ⁸ Li maļegenamu boot min ilobuul kaanaku, Kilisita labiibil min alako aloka ata Kusuwifaku boot kakaan wahawu wan Ateemit alobumuu kakaan situubayiil sihaan, min áhiis kaanaku Ateemit alobumuu kakaan wah, fan akaan wo. ⁹ Yéesu Kilisita labiibil foof mantee bukanabuku kaletumuu kusuwif li kumanen Ateemit humum hata káyiyenaku koola, loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Mó mújimuu fan isali li tut bukanabuku kaletumuu kusuwif, ban fan ikijen min isal kajawaku kooli †.»

¹⁰ Bakiicelabu li bulaañen boon:

«Bukuluul jaletumuu kusuwif, ésumansuum elako li bukuluul li bukanabuku feh kata Ateemit ‡.»

¹¹ Bakiicelabu li bulaañen boon foof:

«Jisal *Amaañenawu*, bukuluul feh jaletumuu kusuwif, ban bukanabuku feh li kukijen min kusalool! †‡»

¹² *Esay* li alaañen aan:

«Akee li bubukoolumabu bata Jeese fan abil álanul, fan ayito min aaken bukanabuku kaletumuu kusuwif,

ban fan kuņa' kákangumaku kooliil kukaan li akila ‡.»

¹³ Ateemit asenemuu *kákangum*, ajow akaanuul jibaj ésumansuum yáamak, ban li akatuul kásuumaay káamak humum hata káyinenaku kooluul, mantee kákangumaku kooluul li kuluuk ŋáa' li búkaanum bata sembaasu sata Buyinumabu Banabaabu.

Fool aloka ata Yéesu Kilisita laam

¹⁴ Kutuyom, ínje humumom líyinenyinen kaanaku bukuluul jikankaan bukan kásuume ŋáa'; jihaase wahawu feh wan jóotimuu jihaas, ban jiyilo foof jinaak jisaaboo. ¹⁵ Tin tameeņe li eleetalayi inye, likiiculuukiic to kulim kaļaaļe, boot kawayiļenuul wah wan jihaase. Likankaan mo, humum hata kájiyaku kan Ateemit asenommuu, ¹⁶ min ilako aloka ata Yéesu *Kilisita* boot li bukanabuku kaletumuu kusuwif. Lisenoolosenoolo boot kawaale Hulimahu Hásumaaahu hata Ateemit, mantee bukanabuku kaletumuu kusuwif li kulako loon esalah yásuume Ateemit, yan Buyinumabu Banabaabu

†† 15:9 2 *Samiyeel* 22:50; *Ukijenawu* 18:50 ‡ 15:10 *Dótelonom* 32:43 †† 15:11 *Ukijenawu* 117:1 ‡‡ 15:12 *Esay* 11:12

bukaane enab. ¹⁷ Mó mújimu, humum hata hujokoolahu húmbaam li Yéesu Kilisita, liyilo isaloolo mata bulokabu búmbaam boot li Ateemit. ¹⁸ Li maļegenamu, éetimuu ikaańen ilob mata wah ukee, fan lako bale wahawu wan Kilisita ákaanummuu lí ínje. Lájowunjowum lí ínje min akaan bukanabuku kaletumu kusuwif kútuul Ateemit. Lákaanunkaanum mó li kulimaku kúmbaam li bakaanelabu búmbaam. ¹⁹ Buyinumabu bata Ateemit bújowunjowum lí ínje min bukaan búhiisenum banooban bájaahalenije. Muńowu liwaalemmu Hulimahu Hásumaaahu hata Kilisita tanootan, kítum *Yeelusalem* boot yok li etaamayi yata Iliili. ²⁰ Lijoojok min iwaale Hulimahu Hásumaaahu bale ban bukanabuku kujamutumuu an li alob mata Kilisita. Likankan mo jakum bil iteef ilaken li huteef huleeteema han akee ateefe aban, ²¹ min nab li hulimahu han Bakiicelabu bulobumuu: «Bukanabuku kan kulobutumuu moola, fan kujukool, ban bukanabuku kajamutumuu li kulob moola, fan kúnaanum †.»

Fool li alob mata ejow boot Lom

²² Wahawu unwu foof úhilommuu ñameenje ibilum booluul. ²³ Bale muńe'e libane bulokabu búmbaam li halaabahu unhe. Baje simit sameenje nan súmom njáa' min ibil boot booluul. ²⁴ Lifańe min ibil nan emmu li ilako li ijow boot li etaamayi yata Esifaań, ibil ijukuul min ilako li bukuluul jatit min jilambenom, mantee li iyili ijow boot bo. ²⁵ Bale muńe'e boot min ijow li ésukayi yata *Yeelusalem* boot kalamben bukanabuku kata Ateemit. ²⁶ Li maļegenamu, bukanabuku kata Ateemit kammuu li etaamayi yata *Maseduwaan* li kammuu li etaamayi yata Akaay kujoojok min kulamben bukanabuku kata Ateemit ban li kukaan kusukateen kata ésukayi yata *Yeelusalem*. ²⁷ Buko humumiil kujoke min kukaan mo, ban li maļegenamu laalu ecaagen yan kookeniil, mata kusuwifaku kugaboogaboo li buko kásooniyenaku kabilummuu li Buyinumabu, mó mújimu bukanabuku kaletumu kusuwif koote kuńa' wahawu wan kubajumu min kulamben kusuwifaku. ²⁸ Nan emmu li iban bulokabu umbu, ban li iseniil wahawu wan kommu li kusenom boot li buko, fan íjowum booluul ítowum ihaań boot li etaamayi yata Esifaań. ²⁹ Lihaase een nan emmu li ibil booluul, fan ibil li kásooniyenaku foof ko feh kata *Kilisita*.

³⁰ Kutuyom, boot min íjowum li *Amaańenawu* oololaal Yéesu Kilisita li húbooliyahu hata Buyinumabu Banabaabu, min iyaakuul eenuul: uhankenaal li mano min utajaal li kaļaw Ateemit boot lí ínje. ³¹ Jiļaw mantee li ifak li kuńen kata bukanabuku káyinenutumuu kata

etaamayi yata Súde, †† mantee foof wahawu wan kusenommu boot kájowetum Yeelusalem, bukanabuku káyinenumuu li Kilisita li kuyab wo bo li kásuumaay. ³² Kaan momuu, ban súmumuu li Ateemit, fan íliińul booluul li ésuumansuum ló, min ifan iyooļo jatit booluul. ³³ Ateemit an kásuumaay kubilummu li akila, ajow alako li bukuluul foofuul feh. *Aameen*.

Kasaafoo

16 Boot min ibońuluul áliinolaal Fóbe ammu li bulok boot li ejanguwayi yata Sankile. ² Jiyabool booluul li kajaw kata *Amaańenawu*, loon bukanabuku kata Ateemit kuyaboolemmu booliil, ban li jilambenool li wahoowah wan emmu jokool li wo li bukuluul. Akila humumool lalambenlamben bukan kameenje, lí ínje humumom.

³ Jisaafom Filisila buko li Akilaas kammuu kufaalom kuloka boot li Yéesu Kilisita. ⁴ Kulokolako li kuket min kufakenom buloń. Let ínje balewom eete isaliil, sijanguwasu feh sata bukanabuku kaletumu kusuwif foof soote sisaliil. ⁵ Jisaafom foof bukanabuku kata ejanguwayi yammuu li eluufayi yooliil. Jisaafom Efenet an íboolimuu njáa'. Okila ajandumuu feh áyinen li Yéesu *Kilisita* li etaamayi yata *Aasi*. ⁶ Jisaafom Mali alokumuu njáa' boot li bukuluul. ⁷ Jisaafom Andolonik buko li Suniyaas kammuu bukanom li kufaalom foof kan jilakomuu li hukuļ. Koonosoono buko kúļuba bukan káamak li *kufootalaku*. Kujandom kúyinen li Yéesu *Kilisita*.

⁸ Jisaafom Anfiliyakis an íboolimuu njáa' li hujokoolahu han jibajumu li *Amaańenawu*. ⁹ Jisaafom Ilibeń ammu áfaaloli aloka boot li *Amaańenawu*, buko li Sitakis an íboolimuu njáa'. ¹⁰ Jisaafom Afeles, áhiisumu kaanaku láyinenyinen li maļegen li Kilisita. Jisaafom bukanabuku feh kammuu li eluufayi yata Alísitobilis. ¹¹ Jisaafom Elojiyoń ammu anom. Jisaafom bukanabuku kammuu li eluufayi yata Naalisiis káyinenumuu li *Amaańenawu*. ¹² Jisaafom Tilifen buko li Tilifoo, kammuu li bulok súf boot li *Amaańenawu*. Jisaafom foof Felisid an íboolimuu foof ban li áami li bulok njáa' boot li *Amaańenawu*. ¹³ Jisaafom Lúfis ammu aloka áamak ata *Amaańenawu*. Jisaafom jaawool ammu foof jaawom. ¹⁴ Jisaafom Asenkilit buko li Filemoń, Eelimees buko li Fatulobaas, Eelimaas li kutuyolaal kammuu li buko. ¹⁵ Jisaafom Filolog buko li Súli, Neele buko li áliinool Olenfaas, li bukanabuku feh kata Ateemit kammuu li buko.

¹⁶ Jisaafoo bukuluul humumuul kasaafoo kata batuyaay. Sijanguwasu feh sata Kilisita sisaafuluul.

† 15:21 Esay 52:15

†† *Bukanabuku umbuku Kusuwif koom*

Fool li aan kata Lom kujuke to

¹⁷ Kutuyom, ínje ummu li kaɓawuul min jíkaanum bukanabuku kájijemuu bugiiloo li bubaj li bukuluul, ban li kunaak kuceeŋ kulimaku kan kuliikenewuulu-muu min kújimen bukanabuku káyinenumuu li Kilisita. Jíloyiyil. ¹⁸ Bukan loon buko kulet li bulok boot li *Kilisita* ammuu *Amaanenawu* oololaal, bale boot li kalaku kooliil. Fan kunaak kuŋa' kulim katiñowe, li balobe bá-suume min kubunt bukanabuku kahaasutumuu wa-hoowah. ¹⁹ Li maɓegenamu, bukanabuku feh kuhaase buu jítuulumuu Hulimahu Hásuumaahu. Mó mújimuu, súmonsuum ŋáa' li bukuluul, bale lifaŋe min jibaj bú-jallo boot kakaan majake, ban jakum jikat wah min úji-wuul li jikaan majakut. ²⁰ Ateemit ata kásuumaay muñe'e li agunj *Sayitaane* li kootaku kooluul.

Kájiyaku kata Amaanenawu oololaal Yéesu kujow kulako li bukuluul!

²¹ *Tímote* ammuu afaalom aloka lasaafuluul, buko li Lísiyis, li Jaasonɓ buko li Sosifateel, kammuu bukanom.

²² Injé Télisiyis an Fool alobumuu min ikiicool eleetayil inye, lisaafuluul li kajaw kata Amaanenawu.

²³ Gáyiyis ayabommee boola lasaafuluul. Boola foof ejanguwayi feh ewoogemuu. Elaas ahahenemuu sí-

dalamasu sata ésukayi yata Lom, lasaafuluul. Atuy-olaal Kaalitis foof lasaafuluul.

[²⁴ Kájiyaku kata Amaanenawu oololaal Yéesu Kilisita kulako li bukuluul. *Aameen!*] †

Kasal kúbanum

²⁵ Usalaal Ateemit! Layilo alitenum káyinenaku kooluul li Hulimahu Hásuumaahu han iyiiŋenemuu. Ho hommuu hulimahu han iwaaleyemuu mata Yéesu *Kilisita*. Fan aliten káyinenaku kooluul naboo foof li ka-haasaku kata maɓegenamu mahaaseenutimuu, may-olimuu naanaŋ fiyo ŋáa'. ²⁶ Bale muñe'e maɓegenamu ummu múhiisihiis li síliibalasu sata *kufulofetaku*. Wahawu unwu Ateemit aano tomuu boot nanoonan, alobe min ubaj mantee bukanabuku feh li kuhaas maɓegenamu ummu, min kúyinen li Yéesu ban li kútu-ulool.

²⁷ Usalaal Ateemit ájallomuu balewool. Máyiineniyamu mujow mulako moola boot nanoonan humum hata Yéesu Kilisita! *Aameen*.

† *Hulimahu unhu hubajut li síliibal sakee li sihaanasu*

1 KATA KOOLENT

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Koolent elakolako yakee li síukasú sáamakású sata etaamayi yata Akaay, yaaneyimuu síyaat Gilees. Bukan kameenje kakine li ésukayi inyu, kulakolako bukan kawaasene ban li kunaak kúkaanikoo ḡáa'. Fool li ésukayi inyu lalakowe bulok emit li kuḡeeñ hutok li hano, min ayiten ló ejangu (Bakaanelabu 18). Nan Fool akiicumuu eleetalayi inye, akila li etaamayi yata , li ésukayi yan koonemuu Efées. Li baj bukan kata Ejanguwayi yata ésukayi yata Koolent, kakiice eleetal kuboñ Fool dán kugeḷḷenool wah wan kufaḡe min alobiil mata wo. Loon lujukaalumuu li sileetal saasu sata Fool, labomboñ an min akiicool yo. Eleetalayi inye anawu an Fool aboñumuu akiicool yo, kajawool Sosuten (Hútijahu 1:1). Sosuten lakankaan an áyinene li Kilisita, bale uhaasutaalool jak. Fool lakankaan eleetalayi inye ugeb úḷuba. Kagebaku kútinaalaku (Hútijahu 1:6), lujukaale oonaal Fool li kutuyolaal kaabuku kuhebooheboo uciimanciim, bale baj ló wah úhaaji wajoke Fool.

1. Babbaj bugiiloo li ekeleceñayi (Hútijahu 1:10–4:21).

2. Akee li buko lahintenehinten aseek atuubawool (Hútijahu 5).

3. Ekeleceñ li enaak éjowetum kufaaliil ekeleceñ li hutiib hata kunahaan kalet ekeleceñ (Hútijahu 6).

Mó mújimuu, Fool li aaniil kukat kákaanikoolaku unku kasuuneni muñowu, ban li kubaj kajamoo.

Li bugebabu búḷubutabu (Hútijahu 7 boot yok 16), Fool li átuul wahawu wan kugeḷḷenoolumuu. Li alob mata búyabo (Hútijahu 7). Li aaniil kutey kuteemitaku kaletumuu maḷegen (Hútijahu 8:1-11:1). Li alob mata hutiñahu hawayiḷenemuu Amaañenawu (Hútijahu 11:2-34). Li aaniil kuḡes újiyawu wata Buyinumabu Banabaabu balambenemuu Ejanguwayi, háḡum kabaj húbooli (Hútijahu 12 boot 14). Li alob foof mata kayitowulaku kata kakatumuu (Hútijahu 15).

Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 16), Fool li alobiil aaniil fan abil booliil, min aḡa' wahawu wan kuwoogenumuu boot li kusukateenaku kammuu li ésukayi yata Yeelusalem. Li asaaf bukan kameenje kata ésukayi yata Lom.

Kasaafoo

¹ Injé Fool ahooñimuu boot kalako *afootal* ata Yéesu *Kilisita* li húnongumahu hata Ateemit, li atuyolaal Sosuten, áloli jikiiculo eleetalayi inye. ² Jikiiculokiyo boot li bukanabuku kata ejanguwayi yata Ateemit yammuu li ésukayi yata Koolent, kabile kulakomuu bukan kata Ateemit li hujamoolahu hooliil li Yéesu Kilisita, ban li kuhooñi boot kalako bukan kanabe, li mano li bukanabuku feh kamanenemuu banooban kajawaku kata *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita, ammuu Amaañenawu ooliil li oololaal. ³ Ateemit Atuubawolaal li Amaañenawu Yéesu Kilisita kujow kusenuul káji li kásuumaay.

Li Yéesu Kilisita Ateemit akaanumewolaamuu majake

⁴ Ikatut kasal Ateemit úmbaam boot li bukuluul, humum hata kájiyaku kan asenumuulumuu li Yéesu Kilisita. ⁵ Li maḷegenamu, li hujamoolahu hooluul li Kilisi-

ta Ateemit asenumuulumuu hubaj hata káji kanookan, háḡum kata hulim hanoohan li kata kahaasemiñ kanookan. ⁶ Kulimaku kalobimuu mata *Kilisita* kubababaj sembe li bukuluul. ⁷ Mó mújimuu bajut káji kakee kata Ateemit kasaḡowuul, bukuluul jammuu li banaak nan *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita ammuu li álaḡul. ⁸ Ateemit ammuu li asenuul sembe min jítuk lit boot yok li húbanumahu, jakum bil an ayili ajuk li bukuluul majakut li hunakahu nan Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita ammuu li abil. ⁹ Ateemit alobemuu aban li átuk tó, okila ahooñuulumuu min jibaj hujamoo li Añoolool Yéesu Kilisita ammuu Amaañenawu oololaal.

Fool li atalen mata bugiiloolabu babajemuu li ejanguwayi

¹⁰ Kutuyom, liḷawuul li kajaw kata *Amaañenawu* eenuul: jibaj kajamoo ban jakum baj bugiiloo li bukuluul. Jijokoo lit li maḷegen, ban li jibaj buyinum bano li

kayinoo kano. ¹¹ Li maļegenamu, kutuyom, bukanabuku kata butoŋabu bata Kólowe kulobonlob koonom babbaj úmuy li bukuluul. ¹² Wahawu wan ifañumuu ilob, wo wommuu unwe: li bukuluul akee fan aan: «Injé bata Fool lilaañe», aahu li aan: «Injé bata Afolos», aahu li aan: «Injé bata Fiyeel», akee foof li aan: «Injé bata Kilisita lilaañe». ¹³ Waa, jiyinooyinoo li joon Kilisita láwaatuloowiwaatulo? Mantee Fool aketumuu li ekuluwaayi boot li bukuluul? Mantee bukuluul jíbatiiseyibatiise li kajaw kata Fool?

¹⁴ Lisale Ateemit min íbatiisewutumuu anoowan li bukuluul ábuti lí Kílisifis buko li Gáyiyis. ¹⁵ Min lako bajut an ayilo aan li kajawom bukuluul jíbatiisewumi.

¹⁶ (Yoo! maļegen, líbatiisebatiise foof butoŋabu bata Sitefanas, bale iwaijlowut min íbatiiseye akee foof.)

¹⁷ Li maļegenamu, Kilisita aboñutom boot kábatiise bukan, bale laboñomboñ boot kawaale Hulimahu Há-suumaahu. Ban inti mata min iwaale ho li kulim kata bújallo bata áļahukowan, jakum bil eketayi yata Kilisita li ekuluwaayi elako kakaajo.

Yéesu Kilisita ammuu sembaasu li bújallowabu bata Ateemit

¹⁸ Li maļegenamu, kawaaleyaku kata eketayi yata Kilisita li ekuluwaayi, kulakolako buļuuuhoo boot li bukanabuku kammuu li ejow li sambun, bale alolaal jaamaalumuu li bútinabu bata kafakaku, kawaaleyaku unku laalu sembaasu sata Ateemit. ¹⁹ Bakiicelabu kulimaku unke bulobe: «Fan ikajen bújallowabu bata kájalomuu, ban li ihoy butuukowabu bata katuukomuu.»

²⁰ Kama anawu ájallomuu ummay? Anawu alikene-muu ésukayi eluwaayi yata Móyiis ummay? Anawu ata muñe'e ayiliyaawu búwonnoo ummay? Inti Ateemit lalaañenlaañen bújallowabu bata adunaayi inye bu-lako buļuuuhoo?

²¹ Li maļegenamu, bukanabuku kata adunaayi li bújallowabu booliil feh, kujuke wahawu wan Ateemit akaanumuu, bale kuyilaat kuhaas Ateemit. Wahawu unwu újimmuu, Ateemit li ajok kaanaku jaajak min ájowum li kulimaku kan uwaaleyaalemmuu ban li kujoki loon buļuuuhoo, min afaken bukanabuku káyinenumuu. ²² *Kusuwifaku* baate bújiyiil li kúyinen, kugilekaku buko li kuñes bújallo. ²³ Alolaal, *Kilisita* abaanjimmuu li ekuluwaayi okila luwaaleyaalemmuu moola. Kulimaku unku kan uwaaleyaalemmuu kulakolako busiisjan boot li Kusuwifaku, li kulako buļuuuhoo boot li kaletumuu kusuwif. ²⁴ Bale bukanabuku kan Ateemit ahoonumuu, lako Kusuwif mantee foof kaletumuu kusuwif, li buko Kilisita ammuu sembaasu sata Ateemit, ban li áami foof bújallowabu bata Ateemit. ²⁵ Mata wahawu wata Ateemit wajokimuu loon buļuuuhoo, uhañe májallo bújallowabu bata áļahukowan. Wahawu wata Ateemit

wajokimuu loon búgooto bata Ateemit, uhañe mabaj sembe sembaasu sata áļahukowan.

²⁶ Kutuyom, jijuke min jijuk bukuluul bukan buu joom, bukuluul jan Ateemit ahoonumuu. Li kayinoo kata áļahukowan, bajut li bukuluul bukan kameeñe ká-jallowe, bajut bukan kameeñe káami bukan káamak, bajut foof bukan kameeñe li bukuluul kabuki li utoŋ wáamak. ²⁷ Bale Ateemit laļuļus wahawu wan adunaayi ejokumuu loon wah wata buļuuuhoo, min asuuwen bukanabuku kájalomuu. Li aļus wahawu wan adunaayi ejokumuu loon wah wágootowe min asuuwen bukanabuku kabajumuu sembe. ²⁸ Ateemit laļuļus wahawu wan adunaayi ékaalenumuu, wahawu wan ebesumuu, li wahawu wan eyinoomuu li yoon ubajut jáliñ, min akajen wahawu wan adunaayi ejokumuu loon wah wabaje jáliñ. ²⁹ Lakankaan mo, jakum bil an ayili asaloolo hákil Ateemit. ³⁰ Ateemit lakaanukaan jibaj hujamoo li Yéesu Kilisita, ban li akaan Kilisita alako bújallowabu boololaal. Li Yéesu Kilisita lóomumaalumuu bukan kacole hákil Ateemit. Li Yéesu Kilisita lóonowumaalumuu bukan kanabe kata Ateemit, ban li ahal min úfulaal li kahoofoo. ³¹ Mó mújimmuu, loon bakiicelabu bulobumuu:

«An afañumuu min asaloolo, laate kama asaloolo mata wahawu wan *Amaanjenawu* akaanumuu.»

Fool li awaale mata Kilisita abaanjimmuu li ekuluwa

2 Kutuyom, nan ibilumuu boot booluul, min iwaalewuul maļegenamu mayolomuu mata Ateemit, iñalut kulim kagole mantee foof bújallo báamak min ilob li bukuluul. ² Mata li maļegenamu, nan ilakomuu li bukuluul lijoojok li buyinumom kaanaku ifañut min ihaas wah ukee wábute li Yéesu *Kilisita*, háñum Yéesu Kilisita abaanjimmuu li ekuluwaayi. ³ Wahawu unwu újimmuu, li ibil boot booluul mágootowe ban foof li kateelen ló kata ekole. ⁴ Ban kulimaku kúm-baam li bawaaleyelabu búmbaam bukaanuti li kulim kacole kata bújallo bata áļahukowan, bale li búhiisenum bata sembaasu sata Buyinumabu bata Ateemit. ⁵ Mó mújimmuu, káyinenaku kooluul kuhajowut li bújallo bata bukan, bale li sembaasu sata Ateemit kuhajowe.

Bújallowabu bata Ateemit

⁶ Alóli jilobelob kulim kata bújallo bukanabuku kankumuu li káyinenaku. Ban inti bújallo bata adunaayi inye, inti foof bata bukanabuku kaakumuu adunaayi inye †, kaano tomuu boot bil janiilen. ⁷ Alóli bújallowabu ban jiliikenemuu ésukayi, bo bommuu bújallowabu bata Ateemit ban bukanabuku kuli-

† *Unte Fool sembaasu sata uyinumawu wajakutumuu lalobe*

itikenutumuu, bayolimuu bukanabuku. Ateemit lafale-fale bújallowabu umbu akat to boot li máyiineniyamu moololaal, tówum adunaayi ejuuji. ⁸ Anoowan li bukanabuku kaakumuu adunaayi inye, ahaasut bújallowabu umbu. Kuhaaseen bomuu, leteen kubaan *Amaanawu* ata máyiineniyamu li ekuluwaayi. ⁹ Bale loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Wah wan an ajukulelut
li wan ajamolut,
wan an ámusut ayinoo
li aan fan ubaj,
wo Ateemit afalemuu boot li bukanabuku
kafañoolumuu.»

¹⁰ Li maļegenamu, alolaal Ateemit áhiisumuu wahawu unwu wayolomuu, ban li Buyinumabu Banabaabu láhiisumolaal wo. Buyinumabu buhaase wahoowah feh, maayeet uyinoola wahañumuu mayolo wata Ateemit.

¹¹ Li maļegenamu, ayi li bukanabuku ayilo ahaas kayinoo káami li húkow hata an, ábuti li buyinumabu bata anawu ummu? Li manolamu, bajut an ayilo ahaas kayinoolaku kata Ateemit ábute li Buyinumabu bata Ateemit. ¹² Alolaal uyabutaal buyinumabu bata adunaayi inye, bale Buyinumabu babilummuu li Ateemit luyabaale, bájum li uhaasaal wahawu feh wan Ateemit asenolaamuu. ¹³ Ban inti li kulim kan bújallo bata álahukowan buliikene lúwaalewumaale wah, bale li kulimaku kan Buyinumabu bata Ateemit buliikene-wolaamuu lúwaalewumaale bukanabuku. Muñowu lúkittenumaalemmu maļegenamu mabilummuu li Buyinumabu li kulim kabilumulo li Buyinumabu Banabaabu †.

¹⁴ An abajutumuu Buyinumabu bata Ateemit let ayili ayab maļegenamu mabilummuu li Buyinumabu umbu. Maļegenamu ummu mulakolako buļuuuhoo boot li anawu ummu. Ayilaat mo ánaanum, mata Buyinumabu bale bukaane mo an ánaanum. ¹⁵ An abajumuu Buyinumabu bata Ateemit layilo alob buu wahoowah feh woono, bale an let ayili alob buu laano. ¹⁶ Li maļegenamu, loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Ayimaa ahaase kayinoolaku kata Ateemit?
Ayimaa ayilo asaabool?»

Bale alolaal lubajaale kayinoolaku kata *Kilisita*.

Kulokaabuku kata Ateemit

3 Kutuyom, li maļegenamu iyiliwut ilob li bukuluul loon bukan kabaje Buyinumabu bata Ateemit. Lilollob li bukuluul loon bukan kata adunaayi inye, loon bukan kañiilowe li káyinenaku kooliil li Kilisita.

² Míiļ lisenuul jihob, inti mutiñaay maļaaļe lisenuul, mata jiyilaateen mo jitiñ. Ban foof boot yok muñe'e jiyilaat mo jitiñ, ³ Mata jilonje li jilonj loon bukanabuku ka-

ta adunaayi inye kulonjemuu. Emmuu li maļegenamu babbaj li bukuluul batii li úmuy, inti wahawu unwu úhihiis kaanaku bukuluul bukan kata adunaayi inye joom? Ban inti jilonlonj loon bukanabuku kulonjemuu?

⁴ An li bukuluul aanumuu: «Injé bata Fool lilaañe», akee li aan: «Injé bata Afolos lilaañe», jilob momuu inti jikankaan loon bukanabuku kukaanemuu?

⁵ Kama Afolos waa laam? Fool waa laam? Alóli kuloka bale joom kata Ateemit, kájiwuulumuu li jýyinen li Kilisita. Anoowan li áloli lakankaan bulokabu ban *Amaanawu* asenoolumuu kakaan. ⁶ Injé liļuuļuk, Afolos li aloose, bale Ateemit akaane min jiiil. ⁷ Mó mújimuu anawu aļukumuu li anawu aloosemmu kulet wahoowah, bale Ateemit akaanumuu min jiiil, akila ammu wah. ⁸ Anawu aļukumuu kulele buko li anawu aloosemmu. Ateemit fan acaam anoowan li buko le li bulokabu ban akaanumuu. ⁹ Li maļegenamu, áloli kuloka joom kálokume dín dáno boot li Ateemit, bukuluul li jóomi kaļaaakaku kata Ateemit.

Bukuluul jommuu eluufayi yata Ateemit. ¹⁰ Liloolok loon ateefa ata maļegen, naboo li kájiyaku kan Ateemit asenommuu, ban li iteef huteefahu huleeteemaahu, min akee áami li álakkenum li ho. Bale anoowan laate ajuke to min alakkenemuu eeno. ¹¹ Li maļegenamu, bajut huteef hukee huleeteema han an ayilo ateef hábuto li han Ateemit akaan tomuu: hammu Yéesu *Kilisita*. ¹² Muñe'e an añammuu éwulus, mantee ehaaliis, mantee foof kuyitik katiineniye, mantee sinuk, mantee foof mukaaw min ateef alakken li huteefahu huleeteemaahu unhu, ¹³ bulokabu boola fan bubil búfulul bujuki li hunakahu hata batiibabu. Li hunakahu unhu, Ateemit fan aña' sambun min ayoob bulokabu bata anoowan, min anoowan ahaas bulok buu lakaane. ¹⁴ An an sambunasu unsu sootutumuu sikajen wahawu wan ateefumuu alakken li huteefahu unhu huleeteemaahu, anawu ummu fan ayab bacaam. ¹⁵ Bale an an bulokabu boola bommuu li búsuloo, let ayab bacaam. Okila humumool fan afak, bale fan anokoo loon an áfakumulo li sambun.

¹⁶ Kama jihaasut joon bukuluul jommuu eluufayi yata Ateemit, imban Buyinumabu bata Ateemit li bukuluul bukine? ¹⁷ An akajenumuu eluufayi yata Ateemit, Ateemit fan aniilen anawu ummu, mata eluufayi yata Ateemit eñawo, ban bukuluul jommuu eluufayi yoola.

¹⁸ Jakum an li bukuluul abuntoolo. An li bukuluul ayinoomuu li aan lababbaj bújallowabu bata adunaayi inye, laate kama alaañenoolo an awele, bánum li alako li maļegen an ájallowe, ¹⁹ mata bújallowabu bata adunaayi inye, buļuuuhoo hákil Ateemit. Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon:

«Ateemit li butuukowabu bata kájjallomuu,
lájokumeyiilumuu.»

²⁰ Bakiicelabu bonsoon foof:

«Amaanawu lahaase

† Li siliibal sakee kukaane: «...bukanabuku kabajumuu Buyinumabu umbu»

uyinoolawu wata kájallomuu,
 lahaase aan uyinoolawu unwu ubajut jáliŋ.»
²¹ Mó mújimuu, jakum an asaloolo mata bukan kúji,
 mata wahawu feh wooluul: ²² lako Fool, lako Afolos
 mantee foof Fiyeel, lako adunaayi, lako buloŋabu, lako
 eketayi, lako wah wata muñe'e mantee foof wammuu
 li ubil, wahoowah feh wooluul. ²³ Ban bukuluul Kilisita
 akiluul, Kilisita Ateemit li akilool.

Kufootal kata Kilisita

4 Joote kama jįjokoli loon kuloka kata *Kilisita*, kan
 asene bútebabu bata elob mata maļegenamu ma-
 ta Ateemit mahaasutumuu. ² Imban wahawu wan ku-
 fañumuu min an an kusene wah kakaan akaan, wo
 wommuu min akaan bulokabu boola jak. ³ Injé, kaanu-
 tom wahoowah bukuluul batiibelom mantee foof ínje
 batiibeli li hutiib hata bukan. Injé humumom ifandiit
 itiiboolo. ⁴ Li maļegenamu, bajut wah wan éemum li
 iwatatenoolo, bale inti wahawu unwu wommuu li úji li
 eeni ibajut butila. *Amaañenawu* okila ammuu li atii-
 bom. ⁵ Mó mújimuu, jakum jitiib an tówum taŋayi éliiŋ.
 Jikob boot nan Amaañenawu ammuu li abil. Okila am-
 muu li áŋalul li mawuŋe wahoowah feh wayoli li élim,
 ban li áhiis foof uyinoolawu wan bukanabuku kuyolu-
 muu li uyunumiil. Muñe'e anoowan li akit áyabum li
 Ateemit kasalaku kammuu kutookool.

⁶ Kutuyom, wahawu wan ilobuulumuu feh, lilollob
 wo iya li Afolos lí ínje humumom boot li majakaamu
 mooluul. Lifañeene min jiliikenum li áloli wahawu wan
 húlobuwahu unhe hufañumuu hulob: «Jakum jikaan
 wah jįjow jiwuuhun wahawu wakiicimuu.» An li bukulu-
 ul aatut ateben ubandool mata min alaañe bata akee
 min akat bo aahu. ⁷ Kama ayimaa akaani uhaŋ
 kaabuku? Waa lubaje wan Ateemit asenuti? Ban
 nokoomuu loon wahawu wan ubajumuu kusenisen
 wo, wáa lí úji lí óoti uteben ubandi loon eenimuu wah
 wan kusenuti?

⁸ Jiyaane jibaj wahawu wan jifañumuu feh! Jiyaane
 jikaan bukan kabaje! Jilaañe jikaan kúyii min jįkatoli bo.
 Lifañeene min jilako li maļegen kúyii, mantee áloli foof
 li jiyili jilako kúyii li mano li bukuluul. ⁹ Li maļegenamu,
 lenseen kama Ateemit lákaanolikaan áloli *kufootalaku*
 li foof hákil bukanabuku. ¹⁰ Alóli joonosoono bukan
 kawele humum hata Kilisita, bale bukuluul
 joonosoono bukan kájallowe li hujamoolahu hooluul li
 Kilisita. Alóli jįgootogooto, bale bukuluul jibabbaj sem-
 be. Bukuluul bukanabuku kuluukenuuluuken, bale
 áloli kúbesolibes! ¹¹ Boot yok li waatuwayi yan
 oomaalumee, áloli jumbuku min jicaalete, bahob li
 bóokoli. Jibajut búkoko, kumbuku min kútekewolimuu,
 ban jumbuku min jiñaahoole bomuu muña'a li jįjow.
¹² Alóli jumbuku min jitekemuu síniiloli min jįtuk li
 kųnenoli min jilok. Kúgelolimuu li jįsooniyeeniil, li kúlaa-

menoli li jímuñ. ¹³ Kulobumuu kulim kajakut kuya li
 áloli, li jilob li buko súum. Boot yok muñe'e,
 bukanabuku kųjokolijok loon hin buwuuwumabu bata
 adunaayi, áloli jihine jommuu mabojamu mata
 adunaaye.

¹⁴ Ikiiculootuul kulimaku unku boot kasuuwenuul,
 bale boot kaliikenuul loon bañoolom ban iboolaat.
¹⁵ Mata li maļegenamu, maayeet min jibajeene kuliike-
 na koono sínjunne li buloŋabu booluul li Kilisita, bale
 atuuba ano bale jiyilo jibaj, mata li buloŋabu booluul li
 Yéesu Kilisita, ínje áŋalulumuu Hulimahu Hásu-
 umaahu. Injé emmuu atuubawuul. ¹⁶ Muñe'e kama
 liļawuul min jinaak jikaan loon ínje ikaanemuu. ¹⁷ Wa-
 hawu unwu újimuu li íboñuluul *Tímote*, ammuu
 añoolom an iboolaatumuu, ban li átuk lit li Amaañe-
 nawu. Fan awayiļenuul buu ínje iloŋemuu li Yéesu Kil-
 isita, loon foof liliikene bomuu tanootan li sijanguwasu
 feh.

¹⁸ Kukee li bukuluul kutebenteben ubandiil mata
 kuyinooyinoo li koon let ibil booluul. ¹⁹ Bale súumu-
 muu li Amaañenawu, fan ibil booluul ban let fiyo. Nan
 emmuu li íliiŋul, inti kulimaku kan bukanabuku um-
 buku katebenumuu ubandiil léemi li ihaas, bale sem-
 baasu san kubajumuu. ²⁰ Li maļegenamu, *Jáyiyaju jata*
Ateemit jilakowut mata kulim bale, bale mata sembe.
²¹ Waa jihaje mafañ? Mantee ibil boot booluul li egol
 ló, mantee li húbooli ló li buyinum bájoobiye?

Kákaanikoolaku kalakomuu li ejanguwayi yata Koolent

5 Jamowe tanootan kaanaku babbaj kákaanikoo li
 bukuluul. Kákaanikoolaku unku kubajut maayeet
 li bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool.
 Lijame kaanaku akee li bukuluul lahintenehinten
 anaalaawu ata atuubawool. ² Buyina booteene bujoku-
 ul, min jikesoo anawu ummu ákaanikoomuu áfu' li
 bukuluul, bale jikaanut mo min bukuluul jinaak jiteben
 ubanduul. ³ Injé, maayeet min íloyiyuulumuu, bale
 buyinumom bumbu li bukuluul. Litiibe anawu
 ákaanikoomuu iban, loon eenimuu to leem li bukuluul.
⁴ Jiwoogumuu li kajaw kata *Amaañenawu* Yéesu, buy-
 inumabu búmbaam fan bulako li bukuluul. Li sembaa-
 su sata Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita, ⁵ jibet
 anawu ummu li kųnen kata *Sayitaane* min ábuj eniilayi
 † yoola, mantee yaalayi yoola li ebil efak li hunakahu
 nan Amaañenawu ammuu li abil.

⁶ Min jitebenemuu ubanduul loon muña'a, jakut
 maayeet! Kama jihaasut kaanaku: «*Jílebiil* jatit jįkaak-
 enemuu efolayi feh yasiwimuu.» ⁷ Jífulen élebiilayi ††
 inyu yahaanayi li bukuluul, min jiset. Jikaan momuu,
 fan jinokoo loon efo' yawunkul yasiwi yabajut élebiil.
 Li maļegenamu, *Kilisita* ajokimuu loon ágalalaanawu

† ... min ábuj eniilayi: *Síliibal sakee sikaane «bóonowabu bata eniilayi»* †† *Elébiilayi inyu yahaanayi: 12:8,20*

an kusuwifaku kunaake kusilamuu min kukaan ka-gaanaku kata *Faak*, lasilayi ban. ⁸ Mó mújimuu, lootaale kama ukaanaal kagaanaku kata Faakayi, ban inti li kúmbuuluwaku kabajumuu élebiilayi yahaanayi, élebiilayi yata kákaanikoolaku li búlafutabu, bale li kúmbuulu kabajut élebiil, kúmbuulu kata maset, li maļegen.

⁹ Li eleetalayi yan ikiiculuumuu, lilobuulob kaanaku jitey bukanabuku kahintowemuu li aletalet. ¹⁰ Ilobut ígiwoo ló bukanabuku kata adunaayi kahintowemuu li aletalet, kákuuwetemuu, kaweelomuu li sídalam mantee foof kamanenemuu kuteemit kalet maļegen. Nokoomuu loon boot min jitey bukanabuku umbuku feh, yo yommuu kama mín jífu' li etaamaye. ¹¹ Bale liki-iculuukiic min eenuul jitey an aani láyinenyinen li Kilisita, ban li anaak ahinto li aletalet, li aweelo li sídalam, li amanen kuteemit kalet maļegen, li anaak áloboo bukan, li anaak ákaliyenoo mantee foof li anaak ákuwet. An loon muñowu jakum jitiñum dín dáno li akila.

¹² Li maļegenamu, inti ínje éemi li itiib bukanabuku káyinenutumuu li Yéesu. Bale bukanabuku kan jibajumu káyinen kano, bukuluul humumuul jóotimuu jitiibiil. ¹³ Bukanabuku káyinenutumuu li Yéesu, Ateemit ammuu li atiiibiil. Jífulen li tutooluul anawu álafutumu.

Akeleceñ bale áatimuu atiiib akeleceñ

6 Kaanumuu loon an li bukuluul jammuu ekeleceñ abaje elob li afaalool akeleceñ, buu eete kaan li abaj kakaañen min ájowetum elobayi ajow asen bukan káyinenut li Ateemit balewool kutiib, min akat bo bukanabuku kata Ateemit? ² Kama jihaasut joon bukanabuku kata Ateemit kommuu li kubil kutiib adunaayi? Ban nokoomuu loon bukuluul jóomi li jibil jitiib adunaayi, waa elob yatit bale jootutumuu jiyili jitiib? ³ Kama jihaasut joon alolaal omaalumuu li utiibaal *kumalakaabuku*? Hájum wahawu wata buloñabu umbe! ⁴ Waa wommuu lí úji li baj elob li bukuluul loon inyu, li jiña' bukan kalet wahoowah hákil ejanguwayi kulako kutiiba? ⁵ Lilollob mo boot li ñisuu ñooluul. Waa hinut baj li bukuluul an ájallowe ayilo akaan bukan li bukuluul kámuye min kujamoo? ⁶ Li maļegenamu, mantee jaajak min an kutilibunaal li atuyool, ban mit hákil bukan káyinenut li Yéesu Kilisita?

⁷ Min fanemuu baj tilibinaal li bukuluul humumuul, yo éhiisumuu kaanaku heekuuhéek li kabane. Kama wáa újiye bukuluul jifañut min kukaanuul wah wacolut? Waa kama kuyilaat kúkuuwetuul li jikat bo? ⁸ Bale bukuluul humumuul jikaanemuu wah wacolut, bukuluul jíkuuwetemuu, ban bukanabuku kan jikaane momuu kutuyuu! ⁹ Kama jihaasut joon bukanabuku kakaanemuu majakut let kunoken li *Jáyyiyaju jata*

Ateemit? Jakum jibuntoolo: káfulowemuu li aletalet, kamanenemuu kuteemit kalet maļegen, kahintowemuu li bukan kan kuyabowut, kánayinaabuku kahintenemuu kufaaliil kánayine, ¹⁰ kákuuwetemuu, kaweelomuu li sídalam, kákaliyenoolemuu, káloboolemuu bukan, kabotemuu wah wata bukan, let kunoken li Jáyyiyaju jata Ateemit. ¹¹ Ban muñowu kukee li bukuluul kunokoo nomuu. Bale Ateemit oololaal lafoffos kahooloolaku unku áfulen li bukuluul, min akaanuul to boot li akila. Li akaanuul jilako bukan kacole li kajaw kata *Amaanenawu* li Buyinumabu boola.

Jiña' eniilayi yooluul min jisal Ateemit

¹² Kukee li bukuluul koone: «Liyilo ikaan wah wásuumom.» Maļegen! Bale inti wahawu feh ujake kakaan. Liyilo een: «Liyilo ikaan wah wásuumom», bale let ikaanoolo amiikeel ata wahoowah. ¹³ Li jinaak foof joon: «Mutiñaay lakaanikaan boot li ha', ha' li akaani boot li mutiñaay.» Maļegen! Ateemit fan abil aniilen wo újuba: mutiñaayamu li halahu. Bale eniil yata álahukowan ekaanuti boot bucagayet. Eniilayi yoonosoono to boot li *Amaanenawu*, Amaanenawu li aano to boot li eniilayi. ¹⁴ Ateemit layitenuuyitenul Amaanenawu li eketayi, ban fan ayitenulolaal foof li eketayi li sembaasu soola.

¹⁵ Kama jihaasut joon siniilasoo sooluul bugeb bata eniilayi yata *Kilisita* soom? Waa, iña' leete file bugeb bata eniilayi yata Kilisita ijow ikaan eniil yata ecaga? Maayeet! ¹⁶ Kama jihaasut joon ánayine ahintenumuu ecaga, buko kújuba fan kulako eniil yano? Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Anáyinaawu li anaalaawu fan kulako eniil yano †.» ¹⁷ Bale an asenoolomuu boot li Amaanenawu, li kulako an ano li buyinum.

¹⁸ Jitey bucagayet! Uhoofoo waawu wan an akaane fan ulako tiyan eniilayi yoola, bale an alomuu li bucagayet, li ahoofoo li eniilayi yoola humum yo. ¹⁹ Kama jihaasut joon eniilayi yooluul yommuu eluufayi yata Buyinumabu Banabaabu báamimuu li bukuluul, ban Ateemit asenuulumuu? Jikiloolowut bukuluul humumuul. ²⁰ Li maļegenamu, Ateemit lacancaam bacaam báamak min ánoomuluul. Mó mújimuu, joote kama jiña' siniilasoo sooluul min jíbinkenool.

Fool li alob mata búyabo

7 Muñe'e mata kulimaku kan jigellénommuu li eleetalayi yooluul, boot min eenuul jaajak min ánayine alako to bahintenuul anaale. ² Bale emmuu bucagayetabu bululluuk gáa', harje majak min ánayine anoowan abaj aseekool, anaale anoowan li abaj ánayinewool. ³ Anáyinaawu laate akaan aseekool wahawu wan ánayine áatimuu akaan aseekool. Li

† *Jijuke li éliibalayi yata húkitumahu 2:24*

manolamu, anaalaawu foof laate akaan áyinool wahawu wan anaale átimuu akaan áyinool. ⁴ Anaalaawu ayilaat akaan wah wásuumool li eniilayi yoola, mata eniilayi yoola áyinool akil yo. Li manolamu, ánayinaawu foof ayilaat akaan wah wásuumool li eniilayi yoola, mata eniilayi yoola aseekool akil yo. ⁵ Jakum an li buko kújuba ahoy min kuhinto li afaalool, mantee yo yommuu buko bajamoole min kukokkoben jakee min kunaak kuɓaw Ateemit. Bale fúlum tómuu, li kulaañen kuloŋ buloŋiil bata búyabo, jakum bil kúyiliyaati kujokoo min kusen *Sayitaane* bútin min abuutiil.

⁶ Min ilobumuu loon muñowu, ilet li katuunjuul min jikaan mo, bale jikaan momuu jaajak. ⁷ Li maɓegenamu, lifañeene min bukanabuku feh kunokoo loon ínje, bale anoowan labaje káji humum ko kan Ateemit asenool. Aahe káji kaake, aaha káji kaaka.

⁸ Kulimaku unke lemmuu li ilob kayabutumuu li kayabowutumuu li kukahalaku: fan jak nǵáa' boot li buko min kulako to muña'a loon ínje. ⁹ Bale jiyilaatumuu jijokoo, káyinaabuku li kuyab, kaalaabuku li kuyabo. Haje majak jiyab mantee jiyabo, jakum bil jí-sulo li kásiibo.

¹⁰ Kayabumuu li kayabomuu, hulimahu unhe lemmuu li ilobiil: anaale ayabowe aatut ábalo bata áyinool. Koote kukaan loon hulimahu unhu hulobumuu. Inti lí ínje hubilumulo, bale li *Amaañenawu*.

¹¹ Nokoomuu loon anaale ábalowe bata áyinool, jakum alaañen ayabo, mantee yo yommuu alaañ kujow kujamoo li áyinool. Li manolamu, ánayine aatut aan aseekool ábalo.

¹² Kaabuku kulimaku unke lemmuu li ilobiil: ánayine áyinene li Yéesu abajumuu anaale áyinenut ban anaalaawu li aan éehe' kuyilo kukin, ánayinaawu aatut aan anaalaawu ábalo. Kulimaku unke ínje humumom ilob ko, inti Amaañenawu. ¹³ Li manolamu, kaanumuu loon anaale áyinene li Yéesu ayabowe li ánayine áyinenut, ban ánayinaawu li aan éehe' kuyilo kukin, anaalaawu aatut aan ánayinaawu kukatoo. ¹⁴ Li maɓegenamu, ánayinaawu áyinenutumuu, li anaalaawu oola láatummuu alako an anabe. Li manolamu, anaalaawu áyinenutumuu, li áyinool láatummuu alako an anabe. Letumuu mo, bañiilabu booliil fan bulako loon bañiil bata bukan kákaanumut li Ateemit balewool, ban li maɓegenamu bañiil banabe koom.

¹⁵ Nokoomuu loon anawu áyinenutumuu li Yéesu afañe min kukatoo li anawu an kuyabomuu áyinenumu, kuyilo kukatoo. No unnu ánayinaawu mantee anaalaawu áyinenumu hoola húfule, mata Ateemit lahooñuuhooñ boot mata min jiloŋ li kásuumaay. ¹⁶ Li maɓegenamu, awu anaalaawu luhaase mantee li ufaken ánayinaawu ooli? Awu ánayinaawu luhaase mantee li ufaken anaalaawu ooli?

Jiloŋ loon Ateemit afañumuu

¹⁷ Fúlum tomuu li wahawu unwu feh, jijok li hulimahu han ilobemuu bukanabuku li sijanguwasu feh. Hulimahu unhu ho hommuu: anoowan laate alako loon *Amaañenawu* akaanoolumuu, loon alakomuu nan Ateemit ahoofoolumuu. ¹⁸ Kaanumuu loon an lateyitey *búkut* nan Ateemit ahoofoolumuu, alako to loon muña'a. Li bil nokoo loon an ateyut búkut nan Ateemit ahoofoolumuu, jakum aŋes min atey búkut. ¹⁹ *Utey búkutoo*, uteyut búkutoo, bajut jáliŋ. Wahawu wabajumuu jáliŋ wo wommuu kátuul kulimaku kata Ateemit. ²⁰ Anoowan laate alako loon alakomuu nan Ateemit ahoofoolumuu. ²¹ Kaanumuu loon amiikeel lulakowe nan Ateemit ahoofimuu, jakum uyinoo wahoowah. Bale ubajumuu bútin mata mín úfu' lí hó. ²² Li maɓegenamu, amiikeel an Amaañenawu ahoofne, Amaañenawu láfulenool aban li humiikeeleto. Li manolamu, an alet amiikeel an *Kilisita* ahoofne, amiikeel laam ata Kilisita. ²³ Ateemit lacancaam nǵáa' min ánoomuluul, jakum jilaañ jilako emiikeel yata bukan. ²⁴ Kutuyom, anoowan laate alako hákil Ateemit loon alako nomuu nan ahoofoolumuu.

Fool li alob mata bukanabuku kayabutumuu, kayabowutumuu li kahokumuu kúyiniil

²⁵ Muñe'e mata bukanabuku kayabutumuu mantee foof kayabowutumuu, ibajut hulim háfulumulo li *Amaañenawu* han éemi li isenuul. Bale boot min ihin isen kayinoolom, ínje jan káyiyenaku kata Amaañenawu kújimuu léemi an an joote jí kangum li akila.

²⁶ Lenseen jaajak min an alako to loon aanomuu. Sílaamasu sata muñe'e síjimuu li ilob mo. ²⁷ Kaanumuu loon lubabbaj anaale, jakum uŋes min jikatoo. Li bil nokoo loon ubajut anaale, jakum uŋes anaale. ²⁸ Bale uyabumuu anaale, ukaanut kahoofoo. Li bil nokoo loon ásungute ahaasut ánayine ayabowe, akaanut kahoofoo. Bale bukanabuku kayabumuu fan kubaj sílaam li buloŋiil bata hunakoohunak, ban lifañeene jakum jibaj so.

²⁹ Kutuyom, wahawu wan ifañumuu ilob wo wommuu unwe: taŋayi yasaŋomuu efamut. Bukanabuku kayabumuu koote kuloŋ loon bukan kayabut, yaan muñe'e. ³⁰ Káamimuu li jílok, li kukaan loon bukan kalet li jílok. Káamimuu li ésumansuum, li kukaan loon bukan kalet li ésumansuum. Káamimuu li hunoom, li kukaan loon bukan kabajut wahoowah. ³¹ Káloŋummuu li wahawu wata adunaayi, li kukaan loon kúloŋumut li wo, mata adunaayi loon yommuu, elet li efiyo nǵáa'.

³² Lifañeene min buyina banooban búfu' li bukuluul. An ayabut fan ayinoo mata wahawu wata Amaañe-

nawu. Fan aŋes min akaan Amaaŋenawu súm. ³³ Bale an ayabe, fan ayinoo foof mata wahawu wata adunaaye. Fan aŋes min akaan aseekool súm.

³⁴ Muñowu buyinumool bommu bulako li wah újuba. Li manolamu, anaale abajut ányine mantee foof ásungute, fan ayinoo mata wahawu wata Amaaŋenawu, mata fan afañ min alako an ata Amaaŋenawu li wahoowah feh wan akaane li wan ayinoole. Bale anaale ayabowe fan ayinoo foof mata wahawu wata adunaaye. Fan aŋes min akaan áyinoool súm.

³⁵ Lilollob loon muñowu boot li majake mooluul, inti boot kabuutuul min jilo li miñ, bale mantee li jikaan wahawu wahaŋumuu majak, ban li jikot Amaaŋenawu li buyinumool feh.

³⁶ Kaanumuu loon áfu' abaje ásungute an kujamoole boot búyabo, ban li ayinoo li aan alet li kakaan jak ásungutaawu min ayabutoomuu, ban buyinumool li bujow li ásungutaawu, ban ayilaat ajokoo, min ayinoo li aan koote kuyabo, kama li kuyabo loon afañumuu. Akaan momuu, ahoofoolut. ³⁷ Bale an ajokumuu li buyinumool kaanaku let ayab, ban an atuŋutool, min lako okila ayinoole min akaan wah wásuumool, ban li ayili ajokoo li kásiibowaku koola, anawu ummu lakaane jak. ³⁸ Kaanumuu loon muña'a, anawu ayabumuu ásungutaawu an kufañoomuu lakaane jak, bale anawu ayabutumuu anaale, lahaŋe makaan jak.

³⁹ Anaale an kuyabowe li ányine, fan kukin boot yok nan áyinoool ammu li aket. Bale áyinoool aketumuu, anaalaawu layilo ajow ayabo li an an afañe. Bale anawu an kóotimuu kuyabo laate alako an áyinene li Amaaŋenawu Yéesu. ⁴⁰ Alako tomuu muña'a bayabowut, fan ahaŋ mabaj kásuumaay. Kayinoolaku kúmbaam ko kommu unku, ban lenseen ínje foof libaje Buyinumabu bata Ateemit.

Eliwayi yata sínuukuleŋasu sasilayimuu kuteemit kalet maŋegen

8 Muñe'e mata eliwayi yata sínuukuleŋasu sasilayimuu kuteemit kalet maŋegen †, luhaasaale kaanaku «alolaal foofolaal feh lubajaale kahaasemiñ ††», loon jilobemuu. Bale kahaasemiñ lakaanekaan an min atebenoolo, húbooli li akaan an min ank li káyinenaku. ² An ayinoomuu li aan lahaase wah ukee, anawu ummu ahaasolut jak loon áatimuu ahaas. ³ Bale an afañumuu Ateemit, anawu ummu Ateemit lahaasool.

⁴ Muñe'e mata bútokoñabu bata eliwayi yata sínuukuleŋasu sasilayimuu kuteemit kalet maŋegen, luhaasaale kaanaku kuteemitaku kaletumuu maŋegen kulet wah wata maŋegen li adunaayi inye, ban Ateemit ano bale abaje. ⁵ Li maŋegenamu, baje kukee kaane baje kuteemit li kumaanŋen kameeŋe li emitayi li etaa-

† Kuteemit kalet maŋegen: kuteemitaku umbuku kaletumuu maŋegen kuyilo kukittenooli li úciinawu †† Kahaasemiñ ko kommu «connaissance». An ahaase wah wameeŋe lababbaj kahaasemiñ

mayi, ⁶ bale li alolaal, Ateemit ano bale abaje. Okila ammuu Atuubaawu, áwuwenumuu wahoowah feh, ban li uloŋaal boot li akila. Li baj foof *Amaaŋen* ano bale. Okila ammuu Yéesu *Kilisita*, an wahoowah feh úwuwenumimuu li akila, ban li úloŋumaal li akila.

⁷ Bale inti bukanabuku feh kuhaase maŋegenamu ummu. Kukee kafuleneenumuu li ejow bata kuteemitaku kaletumuu maŋegen, boot síyaat kuloŋe li kutokoñ eliwayi inyu loon eenimuu eliw yata sínuukuleŋ sasilayi kuteemitaku umbuku kaletumuu maŋegen. Uyunumawu wooliil úgootogooto, ban li kujokoolo loon bukan kasikowe li eliwayi inyu. ⁸ Inti wah watiñeyi wóomi lí újiwolaal li ulakowaal hákil Ateemit. Let kaan wahoowah alolaal batiñutaal wo. Let foof ubajaal to wahoowah alolaal batiñaale wo.

⁹ Jiyilo jikaan wah wásuumuul, bale jijuke to, jakum bil bakaanelabu booluul búji bukanabuku kan káyinenaku kooliil kulitutumuu, li kulo li kahoofoo. ¹⁰ Li maŋegenamu, nokoomuu loon an an káyinenaku koola li Kilisita kulitut, ajuki awu «jahaasumuu wah», mabahe tan kukaane ateemit alet maŋegen min ulako hutiñ, mantee anawu ummu let ayinoo li aan layilo atokoñ eliw yata sínuukuleŋ sasilayi kuteemit kalet maŋegen?

¹¹ Kaanumuu loon muña'a, atuyi ummu an káyinenaku koola kulitutumuu, «kahaasemiñaku» kooli li kújiwool li ájim, ban Kilisita lakeeket boot li akila. ¹² Ji-hoofoomuu loon muña'a kutuyuu, ban li jiliw uyinumawu wooliil wágootomuu, jihaas joon Kilisita humumool jihoofoole. ¹³ Wahawu unwu újimuu, kaanumuu loon eliw yan itine yóomi li éji atuyom li alo li kahoofoo, fan ikat kale bútokoñ eliw jakum íji atuyom li alo li kahoofoo.

Buu Fool awaaleyemuu Hulimahu Hásumaaahu

9 Waa iyilaat ikaan wah wásuumom? Waa ilet *afootal*? Kama inti Yéesu lijukumuu ammuu *Amaaŋenawu* oololaal? Kama inti bukuluul jommu bulokabu búmbaam li Amaaŋenawu? ² Maayeet min kite eeni baje kukee kaane ilet afootal, bale bukuluul joote jihaas joon ínje afootal leem, mata bukuluul jammu li Amaaŋenawu, bukuluul jíhiisumuu jak kaanaku ínje afootal.

³ Muñe'e lichenoolowemuu hákil bukanabuku kawatatenewommuu: ⁴ Waa áloli tookut min kúsenoli jitiñ li jihob? ⁵ Wáa áloli jibajut kakaañen min anoowan li ayab anaale áyinene li Kilisita min jinaak jinaboo, loon kufootal kaabuku foof kukaanemuu, li kutuyaku kata Amaaŋenawu li Fiyeel? ⁶ Mantee ínje li Balunabaas bale jóotimuu jilok li kúŋenoli min jilon? ⁷ Jibile jijam asollaali aŋale wahawu woola humum wo min acaam bulokool bata asollaali? Ayimaa abile aŋuk úbiiñ aban let atíñ kúuŋaku kata úbiiñawu. Amata buu áhobeliit míljamu mata bumatabu boola?

⁸ Lilollob mata wahawu wata bulonjabu bata álahukowan, bale inti wo bale úhiise wahawu wan ifañumuu ilob. Inti *eluwaayi* yata Móiis foof elollob wahawu wanolawu? ⁹ Li maļegenamu, kikkiic li eluwaayi yata *Móiis* kaanaku: «Jootut jikok butum ba-ta húmuuna ho li etoboj edenfeterj †». Waa, Ateemit layinooleyinoo mata kúmuuna bale? ¹⁰ Inti alolaal újiyaalumuu li alob loon muña'a? Kulimaku unku kuki-icikiic boot li alolaal. Li maļegenamu, anawu awańe-muu li átekulemuu edenfeterjayi koote kukaan bulok-abu booliil li *kákangum* ló kata fan kubaj to jooli-il.¹¹ Kaanumuu loon áloli jiluuļuk li bukuluul sígul sa-jake sata Buyinumabu Banabaabu, waa jonsoon file hahah min jíbajum wah wajake li bukuluul?

¹² Nokoomuu loon baje kukee kayilo kúbajum wah li bukuluul, áloli jihanjil mabaj kayilaaku unku, inti mo?

Alóli jiyiliyeene jikaan mo, bale jikaanut mo, min jí-muñ wahawu feh jakum bil jiji Hulimahu Hásumaaahu hata *Kilisita* li hújowaati loon hóotimuu hujow.

¹³ Manooman jihaase kaanaku bukanabuku kaloke-muu li *Eluufayi yata Ateemit*, ló kúyabume naak hutinahu hooliil. Bukanabuku kasilayemuu sínuukulerjasu li *husilaahu* kubajebaj jooliil li eliwayi yata sínuukulerjasu sasilayimuu. ¹⁴ Li manolamu, Amaanenawu lalollob kaanaku bukanabuku kawaaleyemuu Hulimahu Hásumaaahu, koote kúlonjum li Hulimahu Hásumaaahu.

¹⁵ Liyiliyeene ikaan mo, bale ikaanut mo, ban ikiicu-loot kulimaku unke mantee li íbajum tó wah ukee. Hanje majak kama min iket! Bale an let abot lí ínje wahawu unwu wájiwommuu li íbaj kasal. ¹⁶ Ilet li ijow kasaloolo mata min iwaaleyemuu Hulimahu Hásumaaahu. Li maļegenamu, laalu búteb ban Ateemit akaanom. Katek kujow kulako lí ínje, ínje bahoye kawaale Hulimahu Hásumaaahu. ¹⁷ Nokooleenumuu loon ínje humumom imane min ikaan bulokabu umbu, manooman fan íbajeen bacaam, bale emmuu búteb ban Ateemit asenom, fan ikaan bulokabu ban asenom-muu kakaan. ¹⁸ Kama bacaamabu búmbaam bo bom-muu bay? Bo bommuu min iwaaleyemuu Hulimahu Hásumaaahu montonj, bageļļenut wahawu wan ee-teenumuu íbaj li kawaaleyaku kan iwaaleye homuu.

¹⁹ Li maļegenamu, maayeet min iletumuu amiikeel ata an, li ikaanoolo amiikeel ata bukanabuku feh, bájum li ínalul bukan kahanj mameenj boot li Yéesu Kilisita. ²⁰ Ilakomuu bulok li *Kusuwifaku*, fan ilonj loon asuwif alonjemuu mantee li ínalulilil boot li Yéesu. Maayeet min an ayilaatumuu atuunjom ikaan bakaanelabu bata kusuwifaku loon eluwaayi yata Móiis elobumuu, fan ilonj loon eenimuu li eluwaayi in-yu leem, ínje li bulok li bukanabuku kakaanemuu loon eluwaayi inyu elobumuu, mantee li ínalulilil boot li Yéesu

su Kilisita. ²¹ Li manolamu, ilakomuu li bukan kahaasut eluwaayi yata Móiis, fan ilonj loon kulonjemuu, ban let ijuke li eluwaayi inyu yata Móiis, mantee li ínalulilil boot li Yéesu Kilisita. Inti eeniseen mantee ínje ituulut eluwaayi yata Ateemit, mata likaaneekaan loon eluwaayi yata Kilisita elobumuu. ²² Ilakomuu li bukan kágootowe, fan ilonj loon eenimuu ínje humumom lí-gootogooto, mantee li ínalul kágootomuu boot li Yéesu Kilisita. Mó mújimuu likaanolokaanoolo ilako wahawu feh boot li bukanabuku feh, mantee manooman li ifaken kukee li buko. ²³ Wahawu unwu feh likankaan wo bájum Hulimahu Hásumaaahu li hujami tanootan, mantee li íbajum tó júmbaam li kásooniyenaku kata ho.

²⁴ Inti bukuluul jihaase kaanaku bukanabuku ka-heekoolomuu li etey li kukaakaku, foofiil feh fan kutey, bale an ano li buko ammuu li aheek min anja' bacaam-abu? Bukuluul foof kama jitey etey yata min jiheek min jinja' bacaamabu. ²⁵ Anoowan li bukanabuku ka-heekoolomuu li búteyoo, fan atek eniilayi yoola min ahoy wah wameenje. Ban buko kukankaan mo boot min kubaj bacaam baatut bufiyo, bale alolaal lukaanaakaan mo boot min ubajaal bacaam baatut bu-bil buban. ²⁶ Wahawu unwu újimuu ínje ummu li etey, bale íteyeliit ló muña'a. Linokoonokoo loon atekoola, bale ítekeliit ló muña'a. ²⁷ Liteetek eniilayi yúmbaam séngi, ban li ijok yo eeken jakum bil iwaale kaabuku Hulimahu Hásumaaahu iban, li lako ínje ílet ló li bukanabuku kammuu li kuyab bacaamabu.

Wahawu wabile ubajumuu kata Isilayeel li kayi-inaayaku

10 Kutuyom, lifańe min jiwayiļo kaanaku li tarjayi yata Móiis, situubawolaal sihaan sinaanaak si-jow sinab li kafaal kanaake kufooyiilumuu, ban buko foofiil feh li kújowum li husamuwahu Hájunkaahu kú-fu' baaba. ² Buko foofiil feh nokoonokoo loon kúbat-i-sewumibatiise li kafaalaku li foof husamuwahu min kubaj hujamoo li *Móiis*. ³ Buko foofiil feh kutintiń mu-tińaayamu manolamu, man Ateemit aseniilumuu ma-bilummuu li emitayi. ⁴ Ban buko foofiil feh, kuhohhob foof malamau manolamu man Ateemit aseniilumuu. Li maļegenamu, kunaanaak kuhob li hugisaahu han Ateemit anaake akaanumuu hunab li buko. Hugisaahu unhu, ho hulakomuu *Kilisita*. ⁵ Bale Ateemit súmutool li kahanjumuu mameenj li buko, wahawu unwu újimuu li kuket kuban kayiinaayaku feh.

⁶ Wahawu unwu feh ubabbaj, min ulako bukit-tenoolum boot li ololaal, jakum bil ukataal kásiibo ka-jakut min kuhanjolaal sembe loon buko. ⁷ Jakum foof ji-naak jimanen kuteemit kalet maļegen loon kukee li buko kunaake kakaanumuu. Loon Bakiicelabu bulobu-muu: «Esúkayj enaanaak ebah min etiń eban li ehob,

† 9:9 Dótelonom 25:4

ban li eyito éwayeen.»⁸ Alolaal jakum ulowaal li kákaanikoo loon kukee li buko kukaanumuu, min bukan koono sínjunne áyii li síhaaji kuket hunak hano.

⁹ Jakum foof úgecaal Amaanawu † loon kukee li buko kukaanumuu, min sinuukayila silumiil min kuket.

¹⁰ Jakum jinaak jímummunoo loon kukee li buko kukaanumuu, min amalakaawu ata eketayi aniileniil.

¹¹ Wahawu unwu feh ubabbaj min ulako bukit-tenoolum boot li kaabuku. Ukiicikiic kat to, min bilum alolaal aamaalumuu li bulonj li tan yan uhaase oon bulonjabu bumbu li buban, li uliikenumaal to wah. ¹² Mó mújimuu an ayinomuu li aan layitoyito, laate ákaanum jakum bil alo. ¹³ Sílaamasu san jibajumuu, so foof kukee kubajemuu. Bale Ateemit álobeliit aban li añak alaañ búsol, ban let akat min jilo li sílaam sahanjuul sembe. Nan sílaamasu sommuu li jilowuul, fan asenuul sembe min jiyili jímuñ, li asenuul foof bútin min jífu' lí só.

¹⁴ Kutuyom kan iboolaat, wahawu unwu újimuu jikat kamanen kuteemitaku kaletumuu malegen. ¹⁵ Lilollob li bukuluul loon bukan kata uyinum. Jiyinoo bukuluul humumuul min jijuk kulimaku kan ilobuulumuu. ¹⁶ Jiyinoo ejunkayi yata kásooniyenaku yájimuu li unaak usalaal Ateemit. Inti nan uhobaale lómuu ekaanewolaakaan ubajaal hujamoo li Kilisita humum hata húsimahu hoola háyuwimuu boot li alolaal? Húmbuuluwahu han umunculoolaaalemuu, inti nan utokoñaale homuu hukaanewolaakaan ubajaal hujamoo li Kilisita humum hata eniilayi yoola yacoocimuu boot li alolaal? ¹⁷ Húmbuulu hano bale hubaje, ban maayeet min kite eenimuu lumeenjaameen, bale eniil yano loomaal, mata alolaal foofolaal feh lutokoñaatokoñ li húmbuuluwahu hanolahu.

¹⁸ Fan jijuke kata *Isilayeel*: inti bukanabuku katokoñemuu eliwayi yata sínuukuleņasu sasilayimuu Ateemit, kujamoojamoo li Ateemit? ¹⁹ Waa lifañe ilob to? Mantee eliwayi yata sínuukuleņasu san kusilayemuu kuteemit kalet malegen wah ukee éjaline, mantee foof kuteemitaku humum ko kaletumuu malegen wah ukee kújaline? ²⁰ Maayeet! Boot min eenuul wahawu unwu wan kusilayemuu, li malegenamu uyinum wajakut kusilaye wo, inti Ateemit kusilaye wo. Ban ifañut min jilako an ano li uyinum wajakut. ²¹ Jiyilaat jihob li mano li ejunkayi yata *Amaanawu* li yata uyinumawu wajakutumuu. Jiyilaat jitiñ li mano li buyinjaayabu bata Amaanawu li bata uyinumawu wajakutumuu. ²² Waa file, jifanfañ min jígec Amaanawu? Jiyinooyinoo li joon luhanjaale Amaanawu sembe?

Ukaanumuu wah li ukaan wo boot li kasal kata Ateemit

²³ Kukee li bukuluul koone: «An layilo akaan wah wásuumool.» Malegen! Bale inti wahawu feh ujake kakaan. «An layilo akaan wah wásuumool», bale inti wahawu feh uyilo ukaan bukanabuku min kank li káyinenaku kooliil. ²⁴ Jakum an anes majake boot li akila bale, bale anes majake boot li kaabuku.

²⁵ Jiyilo jitiñ eliw yanooyan feh yan kújulaye li malise, ban jakum jigelleno bay eliwayi inyu ebilumulo, jakum bil an abaj to kayinoo kakee. ²⁶ Mata loon Bakiicelabu bulobumuu: «*Amaanawu* akile etaamayi li wahawu feh wáami lómuu †.»

²⁷ An áyinenut li Yéesu ahooñuulumuu hutiñ, ban li joon éehe' min jijow, wahoowah wan ammuu asenuul li jitiñ wo. Jakum jigelleno bay wahawu unwu úfulumulo, jakum bil an abaj to kayinoo kakee. ²⁸ Bale an aanuulumuu: «Eliwayi inye yata énuukuleņ yawaaseni kuteemit kalet malegen», jakum jitokoñ yo humum hata anawu ummu alobuul momuu, jakum bil an abaj to kayinoo kakee. ²⁹ Inti mata wahawu wan bukuluul jiyinoo tomuu lilobe, bale mata kayinoolaku kata aahu.

Waa wommuu li úji li ikaan wah hákil an, wáami li újiwool li abaj to kayinoo kakee min ájowum to atiibom, ban liyliyeene ikaan wo? ³⁰ Nokoomuu loon lisassal Ateemit mata wahawu wan itiñumuu, wáa lí úji an láati awatatenom mata mutiñaayamu ummu man ísalummuu Ateemit?

³¹ Mó mújimuu, jítiño li jíhoboo, wahoowah wan joote jikaan, li jikaan wo feh boot li máyiineniyamu mata Ateemit. ³² Balonjelabu booluul jakum búji bukan li kulo li kahoofoo, lako *kusuwif*, mantee bukan kalet kusuwif, mantee foof bukanabuku kata ejanguwayi yata Ateemit. ³³ Jikaan loon ínje. Liņeseņes min ikaan bukanabuku feh súmiil li wahoowah feh. Inesut majake múmbaam bale, bale majakaamu mata bukanabuku feh, mantee li kufak.

11 Jiliikoo lí ínje, loon ínje humumom iliikoolemuu li *Kilisita*.

Anaale laate ásoolo akila li kaław

² Injé ummu li kasaluul min jiwayiłowewommuu li wahoowah feh, li min jinabemuu li kulimaku kúmbaam loon ilobuulumuu. ³ Bale lifañe min jiliitiken wahawu unwe: *Kilisita* ammuu húkowahu hata ánayine anoowan. Anáyinaawu li aano húkowahu hata aseekool. Ateemit li aano húkowahu hata Kilisita.

⁴ Anáyine áhimenomuu húkool akila li kaław mantee foof akila li elob ésukeyi hulim han Ateemit asenool, ánayinaawu ummu lasuuwensuuwen Kilisita.

⁵ Li bil nokoo loon anaale ásoolowut akila li kaław

† *Sílibal sakee «Kilisita» sikaane*

†† 10:26 *Ukijenawu* 24:1

mantee foof li elob é sukayi hulim han Ateemit asenool, anaalaawu ummu lasuuwensuuwen áyinool. Lanokoonokoo li anaale awuulowe †. ⁶ Kaanumuu loon anaale ásoolowut, kama yo yommuu foof ámiito! Bale emmuu suunenisuuneni min anaale awuulo mantee foof li ámiito, kama laate ásoolo. ⁷ Anáyine áatut ásoolo, mata akila ammuu kambuwaku kata Ateemit li máyiineniyamu moola. Bale anaalaawu akila ammuu máyiineniyamu mata ánayinaawu. ⁸ Li maʔegenamu, ánayinaawu áwuwenumulooti li anaalaawu, bale anaalaawu áwuwenumimuu li ánayinaawu. ⁹ Ban ánayinaawu áwuwenuti boot li anaalaawu, bale anaalaawu áwuwenimuu boot li ánayinaawu. ¹⁰ Wahawu unwu újimuu, humum hata *kumalakaaku*, anaalaawu laate abaj li húkowool wah wáhiise kaanaku látuttuul áyinool ††. ¹¹ Li buloŋabu boololaal li *Amaañenawu*, loon ánayine abajumuu jáliŋ li anaale, mo foof anaale abajumuu jáliŋ li ánayine. ¹² Mata loon anaale áwuwenumimuu li ánayine, mo foof ánayine abukumeyimuu li anaale, ban wahawu unwu feh li Ateemit ubilumulo.

¹³ Jijuke bukuluul humumuul min jujuk: mantee jaajak min anaale alako to muña'a básoolowut akila li kaʔaw Ateemit? ¹⁴ Bóono bata áʔahukowan búhihiis kaanaku suunenisuuneni min ánayine abaj wal wabaake. ¹⁵ Bale anaale abajumuu wal wabaake, kasal. Li maʔegenamu, anaale Ateemit lasenoosen wal wabaake min ulako búhimenum bata húkowahu hoola. ¹⁶ An afañumuu min alaañen áwonnoo mata hulimahu unhu, ahaas aan áloli jibajut bakaane bakee, ban sijanguwasu sata Ateemit foof sibajut bakaane bakee.

Hutiñahu hata Amaañenawu

(Máciya 26:26-29; Maak 14:22-25; Lík 22:15-20)

¹⁷ Li wahawu wan emmuu li ilobuul, iyilaat isaluul, mata min jiwoogemuu jíwoogoliit boot kakaanoo majake, bale boot kakaanoo majakut. ¹⁸ Wahawu útiyaalawu wo wommuu, nan jiwoogemuu bajebaj bugiiloo li bukuluul, loon ijamumuu, ban líyineniyinen jakee kaanaku maʔegen. ¹⁹ (Wáa úji? Li maʔegenamu, éetiseeti baj bugiiloo li bukuluul, mantee bukanabuku káyinenumuu li maʔegen li kuhaasi.) ²⁰ Nan jiwoogemuu, let hutiñahu hata Amaañenawu jitiñemuu. ²¹ Li maʔegenamu, jijowumuu jiwoog boot hutiñ, anoowan li bukuluul li ayaan asommen atiñ hutiñahu hoola, min lako kukee kucaalete, kaabuku li kúkali. ²² Kama inti anoowan li bukuluul labaje eluuf? Wáa újiye let jiyaan jinaak jitiñul bo li jíhobul bo? Bale waa, jibebbes Ejan-guwayi yata Ateemit, ban li jifañ min jisuuwen kabaju-

† Awuulowe: *Li kusuwifaku, sicagaasu bale siwuulowemuu, ban suunenisuuneni nǎa' anaale bawuulowe †† Li siliibal sakee kukaane «abaj li húkowool wah wáhiise kaanaku lababbaj kayile», saasu li soon: «layilo hujokoo»*

tumuu? Waa jifañe min ilobuul to? Leete file isaluul? Maayeet! Let isaluul.

²³ Li maʔegenamu, wahawu unwe *Amaañenawu* ali-ikenommuu, ban wo foof lemmuu li iliikenuul: Amaañenawu Yéesu, li ehukaayi nan kubetoolumuu li kurjen kata bukan, laŋaŋŋa' húmbuulu, ²⁴ min asal Ateemit aban, li amuncul ho ban li aan: «Laale eniilayi yúmbaam, yammuu ‡ boot li bukuluul. Jikaan loon muñe'e min jinaak jiwayiʔowom.» ²⁵ Li manolamu foof, nan kutiñumuu kuban, li aŋa' ejunkayi min aan: «Ejunkayi inye yo yommuu *húfaalumahu* huwunku-lahu han Ateemit ákaanummuu li húsimahu húmbaam. Jikaan loon muña'a nan noonan nan jihobe li yo, min jiwayiʔowom.» ²⁶ Li maʔegenamu, kulimaku unku kan Amaañenawu Yéesu alobumuu kúhihiis kaanaku nan noonan nan jitiñe húmbuuluwahu unhu ban li jihob ejunkayi inyu, jiyiñene eketayi yata Amaañenawu, boot yok nan ammuu li abil.

²⁷ Wahawu unwu újimuu an atokoñumuu húmbuuluwahu unhu, ban li ahob li ejunkayi li makaane masalut Amaañenawu, fan akaanoolo kahoofoo li eniilayi li húsimahu hata Amaañenawu. ²⁸ Anoowan li bukuluul laate ajukeloolo okila humumool átowum atokoñ húmbuuluwahu unhu ban li ahob li ejunkayi inyu. ²⁹ Mata an atokoñumuu húmbuuluwahu unhu ban li ahob li ejunkayi akila bahaasut aan laalu eniilayi yata Amaañenawu, anawu ummu láŋaluloŋa' katek akaanoolo akila humumool nan atokoñumuu húmbuuluwahu unhu ban li ahob li ejunkayi inyu. ³⁰ Wahawu unwu újimuu bukan kameeŋe li bukuluul li kúsomut kaabuku li kúgooto, ban kameeŋe li kuket. ³¹ Ujan-daalumuu ujukeloolowaal jak alolaal humumolaal, Ateemit let atiibolaal. ³² Bale Amaañenawu lati-ibewolaatiib min acolenolaal, jakum bil ujowaal li sambun li mano li bukanabuku kata adunaayi.

³³ Kutuyom, wahawu unwu újimuu nan noonan nan jiwooge boot hutiñ hutiñahu hata Amaañenawu, li jiko-boo. ³⁴ An li bukuluul acaaletumuu li atiñul boola, jakum jibil jinaak jiwoog, li jíŋalul katekaku kata Ateemit jikaanoolo. Wah waawu, nan emmuu li íliñul, li ilobuul mata wo.

Ujýawu wata Buyinumabu Banabaabu

12 Muñe'e ulobaal mata újýawu wata Buyinumabu Banabaabu: Kutuyom, lifañe min jihaas mata maʔegenamu mata újýawu unwu. ² Jihaase kaanaku nan jilakowutumuu ekeleceen, jibuutobuuto bata kuteemitaku kaletumuu maʔegen, kayilaatumuu kúlobul maayeet. ³ Wahawu unwu újimuu, lifañe min jihaas kaanaku anoowan álobume li Buyinumabu bata Ateemit, ayilaat aan: «Katek kujow kulako li Yéesu!» Ban an foof ayilaat aan: «Yéesu ammuu *Amaañe-*

‡ Yammuu: *Li siliibal sakee sihaanasu «yasenimuu» kukaane*

nawu!» akila bálobumuloot mó li Buyinumabu Banabaabu.

⁴ Baje úji wanoowan wábutoole, bale Buyinumabu banolabu busene wo. ⁵ Ulokawu boot li Amaañenawu umemmeen ban li úbutoo, bale Amaañenawu anolawu ésukayi elokemuu boot li akila. ⁶ Ulokawu wájaahalenimuu umemmeen ban li úbutoo, bale Ateemitawu anolawu akaane womuu feh li bukanabuku feh. ⁷ Buyinumabu Banabaabu bubaje buu búlokumemuu li anoowan, li káji boot li majakaamu mata bukanabuku feh. ⁸ Buyinumabu fan busen akee káji kata bújallo li elob, aahu Buyinumabu banolabu li busenool hulim hata kahaasemiñ. ⁹ Akee, Buyinumabu banolabu li busenool káji kata káyinen, aahu bo banolabu li busenool káji kata kafaken bukan li úsomut. ¹⁰ Akee Buyinumabu li busenool kayile min anaak akaan bújaahalenimuu, aahu li busenool káji kata min naak Ateemit álobum li akila, akee foof li busenool káji min anaak ahaas wah wabilumulo li Buyinumabu Banabaabu li wah wabilumulo li uyunumawu wajakutumuu. Akee Buyinumabu li busenool káji kata min alob silob sahaasuti, aahu li busenool káji kata min ayili akitten bukanabuku waa silobasu unsu silobe. ¹¹ Wahawu unwu feh Buyinumabu banolabu bukaane wo. Bo busene anoowan káji kábute, loon bufañumuu.

Bukanabuku káyinenumuu li Yéesu eniil yano koom

¹² Li maļegenamu, eniil hugumb hano yoom, maay-eet min ekite ebajumuu ugeb wameenje, ban maay-eet min ugebawu wata yo umeenjumuu, bale wo feh eniil yano woom. Mo foof *Kilisita* anokoomuu. ¹³ Li manolamu, alolaal foofolaal feh lúbatiisewaalibatiise li Buyinumabu banolabu min ukaanaal eniil yano, oono *asuwif* mantee ulet asuwif, oono amiikeel mantee foof ulet amiikeel. Foofolaal feh Ateemit lakaanolaakaan uhobaal li Buyinumabu banolabu.

¹⁴ Li maļegenamu, eniilayi inti bugeb bano bale ebaje, ebaje ugeb wameenje. ¹⁵ Nokoomuu loon kaataku koone: «Emmuu ínje ilet kañen, kama ilet ló li eniilayi», mantee fan jí kó li kúlakowaati li maļegen bugeb bata eniilayi? ¹⁶ Li bil nokoo loon ejanayi yoone: «Emmuo ínje ilet jíkíl, kama ilet ló li eniilayi», mantee fan jí yó lí élakowaati li maļegen bugeb bata eniilayi?

¹⁷ Nokooleenumuu loon eniilayi foof yo feh jíkíl yoom, buu yooteen ekaan min enaak ejam? Li bil nokoo loon foof yo feh ejan yoom, buu yooteen ekaan min enaak eciingen? ¹⁸ Li maļegenamu, Ateemit lakankaan bugeb banooban li eniilayi loon akila humumool afañumuu. ¹⁹ Kaaneenumuu loon ugebawu unwu feh ukankaan bugeb bano, mantee fan lako eniil? ²⁰ Mó mújimuu baje ugeb wameenje, bale eniil yano.

²¹ Jíkílaju jiyilaat joon kañenaku: «Jokutom li awu!» Húkowahu huyilaat hoon kootaku: «Jokutom li bukulu-

ul!» ²² Esin ugebawu wata eniilayi wakaanumuu loon úgootogooto, wo uhañumuu mabaj jáliñ. ²³ Ugebawu wata eniilayi wan uyinoolaamuu loonaal wo ubajut jáliñ nǎa', wo luhañaaalemuu majok jak. Wasuunenimuu wo luluukenaaalemuu. ²⁴ Ugebawu wata eniilayi wan an ayilimuu ajuk wo jokutolaal min uluukenaal wo loon muña'a. Bale Ateemit lakankaan eniilayi ban li akaan min bukanabuku kuhañ maluuken ugebawu wasuunenimuu. ²⁵ Lakankaan mo jakum bil baj bugi-illoo li eniilayi, bale ugebawu unwu feh wábutoomuu, ulambenoolambenoo. ²⁶ Bugeb bano bata eniilayi bu-lakomuu li sílaam, ugeb waawu feh fan úlaam unaboo li bo. Li bil nokoo loon bugeb bata eniilayi bubaje kasal, ugeb waawu feh fan ubaj ésuumansuum unaboo li bugebabu umbu.

²⁷ Bukuluul foofuul feh, bukuluul jommuu eniilayi yata Kilisita, ban anoowan li bukuluul bugeb bata eniilayi inyu laam. ²⁸ Mó mújimuu, Ateemit li ajand akaan li Ejanguwayi *kufootal*, fúlum tó, kuliikena bukan hulimahu hoola, ban kakaanemuu wah wájaahaleniyee, ban kabajumuu káji kata kafaken bukan li úsomutawu wooliil, fúlum tó, kabajumuu káji kata kalamben bukan, ban kabajumuu káji kata kaaken ejangu, ban kit kabajumuu káji kata elob silob sahaasuti. ²⁹ Inti bukanabuku feh kóomi kufootal, inti bukanabuku feh kóomi kufulofet, inti foof bukanabuku feh kóomi kuliikena bukan hulimahu hata Ateemit. Inti bukanabuku feh kubaje káji kata kakaan wah wájaahaleniyee. ³⁰ Inti foof bukanabuku feh kubaje káji kata kafaken bukan li úsomut, inti bukanabuku feh kubaje káji kata elob silob sahaasuti. Inti foof bukanabuku feh kubaje káji kata kakitten silobasu unsu sahaasutimuu buu silobe. ³¹ Mó mújimuu, jinjes li uyunumuul feh újiyawu wahañumuu feh.

Muñe'e, boot min íhiisuul bútinabu bahañumuu útin waawu feh.

Húbooli lahañe wahoowah feh

13 Nokoomuu loon lilobelob silobasu feh sata bukanabuku li sata *kumalakaabuku* ban ibajut húbooli, linokoonokoo li mañ mawelee mantee foof li hujeleleñ hafiingen. ² Li bil nokoo loon libabbaj káji kata min ilob hulim han Ateemit asenom, li ibaj káji kata kahaas mahaasutimuu ban li ihaas wahoowah feh, li ibil ibaj káyinenaku feh kammuu li kújiwom li iyili iyinnen kuyuu, ban ibajut húbooli, ilet wahoowah. ³ Li bil nokoo loon liñañña' wahawu wan ibajumuu feh igaben bukan, ban li isen eniilayi yúmbaam min ésuli †, ibajutumuu húbooli, wahawu unwu feh let újaliñom wahoowah.

† *Síliibal sakee li sihaanasu sikaane: «...ban li isen eniilayi yúmbaam min ésuli mantee li isaloolo»*

⁴ Húbooli húmuñ, húbooli másuum. Húbooli inti bati, húbooli inti kasaloolo, húbooli inti katebenoolo. ⁵ Húbooli ákaanoliit wah wasuuneniye, húbooli áñjeseliit majake moola bale, húbooli áwuñeteliit, áñjaleliit an atilene akaan li huuñool. ⁶ Húbooli ábajoliit ésumansuum li wah wacolut, bale maļegen akaanewool ésumansuum. ⁷ Húbooli latojooletoo wahawu feh, láyineneyinen wahawu feh, lákangumekangum li wahawu feh, lámuñemuñ wahawu feh.

⁸ Húbooli ábaneliit. Ateemit fan abil akat élobum li bukan. Kájijaku kata elob silob sahaasuti fan kubil kuban. Kahaasemiñ fan kubil kumoj. ⁹ Li maļegenamu, uhaasutaal wahawu feh, Ateemit álobumemuu li bukanabuku, álobeliitiil wahawu feh. ¹⁰ Bale nan Ateemit ammuu li akaanolaal únaanumaal wahawu feh, wahawu wánaanumimuu muñe'e tíj, fan újim.

¹¹ Nan ilakomuu añaal, linaanaak ilob loon añaal, li inaak iyinoo loon añaal, li inaak ínaanum wah loon añaal. Bale nan ikaanumuu anahaan, li ikat wah wata huñiileto. ¹² Muñe'e wahawu wan ujukaalemmu, újukeliitaal wo jak. Nokoonokoo loon li kajuuloolum kálime ujukeli. Bale fan bil ujukaal wo jak bújoonoo. Muñe'e, ihaasut wahawu feh, bale fan ibil ihaas wahawu jak loon Ateemit ahaasommuu.

¹³ Muñe'e wahawu unwe úhaaji wóomi tómmu boot nanoonan: káyinenaku, kákangumaku, li húbooliyahu, ban húbooliyahu huhanjumuu feh li wahawu unwe úhaaji.

Újijawu wata Buyinumabu Banabaabu woote ulamben bukanabuku feh

14 Jijand jines húbooli. Jijá' uyinumuu feh jikaan li újijawu wata Buyinumabu Banabaabu, háñjum kájijaku kata min Ateemit álobum li bukuluul. ² Li maļegenamu, an alobe silob sahaasuti, alobut li bukanabuku, bale li Ateemit lalobe, mata let baj an ammuu ajam waa lalobe. Fan álobum wah wan an ahaasut li sembaasu sata Buyinumabu. ³ Bale afulofet, fan alob li bukanabuku min akaaniil kank li káyinenaku kooliil, li awankuleniil, li átintimbeniil foof. ⁴ An alobe silob sahaasuti, káyinenaku koola bale ko lalitene, bale afulofet, káyinenaku kata ejanguwayi foof yo feh lalitene.

⁵ Lifañeene min bukuluul foofuul feh jilob silob sahaasuti, bale lihañe mafañ min Ateemit álobum li bukuluul. Li maļegenamu, afulofet lahañe mabaj jáliñ an alobe silob sahaasuti, mantee yo yommuu kama min akee akitten waa anawu alobumuu silob sahaasuti alobe, mantee ejanguwayi foof yo feh li elit li káyinenaku kata yo. ⁶ Kutuyom, muñowu ibilumuu booluul íliñul li ilob li bukuluul li silob san jihaasut, jáliñ buu léemi li ibaj li bukuluul? Let íjaliñuul wahoowah, mantee yo yommuu ínje bakittenelul hulim han Ateemit

alobom, mantee wah wan ihaase, mantee hulim habilumulo li Ateemit, mantee foof li iliikenuul wah ukee.

⁷ Muñowu nokoomuu li kaļok ehombol li kawel ekon-tij. Ehombolayi eļokutimuu jak, mantee foof ekon-tijayi etekuti jak, buu bukanabuku koote kuyili kahaas kawelaku kata yanooyan li so? ⁸ Li bil nokoo loon aļoka egeg aļokut yo jak, ayi aate afale boot ejow hutiik?

⁹ Bukuluul foof manolamu! Jilobumuu kulim kan an ayilaat ajam, buu an aate ayili ahaas waa jilobe? Jilollob jibeten. ¹⁰ Baje silob sameeñe li etaamayi sábutoole, ban so feh baje wah wan silobe. ¹¹ Bale ijamutumuu elob yan an añale min alob lí ínje, anawu ummu alobumuu elobayi inyu, ajawoola laam boot lí ínje, ínje foof li éemi ajawoola boot li akila. ¹² Bukuluul foof mo manolamu! Emmuu jifanfañ njá' újijawu wata Buyinumabu Banabaabu, jihanñ mañes újijawu wayilimuu ulamben Ejanguwayi feh min yank li káyinenaku.

¹³ Wahawu unwe újimuu, an alobe silob sahaasuti laate aļaw Ateemit min asenool kájijaku kata kaheb éskayai waa silobasu unsu silobe. ¹⁴ Ijáwummuu li silobasu unsu, buyinumabu búmbaam bumbu li maļegen li kaļaw, bale butuukowabu búmbaam bulet ló.

¹⁵ Muñowu kama buu léemi li ikaan? Fan íļawum li buyinumom, bale foof fan íļawum li butuukowom. Fan ikijenum li buyinumom, bale foof fan ikijenum li butuukowom. ¹⁶ Mata nokoomuu loon luñanñá' buyinumi bale min usal Ateemit, an ahine áami li huwoogahu min aano li bajanten let ahaas waa lulobe. Muñowu buu lammuu li akaan min ayili aan «Aameen» li kaļawaku kooli kata kasalaku? ¹⁷ Li maļegenamu, maayeet min kaļawaku kooli kata kasalaku kukite kujak majak, bale aahu kaļawaku kooli let kulambenool min ank li káyinenaku koola.

¹⁸ Lisale Ateemit min ihanjuulumuu foofuul feh elob li silob sahaasuti. ¹⁹ Bale Ejanguwayi ewoogumuu, lihañe mafañ min ilob kulim hutok bale kan éskayai ejame min iliikenil to wah ukee, ínje balobe kulim koono sínjunne kuñen li silob sahaasuti.

²⁰ Kutuyom, jakum jinokoo li bañiil li mayinelamu mooluul. Nokoomuu loon mata kakaan majakut, jilako bañiil, bale loon mata kayinoo, jilako kunahaan. ²¹ Li Bakiicelabu, *Amaañenawu* lansaán ló:

«Li bukan kalobe elob yan kuhaasut, léemummuu li ilob li bukanabuku kúmbaam. Fan ilob li buko li utum wata ejawoola. Bale maayeet mo, bukanabuku kúmbaam let kujantenom †.»

²² Mó mújimuu, kájijaku kata elob silob sahaasuti kulakolako búhiisenum bata batiib boot li káyinenutumu, bale kulet búhiisenum bata batiib boot li káyinenumuu. Kájijaku kata elob kulim kan Ateemit asene an, ko búhiisenum koom kata kásooniyen boot li káyini-

† 14:21 *Esay 28:11, 12*

nenumuu, bale kulet búhiisenum bata kásooniyen boot li káyinenutumuu.

²³ Kama nokoomuu loon ejanguwayi foof yo feh ewooge, bukanabuku feh li kulob silob sahaasuti, ban bukan kahaasut to wahoowah li bukan káyinenut li kúnokenul ló, inti fan koon bukuluul kúkowuul kúsumut? ²⁴ Bale nokoomuu loon Ateemit lállobunlobum li bukuluul foofuul feh, ban an áyinenut mantee foof an ahaasut wahoowah li ánokenul ló, wahawu wan ajamumu fan újiwool li ahaas kaanaku akila ahoofoola laam, ban li ukaanool alaañen ayinoo mata bulonjabu boola jak. ²⁵ To untu wahawu wayolomuu li buyinuumool fan úfulul li mawuñe. Muñe'e fan ákuntuñ min aña' buulool aya teetaam min amanen Ateemit aan: «Ateemit ummu li mañegen li bukuluul!»

Wahoowah woote ujuul li Ejanguwayi

²⁶ Kutuyom, kama muñe'e boot min een buu? Nan jiwoogemuu, an li bukuluul abajumuu kakijen, layilo akijen ko. An li abaj wah wan áami li aliiken bukanabuku, li alob wo. An li abaj wah wan Ateemit áhiisool boot li bukanabuku, li alob wo. An foof li abaj hulim han áami li asen bukanabuku li elob yahaasuti, li alob ho. Li bil nokoo loon an ayilo átiw hulim halobi li elob yahaasuti min bukanabuku kuhaas ho, li átiw hó. Wahawu unwumaa feh, woote ukaani boot kalamben Ejanguwayi min yank. ²⁷ Nokoomuu loon boot min jilob silob sahaasuti, bukan kúluba mantee foof kúhaaji bale li kúlobul, ano li ano, ban akee li akitten éasukayi waa kulobumuu. ²⁸ Bajutumuu an ayilo akitten éasukayi wah walobi li silob sahaasuti, kama anawu alobemuu li silob sahaasuti li alu, min alob li akila humumool, li Ateemit. ²⁹ Muñe'e *kufulofetaku*, bukan kúluba mantee kúhaaji li buko koote kuña' hulimahu min kulob min kaabuku kutiib wahawu wan kulobumuu. ³⁰ Bajumuu an akee ábuto abah ló an Ateemit asene hulim, áti-naalawu alakomuu elobayi laate alu. ³¹ Bukuluul foofuul feh jiyilo jilob ano li ano hulim han Ateemit asenuul, bájum bukuluul foofuul feh li jiliikenum to wah, ban li jíbajum to kawankulen. ³² Kufulofetaku koote kuhañ sembe kájiyaku kooliil unku kan Ateemit aseniilumuu. ³³ Li mañegenamu, Ateemit alet Ateemit ata búguuñoo, bale Ateemit ata kásuumaay laam.

Loon kaanemuu li sijanguwasu feh sata bukanabuku kata Ateemit, ³⁴ Kanaalaabuku koote kulu li sijanguwasu. Kubajut kakaañen min kúlobul, bale koote kulukoo min kujanten loon *eluwaayi* yata Móyiis elobumuu. ³⁵ Kufañumuu min kuhaas wah, li kugeññen kúyiniil booliil, mata colut min anaale álobul li huwoog hata ejangu.

³⁶ Waa, jonsoon fíle Hulimahu hata Ateemit booluul húfulumulo? Bale waa jonsoon booluul bale húliingulo? ³⁷ An li bukuluul ayinoomuu li aan akila afulofet laam,

mantee foof kulimaku kan alobemuu li Buyinumabu Banabaabu kubilumulo, laate kama ahaas aan wahawu wan ikiiculuulumuu, hulim hata *Amañenawu*.

³⁸ An ahaasut yomuu, Ateemit foof let ahaasool.

³⁹ Kutuyom, mó mújimuu wahawu wan jóotimuu jihan mafañ, wo wommu min Ateemit álobum li bukuluul, bale jakum jíhi an álobum silob sahaasuti. ⁴⁰ Bale wahawu feh woote ukaani li majake li mañuule.

Kayitowulaku kata Kilisita li eketayi

15 Kutuyom, lifañe min iwayijenuul Hulimahu Hásumaahu han iwaalewuulumuu. Jiyayyab ho ban foof li jítuk ho lit. ² Li ho foof Ateemit áfakenumuumuu, nokoomuu loon jijoojok ho loon liwaalewuul homuu. Letumuu mo, káyinenaku kooluul kubajut jáliñ.

³ Li mañegenamu, bukuluul lijandumuu iliiken wahawu wan ínje humumom iyabumuu, wammuu: *Kilisita* lakeeket mata uhoofoolawu woololaal úji, loon Bakiicelabu bulobumuu. ⁴ Lahokihok jow baj kunak kúhaaji, Ateemit li ayitenumulool li eketayi, loon foof Bakiicelabu bulobumuu. ⁵ Nan ayitowumulomuu li eketayi, li áfu' Fiyeel, ban li áfu' foof *kufotalaku*. ⁶ Fúlum tó, li áfu' kúgoomaku koola kahañe síteemeel hutok, li mano. Kukee li buko kukete, bale kameeñe li buko kumbuku li buloñ. ⁷ Nan fúlum tómmu, li áfu' *Saak* ban kit *kufotalaku* feh.

⁸ Nan áfulumuu kaabuku feh aban, li ábanum lí ínje, ínje janokoomuu loon añiil abuki tówum tañool éliiñ.

⁹ Li mañegenamu, ínje ihañumuu matiti li kufotalaku feh. Itookut maayeet ñano min ihooñi afootal, mata lílaamenlaamen Ejanguwayi yata Ateemit. ¹⁰ Bale kájiyaku kata Ateemit kújimuu li eeno loon emmee. Ban min áyiyenommuu li kájiyaku koola, inti kakaajo. Mata liloolek ihañ kufotal kaabuku feh. Bale inti ínje iloke, li mañegenamu, kájiyaku kan Ateemit asenommuu kulambenom ikaan bulokabu umbu. ¹¹ Mo emmuu, lako ínje, li lako buko, Hulimahu unhe Hásumaahu áloli jiwaale'emuu, ho unhe foof bukuluul jiyinenumuu li ho.

Kayitowulaku koololaal li eketayi

¹² Kaanumuu loon áloli jiwaale'ewaale kaanaku *Kilisita* layitowuuyitowul li eketayi, kama wáa wómmuu lí úji kukee li bukuluul li koon kakatumuu let kubil kuyitowumul li eketayi? ¹³ Nokoomuu loon mañegen kaketumuu let kubil kuyitowumul li eketayi, kama Kilisita humumool ayitowumuloot li eketayi. ¹⁴ Ban kaanumuu loon Kilisita ayitowumuloot li eketayi, kama kawaa-leyaku kóololi kubajut jáliñ, káyinenaku kooluul foof kubajut jáliñ. ¹⁵ Nokoomuu loon mo, kama áloli foof jí-malemal jíloof Ateemit, mata jonsoon layitenuuyitenul Kilisita li eketayi, ban kama ayitenumulootool li eke-

tayi, nokoo loon maļegen kaketumuu let kuyitowumul li eketayi. ¹⁶ Li maļegenamu, nokoomuu loon kaketumuu let kuyitowumul li eketayi, kama Kilisita foof ayitowumuloot li eketayi. ¹⁷ Ban kaanumuu loon Kilisita ayitowumuloot li eketayi, káyinenaku kooluul kubajut jáliņ. Jilonę kama li uhoofoolawu wooluul. ¹⁸ Yo yommuu foof kama káyinenumuu li Kilisita ban li kuket, kújinjim bándoo. ¹⁹ Nokoomuu loon kákangu-maku koololaal li Kilisita li bulonęabu umbe bale kubaje jáliņ, kama aloaal uhaņaalumuu máyiyeni li bukanabuku feh.

²⁰ Bale li maļegenamu, Kilisita layitowuuyitowul li eketayi. Li kaketumuu feh, okila ammuu átinaa li kayitowul li eketayi, min ihiis kaanaku kaabuku foof kaketumuu fan kuyitowumul li eketayi. ²¹ Mata emmuu eketayi li an ano ebillummuu, mo foof kayitowulaku li eketayi kubilummuu li an ano. ²² Loon Adam ájimuu bukanabuku li kunaak kuket, mo foof Kilisita ájimuu bukanabuku li kóomi li kuyitowumul li eketayi. ²³ Bale anoowan labaje tan ayitowumuu li kaciaļaku: Kilisita ammuu átinaa li kayitowulaku li eketayi, ban bukanabuku kata Kilisita fan kuyitowumul li eketayi nan ammuu li álaaņul. ²⁴ Fúlum tómmu, wahawu feh li ukit uban, nan Kilisita ammuu li aniilen uyinumawu feh wajakutumuu, li huhaane hanoohan, li sembe sanoosan † aban, li alaaņen *Jáyiyaju* asen Ateemit Atuubaawu. ²⁵ Li maļegenamu, Kilisita laate alako áyii boot yok nan Ateemit ammuu li aheek kulatoolawool feh, ban li aņalıil asenool ákakul. ²⁶ Alatoolaawu ásulaawu an ammuu li aniilen, okila ammuu eketayi. ²⁷ Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Ateemit lakaanookaan wahawu feh ákakul.» Bale min Bakiicelabu boonumuu «wahoowah feh», lakowut boot li Ateemit ló, mata okila akaanumuu Kilisita wahoowah feh ákakul. ²⁸ Muņe'e nan wahawu feh wommuu li ukaani li kuņen kata Kilisita, okila humumool ammuu Aņiilawu fan alako li kuņen kata Ateemit aņalumuu wahawu feh akaan li kuņenool, mantee Ateemit li alako wahoowah li anoowan feh.

²⁹ Fan jiyinoo bukanabuku kábatiiseyeyimuu boot li kaketumuu: wáa újiye li kukaan mo? Nokoomuu loon maļegen kaketumuu let kuyitowumul li eketayi, wáa lí úji li kunaak kúbatiiseyi boot li kaketumuu? ³⁰ Ban aloaal humumolaal, wáa újimuu waatuwoowaatu bulonęolaal li boono li mákoyileniye? ³¹ Kutuyom, hunakoohunak lilakowelako li iket. Wahawu wan ilobumuu ulakolako maļegen loon foof súmonsuum li bukuluul mata bulokabu ban *Amaņenawu* oololaal Yéesu Kilisita ammuu li kakaanaku. ³² Nokoomuu loon bútajabu ban itajumuu li sínukuleņasu sata li bujal li éskayai yata Efées, li kayinoo kata áļahukowan bale lí-tajum bo, jáliņ buu léemi li ibaj to? Kaanumuu loon

maļegen kaketumuu let kuyitowumul li eketayi, kama loon húlobuwahu hulobumuu: «Utiņaal ban li uhobaal, mata kajom fan uketaal ††.»

³³ Jakum jibuntoolo: «Kanaboo li bukan kajakut, laka-jenekajen an ajake.» ³⁴ Jílaaņul jikaan uyinumuul jak, ban li jikat kahoofoo. Li maļegenamu, kukee li bukuluul kuhaasut Ateemit. Lilobuulob mo boot li űisuu űooluul.

Eniilayi yata kayitowumulomuu li eketayi

³⁵ Bale akee fan ageļļen aan: «Buu kaketumuu kóomi li kuyitowumul li eketayi eeno? Siniil buu kóomi li kubaj?» ³⁶ Min úbaamo muņowu! Kama an aļukumuu ekool teetaam, inti fan eket tówum eljiilul? ³⁷ Wahawu wan ommuu li uļuk, let anuunukenawu ammuu li aļiil, bale ekool humum yo, lako yata *edenfeteņ* mantee foof yata wah ukee. ³⁸ Ateemit fan asen ekoolayi inyu eniil yan ammuu li afaņ, li asen ekool yanooyan eniilayi yata yo.

³⁹ Wahawu waloņumuu feh ubajut eniilayi yanolayi: bukanabuku kubaje eniilayi yooliil, bānuukuleņabu bubaje yata bo, basuuwabu bubaje eniilayi yata bo, siwolasu li sibaj yata bo.

⁴⁰ Wahawu wammuu li emitayi ubaje bóonowabu bata wo, wammuu li etaamayi foof li ubaj wata bo. Wahawu wammuu li emitayi bóonowabu bata wo li majakamu mata wó múbute li mata wammuu li etaamayi. ⁴¹ Banakabu bubaje kaleņaku kata bo, huļeeņahu li hubaj kata ho, bawuutabu foof li bubaj kata bo. Ban maayeet bawuutabu kaleņaku kata bo kúbutoolebutoo.

⁴² Muņowu emmuu li bil nokoo nan kaketumuu kommuu li kuyitowumul li eketayi. Eniilayi ehokimuu li etaam, ekankaan eniil yakajene. Nan yommuu li eyitowumul li eketayi, li ekaan eniil yayilaat ekajen. ⁴³ Eniilayi yahokimuu li etaam égootogooto, ebajut sembe. Eniilayi yayitowumulomuu li eketayi éyiineniyiineni ban li ebaj sembe. ⁴⁴ Eniilayi yahokimuu li etaam ekankaan eniil yata adunaayi, yayitowumulomuu li eketayi ekankaan eniil yan Buyinumabu Banabaabu busene bulonę. ⁴⁵ Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Anawu átinaalawu ammuu Adam, labiibil akaan búwuwenum balonę †», bale Adam ásulaawu okila ammuu Buyinumabu basenemuu bulonęabu. ⁴⁶ Let ammuu Buyinumabu ammuu átinaalawu, bale ammuu áļahukowan, ban kit ammuu Buyinumabu. ⁴⁷ Anawu átinaalawu li ekafayi yata etaamayi Ateemit ajuuļumool, áļubutawu akila li emitayi labilumulo.

⁴⁸ Bukanabuku kabilummuu li etaamayi, kunokoonokoo li anawu an Ateemit ajuuļummuu li ekafayi yata etaamayi. Bukanabuku kammuu li kujow li emitayi kunokoonokoo li anawu abilummuu li emitayi.

† 15:24 *Jijuke li Kata Efées 1:21; Kata Kolos 2:15*

†† 15:32 *Esay 22:13* ‡ 15:45 *Húkitumahu 2:7*

⁴⁹ Ban min uŋalaamuu kambuwaku kata anawu ajuuŋu-mimuu li ekafayi yata etaamayi, mo foof lomaamuu ubil uŋalaal kambuwaku kata anawu abilummuu li emitayi.

⁵⁰ Kutuyom, wahawu unwe lifañumuu min ilob: eni-ilayi inye yata álahukowan eyilaat enoken li *Jáyiyaju jata Ateemit*, loon foof wah wakajene uyilaatumuu ulako li wah wákajeneliit.

⁵¹ Boot min ilobuul wah wahaasuti: let ololaal foofolaal feh óomi li uketaal, bale alolaal foofolaal feh sini-lasu soololaal fan síbutoo. ⁵² Wahawu unwu fan ubaj yaan li ñano, hi' loon an amoye, nan kasiinaku kúso-laaku kommuu li kuŋoki. Li maŋegenamu, nan kasiinaku kúsolaaku kommuu li kuŋoki, bukanabuku kaketumuu fan kuyitowumul li eketayi min kulako bukan kayilaat kuket. Alolaal jaamaalumuu li buloŋ, sini-lasu soololaal fan siyaan síbutoo. ⁵³ Li maŋegenamu, wahawu waka-jenemuu woote ulako wah wákajeneliit, wahawu waketemuu li ulako wah wáketeliit. ⁵⁴ Nan wahawu wakajenemuu wommuu ulako wah wákajeneliit, min wahawu waketemuu ulako wah wáketeliit, no hulimahu unhe han Bakiicelabu bulobumuu hommuu li hubaj:

«Ateemit laheeheek eketayi,
laniilenniilen yo bándoo.

⁵⁵ Aa eketaye,
kama kaheekaku kooli kit kunkay?
Kama katahaku kooli kunkay?»

⁵⁶ Katahaku kata eketayi ko kommuu kahoofoolaku, ban kahoofoolaku *eluwaayi* esen ko sembe. ⁵⁷ Bale usalaa Ateemit, ásenumolaamuu kaheekaku li *Amaañenawu!*

⁵⁸ Kutuyom kan iboolaat, mó mújimuu jítuk lit ban jakum jíwanwangoo. Jihanken nanoonan min jin'a' uyunumuul feh jikaan li bulokabu bata Amaañenawu, mata jihaase joon bulokabu bayoonenimuu ban jommuu li kakaanaku boot li Amaañenawu, inti kakaalo.

Sídalam saseni boot kalamben káyinenumuu li é sukayi yata Yeelusalem

16 Muñe'e mata sídalamasu sasenimuu boot li bukanabuku káyinenumuu li Yéesu kammuu li é sukayi yata Yeelusalem, bukuluul foof jinab li kuli-maku kan isenumuu bukanabuku kata sijanguwasu sammuu li etaamayi yata Galasi. ² Dímaasoodimaas, anoowan li bukuluul laate áfulen sídalam naboo li wahawu wan abajumuu, ahahen jata so boola. Jikaan mo jakum bil íliiŋul, li jikit jijow kayinoo káfulen sídalam jisén. ³ Nan emmuu li íliiŋul, fan iboñ li sileetal ló bukanabuku kan bukuluul humumuul jommuu li jílus, kújowetum wahawu wan jommuu li jisén boot *Yeelusalem*. ⁴ Nokoomuu loon tottook mín ínje humumom foof ijow, fan jinaboo jijow.

Wahawu wan Fool afañumuu kakaan

⁵ Boot min íjowum *Maseduwaan* min íhaanŋul boot booluul, (mata leete íjowum li etaamayi inyu). ⁶ Nakee fan ilako booluul kunak kafamut, mantee foof li ikaan bo tanjayi feh yata kutontaku, bájum li jilambenom min iyili ijow banooban ban emmuu li ifañ min ijow. ⁷ Mata ñaañe, ifañut min ijukuul bale ínje li ejow. Lifañe min ilako booluul jakee, kaanumuu loon *Amaañenawu* lafanfañ.

⁸ Bale boot min ilako li é sukayi yata Efées boot yok li hunakahu hata kagaanaku kata *Fantokot*, ⁹ mata libab-baj tó bútin bata kakaan bulok báamak, maayeet min kulatoolaaku kumeenjumuu.

¹⁰ *Tímote* abilumuu, li jikaan wahoowah jakum abaj kákoli kanookan booluul. Ummu li bulok boot li Amaañenawu loon ínje. ¹¹ Jakum an li bukuluul abesool. Bale jilambenool min ajow kañaahoolaku koola li kásuumaay, mantee li aban li álaañul atookulom, mata ínje li kutuyolaal † jumbuku li kakobool.

¹² Atuyolaal Afolos, liwankulenewoowankulen ñameeŋe mata min abil booluul li kutuyolaal kaabuku, bale afañut min afan abil muñe'e. Nan ammuu ayili abil, fan abil.

Kasaab kúbanum li kasaafoo

¹³ Jijuke to, jítuk lit li káyinenaku kooluul. Jíyanki, jibaj sembe. ¹⁴ Jikaan wahoowah li húbooli ló.

¹⁵ Manooman jihaase Sitefaan boot li butoŋool ló. Jihaase foof kaanaku li etaamayi yata Akaay, buko kujandumuu káyinen li Yéesu Kilisita, ban li kunaak kulok boot li bukanabuku káyinenumuu li Yéesu Kilisita. Kutuyom, ínje ummu li kaŋawuul, ¹⁶ min jikat bukan loon umbuku, li bukanabuku feh kammuu li bulok súf li buko, min kumatuul.

¹⁷ Súumonsuum gáa' li ebilayi yata Sitefaan, Folitiin li Akayikis. Nan ijukiilumee, bukuluul foof lijuke jalet tommuu. ¹⁸ Kútintimbenontintimben min buyinumom bubah, loon kútintimbenuulumuu foof. Joote jiluken bukan loon umbuku.

¹⁹ Sijanguwasu sammuu li etaamayi yata *Aasi* sisaafuluul. Akilaas buko li Filisila li Ejanguwayi yawoogemuu booliil, kusaafuluul gáa' li kajaw kata *Amaañenawu*. ²⁰ Kutuyolaal feh kamme baabe kusaafuluul. Jisaafoo kasaafoo kata batuyaay.

²¹ Injé Fool lisaafuluul. Li kaŋenom lítuke min ikiiculuul kulimaku unke.

²² An afañutumuu Amaañenawu, anawu ummu katek kujow kulako li akila.

Maalanata †† — Ubil, Amaañen óololi!

† «...Mata ínje li kutuyolaal,» eyilo elako foof: «Mata ínje ummu li kakobiil akila li kutuyolaal kaabuku» †† Maalanata: li elobayi yan koonemuu Alameyén, yo yommuu «Ubil, Amaañen!»

²³ Kájyaku kata Amaanawu Yéesu kujow kulako li bukuluul.

²⁴ Líbooliwuubooli bukuluul foofuul feh li kajaw kata Yéesu Kilisita.

2 KATA KOOLENT

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Nan Fool akiicumuu eleetalayi étinaalayi aboñ kata Ejanguwayi yata Koolent, labomboñ foof Tímote ajow ajukul mantee kukankaan wahawu wan aliieniilumuu. Nan Tímote álaañumul bomuu, wahawu wan alobumuu Fool mata ejanguwayi yata Koolent úsuumut bajam. Muñe'e Fool humumool li ajow ajuk ekeleceñayi yata Ejan-guwayi yata Koolent min aaniil kukat baloñelabu booliil bajakutumuu, min kulon bulon bajake. Nan Fool áliiñ bomuu, akee li buko li alobool kulim kajakut mantee li jokool (Hútijahu 2:5-11; 7:12). Fool li álaañul cab boot li é sukayi yata Efées. Nan áliiñ bomuu, li ajok humum hata bukanabuku kata Ejanguwayi yata Koolent. Li akiic eleetal boot li buko, min anuulooliil (Hútijahu 2:4; 7:8). Fool, Tit lasen yo ájowetum. Eleetalayi inyu éjinjim. Fúlum tó, Fool li ajow boot li etaamayi yata Maseduwaan. Nan áliiñ bomuu, li ajuk Tit an aboñumuu boot Koolent. Tit li alob Fool kulim kásuume, kaanaku ekeleceñayi yata Koolent kúnaanunnaanum wahawu wan alo-biilumuu, min kútiwo kuña' bulon bajake. Nan Fool ajamumuu kulimaku unku, li akiic eleetalayi inye aboñiil. Li eleetalayi, Fool láhihhiis bukanabuku kata Ejanguwayi yata Koolent yan okila humumool ayitenumuu, kaanaku lafañiifañ, ban lafañe min hujamoo hulako li akila li buko.

Eleetalayi inye yata Fool ebaje ugeb úhaaji. Li kagebaku kútinaalaku (Hútijahu 1 boot yok 7), Fool lasassal Ateemit min awankulenoolumuu li sílaamasu soola, mata kájamoolaatiyaku kalakomuu li akila li kata Koolent kubane. Fool li awayiñeniil bulokabu ban akaanumuu li buko, ban li aaniil lafañiifañ.

Li kagebaku kúñubutaku (Hútijahu 8 boot yok 9), Fool li alob mata búyuwabu ban kata koolent kóotimuu kukaan boot kalamben ekeleceñayi yata Yeelusalem. Mó mújimuu li alobiil min kujuke to min kusen.

Li kagebaku kúhaajutaku (Hútijahu 10 boot yok 13), Fool li acahenoolo mata wahawu wan bukanabuku kámalumu koon kufulofet koom, kúmalumuu kuñoofool.

Li húbanumahu, Fool li asaaf kata Koolent, ban li aan fan ban li ajow agaageniil.

Kasaafoo

1 Injé Fool ammuu *afootal* ata Yéesu *Kilisita* li húnongum hata Ateemit, ínje li atuyolaal *Tímote* jikiiculo eleetalayi inye boot li ejanguwayi yata Ateemit yammuu li é sukayi yata Koolent. Jikikkiic yo foof boot li bukanabuku feh kata Ateemit kammuu li etaamayi feh yata Akaay. ² Ateemit Atuubawolaal li *Amaanjenawu* Yéesu Kilisita kujow kusenuul káji li kásuumaay.

Fool li asal Ateemit

³ Kasal kujow kulako li Ateemit ammuu Atuubaawu ata *Amaanjenawu*, Atuubaawu áyiyenemuu bukan. Okila ammuu Ateemit átintimbenemuu bukan li wa-hoowah feh. ⁴ Látintimbenewolaatintimben li sílaamasu soololaal feh, bájum li uyiliyaal újowumaal li kátintimbenaku kan alolaal humumolaal ubajaalumuu li akila, min útintimbenaal bukanabuku kammuu li sílaam sanoosan. ⁵ Mata li mañegenamu, loon Kilisita álaamumu sílaam sáamak boot li alolaal, mo foof lúbaju-

maalumuu li Kilisita kátintimben káamak. ⁶ Alóli jilakomuu li sílaam, jilakolako li so boot mata kátintimben li kafak kooluul. Li bil nokoo loon áloli jibaje kátintimben, jibabbaj ko mantee bukuluul foof li jibaj kátintimbenaku kammuu li kújiwuul li jiyili jímufñ sílaamasu sanolasu san áloli foof jommuu li so. ⁷ Mó mújimuu kákangumaku kan áloli jibajumuu li bukuluul kubabbaj sembe nãa', mata jihaase kaanaku loon bukuluul jibajumuu sílaamasu sanolasu li sóololi, mo jibajumuu foof kátintimbenaku kanolaku li kan áloli jibajumuu.

⁸ Kútuyoli, jifañe min jikaanuul min jihaas mata sílaamasu san áloli jibajumuu li etaamayi yata *Aasi*. Sílaamasu unsu silulluuk sijow síhanoli sembe, gay li jíyeko min joon let jilon. ⁹ Alóli jibiibil jíyinen kaanaku li mañegenamu hóololi hubane, boot min jiket. Mó lí múji, jilaañut jibaj káwoolu kanookan li áloli húmumoli, min jíkangum li Ateemit bale ayitenemuu kaketumuu.

¹⁰ Ateemit okila áfakenolimuu li eket loon inyu, ban fan alaañen áfakenoli. Jibabbaj *kákangum* li akila kaanaku fan alaañen áfakenoli. ¹¹ Bukuluul humumuul foof

jumbuku min jilambenemuu li áloli li uławawu wooluul. Mó mújimuú Ateemit fan ákaanoli majake, humum hata uławawu wata bukan kameeņe. Wahawu unwu újimuú foof bukan kameeņe fan kusal Ateemit boot li áloli.

Fool li agalen kañaahoolaku koola

¹² Wahawu wájimuú áloli li jisaloolo, wo wommuu mata búyinumoli búkaanolikaan jihaas kaanaku buloņabu bóololi li adunaayi inye, háņum hákuluul, bulakolako buloņ banabe ban bata maļegen, babilumulo li Ateemit. Buloņabu umbu bubulumuloot li bújallo bata áļahukowan, bale li kájiyaku kata Ateemit bubulumulo. ¹³ Li maļegenamu, bajut li sileetalasu san jikiiculuumuú wah ukee wábuto li wan jįjanganaye lómuú li wan jįnaanummuú. Ban lenseen jįnaanunnaanam wo jak, ¹⁴ maayeet min kite eenimuu muņe'e bugeb bale jįnaanumoli joon: li hunakahu hata ebilayi yata *Amaañenawu* oololaal Yéesu, bukuluul fan súumuul li áloli, loon áloli foof emmuú súumoli li bukuluul.

¹⁵ Li káwooluwaku unku kan ibajumuú, lifaņeenuumu min ijand ibil boot booluul mantee li jiyili jibaj wah wajake úļubut. ¹⁶ Ifúlummuú booluul, fan ihaañ boot li etaamayi yata *Maseduwaan*, ban li ílaañumum bó boot booluul, mantee li jilambenom li wahawu wan jokommuú li wo boot li kañaahoolaku kan ijowemuu boot li etaamayi yata Súde. ¹⁷ Min ifaņumuu min ikaan loon muña'a, waa, iyinoolut file col? Mantee foof waa, ifaņumuu kakaan wah, li lako lífaņunfaņum wo humum hata bóono bata áļahukowan, min lako kama «éhe» li «a'aa'» sóomi lí íņje li mano. ¹⁸ Ateemit lahaase aan kulimaku kan jilobuulumuu bajut ló «éhe» li «a'aa'» li mano. ¹⁹ Li maļegenamu, Yéesu *Kilisita* ammuú Añiilawu ata Ateemit, an *Silaas* lí íņje humumom jiwaalemmuú booluul, alet «éhe'» li «a'aa'». Li okila «éhe'» bale ebaje. ²⁰ Li maļegenamu, Yéesu *Kilisita* akila ammuú «éhe'» yata wahawu feh wan Ateemit alobumuú kasen. Mó mújimuú foof li Yéesu *Kilisita* lóonumaalemmuú Ateemit «*Aameen*» boot li máyiineniyamu moola. ²¹ Ateemit humumool akila álitenolimuu boot li bukuluul ló, li hujokoolahu hoololaal li *Kilisita*. Ateemit aļusolaamuu boot li akila humumool, ²² ban li akaan húlangumaasowahu hoola li alolaal, ban li aņa' foof Buyinumabu Banabaabu akaan li uyinumawu woololaal, min híis kaanaku maļegen fan ubajaal wahawu wan ahahenumuu boot li alolaal.

²³ Ateemit lahaase aan ímalut. Imálumuu, kama li amukom. Min ibilutumuú boot Koolent, ifaņut min ikaanul búteb. ²⁴ Alóli jilet li huņes min jituunjuul min jįyinen li wahawu wan áloli jifaņumuu min bukuluul jįyinen li wo, mata káyinenaku kooluul kuliilit, bale jifaņe min jįlokum dín dáno li bukuluul boot li ésumahukow yooluul.

² Li maļegenamu, lijoojok li buyinumom kaanaku let ílaañul boot booluul jakum bil ílaañen ikaanuul buyina. ² Nokoomuu loon li maļegen íņje líjiwuuji li jibaj buyina, ayimaa aate kama ayili akaanom ibaj ésumansuum, ábuti li bukuluul jan ikaanumuu buyina? ³ Wahawu wájimuú li ikiiculuul eleetalayi, wo wommuú jakum bil íliiņul booluul kukee li bukuluul li kukaanom buyina, ban buko kooteenumuu kújiwom li ibaj ésumansuum. Ban líyinene kaanaku ésumansuumayi yúmbaam, yooluul foof bukuluul feh. ⁴ Li maļegenamu, li muhuú ló likiiculuumuú mata íņje ummuú li sílaam sáamak ban buyina báamak bookom. Let mantee min ikiiculuumuú boot kakaanuul buyina, bale boot min íhiisuul buu líbooliwuulumuu ŋáa'.

Kabonket an atilene

⁵ Bajumuú an ájiye buyina li bubaj, inti íņje lakaan bo. Bukuluul foofuul feh lakaan bo, bale boot min een kukee li bukuluul bale lakaane buyina, jakum bil iwuhuh. ⁶ Kawatatenaku kan bukan kameeņe li bukuluul kuwatatenumuú anawu ummuú kufite boot li akila. ⁷ Mó mújimuú muņe'e joote kama jibonket anawu ummuú ban li jiwankulenool, jakum bil abaj buyina bahañool sembe yok áyeko. ⁸ Wahawu unwu újimuú íņje ummuú li kaļawuul min jįhiisool kaanaku jįbooliwuubooli. ⁹ Li maļegenamu, wahawu unwe újimuú li ikiiculuul: lifanfaņ min iyoobuul min ijuk mantee fan jįkaan wahawu feh wan ilobuulumuu. ¹⁰ Anoowan an jibonkete wah wan akaane, íņje foof libonketool. Injé ibonketumuú, nokoomuu loon libabbaj wah wan eete ibonket, fan ibonket humum hooluul, hákil *Kilisita*, ¹¹ jakum bil *Sayitaane* ájowum tó abuntolaal, mata luhaasaale waa wommuú li buyinumool.

Fool li ajow boot li ésumayí yata Tulowaas

¹² Nan íliiņumuú li ésumayí yata Tulowaas boot kawaale Hulimahu Hásumaaahu hata *Kilisita*, li ijuk kaanaku *Amaañenawu* lábabuubabul bútin boot lí íņje, ¹³ bale buyinumom bubahut mata ijukut atuyom *Tit*. Muņe'e li ikat to kata Tulowaas min ijow boot li etaamayi yata *Maseduwaan*.

Yéesu Kilisita asenemuu kaheek

¹⁴ Ateemit ajow asali, okila aņalewolaamuu nanooan unabaal li húmimahu hata kaheekaku kata *Kilisita*. Ban li ájowum li alolaal min akaan bukanabuku kuhaas *Kilisita* tanootan, loon eheñ yan kaciįaku kata yo kuyiisi kuban tanootan. ¹⁵ Li Ateemit, alolaal oomamuú li maļegenamu kaciįaku kásuumaaku kata *Kilisita*, hákil bukanabuku kammuú li kafak li kammuú li kájim. ¹⁶ Li bukanabuku kammuú li kájim, lakolako kaciį kata eket boot kakaan eket. Li bukanabuku kammuú li kafak, lakolako kaciį kata buloņ boot

kasen buloŋ. Ban kama ayimaa ayilimuu akaan bulokabu umbu? ¹⁷ Li maŋegenamu, alolaal unokoolutaal li bukan kameerje karjalemuu Hulimahu hata Ateemit min kúbajum tó sídalam. Li maŋegenolaal lulobaalemuu, loon kuloka kata Ateemit, hákilool ban li hujokoolahu hoololaal li Kilisita.

Húfaalum huwunkul

3 Waa, boot file min ulaañenaal útoŋaal kasaloolo alolaal humumolaal? Bukan kukee jokijok min kúhiisuul sileetal salobe mooliil, mantee foof li kúyabum so li bukuluul. Waa, áloli foof jókolijok li sileetal loon unsu? ² Eleetalayi yóololi yo yommuu bukuluul humumuul. Ekiikiic li uyinumawu wóololi, ban bukanabuku feh kuhaas yo, kujangajanga yo. ³ Hihit kaanaku bukuluul eleetal joom yan *Kilisita* akiice aban, li ásenoli yo jiboñ. Let li elankal ekiicumi, bale li Buyinumabu bata Ateemit aloŋumuu ekiicumi. Ekiicuti li kúlankiin kayiji, bale ekiikiic li uyinum wata bukan.

⁴ Káwooluwaku unku áloli jibajumuu hákil Ateemit, humum hata Kilisita. ⁵ Alóli bajut wah wan jiyilo joon áloli húmumoli jikaan wo li sémbewoli, bale Ateemit ákaanoli min jiyili jikaan wahawu wan jikaanemuu. ⁶ Okila ákaanolimuu min jiyili jilako kuloka kata *húfaalumahu* huwunkulahu. Húfaalumahu unhu hubilumut li eluwaayi yakiicimuu, bale li Buyinumabu Banabaabu hubilumulo. Li maŋegenamu, eluwaayi yakiicimuu emukemuk, bale Buyinumabu Banabaabu busenesen buloŋ.

⁷ Eluwaayi ekiikiic li kúlankiin kayiji. *Móyiis* li alako aloka ata eluwaayi inyu yamukemuu. Bale maayeet mo, bulokabu umbu bata *Móyiis* li busenool *máyiineni* máamak, gay bañiilabu bata *Isilayeel* kuyilaat kujukelool li buul, humum hata kaleñaku kata buulabu boola, maayeet min kite eenimuu máyiineniyamu ummu let mufiyo. ⁸ Fan bulokabu bata eluwaayi bufane búyiineni, naane bata Buyinumabu inti fan buhaŋ máyiineni njáa? ⁹ Nokoomuu loon li maŋegenamu bulokabu bata eluwaayi bafanemuu búji bukanabuku li kulo li batiibabu bata Ateemit, búyiineniyiineni njáa', kama háŋum bulokabu bata Buyinumabu bájiyewolaamuu li ulakowaal bukan kacole? ¹⁰ Li maŋegenamu, ukittenoolaamuu máyiineniyamu mata húfaalumahu hata no li mata hata muñe'e mahaŋumuu maluuk njáa', luyilo oonaal mata húfaalumahu hata no moolañut moonoo máyiineni; ¹¹ mata fan wah wáami li ufiyo jatit ufane úyiineni, kama háŋum wah wáami li ulako to boot nanoonan!

¹² Kákangumaku unku kan jibajumuu kújiwoliji li jilob li bukanabuku li káwoolu káamak ló. ¹³ Alóli jíkaanoliit loon *Móyiis*, anaake aŋalumuu kásoo min áhimen buulabu boola, jakum bil kata *Isilayeel* kujuk kaleñaku kata buulabu boola ko li káyaakulo. ¹⁴ Bale kata *Isilayeel*

uyinumawu wooliil úmibomibo. Boot yok síyaat kujangamuu Hulimahu hata Húfaalumahu Huhaanahu, let kuyili kúnaanum ho, mata hufalal háhiliilumuu kujukum huloŋ to. Húfulenuti, mata hujokoo li Kilisita bale huyilo húfulen hó. ¹⁵ Maayeet síyaat, nanoonan nan kujangaye síliibalasu sata *Móyiis*, hufalal li húmib uyinumawu wooliil. ¹⁶ Nanoonan nan an átiwoye ayab *Amaañenawu*, hufalal li húfu'. ¹⁷ *Amaañenawu*, okila ammuu Buyinumabu Banabaabu, ban tan Buyinumabu bata *Amaañenawu* boom, fan baj to foof kábaaloo. ¹⁸ Alolaal foofolaal feh jan wuulawu woololaal úmibutimuu, máyiineniyamu mata *Amaañenawu* muyilo mujuki li alolaal loon li kajuuloolum. *Amaañenawu* ammuu Buyinumabu, li akaanolaal úbutiyaal, min unokoolaal li akila li máyiineni ló, mahaŋe naak nanoonan maluuk.

Sembaasu sammuu li alolaal, li Ateemit sibilumulo

4 Ateemit li másumamuu moola lásenumolimuu bulokabu umbu. Wahawu unwu újimuu áloli let jíyeko. ² Alóli jihooohoy wahoowah wasuuneniyewakaaneyimuu li huyolo. Jíkaaneliit wah li jabunt, ban jítiiguleliit hulimahu hata Ateemit; bale jilobelob bukanabuku maŋegenamu set, bájum bukanabuku feh li kuyili kúyinen li maŋegen kaanaku áloli bukan joom kan an ayilo áwoolu hákil Ateemit. ³ Ban nokoomuu loon babbaj wah wayolowe li Hulimahu Hásumaaahu han áloli jiwaale'emuu, uyoloyolo boot li bukanabuku bale kammuu li kájim. ⁴ Bukanabuku umbuku kammuu li kájimaku kúyinenut, mata ateemitawu ata adunaayi inye, ammuu *Sayitaane*, lámimmib uyinumawu wooliil jakum bil kujuk kaleñaku kata Hulimahu Hásumaaahu hata máyiineniyamu mata *Kilisita*, ammuu kambuwaku kata Ateemit. ⁵ Li maŋegenamu, li kawaaleyaku kan áloli jiwaale'emuu, let kúkwoli jiyi-ijene, bale Yéesu Kilisita ammuu *Amaañenawu* jiyi-ijene. Alóli kuloka kooluul joom, humum hata Yéesu. ⁶ Li maŋegenamu, Ateemit aanumuu: «Mawuŋaamu mujow muwuŋen li élimayi!», okila humumool ahitenumuu uyinumawu wóololi, min ákaanoli jihaas kaleñaku kata máyiineniyamu moola li buulabu bata Kilisita.

⁷ Bale áloli jaakumuu hubajahu unhu, jinokoonokoo li siteefaay, min híis kaanaku sembaasu unsu saluukumu sijow siwuuh sibilumut li áloli, bale li Ateemit.

⁸ Bukanabuku kumbuku min kúlaamenewolimuu manooman, bale let kúgootenoli. Fan kúkaanoli jiliwo, bale let jíyeko. ⁹ Fan kúlaatenoli, bale Ateemit let ábetenoli. Fan kúbetoli li etaam, bale let kúhabeloli.

¹⁰ Alóli jumbuku nanoonan min jitebemuu li síniiloli tanootan sílaamasu sata eketayi yata Yéesu, bájum buloŋabu boola foof li bujuki li siniilasú sóololi. ¹¹ Li maŋegenamu, li búloŋoli feh, áloli jumbuku min jijukemuu

nanoonan eketayi humum hata Yéesu, bájum buloŋabu bata Yéesu li bujuki foof li siniilasú sóololi sammuu li sibil siket. ¹² Muñowu eketayi yommuu li bulok li áloli, buloŋabu bo li bóomi li bulok li bukuluul.

¹³ Li Hulimahu hata Ateemit hakiicimuu lollob ló kaanaku: «Líyinenyinen, mó lí múji li ílobul.» Li manolamu, áloli foof jíyinenyinen li Ateemit, mó lí múji li jílobul, ¹⁴ mata áloli jihaase joon Ateemit layitenu-uyitenu Amaaŋenawu Yéesu li eketayi, ban fan áyitenumuloli foof li eketayi li Yéesu ló, min ákaanoli jilako tin tano li akila li bukuluul ló. ¹⁵ Li maŋegenamu, wahawu unwu feh wan áloli jímuñemuu lí wó, jímumuñ wó mata bukuluul jíji, mantee kájiyaku kata Ateemit li kunaak kugo bukan kahaŋe mameeŋ, min kasalaku kan ésukayi esalemuu Ateemit kújowum to kuhaŋ maluuk, boot li máyiineniyamu moola.

Jakum úyekowaal

¹⁶ Wahawu unwu újimuu jakum úyekowaal. Ban maayeet min eniilayi yoololaal yommuu li kakajen, bale kata láalawolaal ummu min wunkulowemuu hunakoohunak. ¹⁷ Li maŋegenamu, sílaamasu soololaal sata muñe'e siyiiliyiili ban sifiyowut, bale so sommuu li síjiwolaal li ubil ubajaal *máyiineni* maluuke maluuk jow hah. Máyiineniyamu ummu mata boot nanoonan, ban muhaŋe njáa' sílaamasu unsu. ¹⁸ Mata alolaal ŋalutaal sítiijolaal feh ukaanaal li wahawu wajukeyimuu, bale li wájukeliitimuu lukaanaal so. Li maŋegenamu, wahawu wajukeyimuu úfiyoweliit, bale wájukeliitimuu woonosoono to boot nanoonan.

5 Luhaasaale li maŋegenamu oonaal eniilayi yoololaal yata baabe li etaam yanokoomuu loon eluuf dán ukinaale, ebilumuu ekajen, fan ubajaal li emitayi eluuf yata boot nanoonan yan Ateemit ateefe, inti yan kuŋen kata bukan kuteefe. ² Ban muñe'e min oomaalumuu li eniilayi yoololaal yata baabe li etaam, alolaal ummuwaal li buyina báamak mata lúsii-bowaasiibo njáa' min Ateemit akaanolaal eniilayi yoololaal yata li emitayi. ³ Ban jakum ban li lako Ateemit lakaanolaakaan eniilayi inyu aban, li ulakowaal loon bukan kakokowut. ⁴ Muñe'e nan oomaalume li eniilayi inye yata baabe li etaam, alolaal ummuwaal min ubajaalemuu buyina báamak ban li úlaamaal njáa'. Let mantee lufaŋaafaŋ min úfulenaal eniilayi yammuu li ebil eket, bale lufaŋaale min ukaanowaal eniilayi yaatutumuu ebil eket, mantee buloŋabu li buniilen eniilayi yammuu li ebil eket. ⁵ Ateemit akila humumool akaanumuu min wahawu unwu uyili ubajolaal, ban li asenolaal Buyinumabu boola Banabaabu min úkangumaal kaanaku fan ubajaal hubetahu hótinaalahu hata wahawu wajaawu wan akat tomuu boot li alolaal.

⁶ Mó mújimuu, lootaale kama ubajaal nanoonan kákangum, min uhaasaal oonaal nan oomaalume li

eniilayi inye, buloŋ loomaal li bo lóyi *Amaaŋenawu*, ⁷ mata li káyinenaku lúloŋumaale, bale inti li wahawu wan ujukaalemuu. ⁸ Lubajaale kama kawankulen káamak, ban luhaŋeenaale mafaŋ min úfulaal li eniilayi inye, min ujowaal bóot boot bata Amaaŋenawu. ⁹ Wahawu unwu újimuu foof, oonowaal li eniilayi inye mantee foof li úfulaal li yo, wahawu wan ufaŋaalumuu bale, wo wommuu min ukaanaalool súum. ¹⁰ Li maŋegenamu, wahawu wan ukaanaalumuu alolaal foofolaal feh, fan ubil uhaasi hákil tilibinaalayi yata *Kilisita*, min anoowan ayab bacaamabu bata wahawu wan akaanumuu nan alakomuu buloŋ li eniilayi inye, lako majake mantee foof majakut.

Kakaan bukanabuku min kujamoo li Ateemit humum hata Kilisita

¹¹ Alóli jihaase waa wommuu kákoli *Amaaŋenawu*, ban jumbuku li huŋes min jikaan bukanabuku min kútiwo boot boola. Ateemit akila láhaasoli jak, ban lenseen bukuluul foof jihaasom jak li uyinumuul. ¹² Alóli jifaŋut min jilaaŋen jisaloolo áloli húmumoli hákiluul, bale jifaŋe min jisenuul bútin min jibaj ésu-umansuum li áloli. To bukuluul jóotummuu jíbij wah wan jommuu jíŋa' min jitontu bukanabuku kasa-loolowemuu mata wah wata ŋajuko, min kukat bo wata kata láala buyinumabu. ¹³ Li maŋegenamu, nokoomuu loon áloli kúkowoli kúsuumut joonosoono mo boot li Ateemit, bale nokoomuu loon úyinumoli jooke, jókisooki wó boot li bukuluul. ¹⁴ Húbooliyahu hata *Kilisita* húhaŋolihaŋ sembe, mata jíyinene li maŋegen kaanaku, min an ano aketumuu boot li bukanabuku feh, kama bukanabuku feh kubamban li buloŋabu booliil buhaanabu. ¹⁵ Lakeeket boot li bukanabuku feh, jakum bil bukanabuku kammuu li buloŋ kuloŋ boot li buko humumiil, bale min kuloŋ boot li anawu aketumuu ban li ayitowumul li eketayi boot li buko.

¹⁶ Mó mújimuu, muñe'e áloli let jíhaasum an li bóono bata álahukowan. Maayeet min kite eenimuu no, li bóono bata álahukowan áloli jíhaasume Kilisita, bale muñe'e let jíhaasumool loon muña'a. ¹⁷ Wahawu unwu újimuu an abajumuu hujokoo li Kilisita, anawu ummu búwuwenum buwunkul laam. Wahawu wata naanaŋ umoje, muñe'e wahawu feh uwunkulowe. ¹⁸ Wahoowah feh li Ateemit ubilumulo. Okila akaanumuu min ubajaal hujamool li akila humum hata Kilisita, ban li asenolaal bulok bata kakaan bukanabuku min kagamoo li akila. ¹⁹ Ateemit li Kilisita lájowume min akaan bukanabuku kubaj hujamoo li akila humumool, ban ajukelut li butilaabu booliil, min akaan li áloli hulimahu hata kakaan bukanabuku kujamoo.

²⁰ Alóli bukan joom kan Kilisita aboŋe boot elob li kajakoo. Kulimaku kan áloli jilobuulumuu,

nokoonokoo loon Ateemit humumool ahoofe li buku-luul. Alóli jumbuku li kayaakuul li kajaw kata Kilisita, min jikat Ateemit min akaanuul jibaj hujamoo li akila humumool. ²¹ Kilisita akaanutumuu kahoofoo, Ateemit li akaanool ateb kahoofoo humumoololaal, bájum li újowumaal li akila min ulakowaal macolamu mata Ateemit.

6 Emmuu áloli dín dáno jílokume li Ateemit, wahawu wan jommuu li kayaakooluul foof wo wommuu, jakum jiyab kájiyaku kata Ateemit jihinten to. ² Li maļegenamu, Ateemit lansaana:

«Nan taņayi yajakumuu éliiņumuu,
lísooniyensooniyen kaļawaku kooli.
Nan hunakahu húliiņumuu boot min ifakeni,
lilambenilamben.»

Jijanten! Muņe'e taņayi yajakumuu kayab kájiyaku kata Ateemit, éliiņe; muņe'e taņayi nan Ateemit ammuu li kafaken bukanabuku, eņeje. ³ Alóli jifaņut min jíji an li ajonten min alo li kahoofoo, jakum bil an ayili alob majakut aya li bulokabu bóololi. ⁴ Bale, li wahawu feh wan áloli jikaanemuu, jíhihiis kaanaku áloli húmumoli kuloka joom kata Ateemit, jówum li húmuņ háamak hata sílaam, hata buyok, li hata buyina. ⁵ Kútekolitek ban li kúnaloli kujow kukuļ. Li kuyitenul éśukayi boot li áloli, ban li kúmukoli li bulok. Li kúhiloli jímooliwum, ban li kúhiloli foof jitiņum. ⁶ Li jilonņ bulonņ basete, ban li jibaj ehaasemiņ yabilumulo li Ateemit; li jiyili húmuņ ban li jísum li bukanabuku; Buyinumabu Banabaabu bumbu li áloli, ban li jíbooli bukanabuku li maļegen. ⁷ Jillob bukanabuku hulimahu hata maļegenamu, ban li sembaasu sata Ateemit. Butiikumaabu bóololi bata katek li bata kafangen, bo bommuu wahawu wacolumuu hákil Ateemit. ⁸ Bukan kukee fan kúbinkenoli, kaabuku li kúbesoli; kukee li kúgeloli, kaabuku li kúsuuwoli. Kukee li kújokoli kúmalamiņ, ban maļegen jilobemuu. ⁹ Li kújokoli loon bukan kan kuhaasut ban kúhaasoli feh; loon bukan káami li eket, ban fan jijuke, áloli jumbuku li bulonņ. Li kunaak kútekolli, bale let kúmukoli. ¹⁰ Li kúkaanoli buyina, bale áloli jumbuku nanoonan li éśuumansuum. Li kújokoli loon bukan kagaye ģáa', bale áloli jumbuku min jikaanemuu bukan kameeņe kulako kusaanum. Alóli li jinokoo li bukan kabajut wahoowah, bale jibaje wahawu feh.

¹¹ Bukuluul jata Koolent, áloli jilobuulob li maļegenoli. Jilobuulob wahawu feh wammuu li úyinumoli. ¹² Alóli jihoyut min jíhiisuul húbooliyahu hóololi, bale bukuluul humumuul jíhoyolimuu li uyinumawu wooluul.

¹³ Muņe'e boot min ilob li bukuluul loon baņoolom joom: jíbooliwoli foof loon áloli jíbooliwuulumuu, ban li jíbabul uyinumawu wooluul.

Jakum jookoo wahoowah li bukanabuku káyinetumuu li Amaaņenawu

¹⁴ Jakum jíyuukoo li bukanabuku káyinenutumuu li Amaaņenawu. Li maļegenamu, buu wah wacole woote uyili unaboo li wah wajakut? Buu mawuņe moote muyili munaboo li élim? ¹⁵ Buu *Kilisita* kuyilo kujamoo li Sayitaane? Waa an áyinene li Kilisita kookoole li an áyinenut li akila? ¹⁶ Hujamoo buu huyilo hubaj li tutoo eluufayi yata Ateemit li úciinawu? Li maļegenamu, alo-laal oomaalumuu eluufayi yata Ateemit alonņumuu; mata loon Ateemit humumool alobumuu:

«Fan ikin, ban li ilonņ li tutiil.
Fan ilako Ateemit ooliil, ban buko fan kulako bukanabuku kúmbaam.»

¹⁷ Wahawu unwu újimuu *Amaaņenawu* li aan:

«Jífu' li buko,
ban jikatoo li buko.
Jakum jigo wah wasetut.
Jikaan momuu ínje fan iyabuul.

¹⁸ Fan ilako atuubawuul, bukuluul li jilako kuņoolom káyine li kanaale.»
Amaaņenawu ata sembe alobe loon muņa'a.

7 Kufaalom kan iboolaat, emmuu Ateemit lalobe kasenolaal wahawu unwu feh, kama lootaale usetenoolaal alolaal humumolaal, min úfulaal li wahowah feh wayilo usik eniilayi yoololaal li buyinumabu boololaal. Uhankenaal min uhabelaal ulakowaal li maļegen bukan kanabe li kákoli kata Ateemit.

Esúmahukowayi yata Fool

² Jíyaboli li uyinumuul. Alóli jifetut li an. Jilowenut anoowan, ban jibuntut foof an min jinņa' wahawu woola. ³ Ilobut loon muņa'a boot kawatatenuul, mata loon ilob nomuu, bukuluul jumbuku li uyinumawu wóololi, ban bajut wah wayilo úfulenuul li úyinumoli, inti eketayi inti foot bulonņabu. ⁴ Libabbaj kákangum káamak li bukuluul, ban súumonsuum li bukuluul ģáa'. Li sílaamasu sóololi feh, libabbaj kawankulen káamak, ban éśuumansuum yaluuke ģáa' li yoono lí ínje.

⁵ Li maļegenamu, nan jíliiņumuu *Maseduwaan* jibajut bo kayooļo kanookan. Sílaam sanoosan jibabbaj so bo: úmuy tíyaņ, ekole li elako li óloli. ⁶ Bale Ateemit awankulenemuu bukan káyekowe, láwankulenoliwankulen li ebilayi yata *Tit*. ⁷ Ban inti ebilayi yata *Tit* bale éwankulenoli, bale min álobolimuu buu bukuluul jiwankulenoolumuu eeno akila humumool. Lálobolilob buu bukuluul jifaņumuu ģáa' min jilaaņen jijukom. Li áloboli foof mata jíļokoolaju jooluul, li buu jibajumuu káyikiļo kata kalaañ búmbaam hákil kulatoolawom. Wahawu unwu feh ukaanonkaan min ihaņ mabaj éśumahukow.

⁸ Li maļegenamu, maayeet min eleetalayi yan ikiicuumuu ekaantumuu buyina, jiwutom li ijok li ehaaseen. Lijokenjok li ehaaseen nan ijukumuu kaanaku eleetalayi inye ekaanuukaan buyina, maayeet min kite eenimuu fiyowut. ⁹ Bale muñe'e inje ummu li ésumansuum, ban inti mata min ikaanuulumuu buyina jýye, bale min buyinaabu bújiwuulumuu li jítiiwo jibet búsol bulonjabu booluul bajakutumuu, min jibaj bulonj buwunkul. Buyinaabu booluul bunannab li húnongumahu hata Ateemit. Wahawu unwu újimuu, áloli jikaanutuul majakut manooman. ¹⁰ Li maļegenamu, buyina banaboole li húnongumahu hata Ateemit, bukaaneekan bulonj bata an min búbuti, min jíwool li afak, ban an let ajok li ehaaseen. Bale buyina babilumulo li bakaanelabu bata adunaayi, bumukemuk. ¹¹ Wahawu unwe buyinaabu banaboomuu li húnongumahu hata Ateemit bukaanuulumuu: Mo jikite jinaak jisommen li kakaan wah! Mo jikite jiyili kacahenoolo! Mo wah wacolut ukite unaak ukaanuul etindihuuñ! Mo jikite jikoll! Mo jikite jifañ min jijukom! Mo jikite jihanken li kakaan macole! Mo jikite jifañ min wah wacolut ubaj katek! Bukuluul jihihhiis li wahawu feh, kaanaku utumuul ulet bo li elobayi inye.

¹² Min ikiiculuulumuu let mantee anawu atilumuu ájiye, let foof mantee anawu an kutilumuu li akila ájiye, bale boot min íhiis set hákil Ateemit, kahanekaku kan jibajumuu boot li áloli. ¹³ Wahawu unwu újimuu áloli li jibaj kawankulen.

Nan áloli jijukumuu ésumansuumayi yalakomuu li Tit, mata bukuluul jítintimbenootintimben, ésumahukow yáamak li elako li áloli efaamen to kawankulenaku unku kan jibajumuu. ¹⁴ Nokoomuu loon líhiisoohiis jakee ésumansuumayi yan ibajumuu li bukuluul, jisuuwenutom. Loon jilobewuulumuu nanoonan maļegen, mo foof kasalaku kan jisaluulumuu hákilool kommuu wah wata maļegen. ¹⁵ Tit ajowumuu awayiļo buu jítuuloolumuu foofuul feh li buu jiyaboolumuu booluul li ekole li kateelen ló, húbooliyahu han ábooli-wuulumuu li huhañ maluuk. ¹⁶ Súmonsuum njáa' min ihaasumuu een liyilo íkangum li bukuluul li wahoowah feh.

Sijanguwasu sata Maseduwaan li silamben kata Yeelusalem káyinenumuu

8 Kútuyoli, áloli jifañe min jikaanuul min jihaas kájiyaku kan Ateemit asenumuu síjanguwasu sammuu li etaamayi yata *Maseduwaan*. ² Bukanabuku kammuu li sijanguwasu unsu kubabbaj sílaam sáamak, bale ésumahukowayi yooliil elulluuk njáa', yok kunaak kusen njáa' maayeet min kukite konomuu bukan kagaye njáa'. ³ Kusensen wahawu wan kuyilimuu kusen, maayeet jow hañ to, ban kuyitoyito li kuyaankusen. Injé liyilo ilob mo mata lijuujuk.

⁴ Kúyaakoololiyaakoo njáa' mata min jikatiil min kukaan to kañeniil li bulokabu bata kalambenaku kata bukanabuku kata Ateemit kammuu li éskuyai yata Yeelusalem. ⁵ Wahawu wan kukaanumuu uhanhañ wan áloli jiyinooleenumuu. Kujanjand kusenoolo buko humumiil boot li *Amaañenawu*, ban li kusenoolo boot li áloli. Kukankaan mo loon Ateemit afañumuu. ⁶ *Tit* okila anaake ayabumuu booluul wahawu wan bukanabuku kunaake kusenumuu. Wahawu unwu újimuu áloli li jiyaakoolool min ahabel akaan booluul bulokabu umbu bajakumuu njáa', loon átonj bomuu. ⁷ Muñe'e bukuluul jibaje wahawu feh njáa'. Jibaje káyinen, jihaase jak buu lobemuu, jihaase wahawu wata Ateemit. Jihankenehanken li wahoowah feh, ban húbooliyahu han jhiisuulumuu hunhu li bukuluul. Mó mújimuu, jooto kama jinaak jihanj masen njáa'.

⁸ Injé ilet li katuunjuul jikaan wahawu unwu. Lilollob loon muña'a boot min iyoob min ijuk buu jiljegene eeno li húbooliyahu hooluul, ho bakittenooleyi li kahanekaku kata kaabuku. ⁹ Li maļegenamu, bukuluul jihaase kájiyaku kata *Amaañenawu* oololaal Yéesu *Kilisita*. Akila ammuu an abaje, li akat bo hubajahu hoola feh min abil alako an agaye humum hooluul, mantee bugayabu boola li bújiwuul li jilako bukan kabaje.

¹⁰ Boot min ilobuul kayinoolaku kúmbaam: hútiim bukuluul jilakomuu kútinaa li kasenaku, ban bukuluul jifañe li jisen. Jaajak njáa' min jihanken li bulokabu umbu. ¹¹ Muñe'e kama jihabel bulokabu umbu jikaan. Jikaan to uyunumuul min jihabel bo loon foof jijokumuu min jikaan bo. Jikaan bo loon jiyilimuu. ¹² Li maļegenamu, ukaan tomuu buyinumi min usen wah li kayinoo kajake, Ateemit fan ayab wahawu wan usenumuu. Fan ajuke li wahawu wan ubajumuu, bale inti li wahawu wan ubajutumuu.

¹³ Eenutuulumuu jikaanoolo bugay jiyiliwum jilamben kaabuku. Lifañe min bukanabuku kujoki le keb. ¹⁴ Muñe'e bukuluul jumbuku li hubaj, ban jiyilo jinja' wahawu wawuuhumuu min jilamben bukanabuku kabajutumuu. Ban líñumuu hunak hakee, bukanabuku kabajutumuu li kubaj jow wuuh ban bukuluul jibajut, li kuña' wahawu wawuuhumuu min kuhin kulambenuul. Kaanumuu loon muña'a, li lako jijokoole jile keb, ¹⁵ loon Bakiicelabu bulobumuu: «Anawu abajumuu njáa', abajut jow wuuh, anawu abajumuu jatit, bajut wah wan abajut.»

Tit li kufaalool kan kunaboolemmu

¹⁶ Ateemit akaanumuu li buyinumabu bata *Tit* kahaneken min alambenuul loon áloli, ajow asali. ¹⁷ Nan áloli jiyaakoomuu Tit mata min abil boot booluul, let mantee lansaam bale éehe' fan abil, bale lasommen min abil alambenuul, ban okila ajoke min abil boot booluul. ¹⁸ Boot min kúnaboolul li atuyolaal an si-

janguwasu feh sisalemuu humum hata bulokabu boola bata kawaaleyaku kata Hulimahu Hásumaaahu. ¹⁹ Bale inti wahawu unwu bale. Sijanguwasu siʒusool boot min alako anaboolu áloli li kañaahoolaku unke kata bulok bata kakaan wah wajake, ban kúsenolimuu boot li kasal kata *Amaanenawu* humumool, li káhiis kaanaku jifanfañ min jilamben.

²⁰ Alóli jumbuku li kajuke to jakum bil an ayili áwatatenoli mata buu jítukumuu sídalmasu saluuk muñowu, san bukuluul jisenumuu. ²¹ Li maʒegenamu, káyinoololi feh ko kommuu huñes min jikaan wahawu wajakumuu, inti hákil Amaanenawu bale, bale foof hákil bukanabuku.

²² Jíboñuluuboñ atuyolaal min ánaboolul li buko. Jiy-oobooyoob ñameenje li wah wameenje min jijuk, ban jijuujuk kaanaku lakankan an ajasowe. Muñe'e lahañe majaso, mata lababbaj kákangum káamak li bukuluul. ²³ Tit akila anaboolawom laam, ban áloli fóofoli jóomi li bulokabu boot li bukuluul. Kutuyolaal kaabuku kánabulumuu li Tit, buko sijanguwasu síboñuliil, min kulok boot li kasalaku kata *Kilisita*. ²⁴ Kama jíhiisiil kaanaku jíbooliyiibooli li maʒegen, min sijanguwasu síyinen, ban li sihaas soon min áloli jibajumuu ésumansuum li bukuluul, jikooñe.

Ateemit lafanfañ an asene wah li ésumansuum ló

9 Bajut jáliñ yanooyan min ikiiculuul min ilobuul mata sídalmasu san jisenumuu boot li bukanabuku kata Ateemit kammuu li ésumayá yata Yeelusalem. ² Lihaase buu jikaan tomuu uyunumuul li kalambenaku, ban li isaloolo humum hooluul hákil kata Maseduwaan, min eeniil: «Kutuyolaal kammuu li etaamayi yata Akaay, kábilum hútiim kufale'e boot kasen.» Kahankenaku kooluul kújiji bukan kameenje li buko li kufañ min kusen. ³ Boot min íboñuluul kutuyolaal, jakum bil kasalaku kan isaloolomuu humum hooluul mata kasenaku, kulako kakaajo. Mó mújimuu lifañe min jifale jilako to loon ilobumuu. ⁴ Jikaanut momuu, ban kata Maseduwaan li kúnaboolul lí ínje boot booluul jibil jíliñgul jitookutuul mafale'e, fan káanoli ñisuu mata min jíkángummuu li bukuluul njáa'. Bukuluul humumuul fan jihat masuu. ⁵ Mó mújimuu li ijok kaanaku jaajak min ilob kutuyolaal min kúyabulom hákil booluul, min kujoojen wahawu wan bukuluul jilobumuu kasen. Nan emmuu li íliñgul, li itook wahawu unwu feh bafale'e, min híis kaanaku jisensen wo li ésumansuum, inti loon an atuunjuul min jisjen.

⁶ Jiwayiʒo hulimahu unhe:

«An aʒukumuu jatit,

fan abil abaj jatit.

An li aʒuk njáa',

fan abil abaj njáa'.»

⁷ Anoowan laate asen loon ajokumuu li buyinumool, ban jakum baj ejok li ehaaseen, mantee foof loon an atuunjuul min asen. Ateemit, an asene wah li ésumansuum ló lafañumuu. ⁸ Ateemit layilo asenuul wahoowah feh wajake, bájum li jibaj nanoonan wahawu feh wan jokuulumuu li wo, ban fan jibaj jifamen to wahawu wan jommuu jinaak jinʒa' min jikaan wah feh wajake. ⁹ Loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Lagabengaben, li asen kusukateenaku;

macolamu moola li moonoo to boot nanoonan.»

¹⁰ Ateemit asenemuu sígul anawu aʒukemuu, ban li asenool sinaañasu san atíñemuu, fan asenuul sígul ban li akaan so sibukoo. Fan akaan macolamu mooluul mubaj ebukoolum yameenje. ¹¹ Fan asenuul hubaj li wahoowah feh, min jinaak jiyili jísum li bukanabuku. To bukan kameenje kóotummu kusal Ateemit humum hata wahawu wan jísenolimuu jijow jiseniil. ¹² Bulokabu umbu bata kayabaku kata wahawu wan bukuluul jisenumuu, bulakowut boot kalamben bale bukanabuku kata Ateemit li wahawu wan jokiilumuu li wo, bale fan búji foof bukan kameenje li kúsalum Ateemit li kaʒaw. ¹³ Mín súumiilumuu li majakamu mata bulokabu booluul, mo kusalumuu Ateemit mín jítuulumuu Hulimahu Hásumaaahu hata *Kilisita* loon jilobemuu. Fan kusal foof Ateemit mata másumamuu mooluul li kagaboolaku kan jigaboomuu wahawu wooluul li buko li kaabuku feh. ¹⁴ Fan kuʒaw boot li bukuluul, min kúhiisuul húbooliyahu han kúbooliwuumuu, humum hata kájiyaku káamakaku kan Ateemit asenuulumuu. ¹⁵ Ateemit ajow asali mata kájiyaku koola kan an ayilaatumuu alob mata ko.

Fool li acahenoolo mata bulokabu boola

10 Injé Fool, boot min íjowum li májoobi buyinumabu li másumamuu mata *Kilisita*, min íʒawuul ínje humumom an koonumuu ilakomuu li bukuluul, li ilulenuo tuy, bale íloyiyuumuu, li ikit ílobuluul kulim kaʒaaʒe. ² Injé ummu li kaʒawuul: jakum jíjiwom li ibil booluul íliñgul, li ilobuul kulim kátaañiye, mata lifañe min íhiis kakaañenaku kúmbaam bukanabuku kaanemuu wahawu wan áloli jikaanemuu, li kásiibo kata eniilayi jikaanum wo. ³ Maʒegen, áloli bukan bale joom, bale jíloñoliit loon bukanabuku kata adunaayi inye ku-loñemuu. ⁴ Ujunkowawu wan áloli jinʒalemuu min jitat, inti wata adunaayi inye, bale sembaasu sata wo li Ateemit sibilumulo boot kayiis kuyolowaku kata kula-toolaaku koola. Alóli jíhoogulehoogul kulimaku kaletumuu maʒegen, ⁵ li wahoowah feh wata katebenoolo wayilo úhi an áhaasum Ateemit. Alóli fan jijok kayinoo kanookan jijen, min jikaan ko kútuul Kilisita. ⁶ Muñe'e nan bukuluul jommuu li jítuul li maʒegen kulimaku kan jilobuumuu, áloli fan jitek bukanabuku feh kátuulut kómuu.

⁷ Bukuluul jijuke wahawu loon woonomuu. An li bukuluul ayinoomuu li aan okila an ata Kilisita, alaañen ayinoo jak min ahaas aan: áloli foof bukan kata Kilisita joom loon akila humumool. ⁸ Li maļegenamu, maayeet min kite eeni lisaloolosaloolo ijow iwuhenuh jatit mata kakaañenaku kan *Amaañenawu* ásenolimuu boot kalitenuul, bale inti boot kakajenuul, ibajut to ñisuu ñanooñan. ⁹ Ifañut min lako líkoyilenuukoyilen li sileetalasu súmbaam; ¹⁰ mata konsoon: «Kulimaku kan alobemuu li sileetalasu soola kútaañitaañi ban li kuļaaļ ñáa', bale ajowumuu alako li alolaal, let abaj sembe ban balobelabu boola li búyiyeni ñáa'.» ¹¹ Anawu alobumuu loon muña'a laate ahaas wahawu unwe jak: Loon joonomuu li kulimaku kan jikiiculuuumuu li sileetalasu áloli balet to, mo foof joonomuu li bakaanelabu bóololi áloli balakowe li bukuluul.

¹² Li maļegenamu, áloli jikaañenut jiliiko, mantee foof jikittenoolum li kukee li bukanabuku kaluukenuolumuu buko humumiil. Bukanabuku umbuku kuñalooloñaloolo kukaan kaliikum boot li buko humumiil, ban li kuñaloolo foof kukaan bukittenoolum boot li buko humumiil. Kutuukowut maayeet! ¹³ Alóli let jisaaloolo jijow jiwuuhenuh, bale fan jisaloolo le li bulokabu ban Ateemit ásenolimuu kakaan, bájiwolimuu li jibil boot yok booluul. ¹⁴ Li maļegenamu, áloli let jisaloolo jijow jiwuuhenuh tan jóotimuu jikib, loon eeteenumuu lako mo áloli babileenut boot booluul. Alóli jijandumuu jíliiñul booluul li Hulimahu Hásumaaahu ló hata Kilisita. ¹⁵ Jilet foof li kasaloolo jijow jihanñ tan jóotimuu jisaloolo jijow jikib, humum hata bulokabu ban kukee kukaane. Bale áloli jibaje *kákangum* kaanaku káyinenaku kooluul fan kuhanñ malit, min áloli jiyili jikaañenut bulok bahañe maluuk li bukuluul, jow le tan áloli jóotimuu jikib. ¹⁶ Fúlum tómmu, fan jijow jiwaale Hulimahu Hásumaaahu li halaabahu hata síkusasu sammuu búsol etaamayi yooluul, ban let jisaloolo mata bulok ban kukee kukaane tan kóotimuu kulok kujow kukib.

¹⁷ Bakiicelabu boone: «An áatimuu asaloolo, li asaloolo mata wahawu wan Amaañenawu akaanumuu!» ¹⁸ Li maļegenamu, let an asaloolowe aluukenyi, bale anawu an Amaañenawu asalumuu akila aluukeni.

Fool li alob mata kámalumuu koon kufootal koom

11 A! Kutuyom, jikiteenumuu jiyili jímuñ jatit buwelabu búmbaam. Eéhe! Jímuñom li buwelabu búmbaam. ² Lifañuufañ ñáa' gay ifañut min jitahaay li an loon Ateemit humumool afañuulumuu ban afañut min atahaay li an. Anáyine ano lisenuul alako afañooluul. Okila ammuu *Kilisita*, ban lifañe min injalul íhiisool loon ásungute ahaasut ánayine. ³ Bale líkolikoli min ban li kukaanuul uyinoo wajakut li buyinum,

† 10:17 *Selemi* 9:22; 1 *Kata Koolent* 1:31

min jítukaañi lit ban li jíļegenaañi li hujokoolahu hooluul li Kilisita loon no. Enuukayilaayi muñowu foof émalumuu min ebunt Eewa. ⁴ Li maļegenamu, bukuluul jonsoon éehe' min kukee kuyaany kubil kúliiñul li kuwaalewuul mata Yéesu akee ábuto li an áloli jiwaalewuulumuu, mantee foof li jiyab buyinum bakee bábuto li ban jiyab nomuu, mantee foof li jiyinen li hulim hakee hásume hábuto li han áloli jiwaalewuulumuu.

⁵ Lenseen *kufootalaku* umbuku káamakaku kuhanñtom li wahoowah. ⁶ Nakee maļegen íseeliwut li elob, bale lihahhaas wah. Jikaañuukaan min jihaas wahawu unwu jak li makaane manooman ban li wahoowah feh.

⁷ Nan iwaalewuulumuu Hulimahu Hásumaaahu hata Ateemit, igellenuutuul bacaam banooban. Liwalenoolowalenoolo ínje humumom min itebenuul. Wáa fíle, min ikaanumuu loon muña'a, likankaan kahoofo? ⁸ Lilowenlowenumuu sijangu sakee li bacaamabu ban iyabumuu li so min ilok boot li bukuluul. ⁹ Ban nan ilakomuu booluul, jokommuu li wah let iyoken an. Kutuyolaal kammuu li etaamayi yata *Maseduwaan* kunaanake kulambenommuu li wahawu wan naake jokommuu li wo. Lijukejoke to jakum bil ilako búteb boot li bukuluul, ban let ikat min ilako búteb boot li bukuluul. ¹⁰ Boot min ílobum li maļegenamu mata Kilisita ammuu lí ínje een: bajut an áami li áhilom ísaloolowum li halaabahu feh hata etaamayi yata Akaay. ¹¹ Ban wáa újiye li ilob loon muña'a? Waa, ínje fíle ifañutuul? Let mo! Ateemit lahaase aan lifañuufañ.

¹² Wahawu wan ikaanumuu, fan inaañ ikaan wo foof, jakum bil isen bútin bukanabuku umbuku kammuu li huñesahu hata bo min kusaloolo mata min kuloke loon áloli jílokemuu. ¹³ Bukanabuku umbuku kúmammal koon kufootal koom. Kuloka káhooolowe koom, kakaane loon buko kufootal kata Kilisita koom. ¹⁴ Bajut to kajaahale kanookan, mata *Sayitaane* humumool lakaanekaan loon *amalaka* laam ata mawuñe. ¹⁵ Mó mújimuu, jáahaleniwut min kulokaabuku kata Sayitaane kukaan loon kuloka koom kakaane wahawu wacolumuu hákil Ateemit. Bale buloñabu booliil fan buban ñóoti naboo li bulokabu ban kukaanumuu bajakutumuu.

Fool li álaam mata min ammuu afootal

¹⁶ Boot min ilaañen ilobuul: jakum an li bukuluul ajokom loon an awele. Nokoomuu foof loon mo jiyinoole, kama joon éehe' min lako liwewwel bájum ínje humumom foof li iyili isaloolo jakee. ¹⁷ Wahawu wan ilobumuu, ilobut wo loon *Amaañenawu* afañumuu, bale lilollob loon an awele, li kákangum kata min ibajwah wan éetimuu ísaloolowum. ¹⁸ Emmuu bukan kameeñe kusaloolosaloolo humum hata bóono bata álahukowan, kama ínje foof boot min isaloolo. ¹⁹ Kama

bukuluul jayinoomuu li joon bukan kájallowe joom, bukuluul joonumuu éehe' jiyilo jímuñ bukanabuku kasonjetumuu. ²⁰ Li maļegenamu, bukuluul jonsoon éehe' min bukan kukaanuul emiikeel, min kutiñ wahawu wooluul, min kúkuwet wahawu wooluul feh, min kube-suul, min kutekuul siheejen. ²¹ Lisuusuumuu min ilob mo: kama áloli búgootowoli bújimuu jikaanutuul wahawu unwu.

Boot min ilob loon an awele: wah wan kukee kukaañene kúsaloolowum li wo, ínje humumom foof liyilo ísaloolowum li wo. ²² Koonumuu buko bukanabuku kan koonemuu *Eébulu* koom, ínje foof. Li koon buko bukan koom kata Isilayeel, ínje foof. Li koon buko bubukoolum koom bata *Abulaham*, ínje foof. ²³ Li koon buko kuloka koom kata *Kilisita*, boot min ilob loon an awele: ínje lihañiil malako aloka ata Kilisita. Lihañiil málaam. Lihañiil makuļi meeñ. Min kutekoomuu, kutekutiil mo. Kulakolako li kumukom ñameeñe. ²⁴ *Kusuwifaku* kutekom ñoono ñatok kukaluwaas koono áyii li kaat li kubakii. ²⁵ Bukanabuku kata Lom li kutekom kukaluwaas ñoono ñáhaaji, ban li kutekom ñano kuyitik kucoken. Líyuwoye li busaana ñoono ñáhaaji. Ñakee, likaane etihunaka li ehuka li malamu mata halahu. ²⁶ Liñaahoole ñameeñe li koot, ban li ilako li iket ñameeñe: li kañaahoo li utunkawu, li káfimboo li ékuu yamuke bukan, li kuñen kata bukanom li kata bukanabuku kaletumuu Kusuwif, li sí-sukasu sílunlumaayasu, li uyiinaayawu, li kusamuwaku, li kuñen kata bukanabuku kámalumuu koon kutuyolaal koom. ²⁷ Liloolok ñáa' ban li ílaam foof ñáa'. Ñameeñe inakut iyili ímooli. Li inakut icaalet ban inakut ibaj ihob, ban ñameeñe inakut ibaj itañ. Kuntont kunaanaak kujokom ban inakut ibaj wañ ikoko. ²⁸ Ifanut ilob mata wah waawu feh wasañomuu: bútebabu búmbaam bata hunakoohunak, bo bommuu kayinoo mata sijanguwasu feh. ²⁹ An ágootomuu, ínje humumom foof li ígooto. An alomuu li kahoofoo, fan séngiwom kata láala ñáa'.

³⁰ Nokoomuu loon boot min isaloolo, kama fan isaloolo mata búgootowabu búmbaam. ³¹ Ateemit ammuu Atuubaawu ata Amaañenawu Yéesu, ban li asali boot nanoonan, lahaase aan ímalut. ³² Nan ilakomuu li é sukayi yata Damaas, águubelunaalawu ata áyiyawu an koonemuu Aletaas, lalollob bukan min kufooy wámbiilawu wata é sukayi bánum li kujokom. ³³ Bale li baj bukan kájufom li etekel, ban li kúwalenumulom li ejangeel búsol huteefahu hata é sukayi. Muñowu lí-fakummuu li kuñenaku kata águubelunaalawu.

Amaañenawu li áhiis Fool uhimmo

12 Leete kama isaloolo, maayeet min bajut tomuu jáliñ yanooyan. Muñe'e boot min ilob mata uhimmoawu li wahawu wan *Amaañenawu* áhiisom-

muu. ² Lihaase an ata *Kilisita*, an uhaase oon muñe'e baje simit soono kuñen li sibakii, Ateemit li ájowetumool boot haatiya tiya emitayi. (Ihaasut mantee maļegen li eniilayi yoola ló laje'e boot ló li emitayi, mantee inti li eniilayi yoola ló laje'e boot ló, Ateemit balewool ahaase.) ³ Lihaase een anawu ummu (mantee li eniilayi yoola ló, mantee foof let li eniilayi yoola ló, ihaasut, Ateemit ahaase), ⁴ anawu ummu lajowujow boot li emitayi min ajam ló kulim kan an ayilaat ánaanum, kan an ayilaat alaañen alob. ⁵ Injé fan isaloolo mata an loon ummu. Bale let isaloolo mata ínje humumom, mantee yo yommuu mata búgootowabu búmbaam. ⁶ Li maļegenamu, ínje ifañeenumuu min isaloolo, let ilako an awele, mata fan ilob maļegenamu bale. Bale let ikaan mo, mata ifañut min bukanabuku kulukenom jow harñ wahawu wan kujukemuu lí ínje, mantee foof wan kujamewommuu li ilob.

⁷ Liyiliyeene isaloolo ñáa' humum hata uhimmoawu wájaahalenimuu wan Ateemit áhiisommuu, bale lakaanonkaan min ibaj sílaam sáamak li eniilayi yúmbaam, jakum bil isaloolo. Wahawu unwu újimuu amalaka ata *Sayitaane* li abil atekom jakum bil itebenoolo. ⁸ Liñawe ñoono ñáhaaji Amaañenawu mantee li afakenom li sílaamasu unsu. ⁹ Li aanom: «Kájiyaku kúmbaam kufiti, mata li búgooto bata an sembaasu súmbaam sijukeyimuu.» Boot kama min isaloolo mata búgootowabu búmbaam, bájum sembaasu sata *Kilisita* li silako lí ínje. ¹⁰ Wahawu unwu újimuu li súmom ñáa' min ígootomuu, min kugelewommuu, min séngiyewommuu, min ílaamemuu li min ibajemuu buyina humum hata Kilisita, mata nan ígootomuu no libajumuu sembe.

Fool li abaj buyina mata kata koolent

¹¹ Lilollobumuu loon an awele leem, ban bukuluul jituñom ilob mo. Li maļegenamu, bukuluul jooteenumuu jisalom, mata maayeet min iletumuu wahoowah, *kufootalaku* umbuku káamakaku kuhañutom li wahoowah. ¹² Wahawu wáhiisumuu kaanaku afootal leem, li bukuluul likaane wo. Wo wommuu: húmuñ sílaam sanoosan, búhiisenum, bakaane bájaahaleniyee, li wah wájaahaleniyee. ¹³ Waa sijangu saasu sibaje wan bukuluul jibajut? Mantee yo yommuu min eenutuulumuu jookenom. Ban kama li jibonketom min ikaanutuulumuu col.

¹⁴ Muñe'e ínje ummu li kafale boot min ibil booluul búhaajut, ban let iyab wahoowah li bukuluul, mata ínje ilet li huñes wahawu wan bukuluul jibajumuu, bale bukuluul humumuul lifañe. Li maļegenamu, inti bañiil-abu bóomi li buñes hubaj boot li sibukoolayiiil, bale sibukoolaasu sóomi li siñes ho boot li bañooliil. ¹⁵ Injé fan súmom ñáa' min íbuñ wahawu wan ibajumuu feh, ban li isenoolo ínje humumom feh boot li bukuluul.

Nokoomuu loon ínje lifañuufań njáa', waa bukuluul fan jifańom jatit?

¹⁶ Jihaase joon maļegen eenutuul jookeenom. Bale min kukee li bukuluul kujokommuu an áhoolowe, mo kuyinoomuu li koon li butuukowom libuntumuul.

¹⁷ Waa file, li akee li bukanabuku kan íbońulumuu li-buntumuul? ¹⁸ Liyaakooyaakoomuu *Tit* min abil boot booluul, ban li íbońul atuyolaal an kúnabooluumuu. Waa file, *Tit* labuntuubunt min jisenuul wah ukee? Inti wahawu wan ínje li akila jikaanemuu, li kayinoo kano jíkaanume wo? Inti li bútin bano jįowume, ínje li akila?

¹⁹ Fiyowe nan bukuluul jįinoole li joon áloli kaca-henoolo jóomi li ko hákuluul. Let mo! Alóli hákil Ateemit jóomi li elob, jówum li hujokoolahu hóololi li *Kilisita*. Kufaalom kan iboolaat, wahawu wan áloli jilobumuu, jilobuulob wo boot kaliten káyinenaku kooluul. ²⁰ Wahawu wan íkolimuu wo wommuu, jakum bil íliińul booluul let itookuluul manokoole loon ifañumuu, ban bukuluul foof let jįukom manokoole loon jifańeenumuu. Wahawu wan íkolimuu foof, wo wommuu min baj li bukuluul úmuy, batahaay, buwuńetoo, búhańoo, búgeloo li kúloboo, katebenoolo ban anoowan li ukaan wah wásuumi. ²¹ Líkolikoli min ban li ílaañul booluul naana íliińul, Ateemit li asuuwenom hákuluul, min ílok mata min kameenje li bukuluul kulonumuu li kuhoofoo loon naanań. Kukatat wahawu wan kunaake kukaan nomuu wasetutumuu, húfulo bo muńa'a li kahinto li aletalet.

Kulim kata kasaab li kata kasaafoo kúbanum

13 Muńe'e búhaajutom li éemi li ibil boot booluul. Loon Hulimahu hata Ateemit hulobumuu: «Wahowah wan an akaane wóotimuu utiibi, fan ujandaal ujantenaal bukan kúľuba, mantee foof kúhaaji kamaate nan ukaanimuu †.» Boot min ilob bukanabuku kahoofoo nomuu li kaabuku feh ikat to. ² Lilobenlob mo nan ibilumuu booluul búľubutabu, bale boot min ilaańen ilob mo muńe'e, nan íletumuu li bukuluul eenuul: nan emmuu li ílaañul naana booluul, let íyiyen

† 13:1 *Dótelonom 19:15*

an li bukuluul, ³ mata kama bukuluul huńes jóomi li hó, wahawu wammuu li úhiisuul kaanaku *Kilisita* álobume lí ínje. Kilisita ágootowut li bukuluul, bale láhihhiis sembaasu soola li bukuluul. ⁴ Maļegen, nan kubańoolumuu li ekuluwaayi lanokoonokoo loon an ágootowe, bale muńe'e ummu li buloń humum hata sembaasu sata Ateemit. Li maļegenamu, áloli foof jí-gootogooto li hujokoolahu hóololi li akila, bale hákuluul, áloli fan jíloń li akila li sembaasu sata Ateemit.

⁵ Bukuluul humumuul joote jįukeloolo min jįuk mantee jílońe li káyinenaku. Bale waa, jihaasut file joon Yéesu Kilisita ummu li bukuluul? Mantee yo yommuu kama bukuluul jįyilaat jíhiis kaanaku jíyinyinen. ⁶ Bale lenseen bukuluul jihaase joon áloli jíhihhiis kaanaku jibabbaj káyinen. ⁷ Alóli jįławe Ateemit jakum bil bukuluul jikaan wah wajakut. Let mantee jífanfań min jíhiisuul kaanaku áloli jįkońe, bale jifańe min bukuluul jikaan majake, maayeet min kite nokoo loon áloli jíhihhiis kaanaku jibajut káyinen. ⁸ Wahawu wan áloli jįyilimuu jikaan wo wommuu kanab li maļegenamu, mata jįyilaat jikaan wah waate úhoogul mo. ⁹ Súmewolisuum nanoonan, nan áloli jí-gootowe ban bukuluul li jibaj sembe. Wahawu wan áloli jįławemuu, wo wommuu min bukuluul jilaańen jilako jak. ¹⁰ Wahawu unwu újimuu li ikiiculuul kulimaku unku nan íloyimee, jakum bil ilako li bukuluul, li íjowum li huhaanaahu han *Amaanenawu* asenommuu, min ilobuul kulim kaľaaļe. Huhaanaahu unhu lasenonsen ho boot kalitenuul, bale inti boot kakajenuul.

¹¹ Kutuyom, muńe'e ésumansuum elako li bukuluul. Jįges min jihań malako bukan kajake. Jinaak jiwankulenoo ban li jikaan kulimuul dńn dáno. Jibaj buloń bata kásuumaay. Jikaan momuu, Ateemit ata húbooli li ata kásuumaay fan alako li bukuluul.

¹² Jisaafoo kasaafoo kata kásuumaay. Bukanabuku feh kata Ateemit kusaafuluul.

¹³⁻¹⁴ Kájiyaku kata Amaanenawu Yéesu Kilisita kulako li bukuluul, húbooliyahu hata Ateemit, li hujokoolahu hooluul li Buyinumabu Banabaabu kujow hulako li bukuluul foofuul feh.

KATA GALASI

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Fool layitenyiten Sijangu li sí suk sameenje sata etaamayi yata Galasi. Galasi yo yommuu muñe'e etaamayi yata Túlu ki. Nan Fool áfulumuu li é sukayi, li ajam kaanaku kusuwif kukee kujowujow boot bo, kujow kuliiken bukanabuku kulim kukee kábuto li koola. Li kooniil Fool alet afootal ata maʒegen ata Yéesu. Akáaneliit wahawu wan Eluwaayi yata Móyiis elobumuu, li makaanelamu mata kusuwifaku. Li baliikenelabu booliil, konsoon foof an laate atey búkut min ayili afak. Fool li ayito min alob li kakaañen ló, min acahenoolo mata wahawu wajakutumuu wan kulobemuu li wo kuya li akila, ban li alob foof mata Hulimahu Hásumaaahu hata Yéesu Kilisita an ayiijenumuu.

Li Hútijahu 1 boot yok 2, Fool lalollob mata wahawu wan ahaasumuu li wan ajukumuu, wáhiisumuu kaanaku maʒegenamu afootal laam ata Yéesu Kilisita. Yéesu Kilisita humumool ahooñool. Li Hútijahu 3 boot yok 4, Fool láhihhiis ló kaanaku let eluwaayi yata Móyiis efakenemuu an, bale káyinen li Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita kufakenemuu an. Li Hútijahu 5 boot yok 6, Fool lansaani ló Kilisita lahooñolaahooñ boot min úfulaal li humiikeeeto min ulokaal boot li akila, ban li ukataal kayinoo kaanaku bakaanelolaal bajake buyilo bújiwolaal li ufakaal. Li aan ló foof kufaaloole ekeleceen jakum kujanten baliikenelabu bata kusuwifaku umbuku, min kútuk lit li káyinenaku kan kubajumuu li Yéesu Kilisita. Li alobiil foof aaniil kukat Buyinumabu Banabaabu min bucoleniil min kuyili kukaan wah wajake. Li húbanumahu hata eleetalayi inye, Fool li anuuloo bukanabuku katuunemuu kaabuku kutey búkut.

Kasaafoo

¹ Injé Fool áamimuu *afootal* ata Yéesu *Kilisita* iki-iculo eleetalayi inye, ban inti li búkaanum bata bukan, inti foof bata an léemum afootal, bale li búkaanum bata Yéesu Kilisita li bata Ateemit Atubaawu ayitenumuloomuu li eketayi. ² Injé li kutuyolaal † feh kammee baabe jikiiculo eleetalayi inye min jisaaf bukanabuku kata sijanguwasu sammuu li etaamayi yata Galasi. ³ Ateemit Atubawolaal li *Amaañenawu* Yéesu Kilisita kujow kusenuul kúji ban li kukatuul kásuumaay. ⁴ Kilisita lasenoolosenoolo okila humumool boot kafakenolaal li uhoofoolawu woololaal, mantee li ábotulolaal li adunaayi inye yata muñe'e yajakutumuu, nab li húnongumahu hata Ateemit ammu Atubawolaal. ⁵ Máyiineniyamu mujow mulako mata Ateemit boot nanooan! *Aameen*.

Hulim Hásumee hano bale hubaje

⁶ Kaanonkaan kasego min bukuluul jiyaane jihi muñowu kabets búsol Ateemit ahooñumuulumuu li kájijaku kata *Kilisita*, min jítiwo jinab li «hulim hásumee»

† Kutuyolaal: Inti yo yommuu kánayine bale, kanaale foof kumbuku ló

ume ††» hukee. ⁷ Li maʒegenamu, «hulim hásumee» hakee hubajut, bale lilobuulob loon muñowu mata baje bukan káami li kalillimenuul, min kufañ kutiww Hulimahu Hásumaaahu hata Kilisita. ⁸ Bale kaanumuu loon akee — maayeet min kite lako áloli, mantee foof *amalaka* ata emitayi — alobuul Hulim Hásumee hábuto li han áloli jilobuulumuu, katek kujow kulako li anawu ummu! ⁹ Jilobeenuulob mo, ban muñe'e boot min jilaañen jilobuul kaanaku: an alobuulumuu Hulim Hásumee húbuti li han jiyabumuu, Ateemit ajow abeten anawu ummu li sambun.

¹⁰ Muñe'e buu jiyinoole? Mantee ínje huñes léemi li ho min bukanabuku kusalom, mantee min Ateemit asalom? Mantee huñes léemi li ho min ikaan bukanabuku súumiil? Nokoomuu loon ínje lilorje li injes min ikaan bukanabuku súumiil, kama ilet aloka ata Kilisita.

†† *Hulim Hásumee Lomej. 1:6; Galat. 1:15; 5:8. Kanaake kulikenumuu bukanabuku Hulimahu unhu han koonemuu Hásumee, koone an afañumuu min afak, min abaj bulorj bábaneliit, anawu ummu laate áyinen li Yéesu, bale foof laate anab li siluwaasu sata kusuwifaku, háñum yalobumuu mata katey búkut li yalobumuu foof mata káfunnako li bukanabuku kaletumuu kusuwif. Hulimahu unhu Fool aanumuu "Hulim Hásumee" hakee*

Ateemit li aļus Fool alako afootal

¹¹ Kutuyom, fan ilobuul: Hulimahu Hásuumaahu han ilobuulumuu, hubilumuloot li an. ¹² Inti li an líyabum hó, an foof aliikenutom ho, bale Yéesu *Kilisita* humu-mool alobom ho.

¹³ Li maļegenamu, jijanjam buu linaake ikaantumuu nan ilakomuu li bútinabu bata kusuwifaku. Jihaase buu lihankenumuu min ílaamen Ejanguwayi yata Ateemit, ban li ikaan manooman mantee li iyis yo. ¹⁴ Kameeņe li kufaalom kusuwif kata jamaanewom, ínje ihaņiil no mahanken li bútinabu bata kusuwifaku, li ihaņiil no máyikiļo ģáa' li múkaaniinamu mata situubawom sihaan.

¹⁵ Bale Ateemit, li kájiyaku koola laļusumom ítowum ibuki, ban li ahooņom boot bulok boot li akila.

¹⁶ Muņe'e nan anongumuu min akaanom ihaas Ańoolool mantee li ikaan bukanabuku kaletumuu kusuwif min kuhaasool, iyaanut ijow igelļen an min asaabom. ¹⁷ Ijowut foof boot *Yeelusalem* ijow ijuk bukanabuku kajandommuu kulako *kufootal*, bale liyansaan ijow boot li etaamayi yata Aalabi †, ban li ílaańumul bo boot li é sukayi yata Damaas. ¹⁸ Nan fú' tómuu, jow baj simit síhaaji, li ijow boot *Yeelusalem* ijow bahaas Fiyeel, ban li ilako boola kunak koono kaat bale. ¹⁹ Ijukut afootal akee. *Saak* bale lijuke ammuu atuyawu ata *Amaarjenawu*. ²⁰ Wahawu wan ikiiculuulumuu maļegen. Ateemit lahaase aan ímalut.

²¹ Fúlum tó, li ijow boot li etaamayi yata Siili li yata Silisi. ²² Bukanabuku káyinenumuu li Kilisita kata sijanguwasu sammuu li etaamayi yata Súde kuhaasutom li buul. ²³ Kujanjam bale bukan li kulobiil kooniil: «Anawu anaake álaamenolaalumuu naanaņ, ummu muņe'e li kawaale káyinenaku li Yéesu Kilisita, kan afańeenumuu akajen.» ²⁴ Ban li kusal Ateemit mata ínje iji.

Fool li ajow atook kufootal kaabuku min kúsuumen

2 Muņe'e nan jowe bajumuu simit kuņen li sibakii, li ilaań boot *Yeelusalem* li Balunabaas ló. Liņaņņa' foof *Tit* min ijow. ² Lijowujow boot *Yeelusalem* mata Ateemit áhiisom kaanaku leete ijow boot bo. Nan íliiņ bomuu, li ísuumen li kunahaanaku baleyiil, min íhiisiil Hulimahu Hásuumaahu han iwaaleyemuu bukanabuku kaletumuu kusuwif, jakum bil bulokabu ban ikaan nomuu li ban emmuu li ikaan bulako bulok bata kakaaljo. ³ Bale *Tit* anaboolemmu lí ínje, maayeet min áamimuu an ata etaamayi yata Gilees, kutuņu-tool *atey búkut*, ⁴ maayeet min kite bajumuu kutuy-

† *Aalabi: inti etaamayi yata Aalabi yata síyaat, etaamayi yata jáyi-iyaju jata kunabeteyęaku (2 Koolentiyę 11:32). Kusuwif kameeņe bo kukin no. Wahawu unwu újimuu Fool li ajow no boot bo ajow awaale Hulimahu Hásuumaahu kusuwifaku. Wahawu unwu foof úhi-ismuu wáa újimuu áyiyawu Aletaas li atiiik Fool (2 Koolentiyę 11:32)*

olaal kakaane loon kúyinenyinen kabuuyulo kubil kúginnoo li ololaal, ban li kufańeen min kuteyenool búkut. Bukanabuku umbuku kúnokenulonoken li huwoogahu hoololaal boot min kuhaas huwayi-naņenoolahu han úbajumaalumuu li Yéesu Kilisita, bájum li kulaańenolaal li humiikeeletowahu hammuu li eluwaayi. ⁵ Bale jikatutiil maayeet ģano min kukaan loon kufańumuu, bájum li jikat to maļegenamu mammuu Hulimahu Hásuumaahu boot li bukuluul.

⁶ Bale mata kunahaanabuku umbuku kajokimuu loon bukan káamak — ban wahawu wan kulako nomuu, inti wo ubaje jáliņ, mata Ateemit ájukeleliit li buul — bukanabuku umbuku kutuņutom ikaan wah ukee. ⁷ Bale, kujuujuk kaanaku Ateemit labońomboń kawaale Hulimahu Hásuumaahu bukanabuku kaletumuu kusuwif, loon abońumuu Fiyeel ajow awaale ho kusuwifaku. ⁸ Mata loon Ateemit akaantumuu Fiyeel alako *afootal* ata kusuwifaku ††, mo foof lakaanommuu ilako afootal ata bukanabuku kaletumuu kusuwif. ⁹ Muņe'e *Saak* buko li Fiyeel li Saņ, kajokimuu loon buko kommuu siyiilasasata Ejanguwaayi, kuhahhaas koon Ateemit lasenonsen káji min ikaan bulokabu umbu. Mó mújimuu, li kúyaboli kuņen ínje li Balunabaas, min kúhiis kaanaku dín dáno joom li buko, min lako áloli jijow jilok li bukanabuku kaletumuu kusuwif, buko li kujow kulok li kusuwifaku. ¹⁰ Wahawu wan kúļawolimuu bale, wo wommuu min jiwayiļo kusuka-teenabuku, ban foof likankaan to buyinumom min ikaan wo.

Fool li awataten Fiyeel li é sukayi yata Antiyok

¹¹ Bale nan Fiyeel áliiņulomuu Antiyok, li iceeņool bújooņoo hákil é sukayi mata alakowut li maļegen. ¹² Li maļegenamu, Fiyeel lanaanaak atiiń dín dáno li kutuy-olaal káyinenumuu ban kulet kusuwif, tówum bukanabuku kan *Saak* abońulumuu kúliiņul. Bale nan kúliiņulumuu, li ańako min akat hutiń li kaletumuu kusuwif, mata lálolikoli bukanabuku kalaańumuu bata kateyenaku kata *búkutabu*. ¹³ *Kusuwif* kaabuku káyinenumuu li kunab foof li búhoolowabu bata Fiyeel. Maayeet Balunabaas humumool li ahin akatiil min kuńakool kubet li búhoolowabu booliil. ¹⁴ Bale nan ijukumuu kaanaku kunabut col li maļegenamu mata Hulimahu Hásuumaahu, li ilob Fiyeel bújooņoo hákil é sukayi feh eenool: «Awu jafane ommuu asuwif, uloņumuu loon kaletumuu kusuwif kuloņemuu búti li baloņelabu bata kusuwifaku, buu loote uban li uyili utuņ kaletumuu kusuwif kuloņ loon kusuwifaku kuloņemuu?»

†† *Kateyimuu búkut*

Anoowan ammuu áyinen fan ufak

¹⁵ Alolaal humumolaal sibukoolawolaal *kusuwif* koom. Bukanabuku kaletumuu kusuwif kuhofoola koom. Ufúlumulootaal li buko. ¹⁶ Ban luhaasaale oon-aal, an káyinenool li Yéesu *Kilisita* bale kújimuu leeni lakankaan an acole hákil Ateemit, inti mata min ahankene min akaan loon *eluwaayi* yata Móyiis elobumuu. Mó mújimuu, alolaal foof lúyinenayinen li Yéesu Kilisita bájum Ateemit li ajokolaal bukan kacole, mata káyinenaku koololaal li Kilisita kúji, bale inti mata min uhankenaale min ukaanaal loon eluwaayi inyu elobumuu. Li maļegenamu, bajut an aani lakankaan an acole hákil Ateemit, mata waa lahankenhanen min akaan loon eluwaayi elobumuu. ¹⁷ Bale nokoomuu loon alolaal aamaalumuu kusuwif ummuwaal li huņes min ulakowaal bukan kacole humum hata hu-jokoolahu hoololaal li Kilisita, ban kama lóomiyaal kuhofoola loon kaletumuu kusuwif, mantee wahawu unwu fan úji li lako Kilisita aloka laam ata kahofoo? Maayeet! ¹⁸ Li maļegenamu, ilaañenumuu iyiten wahawu wan iyisumuu, ínje humumom li ikaanoolo an ahuusulo eluwaayi. ¹⁹ Li ínje, mata eluwaayi, likeeket ban li eluwaayi humum yo líketume, mantee li iyili ilon boot li Ateemit. Injé limukoolimukoo li Kilisita li eku-luwaayi. ²⁰ Min lako muñe'e inti ínje humumom éemi li bulon, bale Kilisita áami li bulon lí ínje. Mata bulonom bata álahukowan bata muñe'e, lilolon bo li káyinenaku kan ibajumuu li Añiilawu ata Ateemit, ábooliwommuu ban li asen bulonool boot lí ínje. ²¹ Ilet li ihoy kájiyaku kata Ateemit. Li maļegenamu, nokoomuu loon li eluwaayi an áami li ájowum min eeni lacocol hákil Ateemit, kama Kilisita lakeeket boot maayiiñ.

Mantee eluwaayi jihanje majok, mantee káyinenaku?

3 Bukuluul jata Galasi, mo jikite jíbaamo! Kama ayi aguhuul? Imban líhiisuuhis jak buu Yéesu *Kilisita* aketumuu eeno li ekuluwaayi. ² Wah wano bale lifañe min ihaas li bukuluul: mantee li kahankenuul min jikaan wahawu wan *eluwaayi* elobumuu jýabume Buyinumabu Banabaabu, mantee li káyinenaku kan jíba-jummuu li kajantenaku kata Hulimahu Hásuumaahu? ³ Kama muñowu jíbaamomuu? Bukuluul jájongummuu li Buyinumabu Banabaabu, muñe'e jifañe min jíkangum li sembewuul bale so? ⁴ Soņo wahawu wan bukuluul jikaanumuu feh, hin kakaajlo? Iyilaat lako foof kakaajlo. ⁵ Ateemit asenuulumuu Buyinumabu boola ban li akaan wah wájaahaleniyé li bukuluul, mantee lakankaan mo mata min jihankenumuu min jikaan loon eluwaayi elobumuu, mantee min jijamumuu ban li jíyinen Hulimahu Hásuumaahu?

⁶ Uņalaal bukittenuulum li *Abulaham*: láyinenyinen li Ateemit, mó lí múji Ateemit li ajokool an acole †. ⁷ Ka-

ma jihaas kaanaku: bubukoolumabu bata Abulaham bo bommuu bukanabuku káyinenumuu li Ateemit. ⁸ Bakiicelabu bulollob búkibben kaanaku, Ateemit fan akaan bukanabuku kaletumuu *kusuwif* kulako bukan kacole humum hata káyinenaku kooliil. Mó mújimuu, li alob no Abulaham hulimahu unhe hásuumaahu: «Fan ísooniyenum li awu bukanabuku feh kammuu li etaamayí †.» ⁹ Mó mújimuu, bukanabuku feh káyinenumuu li Ateemit, Ateemit fan ásooniyenooliil li Abulaham áyinenumuu li akila.

¹⁰ Li maļegenamu, bukanabuku feh kajokumuu li wahawu wan eluwaayi elobumuu kakaan, Ateemit fan atekiil. Bakiicelabu bonsoon li maļegenamu: «Katek kujow kulako li anoowan feh anaakut akaan wahawu feh wakiicimuu li éliibalayi yata eluwaayi ‡.» ¹¹ Lollob jak kaanaku eluwaayi eyilaat éji an li aani lacocol hákil Ateemit, mata Bakiicelabu bonsoon: «Anawu acolumuu hákil Ateemit, fan álonum li káyinenaku koola †.»

¹² Imban eluwaayi yookoolut wahoowah li káyinenaku. Loon foof Bakiicelabu bulobumuu: «An akaanumuu loon eluwaayi elobumuu, fan álonum li yo ‡.»

¹³ Kilisita lahañhal min afakenolaal li katekaku kabilummuu li eluwaayi, min akila humumool aña' katekaku kan alolaal ooteenaalumuu ubajaal. Li maļegenamu, kikkiic kaanaku: «Anoowan aleeyi li hunuk ajow ayok aket to, labaje Katek ††.» ¹⁴ Wahawu unwu ujowujow loon muña'a bájum kásooniyenaku kan Ateemit alobumuu kasen Abulaham, bukanabuku kaletumuu kusuwif li kuyili kúyabum kó li Yéesu Kilisita, mantee li úyabumaal li káyinen, Buyinumabu ban Ateemit alobumuu kasen.

Eluwaayi li wahawu wan Ateemit alobumuu kasen

¹⁵ Kutuyom, boot min iña' bukittenuulum bata makaane mata an. An alobumuu kasen an wah ban li átuk tó, anoowan let ayili áfulen kulimaku koola mantee foof li afamen to wah ukee. ¹⁶ Imban, muñowu foof Ateemit alobumuu kasen wah *Abulaham* li anawu an ammuu li abuk. Bakiicelabu boonut: «li bukanabuku kan ammuu li abuk», loon eenimuu bukan kameeņe; bale bonsoon: «li anawu ammuu li abil alako», min lako an ano, ammuu *Kilisita*. ¹⁷ Wahawu unwe lifañe min ilob: Ateemit lalollob kakaan Abulaham wah, ban lakankaan wo. Nan jowe bajumuu simit síteemeel sibakii li áyii li kuņen, *Eluwaayi* li ebil. Mo emmuu kama eluwaayi eyilaat éfulen wahawu wan Ateemit alobumuu kasen. ¹⁸ Kaanumuu loon bútowaabu li eluwaayi bubilume, kama bubilumut li wahawu wan Ateemit alobumuu kasen. Imban Ateemit li wah wan alobe kasen lájowume min asen kájiyaku koola Abulaham.

† 3:6 Húkitumahu 15:6 †† 3:8 Húkitumahu 12:3 ‡ 3:10 Dótelonom 27:26 †† 3:11 Hábakuk 2:4 †† 3:12 Lebetik 18:5; Kata Lom 10:5 ††† 3:13 Dótelonom 21:23

¹⁹ Kama wáa újiye eluwaayi li ebaj? Eluwaayi efameni-famen to humum hata uhoofoolawu. Ban yooote elako to boot yok nan anawu ammuu li abuki li kalandaku kata Abulaham ammuu li abil, an Ateemit alobumuu kasenaku kata wahawu. Eluwaayi inyu Ateemit asen yo *kumalaka* kusen Móyiis boot li bukanabuku. ²⁰ Mo emmuu, nan Ateemit asenumuu eluwaayi bukanabuku, li Móyiis lájowume, bale nan alobumuu kasen wah Abulaham, akila humumool ajoke min asenool wo. Ajówu-mut li akee.

Wahawu wájimuu eluwaayi li ebaj

²¹ Waa, mantee wahawu unwu uyilo úji li lako kama *eluwaayi* éhooguuhogul wahawu wan Ateemit alobumuu kasen Abulaham? Maayeet, inti mo. Nokoomuu loon babbaj eluwa yaseniyayilo ekaan bukanabuku kulonj, kama yo yommuu Ateemit layilo ajok an loon an acole humum hata eluwaayi. ²² Bale Bakiicelabu bullob kaanaku adunaayi foof yo feh amiikeel yoom ata kahoofoolaku. Wahawu unwu újimuu kájiyaku kan Ateemit alobumuu kasen, li kuseniyayinenumuu bale, humum hata min kúyinenenumuu li Yéesu *Kilisita*.

²³ Eluwaayi efooyolafooy, tówum tanjayi yata káyinenaku éliinjul, min kob nan Ateemit ammuu li áhiisen Kilisita, min bukanabuku kúyinen li akila. ²⁴ Min lako eluwaayi efanfan elako afooyaawu oololaal boot yok nan Kilisita ammuu li abil, mantee káyinenaku koololaal li akila li kújiwolaal li ulakowaal bukan kacole hákil Ateemit. ²⁵ Muñe'e nan Yéesu Kilisita áliinjulumuu min úyinenaal li akila, eluwaayi elaañenut elako afooyaawu oololaal.

²⁶ Káyinenaku kooluul li Yéesu Kilisita kújiwuujji li jilako bukuluul foofuul feh bañiil bata Ateemit. ²⁷ Bukuluul foofuul feh jibatiseyibatiise li Kilisita, ban Ateemit li ajokuul loon ajokumuu Kilisita humumool. ²⁸ Kama muñe'e bajut akee *asuwif* laam, akee alet asuwif, bajut akee amiikeel laam, akee alet amiikeel, bajut akee ánayine laam, akee anaale, mata bukuluul foofuul feh an ano joom li Yéesu Kilisita. ²⁹ Ban nokoomuu loon bukuluul bukan kata Kilisita joom, kama bukuluul jommuu bubukoolumabu bata *Abulaham*, ban bukuluul jommuu li jiyab wahawu wan Ateemit alobumuu kasen.

4 Wahawu wan ifañumuu min ilob wo wommuu unwe: an áatimuu atowo atuubawool ban li alonj añiil, anawu ummu ábutoolut li wahoowah li amiikeel, maayeet min kite eenimuu okila áami li akil wahawu feh. ² Bale laate átuul bukanabuku kammuu kookenool li kaakumuu wahawu woola, boot yok nan tanjayi yan atuubawool asenumuu yommuu li éliinj. ³ Ololaal foof, mo manolamu. Nan ulakowaalumuu bañiil, emiikeel lulakowaale yata wahawu wata adunaayi. ⁴ Bale nan tanjayi yan Ateemit asenumuu éli-

injumuu, li áboñul Añoolool. Anaale abukool, ban li alako li kuñen kata *Eluwaayi* yata Móyiis. ⁵ Labiibil loon muñowu min ahal boot li bukanabuku kammuu li kuñenaku kata eluwaayi, li foof boot kakaanolaal min ulakowaal bañiil bata Ateemit.

⁶ Mañegen bañiil bata Ateemit joom, mó mújimuu li áboñul Buyinumabu bata Añoolool bubul bulako li uyinumawu woololaal, Buyinumabu balobemuu butiya boon: «Abba †! Faafa!» ⁷ Min lako kama muñe'e ulet amiikeel, bale añiil loom. Ban emmuu awu añool Ateemit loom, Ateemit fan aseni foof bútoawaabu ban akat tomuu boot li kuñoolool.

Fool buyina li bujokool mata kata Galasi kúji

⁸ Naananj, nan bukuluul jihaasutumuu Ateemit, jilakowenlako kumiikeel kata kuteemit kalet mañegen. ⁹ Bale muñe'e nan jihaasumuu Ateemit — booteen min een muñe'e nan Ateemit ahaasuulumuu — buu jiyilo jimit jilaañ li múkaaniinamu ummu mabajutumuu jáli-inj yanooyan? Waa, jifañe min jilaañen jilako emiikeel yata wahawu unwumaa? ¹⁰ Li jinaak jiluuken ñáa' kunnak kukee, kuñeeñ kukee, tanj yakee li ujaañ ukee!

¹¹ Líkolikoli mooluul, mata min bil lako bukuluul ban ikaantumuu boot li bukuluul kama kakaajol!

¹² Kutiyom liyaakuul, jikaan loon ínje, mata ínje humumom lilanlaañ inokoo loon bukuluul. Bajut no wah wan jitilene lí ínje. ¹³ Jiwayiñowe joon kásomut kújiwommuu li ibaj bútin min iwaalewuul Hulimahu Hásu-umaahu kátinaalaku. ¹⁴ Maayeet min eniilayi yúm-baam yásomutumuu ésuumutumuu bajuk, jibesutom ban jihoyutom foof. Bale jiyabonyab loon kama ínje *amalaka* ata Ateemit leem, loon eenimuu ínje humumom emmuu Yéesu *Kilisita*. ¹⁵ Kama ésuumahukowayiyooluul yata no inyay? Li mañegenamu, ínje liyilo ilob kaanaku jiyiliyeenumuu, fan jíkooñul kúkilaku kooluul jisenom. ¹⁶ Waa, kama muñe'e jiyansaan jijokom alatoolawuul, mata lilobewuulob mañegen?

¹⁷ Bukanabuku umbuku kumelowuumelo, ban li koono li kahanken mantee li kúñakuluul jilaañ booliil. Bale uyinoolawu wooliil ujakut. Wahawu wan kufañumuu bale, wo wommuu min kutiilooluul lí ínje mantee li jiluukeniil. ¹⁸ Kahanken lajaajak ñáa', nokoomuu loon wahawu wájiwuulumuu li jihanken ujaajak. Joote jinaak jihanken nanoonan, bale jakum lako ínje babile booluul bale. ¹⁹ Kuñoolom kan iboolaat, lilaañene ibaj sílaam sáamak loon sata anaale anokene li éluñun, mata bukuluul jiji, ban boot yok nan jommuu li jinokoojak li Kilisita. ²⁰ Lifañeene ñáa' min ilako li bukuluul muñe'e min oomaamee, mantee li ilob li bukuluul li hulim hábuto, mata buyina báamak bookom mata bukuluul jiji.

† *Abba: yo yommuu Faafa li elobayi yan koonemuu Alameyen*

Agaal buko li Saala li kuŋali kaan bukittenuolum

²¹ Jilobom, bukuluul jafañumuu min jilonŋ loon *eluwaayi* yata Móyiis elobumuu. Kama jijamut buu eluwaayi elobe? ²² Li maŋegenamu, eluwaayi elollob li Bakiicelabu kaanaku *Abulaham* kuñiil káyine kúŋuba labaje. Akee li Agaal ammuu amiikeel labajool, aahu li abajool li Saala aletumuu amiikeel. ²³ Añiilawu an Abulaham abukumuu li Agaal ammuu amiikeel, labukibuk loon an abukeyimuu, bale añiil aahu an abajumuu li Saala aletumuu amiikeel, labajoobaj mata Ateemit humumool afin min alobe kasenuol o' Abulaham. ²⁴ Kuli-maku unku kuyilo kujoki loon bukittenuolum, mata kanaalaabuku kúŋubaaku kulakolako *kúfaalum* hakee li kúŋubaaku li Huyuuyahu han koonemuu Sinaay hújokumi, ban li hubukoo bañiil bata humiikeeleto. Húfaalumahu unhu ho hommuu Agaal. ²⁵ Agaal akila ayilimuu akittenuolumi li Huyuuyahu hata Sinaay hammuu li etaamayi yata Aalabi. Akila ayilimuu foof akittenuolumi li *Yeelusalem* yata muñe'e, mata akila ummu li humiikeeleto li kuñoolool ló. ²⁶ Bale *Yeelusalem* yammuu haatiya, yo elet amiikeel. Yo yommuu jaa-woolaal Saala. ²⁷ Mata kikkiic kaanaku:

«Esúmansuum elako li awu ajamutumuu huhaane, awu jayilaatumuu ubaj añiil, Uya eji' ban li ukaaw butiya li ésumansuum ló, awu ahaasumuu sílaam sata kabukoo.

Mata bañiilabu bata anaalaawu an kukat bomuu fan buhaŋ mameeŋ

bata anaalaawu abajumuu ánayine †.»

²⁸ Kutuyom, muñe'e bukuluul bañiil joom ban Ateemit alobe kasen, loon Isaak. ²⁹ Bale loon añiilawu abukimuu loon an abukeyimuu, anaake álaamenumuu naanaŋ añiilawu abukimuu li búkaanum bata Buyinumabu bata Ateemit, wahawu unwu foof ubajumuu síyaat. ³⁰ Bale buu Bakiicelabu bulobe? Bonsoon: «Uke-soo amiikeelawu anaalaawu boot li añoolool ló; mata añiilawu ata amiikeelawu anaalaawu let kugaboo bú-towowabu li añiilawu ata anaalaawu aletumuu amiikeel ††.» ³¹ Kutuyom, wahawu unwu újimuu alolaal ule-taal bañiil bata amiikeelawu anaalaawu, bale bañiil bata anaalaawu aletumuu amiikeel loomaal.

Yéesu Kilisita áfulenolaalumuu li humiikeeleto

5 *Kilisita* lafakenolaafaken mantee li úfulaal li maŋegen li humiikeeleto. Kama jítuk tó lit, ban jakum jilaañen jiŋa' humiikeeleto jikaanoolo.

² Jijanten! Injé Fool boot min ilobuul kaanaku nokoomuu loon jikaakat min kuteyenuul búkut, kama Kilisita abajut li bukuluul jáliŋ. ³ Fan ilaañen ilob foof ánayine anoowan akate min kuteyenuol búkut, eenool laate akaan wahawu feh wan *eluwaayi* elobumuu.

† 4:27 Esay 54:1 †† 4:30 Húkitumahu 21:10

⁴ Bukuluul jaŋesemuu min jihanken min jikaan loon eluwaayi elobumuu, mantee Ateemit li ajokuul bukan kacole, jikatookatoo li Kilisita. Jilet ló muñe'e li kájiyaku kata Ateemit. ⁵ Bale alolaal, kákangumaku koololaal ko kommu min Ateemit akaanolaal ulakowaal bukan kacole hákilool humum hata káyinenaku koololaal. Wahawu unwu lukobaalemuu li wo, li búkaanum bata Buyinumabu Banabaabu. ⁶ Li maŋegenamu, an áamimuu li Yéesu Kilisita, *atey búkutoo*, ateyut búkutoo, bajut jáliŋ yanooyan. Wahawu wabajumuu jáliŋ, wo wommuu káyinen li Yéesu Kilisita, ban li úhiisen ko li húbooli bukan.

⁷ Jijowenjow jak! Kama ayimaa áfiife bútinabu min alenjenuul jífu' li maŋegenamu? ⁸ Katikenaku unku kubilumut li Ateemit ahooñuulumuu. ⁹ Loon lobemuu: «Jatiita *élebiil* jikaakenemuu efo'.» ¹⁰ Injé libabbaj kákangum li bukuluul li *Amaaŋenawu* kaanaku let jibaj kayinoo kakee kábute li kúmbaam. Bale anawu águ-uŋemuu li bukuluul, aano min aano, Ateemit fan atekool.

¹¹ Kutuyom, nokoomuu loon ínje lilonje li iwaale mata katey búkut, wáa lí úji li kumit koono li kálaamenom? Nokoomuu loon mo, kama muñe'e busiisjanabu babilummuu li eketayi yata Kilisita li ekuluwaayi, búfule.

¹² Bukanabuku kammuu li kalillimenaku kooluul, li-fañeene kama min kujow kukaan min kukeekiil foof!

¹³ Kutuyom, bukuluul Ateemit lahooñuuhoof boot mata min jífu' li humiikeeleto. Bale jakum káfulaku kooluul li emiikeeleto, kújiwuul li jinab li kásiibowaku kajakutumuu kata siniilasooluul. Bale húbooli hujow húji anoowan li bukuluul li anaak alok boot li afaalool li kawalenuolo ló. ¹⁴ Li maŋegenamu, Eluwaayi foof yo feh, li hulim hano bale eŋali kaan. Ho hommu unhe: «Ufañ afaali an loon awu humumi ufañoolomuu.» ¹⁵ Bale nokoomuu loon jilumoololumoo ban li jinaak jimeloo, jikaanum: fan ban di jiniilenoo.

Jikat Buyinumabu Banabaabu min bucolen buloŋabu booluul

¹⁶ Boot min eenuul, jikat Buyinumabu Banabaabu min bucolen buloŋabu booluul. Jikaan momuu, let jim-it jinab li kásiibowaku kata eniilayi yooluul. ¹⁷ Li maŋegenamu, wahawu wan eniilayi ésiibowemuu, úbute li wata Buyinumabu. Buyinumabu wahawu wan búsiibowemuu úbute li wata eniilayi. Buyinumabu búbutootooŋáa' li eniilayi. Wahawu unwu újimuu, jiyilaat jinaak jikaan loon súumuulumuu. ¹⁸ Bale nokoomuu loon Buyinumabu Banabaabu bucolencolen buloŋabu booluul, jilet kama li kuŋen kata *eluwaayi*.

¹⁹ Luhaasaale jak wahawu wan eniilayi ekaanemuu. Wo wommuu: húfulo li alet alet, ékandomaayiiñ, buca-gayet, ²⁰ kamanen wah walet Ateemit, kakaan jángafayinde, búlatoo, úmuy, batahaay, etindihuuñ,

búhaŋoo, búceenoo, bugiiloo, ²¹ kásiibo wah, kákaliyenuu, kawuuhenu, li wahawu feh wanokoomuu li wo. Boot min ilobuul ikat to, loon ilobeenuulumuu, bukanabuku kakaanemuu wahawu unwu, let kutowo *Jáyyiyaju jata Ateemit*.

²² Bale wahawu wan Buyinumabu busenemuu wo wommuu: húbooli, ésumansuum, kásuumaay, kabeben, másuum, ésum buyinum, káwoolu, ²³ kájoobi buyinum, li hujokoo. Wahawu unwu feh, eluwaayi éhilut wó. ²⁴ Bukanabuku kata Yéesu *Kilisita*, kubambaŋ li ekuluwaayi bóonowabu bajakutumuu bata eniilayi, boot li kásiibowaku kata yo ló.

²⁵ Nokoomuu loon li Buyinumabu lúloŋumaale, lootaale ukataal Buyinumabu foof min bucolen makaanelamu moololaal feh. ²⁶ Jakum utebenaal ubandolaal, ban jakum unaak úgecoolaal. Jakum foof an li alolaal abaj wah, afaalool li atii.

Jilambenoo

6 Kutuyom, nokoomuu loon an li bukuluul kujoke akila li kakaan wah wajakut, bukuluul jan Buyinumabu bata Ateemit bucolenemuu, li jílaañenulool li bútin bacole, ban li jikaan mo li buyinum bájoobiye. Ban di úkaanum, jakum bil awu humumi foof ulo li jabuutoo. ² Jilambenoo li bútebabu booluul. Jikaan momuu, jítuule jak *eluwaayi*. ³ An ayinoomuu li aan akila an áamak laam, ban kama alet wahoowah, anawu ummu okila abuntoolowe. ⁴ Anoowan laate ajuke makaanelamu moola. Ajuk tomuu wah wayilo újiwool li asaloolo, kama akila humumool li asaloolo, ban jakum akittenoolum li wah wan akee akaane. ⁵ Li maŋegenamu, anoowan laate ateb bútebool.

⁶ An an kuliikene Hulimahu, laate asen jakee li wahawu feh wan abajumuu, anawu aliikenemuu li akila.

⁷ Jakum jibuntoolo, Ateemit let akat an min ajokool loon esonj. Li maŋegenamu, wah wan an awañe, wo foof láamimuu li acac. ⁸ An awañumuu wahawu wásu-

umumuu eniilayi, fan acac wahawu wan eniilayi ebukemuu. Wo wommuu eketayi. Bale an awañumuu wahawu wásuumumuu Buyinumabu Banabaabu, fan acac wahawu wan Buyinumabu Banabaabu bubukemuu. Wo wommuu bulonjabu bábaneliitumuu. ⁹ Jakum ukataal kakaan majake; mata ukatutaalumuu kakaan majake, nan hunakahu hommuu li húliiŋ, fan ubajaal kúwaagen kajake. ¹⁰ Mó mújimuu, muñe'e nan uyiliyaamee, ukaanaal majake boot li bukanabuku feh, háŋum bukanabuku kan ubajaalumuu káyinen kano li Yéesu Kilisita.

Kasaafoo, li kulim kata kasaab kúbanum

¹¹ Jijuke buu sikiicasu unsu siluukumuu: ínje ítuke li kuŋenom min ikiiculuul. ¹² Bukanabuku kafañumuu min kutuunjuul *jitey búkut* aketumuu li ekuluwaayi. ¹³ Bukanabuku umbuku kateyemuu búkut, buko humumiil kúkaaneliit loon *eluwaayi* elobumuu. Kufañe min kukaanuul jitey búkut mantee li kújowum tó kusaloolo mata min kújiwuulumuu li jitey búkut. ¹⁴ Injé, ifañut min isaloolo mata wah ukee wábute li eketayi yan *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita aketumuu li ekuluwaayi. Mata lí ínje, adunaayi ekeeket li ekuluwaayi. Ban li adunaayi foof, ínje likeeket li ekuluwaayi. ¹⁵ Li maŋegenamu, *utey búkut*, uteyut búkut, bajut jáliiŋ yanooyan. Wahawu wabajumuu jáliiŋ, wo wommuu min Ateemit akaani ulako búwuwenum buwunkul. ¹⁶ Ateemit ajow asen kásuumaay ban li áyiyen bukanabuku kanabumuu li hulimahu unhu han ilobumuu, li foof bukanabuku feh kammuu *Isilayee!* yata Ateemit.

¹⁷ Muñe'e hunakahu hata síyaat, jakum bil an alaañen alillimenom; mata káakumaku kata sílaamasu sata Yéesu, kunku li eniilayi yúmbaam.

¹⁸ Kutuyom, kájiyaku kata Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita, kujow kulako li buyinumuu. *Aameen*.

KATA EFÉES

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Nan Fool akiicumuu eleetalayi inye akila li huku. Efées yo elakomuu ésukayi yahañumuu feh maluuk li etaa-mayi yata , yaaneyimuu muñe'e Túluuki. Fool humumool ayitenumuu Ejanguwayi li ésukayi inyu yata Efées. Lakaane simit síhaaji li ésukayi inyu min ayili acolen Ejanguwayi. Ejanguwayi li ehañ mank eyinno bo yok ego sí-suk saasu sakooj yomuu. Li maļegenamu, Ejanguwayi yata Efées yo yommuu étinaa, bale Fool lakikkiic eleetalayi inye boot foof li sijangu saasu sakooj yomuu. Wahawu unwu újimuu, Fool áhooñoliit ujaw wata bukan min asaafiil li eleetalayi yoola.

Luyilowaale úwaatulaal eleetalayi inye ukaanaal ugeb úluba. Kagebaku kútinaalaku (Hútijahu 1 boot yok 3), Fool lábinkenbinken Ateemit. Li asalool humum hata úsooniyenawu wan ásooniyenumolaalumuu li Yéesu Kilisita, mata bukanabuku káyinenumuu li Yéesu Kilisita, kusuwifaku li kaletumuu kusuwif, Yéesu lañaliñja' akaan bukan kano min kulako bañiil banabe bata Ateemit. Bañiilabu umbu banabaabu, buko kuhooñeyimuu Ejan-guwayi. Fool li aļaw min kubaj Buyinumabu Banabaabu, mantee li kúnaanum húbooliyahu han Kilisita ábooliy-ilumuu.

Li kagebaku kúļubutaku (Hútijahu 4 boot yok 6), Fool lansaan ló ekeleceñayi ebaj buloñ bajake, básuume Ateemit. Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 6:10-18), Fool lawayilñwayilñ ekeleceñayi aaniil kuñja' ujunkowawu wata Ateemit jakum kubil kulo li jabuntaju jata Sayitaane.

Kasaafoo

¹ Injé Fool, ammuu *afootal* ata Yéesu *Kilisita* li húnongum hata Ateemit, ñje ikiiculo eleetalayi inye boot li bukanabuku kata Ateemit [kammuu Efées] ban li kúyinen li Yéesu Kilisita. ² Ateemit Atuubawolaal li *Amaañenawu* Yéesu Kilisita kúsooniyenuul ban li kusenuul kásuumaay.

Ateemit li ásooniyen káyinenumuu li Kilisita

³ Usalaal Ateemit! Okila ammuu Atuubaawu ata *Amaañenawu*. Lakaanolaakaan min ubajaal ká-sooniyen kanookan feh kata Buyinumabu haatiya li emitayi, humum hata hujokoolahu hoololaal li Kilisita.

⁴ Ateemit laļusolaal us tówum adunaayi ejuulji, min ulakowaal bukan koola li hujokoolahu hoololaal li Kilisita, mantee li ulakowaal bukan koola kanabe ban li kucol hákiloal. Húbooliyahu hoola hújimuu ⁵ li ayinoo no ákibben kaanaku, fan ájowum li Yéesu Kilisita min aakaanolaal ulakowaal bañoolool. Wahawu unwu lanongumuu min akaan, ban wo úsuumoolumuu.

⁶ Lakakaan loon muñowu min usalaal másumamuu moola máamakamu man áhiisumolaalumuu li Añoolool an aboolaatumuu.

⁷ Añoolool an aboolaatumuu akila ammuu Kilisita. Húsimahu hoola háyuwimuu nan aketumuu, ho lañammuu min ahal boot li alolaal, min Ateemit abonket uhoofoolawu woololaal. Muñowu lakaanumuu min áhiisolaal buu lásuumumuu eeno. ⁸ Láhiisolaahiis másumamuu moola li maļegen, min úbajumaal tó bújallo li butuuko banooban. ⁹ Lakaanolaakaan min uhaasaal wahawu wan afañumuu min akaan, wan uhaaseenu-taalumuu. Lajoojok kaanaku fan ákaanum wo li Kilisita loon súmoolumuu. ¹⁰ Wahawu unwu wan Ateemit ammuu li abil ahabel akaan nan tañayi yommuu li éli-ñ, wo wommuu min awoogen wahawu feh wammuu li emitayi li etaamayi, min an ano alako anahaanawu ata wo. Anawu ummu akila ammuu Kilisita.

¹¹ Ateemit lakaanekaan wahawu feh min ubaj loon afañumuu. Láļusoliļus áloli Kusuwifaku nan fiyowe ñáa' min jilako bukan koola, li hujokoolahu hóololi li Kilisita. ¹² Kama áloli jajandumuu jikangum li Kilisita, joote jíji bukanabuku li kusal máyiineniyamu mata Ateemit!

¹³ Bukuluul foof jibabbaj hujokoo li Kilisita nan jija-mumuu ban li jíyinen hulimahu hata maļegenamu, hammuu Hulimahu Hásumaaahu hafakenuulumuu. Muñe'e Ateemit lasenuusen Buyinumabu Banabaabu ban alobumuu kasen, min lako húlangumaasowahu

hoola li bukuluul. ¹⁴ Buyinumabu Banabaabu bo búhi-
isumuu kaanaku Ateemit fan asenolaal wahawu feh
wajakaawu wan alobumuu kasenolaal. Fan ubajaal wa-
hawu unwu feh nan ammuu li afakenolaal bándoo. Ka-
ma usalaal máyiineniyamu mata Ateemit.

Fool li aḷaw boot li kata Efées

¹⁵ Mó mújimuu, ínje foof nan ijamumuu li kulob mata
káyinenaku kooluul li *Amaanawu Yéesu*, li mata hú-
booliyahu han jíboolimuu bukanabuku feh kata
Ateemit, ¹⁶ ikatut kasal Ateemit humum hooluul. Ilako-
muu kaḷaw Ateemit, li iyinooluul. ¹⁷ Injé ummu min
iḷawemuu Atuubaawu áyiineniyaawu ammuu
Ateemitawu ata Amaanawu oololaal Yéesu *Kilisita*,
min ásenumuul bújallo li Buyinumabu ban li áhiisuul
akila ammuu ayi, bájum li jiyili jihaasool jak. ¹⁸ Liḷawe
mantee Ateemit li ahiiten uyinumawu wooluul, min jí-
naanum húkangumahu han asenuulumuu nan
ahooñuulumuu, ban li jíhaasum tó foof buu wahawu
wan Ateemit alobumuu kasen bukanabuku koola, uti-
inenimuu eeno. ¹⁹ Liḷawe foof min jihaas sembaasu sa-
ta Ateemit sahanumuu wahoowah feh, san analemuu
min alamben ololaal áyinenalumuu li akila. Sembaa-
su unsu so Ateemit áhiisumuu, ²⁰ nan ayitenulomuu
Kilisita li eketayi, ban li akaanool abah kaḷenool kúli li
emitayi. ²¹ Kilisita lahaḅe kuhaanaaku feh, kuwoogaku
feh li kujokaku feh kata uyinumawu feh wammuu li
emitayi maayeet min kite eenimuu kubabbaj sembe
sáamak. Kajawaku koola kuhaḅe mabaj sembe kajaw
kanookan feh boot nanoonan. ²² Ateemit lasensen Kil-
isita sembe li wahoowah feh, ban li akaanool alako
húkowahu hata Ejanguwayi feh. ²³ Ejanguwayi yo
yommuu eniilayi yata Kilisita. Bulonḅabu bata Kilisita li
Ejanguwayi boom li kabane. Okila asenemuu bulonḅ
wahoowah feh wáami tanootan.

Ateemit let li bakaanelolaal bajake láfakenumolaal, bale li kájiyaku koola

2 Naanaḅ bukuluul jilakowenlako loon bukan
kakete mata bafetabu booluul búji, li
uhoofoolawu wooluul. ² Jinaanaak jilonḅ bulonḅ bata ka-
hoofoo loon bukanabuku kata adunaayi inye kulonḅe-
muu. Jinaanaak jilonḅ loon anahaanawu ata uyinu-
mawu wajakutaawu wammuu haatiya, afañumuu.
Anahaanawu ummu akila ammuu Sayitaane, ammuu
muñe'e li bulok li uyinumawu wata bukanabuku kátuu-
lutumuu Ateemit. ³ Naanaḅ, ololaal foofolaal feh lu-
naanaak ukaanaal foof loon bukanabuku umbuku. Lu-
naanaak ulonḅaal bulonḅ bajakut, naboo li kásiibowaku
kata bóonowabu boololaal. Li unaak foof ukaanaal wa-
hawu wajakutumuu wan eniilayi yoololaal efañumuu,
ban li ubilumul li uyinoolawu woololaal. Bóonowabu
boololaal umbu bajakutumuu bújimuu Ateemit laa-

teen awuñetolaal loon lawuñetumuu bukan kaabuku
feh.

⁴ Bale káyienuku kata Ateemit kululluuk ḡáa', ban
min ábooliwolaalumuu ḡáa', ⁵ mó mújimuu, nan
ulakoweenaalumuu loon bukan kakete humum hata
uhoofoolawu woololaal, li asenolaal bulonḅ buwunkul li
Kilisita. Másuumamu mata Ateemit mújiwuulumuu li
jifak. ⁶ Hujokoolahu hoololaal li Kilisita hújimuu
Ateemit li ayitenumulolaal li eketayi, ban li akaanolaal
ubahaal tan Yéesu Kilisita abahumuu li emitayi.
⁷ Ateemit lájowunjomum li Yéesu Kilisita min áhiisolaal
másuumamu moola li ololaal. Lakankaan loon muña'a
min áhiis bukanabuku li taḅayi yabilemuu, buu másu-
umamu moola muluukumuu eeno muhaḅ wahoowah
feh. ⁸ Li maḷegenamu, másuumamu mata Ateemit
mújiwuul li jifak, jówum li káyinenaku kooluul li Kilisita.
Bilumut li bukuluul, laalu búsenum bata Ateemit. ⁹ Let
wah wan jikaane wajake újiwuul li jifak. Kama jakum
an asaloolo. ¹⁰ Li maḷegenamu, Ateemit akaanolaal
loon oomaalumuu, lakaanolaakaan búwuwenum
buwunkul li hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita
boot kakaan wah wajake, wan afimmmu min afale'e
akat to, bájum li ukaanaal wo.

Muñe'e bukanabuku feh an ano koom li Yéesu Kilisita

¹¹ Kusuwifaku kubabbaj húhaasum hata *katey búkut*
li siniilasoo sooliiil, ban li kunaak kuhooñoolo
«bukanabuku kateyumuu búkut.» Bukuluul li
kabukiyaku kooluul, jilet Kusuwif. Jibajut li siniilasoo
sooluul húhaasumahu han Kusuwifaku kubajumuu,
ban li kunaak kuhooñoolo «bukan kateyut búkut.» Joote
kama jiwayiḷo waa jilakoweenumuu naanaḅ. ¹² Jiwayiḷo
joon no unnu, *Kilisita* alakoweenut li bukuluul. Ji-
lakoweenut no li bukanabuku kata *Isilayeel*, ban
jikaanuti ló li wahawu wan Ateemit alobumuu kasen
bukanabuku koola, kan ajokumuu *húfaalum*. Li jilonḅ li
adunaayi inye babajut húkangum hanoohan, ban ji-
haasut Ateemit. ¹³ Bale muñe'e li hujokoolahu hooluul
li Yéesu Kilisita, bukuluul jáloyiyeenumuu Ateemit,
jíkoojulool mata jibabbaj hujamoo li akila humum hata
húsimahu hata Kilisita háyuwimuu boot li ololaal. ¹⁴ Li
maḷegenamu, Kilisita okila humumool ájimuu li uba-
jaal kajamoo. Okila akaanumuu min kusuwifaku li
bukanabuku kaletumuu kusuwif, kulako bukan kano.
Li aket min áhoolul huteefahu hágaatulooliilumuu, li
áfulen búlatoolabu babajeenumuu li buko. ¹⁵ Li eketayi
yoola láfulenumuu uḅoonawu feh wata kusuwifaku
walakomuu li *Eluwaayi* yata Móyiis, min akaan
kusuwifaku li bukanabuku kaletumuu kusuwif kulako
bukan kano kawunkul li hujokoolahu hooliiil li akila.
Muñowu lakaanumuu min kajamoo kubaj li buko.
¹⁶ Lakankaan min kusuwifaku li bukanabuku kaletu-
muu kusuwif kulako bukan kano, ban li akaaniil ku-

jamoo li Ateemit, humum hata eketayi yoola li eku-luwaayi. Muñowu lakaanumuu min búlatoolabu baba-jeenumuu li buko buban. ¹⁷ Kilisita labiibil min awaale Hulimahu Hásuumaahu hata kásuumaayaku, bukuluul jáloyiyeenumuu Ateemit li bukanabuku kafimtuu min kukoojool. ¹⁸ Li maļegenamu, okila ájimuu ololaal foofolaal feh aamaalumuu kusuwif li kaletumuu kusuwif, li uyiliyaal ulohaal Ateemit Atuubaawu, humum hata Buyinumabu banolabu Banabaabu.

¹⁹ Mó mújimuu, muñe'e bukuluul jaletumuu kusuwif, jilet ejawoola mantee foof bukan kabilumulo bakee; bale jumbuku ló li bukanabuku kata Ateemit. Joonosoono bukan kata butoŋabu boola.

²⁰ Joonosoono kuteef kateefi laken li kuteefaku kulee-teemaaku, kammuu *kufootalaku*, ban Yéesu Kilisita humumool li áami huyitikahu hatebumuu eluufayi foof yo feh. ²¹ Li akila bateefelabu feh bata eluufayi bom-muu li búcolenumi, ban li akaan bo bugimb min bulako eluuf yanabe yata Ateemit, dán *Amaañenawu* akine. ²² Hujokoolahu hooluul li Kilisita hújimuu bukuluul foof li jóomi li bateefelabu, min jikaan eluuf li bukan kaabuku, dán Ateemit akinume li Buyinumabu Banabaabu.

Bulokabu ban Ateemit asenumuu Fool boot li kaletumuu kusuwif

3 Wahawu unwu újimuu ínje Fool, ammee li hukuļ humum hata Yéesu *Kilisita* boot li bukuluul jaletumuu kusuwif, [ínje ummu li kaļaw Ateemit boot li bukuluul.] ² Manooman jijanjam li kulob mata bulokabu ban Ateemit ásenomtuu kakaan boot li bukuluul, humum hata másumamu moola. ³ Láhiisonhiis wahawu woola wahaasutimuu. Likiiceenuluukiic iban kulim min ilobuul jatit mata wo. ⁴ Jijanga komuu, fan jinaanam waa lihaas tomuu li wahawu wahaasutimuu li Kilisita. ⁵ Wahawu unwu, Ateemit áhiisut wo bukanabuku kata naanaŋ, loon láhiisum womuu muñe'e li Buyinumabu Banabaabu bukanabuku kan aļusumuu kulako *kufootalaku* kanabe. ⁶ Wahawu unwu wahaasutimuu wata Ateemit wo wommuu unwe: bukanabuku kaletumuu kusuwif kubaje wahawu wanolawu li kusuwifaku. Muñe'e buko bukan kano koom, ban li kóomi ló foof li wahawu wan Ateemit alobumuu kasen kusuwifaku. Wahawu unwu ubabbaj humum hata hujokoolahu hata kaletumuu kusuwif li Kilisita, habilumtuu li Hulimahu Hásuumaahu.

⁷ Leenoseeno aloka ata Hulimahu Hásuumaahu humum hata kájiyaku kata Ateemit. Sembaasu soola síjiwomtuu li iyili ikaan bulokabu umbu. ⁸ Injé jahaŋumuu matiti li bukanabuku feh kata Ateemit, ínje Ateemit asenumuu kájiyaku unku kata kawaale bukanabuku kaletumuu kusuwif, hubajahu hata Kilisita han an ayilaatumuu ánaanum. ⁹ Lakaanonkaan min

iyili íhiis bukanabuku feh set, buu lammuu li kakaan wahawu wan an ahaaseenutumuu. Akila áuwewenuumuu wahoowah feh, layolooyoloo wo kábilum no.

¹⁰ Lakakaan mo, bánum li ájowum muñe'e li ejan-guwayi min áhiis kuhaanaaku feh li kujojaku feh li uyinumawu wabajumuu sembe haatiya emitayi, buu lájallomuu eeno li wahoowah feh wan akaane. ¹¹ Wahawu unwu unaboonaabu li wahawu wan Ateemit afimtuu min ayinoole kakaan tówum ajuuļ adunaayi, ban li ákaanum wó lí Yéesu Kilisita amtuu *Amaañenawu* oololaal. ¹² Hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita habilumtuu li káyinenaku koololaal li akila, hújimuu li uyiliyaal ukoojaal Ateemit li kákangum ló, babajut kákoli kanookan. ¹³ Mó mújimuu, ínje ummu li kaanuul jakum jíyeko mata min emmee li sílaam boot li bukuluul. Sílaamasu unsu so somtuu máyiineniyamu mooluul.

Húbooliyahu hata Kilisita

¹⁴ Wahawu unwu újimuu li íkuntunŋ min iļaw hákil Ateemit Atuubaawu, ¹⁵ an emtuu butoŋ banooban báami li emitayi li etaamayi li akila bóomum tó. ¹⁶ Láyi-ineniinieni njáa' ban li abaj úsooniyeen wáamak. Wahawu unwu újimuu liļawool mantee Buyinumabu boola li busenuul sembe min uyinumawu wooluul ulit. ¹⁷ Liļaweļaw loon muña'a, mantee *Kilisita* li akin li uyinumawu wooluul mata káyinenaku kooluul li akila kúji. Liļawe mantee li jibaj kuhaa' kalite li húbooliyahu hooluul ban li jilit li ho, ¹⁸ min jiyili jibaj sembe min jinaanam, bukuluul li bukanabuku feh kata Ateemit, buu Kilisita ábooliwolaamuu eeno. Lábooliwolaabooli njáa', ban húbooliyahu hoola hótijut. ¹⁹ Maayeet min kite eenimuu bajut an ayilo ahaas buu Kilisita ábooliwolaamuu eeno, liļawe Ateemit mantee li jiyili jihaas húbooliyahu unhu, bájum bóonowabu booluul li buyili bunokoo li maļegen li bata Ateemit.

²⁰ Ateemit layilo akaan wah wahaŋe njáa' wahawu wan uļawaalemuu li wan uyinoolaalemuu, ban lákaanumekaan wo li sembaasu soola sammuu li bulok li uyinumawu woololaal. ²¹ Ateemit ajow ásalumi li Yéesu Kilisita híndo Ejanguwayi, taŋootaŋ ban boot nanonon. *Aameen!*

Káyinenumuu li Yéesu Kilisita koote kujokoo loon an ano

4 Injé jammee li hukuļ humum hata *Amaañenawu*, ínje ummu li kawankulenuul min jiloŋ buloŋ ba-tooke kahooŋaku kan Ateemit ahoofuulumuu. ² Jiwalenoolo, ban li jíjoobi uyinum, ban foof li jiyili hujokoo min jinaak jímuñoo li húbooli ló. ³ Jikaan wahoowah min hujokoolahu han jibajumtuu li Buyinumabu Banabaabu hulako nanonon li bukuluul, ban buloŋ bata kásuumaay li bulako li tutooluul mantee li ji-

lako an ano. ⁴ Alolaal jáyinenaamuu lunokoolaanokoo loon eniil yano ban baje Buyinum bano Banabe, mo foof bajumuu *kákangum* kano kan Ateemit ahoofnumuu boot. ⁵ Lubajaale Amaanen ano bale, káyinen kano bale li kábatise foof kano bale; ⁶ Li ubajaal Ateemit ano bale, ammuu Atuubaawu ata bukanabuku feh. Lahaŋe wahoowah feh, ban li anaak álokum li ololaal foofolaal feh, ban foof li aano li uyunumawu woololaal feh.

⁷ Anoowan li alolaal lababbaj bulokool bale'e li huki-ibahu han *Kilisita* afañumuu asenool. ⁸ Mó mújimuu Bakiicelabu li boon:

«Nan ajowumuu boot haatiya tiya,
li ájowetumoo kulatoolaaku koola kan aheekumuu,
ban li asen bukanabuku úji †.»

⁹ «Lajowujow boot haatiya», yo yommuu waa? Yo yommuu Kilisita lajanjand awaloo boot teetaam li hásenkahu hata etaamayi, átowum ajow boot haatiya.

¹⁰ Akila áwalowulomuu boot baabe li etaam, akila anolawu ajowumuu foof boot haatiya tiya emitayi, mantee li alako tanootan. ¹¹ Akila Kilisita humumool akaanumuu kukee kulako *kufootal*, kukee foof li kulako kuwaaleya kata Hulimahu Hásuumaahu, kaabuku li kulako kumata kata bukanabuku kata Ateemit, ban li kunaak foof kuliikenil Hulimahu hata Ateemit.

¹² Lakankaan loon muña'a min afale bukanabuku kata Ateemit boot bulok boot li akila, mantee ejanguwayi yammuu eniilayi yoola li eyili yank min ebaŋ sembe.

¹³ Muñowu emmuu li kaan boot yok nan oomaalumuu li ujokoolaal jak foofolaal feh loon an ano, jówum li káyinenaku koololaal, li kahaasaku kan uhaasaalumuu Añiilawu ata Ateemit. Fan ulakowaal bukan kanke jak jow yok unokoolaal loon Kilisita anokoomuu. ¹⁴ Muñe'e let ulaañaal ulakowaal bañiil batit, let unokoolaal loon busaana ban búlus bútekewulumuu, kuyammalaku kata halahu li kutuuñen bo bulaañ baabe li baaba. Bukanabuku katuukomuu ban li kunaak kaliiken bukan wah wata émalimiñ, let kuyili kubuntolaal min kukaanolaal úyinenaal wah walet maŋegen. ¹⁵ Emmuu alolaal lulobaalelob maŋegenamu li húbooli ló, fan ankaal li wahoowah feh ujow unokoolaal li Kilisita ammuu húkowahu. ¹⁶ Kilisita lakankaan bukanabuku koola feh kujokoo, loon kuŋaw kujokemuu síngullum sata eniil yata an kukaan tin tano. Wahoowah li eniilayi ukaanumuu bulokabu bata wo loon wóotimuu ukaan bo, eniilayi foof yo feh fan yank min ebaŋ sembe. Muñowu nokoomuu li ejanguwayi. Anoowan áami ló áboolimuu afaalool, ban li akaan bulokabu boola, ejanguwayi fan yank jak li búlambenum bata sembaasu sata Kilisita.

Jilonŋ bulonŋ buwunkul li hujokoolahu hooluul li Kilisita

¹⁷ Wahawu unwe kama léemimuu li ilobuul, ban li ílaañumul tó li kajaw kata *Amaanenawu*: muñe'e jakum jinaak jilonŋ loon bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool kuloŋemuu. Uyunoolawu wooliil ubajut jáliŋ. ¹⁸ Uyunumawu wooliil úlillim, ban kulet ló li bulonŋabu ban Ateemit asenumuu, mata kuhaasut wahoowah ban li kuŋaaŋ uyunum. ¹⁹ Kubajut ñisuu ñanooñan, ban li kunaak kuloŋ kunaboo li kásiibowaku kajakutumuu kata eniilayi, yok kulo li efañ sídalam yanooyan yan kuyilaat kukat.

²⁰ Bale bukuluul inti muñowu jíhaasummuu *Kilisita*. ²¹ Manooman jijanjam li kulob moola, li hujokoolahu hooluul li akila, ban kuliikenuuliiken moola naboo li maŋegenamu mammuu li akila. ²² Joote kama jikat balonŋelabu booluul buhaanabu bakajenemuu uyunumawu wooluul, ban li jífu' li kásiibowaku kajakutumuu kanaake kubuntuulumuu. ²³ Muñe'e joote jikat Ateemit min alaañen uyunumawu wooluul uwunkulo boot li uyunoolawu wooluul ló, ²⁴ min jilako bukan kuwunkul, káwuweni nokoo li bóonowabu boola, naboo li macole li foof manabe mabilumulo li kahaase kata maŋegenamu.

²⁵ Mó mújimuu, jikat émalimiñ. Anoowan li bukuluul laate alob afaalool maŋegen, mata alolaal feh ugeb wata eniil yano loomaal. ²⁶ Jiwuñetumuu, jakum jikaan ka-hoofoo. Jakum banakabu bulo, bukuluul balonŋe li jiwuñet. ²⁷ Jakum jikat Sayitaane min abaj bútin li bukuluul. ²⁸ An anaakumuu ákuwet, li akat ékuwetayi. Laate alok li kuŋenool min ábajum to wah boot li bulonŋool, li álambenum tó foof an an tooke kalamben. ²⁹ Jakum kulim kajakut kúfulumul li utumawu wooluul, bale jinaak jilob kulim kásuume kata kawankulen bukan li káyinenaku kooliil. Koote kulako kulim kata kalamben anawu ajantenemuu li ko. ³⁰ Jakum jíji Buyinumabu Banabaabu bata Ateemit li búyiyenoo. Buyinumabu umbu Banabaabu bo Ateemit akaanumuu li bukuluul, min bulako húlangumaaso háhiise kaanaku li hunakahu húbanumahu fan afakenuul li majakut manooman. ³¹ Jakum baj li bukuluul baŋeet, etindihuuñ, kawuñet, batalen, búgeloo li búŋafut banooban feh. ³² Anoowan li bukuluul laate ásuum li afaalool, ban li jíbooliwoo. Jibonketoo loon Ateemit abonketuulumuu humum hata hujokoolahu hooluul li Kilisita.

Jilonŋ li mawuŋaamu

5 Emmuu bukuluul bañiil joom ban Ateemit aboolaat, kama jikaan loon akila akaanemuu. ² Jilonŋ bulonŋ bata húbooli loon *Kilisita* ábooliwolaa-muu, ayok asen bulonŋool boot li alolaal. Lasensen bulonŋabu boola loon kasila, búsimen básuume Ateemit.

† 4:8 *Ukijenawu* 68:19

³ Bukuluul bukan kata Ateemit joom, mó mújimuu jakum baj li bukuluul húfulo bo muña'a, kákaanikoo kanookan kasuuneniye, li efañ sídalam. ⁴ Jakut foof min jinaak jilob kulim kata búsunnikoo, kulim kata bujuuhoo, mantee foof kúmalla kásuumut bajam. Kuli-maku kooluul koote kulako kulim kata kasal Ateemit. ⁵ Mata joote jihaas kaanaku an áfulowe bó muña'a, an ákaanikoole suuneni, li an afañe sídalam, let anoken li Jáyiyaju jata Kilisita li Ateemit. Li maļegenamu, efañ sídalam láalu kamanen kuteemit kalet maļegen.

⁶ Jakum jikat an min abuntumuul li kulim kabajut jáliņ. Kákaanikoo loon unku kújimuu Ateemit li aļeet bukanabuku kafañutumuu kútuulool. ⁷ Kama jakum jookoo wahoowah li bukanabuku umbuku. ⁸ Naanaņ, bukuluul li élim jilakowe, bale muñe'e bukuluul jum-buku li mawuņaamu mata *Amaañenawu*. Jilonņ loon bañiil báami li mawuņe. ⁹ Mawuņaamu mukaanekaan bukanabuku kulako bukan kásuume, kacole li kata maļegen. ¹⁰ Jiņes min jihaas wahawu wásuumumuu Amaañenawu. ¹¹ Jakum butumuul bóomi ló li wahawu wakaaneyimuu li élimayi, wabajutumuu jáliņ, bale joote jilob kaanaku ujakut, hákil bukanabuku feh. ¹² Li maļegenamu, wahawu wan bukanabuku umbuku kuy-olowemuu min kukaan, usuunenisuuneni elob. ¹³ Im-ban wahawu unwu ulobimuu hákil bukanabuku feh, ésukayi li ekit ejuk wo jak li mawuņe. ¹⁴ Li maļegenamu, wahoowah feh wakaani li mawuņe, wo humum wo fan ulako mawuņe. Wahawu unwu újimuu li koon: «Ulíwo, awu jámoolimuu, uytowumul li kaketumuu, min mawuņamu mata Kilisita muhiiteni.»

¹⁵ Kama joote jíkaantum buu jilonņemuu eeno. Jakum jilonņ loon bukan kahaasut wahoowah, bale jilonņ loon bukan kájallowe. ¹⁶ Nananon nan jiyilo jikaan majake, li jikaan mo, min jihaas joon taņayi yan oomaamee ejakut. ¹⁷ Mó mújimuu, jakum jikaan bukan kábaamowe, bale joote jínaanum waa Amaañenawu afañe min jikaan.

¹⁸ Jakum jinaak jíkallenoo: kákallenoo lakaanekaan an min ákaan dó maayiiñ. Bale jikat Buyinumabu Banaabaabu min bulako li bukuluul li sembaasu sata bo. ¹⁹ Jiņa' ukijen, li kúwoolen, li úkim wabilume li Buyinumabu min jinaak jiwankuleno. Jikijen ukijen min jisal Amaañenawu li uyinumuul feh. ²⁰ Jisal nanonon Ateemit Atuubaawu mata wahawu feh wan akaanumuu boot li bukuluul, li kajawaku kata Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita.

Wahawu wan anaale li áyinool kóotimuu kukaan

²¹ Jinaak jítuuloo humum hata kákoli kan jíkoliye *Kilisita*.

²² Kanaalaabuku koote kútuul kúyiniil loon kútuulumuu *Amaañenawu*. ²³ Mata ánayinaawu okila ammuu

anahaanawu ata anaalaawu, loon Kilisita ammuu húkowahu hata Ejanguwayi. Akila ammuu li maļegen Afakenaawu ata Ejanguwayi yáamimuu eniilayi yoola. ²⁴ Mó mújimuu, loon Ejanguwayi étuulumuu Kilisita, mo foof kaalaabuku kóotimuu kútuul kúyiniil li wahoowah feh.

²⁵ Káyinaabuku koote kúbooli kuseekiil, loon Kilisita áboolimuu Ejanguwayi ayok aket boot li yo, ²⁶ min akaan yo elako Ejangu yanabe. Li aņa' Hulimahu hoola min ágiilen yo loon ágiilenemuu. ²⁷ Lakankaan loon muña'a mata lafanfañ min aņa' Ejanguwayi áhiisoolo akila humool, loon anaale li matiineniyamu moola feh, mabajut humaw, mañootoolut, ban matilut foof tanootan, mantee li elako Ejangu yanabe, yan an ayi-laak ajuk wah wajakut li yo. ²⁸ Muñowu foof ánayine áatimuu ábooli aseekool loon áboolimuu eniilayi yoola humum yo. Anáyine áboolimuu aseekool, akila humumool ábooliwoolowe. ²⁹ Bajut an ahoye eniilayi yoola, bale fan ákuumen yo, ban li acookoo yo, loon foof Kilisita akaanemuu Ejanguwayi, ³⁰ mata ololaal foofolaal feh oomaalumuu eniilayi yoola. ³¹ «Wahawu unwu újimuu, ánayinaawu fan áfu' bata atuubawool li jaa-wool, min ajow kukin li aseekool, min buko kúluba kulako an ano †.» ³² Laalu wah wáamak wata maļegen wahaasuti mata wo. Injé lilollob kulimaku unku iya li Kilisita li Ejanguwayi. ³³ Bale kulimaku unke lilobumuu foof boot li bukuluul: ánayine anoowan laate ábooli aseekool loon ábooliwoolomuu akila humumool, ban anaale anoowan laate foof átuul áyinool.

Buu bañiilabu bommuu li buloņ eeno li sibukoolayii

6 Bañiilabe, joote jítuul sibukoolawuul humum hata hujokoolahu hooluul li *Amaañenawu*, mata muña'a jakumuu. ² Eluwaayi étinaalayi yanaboomuu li wah wan Ateemit aane fan akaan, yo yommuu inye: «Utúul atuubayi li jaawi, ³ mantee li ulako li kásu-umaay, ban li ubaj buloņ babaake li etaamayi.»

⁴ Bukuluul jammuu sibukoola, jakum jinaak jikaan bañooluul buļeet, bale jígooculiil, li jiseniil uyinum, ban li jisaabiil loon Amaañenawu afañumuu.

Buu emiikeelayi yóotimuu eloņ li kunahaanaku kooliil

⁵ Bukuluul jammuu emiikeel, jítuul kunahaanaku kooluul kata baabe li etaam. Jítuuliil li ekole li kateelen ló, ban li jiluukeniil li uyinumuul feh loon jítuulumuu *Kilisita*. ⁶ Jítuuliil, ban jakum lako buko to bale, mantee li kusaluul, bale jikaan nanonon bulokabu booluul li uyinumuul feh loon Ateemit afañumuu, mata bukuluul emiikeel yata Kilisita joom. ⁷ Jilok boot li kunahaanaku kooluul li ésuumansuum ló, loon eenimuu jiloolok boot li *Amaañenawu* humumool, bale inti boot li bukan. ⁸ Loon jihaasumuu, anoowan akaanumuu wah

† 5:31 *Húkitumahu* 2:24

wajake, aano amiikeel, alet amiikeel, Amaañenawu fan asuuhenuul wo.

⁹ Bukuluul jammuu kunahaan, jikaan mo manolamu foof emiikeelayi yooluul, ban jakum jinaak jinuulooliil. Joote jihaas joon bukuluul humumuul li emiikeelayi yooluul, Anahaanawu anolawu jibaje ammuu li emitayi, ban ájukeleliit li buul.

Butiikumaabu ban Ateemit asenumu

¹⁰ Boot min íbanum li kulimaku unke: jíbajum sembe li *Amaañenawu*, li sembaasu soola sáamakasú. ¹¹ Jiŋa' ujunkowawu feh wan Ateemit asenumu jooken, mantee li jiyili jitiik li Sayitaane li bakaanelabu boola feh.¹² Hutiikahu han oomaamuu li ho, inti eeniseen li bukan loomaal li ho, bale li uyunumawu wajakutumuu li kunahaanabuku kata wo, kaakumuu adunaayi inye yammuu li élimayi. Li oonowaal li hutiik li uyunumawu wata búlafutabu wammuu haatiya li emitayi. ¹³ Wahawu unwu újimuu, jiŋa' ujunkowawu feh wan Ateemit asenumu jooken, jakum bil heekuul li jitey, bale min jiyito lit min jitiik boot yok li húbanumahu.

¹⁴ Kama jiyito lit. Jilako bukan kalobe maŋegen, mata maŋegenamu fan mulako husinjawumahu hooluul. Jilako bukan kacole, mata macolamu fan mulako loon kájufu kata mañ káhimene bagiqabu booluul. ¹⁵ Jihanken min jiwaale Hulimahu Hásuumaahu hasenumu bukan kásuumaay. Jikaan momuu, fan nokoo loon kúkolobot kata asollaali jikaanowe. ¹⁶ Jíyinen nanoonan li Yéesu Kilisita. Káyinenaku kooluul li akila fan kunokoo loon ebangal, yammuu enaak ehok

simeelaasu feh sata sambunasu san Sayitaane afuculemuu. ¹⁷ Min Ateemit afakenuulumuu, nokoonokoo loon káhand kata mañ lasenuul jikaano min kúhimen húkowahu hooluul. Hulimahu hata Ateemit han jookumu, hunokoonokoo loon ékundu yan Buyinumabu Banabaabu busenuul jítuk. ¹⁸ Jiŋaw nanoonan li búlambenum bata Buyinumabu Banabaabu. Jiŋaw Ateemit min alambenuul li wahoowah feh. Jikaanum min jijoŋoo to li kaŋawaku, ban li jinaak jiŋaw boot li bukanabuku feh kata Ateemit. ¹⁹ Jiŋaw foof boot lí ínje bájum Ateemit li asenom kulim kacole nan emmuu li ilako elob, mantee jakum ibaj kákolí ínje li kakitten bukanabuku maŋegenamu mahaasutimuu mata Hulimahu Hásuumaahu. ²⁰ Yéesu Kilisita laŋusonŋus boot min iwaale Hulimahu unhu Hásuumaahu li kaŋawaku koola. Hó hújimuu li éemi síyaat li hukuŋ. Jiŋaw Ateemit mantee li inaak iwaale ho babajut ekole yanooyan, loon éetimuu iwaale ho.

Kasaafu kúbanum

²¹ Atuyolaal Tisik an uboolaataalumuu, ammuu aloka ata maŋegen ata *Amaañenawu*, fan alobuul múmbaam feh, mantee li jihaas buu leeno, li waa likaane li wo.

²² Líboñulooboñul boot booluul min abil alobuul buu áloli jooon, min átintimbenuul foof.

²³ Ateemit Atuubaawu li Amaañenawu Yéesu *Kilisita*, kujow kusen kutuyolaal feh kásuumaay, húbooli, li káyinen. ²⁴ Ateemit ásooniyen bukanabuku feh káboolimuu Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita, húbooli hayilaat huban.

KATA FÍLIB

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Fílib ésuk yáamak li etaamayi yata Maseduwaan. Lí ésukayi inyu Fool ajandumuu feh ayiten ejangu li etaamayi yata Oólof (Bakaanelabu 16:11-40). Nan Fool ajowumuu li síasuk saasu boot kakaan bulokabu bata Amaañenawu, kukelecekenaku kata ésukayi yata Fílib li kuboñool sídalam boot kalambenool. Li eleetalayi inyu, Fool lasasal ekelecekenayi yata Fílib kaboñumuu Efáfulodit wah ajow asenool. No unnu Fool li hukuļ, bale ésuumahukow yáamak li akila elakowe, ban nan ayabumuu wahawu wan kata Fílib kusenoolumuu, li súumool nǵaa'. Li Hútijahu 1:1-26, lujukaale kaanaku Fool laluukenluuken hákil Ateemit wahawu wan ekelecekenayi yata Fílib ekaanoolumuu, ban li alobiil mata hukuļahu han alakomuu. Li Hútijahu 1:27-2:18, Fool lansaan ekelecekenayi kujokoo loon an ano, li kútuuloo ban li kusuuwoo, ban li alob buu Yéesu awalenoolomuu min lako bukittenoolum (Hútijahu 2:5-12). Li Hútijahu 2:19-30, Fool lalollob ló mata Tímote li Efáfulodit kan aboñumuu boot li ésukayi yata Fílib. Li Hútijahu 3, Fool li aan ekelecekenayi yata ésukayi yata Fílib, ban li kujuke to bukanabuku kaliikenumuu eluwaayi yata Móyiis, mata konsoon kaletumuu kusuwif kooote kutey búkut, min kulako bukan kacole hákil Ateemit. Fool li alobiil aaniil kukaan loon akila, yo yommuu, kuña' kákangumaku kooliil feh kukaan li Yéesu Kilisita. Li Hútijahu 4, Fool li asaabiil, li alaañen aaniil wahawu wan kusenoolumuu, súumoosuum nǵaa'.

Kasaafoo

1 Eleetalayi inye ínje Fool li *Tímote* jikiiculo yo, áloli jammuu kuloka kata Yéesu *Kilisita*.

Jikiiculokiic yo boot li bukanabuku káamimuu kata Ateemit humum hata Yéesu Kilisita, kata ésukayi yata Fílib, boot li kunahaanaku ló kata Ejanguwayi li *kujaakulaku*.

² Ateemit Atuubawolaal li *Amaañenawu* Yéesu Kilisita kujow kusenuul káji ban li kukatuul kásuumaay.

Fool li aļaw boot li kata Fílib káyinenumuu li Yéesu

³ Nnoonan nan iyinooluul, li isal Ateemit.⁴ Liļawejaw nnoonan boot li bukuluul feh, ban liļawejaw li ésu-umansuum ló, ⁵ mata jilambenonlamben li kawaa-leyaku kata Hulimahu Hásumaaahu yaan no li hunakahu húninaalahu boot yok muñe'e. ⁶ Líyinene li maļegenom kaanaku Ateemit, átoņumuu kakaan li bukuluul bulokabu umbu bajak muñowu, fan akaan bo boot yok nan ammuu li ahabel bo li hunakahu nan Yéesu *Kilisita* ammuu li álaañul. ⁷ Jaajak nǵaa' min ibaj kayinoolaku unku li bukuluul, mata bukuluul foofuul feh jumbuku li buyinumom. Li maļegenamu, bukuluul feh júmbuku ló li kájiyaku kan Ateemit asenommuu, lako muñe'e nan eenomee li hukuļ mantee foof nan ilakowemuu kataj min íhiis kaanaku Hulimahu Hásumaaahu maļegen. ⁸ Ateemit lahaase aan maļegen, lí-

booliwuubooli foofuul feh nǵaa' loon Yéesu Kilisita ábooliyemuu bukan.

⁹ Wahawu unwe liļawemuu Ateemit: min hú-booliyahu hooluul hunaaak huhaņ maluuk huyinno bo, min hulambenuul li kahaas maļegenamu jak li kali-itiken wahawu jak, ¹⁰ mantee li jiyili jihaas wahawu wajakumuu. Muñowu jommuu li jikaan li jilako bukan kajake kan an ayilaat alob majakut li bukuluul li hunakahu nan Kilisita ammuu li álaañul. ¹¹ Muñowu Yéesu Kilisita ájiwummuu buloņabu booluul li bumeeņ bakaane bacole, boot li máyiineniyamu li kasalaku kata Ateemit.

Kilisita ammuu buloņabu

¹² Kutuyom, lifaņe min jihaas kaanaku wahawu wabajommee, újji li maļegenamu Hulimahu Hásumaaahu li huhaņ majamo. ¹³ Muñowu kusollaaliyaku feh kafooyemuu eluufayi yata áyiyawu áamakawu li bukan kaabuku feh, kúhaasummuu kaanaku bulokabu ban emmuu li bo boot li Kilisita bújiwommuu li eeno li hukuļ. ¹⁴ Kameeņe li kutuyolaal li *Amaañenawu*, nan kuhaasummuu koon ínje ummu li hukuļahu li kubaj kawankulen, muñe'e li kuhaņ mabaj kakaañen min kunaak kulob Hulimahu hata Ateemit, ban mabajut ekole yanooyan.

¹⁵ Maļegen kukee li buko kásiibo li búhaņoo bújiyiilumuu li kunaak kuwaale mata *Kilisita*, bale kaabuku

kuwaaleyewaale mata Kilisita li buyinum bajake.

¹⁶ Kawaaleyemuu mata Kilisita li buyinum bajake, húbooli hújijiil li kukaan mo, mata kuhaase kaanaku elobayi yan ilobemuu bukanabuku eeniil Hulimahu Hásuumaahu maļegen, éjimmu li éemi taate.

¹⁷ Kaabuku búhaņoo bújijiillumuu li kunaak kuwaale mata Kilisita. Buko umbuku uyinoolawu wooliil ucolut. Kayinooliil ko kommuu min kufamen sílaamasu súmbaam li hukuļaha.

¹⁸ Kama waa? Uyinoolawu wooliil újakaatiwoo li újakoo, kaan min kaane kuwaaleye mata Kilisita bukanabuku. Wahawu unwu úsuumommuu ban fan unaak foof ukaanom ésumansuum. ¹⁹ Li maļegenamu, lihaase een wahawu unwumaa feh fan úbanum li kafakaku kúmbaam humum hata uļawawu wooluul li kalambenaku kata Buyinumabu bata Yéesu Kilisita kúji. ²⁰ Wahawu wan ikobemuu li wo ŋáa' li wan íkangummuu li wo, wo wommuu jakum ibaj ŋisuu li wahoowah, bale libaje *kákangum* káamak kaanaku muñe'e loon foof nanooan, maluukamu mata Kilisita fan múhiisi li eniilayi yúmbaam, lako li buloņom mantee foof li eketom. ²¹ Li maļegenamu, ínje buloņabu bo bommuu Kilisita, eketayi hubaj húmbaam. ²² Bale nokoomuu loon iloņumuu fan iyili ilaañen ikaan bulok babaje jáliņ, kama let ihaas waa léemi li iman. ²³ Wah úļuba uñakoole lí ínje: lifañe min ífu' li buloņabu umbe min ijow inaben Kilisita, ban foof fan súmom ŋáa', ²⁴ bale kalako li buloņabu umbe kuhaņe majak mata bukuluul jji. ²⁵ Mó mújimuu, hiitonhiit jak kaanaku fan ilako li buloņabu umbe, min ilako li bukuluul foofuul feh boot mata bánkabu booluul, min jibaj ésumahukow li káyinenuu kooluul, ²⁶ mantee nan ínje emmuu ilaañen ílaañul booluul, kasalaku kan jibajumu li Yéesu Kilisita, li kuhaņ maluuk mata ínje íji.

²⁷ Bale liļawuul min jiloņ hákil é sukayi feh loon Hulimahu Hásuumaahu hata Kilisita hulobumuu, mantee ibilumuu bóoluuloo li íbilaatiwoo, li íjam mooluul kaanaku jítuutuk lit, ban li jibaj kayinoo kano, min jikaan uyinumuu tin tano min jitaj mantee bukanabuku kujamumu Hulimahu Hásuumaahu li kúyinen. ²⁸ Jakum jikat kulatoolawuul min kúkoyilenuul li wahoowah. Wahawu unwu wommuu li úhiisiil kaanaku kújinjim, bukuluul li úhiisuul kaanaku jumbuku li bútinabu bata kafakaku. Wahawu unwu li Ateemit ubilumulo. ²⁹ Li maļegenamu, Ateemit lasenusen káji kata min jíyinen li Kilisita, bale foof min jílaam boot li akila. ³⁰ Muñe'e bukuluul jumbuku ló li katajaku kan jijukumuu kaanaku ko lilakowe, ban jihaase joon liloņe li ko.

Kawalenuulowaku, li maluukamu mata Kilisita

2 Nokoomuu loon li maļegenamu jibabbaj kátin-timben li hujokoolahu hooluul li Kilisita, li nokoo

loon jibabbaj kawankulen li húbooliyahu hoola, li nokoo loon jibabbaj hujokoo li Buyinumabu, li nokoo foof loon babbaj to húbooli li kabonket, ² kama jibaj mayine mano, húbooli hano, ban li jinaak jiyinoo wahawu wanolawu, mantee ésumansuumayi yúmbaam li eluuk ŋáa'. ³ Jakum jikaan wah li kayinoo kata búhaņoo, mantee foof boot huņes kasal kabajut jáliņ, bale li kawalenuulo, jijok bukan kaabuku loon kuhaņu-uhaņ. ⁴ Jakum an li bukuluul aņes wahawu wajakumu boot li akila balewool, bale aņes foof wajakumu boot li kaabuku. ⁵ Jiloņ li tutooluul loon bukan káyinene li Yéesu Kilisita kulonemuu:

⁶ Okila lalele li Ateemit, mata okila afimmuu min aano Ateemit yan no boot nanooan.

Imban, min alemuu li Ateemit, aņesut min átuk tó lit li kaleyaku koola li Ateemit.

⁷ Bale, okila humumool anonge min akat bo wahawu wan abajumu feh, min aņa' búnokoo bata aloka, ban li akaanoolo alako an li tut bukanabuku, ban é sukayi li ejokool loon an.

⁸ Li awalenuulo, ban li akaan loon Ateemit aloboolumu boot yok nan aketumu, eket yata li ekuluwa.

⁹ Wahawu unwu újimuu foof Ateemit li atebenool boot tan haņumu feh matebo,

¹⁰ bájum wahoowah feh wáami li emitayi, li etaamayi, li wáamimuu kata láala etaamayi, li úkuntuņ hákil Yéesu wo bajame kajawaku koola,

¹¹ imban anoowan feh li alob kaanaku, Yéesu *Kilisita* ammuu *Amaañenawu*, boot li máyiineniyamu mata Ateemit Atuubaawu.

Jilako sihiitum li adunaayi

¹² Kutuyom kan iboolaat, wahawu unwu újimuu, loon jifiyomuu li jilako bukan kátuulom, muñe'e jinaak jihaj mátuul, ban jakum lako ínje to bale, bale háņum ínje balet to. Jilok li ekole li kateelen ló, mantee kafakaku kooluul li kujuki. ¹³ Li maļegenamu, Ateemit akaanumu li bukuluul húfañum li kayile kata kakaan wah, naboo li húnongumahu hoola hajakaahu.

¹⁴ Jikaan wahawu feh bámummunoolut, bawonoolut, ¹⁵ bájum li jilako bukan kan an ayilaat awataten, bukan kajake, bañiil bata Ateemit batilut tanootan hákil bukanabuku kacolutumu li kajakutumuu kata adunaaye. Joote jiwuņen hákil bukanabuku umbuku loon siwuutasu sammuu li emitayi. ¹⁶ Jifañumu jikaan mo, li jítuk lit Hulimahu hata buloņabu. Jikaan momuu, fan iyili ísangoolum mooluul li hunakahu nan *Kilisita* ammuu li álaañul, mata fan híis kaanaku bulokabu búmbaam li sílaamasu súmbaam inti kakaaljo.

¹⁷ Káyinenaku kooluul kulakolako kasila kan jikaane boot li Ateemit. Nokoomuu loon boot min húsimahu húmbaam húyuwi min lako búsimen famen to kooluul, kama fan súmóm, ban bukuluul foof fan súumuul. ¹⁸ Li manolamu, bukuluul foof eete súumuul, ban li jilako li ésumansuum boot lí ínje ló.

Fool li aboñ Tímote buko li Efáfulodit li kata Fílib

¹⁹ Líyinene li *Amaanenawu* ban let fiyo, mantee li ijam kaciimanciim kooluul, li ibaj kawankulen. ²⁰ Li maļegenamu, bajut akee ábute li Tímote abaje uyi-noolawu wanolawu li wúmbaam. Layinooleyinoo mooluul li maļegenool. ²¹ Kaabuku feh mooliil bale kuyinoole, kuyinoolut mata Yéesu *Kilisita*. ²² Bukuluul humumuul jihaase buu Tímote áhiisumuu kaanaku lakankaan an ajake, ban jihaase foof buu ínje li akila jilokumuu boot li Hulimahu Hásuumaahu, loon añiil alokemuu li atuubawool. ²³ Okila lifañumuu min íboñu-luul nan emmuu ijuk jak buu éemi li jowom nokoo. ²⁴ Hiitonhiit kaanaku Amaanenawu muñe'e fan akatom min ibil ínje humumom ijukuul.

²⁵ Lijuujuuk li een jaajak min ílaañenuul atuyolaal Efáfulodit, ammuu anaboolawom ata bulok li ata bú-taj, okila an jíboñulomuu abil alambenoolom li wahawu wan jokommuu li wo. ²⁶ Lafanfañ ñáa' min ajukuul foofuul feh, ban kaanookaan buyina ñáa', min bukuluul jijamumuu kaanaku lásomusomut. ²⁷ Li maļegenamu, lásomutensomut ajow alako li aket, bale Ateemit láyiyenooyiyen, ban inti okila bale láyiyene, bale ínje foof láyiyene jakum bil ibaj buyina bahan maluuk. ²⁸ Boot min isommen íboñuluul ó' mantee li jilaañen jibaj ésumansuum bukuluul bajukelool, min buyinaabu búmbaam buban. ²⁹ Muñe'e kama jiyabool li ésumansuum ló loon atuyuul li Amaanenawu. Joote jiluuken bukan loon okila, ³⁰ mata lalakoweene li aket boot mata bulokabu bata Kilisita. Lalakoweene li asen buloñool min alambenom li wahawu wan bukuluul humumuul jiyilaatumuu jikaan boot lí ínje.

Buu an ammu li akaan min alako an acole hákil Ateemit

3 Kutuyom, hulimom húbanum ho hommuu ésumansuum elako li bukuluul humum hata hujamoolahu hooluul li *Amaanenawu*. Kaanutom wahowah min ilaañen ilobuul wahawu wan ikiiceenuumuu, ban mo hañ majak boot li bukuluul. ² Jijuke to bukanabuku kakaanemuu majakut, li kakaanemuu bulok bajakut, li kaluukenuumuu ñáa' kateyen búkut. ³ Li maļegenamu, alolaal *uteyaalumuu búkut* li maļegen, inti buko, mata alolaal umanenaalemmu Ateemit li búlambenum bata Buyinumabu boola, li úsan-goolumaal li Yéesu Kilisita, ban ubajutaal kákangum li wah wan an akaane, ⁴ maayeet min kite eenimuu ínje

humumom foof liyilo íkangum li wah wan ínje humumom ikaane. Bajumuu an ayinoole li aan layilo abaj kákangum li wah wan an akaane, anawu ummu ahaas kaanaku ínje lihañool mayili ibaj kákangum li wo.

⁵ Nan ibajumuu kunak hutok li kúhaaji, li kuteyenom búkut. Injé an ata *Isilayeel*, li kalandaku kata Bayiseme libuki. Injé asuwif an kusuwif kubuke. Ulobaalumuu mata kakaan loon *eluwaayi* lilakowe. ⁶ Lihanken-hanken to bil gay li inaak ílaamen Ejanguwayi. Ulobaalumuu mata buloñ bacole loon eluwaayi elobumuu, an let ayili awatatenom to li wahoowah. ⁷ Bale wahawu wan ijok nomuu loon jáliñ yúmbaam, muñe'e lijoojok wo loon kakaajo humum hata *Kilisita*. ⁸ Ban inti wahawu unwe bale lijoke loon kakaajo, bale wahawu foof wo feh, humum hata wahawu unwe wahanumuu feh maluuk: wo wommuu kahaas Yéesu Kilisita ammu Amaanenawu úmbaam. Akila ájimmu li ibeten wahowah feh wabajeene jáliñ lí ínje. Wahawu unwumaa feh lijoojok wo loon wah wata kabeten li huwey, mantee li ibaj Kilisita, ⁹ min ibaj hujokoo li maļegen li akila. Muñe'e ilaañut iyinoo li een likankaan an acole mata min ikaanemuu loon eluwaayi elobumuu. Li káyinenaku kúmbaam li Kilisita léemummuu an acole. Ateemit akaanemuu an acol, ban káyinenumuu lakaanemuu bukan kacole. ¹⁰ Wahawu wan ifañumuu bale, wo wommuu min ihaas Kilisita li sembaasu sayitenumuloomuu li eketayi, min ibaj foof júmbaam li sílaamasu soola, ban li inokoo loon okila li eketayi yoola. ¹¹ Kaan momuu, líyinene kaanaku ínje humumom foof fan iyitowumul li eketayi.

Etey boot bata wahawu wan ifañumuu ibaj

¹² Iyilaat een liyaane íliiñ tan iteyemuu boot, mantee foof liyaane ikaan an áliiñe. Bale ínje ummu min ihankenemuu min itey mantee li iyili iyab bacaamabu, mata Yéesu *Kilisita* lajokonjok aban. ¹³ Kutuyom, ínje iyinoolut li een liyaane iyab bacaamabu umbu feh, bale wahawu wan ikaanemuu, wo wommuu unwe: fan imojen wahawu wammuu búsolom, min ihanken min itey boot bata wahawu wammuu hákilom. ¹⁴ Injé ummu min ihankenemuu min itey boot tan iteyemuu boot, mantee li iyab bacaamabu ban Ateemit ahoño-laamuu boot uyabaal haatiya, humum hata hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita.

¹⁵ Alolaal jaamaalumuu bukan kanke li káyinenaku li Yéesu, lootaale unaak uyinoolaal loon muña'a. Li bil nokoo loon babbaj tikee tan jibaje kayinoo kábuto, Ateemit fan áhiisuul to jak foof. ¹⁶ Tan úliiñaamee, kaan min kaane, alolaal li ujukelaal to min unabaal li bútinabu ban uñalaamuu boot muñe'e.

¹⁷ Kutuyom, jiliikoo lí ínje foofuul feh. Alóli jisenuusen bukkitenoolum. Jiña' kúkuluul jibet li bukanabuku kan buloñabu booliil bunabumuu li bukkitenoolumabu um-

bu. ¹⁸ Lilobeenuul mo iban ñameeje, ban boot min ilaañen ilobuul mo muñe'e li jílok ló: baje bukan kameeje kalonje loon kulatoola koom kata ekuluwaayi yata Kilisita. ¹⁹ Bukanabuku umbuku fan kubil kújim, mata kalaku kooliil kommuu ateemitawu ooliil. Kujoo-jok wahawu waateenumuu ukaaniil ñisuu loon kasal kooliil, ban li kunaak kuyinoo mata wahawu wata adunaaye bale. ²⁰ Bale alolaal, bukan kata Jáyiyaju jata Ateemit loomaal, májimuu loonowaal li kakob min Afakenaawu oololaal ammuu *Amaañenawu* Yéesu Kilisita abil. ²¹ Nan ammuu li áliinjul, fan akaan eniilayi yoololaal yágootomuu ébuti, min akaan yo enokoo li eniilayi yoola yáyiineniyaayi, li búkaanum bata sembaasu sájiwoolumuu li ajok wahawu feh aaken li kayilaaku koola.

Kasaab kúbanum

4 Kutuyom kan iboolaat, síibom rjáa' min ilaañen ijukuul. Bukuluul jíjiwommuu li ibaj ésumahukow, bukuluul jommuu éjambiyayi yúmbaam yata kaheekaku. Kufaalom kan iboolatumuu, wahawu unwu újimuu joote jítuk lit li *Amaañenawu*.

² Wahawu wan emmuu ijaw Efodi buko li Sentic, wo wommuu liyaakiil min kubaj hujamoo mata buko kúluba bukan kata *Amaañenawu* koom. ³ Imban awu humumi foof ammuu afaalom aloka ata maʒegen, lijaw min ulamben kanaalaabuku umbuku kúluba. Kutattaj boot li Hulimahu Hásumaaahu lí ínje ló, famen to foof Kilema li kufaalom kaabuku feh kata bulok, kan ujawawu wooliil wommuu li éliibalayi yata bulonabu.

⁴ Jibaj nanoonan ésumansuum mata min jommuu bukan kata *Amaañenawu*. Ilaañen ilob mo: Jibaj ésumansuum.

⁵ Jikaan min bukanabuku feh kuhaas májoobi buyinumabu mooluul. *Amaañenawu* muñe'e li álaañul.

⁶ Jakum jiyina wahoowah, bale li wahoowah feh, jíjowum li kaʒaw, li kayaakoo li kasal ló, min jíhiis Ateemit wahawu wan jokuulumuu li wo. ⁷ Jikaan mommu, kásuumaayaku kata Ateemit kahanjumu buutuuko banooban, fan kufooy sísigilasuu sooluul li uyunumawu wooluul mata bukuluul bukan kata Yéesu Kilisita joom.

⁸ Kutuyom, hulimom húbanum ho hommuu jija' uyunumuul feh jikaan li wahoowah feh wajake li watooke kasal: li wahoowah feh wata maʒegen, li wahoowah feh waluukeni, li wahoowah feh wacole, li wahoowah feh wanabe, li wahoowah feh wásuume li wáyiineniye.

⁹ Wahoowah feh wan jiliikenume lí ínje, wan jíyabume

lí ínje, wan jíjamume lí ínje, mantee foof wan jijukume lí ínje, jikaan wo. Jikaan mommu, Ateemit asenemuu kásuumaay fan alako li bukuluul.

Fool li asal kata Fílib mata wahawu wan kusenuulumu

¹⁰ Libabbaj ésumansuum yáamak ban lisale *Amaañenawu*, mata jikite jilaañen jiyinoolul múmbaam. Li maʒegenamu, jiyinooleyinoo múmbaam bale jibajut bútin min jíhiisom kaanaku jiyinoolewonyinoo. ¹¹ Min ilobumuu loon muña'a inti eeniseen jokonjok li wah ukee. Li maʒegenamu, ínje liliikenliiken kajok to li ésumansuum ló li wah wan ibaje. ¹² Liyilo ilonj li bugay loon foof liylimuu ilonj li hubaj. Liliikenliiken kalako li ésumansuum tanootan ban li wahoowah feh, ilako li húfooño li ícaaleto, ibaj wah rjálalo li íbajaati wáhoo, ¹³ liyilo ijokoo li wahoowah feh humum hata Kilisita asenewommuu sembe. ¹⁴ Bale jikankaan jak min jilambenommuu li sílaamasu súmbaam.

¹⁵ Bukuluul humumuul jata Fílib jihaase kaanaku, nan ítonjumu iwaale Hulimahu Hásumaaahu, nan ífulumu li etaamayi yata *Maseduwaan*, bajut ejangu yakee yan jisenoole wah, mantee foof yan jiyaboole wah. Ejanguwayi yooluul bale elambenommuu. ¹⁶ Mata nan ilakomuu Tesalonik, no jiyaane jinaak jíboñulom wahawu wan jokommuu li wo, ban inti ñano bale. ¹⁷ Inti eeniseen huñes bacah léemi li ho, bale wahawu wan íñesemuu li wo, wo wommuu min buuña efameni to li huhahenahu hooluul. ¹⁸ Liyabe wahawu wan jíboñulommuu feh, uhaha boot lí ínje. Muñe'e nan Efáfulodit asenommuu wahawu wan jíboñuloomuu lí ínje, laañut jokom li wahoowah. Wahawu feh wan jíboñulumuu unokoonokoo loon esalah yásuume rjáa', yan Ateemit ayabe ban li ésumool. ¹⁹ Ateemit úmbaam fan asenuul wahawu feh wan jokuulumuu li wo, fan ásenumuul wo li Yéesu Kilisita naboo li hubajahu hoola háyiineniyaahu. ²⁰ Kasalaku kujow kulako li Ateemit Atubawolaal boot nanoonan. *Aameen*.

Kasaafuu kúbanum

²¹ Jisaaf anoowan li bukanabuku kammuu kata Ateemit humum hata Yéesu Kilisita. Kutuyolaal kamme baabe lí ínje kusaafuluul feh. ²² Bukanabuku feh kata Ateemit kusaafuluul, hanjum kammuu li eluufayi yata áyiyawu áamakawu *Sesaa*. ²³ Kájiyaku kata *Amaañenawu* kujow kulako li bukuluul foofuul feh.

KATA KOLOS

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Kolos elakowenlako ésuk yata etaamayi yata . Etaamayi inyu yata Aasi, yo yooneyimuu muñe'e Túluuki. Ejan-guwayi yata Kolos, abuke Fool an koone Efafulaas ayiten yo. Fool humumool ámusut ajow boot bo, bale Efafu-laas lajowujow alobool aanool baje bukan kaliikene wah wata émalimiñ káyinenumuu, min kunaak kulillimeniil. Fool li akiiciil eleetalayi inye min awankuleniil ban li aaniil kunab li baliikelenabu bajakaabu min kukat bo bata émalimiñayi. Nan Fool akiicumuu eleetalayi inye, okila li hukul. Fan áati akiic eleetalayi inye li mano li sileetala-su san akiicumuu bukanabuku kata Efées, li yan akiicumuu Filemon.

Nan Fool akiicumuu eleetalayi inye, lajanjand asal Ateemit humum hata ekelececeyayi yata Kolos (Hútijahu 1:1-14). Fúlum tó, Fool li awayiñeniil kulimaku kan aliikenilumuu mata Yéesu Kilisita li wahawu wan Yéesu akaanumuu boot li buko (Hútijahu 1:15-2:3). Yéesu ammuu kambuwaku kata Ateemit. Okila áwuwenumuu wa-hoowah feh. Eketayi yan aketumuu li ekuluwaayi, yó éjimuu li ubajaal hujamoo li Ateemit. Li Hútijahu 2:4-25, Fool láhihiis ló kaanaku kulimaku kaliikeneyimuu mata Hulimahu Hásuumaahu, let ko kanolaku li kan bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ kuliikenemuu. Li maļegenamu, wahawu wan kusuwifaku li kata Gilees kuliikenemuu ésukayi mata emalakaayi, mata katey búkut, mata ugaanawu wata kusuwifaku, li mata uñoon ukee li foof mata síwum, bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ, kuliimoolimoo wahawu unwu feh. Li Hútijahu 3:1-4:6, Fool lawayiñenwayiñen ekelececeyayi buu yommuu li elon eeno mata an ano koom li Yéesu Kilisita.

Li húbanumahu (Hútijahu 4:7-18), Fool li asaafiil, ban li átuk okila humumool min akiiciil hulim.

Kasaafoo

¹ Injé Fool ammuu *afootal* ata Yéesu *Kilisita* li húnongumahu hata Ateemit, li atuyolaal *Tímote*, áloli jikiiculo eleetalayi inye, ² boot li bukanabuku kata Ateemit kammuu kutuyolaal káyinenumuu li maļegen li Kilisita, kata ésukayi yata Kolos: Ateemit Atuubawolaal ajow asenuul káji ban li akatuul li kásuumaay.

Fool li asal Ateemit

³ Alóli jumbuku min jisalemuu Ateemit Atuubaawu ata *Amaanawu*, nan jiļawemuu nanoonan boot li bukuluul. ⁴ Jisalesal Ateemit mata jijanjam mata káyinenaku kooluul li Yéesu Kilisita, li mata húbooliyahu han jíboolimuu bukanabuku feh kata Ateemit. ⁵ Jibab-baj káyinen li húbooli mata min jiyaakaalumuu li wahawu wan Ateemit akatumuu li emitayi boot li bukuluul. Yaakaalayi inyu, nan hulim hata maļegenamu hammuu Hulimahu Hásuumaahu hubilumuu booluul káti-naalaku min jijam ho, no jibaj yomuu. ⁶ Hulimahu unhu Hásuumaahu hunhu min huyiisolemmu, ban li húnjalul kásooniyen li adunaayi feh, loon foof hukaanumuu li bukuluul yaan li hunakahu húi-

naalahu, nan jijamumuu li kulobuul mata kájiyaku kata Ateemit li maļegenamu mata ko feh ban li jiliitiken ko jak. ⁷ Efafulaas, ammuu áfaaloli aloka an jíboolaat, aki-la aliikenuulumuu wahawu unwu feh. Laanosaano li bulok boot li bukuluul loon aloka ata maļegen ata Kilisita. ⁸ Lálobolilob mata húbooliyahu han Buyinumabu busenuulumuu. ⁹ Wahawu unwu újimuu, áloli hunakahu nan jijamumuu li kulob mooluul, jikatut kaļaw Ateemit boot li bukuluul. Alóli jiļawe Ateemit min akaanuul jihaas jak húnongumahu hoola, naboo li bú-jallo li butuuko banooban ban Buyinumabu boola busenemuu. ¹⁰ Alóli jiļaweļaw loon muña'a mantee bukuluul li jilol loon Amaanawu afañumuu, ban li jinaak jikaan nanoonan wahawu wásuumoolumuu. Bakaane banooban bajake bujow bujuki li buloñabu booluul, ban li jinaak jihan mahaas Ateemit jiyinno bo. ¹¹ Alóli jiļawe Ateemit min alitenuul li wahawu feh li sembaasu soola sáyiiineniyaasu, mantee li jiyili jímuñ wahoowah li hujokoo ló. ¹² Jisal Ateemit Atuubaawu li ésuumansuum ló, akaanuulumuu min jiyili jibaj jooluul li wahawu wajakaawu wan ahahenumuu boot li bukanabuku koola li Jáyiijaju jata mawuñamu. ¹³ Li maļegenamu, labotumulolaabot li sembaasu sata éli-

mayi, min ájowetumolaal li Jáyiyaju jata Añoolool an aboolaatumuu. ¹⁴ Li Añiilawu ummu lúfakumaamuu, li okila uhoofoolawu woololaal úbonketumimuu.

Kakijen kata kasal Kilisita ammuu Amaañenawu ata etaamayi feh

¹⁵ Kilisita ammuu kambuwaku kata Ateemit ájukeli-itimuu, okila ammuu añiilawu anolawu ata Ateemit, ban to lalakowe tówum wahoowah feh úwuweni, ban foof lahañ wo feh.

¹⁶ Mata li akila wahawu feh úwuwenimimuu, wammuu li emitayi li wammuu li etaamayi, wajukeyimuu li wájukeliitimuu, wahoowah feh wabaje sembe li emitayi, uyinumawu wabajumuu kayile, li kunahaanaku kata wo feh, wahawu unwu feh li akila úwuwenimi, ban boot li akila.

¹⁷ Kilisita to laam tówum wahawu feh ubaj, ban wahawu feh wabajumuu li kuñenool woom.

¹⁸ Okila ammuu húkowahu hata eniilayi yáamimuu Ejanguwayi; okila ammuu húkitumahu, okila ajandumuu ayitowumul li eketayi, bájum li ahañ wahoowah feh.

¹⁹ Mata Ateemit súmoosuum min aña' wahawu feh wáamimuu li akila humumool akaan li Kilisita;

²⁰ min wahawu feh újamoolum li Kilisita, ban boot li Ateemit akila humumool.

Li húsimahu hata Añoolool háyuwimuu li ekuluwaayi, Ateemit ákaanummuu min kásuumaay kubaj li wahawu feh, lako wahawu wammuu li etaamayi, mantee foof wammuu li emitayi.

²¹ Naanañ bukuluul jíloyiyenloyi Ateemit ban li jilako kulatoolawool, mata uyinoolawu wooluul ujakut, bakaanelabu booluul foof bujakut. ²² Bale mune'e Ateemit lájowunjowum li eketayi yata eniilayi yata Añoolool, min akaanuul jijamoo li akila humumool. Lakankaan mo mantee li abil akaanuul jiyito hákilool manabe, maakut butila banooban ban an let ayili alob majakut aya li bukuluul. ²³ Bale yo yommuu bukuluul bátuke lit ban li jijoongo to li káyinenaku, ban jakum jikat bo kákangumaku kan jibajumuu li Hulimahu Hásuumaahu han jijamumuu. Hulimahu unhu Hásumaaahu ho huwaaleyimuu bukanabuku feh kammuu li etaamayi, ban ínje Fool aloka ata ho leem.

Sílaamasu sata Fool boot li Ejanguwayi

²⁴ Mune'e kaanonkaan ésumansuum min eenomee li sílaam boot li bukuluul, ban wahawu wasañomuu li sílaamasu sata *Kilisita*, li ihabel wo ílaam li eniilom boot mata eniilayi yoola yammuu Ejanguwayi.

²⁵ Leenoseeno muñe'e aloka ata Ejanguwayi, naboo li bulokabu ban Ateemit asenommuu kakaan boot li bukuluul: bo bommuu kawaale hulimahu hoola foof ho feh. ²⁶ Hulimahu unhu ho hommuu mahaasutimuu mayolimuu no unnu feh li simitasu unsu feh, bale mune'e Ateemit láhihhiis ho set bukanabuku koola. ²⁷ Ateemit lakankaan mo, mata lafanfañ min áhiis bukanabuku koola, majakamu mata wahawu woola wahaasutimuu, li máyiineniyamu mata wo boot li bukanabuku feh. Wahawu unwu wahaasutimuu wo wommuu: Kilisita ummu li anoowan li bukuluul, ban li akaanuul jíkangum kaanaku, fan jilako li máyiineniyamu mata Ateemit. ²⁸ Akila lulobaalemmu moola bukanabuku feh. Li unaak usaabaal ban li uliikenaal anoowan feh li bújallo ló banooban, bájum li úñjalulaal anoowan feh manokoole loon Kilisita li wahoowah feh. ²⁹ Wahawu unwu újimuu li éemi li kahanen min itaj, mantee li iyili ihabel ikaan bulokabu umbu li sembaasu sata Kilisita, sammuu li kakaan bulok báamak lí ínje.

2 Li maļegenamu, lifañe min jihaas buu bútajabu búseñgimuu, ban éemimuu li bo boot li bukuluul, boot li kata ésumayá yata Lawodise, li boot li bukanabuku feh kahaasolutommuu. ² Wahawu wan ifañumuu, wo wommuu min bukuluul jibaj kawankulen li uyinumuul, ban li jijokoo lit loon an ano li húbooliwoo ló, imban li jibaj butuuko báamak. Muñowu jommuu jikaan, li jiyili jihaas mahaaseenu-timuu mata Ateemit, mammuu Kilisita. ³ Li Kilisita hubajahu feh hata bújallo li hata kahaasemiñ huyolimuu.

⁴ Lilobuulob wahawu unwu, jakum bil an abuntumuul li balobe básuume. ⁵ Maayeet min kite eenimuu ilet ínje humumom li bukuluul, bale buyinumom bum-bu li bukuluul. Súmonsuum ñáa' min jibajumuu kajamoo, li min jítukumuu lit káyinenaku kooluul li Kilisita.

Buloñabu ban uyabaalumuu li maļegen li Kilisita

⁶ Emmuu jiyayyab Yéesu *Kilisita* loon *Amaañenawu* ooluul, kama jikatool min acolen buloñabu booluul.

⁷ Jiya kuhaa' kalite li akila, ban li jánkum li akila, min jihan malit li káyinenaku kooluul loon kuliikenuulumuu. Jinaak jisal Ateemit ñáa'.

⁸ Jíkaanum jakum bil an abutumuu li Sihekej †. Laalu émalimiñ yabilumulo li bújallo bata ájahukowan, li sembaasu sata uyinumawu wajakutaawu wammuu li

† *Sihekej: Li kufalansewaay yo yommuu Fílosofi (Philosophie)*

adunaayi, bale inti li Kilisita ebilumulo. ⁹ Li maļegenamu, bóonowabu feh bata Ateemit, bumbu li eniilayi yata Kilisita. ¹⁰ Bukuluul li hujokoolahu hooluul li okila jiyabummuu wahawu feh boot to, okila ahaņumuu sembe sanoosan sata uyinumawu wajakutumuu li huhaane hanoohan.

¹¹ Li Yéesu Kilisita bukuluul *jiteyenumimuu búkut*, kateyen búkut kan kaņen kata an kukaanut, bale li Kilisita kubilumulo ban to láfulenummuu wahawu wakaanemuu eniilayi ehoofoo. ¹² Nan kúbatisewuulumuu, no jihokoolimuu li Kilisita, ban li jiyitowumul foof li eketayi li akila, mata jýinenyinen li sembaasu sata Ateemit sayitenumuloomuu li eketayi. ¹³ Naanaņ, bukuluul jiketenket mata uhoofoolawu wooluul úji, ban foof mata jilakowut bukan kata Ateemit. Muñe'e Ateemit lasenuusen buloņ mata hujokoolahu hooluul li Kilisita húji, ban li abonket uhoofoolawu woololaal feh. ¹⁴ Ateemit lábubbuj kaayitaku dán uhoofoolawu woololaal ukiicimuu, kanaake kúhiisolaamuu buu luhoofoolalumuu le, li wahawu wan ootaalumuu ucaamaal Ateemit. Lábubbuj wahawu unwu feh li kabaanaku kan abaan womuu li ekuluwaayi. ¹⁵ Muñe'e Ateemit li abot sembaasu sata uyinumawu feh wajakutumuu, li sata kunahaanaku kata wo feh, ban li ayiiņen wo hákil ésukayi feh, ban foof li akaan wo únabul kata búsol kayoonaku kata Añoolool aheek womuu.

¹⁶ Mó mújimuu, jakum jikat an min atiibuul mata wah wan jitiñe li mata wah wan jihobe, mantee foof mata kagaan, mata huļeen huwunkul, li mata *húyiyayahu hata kusuwifaku*. ¹⁷ Wahawu unwu feh hin élinga yata wahawu wammuu li ebil. Maļegenamu mo mummu li Kilisita. ¹⁸ Jakum jikat bukanabuku kafañumuu nǵaa' kakaan loon kuwalenoolowalenoole, ban li kunaak kumanen *kumalaka*, min kúfulenuul li busuhenabu bammuu booluul. Bukan loon muñowu kulobelob nǵaa' mata wahawu wan kujukumuu li kahimmo. Fan kunaak kukaajo li katebenoole, ban li kunaak kuyinoo mata wahawu wata adunaaye bale. ¹⁹ Kujokut li Kilisita ammuu húkowahu hata Ejanguwayi. Li maļegenamu, Kilisita ájimuu eniilayi foof yo feh li ékuumeni, ban li éjokoolum li siņullumasu sata yo li kuņawaku foof kata yo, min yank loon Ateemit afañumuu.

Buloņ li eket li Yéesu Kilisita

²⁰ Kaanumuu loon bukuluul jiketooketoo li *Kilisita*, min jifu' li makaanelamu mata uyinumawu wata adunaayi, wáa lí újiwuul li jinaak jiloņ loon eenimuu li kuņen adunaayi joom? Wáa újiye li jinaak jikaan loon adunaayi elobumuu: ²¹ Jakum uņa' wahawu unwe! Jakum ujaken unwa! Jakum ugo' waaye? ²² Siluwaasu unsu sikaanikaan boot li wah waatut ulaañen ubaj jáliņ wo baņaleli uban min kaan wah. Laalu hin siluwa li baliikene bata bukan. ²³ Li maļegenamu, siluwaasu un-

su ujuke somuu li oon bújallo bóomi ló, mata silollob buu anoowan ammuu li anab li bútinabu boola, mata kawalenoole, li mata katek eniil, bale siluwaasu unsu sibajut jáliņ. Soonosoono to boot kakaan eniilayi súm bale.

3 Emmuu Kilisita layitowuuyitowul li eketayi li bukuluul ló, kama jiņes wahawu wammuu haatiya dán Kilisita áamimuu mabahe kaņen kúli Ateemit. ² Jiņa' uyinumuul feh jikaan li wahawu wammuu haatiya, jakum jiyinoo wammuu li etaamayi. ³ Li maļegenamu, bukuluul jikeeket ban buloņabu booluul buy-oliyo li Kilisita ammuu li Ateemit. ⁴ Kilisita ammuu buloņabu booluul. Muñe'e nan ammuu li álaņul, no unnu bukuluul foof fan jilaņoolul li akila li máyiineniyamu.

Buloņ buwunkul li Yéesu Kilisita

⁵ Kama muñe'e jífulen wahawu wáamimuu li buloņuul wata etaamaye loon: kahinto li aletalet, kákaanikoo, kamelo wah kajakut, kásiibo wah kajakut, li efañ sí-dalam yammuu kamanen ateemit alet maļegen. ⁶ Wahawu unwu ukaanemuu min Ateemit awuñet [bukanabuku kátuuleliitoolumuu]. ⁷ Muñowu bukuluul foof jinaake jiloņ nomuu, nan jinaake jikaanumuu uhoofoolawu unwu.

⁸ Bale muñe'e bukuluul jikat wahawu unwe feh: etindihuuñ, baļeet, bújafut, li kúloboo. Kulim kajakut jakum kúfulumul li butumuul. ⁹ Jakum an ámal asen afaalool, mata jikaakat bo buloņabu booluul buhaanabu li makaanelamu mata bo, ¹⁰ min jiņa' buloņabu buwunkulabu. Anawu ummu awunkulowemuu, min anaak ahaņ manokoo li áwuwenaawu oola, mantee bukuluul li jihaas Ateemit jak. ¹¹ Muñe'e jáliņ yanooyan elet to an balet *asuwif* ammuu wahoowah feh li anoowan feh.

¹² Muñe'e bukuluul bukan kata Ateemit. Ateemit laļusuulus ban li afañuul. Wahawu unwu újimuu kama joote jilako bukan káyiyene bukan, bukan kásuume, bukan kawalenoole, bukan kájoobiye uyinum li bukan kayilo húmuñ. ¹³ Jinaak jímuñoo, ban an li bukuluul bajumuu wah wan afaalool afete li akila li wo, li jibonketoo, loon *Amaañenawu* abonketuulumuu foof. ¹⁴ Ban famen to li wahawu unwumaa feh, jíbooliwoo, mata húbooli hujokemuu bukan hukaan tin tano li kajaamoo kata maļegen. ¹⁵ Kásuumaayaku kata Kilisita kulako li uyinumawu wooluul li sembe. Kásuumaayaku unku kújimuu Ateemit li ahoonuluul boot min jilako an ano. Naak jisalool nanoonan. ¹⁶ Hulimahu hata Kilisita hujow hulako li bukuluul nǵaa' li kásooniyenaku kata ho ló. Jinaak jiliikenoo ban li jinaak jisaaboo li bújallo ló banooban. Jinaak jisalum Ateemit li buyinumuu feh li úkim, kúwoolen li ukijen wabilumulo li Buyinumabu Banabaabu. ¹⁷ Wahoowah feh wan jikaane, lako li mal-

obe mantee foof li makaane, jikaan wo li kajaw kata Amaanjenawu Yéesu, min jįsalum li akila Ateemit Atu-ubaawu.

Buu an áyinene li Yéesu áatimuu alonj eeno

¹⁸ Kanaalaabuke, jįtuul kúyinuul, loon anaale áyinene li *Amaanjenawu* áatimuu akaan.

¹⁹ Kánayinaabuke, jįbooli kuseekuul ban jakum jį-taañi li buko.

²⁰ Bañiilabe, jįtuul sibukoolawuul li wahoowah feh, mata wahawu unwu Amaanjenawu afañumuu.

²¹ Situubaase, jakum jinaak jikaan bañooluul bujeet, jakum bil kúyeko.

²² Emiikeelaye, jįtuul kunahaanuul kata baabe li etaam li wahawu feh. Jilok boot li buko, ban inti buko to bale loon eenimuu huñes kakaan bukan súumiil jį-fañe, bale jikaan mo li buyinum bajake li kákoli kata Amaanjenawu. ²³ Wahoowah wan jibaje kakaan, jikaan wo li buyinum básuume, loon eenimuu boot min jikaan wo boot li Amaanjenawu, bale inti boot li bukan, ²⁴ min jihaas kaanaku Amaanjenawu fan asuuhenuul, fan asenuul li wahawu wajaawu wan akaanumuu li emitayi boot li bukanabuku koola. Anahaanawu ata maļegen an bukuluul jilokemuu boot li okila, akila am-muu Amaanjenawu *Kilisita*. ²⁵ Li maļegenamu, an akaanumuu wah wajakut, fan abaj katek kanaboole li wahawu wan akaanumuu, mata Ateemit ájukeleliit li buul.

4 Kunahaanake, jinaak jikaan emiikeelayi yooluul wah wacole ban li jijokiil kule keb. Jiwayiļo kaanaku bukuluul foof jibaje Anahaan li emitayi.

Kulim kata kasaab

² Jihanken li kaļawaku ban li jįjoonjoo to li ko, min jį-naak jįsal Ateemit. ³ Jiļaw foof boot li áloli mantee Ateemit li ásenoli bútin bajake min jiwaale hulimahu hoola bukanabuku, min jįyili jikitteniil wahawu wan kuhaasutumuu li *Kilisita*, wájiwommee li eeno li hukuļ. ⁴ Jiļaw min iyili íhiis jak wahawu unwu wahaasutumuu, loon éetimuu íhiis wó.

⁵ Jilonj li bújallo ló hákil bukanabuku káyinenutumuu li Kilisita. Nanoonan nan jįyilo jikaan majake, li jikaan mo. ⁶ Kulimaku kooluul kujow kulako nanoonan kulim

kásuume. Jihaas buu jóotimuu jinaak jibag anoowan jak.

Kasaafoo kúbanum

⁷ Atuyolaal Ticik an uboolaataalumuu, fan alobuul múmbaam feh. Lakankaan aloka ata maļegen li ana-boolawom li bulokabu bata *Amaanjenawu*. ⁸ Boot min iboñuluul okila humumool, bájum li abil alobuul mata bulonjabu bóololi baabe, ban li awankulenuul foof.

⁹ Ticik fan kúnabooluul buko Onéesim ammuu an ata booluul, ban li áami atuyolaal ata maļegen an uboolaataal, átuke lit li káyinenaku. Kúliinjulumuu, fan kuhebuul wahawu feh wabajumuu baabe.

¹⁰ Alisitaak an kukuļoomuu li mano lí ínje, lasaafuluul. Maak, ammuu atuyawu ata Balunabaas, lasaafuluul foof. (Bukuluul jįjanjam kulimaku kan ilobumuu mata Maak: abilumuu booluul, li jįyabool jak). ¹¹ Yéesu an koonemuu Súsutiis, lasaafuluul foof. Li kusuwifaku feh káyinenumuu li Yéesu, umbuku kúhaaji bale kommuu li bulok lí ínje boot li *Jáyyiyaju jata Ateemit*. Kútintim-benontintimben njáa'.

¹² Efafulaas ammuu foof an ooluul, lasaafuluul. Lakankaan aloka ata Yéesu *Kilisita*, ban akatut kaļaw súf boot li bukuluul, bájum li jįtuk lit ban li jank jįjow jikiben li káyinenaku kooluul, min jinaak jikaan li maļegen loon Ateemit afañumuu. ¹³ Li maļegenamu, ínje humumom liyilo ilob moola kaanaku lalokelok njáa' boot li bukuluul, boot kata ésukayi yata Lawodise li boot kata ésukayi yata Hiyelofoliis. ¹⁴ Lík ammuu abun-tena buko li Demaas kan uboolaataamuu, kusaafuluul.

¹⁵ Jisaaf kutuyolaal kammuu Lawodise. Jisaaf foof Ninfaas li bukanabuku feh kata ejanguwayi yammuu li eluufayi yoola. ¹⁶ Nan bukuluul jommuu li jįjanga elee-talayi inye booluul jiban, li jikaan manooman min ejan-gayi foof li ejanguwayi yata kata Lawodise. Bukuluul foof li jįjanga eleeetalayi yammuu li ebilumul Lawodise. ¹⁷ Imban li joon Alisif ajoonjoo to min akaan bulokabu jak, ban Amaanjenawu asenoolumuu kakaan.

¹⁸ Injé humumom Fool ítuke li kañenom min ikiiculuul kulimaku unke min isaafuluul. Jiwayiļo kaanaku li hukuļ leem.

Kájiyaku kata Ateemit kujow kulako li bukuluul.

1 KATA TESALONIK

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Tesalonik inyu ló li síukasú sáamakasú sata etaamayi yata Maseduwaan. Silibeŋ, an koonemuu foof Silaas buko li Tímote kulambenumuu Fool ayiten Ejanguwayi yata Tesalonik. Fool afiyowut njáa' Tesalonik mata kusuwifaku kúhiloohi álakowum bó (Bakaanelabu 17). Li áfu' li etaamayi yata Maseduwaan ajow boot li etaamayi yata Akaay. Bale nan áfu'muu Maseduwaan, li aboñ Tímote boot Tesalonik min ajow ajukul mantee ekeleceŋayi yata bo ekatut bo káyinenaku kooliil humum hata jálaamenaju. Nan Tímote álaañumul bomuu min alob Fool kulim kásuume mata ejanguwayi inyu, li súmool njáa'. Muñe'e li akiic eleetalayi inye aboñiil. Li eleetalayi Fool lasassal ló Ateemit mata wahawu wan akaanoolumuu, ban li awankulen kata Tesalonik mata min kútuk lit káyinenaku kooliil bánum li kuhaŋ mank kuyinno bo.

Li Hútijahu 1 boot yok 3, Fool lawayiŋenwayiŋen buu lalokumuu li buko eeno. Lababbaj ésumahukow mata maayeet min kúlaameniilumuu, li kútuk lit li káyinenaku kooliil. Li afañ min alaañen ajukiil. Li Hútijahu 4:1-12, Fool li awayiŋeniil wahawu wan kuliikeniiilumuu kuya li buloŋ bajake, ban li kutey kúkaanikoo. Li Hútijahu 4:13-5:11, Fool lalollob mata Amaañenawu oololaal ammuu li abil álaañul.

Li húbanumahu hata eleetalayi, Fool li asaabiil ban li ásooniyeniil.

Kasaafoo

- 1 Injé Fool, famen to *Silibeŋ*. Kájiyaku li kásu-umaayaku kata Ateemit kujow kulako li bukuluul.

Buloŋabu bata kata Tesalonik li káyinenaku kooliil li Ateemit

² Alóli jumbuku min jisalemuu nanoonan Ateemit mata bukuluul foofuul feh, ban jikatut káŋimenuul áloli li kaŋaw. ³ Li maŋegenamu, jwayiŋowewayiŋo hákil Ateemit Atuubaawu buu káyinenaku kooluul kujukimuu li baloŋelabu booluul, buu húbooliyahu hooluul hújiwuulumuu li jihanken min jilok, li buu kákangumaku kan jibajumuu li *Amaañenawu* kájiwuulumuu li jítuk lit. ⁴ Kutuyom, áloli jihaase kaanaku Ateemit lafañuufañ ban li aŋusuul jilako bukanool.⁵ Mata Hulimahu Hásumaaahu han jiwaalewuulumuu, inti li kulim bale jiwaale ho booluul. Bale jiwaalewuuwaale ho foof li sembe li búlambenum bata Buyinumabu Banabaabu, ban li káyinen ló kaanaku Hulimahu unhu maŋegen. Bukuluul jihaase buu áloli jiloŋumuu li bukuluul boot li majake mooluul. ⁶ Jinannab li bakaanelabu bóololi li bata Amaañenawu mata jiyayab hulimahu li sílaam sáamak, bale foof li ésumansuumayi yan Buyinumabu Banabaabu busenemuu. ⁷ Muñowu jóonowumuu bukittenoolum boot li bukanabuku feh káyinenumuu li Yéesu, kammuu li etaamayi yata *Mase-*

duwaan li yata Akaay. ⁸ Li maŋegenamu, hulimahu hata Amaañenawu booluul húfulummuu. Ban inti li etaamayi yata Maseduwaan li yata Akaay bale hujami. Bale kaciimanciimaku kata káyinenaku kooluul li Ateemit kujamijam foof tanootan. Mó lí múji laañut jókoli min jilob mata ko. ⁹ Bukanabuku feh kulakomuu elob móololi, li kulob foof buu jýabolimuu eeno nan jibilumuu booluul, li buu bukuluul jikat bomuu úciinawu min jítiwo jinab li Ateemit, min jilok boot li akila ammuu Ateemit aloŋe ata maŋegen. ¹⁰ Ban bukuluul li joono li banaak min Añoolool Yéesu abilumul haatiya emitayi, akila an ayitenumulomuu li ekatayi min afakenolaal li batiibabu bata Ateemit bammuu li ebil.

Bulokabu ban Fool akaanumuu li ésumayi yata Tesalonik

2 Kutuyom, jihaase bukuluul humumuul joon ebi-layi yan áloli jibilumuu booluul inti maayiiñ. ² Jihaase foof buu kúlaamenoli nomuu ban li kúgeloli li ésumayi yata Fílib. Bale Ateemit láwankulenoli-wankulen min jiwaalewuul Hulimahu Hásumaaahu hoola, maayeet min kúhilolimuu †. ³ Li maŋegenamu, kawankulenaku kan áloli jiwankulenemuu bukanabuku mata min kúyinen, kubilumuloot li émal-imiñ mantee foof li uyinoo wajakut, ban jilet li huŋes min jibunt an. ⁴ Bale loon Ateemit áyoobolimuu ban li

† 2:2 Bakaanelabu 16:19-24

ajuk kaanaku jitottook min ákatoli min jiwaale Hulimahu Hásuumaahu, mo foof jiwaale homuu loon afañumuu. Jijesut kakaan bukanabuku súumiil, bale kakaan Ateemit súumool, ahaasumuu wahawu wammuu li kúkwolaa. ⁵ Jihaase joon áloli jilobulelut kulim kata kámammalenuul, ban jibajut kayinoo kata min jibajum to wah: Ateemit lahaase. ⁶ Jilet li hujes min an ásaloli, inti li bukuluul, inti foof li kukee, ⁷ maayeet min áloli jiyiliyeenumuu jituunuuul jiluukeno-li, áloli jammuu *Kufootal*, jikaanut mo. Bale nan jilakomuu li bukuluul jíboobooluuboo loon anaale ábooboolomuu bañoolool. ⁸ Jíbooliwuubooli njáa' gay mó lí múji li jifañeen min jisenuul Hulimahu Hásuumaahu hata Ateemit, li foof buloñabu bóololi humum bo, mata jikankaan bukan kan áloli jiboolaat. ⁹ Kutuyom, manooman jiwayiñowe min áloli jilokumuu súf li buyokabu ban jiyokumuu. Jiloolok etihunaka jiban ehuka, jakum bil an li bukuluul ákiloli hutíñ áloli li kawaaleyaku kooluul kata Hulimahu Hásuumaahu hata Ateemit.

¹⁰ Bukuluul jammuu bukan kata káyinen jihaase bukuluul humumuul ban Ateemit foof lahaase kaanaku, buloñabu ban áloli jilonumuu li bukuluul. Bulakolako buloñ banabe, ban li bucol ban an ayilaat alob to wah wajakut. ¹¹ Jihaase buu jilonumuu li anoowan li bukuluul loon atuuba alonemuu li kuñoolool. ¹² Jiwankulenuuwankulen ban li jítintimbenuu, ban jikatut kaanuul jilon loon Ateemit afañumuu, akila jáhooñulumuu boot li *Jáyiijaju* joola min máyineniyamu moola mulako mooluul.

Káyinenaku kata bukanabuku kata Tesalonik

¹³ Wahawu unwe foof újimuu áloli jikatut kasal Ateemit: nan jilobuulumuu Hulimahu hata Ateemit, li jijanten ho ban jiyabut ho loon hulim hata an, bale jiyayyab ho loon Hulim hata Ateemit, ban li mañegenamuu Hulim hata Ateemit hoom, mata hunhu li bulok li bukuluul jáyinenumuu li Yéesu. ¹⁴ Kutuyom, li mañegenamuu jikankaan loon bukanabuku káyinenamuu li Yéesu *Kilisita* kata Sijanguwasu sata Ateemit sammuu li etaamayi yata Súde. Sílaamasu san bukanuul kan jikinumuu li etaam yano kúlaamenuulumuu, so foof *kusuwifaku* kúlaamenuumuu bukanabuku kata Sijanguwasu unsu sata Súde. ¹⁵ Kusuwifaku umbuku kumukumuu foof *Amaañenawu*, ban li kúlaamenolaal foof. Kúsumut Ateemit maayeet, ban li kulat bukanabuku feh. ¹⁶ Li kufañeen min kúhiloli jíwaalewum bukanabuku kaletumuu kusuwif, Hulimahu hayilimuu hufakeniil. Muñowu kúhañumuu mawuhen uhoofoolawu wooliil wan kufinemuu min kukaane kábilum no. Ban muñe'e etindihuuñayi yata Ateemit elowe li buko.

Li síib Fool alaañen ajuk kata Tesalonik

¹⁷ Kutuyom, li óloli min ukatoolalumuu fan jatit, hin-hin lako kakatoo kata min újukooleliitaamuu, bale uyunumawu woololaal ukatoolut. Muñe'e síiboli njáa' min jilaañen jijukuul, gay li jóomi li kakaan manooman mantee li jilaañen jijukuul. ¹⁸ Wahawu unwu újimuu li jifañeen min jibil boot booluul. Injé humumom Fool liñeseene ñameeñe mata min ibil, bale *Sayitaane* li áhiloli jibilum. ¹⁹ Li mañegenamuu, inti bukuluul humumuul foof jommuu li jíjiwoli li jibaj *kákangum*, li ésumansuum, li éjambiyayi yan jóomimuu li jisangoolum li yo hákil *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita, nan ammuu li abil? ²⁰ Li mañegenamuu, bukuluul jommuu kasalaku kóololi li ésumansuumayi yóololi!

3 Mó mújimuu, emmuu áloli jibilut jiyili jikob fiyo, li jijok kaanaku jaajak min jilako li ésukeyi yata Ateen bálewoli, ² ban li jíboñuluul átuyolaal *Tímote* ammuu li bulok li áloli boot li Ateemit, li kawaaleyaku kata Hulimahu Hásuumaahu hata *Kilisita*. Jiboñuloobóñ boot min alitenuul ban li awankulenuul min jijoongoo to li káyinenaku kan jibajumuu li Yéesu, ³ jakum bil sílaamasu san jommuu li so síji an li bukuluul li áyeko. Bukuluul humumuul, jihaase kaanaku sílaamasu unsu lóomumaal tomuu. ⁴ Li mañegenamuu, nan jilakomuu booluul, jilobuulob jikat to joonuul fan kúlaamenolaal. Wahawu unwu ubajumuu foof, ban bukuluul jihaase. ⁵ Wahawu unwu újimuu emmuu iyilaat ikob fiyo, li íboñul *Tímote* abil ageññen mata káyinenaku kooluul. Líkoliyenkoli min Sayitaane abuntuul, min bulokabu bóololi feh bulako kakaajó.

⁶ Bale muñe'e, *Tímote* álaañumulomuu booluul, lálolibolob kulim kásuume mata káyinenaku kooluul li húbooliyahu hooluul. Li amit áanoli kama jilonje li jíwayiñowoli jak, ban jifañe min jíjukoli, loon óloli foof jifañumuu min jijukuul. ⁷ Kutuyom, mó mújimuu maayeet min áloli jibajumuu buyinaabu umbu li sílaamasu unsu feh, káyinenaku kooluul kújiwolimuu li jibaj kawankulen. ⁸ Muñe'e áloli jilaañene jilon, mata bukuluul jítuutuk lit li *Amaañenawu*. ⁹ Li mañegenamuu, jahaasut buu jóomi li jisal njáa' Ateemit oololaal mata bukuluul jíji, mata ésumansuumayi feh yan jíkano-limuu hákilool. ¹⁰ Alóli jumbuku min jihankenemuu min jilawool tihunak jiban ehuka mantee li ákatoli min jilaañen jijukuul, min jihabeluul wahawu wasañowuulumuu bahaas mantee káyinenaku kooluul li kuhañ malit.

¹¹ Jow Ateemit humumool ammuu Atubawolaal, li *Amaañenawu* oololaal Yéesu, kúsenoli bútin min jibil booluul! ¹² *Amaañenawu* akaan min húbooliyahu han jíbooliwoomuu li han jíboolimuu bukanabuku feh huhañ maluuk huyinno bo, loon áloli foof jíbooliwuulumuu. ¹³ Ateemit ajow aliten uyunumawu wooluul

mantee li jilako bukan kanabe, li bukan kan Ateemit ammuu Atuubawolaal ajukut majakut manooman li buko, nan Amaanawu oololaal Yéesu ammuu li abil li bukanabuku koola feh kanabaaku.

Buloŋabu ban Ateemit afañumuu min bukanabuku kulon

4 Mo emmuu, bukuluul kutuyom, li áloli jiliikenummuu buu jommuu li jilon min súum Ateemit. Ban li maŋegen, mo foof jommuu li bulon. Bale muñe'e jilawuul ban li jiyaakooluul li kajawaku kata *Amaanawu* Yéesu: jilon haŋ majak min jilobuulumuu. ² Li maŋegenamu, bukuluul humumuul jihaase kulimaku kan jisenuulumuu li kajawaku kata Amaanawu Yéesu. ³ Wahawu wan Ateemit afañumuu wo wommuu min jilako bukan kanabe, ban jakum jihinto li an an jiyabowut †. ⁴ Anoowan li bukuluul laate ayili ajok enilayi yoola jak min alon bulon banabe ban li busali ††. ⁵ Ban jakum jikat min kásiibo kajakut kuhaŋuul sembe loon bukanabuku kahaasutumuu Ateemit kukaanemuu. ⁶ Mo emmuu, jakum an abunt atuyool, jakum foof ágecool li wahoowah. Loon jilobuul nomuu ban li jilaañen jilobuul mo, Amaanawu fan atek bukanabuku feh kakaanemuu loon muña'a. ⁷ Mata Ateemit ahoonutolaal boot min unaak ulonjaal bulon bajakut, bale min ulonjaal bulon banabe. ⁸ Mó mújimuu, an ahoyumuu kulimaku unku, inti an lahoje, bale Ateemit lahoje, asenuulumuu Buyinumabu boola Banabaabu.

⁹ Muñe'e tookut min an akiiculuul mata húbooliwoo hata batuyaay, mata Ateemit lalobuulob kaanaku joote jíbooliwoo. ¹⁰ Ban fiimaa bukuluul mo foof jommuu li kakaan li kutuyul feh kata *Maseduwaan*. Bale, kutuyom, áloli jumbuku li kaŋawuul min jikaan haŋ to. ¹¹ Jiñes min jilon li kásuumaay. Jakum jinoken dán utumuul ulet. Jítuk li kuñenuul min jilok min jilon, loon jifinumuu min jilobuul. ¹² Jikaan momuu, bukanabuku káyinenutumuu li Yéesu fan kuluukenuul, ban let jílonjum li kuñen bukan.

Ebilayi yata Amaanawu

¹³ Kutuyom, jifañut min bukuluul jilako to loon muña'a bahaasut mata bukanabuku kaketemuu, jakum bil jíyiyenoo loon bukan kaabuku kan emmuu buko kubajut húngangum. ¹⁴ Li maŋegen, emmuu lúyinaayinen kaanaku Yéesu lakeeket ban li ayitowumul li eketayi, lootaale foof úyinenaaal kaanaku bukanabuku káyinenumuu li akila ban li kuket, Ateemit fan ayitenumuliil li eketayi li Yéesu ló.

† Jakum jihinto li an an jiyabowut: Ateemit afañut min bukanabuku káfulowe bomuu muña'a li bukan kan kuyabowut, yo yommuu toute immoralité †† Hulimahu unhe muñe'e kutiww ho kukaan li sibiibul sakee: Anoowan li bukuluul laate ahaas buu laate ayab aseekool min kulon bulon banabe ban li kusuuwo

¹⁵ Li maŋegenamu, hulimahu unhe *Amaanawu* alobumuu ban ho foof áloli jommuu li jilobuul: bukan li ololaal kammuu li kulako li bulon nan Amaanawu ammuu li abil, let kuyab kayoon bukanabuku kaketumuu kuban. ¹⁶ Mata Amaanawu fan alob butiya, min Anahaanawu ata kumalakaaku ajok kasiinaku kata Ateemit. Muñe'e no unnu, Amaanawu humumool fan áwalowumul li emitayi. Bukanabuku káyinenumuu li *Kilisita* ban li kuket, buko kommuu kujand kuyitowumul li eketayi. ¹⁷ Muñe'e fúlum tómmu, bukanabuku kammuu kulako no li bulon, fan kuñalooli li mano li buko min kújowum li ufaalawu min kujow kufam li Amaanawu haatiya. Muñowu lóotumaalumuu ulakowaal li Amaanawu boot nanoonan. ¹⁸ Mó mújimuu joote jítintimbenoolum li kulimaku unku.

5 Kutuyom, tookut min jikiiculuul mata taŋayi li mata nay Amaanawu ammuu li álaañul. ² Bukuluul humumuul jihaase jak kaanaku hunakahu hata Amaanawu fan hubil an bahaasut loon ákuu abilemmuu li huk. ³ Nan bukanabuku kommuu li koon: «Muñe'e lubajaale kásuumaay, muñe'e let úkoliyaal wahoowah,» no unnu búyik bommuu li buyaan bulowiil, loon sílaam silowemuu anaale ahalete, ban an li buko let afak. ⁴ Kutuyom, bale bukuluul jilet li élim mata min bil hunakahu unhu hugoobuul loon ákuu. ⁵ Li maŋegenamu, bukuluul foofuul feh bañiil bata mawuñe joom, bañiil bata tihunak. Uletaal bukan káami li ehuka, mantee foof li élim. ⁶ Mó mújimuu, ootut úmooliyaal loon bukan kaabuku, bale lootaale ukaanaal to sijijolaal, ban jakum uwuhenaal wahoowah li bulonjolaal. ⁷ Mata bukanabuku kámooliyemuu, li huk kúmooliye; kákaliyenoolemuu li huk kúkaliyenool. ⁸ Bale alolaal bañiil bata etihunaka loomaal, ban ootut uwuhenaal li wahoowah. Lootaale unjalaal káyinenaku li húbooliyahu kulako ebangalayi yoololaal yaŋali kaan kájufu. Kákangumaku kata fan ufakaal ko kommuu li kulako káhandolaal kata mañ. ⁹ Mata, Ateemit akaanutolaal to boot min ubil ubujaal katek li etindihuuñayi yoola, bale min úbajumaal kafakaku li Amaanawu oololaal Yéesu *Kilisita*. ¹⁰ Mata Kilisita lakeeket boot li ololaal, bájum, ulakowaal li bulon mantee foof li uketaal, li úlonjumaal li akila nan ammuu li abil. ¹¹ Mó mújimuu, jinaak jiwankulenoo ban li jítintimbenoo loon jifimmuu min jikaane.

Kasaab li kasaaf kúbanum

¹² Kutuyom, jilawuul min jiluukun bukanabuku kammmuu li bulok súf li bukuluul, buko kan *Amaanawu* akaanumuu hákuluul boot min kookenuul min foof kuliikenuul. ¹³ Jíhiisiil kaanaku jiluukeniiluukun rjáa' ban li jíbooliyiil, mata bulokabu ban kommuu li kakaanaku búji. Kásuumaay kubaj li tutuul.

¹⁴ Kutuyom, áloli jumbuku li kaɓawuul kaanaku: Jihab bukan li bukuluul kafañut kakaan bulok baɓuule. Ji-wankulen bukanabuku kákoɓɓimuu, ban li jilamben ká-gootomuu. Jímuñ bukanabuku feh. ¹⁵ Jíkaanum, jakum bil an akaanuul majakut li jiluken, bale jines nanoonan min jinaak jikaanoo majake, ban li jikaan foof majake bukanabuku feh.

¹⁶ Jilako nanoonan li ésumansuum. ¹⁷ Jakum jilako to baɓawut, ¹⁸ jisal Ateemit li wahoowah feh. Wahawu unwu Ateemit afañumuu min jikaan li bulonɓabu booluul li Yéesu Kilisita.

¹⁹ Jakum jihok sambunasu sata Buyinumabu Banaabaabu bammuu li bukuluul; ²⁰ jakum jibes kulimaku kabilummuu li Ateemit. ²¹ Bale jilaso jak wahoowah feh, min jinab li wahawu wajakumuu, ²² ban li jitey wahoowah feh wajakut.

²³ Ateemit asenemuu kásuumaay ajow akaan min jilako li maɓegen bukan koola, ban li afooy humumahu hooluul foof ho feh, li uyinumawu wooluul, saalasu li siniilasu sooluul, jakum bil an ajuk majakut li bukuluul, boot li hunakahu nan Amaanawu oololaal Yéesu *Kilisita* ammuu li abil. ²⁴ Ateemit ahooñuulumuu fan akaan wahawu unwu feh, mata alobumuu wah fan akaan wo.

²⁵ Kutuyom, jiɓaw foof boot li áloli.

²⁶ Jisaaf kutuyolaal feh kasaafuu kata batuyaay.

²⁷ Liyaakuul, li kajawaku kata Amaanawu: jijanga eleetalayi inye kutuyolaal feh.

²⁸ Kájiyaku kata Amaanawu oololaal Yéesu Kilisita kujow kulako li bukuluul.

2 KATA TESALONIK

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Li eleetalayi inye éljubutayi, loon foof li étinaalayi yan Fool akiicumuu ekeleceenayi yata Tesalonik, lasassal Ateemit humum hata ekeleceenayi yata Tesalonik mata kubabbaj káyinen maayeet min kite eenimuu kúlaame- nilaamen, ban li kufañoofañofoof. Fool lakikkiic eleetalayi inye min awankuleniil, ban li alambeniil li wahawu wayokeniilumuu li ejanguwayi.

Li Hútijahu 1, Fool lawankulenwankulen ló ekeleceenayi yata Tesalonik yan kulakomuu kálaamenaku, ban li awayiñeniil aaniil Amaañenawu Yéesu fan álaañul min afakeniil, ban li atek bukanabuku kálaamenemuu li buko. Li Hútijahu 2:1-12, Fool li alaañen alob mata élaañulayi yata Amaañenawu. Baje bukan kaane ekeleceenayi Yéesu lálalañulo aban, min kukaaniil kúyeko. Fool li alob set kaanaku bala Yéesu álaañul, fan jand baj an áamak ája- fute áami li álanul. Anawu ummu lababbaj sembaasu sata Majakutamuu, ban fan atiiken Ateemit. Bale Amaañenawu Yéesu fan amukool. Li Hútijahu 2:13-3:15, Fool li aan ekeleceenayi kútuk lit li káyinenaku kooliil ban li ku- naak kuław. Nan Fool alakomuu li aban eleetalayi inye, li alob mata wah wagole Ejanguwayi yooliil. Wahawu unwu wo wommuu lajanjam kaanaku baje kukee li Ejanguwayi yata Tesalonik, kafañut bulok. Fool li aan kulobiil kukat to, mata balonjelabu booliil umbu bunaboolut li kulimaku kan aliikeniilumuu (Hútijahu 3:6-15). Fool li ásooniyeeniil li húbanumahu hata eleetalayi.

Kasaafoo

1 Injé Fool, famen to *Siliben*. ² Ateemit Atuuba- woolaal li Amaañenawu Yéesu Kilisita kujow kú- sooniyenuul ban li kusenuul kásuumaay.

Amaañenawu fan álaañul abil atiib adunaayi

³ Kutuyom, óloli joote jisal nanoonan Ateemit mata bukuluul jíji. Jaajak min óloli jikaan mo, mata káyine- naku kooluul li Yéesu Kilisita kunku min kuhanjemuu malit, ban húbooliyahu han anoowan li bukuluul aba- jumuu li kaabuku hunhu foof min huhanjemuu maluuk. ⁴ Mó mújimuu, áloli húmumoli li jinaak jisaloo- lo mooluul li sijanguwasu sata Ateemit, mata min bukuluul jítukumuu lit ban li jilolj li jíyinen li Yéesu, maayeet min bukanabuku kúlaamenuulumuu ban li kuyokenuul njáa’.

⁵ Wahawu unwu feh úhihiis kaanaku batiibabu bata Ateemit buccol. Sílaamasu san jílaamemuu li so, so sommuu lí síjiwuul li jilako bukan katooke kalako li *Jáyyiyaju jata Ateemit* jájimuu li jóomi li sílaamasu un- su. ⁶ Li maļegenamu, Ateemit lakankaan Ateemit acole: fan akaan bukanabuku kálaamenuulumuu kúlaam sílaamasu san kukaanuulumuu, ⁷ ban bukuluul jammuu li sílaam fan asenuul kayooļo, li áloli foof. Fan akaan wahawu unwu nan *Amaañenawu* koola ló kata

sembe. ⁸ Yéesu fan abilum li húlaañaañ hata sambun, boot katek bukanabuku kahaasutumuu Ateemit ban li kuhoy bakaan loon Hulimahu Hásuumaahu hata Amaañenawu oololaal Yéesu hulobumuu. ⁹ Katekaku kan bukanabuku umbu kommuu li kubaj, ko kommuu sílaam † boot nanoonan, lóyi Amaañenawu li sembaa- su soola sáyiniiniyaasu. ¹⁰ Li hunakahu unhu nan am- muu li abil, bukanabuku koola fan kúbinkenool, ban káyinenumuu li akila feh li kúgaalenool. Bukuluul hu- mumuul fan jilako li bukanabuku umbu, mata jíyi- nenyinen li hulimahu han áloli jiwaalewuulumuu.

¹¹ Mó mújimuu, áloli jikatut kaław boot li bukuluul. Jilaweļaw Ateemit oololaal mantee li akaanuul jilako bukan katooke bulonjabu ban ahooñuulumuu boot. Jilawooļaw mantee li alambenuul li sembaasu soola, min jikaan majakaamu feh man jifañumuu min jikaan, ban li akaan min balonjelabu booluul búhiis kaanaku jibabbaj káyinen. ¹² Muñowu bukuluul jommuu li jíji ka- jawaku kata Amaañenawu oololaal Yéesu li kúbinkeni, ban okila humumool foof li ábinkenuul. Wahawu unwu feh ubilumbilum li kájiyaku kata Ateemit oololaal li ka- ta Amaañenawu Yéesu *Kilisita*.

† 1:9 Lík 16:19-31

Wahawu wammuu li ujand ubaj tówum Amaaŋenawu álaañul

2 Muñe'e mata élaañulayi yata *Amaaŋenawu* li mata huwoogahu hoololaal li akila, kutuyom, wah wano jilawuul: ² Jijamumuu an li aanuul hunakahu hata élaañulayi yata Amaaŋenawu húliiŋulo, jakum jiyaan jihi li kaliwo, jakum foof jíkoli. Nakee an fan alobuul mo min lako búlobum Ateemit, nakee li bawaaleye, mantee foof li lako áloli jikiiculuul kuli-maku unku li eleetal. ³ Jakum jikat an min abuntuul li makaane manooman. Li maŋegenamu hunakahu unhu let húliiŋ búrukabu bajandut buhoy Ateemit, min Anawu átuulutumuu Ateemit áfulul, áami tómmu abilum aniileni. ⁴ Fan áhi' bukanabuku kúmanenum wahoowah feh wan kumanenemuu, li ahoy foof wahawu wan kujokumuu loon ateemit. Fan ajokoolo ahaŋ wahawu unwu feh, ban fan akaañen ajow abah li eluufayi yata Ateemit, min aan akila humumool ammu Ateemit.

⁵ Jiwayiŋowut kaanaku lilibuulob mo nan ilakomuu li bukuluul? ⁶ Ban bukuluul humumuul jihaase waa ujokumuu anawu átuulutumuu Ateemit, wájimuu áfululoloot boot muñe'e. Bale nan taŋayi yommuu li éliiŋ, Anawu ummu átuulutumuu Ateemit fan áfulul. ⁷ Mata sembaasu sata anawu ummu átuulutumuu Ateemit sítoŋe kakaan bulok ban an ayilaat ajuk jak. Bale anawu ummu átuulutumuu Ateemit let áfulul boot yok nan anawu ajokoolumuu ammu li ayinneneni li bútinabu. ⁸ Muñe'e, anawu ummu átuulutumuu Ateemit fan áfulul, ban Amaaŋenawu Yéesu fan amukumool li huhu-ufenahu hata butumabu boola, ban li aniilenumool li máyiineniyamu moola nan ammu li álaañul. ⁹ Nan anawu ummu átuulutumuu Ateemit ammu li abil li sembaasu sata *Sayitaane*, fan akaan wah wabaje sembe, li wah wájaahaleniyé li búhiisenum banooban bájaahaleniyé bata jabunt bukan. ¹⁰ Fan aŋa' makaane manooman majakut min abunt bukanabuku kammuu lí kújim. Wahawu wájimuu li kóoti kújim, wo wommu min kufaŋutumuu kuyab maŋegenamu maateenumuu mufakeniil. ¹¹ Wahawu unwu újimuu Ateemit lí áboŋuliil sembe sata jabunt min sikaaniil kúyinen li wah wata émalimiñ. ¹² Mó mújimuu Ateemit fan atek bukanabuku feh káyinenutumuu li maŋegenamu, ban li kunaak kubaj ésumansuum li kakaan majakut.

Jilako bukan kaŋegene lí káyinenaku kooliil

¹³ Kutuyom, óloli joote jisal nanoonan Ateemit mata bukuluul jíji, jan *Amaaŋenawu* afañumuu. Mata Ateemit laŋusuuljus yaan no li húkitumahu min áfakenumuul li Buyinumabu Banabaabu bakaanuulumuu jilako bukan kata Ateemit, jówum foof min jýinenu-muu li maŋegenamu. ¹⁴ Wahawu unwu Ateemit

áhooŋumulumuu li Hulimahu Hásuumaahu han ji-waalewuulumuu, mantee li jibaj jooluul li máyiineniyamu mata Amaaŋenawu oololaal Yéesu *Kilisita*. ¹⁵ Kutuyom, mó mújimuu jítuk lit ban li jikok wahawu wan jiliikenumuulumuu li útumoli mantee foof li eleetalayi yóololi.

¹⁶ Amaaŋenawu ololaal Yéesu Kilisita humumool, li Ateemit Atuubawolaal, ábooliwolaamuu ban li awankulenolaal kawankulen kata boot nanoonan, ban lí ájowum li kájiyaku koola min asenolaal húkangum habaje sembe, ¹⁷ kujow kuwankulenuul nǵá', ban li kusenuul sembe mantee wahoowah feh wan jikaane li wan jilobe, li ujak.

Jilaw boot li áloli

3 Kutuyom, muñe'e jilaw boot li áloli mantee Hulimahu hata *Amaaŋenawu* li hunaak huhaŋ majamo nǵá' ban li huluukeni tanootan loon hu-luukenuumuu foof booluul. ² Jilaw foof mantee Ateemit li áfakenoli li bukanabuku kajakutumuu ban li kúlafut. Mata inti bukanabuku feh kufaŋe min kúyinen Hulimahu.

³ Bale Amaaŋenawu alobumuu kakaan wah, fan akaan wo, fan asenuul sembe ban li afooyuul li *Ma-jakutam*. ⁴ Amaaŋenawu lákaanolikaan jibaj húkangum li bukuluul kaanaku bukuluul jumbuku li kakaan wahawu wan jilobuulumuu ban let jikat kakaan wo.

⁵ Amaaŋenawu ajow akaan min jíbooli Ateemit li uy-inumuul, ban li akatuul húmuñahu han *Kilisita* asenemuu.

Joote jilok loon áloli

⁶ Kutuyom, wahawu unwe jilawuul li kajaw kata *Amaaŋenawu*: jitey an li bukuluul afañut bulok, ban li ahoy baloŋ nab li makaanelamu man jiliikeniumuu. ⁷ Bukuluul humumuul jihaase buu jommuu li jikaan loon áloli jikaanemuu. Mata áloli jikaanut bukan káfaŋe nan jilakumuu booluul. ⁸ Alóli jikatut an min áku-umenoli maayiiñ, bale jiloolok etihunaka jiban ehuka li buyok li sílaam ló, jakum bil akee li bukuluul ákiloli hutiñ. ⁹ Imban, tookeene min áloli jýabum li bukuluul wah wata kalamben, bale jikaanut mo mantee li jilako bukittenuolum bajake boot li bukuluul. ¹⁰ Li maŋegenamu, nan jilakomuu booluul jilobuulob kaanaku: «An afañutumuu min alok, jakum foof atiñ.»

¹¹ Alóli jilobuulob mo mata jijanjam kaanaku kukee li bukuluul kufaŋut bulok, min laññiil li kanoken li silob satookutiil. ¹² Bukanabuku umbuku áloli jumbuku li kaŋawiil ban li jiwankuleniil li kajaw kata Amaaŋenawu oololaal Yéesu Kilisita, min kubeben min kulok min kúbajum to buko humumiil wahawu wan kóotummuu kutiñ.

¹³ Kutuyom, bukuluul jakum jikat kakaan majake.
¹⁴ Nokoomuu loon an li bukuluul akaanut loon jilobuu-
 lumuu li eleetalayi inye, jílangumaasowool ban jakum
 an li bukuluul akoojool, mantee li asuu. ¹⁵ Bale jakum
 jíngalool jikaan alatooluul. Jisaabool loon atuyaay
 asaabeyimuu.

Kásooniyen li kasaaf

¹⁶ *Amaanawu* asenemuu kásuumaay, ajow asenu-
 ul akila humumool kásuumaay kanookan ban nanoo-

nan. Amaanawu ajow alako li bukuluul foofuul feh.

¹⁷ Injé Fool humumom ítuke li kaŋenom min ikiiculu-
 ul kulimaku unke min isaafuluul. Li kuŋenom humum
 ko likiicume kulimaku unke. Muñowu lílangumaasoye-
 muu sileetalasu súmbaam feh, muña'a foof likiicemuu
 eeno.

¹⁸ Kájjiyaku kata Amaanawu oololaal Yéesu *Kilisita*
 kujow kulako li bukuluul foofuul feh.

1 TÍMOTE

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Tímote an ata ésukayi yaaneyimuu Lisit li etaamayi yata Likawoni (Bakaanelabu 14:6). Etaamayi inyu yata Lika-woni yo yooneyimuu muñe'e Túlukí. Atuubaawu ata Tímote an áfulumulo li etaamayi yata Gilees. Jaawool okila asuwif. Nan Fool awaalemuu Hulimahu Hásumaaahu hata Yéesu li ésukayi Lisit, Tímote buko li jaawool Oónis, li jaawool ahaan Lóyis, li kusen bulonjiil Yéesu. Nan Fool alaañumuu bújubut boot li ésukayi yata Lisit áliiñ, li aña' Tímote min alambenool li bulokabu bata Amaañenawu (Bakaanelabu 16:1-3).

Li eleetalayi inye lujukaale kaanaku Fool li ésukayi yata Efées lájowume boot li etaamayi yata alo li yata Maseduwaan. Nan alakomuu li ajow, li akat li ésukayi yata Efées Tímote boot min áhi' bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ (Hútijahu 1:3). Fool lakikkiic eleetalayi inye boot kawankulen Tímote li kasaabool mata bulokabu ban akaanemuu li Ejanguwayi.

Li Hútijahu 1, li 4 li foof 6, Fool lalollob mata bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ, min kukat bo baliikenelabu bata maļegenamu. Baliikenelabu umbu bammuu émalimiñ, bulollob mata eluwaayi yata Ateemit li mata káyinenaku li Yéesu. Li Hútijahu 2, Fool lansaana ekelececeyaku kunaak kuļaw ban li aliiikenil mata kaļaw. Li Hútijahu 3, li alob buu kunahaanaku kata Ejanguwayi kóotimuu kulon eeno. Li Hútijahu (4:6-6:2), Fool li awankulen Tímote mata min akaan bulokabu bata Ateemit. Li akittenool buu lammuu li akaan min alok boot li bukanabuku feh kábutoomuu kammuu Ejanguwayi, loon aloka ajake ata Yéesu Kilisita áatimuu akaan. Li húbanumahu hata eleetalayi, Fool li awankulen Tímote mata min ataj bútajabu bata káyinenaku.

Kasaafu

1 Injé Fool ammuu *afootal* ata Yéesu Kilisita li búlobum bata Ateemit humumool, ammuu *Afake-naawu* oololaal li Yéesu Kilisita an úkangumaalumuu li akila, ² inje ikiiculo eleetalayi inye boot li awu *Tímote*, ammuu añoolom ata maļegen li káyinenaku: Ateemit atuubaawu li Yéesu Kilisita ammuu *Amaañenawu* oololaal, kujow kusení káji, kabonket li kásuumaay.

Jakum jijanten bukanabuku káwaaleyeliitumuu hulimahu hata Ateemit col

³ Lifañe min ulako li ésukayi yata Efées loon ilobimuu nan ilakomuu li ijow boot *Maseduwaan*. Baj to bukan kaliikene ésukayi kulim kanaboolut li káyinenaku koololaal. Oon bukanabuku umbuku kukat. ⁴ Ulobiil min kukat elob mata ukonawu unwu, li elob mata uland waakut húwuñenum. Wahawu unwu búwonnoo babajut jáliñ bale úñalewul, bale ulambenut bukanabuku li káyinenaku kooliil, min kuhaas wahawu wan Ateemit ammuu li kakaan. ⁵ Wahawu wájimuu li ilobi loon muña'a wo wommuu min baj húbooli habilumulo li buyinum bajake, buyinum babahe li káyinen kata maļegen. ⁶ Kukee kukaakat bo bulonjabu umbu

bacolumuu min kulo li búwonnoo babajut jáliñ bakaaniilumuu kújim. ⁷ Li kufañ kulako kuliikena káamak kata eluwaayi yata Ateemit, bale kúnaanumut kulimaku kooliil humum ko, li wahawu wan kulobemuu mata wo li kákangum ló káamak.

⁸ Luhaasaale oonaal *eluwaayi* yata Móyiis ejaajak, yo barjaleli min kaan loon elobumuu. ⁹ Uhaasaal wahawu unwe: eluwaayi ekaanuti boot li bukan kakaan maļake, bale ekaanikaan to boot li kákaanikoolemuu li kákaaneliitumuu loon elobumuu. Ekaanikaan to boot li kákoliwutumuu Ateemit li kuhoofoolaaku, boot li bukanabuku kaluukenuutumuu Ateemit li wahawu wan-abaawu. Ekaanikaan to foof boot li kamukemuu situ-ubayiil mantee foof sijaawiil, boot li kumuka bukan. ¹⁰ Eluwaayi ekaanikaan to boot li bukanabuku kahintowemuu li bukan kan kuyabowut, boot li kánayinaabuku kahintenemuu kufaaliil kánayine, boot li bukanabuku kájulayemuu emiikeelayi. Ekaanikaan to foof boot li kámalemuu li bukanabuku kanuulemuu ban let kukaan loon kunuulumuu, boot foof li bukanabuku káhoogulemuu baliikenelabu bata maļegen. ¹¹ Baliikenelabu umbe bumbu li Hulimahu Hásumaaahu hata máyiineniyamu mata Ateemit ata kásooniyen. Ateemit humumool asenom homuu.

Fool li asal Kilisita

¹² Lisale *Amaanawu*, min ajukumuu kaanaku litotook min aňalom min ilok boot li okila, ban li asenom sembe min ikaan bulokabu boola, ¹³ maayeet min ilob nomuu kulim kajakut iya li akila, li ílaamenool ban li ikaanool majakut. Bale Ateemit láyiyenonyiyen mata ibajeenut káyinen li akila, ban ihaasut wahawu wan ilakomuu kakaan. ¹⁴ Bale Amaanawu oololaal li áhiisom másumamu moola *ńáa'*, ban li asenom káyinen li húbooliyahu hammuu li Yéesu Kilisita. ¹⁵ Hulim unhe hata maļegen hatooke min é sukayi feh eyab ho: Yéesu Kilisita labiibil li adunaayi boot kafaken kuhofoola. Ban ínje humumom emmuu átinaa li kuhofoolaabuku umbuku feh. ¹⁶ Bale wahawu unwe újimuu Ateemit li áyiyenom: lafanfañ min Yéesu Kilisita áhiisum lí ínje, ammuu átinaa li kuhofoolaabuku feh, húmuñahu hoola háamakahu, min lako bukitenoolum boot li bukanabuku kammuu li kubil kúyinen li akila, min kubaj buloňabu bábaneliitumuu.

¹⁷ Awu ammuu Ayíi boot nanoonan, Awu áketeliitumuu ban újukeliiti, Awu bale ommuu Ateemit, kábinkenaku li máyiineniyamu, mujow mulako mooli boot nanoonan! *Aameen*.

¹⁸ Añoolom *Tímote*, kulimaku unke lifañumuu min iseni. Kunaboonaboo li kan kufulofetaku kulob nomuu kuya li awu. Ujówum li kulimaku unku min utaj bútajabu bajakaabu, ¹⁹ li káyinenaku ló ban li buyinum babahe. Bukan kukee kuhoohoy kujanten uyunumawu wooliil, mó lí múji káyinenaku kooliil li kújim. ²⁰ Li bukanabuku umbuku, Himene buko li Alekusandul kumbuku ló. Liqaliňa' ibet li kuñen kata *Sayitaane* mantee li kuhaas koon kukat kúgel Ateemit.

Ayi jóotimuu jinaak jilaw boot li okila?

2 Boot min ijand iwankulenuul min jinaak jilaw Ateemit boot li bukanabuku feh, li jijaakoolool ban li jilobool wah wan jokuul li wo, li jinaak foof jisalool. ² Joote jilaw boot li kúyiyaku li kunahaanaku kata é sukayi feh, mantee li ubajaal buloň bata kabeben li bata kásuumaay, min útuulaal Ateemit ban li uloňaal buloň batooke kasal. ³ Wahawu unwu ujakumuu ban li úsuum Ateemit ammuu afakenaawu ololaal, ⁴ afañumuu min bukanabuku feh kufak ban li kuhaas maļegenamu. ⁵ Li maļegenamu, Ateemit ano bale abaje, ban foof an ano bale li áami li tutoo Ateemit li bukanabuku. Anawu ummu okila ammuu Yéesu *Kilisita*, ⁶ asenumuu buloňool humum bo min acaam boot kafaken bukanabuku feh. Wahawu unwu Kilisita akaanumuu min áhiis, nan taňayi yan Ateemit ajokumuu yommuu li éliiň, kaanaku Ateemit lafanfañ min

bukanabuku feh kufak. ⁷ Mó mújimuu Ateemit li aļusom min akaanom ayiñena li *afootal*, boot kaliiken bukanabuku kaletumuu kusuwif mata káyinenaku li Yéesu Kilisita li maļegenamu. Imálut, maļegen lilobe.

⁸ Lifañe kama tanootan feh, kánayinaabuku li kuteb kuñeniil kanabe min kuļaw, ban jakum kukaan mo li etindihuuñ ló mantee foof li búñakoo kulim ló.

Buloň bata anaale áyinen li Yéesu

⁹ Lifañe foof min kaalaabuku kunaak kukoko búkoko baļuule, balewoo to ban li kawalenoolo ló. Jakum kúsangenoolum buhec batiineniye *ńáa'*, mantee éwulus li usis, mantee foof wañ waseele. ¹⁰ Bale kukaan majake, loon kanaalaabuku feh kaanumuu kútuttuul Ateemit kóotimuu kukaan. ¹¹ Anaale laate anaak alu min ajanten bawaaleyelabu, li kawalenoolo ló. ¹² Ifañut min anaale awaale, mantee foof li ágoben ánayine. Bale laate alu. ¹³ Li maļegenamu, Ateemit Adam lajande áwuwen, ban kit Eewa. ¹⁴ Ban inti Adam kubuntumuu, bale anaalaawu kubuntumuu min alo li ka-hoofoo. ¹⁵ Bale anaalaawu kabukoolaku † koola fan kújiwool li afak, nokoomuu loon látuutuk lit káyinenaku li húbooliyahu, li abaj buloň banabe, ban li awalenoolo.

Kunahaanaku kata Ejanguwayi

3 Hulimahu unhe hulim hata maļegen: An li buku-luul afañumuu min alako anahaan li Ejanguwayi, anawu ummu lafañe bulok bajake. ² Anahaan ata Ejangu laate alako an, an an aatut ajuk majakut manooman li akila. Laate abaj anaale ano. Aatut awu-uhén li wahoowah. Laate alako an abaje buyinum, ban li abaj buloň bajake. Laate foof alako an ayabe boola bukan jak ban li ayili awaale hulimahu hata Ateemit. ³ Jakum alako an ákaliyenoole mantee foof an ámuyitene bukan, bale laate akaan an ájoobiye buyinum ban li alako an abebene. Jakum lako an afañe sídalam *ńáa'*. ⁴ Laate alako an ajoke butoňool jak, ban li akaan manooman min bañoolool bútuulool li wahoowah feh. ⁵ Li maļegenamu, nokoomuu loon an ayilaat aaken butoňool, buu laate ayili ajok jak Ejanguwayi yata Ateemit? ⁶ Jakum anahaan ata ejangu alako an akite li áyinen li Yéesu, letumuu mo, fan abil ateben ubandool min abaj katek loon kata *Sayitaane*. ⁷ Laate foof alako an, an bukanabuku káyinenutumuu li Yéesu kulobe majake kuya li akila, jakum bil é sukayi ebesool, mantee foof li alo li embaalayi yata *Sayitaane*.

Kujaakulaku kata Ejanguwayi

⁸ *Kujaakulaku* foof koote kulako bukan, kan é sukayi esuuwe ban jakum kulako bukan káhoollowe. Jakum

† *Húkitumahu 3:15: Sílibal sakee sikaane, anaalaawu okila baba-je añiil. Kabukoolaku ko kommuu Yéesu Kilisita*

kulako bukan kákaliyenoole, mantee foof bukan kaweelowe li sídalam. ⁹ Koote kujok jak maļegenamu man Ateemit áhiisumuu ban li úyinenaal li mó li buyinum bajake. ¹⁰ Koote kujand kuyoobi, ban nokoomuu loon bajut wah wajakut wajuki li buko, li kukit kuyili kulako kujaakul. ¹¹ Li manolamu, kanaalaabuku foof kamuu kujaakul koote kulako kanaale kan ésukayi esuwe, ban jakum kunaak kúloboo bukan. Kootut foof kuwuuhen li wahoowah, ban li kulako bukan kabajut búhoolo banooban.

¹² Ajaak anoowan laate abaj anaale ano, ban laate foof ayili ajok bañoolool li butoñool jak. ¹³ Kujaakulaku kakaanemuu bulokabu booliil jak anoowan laluukeniiluken, ban kuyilo kulob li kabaneyiil feh mata káyinenaku kan ubajaalumuu li Yéesu Kilisita.

Mahaaseenutimuu li mulaañ muhaasi

¹⁴ Tímote, likiiculikiic kulimaku unke li *kákangum* ló kaanaku fan ibil ínabenuli, ban let fiyo. ¹⁵ Bale nokoomuu loon íbilaaliwut, kulimaku unke fan kújiyi li uhaas buu lommuu uloñ eeno li butoñabu bata Ateemit, bammuu Ejanguwayi yata Ateemit aloñumuu, yammuu yiilayi li ekuñayi yakegumuu maļegenamu.

¹⁶ Maļegen, ban an ayilaat aceeñ, Mahaasutimuu mata káyinenaku koololaal mululluuk! Kilisita láfuluufufulul ajuki loon an, Buyinumabu Banabaabu búhihiis kaanaku lacocol, ban *Kumalakaaku* kujukoojuk. Li kulob foof moola bata kaletumuu kusuwif, li kúyinen li akila li adunaayi feh, ban li ájowetumi boot li emitayi li *máyiineni* ló.

Baliikene balet maļegen

4 Buyinumabu bulollob buhant boon, li kunakaku kúbanumaku bukan kameeñe fan kukat bo káyinenaku kooliil, min kujow kunab li uyunum wabunte, li baliikene bata uyunum wajakut. ² Fan kukat bukan kámale ban li kúhoolo min kújimeniil, bukan kan uyunumawu wooliil ukete loon eenimuu mañ máwake kuñale min kúsu' wó. ³ Bukanabuku umbuku kúhilehí ésukayi éyabowum, ban li kúhiliil foof kutiñum mutiñaay mukee. Ban Ateemit láwuwenwuwen mutiñaayamu ummu, mantee káyinenumuu li akila, ka haasumuu maļegenamu, li kuļawool ban li kusalool min kutiñ mo. ⁴ Li maļegenamu, wahoowah feh wan Ateemit áuwene ujaajak. Bajut wah waate uhoyi, samin ulakomuu li utiñ wo li ujang uļaw ban li usal Ateemit. ⁵ Mata hulimahu hata Ateemit li kaļawaku, fan kúji wahawu unwu li ulako wah wata Ateemit.

Aloka ajake ata Yéesu Kilisita

⁶ Ukittenumuu wahawu unwu feh kutuyi, fan ulako aloka ajake ata Yéesu *Kilisita*. Fan úhiis kaanaku li kuli-maku kasenemuu káyinen li baliikenelabu bata maļegenamu ban unabumuu li bo jak, lúkuumenumi.

⁷ Uhoy ukoñawu wákaaneliitumuu bukan kúyinen li Yéesu Kilisita, wammuu wata siñaakanasu saalaasu. Ukankaanoo min unaak útuul Ateemit. ⁸ Kakaan min eniilayi elako li kásuumaay kubabbaj jáliñ li wah watit, bale kátuul Ateemit kubabbaj jáliñ li wahawu feh, mata kúñaluleñalul kásooniyen boot li buloñabu umbe li boot li buloñabu babilemaa. ⁹ Hulimahu unhe hulim hata maļegen, hatooke min bukanabuku feh kuyab ho. ¹⁰ Li maļegenamu, loonowaasoono li bulok súf li bútaj, mata lúkangumaakangum li Ateemit aloñumuu, ammuu afakenaawu ata bukanabuku feh, hañum káyinenumuu li akila.

¹¹ Ulob bukanabuku feh kulimaku unku ban li uli-keniil ko. ¹² Jakum ukat an min abesi mata min om-muu áfu', bale ulako bukittenoolum boot li káyinenumuu, li malobelamu mooli, li makaanelamu mooli, li húbooliyahu hooli, li káyinenaku kooli li manabamu mooli. ¹³ Ujoke to min ujanga Bakiicelabu hákil ésukayi feh, uwankuleniil ban li uliikenil bo tówum ibil.

¹⁴ Jakum ubet to kájiyaku kan Buyinumabu busenimuu, kan uyabumuu nan *kufulofetaku* kulobumuu mooli, li nan kunahaanaku kuñalumuu kuñeniil kuwalen li awu. ¹⁵ Ujoonoo to min ukaan wahawu unwu feh. Usenoolo foofi feh boot li bulokabu umbu. Mo lommuu ukaan, bukanabuku feh li kujuk bulokabu ban ukaanumuu. ¹⁶ Ujoke to li awu humumi li baliikenelabu booli. Uhanken to jaj. Li maļegenamu, ukaanumuu loon muña'a, fan ufakenoolo awu humumi li bukanabuku kajantenyimuu foof.

Wahawu wan kátuulumuu Ateemit kommuu kukaan

5 Jakum uwataten ánayine ahallene li sembe, bale uwankulenool loon atuubayi laam. Ujok bukanabuku kañiilomuu loon kutuyi. ² Kaalaabuku kahallenumuu, ujokiil loon sijaawi. Kanaalaabuku kañiilomuu li ujokiil loon kúliini. Uloñ buloñ banabe hákiliil.

³ Ucookoo kanaalaabuku kahokumuu kúyiniil, kabajutumuu li maļegen kulambena. ⁴ Nokoomuu loon anaale ahoke áyinoal abaje kuñiil mantee kuñool kuñoolool, buko umbuku koote kujand kuliiken kútuul Ateemit li butoñabu booliil humum bo, min kuyili kulaañen sibukoolayiil li sibukoolayiil sihaan wahawu wan kookiilumuu. Mata wahawu unwu Ateemit afañumuu. ⁵ Anaale ahoke áyinoal ban abajut an áami li acookoolool, li Ateemit lákangume. Let akat kaļawool li kayaakoolool etihunaka aban ehuka min alambenool. ⁶ Bale Anaale ahoke áyinoal ban kayinoolool feh huñes

másuume, lakeeket maayeet min kite eenimuu ummu li buloŋ. ⁷ Wahawu unwe lóotimuu ulobiil jakum bil an awatateniil li wahoowah. ⁸ Nokoomuu loon an acookoolut bukanool, háŋum bukanabuku kata butoŋabu boola, anawu ummu lakaakat bo káyinenaku koola, ban lahaŋe májakaati an áyinenut.

⁹ Boot min anaale ahoke áyinool acobi li kanaalaabuku kahokumuu kúyiniil, anaalaawu ummu laate abaj simit kúyii kúhaaji, ban li alako anaale ayabowe li ánayine ano bale. ¹⁰ Laate áhaasumi li bakaanelool bajake: ágoocul bañoolool jak, li ayab eja-woola boola jak, li afos kootaku kata káyinenumuu li Yéesu, li alamben bukanabuku kammuu li sílaam ban li ahanken li kakaan wahoowah feh wajake.

¹¹ Bale kanaalaabuku kañiilomuu ban li kuhok kúyiniil, jakum ukaaniil ló, mata nan kásiibowaku kooliil kommuu kújiyiil li kufaŋ min kulaañen kuyabo, li kukat bo *Kilisita*. ¹² Muñowu kóotummuu kúŋalul batiib boot li buko, mata kúhooguuhooŋul hulimahu han kulob nomuu kakaan hákil Kilisita. ¹³ Ban foof, kubajutumuu bulok kakaan, li kunaak kunoonoo siluufasu. Bale wahawu wahaŋumuu májakaati, inti mata min kubajumu bulok kakaan, bale élobulayi yameeŋaayi, elob walewalet, ban li kunaak kulob silob satookutiil. ¹⁴ Mó mújimuu, lifaŋe min kanaalaabuku kañiilomuu ban li kuhok kúyiniil kulaañ kuyabo min kubaj bañiil, ban li kooken siluufasu sooliil jak. Jakum kusen bútin alatoolaawu oololaal min alob majakut aya li ololaal. ¹⁵ Li maŋegenamu, baje kukee li kaalaabuku kahokumuu kúyiniil kayaane kújim min kujow kunab li *Sayitaane*. ¹⁶ Nokoomuu loon anaale áyinene li Yéesu abaje li bukanool kanaale kahoke kúyiniil, laate alambeniil jakum bil akatiil min kulako búteb boot li Ejanguwayi, mantee Ejanguwayi li eyili elamben kanaalaabuku kahokumuu kúyiniil ban li kóomi li maŋegen liwooniil.

¹⁷ Kunahaanaku kajokumuu Ejanguwayi jak, háŋum kaakumuu bútebabu bata kawaale li kaliiken bukanabuku Hulimahu, tooke min kuyab bacaam bale'e ñáŋuba li bacaamabu ban kubajemuu. ¹⁸ Li maŋegenamu, Bakiicelabu bonsoon: «Jootut jikok butum bata húmuuna ho li etoboj edenfeter [†]», ban li boon foof: «Aloka laate ayab bacaamool ^{††}». ¹⁹ Jakum an aŋoof anahaan ata Ejangu, li oon éhe' li mo, mantee ló balakowe bukan kúŋuba mantee foof kúhaaji kamaate buko baane maŋegen. ²⁰ An akaanumuu kahoofoo, uwatatenool hákil érukayi feh mantee kaabuku li kúkoli kakaan kahoofoo [‡].

²¹ Fan ilobi hákil Ateemit li Yéesu Kilisita, li foof hákil *kumalakaaku* kajusimuu eeni: ukaan loon kulimaku

[†] 5:18 Dótelonom 25:4 ^{††} 5:18 Lík 10:7 [‡] An akaanumuu kahoofoo...: Unte iyilo lako akee li kunahaanaku kata ejanguwayi. Mó mújimuu li siliibal sakee kukaane: Anahaan ata ejangu akaanumuu kahoofoo, uwatatenool hákil érukayi feh mantee kaabuku li kúkoli kakaan kahoofoo

unku kulobumuu ban jakum ulaañ bata anoowan, jakum ujuke li buul. ²² Jakum usommen uŋa' kuŋeni uwalen li an, jakum uŋa' butumi ukaan li kahoofoo kata an. Ukaan awu humumi min ulako an anabe.

²³ Jakum unaak uhob mal bale, bale unaak uhob bunuk jatit mata halahu huya húji li kásontoolaku kuya.

²⁴ Kukee uhoofoolawu wooliil ujukeyijuk tówum kuti-ibi, bale kaabuku wooliil búsol ujukeyi. ²⁵ Li manolamu, bakaane bajake bujukeyijuk jak, bale maayeet bayilaa-timuu jak jak, buyilaat buyoli kale.

Buloŋ bata amiikeel

6 Bukanabuku feh kammuu li humiikeeleto koo-te kujok kunahaanaku kooliil bukan katooke min kulukeni, jakum bil an alob majakut aya li kajawaku kata Ateemit li Baliikenelabu foof boololaal. ² Emiikeelayi yabajumuu kunahaan káyinene li Yéesu, jakum kubes kunahaanaku kooliil mata waa kutuyiil koom. Bale koo-te kuhaŋ malok jak boot li buko, mata kunahaanaku kooliil kammuu li kúbajum wah li bulokabu booliil, bukan káyinene li Yéesu koom, ban Yéesu lafañiifañ ŋáa'.

Káyinen kata maŋegen

Wahawu unwu lommuu li uliiken bukanabuku ban li ulobiil min kukaan wo. ³ Nokoomuu loon an akee alikene wah wábutu, min akat bo kulimaku kata maŋegen kata *Amaŋenawu* kammuu baliikenelabu bakaanemuu bukanabuku kútuul Ateemit, ⁴ anawu ummu an atebenoolowe laam ban ahaasut wahoowah. Lásomuusomut li búceerŋoo ban li anaak ámuy mata kulim. To untu batahaayabu bubilumulemuu, li úmuyawu, li kúgelaku, li eyindiyoonyai yajakutumuu, ⁵ búceerŋoolabu bábaneliitumuu bata bukanabuku kata uyinumawu wacolutumuu, kahaasutumuu maŋegen. Kuyinooyinoo li koon kátuul Ateemit senesen hubaj.

⁶ Maŋegen, kátuul Ateemit hubaj háamak boot li an, okila balewoole li wahawu wan abajumuu. ⁷ Li maŋegenamu, ubilutaal li wahoowah li adunaayi inye, ban let újowetumaal wahoowah nan ommuu úfulaal li yo.

⁸ Mo emmuu, ubajaalumuu hutíñolaal li wañ, li uluuke-naal. ⁹ Bale bukanabuku kafañumuu min kulako kusaanum, fan kulo li jabunt. Jabuutoolaju jata kásiibo kameeŋe kata buŋuuhoo ban kujakut, fan kujokiil. Kásiibowaku unku kuniilenemuu ban li kújimen bukanabuku umbuku. ¹⁰ Li maŋegenamu, efañ sídalam huhaa' hata majakut manooman. Kukee síbiisiib kubaj sídalam bil gay, li kúloyi káyinenaku min kukaanoolo buko humumiil sílaam sameeŋe.

Utaj jakum bil káyinenaku kooli kufaki

¹¹ Bale awu, ammuu an ata Ateemit, utey wahawu unwu feh. Uņes min ulako an acole, an átuke li Ateemit, an ata káyinen, an ata húbooli, an ayilo húmuñ li an ájoobiye buyinum. ¹² Utaj jakum bil káyinenaku kooli kufaki. Ujok buloņabu bábaneliitumuu ban Ateemit ahoofimuu boot li bo, loon awu humumi ulob momuu li kulimaku kásuumaku kan ulobumuu mata káyinenaku kooli hákil bukan kameeņe. ¹³ Boot ilobi hákil Ateemit asenemuu buloņ wahoowah feh, li hákil Yéesu *Kilisita* alobumuu kulim kásuume kata maļegen hákil *Fons Filat*, eeni: ¹⁴ ukaan jak loon kulimaku kan uyabumuu kulobumuu. Jakum util li ko tanootan ban jakum foof an ayili alob majakut aya li awu boot yok nan *Amaañenawu* oololaal Yéesu Kilisita ammuu li álaņul. ¹⁵ Nan taņayi yommuu li éliiņ, Ateemit fan akaanool álaņul, Ateemit ata kásooniyen, okila ammuu Ayii balewool, Ayiiyawu ata kúyiyaku, Amaañenawu ata kumaañenaku. ¹⁶ Akila bale ayilaatumuu aket, akinumuu li mawuņe dán an ayilaat ajow. Bajut an abile ajukool,

ban an ayilaatool ajuk.

Kábinkenaku li sembaasu sijow silako soola boot nanoonan! *Aameen*.

¹⁷ Ulob bukanabuku kammuu kusaanum li adunaayi unye ooniil jakum kutebenoolo, ban jakum foof kúkangum li hubajahu unhu haatutumuu hufiyo, bale kúkangum li Ateemit asenewolaalumuu wahoowah feh ṅáa' mantee li úbajumaal li wo kásuumaay. ¹⁸ Ulobiil ooniil kukaan majake, ban li kubaj wah wajake wameeņe wan kukaane. Ooniil kukaan bukan kásuume ban kubajumuu wah, li kugaboo wo li kaabuku. ¹⁹ Muñowu kommuu kukaan, li kuwoogen hubaj hajake ban li hulit boot kajom, mantee li kubaj buloņabu bata maļegen.

Kasaafoo kúbanum

²⁰ *Tímote*, ujok jak wahawu wan Ateemit asenimuu ooken. Utey elobayi yameeņaayi yákaaneliitumuu bukanabuku kútuul Ateemit, li búceeņoo mata wahawu wan kukee kúmalumuu koon laalu ehaasemiñ †. ²¹ Kukee kakaanemuu loon kubabbaj ehaasemiñayi inyu, kúloyiloyi káyinenaku.

Kájiyaku kata Ateemit kulako li bukuluul!

† *Ehaasemiñ: Huņes min haas wahawu wabajemuu li adunaayi (science)*

2 TÍMOTE

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Nan Fool alakomuu li hukuļ li ésukayi yata Lom, no lakiicumuu eleetalayi inye (Hútijahu 1:8, 16-17; 2:9). Lakikki-ic yo boot li Tímote. No unnu Tímote okila li ésukayi yata Efées. Fool li aan Tímote ajowubenoool boot li ésukayi yata Lom (Hútijahu 4:9), mata layinooyinoo li aan kunakool kúsola kukooje (Hútijahu 4:6). Fool lakankaan bulok bajake njáa' boot li Amaanawu Yéesu Kilisita. Mó mújimuu, li awankulen Tímote aanool akaan loon akila. Li Hútijahu 1:3-2:13, Fool lansaana ló Tímote átuk lit li káyinenaku maayeet min kúlaamenool. Li Hútijahu 2:14-4:5, Fool li aan ló Tímote ahanken min anab jak li baliikenelabu bata Bakiicelabu Banabaabu, loon alobumuu li eleetalayi yoola étinaalayi. Li aan Tímote ákaanum bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalim-iñ.

Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 4:6-22), Fool li alob moola okila humumool, li wahawu wan kóotimuu kukaan, ban li asaafiil.

Kasaafoo

1 Injé Fool ammuu *afootal* ata Yéesu *Kilisita* li húnongum hata Ateemit áboñulommuu boot kayiingen bulonjabu ban alobumuu kasen, ban úbajumaalumuu li hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita, ² Inje ikiiculo eleetalayi inye boot li awu *Tímote* ammuu añoolom an iboolatumuu: Ateemit Atubaawu li Yéesu Kilisita ammuu *Amaanawu* oololaal kujow kusení káji, kabonket li kásuumaay.

Fool li asal Ateemit

³ Nnoonan nan ilakowe kaļaw etihunaka iban ehuka, fan iwayiļoyi ban li isal Ateemit an ilokemuu boot li akila li buyinum basete, loon situubawom sihaan sinaake sikaanumuu. ⁴ Ijowumuu iwayiļo buu luļokumuu eeno, li síbom njáa' min ilaañen ijuki mantee li ibaj ésuumahukow yáamak. ⁵ Lilonje li iwayiļo káyinenaku kata maļegen kan ubajumuu. Káyinenaku unku kujanjand kulako li jaawi ahaan Lóyis, li jaawi Oónis humumool. Ban lihaase een ko foof kommuu li awu. ⁶ Mó mújimuu, boot min iwayiļeni eeni: jakum ukat kájiyaku kan Ateemit asenimuu nan injalumuu kuñenom iwalen li awu min iļaw, min kuket. ⁷ Li maļegenamu, Ateemit asenutolaal Buyinum bata ekole, bale Buyinum bata sembe, bata húbooli li bata hujokoo lasenolaal.

⁸ Mo emmuu jakum usuu balob mata *Amaanawu* oololaal, ban jakum usuu mata ínje íji ammee li hukuļ humum hoola. Bale úlaam loon ínje boot mata

Hulimahu Hásuumaahu, min úkangum li sembaasu san Ateemit asenemuu. ⁹ Akila humumool afakenolaalumuu, ban li ahoõñolaal boot ubil ulakowaal bukan koola. Ban min akaan momuu, inti eeniseen bakaanelolaal bújiye, bale okila humumool ayinoo mo ban li asenolaal li kájiyaku koola. Li Yéesu Kilisita lásenumolaamuu kájiyaku unku tówum adunaayi eju-ujj, ¹⁰ ban muñe'e li ebilayi yata *Afakenaawu* oololaal Yéesu Kilisita láhiisolaamuu kájiyaku unku. Okila aheekumuu eketayi, ban li ájowum li Hulimahu Hásuumaahu min áhiis set waa wommuu bulonjabu li waa wommuu eniil yayilaat ekajen.

¹¹ Ateemit laļusonļus ilako *afootal* li aliikena boot kawaale Hulimahu Hásuumaahu. ¹² Wahawu unwu újimuu li eeno li sílaamasu unsu. Bale isuuwut, mata lihaase li ayi líkangummuu, ban líwooluwe kaanaku Ateemit layilo afooy wahawu wan asenommuu eeken boot yok hunakahu hata Batiibabu. ¹³ Uñja' kulimaku kata maļegen kan ilobimuu ukaan bukittenoolum. Uyab ko li káyinen ló, li húbooliyahu han ubajaalumuu li hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita. ¹⁴ Ujok jak, li búlambenum bata Buyinumabu Banabaabu bammuu li alolaal, wahawu wajaawu wan kusenimuu ooken.

¹⁵ Loon uhaasumuu, bukanabuku feh kata etaamayí yata *Aasi* kubetombet búsol, ban Fiseel li Elimosen bukomuu. ¹⁶ Amaanawu ajow ásuum li butonjabu bata Oneesifool, mata lanaanaak átintimbenom ñameeñe, ban kaanutool ñisuu mín ínje emmee li hukuļ. ¹⁷ Bale, nan áliinimuu li ésukayi yata *Lom*, li ahanken min añesom ajow ayok ajukom. ¹⁸ Amaañe-

nawu ajow akaan min Ateemit ásuum li akila li hunakahu hata Batiibabu. Luhaase foof jak buu lalam-benommuu eeno li é sukayi yata Efées.

Ulako asollaali abaaŋ ata Kilisita

2 Awu ammuu aŋoolom, kama uwankulenoolo li kájiyaku kan úbajumaalumuu li hujokoolahu hoololaal li Yéesu Kilisita. ² Wahawu wan újamummuu lí ínje hákil bukan kameeŋe, ulob wo bukan kan úwooluwe, kaate kuyili buko humumiil kuliiken wo foof kukee.

³ Uláam sílaamasu sammuu sooli, loon asollaali abaaŋ ata Yéesu *Kilisita*. ⁴ Asollaali alonŋe li saluwiis, afañumuu min akaan anahaanawu oola súum, let alon loon an alet li saluwiis. ⁵ Li kataj foof kata bacaam, ataja let ayab bacaamabu akila batajut loon tajemuu. ⁶ Awañaawu alokumuu súf, akila ammuu ajand abaj joola li ecacayi. ⁷ Uyinoo jak wahawu wan ilobimuu. Li maŋegenamu, *Amaaŋenawu* fan akaani únaanum wahawu unwu feh.

⁸ Uwayiŋo Yéesu Kilisita ayitowulomuu li eketayi, áamimuu bubukoolum bata Ayíyawu *Dayit*, loon Hulimahu Hásuumaahu han iwaaleyemuu hulobumuu. ⁹ Hulimahu unhu Hásuumaahu hújimuu li eeno li sílaam yok ijenki loon eenimuu ínje ábujamiñ leem. Bale Hulimahu hata Ateemit ho, hujenkuti. ¹⁰ Wahawu unwu újimuu li imunten wahawu feh, boot majakaamu mata bukanabuku kan Ateemit aŋusumuu, mantee buko humumiil foof li kubaj kafakaku kammuu li Kilisita Yéesu, li máyiineniyamu maano tomuu boot nanoo-nan. ¹¹ Kulimaku unke kulim kata maŋegen:

Uketoolaamuu li Kilisita,

Fan úlonjumaal foof li akila,

¹² Utúkaalumuu lit,

fan bil ulonjaal li jáyiyaju joola li akila ló,

Oonaalumuu uhaasutaalool,

Akila foof fan abil aan ahaasutolaal.

¹³ Ulobaalumuu wah ban li úhoolowaal,

Akila áhoolowut,

Mata ayilaat alob aban li áhooguloolo akila humumool.

Aloka Ajake

¹⁴ Uwayiŋen wahawu unwu bukanabuku feh, ban li ulobiil hákil Ateemit ooniil, jakum kúmuyum mata kulim. Umúyawu unwu ubajut jáliŋ yanooyan. Woonosoono to boot kakajen bukanabuku kajantene komuu. ¹⁵ Ukankaano awu humumi mantee Ateemit li ajoki an acole, min ajoki loon aloka asuwut bulokabu ban akaanemuu, awaale'e col hulimahu hata maŋegenamu. ¹⁶ Utey elobayi yameeŋaayi yabajutumuu jáliŋ, yákaaneliitumuu bukanabuku kútuul Ateemit. Li maŋegenamu, kalobemuu silobasu unsu

kuhaŋeŋaŋ máloyi Ateemit. ¹⁷ Kulimaku kata bukanabuku umbuku kunokoonokoo li jisonta jahene jinaak jiyinno bo. Li bukanabuku umbuku Himene buko li Filet kúmbuku ló. ¹⁸ Kukaakat bo maŋegenamu, min koon kayitowulaku li eketayi kubaje kuban. Muñowu kukaanumuu min kúhoolul káyinen kata bukan kameeŋe. ¹⁹ Bale kúlanikiinaku kaŋaŋaaku kan Ateemit awalenumuu teetaam tówum eluufayi eteefi, kuyilaat kugoloo. Kulimaku unke kúkiici lómuu: «*Amaaŋenawu* lahaase bukanabuku kammuu koola.» Li foof: «An aanumuu okila Amaaŋenawu akilool, anawu ummu laate áloyi majakut.»

²⁰ Li eluuf yáamak, inti wañawu feh waŋaleyimuu min goloo úkaanumi éwulus, baje wákaanumi ehaaliis, baje foof wayiji li wateefi. Wátinaalawu ukaanikaan to boot li ugaanoo, waawu wo uŋaleyimuu min goloo hunakoohunak. ²¹ An asikowumutumuu li wahawu unwu wajakutumuu wan ilobuulumuu mata wo, anawu fan anokoo li búgoloolumaabu bata éwulusayi. Lasenoolosenoolo Ateemit ammu anahaanawu oola, ban li abaj jáliŋ li akila, min áami to boot kakaan wahoowah feh wajake. ²² Utey kásiibowaku kata húfuletowahu. Uŋes macole, káyinen, húbooli, li kásuumaay li bukanabuku feh kahooñemuu kajawaku kata Amaaŋenawu li buyinum basete. ²³ Utey búwonoolabu babajutumuu jáliŋ ban li busonjet. Luhaase oon búŋalulenjalul úmuy. ²⁴ Ban aloka ata Amaaŋenawu aatut ámuy li an, bale laate ásuum li bukanabuku feh, ban li ayili aliikeniiil hulimahu li ayili foof ámuñ kulimaku kajakutumuu. ²⁵ Laate abeben min aliiken bukanabuku káhoogulemuu maŋegenamu: nakee Ateemit li aseniil bútin min kubaj kayinoo kábuto ban li kuhaas maŋegenamu; ²⁶ min kubaj uyinum, ban li kufak li simbaalasu san Sayitaane aŋammuu min ajokiil akat to, ban li akaaniil kukaan loon okila humumool afañumuu.

Kunakaku kúsolaaku

3 Uwayiŋo jak wahawu unwe: fan bil baj taŋ yásengiye ŋáa' li kunakaku kúsolaaku. ² Bukanabuku fan kunaak kuyinoo mooliil bale, ban li kufaŋ sídalam. Fan kunaak kusaloolo ban li kutebenoolo. Fan kunaak kugel Ateemit, ban let kútuul sibukoolayiil. Let an akaaniil wah wajake li kusalool, ban let kuluuken wah wata Ateemit. ³ Fan kútaaŋi, ban let kubaj káyiyen. Fan kunaak kúloboo bukan, ban li kunaak kukaan wah li sembe. Fan kúŋafut ban let kufaŋ majake. ⁴ Fan kúhoolo, li kuhi' li kawuñet ban li kukat katebenoolowaku min kúfuumeniil. Fan kufaŋ másuume min kuhoy Ateemit. ⁵ Fan kukaan loon kúyinenyinen li Ateemit, bale fan kuhoy wahawu wasenumuu sembe káyinenaku li Ateemit. Utey foof bukanabuku umbuku! ⁶ Kukee li buko kunokenenoken li siluufasu, min kubunt

kaalaabuku kan káyinenaku kooliil kulitutumuu ban li kumeen̄ uhoofoo, kakatemuu kásiibo kanookan min kubuutiil. ⁷ Kanaalaabuku umbuku, kúmbuku min kuñesemuu nanoonan min kuhaas maļegenamu, bale kuyilaat kuhaas mo maayeet tuf. ⁸ Loon Janees buko li Jambulees kúhoogul nomuu *Móyiis*, mo foof bukanabuku umbuku kúhoogulemuu maļegenamu. Koonosoono bukan kañale uyunumawu wooliil kúluuñ, ban káyinenaku kooliil kubajut jáliñ. ⁹ Bale let kujow lóyi, mata bukanabuku feh fan kuhaas busoñetabu booliil, loon Janees buko li Jambulees kunokoo nomuu.

Kasaab kúbanum

¹⁰ Awu lunannab jak li baliikenelabu búmbaam, makaanelamu múmbaam, wahawu wan iyinoomuu kakaan, káyinenaku kúmbaam, húmuñahu húmbaam, húbooliyahu húmbaam, li kahankenaku kúmbaam; ¹¹ li jálaatenaju jan kúlaatenommuu, li sílaamasu súmbaam. Luhaase wahawu feh wabajommuu li éskayai yata Antiyok, li yata Ikóniyom li yata Lisit, li buu kúlaamenom bomuu eeno. Bale *Amaañenawu* lafakenon-faken li wahawu unwu feh. ¹² Fiimaa bukanabuku feh kafañumuu min kuloñ buloñ bata kátuul Ateemit li hujoolahu hoololaal li Kilisita Yéesu, fan kúlaameniil. ¹³ Bukanabuku káļafutumuu li kagisaaneyemuu fan kunaak kuhañ makaan nanoonan majakut. Fan kunaak kubunt kaabuku, ban buko humumiil bukanabuku li kunaak kubuntiil. ¹⁴ Bale awu, útuk lit li wahawu wan kuliikenumuu ban li uyab wo li maļegeni. Luhaase li ayi luliikenum womuu. ¹⁵ Li maļegenamu, yaan no li huñiileyi luhaase Bakiicelabu Banabaabu. Buyilo buseni bújallo baate bújyi li úyinen li Yéesu Kilisita min ufak. ¹⁶ Bakiice banooban feh bukiicikiic li búlambenum bata Buyinumabu bata Ateemit, ban li bujak boot kaliiken maļegenamu, kajooñulen, kacolen, li kaliiken bukan buloñ bacole loon Ateemit afañumuu, ¹⁷ man-tee anawu ata Ateemit li alako li maļegen an atooke, ban li ajunko jak boot kakaan bulok banooban bajake.

Uwaale Hulimahu Hásumaaahu

4 Liyaaki hákil Ateemit li hákil Yéesu *Kilisita* ammuu li abil atiib bukanabuku kaloñumuu li kaketumuu. Liyaaki foof li kajaw kata ebilayi yata Kilisita li kata *Jáyi-iyaju* joola eeni: ² uhanken min uwaale bukanabuku Hulimahu hata Ateemit, súum súumut. Uceenjiil, li uwatateniil ban li uwankuleniil, ban li ubeben min uli-keniil ho. ³ Mata fan bil líiñ tañ yakee nan bukanabuku kootutumuu kufañ kujanten baliikenelabu bata maļegen, bale fan kunab li kásiibowaku kooliil, ban li kúhooñul kuliikena kameeñe kubil kúguutiil min kulobiil wahawu wan kufañumuu min kujam. ⁴ Fan kuhoy kujanten maļegenamu, min kútiwo kujanten ukoñawu. ⁵ Bale awu, jakum uwuuhēn li wahoowah.

Umúñ sílaamasu. Ukaan bulokabu bata awaaleya ata Hulimahu Hásumaaahu, ban li ukaan bulokabu feh ban Ateemit asenimuu kakaan.

⁶ Injé, tañayi nan emmuu isen buloñom bulako kasi-la, éliiñe eban. Tañayi yata eketayi yúmbaam éliiñe. ⁷ Litattaj bútajabu bajakumuu. Líliiñe tan éetimuu itey ijow ítiñ, ban ibetenut káyinenaku kúmbaam. ⁸ Muñe'e bacaamabu bata kaheekaku bumbu li kakobom: bo bommuu éjambiyayi yata bukanabuku kan Ateemit ajokumuu bukan kacole, yan *Amaañenawu* áamimuu atiiba acole, ammuu li asenom li hunakahu hata Bati-ibabu. Ban let ínje balewom láami li asen yo, bale fan asen yo foof bukanabuku feh kammuu li banaak li húbooli ló tañayi nan ammuu li álañul.

Wahawu úbanumawu wan Fool alobumuu kakaan

⁹ Ukaan manooman min ubil cab únabenulom. ¹⁰ Li maļegenamu, wahawu wata adunaayi wan Demaas afañumuu ñáa', íjiwooji li akatom bo, min ajow boot éskayai yata Tesalonik. Kilesans lajowe boot li etaa-mayi yata Galasi, *Tit* li ajow boot li yata Dalumasi. ¹¹ Lík balewool ammee lí ínje. Ulakomuu li ubil li úñalul Maak, mata fan ájaliñom ñáa' li bulokabu búmbaam. ¹² Ticik, liboñooñoñ boot Efées. ¹³ Ulakomuu li ubil, li úñalulom hukaafaahu han íkatulomuu li éskayai yata Tulowaas bata Kalifus, li sílibalasu foof, háñum kuboñoaku † kata ubañawu wakiicimuu.

¹⁴ Ahaañaawu Alekusandul lakaanonkaan wah wameeñe wásengiyom. *Amaañenawu* ajow akaanool wahawu wan akila humumool akaanumuu. ¹⁵ Awu humumi foof úkaanum moola, mata lacenceeñ li kabane kulimaku kan áloli jiwaalemuu.

¹⁶ Nan icahenoolomuu bútinaalabu li hutibahu, anoowan alambenutom: bukanabuku feh kubetombet búsol. Ateemit ajow abonketiil. ¹⁷ Bale Amaañenawu okila abetutom búsol, lalitenonliten, min jíwom li iyili iwaale hulimahu hoola, ban li ikaan ho kaletumuu kusuwif feh kalako tomuu kujam. Li butum éñañ láfakenumulom! ¹⁸ Amaañenawu fan afakenom foof li majakut manooman, ban fan akaanom inoken li *Jáyi-iyaju*.

Kasaafu kúbanum

¹⁹ Usaafom Filisika buko li Akilaas, li butoñabu foof bata Oneesifool. ²⁰ Elaas li éskayai yata Koolent lálakowulo. Tolofim li éskayai yata Milet líkatulool má-somute. ²¹ Ukaan manooman min ubil tówum tañayi yata kutontaku éliiñ. Obúlus buko li Fudans, Linus, Kúloojiya li kufaalolaal kaabuku feh, kusaafuli.

²² *Amaañenawu* ajow alako li awu. Kájiyaku kata Ateemit kujow kulako li bukuluul foofuul feh.

† *Kuboñoaku unku kubabbaj jáliñ ñáa'. Iyilo kulako sílibalasu sihaanasu sata Húfaalumahu Huhaanahu*

TIT

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Tit an ata etaamayi yata Gilees lalakowe (Galat 2:1-3). Ló lalakowe li bukanabuku kanaake kulambenumuu afootalawu Fool alok boot li Amaanawu. Fool labomboñ Tit boot li ésukayi yata Koolent li boot tin tameeñe kakaan bulokabu bata Ateemit (2 kata Koolent 2:13; 7:6; 8:16; 2 Tímote 4:10). Loon ujukaalumuu li eleetalayi inye, Fool lakaakat Tit li etaamayi yata Kilet, bánum li alamben Sijanguwasu siwunkulasu sata bo (Hútijahu 1:5). Fool lalollob Tit li eleetalayi inye, min aļus anahaan li Ejangu yanooyan. Li awayiļen Tit, buloņ buu bukanabuku kan ammuu li aļus kóotimuu kubaj (Hútijahu 1:5-9). Li alob Tit li kukeleceenaku aaniil kunab li kulimaku kan kuli-keniilumuu kammuu kata maļegenamu, ban li kukaan kusuwifaku kafañumuu min kuyiis Ejanguwayi, min kuhaas kaanaku kulimaku kan kuliikenemuu ésukayi kulet maļegen. Li Hútijahu 2, Fool lasassaab ló kánayinaabuku, kanaalaabuku, bukanabuku kañiilomuu li emiikeelayi yammuu li Ejanguwayi. Li Hútijahu 3, Fool li awayiļen ló bukanabuku kata Ejanguwayi aaniil koote kulon li kásuumaay, ban li kujuke to jakum baj butiiloo li buko.

Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 3:12-15), Fool li alob ló Tit wah wata kakaan, ban li asaafool.

Kasaafoo

¹ Injé Fool ammuu aloka ata Ateemit li *afootal* ata Yéesu *Kilisita*, ikiiculi eleetalayi inye. Bulokabu ban Ateemit asenommuu, bo bommuu kakaan bukanabuku kan aļusumuu kúyinen, li kakaaniil foof kuhaas maļegenamu máatimuu mukaaniil kútuulool. ² Leete ikaan mo mantee li kubaj kákangumaku kata buloņabu bábaneliitumuu. Ateemit ámaleliitumuu, lansaana tówum taņ yanooyan éliiņ, fan asenolaal buloņabu umbu. ³ Nan taņayi yan Ateemit ammuu *Afake-naawu* oololaal ajokumuu ejowe éliiņumuu, li áhiis Hulimahu hoola li kúboñaku kan asenommuu, ban li aanom ijow iyiiņen ho.

⁴ Injé ikiiculi eleetalayi inye, awu *Tit* ammuu ańoolom ata maļegen li káyinenaku kan ubajamuu foofola: Ateemit Atubaawu buko li Yéesu Kilisita ammuu Afakenaawu oololaal, kujow kúsooniyeni ban li kusení kásuumaay.

Buu anahaan ata ejangu áatimuu anokoo

⁵ Likatikat li étebelemukayi yata Kilet, bánum li uhabel wahawu wasaņomuu kakaan uwoogen, ban li uļus kunahaan kata ejangu li ésuk yanooyan. Uwayiļo kulimaku kan ilobimuu. ⁶ Anahaan ata ejangu, an aatut ajuk majakut li akila, ban laate ayab anaale ano bale. Bańoolool boote bulako bukan káyinene li Yéesu, ban jakum an ayili awatateniil li wahoowah, mantee foof li

lako kútuulut sibukoolayiil. ⁷ Li maļegenamu, anahaan ata ejangu an kusene bulok bata Ateemit, jakum an ajuk majakut li akila. Jakum alako an atebenoolowe, an ahile kawuñet, an ákaliyenoole, an ámuyitene bukan, ban jakum alako foof an aweelowe li sídalam. ⁸ Laate alako an ayabe boola bukan jak, ban li afañ majake. Laate alako an abaje buyinum ban li acol, an ata Ateemit ban li ayili hujokoo. ⁹ Laate átuk lit hulimahu hammuu hata maļegen, hanabumuu li wahawu wali-ikeneyimuu. Muńowu láatummuu ayili aņa' bali-ikenelabu bajakaabu min awankulen kaabuku, ban li ayili foof áhiis káhoogulewoolumuu kaanaku kulet li maļegen.

¹⁰ Li maļegenamu, baje bukan kameeņe, háņum li kusuwifaku, kahoye bakaan loon hulimahu hata maļegenamu hulobumuu, ban li kunaak kubunt bukanabuku li búwonnoolabu booliil babajutumuu jáliņ. ¹¹ Jakum ukatiil min kúlobul. Mata kumbuku min kúguuļemuu uton feh, li baliikene ban kooteenut kuli-iken bukanabuku. Ban kukankan mo mantee li kúba- jum tó wah suuneni loon makee. ¹² Akee li buko áami *afulofet* lahaale aan: «Kata Kilet kufinfin min kukaane kúmalamiñ, sínuukuleņ sáļafute, bukan káfaļe kayinoole kameeņen kalaku kooliil bale.» ¹³ Kulimaku unku kan alobumuu, maļegen. Mó mújimuu, uwatateniil li sembe, mantee li kulako bukan kaļegene li káyinenaku. ¹⁴ Jakum kujok li ukonawu wata kusuwifaku, jakum foof kunab li kulimaku kan bukanabuku ka-

hoyumuu maļegenamu koonemuu ésukayi kukaan.
¹⁵ Wahoowah feh useeset boot li bukanabuku kanabumu. Bale bukanabuku kasikomuu ban li kuhoy báyinen, boot li buko bajut wah wasete, mata bu-tuukowabu booliil busikosiko, uyinumawu wooliil foof li usiko. ¹⁶ Fan koon kuhaase Ateemit, bale bakaanelabu booliil bunaboolut li wahawu wan kulobumuu. Kujakut majak, kútuulut Ateemit maayeet ban kuyilaat kukaan wahoowah wajake.

Baliikenelabu bacolumuu

2 Bale awu ulob wahawu wanaboomuu li bali-ikenelabu bajakaabu. ² Ulob kánayinaabuku kahallenumuu ooniil kootut kuwuhenu li wahoowah. Koote kulako bukan kasuuneniye, bukan kabaje uyinum, kalite li káyinenaku, li húbooliyahu ban li kuhanken to jaj. ³ Ulob kanaalaabuku foof kahallenumuu ooniil, baloņelabu booliil boote bulako baloņe bata bukan kasenoolowe boot li Ateemit. Jakum kunaak kúloboo bukan, jakum kunaak kúkaliyenoo. Kunaak kuliiken bukan wah wajake. ⁴ Kuliiken kama kanaalaabuku kañiilomuu hufañ kúyiniil li bañooliil. ⁵ Kusaabiil min kubaj uyinum, min foof kulako kanaale káteyiliit kunab li kánayine, kulako kanaale kayilo kaaken siluufiil jak, ban li kulako bukan kajake, kútuule kúyiniil, jakum bil an alob kulim kajakut aya li hulimahu hata Ateemit.

⁶ Uwankulen foof báfulabu min kubaj uyinum. ⁷ Awu humumi ulako li wahoowah feh bukittenuolum bata buloņ bajake. Baliikenelabu booli bujow bulako baliikene bata maļegen ban li bucol macol. ⁸ Kulimaku kuya koote kulako kulim kacole kan an ayilaat áhoogul, bájum kulatoolayi jakum kulob kulim kajakut kuya li alolaal, min kubaj ñisuu.

⁹ Bukanabuku kammuu emiikeel koote kútuul li wahoowah feh kunahaanaku kakiliilumuu. Koote kuņes min kukaaniil súumiil, ban jakum kunaak kuceenjiil. ¹⁰ Jakum foof kúkuwetiil wahoowah. Kunaak kúhiis nanoonan kaanaku buko bukan kajake ban li kuļegen, mantee li kúbinken li wahoowah feh, baliikenelabu bata Ateemit ammuu Afakenaawu oololaal.

¹¹ Mata Ateemit láhihhiis kájiyaku koola bájum bukanabuku feh li kúfakum li ko. ¹² Ateemit li kájiyaku unku laliikenumolaalumuu etey bakaanelabu bajakutumuu li kásiibowaku kata adunaayi inye, min uloņaal li adunaayi inye buloņ bata bukan kabaje uyinum ban li kucol, buloņ bata kátuul Ateemit. ¹³ Muñowu lóotumaalumuu ukobaal hunakahu hásumaaahu han úkangumaamuu li ho. Hunakahu nan máyiineniyamu mata Ateemitawu oololaal áamakawu ammuu Yéesu Kilisita Afakenaawu oololaal, mommmuu li múlanul.

¹⁴ Lasensen buloņabu boola humum bo boot li alolaal, boot kafakenolaal li majakut manooman min

akaanolaal bukan kanabe káami koola balewool, kahankene li kakaan majake.

¹⁵ Ujówum li huhaanaahu huya min ulob wahawu unwu, boot kawankulen mantee foof kawataten bukan, ban jakum ukat an min abesi.

Buloņ bata an áyinene li Yéesu

3 Uwayiļen bukanabuku feh ooniil koote kuwalenoolo hákil kunahaanaku kaakumuu etaa-mayi, li kaakumuu kuhaanaaku, ban li kunaak kútuuliil, ban li kunaak foof kukaan majake manooman. ² Jakum kulob majakut kuya li an. Kootut kunaak kúmuyiten bukan, ban koote kukaan bukan kásuume. Koote kulako bukan kájoobiye uyinum nanoonan hákil bukanabuku feh. ³ Li maļegenamu, alolaal foof lulakowaalako no bukan kahaasut wahoowah, kátuulut Ateemit, li bukan kájime. Lulakowaalako no emiikeel yata kásiibo li kásuum kanookan, ban li uloņaal no buloņ bata búļafut li kásiibo, min ukaanoolowaal no bukan kajakut majak, ban li uhoyoolaal. ⁴ Bale nan Ateemit ammuu Afakenaawu oololaal, áhiisumuu másumamuu li húbooliyahu han abajumuu boot li bukanabuku, ⁵ li afakenolaal, ban inti bakaanelolaal bacole bújiye, bale káyiyenaku kan áyiyenolaamuu kújiye. Láfakenumolaafaken li kábatiisaaku kata li malamuu, li búkaanum bata Buyinumabu Banabaabu bakaanemuu an alaañ an awunkul, min abaj buloņ buwunkul. ⁶ Ateemit lájowunjomum li Yéesu Kilisita ammuu Afakenaawu oololaal, min ayiis ñáa' Buyinumabu umbu Banabaabu li alolaal. ⁷ Ateemit lakankan mo, bájum li ujokaali bukan kacole humum hata kájiyaku koola, min buloņabu bábaneliitumuu ban úkangumaamuu li bo bulako boololaal. ⁸ Laalu hulim hata maļegen.

Lifañe min ulob unooten mata kulimaku unku, mantee bukanabuku káyinenumuu li Ateemit li kujooņoo to li maļegen min kukaan wah wajake. Wahawu unwu ujakumuu ban li ubaj jáliņ li bukanabuku feh. ⁹ Bale awu utey búwonnoolabu basoņetaabu li elob mata uland, búceerņoo li búwonnoo mata eluwaayi: wahawu unwu ubajut jáliņ, ban buļuuho. ¹⁰ An agiiloole bukan, fan ujand ulobool ñano, akatutumuu li ulobool búļubut, fúlum tómmu jakum ubaj wahoowah li anawu ummu. ¹¹ Uhaas oon an loon muñowu, láfuffu' li bútinabu bacolaabu, ban uhoofoolawu woola úhihhiis kaanaku okila humumool ábetoolo ló.

Kasaab kúbanum

¹² Nan emmuu íboñuli Alitemaas mantee foof Ticik, li ukaan wahoowah min ubil újowubenulom li ésukayi yata Níkofoliis, mata bo lifañe min ikaan taņayi yata kutontaku. ¹³ Ukaan manooman min ulamben Senaas ammuu akooņena buko li Afolos li kañaaoolaku

kooliil, ban li ujuke to jakum bil kúbajaati wah wan jokiil li wo. ¹⁴ Bukanabuku koololaal kooote kuhanken min kuliiken kakaan wah wajake, boot bil kalambenoo li wah wan jokolaal li wo ḡáá', jakum bil kubaj buloḡ babajut jáliḡ.

¹⁵ Bukanabuku feh kammee lí ínje, kusaafuli. Usaaf kufaalolaal káyinenumuu li Yéesu loon alolaal. Kájiyaku kata Ateemit kujow kulako li bukuluul foofu-ul feh.

FILEMON

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Fool li hukuļ lalakowe min akiic eleetalayi inye boot li Filemon. No unnu, Filemon akila li é sukayi yata Kolos, ban li alako an ata Ejanguwayi yata bo. Li eluufayi yoola ekeleceyayi yata é sukayi yata Kolos enaake ewoog min eļaw. Fool okila ájimuu Filemon li áyinen li Kilisita.

Filemon lababbaj no amiikeel an koone Oné sim. Oné sim, yo yommuu «an abaje jáliņ». Oné sim ammuu amiikeel, li atey bata Filemon akiloolumuu, min ajow atook Fool li hukuļahu. Nan Oné sim alohumuu Fool, li áyinen li Yé esu Kilisita ban li alamben Fool nǵaa'. Bale emmuu Fool abukewool Filemon ban li áwooluwool nǵaa', muñe'e li ajok kaanaku boot min akaan Oné sim alaañ boot bata Filemon, mata li eluwaayi kikkiic ló kaanaku amiikeel anoowan ateye bata anahaanool fan abaj katek káamak. Mó mújimuu, Fool li akiic eleetal boot li Filemon. Li eleetalayi inyu, Fool laļawuļaw ló Filemon kabonket, ban li alobool min ayab Oné sim boola, loon atuyool humum hata Kilisita, bale inti loon amiikeel.

Kasaafoo

1 Injé Fool akuļimuu mata Yé esu *Kilisita* áji, ikiice eleetalayi inye íginnoo ló atuyolaal *Tímote*.

Awu Filemon likiiculo yo, ammuu ábukewoli li áfaaloli ata bulok. ² Likikkiic yo foof boot li áliinolaal Afiya, li boot li afaalolaal Alisif an oomaalumuu li bútajabu banolabu. Eleetalayi inye likikkiic yo foof boot li ejanguwayi yammuu li eluufayi yooli. ³ Ateemit Atubawolaal li *Amañenawu* Yé esu Kilisita kujow kusenuul káji li kásuumaay.

Fool li asal Ateemit mata Filemon áji

⁴ Atuyom Filemon, nanonon nan ilakowe kaļaw, fan íjimeni ban li isal Ateemit úmbaam. ⁵ Mata lijame bukanabuku li kulob mata húbooliyahu han úboolimuu bukanabuku feh kammuu kata Ateemit, li káyinenaku kan ubajumuu li *Amañenawu* Yé esu. ⁶ Liļawe Ateemit mantee káyinenaku unku kanolaku kan ubajaalumuu awu li áloli, li kubaj jáliņ. Mó mújimuu úhiis majakaamu feh man uyilimuu ukaanaal boot li *Kilisita*. ⁷ Atuyom, húbooliyahu hooli hújiwonji li ibaj ésumansuum yáamak li kawankulen, mata lújjii uyinumawu wata bukanabuku kata Ateemit li ubah.

Fool li aļaw Filemon min ayab Oné sim li kásuumaay

⁸ Wahawu unwu újimuu, maayeet min ibajumuu kakaañen kabilumulo li Kilisita min ilobi waa lóotimuu ukaan, ⁹ bale haņ majak iļawi wah li kajawaku kata hú-

booliyahu, ínje humumom Fool ahallenumee, háņum muñe'e nan emmee foof li hukuļ mata Yé esu *Kilisita* áji. ¹⁰ Lifañe min iļawi wah boot li Oné sim †, ammuu muñe'e añoolom li káyinenaku láale li hukuļahe.

¹¹ Naanaņ Oné sim ájaliņuti maayeet, bale muñe'e lájaliņolajaliņ, awu lí ínje.

¹² Muñe'e boot min ílaañenuliwool, okila ammuu bugeb bata ínje humumom. ¹³ Lifañeene min ítukool eeken téetiwow, min akaanom wahawu wan awu ooteenumuu ukaanom, láale dán emmee li hukuļ mata Hulimahu Hásumaaahu húji. ¹⁴ Bale ifañut min ikaan wah awu balobutom kayinooli. Ifañut min ituuņi ukaanom majakaamu ummu, bale lifañe min awu humumi unong min ukaan mo.

¹⁵ Nakee Oné sim lafanfan áfu' booli kunak, bájum li abil álaañul li uyabool booli boot nanonon. ¹⁶ Ban jakum uyabool loon amiikeel laam, bale uyabool jak haņ nǵaa' amiikeel: loon atuyi an uboolaat. Injé humumom, Oné sim atuyom an iboolaat laam, háņum awu jan emmuu ani laam ban li áami foof atuyi li *Amañenawu*.

¹⁷ Nokoomuu loon lujokonjok loon ínje afaali, uyab Oné sim booli loon óotimuu uyabom booli.

¹⁸ Nokoomuu foof loon latittil li awu mantee foof laakisaak, li uņa' wahawu unwu feh ukaan li kajawaku kúmbaam. ¹⁹ Injé Fool humumom ítuke li kaņenom min ikiiculi kulimaku unke. Injé Fool humumom, fan ilaañeni. (Bale ilet li ijowi kawayiļen kaanaku awu humumi lookonsook buloņabu buya humum bo.) ²⁰ Atuy-

† Oné sim: yo yommuu «kabaj jáliņ.»

om, liyaaki, ulambenom li wahawu unwe li kajaw kata Amaanenawu: Ukaanom súum li buyinum, ínje jam-muu atuyi li Kilisita.

²¹ Likiiculikiic eleetalayi inye mata líyinenyinen kaanaku fan ukaan loon ilobimuu. Ban foof lihaase een fan ukaan han to. ²² Ufalewom li manolamu foof káfit ukat to, mata libabbaj kákangum kaanaku Ateemit fan ásooniyen uɓawawu wooluul min álaañenulom boot booluul, ban let fiyo.

Kasaafu kúbanum

²³ Efafulaas ammee li hukuɓahe lí ínje mata Yéesu Kilisita áji, lásaafuli. ²⁴ Maak li Alisitaak, li Demaas li Lík kammuu kufaalom kata bulok, kúsaafuli foof.

²⁵ Kájiyaku kata *Amaanenawu* kujow kulako li bukuluul.

ÉEBULO

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Anawu akiicumuu eleetalayi inye, akaanut ló kajawaku koola. Alobut foof ayi lakiic yo boot. Lakankaan an ahaase múkaaniinamu mata kata Gilees. Lahahhaas njáa' kulimaku kata Húfaalumahu Huhaanahu. Manooman lakikkiic boot li bukan káami kusuwif. Lakikkiic yo min awankulen bukanabuku kaaneyimuu éebulo, káyinenu-muu li Kilisita ban li kálaameniil, mantee li kútuk lit káyinenaku kooliil.

Elíbalayi inye ebaje ugeb újuba. Bugebabu bútinaalabu (Hútijahu 1:4-10:18) búhiisolaahiis kaanaku Yéesu lahañe kumalakaabuku kammuu li emitayi. Lahañe Móyiis li kúlambaabuku káamakaku kata no li húfaalumahu huhaanaahu. Hákil Ateemit, Yéesu álamba áamak laam. Lanokoonokoo loon Melikisedek alako nomuu áyii li álamba li tañayi yata Abulaham. Yéesu lasenoolosenoolo min aket boot kabonket uhoofoolawu woololaal ñano ban kale. Sínuukulerjasu sanaake sisilayimuu naanañ siyilaat sífulen uhoofoolawu woololaal.

Li bugebabu bújubutabu (10:19-13:17), anawu akiicumuu eleetalayi inye lawankulenwankulen ló bukanabuku kaaneyimuu éebulo min kuhanken min kútuk lit káyinenaku kooliil li Yéesu. Lawankulenwankulen kukelece-naku umbuku min kujukelum li bukanabuku kata naanañ kabajumuu káyinen káamak (Hútijahu 11), ban li kukaan sítijiiil feh li Yéesu balewool (Hútijahu 12:2) buko balakowe hákil kulatoolayiil.

Li ábanum eleetalayi yoola li kásooniyen li basaaf.

Muñe'e Ateemit li Añoolool lálobume li bukanabuku

¹ Naanañ, Ateemit lanaanaak ájowum li *kufulofetaku*, min alob li situubawolaal sihaan ñameeñe ban li malobe mameeñe. ² Bale muñe'e li tañaye ébanumaye, li Añoolool lálobume li alolaal. Li akila lajuujume adunaayi li wahawu feh wáami lómuu, ban akila lakaan tomuu boot min akil wahoowah feh.

³ Kaleñaku kata máyiineniyamu mata Ateemit li Añi-ilawu ummu koom. Li akila bóonowabu bata Ateemit bujukimuu. Hulimahu hoola habajaahu sembe lañale min afeb adunaayi. Nan ágiilenumuu bukanabuku li uhoofoolawu wooliil aban, li ajow abah haatiya tiya emitayi kañen kúli Ateemit abajaawu sembe.

⁴ Añiilawu lahañe njáa' *kumalakaaku*, mó lí múji Ateemit li asenool kajaw kahañe kooliil. ⁵ Li maJegenamu, Ateemit ámusut aan akee li kumalakaaku:

«Awu ommuu Añoolom,
Hunakahu hata síyaat ínje emmuu Atuubayi.»

Amúsut foof alob mata amalaka aan:

«Fan ilako Atuuba oola,
ban akila fan alako Añiil úmbaam.»

⁶ Ban foof nan Ateemit áboñulumuu li adunaayi inye añoolool ajandumuu abuki, lansaam:

«Kumalakaaku feh kata Ateemit,
koote kumanenool.»

⁷ Li alob mata kumalakaabuku aan:

«Ateemit fan akaan
kumalakaaku koola kulako uyinum,
li akaan kulokaaku koola kulako
kúlaañaañ kata sambun.»

⁸ Bale li alob mata Añiilawu aan:

«Awu ammuu Ateemit,
efenjenjaye yooli yata jáyiyaju
inyu to boot nanoonan.

Fan ooken bukanabuku kata
jáyiyaju jooli li bakaane bacole.

⁹ Awu wah wacole lufañe,
min uhoy wah wajakut.

Wahawu unwu újimuu Ateemit,
Ateemit ooli,

li aña' éduulij yakaane
ésuumansuum min ásiwi,
hañ kunaboolaaku kooli feh.»

¹⁰ Ateemit li afamen aan:

«*Amaañen*, laalu awu ujuujumuu
etaamayi li húkitumahu;
emitayi kañeni kulok yo.

¹¹ Wahawu unwu feh fan ubil újim,
bale awu ummu to boot nanoonan.

Etaamayi li emitayi fan sineg loon wañ.

¹² Fan ubooñ so loon hukaafa

abooñeyimuu,
 ban fan úfulen so loon wañ
 úfuleneyimuu min ukaan sakee;
 bale awu anolawu loom,
 ban bulonjabu booli búbaneliit.»

¹³ Ateemit ámusut aan akee
 li kumalakaaku koola:
 «Ubil ubah kañenom kúli,
 boot yok nan emmuu li ikaani
 kulatoolayi úkakul.»

¹⁴ Kama inti kumalakaaku uyinum koom wáami li bulok boot li Ateemit? Inti Ateemit laboñeboñ kumalakaaku kujow kulamben bukanabuku káatimuu kuyab kafakaku kutowo?

Kafakaku koololaal kubabbaj jáliñ yáamak

2 Wahawu unwu újimuu lootaale kama uhañaal makaan to uyinumolaal jak li kulimaku kan uja-maalumuu, jakum bil ulowaal li hújim. ² Hulimahu han *kumalakaaku* kulob nomuu, hulakolako hulim hata maļegen, ban anoowan áhoogulo hó mantee foof átu-ulut hó, lababbaj katek kacole. ³ Muñe'e kama buu alo-laal humumolaal uyiliyaale ufakaal li katekaku unku, alo-laal bacucaale kafak káamak loon unku? *Amaañe-nawu* humumool okila ajande alob mata kafakaku unku. Fúlum tó, bukanabuku kajamumuu mata ko li akila, li kulobolaal kaanaku maļegen. ⁴ Ateemit humumool li ájowum li búhiisenum, li bakaane babaje sembe, li wah wájaahaleniyé min áhiis kaanaku kulimaku kan kulobumuu maļegen. Ateemit láhihhiis foof wahawu unwu min asenumuu bukan úji wata Buyinum-abu Banabaabu loon afañumuu.

Anawu ayilimuu áji bukanabuku li kufak

⁵ Li maļegenamu, adunaayi yammuu li ebil yan ulobaalemmuu mata yo, Ateemit aņalut yo abet li kuņen kata *emalaka*. ⁶ Akee lansaam tikee:

«Ateemit, waa áļahukowan aam,
 mata min uwayiļowool?
 Waa añool húkow huļa aam,
 mata min ucookoolool?»

⁷ Lukankaan min kumalakaaku
 kufan kuhañ áļahukowan jakee;
 li ukaanool abaj *máyiineni* li kasal.

⁸ Li uñá' wahawu feh uwalenool li koot †.»
 Nokoomuu loon Ateemit lasensen áļahukowan kayile li wahawu feh, yo yommuu kama bajut wah wan akat bo wan abajut kayile li wo. Bale boot yok muñe'e, ujukolutaal kaanaku áļahukowan lababbaj kayile li wahawu feh. ⁹ Ban lujukaale kaanaku Ateemit lakankaan min emalakaayi efan ehañ jatit Yéesu, bale muñe'e labaje *máyiineni* ban li aluukeni, humum hata eketayi yan

† 2:8 *Ukijenawu* 8:5-7

aketumuu li sílaam ló. Wahawu unwu újimuu Yéesu li ajaken eketayi boot kafaken bukanabuku feh, humum hata kájiyaku kata Ateemit. ¹⁰ Li maļegenamu, Ateemit akila áuwuene wahawu feh wabajumuu, ban wahawu feh ubabbaj boot li akila. Min ban, lakankaan min kameeņe li bañoolool kulako li máyiineniyamu moola. Emmuu Yéesu akila afakeneyiilumuu, mó mújimuu Ateemit li áati akaanool ájowum li sílaam mantee li áli-ij jak.

¹¹ Yéesu okila ágiilenemuu bukanabuku li uhoofoolawu wooliil, ban bukanabuku feh kan ammuu li kágiilenaku, buko foofiil feh Atuuba ano kubaje. Wahawu unwu újimuu Yéesu asuuwut bahooñiil kutuyool, ¹² nan aanumuu:

«Fan ilob mata kajawaku kooli kutuyom,
 fan isali hákil huwoogahu.»

¹³ Li alaañen aan:

«Injé fan íkangum li Ateemit.»

Li aan foof:

«Injé umme li bañiilabu ló ban Ateemit asenommuu.»

¹⁴ Emmuu kama bañiilabu umbu kúļahukowan koom, Yéesu humumool foof li aña' bóono bata áļahukowan, mantee li ájowum li eketayi yoola min ágooten Sayitaane aakumuu sembaasu sata eketayi. ¹⁵ Mo foof lá-fakenummuu bukanabuku kan kákoliyaku kata eketayi kukaanumuu kulako emiikeel li bulonjabu booliil feh.

¹⁶ Li maļegenamu, let kumalaka labile kalamben, bale bubukoolumabu bata *Abulaham* labile kalamben.

¹⁷ Wahawu unwu újimuu li áati anokoo li kutuyool li wahoowah feh, bájum li alako álamba áamak ayilo káyiyan bukan, ban li aļegen li bulokabu bata Ateemit min ahal uhoofoolawu wata bukanabuku. ¹⁸ Emmuu akila humumool lálallaam sílaamasu sabilumulomuu li jabuutoo, muñe'e layilo alamben bukanabuku kan kommuu li kabuutoo.

Yéesu lahaņe Móyiis

3 Kutuyom, mó mújimuu bukuluul jammuu bukan kanabe, ban Ateemit li ahooñuul, joote jijuke li Yéesu ammuu anawu an Ateemit áboñulumuu li *Alám-baawu áamakawu* ata káyinenaku kooluul kan ulobaalemmuu mata ko. ² Li maļegenamu, Yéesu lakankaan wahawu feh loon Ateemit aļusoolumuu afañumuu, loon foof *Móyiis* akaan nomuu li eluufayi [feh] yata Ateemit. ³ An ateefumuu eluuf, anawu ummu fan ahañ maluukeni eluufayi humum yo. Mó mújimuu, Yéesu li atook min máyiineniyamu moola muhañ mata Móyiis. ⁴ Li maļegenamu, eluuf yanooyan ebaje an ateef yo, bale anawu ateefumuu wahawu feh, okila ammuu Ateemit. ⁵ Móyiis okila lakankaan li maļegen wahawu feh loon Ateemit afañumuu li eluufayi yoola, loon alakomuu aloka áami li alob wahawu wan Ateemit ammuu li abil álobul. ⁶ Bale *Kilisita* lakankaan

wahawu feh wan áatimuu akaan, loon ammuu Añi-ilawu an kukatumuu eluufayi yata Ateemit aaken. Ban alolaal oomaalumuu eluufayi yata Ateemit, nokoomuu loon lútukaatuk jak li káwooluwaku li kákangumaku kan súumolaamuu li ko.

Kayoołowaku kata bukanabuku kata Ateemit

⁷ Wahawu unwu újimuu, loon Buyinumabu Ban-abaabu bulobumuu:

«Síyaat, jijamumuu hulimahu hata Ateemit,

⁸ jakum jilaaŋen uyinumawu wooluul,

loon nan situubawuul sihaan

sihoy nomuu bátuul Ateemit,

nan kuyooboolumuu li kayiinaayaku

min kujukum li akila †.

⁹ Ló li kayiinaayaku,

situubawuul sihaan siyoobonyoob

min sijukum lí ínje,

ban kujuke wahawu wan

ikaanumuu li simit soono kúyii kúluba.

¹⁰ Wahawu unwu újimuu li

iwuñeteen bukanabuku umbuku,

min een no: “Uyinumawu wooliil

úguuhoweguuhó nanoonan.

Kúnaanumut wahawu wan

ifañumuu min kukaan.”

¹¹ Nan huuñom hulitumuu, li inuu een:

“Let kunoken li etaamayi dán

ilobumuu kakaaniil kuyooŋo!”»

¹² Kutuyom, jijuke to jakum bil an li bukuluul abaj buyinum baŋoto, báyinenut, baate bukaanool min abet búsol Ateemit aloŋumuu. ¹³ Joote kama jinaak ji-wankulenoo nanoonan nan uyiliyaale oonaal «síyaat» yan Bakiicelabu bulobemuu mata yo, bájum jakum an li bukuluul ahoy bánaanum, min akat kahoofoolaku min kubuntool. ¹⁴ Li maŋegenamu, alolaal kunaboola kata *Kilisita* loomaal, nokoomuu loon lútukaatuk lit kákangumaku kan ubajaamuu li húkitumahu, boot yok li húbanumahu. ¹⁵ Wahawu unwe Bakiicelabu bulobe:

«Síyaat jijamumuu hulimahu hata Ateemit,

jakum jilaaŋen uyinumawu wooluul,

loon nan situubawuul sihaan

sihoy nomuu bátuul Ateemit.»

¹⁶ Li maŋegenamu, bukay kujamumuu hulimahu hata Ateemit ban li kuhoy bátuulool? Inti bukanabuku umbuku buko *Móyiis* áfulenulomuu li etaamayi yata Ejíf?

¹⁷ Bukay Ateemit awuñetumuu jow baj simit soono kúyii kúluba? Inti bukanabuku kahoofoomuu, ban li kuket li kayiinaayaku? ¹⁸ Kama bukay Ateemit anuulumuu aan let kunoken dán afaleyilumuu kayooŋo? Inti bukanabuku kátuulutoolumuu? ¹⁹ Ban lujukaale li

maŋegen kaanaku kubilut kuyili kunoken dó humum hata káyinenaatiyaku kooliil.

⁴ Ateemit lalobolaalob kaanaku luyiliyaale ubajaal kayoołowaku kan afalemuu boot li alolaal. Kayoołowaku unku kan alobolaamuu mata ko, lalonge li átuk tó. Kama lootaale ujukelaal to jakum bil an li bukuluul ayinoo li aan kayoołowaku unku kufakoofak.

² Li maŋegenamu, alolaal luyabaayab Hulimahu Hásumaahu hata Ateemit, loon foof bukanabuku kalakomuu li kayiinaayaku kuyab homuu. Bale hulimahu han kujamumuu, hubajut li buko jáliŋ yanooyan, mata nan kujam homuu kuyabut ho li káyinen ló. ³ Alolaal jáyine-naalumuu, fan ubajaal kayoołowaku kan Ateemit aanumuu:

«Nan iwuñetumuu, linuunuu een:

“Let kunoken li etaamayi dán

ilobumuu kakaaniil kuyooŋo.”»

Lalollob loon muña'a, bulokabu boola bo bafin min bubane yaan no nan ajuuŋumuu adunaayi. ⁴ Li maŋegenamu, lollob tikee li Bakiicelabu mata hunakahu hutoken li húlubutahu kaanaku: «Ateemit li ayooŋo li hunakahu hutoken li húlubutahu okila bakaane bulokabu boola feh.» ⁵ Li kulaañen kulob li hulimahu hanolahu koon: «Let kunoken li etaamayi dán ilobumuu kakaaniil kuyooŋo.» ⁶ Bukanabuku kajandumuu kujam Hulimahu Hásumaahu, kunokenut li etaamayi dán Ateemit alobumuu kakaaniil kuyooŋo, mata kútuulutool. Bale boot yok muñe'e, baje kukee kayilo kunoken dán Ateemit afaleyilumuu kayooŋo. ⁷ Mó mújimuu, Ateemit li alaañen ajok hunak hukee haaneyi «Síyaat». Muñe'e li bil fiyo, li ájowum li áyiyawu *Dayit* min alob hulimahu unhe han ulobeenaalumuu mata ho ubanaal:

«Síyaat, jijamumuu hulimahu hata Ateemit,

jakum jilaaŋen uyinumawu wooluul.»

⁸ Li maŋegenamu, nokooleenumuu loon Sósuwe lájowetunjowetum bukanabuku kata Isilayeel dán kufaleyilumuu kayoołowaku unku, Ateemit let alobeen mata hunak hakee, ló bafiyowe. ⁹ Kama baje kayooŋo loon kata hunakahu hutoken li húlubutahu kaano to boot li bukanabuku kata Ateemit. ¹⁰ An anokenumuu dán Ateemit afalemuu kayoołowaku, anawu ummu fan abaj kayooŋo li bulokabu boola loon foof Ateemit humumool ayooŋomuu li boola. ¹¹ Mó mújimuu, lootaale kama ukaanaal wahoowah min ubajaal kayoołowaku unku, jakum bil an li alolaal alo, okila banabe li bukittenoolumabu bata bukanabuku kátuulutoolumuu Ateemit.

¹² Li maŋegenamu, Hulimahu hata Ateemit hulonlon ban li hubaj sembe. Huhaje mañek ékundu yanooyan. Fan hunoken boot yok kata láala hujow húgaatuloo yaalay li buyinumabu, síŋullumasu li múgundamu, ban li hutiib kásiibowaku li uyinoowu wata buyinumabu. ¹³ Bajut búwuwenum ban Ateemit ayilaat ajuk.

† 3:7-8 *Húwuyahu* 15:22-25; 17:1-7; 32:1

Wahawu feh úhimulohimulo ban li uweeteni hákilool, ban anoowan li alolaal fan abil alob asenool mata wahawu feh wan akaanumuu.

Yéesu ammuu álambaawu áamakawu abajutumuu ka-hoofoo

¹⁴ Emmuu lubajaale *álamba áamak* abaje sembe, ajowumuu boot li emitayi, ammuu Yéesu Añiilawu ata Ateemit, kama útukaal lit káyinenaku kan ulobaale-muu mata ko. ¹⁵ Lubajaale álamba áamak ahaase mata búgootowabu boololaal. Li maļegenamu, álambaawu oololaal labuutoolibuutoo li wahoowah feh loon alo-laal, bale akaanut kahoofoo. ¹⁶ Lootaale kama ukoojaal li káwoolu ló, efenjerjaya yata kájiyaku yata Ateemit, mantee li ubajaal káyiyen li káji, ban li ubajaal kalam-ben nan emmuu jokolaal li ko.

5 Li maļegenamu, álamba áamak anoowan aļusu-mi li bukan, laļusilus min akaan bulok bata Ateemit boot li bukanabuku umbuku. Fan áhiis Ateemit wahawu wan kusenumuu li usilaawu wooliil boot mata uhoofoolawu.² *Alámbaawu áamakawu* layilo ánaanum bukanabuku kahaasutumuu wahoowah li kájimumu, mata akila humumool lágootogooto. ³ Bú-gootowabu boola umbu bújimuu láati áfulen kasila boot li uhoofoolawu, ban inti boot li uhoofoolawu wata ésukayi bale, bale foot li woola akila humumool. ⁴ Ban, an ayilaat asenoolo kasalaku unku kata kalako álamba áamak. Ateemit akila ahooñemuu an boot li bulokabu umbu, loon ahooñemuu *Aalorj*.

⁵ *Kilisita* humumool foof asenoolowut kasalaku unku kata kalako álamba áamak, bale li Ateemit láyabum kó, aanoolumuu:

«Awu ommuu Añoolom;
Hunakahu hata síyaat ínje emmuu Atubayi.»

⁶ Ateemit li alob tikee foof aan:

«Awu álamba loom boot nanoonan
loon Melikisedek †.»

⁷ Nan Yéesu alakomuu li buloņ baabe li etaam, lanaanaak aļaw ban li ayaakoo Ateemit li sikaaw butiya li muhuu ló. Lakankaan mo mata Ateemit ayiliyeenu-muu afakenool li eketayi. Ateemit li ayab kaļawaku kata Yéesu mata látuulootuul. ⁸ Maayeet min Yéesu ammuu Añiilawu ata Ateemit, bale li aliikenum kátuul li wahawu feh wan álaamumuu. ⁹ Nan Yéesu aje'e áliiņumu jak, li áji bukanabuku feh kátuuloolumuu li kufak boot nanoonan. ¹⁰ Ateemit li akaanool alako álamba áamak loon Melikisedek.

Lootaale ankaal li káyinenaku koololaal

¹¹ Mata hulimahu unhu, áloli jibaje wah wameeņe elob to, bale séngisengi min jikittenuul, mata bukuluul jihilut kánaanum wah. ¹² Li maļegenamu, fiyowe nan

bukuluul jooteen jilako kuliikena bukan wah, bale bukuluul loņe li jokuul min an alaañen aliikenuuł wa-hawu útinaalawu wata kulimaku kata Ateemit. Muñe'e tan bukuluul jommuu, jokutuul li búkuumenuma baļaaļe, bale miil jokuul li mo. ¹³ An áloņume miil, ahaasut wahoowah mata hulimahu halobumuu mata macolamu, mata kafooceek laam. ¹⁴ Bale búku-umenum baļaaļe, bo bata kunahaan, kan uhaasumuu oon li bakaaneliil kuyilo kulaso min kuhaas wahawu wajakumuu li wajakutumuu.

6 Wahawu unwu újimuu lootaale ukataal bo wahawu útinaalawu wan uliikenaalumuu mata *Kilisita*, min útiwowaal uliikenaal wah wata kunahaan, ban jakum úlaañulaal li wahawu wakulumuu huhaalahu hata baliikenelabu umbu, wammuu: kabets búsol bakaane bajakut, min útiwo úyinen li Ateemit, ² buli-iken mata kábatiise li mata kawalen kuņen li húkow hata an min ļaw, mata kayitowul li eketayi li mata bati-ibabu bata boot nanoonan. ³ Wahawu unwu lóomimuu li ukaanaal, Ateemit okila bafañe. ⁴⁶ Kama muñe'e buu éemi li nokoo bukanabuku kalaañumuu li buloņabu booliil buhaanabu? Kulakowenlako li mawuņaamu mata Ateemit. Kujakenjaken li kájiyaku kabilumulomuu li emitayi, ban li kubaj jooliil li Buy-inumabu Banabaabu. Kujuke buu Hulimahu hata Ateemit húsumumuu eeno, ban kuhaase mata sembaasu sata adunaayi yammuu li ebil, bale li kulaañ kulo li buloņabu booliil buhaanabu. Muñe'e an ayilaat alaañen akaaniil min kútiwo kuņa' buloņ buwunkul, mata buko kulaañenlaañen kuņa' Añiilawu ata Ateemit kujow kubaan li ekuluwaayi, min alaañen ageli hákil ésukayi feh.

⁷ Li maļegenamu, etaam ehobumuu mal emitayi bal-aalene yo ñameeņe, min banuunuken babaje jáliņ buļiilul li yo boot li bukanabuku kan ewañimuu boot li buko, Ateemit fan ásooniyen etaamayi inyu. ⁸ Bale unuunuken wata újenkuun li banuunuken bata úbuja buļiilulumuu li yo, ebajut jáliņ. Ateemit fan áfaahen etaamayi inyu, ban fan ebil ésuli.

⁹ Kútuyoli kan jiboolaat, maayeet min áloli jilobemee loon muñe'e, híitolihit kaanaku bukuluul jumbuku li bútinabu bajakaabu, bammuu bata kafakaku. ¹⁰ Li maļegenamu, Ateemit alet Ateemit acolut. Let amojen wahawu wan bukuluul jikaanumuu, let amojen foof húbooliyahu han jiiisoolumuu li bulokabu ban jikaanumuu boot li bukanabuku koola, ban jiloņumuu foof li jikaan boot muñe'e. ¹¹ Bale áloli jifañeene min anoowan li bukuluul abaj káyikiļowaku kanolaku boot yok li húbanumahu, bájum wahawu wan jikangum-muu lí wó li ubaj boot to. ¹² Jakum kahankenaku kooluul kúyaakulo, bale jiliikoo li bukanabuku káyinenumuu ban li kuhanken, li kuyab wahawu wan Ateemit alobu-muu kasen.

† 5:6 Ukijenawu 110:4

Ateemit fan akaan wahawu wan alobumuu kakaan

¹³ Li maļegenamu, nan Ateemit aanumuu fan asen *Abulaham* wahawu wan alobumuu kasenool, lanu-unuu li kajawaku koola okila humumool, mata bajut an ahaņool an aate anuulum li kajawaku kata anawu ummu. ¹⁴ Li aan:

«Manooman, fan ísooniyeni ŋáá',
ban fan ikaan min bubukoolumabu booli bumeen
ŋáá'.» †

¹⁵ Maļegen Abulaham li ahanken min akob, li abaj wahawu wan Ateemit alobumuu kasenool.

¹⁶ Bukanabuku kunuulumuu, li kunuulum li kajaw kata an ahaņiil, ban hunuulahu unhu han kunuulumuu fan húji let baj búceenoo banooban. ¹⁷ Muñowu Ateemit afañumuu min áhiis haņ maset bukanabuku kammuu li kubaj wahawu wan alobumuu kasen, kaanaku wahawu wan akila alobumuu an ayilaat wó áfulen. Wahawu unwu újimu li anuu afamen to. ¹⁸ Mo emmuu baje wah újuba wan Ateemit akaane: wahawu wan alobumuu kasen, li hunuulahu han anuulumuu. Wahawu unwu újuba an ayilaat wo áfulen mata Ateemit ayilaat ámal. Wó újimu li ubajaal kawankulen kabaje sembe, alolaal akataal bomuu waholaal feh min ujokaal li kákangumaku kan kusenolaalumuu.

¹⁹ Kákangumaku unku kunokoonokoo li alolaal loon hulankalahu hata yaalayi yoololaal. Kubabbaj sembe ban li kulit, ban li kunoken boot kata láala hufalalahu hata *eluufayi yata Ateemit*. ²⁰ Dó úndu Yéesu ajan-dolaalumuu ajow, anokenumuu boot li alolaal, ban li alako *álamba ámak* loon Melikisedek, boot nanoo-nan.

Melikisedek áyii li álamba

7 Melikisedek okila áyii lalakowe ata é sukayi yata Salem li álamba ata Ateemit ata Haatiya tiya. Nan *Abulaham* alakomuu élaañumul bata hutikahu han aheekumuu kúyiyaku, Melikisedek li ajow kufam ban li ásooniyenool. ² Abulaham li asenool bújufabu bata wahawu feh wan áņalulo bómmu. Kajawaku unku Melikisedek, yo yommuu «Ayii ata macole». Melikisedek áyii ata Salem foof lalakowe, yo yommuu «Ayii ata ká-suumaay.» ³ An ahaasut atuubawool li jaawool. Abajut kaland. Bajut tan an alobe mata hunakahu hata kabukiyaku koola, mantee foof mata eketayi yoola. Lanokoonokoo li Añiilawu ata Ateemit, ban li áami álamba boot nanoo-nan.

⁴ Jijuke min jijuk buu Melikisedek áamimuu an áamak, mata min ahaanawu Abulaham asenool bújufabu bata wahawu wahaņumuu majak wan áņalulumuu bata hutikahu. ⁵ Ban, *eluwaayi* yata Móiis yonsoon maayeet bubukoolumabu bata Abulaham boote

† 6:14 *Húkitumahu* 22:16-17

busen bújufabu bata wahawu feh wan kubajumuu. Koote kusen bo kutuyiil kammuu bañiilabu bata Lebi bammuu é lamba ††. ⁶ Ban maayeet min Melikisedek aletumuu an ata bubukoolumabu bata Lebi, bale Abulaham li asenool bújufabu bata wahawu wan abajumuu. Fúlum tó, Melikisedek li ásooniyen Abulaham an Ateemit alobumuu kasen wah. ⁷ Ban luhaasaale li maļegen kaanaku anawu áamakawu okila ásooniyenemuu atitawu. ⁸ Taate, bubukoolumabu bata Lebi, bayabemuu bújufabu bukan koom kayilo kuket, bale Melikisedek lahaņiil, mata Bakiicelabu bonsoon ummu li buloņ. ⁹ Bale luyilo oonaal nan Abulaham asenumuu bújufabu Melikisedek, lasenoosen bo áginnoo ló bubukoolumabu bata Lebi bayabemuu bújufabu. ¹⁰ Li maļegenamu, maayeet min kite eenimuu nan Melikisedek ajowumuu kufam buko li Abulaham Lebi babukoluti, bale luyilo oonaal kata láala atuubawool ahaan Abulaham lalakowe.

¹¹ Jílambaju jabilummu li Lebi li jo eluwaayi yata Móiis, yasenimuu bukanabuku kata Isilayeel, ehajomuu. Ban nokooleenumuu loon é lambaayi yabilummu li kalandaku kata Lebi ekaanenkaan bulok banabe, let tookeen min álamba akee áfulul li kalandaku kata Melikisedek, búti li kalandaku kata *Aaloņ*. ¹² Mata li maļegenamu jílambaju jibutoomuu, yo yommuu eluwaayi foof fan ébuti. ¹³ Imban, Amaaņenawu oololaal an kulimaku unke kulobimuu kuya, okila li kaland kakee láfulumulo, ban bajolut an li kalandaku unku akaane bulokabu bakaaneyimuu li *husilaahu*. ¹⁴ Li maļegenamu, anoowan lahaase aan *Amaaņenawu* alobut wahoowah mata é lambaayi aya li kalandaku unku.

Alámba akee anokoole li Melikisedek

¹⁵ Wahawu unwe újimu hulimahu unhe li huhaņ maweeto: álamba akee áfululo, anokoole li Melikisedek. ¹⁶ Inti li *eluwaayi* mantee foof li kaņoon kata an láamum álamba, bale li sembe sata buloņ bayilaat buban láamum álamba. ¹⁷ Li maļegenamu, Bakiicelabu bulollob kaanaku:

«Alámba loom boot nanoo-nan,
loon Melikisedek ‡.»

¹⁸ Kaņoonaku kahaanaku kubajut sembe ban kubajut foof jáliņ, mó mújimuu li kúbuj ko, ¹⁹ mata eluwaayi yata Móiis eyilaat ekaan wah min unab. Bale muñe'e lubajaale *kákangum* kahaņe majak, kayilo kújiwolaal li ukoojaal Ateemit.

²⁰ Ateemit humumool lanuunuu nan aļusumuu *Kilisi-ta* alako álamba, bale nan kaabuku kujokimuu é lamba, Ateemit anuulut. ²¹ Nan Yéesu alakomuu álamba, Ateemit akaanool tomuu lanoosaan:

«Injé *Amaaņenawu* linuunuu een:

†† 7:5 *Kacobaku* 18:21 ‡ 7:17 *Ukijenawu* 110:4

“Fan ulako álamba boot nanoonan!”

Ban let ílaañul li hulimahu han ilobumuu.»

²² Mó mújimuu foof, li Yéesu lúbajumaalumuu káwoolu kaanaku lubajaale *húfaalum* li Ateemit hahanje majak.

²³ Babbaj bukan kameenje kalakowe élamba, mata eketayi éhilihi kulako to kale. ²⁴ Bale Yéesu okila ummu li buloŋ boot nanoonan, ban li áami álamba boot nanoonan. ²⁵ Wahawu unwu újimuu, layilo afaken ñano ban kale bukanabuku kájowummuu li okila min kukooj Ateemit, mata okila ummu li buloŋ min anaak aław Ateemit boot li bukanabuku umbuku.

²⁶ Yéesu okila ammuu kama álambaawu áamakawu ajakumuu boot li alolaal. Lakankaan an anabe, akaanut majakut ban abajut kahoofoo kanookan. Lagi- ilooligiiloo li kuhoofoolabuku, ban Ateemit li atebenool boot haatiya ajow akaay emitayi. ²⁷ Yéesu anokoolut li élamba yaayu yáamakayi. Jokutool min akaan hunakoohunak kasila boot li uhoofoo woola li wata ésukayi. Lakankaan mo ñano ban kale nan asenoolomuu okila humumool. ²⁸ Li maļegenamu, eluwaayi yata Móyiis bukan kabaje búgootoyiil eŋale ekaan élamba yáamak, bale álambaawu áamum tómmu humum hata hulimahu han Ateemit anuulumuu búsoluma eluwaayi, Añiilawu hukaan to. Okila ammuu álamba áamak anabumuu boot nanoonan.

Yéesu ammuu álambaawu oololaal áamakawu

8 Hulimahu hahanumuu kaaku feh kalobimuu, ho hommuu unhe: lubajaale álamba áamak loon ummu. Lababbah li emitayi kaŋen káli efenjenjayi yata jáyiyaju jata Ateemit. ² Okila ummu li kakaan bulokabu boola li eluufayi yáñeyimuu. Eluufayi inyu yo yommuu *kayuntaku* kata maļegen kan *Amaanenawu* akaanumuu, inti an akaan ko.

³ Li maļegenamu, álamba áamak anoowan lakaanikaan to boot kasen busuhen li kakaan kasila, wahawu unwu újimuu álambaawu oololaal áamakawu laate foof abaj wah wan aate asen. ⁴ Aameenumuu baabe li etaam, let alakoween álamba maayeet, mata baje ban élamba yasenemuu busuhen loon *eluwaayi* yata kusuwifaku elobumuu. ⁵ Bulokabu ban élambaayi inyu ekaanemuu bulokolako buliikoolum, búnokoo bata wahawu wabajumuu li maļegen li emitayi. Nokoonokoo loon nan *Móyiis* alakomuu li akaan kayuntaku, Ateemit li aanool:

«Ujuke to min ukaan wahawu feh,
unokoo li bukittenoolumabu
ban íhiisimuu li huyuyahu †.»

⁶ Bale muñe'e bulokabu bata Yéesu buhanje bata kúlamba kaabuku, mata okila ammuu li tutoo *húfaalum* hahanje majak han Ateemit ajokumuu

bukanabuku, ban li huhajo li wah wan alobe kasen wahaje majak.

⁷ Li maļegenamu, nokooleenumuu loon húfaalumahu hótinaalahu hubajeenut tan hucolut, let tookeen min huban min hakee hubil hulako to. ⁸ Bale Ateemit li awataten bukanabuku koola aaniil:

«Jijanten! Kunak kunku li ebil,
Amaanenawu alob,
nan éemi li ijok húfaalum huwunkul,
bukanabuku kata *Isilayeel* li kata *Súda*.

⁹ Húfaalumahu unhu let hunokoo li han ijokumuu situubayiil sihaan, nan ítukiillumuu li kaŋen min ífulenuliil li etaamayi yata Ejíf.
Kujokut húfaalumahu unhu jak,
wahawu unwu újimuu ínje li ikatiil bo.»
Amaanenawu alob.

¹⁰ Amaanenawu li afamen aan:

«Húfaalumahu han ínje emmuu li ijok kata *Isilayeel*,
nan kunakaku unku kommuu li kuban,
ho hommuu unhe:

Fan iŋa' siluwaasu súmbaam ikaaniil li uyinum,
ban li iŋa' so ikiic li sísigilasoo sooliil.

Fan ilako Ateemit ooliil,
buko li kulako bukanabuku kúmbaam.

¹¹ An let laañ jokool min aliiken an an kukine li etaam yano,

let aliiken atuyool aanool “Uhaas Amaanenawu”,
mata buko foofiil feh fan kuhaasom,
kítum li ahanumuu mañiilo,
jow kib li ahanumuu mahaano.

¹² Fan ibonket butilaabu booliil,
uhofoolawu wooliil wo fan imojen wo.»

¹³ Ateemit alobumuu mata húfaalum huwunkul, yo yommuu lalaañene hótinaalahu huhaano. Ban wah uhaan ban li uhallen, let fiyo újimum.

Buu naake kaanumuu li eluufayi yata Ateemit nan húfaalumahu hótinaalahu hulako tomuu

9 Húfaalumahu hótinaalahu hubabbaj uŋoon wata kaław, li eluuf yata Ateemit baabe li etaam.

² Muñe'e li kukaan *kayunt*. Kagebaku kótinaalaku kata kayuntaku ko kunaake kuhooñumuu *tan ñéyimuu*. Baj dó yiil tin sihiitumasu sikaaneyimuu, etaabul, li kúmbuuluwaku kasenimuu Ateemit.³ Búsol hufalalahu hújubutahu, bo bugeb baabu bata kayuntaku bommuu ban koonemuu *tan hanumuu máñeyi*. ⁴ Dó úndu dán hanumuu máñeyi, baj ló *husila* mulakowe. Li baj li ekeesayi inyu foof hunukahuhata Aaloŋ habile húlunfenumuu, li kúlankiinaku kayijimuu nokoo loon ubabalu dán siluwaasu sata húfaalumahu sikiicimuu.

⁵ Sibaanoot sata búwuwenum báyiineniye bata kubey ban koone *Seeluberj*, haatiya káhimenaku kata

† 8:5 Húwuyahu 25:40

ekeesayi bulakowe. Máyiinowamu mata kubeyaku kata úwuwenumawu unwu li múhimen tan uhoofoolawu ubonketeyimuu. Uyilaataal ulobaal muñe'e mata wahawu unwu feh uhantaal.

⁶ Emmuu wahawu feh muñowu ujuuleni, kúlam-baaku li kunaak kunoken hunakoohunak li bugebabu bútinaalabu bata kayuntaku kujow kukaan bulokabu booliil. ⁷ Bale álambdaawu áamakawu bale anokenemuu li bugebabu bújubutabu bata kayuntaku, ñano émitoomit. Fan anoken dó li húsím ló hata énuukulerŋ yasalahi Ateemit, boot li uhoofoolawu woola akila humumool li wata é sukayi. ⁸ Buyinumabu Banabaabu búhihiis to kaanaku, bútinabu bata dín haŋumuu máñeyi let búbabuli, bugebabu bútinaalabu bata kayuntaku bo to. ⁹ Laalu búhiisenum bata wahawu wata muñe'e. Wahawu unwu úhihiis kaanaku usu-uhenawu li usilaawu wata sínuukulerŋasu boot li Ateemit, uyilaat úji buyinum bata an áami li múkaani-inamu ummu li buset. ¹⁰ Uŋoonawu unwu wata mata hutíñ bale, mata ehob li mata múkaaniin mata kágí-ilen. Laalu uŋoon wata ájahukowan walako to boot yok nan Ateemit akaanumuu wahawu feh úbuti.

¹¹ Bale *Kilisita* labiibil, okila ammuu álambdaawu áamakawu ata wahawu wajakaawu wammuu li ebil. Lanokennoken li kayunt kahaŋe maluuk ban li kuhaŋ manab, kan kuŋen kata bukan kukaanut, yo yommuu kulet kayunt káami ló li wahawu wajuujimuu li adunaayi inye. ¹² Nan *Kilisita* anokenumuu ñano ban kale dán ñéyimuu ŋáa', ájowetumut ló húsím hata hulo li hata ámuuna, bale húsímahu hoola humum ho lájowetume min afakenolaal boot nanoonan li uhoofoolawu woololaal. ¹³ Li maŋegenamu, húsímahu hata kulowaku li hata kúmuunaaku, mantee foof kábunfaaku kata sibaasu san kúsulemmu kan kuŋalemuu kúyu li bukanabuku kakaanumuu kahoofoo, bájum kahoofoolaku li kúfu' li siniilasooooliil, min kulako bukan kasete. ¹⁴ Fan wahawu unwu usetene bukan kahofoole kama háŋum húsímahu hata *Kilisita!* Li maŋegenamu, *Kilisita* lájowunjomum li Buyinum-abu baano tomuu boot nanoonan, min asenoolo okila humumool batilut tanootan loon esalah Ateemit. Húsímahu hoola li huseten uyinumawu woololaal li makaane manooman majakut, min uyiliyaal ulokaal boot li Ateemit alonumuu.

¹⁵ Wahawu unwu újimuu *Kilisita* li áami li tutoo húfaalum huwunkul, bájum bukanabuku kan Ateemit ahooñumuu, li kuyili kuyab wahawu wajakaawu wáami tomuu boot nanoonan wan alobumuu kasen bukanabuku koola. Kuyilo kubaj wo, mata babbaj to eket yata an yájimuu bukanabuku li kuyili kufak li uhoofoolawu wooliil wan kukaanumuu li húfaalumahu hótinaalahu.

¹⁶ An alobumuu kulim kata wahawu wan afañumuu min ubaj okila bakete ban li akiic ko akat to, tootook

min híis kaanaku anawu ummu lakeeket tówum wahawu wan afañumuu ubaj. ¹⁷ Li maŋegenamu, kulim kan an akiice min alob waa lafañumuu min ukaani oki-la bakete, wahawu wan alobumuu let uyili ukaani anawu ummu okila li buloŋ. Nan anawu ummu ammuu li aket, no wahawu wan afañumuu min akaani, wommuu li uyili ukaani loon alobumuu. ¹⁸ Wahawu unwu újimuu húfaalumahu hótinaalahu huyilaat hubaj, húsím báyuwowut. ¹⁹ Nan *Móyiis* ayiiŋenumuu hákil é sukayi feh uŋoonawu feh loon *eluwaayi* elobumuu aban, li aŋa' húsím hata bámuuna, [li hata kulow], li mal li búgit bájunke ban, li aŋa' jaan jata anuunuken an koone isof, min áyisen éliibalayi yata eluwaayi li é sukayi feh. ²⁰ Ban li aan é sukayi: «Laale húsímahu hata húfaalumahu han Ateemit aanuulumuu jijok jak.» ²¹ *Móyiis* li aŋa' húsímahu áyisen foof li kayuntaku li wahawu feh wan kuŋalemuu min kulok boot li Ateemit. ²² Loon eluwaayi elobumuu, ebat wahoowah feh li húsím úgiilenewumi, ban uhoofoolawu uyilaat ubonketi húsím báyuwowut.

Eketayi yata *Kilisita* li ekuluwaayi, yo éfulenemuu uhoofoo

²³ Tookumuu min wambuwwu unwu wata maŋegenamu mammuu li emitayi úgiilenumi li usila loon muñowu, kama maŋegenamu humum mo mammuu li emitayi moote múgiilenumi li usila wahane majak unwu. ²⁴ Li maŋegenamu, *Kilisita* anokenut li eluuf yata Ateemit yan kuŋen kata bukan kuteefe. Eluufayi inyu elakolako kambu bale kata eluufayi yata maŋegen yata Ateemit. *Kilisita* lanokennoken li emitayi humum yo, ajow alako muñe'e hákil Ateemit boot kalambenolaal. ²⁵ *Alámbaawu áamakawu* ata kusuwifaku lanokenenoken li eluufayi yata Ateemit li húsím ló hata énuukulerŋ. Bale *Kilisita* anokenut ló ajow asenoolo okila humumool ñameeŋe alako esalah. ²⁶ Letumuu mo, kama fan álaameen ñameeŋe kábilum nan adunaayi ejuujimuu. Li maŋegenamu, *Kilisita* lálajuulaŋul ñano ban kale muñe'e, nan adunaayi ebanumee, boot kasenoolo oki-la humumool loon kasila, boot káfulen kahoofoolaku. ²⁷ Emmuu ájahukowan ñano bale láami li aket, fúlum tómuu Ateemit li atiibool, ²⁸ mo foof *Kilisita* asenoolomuu ñano bale, alako esalah boot káfulen uhoofoolawu wata bukan kameeŋe ŋáa'. Fan abil álaŋul bújubut, ban inti boot káfulen uhoofoolawu, bale boot kafaken bukanabuku kammuu li kakob élaañulayi yoola.

10 *Eluwaayi* yata *Móyiis* éhiisut jak búnokoolabu bata maŋegen bata wahawu wabajumuu.

Yoonosoono kambu bale kata wahawu wajakaawu wammuu li ubil. Eluwaayi egeŋŋengeŋŋen min usilaawu wanolawu unaak ukaani kale emitoomit. Wahawu unwu újimuu, eyilaat ekaan bukanabuku kálohulomuu

Ateemit kulako bukan káliiŋe. ² Letumuu mo, bukanabuku kamanenemuu Ateemit loon muña'a, uhoofoolawu wooliil faneen úfuleni, min úfu' li buko ñano ban kale. Leteen kujok li ehaaseen humum hata uhoofoo wan kukaane, ban let kumit kukaan kasila.

³ Bale usilaawu unwu újijeyi bukanabuku li kunaak kuwayiŋo uhoofoolawu wooliil emitoomit. ⁴ Li maŋege-namu, húsimahu hata kúmuunaaku li hata kulowaku huyilaat húfulen uhoofoolawu.

⁵ Wahawu unwu újimuu nan Kilisita alakomuu li abil li adunaayi, li aan Ateemit:

«Ufañut kasila, ufañut foof busuuhén,
bale li ukaanom eniil.

⁶ Ubajut ésumansuum yanooyan li sínuukulerŋasu sásulimuu li *kusilaaku*,
usilaawu wakaanimuu boot kabonket uhoofoolawu,
ukaanuti foof ésumansuum.

⁷ Muñe'e li een: "Ateemit,
libiibil boot min ikaan loon ufañumuu,
loon Bakiicelabu bulobumuu buya lí ínje †."»

⁸ Kilisita lajanjand aan: «Ufañut usila, ufañut busu-
uhen, ufañut sínuukulerŋ sásuli li husila, ufañut usila
wakaani boot kabonket uhoofoo, ban ubajut to ésu-
mansuum yanooyan.» Imban, usilaawu unwu
ukaanikaan loon eluwaayi elobumuu. ⁹ Fúlum tó, li afa-
men aan: «Libiibil ínje humumom boot kakaan
húnongumahu hooli.»

Kilisita li áfulen masilayelamu mútinaalamu, min
akaan to mújubutamú. ¹⁰ Yéesu Kilisita lakankaan loon
Ateemit afañumuu. Lasensen eniilayi yoola humum yo
ñano boot kale, min újowumaal tó ulakowaal bukan
kan kukaane kunab.

¹¹ Alámba anoowan fan ayito hunakoohunak min
akaan bulokabu bata Ateemit. Fan akaan ñameeŋe
usilaawu wanolawu, wayilaatumuu úfulen
uhoofoolawu maayeet tuf. ¹² Bale Kilisita, okila kasila
kano bale lakaane boot li uhoofoolawu, ban li abah
kaŋen kúli Ateemit boot nanoonan. ¹³ Muñe'e, to untu
Yéesu áamimuu li kakob min Ateemit aŋa' kula-
toolaaku koola akaanool anaak ákakul. ¹⁴ Mó mújimuu,
li kasila kano bale lájowummuu min akaan
bukanabuku kan áfulenumuu uhoofoolawu kulako
bukan káliiŋe boot nanoonan, ban li kúfu' li
uhoofoolawu wooliil.

¹⁵ Buyinumabu Banabaabu bulobolaalob mo foof,
mata bonsoon:

¹⁶ «*Húfaalumahu* unhe léemimuu li ijok li buko
kunakaku unku babane,
Amaanŋenawu alob.

Fan iŋa' siluwaasu súmbaam ikaaniil li sísigil.

Fan iŋa' so ikiiciil li uyinum.»

¹⁷ Ban li afamen aan:

«Let ibil ilaañen iwayiŋo uhoofoolawu wooliil,
li butilaabu booliil.»

¹⁸ Ban tan uhoofoo ubonketi, tookut min kasila
kukaani boot káfulen kahoofoo.

¹⁹ Kutuyom, muñe'e kama luyilowaale unokenaal li
káwoolu ló dán ñéyimumu li eluufayi yata Ateemit, hu-
mum hata húsimahu hata Yéesu. ²⁰ Lábabulolaababul
bútin buwunkul, baloŋe, ban li bújowum li hufalalahu
hata eluufayi yata Ateemit, búfu' kata baaba. Hu-
falalahu unhu ho hommuu eniilayi yoola. ²¹ Lubajaale
álamba áamak akaani anahaanawu ata eluufayi yata
Ateemit. ²² Ulohaal kama Ateemit li buyinum baŋegene,
ban li káyinen ló káliiŋe, li ésigil yaseteni li kahoofoo
kanookan kabilumulo li kayinoo kajakut, ban eniilayi li
efosi li mal masete. ²³ Utúkaal lit kákangumaku kan
ulobaalemuu mata ko, ban jakum úyekowaal, mata
Ateemit aanumuu fan akaan wah, luyilo
úwooluwaalool. ²⁴ Lootaale ufooyoolaal ban li unaak
uwankulenoolaal, mantee li ubajaal húbooli ban li un-
aak ukaanaal majake. ²⁵ Jakum ukataal bo kuwoogaku
koololaal loon kukee kukaanemuu, bale unaak
uwankulenoolaal, emmuu kama jijuke kaanaku hu-
nakahu hata Amaanŋenawu húkoojulo.

²⁶ Li maŋegenamu, ucucalumuu min unaak
uhoofoolaal, ololaal bahaasaale maŋegenamu ubanaal,
let baj kasila káami li kuyili kúfulen uhoofoolawu.

²⁷ Wahawu wasaŋomuu, wo wommuu kakob li ekole ló
batiibabu bata Ateemit li sambunasu sásufaasu sam-
muu li sileemen kulatoolaaku koola. ²⁸ An ahuusulu-
muu *eluwaiyi*, fan kumukool babajut káyiyeŋ, ló
banokoole loon bukan kúŋuba mantee foof kúhaaji
koone maŋegen latilentiil ††. ²⁹ Jifan jiyinoo min jijuk
buu kama katek kata an abese Añiilawu ata Ateemit
kóomi li kúsengi eeno; an ákaanumaatiye húsimahu
hata húfaalumahu han kuŋalemuu min kúgiilen, ban li
agel Buyinumabu basenemuu kájiyaku kata Ateemit.

³⁰ Li maŋegenamu, luhaasaale anawu aanumuu:

«Bulukenabu ínje ikil bo,
ínje ilaañenemuu an wahawu wan akaanumuu.»

Ban li alaañen aan:

«Amaanŋenawu fan atiib
bukanabuku koola.»

³¹ Kóyilenikoyileni ŋáa' an balowe li kuŋen kata Ateemit
alorjumu.

³² Jiwayiŋo wahawu wabaj nomuu li kunakaku kúti-
naalaku nan jibilumuu li mawuŋaamu mata Ateemit.
Jiyansaan jibaj no sílaam sáamak li bútaj básengiye
ŋáa'. ³³ Kukee li bukuluul kugeliigel ban li kúcoocikooliil
hákil ésukayi feh, kaabuku li kulamben bukanabuku
kan kulakomuu kacoocaku loon muña'a. ³⁴ Sílaamasu
sata bukanabuku kan kukuŋumuu silakolako sooluul
foof. Ban jonsoon li ésumansuum ló éehe' min kubot

† 10:7 Ukijenawu 40:7-9

†† 10:28 Dótelonom 17:6; 19:15

wahawu wan jibajumuu, mata jihaase joon jibaje hubaj hahaje majak, hata boot nanoonan. ³⁵ Jakum jikat bo káwooluwaku kan jibajumuu. Fan kúnjaluluul busuuhén báamak. ³⁶ Tootook min jihanken min jítuk lit, jiyiliwum jikaan wahawu wan Ateemit afañumuu, min jibajum tó wahawu wan alobumuu kasen. ³⁷ Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon:

«Sanjowe jatit bale, ban let fiyo maayeet, tówum anawu ammuu li abil abilum.

Let fiyo abilum.»

³⁸ Ateemit li aan:

«Anawu úmbaam acolumuu, fan áloņum li káyinen, bale añakumuu alaañ búsol, let ibaj ésumansuum li akila.»

³⁹ Bale alolaal uletaal ló li bukanabuku kañakemuu kulaañ búsol min kújim, bale alolaal oomaalumuu bukanabuku káyinenumuu, ban lufakaale.

Bukittenumuu bata bukan kabaje káyinen

11 Káyinen ko kommuu káwoolu kaanaku lubaje wahawu wan úkangummuu oon fan ubaj wo. Ko kommuu káhiis kaanaku wahawu wájukeliitimmu ubabbaj li maļegen. ² Káyinen kújimuu bukanabuku kata naanaņ li kubaj buloņ básuume Ateemit.

³ Káyinen kújimuu li únaanumaal kaanaku adunaayi li Hulimahu hata Ateemit ejuuļumi, min lako wahawu wajukeyimuu li wah wájukoliiti úkaanumi.

⁴ Káyinen kújimuu Abel li akaan Ateemit kasila kahaņe majak kata Kayeņ. Káyinenaku unku kújimuu Ateemit li ajokool an acole, mata Ateemit humumool layayab usuuhénawu wan asenoolumuu. Káyinenaku unku kújimuu Abel li aloņ li álobul, maayeet min aketumuu.

⁵ Káyinen kújimuu Enok li ájowetumi boot li emitayi, jakum bil ahaas mata eket. An alaañenut ajukool mata Ateemit laņalooņa' boot boola. Li maļegenamu, Bakiicelabu bonsoon Enok lásunsuum Ateemit tówum ájowetumi boot li emitayi †. ⁶ An ayilaat ásum Ateemit okila babajut káyinen. Li maļegenamu, an afañumuu min aloh Ateemit, laate áyinen kaanaku Ateemit lababbaj, ban li ahaas aan lasuuhenesuuhén bukanabuku kammuu li huņesahu hoola.

⁷ Káyinen kújimuu Nówe li ajanten kulimaku kan Ateemit alobolumuu ákibben mata wahawu wajukolutimuu. Li akaan to buyinumool li kulimaku kan Ateemit alobolumuu, min akaan busaana báamak dán áfakenummuu butoņabu boola foof bo feh. Muñowu láhiisummuu kaanaku adunaayi ekajenkajen, ban Ateemit li ajokool an acole humum hata káyinenaku koola.

† 11:5 Húkitumahu 5:18-24

⁸ Káyinen kújimuu *Abulaham* li átuul nan Ateemit ahooñoolumuu boot áfu' li éskayi yoola, min ajow boot li etaamayi yan ammuu li asenool akil. Abulaham li ajow okila bahaasut bay laje'e boot. ⁹ Káyinen kújimuu Abulaham li aloņ loon ajawoola li etaamayi yan Ateemit alobumuu kasenool. Li akin li káfooyum li Isaak li *Sakob* ló, kan Ateemit alobumuu kasen wahawu wanolawu. ¹⁰ Abulaham kakob lalakowe éskayi yabajumuu kuteef kuleeteema kalite malit, yan Ateemit humumool áami agangaawu li ateefaawu ata yo.

¹¹ Káyinen kújimuu Saala li ayili abaj añiil, maayeet min ahallenumuu, mata lajoojok kaanaku Ateemit alobumuu kasenool añiil, aanumuu fan akaan wah, fan akaan wo. ¹² Mó mújimuu, an ano ammuu Abulaham, okila bahallene ajow boot aket, abukumuu bukan kameeņe loon bawuutabu bammuu li emitayi, kan an ayilaat acob loon muļuyisamu mammuu bata katantaku kata halahu.

¹³ Li káyinenaku bukanabuku umbuku feh kúketummuu buko bayabut wahawu wajakaawu wan Ateemit alobumuu kasen, bale kuņanderņanden wó lóyi min kusaaf wo bo. Kuhahhaas koon buko kujawoola koom li kuñaahoola li etaamaye. ¹⁴ Bukanabuku kalobemuu loon muña'a, kúhihiis set kaanaku huņes etaam yaani yooliil kóomi li ho. ¹⁵ Kuyinooleenumuu mata etaamayi ban kúfulumulomuu, kuyiloweene kulaañ boot bo. ¹⁶ Li maļegenamu, muñe'e etaam yahaņe majak kúsiibowe li yo, yo yommuu yata li emitayi. Wahawu unwu újimuu Ateemit asuuwut min kuhooñool Ateemit ooliil, mata lakankaan éskuk akat to boot li buko.

¹⁷ Káyinen kújimuu Abulaham li aņa' Isaak boot asila, nan Ateemit ayooboolumuu min ajuk. Maļegen Abulaham li alako li asila añoolool anolawu Isaak, imban Ateemit lalobeenoolob kaanaku fan asenool wah. ¹⁸ Ateemit lansaam Abulaham: «Li Isaak lóotummuu ubaj bubukoolumabu ban ilobumuu kaseni ††.»

¹⁹ Bale Abulaham lansaam li buyinumool Ateemit layilo ayitenumul Isaak li eketayi. Wahawu unwu újimuu Ateemit li alaañenool añoolool, min nokoo loon li eketayi layitowumulo.

²⁰ Káyinen kújimuu Isaak li ásooniyen Sakob buko li Esáyii boot mata wahawu wammuu li ubil ubaj.

²¹ Káyinen kújimuu Sakob li alehen eket, li ásooniyen anoowan li bañiilabu bata Suseef. Li ájit ban hunukahu hoola húbanummuu min amanen Ateemit.

²² Káyinen kújimuu Suseef li alako li aket, li alob kaanaku kata *Isilayeel* fan kubil kúfu' li etaamayi yata Ejiif, ban li alob foof buu kommuu li kubil kukaan bujoyiseelabu boola.

²³ Káyinen kújimuu *Móyiis* li abuki, sibukoolaasu soola li siņalool siyog jow baj kuļeeñ kúhaaji. Kujuujuk

†† 11:18 Húkitumahu 21:12; 22:1-14

kaanaku lakankaan añiil ajake, mó lí múji kúkoliwut bahuusul wahawu wan áyiyawu alobumuu.

²⁴ Káyinen kújimuu nan Móyiis aje'e ankumuu, li ahoy min aani añiil laam ata ásungutaawu ata áyiyawu ata Ejíf. ²⁵ Li ahañ mafañ min kúcoocikoolool li bukanabuku kata Ateemit, min akat bo buloñabu bá-suumaabu bata kahoofoo baatutumuu bufiyo. ²⁶ Li ajok li buyinumool kaanaku, kubesoolumuu loon kubesumuu *Kilisita*, láalu hubaj hahañe maluuk hubajahu feh hata etaamayi yata Ejíf, mata lañañña' sítijool feh akaan li busuhenabu ban Ateemit ammuu li abil asenool.

²⁷ Káyinen kújimuu Móyiis li áfu' li etaamayi yata Ejíf, bákoliwut etindihuuñayi yata áyiyawu. Li átuk lit loon eenimuu lajuujuk Ateemit ájukeliitimuu. ²⁸ Káyinen kújimuu li akaan kagaanaku kata *Faakayi*, ban li alob min kuña' húsím kúki' li wámbiilawu wata siluufasu, jakum bil amalakaawu ata eketayi amuk bañiilabu báyinaabu bútiinaalabu bata kata Isilayeel.

²⁹ Káyinen kújimuu kata Isilayeel li kújowum li koot kulimb Halahu Hájunkaahu loon eenimuu li etaam yasaye.

³⁰ Káyinen kújimuu huteefahu hata érukayi yata Séliko li hulo, kata Isilayeel buko bañoloole ho jow baj kunak koono hutok li kújuba. ³¹ Káyinen kújimuu Lahab, anaake áfulomuu li aletalet, aketoolut li bukanabuku kátuulutumuu Ateemit, mata layayyab li kásuumaay bukanabuku kajowumuu kujukul etaamayi.

³² Waa leete ilaañen ilob? Let ibaj tañ min ilob mata Sedeyoñ, mata Balak, mata Samusoñ, mata Sefute, mata *Dayit*, mata Samiyeel, li foof mata *kufulofetaku*.

³³ Káyinen kújimuu bukanabuku umbuku li kuheek kúyii kameeñe, li kukaan wah wacole, ban li kubaj wahawu wan Ateemit alobumuu kasen. Li kubab utum wata síñañ, ³⁴ li kuhok sambun sabaje sembe, li kufak li eket yata síkundu. Kúgootoyengooto bale li kubil kulako bukan kata sembe. Li kulako kújank li hutik, ban li kuyintoo kutiika káami ejawoola booliil. ³⁵ Li kulaañen kanaale kukee bukaniil kaketeene kayitowumulo li eketayi.

Kukee li kúcoocikooliil kujow kuket, min kuhoy min an afakeniil mantee li kubaj kayitowul li eketayi kahañe majak. ³⁶ Kukee li kunaak kujakakaayiil ban li kutekiil kukuwaas, kaabuku li kujenkiil ban li kukuñiil. ³⁷ Kukee li kutekiil kuyitik kumuk, kaabuku li kufaleniil li tut, mantee foof li kumukumiil síkundu. Kukee li kunaak kuñaahoo bo muña'a makaanowe ubañ wata kúgalalaan mantee foof wata sijaameen. Li kulako kusukateen, li kúlaameniil ban li kúcoocikooliil.

³⁸ Adunaayi etookut min ebaj bukan loon umbuku. Li kunaak kuñaahoo bo muña'a li uyiinaayawu, li kuyuyaku. Li kunaak kujow kulako li uwuñ li uwokaay wata li etaam.

³⁹ Bukanabuku umbuku feh kaanomuu bukit-tenoolum bajake humum hata káyinenaku kooliil, kuyabut wahawu wan Ateemit alobumuu kasen. ⁴⁰ Li mañegenamu, Ateemit layinooyinoo mata wah wahañe majak akat to boot li alolaal, jakum bil kulako bukan káliiñe jak alolaal baletaal to.

Uñjalaal sítijolaal feh ukaanaal li Yéesu

12 Alolaal humumolaal foof, emmuu lubajaale bukan kameeñe ñáa' káguutolaal ban li kóomi bukittenoolum humum hata káyinenaku kooliil, kama lootaale uhoyaal búteb banooban bayilo búhilolaal újowumaal, háñum kahoofoolaku kahulutumuu li kugolenolaal, min uhankenaal min uteyaal eteyayi yan koonolaamuu uteyaal. ² Uñjalaal sítijolaal feh ukaanaal li Yéesu, ájimuu li ubajaal káyinen ban li ajow li ko boot to. Lakaakat bo ésuumanuumayi yan áatimuu abaj, min aan éehe' min aket li ekuluwaayi bajukelut li ñisu-uwañu ñáamimuu li eket loon inyu. Muñe'e okila ummu min abahe kañen kúli efenjenñayi yata jáyiyaju jata Ateemit.

³ Jiyinoo sílaamasu san Yéesu ámuñumuu li kuñen kata kuhoofoolaabuku, jakum bil jiyok min jiyeko. ⁴ Li bútajabu ban jommuu li bo li kahoofoolaku, jitajolut jijow jiyok jiket. ⁵ Ban jimojemmojen kulimaku kata Ateemit alobuulumuu min awankulenuul loon bañoolool:

«Añoolom, jakum ubes kacolen kan *Amaañenawu* acoleni, jakum awatateni, li úyeko.

⁶ Mata Amaañenawu lacoleneacolen an an ábooliye, Li atek an an ajoke loon añoolool.»

⁷ Jímuñ sílaamasu san Ateemit akaanuulumuu boot kacolenul. Ateemit lajokuujok loon bañoolool. Li mañegenamu, añiil ayi atuubawool ácoleneliit? ⁸ Ateemit acolenutuulumuu loon acolenemuu bañiil baabu feh, kama jilet bañiil bata mañegen, bale bañiil babuki tíyañ joom. ⁹ Situubawolaal sabukolaalumuu, sinaanaak sicolenolaal ban li unaak útuulaaliil, háñum Ateemit Atuubawolaal ata haatiya. Lootaale kama uhañaal mátuulaalool min ubajaal buloñ. ¹⁰ Li mañegenamu, situubawolaal unsu sinaanaak sicolenolaal hin fiyo jatit bale, loon kuyinoomuu li koon jaajak, bale Ateemit okila lacoleneacolen boot li majakaamu moololaal, bájum li akaanolaal ulakowaal bukan kanabe loon okila. ¹¹ Nan ommuu li ulakowaali kacolen, no unnu fan kaanolaal buyina, bale let nokoololaal loon ésuumanuum, bale fiyomuu, bukanabuku kan kucolenumuu loon muña'a, fan kujok koon majakaamu mata kacolenaku unku, mo mommuu kásuumaay li buloñ bacole.

Kasen kulim li kasaaboo

¹²Jílaalul kuŋenaku kooluul kayokumuu, ban li jiliten kújuulaku kooluul kateelenemuu. ¹³Jikaan útin wacole boot li kootaku kooluul, jakum bil anawu akajumuu ahaŋ makaj, bale min alako jak.

¹⁴Jiŋes min jibaj kásuumaay li bukanabuku feh, ban li jilon buloŋ banabe. Jikaanut momuu, anoowan li bukuluul let ajuk *Amaŋenawu*. ¹⁵Jijuke to jakum bil an li bukuluul áfu' li kájiyaku kata Ateemit. Jijuke to jakum bil an li bukuluul anokoo loon anuunuken átaliye, aji-ilulo li bukuluul min asik huwoogahu hooluul.

¹⁶Jikaanum, jakum baj an li bukuluul áfulowe li aletalet mantee foof an ákaanumut wahawu wáñeyimuu wata Ateemit, loon Esáyii an hutiiñ ñano bale hújimuu li aŋa' huhaanaahu hoola hata añiil átinaa anoomen. ¹⁷Jihaase joon nan je'e fiyomuu, Esáyii li afañ min Atuubawool ásooniyenool, bale abajut kásooniyenaku. Abajut bútin baate bújiwool li ayili áfulen wahawu wan akaanumuu, maayeet min aŋesumuu kásooniyenaku li muhuu ló.

¹⁸Li maŋegenamu, bukuluul inti wah wan an ayilo ago' jilohe, inti sambun sátife, inti emooc, inti foof élim, inti búlus, ¹⁹inti kaŋok kata kasiin, inti foof kajiil kata hulim. Nan kata Isilayeel kujamumuu kajiilaku unku kata hulimahu, li kuyaakoo Ateemit jakum bil alaañen alobiil hulim hakee afamen to. ²⁰Li maŋegenamu, kata Isilayeel kuyilaat kúmuñ hulimahu unhe: «Anoowan ammuu li ago' huyuyahu maayeet énuukuleŋ, fan kutekool kuyitik kumuk †.» ²¹Wahawu wan kujukumuu li úkoyileni gay *Móyiis* li aan: «Líko-likoli gay li inaak iteelen ††.»

²²Bale bukuluul jijowujow jikooj huyuyahu hata *Siyon*, li éšukayi yata Ateemit alonumuu. Yo yommuu *Yeelusalem* yammuu li emitayi, dán *kumalaka* kameeŋe mameeŋ kubaje huwoog hata kagaan.

²³Bukuluul jijowujow jikooj foof huwoogahu hata bañi-ilabu bátinaalabu, ban ujawawu wooliil ukiicimuu li emitayi. Jikokkooj Ateemit ammuu atibaawu ata bukanabuku feh li ata uyunumawu wata kacolumuu, kaje'e kukaanumuu bukan kúliiŋe. ²⁴Bukuluul jijowujow jikooj Yéesu ammuu li tutoo *húfaalumahu* huwunkulahu han Ateemit ajokumuu li alolaal. Húsimahu hoola háyuwimuu huhaŋe malob jak hata Abel.

²⁵Jijuke to, jakum jihoy bajanten ammuu li elob li bukuluul. Li maŋegenamu, bukanabuku kahoyumuu bajanten anawu anaake alobiilumuu akat to nan kulakomuu li etaam, kufakut li katekaku, háŋum alolaal. Ubetaalumuu búsol anawu álobumulemuu li alolaal li emitayi, let ufakaal foof li katekaku. ²⁶Naanaŋ, hulimahu hata anawu ummu hukankaan no etaamayi

† 12:20 Húwuyahu 19:12-13 †† 12:21 Dótelonom 9:19

feh élillijoo, bale muñe'e wahawu unwe lalobe kakaan: «Fan ilaañen ílillijen etaamayi, ban inti yo bale yo, emitayi foof †.» ²⁷Kulimaku unke «Fan ilaañen» kúhihiis kaanaku wahawu wáwuwenimuu fan úlillijeni ban fan ubil újim, min wahawu wayilaatumuu úlillijeni bale usaŋo to.

²⁸Emmuu jáyiyaju jan ubajaalumuu jiyilaat jíllillijoo, kama útukaal kájiyaku unku lit. Li kájiyaku unku lommuu ukaanaal boot li Ateemit bulok básuumool, li kaluuken ban li ekole ló. ²⁹Li maŋegenamu, Ateemit oololaal sambun saleemene laam.

Buu an ammuu li akaan min ásuum Ateemit

13 Húbooliwoo hata batuyaaya hote hulako li bukuluul. ²Jakum jimojen kayab bukan booluul. Li maŋegenamu, kukee li bukuluul kakaan momuu, kuyayab booliil *emalaka* buko bahaasut. ³Jinaak jii-wayiŋo bukanabuku kammuu li hukuŋ, loon eenimuu bukuluul humumuul foof, kukuŋooluukuŋoo li buko. Jii-wayiŋo bukanabuku kan kommuu li kálaamen, loon eenimuu bukuluul foof jumbuku li sílaam li siniiluul loon buko.

⁴Anoowan laate aluuken búyabo. Bukan kayabowe, anoowan li buko laate átij li afaalool. Ateemit fan atiiib bukanabuku káfulowe bomuu muña'a, li kahintowemuu li bukan kan kuyabowut.

⁵Jakum efañ sídalam elako li baloŋelabu booluul. Jiluuken wahawu wan jibajumuu, mata Ateemit laane: «Kaan min kaane, let ibeti búsol, let ikati bo ††.» ⁶Wahawu unwu újimuu luyilo ulobaal li káwoolu ló oonaal: «*Amaŋenawu*, okila abilumuu alambenom, let íkoli wahoowah.

Waa áŋahukowan ayilo akaanom? ††»

⁷Jiiwayiŋo kunahaanaku kooluul kata no, kalobuulumuu hulimahu hata Ateemit. Jiiwayiŋo buu kulonumuu eeno li buu kuketumuu eeno, min jinab li káyinenaku kooliil. ⁸Yéesu *Kilisita*, okila anolawu huken, síyaat ban boot nanoonan. ⁹Jakum jikat baliikene banooban babilumulo tíyaŋ, min bújimenүүл. Jaajak min kájiyaku kata Ateemit kuliten buyinumabu booluul, bale let uŋoon wata mata mutiñaay, wabajutumuu jáliŋ yanooyan boot li bukanabuku kanabemuu li wo.

¹⁰Elámbaayi yalokemuu li *kayuntaku* káñeyimuu kanta kusuwifaku, kubajut kakaañen min kutiñ wahawu wasilayimuu li *husilaahu*. ¹¹*Alámbaawu áamakawu* fan aŋa' húsim hata sínuukuleŋ ájowetum dán haŋumuu máñeyi li kayuntaku boot kabonket uhoofoolawu, bale sínuukuleŋasu san kusilamuu, so li kuŋa' so kujow kúsu' tíyaŋ éšukayi †††. ¹²Wahawu unwu újimuu, Yéesu foof li aket tíyaŋ éšukayi, bájum li aŋa' húsimahu hoola humum ho min akaan bukanabuku kulako bukan kan-

† 12:26 Aase 2:6 †† 13:5 Dótelonom 31:6, 8; Sósuwe 1:5 ††† 13:6 Ukijenawu 118:6 ††† 13:11 Lebetik 16:27

abe. ¹³ Lootaale kama úfulaal uja'aal ufamaal li okila tíyanj ésukayi, min utebaal ñisuuwañu ñoola ugalowaal. ¹⁴ Mata ubajutaal li etaamaye bukin bata kale, bale bukinabu bammuu li ebil luñesaale li bo.

¹⁵ Ujówumaal li Yéesu Kilisita min unaak ukaanaal nanoonan Ateemit kasila kata ukijen wata kasalool, yo yommuu ukijen wáfulumulo li utumolaal min ulobaal mata kajawaku koola. ¹⁶ Jakum jimojen kakaan majake, li kalambenoo, mata kasila loon unku kúsumumuu Ateemit.

¹⁷ Jítuul kunahaanaku kooluul, ban koonuulumuu jikaan wah, li jikaan wo loon kulobuulumuu. Li maļege-namu, buko kommuu li kafooyuul, mata Ateemit fan abil ageļļeniil mooluul. Jikaan manooman mantee li kuyili kukaan bulokabu booliil li ésuumansuum ló, bale inti li jílokoo ló, mata kukaan momuu let lambenuul maayeet.

¹⁸ Jinaak jíļaw boot li áloli. Alóli jíwooluwe kaanaku jibabbaj buyinum basete, mata jifañe min jilonj bulonj bajake li wahoowah feh. ¹⁹ Injé ummu li kayaakuul min

jíļaw, mantee Ateemit li álaañenulom li mahile boot booluul.

Kajaw

²⁰ Ateemit ata kásuumaay, layitenuuyitenul *Amaañenawu* hata boot nanoonan. ²¹ Ateemit ajow akaanuul min jiyili jikaan wahoowah feh wajake, mantee li jikaan loon afañumuu. Ajow ájowum li Yéesu *Kilisita* akilimuu máyiineniyamu boot nanoonan, min akaan li ololaal wahawu wásuumoolumuu. *Aameen!*

²² Kutuyom, ínje ummu li kaļawuul min jibeben beb min jijanten kulimaku unke kammuu kata kawankulen. Ban fimaa kulim katoge likiiculuul. ²³ Jihaas kaanaku atuyolaal *Tímote* kukatenookaten. Alíñulaalimuu, fan ibil ijukuul li akila ló.

²⁴ Jisaafom kunahaanaku kooluul feh, li bukanabuku feh kata Ateemit. Kutuyolaal kammuu li etaamayi yata Itali kusaafuluul.

²⁵ Kájiyaku kata Ateemit kujow kulako li bukuluul foo-fuul feh.

SAAK

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Ayi ammu Saak? Loon kulobumuu, Saak okila ammu atuyawu ata Amaanawu oololaal Yéesu (Máciya 13:35, Maak 6:3, Galat 1:19, 1 Koolent 15:7). Saak buko kulakomuu kunahaanaku kata Ejanguwayi yata Yeelusalem (Bakaanelabu 15:13-21, Galat 2:9). Lakikkiic eleetalayi yoola boot li ulandawu kuŋen li újubaawu wata Isilayeel. Ulandawu unwu kuŋen li újubaawu wata Isilayeel wan Saak alobumuu mata wo, ulet ulandawu wata no wata Isilayeel, bale lakolako kusuwifaku li bukanabuku kaletumuu kusuwif káyinenumuu li Yéesu. Bale jálaamenaju jǐjimuu li kuyiisoo kuban sitaam saasu feh. Li eleetalayi yoola lalobiilob aaniil kúmuñ sílaamasu. Li alaañen aaniil kulako bukan kájallowe, bukan kakaane loon kulobiilumuu, ban wahoowah wan kukaane li kukaan wo naboo li káyinenaku kooliil. Li lob bukanabuku kammuu kusaanum akat to, jakum kubil kusaloolo mata sídalmasu sooliil, ban li awankulen bukanabuku kasukateenomuu.

Li Hútijahu hótinaalahu, Saak lawayiŋenwayiŋen wahawu wan ammu li alob: lalollob mata bújallo, mata bugay li mata hubaj, mata sílaam li mata jabuutoo. Li Hútijahu hújubutahu, li alob bukanabuku káyinenumuu li Yéesu aaniil kúkaanum, jakum kufaŋ bukanabuku kabajumuu min kulat kasukateenomuu, bale koote kulamben kusukateenabuku. Li Hútijahu 3:1-4:12, Saak lansaani ló bukanabuku kayinoomuu li koon kújallojallo, ban li kufaŋ kuliiken kaabuku hulimahu hata Ateemit, kutey katebenoolo li búwonnoo, ban li kujuke to li wahawu wan kommu li kulob. Li Hútijahu 4:13-5:6, lawayiŋenwayiŋen ló kusaanumaku aaniil kujuke to jakum kulo li katebenoolo.

Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 5:7-20), Saak lawayiŋeniwayiŋen ló kaanaku kuhanken min kúmuñ maayeet buko balakowe li sílaam, ban li kuŋaw boot li bukanabuku kammuu li sílaam li kásomutumuu.

Kasaafoo

1 Injé Saak, ammu aloka ata Ateemit li ata *Amaanawu*, ikiice eleetalayi inye. Injé ummu li kasaaf bukanabuku † feh kata Ateemit, kayiisoomuu kujow koono tanootan li adunaayi feh.

Jilakomuu li sílaam jakum jýyeko, bale jimunten

² Kutuyom li kúliinom káyinenumuu li Yéesu, ésumansuum yáamak elako li bukuluul, bukuluul babaje sílaam sanoosan. ³ Mata jihaase joon jilakomuu li sílaam, ban jikatut káyinen li Yéesu, fan jiyili jimunten wahoowah feh. ⁴ Bale kamuntenaku kooluul koote kujow boot to, mantee li jilako bukan káyinene kata maŋegen, bukan káliiŋe, ban jakum baj wah wajakut li bukuluul.

⁵ Bale nokoomuu loon, akee li bukuluul abajut bújal-lo, laate aŋaw Ateemit min asenool bo. Ban aŋawoolumuu bújallowabu, fan asenool bo li buyinum básu-ume, mata Ateemit átaleniit an átowum asenool

† Bukanabuku feh kata Ateemit: Li elobayi yata kata Gilees, Yo yommuu utoŋawu kuŋen li újubaawu wata Isilayeel

wah. ⁶ Bale anawu ummu laate aŋaw Ateemit bújal-lowabu umbu, ban li áyinen kaanaku fan abaj bo, akila báwettoolut. Mata an aŋawumuu wah Ateemit li káwet-too ló, anawu ummu lanokoonokoo li hulambaj hata husamu, han élusayi étekwulumuu, li etuuñen ho hulaañ baabe li hulaañ baaba. ⁷ An loon muña'a jakum ayinoo li aan, fan aŋaw wah *Amaanawu*, li abaj wo. ⁸ Mata anawu ummu abajut kayinoo kano, átukut tin tano li bakaanelabu boola.

Hulim boot li kagayimuu li kabajumuu

⁹ An áyinene li Yéesu ban li akaan asukateen, laate ásangoo mata Ateemit fan atebenool. ¹⁰ An áyinene li Yéesu ban li akaan usaanum, laate ásangoo li Ateemit bawalenool. Li maŋegenamu, an akaane usaanum let aŋiyo, loon éluŋfenayi yata mahosamu éfiyoweliitumuu. ¹¹ Mata banakabu buyitowulumuu li hásuŋaahu hata bo ló, li bufaaben mahosamu, min éluŋfenayi yata mo ewaŋo. Majakamu mata éluŋfenayi li mújim. Muñowu foof an akaane usaanum ammu li abil aket, akila li huŋesahu hata ebajayi.

Kásiibo kajakut kata wah kújiyemuu an li alo li jabunt

¹² Awólo, an áami li sílaam ban li amunten. Mata nan ammuu amunten boot yok nan sílaamasu sommuu li siban, Ateemit fan asenool buloᅇabu babaneliitumuu bulako busuuhēn †, ban alobumuu kasen bukanabuku kafañoolumuu.¹³ Jakum an alo li jabunt li aan: «Ateemit abuntom.» Mata an ayilaat abunt Ateemit min akaan majakut. Ban Ateemit humumool, let abunt an min akaan majakut. ¹⁴ Bale an, kásiibowool wah kajakut kújiyewoolumuu li alo li jabunt. ¹⁵ Ban an ajowumuu akat kásiibo kajakut kata wah min kuhaᅇool sembe, fan kújiwool li alo li kahoofoo. Ban nan kahoofoolaku kommuu kujow kank, li kúji anawu ummu li aket ††.

¹⁶ Kutuyom kan iboolaat, jakum jibuntoolo! ¹⁷ Mata busuuhēn bajake li káji kanabe li emitayi ubilumule. Bata Ateemit Atuubaawu úwalowumulo, an emmuu mawuᅇe manooman li akila mubilumulo. Ateemit akila anolawu boot nanoonan, ban élim elet li akila mata ábutooleliit. ¹⁸ Ateemit humumool, li hulimahu hoola hata maᅇegen labukumolaalumuu. Lakankaan mo, naboo li húnongumahu hoola, mantee li ulakowaal bubukoolumabu bútiinaalabu li wahawu woola feh wan áwuwenumuu.

Jijanten hulimahu hata Ateemit ban li jikaan loon hulobumuu

¹⁹ Kutuyom, joote jihaas wahawu unwe jak! Anooan li bukuluul laate anaak asommen ajanten hulimahu hata Ateemit, bale jakum ahi' li élobul, jakum foof ahi' li kawuñet. ²⁰ Mata an awuñete, ákaaneliit col loon Ateemit afañumuu. ²¹ Mó mújimuu kama joote jífulen makaane manooman majakut, li búlafutabu basaᅇomuu li bukuluul. Ban li jiwalenoolo, min jiyab hulimahu han Ateemit akaanumuu li uyinumawu wooluul, hayilimuu hufakenuul.

²² Bale jakum jibuntoolo, li kajanten hulimahu hata Ateemit bale, ban let jikaan loon hulobumuu. ²³ Mata an ajantenumuu hulimahu hata Ateemit, ban akaanut loon hulobumuu, anawu ummu lanokoonokoo li an ajukeloole li kajuuloolum, min ajuk buulabu ban afinumuu min abaje loon boonomuu. ²⁴ Ban nan ajuu-loomuu aban, li ajow ban li ayaan amojen min anokoomuu. ²⁵ Bale an ajukelumuu jak li *eluwaayi* yata Ateemit yanabaayi, yájimuu an li áfu' li humiikeelete, ban ajok yomuu jak min ajanten yo ban amojenut yo, min akaan loon elobumuu, anawu ummu Ateemit fan ásooniyen wahoowah feh wan ammuu akaan.

† Busuuhēnabu: Li elobayi yata kata Gilees, yo yommuu "Ejámbiyayi yata buloᅇabu" yan Ateemit alobumuu kasen, loon busuuhēnabu ban an abajemuu okila baheeke kufaaloal li búteyoo
 †† Hulimahu unhu hukittēnoolikittēnōo li min anaale ahaletemuu, min halahu hank jow yok abaj añiil

²⁶ An ayinoomuu li aan ummu li bulok li maᅇegen boot li Ateemit, ban ayilaat ákaanum buu lalobemuu, wahoowah wan anawu ummu akaane hin kakaᅇo.

²⁷ Buloᅇabu ban Ateemit Atuubaawu afañumuu, boote bulako li maᅇegen buloᅇ banabe. Bo bommuu: kalamben bañiil búkat, li kanaalaabuku kahokumuu kúyiniil ban li kóomi li sílaam, kahoy wahawu wajakutumuu wata adunaayi.

Jakum jijok kabajumuu haᅇ kusukateenabuku

2 Kutuyom, bukuluul jáyinenumuu li *Amaañenawu* áyiineniyaawu, jakum jijok an ahaᅇ afaaloal.

² Kaanumuu loon ánayine akaane usaanum ákaanowulo ekob yata éwulus li wañ watiineniye ᅇáa' min ánokenul tan jiwooge, ban ánayine akaane asukateen ákaanowulo wañ wahaacowe, li ánokenul ló foof.

³ Jihaᅇumuu mayab jak anawu akaanomuu wañawu watiineniyaawu min joonool: «Ubah taatu, li húbahumahu hahaᅇumuu majak», ban li joon asukateenawu: «Awu uyito taatu», mantee foof li joonool: «Ubah taate li kootom», ⁴ jikaanumuu loon muñowu, inti yo yommuu jijoᅇeᅇok kukee li bukuluul kuhaᅇ kufaaliil? Inti yo yommuu foof jitiibetiib kufaaluul nab li uyinoolawu wooluul wajakutumuu?

⁵ Kutuyom, jijanten! Kama inti Ateemit laᅇuᅇus bukanabuku kan adunaayi yoonumuu kusukateen koom, min akaaniil kulako kusaanum li káyinenaku, ban li kuyab *Jáyiijaju* jan Ateemit alobumuu kasen kafañoolumuu. ⁶ Bale bukuluul li jisuuwen asukateenawu! Inti bukanabuku kammuu kusaanum buko kúlaatenewuulumuu, ban li kuñakuul kújowetum ban tiibemuu? ⁷ Inti buko kugelemuu Kajawaku kajakaaku kan Ateemit asenuumuu?

⁸ *Eluwaayi* yakiicimuu yonsoon: «Ufañ afaali an loon awu humumi ufañoolomuu.» Li maᅇegenamu, jikaanumuu loon muña'a, jikaane jak. ⁹ Bale jinaakumuu jijuke li wuul, li jikaan kahoofoo ban li jitiil li eluwaayi mata jikaanut loon elobumuu. ¹⁰ Mata nokoomuu loon an akaane loon siluwa saasu silobumuu ban li atil li eluwa yano bale, anawu ummu latittil li siluwa saasu feh.

¹¹ Mata anawu aanumuu: «Jakum uhinto li anaale mantee li ánayine alet ooli,» okila foof aanumuu: «Jakum umuk an.» Li bil nokoo loon uhintowut li anaale mantee li ánayine alet ooli ban li umuk an, li eluwaayi feh lutile li yo. ¹² Naak jilob ban li jiloᅇ loon bukan kan Ateemit áami li abil atiibum li eluwaayi yáfulenemuu an li humiikeelete. ¹³ Mata Ateemit let áyiien akila li batiib an áyiieneliit bukan. Bale káyiyenaku fan kuheek batiibabu.

An áyinene li Yéesu, li makaanelool laate áhaasumi

¹⁴ Kutuyom, jáliᅇ buu yoom to an baane lababbaj káyinen, ban káyinenaku koola kunaboolut li makaane

majake? Mantee káyinen loon unku kuyilo kufakenool? ¹⁵ Nokoomuu loon atuyi mantee áliini abajut akoko ban abajut atiñ hunakoohunak, ¹⁶ majake may móomi to akee li bukuluul baanelool: «Ujow li kásuumaay ujow úhinnoo ban li utiñ ufooñ,» akila basenutool wahawu wan jokoolumuu li wo boot li buloŋool?

¹⁷ Muñowu nokoomuu foof li káyinenaku. Káyinen bale ko kanaboolut li makaane majake, kukeeket.

¹⁸ Bale akee fan aan: «Awu lubaje káyinen, ínje li ibaj makaane majake. Muñe'e kama úhiisom buu luyilo ubaj káyinen ko banaboolut li makaane majake, mín ínje íhiisi káyinenaku kúmbaam li makaanelom majake.» ¹⁹ Inti lúyinenyinen kaanaku Ateemit ano bale abaje? Lukooŋe. Bale uhaas oon uyinumawu wajakutumuu foof úyinenyinen kaanaku Ateemit ano bale abaje, ban li unaak uteelen. ²⁰ Búbaamowabe! Waa, lufañe min uhaas oon káyinen kanaboolut li makaane majake, kubajut jáliŋ? ²¹ Kama atuubawolaal *Abulaham*, inti makaanelool majake mújimuu Ateemit li aan lakankaan an acole? Sin makaanelamu moola majakaamu mújimuu leeni lacocol, nan aŋalumuu añoolool Isaak alemben li *husilaahu* booteen asila Ateemit. ²² Inti lujuke? Káyinenaku koola kunaboona-boo li makaanelool majake. Ban makaanelool majake mújimuu káyinenaku koola li kunab. ²³ Muñowu jówoolumuu min kulimaku kan Bakiicelabu bulobumuu kubaj, kaanumuu: «Abulaham láyinenyinen li Ateemit, mó lí múji Ateemit li ajokool an acole.» Ban mo foof mújimuu Abulaham li ahooñi abuke ata Ateemit. ²⁴ Muñe'e jijuke, an li makaanelool majake láanumi lacocol, inti li káyinenool bale.

²⁵ Manolamu foof li Lahab, anaake ahintomuu li ká-nayinaaku min kucaamool. Makaanelool majake mújimuu Ateemit li ajokool an acole, mata min ayabumuu jak bukanabuku kata Isilayeel kan kuboñumuu, ban li akaaniil kújowum li bútin bukee. ²⁶ Li maŋegenamu, an akatumuu kayih lakeeket. Mo foof káyinen kanaboolut li makaane majake, kubajutumuu jáliŋ.

An áyinene li Yéesu laate ákaanum buu lalobemuu

3 Kutuyom, jakum bukan kameeŋe li bukuluul kulako kuliikena kata Hulimahu. Mata jihaase joon áloli jammuu kuliikena Hulimahu, Ateemit fan bil átiiboli haŋ másengi bukan kaabuku. ² Alolaal foofolaal feh lutilenaletilen ñameeŋe alolaal li elob. Nokoomuu loon baje an áliimooleliit akila li elob, anawu ummu an anabe. Lakankaan an ayilo foof ajokoo foofool feh. ³ Ufañaalumuu min efilinjebe ekaan loon ufañaalumuu, fan uŋalaal mañ ukaanaal yo li butum. Ukaanaal momuu, fan uyiliyaal ukaanaal efilinjebaayi ejow banooban ban ommuu ufañaal.⁴ Jifan jilaso foof síbatowasu! Ebáto eluuk min eluuke, ban búlus báamak li butuuñen yo, bale jiyeen jatit jommuu li jíji ata éba-

towayi li ájowetum yó ejoorŋoo ban ammuu afañ. ⁵ Mo foof nokoomuu li húlelluf. Húlelluf hutiti min hutitiye li eniilayi, huyilo husaloolo mata wah wáamak wan huyilo hukaan.

Jijuke buu jambun jatit jiyilimuu jiyaben kalem káamak. ⁶ Húlelluf foof sambun. Li ho majakutamu múfulumulemuu. Ban li húginnoo li wah waawu feh wammuu li eniilayi, min hunaak husik eniilayi feh. Húlellufahu fan huyaben sambun li buloŋabu boolaal foof bo feh, nan ommuu ubukaali boot yok nan ommuu uketaal. Sambunasu unsu, li sambunasu humum so sáhokoweliitumuu sata sílaamasu sibilumulo. ⁷ An layilo ajok bánuukuleŋabu feh aku', bata li bujal, basuwabu, sinuukayilaasu, li siwolasu. Ban li maŋegenamu, lafinfin min ajok so feh aku'. ⁸ Bale bajut an ayilo ajok húlellufool aku'. Húlelluf wah wajakut wan an ayilaat ajok. Hunhu min humeeŋe tib busik bamuke. ⁹ Húlellufahu luŋalaalemuu min usalaal Ateemit ammuu *Amaañenawu* oololaal, li Atuubawoolaal. Ho foof luŋalaalemuu min ulobaal majakut uyawaal li bukanabuku, kan Ateemit áwuwenumuu kunokoo li akila humumool. ¹⁰ Li butumabu banolabu, kulim kata kásooniyen li kulim kajakut kúfulumule ló. Kutuyom, wahawu unwu wootut ubaj. ¹¹ Mantee jibile jijuk mal máleeliye li mal máталиye li múbulumul li kahuwen kano? ¹² Kutuyom, mantee buŋeju buyilo bubuk kúu? Kahuwen kata mal mahile kuyilaat kusen mal máleeliye.

Bújallowabu babilummu haatiya

¹³ Mantee baje li bukuluul an ájallowe ban li atuuko? Nokoomuu loon baje, kama anawu ummu laate áhiis bújallowabu boola, li butuukowabu boola li makaanelool majake, makaani li kabeben kabilumulo li bújallo. ¹⁴ Bale nokoomuu loon li uyinumawu wooluul batahaay bajakut li búhaŋoo bóomi ló, jakum jisaloolo min joon jíjallojallo. ¹⁵ Bújallo loon umbu inti li emitayi bubilumulo. Laalu bújallo bata adunaaye, bata hin bóono bata an, babilimulo li Sayitaane. ¹⁶ Mata tan batahaay boom li búhaŋoo, bajut to hujamoo maay-eet. Fan meeŋ to bakaane bajakut. ¹⁷ Bale an abaje bújallowabu babilumulomuu haatiya lajanjand anab, ban li akaan an ata kásuumaay, li ájoobi buyinum ban li ásum elob miñ, li ayili káyiyen an ban li anaak akaan majake bale. An abaje bújallowabu umbu ájukeleliit li buul ban abajut búhoolo banooban. ¹⁸ Bukanabuku kaŋesemuu kásuumaay, tan kommuu kulako fan kubet to sígul sata kásuumaay, ban wahawu wan kommuu kúbajum tó, wo wommuu buloŋ bacole.

An afañumuu wahawu wata adunaayi, Ateemit lahoye

4 Kama wáa újimuu kutiikaku li úmuyawu li ubaj li bukuluul? Inti efammiñayi yooluul yakatutumuu

katiikenuul éjimu? ² Fan jísiibo wah ban let jiyili jibaj wo, muñe'e li jijes jamuk. Li jimelo wah n'áa' ban let jiyili jibaj wo, muñe'e li jikaan kámuy li hutiiik. Jíbjeliit wahawu wan jifañumuu min jibaj, mata jílaweliit wo Ateemit. ³ Li jibil jílaw wah let jibaj wo, mata jílaweliit li kayinoo kajake, ban wahawu wan jílawemuu fan jirja' wo min jibaj wahawu wásuumuulumuu. ⁴ Min jinokoo muñowu li anaale átijut li áyinool bale! Kama jihaasut joon jifañumuu wahawu wata adunaayi, Ateemit jiihoye? Mó mújimuu, an aɗalumuu adunaayi akaan abukewool, Ateemit laɗale akaan alatoolawool. ⁵ Jakum jiyinoo li joon Bakiicelabu umbe buhinhin bulob bukaaɗo boon: «Ateemit lafanfañ li batahaay ló Buyinumabu ban akaanumuu li alolaal.» ⁶ Bale Ateemit li amit asenolaal káji káamak, mata Bakiicelabu bonsoon: «Ateemit lahoohoy bukanabuku katebenoolomuu, min ásum li kawalenoolomuu.» ⁷ Mó mújimuu, jítuul Ateemit. Jiceeɗ Sayitaane, fan atey áloyiwuul. ⁸ Jilohumuu Ateemit, fan alohuul. Jifos kuɗenuul †, kuhoofoolaabuke! Jicolen uyinumuul, bukuluul játukutumuu li wah wano. ⁹ Jihaas joon jíyiyeniyiyeni. Jikanoo ban li jíluulen. Eɗúuwayi yooluul ejow elaañ jílok, ésumansuumayi yooluul li elaañ buyina. ¹⁰ Jiwalenoolo hákil *Amaɗenawu*, fan atebenuul.

Jakum an alob majakut aya li afaalool

¹¹ Kutuyom, jakum an alob majakut aya li afaalool. An alobumuu majakut aya li afaalool mantee foof li atibool, anawu ummu majakut lalobe aya li *eluwaayi*, ban yo foof latiibe. Imban utiibumuu eluwaayi, ulet an akaane loon eluwaayi elobumuu, bale atiiba ata yo loom. ¹² Ateemit bale akaanumuu eluwaayi, ban akila bale ammuu atiiba. Akila bale ayilimuu afaken an, akila foof bale ayilimuu aniilen an. Kama awu ommuu ayi, mata min utiib afaali an?

An ayilaat ahaas mata buloɗool bata kajom

¹³ Muñe'e jijantenom, bukuluul jaanemuu: «Síyaat mantee foof kajom, fan ujowaal boot li ésum yaman. Fan ulakowaal bo emit, min újula'aal bó min ubajaal sídalam.» ¹⁴ Ban jifanut jihaas waa wóomi li ubajuul kajom! Mata bukuluul jinokoonokoo li háwul háfululemuu jatit, li huyaana huwuj. ¹⁵ Sin muñe'e jooteenumuu jinaak jilob: «*Amaɗenawu* afañumuu, fan uloɗaal min ukaanaal wahawu unwe mantee foof unwa.» ¹⁶ Bale muñe'e li jinaak jitebenoolo li kasaloolowaku kan jommuu li ko. Jihaas joon kasaloolo loon muñowu, kujakut maayeet. ¹⁷ Mó mújimuu, an ahaasumuu kakaan majake, ban akaanut mo, anawu ummu lakaane ka-hoofoo.

Saak li alob mata batiibabu bata kusaanumaku

⁵ Muñe'e bukuluul jammuu kusaanum, jílok ban li jíluulen butiya mata búyikabu ban jommuu li jibaj! ² Ebajayi yooluul ekajenkajen, ban wañawu wooluul bulol li butiñ wo. ³ Ewúlusayi yooluul li ehaaliisayi yooluul ékoleekolet. Búkolabu umbu bo bommuu bubil bubetuul ló, ban fan buniilen siniilasuu sooluul loon sambun. Jiwoogenwoogen ebaj li kunakaku unke kammuu kúsolaaku. ⁴ Jicaamut bukanabuku kan jingalumuu kulok li uɗaakawu wooluul. Kumbuku li jílokoo. Búluulenabu bata bukanabuku káwoogenulumuu mutiñaayamu mata úhanjiinawu wooluul, buɗeje bata Ateemit ammuu *Amaɗenawu* ata Sembe. ⁵ Buloɗabu booluul li etaamaye boonosoono buloɗ li májiihe li bata ésumansuum, ban li jifooñenoolo min jiluuk boot li hunakahu hata jálaamulaju. ⁶ Li jibet ló bukan kakaanut wahoowah ban li jilob min kumukiil, ban kuɗaajenoolut li bukuluul.

Káyinenumuu li Yéesu koote kuyili kamunten

⁷ Kutuyom, jimunten boot yok nan *Amaɗenawu* ammuu li abil. Jilaso awaña min jijuk buu lakaanemuu. Awaña fan abeben min akob min wahawu wan awañumuu li etaamayi usenool mutiñaay majake. Ban fan akob boot yok nan mutiñaayamu man awañumuu mommuu li maal emitayi basaye. ⁸ Bukuluul foof jikokkobon, ban li jítuk lit, mata ebilayi yata *Amaɗenawu* ékojulo.

⁹ Kutuyom, jakum an li bukuluul ámummunoo mata afaalool, jakum bil Ateemit atiibuul. Jíkaanum, atiibaawu ummu mayitowe tin kámbiilaku. ¹⁰ Kutuyom, jiiwayiɗo *kufulofetaku*, kálobummuu li kajawaku kata *Amaɗenawu*. Jijaliil jikaan bukittenuolum bata kamunten li bata sílaam. ¹¹ Loonaaliisoon áwolo mata kútuutuk lit. Jijanjam bukanabuku li kulob mata humuntenahu hata Sob, nan alakomuu sílaamasu. Ban jihaase waa *Amaɗenawu* abile akaanumuu boot li akila li húbanumahu, mata *Amaɗenawu* laluluuk húbooli li káyiyen.

¹² Kutuyom, ban li jiiwayiɗo wahawu unwe! Jakum an li bukuluul anuu aan fan akaan wah waman. Jakum an anuulum emitayi mantee foof etaamayi, jakum anuulum wahoowah. Joonumuu éhe' li lako éhe', li jibil joon a'aa' li lako a'aa'. Jikaan mo jakum bil Ateemit atibuul ††.

An aɗawumuu wah ban li áyinen aan fan abaj wo, manooman fan abaj wo

¹³ An li bukuluul áamimuu li sílaam, li aɗaw. Bajumuu an li bukuluul áami li ésumansuum, li akijen ukijen wata kasal Ateemit. ¹⁴ An li bukuluul li ásomut, li

† Jifos kuɗenuul: Yo yommuu jakum jikaan kahoofoo

†† 5:12 Máciya 5:34-37; 23:16-22

áhooñul kunahaanabuku kata ejanguwayi min kuṅa' éduulij kúyuwool li ukow, min kuḷaw boot li akila li ka-jawaku kata *Amaanenawu*. ¹⁵ Kunahaanaku kata ejanguwayi kúyinenumu kaanaku anawu ummu ásomutumu fan afak, maḷegen fan afak. Ban Amaanenawu fan asenool kásuumaay. Ban foof nokoomuu loon lakankaan kahofoo, Ateemit fan abonketool ko. ¹⁶ Mó mújimuu anoowan li bukuluul laate alob afaalool uhoofoolawu wan okila humumool akaanumu, ban anoowan li bukuluul foof li aḷaw boot li afaalool, man-tee Ateemit li afakenuul. Kaḷaw kata an akaane loon Ateemit afañumu kubabbaj sembe. ¹⁷ *Elí* an lalakowe

loon alolaal. Bale li ahanken min aḷaw jakum emitayi elaal, maḷegen emitayi elaalut li etaamayi jow baj simit soono síhaaji li kuḷeeñ koono hutok li hano. ¹⁸ Fúlum tó, li alaañen aḷaw, emitayi li élaalul, min etaamayi elaañen ebaj mutiñaay.

¹⁹ Kutuyom, nokoomuu loon buloṅ bata an li bukuluul bunabut li maḷegenamu, ban akee li bukuluul li álaañenulool, ²⁰ jihaas joon: an álaañenulumuu ahoofoola aṅa' buloṅ bacole, anawu ummu lafakene buloṅabu bata ahoofoolaawu ummu li eket, ban fan áji Ateemit li abonket uhofoo wameeṅe.

1 FIYEEL

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Ayi ammuu Fiyeel? Okila ummu ló li kúgoomaku kan Yéesu aļusumuu. Fiyeel kajaw kugilekaay, yo yommuu húlankiin. Yéesu akaanool kajawaku unku. Li elobayi yata bukanabuku kaaneyimuu éebulo, kajawool Simon. Fiyeel an ata etaamayi yata Gálile. Li é sukayi yata Betisayida láfulumulo. Fiyeel buko li atuyool Andele, li húwajahu hata Gálile kunaake kumbaal. Bale nan Yéesu ahoofiilumuu, li kukat jambaalaju min kunab li akila. Nan Yéesu ajowumuu boot li emitayi, Fiyeel li ayiingen Hulimahu Hásumaaahu halobumuu mata Yéesu li é sukayi yata Yeelusaleem, li etaamayi yata Súde li yata Samali. Loon kulobumuu, Fiyeel lajowujow boot li é sukayi yata Lom. Bo kumukoolumuu. Koone kubaanoobaan li ekuluwa.

Li eleetalayi inye, Fiyeel, Siliben aneyimuu foof Silaas lalobe min akiicool eleetalayi inye (5:13). Fiyeel lakikkiic yo boot li ekelecehayi yayiisoomuu ejow yoono li sitaam sakee sammuu li etaamayi yan koonemuu síyaat Túlu-ki (Hútijahu 1:1).

No unnu, ekelecehayi yata bo umbu élaamenilaamen. Wahawu unwu újimuu Fiyeel li akiic eleetalayi inye min awankuleniil. Li Hútijahu 1:2-12, Fiyeel li awayiļeniil aaniil Ateemit fan abil afakeniil hunak hukee, ban lakaakat bútwoo li emitayi boot li buko. Fan kuyab bútwoaabu umbu nan Yéesu ammuo li álaañul li hunakahu húbanumabahu. Boot min kuyili kubaj wahawu unwu, koote kútuk lit li káyinenaku kooliil li Yéesu, maayeet min kite baj sílaam. Li Hútijahu 1:13-2:10, laļawiiļaw aaniil kubaj bulon banabe. Li Hútijahu 2:11-4:19, layaakooli-yaakoo aaniil kubaj bulon bajake hákil bukanabuku káyinenutumuu li Yéesu, li foof li tutooliil. Koote kukaan loon Kilisita álaamumuu, ban akaanut wah wajakut.

Li húbanumahu hata eleetalayi (Hútijahu 5:1-14), Fiyeel li asaab ekelecehayi li kunahaanaku kata sijanguwasu, ban li afamen to kasaafuu.

Kasaafuu

¹ Injé Fiyeel, ammuo *afootal* ata Yéesu *Kilisita*, iki-iculo eleetalayi inye boot li bukuluul jammuu bukanabuku kan Ateemit aļusumuu, ban li jyiisoo jijow jóomi li bulon loon ejawoola li sí sukasu sata etaamayi yata Font, yata Galat, yata Kafados, yata *Aasi* li yata Bitini. ² Ateemit laļusuuļus yaan no akat to loon ayinoo nomuu, akila ammuo Ateemit Atubaawu, ban li ájowum li Buyinumabu Banabaabu min akaanuul jilako bukan kanabe boot kátuul Yéesu Kilisita, li boot min jgiileni li húsimahu hoola.

Káji li kásuumaay kujow kulako li bukuluul njáa’.

Kákangum kasene bulon

³ Kasal kujow kulako li Ateemit ammuo Atubaawu ata *Amaañenawu* kata maļegen, ⁴ min ukobaal wahawu wajakaawu wayilaatumuu ukajen, uyilaat usiko, ban majakamu mata wo muyilaat mújim, wan Ateemit ahahenumuu li emitayi boot li bukuluul. ⁵ Wahawu un-
wu feh boot li bukuluul, jan Ateemit afooyemuu li sem-

baasu soola humum hata káyinenaku, boot li kafakaku kooluul, kaano tomuu boot min bil Ateemit áhiis ko li hunakahu húbanumahu.

⁶ Wahawu unwu újimuu, jilako li ésumansuum, maayeet min kite eenimuu, muñe’e boot min fan jibaj sílaam sameeņe, sáami li síjiwuul li jibaj buyina baatut bufiyo. ⁷ Sílaamasu unsu soonosoono to boot kayoob mantee jillegenļegen li káyinenaku kooluul. Ewúlus eyi-
lo ekajen, bale fan kukaan yo li sambun min kujuk mantee égiwoolul li wah ukee. Muñowu káyinenaku kooluul kóotimuu kuyoobi. Kuhaņe matiineni éwulus, bale fan kuyoobi foof min juk mantee kuļegenļegen. Muñe’e nan Yéesu Kilisita ammuo li abil, fan jibaj kábinken, kasal li *máyiineni*, humum hata káyinenaku kooluul kammuu kata maļegen. ⁸ Yéesu Kilisita an jíboolimuu bukuluul bajukutool, li jíyinen li akila maayeet min jijukolutoomuu, okila ájimuu li jibaj ésumansuum yan an ayilaat alob mata yo, ban li éyiineni, ⁹ mata jibabbaj wahawu wan káyinenaku kusenemuu, wammuu kafakaku kooluul.

¹⁰ *Kufulofetaku* kuŋeŋeŋes ŋáá', ban li kugejjen boot min kuhaas mata kafakaku unku, ban li kulob mata kájijaku kan Ateemit akat tomuu boot li bukuluul.
¹¹ Buyinumabu bata Kilisita li buko bulakowe, ban li bulobiil búkibben mata sílaamasu san Kilisita ammuu li álaam, li mata máyiineniyamu mammuu li múnabul li só. Li kulako huŋes boot min kuhaas taŋayi li waa wommuu li ukaan, nan wahawu wan Buyinumabu bulobiilumuu wommuu li ubaj. ¹² Ateemit li áhiis kufulofetaku kaanaku hulimahu han aseniilumuu, inti boot li buko humumiil, bale boot li bukuluul. Hulimahu unhu ho bukanabuku kawaaleyemuu Hulimahu Hásumaaahu kulobewuulumuu muñe'e. Kulobewuulob ho li búkaanum bata sembaasu sata Buyinumabu Banabaabu babilummuu li emitayi. *Kumalakaabuku* humumiil kufaŋeene min kuhaas hulimahu unhu. ¹³ Wahawu unwu újimuu joote jikaan to uyunumuul, ban li jíkaanum. Jiŋa' kákangumaku kooluul feh jikaan li kájijaku kan jommuu li jiyab nan Yéesu Kilisita ammuu li álaŋul. ¹⁴ Joote jítuul Ateemit loon bañiil batit, ban jakum jinab li kásiibowaku kooluul kata naanaŋ, nan jihaasut nomuu wahoowah. ¹⁵ Loon Ateemit ahooñuulumuu Anabumuu, bukuluul foof joote jilako bukan kanabe li bakaanelabu booluul feh. ¹⁶ Li maŋegenamu, Bakiicelabu bonsoon:

«Jilako bukan kanabe, mata ínje humumom linannab.»

¹⁷ Emmuu jilakomuu kaŋaw li jihooñ Ateemit «Faafa», atiibemuu bukanabuku feh bajukelut li buul, naboo li wahawu wan anoowan akaanumuu, kama joote jiloŋ li ekole ló nan jommee baabe li etaam loon ejawoola. ¹⁸ Jihaas kaanaku baloŋelabu ban situubawuul sihaan síhiisuulumuu, bubajut jáliŋ yanooyan. Ateemit lahahal búhal báamak min afakenuul li baloŋelabu umbu, ban inti wah loon éwulus, mantee foof ehaaliis yayilimuu ekajen laŋale min ahal, ¹⁹ bale húsimahu hatiineniyaahu hata Kilisita, ajokimuu loon ágalalaan atilut tanootan ban abajut foof humaw, húsimahu unhu ho Ateemit aŋalumuu min ahal boot li bukuluul. ²⁰ Ateemit lafinfin min aŋuse Kilisita akat to boot li wahawu unwu, tówum adunaayi ejuulji, ban li áhiisenool muñe'e li taŋaye ébanumaye, boot li majakaamu mooluul. ²¹ Li Kilisita bukuluul jíjowummuu jíyinen li Ateemit ayitenumloomuu li eketayi, ban li asenool máyiineni. Wahawu unwu újimuu, li jiŋa' káyinenaku kooluul li kákangumaku kooluul jikaan li Ateemit.

²² Joonosoono bukan kanabe humum hata min jítuulumuu maŋegenamu, boot mata min jíbooliwoo li maŋegen loon batuyaay. Jíbooliwoo ŋáá' li uyunumuul feh. ²³ Hulimahu hata Ateemit hukaanuulumuu jilako bukan kuwunkul. Ban Hulimahu unhu hunokoolut li sígul sayilo sikajen. Hulonloŋ ban huyilaat huket, hunhu to boot nanoonan. ²⁴ Li maŋegenamu, loon Bakiicelabu bulobumuu:

«Aŋáhukowan anoowan lanokoonokoo loon mahosamu, ban máyiineniyamu moola li munokoo loon élunfen. Mahosamu fan musay, élunfenayi li élowul, ²⁵ bale Hulimahu hata Amaaŋenawu hunhu to boot nanoonan †.»
 Ban, Hulimahu unhu ho hommuu Hulimahu Hásumaaahu han kuwaalewuulumuu.

Kahoy majakut

² Jihoy kama búlafut banooban, jabunt bukan, búhoolo, batii, li kúloboo bukan. ² Jifañ miilamu masetaamu mata Hulimahu hata Ateemit, loon bañiil bakite li bubuki, bájum li jihob mo li jank min jifak, ³ nokoomuu loon «jijakenjaken li jijuk kaanaku *Amaaŋenawu* lásunsuum,» loon Bakiicelabu bulobumuu. ††

⁴ Jiloh Amaaŋenawu. Akila ammuu huyitikahu haloŋumuu han bukanabuku kuhoyumuu, bale ho Ateemit aŋusumuu ban li hutiineni ŋáá' hákiilool. ⁵ Bukuluul humumuul jijokoolo loon kuyitik kaloŋe, ban li jikat Ateemit min aŋaluul min ateef eluuf dán Buyinumabu Banabaabu bukine, min jilako huwoog hata bukan káami élamba yakaani li kakaŋ boot li Ateemit, boot kakaanool kasila kabilumulo li Buyinumabu Banabaabu ban li kúsumool humum hata Yéesu *Kilisita*. ⁶ Li maŋegenamu, kulimaku unke kulobimuu li Bakiicelabu:

«Liŋuŋus huyitik hatiineniye ŋáá', han éemi li iwalen li ésukayi yata Siyoŋ. Huyitikahu unhu ho hutebumuu eluufayi feh. An ammuu áyinen li ho, let áyeko.»

⁷ Huyitikahu unhu hubabbaj jáliŋ yáamak boot li bukanabuku káyinenumuu, bale boot li bukanabuku káyinenutumuu:

«Huyitikahu han bukanabuku kalakomuu kateefaku kuhoyumuu, ho hubile huharumuu mabaj jáliŋ.»

⁸ Bakiicelabu li boon foof tikee:
 «Huyitikahu unhu fan húji bukan li kujonten, li hoono húlankiin habete bukan ‡.»

Bukanabuku fan kujonten li ho mata kúyinenut li hulimahu, ban wahawu unwu kufimuu min kukaani to boot.

⁹ Bale bukuluul, bukuluul jommuu bukanabuku kaŋusimuu, kúlambaaku kata Ayíiyawu, ésukayi yanabaayi, bukanabuku kata Ateemit. Lí élimayi láhooñuuluul jibil jilako li mawuŋaamu moola máyiineniyaaumu, boot kayiŋen wahawu wan akaanumuu wajakumuu majak. ¹⁰ Naanaŋ, bukuluul jilakowut bukanabuku kata Ateemit, bale muñe'e bukan koola

† 1:24-25 *Esay* 40:6-8 †† 2:3 *Ukijenawu* 34:9 ‡ 2:8 *Ukijenawu* 118:22; *Esay* 8:14

joom. Naanaŋ káyiyeŋaku kata Ateemit kulakowut li bukuluul, bale muñe'e Ateemit láyiyenuuyiyen.

Jiloŋ loon kuloka kata Ateemit

¹¹ Kutuyom kan iboolaat, ínje ummu li kawunkulenuul bukuluul janokoomuu loon kuñaahoola li ejawoola li etaamaye, min jitey kásiibowaku kata siniilasuu sooluul kammuu li katiiken saalasu sooluul. ¹² Jiloŋ buloŋ bajake hákil bukanabuku kákaantumutumuul li Ateemit balewool, mantee maayeet min kukite kúlobooluul min koon bukuluul bukan kajakut, li kujuk bakaanelabu booluul bajakaabu, min kújowum tó kusal Ateemit li hunakahu nan ammuu li abil.

¹³ Jítuul huhaane hanoochan hata bukan, humum hata *Amaañenawu*: lako áyiyawu mata akila ammuu anahaanawu áamakawu, ¹⁴ mantee foof kúguubelunaalaku, mata akila aboñiil boot katek bukanabuku kakaanemuu majakut, li kasal bukanabuku kakaanemuu majake. ¹⁵ Li maļegenamu, wahawu wan Ateemit afañumuu wo wommuu, min jikaan majake mantee bukanabuku kábaamomuu li kahaasutumuu wahoowah li kujok utumawu wooliil. ¹⁶ Jiloŋ loon bukan kalet emiikeel, bale min jiletumuu emiikeel jakum jíwuul li jíjowum tó jinaak jikaan wah wajakut li huyolo. Jiloŋ loon emiikeel joom yata Ateemit. ¹⁷ Jiluukun bukanabuku feh. Jíbooli kutuyuuul kan jibajumuu káyiinen kano. Jíkoli Ateemit, ban li jiluukun áyiyawu.

Sílaamasu sata Kilisita bukittenuolum soom

¹⁸ Bukuluul jammuu kugoloola li siluuf, jotee jítuul kunahaanabuku kooluul li ekole ló, ban inti kásuumumu bale jotee jítuul, bale jítuul foof kátaañimuu. ¹⁹ Li maļegenamu, jaajak min úmuñ humum hata Ateemit, sílaam san ubaje ban colut. ²⁰ Kasal buu lóomi li ubaj, awu bámuñe kútek kan kuteki mata lúbubuj miñ? Bale ubajumuu sílaam awu bakaane jak, ban li úmuñ, laalu wah wajake hákil Ateemit. ²¹ Wahawu unwu Ateemit ahooñuulumuu boot, mata *Kilisita* humumool lálallaam boot li bukuluul. Lakatuukat to bukittenoolum bájum li jinab li kootaku koola. ²² Kilisita akaanut kahoofoo. Amúsut abunt an. ²³ Nan kunaake kugeloolumuu, anaakut aluken. Nan kulakowoolumuu jálaamenaju, anuuloolut an, bale latebooloteboolo feh asen Ateemit atiibemuu col. ²⁴ Latetteb uhoofoolawu woololaal li eniilayi yoola boot li ekuluwaayi, bájum kahoofoo li kuket li ololaal, min uloŋaal buloŋ bacole. Li ucokawu woola bukuluul jífakummuu. ²⁵ Li maļegenamu, bukuluul jinokooleenokoo loon kúgalalaan kájime, bale muñe'e jílaañulo boot bata amataawu ooluul afooyemuu li bukuluul.

Buu anaale koote kulonŋ li áyinool

3 Li manolamu, bukuluul kaalaabuke jotee jítuul kúyinuul, mantee nokoomuu loon baje kukee li buko kahoye báyinen li Hulimahu hata Ateemit, baloŋelabu booluul li bújiyiil li kúyinen, bukuluul balobutiil hulim hanoochan, ² mata fan kujuk buu baloŋelabu booluul bucolumuu ban li jiyili kátuul bukan. ³ Jakum majakamu mooluul mulako majak ma-bilumulo li wah wata tíyan, loon bahecowelabu booluul, búsangenum bata éwulus, li wañ watiineniye; ⁴ bale moote mulako majak mata káta lálala buyinumabu booluul, mammuu majak mayilaat mukajen, mata buyinum bájoobiye li básuume. Majakamu ummu mubajumuu jáliŋ nǵá' hákil Ateemit. ⁵ Muñowu foof kanaalaabuku kanabaaku kata naanaŋ kákangummuu li Ateemit, kunaake kúsangenumuu ban li kunaak kútuul kúyiniil. ⁶ Uŋalaal bukittenuolum li Saala. Lanaanaak átuul áyinool *Abulaham*, ban li anaak ahooñool «*amaañen*.» Muñe'e bukuluul kuñoolool joom kaale, bukuluul bakaane majake, ban bukuluul foof bakatut wah min úkoyilenuul.

⁷ Li manolamu, bukuluul kánayinaabuke, li buloŋabu booluul li kuseekuul, jotee jijokiil jak min jihaas joon kuhaŋuuhaj mágooto. Jiluukeniil, mata buko foof fan kuyab loon bukuluul kájiyaku kata buloŋabu bata maļegen. Jikaan loon muña'a jakum bil wah ukajen uļawawu wooluul.

Sílaam bukuluul bakaane majake

⁸ Boot min íwuñenum li kulimaku unke: bukuluul foofuul feh jibaj kajamoo, jibaj uyinoolawu wanolawu, jíbooliwoo loon batuyaay, jiyili káyiyeŋ bukan, ban li jiwalenoolo. ⁹ Jakum an akaani majakut li uhin ukaanool majakut. Jakum an ageli li uhin ugelool, bale an agelimuu li úsooniyeŋool, mata wahawu unwu Ateemit ahooñuulumuu boot, mantee li jiyab kásooniyenaku. ¹⁰ Bakiicelabu muñe'e bulobe:

«An afañumuu min aloŋ buloŋ bata kásuumaay, ban li afañ min kunakaku kata buloŋabu boola kúsuum, jakum alob kulim kajakut aya li an, jakum ámal.

¹¹ Laate atey majakut, min anaak akaan majake.

Laate aŋes kásuumaay, ban li anab li ko,

¹² mata kúkilaku kata *Amaañenawu* kunku li bukanabuku kacolumuu, ban li ábetul sijanool li uļawawu wooliil, bale *Amaañenawu* fan abet búsol bukanabuku kakaanemuu majakut.»

¹³ Ayimaa aate akaanuul majakut, bukuluul bahankene li buyinumuul feh min jiqes kakaan majake? ¹⁴ Maayeet min jikite jílaam mata jikankaan wah wacole, jibaje kásuumaay. Jakum jíkoli bukan, ban jakum uyinumuul úguuľoo. ¹⁵ Jihaas li uyinumuul kaanaku *Kilisita* anabumuu, ammuu Amaañenawu. Joote jifale nanoonan jikat to, mantee an agellenuulumuu wáa újiye li jibaj káyinenaku kan jookumuu, li jiyili jilobool mata ko. ¹⁶ Bale joote jilobiil mata káyinenaku kooluul li buyinum bájoobiye li ekole ló, ban foof li buyinum basete, bájum tan kúloboolewuulumuu loon eenimuu bukuluul bukan kajakut joom, li kujuk balonjelabu booluul bajakaabu ban jibajumuu li Kilisita, li kusuu. ¹⁷ Li maľegenamu, haŋe majak min úlaam awu bakaane majake, nokoomuu loon li húfañum hata Ateemit, min úlaam mata lukankaan majakut; ¹⁸ mata Kilisita humumool lálallaam ñano ban kale, boot li uhoofoolawu wata bukanabuku. Okila jacolumuu, li aket boot li bukanabuku kacolutumuu, bájum li ájowetumuul boot bata Ateemit. Bukanabuku kuumumuk eniilayi yoola yata áľahukowan, bale Buyinumabu bata Ateemit li bukaanool álaañul li buloŋ. ¹⁹ Muñe'e li Buyinumabu umbu lájowummuu foof awaale Hulimahu Hásuumaahu uyinumawu wajenkimuu. ²⁰ Uyinumawu unwu wajenkimuu wo wommuu bukanabuku kahoyumu naanaŋ báyinen li Ateemit, nan alakomuu kakokkobenaku li húmuñ ló, li taŋayi nan *Nówe* alakomuu kakaanaku kata busaanaabu báamakabu. Bukan kafamut, koono hutok li kúhaaji, kunokenumuu li busaanaabu min kúfakum li malamu. ²¹ Laalu búhiisenum bata kábatiisaaku kafakenuulumuu muñe'e. Kábatiisaaku unku kulet kata kúfulen ñikonañu ñata eniilayi, bale kata kasenoolo boot li Ateemit li buyinum bajake. Li kufakenuul humum hata kayitowulaku kata Yéesu Kilisita li eketayi. ²² Kilisita lajowujow boot li emitayi ajow aano kaŋen kúli kata Ateemit, min áaki li kuŋenool *kumalakaaku*, kuhaanaaku li sembe sanoosan feh.

Buloŋ buwunkul boot li káyinenumuu li Kilisita

4 Emmuu Kilisita lálallaam li eniilayi yoola, bukuluul foof joote kama jibaj kayinoolaku kanolaku kammuu unke: anawu álaamumuu li eniilayi yoola, labandoole li kahoofoolaku. ² Muñe'e, joote jiloŋ taŋayi yasaŋowuulumuu buloŋ baabe li etaam loon Ateemit afañumuu, bale jakum jiloŋ naboo li kásiibo kata áľahukowan. ³ Li maľegenamu, jiŋaŋaŋa' naanaŋ taŋ yáamak min jinaak jikaan loon bukanabuku kákaanumutumuul li Ateemit balewool kufañumuu. Jinaanaak jíkaanikoo, li jibaj kásiibo kajakut, li jinaak jíkalleno, li jinaak jitiñ jijow jiwuuhēn, li jibaj kuwoog kata kákalleno, ban li jinaak jikaan wah wáŋootiye ŋáa' wammuu kamanen úciin. ⁴ Muñe'e bukanabuku

kákaanumutumuul li Ateemit balewool li kaaniil kajaa-hale, min bukuluul jílonjeliitumuul muñe'e ŋóoti loon buko, li kújowum tó kunaak kugeluul. ⁵ Bale fan kubil kulob mata wahawu wan kukaanemuu, hákil Ateemit afalemmu boot katiib bukanabuku kammuu li buloŋ, li kaketumuul. ⁶ Li maľegenamu, wahawu unwu újimuu Hulimahu Hásuumaahu li huwaaleyi foof bukanabuku kaketumuul, bájum li kutiibi loon bukanabuku feh, min kuyili kuloŋ loon Ateemit afañumuu jówum li Buyinumabu Banabaabu.

Jijok jak újiyawu wan Ateemit asenuulumuu

⁷ Kabanaku kata wahawu feh kúkojulo. Jilako bukan kájallove ban jakum jiwuuhēn li wahoowah, min jinaak jíľaw. ⁸ Wahawu wan jommuu jijand jikaan, wo wommuu min jíbooliwoo ŋáa', mata «Húbooli láhimenehimen uhoofoo wameeŋe †.» ⁹ An abilumuu booli li uyabool jak, bámmumunoolut. ¹⁰ Anooowan li bukuluul laate aŋa' kájiyaku kan Ateemit asenoolumuu min akaan majake boot li kaabuku feh. Jikaan momuu, fan jilako bukan kajoke jak újiyawu wábutoomuu wata Ateemit. ¹¹ An áakimuu káji kata elob, li anaak alob kulimaku kata Ateemit. An li áaki káji kata kalamben bukan, li akaan mo li sembaasu san Ateemit asenuumu, bájum Ateemit li ásalumi li wahoowah feh jówum li Yéesu *Kilisita*, akilumuu máyiineniyamu li sembaasu boot nanoonan. *Aameen!*

Sílaam sabimmulo li káyinen li Yéesu Kilisita

¹² Kutuyom kan iboolaat, jakum sambunasu sata sílaamasu sammuu li bukuluul síjiwuul li jisego, loon eenimuu wah wájaahaleniyē ulowuul. ¹³ Bale emmuu jumbuku ló li sílaamasu sata *Kilisita*, ésumansuum yoote kama elako li bukuluul, bájum li jibaj foof ésumahukow yáamak nan Kilisita ammuu li áhiis máyiineniyamu moola bukanabuku feh. ¹⁴ Awólo, bukanabuku bageleluul mata kúgoom joom kata Kilisita, mata Buyinumabu báyiineniyaabu, Buyinumabu bata Ateemit bumbu li bukuluul. ¹⁵ Li bukuluul bajumu an áami li sílaam, jakum lako sílaamasu san ammuu li so, lababbaj so mata lamuumuk an, mata lákuweekuwet, mata lakankaan majakut, mantee foof mata laŋaŋaŋa' butumool akaan li wah watookutool. ¹⁶ Bale an li bukuluul aanomuu li sílaam mata ágoom laam ata Kilisita, jakum asuu. Laate asal Ateemit min atookumuu kateb kajawaku kata Kilisita.

¹⁷ Taŋayi éliiŋe nan batiibabu bata Ateemit bommuu li bútoŋ, ban bukanabuku kata Ateemit kommuu li kujand kutiibi. Ban nokoomuu loon li Batiibabu bata Ateemit li alolaal búkitume, buu bukanabuku kahoyumu báyinen Hulimahu Hásuumaahu hata Ateemit

† 4:8 Kúlobuwaku 10:12; Saak 5:20

kóomi li kúbanum eeno? ¹⁸ Loon Bakiicelabu bulobumu:

«Séngimuu njáa' min an acole afakeni,
buu eete nokoo li an álafute, li ahoofoola? †»

¹⁹ Mó mújimuu, bukanabuku kammuu li sílaam naboo li húnongumahu hata Ateemit, koote kunaak kukaan majake ban li kuŋa' saalasu sooliil kukat li kuŋenaku kata Ateemit Awúwenumuu wahoowah feh, alobemuu wah aban li akaan wo.

Kasaab kunahaanaku kata ejanguwayi

5 Muñe'e boot min ilob li kunahaanaku kata ejanguwayi kammuu li bukuluul. Injé humumom anaahan foof leem ata ejangu loon buko. Limammaat sílaamasu sata *Kilisita*, ban fan ibaj júmbaam li máyineniyamu mammuu li múhiisi. Injé ummu li kawankulenuul eenuul: ² jicookoo bumatabu ban Ateemit asenuulumuu jooken. Jifooy bo, ban inti loon bukan kan kutuŋe, bale li buyinum básuume, loon Ateemit afañumuu. Jakum lako boot huŋes ebaj, bale lako li kasenoolo. ³ Jakum jinŋes kágooten bukanabuku kan kusenuulumuu jooken, bale jilako bukittenoolum bajake boot li bumatabu. ⁴ Muñe'e nan Anahaanawu ata kumataaku ammuu li álanŋul, bukuluul fan jiyab éjambi yáyiineniye, yan kaleñaku kata yo kootut kútiinŋo.

⁵ Li manolamu, bukuluul jañiilomuu, joote jítuul kunahaanaku kooluul. Bukuluul foofuul feh anoowan laate awalenoolo hákil afaalool, mata loon Bakiicelabu bulobumu: «Ateemit lahoohoy bukanabuku katebenoolomuu, min asen kájiyaku koola kawalenoolomuu †.»

† 4:18 Kúlobuwaku 11:31 †† 5:5 Kúlobuwaku 3:34

⁶ Jiwalenoolo kama hákil sembaasu sata kaŋenaku kata Ateemit, bájum li atebenuul li hunakahu han akila ajokumuu. ⁷ Jiŋa' buyinaabu booluul feh jiwalen li Ateemit, mata fan alambenuul.

⁸ Jijuke to ban li jikaanum, mata alatoolaawu ooluul ammuu Sayitaane, ummu min ágiitoolemmu loon éŋaŋ yaŋoke, min aŋes an an ammuu li ajok. ⁹ Jilaaŋowool ban li jítuk lit li káyinenaku, min jiwayijŋo joon kutuyuul kammuu tanootan li etaamayi, sílaamasu sanolasu kooke. ¹⁰ Boot min fan jílaam jakee, bale Ateemit akilumuu káji kanookan, lahoonũuhoon jijow jilako li máyineniyamu moola mata boot nanoonan li hujokoolahu hooluul li Yéesu Kilisita. Akila humumool fan akaanuul jilako bukan kanabe, fan alitenuul, fan asenuul sembe, ban li akaanuul tin ŋaaŋe tan wah wootut uyili úhooluluul. ¹¹ Sembaasu sijow silako li akila boot nanoonan! *Aameen.*

Kasaafoo kúbanum

¹² Kulimaku unke kan ikiiculuume itogen, *Silaas* alambenom ikiic ko. Lijokoojok loon atuyaay aŋegene li káyinenaku. Likiiculuukiic boot min iwankulenuul ban li íhiisuul kaanaku, bukuluul li kájiyaku kata maŋegen kata Ateemit jijokumuu lit.

¹³ Bukanabuku kammee baabe Babiloon kan Ateemit aŋusumuu loon bukuluul, kusaafuluul. Maak foof ammuu aŋoolom lasaafuluul. ¹⁴ Jisaafoo kasaafoo kata húbooli.

Kásuumaay kulako li bukuluul foofuul feh jabajumuu hujokoo li Kilisita.

2 FIYEEL

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Fiyeel lakikkiic eleetalayi inye boot li ekeleceenayi feh. Lahebiheb aaniil let fiyo áketum. Mó mújimuu li afañ min awayiñeniil wahawu wan aliikeniilumuu. Li eleetalayi étinaalayi yata Fiyeel, lansaan ekeleceenayi kútuk lit li káyinenaku maayeet min adunaayi élaameniil. Li eleetalayi inye éjubutayi, laaniisaan kunab nanoonan li wahawu wan kuliikeniilumuu wammuu maʔegen, maayeet min kukee kuliikeniil wah wata émalimiñ.

Li Hútijahu 1:1-15, Fiyeel lalollob ló ekeleceenayi aaniil kubaj hujamoo li Ateemit. Li awayiñen ekeleceenayi wahawu wan kuliikenumuu. Wahawu útinaalawu (1:16-21) wo wommuu Hulimahu Hásuumaahu halobumuu mata Yéesu. Hulimahu unhu Hásuumaahu, Fiyeel humumool li kufootal kaabuku kumammaat nan hulobimuu. Kufulofetaku, Buyinumabu Banabaabu bulambeniilamben min kukiic Ebiibulayi Yanabaayi. Buko foof kumammaat nan hulobimuu. Li Hútijahu 2, Fiyeel lalollob aya li bakaanelabu bata bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ. Wahawu wan Súd alobumuu bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ akat to li eleetalayi yoola, wo foof Fiyeel alobumuu li eleetalayi yoola. Li Hútijahu 3, Fiyeel lababbag ló bukanabuku kaanemuu Amaañenawu Yéesu let álaañul boot katiib adunaayi. Lawayiñeniwayiñen kaanaku Kilisita áʔacenumuu li ebil, kuhaas kaanaku húmuñahu hata Ateemit hújiye. Mata Ateemit afañut min an ájim, bale lafañe min bukanabuku feh kúfu' li kahoofoolaku min kútiwo kuña' bulonʔ buwunkul (Hútijahu 3:9).

Li húbanumahu hata eleetalayi, Fiyeel li afañ min ekeleceenayi elako bukan kanabe, jakum bil Ateemit awatateniil li wahoowah nan Kilisita ammuu li álaañul (Hútijahu 3:11-18).

Kasaafoo

¹ Injé Simonʔ Fiyeel ammuu aloka li *afootal* ata Yéesu Kilisita, inje ikiice eleetalayi inye boot li bukuluul jabajumuu káyinen kabaje jáliñ loon kóololi, humum hata macolamu mata Ateemitawu oololaal li *Afakenaawu* Yéesu Kilisita. ² Káji li kásuumaay kujow kulako li bukuluul nǎa', kabilumulo li kahaase kata Ateemit li kata Yéesu ammuu *Amaañenawu* oololaal.

³ Li maʔegenamu, Ateemit li sembaasu soola lásenumolaamuu wahawu feh wan jokolaamuu li wo boot mata bulonʔabu, li káyinen li akila. Lakaanolaakaan min uhaasaal anawu ahooñolaamuu boot li máyiineniyamu li másuumamu moola. ⁴ Li wahawu unwu Ateemit ásenumolaamuu wahawu watiineniyaawu ban li uluuk nǎa', wan alobumuu kasenolaal, bájum li jiyili jifu' li kásiibowaku kajakutumuu kammuu li adunaayi inye yakajenumuu, min jíjowum tó jiña' bóonowabu bata Ateemit. ⁵ Wahawu unwu újimuu, joote jikaan manooman min jiña' ekaan majake jifamen li káyinenaku kooluul, li jiña' kahaasaku kan jihaasumuu Ateemit jifamen to li ekaan majake, ⁶ li jiña' eyili hujokoo jifamen to li kahaasaku kan jihaasumuu Ateemit, li jiña' kátuk lit jifamen to li eyili hujokoo, li jiña' kákoli

Ateemit jifamen to li kátuk lit. ⁷ Jiña' batuyaaya jifamen to li kákoli Ateemit, li jiña' húbooli jifamen to li batuyaaya. ⁸ Li maʔegenamu, wahawu unwu wajakumuu wo jóotimuu jibaj. Jibaj womuu nǎa', fan ukaanuul min jinaak jilok ban li jiyili jihanʔ mahaas Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita. ⁹ An abajutumuu wahawu unwu wajakumuu, anawu ummu ájukeliit jak. Lanokoonokoo li an áfuume, ban li amojen kaanaku uhoofoolawu woola wata no ufosifos.

¹⁰ Wahawu unwu újimuu, kutuyom jikaan manooman min jítuul li maʔegen kahooñaku kan Ateemit ahooñuulumuu, li kaʔusaku kan aʔusuulumuu. Jikaan momuu, let jilo li kahoofoo. ¹¹ Li maʔegenamu, muñowu Ateemit ammuu li akaanuul min jiyili jinoken li Jáyiijaju jaano tomuu boot nanoonan, jata Amaañenawu li Afakenaawu oololaal Yéesu Kilisita.

¹² Mó mújimuu, fan inaaq iwayiñenuul nanoonan wahawu unwu, maayeet min kite eenimuu jihaas wo, ban li joono li maʔegenamu man jiyabumuu. ¹³ Bale liyi-nooyinoo li een coccol min iwayiñenuul, muñe'e min emmee li bulonʔ, min jijuke to. ¹⁴ Lihaase een muñe'e lí ifu' li eniilayi inye yammuu li ebil eket, loon Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita áhiisom momuu. ¹⁵ Fan ikaan manooman min ikatuul wah wammuu unaak

uwayijenuul nanoonan kulimaku unku, maayeet inje bakete iban.

Bukanabuku kajukumuu máyiineniyamu mata Kilisita

¹⁶ Li maļegenamu, inti eeniseen li ukonj wajuulji li eseele, áloli jįjowume min jįhiisuul ebilayi li sembe yata *Amaañenawu*, bale áloli húmumoli jijuujuk maluukamu moola li kúkiloli. ¹⁷ Nan Ateemit Atuubaawu ábinkenoomuu ban li asenool máyiineniyamu, hulim li hubilum li máyiineniyamu maleñaamu mata Ateemit min hoonool: «Laale Añoolom an iboolaatumuu, ésumansuumayi yúmbaam feh li akila yoom.»

¹⁸ Hulimahu unhu habilummuu li emitayi, áloli húmumoli jįjanjam ho nan jilako tomuu li akila, li huyuyahu háñeyimuu.

¹⁹ Ban foof, áloli jihanj mit majok lit hulimahu han kufulofetaku kulobumuu. Fan jak njáa' bukuluul bajukele to jak li ho. Hunokoonokoo loon ehiitum yahiitene dán líme, boot yok nan banakabu bommuu li búkatenuł, min ewuutayi yata li bújom ewuñen uyunumawu wooluul. ²⁰ Joote jįjand jihaas wahawu unwe: An ayilaat akitten akila humumool hulim han Ateemit álobume li an, háami li Bakiicelabu. ²¹ Li maļegenamu, bajut hulim han Ateemit álobume li an, habilumulo li húnongum hata ájahukowan; bale li búlambenum bata Buyinumabu Banabaabu bukan kúlobummuu li kajaw kata Ateemit.

Ateemit fan atiib kawaaleyemuu wah wata émalimiñ

2 Babbaj no li bukanabuku kata Isilayeel, bukan kámale koon kufulofet koom. Fan baj foof li bukuluul bukan kaliikene bukan wah walet maļegen. Fan kuliiken bukanabuku li búhoolo ló, útin wata kájimen bukan, ban fan yok kuceerj Anahaanawu afakeniilumuu. Fan kúnjalul kaniilo kahile boot li buko humumiil. ² Bukan kameerje fan kunab li bakaanelabu booliil basuuneniyabu, ban bakaanelabu booliil fan búji bukanabuku li kulob kulim jakakut kuya li bútinabu bata maļegenamu. ³ Efañ sídalamayi yooliil fan éjjiil li kubuntumuul li ukonj wan kjuuļe min kúbajum tó wah. Bale fiyowe njáa' nan katekaku kooliil kóomi li kakobiil, ban let fiyo kújowum li sambun.

⁴ Li maļegenamu, Ateemit akatut bo muña'a *kumalakaaku* kalomuu li kahoofoo, bale labeteniibeten li Sambunasu ban li akatiil ló majenke li élimayi, min kukob hunakahu hata batiibabu. ⁵ Ateemit akatut bo foof adunaayi yata naanarj, bale li áñjalul mal máamak mujow mumeerjen etaamayi feh yameerj nomuu bukan kákoluwut Ateemit, min afaken *Nówe* anaake alobumuu bukanabuku wahawu wacolumuu wan Ateemit afañumuu, li bukan foof kukee koono hutok li kúļuba. ⁶ Ateemit li atek ésumakayi yata *Sodom* li yata *Gomool*, ban li aleemen so li sambun, min aña' so akan

bukittenuolum bata wahawu wammuu li ubil ubaj bukanabuku kaatutumuu kubil kúkoli Ateemit. ⁷ Li afaken Lot ammuu an acole, ban bakaanelabu basuuneniyabu bata bukanabuku kata tanjayi yoola li búsegiwool njáa'. ⁸ Li maļegenamu, Lot akaanumuu an acole, li bukanabuku umbu lakinoole. Lanaanaak ajuk ban li ajam hunakoohunak bakaanelabu booliil bajakutumuu. Bakaanelabu booliil umbu bajakutumuu, bunaanaak búlaamenool li buyinum. ⁹ *Amaañenawu* lahaase buu lammuu li akaan min afaken bukanabuku kacolumuu hákilool, li sílaamasu sooliil. Lahaase foof buu láamimuu li akaan min ajok bukanabuku kakaanemuu majakut akat to boot li hunakahu hata Batiibabu, ¹⁰ háñjum bukanabuku kanabemuu li kásiibowaku kasetutumuu kata bóonowabu booliil, min kubes huhaanaahu hata Ateemit.

Bukanabuku umbuku kúkungumoolokangumoolo, li kutebenoolo, ban kúkoluwut bagel búwuwenumabu báyiineniyabu; ¹¹ min ban kumalakaaku kafane kuhanjilumuu mabaj sembe, kúfandiit kugel búwuwenumabu umbu hákil Amaañenawu.

¹² Bukanabuku umbuku kukaanekaan loon bukan kaakut uyunum, loon sínuukulerj sabukeyimuu boot jajok jow muk. ¹³ Wahawu wan kukaanumuu wajakutumuu, fan kubaj bacaamabu bata wo. Fan súumiil njáa' min kukaan wahawu wan kúsiibomuu wajakutumuu, tihunak jay. Suunenisuuneni njáa' ban li kaan búyiik, buko babile kutiñ dín dáno li bukuluul li búhoolowabu booliil ló. ¹⁴ Li kuña' kúkiliil feh kuya li kanaalaabuku, ban kúmusut kukat kakaan kahoofoo. Fan kunaak kubuutoo bukanabuku kágootomuu. Uyunumawu wooliil feh li woono li huñes hubaj. Katekaku kata Ateemit kunku li buko. ¹⁵ Kúfuffu' li bútinabu bacolumuu, min kujow kújim li bútinabu ban kunabumuu li bo bata Balam an Bosool abukumuu. Balam kucaamoocaam sídalam boot min akaan majakut, li aan éehe', ¹⁶ bale li ajam kulim kawatatenool mata majakutamuan akaanumuu. Asum ayilaatumuu elob, li álobul loon an, min áhi' búgunowabu ban *afulofetawu* alakomuu kakaanaku.

¹⁷ Bukanabuku umbu kunokoonokoo loon úbulen wasaye, li kunokoo foof loon ufaal wan búlus báamak butuuñene buwujetum. Ateemit lakatiikat to boot min abil akaaniil li élimayi yahanjumuu malako tifij. ¹⁸ Fan kunaak kulob kulim káamak kata buļjuuhoo bale, ban li kunaak kuña' kásiibowaku kooliil jakakutumuu li bakaanelabu booliil basuunenimuu, min kubuut bukanabuku kakitemuu li kúfakumul li tut bukanabuku kammuu li bulorj balet li maļegen. ¹⁹ Fan kooniil boot min kukaaniil kúfu' li humiikeeleto, ban buko humumiil emiikeel koom yata bakaane bajakut; mata an amiikeel laam ata wahoowah wan ayilaat akat. ²⁰ Li maļegenamu, bukanabuku kahaasumuu Yéesu Kilisita ammuu Amaañenawu li *Afakenaawu*

oololaal, kukaakat bakaanelabu bajakutumuu bata adunaayi; bale kukatumuu bakaanelabu umbu bajakutumuu min bulaañen búgooteniil ban li buheekiil, bulonjabu booliil bata muñe'e fan buhañ másengi bata naanañ. ²¹ Kuhaasenhaas bútinabu bata macolamu, bale li kubet búsol kulimaku kanabaaku kan kuliikeniilumuu. To untu, kama hanjeene majak boot li buko min kúhaasaati bútinabu umbu bata macolamu.

²² Muñe'e wahawu wabajiilumuu wo húlobuwahu unhe hulobumuu: «Ejangiyayi elaañe ejow etiñ wahawu wan émaseenulumuu», mantee foof «Efulugunayi yafos-eenimuu, elaañe ejow ebolohoo li éjuufayi.»

Ebilayi yata Amaañenawu

3 Kutuyom kan iboolaat, eleetalayi inye yo yommuu eleetal éjubut yan ikiiculuul. Li sileetalasu unsu síluba, liwayilenuwayilén ló wah wáami li úliwuul uyunum, min jibaj uyinoo wacole. ² Lifañe min jiiwayiño kulimaku kan *kufulofetaku* kooluul kulobumuu foof. ³ Jooto jijand jihaas kaanaku, li kunakaku kúbanumaku fan baj bukan káami li kúfulul ban fan kunaak kuloñ naboo li kásiibowaku kooliil. Fan kunaak kujakakaayuul, ⁴ ban li kunaak koon: «Inti laanuusaan boot min abil? Kama okila ummay? Situubawolaal sihaan sikete sibani, ban kábilum nan adunaayi ejuulimuu boot síyaat wahoowah úbutoolut.» ⁵ Li maļege-namu, min kulobumuu loon muña'a, kumojemmojen kaanaku fiyowe ñáa' nan Ateemit áwuwenumuu emitayi li etaamayi li hulimahu hoola. Etaamayi li malamu éfulumulo ban li ékaanumi li mo, ⁶ ban foof li mal adunaayi ehaanayi ékajenummuu, nan malamu máamakamu mumeenenumuu etaamayi feh ejow efaasoo. ⁷ Emitayi inye li etaamayi inye, so, Hulimahu hanolahu hata Ateemit hukaakat so to boot bil li hunakahu nan kulatoolaaku kata Ateemit kommuu li kultiibi min kubaj katek boot nanoonan. Hunakahu unhu, emitayi li etaamayi fan siniileni li sambun.

⁸ Kutuyom kan iboolaat, baje wah wano wan jootut jimojen: li Amaañenawu, hunak hano hunokoonokoo loon simit soon éñjunne, ban simit soono éñjunne li sinokoo loon hunak hano. ⁹ Amaañenawu let fiyo ákaanum wahawu wan alobumuu kakaan, maayeet

min kukee kuyinoomuu li koon láyoocenyoocon. Labebembeben li bukuluul, mata afañut min an ájim, bale lafañe min bukanabuku feh kuyili kubet búsol bulonjabu booliil bajakutumuu.

¹⁰ Hunakahu hata Amaañenawu fan hubil loon ákuu. Li hunakahu unhu, emitayi fan éjim li kawel ló kákoyileniye. Wahawu feh wammuu li emitayi fan uleem li sambun. Etaamayi fan ébujo boot li wahawu feh wáami lómuu. ¹¹ Emmuu wahawu feh fan úbujo loon muñowu, kama jooto jínaanum wáa jóotimuu jikaan. Balonjabu booluul boote bunab, ban li jibaj kákoli kata Ateemit. ¹² Bukuluul jumbuku li kakob min Hunakahu hata Ateemit húliiñ, ban jooto jikaan manooman min húliiñul cab. Hunakahu unhu emitayi yommuu li ésulo ejow eleem mootoj, min wahawu wáami lómuu ubuwo li hásufoohu hata sambunasu. ¹³ Fan ukobaal emitayi yawunkulayi li etaamayi yawunkulayi yan Ateemit alobumuu kakaan, dán macole móomi li mubaj.

¹⁴ Kutuyom kan iboolaat, wahawu unwu újimuu, li kakobaku kata hunakahu unhu, jooto jikaan manooman min jilako bukan kasete, bukan kan an aatut ayili alob majakut aya li buko hákil Ateemit, ban li jibaj kajamoo li Ateemit. ¹⁵ Jihaas kaanaku húmuñahu hata Amaañenawu hújimuu bukuluul li jiyili jifak. Wahawu unwu atuyolaal Fool ammuu abukewolaal, akiiculumuu li bújallowabu ban Ateemit asenoolumuu. ¹⁶ Wahawu unwu foof Fool alobumuu li sileetalasu feh san akiicumuu mata hulimahu unhu. Babbaj ló kulim kásengiye kánaanum. Bukan kahaasut wahoowah ban kuliikenut foof wahoowah li kutiiw wahawu wan kulimaku unku kufañumuu kulob. Kukaaneekaan mo foof li kulim kukee kata Bakiicelabu, min kújowum tó kújimenoolo.

¹⁷ Bale bukuluul jammuu kutuyom kan iboolaat, muñe'e jijame. Jooto kama jíkaanum. Jakum jikat bukanabuku kaakutumuu esuwum min kúguuhenuul, ban jakum jífu' li huyitahu hooluul habajaahu sembe. ¹⁸ Jihañ naak mank jiyinno bo li kájiyaku li kahaasaku kan jihaasumuu Amaañenawu, *Afakenaawu* oololaal Yéesu Kilisita. Máyiineniyamu mujow mulako moola muñe'e ban boot nanoonan! *Aameen*.

1 SANJ

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Bukanabuku konsoon Sanj ammuu afootal ata Yéesu, lajowujow akin li ésukayi yata Efées. Fool ayitene sijanguwasu sata ésukayi inyu. Nan Sanj áliinj bomuu, li alako anahaanawu ata sijanguwasu unsu. Wahawu unwu újimuu li anaak ahooñ ekelecekenayi yata sijanguwasu unsu «kuñoolom».

Sanj sileetal síhaaji lakiice. Etínaalayi akiicut yo boot li ejangu yano, mantee foof boot li an ano, bale lakikkiic eleetalayi inyu boot min ejangayi li sijanguwasu feh. Li eleetalayi wah úluba lakiic ló. Wahawu útinaalawu, wo wommuu lansaana ekelecekenayi kunab li bútinabu bacolaabu. Hulimahu unhu ho hommuu koote kúyinen li Amaañenawu oololaal Yéesu, ban li kufañoo. Wahawu úlubitawu, wo wommuu koote kujuke to bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ. (Hútijahu 2:18-29; 4:1-6).

Bañiilabu bata Ateemit kúyinenyinen kaanaku li maļegenamu Yéesu Kilisita áļahukowan laam. Bukanabuku káhoogulumuu kulimaku unku buko kommuu kulatoolaaku kata Kilisita. Káyinenumuu li Yéesu koote kukaan li maļegenamu loon hulimahu han kujamumuu hulobumuu yaan no li húkitumahu. Hulimahu unhu hoone: ufañ Ateemit, yo yommuu hufañ bukan kaabuku, mata Ateemit húbooli laam (Hútijahu 4:8). Bulonjabu bata ekelecekenayi boote bunaboo li wahawu wan kúyinenumuu lí wó.

Hulimahu hata bulonjabu

1 Jikiiculuukiic boot min jilobuul mata anawu ammuu Hulimahu hata bulonjabu. Hulimahu unhu hubabbaj yaan no li húkitumahu. Lujamaajam Hulimahu, ban li ujukaal ho li kúkilolaal. Li ulasowaal ho, ban li ugolaal ho li kuñenolaal. ² Anawu ummu ammuu bulonjabu láfuluufufulul, ban lujukaaloojuk. Wahawu unwu újimuu li joonowuul li elob moola, ban li jilobuul mata bulonjabu bábaneliitumuu balakomuu li Atuubaawu, báfululumuu ujukaal. ³ Wahawu wan áloli jijukumuu ban li jijam wo, wo jommuu foof li kahebuul, mantee bukuluul li áloli li ujokoolaal min ulakowaal an ano. Hujamoolahu hoololaal ho hommuu hujamoo li Atuubaawu li Añoolool Yéesu *Kilisita*. ⁴ Jikiiculuukiic kulimaku unke mantee ésuumansuumayi yóololi † li ehañ maluuk boot to.

Ateemit mawuñe

⁵ Ateemit mawuñe. Bajut élim yanooyan li akila. Hulimahu unhu áloli jijamummuu li Yéesu Kilisita, han jóomimuu li elobuul. ⁶ Nokoomuu loon loonaasoon lujamoolaaajamoo li Ateemit ban li ulonjaal bulonj bata élim ††, lúmalaamal. Ukaanutaal loon maļegenamu

† Yóololi: Li síliibal sakee li sihaanasu, "yooluul" yóomi ló
 †† ...ban li ulonjaal bulonj bata élim: Kukee "...ban li újowumaal li élim" kukaane

mulobumuu. ⁷ Bale nokoomuu loon luloñaalonj bulonj bata li mawuñe loon Ateemit humumool ammuu li mawuñe, muñe'e no unnu lujamoolaaajamoo ban húsimahu hata Añoolool Yéesu, fan hufos uhofoolawu woololaal feh.

⁸ Oonaamuu ubajutaal kahoofoo, lubuntoolowaale ololaal humumolaal, ban maļegenamu mulet li alolaal. ⁹ Bale uhebaalumuu Ateemit uhofoolawu woololaal, fan abonketolaal wo ban li áfulen majakut manooman máami li ololaal, mata laļegenļegen ban li acol. ¹⁰ Li bil oonaal ubajutaal kahoofoo, Ateemit lujokaale ámalamiñ, ban hulimahu hoola hulet li ololaal.

Kilisita labiibil boot kalambenolaal

2 Kuñoolom, likiicuukiic kulimaku unke jakum bil jihoofoo. Bale nokoomuu loon akee li bukuluul ahofoole, lubajaale akoonjena hákil Atuubaawu: Okila ammuu Yéesu *Kilisita*, acolumuu. ² Mata Yéesu lasenoolosenoolo min aket boot kabonket uhofoolawu woololaal, ban inti boot li uhofoolawu woololaal bale, bale foof boot li uhofoolawu wata adunaayi feh.

³ Ukaanumuu loon siluwaasu soola silobumuu, tó lóotumaalumuu uhaasaal kaanaku luhaasaaloohaas. ⁴ An aanumuu: «Lihaasool», ban akaanut loon siluwaausu soola silobumuu, anawu ummu ámalamiñ, ban maļegenamu mulet li akila. ⁵ Bale an akaanumuu loon

hulimahu hoola holobumuu, anawu ummu láhiisunhi-
isum tó kaanaku húbooliyahu hata Ateemit hunhu li
akila boot to. Muñowu lóotumaalumuu uhaasaal oon-
aal lujamoolaajamoo li akila. ⁶ An aanumuu li Yéesu la-
joke, anawu ummu laate alon akila humumool loon
Yéesu alonjumu.

Eluwaayi yawunkulayi

⁷ Kufaalom, inti eluwa ewunkul likiicuul, bale eluwa
ehaan yan jiyabumuu yaan no li húkitumahu. Eluwaayi
unyu ehaanayi yo yommuu hulimahu han jijamumuu.

⁸ Bale maayeet mo, eluwa ewunkul likiiculuul, ban
malegenamu mata yo mujukujuk li Kilisita li bukuluul
foof. Mata élimayi inyu li ejow, ban mawuñamu mata
malegen muyaane mútonj muwunjen.

⁹ An aanumuu li mawuñamu laam ban li alat atuy-
ool, anawu ummu lalonge li élimayi boot muñe'e. ¹⁰ An
áboolimuu atuyool, anawu ummu, ummu nanoonan li
mawuñamu, ban bajut wah li akila waate újiwool li
alo li kahoofoo. ¹¹ Bale an alatumuu atuyool, anawu
ummu ummu li élim. Ummu li bulonj li élimayi, ban
ahaasut bay lajowe boot, mata élimayi éfuumenoo-
fumen.

¹² Kuñoolom, likiiculuukiic min íhiisuul kaanaku
uhoofoolawu wooluul ubonketibonket humum hata
kajawaku kata Kilisita. ¹³ Kunahaan, likiiculuukiic min
íhiisuul kaanaku jihaase anawu afimmuu min áami tó
yaan no li húkitumahu. Báfulabe, likiiculuukiic, min íhi-
isuul kaanaku jiheeheek Sayitaane.

¹⁴ Bañoolom, ilaañen ikiiculuul min íhiisuul kaanaku
jihaase Atuubaawu. Kunahaan, ilaañen ikiiculuul min
íhiisuul kaanaku jihaase anawu afimmuu min áami tó
yaan no li húkitumahu. Báfulabe, ilaañen ikiiculuul min
íhiisuul kaanaku jibabbaj sembe. Hulimahu hata
Ateemit hunhu nanoonan li bukuluul, ban jiheeheek
Sayitaane.

Jíkaanum makaanelamu mata kata adunaayi

¹⁵ Jakum jifañ adunaayi li wahawu wata yo. Mata an
afañumuu adunaayi, abajut húbooli hata Atuubaawu.

¹⁶ Wahawu feh wammuu li adunaayi: kásiibo kakut
kan an abaje, kásiibo wah wan ujuke, li katebenoolo
mata hubaj, wahawu unwu ubilumut li Atuubaawu
bale li adunaayi. ¹⁷ Adunaayi fan eban boot li wahawu
wan bukanabuku kúsiibowemuu, bale anawu akaanu-
muu wahawu wan Ateemit afañumuu fan alonj boot
nanoonan.

Alatoolaawu ata Yéesu Kilisita

¹⁸ Kuñoolom, tañayi ébanumayi ékoojulo! Jijanjam
kaanaku Alatoola ata Kilisita fan abil. Ban muñe'e baje
kulatoola kameenje kata *Kilisita*. Wahawu unwu újimuu
luhaasaale oonaal tañayi ébanumayi éliiñe. ¹⁹ Kula-

toolaabuku umbuku kata Kilisita li alolaal kúfulume,
bale kufinut min kulakowe koololaal. Mata li maJege-
namu kulakoweenumuu bukan koololaal, fan ku-
lakoween nanoonan li alolaal. Bale kúfuffu' li alolaal
min híis kaanaku anoowan li buko alakowut li maJegen
an oololaal.

²⁰ Bale bukuluul jiyayyab Buyinumabu Banabaabu
ban Kilisita akaanumuu li bukuluul. Mó mújimuu buku-
luul foofuul feh jihaase maJegenamu. ²¹ Min ikiiculu-
umuu inti eeniseen jihaasut maJegenamu, bale jihaas
mo. Ban jihaase foof joon émalimiñ eyilaat ebilumul li
maJegen. ²² Kama ayimaa ammuu ámalamiñawu? Inti
anawu aceeñumuu kaanaku Yéesu ammuu *Kilisita*?
Anawu ummu okila ammuu alatoolaawu ata Kilisita;
ban li aceeñ aan Ateemit ammuu Atuubaawu, Yéesu li
áami Añiilawu. ²³ An aceeñumuu aan Yéesu ammuu
Añiilawu, anawu ummu ahaasut foof Atuubaawu. An li
aan Yéesu ammuu Añiilawu, anawu ummu foof la-
haase Atuubaawu.

²⁴ Mó mújimuu, jiña' kulimaku kan jijam nomuu yaan
li húkitumahu, jikaan li uyinumuul. Nokoomuu loon
kulimaku kan jijam nomuu yaan li húkitumahu kunku
nanoonan li uyinumuul, fan foof jijamoo li Añiilawu li
Atuubaawu. ²⁵ Ban wahawu wan Kilisita alobumuu
kasenolaal, wo wommuu bulonj bábaneliit.

²⁶ Bukanabuku kafañumuu kabuntuul kújimuu li iki-
iculuul wahawu unwu. ²⁷ Bale bukuluul, Kilisita
lanjanja' Buyinumabu boola akaan li bukuluul. Emmuu
Buyinumabu bumbu nanoonan li bukuluul, jokutuul
min akee abil alikenuul, mata Buyinumabu fan buli-
ikenuul wahoowah feh. Ban wahawu wan bommuu li
buliikenuul wah wata maJegen, let wah wata émalim-
iñ. Wahawu unwu újimuu jikaan loon Buyinumabu bu-
liikenuumuu, min jibaj hujamoo halite li Kilisita.

²⁸ Kuñoolom, muñe'e jítuk hujamoolahu hooluul li
Kilisita lit, bilum eeno nan ammuu li abil li ubajaal
kákangum, ban let ubajaal ñisuu hákilool li hunakahu
nan ammuu li álaañul. ²⁹ Nokoomuu loon jihaase
kaanaku Kilisita lakankan an acole, joote jihaas foof
kaanaku an anaakumuu akaan wah wacole, anawu
ummu añoolool laam.

Bañiilabu bata Ateemit bootut bubaj bulonj bata ka- hoofoo

3 Jijuke buu Atuubaawu afañoolaalumuu ñáa'! Hu-
fañahu han afañolaalumuu huluuluuk gay li
uhooñaali bañiil bata Ateemit. (Ban maJegen bañiil
Ateemit loomaal.) Bukanabuku kata adunaayi kuhaa-
sut Ateemit, wahawu unwu újimuu kuhaasutolaal.
² Kutuyom kan iboolaat, muñe'e alolaal bañiil bata
Ateemit loomaal; bale wahawu wan oomaalumuu li
ubil ulakowaal, uhaasolutaal wo jak. Bale luhaasaale
oonaal nan Kilisita ammuu li abil, fan unokoolaal loon

akila, mata fan ujukaalool loon aanomuu. ³ Anooan feh abaje li Kilisita *kákangum* loon unku, laate akaanoolo an anabe loon Kilisita humumool akaanumuu an anabe.

⁴ Anooan feh akaane kahoofoo, lahuusuuhuusul foof eluwaayi yata Ateemit, mata kakaan kahoofoo yo yommuu kahuusul *eluwaayi* yata Ateemit. ⁵ Imban jihaase joon Yéesu labiibil boot káfulen uhofoolawu, ban akila humumool abajut kahoofoo. ⁶ Mó mújimuu, an átukumuu lit li Yéesu, laate akat kahoofoo. Bale an alonjumu li akaan kahoofoo, anawu ummu ajukutool ban ahaasutool.

⁷ Kuñoolom, jíkaanum, jakum an abuntuul. An akaane wah wacole, lakankaan an acole loon Kilisita humumool akaanumuu an acole. ⁸ An alonjumu li akaan kahoofoo, anawu ummu an ata Sayitaane. Mata Sayitaane yaan no li húkitumahu lahofoole. Añiilawu ata Ateemit li abil boot kakajen bulokabu bata Sayitaane.

⁹ An áami añiil ata Ateemit akat kahoofoo, mata bulonjabu babilumulomuu li Ateemit li anawu ummu bułuki loon sígul. Anawu ummu ayilaat anaak akaan kahoofoo, mata Ateemit ammuu Atuubawool. ¹⁰ An anaakutumuu akaan col, mantee foof afañut atuyool, anawu ummu alet añiil ata Ateemit. Muñowu lóotumaalumuu uhaasaal bukay kommuu bañiilabu bata Ateemit, li bukay kommuu bañiilabu bata Sayitaane.

Bukanabuku koote kúbooliwoo

¹¹ Li maļegenamu, hulimahu unhe jijamumuu yaan no li húkitumahu: Ubóoliwoolaal. ¹² Ootut ukaanaal loon Kayeņ alakomuu añiil ata *Majakutam*, ban li amuk atuyool. Wáa újimuu li amukool? Mata bakaanelabu bata Kayeņ bujakut, bale bata atuyool buccol.

¹³ Kutuyom, bukanabuku kata adunaayi kulatuulumuu, jakum jisego. ¹⁴ Luhaasaale oonaal li eketayi lúfulumulaale ubil oonowaal li bulonjabu, mata lufańaafań kutuyolaal. An afañutumuu atuyool, anawu ummu lalonge li eketayi. ¹⁵ An alatumuu atuyool, anawu ummu amukabukan. Ban jihaase joon amukabukan abajut bulonjabu bábaneliitumuu li akila. ¹⁶ Yéesu Kilisita lasensen bulonjool boot li alolaal. Muñowu lúhaasumamuu waa wommuu húbooli. Mó mújimuu lootaale foof usenaal bulonjolaal boot li kutuyolaal.

¹⁷ Bale nokoomuu loon an akaane usaanum ajuke aan atuyool jokoojok li wah, imban li ásiibool li wó, buu anawu ummu ammuu usaanum ayilo aan húbooliyahu hata Ateemit hunhu li akila? ¹⁸ Kuñoolom, jakum húbooliyahu hoololaal hulako hin kulim bale mantee hin elob li butum bale, bale húbooliyahu hoololaal hote hujukumi li bakaanelolaal bajake ban li maļegen.

Buu lóotumaalumuu ubajaal kákangum hákil Ateemit

¹⁹ Muñowu lóotumaalumuu uhaasaal kaanaku li maļegenamu lúfulumulaale, muñowu foof uyinumolaal wóotummu ubah hákil Ateemit. ²⁰ Mata nokoomuu loon buyinumabu boololaal boonolaal ukaanutaal jak, Ateemit lahaņe buyinumabu boololaal ban lahaase wahawu feh. ²¹ Kufaalom, li bil nokoo loon buyinumabu boololaal boonutolaal ukaanutaal jak, li ubajaal kákangum hákil Ateemit. ²² Ateemit fan asenolaal wahawu feh wan ommuu uļawaalool, mata lukaanaakaan loon siluwaasu soola silobumuu, ban li ukaanaal wahawu wásuumoolumuu. ²³ Ban eluwaayi yoola muńe'e elobe: lootaale úyinenaal li kajawaku † kata Añoolool Yéesu *Kilisita*, ban li úbooliwoolaal loon akila humumool alobolaalumuu. ²⁴ An akaanumuu loon siluwaasu sata Ateemit silobumuu, anawu ummu li Ateemit laam nanoonan ban Ateemit ummu nanoonan foof li akila. Buyinumabu Banabaabu ban asenolaalumuu bó bújimuu li uhaasaal oonaal Ateemit ummu li alolaal.

Buu jóotimuu jikaan min jihaas buyinum babilumulo li Ateemit li babilumulo li Sayitaane

4 Kutuyom kan iboolaat, jíkaanum jakum jíyinen bukanabuku feh kaanemuu Buyinumabu bata Ateemit kooke. Bale jinaak jiyoob bukanabuku umbuku min jijuk mantee buyinumabu ban kookumuu li Ateemit babilumulo. Mata bukan kameeņe kámale koon kufulofet koom, kúfululo muńe'e kóomi tanootan li adunaayi. ² Wahawu wayilimuu úhiis kaanaku Buyinumabu bata Ateemit bumbu li an, wo wommu unwe: an aanumuu Yéesu *Kilisita* labiibil min alako li maļegen an, anawu ummu lababbaj Buyinumabu babilumuu li Ateemit. ³ Bale an alobutumuu loon muńa'a mata Yéesu, anawu ummu abajut Buyinumabu babilumuu li Ateemit. Buyinumabu ban anawu ummu abajumuu, bo bommu buyinumabu bata Alatoolaawu ata Kilisita. Buyinumabu umbu jijamumuu kaanaku fan bubil, ban muńe'e buyaane bóomi li adunaayi.

⁴ Kuñoolom, bukuluul bukan kata Ateemit joom ban jiheeheek kámalumuu koon kufulofet koom; mata Buyinumabu bata Ateemit bammuu li bukuluul buhaņe sembe buyinumabu bata Alatoolaawu ata Kilisita bammuu li adunaayi. ⁵ Buko bukan kata adunaayi koom, wahawu unwu újimuu li kunaak kulob loon kata adunaayi kulobemuu, ban adunaayi li ejanteniil. ⁶ Bale alolaal bukan kata Ateemit loomaal. An ahaasumuu Ateemit fan ajantenolaal. An aletumuu ata Ateemit let ajantenolaal. Muñowu lóotumaalumuu uhaasaal Buy-

† *Kajawaku kata Yéesu Kilisita: kajawaku koola, yo yommuu huhaanaahu hoola*

inum bay bulobemuu maļegen li bay bommuu buyinumabu bámalemuu.

Ateemit húbooli laam

⁷ Kutuyom kan iboolaat, úbooliwoolaal mata húbooliyahu li Ateemit hubilumulo. An abajumuu húbooli, añool Ateemit laam ban lahaase Ateemit. ⁸ An abajutumuu húbooli, ahaasut Ateemit mata Ateemit húbooli laam. ⁹ Ateemit láboñuuboñul Añoolool anolawu li adunaayi bánum li úloņumaal li akila. Muñowu Ateemit áhiisumolaalumuu buu lábooliwoalaalumuu eeno. ¹⁰ Húbooliyahu ho hommuu unhe: inti ololaal úbooliyaale Ateemit, bale akila humumool ábooliwoalaal, ban li áboñul Añoolool abil asen buloņool bulako kasila min uhoofoolawu woololaal ubonketi.

¹¹ Kutuyom kan iboolaat, nokoomuu loon Ateemit muñowu lábooliwoalaalumuu rǵaa', kama ololaal foof lootaale úbooliwoolaal. ¹² Bajut an abile ajuk Ateemit. Bale úbooliwoolaalumuu, Ateemit fan alako nanoonan li alolaal ban húbooliyahu han ábooliwoalaalumuu fan hujow boot to.

¹³ Ateemit lasenolaasen Buyinumabu boola. Muñowu lúhaasumaamuu oonaal alolaal ummuwaal nanoonan li Ateemit ban okila ummu nanoonan li alolaal. ¹⁴ Alóli húmumoli jijuke li kúkiloli, ban li jilob bukanabuku kaanaku Atuubaawu láboñuuboñul Añoolool abil alako Afakenaawu ata adunaayi. ¹⁵ An aanumuu Yéesu ammuu Añiilawu ata Ateemit, Ateemit ummu nanoonan li anawu ummu, ban akila foof ummu nanoonan li Ateemit. ¹⁶ Ban ololaal luhaasaahaas húbooliyahu han Ateemit abajumuu li ololaal, ban lúyinenayinen lí hó.

Ateemit húbooli laam. An áamimuu nanoonan li húbooliyahu, anawu ummu, ummu nanoonan li Ateemit ban Ateemit ummu nanoonan li akila foof. ¹⁷ Húbooliyahu háamimuu li alolaal hoote hujow boot to, mantee li ubajaal kákangum li hunakahu hata batiibabu. Fan ubajaal kákangum mata buloņabu boolaal li adunaayi inye, bunokoonokoo li bata Yéesu Kilisita. ¹⁸ Ekole elet li húbooli. Bale húbooli hata maļegen húfulenefulen ekole. Mó mújimuu, húbooli hata maļegen hulet li an abaje ekole, mata ekole lanaboolenaboo li katek.

¹⁹ Alolaal lúbooliyaabooli mata Ateemit ajande ábooliwoalaal. ²⁰ An aanumuu: «Líboolibooli Ateemit» ban li alat atuyool, anawu ummu ámalamiñ. Mata anawu ummu ábooliwutumuu atuyool an ajukemuu, let ábooli Ateemit an ájukeliitumuu. ²¹ Eluwaayi inye Yéesu Kilisita asenolaalumuu: an áboolimuu Ateemit laate ábooli foof atuyool.

An áyinenumuu kaanaku Yéesu ammu Kilisita anawu ummu añiil ata Ateemit

5 An áyinenumuu kaanaku Yéesu ammu *Kilisita*, anawu ummu añiil ata Ateemit laam. Ban an áboolimuu Ateemit Atuubaawu, anawu ummu fan ábooli foof bañiilabu bata Ateemit. ² Ubóoliyaalumuu Ateemit, ban li ukaanaal loon siluwaasu soola silobumuu, li úhiisumaal tó kaanaku lúbooliyaabooli bañiilabu bata Ateemit. ³ Mata húbooli Ateemit, ho hommuu kakaan loon siluwaasu soola silobumuu. Ban kakaan loon siluwaasu soola silobumuu, séngiwut. ⁴ Mata añiil anoowan ata Ateemit laheehék adunaayi. Li káyinenaku koololaal lúheekumaalumuu adunaayi. ⁵ Ayi aheekumuu adunaayi? Anawu áyinenumuu kaanaku Yéesu ammu Añiilawu ata Ateemit, okila bale aheekumuu adunaayi.

Wahawu walobimuu mata Yéesu maļegen

⁶ Yéesu *Kilisita* okila ammu anawu abilummu li mal li húsim †. Inti li mal bale labilume, bale li mal li húsim labilume. Ban Buyinumabu li bulob min búhiis kaanaku maļegen, mata Buyinumabu bommuu maļegenamu. ⁷ Mata baje wah úhaaji wáhiise kaanaku maļegen. ⁸ Wo wommu Buyinumabu, malam li húsimahu. Wahawu unwu úhaaji ujamooramoo. ⁹ Lúyinenayinen li kulimaku kata bukanabuku, ban kulimaku kan Ateemit alobumuu mata Añoolool kuhaņe kata bukanabuku rǵaa'. ¹⁰ An áyinenumuu li Añiilawu ata Ateemit, anawu ummu láyinenyinen li hulimahu unhu. An áyinenutumuu li Ateemit, anawu ummu lajoojok Ateemit ámalamiñ, mata áyinenut li kulimaku kan Ateemit alobumuu mata Añoolool. ¹¹ Kulimaku unku ko kommu unke: Ateemit lasenolaasen buloņabu bábaneliitumuu, ban buloņabu umbu bumbu li Añoolool. ¹² An ayabumuu Añiilawu, buloņabu layabe. An ayabutumuu Añiilawu, buloņabu layabut.

Yéesu Kilisita ammu buloņabu bábaneliitumuu

¹³ Likicuukiic kulimaku unku bukuluul jáyinenumuu li kajawaku kata Añiilawu ata Ateemit, mantee li jihaas kaanaku jibabbaj buloņabu bábaneliitumuu.

¹⁴ Kákangumaku unke lubajaalumuu hákil Ateemit: uļawaaloolumuu wah wanaboole li húnongumahu hoola, fan ajantenolaal. ¹⁵ Ban uhaasaalumuu oonaal Ateemit lajantenewolaajanten nan uļawaalemuu, luhaasale foof oonaal fan asenolaal wahawu wan uļawaaloolumuu.

¹⁶ An ajukumuu atuyool okila li kakaan kahoofoo kaatut kújiwool li aket, laate aļaw, ban Ateemit fan asen atuyool ummu buloņ. Ilobut bukanabuku

† Li mal li húsim: Li sibiibul sakee, li malam mata kábatiisaaku, li húsimahu hata eketayi labilume

kakaanumuu uhooffoo waate újjiil li kuket. Mata baje kahooffoo kájiye an li aket. Inti kahooffoo loon unku leenuul jilaw boot li ko. ¹⁷ Bakaane banooban banabut li hulimahu hata Ateemit, kahooffoo. Bale foof inti kahooffoo kanookan kumuke.

¹⁸ Luhaasaale oonaal an áami añiil ata Ateemit let anaak akaan kahooffoo, mata Añiilawu ata Ateemit lafooyofooy, ban Sayitaane let ayili li akila wahoowah.

¹⁹ Luhaasaale oonaal alolaal Ateemit akilolaal, ban adunaayi feh yo inyu li kuñenaku kata Sayitaane.

²⁰ Luhaasaale oonaal Añiilawu ata Ateemit labiibil, ban li asenolaal butuuko min uhaasaal Ateemit ata maļegen. Li Añoolool Yéesu *Kilisita* lúbajumaamuu hujamoo li Ateemit ata maļegen. Añiilawu ummu akila humumool ammuu Ateemitawu ata maļegenamu, akila ammuu buloñabu bábanelitumuu.

²¹ Kuñoolom, jikaanum kuteemitaku kaletumuu maļegen.

2 SANJ

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Afootalawu Sanj, ammuu anahaanawu ata ejanguwayi yata ésukayi yata Efées, lakikkiic aleetalawu umme aboñ ejangu. Ejanguwayi inyu yoonosoono li halaabahu hata ésukayi yata Efées. Sanj li akittenoolum ejanguwayi inyu li anaale, bukanabuku kata ejanguwayi li ajokiil loon bañiilabu bata anaalaawu ummu. Mó mújimuu, li ahoon ejanguwayi «aseekawu». Ejanguwayi dán ajowemuu kajanga li yoono «atuy» ata yaayu. Sanj li aan bukanabuku kata Ejanguwayi inyu kufaño, ban li kujuke to bukanabuku kaliikenemuu ésukayi wah wata émalimiñ. Bukanabuku umbuku kubilumuu booliil jakum kuyabiil.

Kasaafoo

1 Injé Anahaanawu †, ikiiculo boot li Anaalaawu †† an Ateemit aļusumuu, li boot li kuñoolool kan íboolimuu li maļegen. Inti ínje balewom íbooliwuul, bale bukanabuku feh kahaasumuu maļegenamu kúbooliwuubooli foof. ² Mata maļegenamu mummu li alolaal, ban fan mulako li alolaal boot nanoonan.

³ Ateemit Atuubaawu li Yéesu *Kilisita*, ammuu Añi-ilawu ata Atuubaawu, kujow kusenolaal káji, kabonket li kásuumaay, min uyili ulonjaal li maļegenamu li húbooliyahu.

Jilonḡ bulonḡ bata húbooli

⁴ Súumonsuum ḡáa' min ijukumuu kaanaku kukee li kuñooli, bulonḡabu booliil bunannab li maļegenamu, loon Atuubaawu alobolaalumuu. ⁵ Anaale, muñe'e liļawi eeni: úbooliwoolaal. Inti eluwa ewunkul likiiculi, bale eluwaayi yan uyabaalumuu yaan no li húkitumahu. ⁶ Húbooliyahu ho hommu min ulonjaal loon siluwaasu sata Ateemit silobumuu. Li maļegenamu, eluwaayi yata Ateemit, loon jijam yomuu yaan no li húkitumahu, yo yommu inye: jilonḡ bulonḡ bata húbooli.

† Anahaanawu: nan Sanj akiicumuu kulimaku unku okila bahal-lene †† Anaalaawu: unte yilo lako Sanj ejangu lakiice eleetalayi inye ban li ahoon yo anaale mata jálaatenaju jiji

Jijuke to kámalemuu

⁷ Kúmalamiñ kameeñe kuyiisoole kujow koono tanootan li adunaayi. Kuhoohoy koon Yéesu *Kilisita* labiibil min alako maļegen an. An loon muña'a okila ammuo ámalamiñ. Okila ammuo Alatoolaawu ata Kilisita. ⁸ Kama bukuluul humumuul joote jijuke to, jakum bil wahawu wan ulokaalumuu újim li bukuluul, bale min jiyab bacaam báliile.

⁹ An anabutumuu nanoonan li baliikenelabu bata Kilisita, min átij to, anawu ummu ayabut Ateemit. An anabumuu nanoonan li baliikenelabu bata Kilisita, anawu ummu layayyab Atuubaawu li Añiilawu.

¹⁰ Nokoomuu loon an abile atookuul ban aliikenutuul nab li baliikenelabu umbu bata Kilisita, jakum jiyabool booluul, ban jakum foof jisaafool. ¹¹ Mata an asaafoolumuu, anawu ummu, ummu ló li bakaanelabu boola bajakutumuu.

Hulimahu húbanumahu

¹² Libaje wah wameeñe kalobuul, bale ifañut min ilobuul wo li eleetal. Lifañe min ibil boot booluul min ilob li bukuluul bújooñoo, mantee li ubajaal ésuumansuum yáamak.

¹³ Bañiilabu bata Atuyi, an Ateemit aļusumuu foof, busaafuli.

3 SANJ

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Sanj ammuu afootal ata Yéesu okila akiice eleetalayi inye aboñ Gáyiyis. Gáyiyis ágoom laam ata Yéesu Kilisita. Uhaasutaal wah wafame li okila, ban uhaasutaal foof li ejangu yay lanaake ajow kajanga, bale li eleetalayi lujukaale kaanaku lanaanaak ayab jak bukanabuku kan Sanj anaake aboñ bomuu. Li maʒegenamu, Sanj lanaanaak aboñ bukan káami li ejanguwayi yoola boot kayiingen Hulimahu hata Ateemit. Bale li ejanguwayi yooliil, babbaj ánayine akee an kunaake koon Jotulef. Lalakolako akee li kunahaanaku. Okila anaakut ayab bukanabuku kan Sanj anaake aboñumuu, ban li anaak alob kulim jakakut aya li Sanj ammuu anahaanawu ata Ejanguwayi. Sanj lakikkiic jileetalaju inju aboñ Gáyiyis min asalool, ban li aanool jakum aliikoo li Jotulef. Li alob Gáyiyis aanool ayab jak anawu ájowetummuu eleetalayi. Anáyinaawu ummu ájowetummuu eleetalayi kajawool Démetiliyus. Okila foof laloolok boot li Amaanjenawu. Eleetalayi éhiisolaahiis kaanaku bukanabuku feh kammuu li bulok boot li Amaanjenawu, lootaale uyabaaliil boololaal li húbooli ló.

Kasaafoo

¹ Atuyom Gáyiyis an iboolatumuu, ínje ana-haanawu ikiiculi, awu an íboolimuu li maʒegen.

² Atuyom an iboolaat, liʒawe Ateemit min wahi feh ujak, ban awu humumi li ubaj kásuumaay li eniili loon foof yaali ebajumuu kásuumaay. ³ Libabbaj ésuuman-suum yáamak nan kutuyolaal kukee kubilumuu min kulobom kaanaku maʒegenamu mujukijuk li bulonʒabu booli, ban maʒegen bulonʒabu booli bunannab li maʒegenamu ummu. ⁴ Bajut wah wahanʒ másuumom bajam kaanaku bañoolom kumbuku li bulonʒ nab li maʒegenamu.

Balonʒelabu bata Gáyiyis

⁵ Atuyom an iboolaat, wahawu feh wan ukaanemuu boot li kutuyolaal, lukaanekean wo li maʒegen, maay-eet wan ukaanemuu boot li ejawoola. ⁶ Kulollob mata húbooliyahu hooli hákil ejanguwayi feh. Fan jak nʒáa' awu balambeneliil li kañahoolaku kooliil, kalamben kásuume Ateemit. ⁷ Elob mata Kilisita éjimuu li kujow, ban kufañut kuyab wahoowah li kuñen kata bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool. ⁸ Mó mújimuu alolaal lootaale uyabaal bukan loon umbuku, mantee li ulambenaaliil li bulokabu ban kommuu li kakaanaku min maʒegenamu muhaasi.

Jakum jiliikoo li bukanabuku kakaanemuu majakut

⁹ Likiiculokiic kulim boot li ejanguwayi, bale Jotulef afañemuu min okila alako anahaanawu ooliil, afañut min ájantenoli. ¹⁰ Mó mújimuu nan emmuu li ibil, fan ilobuul majakutamu feh man akaanumuu, li kulimaku jakakutumuu kan alobumuu aya li alolaal. Bale wahawu unwu feh ufitutool: li ahoy bayab kutuyolaal kabilumuu, ban kafañeenumuu kuyabiil li amit áhiliil kúyabumiil, min akessooliil kúfu' li ejanguwayi.

¹¹ Atuyom an iboolaat, jakum uliikoo li wah wajakut, bale uliikoo li wah wajake. An akaane majake, Ateemit akilool, bale an akaane majakut, ahaasut Ateemit.

¹² Bale Démetiliyus ésukeyi feh elollob majake eya li akila, ban maʒegenamu mammuu li akila mujukijuk li bulonʒabu boola. Alóli húmumoli foof jilollob majake jiya li akila, ban luhaase oon áloli wahawu wan jilobemuu maʒegen.

Kasaafoo kúbanum

¹³ Libaje wah wameenje kalobi, bale ifañut min ilobi wo li eleetal. ¹⁴ Lenseen let fiyo ujukooluma min uloba bújoonoo.

¹⁵ Kásuumaay kulako li awu! Kufaali kúsaafuli. Usaaf anoowan li kufaalolaal.

SÚD

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Súd buko li Saak Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita alaheliil (Máciya 13:55, Maak 6:3). Uhaasutaal ejangu yay Súd aboñe eleetalayi inye yan akiicumuu. Wahawu wan alobumuu li eleetalayi inye ebat wo wanolawu li wammuu li eleetalayi éjubutayi yata Fiyeel li Hútijahu 2. Wahawu walobimuu li eleetalayi, lakolako babbaj bukan kaliikene ésukayi wah wata émalimiñ li sijanguwasu boot kayiis sijanguwasu li baliikenelabu booliil bata émalimiñayi. Bakaanelabu booliil bújumuu Súd li akiic eleetalayi inye min aan ekeleceñayi étuk lit, ban li etaj boot mata káyinenaku kooliil.

Kasaafuu

1 Injé Súd ammuu aloka ata Yéesu *Kilisita* li atuy ata *Saak* ikiiculo eleetalayi inye.

Likikkiic yo boot li bukuluul kan Ateemit Atuubaawu ahooñumuu, li bukuluul kan afañumuu ban li afooyuul boot bil li Yéesu Kilisita.

² Ateemit anaak abonketuul, li akatuul li kásuumaay ban li ábooliwuul ñáa’.

Jíkaanum káliikeneliitumuu Hulimahu hata Ateemit col

³ Kufaalom kan iboolaat, lifañeene ñáa’ min ikiiculuul mata kafakaku kammuu koololaal foofolaal feh. Bale muñe’e lijuke een leete ikiiculuul kayitee li iwankulenuul min jitaj boot li káyinenaku kan Ateemit asenumuu bukanabuku koola ñano boot nanoonan. ⁴ Mata babbaj bukan kákoliwut Ateemit kabuuyulo kúluuñowolaal. Bukanabuku umbuku Bakiicelabu bulollob mata katekaku kooliil nan fiyo. Fan kunaak kutiigul hulimahu halobumuu mata kájiyaku kata Ateemit oololaal, min kújowum tó kukoonen kákaanikoolaku kooliil, ban li kuceeñ kaanaku Yéesu *Kilisita* balewool ammuu Anahaanawu li *Amaañenawu* oololaal.

⁵ Wahawu wan emmuu li ilobuul jihaas wo feh jak, bale boot min iwayiñenuul buu Amaañenawu abile afakenumuu kata Isilayeel li humiikeeleto li etaamayi yata Ejíf, ban nan fú’ tómmu li aniilen bukanabuku feh káyinenutumuu li akila. ⁶ Jiwayiño foof *kumalakaaku* kátijutumuu li huhaanaahu han Ateemit aseniilumuu, min kúkatul bó bukinabu bammuu booliil. Ateemit li ajokiil ajenk boot nanoonan akat li élimayi, min kunaak Hunakahu háamakuhu hata batiibabu. ⁷ Jiwayiño foof bukanabuku kata *Sodom*, li kata *Gomool* li kata sí-suk saasu sakooj somuu, kunaake kúkaanikoomuu

foof loon kumalakaabuku umbuku. Kunaanaak kúfulo bó muña’a, yok loon áñayine li uhinten afaalool áñayine. Kubaje katek li sambunasu sáhokoweliitumuu, min lako búhiisenum boot li alolaal foofolaal feh.

⁸ Mo emmuu bukanabuku umbuku kákoliwutumuu Ateemit kukankan mo manolamu. Kubabbaj uyinoo wabunteyiilumuu wakaaneyiilumuu kuhoofoo li siniilasu sooliil. Li kubes huhaanaahu hata Ateemit, ban li kugel kumalakaaku káyineniyaaku kata li emitayi.

⁹ Bale, maayeet Miseel humumool ammuu ana-haanawu ata kumalakaaku, akaanut loon bukanabuku umbuku. Nan kúmuyumuu buko li Sayitaane min kulako búñakoo ehulunayai yata *Móyiis*, Miseel akaañenut agel Sayitaane. Lanoosaan bale: «Amaañenawu ajow ateki!»

¹⁰ Bale bukanabuku umbuku kátuulutumuu Ateemit buko fan kugel wahawu wan kuhaasutumuu. Wahawu wan kuhine kuhaasumuu, kuhahhaas wo bale loon sínuukuleñasu saakutumuu uyinum sihaasemuu wah. Ban wahawu unwu humum wo, wo wommuu li újimeniil. ¹¹ Katek kujow kulako li buko, mata kunannab li bakaanelabu bata Kayeñ. Kuliimooliimoo mata sídalam síji, loon Balam akaanumuu. Kuhoohoy Ateemit loon kata Koole kuhoyumuu Móyiis, ban loon kata Koole kuniilomuu mo foof kommuu li kuniilo.

¹² Bukanabuku umbuku busik koom li kúbaññaatiyaku kooluul kan kumaatemuu. Fan kutiñ kujow kufoof gik, ban kúsuuliit miñ. Buko mooliil bale kuyinoole. Kunokoonokoo li ufaal waakut mal, wan élusayi etebemuu ewujetum. Li kunokoo foof li unuunuken wábuke-liit mutiñaay, maayeet tanjayi nan ubukemuu báliñe. Kunokoonokoo li unuunuken wan kuhaalaku kata wo kúkululowe min usay jalab. ¹³ Bakaanelabu booliil basuuneniyaabu bunokoonokoo li ñikon ñan kulambaj kata hal hatiñe kúbetenulo. Li kunokoo foof li siwuuta-

su sammuu li emitayi salijooole bomuu muña'a. Ateemit lacoookoole tan sommmuu silako akat to li élimayi yáamakayi boot nanoonan.

¹⁴ Buko Enok, ammuu anawu atoken li áljubutawu kábilum Adam, alobumuu mooliil ákibben nan aanumuu: «Jijanten: Amaañenawu ummu li ebil li búasuk báamak bata kumalakaaku koola kanabaaku, ¹⁵ boot batiib bukanabuku feh, min akaan bukanabuku feh kátuulutumuu Ateemit kúnaanum kaanaku fan kúbajum katek li bújakaatiyabu booliil li wahawu feh wajakutumuu wan kukaanumuu, li kulimaku feh kajakutumuu kan kuhoofoolaabuku umbuku kátuulutumuu Ateemit kulobumuu kuya li akila.» ¹⁶ Bukanabuku umbuku kúkatoliit kámummunoo, ban wahoowahiil feh ufitutiil. Fan kunaak kulon loon súumiilumuu, ban li kunaak kulob kulim kata katebenoole. Li kunaak kúmammalen bukanabuku min kúbajum li buko wah.

Kulim kata kasaab káyinenumuu li Yéesu

¹⁷ Bale bukuluul jammuu kufaalom kan iboolaat, jii-wayiḷo kulimaku kan *kufootalaku*, kulob nomuu kúkiiben. ¹⁸ Koonusoon: «Li húbanumahu hata tanjayi, fan baj bukan kacencengene, ban li kunaak kulon loon súumiilumuu ban kúkoliwut Ateemit.» ¹⁹ Bukanabuku

umbuku kátuulutumuu Ateemit bukomuu! Buko kutiiloolemmu bukanabuku. Li uyinoolawu wooliil bale kunabemuu, ban Buyinumabu bata Ateemit bulet li buko. ²⁰ Bale bukuluul jammuu kufaalom kan iboolaat, jiwankulenoo li káyinenaku kooluul kanabaaku. Jílawum li Buyinumabu Banabaabu. ²¹ Jilako li húbooliyahu hata Ateemit min jikob hunakahu nan Amaañenawu oololaal Yéesu Kilisita ammuu ásenuul bulonjabu bábaneliitumuu, mata kabonketaku koola kúji.

²² Jíyiyen bukanabuku káwettoolemmu. ²³ Jílamul kukee li buko li sambunasu min jifakeniil. Kaabuku li jíyiyeniil, bale li ekole ló, ban li jíkaanum jakum bil jigo wañawu wooliil wan bakaanelabu booliil bajakutumuu, bubojenumuu.

Kasal kúbanum

²⁴ Kasalaku kujow kulako kata Ateemit ayilimuu afooyuul jakum jibil jilo li kahoofoo, ban li ájowetumuul maakut butila banooban li ésuumansuum ló, boot to li máyiineniyamu moola. ²⁵ Máyiineniyamu li húyiyetowahu, sembaasu li huhaanaahu, wahawu unuwu feh ujow ulako li Ateemit anolawu, áfakenumolaa-mmuu li Yéesu *Kilisita* ammuu *Amaañenawu*.

BÚHIISENUMABU

Wahawu wáamimuu li eleetalayi

Sañ ammu afootal ata Yéesu, lakikkiic eleetalayi inye aboñ sijanguwasu hutok li sílubaasu sammuu li etaamayi yata , yaaneyimuu muñe'e Túlukí. No unnu áyiyawu áamakawu ata kata Lom, lanaanaak álaamen ekeleceñayi. Sañ humumool li kujokool kujow kukuḷ li étebelemukayi yaaneyimuu Fatumoos. To untu Amaañenawu Yéesu áfulumuu Sañ li kahimmo. Li aanool akiic wahawu wan ajukumuu. Li eleetalayi inye Sañ lansaana ekeleceñayi, Yéesu let fiyo álaañumul boot kafaken bañoolool, min aniilen wahoowah feh watookut min unoken li Jáyiyaju jata Ateemit.

Li Hútijahu hótinaalahu, Sañ lakittenkitten buu Amaañenawu oololaal Yéesu áfuloolumuu. Fúlum tó, Sañ li ágaatul eleetalayi yoola akaan kútij káamak koono hutok li kúluba. Kútijaku káamakaku hutok li kúlubaaku ko kommu unke:

1. Sileetalasu hutok li sílubaasu san aboñumuu sijanguwasu sata etaamayi yata Aasi (Hútijahu 2-3)
2. Kúlangumaasowaku hutok li kúlubaaku kata eleetalayi (Hútijahu 4-8:6)
3. Usiinawu hutok li úlubaawu (Hútijahu 8:7-11:19)
4. Kúlangumaasowaku hutok li kúlubaaku káamakaku (Hútijahu 12-15)
5. Sijunkasu hutok li sílubaasu sata etindhuhñayi yata Ateemit (Hútijahu 16)
6. Wahawu hutok li úlubaawu walobumuu uya li ésukayi yata Babiloon (Hútijahu 17-19:10)
7. Uhimowawu hutok li úlubaawu úsolaawu walobumuu mata kabanaku kata etaamayi, li foof mata Yeelusalem yawunkulayi (Hútijahu 19:11-22:5).

Li húbanumahu hata eleetalayi, Yéesu li alob kakaan wah. Lansaana: "Muñe'e li ílaañul!" Ekeleceñayi li yoon: "Amaañen, úlaañul!"

Búhiisumabu

1 Li éliibalayi inye, ló wahawu wahaasutimuu wommuu, wan Ateemit áhiisumuu Yéesu *Kilisita*. Ateemit láhiisooñis wó mantee li alob wo kuloabuku kammuu koola, min kuyili kuhaas wahawu wátimuu ubaj, ban let fiyo. Wahawu unwu újimuu, Kilisita li aboñ *amalakaawu* oola bata alokaawu oola Sañ min ajow áhiisool wahawu unwu. ² Sañ li alob bukanabuku wahawu feh wan ajukumuu. Li aan li maḷegenamu laalu hulimahu hata Ateemit, ban Yéesu Kilisita láhihñis kaanaku wahawu unwu maḷegen. ³ Awólo, anawu ammu ajanga kulimaku unke kabilummu li Ateemit, kakiicimuu li éliibalayi inye. Awólo bukanabuku kajantenemuu kulimaku unku, ban li kukaan loon kulobumuu, mata tanjayi ékoojulo nan wahawu unwu wommu li ubaj.

Sañ li asaaf sijanguwasu hutok li sílubaasu

⁴ Injé Sañ ikiiculo sijanguwasu hutok li sílubaasu sata etaamayi yata *Aasi*:

Ateemit asenuul káji li kásuumaay, akila áami tomuu, alako to nomuu, áamimuu li abil. Uyinumawu hutok li úlubaawu wammuu hákil efenjeñayi yoola yata jáyiyaju usenuul foof káji li kásuumaay. ⁵ Yéesu *Kilisita*, alobemuu Hulimahu Hásuumaahu li maḷegen, asenuul foof káji li kásuumaay. Akila áamimuu átinaa li kayitowulumuu li eketayi, ban li áami áyiyawu ata kúyiyaku kata etaamayi.

Yéesu Kilisita lafañolaafañ, ban li húsimahu hoola láfakenumolaalumuu li uhoofoolawu woololaal. ⁶ Ban li akaanolaal ulakowaal jáyii jata kúlamba boot bulok boot li Ateemit ammu Atubawool. Máyiineniyamu mujow mulako moola, li sembaasu foof boot nanon! *Aameen*.

⁷ Jijuke, ummu li ebilum li ufaalawu.

Ban bukanabuku feh fan kujokool,

maayeet bukanabuku kayawoolumuu kúfawul.

Bukanabuku feh kammuu li etaamayi fan kugamoo moola.

Eéhe'! Muña'a. Aameen.

⁸ *Amaañenawu* Ateemit ata sembe li aan: «Injé emmuu Húkitumahu li Húbanumahu †,» okila áami tommu, alako to nomuu, áamimuu li abil.

Sañ li ajuk Kilisita li máyiineniyamu moola ló

⁹ Laale ínje Sañ, ammuu atuyuul. Injé li bukuluul an ano loomaal li Yéesu Kilisita. Mó mújimuu ínje li éemi afaaluul li sílaamasu san oomaalumuu li so. Li éemi foof an ata *Jáyyiyaju jata Ateemit* loon bukuluul, li kahankenaku kan oomaalumuu li ko. Injé kujokonjok kújowetum kujow kukaan li étebelemukayi yan koone-muu Fatumoos, mata liwaalewaale Hulimahu hata Ateemit, ban li ilob maļegenamu man Yéesu áhi-sumuu. ¹⁰ Li líñ li hunakahu hata Amaañenawu, Buyinumabu Banabaabu li bujokom. Muñe'e li ijam kata búsolom hulim habaje sembe, hanokoole loon kaļok kata kasiin. ¹¹ Hulimahu unhu li hoon:

— Ukiic li éliibal wahawu wan ujukumuu, ban li uboñ yo Sijanguwasu unse hutok li síluba: yata Efées, yata Simiin, yata Feelugam, yata Tiyatiil, yata Saalud, yata Filadelifi li yata Lawodise.

¹² Nan ijamumuu hulimahu unhu, li ígegul boot min ijuk anawu alakomuu elobayi lí ínje. Muñe'e li ijuk sihiitum soono hutok li síluba sata éwulus.¹³ Li baj li tut sihiitumasu hutok li sílubaasu wah ukee wanokoole li kambu kata an. Anawu ummu li akaano esabadoo yawalowe boot li kootool, ban li akoko kanaal kata éwulus li baginool. ¹⁴ Walawu wata húkowahu hoola li uhiit loon búbil, loon foof kábiba. Kúkilaku koola li kuleñ loon sambun. ¹⁵ Kootaku koola kunokoonokoo li fálam yaleñe njáa' loon li buhaañ éfunnumuli ban li etuuyi. Hulimahu hoola li hunokoo li kácololen kata mal máamak. ¹⁶ Li átuk li kañenool kúli siwuut hutok li síluba. Ekúndu yañeke li éfulumul li butumabu boola. Buulabu boola li buleñ loon banak bo bufiñulowulo. ¹⁷ Nan ijukoolumuu, li ilo to li kootool loon an akete. Li aña' kañenool káli awalen lí ínje ban li aanom:

— Sákoli! Injé emmuu átinaalawu li ásolaawu ††. ¹⁸ Injé emmuu anawu ammuu li buloñ. Liketeenenket, bale muñe'e ínje ummu li buloñ boot nanoonan. Libaje kayile li eketayi, li tan bukanabuku kakatumuu kommuu. ¹⁹ Kama ukiic wahawu wan ujukumuu, wahawu wabajumuu muñe'e li wammuu li ubil ubaj. ²⁰ Wahawu waahasutimuu wata siwuutasu hutok lí sílubaasu san ujukumuu li kañenom kúli, li sihiitumasu hutok lí sílubaasu sata éwulusayi wo wommuu unwe: siwuutasu hutok lí sílubaasu so sommuu *kumalakaaku*‡ kata Sijanguwasu hutok lí sílubaasu, sihiitumasu hutok lí sílubaasu so sommuu Sijanguwasu hutok lí sílubaasu.

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Efées

2 — Ukiic eleetal *amalakaawu*‡† ata Ejanguwayi yata Efées oonool:

«Anawu átukumuu siwuutasu hutok lí sílubaasu li kañenool kúli, ban lí ájowum li tut sihiitumasu hutok lí sílubaasu sata éwulusayi, hulimahu unhe lalobe: ² Lihaase wahawu wan ukaanumuu. Lihaase buu lulokumuu súf, li buu luhankenumuu eeno min úmuñ. Lihaase een uyilaat úmuñ bukanabuku káļafutumuu. Luñeñes min uhaas mantee bukanabuku kaanumuu buko *kufootal* koom maļegen, ban luhaase oon kulet kufootal. Lujuujuk kaanaku kúmammal. ³ Luyiliyili húmuñ. Lúlallaam njáa' mata ínje íji, ban úyekowut. ⁴ Bale fan íwatatenumi wah wano: ulaañut úbooliwom loon úbooliwom nomuu bútinaa. ⁵ Uwayiļo tay lúlowumulumuu. Utíwo uña' buloñ buwunkul, ban li uloñ loon lunaake uloñ nomuu nan úyinenomuu lí ínje bútinaa. Utíwowutumuu uña' buloñ buwunkul, fan ibil boot li awu, ban fan ífulen ehiitumayi yooli tan elakowemuu. ⁶ Bale wahawu unwe lísalumimuu: min uhoyumuu makaanelamu mata Enikolayitayi loon ínje humumom ihoy momuu.

⁷ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buyinumabu bulobumuu Sijanguwasu.

Anawu ammuu li aheek, fan isenool mutiñaayamu mata bunuunukabu bata buloñabu bammuu li etoolayi yata Ateemit, atiñ.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Simiin

8 — Ukiic *amalakaawu*‡† ata Ejanguwayi yata Simiin oonool:

«Anawu ammuu átinaalawu li ábanumawu, ake-teenumuu ban li ayitowumul li eketayi, hulimahu unhe lalobe: ⁹ “Lihaase sílaamasu sooli li bugayabu booli” — bale li maļegenamu lukankan an abaje. Lihaase kulimaku kajakutumuu kan bukanabuku kaanemuu *Kusuwif* koom ban kulet Kusuwif, kulobemuu kuya li awu. Bale bukanabuku umbuku koonosoono huwoog hata *Sayitaane!* ¹⁰ Jakum úkoli sílaamasu sakobemuu li awu. Ujuko to, Sayitaane fan abet bukan kameenje li bukuluul li hukuļ min ayoobuul min ajuk. Fan jilako li sílaam kunak koono kuñen. Utúk lit boot yok hunak eketi. Ukaan momuu, fan iseni buloñ bábaneliit bulako bacaami.

¹¹ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buyinumabu bulobumuu Sijanguwasu. An ammuu aheek, let aket búļubut.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Feelugam

12 — Ukiic *amalakaawu*‡†† ata Ejanguwayi yata Feelugam oonool:

† *Eliibalayi yakiicimuu li kugilekaay Alifa li Omeega ekaane*
†† *Alifa li Omeega ‡ Kumalakaabuku umbuku kuyilo kulako kuna-*
haanabuku kata sijanguwasu hutok li sílubaasu

‡† *Amalaka: Manolamu li 1:20 †† Manolamu li 1:20*

«Anawu átukumuu ékunduwayi yañekaayi hulimahu unhe lalobe: ¹³ Lihaase tay lukine: to efenjenayi yata jáyiyaju yata *Sayitaane* yommuu. Lútuutuk to lit lí ínje, ban ukatut bo káyinenaku kan ubajumuu lí ínje, maay-eet nan Antifaas alobemuu bukanabuku múmbaam li maļegen, kumukoolumuu booluul tan Sayitaane ak-inumuu. ¹⁴ Bale baje wah wan eete iwatateni mata wo: lubaje booli bukan kanabe li kulimaku kata Balam, alobumuu Balak buu lammuu abuutoo kata *Isilayeel* min kutokoñ eliw yawaaseni, li buu kommuu kunaak kúfulo bo muña'a. ¹⁵ Baje foof booli bukan kanabe li kulimaku kan Kunikolayitaku kuliikenemuu ésukayi. ¹⁶ Muñe'e kama útiwo uña' buloņ buwunkul. Ukaanut momuu, fan ibil muñe'e boot li awu, ban fan itiik bukanabuku umbuku li ékunduwayi yáfulumulemmu li butumabu búmba.

¹⁷ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buy-inumabu bulobumuu Sijanguwasu.

«An ammuu aheek, fan isenool li *maanayi* yay-olimuu. Fan isenool foof huyitik hahiite. Li huyitikahu unhu kajaw kuwunkul kukiici li ho, kan anoowan ahaasut ábute li anawu abaj homuu.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Tiyatiil

¹⁸ — Ukiic *amalakaawu*^{††} ata Ejanguwayi yata Tiyatiil oonool:

«Añiilawu ata Ateemit, an kúkilaku koola kútifumuu loon sambun ban kootaku koola li kuleñ loon fálam, hulimahu unhe lalobe: ¹⁹ Lihaase wahawu wan ukaanemuu. Lihaase húbooliyahu hooli li káyinenaku kooli, bulokabu booli li kahankenaku kooli. Lihaase een bulokabu booli búbanumabe buhaņe maluuk búti-naalabu. ²⁰ Bale libaje wah wan eete iwatateni mata wo: lukaakat anaalaawu an koonemuu Jesabel, ámalemmu aan afulofet laam, min ájimen kulokaabuku kúm-baam. Li kulimaku kan aliiikenemuu ésukayi labuntu-miilumuu min kunaak kúfulo bo muña'a, li kunaak kutokoñ eliw yata sínuukuleņ sawaaseni. ²¹ Lise-neenoosen taņ mantee li átiwo aña' buloņ buwunkul, bale afañut min akat húfulowahu han áfulowe bomu muña'a. ²² Mó mújimuuu, fan ikaanool alo li sílaam sáamak li kuhint, ban fan ibet foof kufaaloole kan kúfulowe bomu muña'a li sílaam sáamak, buko bakatut makaanelamu moola. ²³ Fúlum tómmu, fan imuk bañiil-abu boola. Muña'a léetimuu ikaan, Sijanguwasu feh li sihaas kaanaku ínje emmuu anawu ahaasemuu uyi-noolawu wata bukanabuku li kásiibowaku kooliil. Fan icaam anoowan naboo li wahawu wan akaanumuu.

²⁴ «Bale bukuluul yata Tiyatiil jasanomuu, jijantenut kulimaku kajakutumuu kan kuliikenemuu ésukayi, ban jiliikenut wahawu wan bukanabuku umbuku kuyi-

†† *Manolamu li 1:20* † *Maanayi: Laalu sinaņasu san Ateemit asenumuu kata Isilayeel nan kulakomuu li kayiinaayaku* †† *Manolamu li 1:20*

noomuu li koon wo wommuu “Wahawu wayolomuu wata *Sayitaane*”. Boot min eenuul ilet li ilaañen ikaanool búteb bakee. ²⁵ Bale jítuk lit wahawu wan jibajumuu boot nan ínje emmuu li ibil.

²⁶ «An ammuu aheek, ban li akaan wahawu wan ínje ifañumuu boot yok li húbanumahu, fan ikaanool alako anahaanawu ata bukanabuku kata sihetasu feh. ²⁷ Fan aña' egol yata mañ min amatiil, ban fan ahumiil loon an ahumemuu ateefaay. Anawu ummu fan isenool sembaasu sanolasu li san Atuubawom asenommuu.

²⁸ Ban fan isenool foof ewuutayi yawuņenemuu li bújom yan koonemuu elaben.

²⁹ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buy-inumabu bulobumuu Sijanguwasu.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Saalid

3 — Ukiic *amalakaawu*[‡] ata Ejanguwayi yata Saalid oonool:

«Anawu aakumuu uyinumawu hutok li újubaawu wata Ateemit, li siwuutasu hutok li síjubaasu laane: Lihaase wahawu wan ukaanemuu. Lihaase een lujamojamo kaanaku awu lulolloņ, imban lukeeket. ² Ulíwo, min uliten wahawu wasaņoyimuu, wáamimuu li uniilo. Mata lijuke kaanaku bulokabu ban ukaanumuu bunabut hákil Ateemit úmbaam. ³ Lote kama uwayiļo kulimaku kan uyabumuu li kan ujamumuu. Ukaan loon kulimaku unku kulobumuu, min útiwo uña' buloņ buwunkul. Ulíwowutumuu, fan ibil igoobi loon ákuu, ban let uhaas nan emmuu li ibil. ⁴ Bale baje bukani kukee li ésukayi yata Saalid kakontenut wañawu wooliil. Bukanabuku umbuku fan kúnabul lí ínje makaanowe wañ wahiite, mata kutootook min kukaan mo.

⁵ «An ammuu aheek, muña'a foof lammuu li akaano wañ wahiite. Let íbuj kajawaku koola li éliibalayi yata buloņabu. Fan ilob hákil Atuubawom lí hákil kumalakaaku koola, een ínje ikilool.

⁶ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buy-inumabu bulobumuu Sijanguwasu.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Filadelifi

7 — Ukiic *amalakaawu*^{‡†} ata Ejanguwayi yata Filadelifi oonool:

«Anawu Anabaawu ammuu an ata Maļegen, aakumuu ekuļumayi yata áyiyawu *Dayit*, ábabulemmu ban an let ayili abab, li abab ban an let ayili ábabul, laane: ⁸ Lihaase wahawu wan ukaanemuu. Ujoke, likankaan hákili kámbii kábabuli kan an ayilaat abab. Lihaase een sembaasu siya sifamut, lukankaan loon hulimahu húmbaam hulobumuu, ban uceerut oon luhaasom. ⁹ Wahawu unwe léemimuu li ikaan bukanabuku kata huwoogahu hata *Sayitaane*, kámalemuu koon buko *kusuwif* koom ban kulet kusuwif. Fan ituņjiil kubil

‡ *Manolamu li 1:20* †† *Manolamu li 1:20*

kúkuntuj hákili, min kuhaas koon lifañifañ. ¹⁰ Emmuu lútuutuk hulimahu húmba lit ban li uhanken min úmuñ, ínje foof fan ifooyi nan sílaamasu sommuu li sibil silako li adunaayi feh boot kayoob bukanabuku kammuu li etaamayi. ¹¹ Injé ummu li ibil. Utúk wahawu wan ookumuu lit, jakum bil an aña' bacaamabu booli.

¹² «An ammuu aheek, fan ikaanoal alako yiil li Eluu-fayi yata Ateemit úmbaam, ban let abil áfulumul ló maayeet. Fan ikiic li akila kajawaku kata Ateemit úmbaam, li kata ésukayi yata Ateemit úmbaam, yammuu *Yeelusalem* yawunkulayi, yammuu li éwalowumul li emitayi bata Ateemit úmbaam. Fan ikiic li akila foof kajawaku kúmbaam kuwunkulaku.

¹³ «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buyinumabu bulobumuu Sijanguwasu.»

Eleetal boot li Ejanguwayi yata Lawodise

¹⁴ — Ukiic *amalakaawu*[†] ata Ejanguwayi yata Lawodise oonool:

«Anawu aaneyimuu *Aameen*, alobemuu Hulimahu Hásuumaahu li maļegen, an Ateemit áuwenummuu wahawu feh li akila, laane: ¹⁵ Lihaase wahawu wan ukaanemuu. Lihaase een awu újoobiwut, úsufut. Uyiliyeenumuu újoobi mantee foof li úsuk, li koy! ¹⁶ Bale emmuu lubototembototen bale, min lako úsufut, újoobiwut, fan ímasuli li butumom. ¹⁷ Mata loonesoon: “Likankaan usaanum, ínje an abaje, ban igayut wa-hoowah.” Ban uhaasut oon awu asukateen, li úyiyeni ban li ugay, lí úfuum ban ukokowut! ¹⁸ Mó mújimuu, boot min isaabi eeni unoom lí ínje éwulus yan kuteņene li sambun, mantee li ulako maļegen an abaje. Unoom foof wañ wahiite min úhimenoo jakum ubil usuu min úfulul makokowut. Li uņes bubuun min ubunten kúkilaku kooli mantee li unaak uyili ujuk. ¹⁹ Injé fan italen ban li icolen bukanabuku feh kan ifañumuu. Mó mújimuu, loote ukaan manooman, min útiwo uña' buloņ buwunkul. ²⁰ Ujanten, ínje umme min iyitowe tin kámbiilaku min ikonkongen. An ajamumuu hulimahu húmbaam ban li ábabul kámbiilaku, fan inoken boola min jitiñ dín dáno fóofoli kúľuba.

²¹ «An ammuu li aheek, fan ikaanoal abil min jibah li efenjenjeyi yúmbaam yata jáyiyaju, loon ínje humumom ijowumuu jibah li Atuubawom li efenjenjeyi yoola yata jáyiyaju, nan ibajumuu kaheekaku.

²² «An áakimuu sijan, li ajanten wahawu wan Buyinumabu bulobumuu Sijanguwasu.»

Bukanabuku feh li kumanen Ateemit li emitayi

4 Nan fúlum tómmu, li ilaañen ijuke li ijuk li emitayi kámbii kábabuli.

Hulimahu hótinaalahu han ijam nomuu li hulob lí ínje ban li huľok loon kasiin, li hoonom: «Uņitowul boot taate, mın íhiisi wahawu wammuu li ubil ubaj.»

² Muñe'e Buyinumabu li buyaan bujokom. Li baj li emitayi efenjenjeyi yata áyii. Li efenjenjeyi inyu an abah ló. ³ Anawu abahumuu li efenjenjeyi li aleñ loon kuyitik kajaké nja'a' kan koone Jasif li Saliduwaan. Li baj foof husu ^{††} haleñe loon huyitik hajake nja'a' han koone Eméłod, háwooñene efenjenjeyi yata áyiyawu. ⁴ Muñe'e kuna-haan koono áyii li kubakii, kakaanowe wañ wahiite ban li kooken síjambi sata éwulus li kúkowuil, li kubah li sifenjenjeyi sata kúyii kúwooñen efenjenjeyi yata áyiyawu. ⁵ Kawiwijen, li kulim li kákulububen kata hufalajaj, li kúfulumul li efenjenjeyi inyu yata áyiyawu. Li baj kúlaañaañ hutok li kúľuba kalako to kátif hákil efenjenjeyi yata áyiyawu. Kúlaañaañaku unku ko kommuu uyinumawu hutok li úľubaawu wata Ateemit. ⁶ Li baj foof hákil efenjenjeyi yata áyiyawu husamu haleñe ban li huyaaj loon eweel.

Li baj li tut wah ukee woono ubakii waloņe, wáwooñene efenjenjeyi yata áyiyawu ban li ubaj kúkil tanootan, hákil li kata búsol. ⁷ Wahawu útinaalawu unokoonokoo li éņaj, wáľubutawu li unokoo li ámuuna, wáhaajutawu li unokoo li buul bata an, wabakiilenawu li unokoo li huwaalu háami li jáyit. ⁸ Wahawu unwu ubakii, wanoowan li wo ubaje ubey woono hutok li kano wabaje kúkil tanootan, kata láala li tíyan. Li unaak ukijen etihunaka uban ehuka woon:

«Anabaawu, anabaawu, anabaawu, okila ammuu *Amaanjenawu* Ateemit ata sembe, Akila alako to nomuu, áami tomuu, ammuu li abil!»

⁹ Nanoonan nan wahawu ubakiilawu ukijene min uteben, li úbinken ban li usal anawu abahumuu li efenjenjeyi yata áyiyawu, aloņumuu boot nanooan, ¹⁰ kunahaanaku áyii li kubakiilaku kahallenumuu, li kúkuntuj hákil anawu abahumuu li efenjenjeyi yata áyiyawu, min kumanen anawu aloņumuu boot nanooan. Fan kúfulen síjambiyasu sooliil kuwalen hákil efenjenjeyi yata áyiyawu, ban li kunaak koon:

¹¹ «Awu Amaañen Ateemit óololi, awu utookumuu min uyab kasalaku, li kábinkenaku, li sembaasu.

Mata awu úuwenumuu wahawu feh, Lufañ min wahawu feh ubaj, mó lí múji li úwuweni.»

Elíibalayi yasenimuu ágalalaanawu boot ábabul

5 Li ijuk élíibal yata hubooñ li kaņenaku kúľilaku kata anawu abahumuu li efenjenjeyi yata jáyiyaju. Hubooñahu hukiikiic li ugebawu úľuba wata ho, ban li kuņa' *báľikaañ* min kujok ho tin toono hutok li tľľuba.

[†] *Manolamu li 1:20*

^{††} *Husu: kukee koone ho «kasonjasonja». Falanse koone ho «arc-en-ciel»*

² Muñe'e li ijuk *amalaka* abaje sembe anaake alob butiya aan: «Ayi atooke min áfulen bálíkaañabu, min ábabul éliibalayi yata hubooñahu?»

³ Bale bajut an li emitayi, li etaamayi, li kata láala etaamayi, ayilo ábabul éliibalayi min ajuke kata láala yó. ⁴ Muñe'e li ijok ñáa' mata bajut an atooke min ábabul éliibalayi min ajuke kata láala yó. ⁵ Akee li kuna-haanaku kahallenumuu li aanom: «Jakum uĵok. Ujoke, Eñáñayi † yata kalandaku kata *Súda*, yammuu bubukoolumabu bata áyiyawu *Dayit*, yabajumuu ka-heekaku, eyilo éfulen bálíkaañabu hutok li búĵubaabu, min ébabul éliibalayi yata hubooñahu?»

⁶ Muñe'e li ijuk Agálalaan ayitowe li tut efenjenjayi yata jáyiyaju. Wahawu ubakiilawu waloŋumuu li kuna-haanaku kahallenumuu, li kúguutool. Agálalaanawu ummu lanokoonokoo li ágalalaan an kumuke. Labaje usiin hutok li úĵuba li kúkil hutok li kúĵuba. Usiinawu unwu hutok li úĵubaawu li kúkilaku unku, wo wommuu uyunumawu hutok li úĵubaawu wata Ateemit wáboñulimuu li etaamayi feh. ⁷ Agálalaanawu li ajow ayab éliibalayi yata hubooñahu li kañenaku kúliilaku kata anawu abahumuu li efenjenjayi yata jáyiyaju. ⁸ Nan Agálalaanawu ayabumuu éliibalayi yata hubooñahu, wahawu ubakiilawu waloŋumuu li kuna-haanaku áyii li kubakiilaku kahallenumuu, li kúkuntun hákilool. Anoowan li buko ekontin laakene li sijunk sata éwulus mameenje *ecuulaay*. Sijunkasu unsu sameenjumuu *ecuulaayayi* so sommuu uĵawawu wata bukanabuku kammuu kata Ateemit. ⁹ Muñe'e li kukijen kakijen kuwunkul koon:

«Lutootook min uña' éliibalayi.
Lutootook foof min úfulen bálíkaañabu.
Mata awu umukimuu,
ban li húsimahu hooli,
lúfakenummuu bukanabuku
boot li Ateemit,
bukanabuku kata kaland kanookan,
kata elob yanooyan, kata het yanooyan,
li kata etaam yanooyan.

¹⁰ Lukaaniikaan kulako jáyii jata élamba,
boot mata min kulok boot li Ateemit oololaal,
ban fan kulako kúyii li etaamayi.»

¹¹ Muñe'e li ilaañen ijuke, li ijam kulim kata kumalaka kameenje mameen, sínjunne li sínjunne. An ayilaat acobiil. Li kuyito kúwoon efenjenjayi yata jáyiyaju, li wahawu ubakiilawu waloŋumuu, li kuna-haanaku kahallenumuu. ¹² Li kulob butiya koon:

«Agálalaanawu amukimuu,
okila atookumuu min ayab sembaasu,
li hubajahu, bújallowabu li sembe,
kábinkenaku, máyiineniyamu li kasalaku.»

† Eñáñayi: Let éñan yammuu énuukulen yata li bujal, bale bukit-tenoolum bata Yéesu Kilisita an kujokumuu loon éñan

¹³ Li ijam wahawu feh wan Ateemit áwuwenumuu li emitayi, li etaamayi, li wammuu kata láala etaamayi, li wata husamuwahu: wahawu feh wáami dómuu, li ijam wo li ukijen woon:

«Anawu abahumuu li efenjenjayi yata jáyiyaju,
awu Agálalaanawu,
kasalaku li kábinkenaku,
máyiineniyamu li sembaasu,
jow ulako uya boot nanoonan.»

¹⁴ Wahawu ubakiilawu waloŋumuu li unaak woon: «*Aameen!*» Kuna-haanaku kahallenumuu li kúkuntun min kumanen.

Agálalaanawu li ákotul bálíkaañabu hutok li bano min ábabul éliibalayi

6 Muñe'e li ijuk Agálalaanawu li áton ábabul éliibalayi yan kuŋalumuu *bálíkaañ* hutok li búĵuba min kubab yo. Nan ákotulumuu bálíkaañabu bútiinaalabu, li ijam wakee li wahawu ubakiilawu waloŋumuu li ulob hulim haluuke loon kawel kata hufalajaj woon: «Ubil!» ² Fúlum tó, li ijuke li ijuk efilinjebe yahiite. Anawu alemboomuu li yo, huñajen laakene. Li kusenool éjambi, ban li ajow li kaheekaku ló, ban fan amit alaañen aheek.

³ Nan Agálalaanawu ákotulumuu bálíkaañabu búĵubutabu, li ijam wahawu úĵubutawu waloŋumuu li woon: «Ubil!» ⁴ Muñe'e efilinjebe yakee li éfulul. Eñunjunk loon sambun. Anawu alemboomuu li yo, li kusenool sembe min áfulen kásuumaayaku li etaamayi mantee bukanabuku li kumukoo. Li kulaañen kusenool ékundu yáamak.

⁵ Nan Agálalaanawu ákotulumuu bálíkaañabu búhaajutabu, li ijam wahawu úhaajutawu waloŋumuu li woon: «Ubil!» Li ijuke, li ijuk efilinjebe yaĵayine. Anawu alemboomuu li yo, éfeesawum laakene li kañenool. ⁶ Muñe'e li ijam wah ukee loon hulim hata an, li úfulumul li tut wahawu ubakiilawu waloŋumuu. Wahawu li woon: «Hukiib hano hata *edenfeter* boot li bacaam bata bulok etihunaka, kukiib kúhaaji kata emaano boot li bacaam bata bulok etihunaka. Bale jakum ugo' éduuliinayi li ébiiñayi.»

⁷ Nan Agálalaanawu ákotulumuu bálíkaañabu búbaalikenabu, li ijam wahawu ubakiilenawu waloŋumuu li woon: «Ubil!» ⁸ Li ijuke li ijuk efilinjebe yágiini-inete. Anawu alemboomuu li yo kajawool Eket. Dín bukanabuku kaketumuu kóomimuu li naak nábul li akila. Li kuseniil sembe li bugeb bukee bata etaamayi min kuyili kumukum bukanabuku kakinumuu li bugebabu umbu, li ékundu, li bamuufaay, li úsomut, li sínuukulenjasu sata li bujal.

⁹ Nan Agálalaanawu ákotulumuu bálíkaañabu búto-kenabu, li ijuk kata láala *husilaahu* saalasu sata bukanabuku kan kumukumuu mata hulimahu hata

Ateemit húji, li mata min kulobumuu bukanabuku hulimahu unhu hata Ateemit. ¹⁰ Li kunaak kulob butiya koon: «Anahaan anabe ata majegen, kama boot min unaak boot yok nay útowum utiib bukanabuku kammuu li etaamayi, min kubaj katek mata min kúmukolimuu?» ¹¹ Muñe'e li kusen anoowan li buko kájufo kahiite, ban li kooniil kukokkoben jakee boot yok nan kufaaliil kuloka, li kutuyiil kommuu lí kúli kan kommuu li kumuk loon buko.

¹² Muñe'e li ijuk nan Agálalaanawu ákotulumuu bálikaañabu butoken li banolabu, etaamayi li egoloo ñáa'. Banakabu li bujayen tilili loon kábil. Hujeñahu li hújunk cúl loon húsím. ¹³ Bawuutabu li búlowumul li emitayi boot teetaam loon kujeļu kakujut, kan búlus bútekulo li butuulul ko. ¹⁴ Emitayi li éjim loon hubooñ hata éliibal abooñeyimuu. Kuyuyaku feh li kuyinno tan kulakomuu, sítebelemukasu foof li siyinno. ¹⁵ Muñe'e kúyiyaku kata etaamayi li bukanabuku káamakaku, kunahaanaku kata kusollaaliyaku li kusaanumaku, bukanabuku kabajumuu sembe, emiikeelayi feh li kaletumuu emiikeel, buko feh li kujow kuyolo li uwokaayawu li kata láala kúlankiinaku kata kuyuyaku. ¹⁶ Li kunaak koon kuyuyaku li kúlankiinaku: «Jílowul jilo li óloli min jíyololi jakum bil anawu abahumuu li efenjenyayi yata jáyiyaju ájukoli, mantee Agálalaanawu jakum ábetoli li katek. ¹⁷ Mata hunakahu háamakahu hata katekaku kooliil húliinjulo. Li hunakahu unhu ayi li buko aate ayili ayito to?»

Húhaasumahu hata bukanabuku kata Ateemit

7 Fúlum tó, li ijuk *kumalaka* kubakii mayitowe li ugebawu ubakiilawu wata etaamayi. Li kujok úlusawu ubakiilawu wata etaamayi, jakum bil búlus bútekel li etaamayi, li halahu, li bunuunuk banooban. ² Muñe'e li ijuk amalaka akee li abilumul Akiw. Li átuk húlangumaasowumahu † hata Ateemit alonjumu. Li alob butiya kumalakaabuku kubakiilaku kan Ateemit asenumuu sembe min kukajen etaamayi li halahu. ³ Li aaniil: «Jakum jikaan majakut etaamayi, halahu li unuunukenawu, áloli bakaanolut húlangumaasowahu lí síjontumasu sata kulokaabuku kata Ateemit oololaal.» ⁴ Muñe'e li kulobom bukan koono keem kukaanumuu húlangumaasowahu hata Ateemit li síjontumasu sooliil: bukanabuku umbuku kan kúlangumaasomuu koono sínjunne éteemeel li kúyii kúluba li kubakii, kata utojawu feh wata *Isilayeel*.

⁵ Li butonjabu bata *Súda*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Lúben*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

† *Húlangumaasowumahu: Ho hommuu wahawu wan Ateemit añaletumuu akaan li bukanabuku kammuu koola. Falanse koone ho "un sceau."*

li butonjabu bata *Gad*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

⁶ Li butonjabu bata *Aseel*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Nefitali*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Manase*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

⁷ Li butonjabu bata *Simiyon*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Lebi*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Isakaal*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

⁸ Li butonjabu bata *Sabulon*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Suseef*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba;

li butonjabu bata *Bayiseme*, bukan koono sínjunne kuñen lí síluba.

Búsuk báamak bata bukan kata banooban

⁹ Fúlum tó, li ijuke li ijuk búsuk báamak bata bukan ban an ayilaat acob. Kukankaan bukan kata sihetasu feh, kata utojawu feh, kata etaam yanooyan, li kata silobasu feh. Li kuyito hákil efenjenyayi yata jáyiyaju li hákil Agálalaanawu. Ujúfo wahiite kukaanowe, ban li kooken úkunt li kuñeniil. ¹⁰ Li kulob butiya koon:

«Ateemit oololaal abahumuu li efenjenyayi yata jáyiyaju, okila li Agálalaanawu kufakenolaalumuu!»

¹¹ *Kumalakaabuku* feh li kuyito kúwooñen efenjenyayi yata jáyiyaju, kunahaanaku, li wahawu ubakiilawu walonjumu. Li kuña' wuuliil kuya teetaam hákil efenjenyayi yata jáyiyaju, min kumanen Ateemit, ¹² koon: «*Aameen!*

Ateemit oololaal laate amaneni,

Okila akilumuu máyiineniyamu li bújallowabu.

Usalaalool ban li úbinkenaalool.

Lababbaj sembaasu ban li akaan Ateemit ata sembe boot nanoonan.

Aameen!»

¹³ Akee li kunahaanaku kahallenumuu li agejlenom aanom:

— Bukanabuku umbuku kakaanomuu újufowawu wahiitaawu buko kommuu bukay, bay kúfulumulo?

¹⁴ Li eenool:

— Awu baleyi uhaase, *amaañen*.

Muñe'e li aanom:

— Buko kommu bukanabuku kálaamumuu sílaamasu sáamakasu. Kufoffos újufowawu wooliil, ban li kuña' húsímahu hata Agálalaanawu min kukaan wo uhiit. ¹⁵ Mó mújimuu, li kuyito hákil efenjenyayi yata Ateemit min kunaak kumanenool etihunaka kuban

ehuka li Eluufayi yoola. Anawu abahumuu li efenjenjayi yata jáyiyaju fan afooyiil. ¹⁶ Bucaa li bahob let bu-laañen bujokiil. Banakabu let bulaañen busowiil, ésufa let elaañen eyokeniil. ¹⁷ Mata Agálalaanawu ammuu li tut efenjenjayi yata jáyiyaju, fan alako amataawu ooliil. Fan ajow li buko boot bata uhuwenawu wata malamun masenemuu buloŋ. Ban Ateemit fan átiŋ muhuuwamu mata kúkilaku kooliil.

Bálikaañabu butoken li bújubutabu li búfuleni

8 Nan Agálalaanawu áfulenumuu bálikaañabu butoken li bújubutabu, li lu sub li emitayi jow yili baj húkej ewaatu. ² Muñe'e li ijuk *kumalakaaku* hutok li kújubaaku kalakowemuu hákil Ateemit. Li kuseniiil usiin woono hutok li újuba.

³ Amalaka akee li abil akooj *husilaahu*. Li kusenool ecuulaay yameenje, báním li asilawoo yo li uŋawawu wata bukanabuku feh kata Ateemit, li husilaahu hata éwulusayi hammuu hákil efenjenjayi yata jáyiyaju. ⁴ Hakoolahu hata ecuulaayayi li hata uŋawawu wata bukanabuku kata Ateemit, li húfulumul li kaŋenaku kata amalakaawu hákil Ateemit. ⁵ Fúlum tó, amalakaawu li aŋa' ateeŋaayawu dán kúsulemuu ecuulaay, min áŋalul sambunasu sata husilaahu min ameenjen yo aban, li abeten yo li etaamayi. Nan abeten yomuu li etaamayi, li yaan baj kufalajaj, li kulim, li kawiwijen. Etaamayi li egoloo.

Kumalaka kubakii li kuŋok usiinawu wooliil

⁶ *Kumalakaabuku* hutok li kújubaaku kaakenumuu usiinawu hutok li újubaawu li kulako kágoluloo boot min kuŋok usiinawu.

⁷ Amalakaawu átinaalawu li aŋok kasiinaku koola. Kuteyisa li sambun ságinnoole li húsim li siyaan sílowul li etaamayi. Bugeb bano li úhaajiyawu wata etaamayi li búsuloo. Bugeb bano li úhaajiyawu wata unuunukawu li búsuloo. Mahosamu feh malonjumu li músulo foof.

⁸ Fúlum tó, amalakaawu ájubutawu li aŋok kasiinaku koola. Li kubeten li husamuwahu wah ukee wanokoole li huyuuu háamak hátife sambun. Bugeb bano li úhaajiyawu wata husamuwahu li bulaañ húsim. ⁹ Bugeb bano li úhaajiyawu wata wahawu feh wammuu li husamuwahu li buket. Bugeb bano li úhaajiyawu wata síbatowasu, li bukajen.

¹⁰ Amalakaawu áhaajutawu li aŋok kasiinaku koola. Ewuut yáamak yátife loon húlaañaañ hata sambun, li élowumul li emitayi. Nan éliinjulumuu, li elo li bugeb bano li ugebawu úhaaji wata utunkawu li uhuwenawu. (¹¹ Ewuutayi inyu kajaw yo «Busik Bátaliye».) Bano li ugebawu úhaaji wata malamun li bútali mátaali, ban kameenje li bukanabuku kahobumuu malamun ummu li kuket mata mútalitali nja'a'.

¹² Amalakaawu abakiilenawu li aŋok kasiinaku koola. Bano li ugebawu úhaaji wata banakabu, li bano li úhaajiyawu wata huŋeeñahu li bano foof li úhaajiyawu wata bawuutabu li bugoli gay bugeb bano li úhaajiyawu wata mawuŋaamu mata bo li múyaakulo. Bano li ugebawu úhaaji wata etihunakaayi li wata ehukaayi li búlimen.

¹³ Muñe'e li ijuke, li ijuk huwaalu halakowe jýiyit haatiya tiya, li ijam ho li hunaak huŋok butiya hoon: «Iyéno, iyeno, iyeno bukanabuku kakinumuu li etaamayi, mata kumalaka kaabuku kúhaajiyaku kúji, kammuu li kumit kuŋok usiinawu!»

Amalakaawu atokenawu li aŋok kasiinaku koola

9 Muñe'e *amalakaawu* atokenawu li aŋok kasiinaku koola. Li ijuk ewuut yálowumulo li emitayi boot li etaam. Li kusen yo ekuŋumayi yata ekolonjayi yata buwokaayabu básenkiyaabu. ² Ewuutayi li ébabul ekolonjayi. Hakoo li húfulumul ló hanokoole li hakoo hata bambun báamak. Hakoolahu unhu hata ekolonjayi li humeenjen élusayi gay banakabu li búlimen. ³ Bábanguu li búfulumul li hakoolahu unhu, min buyiisoo buban etaamayi feh. Li kusen bo sembe loon sata siŋanguu. ⁴ Li koon bábanguulabu jakum bukajen mahosamu mata etaamayi, li unuunukenawu, li banuunuk baabu, bale bukaan majakut bukanabuku kabajutumuu húlangumaasowahu hata Ateemit li síjontumasu sooliil. ⁵ Konsoon bo jakum bumuk bukanabuku umbuku, bale bukaaniil kúlaam kuŋeeñ koono hutok. Sílaamasu san bommuu li búlaameeniil fan sinokoo li sata an an eŋanguu etahe. ⁶ No unnu, bukanabuku fan kuŋes eket, bale let kuket. Fan síibiil kuket, bale eketayi fan éloyiyiil.

⁷ Bábanguulabu umbu bunokoonokoo li sifilinjebe san kufale'e boot ejow hutik. Li baj li kúkowaku kata bo wah ukee wanokoole li síjambi sata éwulus. Wuulawu wata bo li unokoo li wuul wata bukan. ⁸ Walawu wata bo li unokoo li wal wata anaale. Unjijawu wata bo li unokoo li wata éŋaŋ. ⁹ Li bukaano li ugiŋawu wata bo wah ukee wanokoole loon sibangal sata mañ, ban kawelaku kata ubeyawu wata bo li kunokoo loon kawel kata sifilinjebe sameenje sañake sisalet sata hutik min sitey boot hutik. ¹⁰ Bábanguulabu umbu bubab-baj kuwet kabaje utah loon wata siŋanguu. Li kuwetaku kata bo búbajummu sembe sata kálaamen bukan kuŋeeñ koono hutok. ¹¹ Ayíiyawu ata bo akila ammuu amalakaawu ata buwokaayabu básenkiyaabu. Amalakaawu ummu laaneyi li elobayi yata éebulo «Abadoŋ †», li elobayi yata kata Gilees koonewool «Afoliyon».

¹² Sílaamasu sátinaalasu li siban. Fúlum tó, li lako sílaam sakee síjuba sunsu li simit sibil.

† *Abadoŋ*: yo yommuu "kakajen"; *Afoliyon*: yo yommuu "akajena"

Amalakaawu atoken li anolawu li aʔok kasiinaku koola

¹³ *Amalakaawu* hata éwulusayi, hammuu hákil Ateemit. ¹⁴ Hulimahu li hoon amalakaawu atoken li anolawu aakenumuu kasiinaku: «Ukátenu! ku-malakaaku kubakiilaku kakokimuu tin katunkaku káa-makaku kan koonemuu Ofúlat.» ¹⁵ Li kúkatenu! ku-malakaaku kubakiilaku kafaleyimuu kat to boot li ewaatuwayi inyu, li hunakahu unhu, li huʔeeñahu unhu li kajaañaku unku, nan kommuu li kumuk bugeb bano li ugebawu úhaaji wata bukanabuku feh. ¹⁶ Li ijam li kulob kusollaali koono keem kuleboomuu li sifilinjebaasu: koono símiliyong soono síteemeel síluba. ¹⁷ Kahimmowaku unke lijukumuu li sifilinjebaasu li bukanabuku kalemboomuu li so. Sibangal sájunke loon sambun kookene, ban li síbuloo loon ayitik akee an koone safiil, li síniyoket loon efo' yata éniyok yá-sufe. Kúkowaku kata sifilinjebaasu li kunokoo li kúkow kata síŋaŋ. Sambun li sinaak sífulumul li utumawu wata so, li hakoo, li batolok básoyiye. ¹⁸ Wahawu unwe úhaaji wanaake úfulumuluumuu li utumawu wata sifilinjebaasu, wammuu sambunasu, hakoolahu li batolok-abu básoyiyaabu, li umuk bano li ugebawu úhaaji wata bukanabuku kammuu li etaamayi. ¹⁹ Mata sembaasu sata sifilinjebaasu li utumawu wata so silakowe li kuwetaku kata so foof. Kuwetaku kata so kunokoonokoo li sinuukayila, ban li kubaj kúkow kan kunaake kuŋammuu min kukaan majakut bukanabuku.

²⁰ Bukanabuku kasaŋomuu, kaketutumuu li utekawu unwu, kubetut búsol wahawu wan buko humumiil kukaanumuu li kuŋeniil. Kukatat foof kamanen uyinuwawu wajakutaawu, sibaŋootasu sata éwulusayi, li sata ehaaliisayi, li sata fálamayi, sata kugisaaku li sayijimuu li simin sata unuunuken. Li kuŋa' so kukaan úci-in, ban siyilaat sijuk, siyilaat sijam, siyilaat foof sijow. ²¹ Bukanabuku umbuku kujokut foof li ehaaseen min kukat jamuk bukan, kukatat kakaan jángafayinde, kukatat húfulo li alet alet, kukatat ékuwet.

Amalaka li áŋalumul éliibal li emitayi

10 Fúlum tó, li ijuk *amalaka* akee abaje sembe li áwalowumul li emitayi. Li áhimenoolum kafaal ban li baj husu háwooñene húkowahu hoola. Buulabu boola li buleñ loon banak. Kootaku koola li kunokoo li kúlaañaañ kata sambun. ² Alíibal ábabuli laakene li kaŋenool. Li aŋa' kaataku koola kálilaku akak li husamuwahu, kamayaku li aŋa' ko akak li etaamayi. ³ Li akaaw butiya loon éŋaŋ eʔokemuu. Nan akaawumuu butiya loon muña'a, kufalajaj hutok li kújuba li kuwel. ⁴ Nan kufalajajaku kuwelumuu loon muña'a, li ilako li ikiic wahawu wan kulobumuu, bale li ijam hulim habilumulo li emitayi haanom:

— Ulu li hulimahu han kufalajajaku hutok li kújubaaku kulobumuu. Jakum ukiic ho.

⁵ Muñe'e amalakaawu an ijukumuu li ayito li husamuwahu li etaamayi, li ateb kaŋenool káli ajoonŋoo li emitayi, ⁶ ban li anuulum li kajaw kata Ateemit aloŋumuu boot nanoonan, áwuwenumuu emitayi li wahawu feh wáami dómuu, li etaamayi li wahawu feh wáami dómuu, li husamuwahu li wahawu feh wáami dómuu. Amalakaawu li aan: «Muñe'e let laañen kob boot nakee. ⁷ Bale nan amalakaawu atoken li áʔubutawu ammuu li aʔok kasiinaku koola, wahawu wahaasutimuu wan Ateemit alobumuu kakaan, fan ubaj loon akila humumool alob womuu kulokaabuku koola kammuu *kufulofetaku*.»

⁸ Fúlum tó, hulimahu han ijamumuu habilumuu li emitayi, li hulaañen hoonom: «Ujow uŋa' éliibalayi yábabulimuu yammuu li kaŋenaku kata amalakaawu ayitomuu li husamuwahu li etaamayi.» ⁹ Li ijow ikooj amalakaawu min ilobool eenool asenom áliibalawu. Li aanom: «Uŋalool ban li utokoñool. Fan ásuum li butumabu booli loon múkum, bale nan ommuu umelool fan áтали li halahu hooli.» ¹⁰ Li iŋa' áliibalawu li kaŋenaku kata amalakaawu, itokoñ. Nan ilakowoolumuu bútokoñabu, li ásuum li butumabu búmbaam loon múkum, bale nan imeloolumuu, li áтали li halahu húmbaam. ¹¹ Muñe'e li koonom:

— Loote ulaañen uyiŋen wahawu wan Ateemit alobumuu kakaan boot li bukan, li sitaam, li silob li kúyii kameeŋe.

Bukanabuku kújubaaku kamaatumuu

11 Muñe'e li kusenom kacaac kanokoole li hunuk boot naak kaliik, ban li koonom:

— Uyito ujow uliik Eluufayi yata Ateemit li *husilaahu* foof, ban li ucob bukanabuku kamanene lómuu Ateemit. ² Bale jakum uliik ekaakayi yammuu tíyaŋ Eluufayi yata Ateemit, mata ekatikat bo boot li bukanabuku kákaanumutumuu li Ateemit balewool, kammuu li kúkakul ésukeyi yanabaayi kuʔeeñ koono kúyii kújuba li kújuba. ³ Fan íboñul bukan kújuba káami li kúlobul li kajaw kúmbaam. Fan kukaanano wañ wata ñikul, ban li kulob bukanabuku hulimahu hata Ateemit jow baj kunak koono éŋjunne li síteemeel síluba li kúyii kúhaaji.

⁴ Bukanabuku umbuku kújuba kammuu li kúlobul li kajawaku kúmbaam buko kommuu unuunukenawu újubaawu wan koonemuu óliibiye, li sihiitumasu sílubaasu. Buko kuyitomuu hákil *Amaŋenawu* ata etaamayi. ⁵ An afañumuu min akaaniil majakut, sambun fan sífulumul li utumawu wooliil min simuk kula-toolaaku kooliil. Muñowu anoowan afañe kakaaniil majakut áatimuu aket. ⁶ Bukanabuku umbuku kújuba kubaje sembe sata kabab emitayi, min kúhi' yo

élaalum buko baloŋe li kulob bukanabuku hulimahu han kúyabummuu li Ateemit. Li kubaj foof sembe sata kulaañen malamul mulako húsim. Kubaje foof sembe sata kakaan adunaayi feh élaam sílaam sanoosan loon súumiilumuu.

⁷ Bale nan kommuu li kuban elob bukanabuku hulimahu han Ateemit aseniilumuu, énuukuleŋayi yákoyileniyaayi yammuu li éfulumul li buwokaayabu básenkimuu fan etiikenil. Fan eheekiil ban li emukiil.

⁸ Sihuluŋasu sooliil fan sikaani li kaayeenaku kata é sukayi yáamakayi, tan Amaañenawu ooliil abaanjimmu li ekuluwa. Kajawaku kan kunaake kúsalummuu é sukayi inyu, kooneyi *Sodom* li Ejíf. ⁹ Bukanabuku kata het yanooyan li kata é sukooosuk, kata elob yanooyan li kata etaam yanooyan, fan kubil kúnand sihuluŋasu sata bukanabuku umbuku kunak koono kúhaaji li húkej etihunaka, ban let kukat min sihuluŋasu sihoki.

¹⁰ Bukanabuku feh kakinumuu li etaamayi fan súumiil buko bajame eketayi yata bukanabuku umbuku kúŋuba. Fan kubaj ésumahukow, ban li kunaak kusenoo bagam, mata bukanabuku umbuku kúŋuba kammuu *kufulofet* kukankan bukanabuku kakinumuu li etaamayi kúlaam ŋáa'. ¹¹ Bale, kunakaku unku kúhaaji li húkej etihunaka kúfu' tómmu, huyih hata buloŋ habilumulo li Ateemit, li hunoken li bukanabuku umbuku kúŋuba, ban fan kuyito. Nan kuyitomuu, ekole yáamak li ejok bukanabuku kalako tomuu bajukabu booliil.

¹² Bukanabuku kúŋuba li kujam hulim habaje sembe háfulumulo li emitayi li hooniil: «Jiŋitowul boot haatiya!» Li kuŋitowum li kafaal boot li emitayi hákil kulatoolaaku kooliil. ¹³ No unnu, etaamayi li egoloo ŋáa'. Bugebabu bunenenabu bata é sukayi li buhumo, min bukan koono sínjunne hutok li síŋuba kuket li kagoololaku unku kata etaamayi. Bukanabuku kasaŋomuu li kúkoli ŋáa', li kúbinken Ateemit ammuu haatiya emitayi.

¹⁴ Búyiikabu búŋubutabu buwuje. Muñe'e, búyiikabu búhaajutabu bumbu li bubaj.

Amalakaawu atoken li áŋubutawu li aŋok kasiinaku koola

¹⁵ Fúlum tó, *amalakaawu* ammuu oola, ban fan aaken jáyiyaju unju boot nanooan!» ¹⁶ Kunahaanaku áyii li kubakiilaku kahallenumuu, ban li kubah li sifenjeŋasu sooliil sata jáyiyaju hákil Ateemit, li kuŋa' wuuliil kuya teetaam min kumanen Ateemit ¹⁷ koon:

«Amaañen Ateemit ata sembe,
Awu áami tomuu,
awu alakoween tomuu,
jisali,
mata luŋaŋaŋa' sembaasu sooli sáamakas,
min uyiten jáyiyaju jooli.

¹⁸ Bukanabuku kata sihetasu feh etindihuuñ ejokiil,

bale muñe'e hunakahu húliiŋulo,
nan etindihuuñayi yooli yommuu li ejuki.
Hunakahu hata batiibabu bata bukanabuku kaketumuú húliiŋe.

Hunakahu húliiŋe nan ommuu usuuhen kulokaabuku kooli,

kammuu *kufulofetaku*,
li bukanabuku feh kammuu kooli,
katitabuku li káamakabuku,
kákolimuu kajawaku kooli.

Hunakahu foof húliiŋe nan ommuu uniilen, bukanabuku feh kakajenumuu etaamayi.»

¹⁹ Muñe'e Eluufayi yata Ateemit yammuu li emitayi li ébabulo. *Ekeesayi* li ejuki ló. Li baj kawiwijen, li kulim, li kawel kata kufalajaj. Etaamayi li egoloo, li baj kuteyisa káamak.

Anaalaawu li éjunfuulayi li kujuki

12 Fúlum tó, búhiisenum báamak li búfulumul li emitayi. Búhiisenumabu umbu li bulako anaale aŋale banakabu min águuyoo loon kañ. Huŋeeñahu li hulako kata láala kootaku koola, ban li aaken li húkwool éjambi yata siwuut soono kuŋen li síŋuba.

² Anaalaawu ummu ha' laakene ban okila báliiŋene. Nan alakomuu li anoken li éluŋun, jilumaju jata kanokenaku li jíjiwool li anaak áluulen.

³ Búhiisenum bakee li bulaañen búfulumul li emitayi. Li kaan éjunfuu yáamak yájunke, yabaje kúkow hutok li kúŋuba li usiin woono kuŋen. Li baj éjambi li húkowoohukow. ⁴ Ejúnfuulayi li eŋa' huwetahu hata yo min ewuwul bano li ugebawu úhaaji wata bawuutabu bammuu li emitayi, ébetenul li etaam. Li ejow eyito tan anaalaawu ajowemuu boot kanokenaku alakomuu, bánum li eyaan ejok añiilawu oola eme' nan ammuu abuki. ⁵ Muñe'e anaalaawu li abuk añiil áyine, ammuu li aŋa' hunuk hata mañ min amat bukanabuku kata sihetasu feh. Bale nan añiilawu abukimuu, li kuya kújowetumool boot bata Ateemit, li efenjeŋayi yoola yata jáyiyaju. ⁶ Anaalaawu okila li atey boot bata kayi-inaayaku, ban Ateemit akaanolumuu hulako, bánum li kúkuumenool bo kunak koono énjunne li síteemeel síŋuba li kúyii kúhaaji.

⁷ Muñe'e hutik li hubaj li emitayi. Miseel li *kumalakaabuku* koola li kutiik li éjunfuulayi. Ejúnfuulayi foof li eŋa' kumalakaabuku kata yo min etiik li buko.

⁸ Bale li kuheek éjunfuulayi, ban li kúhi' yo élakowum li emitayi boot li kumalakaaku kata yo ló. ⁹ Li kúbetenul hújunfuulahu unhu háamakahu tíyaŋ. Yo yommuu enuukayilaayi ehaanayi yan koonemuu foof Ammalawu mantee foof *Sayitaane*, abuntemuu adunaayi feh. Li kúbetenulool li etaamayi boot li kumalakaaku koola ló.

¹⁰ Muñe'e li ijam li emitayi hulim li hulob butiya hoon:

«Muñe'e taŋayi yata kafakaku éliiŋe!
Muñe'e Ateemitawu oololaal láhiise sembaasu soola li jáyiyaju joola!

Muñe'e huhaanaahu hunhu li kuŋenaku kata *Afake-naawu* ammuu oola!

Mata anawu anaake ámalumuu akaan kutuyolaal kubetenoobeten tíyaŋ emitayi,
akila anaake ayitomuu hákil Ateemit oololaal min ámal akaaniil etihunaka aban ehuka.

¹¹ Li húsimahu hata Agálalaanawu kutuyolaal kúheekumoolumuu,

li hulimahu foof hata Ateemit han kulobumuu éšukayi.

Li koon éehe' min kusen buloŋabu booliil mata min kuket.

¹² Mó mújimuu, ésumahukow ejow elako li emitayi li bukanabuku kakin dómuu!

Bale búyiik bujow bulako li etaamayi li halahu!

Mata Sayitaane láwalowulo boot li bukuluul, mawuñete ŋáa'.

Lahaase aan taŋayi yasaŋowoolumuu efamut.»

¹³ Nan éjunfuulayi ehaasumuu yoon ébetenulibeten li etaam, li eteyoo anaalaawu abukumuu añiilawu áyinaawu.

¹⁴ Li kusen anaalaawu ubey úluba wata huwaaluwahu háamakahu min áyit boot li hulakowahu hoola hammuu li kayiinaayaku, bájum li kúkuumenool bó simit síhaaji li húkej, min áloyi enuukayilaayi. ¹⁵ Muñe'e enuukayilaayi li émasul kata búsol anaalaawu mal nokoo loon husamu, mantee li muñakool muwujetum. ¹⁶ Bale etaamayi li elamben anaalaawu. Li eŋaben min eme' malamata husamuwahu man éjunfuulayi émasulumuu li butumabu bata yo. ¹⁷ Muñe'e éjunfuulayi li ejeet anaalaawu bil gay, li ejow etiik bubukoolumabu boola basaŋomuu. Bubukoolumabu umbu bo bommuu bukanabuku kátuulumuu siluwaasu sata Ateemit, ban li bunab li kulimaku kan Yéesu alobumuu. ¹⁸ Fúlum tó, éjunfuulayi li ejow elako bata katantaku kata halahu.

Enúukulenŋ yákoyileniye li éfulumul li halahu

13 Nan fú' tómuu, li ijuk énuukulenŋ yákoyileniye li éfulumul li halahu. Enúukulenŋayi inyu ebaje usiin wono kuŋen li kúkow koono hutok li kúluba. Li baj éjambi li kasiin kanookan. Li kukiic kajaw kata kúgel Ateemit li húkow hanoohan. ² Enúukulenŋayi yákoyilenimuu yan ijukumuu enokoonokoo li esaamaay. Kootaku kata yo li kunokoo li kata húnuukulenŋ háamak hanokoole li etameel. Butumabu bata yo li bunokoo li bata éŋaŋ. Ejunfuulayi li eŋa' sembaasu sata yo, efenjenŋayi yata yo li kayile káamak, esen énuukulenŋayi yákoyileniyaayi. ³ Húkow hakee hata énuukulenŋayi yákoyileniyaayi, ujukumuu loon hucokoko kacok kata min huket, bale kacokaku unku li ku-

fak. Bukanabuku feh kammuu li etaamayi li kujuk li kusego ŋáa'. Li kunab li énuukulenŋayi. ⁴ Muñe'e éšukayi feh li emanen éjunfuulayi, mata esensen kayile énuukulenŋayi. Bukanabuku feh li kunaak kumanen énuukulenŋayi koon: «Ayi anokoole li énuukulenŋayi? Ayi ayilo atiik li yo?»

⁵ Li kukat énuukulenŋayi min elob kulim kata kasaloolo li kata kagel Ateemit. Li kusen yo sembe min ekaan loon muña'a jow baj kuŋeeñ koono kúyii kúluba li kúluba. ⁶ Enúukulenŋayi li elako elob kulim kajakut eya li Ateemit, ban li egel kajawaku koola éginnoo ló tan akinumuu. Li egel foof bukanabuku feh kakinumuu li emitayi. ⁷ Li kusen énuukulenŋayi kakaañen min etiik li bukanabuku kata Ateemit, ban li eheekiil. Li kukaan yo min ebaj sembe li utoŋawu feh, li bukanabuku feh, li silobasu feh li sihetasu feh. ⁸ Bukanabuku feh kammuu li etaamayi fan kumanenool. Bukanabuku umbuku buko kommuu kan ujawawu wooliil ukiicutimuu li éliibalayi yata buloŋabu yaan no li húkitumahu hata adunaayi. Elíibalayi inyu yata Agálalaanawu amukimuu.

⁹ An áakimuu sijan, li ajanten jak! ¹⁰ An áami tómuu boot bil jajok, fan abil ajoki kuŋ. An áami tómuu boot min abil amukumi li ékundu, manooman ékundu fan emukool. Wahawu unwu újimuu bukanabuku kata Ateemit koote kútuk tó lit, ban li kubaj káyinen.

Enúukulenŋ yakee yákoyileniye li éfulumul li etaamayi

¹¹ Fúlum tó, li ijuk énuukulenŋ yakee yákoyileniye li éfulumul li etaamayi. Li ebaj usiin wono úluba wanokoole li wata húgalalaan háyine hañiilowe, ban li enaak elob loon éjunfu. ¹² Enúukulenŋayi inyu li eŋa' sembaasu feh sata énuukulenŋayi étinaalayi yooken hákil yo. Li etuunŋ etaamayi li bukanabuku feh kakinumuu li yo, kumanen énuukulenŋayi étinaalayi, yafakumuu li kacokaku kata yo kaateenumuu kumuk yo. ¹³ Enúukulenŋayi inyu yáľubutayi li enaak ekaan *búhiisenum bájaahaleniyé ŋáa'*. Li enaak ekaan foof sambun sibilumul li emitayi boot teetaam, hákil bukanabuku feh. ¹⁴ Li enaak eŋa' búhiisenumabu bájaahaleniyaabu ban eyilimuu ekaan hákil énuukulenŋayi yátinaalayi, min éjimen bukanabuku kakinumuu li etaamayi. Li yoon bukanabuku kukaan ebaaŋoot yata énuukulenŋayi yátinaalayi, yan ékunduwayi ecokumuu ban lí yóomi li buloŋ. ¹⁵ Li kusen énuukulenŋayi yáľubutayi sembe min ekaan ebaaŋootayi yata énuukulenŋayi yátinaalayi eloŋ min enaak egoloo. Ebaaŋootayi li eyili elob, ban li eyili foof emuk bukanabuku feh kafañutumuu kumanen yo. ¹⁶ Enúukulenŋayi li etuunŋ bukanabuku feh, katitabuku li káamakabuku, kusaanumaku li kusukateenabuku, emiikeelayi li kaltetumuu emiikeel, kukaaniil húlangumaaso li kaŋen káli mantee foof li éjontum. ¹⁷ Anoowan ayilaat anoom

wah mantee foof li ájula wah, akila babajut húlangu-umaasowahu unhu, hammuu kajawaku kata énuukuleŋayi mantee ecobayi yanaboomuu li kajawaku unku.

¹⁸ To untu, bújallo bugelłeni tó. An atuukomuu fan ayili ahaas ecobayi inyu yata énuukuleŋayi yákoy-ileniyaayi yo yomuu waa, mata ecobayi inyu kajaw kata an. Ecobayi yata énuukuleŋayi inyu yo yommuu sí-teemeel hutok li yano li kúyii kúhaaji li hutok li yano (666).

Kakijenaku kata bukanabuku kan Agálalaanawu afakenumuu

14 Muñe'e li ijuke, li ijuk Agálalaanawu mayitowe li huyuyahu han koonemuu *Siyorj*. Li baj bukan koono sínjunne téemeel lí kúyii kúluba li kubakii kalako to li akila. Kajawaku koola li kata Atuubawool ukiicikiic li síjontumasu sooliil. ² Li ijam hulim habilumulo li emitayi, ban li hunokoo li kácololen kata mal máamak. Li hunokoo foof loon kawel káamak kata hufalajaj. Hulimahu han ijamumuu hunokoonokoo li kawel kata sikontiñ. ³ Bukanabuku umbuku li kukijen kakijen kawunkul hákil efenjeŋayi yata jáyiyaju, hákil wahawu ubakiilawu waloŋumuu li kunahaanabuku kahallenumuu. Ban anoowan ayilaat aliiken kakijenaku unku ábuti li bukanabuku sínjunne téemeel li kúyii kúluba li kubakiilaku kan Ateemit áfakenumulomuu li etaamayi feh.

⁴ Bukanabuku umbuku buko kuhintowutumuu li kanaale, min kulako bukan kanabe. Li kunaak kunab li Agálalaanawu tanootan tan ajowe. Li bukanabuku feh, umbuku kufakenimuu min kulako bukanabuku kúti-naalabuku kan kusenumuu Ateemit li Agálalaanawu. ⁵ Kulim kata émalimiñ kúfulumuloot li utumiil. Kubajut butila banooban.

Kumalaka kúhaaji li kulob mata batiibabu bata bukanabuku

⁶ Fúlum tó, li ijuk *amalaka* akee li anaak áyititoo haatiya tiya emitayi. Li aaken Hulim Hásuume hata boot nanoonan, han aate alob bukanabuku feh kakinumuu li etaamayi, kata sihetasu feh, kata utoŋawu feh, kata silobasu feh li kata sískusu feh.

⁷ Amalakaawu li anaak alob butiya aan: «Jíkoli Ateemit ban li jisalool, mata ewaatuwayi nan ammuu li atiib bukanabuku éliiŋe. Jimanenool. Akila áwuwenumuu emitayi li etaamayi, husamuwahu li úbulenawu wata malamu.»

⁸ Nan átinaalawu alobumuu aban, amalaka akee ájbut li áfulul ban li aan: «Babiloon eyiisooole, Babiloon yáamakayi eyiisooole, yo yakaanumuu bukanabuku kata sihetasu feh, kuhob bunukabu bata bucagayetabu, bakaanemuu Ateemit etindihuuñ †.»

⁹ Fúlum tó, amalaka akee áhaajut li áfulul ban li aan: «Bukanabuku kamanenumuu énuukuleŋayi yákoy-ileniyaayi li kambuwaku kata yo, ban li kukaanii húlanguumaasowahu hata yo li bájontum li kaŋen, ¹⁰ fan kuhob foof bunukabu bata etindihuuñayi yata Ateemit. Bunukabu umbu búsinfuti, ban li buyoŋeni li ejunkayi yata etindihuuñayi yáamakayi yata Ateemit. Bukanabuku umbuku kahobumuu bunukabu fan kúlaam njáa' li hásufaahu hata sambunasu li hata batolokabu básoyiyaabu, hákil kumalakaaku kanabaaku li Agálalaanawu. ¹¹ Hakoolahu hata sambunasu sálaameneyiillumuu fan hukoolet boot nanoonan. Bukanabuku kamanenumuu énuukuleŋayi yákoy-ileniyaayi li kambuwaku kata yo, li an ammuu li aŋa' húlanguumaasowahu hata kajawaku kata yo, let kubaj kayooŋo etihunaka kuban ehuka.»

¹² Wahawu unwu újimuu bukanabuku kata Ateemit, kátuulumuu siluwaasu soola ban li kúyinen li Yéesu, koote kuhanken min kúmuñ.

¹³ Muñe'e li ijam hulim habilumulo li emitayi haanom: — Ukiic kulimaku unke: «Awólo, bukanabuku kakatumuu muñe'e buko li bulok boot li *Amaŋenawu!*» Buyinumabu li boon: «Maŋegen áwolo, mata kuyilo kuyooŋo li bulokabu booliil. Wahawu wan kulokumuu fan unab li buko.»

Ecacayi yammuu li ebaj li etaamayi

¹⁴ Li ilaañen ijuke, li ijuk kafaal kahiite. Li kafaalaku unku li baj búnokoo bata an, bábah ló. Li bukaano éjambi li húkowahu hata bo, ban li bútuk li kaŋenool ékaawum yañeke. ¹⁵ *Amalaka* akee li áfulumul li eluufayi yata Ateemit, min alob butiya amalaka aahu abahumuu li kafaalaku aanool: «Uŋa' ékaawumayi yooli min ukaaw mata taŋayi yata kakaawaku éliiŋe: emaanaayi yammuu li etaamayi yaale boot mata ecac!» ¹⁶ Muñe'e anawu abahumuu li kafaalaku li aŋa' ékaawumayi yoola min aŋaaf etaamayi, emaanaayi yáami lómmu li ecaci.

¹⁷ Fúlum tó, amalaka akee li áfulumul li eluufayi yata Ateemit yammuu li emitayi, mátuke foof ékaawum yañeke.

¹⁸ Muñe'e amalaka akee li áfulumul li *husilaahu*. Okila akilumuu mata sambunasu. Li alob butiya amalakaawu aakenumuu ékaawumayi yañekumuu aan: «Uŋa' ékaawumayi yooli min úbajul útukusawu wata búbiiñabu bammuu li etaamayi, mata kúuŋaku kata bo kaale.» ¹⁹ Amalakaawu li aŋa' ékaawumayi yoola min aŋaaf etaamayi, min abaj útukusawu wata búbiiñabu bammuu li etaamayi, ban li aŋa' wo akaan li buyinjaayabu báamakabu dán wommuu li uŋuuteni, min híis etindihuuñayi yata Ateemit. ²⁰ Li kuŋa' kootiil

† *Li síliibal sakee kukaane: bunukabu bata etindihuuñayi yata bucagayetabu*

min kuɓunf ébiiñayi li buyinjaayabu tíyan̄ é sukayi. Húsim li húfulumul li buyinjaayabu, min humeen̄en to hujow h́tíj efilinjebe li butum, ban húsimahu li hutey loon kayelen jow yili baj síkilomeet síteemeel síhaaji.

**Búhiisenumabu bata utekawu hutok
li úɓubaawu úsolaawu**

15 Muñe'e li ijuk li emitayi búhiisenum bakee báa-mak ban li bujak majak. Búhiisenumabu umbu bo bommuu: *kumalakaaku* koono hutok li kúɓuba kaakene utek hutok li úɓuba li kuñeniil. Wo wommuu utekawu úsolaawu, mata li wo etindihuuñayi yata Ateemit yóomummuu li eban.

² Li ijuk foof husamu hayaan̄e loon eweel hágiwoole li sambun. Li ijuk foof bukanabuku feh kabajumuu ka-heek li énuukuleñayi yákoyileniyaayi, li kambuwaku kata yo, li ecobayi yanaboomuu li kajawaku kata yo. Li husamuwahu unhu kuyitowe, ban li ḱtuk sikontin̄asu san Ateemit aseniilumuu. ³ Li kunaak kukijen kakijenuku kata *Móyiis*, ammuu alokaawu ata Ateemit li kakijenaku kata Agálalaanawu koon:

«*Amaan̄en* Ateemit ata sembe,
mo balokelabu booli buluuke ban li bújaahalení ñáa'!
Awu ommuu Ayíiyawu ata bukanabuku kata sihetasu feh,
mo makaanelamu mooli mucole ban li mulako maɓegen!

⁴ Ayi aatut ákoliyi, Amaan̄en?
Ayi aatut asal kajawaku kooli?
Mata awu bale unabe.

Bukanabuku kata sihetasu feh fan kubil kumaneni,
mata buko feh kujuke buu makaanelamu mooli mucolumuu.»

⁵ Fúlum tó, li ijuke li ijuk haatiya emitayi Eluufayi yata Ateemit li ébabulo, yaakumuu *kayuntaku* kata húfaalumahu. ⁶ Kumalakaabuku hutok li kúɓubaaku kaakumuu utekawu hutok li húɓubaawu lí kúfulumul li Eluufayi yata Ateemit. Wañ wata sooy wahiite falala' kukaanowe, ban li unaak uleñ. Li kukoko unaal wata éwulus li ugiñawu wooliil. ⁷ Wakee li wahawu ubaki-ilawu waloñumuu li usen kumalakaabuku hutok li kúɓubaaku sijunk soono hutok li síɓuba sata éwulus. Sijunkasu unsu etindihuuñayi yata Ateemit aloñumuu boot nanoonan emeen̄en so. ⁸ Muñe'e Eluufayi yata Ateemit li emeen̄ hakoo humum hata máyiineniyamu li sembaasu sata Ateemit. Anoowan ayilaat anoken li Eluufayi yata Ateemit, utekawu hutok li úɓubaawu wan kumalakaabuku hutok li kúɓubaaku kúnjalulumuu wo babanolut.

**Sijunkasu hutok li síɓubaasu sata etindihuuñayi yata
Ateemit**

16 Muñe'e li ijam hulim habaje sembe li húfulumul li Eluufayi yata Ateemit, haane *kumalakaabuku* hutok li kúɓubaaku: «Jijow jíyu li etaamayi sijunkasu hutok li síɓubaasu sata etindihuuñayi yata Ateemit!»

² Amalakaawu átinaalawu li ajow áyu ejunkayi yoola li etaamayi. Sisonta sajakut sásengiye ñáa' li sijok bukanabuku kabajumuu húlangumaasowahu hata énuukuleñayi yákoyileniyaayi, ban li kunaak kumanen kambuwaku kata yo.

³ Amalakaawu áɓubutawu li áyu ejunkayi yoola li husamuwahu. Malamu li mulaañ húsim loon hata an akete. Wahawu feh wakinumuu li halahu li uket.

⁴ Amalakaawu áhaajutawu li áyu ejunkayi yoola li kusamuwaku li úbulenawu wata malamú, malamú li mulaañ húsim. ⁵ Muñe'e li ijam Amalakaawu akilumuu malamú li aan: «Awu bale ommuu Ateemit anabe. Awu óomi tómuu, awu ulako tomuu, ban lutiibetiib col.» ⁶ Li maɓegenamu, loon bukanabuku kúyumuu húsimahu hata bukanabuku kammuu kooli li hata *kufulofetaku*, mo foof luseniiilumuu húsim kuhob. Kuyayyab ba-caamiil. ⁷ Muñe'e li ijam hulim li húfulumul li *husilaahu* Ateemit ata sembe, batiibelabu booli batiibe bata maɓegen ban li bucol!»

⁸ Amalakaawu abakiilenawu li áyu ejunkayi yoola li banakabu. Li koon bo buyilo búsu bukanabuku li sambunasu sata bo. ⁹ Muñe'e hásufa háamak li husow bukanabuku. Nan kusowomuu, li kugel kajawaku kata Ateemit aakumuu sembe sata kakaan bukanabuku kúlaam sílaam loon unsu. Bale li kuhoy bakat baloñelabu booliil bajakutumuu, min kusal Ateemit.

¹⁰ Amalakaawu atokenawu li áyu ejunkayi yoola li efenjenayi yata jáyiyaju yata énuukuleñayi yákoyileniyaayi. Jáyiyaju jata yo li jilo li élim. Bukanabuku li séngiyiil bil gay li kunaak kulum kúlellufaku kooliil. ¹¹ Li kugel Ateemit ata emitayi humum hata sílaamasu li sisontaasu sooliil. Bale li kuhoy bakat baloñelabu booliil bajakutumuu.

¹² Amalakaawu atoken li anolawu li áyu ejunkayi yoola li husamuwahu háamakahu han koonemuu Ofúlat. Malamú mata ho li musay min mukat bútin boot li kúyiyaku kabilummuu akiw. ¹³ Muñe'e li ijuk uyinum úhaaji wajakut wanokoole li sihool li úfulumul li butumabu bata éjunfuulayi, li bata énuukuleñayi yákoyileniyaayi, li bata anawu ámalumuu aan afulofet laam. ¹⁴ Li maɓegenamu, laalu uyinum wata kummalaku kakaanemuu wah wájaahaleníye. Uyinumawu unwu fan unaak ujow boot bata kúyiyaku kata etaamayi feh bájum li uwoogeniil boot li hutiikahu hata hunakahu háamakahu hata Ateemit ata sembe.

¹⁵ Amaanawu li aan: «Jjanten, fan ibil loon ákuu! Awólo anawu aatutumuu ámooli min afooy wañawu woola, jakum bil ajow bákolotoo min abaj ñisuu hákil bukanabuku feh.»

¹⁶ Uyinumawu wajakutumuu li uwoogen kúyiyaku tan koonemuu Alumagedoñ li elobayi yata bukanabuku kan koonemuu éebulo.

¹⁷ Amalakaawu atoken li ájubutawu li áyu ejunkayi yoola li élusayi. Hulim habaje sembe li hujami li Eluufayi yata Ateemit, habilumulo li efenjenayi yata jáyiyaju. Li hoon: «Muñe'e bane!» ¹⁸ Li baj kawiwijen, li kulim, li kawel kata kufalajaj. Etaamayi li élinliñoó nǎa'. Bajulelut kálinliñoó kata etaam loon unku kábilum nan an áwulo li etaamaye. ¹⁹ Esúkayi yáamakayi li egiso ekaan ugeb úhaaji. Sísukasu feh sata banooban li adunaayi li sihumo. Ateemit amojenut Babiloon yáamakayi. Li akaan yo ehob bunukabu bata ejunkayi yoola, bunukabu bata etindihuuñayi yoola yáamakayi. ²⁰ Sítebelemukasu feh li síjim. An alaañenut ajuk kuyuy. ²¹ Kuteyisa kájiitiye nǎa' li kúlowumul li emitayi kubil kulo li bukanabuku. Bukanabuku li kugel Ateemit humum hata katekaku unku kata kuteyisaaku, mata lakolako katek kásengiye nǎa'.

Batiibabu bata ecagaayi yáamakayi

17 Muñe'e akee li *kumalakaaku* hutok li kúlubaaku kátukumuu sijunkasu hutok li sílubaasu, li abil aanom:

— Ubil min íhiisi buu ecagaayi yáamakayi yommuu li etiibi eno, yo yáamimuu ésukayi yáamakayi ya-teefimuu kooj kusamu kameenje. ² Kúyiyaku kata etaamayi kuhintenhinten yo. Bukanabuku kakinumuu li etaamayi li kúkalijenoolum li bunukabu bata yo, ban li kulo li bucagayetabu bata yo.

³ Muñe'e Buyinumabu li bulako lí ínje, amalakaawu li atebom ájowetum boot li kayiinaay. Li ijuk bo anaale alemboole li énuukulen yájunke cúl. Enúukulenayi inyu ebaje kúkow koono hutok li kúluba li usiin kuñen, ban li ebaj tanootan li eniilayi yata yo ujaw wata kúgel Ateemit. ⁴ Anaalaawu wañ wájunke lakaanowe li wájunke cúl, ban li ásangenoolum sikob sata éwulus, sata bagisa batiineniye nǎa' li usis. Li átuk li kañenool ejunk yata éwulus, yameenje tib wah wajakut bajuk. Wahawu unwu wo wommuu bucagayetabu boola bajakutumuu. ⁵ Li bájontumabu boola li baj kajaw kakiici to kan an ayilaat ahaas waa kufañe kulob:

«Babiloon yáamakayi,

jaaw ata sicagaasu,

li ata wahawu wajakutumuu bajuk

wammuu li etaamayi.»

⁶ Li ijuke, li ijuk kaanaku anaalaawu húsimahu hata bukanabuku kata Ateemit li hata bukanabuku kan ku-

mukumuu mata káyinenaku kooliil li Yéesu kúji, húkaliyenookaliyen.

Nan ijukoolumuu li isego nǎa'. ⁷ Muñe'e amalakaawu li aanom:

— Wáa újiye li usego? Fan ihebi mahaasutimuu mata anaalaawu li mata énuukulenayi yateboolumuu, yabajumuu kúkow koono hutok li kúluba li usiin kuñen.

⁸ Enúukulenayi yan ujukumuu naanaj elonjenloñ, bale muñe'e elonjut. Fan éfulumul li buwokaayabu básenkimuu nǎa', ban boot min ejow boot kaniilo. Bukanabuku kakinumuu li etaamayi, kan ujawawu wooliil ukiicutimuu li éliibalayi yata bulonabu kábilum nan etaamayi ejuuñimuu, fan kusego buko bajuke énuukulenayi, mata elonjenloñ naanaj ban muñe'e elonjut. Bale fan ban li elaañen éfulul.

⁹ «Unte, butuuko bugeljeni tó lí bújallo. Kúkowaku hutok li kúlubaaku ko kommuu kuyuyaku hutok li kúlubaaku dán anaalaawu abahumuu. Li kóomi foof kúyii hutok li kúluba. ¹⁰ Hutok li kúyiyaku umbuku kulolo. Ano ummu min aake jáyiyaju. Aahu okila abilolut. Nan ammuu li abil, let alako to fiyo. ¹¹ Enúukulenayi yalonen nomuu ban muñe'e elet li bulon, yo humum yo yommuu áyiyawu atoken li áhaajutawu. Yo humum yo yóomisoomi foof akee li kúyiyaku hutok li kúlubaaku, ban boot min ejow boot kaniilo.

¹² «Usiinawu kuñenayi wan ujukumuu, wo wommuu kúyii koono kuñen kañalolut jáyiyaju. Bale fan kusenil sembe min kooken jáyiyaju ewaatu bale, buko li énuukulenayi yákoileniyaayi. ¹³ Kúyiyaku umbu kuñenayi, foofiil feh wah wano bale kuyinoole kakaan: kaña' sembaasu sooliil li kayileyaku kooliil kusen énuukulenayi yákoileniyaayi. ¹⁴ Fan kutiik li Agálalaanawu, bale Agálalaanawu fan aheekiil, mata akila ammuu *Amaanawu* ata kumaanawu li Ayiyawu ata kúyiyaku. Okila Agálalaanawu li bukanabuku kan Ateemit ajusumuu li kan ahooñumuu, li kátuulumuu Yéesu, fan kuheek kúyiyaku kuñenayi.»

¹⁵ Fúlum tó, amalakaawu li alaañen aanom:

— Malamu man ujukumuu dán anaalaawu ammuu ecaga abahumuu, mo mommuu bukanabuku, bú sukabu, sihetasu li silobasu feh. ¹⁶ Usiinawu kuñenayi wan ujukumuu lí énuukulenayi, fan ulat anaalaawu acagayetumuu. Usiinawu lí énuukulenayi yákoileniyaayi fan uña' wahawu feh wan anaalaawu acagayetumuu abajumuu, min ukatool bákolotoo balewool. Fan utokoñ eniilayi yoola ban li úsulool li sambun. ¹⁷ Mata Ateemit lakankan li uyinumawu wata kúyiyaku umbuku kuñenayi hufañum hata kakaan wahawu wan ayinoomuu. Fan kujamoo min kuña' sembaasu sooliil sata jáyiyaju kusen énuukulenayi yákoileniyaayi boot yok nan kulimaku kan Ateemit alobumuu kommuu li kubaj.

¹⁸ «Anaalaawu an ujukumuu, akila ammuu ésukayi yáamakayi yágootenumuu kúyiyaku kata etaamayi.»

Ateemit li ayiis ésukayi yata Babiloon

18 Fúlum tó, li ijuk *amalaka* akee li áwalowumul li emitayi. Lababbaj sembe sáamak ban máyineniyamu moola li muwunjen etaamayi feh. ² Li alob butiya aan:

«Babiloon eyiisoole,

Babiloon yáamakayi eyiisoole!

Yoonosoono muñe'e bukin bata kummal,
huyolo hata uyunum wanoowan wajakut,
huyolo hata basuu banooban bajakut,
ban búsuumut bajuk.

³ Bukanabuku kata sihetasu feh kuhohhob bunukabu bata bucagayetabu báamakabu bata yo. Kúyiyaku kata etaamayi li kunaak kúfulo yo, kújulawaabuku kata etaamayi, li kújowum li bucagayetabu bata yo báamakabu, min kuhin kubaj.»

⁴ Muñe'e li ijam hulim hakee habilumulo li emitayi li hoon:

«Bukanom, jífu' li ésukayi yata Babiloon, jífu' li yo jakum bil jihoofoo loon yo, jakum bil jilo foof li katekaku kan yommuu li ebaj.

⁵ Mata uhoofoolawu wata yo, újumbojumbo boot yok li emitayi, ban Ateemit lawayílowulo makaanelamu mata yo macolutumuu.

⁶ Jikaan yo loon ekaanemuu bukan kaabuku, jicaam yo ñoono ñáľuba wahawu wan ekaanumuu. Li ejunkayi dán eyawoolemmu bunukabu bata yo, jiyawoo ló bunuk baľaaľe ñoono ñáľuba boot li yo.

⁷ Loon lafañumuu njáa' kasaloolo, li buloľ li hubaj, mo foof jommuu jľlaamenool, ban li jikaanool ajuk búyíik.

Mata yonsoon li buyinum yo: "Libabbah taate loon áyii anaale, ilet anaale ahoke áyinool, ban let ibil ibaj ñikul maayeet."

⁸ Wahawu unwu újimuu utekawu wata yo, wammuu:

úsomut wamuke, ñikul li bamuufaay,
fan ulo yo hunak hano.

Sambun fan sileemen yo, mata *Amaanjenawu* Ateemit atiib yomuu, lababbaj sembe.»

⁹ Kúyiyaku kata etaamayi kanaake kúfulo yómmu, ban li kúloľum li hubajahu hata yo, fan kúluulen ban li kuľokoo mata yo, nan kommuu li kujuk hakoolahu hata sambunasu sásulemmu li yo. ¹⁰ Fan kuyito lóyi jakum bil kulo li sílaamasu sata yo. Fan kunaak koon:

«Iyéno! Iyéno!

Aa Babiloon, ésuk yáamak, ésuk yabaje sembe!
Ewaatu yano bale Ateemit anjalumuu min atiibi!»

¹¹ Kújulawaabuku kata etaamayi li kuľok ban li kukul yo, mata muñe'e an ánoomeliit wañawu wooliil:

¹² éwulusayi, ehaaliisayi, bagisa batiineniye njáa', usisawu, wañ wata búbil, wañ wájunke, sooyayi li sileesaasu sájunkaasu cúl, uhanha wata bunuunuken banooban bagayinenowe ban li unaak uciio, li wahoowah feh wákaanumi li úñiio loon wata eñaab, li wayijumi li simin sata unuunuken watiineniye, fálamayi, mañamu, mantee foof wahawu wan koonemuu maalub. ¹³ Li baj foof mutiñaayamu man koonemuu kanel, li wah wamise wakaaneyi li elak, eheeñ, múkilaamu li *ecuulaayayi*, sínuukuleľasu sáamakasu sata kúlumet, kúgalalaan, sifilinjebe, sisaalet, emiikeel li bukan kan kujoke. ¹⁴ Kújulawaabuku li koon ésukayi: «Mutiñaayamu feh másuumimuu li buyinum múfule booli.

Hubajahu hooli li wahawu wooli feh watiineniyaawu újime,

an let amit alaañen ajuk wahawu unwu booli.»

¹⁵ Kújulawaabuku kanaake kújulamuu wahawu unwu feh li ésukayi inyu min kúbjum li wo, fan kuyito lóyi, mata kufañut min kulo li sílaamasu sata yo. Fan kunaak kúluulen ban li kunaak kuľokoo, ¹⁶ koon:

«Iyéno! Iyéno! Iyéno ésukayi yáamakayi, yanaake ekokomuu wañ wata sooy yalehe, li wañ wájunke li wañ wájunke cúl, yanaake ekaanomuu éwulus, li bagisa batiineniye njáa' li usis.

¹⁷ Ewaatu yano bale efite min ebajayi inyu feh eniilo.»

Kunahaanaku feh kata síbatowasu li bukanabuku feh kájowumemuu li halahu kujow kañaahoo, kalokemuu li síbatowasu, li káloľummuu li halahu, buko feh li kuyito lóyi. ¹⁸ Li kunaak kúluulen butiya nan kujukumuu hakoolahu hata ésukayi yásulomuu. Li koon: «Bajulelut ésuk yanokoole loon ésukayi inyu yáamakayi!» ¹⁹ Li kukannoo, li kúluulen, li kugamoo ban li kuľok butiya koon:

«Iyéno! Iyéno! Iyéno ésukayi yáamakayi, yan emmuu hubajahu hata yó hújimuu bukanabuku feh,

kaakumuu síbato li husamuwahu li kubaj.

Ewaatu yano bale efite mata min uyaan uniilo!

²⁰ Bale awu Jamit, ésuumansuum elako li awu mata min ésukayi eniilomuu!

Esúumansuum elako li bukuluul, jammuu bukanabuku kata Ateemit, bukuluul *kufootalaku*, mata Ateemit latittiib ésukayi inyu, mata min élaamenuulumuu.»

²¹ Muñe'e amalaka abaje sembe li anja' hugisa hale'e loon búsiken báamak, abeten li halahu ban li aan:

«Muñowu ésukayi yáamakayi yata Babiloon,
yommuu li ebil eyaan ebeteni teetaam li sembe,
ban anoowan let alaañen ajuk yo.

²² An let amit ajam booli kawel kata ekontiñ li kata kukijena,

li kata kuļoka sihombol li kata usiin.

Let an alaañen ajuk booli aloka anoowan,
ban foof an let alaañen ajam buya kawel kata
búsiken.

²³ Ehiitum let elaañen ewuñen booli.

An foof let alaañen ajam booli hulim
hata bukan kakite li kuyabo.

Mata kújulawaabuku kooli kulakomuu
bukanabuku káamakabuku kata etaamayi,
ban li unaak ukaan jángafayinde,
min ubunt bukanabuku kata sihetasu feh.

²⁴ Ban booli húsimahu hujukimuu hata kufulofetaku,
li hata bukanabuku kata Ateemit,

li hata bukanabuku feh kálaamulimuu li etaamayi.»

19 Fúlum tó, li ijam li emitayi hulim habaje sembe,
hanokoole loon húcuh hata búsuk báamak.

Hulimahu li hunaak hoon:

«Aleluuya!

Ateemit oololaal akile kafakaku, li kasalaku li sembaa-
su!

² Latiibetiib li maļegen ban li col!

Mata latittiib ecagaayi yáamakayi, yalakomuu kakaje-
naku kata etaamayi li bucagayetabu bata yo.

Ateemit latekootek min aluken kulokaabuku koola
kan amukumuu.»

³ Búsukabu li bulaañen boon:

«Aleluuya!

Hakoolahu hata ésukayi yáamakayi yásulomuu,
fan hukoolet boot haatiya boot nanoonan.»

⁴ Muñe'e kunahaanaku áyii li kubakiilaku kahallenu-
muu, li wahawu ubakiilawu waloñumuu, li kúkontuñ
hákil Ateemit abahumuu li efenjeñayi yata jáyiyaju,
min kumanenool koon:

«Aameen! Aleluuya!»

Sinaañasu sata ébutowayi yata Agálalaanawu

⁵ Hulim li húfulumul li efenjeñayi yata jáyiyaju, hu-
naake hoon:

«Jisal Ateemit oololaal, bukuluul feh jammuu kuloka
koola,

bukuluul jákoliwoolumuu, bukuluul jammuu bañiil li
bukuluul jammuu kunahaan.»

⁶ Fúlum tó, li ijam hulim hanokoole li húcuh hata bú-
suk báamak. Li hunaak huwel loon kácololen kata mal
máamak, loon foof kawel kata kufalajaj kabaje sembe.
Hulimahu hunaake hoon:

«Aleluuya!

Mata *Amaañenawu* Ateemit oololaal ata sembe,

ummu li *Jáyiyaju* joola!

⁷ Kásuumaay kulako li ololaal,

ulakowaal li ésuumansuum ban li usalaalool!

Mata tarjayi yata ébutowayi yata Agálalaanawu éliñe,
ban aseekool lásangenoole aban.

⁸ Li kusenool kañ kajake majak kata sooy akaano,
kanaake kuleñ ban li kuset maset.»

(Kañaku kata sooyayi ko kommuu bakaanelabu ba-
columuu bata bukanabuku kata Ateemit.)

⁹ Muñe'e amalakaawu li aanom:

— Ukiic: Awólo, bukanabuku kahooñimuu boot
hutiñahu hata sinaañasu sata ébutowayi yata
Agálalaanawu.

Ban li afamen aan:

— Laalu kulimaku kata maļegen kata Ateemit.

¹⁰ Muñe'e li ikuntuñ li kootaku kata amalakaawu boot
min imanenool, bale li aanom:

— Jakum ukaan mo! Injé foof aloka leem loon awu
humumi, loon kutuyi kajokomuu jak kulimaku kata
maļegen kan Yéesu alobumuu. Ateemit lóotimuu uma-
nen! Li maļegenamu, kulimaku kata Yéesu ko kommuu
buyinumabu basenemuu kulim *kufulofetaku*.

An alemboole li efilinjebe yahiite

¹¹ Muñe'e li ijuk emitayi li ébabulo, efilinjebe yahiite li
éfulul. Anawu alemboomuu li yo kajawool Atúka lit li
Aļegene. Latiibetiib col ban li anaak atiiik hutiik hacole.

¹² Kúkilaku koola li kunaak kuhenj loon sambun, ban li
akaano síjambi sameeñe li húkwoool. Kajaw li kukiici li

akila kan akila balewool ahaase. ¹³ Hukaafa hagole
húsim lakaanowe. Kajawool kooneyi «Hulimahu hata

Ateemit.» ¹⁴ Kúmimaku kata kusollaaliyaku kammuu li
emitayi li kulemboo li sifilinjebe sahiite min kunaak

kunab li akila. Wañ kukaanowe wata sooy yalehe ban li
ehiit falala'.

¹⁵ Ekúndu yañeke li éfulumul li butumabu
boola boot kútek bukanabuku kata sihetasu feh. Fan

añe' egol yata mañ min amatiil. Fan áluuhiil li buyin-
jaay báamak loon kúuļ kata búbiiñ áluuheyimuu boot

kakaan ébiiñ, min áhiisiil etindihuuñayi yáamakayi ya-
ta Ateemit ata sembe. ¹⁶ Kajaw laake kakiici li

hukaafaahu li huboñahu hoola. Kajawaku ko kommu
unke: «Ayíyawu ata kúyiyaku li *Amaañenawu* ata ku-
maañenaku.»

¹⁷ Muñe'e li ijuk *amalaka* mayitowe li tinak. Li alob
butiya li basuuwabu feh báyitemuu boot haatiya tiya

emitayi aan bo: «Jibil, jiwonnoo boot li húbaññaatiyahu
háamakahu hata Ateemit. ¹⁸ Jibil jitokoñ kúyiyaku, li

kuhaanaku kata esollaaliyayi, li esollaaliyayi humumiil,
sifilinjebaasu li kalemboolemuu li so, bukanabuku feh,

kaletumuu emiikeel li káamimuu emiikeel, katitimuu li
káamimuu bukan káamak.»

¹⁹ Fúlum tó, li ijuk énuukuleñayi yákoyileniyaayi li
kúyiyaku kata etaamayi boot li kusollaaliyaku kooliil

ló, mawonnoole boot hutiiik li anawu alemboomuu li efilinjebaayi li kusollaaliyaku koola. ²⁰ Muñe'e li kujok énuukuleŋayi yákoiyileniyaayi li anawu ámalumuu aan afulofet laam, anaake akaanumuu wah wájaahaleniyé hákil énuukuleŋayi, min abunt bukanabuku kabajumu húlanguumaasowahu hata énuukuleŋayi, ban li kunaak kumanen kambuwaku kata yo. Li kubeten li buwokaay bata sambunasi li bata batolokabu básoyimuu ñáá', énuukuleŋayi li anawu ámalumuu aan afulofet laam, malonje. ²¹ Ekúnduwayi yáfululomuu li butumabu bata anawu alemboomuu li efilinjebaayi, li emuk bukanabuku kasanomuu min basuwabu feh butokoñiil.

Ejúnfuulayi li ejenki boot simit soono énjunne

20 Fúlum tó, li ijuk *amalaka* li áwalowumul li emitayi. Li aaken li kaŋenool ekuŋumayi yata buwokaayabu básenkiyaabu li baseel báamak. ² Li ajok éjunfuulayi yammuu enuukayilaayi yahaanayi, ban li yoono foof Ammalawu mantee foof *Sayitaane*. Amalakaawu li ajok yo ajenk boot simit soono énjunne. ³ Nan ajenk yomuu aban li aŋa' yo abeten li buwokaayabu básenkiyaabu ban li abab min akuŋ yo lit alaañen dó. Lakankaan mo, jakum bil éjunfuulayi eyili ebunt bukanabuku kata sihetasu feh boot yok nan simitasu énjunne sommuu li siban. Fúlum tómmu, fan kúŋeŋul yó min elako to fan jatit.

⁴ Muñe'e li ijuk sifenjen sata jáyii. Bukanabuku kabahumuu li so, li kuseniil sembe sata min kutiib. Li ijuk foof saalasu sata bukanabuku kan kufalenumuu kúkow mata kulollob bukanabuku hulimahu hata maŋegen han Yéesu alobumuu, li mata Hulimahu hata Ateemit húji. Li ijuk foof bukanabuku feh kamanenutumu énuukuleŋayi yákoiyileniyaayi li kambuwaku kata yo, ban kubajut húlanguumaasowahu hata yo li síjontumasu sooliil li kuŋenaku kooliil. Li kuyitowumul li eketayi kubil kulako kúyii li mano li *Kilisita* jow baj simit soono énjunne. ⁵ Bukanabuku umbuku buko kommuu kútinaalabuku kan Ateemit ayitenumulomuu li eketayi. Bukan kaabuku kaketumuu, let kuyitowumul li eketayi tówum simit énjunne siban. ⁶ Awólo bukanabuku kajandumuu kuyitowumul li eketayi! Buko bukan kata Ateemit, ban eketayi yáŋubutayi ebajut li buko sembe sanoosan. Fan kulako kúlamba kata Ateemit li kata *Kilisita*, ban li kulako kúyii li mano li *Kilisita* jow baj simit soono énjunne.

Li kuheek Sayitaane

⁷ Nan simitasu énjunnaayi sommuu li siban, Ateemit fan ákatenu *Sayitaane* li hukuŋahu, ⁸ ban fan ajow abunt bukanabuku kata sihetasu kayiisoomuu kuban etaamayi feh. Bukanabuku kata sihetasu unsu buko kommuu: Gog li Magog. Fan awoogeniil boot hutii-

ikahu, ban fan kumeen loon muŋuyisamu mammuu bata katantaku kata husamuwahu. ⁹ Bukanabuku kata sihetasu feh li kuyiisoo kuban etaamayi feh, ban li kúwoofen bukanabuku kata Ateemit tan kulakomuu, li ésukeyi yan Ateemit aboolaatumuu. Bale sambun li sílowumul li emitayi sibil sileemen bukanabuku kan Sayitaane awoogenumuu. ¹⁰ Muñe'e li kujok Sayitaane anaake abuntiilumuu kubeten li buwokaay bata sambun li batolok básoyiye ñáá', dán énuukuleŋayi yákoiyileniyaayi foof yommuu li anawu ámalumuu aan afulofet laam. Fan kúlaam dó ñáá' etihunaka kuban ehuka, boot nanonon.

Batiibabu búbanumabu

¹¹ Fúlum tó, li ijuk efenjen yahiite yáamak yata jáyii, li anawu abah lómmu. Emitayi li etaamayi li sitey síloyiyoool, ban anoowan alaañenut ajuk so. ¹² Muñe'e li ijuk bukanabuku kaketumuu, káamakabuku li katitabuku mayitowe hákil efenjenayi yata jáyiiyaju. Síliibal li síbabuli, ban éliibal yakee foof li ébabuli: yo yommuu éliibalayi yata bulonabu. Bukanabuku kaketumuu li kutiibi naboo li wahawu wan anoowan li buko akaanumuu, loon kiicumuu li síliibalasu. ¹³ Halahu li húfulenul bukanabuku kaket lómmu. Eketayi li Dán kaketumuu kommuu, li kúfulenul foof bukanabuku kaketumuu kan kookenumuu, min kutiibiil naboo li wahawu wan anoowan li buko akaanumuu. ¹⁴ Muñe'e li kuŋa' Eketayi li Dán kaketumuu kulakomuu, kubeten li buwokaayabu bata sambunasi. Buwokaayabu umbu bata sambunasi bo bommuu eketayi yáŋubutayi. ¹⁵ Muñe'e an kajawool kukiicutimuu li éliibalayi yata bulonabu, li kubetenool li buwokaayabu bata sambunasi.

Emit li etaam yawunkul

21 Fúlum tó, li ijuk emit yawunkul li etaam yawunkul. Emitayi yátinaalayi li etaamayi yátinaalayi síjijnjim, ban hándiinaam hulaañenut hubaj. ² Muñe'e li ijuk ésukeyi yanabaayi, yammuu *Yeelusalem* yawunkulayi, li éwalowumul li emitayi bata Ateemit, majake loon anaale aje'e boot búyabo ásangenuolowe ajow ajak boot li áyinoool. ³ Li ijam hulim habaje sembe li húfulumul li efenjenayi yata jáyiiyaju, haane: «Muñe'e eluufayi yata Ateemit inyu li bukanabuku. Ateemit fan akin li buko, min kulako bukan koola. Ateemit humumool fan alako li buko, min alako Ateemit ooliil. ⁴ Fan átij muhuuwamu mooliil feh li kúkiliil. Eket let elaañen ebaj, ñíkul foof let ñibaj. An let ajokoo, an let abaj foof sílaam. Mata, wahawu feh uhaanawu fan újim.»

⁵ Muñe'e anawu abahumuu li efenjenayi yata jáyiiyaju, li aan: «Jijuke, boot min ilaañen wahawu feh uwunkulo.»

Li afamen aanom:

— Ukiic, mata kulimaku unke kulim kata maļegen, ban an layilo áyinen li kó.

⁶ Li amit aan:

— Muñe'e bane! Injé emmuu átinaalawu li ábanu-mawu †, húkitumahu li húbanumahu. An bahob bu-jokoolumuu, fan isenool malamata kábulenaku kata malamata buloņabu ahob, ban let acaam. ⁷ An ammuu abaj kaheekaku, fan atowo wahawu unwu. Injé fan ilako Ateemit oola, akila li alako añoolom. ⁸ Bale bukanabuku kákoljimu, kátukutumuu lit, kakaanemuu wah wasuuneniye, kamukemuu bukan, káfulowemuu li aletalet, kakaanemuu jángafayinde, kamanenemuu kuteemit kalet maļegen li kúmalamiñaku feh, buko fan kujow li buwokaayabu bata sambunasu li batolokabu básoyiyaabu. Bo bommuu eketayi yáļubutayi.

Yeelusalem yawunkulayi

⁹ Muñe'e akee li *kumalakaabuku* hutok li kúļubaaku kaakenumuu sijinkasu hutok li síļubaasu sameenjenimuu utekawu hutok li úļubaawu úsolaawu, li abil aanom:

— Ubil min íhiisi ábuwaawu, ammuu anaalaawu ata Agálalaanawu.

¹⁰ Buyinumabu li bulako lí ínje, amalakaawu li atebom ájowetum boot li huyuy háamak hagimbe. Nan jíliiņ dómuu, li áhiisom ésukayi yanabaayi, *Yeelusalem* yan Ateemit áwalenumulomuu li emitayi. ¹¹ Máyi-ineniyamu mata Ateemit yookene. Li enaak eleñ maleñ loon huyitik hatiineniye njáa', loon huyitik hágiiniine han koone Jasif ban li huyaaj loon eweel. ¹² Huteefahu háwooñen yomuu hufenfeñ ban li hugimb. Ebaje wámbii woono kuņen li úļuba, wan kumalaka koono kuņen li kúļuba kunaake kufooy. Li kukiic li wámbi-ilawu ujawawu wata utoņawu kuņen li úļubaawu wata kata *Isilayeel*. ¹³ Kagebookageb kata ésukayi kubaje wámbii woono úhaaji: úhaaji li kagebaku kata Akiw ††, úhaaji li kata Alool, úhaaji li kata Kúñum, úhaaji li kata Jalaj. ¹⁴ Huteefahu hata ésukayi li kúlankein koono kuņen li kúļuba huyitowe. Li kúlankeinaku unku, ujawawu wata *kufootalaku* kata Agálalaanawu, kukiic ló.

¹⁵ Amalakaawu anaake alobumuu lí ínje, kaliikum laakene: hunuk hata éwulus boot kaliik ésukayi, wámbiilawu wata yo li kuteefaku kata yo. ¹⁶ Ésukayi ebaje ugeb woono ubakii. Mabaakamu mata yo mulele li mawuņamu mata yo. Amalakaawu li aņa' hunukahu min aliik ésukayi. Li ebaj kukiib koono sínjunne kuņen li síļuba. Mabaakamu mata yo mulele li mawuņamu li magimbamu mata yo. ¹⁷ Amalakaawu li aliik huteefahu hata ésukayi, li hubaj kukiib kan koone Kúde ‡ koono

† *Sílibalasu sihaanasu soone «Injé emmuu Alifa li Omeega.»*
†† *Akiw: ban banakabu buyitowumulemuu (Est) ‡ Kúde: Ekúde yano ele'e li egeenuwalla yata emeetal*

téemeel lí kúyii kúļuba li kubakii. Kaliikumaku unku kan amalakaawu aņalumuu min aliik, kaliikum kata áļahukowan. ¹⁸ Kugisaaku kan kuņalumuu min kuteef huteefahu, kugisa kajake majak ban li kúgiiniin kan koone Jasif. Ésukayi, éwulus yajake majak kuņale min kuteef yo, éwulus yaleñe loon eweel. ¹⁹ Kúlankeinaku kan kuņalumuu kukaan huļunkumahu hata huteefahu hata ésukayi, li kuņa' bagisa banooban batiineniye njáa' min kúsangen kó. Húlankeinahu hútinahulu hata huļunkumahu hata huteefahu koone ho jasif. Húļubutahu koone ho safiil. Húhaajutahu koone ho kalise-duwaañ. Hubakiilenahu ho koonemuu émolod. ²⁰ Hutokenahu koone ho saaliduwaan. Hutoken li hanolawu li koon ho koolinaliin. Hutoken li húļubutahu ho koonemuu kilisolit. Hutoken li húhaajutahu koone ho beelil. Hutoken li hubakiilenahu ho koone-muu tofaas. Huņenenahu li koon ho kilisofulaas. Huņenen li hanolahu koone ho yaasent. Huņenen li húļubutahu ho koonemuu ametisit. ²¹ Wámbiilawu kuņen li úļubaawu, wo woonosoono usis kuņen li úļuba. Kámbii kanookan esis yano kuņale min kukaan ko. Kaayeenaku kata ésukayi li kuņa' éwulus yajake majak ban li eleñ loon eweel, min kukaan ko.

²² Bale ijukut eluuf yata Ateemit li ésukayi inyu, mata eluufayi yata yo yommuu *Amaañenawu*, Ateemit ata sembe buko li Agálalaanawu. ²³ Ésukayi inyu esohulawut min banak buwuņen yo, mantee foof min huļeeñahu huwuņen yo, mata máyiineniyamu mata Ateemit muhiitene yo, ban Agálalaanawu li alako ehi-itumayi yata yo. ²⁴ Bukanabuku kata sihetasu feh fan kújowum li mawuņamu moola, ban kúyiiyaku kata etaamayi fan kúņalul ebajayi yooliil boot ló. ²⁵ Wámbi-ilawu wata ésukayi fan úbabuli kat to etihunakaayi feh, ban let úmus ubabi, mata li ésukayi inyu let baj ehuka. ²⁶ Fan kúņalul máyiineniyamu li ebajayi yata sihetasu feh, boot ló. ²⁷ Wah waboje let unoken li ésukayi inyu. An akaane wah wasuuneniye li ámalamiñ let anoken dó foof. Bukanabuku kan ujawawu wooliil ukiicimuu li éliibalayi yata buloņabu yata Agálalaanawu, buko bale kommu li kunoken dó.

22 Fúlum tó, amalakaawu li áhiisom foof katunkaku kata malamata buloņabu. Malamumu ummu mugiwulogiwulo loon eweel, ban li munaak múfulumul li efenjeņayi yata Ateemit li yata Agálalaanawu. ² Li munaak múteyem li tut kaayeenaku kata ésukayi. Li baj li kageb kanookan kata katunkaku, bunuunukenabu bata buloņabu. Bunuunukenabu umbu li bunaak bubuk mutiñaay ñoono ñaņen li ñáļuba emitoomit. Huļeeñoo huļeeñ fan bubuk ñano. Etoņayi yata bo yo kuņalemuu min kubunten bukanabuku kata sihetasu feh. ³ Wahoowah feh wan Ateemit aane ujakut let ubaj li ésukayi inyu.

Efenjeņayi yata Ateemit li yata Agálalaanawu fan elako li ésukayi inyu, ban kulokaabuku kata Ateemit

fan kunaak kumanenool. ⁴ Fan kujuk buulabu boola, ban kajawaku koola fan kukiici li síjontumasu sooliil. ⁵ Ehuka let elaañ ebaj ló. Let kulaañen kusohula mawuñe mata ehiitum li mata banakabu, mata Amaañenawu Ateemit fan awuñeniil, ban li kulako kúyii boot nanoonan.

Ebilayi yata Yéesu

⁶ Fúlum tó, *amalakaawu* li aanom:

— Kulimaku unke kulim káwooluwe ban kata mañegen. *Amaañenawu*, láboñuuboñul amalakaawu oola abil alob kulokaabuku koola wahawu wammuu li ubaj ban let fiyo.

⁷ Yéesu li aan:

— Ujanten, muñe'e li ibil! Awólo anawu ammuu li átuk jak kulimaku kabilummuu li Ateemit, kammuu li éliibalayi inyu.

⁸ Injé Sañ, lijanjam ban li ijuk wahawu unwu. Ban nan ijam womuu ban li ijuk wo iban, li íkuntuñ li kootaku kata amalakaawu áhiisom womuu booteen min imanenool. ⁹ Amalakaawu li aanom:

— A'aa! Jakum ukaan mo! Injé aloka leem loon awu, loon kutuyi kammuu kufulofet, li loon foof bukanabuku feh kátukumuu jak kulimaku kata éliibalayi inyu. Ateemit bale lóotimuu umanen!

¹⁰ Muñe'e amalakaawu li afamen aanom:

— Jakum uyoloo kulimaku unku kabilummuu li Ateemit kammuu li éliibalayi inyu, mata tanjayi nan wahawu unwu wommuu li ubaj, ékoojulo. ¹¹ An ájakaatimuu, jakum akat bújakaatiyabu boola. An anaakumuu akaan wah wasetut, jakum akat kakaan wah wasetut. An anaakumuu akaan majake, jakum akat kakaan majake. An aloñumuu boot li Ateemit, jakum akat buloñ boot li Ateemit.

¹² Yéesu li alaañen aan:

— Ujanten, ínje muñe'e li ibil. Ban fan íñaloolul ba-caamabu ban emmuu li isen anoowan, naboo li wa-

hawu wan akaanumuu. ¹³ Injé emmuu ekiicayi éti-naalayi li élelenumayi, ínje emmuu foof átinaalawu li ásolaawu, húkitumahu li húbanumahu.

¹⁴ «Awólo bukanabuku kafosumuu wañawu wooliil, min kuyili kutiñ mutiñaayamu mata bunuunukenabu bata buloñabu, ban li kújowum li wámbiilawu kunoken li ésukayi. ¹⁵ Bale bukanabuku kammuu li kulako tíyanj ésukayi, buko kommuu kakaanemuu wah wasu- uneniye, kakaanemuu jángafayinde, sicagaasu, kamukemuu bukan, kamanenemuu kuteemit kalet mañegen, li bukanabuku feh kafañumuu émalimiñ ban li kunaak kúmal.

¹⁶ «Injé Yéesu, líboñuuboñul amalakaawu úmbaam abil alobuul wahawu feh li sijanguwasu. Injé emmuu bubukoolumabu bata butoñabu bata *Dayit*. Injé emmuu elabenayi.»

¹⁷ Buyinumabu li Abúwaawu li koon: «Ubil!»

An ajamumuu wahawu unwu li aan foof: «Ubil!»

An bahob bujokoolumuu li abil. An afañumuu malamu mata buloñabu, li abil aña' mo ban let acaam.

Húwuñenumahu

¹⁸ Injé Sañ, fan ilob anoowan ajame kulimaku kata Ateemit kammuu li éliibalayi inye ikat to. An afamen dómuu wah, Ateemit fan afamenool sílaamasu salobimuu mata so li éliibalayi inye. ¹⁹ An áyaakulumuu wah ukee li kulimaku kata Ateemit kammuu li éliibalayi inye, Ateemit fan áfulen joola li bunuunukenabu bata buloñabu, ban let ayili anoken li ésukayi yanabaayi. Wahawu unwu ukiikiic li éliibalayi inye.

²⁰ Anawu aanumuu kulimaku unku mañegen, laane: «Eéhe', ínje ummu li ibil!»

Aameen! Ubil, *Amaañenawu* Yéesu!

²¹ Kájiyaku kata Amaañenawu Yéesu kulako li bukuluul foofuul feh.